قۇرئان كەرىم تەپسىرى

(تەپسىرى ئىبنى كەسىر)

ئىمام ئىسمائىل ئىبنى ئۆمەر ئىبنى كەسىر
(الله رەھمەت قىلسۇن!)
سۈرە قافتىن ـ سۈرە ناسقىچە

المصباح المنير
في تهذيب
تفسير ابن كثير

الله رحمه كثير بن عمر بن القرشي

6

ئۇيغۇر تەرجىمە مەركىزى

تەرجىمە قىلغۇچىلار:	ئابدۇلغەنى ئابدۇلئەزىز مۇھەممەد ئابدۇللاھ قارىم مۆمىنجان سىدىق
تەرجىمىگە قاتناشقۇچىلار:	ئابدۇلئەزىز رەھمىتۇللاھ يۈسۈف قارىم مۇھەممەت ئۆمەر ئابلىمىت قارىھاجى
تەرجىمە تەھرىرلىرى:	مۇنەۋۋەر نىياز ئابدۇسالام مۇسا سابىرجان
رىياسەتچى:	ف. ئەل ئابدۇسسالام
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر:	ئابدۇلمەجىد قارىھاجىم پروفېسسور. ئابدۇررەھىم قەشقىرى
كومپىيوتېرغا ئالغۇچىلار:	ئا. روزى توختى مۇساجان ئابدۇقادىر (بايتاش)

المترجم:

ÂʌÂĬǀ ÆǴǯ ǂ8ǀ ÆǴǯ

ƁøÅę ǀǀ ÆǴǯ ÆǂƮ

ĘʌÆȍ ǰÅDZ ǹǸǹ

المشاركون في الترجمة:

ǀǀ Ǧحمǿ ÂʌÂĬǀ ÆǴǯ

ƁøÅę Ƶȅƶʌ

Ʈǂǯ ÆǂƮ

ƱDZÅح ƁøÅę ÆǂƩǀ ÆǴǯ

التحرير:

ȁÅǾ ǩʌ ǥøƶʌǹ

ʔȅƶǹ ȳƳ ǀǀ ÆǴǯ

ǰÅDZبرÅȍ

الإشراف: ȳƳ ǀǀ ÆǴĬǀ .8

المراقب: ƁǻÅǾǀ ȧǻÅȍ ÆǴǀ ÆǴǯ Ǹ.Îǀǀ

ƁȒÎȎǀǀ الرحيم ÆǴǯ .ǻ.Ǖ

الحاسوب الآلي: Ǵǹƶǩ ʔȁşø .ţ

(êÅǾʌÅǾ) øǻÅȎǀǀ ÆǴǯ ǰÅDZ ʔȅƶǹ

ئومۇمىي مۇندەرىجە

51 - سۈرە زارىيات 1
52 - سۈرە تۇر 15
53 - سۈرە نەجم 29
54 - سۈرە قەمەر 51
55 - سۈرە رەھمان 69
56 - سۈرە ۋاقىئە 87
57 - سۈرە ھەدىد 111
58 - سۈرە مۇجادىلە 139
59 - سۈرە ھەشر 157
60 - سۈرە مۇمتەھىنە 181
61 - سۈرە سەف 189
62 - سۈرە جۇمۇئە 211
63 - سۈرە مۇنافىقۇن 223
64 - سۈرە تەغابۇن 231
65 - سۈرە تالاق 241
66 - سۈرە تەھرىم 255
67 - سۈرە مۇلك 269
68 - سۈرە قەلەم 281
69 - سۈرە ھاققە 297
70 - سۈرە مەئارىج 309
71 - سۈرە نۇھ 321
72 - سۈرە جىن 331
73 - سۈرە مۇززەممىل 345
74 - سۈرە مۇددەسسىر 357
75 - سۈرە قىيامەت 369
76 - سۈرە ئىنسان 381
77 - سۈرە مۇرسەلات 393
78 - سۈرە نەبە 403
79 - سۈرە نازىئات 413
80 - سۈرە ئەبەسە 422
81 - سۈرە تەكۋىر 431
82 - سۈرە ئىنفىتار 441

83 - سۈرە مۇتەففىفىن..... 445
84 - سۈرە ئىنشىقاق 453
85 - سۈرە بۇرۇج..... 459
86 - سۈرە تارىق..... 467
87 - سۈرە ئەئلا..... 471
88 - سۈرە غاشىيە 479
89 - سۈرە فەجر..... 485
90 - سۈرە بەلەد..... 493
91 - سۈرە شەمس..... 499
92 - سۈرە لەيل 505
93 - سۈرە زۇھا 511
94 - سۈرە ئىنشىراھ..... 515
95 - سۈرە تىن..... 517
96 - سۈرە ئەلەق..... 521
97 - سۈرە قەدر..... 527
98 - سۈرە بەييىنە..... 533
99 - زەلزەلە..... 537
100 - سۈرە ئادىيات..... 541
101 - سۈرە قارىئە 543
102 - سۈرە تەكاسۇر..... 545
103 - سۈرە ئەسر..... 549
104 - سۈرە ھۇمەزە 551
105 - سۈرە فىل 553
106 - سۈرە قۇرەيش..... 561
107 - سۈرە ماۇن..... 563
108 - سۈرە كەۋسەر..... 567
109 - سۈرە كافىرۇن..... 571
110 - سۈرە نەسر..... 575
111 - سۈرە مەسەد..... 579
112 - سۈرە ئىخلاس..... 583
113 - سۈرە فەلەق..... 589
114 - سۈرە ناس 593
تەپسىردىكى بەزى شەخسلەرنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى..... 597

دىنى ئاتالغۇلار 659
مۇندەرىجە 665

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە زارىيات | 60 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَٱلْحَٰمِلَٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَٱلْجَٰرِيَٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْمُقَسِّمَٰتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا
تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٌ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾
يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ ٱلْخَرَّٰصُونَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ
ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى ٱلنَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا۟ فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله تائالانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(تۈپراقنى) سوربۇغۇچى شامالالار بىلەن قەسەمكى[1]. (يامغۇرلارنىڭ) ئېغىرلىقىنى كۆتۈرگۈچى بۇلۇتلار بىلەن قەسەمكى[2]. (سۇ ئۈستىدە) يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى[3]. ئىشنى (يەنى بەندىلەر ئارىسىدا رىزىقلارنى، يۇرتلار ئارىسىدا يامغۇرلارنى) تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[4]. سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان (ساۋاب، ئازاب، قىيامەت قاتارلىق) لار ئەلۋەتتە راستتۇر[5]. ياخشى ئەمەللەرنى) مۇكاپاتلاش، (يامان ئەمەللەرنى) جازالاش چوقۇم بولىدىغان ئىشتۇر[6]. يوللىرى بار ئاسمان بىلەن قەسەمكى، (پەيغەمبەر ھەققىدە) سىلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەقىقەتەن خىلمۇخىلدۇر[7-8]. (اللەتائالانىڭ ئىلمىي ئەزەلىسىدە ھىدايەتتىن) بۇرۇۋېتىلگەن ئادەم (قۇرئانغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن) بۇرۇۋېتىلىدۇ[9]. كازىزاپلارغا لەنەت بولسۇنكى، ئۇلار جاھالەتكە چۆمگەن بولۇپ (ئاخىرەت ئىشىدىن) غەپلەتتىدۇر[10-11]. ئۇلار رەسۇلۇللاھدىن: «قىيامەت قاچان بولىدۇ؟» دەپ سورايدۇ[12]. ئۇ بولسا ئۇلار دوزاختا ئازابلىنىدىغان كۈندۇر[13]. (دوزاختا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلارغا) «سىلەرگە قىلىنغان ئازابنى تېتىڭلار، مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئالدىراتقان نەرسىدۇر» (دەيدۇ)[14].

قىيامەت ۋە ھېساب بېرىش ھەققىدىكى خەۋەرنىڭ راستلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا

﴿(تۈپراقنى) سوربۇغۇچى شامالالار بىلەن قەسەمكى، (يامغۇرلارنىڭ) ئېغىرلىقىنى كۆتۈرگۈچى بۇلۇتلار بىلەن قەسەمكى. (سۇ ئۈستىدە) يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى. ئىشنى (يەنى بەندىلەر ئارىسىدا رىزىقلارنى، يۇرتلار ئارىسىدا يامغۇرلارنى) تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى﴾.

www.munber.org

بەزى تەپسىرشۇناسلار ﴿(سۇ ئۇستىدە) يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى﴾ دېگەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى: ئۆز پەلەكلىرىدە يەڭگىل ئۇزۇپ تۇرغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دەيدۇ. بۇ ئايەتكە شۇنداق مەنا بېرىلگەندە بۇ تۆۋەندىن يۇقىرىغا، يۇقىرىدىن ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرىغا تەرەققي قىلىش (يەنى ئۆرلەش) بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: ئەڭ تۆۋەندە شامال بولىدۇ، شامالنىڭ ئۈستىدە بۇلۇت بولىدۇ، يۇلتۇزلار بۇلۇتنىڭمۇ ئۈستىدە بولىدۇ. ئىشنى تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بولسا ئۇنىڭمۇ ئۈستىدە بولۇپ، اللە تائالانىڭ شەرئىئەت ۋە تەبىئەتكە دائىر ئەمر - پەرمانلىرىنى ئېلىپ چۈشىدۇ.

بۇ ئايەتلەردىكى قەسەملەر اللە تائالا تەرىپىدىن قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىغا قىلىنغان قەسەمدۇر، شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان (ساۋاب، ئازاب، قىيامەت قاتارلىق) لار ئەلۋەتتە راستتۇر**﴾ يەنى ئەلۋەتتە راست خەۋەردۇر.

﴿**(ياخشى ئەمەللەرنى) مۇكاپاتلاش، (يامان ئەمەللەرنى) جازالاش چوقۇم بولىدىغان ئىشتۇر**﴾ يەنى شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىشتۇر.

﴿**يوللىرى بار ئاسمان بىلەن قەسەمكى**﴾ بۇ ئايەتنى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: گۈزەل، كۆركەم، چىرايلىق ۋە تۈپتۈز قىلىپ بىنا قىلىنغان ئاسمان بىلەن قەسەمكى دەپ تەپسىر قىلدى. مۇجاھىد، ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇ مالىك، ئەبۇ ساھىل، سۇددى، قەتادە، ئەتىييە ئەۋفى، رەبىئى ئىبنى ئەنەس ۋە باشقىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەپسىر قىلدى. زەھھاك، مىنھال ئىبنى ئەمرى ۋە باشقىلار: ئاسمانىنىڭ يوللىرى سۇ، قۇم ۋە ئوت - چۆپلەرنىڭ يىغىندىسىنى شامال ئۈرۈپ يول - يول قىلىۋەتكەن يوللارغا ئوخشايدۇ، دېدى.

بۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى بىر نەرسىنىڭ گۈزەللىكىنى ۋە كۆركەملىكىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاسمانىنىڭ گۈزەللىكى ئۇنىڭ ئېگىز، سۈپسۈزۈك، قاتمۇ - قات، ناھايىتى پۈختا، ئەتراپلىرى كەڭرى، تۈرغۇن ۋە ھەرىكەتچان يۇلتۇزلار بىلەن ئورالغان، كۈن، ئاي، نۇرلۇق يۇلتۇزلارنىڭ ئىنتىزاملىق ھالدا توختىماستىن ھەرىكەت قىلىپ تۇرغانلىقىدۇر.

مۇشرىكلارنىڭ خىلمۇ خىل سۆزلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇشرىكلار! پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان ﴿**سىلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەقىقەتەن خىلمۇ-خىلدۇر**﴾ يەنى سىلەرنىڭ سۆزۈڭلار ئەلۋەتتە خىلمۇ - خىل، تۈزاقسىز بولۇپ بىر - بىرى بىلەن ماسلاشمايدۇ ۋە بىر يەردىن چىقمايدۇ. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى: سىلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەقىقەتەن قۇرئاننى تەستىق قىلىش بىلەن ئۇنى ئىنكار قىلىش ئارىسىدا خىلمۇ - خىلدۇر دېگەنلىك بولىدۇ دەيدۇ.

﴿**(اللە ئىلمىي ئەزەلىسىدە ھىدايەتتىن) بۇرۇۋېتىلگەن ئادەم (قۇرئانغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن) بۇرۇۋېتىلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ يالغان سۆزى چوقۇم ئازغۇنلار ئارىسىدا تارايدۇ. چۈنكى، ئۇ باتىل سۆزدۇر. شەك - شۈبھىسىزكى قۇرئاننى چۈشەنمەيدىغان، غەپلەتتە قالغان، ھىدايەتتىن بۇرۇۋېتىلگەن، گۈمراھ ئادەملا ئۇ سۆزگە بويسۇنىدۇ. ئۇنىڭ سەۋەبىدىن گۈمراھ بولۇپ كېتىدۇ ۋە قۇرئانغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن بۇرۇۋېتىلىدۇ. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى كاپىرلار!) شۈبھىسىزكى، سىلەر (اللە) دوزاخقا كىرىشىنى (پۈتۈۋەتكەن) كىشىدىن باشقا ھېچ ئەھەدنى ئازدۇرالمايسىلەر، سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارمۇ ئازدۇرالمايدۇ﴾[1].

---

[1] سۈرە ساففات 161 — 163 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

﴿**كاززاپلارغا لەنەت بولسۇنكى**﴾ مۇجاھىد: بۇ ئايەتتىكى كاززاپلار قىيامەت كۈنى تىرىلدۈرۈلمەيمىز دەپ قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەيدىغان كىشىلەردۇر، دېدى. ئەلىي ئىبنى ئەبۇ تەلھە ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: قىيامەتتىن شەكلەنگۈچىلەرگە لەنەت بولسۇنكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكنى رىۋايەت قىلىدۇ. شۇنداقلا مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ خۇتبىسىدە: قىيامەتتىن شەك قىلغۇچىلار ھالاك بولسۇن! دەيتتى. قەتادە: ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىگۈچىلەر غەپلەتتە قالغانلار ۋە گۇمانخورلاردۇر، دېدى.

﴿**ئۇلار جاھالەتكە**﴾ يەنى كۇفرىغا ۋە شەك - شۈبھىگە ﴿**چۆمگەن بولۇپ (ئاخىرەت ئىشىدىن غەپلەتتىدۇر. ئۇلار رەسۇلۇللەدىن: «قىيامەت قاچان بولىدۇ؟» دەپ سورايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار پەقەت قىيامەتنى ئىنكار قىلغان، ئۇنىڭغا قارشى چىققان، ئۇنىڭدىن گۇمانلانغان ۋە ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى يىراق سانىغانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق سۇئالنى سورايدۇ.

﴿**ئۇ بولسا ئۇلار دوزاختا ئازابلىنىدىغان**﴾ يەنى كۆيدۈرۈلىدىغان ﴿**كۈندۈر**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار دوزاختا خۇددى ئالتۇن ئوتتا ئېرىتىلگەندەك ئېرىتىلىپ ئازابلىنىدۇ. تاپا - تەنە ۋە مالامەت قىلىش، كەمسىتىش ۋە مەسخىرە قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا: ﴿**سىلەرگە قىلىنغان ئازابنى تېتىڭلار، مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئالدىراتقان نەرسىدۇر (دەيدۇ)**﴾ دېيىلىدۇ.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِى ٱلْأَرْضِ ءَايَٰتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِى ٱلسَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار جەننەتلەردە ۋە (ئېقىپ تۇرغان) بۇلاقلارنىڭ ئارىسىدا بولىدۇ[15]. ئۇلار پەرۋەردىگارى ئاتا قىلغان نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادىكى چاغدا) ياخشى ئىش قىلغۇچىلار ئىدى[16]. ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى[17]. ئۇلار سەھەرلەردە (پەرۋەردىگارىدىن) مەغپىرەت تىلەيتتى[18]. ئۇلارنىڭ پۇل - مالىدىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقۇققا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى)[19]. زېمىندا ۋە ئۆزەڭلاردا اللەغا چىن ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن (اللەنىڭ قۇدرىتىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار، (بۇنى) كۆرمەمسىلەر[20]. ئاسماندا سىلەرنىڭ رىزقىڭلار بار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ساۋاب بار[22]. ئاسمانىنىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردەك (يەنى سۆزلىشىڭلارنىڭ ئۆزەڭلارغا ئېنىق بولغىنىدەك) ھەقتۇر[23].

www.munber.org

تەقۋادارلارنىڭ مۇكاپاتى ۋە ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىگە تەقۋادارلىق قىلغانلارنىڭ قىيامەت كۈنى بەدبەختكاپىرلار چېكىۋاتقان ئازاب - ئوقۇبەت، كۆيدۈرگۈچى ئوت ۋە زەنجىر- كىشەنلەر ئازابىنىڭ دەل ئەكسىچە، جەننەتلەردە ۋە ئېقىپ تۇرغان بۇلاقلارنىڭ ئارىسىدا بولىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ.

﴿**ئۇلار پەرۋەردىگارى ئاتا قىلغان**﴾ نازۇ - نېمەت، خۇشال - خۇراملىق ۋە بەخت - سائادەت قاتارلىق ﴿**نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادىكى چاغدا) ياخشى ئىش قىلغۇچىلار ئىدى**﴾ بۇيۇك اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارغا) «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال - خۇرام يەڭلار، ئىچىڭلار» دېيىلىدۇ﴾[1]

اللە تائالا ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئىشلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە تەپسىرشۇناسلار ئىككى خىل قاراشتا بولدى. ئۇنىڭ بىرى: ئۇلار كېچىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى ئۇخلىماي ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ھەر كېچىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى بولسىمۇ ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. قەتادە، مۇتەررىپ ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ اللە تائالاغا نامىز ئوقۇمايدىغان كېچىسى ناھايىتى ئاز ئىدى، ئۇلار كېچىنىڭ باش تەرىپىدە ياكى ئوتتۇرىسىدا نامىز ئوقۇيتتى. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ تاڭ ئاتقانغا قەدەر تەھەججۇد نامىزىنى ئوقۇمای ئۇخلىغان كېچىسى ناھايىتى ئازدۇر. قەتادە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئەبۇ ئالىيە قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنىڭ ئارىلىقىدا نامىز ئوقۇيتتى. ئىككىنچى خىل قاراش بولسا: ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلدى.

ھەسەن بەسرى: ﴿**ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى ئۇلار كېچىنى قىيام بىلەن ئۆتكۈزەتتى. كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى، ئىبادەتتە تىرىشچان بولۇپ، ئۇنى ھەتتا تاڭ سەھەرگە قەدەر سوزاتتى. تاڭ سەھەردە اللە تائالادىن مەغپىرەت تەلەپ قىلاتتى، دېدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەن چاغدا كىشىلەر ئۇنىڭ ئالدىغا ئالدىراپ - تېنەپ كېلىشتى، مەنمۇ شۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدە ئىدىم. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ يالغانچى ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى بىلدىم. مەن ئۇنىڭدىن تۇنجى ئاڭلىغان سۆز ئۇنىڭ: «ئى ئىنسانلار! ئاچ قالغانلارغا تاماق بېرىڭلار، خىش - ئەقرىبالارغا سىلە - رەھىم قىلىڭلار، سالامنى ئاشكارا قىلىڭلار، كېچىدە كىشىلەر ئۇخلاۋاتقان چاغدا نامىز ئوقۇڭلار، شۇنداق قىلساڭلار جەننەتكە ئامان - ئېسەن كىرىسىلەر» دېگەن سۆزى بولدى.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جەننەتتە ھەقىقەتەن ئىچىدىن تېشى، تېشىدىن ئىچى كۆرۈنىدىغان ئۆيلەر بار» ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ ئۆيلەر كىملەر ئۈچۈن تەييارلانغان؟ دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۇلايىم سۆز قىلغان، ئاچ قالغانلارغا تائام بەرگەن ۋە كىشىلەر ئۇخلاۋاتقان چاغدا كېچىنى اللە تائالا ئۈچۈن قىيام بىلەن ئۆتكۈزگەن (يەنى كېچىدە نامىز ئوقۇغان) كىشىلەرگە تەييارلانغان» دېدى.

---

[1] سۈرە ھاققە 24 - ئايەت.

www.munber.org

﴿**ئۇلار سەھەرلەردە (پەرۋەردىگاردىن) مەغپىرەت تىلەيتتى**﴾ مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئۇلار سەھەرلەردە نامىاز ئوقۇيتتى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. باشقا تەپسىرشۇناسلار: ئۇلار كېچىنى قىيام بىلەن (يەنى نامىاز ئوقۇش بىلەن) ئۆتكۈزەتتى، مەغپىرەت تىلەپ قىلىشنى سەھەرلەرگە كېچىكتۈرەتتى، دېدى. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ۋە سەھەرلەردە ئىستىغپار ئېيتقۇچىلاردۇر﴾[1] ئەگەر مەغپىرەت نامازنىڭ ئىچىدە تەلەپ قىلىنسا، ئۇ ئەڭ ياخشىدۇر.

ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، ئىبنى ماجە ۋە نەسائى قاتارلىقلار بىر تۈركۈم ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملاردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«اللە تائالا ھەقىقەتەن ھەر كېچىسى كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرى قالغاندا دۇنيا ئاسمىنىغا (يەنى بىرىنچى قەۋەت ئاسمانغا) چۈشۈپ تاكى تاڭ يورۇغىچىلىك مۇنداق دەيدۇ: گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلغۇچى بارمۇ؟ تەۋبىنى قوبۇل قىلمەن ۋە ئۇنىڭغا مەغپىرەت تەلەپ قىلغۇچى بارمۇ؟ ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلمەن. مەندىن نەرسە سورىغۇچى بارمۇ؟ ئۇنىڭغا سورىغىنى بېرىمەن بېرىلىدۇ»

كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلار اللە تائالانىڭ ياقۇب ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىپ ياقۇبنىڭ ئۆز ئوغۇللىرىغا: «پەرۋەردىگارىمدىن سىلەرگە مەغپىرەت تىلەيمەن» دېگەنلىكى ھەققىدىكى ئايىتى توغرىسىدا توختىلىپ: ياقۇب ئۇلارغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشنى سەھەر ۋاقتىغا كېچىكتۈردى، دېگەن.

﴿**ئۇلارنىڭ پۇل - مالىلىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقوققا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى)**﴾ اللە تائالا ئۇلارنى نامىاز ئوقۇيدىغانلىقى بىلەن سۈپەتلىگەندىن كېيىن يەنە ئۇلارنى زاكات بېرىدىغانلىقى، ياخشىلىق قىلىدىغانلىقى ۋە سىلە - رەھىم قىلىدىغانلىقى قاتارلىق سۈپەتلەر بىلەن مەدھىيىلەپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلارنىڭ پۇل - مالىلىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) مۇھتاجلار ھوقوققا**﴾ يەنى مۇھتاجلار ئۇچۇن بۆلۈپ قويغان بىر ئۇلۇش نېسىۋىگە ﴿**ئىگە ئىدى**﴾ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان "سائىلغا" كەلسەك، ئۇنىڭ سائىللىقىنى ئاسان بىلىۋالغىلى بولىدىغان كىشىدۇر، ئۇ كىشىلەردىن نەرسە تىلەيدۇ، ئۇنىڭ تېگىشىلىك ھەققى بار. "موھتاجلار" غا كەلسەك، ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ۋە مۇجاھىد: ئۇ ئۆز ئېھتىياجىنى قامداشقا تىرىشىدىغان، لېكىن ئېھتىياجىنى تولۇق قامدىيالمايدىغان، ئىسلامدىمۇ نېسىۋىسى يوق كىشىدۇر، دېدى. يەنى ئۇنىڭ تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئىسلام دۆلىتى خەزىنىسىدىن تارقىتىپ بېرىدىغان نېسىۋە يوق، ئۇ ئۆزىنى بېقىش ئۈچۈن نە كەسپى، نە ھۈنىرىمۇ يوق كىشىدۇر. مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: بۇ خىلدىكى موھتاجلار رىزق تەلەپ قىلىپ تىرىشىدىغان، لېكىن تىلىكىگە ئېرىشەلمەيدىغان ۋە كەسىپ قىلىش يولى قولايسىز بولغان كىشىلەردۇر، دېدى. قەتادە ۋە زۆھرى: بۇ ئايەتتىكى موھتاجلار ئىپپەتلىكىدىن كىشىلەردىن ھېچ نەرسە سورىمايدىغان كىشىلەردۇر، دېدى.

ئىمام نەسائى زۆھرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر تۇغرام ياكى ئىككى تۇغرام يېمەك بىلەن ۋە ياكى بىر ئىككى تال خورما بىلەن قايتىدىغان كىشى مىسكىن ئەمەس، مىسكىن دېگەن قورسىقى تويغۇدەك بىرەر نەرسە تاپالمايدىغان، ئۇنىڭ ئىپپەتلىكىدىن ئۇنىڭغا سەدىقە بېرىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ موھتاجلىقى مەلۇم بولمايدىغان كىشىدۇر» بۇ ھەدىسنى بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 17 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

الله تائالانىڭ زېمىنىدىكى ۋە ئىنسانىدىكى ئالامەتلىرى توغرىسىدا

﴿**زېمىندا ۋە ئۆزەڭلاردا اللەغا چىن ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن (اللەنىڭ قۇدرىتىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار**﴾ يەنى زېمىندا ئۇنى ياراتقۇچىنىڭ بۇيۇكلۇكىنى ۋە ئۇنىڭ ئاجايىپ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن ئالامەتلەر بار، چۈنكى، الله تائالا ئۇنىڭدا تۇرلۈك تۇرلۈك ئۆسۈملۈكلەرنى، ھايۋانلارنى، تۈزلەڭلارنى، تاغلارنى، چۆللەرنى، دەريا ـ ئۆستەڭلارنى ۋە دېڭىزلارنى ياراتتى. ئىنسانلارنىڭ تىللىرىنى، رەڭلىرىنى، ئۇلارنىڭ تەبىئىتىدىكى خۇلۇق ـ مىجەز ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتىنى خىلمۇ ـ خىل قىلىپ ياراتتى. ئۇلارنى ئەقىل، چۈشەنچە، مېڭىش ـ تۇرۇش، بەختلىك ۋە بەختسىز بولۇش قاتارلىق ئىشلاردا بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق قىلدى. الله تائالانىڭ ئۇلارنى پۈختا ۋە ناھايىتى ھېكمەتلىك قىلىپ، ھەر بىر ئەزاسىنى ئۆز ئورنىغا، ئۇ موھتاج بولىدىغان جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ يارىتىشىدىمۇ الله تائالانىڭ قۇدرىتىنى كۆرستىدىغان نۇرغۇن ئالامەتلەر بار.

﴿**(بۇنى) كۆرمەمسىلەر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادە: كىمكى ئۆزىنىڭ يارىتىلىشىدا پىكىر يۈرگۈزسە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆگىلىرىنىڭ ئىبادەت ئۈچۈن ئېگىلىدىغان قىلىپ يارىتىلغانلىقىنى بايقىيالايدۇ، دېدى.

﴿**ئاسماندا سىلەرنىڭ رىزقىڭلار**﴾ يەنى يامغۇر ﴿ **بار. سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ساۋاب**﴾ يەنى جەننەت ﴿**بار**﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغان.

﴿**ئاسماننىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردەك (يەنى سۆزلىشىڭلارنىڭ ئۆزەڭلارغا ئېنىق بولغىنىدەك) ھەقتۇر**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ زاتى بىلەن قەسەم قىلىپ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان نەرسە ـ قىيامەت، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش، مۇكاپات ۋە جازا ئىشلىرىنىڭ شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقى ھەقتۇر، ئۇنىڭدا قىلچە شەك يوقتۇر. سىلەر سۆزلەۋاتقان چاغدا ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردىن شەك قىلمىغىنىڭلاردەك ۋەدە قىلىنغان ئۇ نەرسىلەردىنمۇ شەك قىلماڭلار. مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەگەر بىرەر نەرسە توغرىلىق سۆزلىسە، ئۇ ھەمراھىغا: سېنىڭ بۇ يەردە بولغىنىڭ ھەقتەك بۇ سۆز چوقۇم ھەقتۇر، دەيتتى.

* * * * * * *

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيفَةٗۖ قَالُواْ لَا تَخَفۡۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٖ ﴿٢٨﴾ فَأَقۡبَلَتِ ٱمۡرَأَتُهُۥ فِي صَرَّةٖ فَصَكَّتۡ وَجۡهَهَا وَقَالَتۡ عَجُوزٌ عَقِيمٞ ﴿٢٩﴾ قَالُواْ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

(ئى مۇھەممەد!) سائا ئىبراھىمنىڭ ھۆرمەتلىك مېھمانلىرىنىڭ خەۋىرى يەتتىمۇ؟[24] ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار ئىبراھىمنىڭ يېنىغا كىرىپ سالام دېدى، ئىبراھىم سالامنى ئېلىك ئالدى. (ئىچىدە) «ناتونۇش ئادەملەرغۇ» دېدى[25] شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاستا ئائىلىسىگە چىقىپ (پىشۇرۇلغان) بىر سېمىز موزاينى

www.munber.org

ئېلىپ كىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ: «يېمەمسىلەر» دېدى[27.26]. (ئۇلارنىڭ تاماق يېمىگەنلىكىنى كۆرۈپ) دىلىدا ئۇلاردىن قورقتى، ئۇلار: «قورقمىغىن (بىز پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەلچىلىرىمىز)» دېدى، ئۇلار ئىبراھىمغا بىلىملىك بىر ئوغۇل بالەن خۇش خەۋەر بەردى[28]. ئىبراھىمنىڭ ئايالى سۈرەن سېلىپ كېلىپ (ئەجەپلەنگەنلىكىدىن ئۆزىنىڭ) يۈزىنى كاچاتلاپ: «مەن تۇغماس موماي تۇرسام (قانداق تۇغىمەن؟)» دېدى[29]. ئۇلار: «پەرۋەردىگارىڭ شۇنداق دېدى. ئۇ ھەقىقەتەن ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر» دېدى[30].

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مېھمىنى توغرىسىدا

بۇ قىسسە سۈرە ھۇد بىلەن سۈرە ھىجردىمۇ بايان قىلىنغان ئىدى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد!) ساڭا ئىبراھىمنىڭ ھۆرمەتلىك**﴾ يەنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىنغان ﴿**مېھمانلىرىنىڭ خەۋىرى يەتتىمۇ؟ ئۇلار ۋاقتىدا ئۇلار ئىبراھىمنىڭ يېنىغا كىرىپ سالام دېدى، ئىبراھىم سالامنى ئېلىك ئالدى**﴾ بىرسى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇش ئەۋزەلدۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرگە بىركىشى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇڭلار (يەنى بىر كىشى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەپ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا ئەسسالام ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھى ۋەبەرەكاتۇھۇ دەڭلار)، ياكى ئۇنىڭ سالامىنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار (يەنى ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام دەڭلار)﴾[1] شۇڭا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا تېخىمۇ ئەۋزەل سالام بىلەن جاۋاپ قايتۇردى ۋە ئىچىدە: ئۇلار ﴿**ناتونۇش ئادەملەرغۇ**﴾ دېدى. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار جىبرىئىل، مىكائىل ۋە ئىسرافىللاردىن ئىبارەت پەرىشتىلەر بولۇپ ئىبراھىمنىڭ قېشىغا سۈزلەتلىك، كېلىشكەن كاتتا يىگىتلەر سۈرىتىدە كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئىبراھىم: ئۇلار ﴿**ناتونۇش ئادەملەرغۇ**﴾ دېدى.

﴿**شۇنىڭ بىلەن ئۇ**﴾ ئۇلارغا سەزدۈرمەي چاققانلىق بىلەن ﴿**ئاستا ئائىلىسىگە چىقىپ**﴾ مېلىنىڭ ئەڭ ئېسىلىدىن پىشۇرۇلغان﴿**بىر سېمىز موزاينى ئېلىپ كىرىپ**﴾ يەنە بىر ئايەتتە: ﴿ئۇ ئۇزاققا قالماي بىر موزاينى كاۋاپ قىلىپ ئېلىپ كەلدى﴾[2] دېيىلگەن.

﴿**ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ: « يېمەمسىلەر » دېدى**﴾ بۇ ئايەتنىڭ سۆز ـ ئىبارىسىدە يۈمشاقلىق ۋە بىر نەرسىنى چىرايلىق تەڭلەش ئۇسلۇبى بار. بۇ ئايەت مېھمان كۈتۈشنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرىنى تەرتىپلەشتۈرۈپ بېرىدۇ. ئىبراھىم ئۇلارغا سەزدۈرمەستىن ناھايىتى تېزلىكتە تائام كەلتۈردى، ئۇ بىرىنچىدىن سىلەرگە تائام ئېلىپ كېلەي دەپ ئۇلارغا مىننەت قىلماستىن بەلكى ناھايىتى تېزلىكتە ۋە سەزدۈرمەستىن تائام ئېلىپ كەلدى. ئىككىنچىدىن: ئۇ مېلىنىڭ ئەڭ ئېسىلى بولغان كىچىك، سېمىز بىر مۇزاينى كاۋاپ قىلىپ ئېلىپ كەلدى. ئۈچىنچىدىن: ئۇ موزاينى داستخانغا قويۇپ ئۇلارنى يېقىن كېلىڭلار، دېمەستىن بەلكى موزاينى ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېقىن قويدى. تۆتىنچىدىن: ئۇلارغا سۆزنىڭ قۇلاقنا قويال ئاڭلىنىدىغان بۇيرۇق شەكلىنى ئىشلىتىپ بۇيرۇق بەرمەستىن يۇمشاق ۋە تەكلىپ سۆزىنى ئىشلىتىپ «يېمەمسىلەر» دېدى. بۇ سۆز ئۇسلۇبى گويا بۇگۈنكى كۈندە بىرسىنىڭ ئەگەر يەزىلەتلىك بولۇشنى، ياخشىلىق قىلىشنى، سەدىقە بېرىشنى خالىساڭ شۇنداق قىلغىن، دېگەن مەزمۇنىنى ئىپادىلەيدۇ.

﴿**(ئۇلارنىڭ تاماق يېمىگەنلىكىنى كۆرۈپ) دىلىدا ئۇلاردىن قورقتى**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە يەنە بىر سۈرىدىكى قىسسىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلارنىڭ (يەنى پەرىشتىلەرنىڭ) ئۇنىڭغا قول ئۇزاتمايۋاتقانلىقىنى

[1] سۈرە نىسا 86 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھۇد 69 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كۆرۈپ، ئۇلارنى خۇش كۆرمىدى، ئۇلاردىن قورقۇنچ ھېس قىلدى، ئۇلار: «قورقمىغىن (بىز رەببىڭنىڭ پەرىشتىلىرى، تاماق يېمەيمىز)، بىز ھەقىقەتەن لۇتنىڭ قەۋمىنى (ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتىلدۇق» دېدى. ئۇنىڭ ئايالى (يەنى سارە) بىر تەرەپتە تۇرۇپ (لۇت قەۋمىنىڭ ھالاك بولىدىغانلىقىدىن خۇشاللىنىپ) كۈلدى﴾[1] يەنى ئۇنىڭ ئايالى ئۇلارنىڭ ھەددىدىن ئاشقانلىقى ۋە الله تائالاغا ئاسىيلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھالاك بولىدىغانلىقى بىلەن بىرىلگەن خەۋەردىن خۇشال بولدى. شۇ چاغدا پەرىشتىلەر سارەگە ئىسھاق ئاتلىق بالىسى بولىدىغانلىقى بىلەن ۋە ئىسھاقتىن كېيىن كېلىدىغان يەئقۇب ئاتلىق نەۋرىسى بولىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بەردى. ﴿ئۇ (يەنى سارە): «ۋەيەي! مەن بىر موماي تۇرسام، ئېرىم بىر بوۋاي تۇرسا، تۇغامدىمەن؟ بۇ ھەقىقەتەن قىزىق ئىشقۇ!» دېدى. ئۇلار: «الله نىڭ ئەمرىدىن (يەنى قۇدرىتىدىن) ئەجەبلىنەمسەن؟ الله نىڭ رەھمىتى ۋە بەرىكەتلىرى سىلەرنىڭ ئائىلىڭلارغا (يەنى ئىبراھىمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرگە) نازىل بولسۇن. الله ھەقىقەتەن مەدھىيىلەشكە لايىقتۇر، ئۇلۇغلاشقا لايىقتۇر» دېدى﴾[2].

﴿**ئۇلار ئىبراھىمغا بىلىملىك بىر ئوغۇل بىلەن خۇش خەۋەر بەردى**﴾ ئىبراھىمغا بىرىلگەن خۇش خەۋەر سارەگىمۇ خۇش خەۋەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ ئوغۇل ئۇ ئىككىسىدىن بارلىققا كېلىدۇ، شۇڭا بۇ ئوغۇل بىلەن ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە خۇش خەۋەر بېرىلدى.

﴿**ئىبراھىمنىڭ ئايالى سۇرەن سېلىپ كېلىپ**﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇسالىھ، زەھھاك، زەيد ئىبنى ئەسلەم، سەۋرى ۋە سۇددى قاتارلىقلار: سارە ﴿**ۋەيەي!**﴾ دېگىنىچە قاتتىق ۋە جاراڭلىق ئاۋازدا سۇرەن سېلىپ كەلدى، دېدى.

﴿**(ئەجەپلەنگەنلىكىدىن ئۆزىنىڭ) يۈزىنى كاچاتلاپ**﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: سارە ئايالالار غەلىتە ئىشتىن ئەجەبلەنگەندەك ئەجەبلىنىپ يۈزىگە كاچاتلىدى، دېدى. مۇجاھىد ۋە ئىبنى سابىت: سارە قولى بىلەن پىشانىسىگە ئۇردى، دېدى.

﴿**«مەن تۇغماس موماي تۇرسام (قانداق تۇغىمەن؟)» دېدى**﴾ يەنى سارە: مەن موماي تۇرسام، قانداقمۇ تۇغىمەن؟ ھالبۇكى، ياش ۋاقتىمدا تۇغماس ئىدىم، ھامىلدارمۇ بولمايتتىم، دېدى.

﴿**ئۇلار(يەنى پەرىشتىلەر): «پەرۋەردىگارىڭ شۇنداق دېدى. ئۇ ھەقىقەتەن ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر ھەممىنى بىلگۈچىدۇر» دېدى**﴾ يەنى الله تائالا سىلەرگە تېگىشلىك بولغان كارامەتنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر، سۆزلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچىدۇر.

* * * * * *

﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوٓاْ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَآ ءَايَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

---

[1] سۈرە ھۇد 70 — 71 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە ھۇد 72 — 73 - ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىبراھىم: «ئى ئەلچىلەر! سىلەر نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتىلدىڭلار» دېدى[31]. ئۇلار: «بىز ھەقىقەتەن بىر گۇناھكار قەۋمنى (ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتىلدۇق (يەنى لۇت قەۋمىنىڭ ئۈستىگە لايدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلدۇق)[32]. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدا (گۇناھى) ھەددىدىن ئاشقۇچىلار ئۈچۈن بەلكە قويۇلغان (يەنى ھالاك قىلىنغۇچىنىڭ ئىسمى يېزىلغان)، لايدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرىمىز»[33 - 34]. (ھالاك بولمىسۇن دەپ لۇدنىڭ) شەھىرىدىكى مۆمىنلەرنى (سىرتقا) چىقىرىۋەتتۇق[35]. بىز ئۇ شەھەردىن مۇسۇلمانلاردىن پەقەت بىر ئائىلىنىلا تاپتۇق[36]. ئۇ شەھەردە قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغانلار ئۈچۈن نىشان قالدۇردۇق[37].

پەرىشتىلەرنىڭ لۇتنىڭ قەۋمنى ھالاك قىلىش ئىشى بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: ﴿ئىبراھىمدىن قورقۇنچ يوقالغان ھەمدە خۇش خەۋەر ئۇنىڭغا يەتكەن چاغدا، ئۇ بىز بىلەن لۇتنىڭ قەۋمى توغرىسىدا مۇنازىرىلىشىشكە كىرىشتى. ئىبراھىم بولسا ھەقىقەتەن كۆڭلى كۆكسى كەڭ، كۆپ ئاھ چەككۈچى (يەنى دىلى يۇمشاق)، (ھەممە ئىشتا) الله غا مۇراجىئەت قىلغۇچى زاتتۇر. (پەرىشتىلەر ئېيتتى) «ئى ئىبراھىم! بۇنى (يەنى لۇت قەۋمى توغرىسىدا مۇنازىرىلىشىشنى) قويغىن، شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ئۇلارنى ھالاك قىلىش توغرىسىدىكى) ئەمرى ئاللىقاچان چۈشتى، ئۇلارغا چوقۇم (مۇنازىرىلىشىش ياكى شاپائەت قىلىش بىلەن) قايتۇرغىلى بولمايدىغان ئازاب چۈشىدۇ»﴾[1].

﴿**ئىبراھىم: «ئى ئەلچىلەر! سىلەر نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتىلدىڭلار»**﴾ يەنى نېمە ئىشىڭلار بار، نېمىشقا كەلدىڭلار ﴿**دېدى. ئۇلار: «بىز ھەقىقەتەن بىر گۇناھكار قەۋمنى**﴾ يەنى لۇتنىڭ قەۋمىنى ﴿**(ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتىلدۇق. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدا (گۇناھى) ھەددىدىن ئاشقۇچىلار ئۈچۈن بەلكە قويۇلغان**﴾ يەنى ھەر بىر تاشقا شۇ تاش سوقىدىغان گۇناھكارنىڭ ئىسمى يېزىلغان ﴿**لايدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرىمىز» دېدى**﴾ الله تائالا سۈرە ئەنكەبۇتتا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىبراھىم: «ئۇ شەھەردە لۇت بارغۇ (يەنى لۇتقا ئوخشاش بىر ياخشى پەيغەمبەر تۇرۇۋاتقان شەھەر ئاھالىسىنى قانداقمۇ ھالاك قىلىسىلەر؟)» دېدى. پەرىشتىلەر ئېيتتى: «بۇ شەھەردە بار كىشىلەرنى بىز (يەنى لۇتنى ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەرنى) ئوبدان بىلىمىز، ئۇنى ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن باشقا كىشىلىرىنى ئەلۋەتتە قۇتۇلدۇرىمىز، پەقەت ئايالى (كۇپرىدا قەۋمىگە ھەمنەپەس بولغانلىقى ئۈچۈن) قېلىپ ھالاك بولغۇچىلاردىن بولىدۇ»﴾[2].

﴿**(ھالاك بولمىسۇن دەپ لۇدنىڭ) شەھىرىدىكى مۆمىنلەرنى (سىرتقا) چىقىرىۋەتتۇق**﴾ بۇ مۆمىنلەر لۇت ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن باشقا ئائىلىسىدىكى كىشىلەر ئىدى. ئۇنىڭ ئايالى بولسا ھالاك بولغۇچىلار بىلەن بىللە قالدۇرۇلدى. قالدۇرۇلۇپ قويۇلدى.

﴿**بىز ئۇ شەھەردىن مۇسۇلمانلاردىن پەقەت بىر ئائىلىنىلا تاپتۇق. ئۇ شەھەردە قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغانلار ئۈچۈن نىشان قالدۇردۇق**﴾ يەنى ئۇلارغا نازىل قىلىنغان ئازاب ـ ئوقۇبەت ۋە ساپال تاشلار بىلەن خارابلىققا ئايلانغان شەھەرنى ۋەز ـ نەسىھەت ئالدىغانلار ئۈچۈن ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق. ئۇلارنىڭ جايىنى سېپىق كۆلگە ئايلاندۇرۇۋەتتۇق، ئۇنىڭدا ﴿**قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغان**﴾ مۆمىنلەر ئۈچۈن ئىبرەت بار.

---

[1] سۈرە ھۇد 74 ــ 76 - ئايەتكىچە
[2] سۈرە ئەنكەبۇت 32 - ئايەت.

www.munber.org

* * * * * * *

وَفِي مُوسَىٰٓ إِذۡ أَرۡسَلۡنَٰهُ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكۡنِهِۦ وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٞ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذۡنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٞ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذۡ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلرِّيحَ ٱلۡعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيۡءٍ أَتَتۡ عَلَيۡهِ إِلَّا جَعَلَتۡهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذۡ قِيلَ لَهُمۡ تَمَتَّعُواْ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوۡاْ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَهُمۡ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا ٱسۡتَطَٰعُواْ مِن قِيَامٖ وَمَا كَانُواْ مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ﴿٤٦﴾

مۇسانىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇنى بىز پىرئەۋنگە روشەن دەلىل بىلەن ئەۋەتتۇق[38]. پىرئەۋن ئۆز قوشۇنى بىلەن (ئىماندىن) يۈز ئۆرىدى، ئۇ: «(مۇسا) سېھىرگەردۇر ياكى مەجنۇندۇر» دېدى[39]. پىرئەۋننى ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىنى جازالىدۇق، ئۇلارنى دېڭىزغا تاشلىدۇق، پىرئەۋن ئەيىبلەنگۈچىدۇر[40]. ئادىنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا يامان بورانىنى ئەۋەتتۇق[41]. ئۇ (يەنى بوران) ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە، ئۇنى چىرىگەن سۆڭەكتەك (تىتما ـ تالاڭ) قىلمۇيتەتتى[42]. سەمۇدنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا: «سىلەر ۋاقىتلىق پايدىلىنىڭلار» دېدۇق[43]. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىگە قارشى چىقتى، ئۇلارنى چاقماق ھالاك قىلدى، ھالبۇكى، ئۇلار (ئازابنىڭ چۈشۈۋاتقانلىقىنى) كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتى[44]. ئۇلار (ئازاب چۈشكەن ۋاقىتتا) ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقىمۇ، ئۆزلىرىنى قوغداشقىمۇ قادىر بولالمىدى[45]. ئىلگىرى نۇھنىڭ قەۋمىنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلار ھەقىقەتەن پاسىق قەۋم ئىدى[46].

پىرئەۋن، ئاد، سەمۇد ۋە نۇھ قەۋمىنىڭ قىسسىلىرىدىكى ئىبرەتلەر توغرىسىدا

﴿**مۇسانىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇنى بىز پىرئەۋنگە روشەن دەلىل بىلەن ئەۋەتتۇق. پىرئەۋن ئۆز قوشۇنى بىلەن (ئىماندىن) يۈز ئۆرىدى**﴾ يەنى پىرئەۋن چوڭچىلىق قىلىپ ۋە مۇسا ئۇنىڭغا ئېلىپ كەلگەن روشەن ھەقىقەتنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلغان ئاساستا يۈز ئۆرىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ (كىشىلەرنى) اللەنىڭ يولىدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن مەغرۇرانە يۈرىدۇ﴾[1] يەنى ھەقىقەتتىن يۈز ئۆرۈيدۇ ۋە چوڭچىلىق قىلىدۇ.

﴿**ئۇ: «(مۇسا) سېھىرگەردۇر ياكى مەجنۇندۇر» دېدى**﴾ يەنى ئى مۇسا! سېنىڭ ماڭا ئېلىپ كەلگەن ئىشىڭدىن يەنى دىنىڭدىن ئېنىقكى، سەن سېھىرگەر ياكى مەجنۇندىن باشقا نەرسە ئەمەس. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پىرئەۋننى ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىنى جازالىدۇق، ئۇلارنى دېڭىزغا تاشلىدۇق**﴾ يەنى ئۇلارنى سۇغا غەرق قىلدۇق. ﴿**پىرئەۋن ئەيىبلەنگۈچىدۇر**﴾ يەنى مالامەتكە ئۇچرىغۇچى كاپىردۇر، ھەقنى ئىنكار قىلغۇچى ۋە قارشى چىققۇچى گۇناھكاردۇر.

﴿**ئادىنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا يامان**﴾ يەنى ھېچ نەرسىگە پايدىسىز بولغان، ۋەيران قىلغۇچى ﴿**بورانىنى ئەۋەتتۇق. ئۇ (يەنى بوران) ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېنىدىن**

---

[1] سۈرە ھەج 9 - ئايەت.

www.munber.org

ئۆتسە﴾ يەنى ۋەيران قىلىدىغان بوران ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە ﴿**ئۇنى چىرىكەن سۆڭەكتەك (تىتما ـ تالاك) قىلىۋېتەتتى**﴾ سەئىد ئىبنى مۇسەييەب ۋە باشقىلار الله تائالانىڭ: ﴿**ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا يامان بوراننى ئەۋەتتۇق**﴾ دېگەن ئايىتىنى تەپسىر قىلىپ: ئۇ جەنۇبتىن چىققان بوراندۇر، دېدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن شەرق شامىلى بىلەن يارىدىم بېرىلدىم. ئاد قەۋمى غەرب شامىلى بىلەن ھالاك قىلىندى».

﴿**سەمۇدنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۇرلۇك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا: «سىلەر ۋاقىتلىق پايدىلىنىڭلار» دېدۇق**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەمۇدقا بولسا تۇغرا يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇلار ھىدايەتتىن كورلۇق (يەنى گۇمراھلىق)نى ئارتۇق بىلدى. قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن، ئۇلارنى خار قىلغۇچى چاقماق ئازابى ھالاك قىلدى﴾[1] شۇنداقلا الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سەمۇدنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۇرلۇك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا: «سىلەر ۋاقىتلىق پايدىلىنىڭلار» دېدۇق. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىگە قارشى چىقتى، ئۇلارنى چاقماق ھالاك قىلدى، ھالبۇكى، ئۇلار (ئازابنىڭ چۈشۈۋاتقانلىقىنى) كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتى**﴾ ئۇ مۇنداق يۇز بەردى: ئۇلار ئازابنىڭ چۈشۈشىنى ئۆچ كۆن كۈتتى، ئازاب ئۇلارغا تۇتۇنچى كۈنى ئەتىگەندە، تاڭ يورغان مەزگىلدە كەلدى.

﴿**ئۇلار (ئازاب چۈشكەن ۋاقىتتا) ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقىمۇ، ئۆزلىرىنى قوغداشقىمۇ قادىر بولالمىدى**﴾ يەنى ئۆزلىرىگە چۈشكەن ئازابتىن قوغدۇنىشقىمۇ ۋە قېچىپ قۇتۇلۇشقىمۇ قادىر بولالمىدى. غالىب ۋە بۈيۈك الله مۇنداق دەيدۇ: ئۇلاردىن ﴿**ئىلگىرى نۇھنىڭ قەۋمىنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلار ھەقىقەتەن پاسىق قەۋم ئىدى**﴾ بۇ قىسسىلەرنىڭ ھەممىسى ئىلگىرىدىكى نۇرغۇن سۈرىلەردە كۆپ قېتىم تەپسىلي بايان قىلىنغان.

* * * * * * *

وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَٱلۡأَرۡضَ فَرَشۡنَٰهَا فَنِعۡمَ ٱلۡمَٰهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَا زَوۡجَيۡنِ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجۡعَلُواْ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿٥١﴾

ئاسمانىنى قۇدرەت بىلەن بەرپا قىلدۇق، بىز ھەقىقەتەن قۇدرەتلىكمىز[47]. زېمىننى يايدۇق، بىز نېمىدېگەن ياخشى يايغۇچىمىز؟[48]. سىلەرنىڭ ئىبرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەر بىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق[49]. (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «الله تەرەپكە قېچىڭلار (يەنى اللەغا ئىلتىجا قىلىڭلار)، مەن ھەقىقەتەن سىلەرگە الله تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن[50]. سىلەر باشقا مەبۇدنى اللەغا شېرىك قىلماڭلار، مەن ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن»[51].

[1] سۈرە فۇسسىلەت 17 ـ ئايەت.

www.munber.org

الله تائالانىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى يارىتىشى ۋە ھەر نەرسىنى جۈپ يارىتىشى الله تائالانىڭ بار ۋە بىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەر ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆستۈنكى ۋە تۆۋەنكى ئالەمنى ياراتقانلىقىغا ئىنسانلارنىڭ دىققىتىنى بۇراپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئاسماننى قۇدرەت بىلەن**﴾ ئېگىز، بىخەتەر ئۆگزە قىلىپ ﴿**بەرپا قىلدۇق، بىز ھەقىقەتەن قۇدرەتلىكمىز**﴾ يەنى قۇدرىتىمىز بىلەن ئۇنى خۇددى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغىنىدەك تۇتۇرۇكسىز، ئېگىز ۋە كەڭرى قىلىپ ياراتتۇق. ﴿**زېمىننى ياپىدۇق**﴾ يەنى ئۇنى مەخلۇقاتلار ئۈچۈن بىپايان قىلدۇق.

﴿**بىز نېمىدېگەن ياخشى ياپىغۇچىمىز؟**﴾ يەنى بىز زېمىننى زېمىن ئەھلى ئۈچۈن بىپايان يېيىپ نېمىدېگەن ياخشى قىلدۇق؟ ﴿**سىلەرنىڭ ئىبرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەر بىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق**﴾ يەنى بارلىق مەخلۇقات جۈپ - جۈپى بىلەندۇر، ئاسمان زېمىن بىلەن، كېچە كۈندۈز بىلەن، كۈن ئاي بىلەن، قۇرۇقلۇق دېڭىز بىلەن، يورۇقلۇق قاراڭغۇلۇق بىلەن، ئىمان كۇفرى بىلەن، ئۆلۈم ھاياتلىق بىلەن، بەختسىزلىك بەخت سائادەت بىلەن، جەننەت دوزاخ بىلەن جۈپتۇر. ھەتتاكى بارلىق ھايۋانلار ۋە ئۆسۈملۈكلەرمۇ بىر بىرى بىلەن جۈپتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى ياراتقۇچىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقلۇقىنى بىلىشىڭلار ئۈچۈندۇر.

﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، الله تەرەپكە قېچىڭلار (يەنى اللەغا ئىلتىجا قىلىڭلار)**﴾ ھەممە ئىشىلىرىڭلاردا الله تائالاغا تايىنىڭلار، ﴿**مەن ھەقىقەتەن سىلەرگە الله تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن. سىلەر باشقا مەبۇدنى اللەغا شېرىك قىلماڭلار**﴾ يەنى الله تائالاغا ھېچ نەرسىنى شېرىك قىلماڭلار. ﴿**مەن ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن**﴾.

* * * * * * *

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٖ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرۡ فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٖ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطۡعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلۡقُوَّةِ ٱلۡمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ ذَنُوبٗا مِّثۡلَ ذَنُوبِ أَصۡحَٰبِهِمۡ فَلَا يَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن يَوۡمِهِمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

ئۇلاردىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇلارغا ھەر پەيغەمبەر كەلسىلا ئۇلار (ئۇنى): «بىر سېھرىگەر ياكى بىر مەجنۇن» دېدى[52]. ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر - بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار بىر - بىرىگەئۇنداق تەۋسىيە قىلىشقان ئەمەس) ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر[53]. ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈگىن، سەن مالامەت قىلىنغۇچى ئەمەسسەن[54]. ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، ۋەز - نەسىھەت مۆمىنلەرگە پايدىلىق[55]. جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم[56]. ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشىنى تىلىمەيمەن[57]. الله ھەقىقەتەن ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر،

www.munber.org

(اللەنىڭ) قۇۋۋىتى ئارتۇقتۇر[58]. (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغانلارنىڭ (ئازابتىن) ئۆتكەنكى (ھالاك بولغان) دوستلىرىنىڭ نەسىۋىسىدەك نەسىۋىسى بولىدۇ، ئۇلار (ئازابىمغا) ئالدىراتمىسۇن[59]. كاپىرلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندىن كاپىرلارغا ۋاي![60].

ھەر بىر قەۋمنىڭ ئۆز پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىش يولىنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ئەنە شۇ مۇشرىكلار ساڭا ئېيتقان سۆزلەرنى ئىلگىرىكىلەرمۇ ئۆز پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلىپ ئېيتقان ئىدى. ﴿**ئۇلاردىن ئىلگىرىكى ئۇممەتلەرمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇلارغا ھەر پەيغەمبەر كەلسىلا ئۇلار (ئۇنى): «بىر سېھىرىگەر ياكى بىر مەجنۇن» دېدى**﴾.

﴿**ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر - بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىگە بۇ سۆزنى تەۋسىيە قىلغانمۇ؟

﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار بىر - بىرىگەئۇنداق تەۋسىيە قىلىشقان ئەمەس) ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر**﴾ يەنى ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر، ئۇلارنىڭ دىللىرى ھەقنى ئىنكار قىلىشتا بىر - بىرىگە ئوخشايدۇ، ئۇلارنىڭ كېيىنكىلىرى گويا ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ئېيتقاندەك سۆزلەرنى قىلىدۇ، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ﴿**ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈگىن، سەن مالامەت قىلىنغۇچى ئەمەسسەن**﴾ يەنى بۇنداق قىلغىنىڭ ئۈچۈن سېنى ئەيىبلىمەيمىز.

﴿**ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، ۋەز - نەسىھەت مۆمىنلەرگە پايدىلىق**﴾ يەنى چىن دىلىدىن ئىمان ئېيتقانلار ۋەز - نەسىھەتتىن چوقۇم پايدىلىنىدۇ.

ئىنسان بىلەن جىننىڭ پەقەت اللە تائالا غىلا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يارىتىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم**﴾ يەنى مەن ئۇلارنى ئۇلارغا موھتاج بولغانلىقىم ئۈچۈن ئەمەس بەلكى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇش ئۈچۈن ياراتتىم. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ﴿**پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى: ئىنسانلار ۋە جىنلار پەقەت ئىختىيارى ياكى مەجبۇرى ھالدا ماڭا ئىبادەت قىلىشنى ئېتىراپ قىلىشلىرى ئۈچۈن ياراتتىم دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

﴿**ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشىنى تىلىمەيمەن. اللە ھەقىقەتەن ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر، (اللەنىڭ) قۇۋۋىتى ئارتۇقتۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداقتۇر: اللە تائالا بەندىلىرىنى ھېچ شېرىكى بولمىغان يالغۇز ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ياراتتى. كىمكى اللە تائالاغا ئىتائەت قىلسا، اللە تائالا ئۇنىڭغا تولۇق مۇكاپات بېرىدۇ. كىمكى ئۇنىڭغا ئاسىيلىق قىلسا، ئۇنى قاتتىق ئازابلايدۇ. اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئۇلارغا موھتاج ئەمەسلىكىنى، بەلكى ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋاللىرىدا اللە تائالاغا موھتاج ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ. اللە تائالا ئۇلارنى ياراتقۇچىدۇر ۋە رىزىق بەرگۈچىدۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى ئادەم ئەۋلادى ماڭا ئىبادەت قىلىشقا بېرىلگىن، مەن سېنىڭ دىلىڭنى بايلىق بىلەن تولدۇرىمەن، سېنىڭ پېقىر بولۇپ قېلىشىڭنىڭ ئالدىنى

www.munber.org

ئالىمەن، سەن ئۇنداق قىلمىغان تەقدىردە سېنىڭ دىلىڭنى ئاۋارىچىلىق بىلەن تولدۇرىمەن، پېقىر بولۇپ قېلىشىڭنىڭ ئالدىنى ئالمايمەن» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجەمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**(ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغانلارنىڭ (ئازابتىن) ئۆتكەنكى (ھالاك بولغان) دوستلىرىنىڭ نېسىۋىسىدەك نېسىۋىسى بولىدۇ، ئۇلار (ئازابىمغا) ئالدىراتمىسۇن**﴾ يەنى ئۇلار بۇنىڭغا ئالدىراپ كەتمىسۇن، ئۇ شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدۇ. ﴿**كاپىرلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندىن**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىدىن ﴿**كاپىرلارغا ۋاي!**﴾

شۇنىڭ بىلەن سۈرە زارىياتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانالار ۋە مەدھىيە الله تائالاغا مەنسۇپتۇر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە تۇر | 49 ئايەت

سۈرە تۇرنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام مالىك، جۇبەير ئىبنى مۇتئىمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شام نامىزىدا سۈرە تۇرنى ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىدىم، مەن ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ياكى قىرائىتىدىن چىرايلىق ھېچ كىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ باقمىدىم. بۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى، ئۇممۇ سەلىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن تىنىمنىڭ ئاجىزلىشىپ قالغانلىقىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتتىم، ئۇ: «سىز ئۇلاغقا مىنىپ كىشىلەرنىڭ ئارقىدىن تاۋاپ قىلىڭ»[1] دېدى. مەن شۇنداق تاۋاپ قىلدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ چاغدا بەيتۇللاھنىڭ يېنىدا سۈرە تۇرنى ئوقۇپ نامازغا ئوقۇۋاتاتتى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِى رَقٍّ مَّنشُورٍ ﴿٣﴾ وَٱلْبَيْتِ ٱلْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَٱلسَّقْفِ ٱلْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ فِى خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ ٱصْلَوْهَا فَٱصْبِرُوٓا۟ أَوْ لَا تَصْبِرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

تۇر تېغى بىلەن قەسەمكى[1]. ئوچۇق قەغەزگە يېزىلغان كىتاب (يەنى قۇرئان) بىلەن قەسەمكى[2-3]. بەيتۇلمەئمۇر بىلەن قەسەمكى[4]. ئاسمان بىلەن قەسەمكى[5]. (قىيامەت كۈنى) ئوت بولۇپ ياندۇرۇلغان دېڭىز بىلەن قەسەمكى[6]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئازابى چوقۇم يۈز بەرگۈسىدۇر[7]. ئۇنىڭغا ھېچ ئادەم قارشى تۇرالمايدۇ[8]. ئۇ كۈنىدە ئاسمان قاتتىق تەۋرەيدۇ[9]. تاغلار قاتتىق سەير قىلىدۇ (يەنى زېمىننىڭ ئۈستىدىن توزۇپ يوقىلىپ كېتىدۇ)[10]. ئۇ كۈندە (پەيغەمبەرلەرنى) ئىنكار قىلغانلارغا ۋاي![11]. ئۇلار

---

[1] بۇ ۋەدالىشىش تاۋىپىنى كۆرسىتىدۇ.

www.munber.org

(دۇنيادا) غەپلەتكە چۈمكەنلەردۇر[12]. ئۇ كۈندە ئۇلار دوزاختا قاتتىق ئىتتىرىلىدۇ[13]. (ئۇلارغا) «مانا بۇ سىلەر يالغانغا چىقارغان دوزاختۇر» (دېيىلىدۇ)[14]. (ئۇلارغا) «(كۆزلىرىڭلار بىلەن كۆرۈپ تۇرىۋاتقان بۇ ئازاب) سېھىرمۇ؟ ياكى سىلەر كۆرمەيۋاتامسىلەر[15]. دوزاختا كىرىڭلار، (ئازابقا) مەيلى سەۋر قىلىڭلار، مەيلى سەۋر قىلماڭلار، بەرىبىر سىلەرگە ئوخشاش (چۈنكى سىلەر دوزاختا مەڭگۈ قالىسىلەر)، سىلەر پەقەت قىلمىشىڭلارنىڭ جازاسىنى تارتىسىلەر» (دېيىلىدۇ)[16].

الله نىڭ ئازابىنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ قەسەم قىلىشى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىنىڭ بۈيۈك قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان مەخلۇقاتلىرى بىلەن قەسەم قىلىپ دۈشمەنلىرىنى چوقۇم ئازابلايدىغانلىقىنى، ئۇلاردىن ئۇ ئازابنى ھېچ دەپئى قىلغۇچىنىڭ بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. تۇر تېغى الله تائالا ئۇنىڭ ئۈستىدە مۇساغا سۆزلىگەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىسانى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن تاغقا ئوخشاش ئۈستى دەل - دەرەخ بىلەن قاپلانغان تاغدۇر، دەل - دەرەخ بولمىغان تاغ تۇر تېغى دەپ ئاتالمايدۇ. ئۇ پەقەت تاغ دەپ ئاددىيلا ئاتىلىدۇ.

﴿**ئوچۇق قەغەزگە يېزىلغان كىتاب (يەنى قۇرئان) بىلەن قەسەمكى**﴾ بەزى تەپسىرشۇناسلار بۇ كىتابنى لەۋھۇلمەھپۇزدۇر، دەپ تەپسىر قىلدى. يەنە بەزىلەر يېزىلىپ نازىل قىلىنغان، كىشىلەرگە ئوچۇق ئاشكارا ئوقۇپ بېرىلىدىغان كىتابلاردۇر، دەپمۇ تەپسىر قىلدى.

﴿**بەيتۇلمەئمۇر بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسرا ھەققىدىكى ھەدىستە ئۆزىنىڭ يەتتىنچى قەۋەت ئاسمانغا چىققاندىن كېيىنكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ مۇنداق دېگەن: «ئاندىن مەن بەيتۇلمەئمۇرغا ئۆرلىتىلدىم. ئۇ يەرگە ھەر كۈنى 70 مىڭ پەرىشتە (ئىبادەت قىلغىلى) كىرىدىكەن، پەرىشتىلەرنىڭ كۆپلىكىدىن ئۇلارغا ئۇ يەرگە يەنە بىر قېتىم كىرىشكە نۆۋەت تەگمەيدىكەن» يەنى پەرىشتىلەر بەيتۇلمەئمۇردا ئىبادەت قىلىدۇ. گۇيا ئەھلى زېمىن كەئبىنى تاۋاپ قىلغاندەك ئۇلارمۇ بەيتۇلمەئمۇرنى تاۋاپ قىلىدۇ. بەيتۇلمەئمۇر يەتتىنچى قەۋەت ئاسماندىكىلەرنىڭ كەئبىسىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاسمانغا ئۆرلىتىلگەندە الله تائالانىڭ دوستى ئىبراھىيم ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇمبىسىنى بەيتۇلمەئمۇرغا يۆلەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، چۈنكى ئۇ زېمىننىڭ كەئبىسىنى بىنا قىلغۇچىدۇر. مۇكاپات ئەملىنىڭ ئۆز تىپىدىن بولىدۇ. بەيتۇلمەئمۇر كەئبىنىڭ دەل ئۈدۈلىغا توغرا كېلىدۇ. ھەر بىر ئاسماندا بىردىن ئۆي بولۇپ، شۇ ئاسماندىكىلەر ئۇنىڭدا ئىبادەت قىلىدۇ. الله غا ناماز ئوقۇيدۇ. دۇنيا ئاسمىنىدىكى (يەنى بىرىنچى قەۋەت ئاسماندىكى) ئۆي بەيتۇلئىززەت دەپ ئاتىلىدۇ.

﴿**ئاسمان بىلەن قەسەمكى**﴾ سۈفيان سەۋرى ئەلىينىڭ بۇ ئايەتنى ﴿ئاسماننى بىز بىخەتەر ئۆگزە قىلدۇق، ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) ئاسماندىكى (كۈن، ئاي، يۇلتۇزلارغا ئوخشاش اللەنىڭ بارلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلەردىن غەپلەتتىدۇر﴾[1] دېگەن ئايەت بىلەن چۈشەندۈرگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. مۇجاھىد، قەتادە، سۇددى، ئىبنى جۇرەيج ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ شۇنداق تەپسىر قىلغان. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلغان.

﴿**(قىيامەت كۈنى) ئوت بولۇپ ياندۇرۇلغان دېڭىز بىلەن قەسەمكى**﴾ كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلار: ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان دېڭىز دۇنيادىكى دېڭىزدىن ئىبارەت بولۇپ، قىيامەت كۈنى ئۇ ئوت بولۇپ ياندۇرۇلىدۇ، دەپ تەپسىر قىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(قىيامەت كۈنى) ئوت بولۇپ

[1] سۈرە ئەنبىيا 32- ئايەت.

www.munber.org

ياندۇرۇلغان دېگىز بىلەن قەسەمكى﴾[1] يەنى لاۋۇلداپ گۈركىرەپ ئوت دېگىزغا ئايلىنىپ قىيامەت مەيدانىدىكىلەرنى ئوراپ تۇرىدۇ. بۇنى سەئىد ئىبنى مۇسەييەب، ئەلي ئىبنى ئەبۇتالىبتىن رىۋايەت قىلغان. ئىبنى ئابباسنىڭمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. سەئىد ئىبنى جۇبەير، مۇجاھىد، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيد ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق تەپسىر قىلغان.

قەتادە بۇ ئايەتنى "سۇ بىلەن توشقۇزۇلغان دېگىز بىلەن قەسەمكى" دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان. بۇ قاراشقا ئىبنى جەرىرمۇ قوشۇلغان ۋە: بۈگۈنكى كۈندە دۇنيانىڭ دېگىزى ئوت بولۇپ يانغان ئەمەس، بەلكى سۇ بىلەن توشقۇزۇلغاندۇر، دېگەن.

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئازابى چوقۇم يۈز بەرگۈسىدۇر**﴾ مانا بۇ يۇقىرىدىكى قەسەملەرنىڭ جاۋابى بولۇپ كاپىرلارغا بولىدىغان ئازابنىڭ چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. اللە تائالا كېيىنكى ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇنىڭغا ھېچ ئادەم قارشى تۇرالمايدۇ**﴾ يەنى ئەگەر اللە ئۇ ئازابنى ئۇلارغا ئىراده قىلسا، ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇپ ئۇلاردىن ئۇ ئازابنى توسىدىغان ھېچ ئادەم يوق. ئەبۇبەكرى ئىبنى ئەبۇدۇنيا، جەفەر ئىبنى زەيىد ئەبەدىيدىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىچىسى ئۆمەر مەدىنىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىش ئۈچۈن سىرتقا چىقتى. ئۇ بىر مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئۆيىنىڭ ئۈدۈلىغا كەلگەندە ئۇنىڭ ئۆرە تۇرۇپ نامازئوقۇۋاتقانلىقىغا توغرا كېلىپ قالدى ـ ده، توختاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ قىرائىتىگە قۇلاق سالدى. ئۇ: ﴿**تۇر تېغى بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن يەردىن ئوقۇپ ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئازابى چوقۇم يۈز بەرگۈسىدۇر. ئۇنىڭغا ھېچ ئادەم قارشى تۇرالمايدۇ**﴾ دېگەن يەرگە يەتكەندە، ئۆمەر: كەئبىنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، بۇ بىر ھەق قەسەمدۇر، دېدى. ئاندىن ئېشىگىدىن چۈشۈپ تامغا يۆلەنگىنىچە بىر ئاز تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ئۆيىگە قايتىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر ئاي ئاغرىپ يېتىپ قالدى. كىشىلەر ئۇنى يوقلاپ تۇردى، بىراق ئۇنىڭ نېمە كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى ئۇلار ئۇقمايتتى.

ئازاب كۈنى بولغان قىيامەت كۈنىنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

﴿**ئۇ كۈندە ئاسمان**﴾ اللە نىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇپ ئايلانغان ھالەتتە بىر ـ بىرىگە سوقۇلۇپ ﴿**قاتتىق تەۋرەيدۇ. تاغلار قاتتىق سەير قىلىدۇ**﴾ يەنى تاغلار زېمىن ئۈستىدىن يوقىلىپ، تىتىلىپ، پارچىلىنىپ، چاڭ ـ توزاڭدەك توزۇپ ئۇچۇپ يۈرىدۇ.

﴿**ئۇ كۈندە (پەيغەمبەرلەرنى) ئىنكار قىلغانلارغا ۋاي!**﴾ يەنى شۇ كۈندە اللە نىڭ ئۇلارنى ئازابلايدىغانلىقى ۋە قاتتىق جازالايدىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھالىغا ۋاي!﴿**ئۇلار (دۇنيادا) غەپلەتتە چۆمگەنلەردۇر**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغلىرىدا باتىلغا چۆمۈپ، دىننى مەسخىرە قىلغان ۋە ئويۇنچۇق قىلغانلاردۇر.

﴿**ئۇ كۈندە ئۇلار دوزاخقا قاتتىق ئىتتىرىلىدۇ**﴾ دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلارغا تاپا ـ تەنە ۋە مالامەت قىلىش يۈزىسىدىن ﴿**مانا بۇ سىلەر يالغانغا چىقارغان دوزاختۇر**﴾ دەيدۇ. ئۇلارغا يەنە ﴿**(كۆزلىرىڭلار بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان) بۇ ئازاب سېھىرمۇ؟ ياكى سىلەر كۆرمەيۋاتامسىلەر دوزاخقا كىرىڭلار**﴾ يەنى ھەممە ئەتراپىدىن ئوت ئوراپ تۇرغان دوزاخقا كىرىڭلار.

﴿**(ئازابقا) مەيلى سەۋر قىلىڭلار، مەيلى سەۋر قىلماڭلار، بەربىر سىلەرگە ئوخشاش**﴾ يەنى سىلەر دوزاخ ئازابىغا مەيلى سەۋر قىلىڭلار، مەيلى سەۋر قىلماڭلار، ئۇ سىلەر ئۈچۈن بەربىردۇر، سىلەرگە ئۇنىڭدىن ھەرگىز قېچىش ۋە قۇتۇلۇش يوقتۇر.

---

[1] سۈرە تەكۈىر6 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿سىلەر پەقەت قىلمىشىڭلارنىڭ جازاسىنى تارتىسىلەر﴾ يەنى الله ھېچكىمگە زۇلۇم قىلمايدۇ. بەلكى، ھەر بىر ئادەمگە قىلمىشىغا قارىتا مۇكاپات ۋە جازا بېرىدۇ.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾

تەقۋادارلار ھەقىقەتەن جەننەتلەردە ۋە نېمەت ئىچىدە بولىدۇ[17]. ئۇلار پەرۋەردىگارى بەرگەن نەرسىلەر بىلەن ھوزۇرلىنىدۇ، پەرۋەردىگارى ئۇلارنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلايدۇ[18]. (ئۇلارغا) «قىلغان ئەمەللىرىڭلارنىڭ (مۇكاپاتى) ئۈچۈن كۆڭۈللۈك يەڭلار ۋە ئىچىڭلار» (دېيىلىدۇ)[19]. ئۇلار قاتار تىزىلغان تەختلەر ئۈستىدە يۆلەنگەن ھالدا ئولتۇرىدۇ، شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەرنى ئۇلارغا جۈپ قىلىپ بېرىمىز[20].

بەخت - سائادەتكە ئېرىشكۈچىلەرنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا

الله تائالا بەخت - سائادەتلىك كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**تەقۋادارلار ھەقىقەتەن جەننەتلەردە ۋە نېمەت ئىچىدە بولىدۇ**﴾ مانا بۇ ئەنە شۇ ئازاب ئوقۇبەت ئىچىدە بولۇۋاتقان بەتبەختلەرنىڭ دەل ئەكسىچە بولىدىغان ئىشتۇر.

﴿**ئۇلار پەرۋەردىگارى بەرگەن نەرسىلەر بىلەن ھوزۇرلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار الله تائالا ئۇلارغا بەرگەن يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك، تۇرالغۇ جاي، ئات - ئۇلاغلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا كىشىلەرگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان تۇرلۇك نېمەتلەر بىلەن ھوزۇرلىنىدۇ.

﴿**پەرۋەردىگارى ئۇلارنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلايدۇ**﴾ يەنى الله ئۇلارنى دوزاخ ئازابىدىن قۇتقۇزىدۇ، ئەنە شۇنىڭ ئۈزىلا ئۇلارغا يېتەرلىك نېمەتتۇر. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلارغا يەنە جەننەتكە كىرىش، جەننەتتىكى كۆز كۆرۈپ باقمىغان، قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان ۋە ئىنسانىنىڭ دىلىغا كېچىپ باقمىغان تۇرلۇك نازۇ - نېمەت ۋە خۇشال - خۇراملىق قوشۇپ بېرىلىدۇ.

﴿**(ئۇلارغا) «قىلغان ئەمەللىرىڭلارنىڭ (مۇكاپاتى) ئۈچۈن كۆڭۈللۈك يەڭلار ۋە ئىچىڭلار» (دېيىلىدۇ)**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئۇلارغا) «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال - خۇرام يەڭلار، ئىچىڭلار» دېيىلىدۇ﴾[1] يەنى مانا بۇ مۇكاپات الله تائالانىڭ ئۇلارنى دوزاختىن قۇتۇلدۇرغانلىقىنىڭ ئۈستىگە، ئۇلارغا ئارتۇق ئاتا قىلغان مەرھەمىتى ۋە ياخشىلىقىدۇر.

﴿**ئۇلار قاتار تىزىلغان تەختلەر ئۈستىدە**﴾ يەنى ئەتراپى پەردىلەر بىلەن ياپلىغان، بىر - بىرىگە قارىتىپ قاتار قويۇلغان تەختلەر ئۈستىدە ﴿**يۆلەنگەن ھالدا ئولتۇرىدۇ**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن ﴿ئۇلار نازۇ - نېمەتلىك باغلاردا، تەختلەر ئۈستىدە بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرىدۇ﴾[2].

---

[1] سۈرە ھاققە 24- ئايەت.
[2] سۈرە ساففات 43- ئايەت.

www.munber.org

﴿شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەرنى ئۇلارغا جۈپ قىلىپ بېرىمىز﴾ يەنى ئۇلارغا شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەردىن قەدىناس، ياخشى، چىرايلىق ئاياللارنى نىكاھلاپ بېرىمىز، شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەرنىڭ سۈپەتلىرى يۇقىرىدا بىر قانچە ئورۇنلاردا تەپسىلىي بايان قىلىنىپ ئۆتتۈپ كەتتى، شۇڭا ئۇنى بۇ يەردە قايتا تەكرارلاش ھاجەتسىزدۇر.

* * * * * * *

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَمَآ أَلَتۡنَٰهُم مِّنۡ عَمَلِهِم مِّن شَيۡءٖۚ كُلُّ ٱمۡرِيٕۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٞ ٢١ وَأَمۡدَدۡنَٰهُم بِفَٰكِهَةٖ وَلَحۡمٖ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ٢٢ يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأۡسٗا لَّا لَغۡوٞ فِيهَا وَلَا تَأۡثِيمٞ ٢٣ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ غِلۡمَانٞ لَّهُمۡ كَأَنَّهُمۡ لُؤۡلُؤٞ مَّكۡنُونٞ ٢٤ وَأَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ يَتَسَآءَلُونَ ٢٥ قَالُوٓاْ إِنَّا كُنَّا قَبۡلُ فِيٓ أَهۡلِنَا مُشۡفِقِينَ ٢٦ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ٢٧ إِنَّا كُنَّا مِن قَبۡلُ نَدۡعُوهُۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡبَرُّ ٱلرَّحِيمُ ٢٨

ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز، ئۇلارنىڭ (ياخشى) ئەمەللىرىدىن قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز، ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا مەسئۇلدۇر[21]. ئۇلار كۆرىۋاتقان نېمەتنىڭ ئۈستىگە يەنە (ئۇلارنى) كۆڭلى تارتقان مېۋە ۋە كۆڭلى تارتقان گۆش بىلەن تەمىنلەيمىز[22]. ئۇلار جەننەتتە ئۆزئارا (مەي قاچىلانغان) جاملارنى تۇتۇشىدۇ، (مەي ئىچىش بىلەن) ئۇلاردىن (بۇ دۇنيادىكىدەك) بىھۇدە سۆز ۋە گۇناھ سادىر بولمايدۇ[23]. گويا سەدەپىنىڭ ئىچىدىكى گۆھەردەك (چىرايلىق) غىلمانلار ئۇلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ (ئۇلارنىڭ) خىزمىتىنى قىلىدۇ[24]. ئۇلار (يەنى ئەھلى جەننەت) بىر - بىرىگە قارىشىپ پاراڭ سېلىشىدۇ[25]. ئۇلار ئېيتىدۇ: «بىز ھەقىقەتەن (دۇنيادىكى چاغدا) ئائىلىمىزدە (اللەنىڭ ئازابىدىن) قورقاتتۇق[26]. اللە بىزگە مەرھەمەت قىلدى، بىزنى زەھەرلىك ئازابتىن ساقلىدى[27]. بىز ھەقىقەتەن ئىلگىرى اللەغا ئىبادەت قىلاتتۇق، اللە ھەقىقەتەن ئېھسان قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر»[28].

مۆمىنلەرنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ دەرىجىدە ئۇلار بىلەن ئوخشاش بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە بەندىلىرىگە ئاتا قىلغان مەرھەمىتى، ئىكرامى، ياخشىلىقى مېھرى - شەپقىتى ۋە ئېھسانى يۈزىسىدىن مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ئىمانىدا ئۇلارغا ئەگەشسە، اللە ئۇلارنى ئاتا - ئانىلىرى بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە قىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ، گەرچە ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئاتا - ئانىسىنىڭ دەرىجىسىگە يەتمىگەن تەقدىردىمۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۆز ھۆزۈرلىرىدا ئۆز دەرىجىلىرى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭۈللىرى خۇرسەن بولۇشى ئۈچۈن ياخشى ئەمەللىرى كەم بولۇپ قالغانلارنىڭ دەرىجىسىنى ئەملى كامالەتكە يەتكەنلەرنىڭ دەرىجىسى بىلەن ئۇستۇن كۆتۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئەڭ چىرايلىق رەۋىشتە جەم قىلىدۇ. ئەۋلادلىرىنىڭ دەرىجىسىنى ئاتا - ئانىلار بىلەن ئوخشاش قىلىش ئاتا - ئانىلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرىدىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ. شۇڭا اللە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز، ئۇلارنىڭ (ياخشى) ئەمەللىرىدىن قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز**﴾.

www.munber.org

سەۋرى، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: شەك - شۈبھىسىزكى، مۆمىننىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ دەرىجىسىنى گەرچە ئۇلارنىڭ دەرىجىسى ياخشى ئەمەل قىلىشتا ئۇنىڭدىن تۆۋەن تۇرسىمۇ ئەۋلادلىرىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ خۇرسەن بولۇشى ئۈچۈن، ئەۋلادلىرىنىڭ دەرىجىسىنىمۇ ئەلۋەتتە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، دېدى. ئاندىن بۇ ئايەتنى ئوقۇدى: ﴿**ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز، ئۇلارنىڭ (ياخشى) ئەمەللىرىدىن قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز**﴾ بۇنى ئىبنى جەرىر ۋە ئىبنى ئەبۇھاتەممۇ سۇپيان سەۋرىنىڭ ھەدىسىدىن رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئىبنى ئابباسنىڭ الله تائالا نىڭ: ﴿**ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز**﴾ دېگەن ئايىتىنى تەپسىر قىلىپ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار مۆمىننىڭ ئەۋلادلىرى بولۇپ، ئىمان ئۇستىدە ۋاپات بولىدۇ. گەرچە ئاتا - ئانىلىرىنىڭ دەرىجىلىرى ئۇلارنىڭ دەرىجلىرىدىن يۇقىرى بولسىمۇ ئۇلارنى ئاتا - ئانىلىرى بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىدۇ. ئاتا - ئانىلىرىنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىدىن بولسا ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ.

ئىمام ئەھمەدنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ ئەلىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: خەدىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن جاھىلىيەت دەۋرىدە ۋاپات بولۇپ كەتكەن (يەنى بۇرۇنقى يولدىشىدىن بولغان) ئىككى بالىسى توغرۇلۇق سورىغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇلار دوزاختا بولىدۇ» دەپ جاۋاپ بەردى. ئاندىن خەدىچەنىڭ يۈزىنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ: «ئەگەر سىز ئۇ ئىككىسىنىڭ ئورنىنى كۆرگەن بولسىڭىز ئۇلارغا ئەلۋەتتە غەزەپلەنگەن بولاتتىڭىز» دېدى. خەدىچە: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! سىزنىڭدىن بولغان بالامچۇ؟ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «جەننەتتە بولىدۇ» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۈبھىسىزكى، مۆمىنلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى جەننەتتە بولىدۇ، مۇشرىكلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى دوزاختا بولىدۇ» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ﴿**ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. مانا بۇ الله تائالا نىڭ پەرزەنتلەرگە، ئاتا - ئانىلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنىڭ بەركىتى ئۈچۈن ئاتا قىلغان مەرھەمىتىدۇر. ئاتا - ئانىلارغا كەلسەك، الله تائالا ئۇلارغا پەرزەنتلەرنىڭ دۇئاسىنىڭ بەركىتى بىلەن مەرھەمەت ئاتا قىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله جەننەتتە ياخشى بەندىسىنىڭ دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: ئى پەرۋەردىگارىم! بۇ دەرىجە ماڭا نەدىن كەلدى؟ دەيدۇ. ئاندىن الله: سېنىڭ پەرزەنتىڭنىڭ ساڭا تىلىگەن مەغپىرىتىدىن كەلدى، دەيدۇ».

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر ئادەم ئەۋلادى ۋاپات بولسا، ئۇنىڭ ياخشى ئەمەلىنىڭ ساۋابى ئۈزۈلىدۇ، پەقەت ئۈچ ئىشنىڭ ساۋابى ئۇنىڭغا يېتىپ تۇرىدۇ: بىرى، ساۋابى ئۈزۈلمەيدىغان سەدىقە (يەنى ئومۇمنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن مەسچىت، كۆۋرۈك، يول ۋە باشقا نەرسىلەرگە ئوخشاش ئىشلارغا سەرپ قىلغان پۇل - مال)، ئىككىنچىسى، كىشىلەرگە قالدۇرغان پايدىلىق ئىلىم، ئۈچىنچىسى، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى پەرزەنتنى تەربىيىلەپ قويۇش».

www.munber.org

الله نىڭ گۇناھكارلارغا بولغان ئادالىتى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆز مەرھەمىتى ۋە پەزلى بىلەن پەرزەنتلەرنىڭ دەرىجىسىنى ئاتا - ئانىلارنىڭ دەرىجىسىگە كۆتۈرۈدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۇ دەرىجىگە يېتىشىكە ھېچقانداق ياخشى ئەمەل تەلەپ قىلمايدىغانلىقىنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدىغانلىقى ئۈچۈن بىراۋنىڭ يەنە بىراۋنىڭ گۇناھى بىلەن ھەرگىز جازالىمايدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا مەسئۇلدۇر**﴾ يەنى ئۇ ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا ئۆزى مەسئۇلدۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقا بىر ئىنساننىڭ گۇناھى، خاھى ئۇ ئاتىسى بولسۇن ياكى ئوغلى بولسۇن، ھەرگىز يۈكلەنمەيدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ھەر ئىنسان قىلمىشلىرى تۇپەيلىدىن (دوزاختا) مەھبۇستۇر. پەقەت ئەسھابى يەمىن (يەنى سائادەتمەن مۆمىنلەر) بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئۇلار جەننەتلەردە بولۇپ، گۇناھكارلاردىن: « سىلەرنى دوزاختا كىرگۈزگەن نېمە؟ » دەپ سورايدۇ﴾[1].

جەننەتنىڭ شارابىنىڭ ۋە جەننەت ئىگىلىرىنىڭ نازۇ نېمەتلىرىنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار كۆرىۋاتقان نېمەتنىڭ ئۈستىگە يەنە (ئۇلارنى) كۆڭلى تارتقان مېۋە ۋە كۆڭلى تارتقان گۆش بىلەن تەمىنلەيمىز**﴾ يەنى ئۇلارنى ئۇلار ئىشتىھا قىلغان ۋە كۆڭلى تارتقان ھەر تۈرلۈك مېۋىلەر ۋە گۆشلەر بىلەن بەھرىمەن قىلىمىز.

﴿**ئۇلار جەننەتتە ئۆزئارا (مەي قاچىلانغان) جاملارنى تۇتۇشىدۇ، (مەي ئىچىش بىلەن) ئۇلاردىن (بۇ دۇنيادىكىدەك) بىھۇدە سۆز ۋە گۇناھ سادىر بولمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار جەننەتتە بۇ دۇنيادىكى مەي ئىچكەن كىشىلەر سۆزلىگەندەك بىھۇدە ۋە گۇناھ بولىدىغان سۆزلەرنى قىلمايدۇ. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە: ئۇلار باتىل ۋە يالغان سۆزلەرنى قىلمايدۇ، دېدى. مۇجاھىد: ئۇلار ئۆزئارا تىللاشمايدۇ ۋە گۇناھ ئۆتكۈزمەيدۇ، دېدى. قەتادە: ئەنە شۇ ئىشلار شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەن دۇنيادا سادىر بولاتتى. الله ئاخىرەتنىڭ شارابىنى دۇنيانىڭ شارابىنىڭ مەينەتلىرىدىن ۋە زەرەرلىرىدىن پاك قىلدى، دېدى. يۇقىرىدا بايان قىلىنغىنىدەك الله جەننەتنىڭ شارابىدىن باشنى قايدۇرۇش، قورساقنى ئاغرىتىش ۋە ئەقلىنى تامامەن يوقىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى يوق قىلدى. ئۇ شارابنىڭ ئۇلارنى قىلچە پايدىسى بولمىغان، بىھۇدە ۋە قەبىھ سۆزلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يامان سۆزلەرنى قىلىشقا سەۋەب بولمايدىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى ۋە ئۇ شاراپنىڭ كۆرۈنۈشى چىرايلىق، تەمى ياخشى ۋە پۇرىقىدىن خۇش پۇراق كېلىپ تۇرىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارغا ئېقىپ تۇرغان، ئاپئاق، ئىچكۈچىلەرگە لەززەت بېغىشلايدىغان شارابلاردىن تولدۇرۇلغان جاملار ئايلاندۇرۇپ تۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدا مەس قىلىدىغان نەرسە يوق، ئۇلار ئۇنى ئىچىش بىلەن مەس بولمايدۇ﴾[2] ﴿ئۇ شارابنى ئىچىش بىلەن ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ، مەس بولمايدۇ﴾[3].

﴿**گويا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەردەك (چىرايلىق) غىلمانلار ئۇلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ (ئۇلارنىڭ) خىزمىتىنى قىلىدۇ**﴾ بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋە خاس كۆتكۈچىلىرىدىن خەۋەر بېرىدۇ. بۇ خىزمەتچىلەر ۋە كۆتكۈچىلەر چىرايلىق، يېقىملىق، پاكىز ۋە كىيىم - كېچەكلىرى يارىشىملىق بولۇپ،

---

[1] سۈرە مۇدەسسىر 38 — 42 - ئايەتكىچە.
[2] سۈرە ساففات 45 — 47 - ئايەتكىچە.
[3] سۈرە ۋاقىئە 19- ئايەت.

www.munber.org

گويا سەدەپىنىڭ ئىچىدىكى كۆزنى قاماشتۇرىدىغان گۆھەرگە ئوخشايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(قەرىماي) ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان غىلمانلار ئېقىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى ئۇلارغا ئايلىنىپ سۇنۇپ تۇرىدۇ﴾[1].

﴿**ئۇلار (يەنى ئەھلى جەننەت) بىر - بىرىگە قارىشىپ پاراڭ سېلىشىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ دۇنيادىكى چاغلىرىدىكى ئىش - ئەمەللىرى ئۈستىدە سۆزلىشىدۇ، ئەھۋاللىرى توغرىسىدا پاراڭ قىلىشىدۇ. بۇ خۇددى ھاراق ئىچكۈچىلەرنىڭ ھاراق سورۇنىدا ئولتۇرۇپ ئۆزلىرى مەست بولغان چاغدا، ئۆز ئىشلىرى ھەققىدە پاراڭ قىلىشقىنىغا ئوخشايدۇ.

﴿**ئۇلار ئېيتىدۇ: «بىز ھەقىقەتەن (دۇنيادىكى چاغدا) ئائىلىمىزدە**﴾ يەنى ئائىلىمىز ئىچىدىكىلەر ئارىسىدا پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ئازابىدىن ۋە جازالىشىدىن ﴿**قورقاتتۇق. الله بىزگە مەرھەمەت قىلدى، بىزنى زەھەرلىك ئازابتىن ساقلىدى**﴾ يەنى الله بىزگە ياخشىلىق قىلىپ بىزنى بىز قورققان نەرسىدىن قۇتقۇزدى.

﴿**بىز ھەقىقەتەن ئىلگىرى اللەغا ئىبادەت قىلاتتۇق**﴾ يەنى الله غا زارلىنىپ يالۋۇراتتۇق. الله دۇئايىمىزنى ئىجابەت قىلىپ بىزگە تىلىگىنىمىزنى بەردى ﴿**الله ھەقىقەتەن ئېھسان قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾.

* * * * * * *

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَٰمُهُم بِهَٰذَآ ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا۟ بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٣٤﴾

(ئى مۇھەممەد! سەن قۇرئان بىلەن قەۋمىڭگە) ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نېمىتى بىلەن كاھىنمۇ ئەمەسسەن ۋە مەجنۇنمۇ ئەمەسسەن[29]. ئۇلار ئېيتىدۇ: «ئۇ شائىردۇر، بىز ئۇنىڭ زامانىنىڭ ھادىسىلىرىگە (يولۇقۇشنى) كۈتىمىز». (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «سىلەر كۈتىۋېرىڭلار، ھەقىقەتەن مەن سىلەر بىلەن بىرگە كۈتكۈچىلەردىنمەن (يەنى سىلەر مېنىڭ ھالاك بولۇشۇمنى كۈتسەڭلار، مەنمۇ سىلەرنىڭ ھالاك بولۇشۇڭلارنى كۈتىمەن)»[30-31]. ئۇلارنىڭ ئەقلى ئۇلارنى مۇشۇنداق (سۆز) قىلىشقا بۇيرۇمدۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (كۇفردا) ھەددىدىن ئاشقان قەۋمدۇر[32]. ياكى ئۇلار: «(مۇھەممەد قۇرئاننى ئۆزى توقۇدى دېيىشەمدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (قۇرئانغا) ئىشەنمەيدۇ[33]. ئەگەر (مۇھەممەد ئۇنى توقۇدى دېگەن سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار، (تۆزۈلۈشتە، گۈزەللىكتە، بايانداً) قۇرئانغا ئوخشايدىغان بىر سۆزنى كەلتۈرۈپ بېقىڭلار[34].

پەيغەمبەرنى مۇشرىكلارنىڭ بوھتانلىرىدىن ئاقلاش، ئۇلارغا تەھدىد سېلىش ۋە ئۇلارغا جەڭ ئېلان قىلىش توغرىسىدا

[1] سۈرە ۋاقىئە 17– 18- ئايەتلەر.

www.munber.org

الله تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى الله نىڭ ئەمرى پەرمانلىرىنى الله نىڭ بەندىلىرىگە يەتكۈزۈشكە، الله ئۇنىڭغا نازىل قىلغان نەرسە بىلەن ئۇلارغا ۋەز - نەسىھەت قىلىشقا بۇيرۇپ ۋە ئۇنى بوھتانچىلارنىڭ، گۇناھكارلارنىڭ ئۇنىڭغا چاپلىغان بوھتانلىرىدىن ئاقلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۇھەممەد! سەن قۇرئان بىلەن قەۋمىڭگە ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نېمىتى بىلەن كاھىنمۇ ئەمەسسەن ۋە مەجنۇنمۇ ئەمەسسەن**﴾ يەنى الله غا ھەمدۇ - سانا بولسۇنكى، سەن قۇرەيش كاپىرلىرىنىڭ جاھىللىرى ئېيتقاندەك ئاسمان خەۋىرىدىن بىرەر سۆزگە ئېرىشكەن جىننىڭ خائىشى بويىچە سۆزلەيدىغان كاھىنمۇ ئەمەسسەن ۋە جىن چېپىلىپ قالغان سارائدەك ﴿**مەجنۇنمۇ**﴾ ئەمەسسەن.

الله تائالا ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەققىدە ئېيتقان سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتىدۇ: «ئۇ شائىردۇر، بىز ئۇنىڭ زامانىنىڭ ھادىسلىرىگە**﴾ يەنى ئۆلۈمگە ﴿**(يولۇقۇشنى) كۈتىمىز»**﴾ يەنى ئۇلار: بىز سەۋرىچانلىق بىلەن ئۇنىڭغا ئۆلۈم كەلگەنگە قەدەر كۈتىمىز، ئۇ ئۆلگەن چاغدا ئۇنىڭدىن ۋە ئۇنىڭ دەۋىتىدىن قۇتۇلۇپ بىراقلا راھەتكە چىقىمىز، دېيىشىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «سىلەر كۈتۈڭلار، ھەقىقەتەن مەن سىلەر بىلەن بىرگە كۈتكۈچىلەردىنمەن**﴾ يەنى سىلەر كۈتۈڭلار، ھەقىقەتەن مەنمۇ سىلەر بىلەن بىرگە كۈتكۈچىدۇرمەن، سىلەر كەلگۈسىدە دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ياخشى ئاقىۋەت ۋە غەلبىنىڭ كىمگە مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى چوقۇم بىلىسىلەر. مۇھەممەد ئېيتى ئىسھاق، مۇجاھىدتىن ئېيتى ئىبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرەيشلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشى توغرۇلۇق ئۆزلىرىنىڭ يېغىن زالىغا توپلانغان چاغدا ئۇلاردىن بىرى: ئۇنى باغلاپ سولاپ قويۇڭلار، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى شائىرلاردىن زۇھەير ۋە نابىغەلەر ھالاك بولغاندەك، ئۇ ئۆلۈپ ھالاك بولغانغا قەدەر ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار، ئۇ پەقەت ئاشۇ شائىرلاردىن بىرىگە ئوخشايدۇ، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۇلارنىڭ ئاشۇ سۆزلىرىنى تۆۋەندىكى ئايەتتە بايان قىلىدۇ: ﴿**ئۇلار ئېيتىدۇ: «ئۇ شائىردۇر، بىز ئۇنىڭ زامانىنىڭ ھادىسلىرىگە (يولۇقۇشنى) كۈتىمىز»**﴾.

﴿**ئۇلارنىڭ ئەقلى ئۇلارنى مۇشۇنداق (سۆز) قىلىشقا بۇيرۇمدۇ؟**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئەقىللىرى ئۇلارنى سەن توغرۇلۇق قىلىشقان ئاشۇ سۆزلىرىنىڭ يالغان - ياۋداق سۆزلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە شۇ سۆزلەرنى قىلىشقا بۇيرۇمدۇ؟

﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (كۇفردا) ھەددىدىن ئاشقان قەۋمدۇر**﴾ يەنى ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى، ئازغۇن ۋە ھەق بىلەن قارشىلاشقۇچى قەۋمدۇر. مانا بۇ قىلمىشلىرى ئۇلارنى سەن توغرۇلۇق ئاشۇنداق سۆزلەرنى قىلىشقا ئېلىپ بارغان.

﴿**ياكى ئۇلار: «(مۇھەممەد قۇرئانىنى ئۆزى توقۇدى**﴾ يەنى ئۆزى ئويدۇرۇپ يالغاندىن توقۇپ چىقتى ﴿**دېيىشەمدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (قۇرئانغا) ئىشەنمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ كۇفرىلىقى ئۇلارنى مۇشۇنداق سۆزلەرنى قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. ﴿**ئەگەر (مۇھەممەد ئۇنى توقۇدى دېگەن سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار، (تۇزۇلۇشته، گۈزەللىكته، بايانداا) قۇرئانغا ئوخشايدىغان بىر سۆزنى كەلتۈرۈپ بېقىڭلار**﴾ يەنى ئەگەر ئۇلار مۇھەممەد ئۇنى ئۆزى ئويدۇرۇپ يالغاندىن توقۇپ چىقتى دېگەن سۆزلىرىدە راستچىل بولسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن قۇرئانغا ئوخشاش بىرەر نەرسە كەلتۈرۈپ باقسۇن. شەك - شۈبھىسىزكى، قۇرەيشلەر ۋە جىنلار بىلەن ئىنسانلاردىن تەركىب تاپقان پۈتۈن ئەھلى زېمىن بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ قۇرئانغا ئوخشاش بىرەر كىتابنى، ئۇنىڭغا ئوخشاش ئون سۈرە ھەتتا بىر سۈرە چاغلىق نەرسىنىمۇ كەلتۈرەلمەيدۇ.

www.munber.org

* * * * * * *

أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمۡ خَلَقُواْ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمۡ عِندَهُمۡ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمۡ لَهُمۡ سُلَّمٞ يَسۡتَمِعُونَ فِيهِۖ فَلۡيَأۡتِ مُسۡتَمِعُهُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمۡ لَهُ ٱلۡبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلۡبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمۡ يُرِيدُونَ كَيۡدٗاۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ هُمُ ٱلۡمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمۡ لَهُمۡ إِلَٰهٌ غَيۡرُ ٱللَّهِۚ سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٣﴾

ياكى ئۇلار ياراتقۇچىسىز يارىتىلغانمۇ؟ ياكى ئۇلار ئۆزلىرى ياراتقۇچىمۇ؟[35]. ياكى ئۇلار ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقانمۇ؟ بەلكى ئۇلار (اللەنىڭ بىرلىكىگە) ئىشەنمەيدۇ[36]. ئۇلارنىڭ يېنىدا پەرۋەردىگارىنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟ ياكى ئۇلار (شەيئىلەرنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدىغان) (كائىناتنى) بويسۇندۇرغۇچىمۇ؟[37]. ياكى ئۇلارنىڭ (ئاسمانغا چىقىپ) سۆز تىڭشايدىغان شوتىسى بارمۇ؟ ئەگەر بولسا، ئۇلارنىڭ سۆز ئاڭلىغۇچىسى ئوچۇق بىر پاكىتىنى كەلتۈرسۇن[38]. ياكى اللەنىڭ قىزلىرى، سىلەرنىڭ ئوغۇللىرىڭلار بارمۇ؟[39]. ياكى سەن ئۇلاردىن (دەۋىتىڭ ئۈچۈن) ھەق سوراپ، شۇ زىياندىن (ئۇلارغا) ئېغىر يۈك ئارتىلىپ قېلىپ (ئىمان ئېيتمامدۇ؟)[40]. ياكى ئۇلارنىڭ يېنىدا ئىلمى غەيب بولۇپ (ئۇنىڭدىن غەيب نەرسىلەرنى) يېزىۋالامدۇ؟[41]. ياكى ئۇلار ساڭا ھىيلە - مىكىر ئىشلىتەمدۇ؟ كاپىرلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرى مەغلۇپ بولىدۇ[42]. ياكى ئۇلارنىڭ اللەدىن باشقا مەبۇدى بارمۇ؟ ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن (بۇتلىرىدىن) الله پاكتۇر[43].

الله نىڭ بار ۋە بىرلىكىنى ئىسپاتلايدىغان، مۇشرىكلارنىڭ ھىيلە - مىكرىنى يوققا چىقىرىدىغان سۇئاللار توغرىسىدا

بۇ، الله تائالانىڭ پەرۋەردىگار ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ بىردىنبىر مەبۇد ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان سۇئاللاردۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ياكى ئۇلار ياراتقۇچىسىز يارىتىلغانمۇ؟ ياكى ئۇلار ئۆزلىرى ياراتقۇچىمۇ؟**﴾ يەنى ئۇلار بىر ئىجاتكارسىز ۋۇجۇتقا كەلگەنمۇ؟ ياكى ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەنمۇ؟ ئۇمۇ ئەمەس، بۇمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى پەقەت الله ياراتتى. ئۇلار تىلغا ئېلىشقا ئەرزىگۈدەك نەرسە ئەمەس ئىدى. ئەنە شۇ ھالدىن كېيىن الله ئۇلارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى.

ئىمام بۇخارى، جۇبەير ئىبنى مۇتئىمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شام نامىزىدا سۈرە تۇرنى ئوقىغانلىقىنى ئاڭلىدىم، ئۇ بۇ ئايەتنى ئوقۇپ: ﴿**ياكى ئۇلار ياراتقۇچىسىز يارىتىلغانمۇ؟ ياكى ئۇلار ئۆزلىرى ياراتقۇچىمۇ؟ ياكى ئۇلار ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقانمۇ؟ بەلكى ئۇلار (اللەنىڭ بىرلىكىگە) ئىشەنمەيدۇ. ئۇلارنىڭ يېنىدا پەرۋەردىگارىنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟ ياكى ئۇلار (شەيئىلەرنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدىغان) (كائىناتنى) بويسۇندۇرغۇچىمۇ؟**﴾ دېگەن يەرگە كەلگەندە، قورققانلىقىمدىن يۈرىكىم سېلىپ كەتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان. جۇبەير ئىبنى مۇتئىم بولسا بەدىر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە ئېلىنغانلاردىن فىدىيە ئېلىنىدىغانلارنىڭ

www.munber.org

ئىچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىنگەن ئىدى. شۇ ۋاقىتتا ئۇ مۇشرىك ئىدى. ئۇنىڭ سۈرە تۇرنىڭ بۇ ئايەتلىرىنى ئاڭلىغانلىقى كېيىن ئۇنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرىشىگە تۈرتكە بولغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى ئىدى.

﴿**ياكى ئۇلار ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقانمۇ؟ بەلكى ئۇلار (اللەنىڭ بىرلىكىگە) ئىشەنمەيدۇ**﴾ يەنى اللە ئۇلارنىڭ اللە غا شېرىك كەلتۈرگەنلىكىنى ئەيىبلەپ: ئۇلار ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقانمۇ؟ دەيدۇ. ئۇلار اللە نىڭ ھېچ شېرىكى يوق، يالغۇز ياراتقۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىشەنچ قىلالماسلىقى ئۇلارنى اللە غا شېرىك كەلتۈرۈشكە ئېلىپ بارىدۇ.

﴿**ئۇلارنىڭ يېنىدا پەرۋەردىگارىنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟ ياكى ئۇلار (شەيئىلەرنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدىغان) (كائىناتنى) بويسۇندۇرغۇچىمۇ؟**﴾ يەنى خەزىنىلەرنىڭ ئاچقۇچلىرى ئۇلارنىڭ قولىدا بولۇپ پادىشاھلىقنى ئۇلار تەسەررۇپ قىلامدۇ؟ ياكى ئۇلار مەخلۇقاتلاردىن ھېساب ئالغۇچىلارمۇ؟ ئىش ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، پەقەت غالىب ۋە بۇيۇك اللە لا ھەممىگە پادىشاھدۇر، خالىغانچە تەسەررۇپ قىلغۇچىدۇر، خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر.

﴿**ياكى ئۇلارنىڭ (ئاسمانغا چىقىپ) سۆز تىڭشايدىغان شوتىسى بارمۇ؟ ئەگەر بولسا، ئۇلارنىڭ سۆز ئاڭلىغۇچىسى ئوچۇق بىر پاكىتىنى كەلتۈرسۇن**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ سۆز ئاڭلىغۇچىسى ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنىڭ، ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىنىڭ توغرىلىقىغا ئوچۇق دەلىل كەلتۈرسۇن، ئۇلارنىڭ ئۇنداق قىلىشىغا يول يوق، ئۇلار ھېچ نەرسىگە قادىر ئەمەس، ئۇلارنىڭ كۆرسەتكىدەك دەلىل - پاكىتىمۇ يوق.

اللە ئۇلارنىڭ قىزلارنى اللە غا نىسبەت بەرگەنلىكىنى، پەرىشتىلەرنى قىز دەپ قارىغانلىقىنى (يەنى پەرىشتىلەرنى اللە نىڭ قىزلىرى دەپ ئېتىقاد قىلغانلىقىنى، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرىگە تۇغۇلغان بالىسىنىڭ قىز ئىكەنلىكى بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلسە، ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىغى كەلگەنلىكتىن يۈزى قارىداپ كېتىدىغان تۇرۇپ ئۆزلىرىگە (قىزلارنى قويۇپ) ئوغۇللارنى تاللايدىغانلىقىنى، پەرىشتىلەرنى اللە نىڭ قىزلىرى قىلىپ ئۇلارنى اللە غا شېرىك كەلتۈرۈپ چوقۇنغانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ياكى اللەنىڭ قىزلىرى، سىلەرنىڭ ئوغۇللىرىڭلار بارمۇ؟**﴾ بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ بوھتانلىرىغا قىلىنغان قاتتىق تەھدىد ۋە ئاگاھلاندۇرۇش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

﴿**ياكى سەن ئۇلاردىن (دەۋىتىڭ ئۈچۈن) ھەق سوراپ**﴾ يەنى اللە نىڭ ئەمر - پەرمانىنى ئۇلارغا يەتكۈزگەنلىكىڭ ئۈچۈن ھەق تەلەپ قىلىپ. ﴿**شۇ زىياندىن (ئۇلارغا) ئېغىر يۈك ئارتىلىپ قېلىپ (ئىمان ئېيتمامدۇ؟)**﴾ يەنى ئۇلار مۇشۇنچىلىك كىچىككىنە زىياندىن زېرىككەنلىكى، بۇ زىيان ئۇلارغا ئېغىر كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئىمان ئېيتىشتىن يۈز ئۆرەمدۇ؟ سېنىڭ تەبلىغ قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن ھېچ نەرسە سورىغىنىڭ يوق ﴿**ياكى ئۇلارنىڭ يېنىدا ئىلمى غەيب بولۇپ (ئۇنىڭدىن غەيب نەرسىلەرنى) يېزىۋالامدۇ؟**﴾ يەنى ئىش ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، غەيبنى پەقەت اللە دىن باشقا ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھېچ كىشى بىلمەيدۇ.

﴿**ياكى ئۇلار ساڭا ھىيلە - مىكىر ئىشلىتەمدۇ؟ كاپىرلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرى مەغلۇپ بولىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا بۇ ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ياكى ئۇلار پەيغەمبەر ۋە دىن ھەققىدە ئېيتقان ئاشۇ سۆزلىرى بىلەن كىشىلەرنى ئالداپ پەيغەمبەرگە ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىگە ھىيلە - مىكىر قىلامدۇ؟ ئۇلارنىڭ ھىيلە - مىكىرىنىڭ يامان ئاقىۋىتى پەقەت ئۆزلىرىگە قايتىدۇ. كاپىرلارنىڭ ھىيلە - مىكىرى مەغلۇپ بولىدۇ.

﴿**ياكى ئۇلارنىڭ اللەدىن باشقا مەبۇدى بارمۇ؟ ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن (بۇتلىرىدىن) اللە پاكتۇر**﴾ اللە بۇ ئايەتتە مۇشرىكلەرنىڭ بۇتقا چوقۇنغانلىقىنى ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ زاتىنى ئۇلارنىڭ

www.munber.org

ئېيتقانلىرىدىن بوھتانلىرىدىن ۋە شېرىكلىرىدىن پاكلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن (بۇتلىرىدىن) الله پاكتۇر**﴾.

* * * * * * *

وَإِن يَرَوْا۟ كِسْفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ سَاقِطًا يَقُولُوا۟ سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَٰرَ ٱلنُّجُومِ ﴿٤٩﴾

ئەگەر ئۇلار ئاسمانىنىڭ بىر پارچىسى چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرسە: «بۇ توپلاشقان بۇلۇتتۇر» دەيدۇ[44]. ئۇلارنى ھالاك قىلىدىغان كۈنىگىچە تەرك ئەتكىن[45]. ئۇ كۈندە ئۇلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ، ئۇلارغا ياردەممۇ قىلىنمايدۇ[46]. ئۇلار ئۇنىڭدىن (يەنى ئاخىرەتتىكى ئازابتىن) بۇرۇن (دۇنيادىمۇ بىر تۈرلۈك ئازابقا دۇچار بولىدۇ)، لېكىن ئۇلارنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ[47]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ئۇلارغا بولىدىغان ئازابنى تەخىر قىلىش) ھۆكمىگە سەۋر قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن بىزنىڭ ھىمايىمىزدىدۇرسەن، (ئۇيقۇدىن) تۇرغان ۋاقتىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن[48]. كېچىدىمۇ، يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن[49].

مۇشرىكلارنىڭ ھەققە قارشى چىققانلىقىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئازابقا تېگىشلىك بولغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇشرىكلارنىڭ ھەق بىلەن قارشىلىشىپ، كىبىرلىك يۈزىسىدىن كۆرۈپ تۇرغان نەرسىنىمۇ كۆرمەسلىككە سېلىپ، ﴿**ئەگەر ئۇلار ئاسمانىنىڭ بىر پارچىسى**﴾ ئۇلارنىڭ ئازابلىنىشى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىگە ﴿**چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرسە**﴾ ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە چۈشۈۋاتقان بۇ ئازابقا چىن پۈتمەي ۋە ئىشەنمەي، بەلكى بۇ توپلاشقان بۇلۇتتۇر دېگەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ئۇلارغا ئاسماندىن بىر ئىشىك ئېچىپ بەرگەن، ئۇلار ئۇنىڭدىن ئاسمانغا ئۆرلەپ (ئالەمنى ئەرۋاھنى، پەرىشتىلەرنى كۆرگەن تەقدىردىمۇ). ئۇلار چوقۇم: «كۆزلىرىمىز باغلىنىپ قالدى، بەلكى سېھىرلەنگەن قەۋم بولۇپ قالساق كېرەك» دېيىشىدۇ﴾[1].

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ﴿**ئۇلارنى ھالاك قىلىدىغان كۈنىگىچە**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىگىچە ﴿**تەرك ئەتكىن. ئۇ كۈندە ئۇلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى چاغلىرىدا ئىشلەتكەن ھىيلە ـ مىكرى ئۇلارغا ھېچ مەنپەئەت قىلمايدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇلاردىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلالمايدۇ.

﴿**ئۇلارغا ياردەممۇ قىلىنمايدۇ. ئۇلار ئۇنىڭدىن (يەنى ئاخىرەتتىكى ئازابتىن) بۇرۇن (دۇنيادىمۇ بىر تۈرلۈك ئازابقا دۇچار بولىدۇ)**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ تەۋبە قىلىشى ئۈچۈن بىز

[1] سۈرە ھىجر 14 — 15- ئايەتلەر.

www.munber.org

ئۇلارغا چوقۇم ئەڭ چوڭ ئازابتىن (يەنى ئاخىرەت ئازابىدىن) ئىلگىرى ئەڭ يېقىنقى ئازاب (يەنى دۇنيا ئازابى) نى تېتىتىمىز﴾[1].

﴿**لېكىن ئۇلارنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ**﴾ يەنى بىز ئۇلارنى دۇنيادا ئازابلايمىز ۋە ئۇلارنىڭ اللە تەرىپىگە قايتىشىنى، گۇناھلىرىدىن تەۋبە قىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ تۇرلۇك مۇسىبەتلەر بىلەن سىنايمىز، بىراق ئۇلار ئۆزلىرىدىن كۆتۈلگەن بۇ مەقسەتنى چۈشەنمەيدۇ. ئەكسىچە ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ئۇلارغا كۆرسىتىپ بېرىلسە، ئۇلار ئۇنىڭدىنمۇ قەبىھ ئىشلارنى قىلىدۇ. بىر ئىلاھىي ئەسەردە[2] مۇنداق دېيىلگەن: ئى ئىلاھىم! مەن ساڭا نۇرغۇن قېتىم ئاسىيلىق قىلمەن، سەن مېنى جازالمايسەنغۇ؟ اللە تائالا جاۋابەن مۇنداق دەيدۇ: ئى بەندەم! سېنى مەن نۇرغۇن قېتىم ئەپۇ قىلمەن، سەن بۇنى بىلمەيسەنغۇ؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا ۋە تەسىبھ ئېيتىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ئۇلارغا بولىدىغان ئازابنى تەخىر قىلىش) ھۆكمىگە سەۋر قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن بىزنىڭ ھىمايىمىزدىدۇرسەن**﴾ يەنى پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئۇلارنى جازالاشتىن ئىبارەت ھۆكمى كەلگىچە ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغىن، ئۇلارغا پەرۋا قىلمىغىن. سەن ھەقىقەتەن بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدادۇرسەن، بىزنىڭ ھىمايىمىز ئاستىدادۇر سەن، اللە سېنى كىشىلەرنىڭ يامانلىقلىرىدىن ساقلايدۇ.

﴿**(ئۇيقۇدىن) تۇرغان ۋاقتىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن**﴾ زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: نامازغا تۇرغان ۋاقتىڭدا: ئى اللە! سېنى پاك دەپ ئېيتقاد قىلىمەن، ساڭا ھەمدۇ ئېيتىمەن، سېنىڭ ئىسمىڭ بەركەتلىكتۇر، سېنىڭ ئەزىمىتىڭ كاتتىدۇر، سەندىن باشقا ھېچ مەبۇد بەرھەق يوقتۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

ئىمام مۇسلىم، ئۆمەرنىڭ نامازنىڭ بېشىدا مۇشۇنداق دەيدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجەمۇ ئەبۇسەئىد ۋە باشقىلاردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاشۇنداق دەيدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇجەۋزا بۇ ئايەتنى: ئۇيقۇدىن ئۇيغىنىپ كۆرپەدىن ﴿**تۇرغان ۋاقتىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن**﴾ دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلدى. بۇنىڭغا ئىبنى جەرىرمۇ قوشۇلدى. بۇ قاراشنى ئىمام ئەھمەد، ئۇبادە ئىبنى سامىتتىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىس تەكىتلەيدۇ. ئۇبادە ئىبنى سامىت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «كىمكى سەھەردە ئۇيقىسىدىن ئويغىنىپ اللە دىن باشقا ھېچ مەبۇد بەرھەق يوقتۇر، ئۇ تەنھادۇر، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقتۇر، پادىشاھلىق ۋە جىمى ھەمدۇ سانالار اللە غا خاستۇر، ئۇ ھەر نەرسىگە قادىردۇر، اللە نى بارلىق نۇقسانلاردىن پاك دەپ بىلىمەن، جىمى ھەمدۇ سانالار اللە غا خاستۇر، اللە دىن باشقا ھېچ مەبۇد بەرھەق يوقتۇر، اللە ئەڭ بۈيۈكتۇر، كۈچ قۇۋۋىتە پەقەت اللە غىلا مەنسۇپتۇر، دېسە، ئاندىن: ئى پەرۋەردىگارىم! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، دېسە ياكى دۇئا قىلسا، ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولىدۇ، ئەگەردە ئۇ تاھارەت ئىلىپ نامازغا ئوقۇسا، ئۇنىڭ ئوقۇغان نامىزى قوبۇل قىلىنىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى ئەبۇنەجىھ، مۇجاھىدنىڭ بۇ ئايەتنى: ھەر قانداق سورۇندىن ﴿**تۇرغان ۋاقتىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن**﴾ دەپ تەپسىر قىلغانلىقىنى رىۋايەت قىلدى. سەۋرى،

---

[1] سۈرە سەجدە 21- ئايەت.

[2] ئىلاھىي ئەسەر دېگىنىمىز: اللە مەدھىيىلىنىدىغان شېئىر ياكى اللە بىلەن بولغان مۇناجاتقا ئوخشاش نەرسىلەرگە قارىتىلىدۇ.

www.munber.org

ئەبۇئىسھاقدىن، ئەبۇئەھۋەسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**تۇرغان ۋاقتىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەر بىر ئادەم ئۆز ئورنىدىن تۇرماقچى بولسا: ئى الله! سېنى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ بىلىمەن، ساڭا ھەمدۈسانا ئېيتىمەن، دېيىشى كېرەكلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئىمام تىرمىزى، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى بىر سورۇندا ئولتۇرسا، ئۇ سورۇندا بىھۇدە سۆزلەر كۆپ بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ شۇ سورۇندىن تۇرۇپ كېتىشتىن ئىلگىرى: ئى الله! سېنى بارلىق نۇقسانلاردىن پاك دەپ بىلىمەن، ساڭا ھەمدۈسانا ئېيتىمەن، سەندىن باشقا ھېچ مەبۇدنىڭ بەرھەق يوقلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىمەن، سېنىڭدىن گۇناھىم ئۇچۇن مەغپىرەت تىلەيمەن، ساڭا تەۋبە قىلىمەن، دېسە، الله ئۇنىڭ شۇ سورۇندىكى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسەئى ۋە ھاكىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**كېچىدىمۇ، يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن**﴾ يەنى قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، كېچىدە نامىز ئوقۇش بىلەن الله نى ياد ئەتكىن، ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلغىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (نامىز ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيىلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۇيۇك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەتتۇر﴾[1].

﴿**يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن**﴾ ئىبنى ئابباسنىڭ ھەدىسىدە بايان قىلىنىشچە: كېچىدە ۋە يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىن الله غا تەسبىھ ئېيتىش دېگەنلىك، بامدات نامىزىدىن ئىلگىرى ئوقۇلىدىغان ئىككى رەكئەت سۈننەت نامىزىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ ئىككى رەكئەت نامىز يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىن ئوقۇلۇشقا يول قويۇلغاندۇر. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نەپلە نامازلاردىن ھېچ بىرىگە، بامداتنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىگە ئەھمىيەت بەرگەندەك قاتتىق ئەھمىيەت بەرمەيتتى. مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بامدات نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىنمۇ ياخشىدۇر».

شۇنىڭ بىلەن سۈرە تۇرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۈسانا ۋە مەدھىيە الله غا مەنسۇپتۇر.

www.munber.org

[1] سۈرە ئىسرا 79- ئايەت.

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە نەجم | 62 ئايەت

بۇ سۈرىنىڭ، سەجدە ئايىتى نازىل بولغان تۇنجى سۈرە ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى، ئابدۇللانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سۈرە نەجم سەجدە ئايىتى نازىل بولغان تۇنجى سۈرىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۈرىدە سەجدە قىلدى. ئۇنىڭ ئارقىدىكى پەقەت بىر ئادەمدىن باشقا كىشىلەرمۇ سەجدە قىلدى. مەن ئۇ ئادەمنىڭ بىر سىقىم توپا ئېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە سەجدە قىلغانلىقىنى كۆردۈم، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ كاپىر ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆردۈم، ئۇ ئۈمەييە ئىبنى خەلەپ ئىدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ساقىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەمكى[1]. سىلەرنىڭ ھەمراھىڭلار (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) گۇمراھ بولمىدى ۋە يولدىن ئادىشمىدى[2]. (ئۇ) ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدۇ[3]. پەقەت ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان ۋەھىنىلا سۆزلەيدۇ[4].

اللە تائالانىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇنىڭ پەقەت ۋەھىنىلا سۆزلەيدىغانلىقىغا قەسەم قىلىشى توغرىسىدا

شەئىبي ۋە باشقىلار: ياراتقۇچى اللە مەخلۇقاتلاردىن نېمىنى خالىسا شۇنىڭ بىلەن قەسەم قىلىدۇ. يارىتىلغۇچى پەقەت ياراتقۇچى بىلەن قەسەم قىلىشى كېرەك، دەيدۇ. بۇنى ئىبنى ئەبۇھاتەم رىۋايەت قىلغان.

﴿**ساقىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى ئەبۇنەجىھ، مۇجاھىدنىڭ بۇ ئايەتنى: تاڭ يورۇش بىلەن ساقىيدىغان ئۇركەر يۇلتۇزلىرى بىلەن قەسەمكى، دەپ تەپسىر قىلغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

زەھھاك بۇ ئايەتنى: شەيتانلار ئېتىلغان چاغدا ساقىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم، دەپ تەپسىر قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى اللە تائالا نىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ: ﴿يۇلتۇزلارنىڭ جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن. شۇبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، ئۇ (يۇلتۇزلار اللەنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى

www.munber.org

كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە كاتتا قەسەمدۇر. شەك - شۈبھىسىزكى، ئۇ ئۆلۈغ قۇرئاندۇر. كىتابتا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزدا) ساقلانغاندۇر. ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ. ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر﴾[1].

﴿**سىلەرنىڭ ھەمراھىڭلار (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) گۇمراھ بولمىدى ۋە يولدىن ئاداشمىدى**﴾ مانا بۇ قەسەمنىڭ جاۋابىدۇر. بۇ قەسەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغرا يولدا ئىكەنلىكىگە، ھەققە ئىگەشكەنلىكىگە، نادانلىق بىلەن خاتا يولغا ماڭغان نادان گۇمراھلاردىن ۋە ھەقنى بىلىپ تۇرۇپ قەستەن ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىگە ئاداشقانلاردىن ئەمەسلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. الله پەيغەمبىرىنى ۋە دىنىنى خىرىستىئانلارغا ئوخشاش گۇمراھلارنىڭ، ھەقنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى يوشۇرىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئەكسىچە ئىش قىلىدىغان ئازغۇن يەھۇدىي پىرقىلىرىنىڭ چاپلىغان بوھتانلىرىدىن پاكلىدى. مانا بۇ، الله نىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بولغان رەھمىتى ۋە سالامى بولۇپ، بۇ الله نىڭ ئۇنى غايەت زور دەرىجىدە داغدام، توغرا ۋە دۇرۇس بولغان كاتتا دىن بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىگە دەللىدۇر.

پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرنىڭ ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**(ئۇ) ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدۇ**﴾ يەنى بىر ئىغىز سۆزنىمۇ ئۆز خاھىشى ۋە غەرىزى بىلەن قىلمايدۇ. ﴿**پەقەت ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان ۋەھىينىلا سۆزلەيدۇ**﴾ يەنى ئۇ پەقەت كىشىلەرگە الله تەبلىغ قىلىشقا بۇيرۇغان نەرسىنى قىلچە قوشۇپ قويماستىن ۋە كېمەيتىۋەتمەستىن ئەينەن ۋە تولۇق يەتكۈزىدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئەبۇئۇمامىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەمەس بىر ئادەمنىڭ شاپائىتى بىلەن ئىككى قەبىلە- رەبىئە ۋە مۇزەر قەبىلىلىرىنىڭ ئادەملىرىدەك ياكى ئۇ ئىككى قەبىلىنىڭ بىرىنىڭ ئادەملىرىدەك كىشىلەر جەننەتكە چوقۇم كىرىدۇ» بۇ سۆزنى ئاڭلىغان بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! رەبىئە قەبىلىسى، مۇزەر قەبىلىسى بىلەن بىر ئەمەسمۇ؟ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «مەن پەقەت دېمەكچى بولغان سۆزنىلا دەيمەن» دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللا ئىبنى ئەمرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئاڭلىغان ھەر قانداق نەرسىنى يادىلىۋېلىشى ئۈچۈن يېزىۋالاتتىم. قۇرەيش مۇسۇلمانلىرى ماڭا: سەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئاڭلىغان ھەر قانداق نەرسىنى يېزىۋالىدىكەنسەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا بىر ئىنساندۇر. ئۇ ئاچچىقى كەلگەن چاغدىمۇ سۆزلەيدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن يېزىشتىن توختاپ، ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتتىم. ئۇ: «يازغىن، مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن پەقەت ھەقنى سۆزلەيمەن» دېدى. بۇنى ئىمام ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

[1] سۈرە ۋاقىئە 75— 80- ئايەتلەر.

www.munber.org

عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ۝٥ ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ ۝٦ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝١٠ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ۝١١ أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۝١٢ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۝١٣ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ۝١٤ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ۝١٥ إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۝١٦ مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ۝١٧ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ۝١٨

ۋەھيىنى ئۇنىڭغا كۈچلۈك پەرىشته (جىبرىئىل) تەلىم بەردى[5]. ئۇنىڭ (يەنى جىبرىئىلنىڭ) كۆرۈنۈشى چىرايلىق بولۇپ، يۇقىرى ئۇپۇقتا (ئۆز شەكلىدە) تۇردى[6-7]. ئاندىن ئۇ ئاستا-ئاستا (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) يېقىنلىشىپ تۆۋەنكە ساڭگىلىدى[8]. ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا) ئىككى ياچاق مىقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىنراق يېقىنلاشتى[9]. الله بەندىسىگە (جىبرىئىل ئارقىلىق تېگىشلىك) ۋەھيىلەرنى ۋەھيى قىلدى[10]. ئۇنىڭ كۆرگىنىنى دىلى ئىنكار قىلمىدى (يەنى راست كۆردى)[11]. (ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) ئۇنىڭ كۆرگەنلىرى ئۈستىدە ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرە قىلىشامسىلەر؟[12]. ئۇ جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا (دەرىخىنىڭ) يېنىدا كۆردى[13-14]. جەننەتۇلمەئۋا بولسا سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىدىدۇر[15]. (ئۇ) سىدرەتۇلمۇنتەھانى (ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى) قاپلىغان چاغدا (كۆردى)[16]. (پەيغەمبەر)نىڭ كۆزى (ئوڭ - سولغا) بۇرالمىدى، (كۆزلەنگەن نەرسىدىن) ئۆتۈپ كەتمىدى[17]. شۇبھىسىزكى، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ (قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان بۈيۈك ئالامەتلەرنى) كۆردى[18].

پەيغەمبەرلەرگە ئىشەنچلىك پەرىشته جىبرىئىلنىڭ تەلىم بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بەندىسى ۋە ئەلچىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىپ، ئۇ ئىنسانلارغا ئېلىپ كەلگەن ۋەھيىنى ئۇنىڭغا ﴿**كۈچلۈك پەرىشته**﴾ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام تەلىم بەرگەنلىكىنى بايان قىلدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ قۇرئان ھەقىقەتەن (اللەنىڭ) ئىززەتلىك بىر ئەلچى (ئارقىلىق نازىل قىلىنغان) سۆزىدۇر. ئۇ (ئەلچى) كۈچلۈكتۇر، اللەنىڭ دەرگاھىدا مەرتىۋىلىكتۇر. پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر. بۇ يەردە (يەنى ئاسماندا) ئۇ ئىشەنچلىكتۇر﴾[1].

﴿**ئۇنىڭ (يەنى جىبرىئىلنىڭ) كۆرۈنۈشى چىرايلىق بولۇپ**﴾ مۇجاھىد، ھەسەن ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەتنى: ئۇ كۈچلۈك پەرىشته بولۇپ، دەپ تەپسىر قىلغان. ئىبنى ئۆمەر ۋە ئەبۇھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سەدىقە باي، كۈچلۈك ۋە ساغلام تەن ئىگىسىگە ھالال بولمايدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام داۋۇد رىۋايەت قىلغان[2].

---

[1] سۈرە تەكۋىر 19 — 21- ئايەتكىچە.

[2] يۇقىرىدىكى تەپسىر بىلەن بۇ ھەدىسنىڭ مۇناسىۋىتى تەپسىردىكى كۈچلۈك دېگەن سۆز - ئىبارىسىنى تەكىتلەشتۇر.

www.munber.org

﴿يۇقىرى ئۈپۈقتا﴾ يەنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام سۈبھى يورۇيدىغان، تاڭ ئاتىدىغان، كۈن چىقىدىغان تەرەپتە ئۆز شەكلىدە ﴿تۇردى﴾ ھەسەن، مۇجاھىد، قەتادە، رەبئى ئىبنى ئەنەس، ئىكرىمە، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق تەپسىر قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدتىن رىۋايەت قىلىدۇكى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلنى ئۆز شەكلىدە كۆرگەن، جىبرىئىلنىڭ 600 قانىتى بولۇپ ھەر بىر قانىتى ئۈپۈقنى توسۇۋالاتتى، ئۇنىڭ قانىتىدىن رەڭگا ـ رەڭ نۇر جۇلالىنىپ تۇرىدىغان مەرۋايىت ۋە ياقۇتتەك نەرسىلەر تۆكۈلۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى اللە بىلگۈچىدۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلنى ئۆز شەكلىدە كۆرۈشنى تەلەپ قىلغان. جىبرىئىل: ئۇنداقتا پەرۋەردىگارىڭغا دۇئا قىلغىن، دېگەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىغا دۇئا قىلغان. ئاندىن شەرق تەرەپتىن بىر قاراڭغۇلۇق چېقىپ يۇقىرىغا ئۆرلەشكە ۋە ئەتراپىنى قاپلاشقا باشلىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى كۆرۈپ ھۇشىدىن كەتكەن، شۇنىڭ بىلەن جىبرىئىل ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، ئۇنىڭ جاۋغىيىدىن چىققان كۆپۈكنى سۈرتكەن.

﴿ئۇ ئىككى ياچاق مقدارى يېقىنلاشتى﴾ دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا) ئىككى ياچاق مقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىنراق يېقىنلاشتى**﴾ يەنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا زېمىنغا چۈشكەن چاغدا ئۇنىڭغا شۇ قەدەر يېقىنلاشتىكى، ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارىلىقىنى ئۆلچىسە (ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسى) ئارانلا ئىككى ياچاق مقدارى كېلەتتى. مۇجاھىد ۋە قەتادە شۇنداق تەپسىر قىلغان. بۇ ئايەتتىن ئوقيانىڭ كىرىچى بىلەن ئۇنىڭ ئىككى بېشىنى باغلايدىغان ئارىلىقنىڭ ئۇزۇنلۇقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەيمۇ تەپسىر قىلىنغان. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا شۇ قەدەر يېقىنلاشقۇچى ھەقىقەتەن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدۇر. بۇ مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە، ئىبنى مەسئۇد، ئەبۇزەر ۋە ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ سۆزىدۇر.

ئىبنى جەرىر، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ ﴿**ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا) ئىككى ياچاق مقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىنراق يېقىنلاشتى**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن جىبرىئىلنى كۆردۇم، ئۇنىڭ 600 قانىتى بار ئىكەن».

ئىمام بۇخارى شەيبانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن زەررىدىن[1] اللە نىڭ ﴿**ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا) ئىككى ياچاق مقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىنراق يېقىنلاشتى. اللە بەندىسىگە (جىبرىئىل ئارقىلىق تېگىشلىك) ۋەھىيلەرنى ۋەھىي قىلدى**﴾ دېگەن ئايىتى توغرۇلۇق سورىدىم، ئۇ: بىزگە ئابدۇللاھ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلنى كۆرگەنلىكىنى، ئۇنىڭ 600 قانىتى بارلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى، دېدى.

﴿**اللە بەندىسىگە**﴾ يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا جىبرىئىل ئارقىلىق تېگىشلىك ﴿**ۋەھىيلەرنى ۋەھىي قىلدى**﴾. سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ اللە تائالانىڭ ﴿**اللە بەندىسىگە (جىبرىئىل ئارقىلىق تېگىشلىك) ۋەھىيلەرنى ۋەھىي قىلدى**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە: اللە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ﴿ئۇ سېنى

[1] بۇ كىشى ئەبۇزەر ئەمەس.

www.munber.org

يېتىم بىلىپ پاناھ بەرمىدىمۇ؟﴾[1] ﴿سېنىڭ شۆھرىتىڭنى ئۈستۈن قىلدۇق﴾[2] دېگەن ئايەتلەرنى ۋەھيي قىلدى، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. باشقا تەپسىرشۇناسلار: الله ئۇنىڭغا: جەننەتكە سەن كىرمىگىچە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۇنىڭغا كىرىشى، سېنىڭ ئۈممىتىڭ كىرمىگىچە باشقا ئۈممەتلەرنىڭ كىرىشى ھارامدۇر دەپ ۋەھيي قىلدى، دەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسرا كېچىسى پەرۋەردىگارىنى كۆرگەنمۇ دېگەن مەسىلە توغرىسىدا

﴿**ئۇنىڭ كۆرگىنىنى دىلى ئىنكار قىلمىدى (يەنى راست كۆردى). (ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) ئۇنىڭ كۆرگەنلىرى ئۈستىدە ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرە قىلىشامسىلەر؟**﴾ ئىمام مۇسلىم، ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇ ﴿**ئۇنىڭ كۆرگىنىنى دىلى ئىنكار قىلمىدى**﴾ ۋە ﴿**ئۇ ئۇنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم كۆردى**﴾ دېگەن ئايەتلەر ئۈستىدە توختىلىپ: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنى دىلى بىلەن ئىككى قېتىم كۆردى، دەيدۇ. سەمماكمۇ ئىبنى ئابباستىن ئىمام مۇسلىمغا ئوخشاش رىۋايەت قىلغان. ئەبۇسالىھ، سۇددى ۋە باشقىلارمۇ: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنى ھەقىقەتەن دىلى بىلەن ئىككى قېتىم كۆردى، دەيدۇ.

مەسرۇق مۇنداق دەيدۇ: مەن ئائىشەنىڭ قېشىغا كىرىپ ئۇنىڭغا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنى كۆرگەنمۇ؟ دېدىم. ئۇ: سەن ھەقىقەتەن شۇنداق بىر نەرسىنى سوردىڭكى بۇنىڭدىن قاتتىق چۈچۈگەنلىكىمدىن چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كەتتى، دېدى. مەن ئۇنىڭغا بىسۇبلىك دەپ، ئاندىن: ﴿**شۇبھىسىزكى، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيۇك ئالامەتلەرنى كۆردى**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇدۇم، دېدىم. ئۇ: ئەقلىڭ نەگە كەتتى؟ ئۇ ھەقىقەتەن جىبرىئىلنى كۆردى، ساڭا كىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنى كۆردى ياكى ئۇ پەرۋەردىگارى بۇيرۇغان نەرسىلەردىن بىرەر نەرسىنى يوشۇردى ياكى ئۇ الله تائالا ئېيتقان بەش ئىشنى، يەنى: ﴿قىيامەت (نىڭ بولىدىغان ۋاقتى) توغرىسىدىكى بىلىم ھەقىقەتەن اللەنىڭ دەرگاھىدىدۇر. الله يامغۇرنى (ئۆزى بەلگىلىگەن ۋاقىتتا ۋە ئۆزى بەلگىلىگەن جايغا) ياغدۇرىدۇ...﴾[3] دېگەنلەرنى بىلىدۇ، دەپ خەۋەر قىلغان بولسا، بۇ الله غا ئەڭ چوڭ يالغاننى چاپلىغان بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇ جىبرىئىلنى كۆردى، ئۇنى ئۆز شەكلىدە پەقەت ئىككى قېتىم كۆردى. بىر قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا دەرىخىنىڭ يېنىدا، يەنە بىر قېتىم ئەجيادتا[4] كۆردى، جىبرىئىلنىڭ 600 قانىتى بولۇپ، ئۇپۇقنى يۆگىگەن ئىدى دېدى.

ئىمام مۇسلىم ئەبۇزەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن پەرۋەردىگارىڭنى كۆردۇڭمۇ؟ دەپ سوردىم، ئۇ: «پەرۋەردىگارىم نۇردۇر، نۇرنى قانداقمۇ كۆرىمەن؟» يەنە بىر رىۋايەتتە: «نۇرنى كۆردۈم» دەپ جاۋاب بەردى.

﴿**ئۇ جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا (دەرىخىنىڭ) يېنىدا كۆردى. جەننەتۇلمەئۋا بولسا سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىدىدۇر**﴾ مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جىبرىئىلنى الله ياراتقان ئۆز شەكلىدە ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشى بولۇپ، ئۇ ئىسرا كېچىسى ئىدى. بىز ئىسرا توغرۇلۇق

---

[1] سۈرە زۇھا 6- ئايەت.
[2] سۈرە ئىنشىراھ 4- ئايەت.
[3] سۈرە لۇقمان 34- ئايەت.
[4] مەككىدىكى بىر تاغنىڭ ئىسمى.

www.munber.org

رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرنى سۈرە ئىسرانىڭ ببشىدا بايان قىلغان ئىدۇق، شۇڭا ئۇنى بۇ يەردە قايتا تەكرارلاپ ئولتۇرمايمىز.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى مەسئۇدتىن ﴿**ئۇ جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا (دەرىخىنىڭ) يېنىدا كۆردى**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن جىبرىئىلنى كۆردۈم، ئۇنىڭ 600 قانىتى بولۇپ، ئۇنىڭ پەيلىرىدىن رەڭگا - رەڭ نۇر جۇلالىنىپ، مەرۋايىت ۋە ياقۇتتەك نەرسىلەر تۆكۈلۈپ تۇراتتى» ئىمام ئەھمەد يەنە ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلنى ئۆز شەكلىدە كۆردى، ئۇنىڭ 600 قانىتى بولۇپ، ھەر بىر قانىتى ئۇپۇقنى توسۇۋالاتتى، ئۇنىڭ قانىتىدىن رەڭگا - رەڭ نۇر ۋە ياقۇتتەك نەرسىلەر تۆكۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى اللە ئوبدان بىلگۈچىدۇر.

ئىمام ئەھمەد يەنە ئىبنى مەسئۇدتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن جىبرىئىلنى سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىدا كۆردۈم. ئۇنىڭ 600 قانىتى بار ئىدى» بۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچىلاردىن بىرى مۇنداق دەيدۇ: مەن ئاسىمدىن جىبرىئىلنىڭ قاناتلىرىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى توغرۇلۇق سوردىم. ئۇ ماڭا دەرھال جاۋاب بەرگىلى ئۇنىمىدى، كېيىنرەك ئۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەزى ساھابىلىرىنىڭ ماڭا خەۋەر قىلىشچە ئۇنىڭ بىر قانىتىنىڭ چوڭلۇقى شەرق بىلەن غەربنىڭ ئارىلىقىدەك كېلىدىكەن.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى مەسئۇدتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مېنىڭ يېنىمغا نۇر چېچىپ تۇرىدىغان مۇئەللەق يېشىل تون ئىچىدە كەلدى».

ئىمام ئەھمەد، ئامىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەسرۇق ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىغا كىرىپ: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنى كۆرگەنمۇ؟ دېگەن ئىدى. ئائىشە: اللە نى پاك دەپ بىلىمەن! ئېيتقانلىرىڭدىن قاتتىق چۆچۈگەنلىكىمدىن چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كەتتى، سەن ئۇچ ئىشنى بىلمەمسەن؟ كىم ساڭا ئۇلارنى سۆزلىسە، ئۇ ھەقىقەتەن يالغان سۆزلەيدۇ.

بىرىنچىسى، كىم ساڭا مۇھەممەد پەرۋەردىگارىنى كۆردى دېسە، ئۇ ھەقىقەتەن يالغان سۆزلىگەن بولىدۇ، دېدى. ئاندىن ئائىشە: ﴿كۆزلەر اللە نى كۆرمەيدۇ، اللە كۆزلەرنى كۆرۈپ تۇرىدۇ﴾[1] ﴿اللە ھەر قانداق ئادەمگە پەقەت ۋەھيى ئارقىلىق ياكى پەردە ئارقىسىدىنلا ياكى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتىپ ئۆز ئىزنى بىلەن ئۇنىڭغا خالىغان ۋەھيىنى قىلىش ئارقىلىقلا سۆز قىلغان﴾[2] دېگەن ئايەتلەرنى ئوقىدى.

ئىككىنچىسى، كىم ساڭا مۇھەممەد ئەتىسى بولىدىغان ئىشلارنى بىلىدۇ دېسە، ئۇ ھەقىقەتەن يالغان سۆزلىگەن بولىدۇ، دېدى. ئاندىن ﴿قىيامەت (نىڭ بولىدىغان ۋاقتى) توغرىسىدىكى بىلىم ھەقىقەتەن اللەنىڭ دەرگاھىدىدۇر. اللە يامغۇرنى (ئۆزى بەلگىلىگەن ۋاقىتتا ۋە ئۆزى بەلگىلىگەن جايغا) ياغدۇرىدۇ، بەچچىداندىكىلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى (يەنى ئوغۇلمۇ، قىزمۇ، بېجىرىممۇ، كەمتۈكمۇ، بەختلىكمۇ، بەختسىزمۇ) اللە بىلىدۇ﴾[3].

---

[1] سۈرە ئەنئام 103- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە شۇرا 51- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە لۇقمان 34- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇچىنچىسى، كىم ساڭا مۇھەممەد ھەقنى يوشۇردى دېسە، ئۇ ھەقىقەتەن يالغان سۆزلىگەن بولىدۇ، دېدى. ئاندىن ﴿ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملار ئىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن﴾[1] دېگەن ئايەتنى ئوقىدى ۋە مۇنداق دېدى: لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلنى ئۆز شەكلىدە ئىككى قېتىم كۆردى.

ئىمام ئەھمەد يەنە مەسرۇقنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئائىشەنىڭ يېنىدا ئىدىم. ئۇنىڭغا: الله ﴿ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن روشەن ئۇپۇقنىڭ شەرقىدە كۆردى﴾[2] ﴿**ئۇ جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا (دەرىخىنىڭ) يېنىدا كۆردى**﴾ دەيدۇ ئەمەسمۇ؟ دېسەم، ئائىشە: مەن بۇ ھەقتە بۇ ئۈممەتتىن تۇنجى بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇ سوئالنى سورىغان ئىدىم. ئۇ: «مېنىڭ كۆرگىنىم ھەقىقەتەن جىبرىئىلدۇر» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى. ئۇ جىبرىئىلنى الله ياراتقان ئۆز شەكلىدە پەقەت ئىككى قېتىم كۆردى. بىر قېتىم ئۇنى ئاسماندىن زېمىنغا چۈشۈۋاتقان چاغدا، ئۇنىڭ جىسمى ئۇپۇقنى توسقان ھالەتتە كۆردى. ئۇنىڭ جىسمى ئاسمان بىلەن زېمىنىنىڭ ئارىلىقىدىنمۇ چوڭ ئىدى، دېدى. بۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

پەرىشتىلەرنىڭ، نۇرنىڭ ۋە ھەر خىل رەڭلەرنىڭ سىدرە دەرىخىنى ئورىۋالغانلىقى توغرىسىدا

﴿**(ئۇ) سىدرەتۇلمۇنتەھانى**﴾ پەرىشتىلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى ۋە كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ھەر خىل رەڭلەر ﴿**قاپلىغان چاغدا (كۆردى)**﴾ ئىسرا ھەققىدىكى ھەدىسلەردە سىدرەتۇلمۇنتەھانى پەرىشتىلەر گۈيا قاغىلاردەك ئورىۋالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىدىن ئۇنى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى ئورىۋالغانلىقى ۋە يەنە كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ھەر خىل رەڭلەر ئورىۋالغانلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۇ ھەقتە سورالغاندا: «ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى مەن بىلەيمەن» دېگەنلىكى بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدتىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئاسمانغا ئېلىپ چىققاندا، ئۇ ئەڭ ئاخىرقى جاي سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىغا يېتىپ باردى، ئۇ يەتتىنچى قەۋەت ئاسماندا بولۇپ زېمىندىن ئۆرلىتىلگەن ھەر قانداق نەرسە ئۇنىڭ يېنىدا توختىتىلاتتى. ئاندىن ئۇ يەردىن ئۈستىگە ئېلىپ كېتىلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈرۈلگەن ھەر قانداق نەرسە يەنە ئۇنىڭ يېنىدا توختىتىلاتتى، ئاندىن ئۇ يەردىن ئېلىپ چۈشۈرۈلەتتى.

﴿**(ئۇ) سىدرەتۇلمۇنتەھانى (ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى) قاپلىغان چاغدا (كۆردى)**﴾ يەنى ئۇنى ئالتۇن يۇپۇقلار قاپلىغان ئىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: شۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەش ۋاخلىق نامازى، سۈرە بەقەرەنىڭ ئاخىرىدىكى ئايەتلەر ۋە ئۇنىڭ ئاخىرقى زامان ئۈممىتىدىن كىمكى الله غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمىسە، ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلىنىدىغانلىقى قاتارلىق ئۇچ نەرسە بېرىلدى. بۇنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**(پەيغەمبەر) نىڭ كۆزى (ئوڭ - سولغا) بۇرالمىدى، (كۆزلەنگەن نەرسىدىن) ئۆتۈپ كەتمىدى**﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ئۇنىڭ كۆزى ئوڭ - سولغا كېتىپ قالمىدى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

---

[1] سۈرە مائىدە 76- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە تەكۋىر 23- ئايەت.

www.munber.org

﴿(كۆزلەنگەن نەرسىدىن) ئۆتۈپ كەتمىدى﴾ يەنى الله بۇيرۇغان نەرسىدىن ئۆتۈپ كەتمىدى. مانا بۇ بۇيرۇقنى ئورۇنلاشتا مۇستەھكەم تۇرۇشتىكى ۋە ئۇنىڭغا قاتتىق ئىتائەت قىلىشتىكى كاتتا سۈپەتتۇر. چۈنكى، ئۇ پەقەت الله بۇيرۇغانىنى قىلدى. الله بەرگەن نەرسىدىن ئارتۇق سورىمىدى.

﴿شۇبھىسىزكى، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ (قۇدرىتىنى كۆرستىدىغان بۇيۇك ئالامەتلەرنى) كۆردى﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) قۇدرىتىمىزنىڭ دەللىلىرىنى كۆرستىش ئۈچۈن﴾[1] سۈننى ئەقىدىسىدىكى مۇسۇلمانلاردىن ئىسرا كېچىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ الله تائالانى كۆرۈشى سادىر بولمىغان دېگەن قاراشتا بولغانلار بۇ ئىككى ئايەتنى ئۆز سۆزلىرىگە دەلىل قىلىدۇ، ئۇلار: چۈنكى، الله ﴿شۇبھىسىزكى، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ (قۇدرىتىنى كۆرستىدىغان) بۇيۇك ئالامەتلەرنى كۆردى﴾ دېدى، ئەگەر ئۇ پەرۋەردىگارىنى كۆرگەن بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇ بۇ خەۋەرنى كىشىلەرگە چوقۇم دەپ بېرەتتى، دەپ قارايدۇ.

* * * * * * *

أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِىَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْءَاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ۞ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ لَا تُغْنِى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ أَن يَأْذَنَ ٱللَّهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴿٢٦﴾

ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! لات، ئۇززا ۋە ئۈچىنچىسى بولغان ماناتلار (اللەتائالادەك كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىگەمدۇ؟)[19-20]. (ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) (سىلەرچە ياخشى ھېسابلانغان) ئوغۇل بالا سىلەرگە خاس بولۇپ، (سىلەرچە ياماق ھېسابلانغان) قىز بالا اللەغا خاسمۇ؟[21]. ئۇنداقتا بۇ ئادالەتسىز تەقسىماتتۇر[22]. بۇ بۇتلار پەقەت سىلەر ۋە ئاتا-بوۋاڭلار ئاتىۋالغان قۇرۇق ناملاردىنلا ئىبارەت، الله بۇنى ئىسپاتلايدىغان ھېچ بىر دەلىل - پاكىت چۈشۈرگىنى يوق، ئۇلارغا پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن شەك - شۇبھىسىز ھىدايەت (يەنى پەيغەمبەر ۋە قۇرئان) كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ۋە نەپسىلىرىنىڭ خاھىشىغىلا ئەگىشىدۇ[23]. ئىنسان نېمىنى ئارزۇ قىلسا شۇ بولامدۇ[24]. ئاخىرەت ۋە دۇنيا اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر (يەنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى اللەنىڭ خاھىشى بويىچە بولىدۇ)[25]. ئاسمانلاردا نۇرغۇن پەرىشتىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ شاپائىتى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ، پەقەت اللە ئۆزى خالىغان ۋە رازى بولغان ئادەمگە شاپائەت قىلىشقا رۇخسەت قىلسىلا (ئاندىن) ئۇلارنىڭ شاپائىتى ئەسقاتىدۇ[26].

[1] سۈرە ئىسرا 1- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بۇتلارغا چوقۇنغۇچىلارغا رەددىيە بېرىش ۋە لات، ئۇززا، مانات بۇتلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇشىركلارنىڭ بۇتلارغا ۋە شېرىكلەرگە چوقۇنغانلىقى، ئۇ بۇتلىرىغا ۋە شېرىكلىرىگە ناھايىتى شەپقەتلىك اللە نىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام سالغان كەبىگە ئوخشىتىپ ئۆيلەرنى سېلىپ بەرگەنلىكىگە رەددىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! لات، ئۇززا ۋە ئۈچىنچىسى بولغان ماناتلار (اللەتائالادەك كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىگىمۇ؟)**﴾.

لات نەقىشلەنگەن ئاق تاش بولۇپ تائىبتا[1] ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆي سېلىنغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېپىلىدىغان يۇپۇقلىرى ۋە خىزمەتچىلىرى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئەتراپى ھويلۇلۇق ئىدى. سەقىف قەبىلىسى ۋە ئۇلارغا ئەگەشكەنلەردىن بولغان تائىفلىقلار ئۇنى ئۇلۇغلايتتى، ئۇنىڭ بىلەن قۇرەيشلەردىن باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىگە كۆز - كۆز قىلاتتى. ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار لاتنىڭ ئىسمىنى اللە تائالانىڭ ئىسمىدىن تۇرلەپ چىقىرىپ "لات" دېيىشكەن ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنى چىشى ئىلاھ دېمەكچى بولغان، اللە ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن يۇكسەك دەرىجىدە ئۇستۇندۇر. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە رەبىئ ئىبنى ئەنەس قاتارلىقلاردىن رىۋايەت قىلىنىشچە ئۇلار لاتنى مۇنداق چۈشەندۈرگەن: لات بىر ئەر كىشى بولۇپ جاھىلىيەت دەۋرىدە ھاجىرلارغا تالقان قورۇپ بېرەتتى. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئادەملەر ئۇنىڭ قەبرىسىنى تاۋاپ قىلىپ ئۇنىڭغا چوقۇندى.

ئىمام بۇخارى، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: لات بىر ئەر كىشىنىڭ ئىسمى بولۇپ ئۇ كىشى ھايات چېغىدا ھاجىلارغا تالقان قورۇپ بېرەتتى.

ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: ئۇززا دېگەن ئىسىمنى اللە تائالا نىڭ ئەزىز دېگەن ئىسمىدىن ئېلىنغان. ئۇ بىر تۇپ دەرەخ بولۇپ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆي سېلىنغان ۋە يۇپۇقلار يېپىلغان. ئۇ مەككە بىلەن تائىفنىڭ ئارىسىدىكى نەخلە دېگەن جايغا جايلاشقان بولۇپ قۇرەيشلەر ئۇنى ئۇلۇغلايتتى. مەسىلەن: ئەبۇسۇفيان ئۇھۇد ئۇرۇشى بولغان كۈنى مۇسۇلمانلارغا: بىزنىڭ ئۇززايىمىز بار، سىلەرنىڭ ئۇززايىڭلار يوق، دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا: «اللە بىزنىڭ مەدەتكارىمىزدۇر، سىلەرنىڭ مەدەتكارىڭلار يوق دەڭلار» دېگەن.

ماناتقا كەلسەك، ئۇ مەككە بىلەن مەدىنىنىڭ ئارىلىقىدىكى قەدىد دېگەن جايىنىڭ مۇشەللىل دېگەن يېرىگە جايلاشقان بولۇپ، ئىسلام كېلىشتىن بورۇنقى دەۋردە خۇزائە، ئەۋس، خەزرەج قەبىلىلىرى ئۇنى ئۇلۇغلايتتى، كەئبىگە بېرىپ ھەج قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىدىن تەلبىيە ئېيتىپ ماڭاتتى. ئىمام بۇخارى، ئائىشەدىن شۇ مەزمۇندا ھەدىس رىۋايەت قىلغان. اللە نىڭ ئەزىز كىتابىدا تىلغا ئېلىنغان ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ۋە باشقا جايلاردىكى بۇ ئۈچ بۇتتىن باشقا يەنە نۇرغۇن بۇتلار بولۇپ ئەرەبلەر ئۇ بۇتلارنى گويا كەبىنى ئۇلۇغلىغاندەك ئۇلۇغلايتتى. اللە پەقەت بۇ ئۈچ بۇتنى تىلغا ئېلىپ ئۇنىڭ چۈنكى، ئۇلار باشقىلارغا قارىغاندا ئەڭ مەشھۇرلىرى ئىدى.

ئىمام نەسەئى، ئەبۇتۇفەيلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىنى پەتھى قىلغاندىن كېيىن خالىد ئىبنى ۋەلىدنى نەخلە دېگەن جايغا ئەۋەتتى. ئۇ جايدا ئۇززا ناملىق بۇت بار ئىدى. خالىد ئۇ يەرگە كەلدى. ئۇززا ئۇچ تۇپ سەمۇرە دەرىخىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىلغان ئىدى. خالىد سەمۇرە دەرەخلىرىنى كېسىپ، ئۇززا ئوراپ سېلىنغان ئۆينى ئۆرۈپ تاشلىدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ قىلغان ئىشلىرىنى خەۋەر قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

---

[1] جاي ئىسمى.

www.munber.org

«ئۇ يەرگە قايتا بارغىن، سەن ھەقىقەتەن ھېچ ئىش قىلماپسەن» دېدى. خالىد ئۇ يەرگەن قايتا باردى. خالىدنى كۆرگەن ئۇززانىڭ خىزمەتچىلىرى يەنى دەرۋازىۋەنلىرى ھەيلە ئىشلىتىپ: ئى ئۇززا! ئى ئۇززا! ئۇززا! دەپ توۋلاشقىلى تۇردى. خالىد ئۇززانىڭ قېشىغا كېلىپ قارىسا، ئۇ يەردە قىپ يالىڭاچ، چېچى چۈۋۈق، بېشىغا توپا چېچىپ تۇرغان بىر ئايال تۇراتتى. خالىد ئۇنى قىلىچ بىلەن چېچىپ ئۆلتۈرىۋەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ قىلغان ئىشىنى خەۋەر قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەنە شۇ ئۇززادۇر» دېدى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: لات، سەقىف قەبىلىسىنىڭ بۇتى بولۇپ تائىفقا جايلاشقان ئىدى. ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋە دەرۋازىۋەنلىرى بەنىي مۇئتەب قەبىلىسىدىن ئىدى. مەن (يەنى ئاپتور) مۇنداق دەپ قارايمەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ بۇتنى چېقىشقا مۇغىيرە ئىبنى شۆبئە بىلەن ئەبۇسۇفيان سەخر ئىبنى ھەربنى ئەۋەتكەن بولۇپ، ئۇلار ئۇ بۇتنى چېقىپ ئۇنىڭ ئورنىنى تائىفلىقلار ئۈچۈن ناماز ئوقۇيدىغان مەسجىت قىلىپ بەردى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: مانات بولسا ئەۋس بىلەن خەزرەج قەبىلىرىنىڭ ۋە مەدىنە ئاھالىسىدىن ئۇلار بىلەن دىنداش بولغانلارنىڭ بۇتى بولۇپ، قەدىد دېگەن جاينىڭ مۇشەللىل دېگەن يېرىگە ئۇدۇل كېلىدىغان دېڭىز قىرغىقىغا جايلاشقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چېقىشقا ئەبۇسۇفيان سەخر ئىبنى ھەربنى ئەۋەتتى، ئۇ ئۇنى چېقىپ تاشلىدى. ئۇنى چېقىشقا ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب ئەۋەتىلگەن دېگەن قاراشلارمۇ بار.

زۇلخەلەسە بولسا دەۋس، خەسئەم، بەجىيلە قەبىلىلىرىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ يۇرتى تەبالە رايونىدىكى ئەرەبلەرنىڭ بۇتخانىسى ئىدى. مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: ئۇ بۇتخانا يەمەن كەبىسى، مەككىدىكى كەبە بولسا شام كەبىسى دەپ ئاتىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ بۇتخانىغا جەربر ئىبنى ئابدۇللا بەجەلىنى ئەۋەتتى، ئۇ بېرىپ ئۇ بۇتخانىنى چېقىپ تاشلىدى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: فەلس بولسا تەي قەبىلىسىنىڭ ۋە ئۇنىڭغا يېقىن جايلاشقان، تەي تېغىنىڭ ئەتراپىدىكى سەلما ۋە ئەجا قەبىلىلىرىنىڭ بۇتى ئىدى. ئىبنى ھىشام مۇنداق دەيدۇ: بەزى بىلىملىك كىشىلەرنىڭ ماڭا سۆزلەپ بېرىشىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چېقىشقا ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىبنى ئەۋەتكەن، ئۇ بېرىپ ئۇنى چېقىپ تاشلىغان ۋە ئۇ يەردىن غەنىمەت ئېلىنغان نەرسىلەردىن رۇسۇپ ۋە مىخزەم نامىلىق ئىككى قىلىچنى تاللىغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككى قىلىچنى ئەلىيگە بېرىۋەتكەن. مانا بۇ، ئەلىنىڭ ئىككى قىلىچى دەپ ئاتالغان قىلىچلاردۇر.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: ھەمىر قەبىلىسىنىڭ ۋە يەمەنلىكلەرنىڭ سەنئادا بىر بۇتخانىسى بولۇپ، ئۇ بۇتخانا "رەييام" دەپ ئاتىلاتتى. ئېيتىلىشىچە بۇتخانىدا بىر قارا ئىت بار ئىكەن. پادىشاھ تۇببە بىلەن بىللە يەمەنگە بارغان ئىككى يەھۇدىي ئالىم بۇ ئىتنى سىرتقا ئېلىپ چىقىپ ئۆلتۈرىۋەتكەن ۋە بۇتخانىنى چېقىۋەتكەن. مانات ئىبنى تەمىم جەمەتىدىن بولغان بەنىي رەبىئە ئىبنى كەئب قەبىلىسىنىڭ رىزا نامىلىق بۇتخانىسى بار ئىدى.

ئىسلام دەۋرىدە مۇستەۋغىر ئىبنى رەبىئە ئۇنى چاققان چاغدا مۇنداق دېگەن:

ھەقىقەتەن مەن بەردىم رىزاغا بىر خاتىمە،

تاشلاپ كەتتىم ئۇ يەرنى قىلىپ قاقاس خارابە.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: ۋائىلنىڭ ئىككى ئوغلىدىن كېلىپ چىققان بەكىر بىلەن تەغلىپ قەبىلىلىرىنىڭ ۋە ئىياد قەبىلىسىنىڭ سەنداد دېگەن يەردە بۇتخانىلىرى بار ئىدى.

www.munber.org

مۇشرىكلارنىڭ شېرىكلەرنى ئەركەك، پەرىشتىلەرنى چىشى دەپ ئېتىقاد قىلغانلىقىغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

﴿ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! لات، ئۇززا ۋە ئۈچىنچىسى بولغان مانات‌لار (اللەتائالادەك كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىگىمۇ؟). (ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) (سىلەرچە ياخشى ھېسابلانغان) ئوغۇل بالا سىلەرگە خاس بولۇپ، (سىلەرچە يامان ھېسابلانغان) قىز بالا اللەغا خاسمۇ؟﴾ يەنى اللە غا بالا چاپلاپ ۋە اللە نىڭ بالىسىنى قىز دەپ ئۆزەڭلارغا ئوغۇللارنى تاللامسىلەر؟ ئەگەر سىلەر تەقسىماتنى مۇشۇنداق قىلساڭلار باشقا مەخلۇقاتلارمۇ سىلەردەك بولسا، ئۇنداقتا بۇ تەقسىمات چوقۇم ﴿ئادالەتسىز تەقسىماتتۇر﴾ يەنى بۇ تەقسىمات زومىگەرلەرچە قىلىنغان باتىل تەقسىماتتۇر. ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالا ئارىسىدىكى بۇ تەقسىمات ناۋادا ھەقىقىي تەقسىمات بولغىنىدا ئەخمەقلەرچە قىلىنغان بۇ تەقسىماتنى پەرۋەردىگارىڭلارغا قانداقمۇ مۇناسىپ كۆرۈسىلەر؟

اللە تائالا ئۆلارنىڭ بۇتلارغا چوقۇنۇپ، بۇتلارنى ئىلاھ دەپ ئاتاپ، بۇ ھەقتە پەيدا قىلغان يالغان ۋە بوھتان سۆزلىرى ئۈچۈن ۋە كۇفرىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلارغا رەددىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ بۇتلار پەقەت سىلەر ۋە ئاتا - بوۋاڭلار﴾ ئۆز تەرىپىڭلاردىن ﴿ئاتىۋالغان قۇرۇق نامىلاردىنلا ئىبارەت، اللە بۇنى ئىسپاتلايدىغان ھېچ بىر دەلىل - پاكىت چۈشۈرگىنى يوق، ئۆلارغا پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن شەك - شۈبھىسىز ھىدايەت (يەنى پەيغەمبەر ۋە قۇرئان) كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ۋە نەپسىلىرىنىڭ خاھىشىغىلا ئەگىشىدۇ﴾ يەنى ئۆلارنىڭ ئۆزلىرىدىن ئىلگىرى مۇشۇ يولنى تۇتۇپ ماڭغان ئاتا - بوۋىلىرىغا قارىتا بولغان ياخشى گۇمانىدىن باشقا ھېچبىر تايانغىدەك نەرسىسى يوق، ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى رىياسەتچىلىك قىلىش، بۇرۇنقى ئاتا - بوۋىلىرىنى ئۇلۇغلاش بىلەنلا ئۆزلىرىنى خۇش قىلىشىدۇ.

اللە ئۆلارغا نۇرلۇق ھەقىقەت، كەسكىن دەلىل - پاكىت بىلەن پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتكە ئەگەشمىدى ۋە بويسۇنمىدى.

ياخشىلىقنىڭ ئارزۇ قىلىش بىلەنلا قولغا كەلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئىنسان نېمىنى ئارزۇ قىلسا شۇ بولامدۇ﴾ يەنى ياخشىلىقنى ئارزۇ قىلغان ھەر بىر كىشى ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيدۇ. ﴿(اللە ۋەدە قىلغان ساۋاب) سىلەرنىڭ قۇرۇق ئارزۇيۇڭلار ۋە ئەھلى كىتابنىڭ قۇرۇق ئارزۇسى بىلەن قولغا كەلمەيدۇ﴾[1]. ئۆزىنى ھىدايەت تاپقۇچى دەپ ئويلىغان ھەر قانداق كىشىنىڭ ئىشى ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ئېيتقىنىدەك بولمايدۇ، بىرەر نەرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ھەر قانداق كىشىمۇ ئۇنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيدۇ.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر سىلەردىن بىرەرسى بىرەر نەرسىنى ئارزۇ قىلسا، ئۇ ئارزۇ قىلغان نەرسىسىگە قاراپ باقسۇن، ئۇ ئارزۇ قىلغان نەرسىسىدىن ئۆزىگە نېمىنىڭ پۈتۈلگەنلىكىنى بىلمەيدۇ».

[1] سۈرە نىسا 123- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئاخىرەت ۋە دۇنيا اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر﴾ يەنى شەك - شۇبھىسىزكى، ھەر قانداق ئىش دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىگىسى بولغان اللە نىڭ ئىلكىدىدۇر، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ھەممە ئىشنى اللە ئىدارە قىلغۇچىدۇر، اللە خالىغان نەرسىلا ۋۇجۇتقا كېلىدۇ، خالىمىغان نەرسە ۋۇجۇتقا كەلمەيدۇ.

ھېچبىر شاپائەتنىڭ اللە نىڭ رۇخسىتىسىز قىلنمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئاسمانلاردا نۇرغۇن پەرىشتىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ شاپائىتى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ، پەقەت اللە ئۆزى خالىغان ۋە رازى بولغان ئادەمگە شاپائەت قىلىشقا رۇخسەت قىلسىلا (ئاندىن) ئۇلارنىڭ شاپائىتى ئەسقاتىدۇ﴾ بۇ ھەقتە اللە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە نىڭ رۇخسىتىسىز كىمنىڭ اللە نىڭ ئالدىدا شاپائەت قىلالىسۇن﴾[1] ﴿اللە ئىزنى بەرگەن ئادەمدىن باشقىغا اللەنىڭ دەرگاھىدا شاپائەت پايدا بەرمەيدۇ﴾[2] اللە غا يېقىن پەرىشتىلەرنىڭ ھالى بۇ تۇرسا، ئى نادانلار! اللە نىڭ دەرگاھىدا بۇ بۇتلىرىڭلارنىڭ ۋە شېرىكلىرىڭلارنىڭ شاپائىتىنى قانداقمۇ ئۈمىد قىلىسىلەر؟ اللە تائالا بۇتلارغا چوقۇنۇشنى يولغا قويمىدى. ئۇنىڭغا رۇخسەتمۇ قىلمىدى. بەلكى، بارلىق پەيغەمبەرلىرىنىڭ تىلى ۋە نازىل قىلغان بارلىق كىتابلىرىنىڭ ھۆكمى بىلەن بۇتلارغا ئىبادەت قىلىشتىن توسمىدىمۇ؟

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ لَيُسَمُّونَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ تَسۡمِيَةَ ٱلۡأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنۡ عِلۡمٍۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّۖ وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغۡنِي مِنَ ٱلۡحَقِّ شَيۡـٔٗا ﴿٢٨﴾ فَأَعۡرِضۡ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكۡرِنَا وَلَمۡ يُرِدۡ إِلَّا ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبۡلَغُهُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱهۡتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

شۇبھىسىزكى، ئاخىرەتكە ئىمان ئېيتمايدىغانلار پەرىشتىلەرنى (اللەنىڭ قىزلىرى دەپ) چىشى جىنس نامى بىلەن ئاتايدۇ[27]. ئۇلار مۇنداق ئاتاشتا ھېچقانداق ئىلمىگە ئىگە ئەمەس، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ئاساسلىنىدۇ، گۇمان دېگەن ھەقنى ئىسپاتلاشتا ھېچ نەرسىگە يارىمايدۇ[28]. بىزنىڭ زىكرىمىز (يەنى ئىمان بىلەن قۇرئان)دىن باش تارتقان، پەقەت دۇنيا تىرىكچىلىكىنىلا كۆزلىگەنلەردىن يۈز ئۆرۈگىن[29]. ئۇلارنىڭ ئىلمىدىن يەتكەن يېرى ئەنە شۇ، شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغان ئادەمنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقان ئادەمنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ[30].

پەرىشتىلەرنى اللە نىڭ قىزلىرى دەۋالغان مۇشرىكلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە مۇشرىكلارغا ئۇلارنىڭ پەرىشتىلەرنى "اللە نىڭ قىزلىرى" دەپ، ئۇلارنى چىشى جىنس نامى بىلەن ئاتىغانلىقى ئۈچۈن قاتتىق رەددىيە بېرىدۇ. اللە بالا تۇتۇشتىن پاكتۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار مەرھەمەتلىك اللەنىڭ بەندىلىرى بولغان پەرىشتىلەرگە قىز دەپ ئېتىقاد قىلدى، اللە پەرىشتىلەرنى ياراتقاندا، ئۇلار ئۇستىدە بارمىدى؟ (يەنى ئۇلار پەرىشتىلەرنىڭ قىز

[1] سۈرە بەقەرە 255- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە سەبە 23- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىكەنلىكىنى قەيەردىن بىلىدۇ؟) ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقى (ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمالىغا) يېزىلىدۇ، (قىيامەت كۈنى) ئۇلار سوراقتا تارتىلىدۇ﴾[1] .

﴿**ئۇلار مۇنداق ئاتاشتا ھېچقانداق ئىلىمگە ئىگە ئەمەس**﴾ يەنى ئۇلاردا ئۆزلىرىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئىسپاتلايدىغان ھېچقانداق تۇغرا ئىلىم يوق. بەلكى، ئۇ يالغان بوھتان، توقۇلما ۋە يىرگىنچلىك كۇفرى سۆزلەردىن ئىبارەتتۇر.

﴿**ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ئاساسلىنىدۇ، گۇمان دېگەن ھەقنى ئىسپاتلاشتا ھېچ نەرسىگە يارىمايدۇ**﴾ يەنى گۇمان ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ، ھەرگىز ھەقنىڭ ئورنىنى ئالالمايدۇ. ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «گۇمان قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، ھەقىقەتەن گۇمان ئەڭ يالغان سۆزدۇر».

باتىل يولدىكىلەردىن يۈز ئۆرۈشكە بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**بىزنىڭ زىكرىمىز (يەنى ئىمان بىلەن قۇرئان) دىن باش تارتقان، پەقەت دۇنيا تىرىكچىلىكىنىلا كۆزلىگەنلەردىن يۈز ئۆرۈگىن**﴾ يەنى ھەقتىن يۈز ئۆرۈگەن كىشىدىن سەنمۇ يۈز ئۆرۈگىن، ئۇنى تاشلىغىن، شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ غېمى ۋە ئىلمىدىن ئېرىشمەكچى بولغىنى دۇنيادىنلا ئىبارەتتۇر. ئەنە شۇ ئۇنىڭ بىردىنبىر غايىسىدۇر. ئۇنىڭدا ھېچ بىر ياخشىلىق بولمايدۇ، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنىڭ ئىلمىدىن يەتكەن يېرى ئەنە شۇ**﴾ يەنى دۇنيا تەلەپ قىلىش ۋە دۇنيا ئۈچۈن تىرىشىش ئۇلارنىڭ يېتىشكە تېگىشلىك بىردىنبىر غايىسىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر دۇئاسىدا مۇنداق دېيىلگەن: «ئى الله! دۇنيانى ئەڭ چوڭ غېمىمىز ۋە ئىلمىدىن يېتىدىغان يېرىمىز قىلمىغىن» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

﴿**شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغان ئادەمنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقان ئادەمنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ**﴾ يەنى ئۇ بارلىق مەخلۇقاتلارنى ياراتقۇچىدۇر، بەندىلىرىگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلگۈچىدۇر، ئۇ خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىدۇ، ئەنە شۇلارنىڭ ھەممىسى الله نىڭ قۇدرىتى، ئىلمى ۋە ھېكمىتى ئارقىلىقلا بارلىققا كېلىدۇ، ئۇ ئادىل بولۇپ شەرئىتىدىمۇ ۋە ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشىدىمۇ ھەرگىز زۇلۇم قىلمايدۇ.

* * * * * * *

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ وَيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ بِٱلۡحُسۡنَى ٣١ ٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡفَوَٰحِشَ إِلَّا ٱللَّمَمَۚ إِنَّ رَبَّكَ وَٰسِعُ ٱلۡمَغۡفِرَةِۚ هُوَ أَعۡلَمُ بِكُمۡ إِذۡ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَإِذۡ أَنتُمۡ أَجِنَّةٞ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡۖ فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمۡۖ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ٣٢

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى اللەنىڭ مۈلكىدۇر، (اللە) ياماناتلىق قىلغانلارنى قىلمىشلىرىغا قاراپ جازالايدۇ، ياخشىلىق قىلغانلارغا چىرايلىق مۇكاپات بېرىدۇ﴾[31]. ئۇلار

---

[1] سۈرە زۇخرۇف 19- ئايەت.

www.munber.org

چوڭ گۇناھلاردىن ۋە قەبىھ ئىشلاردىن يىراق بولىدۇ. كىچىك گۇناھلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ مەغپىرىتى كەڭدۇر، الله سىلەرنى زېمىندىن ياراتقان چاغدىكى (ۋاقتىڭلاردىن تارتىپ، ئاناڭلارنىڭ قورساقلىرىدىكى بالا) ۋاقتىڭلاردىن تارتىپ ئوبدان بىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر ئۆزەڭلارنى پاك ھېسابلىماڭلار، الله تەقۋادار بولغان ئادەمنى ئوبدان بىلىدۇ﴾[32].

الله نىڭ چوڭ - كىچىك ھەممە نەرسىنى بىلىدىغانلىقى، ھەر بىر ئادەمگە ئۇنىڭ ئەملىگە يارىشا مۇكاپات ۋە جازا بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئاسمانلار بىلەن زېمىننىڭ پادىشاھى ئىكەنلىكىنى، ئۆزىدىن باشقا ھەممە نەرسىدىن بىھاجەت ئىكەنلىكىنى، ئىنسانلار ئىچىدە ئادىل ھۆكۈم چىقىرىدىغانلىقىنى ۋە ئىنسانلارنى ھەق بىلەن ياراتقانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ.

﴿**(الله) يامانلىق قىلغانلارنى قىلمىشلىرىغا قاراپ جازالايدۇ، ياخشىلىق قىلغانلارغا چىرايلىق مۇكاپات بېرىدۇ**﴾ يەنى الله ھەر بىر كىشىگە قىلمىشىغا قارىتا مۇكاپات ۋە جازا بېرىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭ ئەملى ياخشىلىق بولسا ياخشىلىققا، يامانلىق بولسا يامانلىققا ئېرىشىدۇ.

ياخشىلىق قىلغۇچىلارنىڭ سۈپىتى ۋە چوڭ گۇناھلاردىن باشقا كىچىك گۇناھلارنىڭ مەغپىرەت قىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله بۇ ئايەتتە ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى ئىزاھلاپ: ئۇلار چوڭ گۇناھلاردىن ۋە قەبىھ ئىشلاردىن يىراق بولىدۇ، يەنى ھارام قىلىنغان چوڭ گۇناھلارنى قىلمايدۇ. ئەگەر ئۇلاردىن بەزى كىچىك گۇناھلار سادىر بولغان بولسا، الله ئۇلارغا مەغپىرەت قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى يوشۇرىدۇ، دەپ بايان قىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر مەنئى قىلىنغان چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانساڭلار، (كەرىمسىزگە ئېلىپ) كىچىك گۇناھىڭلارنى يوققا چىقىرىمىز ۋە سىلەرنى ئېسىل ماكانغا (يەنى جەننەتكە) كىرگۈزىمىز﴾[1].

﴿**ئۇلار چوڭ گۇناھلاردىن ۋە قەبىھ ئىشلاردىن يىراق بولىدۇ. كىچىك گۇناھلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا**﴾ ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇھۇرەيرە يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىپ ئېيتقان نەرسىلەردەك كىچىك گۇناھلارغا ئوخشايدىغان بىرەر نەرسىنى كۆرمىدىم، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «شەك - شۇبھىسىزكى، الله تائالا ئادەم ئەۋلادىغا ئۇنىڭ زىنادىن بولغان نېسىۋىسىنى پۈتۈۋەتكەن. ئۇ ئەنە شۇ نېسىۋىسىنى چوقۇم تاپىدۇ. كۆزنىڭ زىناسى قاراشتۇر، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەشتۇر، كۆڭۈل بولسا تارتىدۇ ۋە ئىشتىھا قىلىدۇ. جىنسىي ئەزا ئۇنى راستقا چىقىرىدۇ ياكى يالغانغا چىقىرىدۇ » بۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىر، ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىككى كۆزنىڭ زىناسى قاراشتۇر، ئىككى كالىپۇكنىڭ زىناسى سۆيۈشتۇر، ئىككى قولنىڭ زىناسى تۇتۇشتۇر، ئىككى پۇتنىڭ زىناسى مېڭىشتۇر، جىنسىي ئەزا ئۇنى راستقا چىقىرىدۇ ياكى يالغانغا چىقىرىدۇ، ئەگەر ئۇ جىنسى ئەزاسى بىلەن زىنا سادىر قىلسا، ئۇنداقتا ئۇ زىناخور بولىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقىسى كىچىك گۇناھلاردۇر. مەسرۇق بىلەن شەئبىمۇ بۇنى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن.

---

[1] سۈرە نىسا 31- ئايەت.

www.munber.org

ئىبنى لۇبابە تائىفى دەپمۇ ئاتىلىدىغان ئابدۇراھمان ئىبنى نافىئى دېگەن كىشى مۇنداق دەيدۇ : ئەبۇھۇرەيرىدىن اللە نىڭ ﴿كىچىك گۇناھلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورىسام، ئۇ جاۋابەن مۇنداق دېدى: ئۇ سۆيۈش، كۆز قىسىش، قاراش ۋە قۇچاقلاش قاتارلىق گۇناھلاردىن ئىبارەتتۇر، ئەگەر خەتىنگا خەتىنگاغا تەگسە، غۇسلى ۋاجىب بولىدۇ، مانا بۇ زىنادۇر.

تەۋبە قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۆزىنى پاك ھېسابلاشتىن توسۇش توغرىسىدا

﴿ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ مەغپىرىتى كەڭدۇر﴾ يەنى اللە نىڭ رەھمىتى ھەممە نەرسىگە ئورتاقتۇر، ئۇنىڭ مەغپىرىتى گۇناھلاردىن تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ ھەممە گۇناھلىرىغا ئومۇمىيدۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد! مېنىڭ تىلىمدىن) ئېيتقىنكى، «(گۇناھلارنى قىلىۋېرىپ) ئۆزلىرىگە جىنايەت قىلغان بەندىلىرىم! اللەنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلەنمەڭلار. اللە ھەقىقەتەن (خالىغان ئادەمنىڭ) جىمى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ، شۇبھىسىزكى، اللە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1].

﴿اللە سىلەرنى زېمىندىن يارىتقان چاغدىكى (ۋاقتىڭلاردىن تارتىپ، ئاناڭلارنىڭ قورساقلىرىدىكى بالا) ۋاقتىڭلاردىن تارتىپ ئوبدان بىلىدۇ﴾ يەنى اللە سىلەرنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر، ئاتاڭلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنى زېمىنىدىن يارىتقان، ئۇنىڭ ئۇچىسىدىن ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىنى زەررىلەرگە ئوخشاش چىقارغان، ئاندىن ئۇلارنى ئىككى پىرقىگە ئايىرىپ: بىر پىرقىنى جەننەتكە، يەنە بىر پىرقىنى دوزاخقا بۆلگەندىن تارتىپ سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنى، سىلەردىن سادىر بولىدىغان ئىشىڭلىرىڭلارنى ۋە سىلەردىن يۈز بېرىدىغان سۆزلىرىڭلارنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇنداقلا ﴿ئاناڭلارنىڭ قورساقلىرىدىكى بالا ۋاقتىڭلاردىن تارتىپ﴾ ئوبدان بىلىدۇ. قورساقتىكى بالىغا مەسئۇل پەرىشتە ھەقىقەتەن ئۇنىڭ رىزقىنى، ئەجىلىنى، ئەمەلىنىڭ ياخشى ـ يامان بولىدىغانلىقىنى، بەتبەخت ياكى بەختلىك بولىدىغانلىقىنى يازىدۇ.

﴿شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر ئۆزەڭلارنى پاك ھېسابلىماڭلار﴾ يەنى ئۆزەڭلارنى ماختىماڭلار، ئۆزەڭلارغا مىننەتدارلىق بىلدۇرمەڭلار ۋە ياخشى ئىشلىرىڭلاردىن مىننەت قىلماڭلار.

﴿اللە تەقۋادار بولغان ئادەمنى ئوبدان بىلىدۇ﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۆزلىرىنى پاك دەپ قارايدىغانلار (يەنى ئۆزلىرىنى تەقۋادارلىق بىلەن مەدھىيلەيدىغانلار) نى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئىش ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك ئەمەس)، اللە خالىغان بەندىسىنى پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا قىلچىلىكمۇ زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[2].

ئىمام مۇسلىم، مۇھەممەد ئىبنى ئەمرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن قىزىمغا "بەررە"[3] دەپ ئىسىم قويدۇم. ئەبۇسەلىمەنىڭ قىزى زەينەب ماڭا، شۇبھىسىزكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق ئىسىم قويۇشتىن توسقان، ئۆز ۋاقتىدا ماڭا بەرا دەپ ئىسىم قويۇلغان ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۆزەڭلارنى پاك دەپ ھېسابلىماڭلار، اللە ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن ياخشى كىشىلەرنى ئوبدان بىلىدۇ» دېگەن. ساھابىلار: ئۇنداقتا ئۇنىڭغا نېمە دەپ ئىسىم قويىمىز؟ دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا زەينەب دەپ ئىسىم قويۇڭلار» دەپتىكەن، دېدى.

---

[1] سۈرە زۇمەر 53- ئايەت.
[2] سۈرە نىسا 49- ئايەت.
[3] مەنىسى ياخشى ئايال دېگەنلىك بولىدۇ.

www.munber.org

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇبەكرىنىڭ، ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا يەنە بىر ئادەمنى ماختايدۇ، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ساڭا ۋاي! ھەمراھىڭنىڭ بويىننى ئۈزدۇڭ» دېگەن سۆزنى تەكرارلايدۇ ۋە «ئەگەر سىلەرنىڭ بىرىڭلار ھەمراھنى ھەقىقىي ماختىماقچى بولسا، ئەگەر ئۇ ئۇنىڭ ياخشى سۈپەتلىرىنى بىلىدىغان بولسا: "پالانىنى ياخشى دەپ ھېسابلايمەن، اللە ئۇنىڭ گۈزەلچىسىدۇر، بىراۋنى اللە غا پاك دەپ ئېيتالمايمەن، ئۇنى مۇنداق، مۇنداق ياخشى دەپ ھېسابلايمەن" دېسۇن» دەيدۇ. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ھەممام ئىبنى ھارىسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئوسمانىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىدىلا ئۇنى ماختىغىلى تۇردى، شۇنىڭ بىلەن مىقداد ئىبنى ئەسۋەد ئۇنىڭ يۈزىگە توپا چاچتى ۋە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى، ئەگەر بىز ئادەم ماختىغۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالساق، ئۇلارنىڭ يۈزىگە توپا چېچىشقا بۇيرۇغان، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

(ئى مۇھەممەد!) ئىماندىن يۈز ئۆرۈگەن ئادەمدىن خەۋەر بەرگىن[33]. ئۇ (شەرت قىلىنغان مالدىن) ئازغىنا بەردى، قالغىنىنى بەرمىدى[34]. ئۇنىڭ دەرگاھىدا ئىلمىي غەيب بولۇپ، ئۇ غەيبنى بىلەمدۇ؟[35]. ئۇ مۇسانىڭ ۋە ئىبراھىمنىڭ سەھىپىلىرىدىكى سۆزدىن خەۋەردار بولمىدىمۇ؟[36]. ئىبراھىم ۋاپادار كىشى ئىدى، بىر گۇناھكار ئادەم يەنە بىراۋنىڭ گۇناھىنى كۆتەرمەيدۇ (يەنى بىراۋ باشقا بىراۋنىڭ گۇناھى تۇپەيلىدىن جازالىغا تارتىلمايدۇ)[37-38]. ئىنسان پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشلىگەن ئىشىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ[39]. ئۇنىڭ قىلغان ئىشى كەلگۈسىدە كۆرۈلىدۇ (يەنى ئۇنىڭ ئەمەلى قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا توغرىلىنىدۇ)[40]. ئاندىن ئۇنىڭغا تولۇق مۇكاپات (ياكى) تولۇق جازا بېرىلىدۇ[41].

ئىتائەت قىلىشتىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە پۈل ـ مالغا ئاچكۆزلۈك قىلغان كىشىنى ئەيىبلەش ۋە ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىش توغرىسىدا

اللە تائالا ئۆزىگە بويسۇنۇشتىن يۈز ئۆرۈگەن كىشىنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿(كاپىر قۇرئانغا) ئىشەنمىدى، نامراز ئوقۇمىدى. لېكىن ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلدى ۋە (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى﴾[1].

﴿**ئۇ (شەرت قىلىنغان مالدىن) ئازغىنا بەردى، قالغىنىنى بەرمىدى**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنى: ئۇ ئادەم شەرت قىلىنغان مالدىن ئازغىنا بېرىپ، ئاندىن ئۇنى ئۇزۇپ قويدى، دەپ تەپسىر قىلدى. مۇجاھىد،

[1] سۈرە قىيامەت 31 ـــ32-ئايەتلەر.

www.munber.org

سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، قەتادە ۋە بىر قانچە كىشىلەرمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى. ئىكرىمە ۋە سەئىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئادەم بىر قەۋمگە ئوخشايدۇكى، ئەگەر ئۇ قەۋم بىر قۇدۇق كولاۋاتقان بولسا، ئۇنى كولاش جەريانىدا بىر تاش چىقىپ قىلىپ ئۇلارنىڭ ئىشىنى تاماملىشىغا توسالغۇ بولسا، ئۇلار: "بىزگە كولاش قاتتىق تەس بولۇپ قالدى" دېيىشىدۇ. ده، ئىشنى تاشلايدۇ.

﴿**ئۇنىڭ دەرگاھىدا ئىلمىي غەيب بولۇپ، ئۇ (غەيبنى) بىلەمدۇ؟**﴾ يەنى پۇل - مال سەرپ قىلىشتىن قورقۇپ بېخىللىق قىلغان، ياخشىلىق قىلىشنى ئۆزۈپ قويغان بۇ كىشىدە غەيب بىلىملىرى بولۇپ، كەلگۈسىدە قولىدىكى پۇل - مالنىڭ تۈگەپ كېتىدىغانلىقىنى بىلەمدۇ؟ ياكى ئۇ پۇل - مالنىڭ تۈگەپ كېتىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بولۇپ شۇڭا ياخشىلىق قىلىشتىن بېخىللىق قىلامدۇ؟ ئىش ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ پەقەت بېخىللىق، ئاچكۆزلۈك ۋە پىخسىقلىق قىلىش يۈزىسىدىنلا سەدىقە بېرىش، ياخشىلىق قىلىش، خەير - ئېھسان ۋە سىلە - رەھىم قىلىشقان بېخىللىق قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەدىسته مۇنداق دېيىلگەن: «ئى بىلال! ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل - مال سەرپ قىلغىن، ئەرش ئىگىسى - الله نىڭ پۇل - مېلىڭنى ئازايتىۋېتىشىدىن قورقمىغىن». الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(اللەنىڭ يولىدا) بەرگەن نەرسىەڭلارنىڭ ئورنىنى اللە تولىدۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇ رىزق بەرگۈچىلەرنىڭ ياخشىسىدۇر»﴾[1].

مۇسا ۋە ئىبراھىمنىڭ سەھىپىلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**ئۇ مۇسانىڭ ۋە ئىبراھىمنىڭ سەھىپىلىرىدىكى سۆزدىن خەۋەردار بولمىدىمۇ؟ ئىبراھىم**﴾ الله غا ئىتائەت قىلىشتا ۋە الله نىڭ ئەمر - پەرمانلىرىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈشته ﴿**ۋاپادار كىشى ئىدى**﴾ الله تائالا بۇ ھەقته مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۆز ۋاقتىدا ئىبراھىمنى پەرۋەردىگارى بىر قانچە ئەمرلەر (يەنى شەرىئەت تەكلىپلىرى) بىلەن سىنىدى، ئىبراھىم ئۇلارنى بەجا كەلتۈردى. الله (ئۇنىڭغا): «سېنى چوقۇم كىشىلەرگە (دىندا) پېشۋا قىلىمەن» دېدى﴾[2] ئىبراھىم الله نىڭ بارلىق ئەمر - پەرمانلىرىنى ئورۇندىدى. توسقان بارلىق ئىشلىرىنى تاشلىدى، پەيغەمبەرلىكنى پۈتۈن ۋە كامىل يوسۇندا يەتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشىلەرگە دىندا بارلىق ئىشلىرىغا ۋە سۆز - ھەرىكەتلىرىگە ئەگىشىدىغان پېشۋا بولۇشقا لاياقەتلىك بولدى. الله تائالا بۇ ھەقته مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن ساڭا: «باتىل دىنلاردىن ھەق دىنغا بۇرالغۇچى (يەنى ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى) ئىبراھىمنىڭ دىنىغا ئەگەشكىن، ئىبراھىم مۇشرىكلاردىن ئەمەس ئىدى» دەپ ۋەھيى قىلدۇق﴾[3] ئىمام تىرمىزى، ئەبۇدەردا بىلەن ئەبۇزەردىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله تائالانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان : «ئى ئادەم ئەۋلادى! ماڭا كۆندۈزنىڭ باش تەرىپىدە (يەنى سەھەردە) تۆت رەكئەت نامازغا ئوقۇغىن، ئاخشام تەرىپىدە ساڭا كاپالەتلىك قىلىمەن».

قىيامەت كۈنى بىراۋنىڭ گۇناھىنى يەنە بىراۋنىڭ ئۈستىگە ئالمايدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا ئىبراھىمنىڭ ۋە مۇسانىڭ سەھىپىلىرىدە ۋەھيى قىلغان نەرسىنى بايان قىلىشقا باشلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىر گۇناھكار ئادەم يەنە بىراۋنىڭ گۇناھىنى كۆتەرمەيدۇ (يەنى بىراۋ باشقا بىراۋنىڭ گۇناھى تۈپەيلىدىن جازاغا تارتىلمايدۇ)**﴾ يەنى كاپىر بولۇش ياكى گۇناھ قىلىش بىلەن ئۆزىگە زۇلۇم

---

[1] سۈرە سەبە 39- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە 124- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە نەھل 123- ئايەت.

www.munber.org

قىلغان ھەر قانداق ئىنسان چوقۇم ئۆز گۇناھىنى ئۆزى ئۈستىگە ئالىدۇ، ئۇنىڭ گۇناھىنى ھېچ كىم ئۈستىگە ئالمايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿گۇناھى ئېغىر بىر ئادەم باشقا بىراۋنى ئۆز گۇناھىنى ئۈستىگە ئېلىۋېلىشقا چاقىرسا، ئۇ يېقىن تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئازراق نەرسىنى ئۈستىگە ئېلىۋالالمايدۇ﴾[1].

﴿**ئىنسان پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ**﴾ يەنى ئۇ باشقا بىراۋنىڭ گۇناھىنى ئۈستىگە ئالالمىغىنىدەك، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشلىگەن ياخشى ئىشىنىڭ ئەجرىگە ئۆزىلا ئېرىشىدۇ.

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر ئىنسان ۋاپات بولسا ئۇنىڭ ياخشى ئەملىنىڭ ساۋابى ئۈزۈلىدۇ، پەقەت ئۈچ ئىشنىڭ ساۋابى ئۇنىڭغا يېتىپ تۇرىدۇ، بىرىنچىسى، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى پەرزەنتنى تەربىيلەپ قويۇش، ئىككىنچىسى، كىشىلەرگە قالدۇرغان پايدىلىق ئىلىم، ئۈچىنچىسى، ساۋابى ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان سەدىقە (يەنى ئومۇمنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلىق بولغان مەسجىت، كۆۋرۈك، يول ۋە باشقا نەرسىلەرگە ئوخشاش ئىشلارغا سەرپ قىلغان پۇل)».

مانا بۇ ئۇچ ئىش ئەملىيەتتە ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى، جاپالىق مېھنىتى ۋە ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدۇر. ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «شۇبھىسىزكى، بىر ئادەم ئۆز ئەمگىكىدىن كەلگەن رىزقىنى يېيىشى، ئۇنىڭ بالىسىمۇ ئۆز ئەمگىكىدىن كەلگەن رىزقىنى يېيىشى كېرەك. مانا بۇ، ئەڭ پاك رىزىقتۇر».

الله يولىدا ۋەقىف قىلغان نەرسىلەر ۋە ۋەقىفگە ئوخشاش نەرسىلەر ساۋابى ئۈزۈلمەيدىغان سەدىقە بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ قالدۇرغان ئەملى ۋە سەدىقىسى ھېسابلىنىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز، شۇبھىسىزكى، ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرىمىز، ئۇلارنىڭ (دۇنيادا) قىلغان (ياخشى - يامان) ئەملىلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى خاتىرىلەپ قويىمىز﴾[2] ئۇ كىشىلەرگە تارقاتقان، ئۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر ئەگەشكەن ئىلىممۇ ھەم ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدۇر. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «كىمكى كىشىلەرنى ھىدايەتكە چاقىرسا، ھىدايەتكە ئەگەشكەن كىشىلەر ئېرىشكەن ئەجىردەك ئەجىر بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەجرىلىرىدىن ھېچ نەرسە كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ».

﴿**ئۇنىڭ قىلغان ئىشى كەلگۈسىدە كۆرۈلىدۇ (يەنى ئۇنىڭ ئەملى قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا توغرىلىنىدۇ)**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(خالىغان) ئەملىلەرنى قىلىڭلار، قىلغان ئەملىڭلارنى الله، الله نىڭ پەيغەمبىرى ۋە مۆمىنلەر كۆرۈپ تۇرىدۇ، يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا (نەرسىلەرنى) بىلگۈچى (الله) نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، الله قىلمىشىڭلارنى سىلەرگە خەۋەر قىلىدۇ»﴾[3] يەنى قىلمىشىڭلارنى سىلەرگە خەۋەر قىلىپ، ئۇنىڭغا قارىتا سىلەرگە تولۇق مۇكاپات ياكى جازا بېرىدۇ، ئەگەر ئەملىڭلار ياخشى بولسا ياخشىلىققا، يامان بولسا يامانلىققا ئېرىشىسىلەر. بۇ يەردىمۇ الله شۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئاندىن ئۇنىڭغا تولۇق مۇكاپات (ياكى) تولۇق جازا بېرىلىدۇ**﴾.

* * * * * * *

[1] سۈرە فاتىر 18- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ياسىن 12- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە تەۋبە 105- ئايەت.

www.munber.org

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ
خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ
أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾
وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾
فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

ھەممىنىڭ ئاخىر باردىغان جايى پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر[42]. ئۇ ئىنسانىنى كۈلدۈرەلەيدۇ ۋە يىغلىتالايدۇ[43]. ئۇ ئۆلتۈرۈشكە ۋە تىرىلدۈرۈشكە قادىر[44]. ئۇ بىر جۈپنى - ئەركەك بىلەن چىشنى ياراتتى[45]. ئېتىلىپ چىققان مەنىدىن (ياراتتى)[46]. (ھېساب ئۈچۈن ئىنسانلارنى) ئىككىنچى قېتىم يارىتىشنى ئۈستىگە ئالىدى[47]. ئۇ ئىنسانىنى باي قىلالايدۇ ۋە مەنمۇن قىلالايدۇ[48]. ئۇ شېئرا يۇلتۇزىنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر[49]. ئۇ (يەنى ئۇ) قەدىمكى ئادنى ھالاك قىلدى[50]. سەمۇدنىمۇ (ھالاك قىلدى، ئۇلاردىن بىرنىمۇ) قويمىدى[51]. ئىلگىرى نۇھنىڭ قەۋمىنى (ھالاك قىلغان ئىدى)، شۇبھىسىزكى، ئۇلار تېخىمۇ زالىم، تېخىمۇ سەركەش ئىدى[52]. لۇت قەۋمىنىڭ شەھەرلىرىنى دۈم كۆمتۇرۈۋەتتى، ئۇنى (دەھشەتلىك تاشلار) قاپلىۋالدى[53 - 54]. (ئى ئىنسان!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ قايسىبىر نېمىتىدىن گۇمانلىنىسەن؟[55].

پەرۋەردىگارنىڭ ئىنسانىنى دەسلەپتە يوقتىن بارلىققا كەلتۈرگىنىدەك، ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلدۈرىدىغانلىقىدىن ئىبارەت بەزى سۈپەتلىرىنىڭ ۋە ئۇنىڭ بەندىلەردە ياراتقان بەزى نەرسىلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**ھەممىنىڭ ئاخىر باردىغان جايى**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىدىكى ئورنى ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر**﴾ ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئەمرى ئىبنى مەيمۇن ئەۋدىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى مۇئاز ئىبنى جەبەل ئارىمىزدا تەبلىغ قىلىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دېدى: ئى بەنى ئەۋد قەبىلىسىدىكىلەر! مەن ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سىلەرگە ئەۋەتكەن ئەلچىسىمەن، بىلىشىڭلار كېرەككى، ئاخىر باردىغان جاي الله نىڭ دەرگاھى بولغان جەننەتتۇر ياكى دوزاختۇر.

﴿**الله ئىنسانىنى كۈلدۈرەلەيدۇ ۋە يىغلىتالايدۇ**﴾ يەنى الله بەندىلىرىدە كۈلكىنى، يىغنى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىر بىرىگە قارىمۇ قارشى قىلىپ ياراتتى.

﴿**الله ئۆلتۈرۈشكە ۋە تىرىلدۈرۈشكە قادىر**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله ئۆلۈمنى ۋە تىرىكلىكنى ياراتتى﴾[1].

﴿**الله بىر جۈپنى - ئەركەك بىلەن چىشنى ياراتتى. ئېتىلىپ چىققان مەنىدىن (ياراتتى)**﴾ الله بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرئىەت ئىشلىرىغا تەكلىپ

[1] سۈرە مۇلك 2- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قىلىنماي، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ھايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇ (بەچچىدانلارغا) تۆكىلىدىغان (ئاجىز مەنىي) ئەمەسمىدى؟ ئاندىن ئۇ لەختە قان بولدى، ئاندىن اللە ئۇنى چىرايلىق شەكىلدە يارىتتى. ئۇ مەنىيدىن ئەر - ئايال (ئىككى تىپنى) يارىتتى.ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان اللە) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟﴾[1].

﴿(ھېساب ئۈچۈن ئىنسانلارنى) ئىككىنچى قېتىم يارىتىشنى ئۇستىگە ئالدى﴾ يەنى اللە ئۇلارنى دەسلەپتە يوقتىن بارلىققا كەلتۈرگىنىدەك قايتا تىرىلدۈرۈشكە قىيامەت - كۈنى ئىككىنچى قېتىم يارىتىشقا قادىردۇر.

﴿اللە ئىنسانىنى باي قىلالايدۇ ۋە مەمنۇن قىلالايدۇ﴾ يەنى اللە بەندىلىرىنى مال - مۈلۈككە ئىگە قىلىدۇ ۋە ئۇ مال - مۈلۈكنى ئۇلارغا خالىس قىلىپ، ئۇلاردا داۋاملىق قالىدىغان، ئۇنى سېتىشقا موھتاج بولمايدىغان بايلىق قىلىپ بېرىدۇ. مانا بۇ ئۇلارغا ئىنئام قىلىنغان تولۇق نېمەتتۇر. تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەت ھەققىدە نۇرغۇنلىغان قاراشلارنى ئوتتۇرغا قويغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەبۇسالىھ، ئىبنى جەرىر ۋە باشقىلارمۇ بار.

مۇجاھىد بۇ ئايەتنى: اللە ئىنسانىنى مالدار قىلالايدۇ ۋە خىزمەتچىلەرگە ئېرىشتۈرەلەيدۇ، دەپ تەپسىر قىلىدۇ. قەتادىمۇ شۇنداق تەپسىر قىلىدۇ. ئىبنى ئابباس ۋە مۇجاھىد يەنە بىر رىۋايەتتە: اللە ئىنسانىنى باي قىلالايدۇ ۋە مەمنۇن قىلالايدۇ، دەپ تەپسىر قىلىدۇ.

﴿اللە شىئرا يۇلتۇزىنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلار: ئۇ مىرزەم ناملىق بىر يورۇق يۇلتۇز بولۇپ، بىر تۈركۈم ئەرەبلەر ئۇنىڭغا چوقۇناتتى، دەيدۇ.

﴿ئۇ (يەنى اللە) قەدىمكى ئادنى ھالاك قىلدى﴾ ئۇلار ھۇدنىڭ قەۋمى بولۇپ، ئاد ئىبنى ئىرەم دەپ ئاتىلاتتى، ئىرەم بولسا سام ئىبنى نوھنىڭ ئوغلىدۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد - كۈچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى﴾[2] (بۇ ئايەت پەقەت ئاد قەۋمىنىڭ ئىرەم جەمەتى ئىكەنلىكىگە دەلىل قىلىنغان) ئۇلار ئەڭ قاۋۇل، ئەڭ كۈچلۈك كىشىلەر بولۇپ، اللە تائالا غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئەڭ سەركەشلىك قىلغان. شۇنىڭ بىلەن اللە ئۇلارنى ھالاك قىلدى. ﴿ئاد بولسا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق ۋە سوغۇق بوران بىلەن ھالاك قىلىندى. اللە ئۇلارغا بوراننى يەتتە كېچە، سەككىز كۈندۈز ئۈزۈلدۈرمەي ئاپىرىدە قىلدى﴾[3].

﴿سەمۇدنىمۇ (ھالاك قىلدى، ئۇلاردىن بىرىنىمۇ) قويمىدى. ئىلگىرى﴾ يەنى سەمۇد قەۋمىدىن ئىلگىرى ﴿نۇھنىڭ قەۋمىنى (ھالاك قىلغان ئىدى)، شۇبھىسىزكى، ئۇلار تېخىمۇ زالىم، تېخىمۇ سەركەش ئىدى﴾ يەنى ئۇلار كېيىنكىلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ بەك ھەددىدىن ئاشقان ئىدى.

﴿لۇد قەۋمىنىڭ شەھەرلىرىنى دۈم كۆمتۈرىۋەتتى﴾ يەنى لۇتنىڭ شەھەرلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۇستىگە كۆمتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى، ئۇلارنىڭ ئۇستىگە ئۈستى - ئۈستىلەپ ساپال تاشلارنى ياغدۇردى. شۇڭا اللە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنى﴾ ئۇلارنىڭ ئۇستىگە ياغدۇرۇلغان ﴿(دەھشەتلىك تاشلار) قاپلىۋالدى﴾. ﴿ئۇلارنىڭ ئۇستىگە بىز يامغۇر (يەنى تاش) ياغدۇردۇق،

---

[1] سۈرە قىيامەت 36ـــ 40- ئايەتكىچە.
[2] سۈرە فەجر 6- 8- ئايەتكىچە.
[3] سۈرە ھاققە 6-7- ئايەتلەرنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئاگاھلاندۇرۇلغۇچىلارغا ياغدۇرۇلغان يامغۇر نېمىدېگەن ياماڼ![1] ﴿(ئى ئىنسان!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ﴾ ساڭا ئىنئام قىلغان.

﴿قايسىبىر نېمىتىدىن گۇمانلىنىسەن؟﴾ يەنى شەكلىنىسەن؟ بۇنى قەتادە شۇنداق تەپسىر قىلغان. ئىبنى جۇرەيج: ئى مۇھەممەد! پەرۋەردىگارىڭنىڭ قايسى بىر نېمىتىدىن گۇمانلىنىسەن؟ دەپ تەپسىر قىلغان. قەتادىنىڭ قىلغان تەپسىرى ياخشىراقتۇر. ئىبنى جەرىرمۇ بۇنىڭغا قوشۇلغان.

* * * * * * *

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا ٱلْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ وَٱعْبُدُوا۟ ۩ ﴿٦٢﴾

بۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) ئىلگىرىكى ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنىڭ جۇملىسىدىن بولغان بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر[56]. قىيامەت يېقىنلاشتى[57]. ئۇنىڭغا اللەدىن باشقا كەشىپ قىلغۇچى (يەنى ئۇنىڭ ۋاقتىنى بىلگۈچى ياكى ئۇنىڭ ئازابىنى دەپئى قىلغۇچى) يوقتۇر[58]. (ئى مۇشىرىكلار جامائەسى!) مەسخىرە قىلىپ بۇ قۇرئاندىن ئەجەپلىنەمسىلەر؟[59]. (ئۇنى ئاڭلىغان چاغدا) كۈلەمسىلەر؟ يىغلىمامسىلەر؟[60]. سىلەر غاپىلدۇرسىلەر[61]. اللەغا سەجدە قىلىڭلار ۋە ۇە (ئۇنىڭغا) ئىبادەت قىلىڭلار[62].

ئاگاھلاندۇرۇش، تەنبىھ بېرىش ۋە سەجدە قىلىشقا، باش ئېگىشكە بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿بۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) ئىلگىرىكى ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنىڭ جۇملىسىدىن بولغان﴾ يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاشۇ ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنىڭ قاتارىدىن بولۇپ، خۇددى ئۇلار پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەندەك ئۇمۇ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن. ﴿بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئېيتقىنكى، «مەن (اللە ئىنسانلارنى تەۋھىدكە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن) تۇنجى پەيغەمبەر ئەمەسمەن﴾[2].

﴿قىيامەت يېقىنلاشتى. ئۇنىڭغا اللەدىن باشقا كەشىپ قىلغۇچى (يەنى ئۇنىڭ ۋاقتىنى بىلگۈچى ياكى ئۇنىڭ ئازابىنى دەپئى قىلغۇچى) يوقتۇر﴾ يەنى ئۇنىڭ ئازابىنى اللە دىن باشقا ھېچكىم قايتۇرالمايدۇ ۋە ئۇنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنىمۇ اللە دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئاگاھلاندۇرغۇچىنىڭ ۋەزىپىسى بولسا كىشىلەرنى ئۇلارغا كېلىۋاتقان، ساقلىنىشقا تېگىشلىك بولغان مۇئەييەن يامانلىقتىن قورقتۇشتىن ئىبارەتتۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يەقەت ئۇ قاتتىق ئازاب نازىل بولۇشتىن ئىلگىرى سىلەرگە ئەۋەتىلگەن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر﴾[3] ئىمام بۇخارىنىڭ رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: «مەن قىيامەتكە ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن»، يەنى ئۇ كۆرۈنۈپ كېلىۋاتقان يامانلىقنىڭ قاتتىقلىقىدىن ئالدىراپ ئۇچىسىغا كىيىم كىيىشكىمۇ ئۇلگۈرەلمەي، بەلكى ۋاقتىنىڭ بەھۇدە ئۆتۈپ كېتىپ

---

[1] سۈرە شۇئەرا 173- ئايەت.
[2] سۈرە ئەھقاف 9 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە سەبەئ 46 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قىلىشىدىن قورقۇپ، كىيىم كىيىشتىن ئىلگىرى قەۋمىنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارغا ناھايىتى تېز يېتىپ كەلگەن بىر يالىڭاچ كىشىگە ئوخشايدۇ. بۇ ھەدىسىنىڭ مەنىسى الله نىڭ ﴿**قىيامەت يېقىنلاشتى**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئىنتايىن ئويغۇن كېلىدۇ. الله بۇ سۈرىدىن كېيىنكى سۈرە قەمەرنىڭ بېشىدىمۇ ﴿**قىيامەت يېقىنلاشتى**﴾ دەپ تەكىتلىگەن.

ئىمام ئەھمەد، سەھل ئىبنى سەئىددىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «كېچىك گۇناھىڭلاردىن ساقلىنىڭلار، شۇبھىسىزكى، كېچىك گۇناھلارنىڭ مىسالى بىر ۋادىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشكەن، ئاندىن ئۇمۇ بىر تال، بۇمۇ ئوتۇن تېرىپ كەلگەن، شۇنىڭ بىلەن نانلىرىنى پىشۇرۇپ يېگەن بىر قەۋمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. قاچانكى كېچىك گۇناھلارنى قىلغان كىشى ئۇ گۇناھلارنىڭ سەۋەبى بىلەن جازالىنىپ قالسا، ئۇ گۇناھلار ئۇنى ھالاك قىلىۋېتىدۇ». الله تائالا قۇرئاننى ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە ئۇنى ئۇنۇتقان مۇشرىكلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) مەسخىرە قىلىپ بۇ قۇرئاندىن ئەجەپلىنەمسىلەر؟**﴾ يەنى قۇرئاننىڭ توغرا بولغانلىقىدىن ئەجەپلىنەمسىلەر؟ ئۇنى مەسخىرە ۋە زاڭلىق قىلىپ ﴿**كۈلەمسىلەر؟**﴾ قۇرئانغا ئىشەنگۈچىلەر يىغلىغاندەك ﴿**يىغلىمامسىلەر؟**﴾ الله قۇرئانغا ئىشەنگۈچىلەر ھەققىدە مۇنداق خەۋەر قىلغان ئىدى: ﴿ئۇلار يىغلىغان ھالدا سەجدە قىلىشقا يىقىلىدۇ، (قۇرئاننى ئاڭلاش بىلەن ئۇلار اللەغا) تېخىمۇ تەزەررۇ قىلىدۇ﴾[1].

﴿**سىلەر غاپىلدۇرسىلەر**﴾ يەنى غەپلەتتە قالغانلىقىڭلار ئۈچۈن قۇرئاندىن يۈز ئۆرىيسىلەر، الله تائالا بەندىلىرىنى الله غا سەجدە قىلىشقا، پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىپ الله غا ئىبادەت قىلىشقا، الله نى بار ۋە بىر دەپ بىلىشكە ۋە الله غا ئىخلاس قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللەغا سەجدە قىلىڭلار ۋە (ئۇنىڭغا) ئىبادەت قىلىڭلار**﴾ يەنى الله غا باش ئېگىڭلار، ئىبادەتنى ئىخلاس بىلەن قىلىڭلار ۋە ئۇنى بار ۋە بىر دەپ بىلىڭلار. ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈرە نەجمنى ئوقۇپ سەجدە قىلدى، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە مۇسۇلمانلار، مۇشرىكلار، جىنلار ۋە ئىنسانلارمۇ سەجدە قىلدى.

ئىمام ئەھمەد، مۇتەللىب ئىبنى ئەبۇۋەدائەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدە سۈرە نەجمنى ئوقۇدى، ئاندىن سەجدە قىلدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرغانلارمۇ سەجدە قىلدى، مەن بېشىمنى كۆتۈردۈم ۋە سەجدە قىلىشتىن ۋاز كەچتىم. ئۇ ۋاقىتتا مۇتەللىب مۇسۇلمان بولمىغان ئىدى، شۇنىڭدىن كېيىن مۇتەللىب بىرەر كىشىنىڭ ئۇ سۈرىنى ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىسىلا، ئۇنىڭ بىلەن بىللە سەجدە قىلاتتى. بۇنى ئىمام نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە نەجمنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر.

[1] سۈرە ئىسرا 109- ئايەت.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە قەمەر 55 ئايەت

يۇقىرىدا ئەبۇۋاقىدنىڭ ھەدىسىدە ئېيتىلغاندەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈرە قاف بىلەن سۈرە قەمەرنى قۇربان ھېيتلىرىدا ۋە روزى ھېيتلىرىدا ئوقۇيتتى، ئۇ سۈرىلەر مۆمىنلەرگە تەييارلانغان جەننەتتىن ئىبارەت ۋەدە، دوزاختىن ئاگاھلاندۇرۇش، مەخلۇقاتلارنى دەسلەپتە يارىتىش ۋە ئۇلارنى قايتا تىرىلدۈرۈش، الله تائالانى بار ۋە بىر دەپ بىلىش، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋەتىلگەنلىكىنى ئىسپاتلاش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا كاتتا مەقسەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ سۈرىلەرنى چوڭ ـ چوڭ يىغىلىشلاردا ئوقۇيتتى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقْتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِن يَرَوْا۟ ءَايَةً يُعْرِضُوا۟ وَيَقُولُوا۟ سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا۟ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّنَ ٱلْأَنۢبَآءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌۢ بَٰلِغَةٌ ۖ فَمَا تُغْنِ ٱلنُّذُرُ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

قىيامەت يېقىنلاشتى، ئاي يېرىلدى[1]. (قۇرەيش كۇففارلىرى) بىرەر مۆجىزىنى كۆرسىلا (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈپ، بۇ «داۋاملاشقۇچى سېھىردۇر» دېيىشىدۇ[2]. ئۇلار (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى) ئىنكار قىلدى، نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشتى، (ياخشىلىقتىن، يا يامانلىقتىن بولسۇن) ھەر ئىش (شۇ ئىشنىڭ ئەھلىنى جەننەتكە يا دوزاخقا) ئورۇنلاشتۇرغۇچىدۇر[3]. ئۇلارغا ھەقىقەتەن (قۇرئان) خەۋەرلىرىدىن ئىبرەت ئېلىنىدىغان مىقداردا نەرسە كەلدى[4]. مۇكەممەل ھېكمەت كەلدى، (الله ئۇلارنى شەقى قىلغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارغا ئاگاھلاندۇرۇشلارنىڭ پايدىسى بولمايدۇ[5].

قىيامەتنىڭ يېقىنلىشىشى ۋە ئاينىڭ يېرىلىشى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە قىيامەتنىڭ يېقىنلاشقانلىقىدىن، دۇنيانىڭ تۈگەپ ئاخىرلىشىشقا يۈزلەنگەنلىكىدىن خەۋەر قىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ اللەنىڭ پەرمانى (يەنى قىيامەت) چوقۇم كېلىدۇ، ئۇنىڭغا ئالدىراپ كەتمەڭلار﴾[1] ﴿كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ (ئەمەللىرىدىن) ھېساب ئېلىنىدىغان ۋاقىت (يەنى قىيامەت) يېقىنلاشتى، ھالبۇكى، ئۇلار غەپلەتتىدۇر، (قىيامەت توغرۇلۇق

[1] سۈرە نەھل 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسى.

www.munber.org

ئويلىنىشتىن) يۈز ئۆرۈمەكتىدۇر﴾[1] بۇ ھەقتە نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان. ھافىز ئەبۇبەكرى بەززار، ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىگە نۇتۇق سۆزلىدى، شۇ چاغدا قۇياش پېتىپ كېتىشكە ئازلا قالغان بولۇپ، كۈننىڭ پەقەت ئازغىنا بىر قىسمى قالغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات اللە بىلەن قەسەمكى، دۇنيانىڭ قالغان قىسمىنى ئۆتكەن قىسمىغا سېلىشتۇرغاندا قىيامەت بولۇشقا پەقەت بۇ كۈنىڭلارنىڭ قالغان قىسمىنى ئۆتكەن قىسمىغا سېلىشتۇرغانچىلىكلا ئاز ۋاقىت قالدى، قاراڭلار بىز قۇياشنىڭ پېتىپ كېتىشىگە پەقەت ئازغىنە بىر قىسمى قالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز».

تۆۋەندىكىسى يۇقىرىدىكى ھەدىسنى تەكتىلەيدىغان ۋە ئۇنى ئوچۇق بايان قىلىدىغان ھەدىس بولۇپ، ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتۇق، بۇ ناماز دېگەر ۋاقتىدىن كېيىنكى ۋاقىت بولۇپ قۇياش قۇياش قۇئەيقان تېغىغا پېتىشقا ئاز قالغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «سىلەرنىڭ ئۆمرۈڭلارنى ئىلگىرى ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ ئۆمرىگە سېلىشتۇرغاندا (يەنى دۇنيانىڭ قىيامەتكىچە قالغان قىسمىنى ئۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن قىسمىغا سېلىشتۇرغاندا) قىيامەت بولۇشقا پەقەت بۇگۈنكى كۈننىڭ قالغان قىسمىنى ئۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن قىسمىغا سېلىشتۇرغانچىلىكلا ئاز ۋاقىت قالدى».

ئىمام ئەھمەد، سەھل ئىبنى سەئىدتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ قىيامەتنىڭ بۇ ئىككى بارماقنىڭ تەڭ بولۇشىغا قالغانچىلىكلا ئاز مۇساپە قالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن قىيامەت بولۇشقا مۇشۇنچىلىك ۋاقىت قالغاندىلا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم» بۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ۋەھب سەۋائىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«مەن قىيامەت بولۇشقا كۆرسەتكۈچ بارماق بىلەن ئوتتۇرا بارماق تەڭ بولۇشقا مۇشۇنچىلىك قالغاندىلا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم، قىيامەت مېنىڭ ئالدىمدا (يەنى مەن پەيغەمبەر بولۇپ كېلىشتىن ئىلگىرى) قايىم بولغىلى تاس قالدى» ئەئمەش بۇ ھەدىسنى كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى بىرلەشتۇرۇپ تۇرۇپ چۈشەندۈردى.

ئىمام ئەھمەد، ئىسمائىل ئىبنى ئۇبەيدۇللانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەنەس ئىبنى مالىك، ۋەلىد ئىبنى ئابدۇلمەلىكنىڭ قېشىغا كەلگەندە ۋەلىد ئۇنىڭدىن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەت توغرۇلۇق نېمىلەرنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىدىڭ؟ دەپ سورىدى. ئەنەس: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «سىلەر بىلەن قىيامەتنىڭ ئارىسى بۇ ئىككى بارماقنىڭ تەڭ بولۇشىغا قالغان ئارىلىقچىلىك قالدى» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم، دەپ جاۋاپ بەردى. يۇقىرىدىكى ھەدىسلەرنى ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسىملىرى ھەققىدە: ئۇ يىغقىچىدۇر، اللە تائالا كىشىلەرنى ئۇنىڭ قەدەملىرىنىڭ ئىزىدىن يىغىدۇ (يەنى ئۇ ۋاپات بولۇپلا ئۇزاق ئۆتمەي قىيامەت قايىم بولىدۇ) دەپ رىۋايەت قىلغان ھەدىس تەكتىلەيدۇ.

﴿**ئاي يېرىلدى**﴾ شۇبھىسىزكى، بۇ ۋەقە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدا يۈز بەرگەن ئىدى. بۇ ئەھۋال نۇرغۇنلىغان مۇتەۋاتىر ھەدىسلەردە رىۋايەت قىلىنغان، ئاينىڭ يېرىلغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ

[1] سۈرە ئەنبىيا 1 - ئايەت.

www.munber.org

ئىشنىڭ ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدا يۈز بەرگەنلىكىگە ئۆلىمالار بىردەك بىرلىككە كەلگەن، ئۇ روشەن مۆجىزىلەرنىڭ بىرىدۇر.

بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەھلى مەككە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۇنىڭ راست پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە دەلىل قىلىش ئۈچۈن مۆجىزە تەلەپ قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئاي مەككىدە ئىككى پارچە بولۇپ يېرىلدى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**قىيامەت يېقىنلاشتى، ئاي يېرىلدى**﴾ بۇنى ئىمام مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى، ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەھلى مەككە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن، ئۇنىڭ ئۆزلىرىگە بىر مۆجىزە كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايىنى ئىككى پارچە قىلىپ كۆرسىتىدۇ، ئۇلار ئىككى پارچە ئايىنىڭ ئارىسىدا ھىرا تېغىنى كۆرىدۇ. بۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، جۇبەير ئىبنى مۇتئىمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئاي يېرىلىپ ئىككى پارچە بولۇپ، بىر پارچىسى ئۇ تاغنىڭ ئۈستىدە، يەنە بىر پارچىسى بۇ تاغنىڭ ئۈستىدە تۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇشرىكلار: مۇھەممەد بىزگە سېھىر قىلدى، دېيىشتى، ئۇلار يەنە: ئەگەر بۇ بىزگە سېھىر قىلغان بولسىمۇ، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى سېھىر قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ، دېيىشتى. بۇنى ئىمام بەيھەقىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئاي يېرىلدى. بۇنى ئىمام مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان. ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئابباسنىڭ ﴿**قىيامەت يېقىنلاشتى، ئاي يېرىلدى. (قۇرەيش كۇففارلىرى) بىرەر مۆجىزىنى كۆرسىلا (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈپ، بۇ «داۋاملاشقۇچى سېھىردۇر» دېيىشىدۇ**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە: بۇ ھەقىقىي بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلىكتۇر، ئاي ھىجرەت قىلىشتىن ئىلگىرى يېرىلغان بولۇپ ئۇنىڭ ئىككى پارچە بولغانلىقىنى مۇشرىكلار ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكەن ئىدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

ھافىز ئەبۇبەكرى بەيھەقى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ الله تائالانىڭ ﴿**قىيامەت يېقىنلاشتى، ئاي يېرىلدى**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئەھۋال ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا يۈز بەرگەن. ئاي ئىككى پارچىغا يېرىلىپ بىر پارچىسى تاغنىڭ ئالدى تەرىپىدە، يەنە بىر پارچىسى تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدە تۇرغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى الله ! سەن گۇۋاھ بولغىن» دېگەن. ئىمام مۇسلىم ۋە تىرمىزىمۇ مۇشۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاي پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئىككى پارچىغا يېرىلدى، مەككىلىكلەر ئۇنى كۆردى، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئەھلى مەككە! بۇنىڭغا گۇۋاھ بولۇڭلار» دېدى. ئۇنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ مۇشۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىر، ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ھەقىقەتەن ئاي يېرىلغان چاغدا ئۇنىڭ يېرىلغان ئارىلىقىدىن تاغنى كۆردۈم. ئىمام ئەھمەدمۇ ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئاي يېرىلدى، ھەتتا مەن ئايىنىڭ ئىككى پارچىسىنىڭ ئارىسىدىن تاغنى كۆردۈم.

www.munber.org

مۇشرىكلارنىڭ سەركەشلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئوسال پوزىتسىيىسى توغرىسىدا

﴿(قۇرەيش كۆففارلىرى) بىرەر مۆجىزىنى﴾ يەنى بىرەر دەلىل ـ ئىسپات ۋە بىرەر پاكىتنى ﴿كۆرسىلا (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈپ﴾ يەنى ئۇنىڭغا بويسۇنماي، بەلكى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ ۋە ئۇنى ئارقىلىرىغا چۆرۈپ تاشلاپ ﴿بۇ «داۋاملاشقۇچى سېھىردۇر» دېيىشىدۇ﴾ يەنى ئۇلار: بىز كۆرگەن بۇ دەلىل ـ پاكىتلار سېھىردۇر، بىز بۇ سېھىر بىلەن سېھىرلەندۇق، دېيىشىدۇ.

مۇجاھىد، قەتادە ۋە باشقىلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار، بۇ ئاستا ـ ئاستا يوقىلىدىغان، داۋامى يوق باتىل سېھىردۇر دېيىشىدۇ. ﴿ئۇلار (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى) ئىنكار قىلدى، نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشتى﴾ يەنى ئۇلار نادانلىق ۋە ئەقىلسىزلىق قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزلىرىگە ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتنى ئىنكار قىلدى. ئۆز كۆز قاراشلىرى ۋە نەپسى خاھىشلىرى چىرايلىق كۆرسەتكەن نەرسىلەرگە ئەگەشتى.

﴿(ياخشىلىقتىن، يا يامانلىقتىن بولسۇن) ھەر ئىش (شۇ ئىشنىڭ ئەھلىنى جەننەتكە يا دوزاخقا) ئورۇنلاشتۇرغۇچىدۇر﴾ قەتادە: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ياخشىلىق ياخشى كىشىلەر تەرىپىدىن، يامانلىق يامان كىشىلەر تەرىپىدىن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ دېگەنلىكتۇر، دەيدۇ. ئىبنى جۇرەيج: ھەر ئىش شۇ ئىشنىڭ ئەھلىنى مۇناسىپ ئۇرۇنغا ئورۇنلاشتۇرغۇچىدۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دەيدۇ. مۇجاھىد: ھەر ئىش قىيامەت كۈنى شۇ ئىشنىڭ ئەھلىنى جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئورۇنلاشتۇرغۇچىدۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دەيدۇ.

﴿ئۇلارغا ھەقىقەتەن (قۇرئان) خەۋەرلىرىدىن ئىبرەت ئېلىنىدىغان مىقدارىدا نەرسە كەلدى﴾ يەنى بۇ قۇرئانىدا ئۇلارغا تىلاۋەت قىلىپ بېرىلگەن ئايەتلەردىن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا ئازاب ـ ئوقۇبەت چۈشكەن ئۈممەتلەرنىڭ قىسسىلىرى ھەققىدىكى خەۋەرلەر يېتىپ كەلدى، ئۇ خەۋەرلەردە اللە تائالاغا شېرىك كەلتۈرگەن ۋە ھەقنى ئىنكار قىلىشتا ھەددىدىن ئاشقان كىشىلەرگە يەتكۈدەك ۋەز ـ نەسىھەت بار.

﴿مۇكەممەل ھېكمەت كەلدى﴾ يەنى ئۇنىڭدا اللە تائالا ھىدايەت قىلغان كىشىنى ھىدايەت قىلىشىدا، گۇمراھ قىلغان كىشىنى اللە تائالانىڭ گۇمراھ قىلىشىدا يېتەرلىك ھېكمەت بار. اللە تائالا ئۇلارغا شەقىلىكنى پۈتۈۋەتكەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ دىللىرىغا مۆھۈر بېسىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ﴿(اللە ئۇلارنى شەقى قىلغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارغا ئاگاھلاندۇرۇشلارنىڭ پايدىسى بولمايدۇ﴾ اللە تائالا ھىدايەت قىلمىغاندىن كېيىن ئۇلارنى كىمنى ھىدايەت قىلسۇن؟ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «(سىلەرنىڭ پاكىتىڭلار بولمىسا) اللە نىڭ ئېنىق پاكىتى بار، ئەگەر ئۇ خالىسا ھەممىڭلارنى، ئەلۋەتتە، ھىدايەت قىلاتتى»﴾[1] ﴿مۆجىزىلەر ۋە ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنىڭ (يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ) ئىمان ئېيتمايدىغان قەۋمگە پايدىسى بولمايدۇ﴾[2].

* * * * * * *

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۘ يَوْمَ يَدْعُ ٱلدَّاعِ إِلَىٰ شَىْءٍ نُّكُرٍ ۝٦ خُشَّعًا أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝٧ مُّهْطِعِينَ إِلَى ٱلدَّاعِ ۖ يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨

[1] سۈرە ئەنئام 149 ـ ئايەت.
[2] سۈرە يۇنۇس 101 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈگىن، ئۇ كۈندە چاقىرغۇچى (يەنى ئىسرافىل) قىيىن ئىشقا (يەنى ھېسابقا) چاقىرىدۇ (يەنى سۇر چالىدۇ)[6]. ئۇلار (قورقۇنۇچتىن) تىكىلىپ قاريىالمىغان ھالدا گويا تارىلىپ كەتكەن چېكەتكىدەك، قەبرىلىرىدىن چېقىپ كېلىدۇ[7]. ئۇلار چاقىرغۇچىنىڭ ئالدىغا بويۇنلىرىنى سوزغان ھالدا يۈگرەيدۇ، كاپىرلار: «بۇ قىيىن كۈندۇر» دەيدۇ[8].

ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى يامان ئەھۋالى توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ئەگەر بىرەر مۆجىزىنى كۆرگىنىدە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ، بۇ يوقالغۇچى سېھىردۇر، دېيىشىدىغان ئەنە شۇ كاپىرلاردىن يۈز ئۆرۈگىن، ئۇلارغا ئارقاڭنى قىلىپ، ئۇلارغا نېمىلەر بولىدىغانلىقىنى كۈتكىن.

﴿**ئۇ كۈندە چاقىرغۇچى (يەنى ئىسراپىل) قىيىن ئىشقا**﴾ يەنى بالايى - ئاپەت بولىدىغان، بەلكى تەۋرىنىشلەر ۋە قورقۇنچلار بىلەن تولغان ھېساب مەيدانىدىن ئىبارەت قاتتىق قىيىن ئىشقا ﴿**چاقىرىدۇ (يەنى سۇر چالىدۇ). ئۇلار (قورقۇنۇچتىن) تىكىلىپ قاريىالمىغان ھالدا گويا تارىلىپ كەتكەن چېكەتكىدەك، قەبرىلىرىدىن چېقىپ كېلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئىسرافىلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قەبرىلەردىن چېقىپ، ئەتراپىقا تارىلىپ قىيامەت مەيدانىغا قاراپ ئىلگىرىلىشى گويا ئالەمگە تارىلىپ كەتكەن چېكەتكىلەرگە ئوخشايدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار**﴾ ھېچ قارشىلىق بىلدۈرمەستىن ۋە كېچىكمەستىن ﴿**چاقىرغۇچىنىڭ ئالدىغا بويۇنلىرىنى سوزغان ھالدا يۈگرەيدۇ، كاپىرلار: «بۇ قىيىن كۈندۇر» دەيدۇ**﴾ يەنى كاپىرلار بۇ قاتتىق قورقۇنچلۇق ۋە قاتتىق ئېغىر كۈندۇر دېيىشىدۇ. ﴿ئۇ كۈن قىيىن كۈندۇر. كاپىرلارغا ئاسان ئەمەستۇر﴾[1].

* * * * * * *

﴿ كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ فَكَذَّبُواْ عَبۡدَنَا وَقَالُواْ مَجۡنُونٞ وَٱزۡدُجِرَ ۝٩ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَغۡلُوبٞ فَٱنتَصِرۡ ۝١٠ فَفَتَحۡنَآ أَبۡوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ بِمَآءٖ مُّنۡهَمِرٖ ۝١١ وَفَجَّرۡنَا ٱلۡأَرۡضَ عُيُونٗا فَٱلۡتَقَى ٱلۡمَآءُ عَلَىٰٓ أَمۡرٖ قَدۡ قُدِرَ ۝١٢ وَحَمَلۡنَٰهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلۡوَٰحٖ وَدُسُرٖ ۝١٣ تَجۡرِي بِأَعۡيُنِنَا جَزَآءٗ لِّمَن كَانَ كُفِرَ ۝١٤ وَلَقَد تَّرَكۡنَٰهَآ ءَايَةٗ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ۝١٥ فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ۝١٦ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ۝١٧ ﴾

ئۇلاردىن بۇرۇن نۇھنىڭ قەۋمى ئىنكار قىلدى، ئۇلار بەندىمىزنى (يەنى نۇھنى) ئىنكار قىلىپ، مەجنۇن دېدى. ئۇ (دىنغا دەۋەت قىلىشتىن) ھەيۋە بىلەن مەنئى قىلىندى[9]. ئۇ پەرۋەردىگارىغا: «ھەقىقەتەن مەن بوزەك قىلىندىم، ياردەم قىلغىن» دەپ دۇئا قىلدى[10]. ئاسمانىنىڭ دەرۋازىلىرىنى قۇيۇلۇپ ياغقۇچى يامغۇر بىلەن ئېچىۋەتتۇق[11]. زېمىندىن بۇلاقلارنى ئېتىلدۇرۇپ چىقاردۇق، (الله تەقدىر قىلغان ئۇلارنى غەرق قىلىپ ھالاك قىلىش) ئىشىغا بىنائەن، يامغۇر سۇيى بىلەن بۇلاق سۇيى (بىر-بىرىگە قوشۇلدى)[12]. نۇھنى تاختا ۋە مىخلار بىلەن ياسالغان كېمىگە سالدۇق[13]. كېمە بىزنىڭ ھمايىمىز ئاستىدا ماڭاتتى، ئىنكار قىلىنغانلىنى (يەنى نۇھنى) مۇكاپاتلاش ئۈچۈن (نۇھنىڭ قەۋمىنى غەرق قىلدۇق)[14]. ئۇنى (يەنى توپان بالاسىنى) ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟[15].

---

[1] سۈرە مۇددەسسىر 9 — 10 - ئايەتلەر.

www.munber.org

مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن!﴾[16]. ھەقىقەتەن بىز قۇرئاننى ھېپزى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟﴾[17].

نۇھنىڭ قەۋمىنىڭ قىسسىسى، بۇ قىسسىدىن ۋە باشقا قەۋملەرنىڭ قىسسىلىرىدىن ئېلىنىدىغان ئىبرەت توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! سېنىڭ قەۋمىڭدىن ئىلگىرى ﴿**ئۇلاردىن بۇرۇن نۇھنىڭ قەۋمى ئىنكار قىلدى، ئۇلار بەندىمىزنى (يەنى نۇھنى) ئىنكار قىلىپ، مەجنۇن دېدى**﴾ يەنى ئۇنى ئىنكار قىلغانلىقىنى ئوچۇق ئاشكار بىلدۈرۈپ ئۇنىڭغا مەجنۇنلۇقنى تۆھمەت قىلىپ چاپلىدى. ﴿**ئۇ (دىنغا دەۋەت قىلىشتىن) ھەيۋە بىلەن مەنئى قىلىندى**﴾ يەنى ئۇلار ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلىپ ئۇنى دىنغا دەۋەت قىلىشتىن توستى ۋە ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ مۇنداق دېدى: ﴿«ئى نۇھ! ئەگەر سەن (پەيغەمبەرلىك دەۋىتىڭدىن) يانمىساڭ، سەن چوقۇم تاش ــ كېسەك قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلگۈچىلەردىن بولىسەن »﴾[1].

﴿**ئۇ پەرۋەردىگارىغا: «ھەقىقەتەن مەن بۇزۇك قىلىندىم، ياردەم قىلغىن» دەپ دۇئا قىلدى**﴾ يەنى ئۇ: مەن ھەقىقەتەن ئۇلارغا تەڭ كېلىشتىن ۋە قارشى تۇرۇشتىن ئاجىز كەلدىم، دىنىڭغا سەن ئۆزەڭ ياردەم قىلغىن، دېدى. ﴿**ئاسمانىنىڭ دەرۋازىلىرىنى قۇيۇلۇپ ياغقۇچى يامغۇر بىلەن ئېچىۋەتتۇق. زېمىندىن بۇلاقلارنى ئېتىلدۇرۇپ چىقاردۇق**﴾ يەنى زېمىننىڭ ھەممە ئەتراپىدىن بۇلاقلار ئېتىلىپ چىقتى. ھەتتا ئوتنىڭ ئورنى بولغان تونۇرلاردىنمۇ بۇلاقلار ئېتىلىپ چىقتى. ﴿**(الله تەقدىر قىلغان ئۇلارنى غەرق قىلىپ ھالاك قىلىش) ئۈشىغا بىنائەن، يامغۇر سۇيى بىلەن بۇلاق سۇيى (بىر - بىرىگە) قوشۇلدى**﴾.

ئىبنى جۇرەيج، ئىبنى ئابباسنىڭ ﴿**ئاسمانىنىڭ دەرۋازىلىرىنى قۇيۇلۇپ ياغقۇچى يامغۇر بىلەن ئېچىۋەتتۇق**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كۈندىن ئىلگىرى ۋە ئۇ كۈندىن كېيىن يامغۇر ئاسماندىن ئەمەس، پەقەت بۇلۇتتىن ياغقان ئىدى. ئۇ كۈندە ئاسمانىنىڭ دەرۋازىلىرى ئېچىۋېتىلىپ، يامغۇر بۇلۇتتىن ئەمەس، ئاسماندىن ياغدى، الله تائالا تەقدىر قىلغان ئۇلارنى غەرق قىلىپ ھالاك قىلىش ئۈشىغا بىنائەن، يامغۇر سۇيى بىلەن بۇلاق سۇيى بىر - بىرىگە قوشۇلدى.

﴿**نۇھنى تاختا ۋە مىخلار بىلەن ياسالغان كېمىگە سالدۇق كېمە بىزنىڭ ھىمايىمىز**﴾ يەنى بىزنىڭ ئەمرىمىز بىلەن بىزنىڭ كۆزىمىز ئالدىدا، ھىمايىمىز ۋە قوغدىشىمىز ﴿**ئاستىدا ماڭاتتى، ئىنكار قىلىنغانلىق (يەنى نۇھنى) مۇكاپاتلاش ئۈچۈن (نۇھنىڭ قەۋمىنى غەرق قىلدۇق)**﴾ يەنى كاپىرلارنى الله تائالاغا كاپىر بولغانلىقلىرى سەۋەبىدىن جازالاش ۋە نۇھ ئەلەيھىسسالامغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن سۇغا غەرق قىلدۇق.

﴿**ئۇنى (يەنى توپان بالاسىنى) ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق**﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە: الله تائالا نۇھنىڭ كېمىسىنى ئىبرەت قىلىپ قالدۇردى، ئۇ كېمىنى ھەتتا بۇ ئۈممەتنىڭ دەسلۇندىكى كىشىلەرمۇ كۆرگەن، دەيدۇ. ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسىگە قارىغاندا، ئۇنىڭدىن ھەر قانداق كېمە كۆزدە تۇتۇلىدىغانلىقى چىقىدۇ.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارغا (بىزنىڭ كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەت شۇكى، بىز ئۇلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنى (نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ نەرسە - كېرەك ۋە ھايۋاناتلار بىلەن) توشقۇزۇلغان كېمىسىگە چۈشۈردۇق. بىز ئۇلار ئۈچۈن شۇ كېمىگە ئوخشاش ئۇلار چۈشىدىغان نەرسىلەرنى

---

[1] سۈرە شۇئەرا 116 - ئايەت.

www.munber.org

ياراتتۇق﴾[1] ﴿شۇبھىسىزكى، (نۇھنىڭ زامانىدا) چوڭ سۇ يامراپ كەتكەن چاغدا، سىلەرنى (يەنى ئەجدادىڭلارنى) بىز كېمىگە سالدۇق، سىلەرگە ئۇنى ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن، تۇتۇۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشى ئۈچۈن (بىز شۇنداق قىلدۇق)﴾[2] شۇڭا الله تائالا بۇ يەردە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟**﴾ يەنى ئىبرەت ئالىدىغان، ۋەز - نەسىھەتنى قوبۇل قىلىدىغان كىشى بارمۇ؟

﴿**مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن!**﴾ يەنى ماڭا كاپىر بولغان، مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىمنى ئىنكار قىلغان، پەيغەمبەرلىرىم ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەر بىلەن ۋەز - نەسىھەت ئالمىغان كىشىلەرگە مېنىڭ ئازابىم قانداق ئىكەن! مەن پەيغەمبەرلىرىمگە قانداق ياردەم بېرىدىكەنمەن ۋە ئۇلار ئۈچۈن ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىدىن قانداق ئىنتىقام ئالىدىكەنمەن!

﴿**ھەقىقەتەن بىز قۇرئاننى ھېپزى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق**﴾ يەنى كىشىلەر ۋەز - نەسىھەت ئالسۇن ئۈچۈن قۇرئاننى ئوقۇشنى ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىشنى خالىغان كىشىگە ئاسان قىلدۇق. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(بۇ) ئۇلارنىڭ ئايەتلەرنى تەپەككۇر قىلىشلىرى ئۈچۈن، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز - نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن بىز ساڭا نازىل قىلغان مۇبارەك كىتابتۇر﴾[3] ﴿(ئى مۇھەممەد!) تەقۋادارلارغا خۇش خەۋەر بېرىشىڭ ۋە سەركەش قەۋمنى ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن، بىز قۇرئاننى سېنىڭ تىلىڭ بىلەن چۈشىنىشلىك قىلىپ نازىل قىلدۇق﴾[4].

﴿**ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟**﴾ يەنى الله تائالا يادا ئېلىش ۋە چۈشىنىشنى ئاسان قىلغان بۇ قۇرئان بىلەن ۋەز - نەسىھەت ئالىدىغانلار بارمۇ؟ مۇھەممەد ئىبنى كەئىب قۇرەزى بۇ ئايەتنى: گۇناھلاردىن يانغۇچى بارمۇ؟ دەپ تەپسىر قىلغان.

* * * * * * *

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

ئاد قەۋمى (پەيغەمبىرى ھۇدنى) ئىنكار قىلدى، مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن![18]. شۇبھىسىزكى، ئۇلارنى بىز شۇملۇقى ئۇزۇلمەيدىغان شۇم كۈندە سوغۇق بوران ئەۋەتتۇق (ھالاك قىلدۇق)، بوران كىشىلەرنى (ئورۇنلىرىدىن) يۇلۇپ كېتەتتى، گويا ئۇلار قومۇرۇپ ئېتىلگەن خورما كۆتەكلىرىدەك ياتاتتى[19-20]. مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن![21]. بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ھېپزى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟[22].

ئاد قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ھۇدنىڭ قەۋمى بولغان ئادتىن خەۋەر بېرىدۇ، ئۇلار خۇددى نۇھنىڭ قەۋمى نۇھنى ئىنكار قىلغاندەك ئۆز پەيغەمبىرى ھۇدنى ئىنكار قىلغانلار ئىدى، الله تائالا ئۇلارغا ﴿**شۇملۇقى**

---

[1] سۈرە ياسىن 41 – 42 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە ھاققە 11 - 12 - ئايەتلەر.
[3] سۈرە ساد 29 - ئايەت.
[4] سۈرە مەريەم 97 - ئايەت.

www.munber.org

ئۇزۇلمەيدىغان شۇم كۈندە﴾ يەنى شۇملۇقى ۋە ھالاكىتى ئۇزۇلمەيدىغان، بەلكى ئۇلارغا دۇنيادا نازىل بولغان ئازاب ئاخىرەتتىكى ئازاب بىلەن تۇتۇشۇپ كەتكەن كۈندە ﴿**قاتتىق سوغۇق بوران**﴾ نى ئەڭگەتتى.

﴿**بوران كىشىلەرنى (ئورۇنلىرىدىن) يۇلۇپ كېتەتتى، گويا ئۇلار قومۇرۇپتىلگەن خورما كۆتەكلىرىدەك ياتاتتى**﴾ بۇ ئازاب مۇنداق يۈز بەردى: بوران ئۇلارنىڭ بىرىگە كېلەتتى ـ دە، ئۇنى يەردىن كۆتۈرۈپ كۆزلەردىن غايىب قىلاتتى، ئاندىن ئۇنى ئارقىغا ياندۇرۇپ بېشىچە تاشلايتتى، ئۇ يەرگە چۈشۈپ بېشى ئېزىلىپ كېتەتتى ـ دە، باشسىز جەسەت قالاتتى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**گويا ئۇلار قومۇرۇپتىلگەن خورما كۆتەكلىرىدەك ياتاتتى. مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن! بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ھېپزى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟**﴾

* * * * * * *

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرًا مِّنَّا وَٰحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَءُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُواْ ٱلنَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ فَٱرْتَقِبْهُمْ وَٱصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ ٱلْمَآءَ قِسْمَةٌۢ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْاْ صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَكَانُواْ كَهَشِيمِ ٱلْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

سەمۇد ئاگاھلاندۇرغۇچىلارنى (يەنى پەيغەمبەرلەرنى) يالغانغا چىقاردى[23]. ئۇلار ئېيتتى: «ئارىمىزدىكى (بىزگە ئوخشاش) بىر ئادەمگە ئەگىشەمدۇق؟ (ئۇنداق قىلساق) ئۇ چاغدا بىز ھەقىقەتەن گۇمراھلىققا ۋە سارىڭلىققا مۇپتىلا بولىمىز[24]. ئارىمىزدىن ئۇنىڭغا ۋەھيى نازىل قىلىنىدىمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ يالغانچىدۇر، مۇتەكەببىردۇر»[25]. ئۇلار ئەتە (يەنى ئاخىرەتتە) كىمنىڭ يالغانچى، مۇتەكەببىر ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ[26]. بىز ھەقىقەتەن سىناش ئۈچۈن ئۇلارغا چىشى تۆگىنى ئەۋەتىمىز، (ئى سالىھ) ئۇلارنى (ئۇلارنىڭ نېمە قىلارىنى) كۆتكىن، (ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە) سەۋر قىلغىن[27]. سۇنىڭ ئۇلار بىلەن تۆگىنىڭ ئارىسىدا بۆلۈنگەنلىكىنى، قايىسىسىنىڭ نۆۋىتى كەلسە شۇنىڭ ھازىر بولىدىغانلىقىنى ئۇلارغا ئۇقتۇرۇپ قويغىن[28]. ئۇلار بۇرادىرىنى (تۆگىنى ئۆلتۈرۈشكە) چاقىردى. ئۇ قىلىچنى ئېلىپ تۆگىنى بوغۇزلىدى[29]. مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن![30]. شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارغا قاتتىق بىر ئاۋازنى ئەۋەتىپ (ھالاك قىلىش بىلەن) ئۇلارنى قوتان ياسىغۇچىنىڭ تاشلاندۇق شاخ ـ شۇمبىلىرىدەك قىلىۋەتتۇق[31]. بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ھېپزى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟[32]

سەمۇد قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

بۇ ئايەت سەمۇد قەۋمى ھەققىدە خەۋەر بېرىدۇ، ئۇلار الله نىڭ پەيغەمبىرى سالىھنى ئىنكار قىلدى، ﴿**ئۇلار ئېيتتى: «ئارىمىزدىكى (بىزگە ئوخشاش) بىر ئادەمگە ئەگىشەمدۇق؟ (ئۇنداق قىلساق) ئۇ چاغدا بىز ھەقىقەتەن گۇمراھلىققا ۋە سارىڭلىققا مۇپتىلا بولىمىز**﴾ يەنى ئۇلار: ئەگەر بىز ھەممىمىز رەھبەرلىكىمىزنى بىزنىڭ ئىچىمىزدىن چىققان بىرىگە تاپشۇرساق، ئۇ چاغدا بىز ھەقىقەتەن زىيان تارتقان

www.munber.org

بولمىز، دېيىشىدۇ. ئاندىن ئۇلار ۋەھىينىڭ ئۆزلىرىگە نازىل قىلىنماستىن شۇ بىر ئادەمگىلا خاس نازىل قىلىنغانلىقىدىن ئەجەبلىنىدۇ، ئاندىن ئۇنى يالغانچى دەپ قارىلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ يالغانچىدۇر، مۇتەكەببىردۇر**﴾ يەنى ئۇ يالغانچىلىقتا چەكتىن ئېشىپ كەتكۈچىدۇر.

﴿**ئۇلار ئەتە (يەنى ئاخىرەتتە) كىمنىڭ يالغانچى، مۇتەكەببىر ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ**﴾ مانا بۇ ئۇلارغا قىلىنغان قاتتىق تەھدىت ۋە ئاگاھلاندۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىز ھەقىقەتەن سىناش ئۈچۈن ئۇلارغا چىشى تۆگىنى ئەۋەتىمىز**﴾ يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ۋە ئۇنىڭ ئۇلارغا ئېلىپ كەلگەن ۋەھىيلىرىنى تەستىقلاشتا، الله تائالانىڭ ئۇلارغا كۆرسەتكەن مۆجىزىسى بولۇشى ئۈچۈن، الله تائالا ئۇلارنىڭ تەلىۋىگە بىنائەن قاتتىق بىر تاشتىن قورسىقىدىكى بوتلىقى ئون ئايلىق بولغان چوڭ بىر تۆگىنى ئۇلارغا چىقىرىپ بەردى.

الله تائالا بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى سالىھنى بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى سالىھ) ئۇلارنى (ئۇلارنىڭ نېمە قىلارىنى) كۆتكىن، (ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغىن**﴾ يەنى ئۇلارغا نېمە ئىش بولىدىغانلىقىنى كۈتكىن، ئۇلارنىڭ ساڭا قىلغان ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغىن، ياخشى ئاقىۋەت، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى غەلىبە چوقۇم ساڭا مەنسۇپ بولىدۇ.

﴿**سۇنىڭ ئۇلار بىلەن تۆگىنىڭ ئارىسىدا بۆلۈنگەنلىكىنى، قايىسىنىڭ نۆۋىتى كەلسە شۇنىڭ ھازىر بولىدىغانلىقىنى ئۇلارغا ئۇقتۇرۇپ قويغىن**﴾ يەنى سۇ ئىچىش بىر كۈن ئۇلارنىڭ، بىر كۈن تۆگىنىڭ نۆۋىتىدۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿سالىھ ئېيتتى: «بۇ چىشى تۆگە (سۇيۇقلاردىن بىر كۈن) ئىچىدۇ، سىلەرمۇ مۇئەييەن بىر كۈن ئىچىسىلەر﴾[1].

﴿**قايىسىنىڭ نۆۋىتى كەلسە شۇنىڭ ھازىر بولىدىغانلىقىنى**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر تۆگە سۇ ئىچكىلى كەلمىسە، ئۇلار سۇغا ھازىر بولاتتى. ئەگەر تۆگە كەلسە، ئۇلار تۆگىنىڭ سۇتىنى ئىچەتتى.

﴿**ئۇلار بۇرادىرىنى (تۆگىنى ئۆلتۈرۈشكە) چاقىردى. ئۇ قىلىچنى ئېلىپ تۆگىنى بوغۇزلىدى**﴾ تەپسىرشۇناسلار: تۆگىنى بوغۇزلىغۇچىنىڭ ئىسمى قىدار ئىبنى سالىف بولۇپ، ئۇ قەۋمى ئىچىدىكى ئەڭ بەتبەخت كىشى ئىدى، دەيدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەينى زامانىدا سەمۇدنىڭ ئەڭ بەتبەخت ئادىمى (مۆجىزە بولۇپ كەلگەن تۆگىنى) ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىدى﴾[2].

﴿**ئۇ قىلىچنى ئېلىپ تۆگىنى بوغۇزلىدى. مېنىڭ ئازابىم ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىم قانداق ئىكەن!**﴾ يەنى ئۇلارنى جازالىدىم، ئۇلارنىڭ ماڭا كاپىر بولغانلىقى ۋە پەيغەمبىرىمنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا بەرگەن جازايىم قانداق ئىكەن!

﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارغا قاتتىق بىر ئاۋازنى ئەۋەتىپ (ھالاك قىلىش بىلەن) ئۇلارنى قوتان ياسىغۇچىنىڭ تاشلاندۇق شاخ - شۇمبىلىرىدەك قىلىۋەتتۇق**﴾ تەپسىرشۇناسلاردىن بىر قانچە ئالىملار بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلاردىن ھېچ نەرسە قالدۇرۇلماستىن تەلتۈكۈس يوقىتىلىدى، ئۇلار گويا زىرائەت ۋە ئۆسۈملۈكلەر قۇرۇپ تۆگىگەندەك چىرىپ تۆگىدى. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار سەھرادىكى يايلاقنىڭ قۇرۇغان، ئاپتاپتا كۆيگەن ۋە شامال ئۈچۈرۈپ يۇرگەن چاغدىكى تاشلاندۇق ئوت - چۆپلىرىدەك قىلىۋېتىلدى. ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: ئەرەبلەر تۆگە ۋە قوي - كالا قوتانلىرىنى قۇرۇپ قالغان تىكەنلىك

[1] سۈرە شۇئەرا 155 - ئايەت.
[2] سۈرە شەمس 12 - ئايەت.

www.munber.org

شاخ - شۇمبىلاردىن ياسايتتى، الله تائالانىڭ ﴿قوتان ياسىغۇچىنىڭ تاشلاندۇق شاخ - شۇمبىلىرىدەك قىلىۋەتتۇق﴾ دېگەن ئايىتىدىن ئەنە شۇ مەنا كۆزدە تۇتۇلغان.

* * * * * * *

كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوطِۭ بِٱلنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ حَاصِبًا إِلَّآ ءَالَ لُوطٖۖ نَّجَّيۡنَٰهُم بِسَحَرٖ ﴿٣٤﴾ نِّعۡمَةٗ مِّنۡ عِندِنَاۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدۡ أَنذَرَهُم بَطۡشَتَنَا فَتَمَارَوۡاْ بِٱلنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدۡ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيۡفِهِۦ فَطَمَسۡنَآ أَعۡيُنَهُمۡ فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدۡ صَبَّحَهُم بُكۡرَةً عَذَابٞ مُّسۡتَقِرّٞ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ﴿٤٠﴾

لۇتنىڭ قەۋمى ئاگاھلاندۇرۇشلارغا چىنپۈتمىدى[33]. بىز ھەقىقەتەن ئۇلارنى تاش ياغدۇرۇپ (ھالاك قىلىدۇق)، پەقەت لۇتنىڭ تەۋەلىرى بۇنىڭ سىرتىدىدۇر. ئۇلارنى نېمىتىمىز يۇزىسىدىن سەھەردە قۇتۇلدۇردۇق، شۈكۈر قىلغۇچىنى بىز مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز[34]. شۇبھىسىزكى، لۇت ئۇلارنى بىزنىڭ جازالىشىمىزدىن ئاگاھلاندۇردى، ئۇلار ئاگاھلاندۇرۇشلاردىن شەكلەندى[36]. ئۇلار لۇتتىن مېھمانلىرىنى (يەنى ئادەمزات شەكلىدە كەلگەن پەرىشتىلەرنى) (ئۇلار بىلەن لىۋاتە قىلىش ئۈچۈن) قوغدىماسلىقنى سوردى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى كور قىلىۋەتتۇق، (ئۇلارغا) «ئازابىمنى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىمنى تېتىڭلار» (دېدۇق)[37]. ھەقىقەتەن ئۇلارغا ئەتىگەندە دائىمىي (يەنى ئاخىرەتنىڭ ئازابىغا ئۇلىنىپ كېتىدىغان) ئازاب نازىل بولدى[38]. (ئۇلارغا): «مېنىڭ ئازابىمنى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىمنى تېتىڭلار» دېيىلدى[39]. بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ھېسپنى ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟[40].

لۇت قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە لۇتنىڭ قەۋمىنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ پەيغەمبىرىنى قانداق ئىنكار قىلغانلىقى، ئۇنىڭغا قانداق قارشىلىق قىلغانلىقى ۋە ئەرلەر بىلەن ئەرلەر جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشتىن ئىبارەت ئۇلاردىن ئىلگىرى ئەھلى جاھاندىن ھېچكىم قىلمىغان، قەبىھ يامانلىقنى قىلغانلىقى ھەققىدە خەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا الله تائالا ئۇلارنى ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەردىن ھېچ بىر ئۈممەتنى جازالىمىغان جازا بىلەن جازالىدى، الله تائالا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامغا بۇيرۇق قىلدى، ئۇ ئۇلارنىڭ شەھەرلىرىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانىنىڭ قەئرىگە ئېلىپ چىقتى، ئاندىن شەھەرلەرنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە دۈم كۆمتۈرۈپ تاشلىۋەتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئارقىدىنلا ئۈستى - ئۈستىلەپ ساپال تاشلارنى ياغدۇرىۋەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا بۇ يەردە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىز ھەقىقەتەن ئۇلارنى تاش ياغدۇرۇپ (ھالاك قىلدۇق)، پەقەت لۇتنىڭ تەۋەلىرى بۇنىڭ سىرتىدىدۇر. ئۇلارنى نېمىتىمىز يۇزىسىدىن سەھەردە قۇتۇلدۇردۇق**﴾ يەنى ئۇلار كېچىنىڭ ئاخىرىدا شەھەردىن چىقىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قەۋمىگە نازىل بولغان ئازابتىن قۇتۇلۇپ قالدى. لۇتقا ئۇنىڭ قەۋمىدىن بىرمۇ كىشى يەنى بىرمۇ ئەر كىشى ئىمان كەلتۈرمىدى، ھەتتا ئۇنىڭ ئايالىمۇ ئىمان كەلتۈرمىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئايالىغا قەۋمىگە نازىل بولغان ئازاب نازىل بولدى، الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى لۇت ۋە ئۇنىڭ قىزلىرى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سالامەت چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭغا ھېچ بىر يامانلىق يەتمىدى.

www.munber.org

﴿شۇكۇر قىلغۇچىنى بىز مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز. شۇبھىسىزكى، لۇت ئۇلارنى بىزنىڭ جازالىشىمىزدىن ئاگاھلاندۇردى﴾ يەنى ئۇلارغا ئازاب چۈشۈشتىن ئىلگىرى لۇت ئۇلارنى ھەقىقەتەن اللە تائالانىڭ جازاسى ۋە ئازابىدىن ئاگاھلاندۇردى. ئۇلار بولسا ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى، ئۇنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا قۇلاق سالمىدى، بەلكى ئۇلار بۇ ئاگاھلاندۇرۇشلاردىن شەكلەندى ۋە گۇماندا بولدى.

﴿ئۇلار لۇتتىن مېھمانلىرىنى (يەنى ئادەمزات شەكلىدە كەلگەن پەرىشتىلەرنى) (ئۇلار بىلەن لۇۋاتە قىلىش ئۈچۈن) قوغدىماسلىقنى سورىدى﴾ ئۇ كېچە جىبرىئىل، مىيكائىل ۋە ئىسرافىل قاتارلىق پەرىشتىلەر لۇتنىڭ قېشىغا ئەمدىلا بۇرتى خەت تارتقان، چىرايلىق يىگىتلەر سۈرىتىگە كىرىپ، اللە تائالانىڭ ئازابىنى ئۇلارغا ئېلىپ كەلگەن كېچىسى ئىدى. لۇت ئەلەيھىسسالام پەرىشتىلەرنى مېھمان قىلدى. لۇتنىڭ خوتۇنى پەسكەش مومىاي قەۋمىگە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارغا لۇتنىڭ مېھمانلىرىنىڭ بارلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار لۇتنىڭ ئۆيىگە ھەر تەرەپتىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىشتى، لۇت ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ دەرۋازىنى تاقۋالدى، ئۇلار دەرۋازىنى چېقىشقا ئۇرۇندى، ئۇ ئاخشام ۋاقتى ئىدى. لۇت ئەلەيھىسسالام مېھمانلىرىنى قوغداپ، قەۋمىنى ئۇلارغا چېقىلىشتىن توسۇپ ۋە ئۇلارغا ئۇلارنىڭ ئايالىلىرىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: ﴿لۇت: «بۇلار مېنىڭ قىزلىرىم (يەنى قەۋمىنىڭ قىزلىرى) دۇر، ئەگەر (قازائى شەھۋەت) قىلماقچى بولساڭلار (ئۇلارنى نىكاھلاپ ئېلىڭلار)» دېدى﴾[1] ﴿ئۇلار (لۇتقا) ئېيتتى: «قىزلىرىڭغا بىزنىڭ ھاجىتىمىز يوق ئىكەنلىكىنى سەن ئوبدان بىلىسەن﴾ يەنى بىز ئۇلارغا قىزىقمايمىز ﴿شۇنىڭدەك بىزنىڭ مەقسىتىمىزنىمۇ ئوبدان بىلىسەن»﴾[2].

شۇنداق قىلىپ دە - تالاش قىلىش كەسكىنلەشتى. ئۇلار ھەممە ياخشى سۆزلەرنى رەت قىلىپ، پەقەت ئۆيگە كىرمەكچى بولۇپ قاتتىق تۇرۇۋالغان چاغدا، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قانىتىنىڭ بىر ئۆچى بىلەن ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە ئۇرىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ كۆزلىرى كور قىلىندى. ئاندىن ئۇلار تاملارنى ياقلاپ ئارقىلىرىغا قايتىشتى ۋە: لۇت ئەلەيھىسسالامنى ئەتە ئەتىگەندە جازالايمىز، دەپ ئۇنىڭغا تەھدىت سېلىشتى. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھەقىقەتەن ئۇلارغا ئەتىگەندە دائىمىي﴾ يەنى ئۇلار ھېچ قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان ۋە ھېچ ئاجرىيالمايدىغان ﴿(ئاخىرەتنىڭ ئازابىغا ئۇلىنىپ كېتىدىغان) ئازاب نازىل بولدى﴾. ﴿(ئۇلارغا): «مېنىڭ ئازابىمنى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلىرىمنى تېتىڭلار» (دېيىلدى) بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ھېسىزى ئۇچۇن ئاسان قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟﴾.

* * * * * * *

وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَـٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾
أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُوْلَـٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ
ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَٱلسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

شەك - شۇبھىسىزكى، پىرئەۋن جامائەسىگە ئاگاھلاندۇرۇشلار كەلدى[41]. ئۇلار بىزنىڭ پۈتۈن ئايەتلىرىمىزنى يالغانغا چىقاردى، ئۇلارنى غالىب، قۇدرەتلىك ھالەتتە تۇرۇپ ھالاك قىلدۇق[42]. (ئى ئەرەب جامائەسى!) ئۇلار (يەنى مەن ھالاك قىلغان ئۇتكەنكى ئۇممەتلەر)دىن سىلەرنىڭ كۇففارلىرىڭلار

---

[1] سۈرە ھىجر 71 - ئايەت.
[2] سۈرە ھۇد 79 - ئايەت.

www.munber.org

ئارتۇقمۇ؟ ياكى سىلەرگە ساماۋى كىتابلاردا (اللەنىڭ ئازابىدىن) كەچۈرۈم قىلىنىش بارمۇ؟[43]. ***ياكى ئۇلار «بىز (مۇھەممەد ئۈستىدىن) غالىب قەۋمىمىز» دەمدۇ؟***[44] ***(مۇشرىكلار) توپى مەغلۇپ قىلىنىدۇ، ئارقىغا قاراپ قاچىدۇ***[45]. ***ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب بۇلا ئەمەس)، قىيامەت ئۇلارغا (ئازاب قىلىنىش) ۋەدە قىلىنغان ۋاقىتتۇر، قىيامەت تېخىمۇ قېيىندۇر، تېخىمۇ جاپالىقتۇر***[46].

پېرئەۋن جامائەسىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە پېرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىدىن خەۋەر بېرىدۇ، اللە تائالانىڭ ئەلچىسى مۇسا ۋە ئۇنىڭ قېرىندىشى ھارۇن ئۇلارغا ئەگەر ئۇلار ئىمان كەلتۈرگىنىدە جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر، ئەگەر ئۇلار كاپىر بولغىنىدا دوزاخ بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش ئېلىپ كەلدى. اللە تائالا ئۇ ئىككىسىنى كاتتا مۆجىزىلەر ۋە نۇرغۇن ئالامەتلەر بىلەن كۈچلەندۈردى، بىراق كاپىرلار بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ئۇلارنى غالىب، قۇدرەتلىك ھالەتتە تۇرۇپ ھالاك قىلدى، يەنى اللە تائالا ئۇلارنى پۈتۈنلەي يوقاتتى، ئۇلاردىن بىرەر كىشىنىڭ نە ئۆزى نە ئىزى قالمىدى.

قۇرەيشلەرگە نەسىھەت قىلىش ۋە تەھدىت سېلىش توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى قۇرەيش كاپىرلىرىدىن ئىبارەت مۇشرىكلار! ﴿**ئۇلار (يەنى مەن ھالاك قىلغان ئۆتكەنكى ئۈممەتلەر)دىن سىلەرنىڭ كۈففارلىرىڭلار ئارتۇقمۇ؟**﴾ يەنى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىش، ساماۋى كىتابلارغا كاپىر بولۇش سەۋەبىدىن ھالاك قىلىنغان ئەنە شۇ كىشىلەردىن سىلەر ئارتۇقمۇ؟ ﴿**ياكى سىلەرگە ساماۋى كىتابلاردا (اللەنىڭ ئازابىدىن) كەچۈرۈم قىلىنىش بارمۇ؟**﴾ يەنى سىلەردە اللە تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ئازابقا ۋە جازاغا مۇپتىلا بولمايسىلەر دېگەن كەچۈرۈمنامە بارمۇ؟

اللە تائالا ئۇلاردىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ياكى ئۇلار «بىز (مۇھەممەد ئۈستىدىن) غالىب قەۋمىمىز» دەمدۇ؟**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنى بىر - بىرىگە ياردەم قىلىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ توپى ئۆزلىرىنى يامانلىق قىلماقچى بولغان كىشىلەردىن قوغدايدۇ، دەپ ئىتتىقاد قىلىدۇ. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(مۇشرىكلار) توپى مەغلۇپ قىلىنىدۇ، ئارقىغا قاراپ قاچىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ كۈچى پارچىلىنىدۇ، ئۇلار مەغلۇب قىلىنىدۇ.

ئىمام بۇخارى، ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەدرى ئۇرۇشى بولغان كۈنى ئۆزى ئۈچۈن تىكلىگەن كىچىك چېدىرىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئى اللە! سېنىڭ پەيغەمبىرىڭگە ياردەم بېرىش ئەھدىڭنى ۋە ۋەدەڭنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشۇڭنى تەلەپ قىلىمەن، ئى اللە! ئەگەر خالىساڭ بۈگۈندىن كېيىن يەر يۈزىدە ھەرگىز ئىبادەت قىلىنمايسەن (يەنى بىزگە بۈگۈن ياردەم بەرمىسەڭ، ساڭا ئىبادەت قىلىدىغان ئىنسان قالمايدۇ)» شۇ چاغدا ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بولدى قىلغىن، پەرۋەردىگارىڭغا دۇئادا بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭ، دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساۋۇتلىرىنى كىيگەن ھالدا چېدىردىن چىقىپ كەلدى، ھالبۇكى ئۇ مۇنداق دەۋاتاتتى: ﴿**(مۇشرىكلار) توپى مەغلۇپ قىلىنىدۇ، ئارقىغا قاراپ قاچىدۇ. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب بۇلا ئەمەس)، قىيامەت ئۇلارغا (ئازاب قىلىنىش) ۋەدە قىلىنغان ۋاقىتتۇر، قىيامەت تېخىمۇ قېيىندۇر، تېخىمۇ جاپالىقتۇر**﴾

www.munber.org

ئىمام بۇخارى، يۈسۈپ ئىبنى ماھىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشەنىڭ قېشىدا ئىدىم، ئۇ: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب بۇلا ئەمەس)، قىيامەت ئۇلارغا (ئازاب قىلىنىش) ۋەدە قىلىنغان ۋاقىتتۇر، قىيامەت تېخىمۇ قېيىندۇر، تېخىمۇ جاپالىقتۇر**﴾ دېگەن ئايەت مەككىدە نازىل بولغان، ئۇ چاغدا مەن تېخى ئويناپ يۈرىدىغان كىچىك بىر قىز ئىدىم، دېدى.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُواْ مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾

گۇناھكارلار ھەقىقەتەن (دۇنيادا) گۇمراھلىقتىدۇر، (ئاخىرەتتە) دوزاختىدۇر[47]. ئۇلار دوزاختا دۈم ياتقۇزۇلۇپ سورىلىدىغان كۈنىدە، (ئۇلارغا) «دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ)[48]. بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق[49]. (بىرەر شەيئىنى ياراتماقچى بولساق) بىزنىڭ ئەمرىمىز پەقەت بىر سۆزدۇر، (ئۇ) كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانىنىڭ ئارىلىقىدا (ئورۇنلىنىدۇ)[50]. بىز ھەقىقەتەن ئۆتكەنكى ئۈممەتلەردىن كۆپىرىدا) سىلەرگە ئوخشاش بولغانلارنى ھالاك قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟[51]. ئۇلارنىڭ قىلغان (ياخشى ۋە يامان) ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى نامە - ئەمالىلىرىدا مەۋجۇتتۇر[52]. كىچىك ئىش، چوڭ ئىشنىڭ ھەممىسى (لەۋھۇلمەھپۇزدا) خاتىرىلەنگەندۇر[53]. شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار جەننەتلەردە بولىدۇ، (سۇ، مەي، ھەسەل، سۈت) ئۆستەڭلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ[54]. (ئۇلار) قۇدرەتلىك اللەنىڭ دەرگاھىدا كۆڭۈلدىكىدەك جايدا بولىدۇ[55].

گۇناھكارلارنىڭ ياماق ئاقىۋىتى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە بىزگە گۇناھكارلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. ئۇلار ھەقىقەتەن تۇغرا چۈشەنچىلەردىن شەكلەنگەنلىكى ۋە شۇبھىلەنگەنلىكى سەۋەبىدىن ھەقتىن ئازغان ۋە ساراڭلىققا مۇپتىلا بولغان كىشىلەردۇر. بۇ ئايەت باشقا پىرقىلەردىن بۇ سۈپەتلەنگەن ھەر قانداق كاپىر ۋە گۇمراھ كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاندىن اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار دوزاختا دۈم ياتقۇزۇلۇپ سورىلىدىغان كۈنىدە**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادا ساراڭلىققا، ھەقتىن شەكلىنىشكە ۋە گۇمانلىنىشقا مۇپتىلا بولغىنىدەك، ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرى ئۇلارغا ئاخىرەتتە دوزاخنى مىراس قالدۇرىدۇ. ئۇلار دۇنيادا تۇغرا يولدىن ئازغىنىدەك ئاخىرەتتە دوزاختا دۈم ياتقۇزۇلۇپ سۆرىلىدۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نەگە ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئۇلارغا تاپا - تەنە ۋە مالامەت قىلىش يۈزىسىدىن ﴿**«دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ)**﴾.

www.munber.org

ھەممە نەرسىنىڭ ئالدىنئالا ئۆلچەملىك قىلىپ يارىتىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله ھەممە نەرسىنى ياراتتى، ئاندىن (ئۆزىنىڭ خاھىشى بويىچە) ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئۆلچەمنى بەلگىلىدى﴾[1] ﴿ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلغىن. ئۇ (پۈتۈن مەخلۇقاتنى) ياراتتى، (ئۇلارنى) بېجىرىم (يەنى چىرايلىق ۋە مۇناسىپ شەكىلدە) قىلدى. مەخلۇقاتقا پايدىلىق ئىشلارنى (تەقدىر قىلدى، ئۇلارغا پايدىلىنىش يوللىرىنى) كۆرسەتتى﴾[2] يەنى الله تائالا ھەممە نەرسىنى ئالدىنئالا ئۆلچەملىك قىلىپ بەلگىلىدى ۋە مەخلۇقاتقا ئۇ نەرسىلەردىن پايدىلىنىش يوللىرىنى كۆرسەتتى. سۈننىي ئەقىدىسىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆلىمالىرى بۇ ئايەت كەرىمنى الله تائالانىڭ ئىنسانلارغا بولىدىغان ئىشلارنى ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن دەلىل قىلىدۇ. ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇش الله تائالانىڭ شەيئىلەرنى ۋۇجۇتقا كېلىشتىن ئىلگىرى بىلىدىغانلىقى ۋە شەيئىلەرنى يارىتىشتىن ئىلگىرى بەلگىلەيدىغانلىقىدىن ئىبارەتتۇر. ئۆلىمالار بۇ ئايەت بىلەن ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان ئايەتلەر بىلەن، شۇنداقلا شۇ مەنىدە رىۋايەت قىلىنغان تۇغرا ھەدىسلەر بىلەن ساھابىلەر زامانىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە ئوتتۇرىغا چىققان قەدىرىيە پىرقىسىگە رەددىيە بېرىدۇ. بىز بۇ ماۋزۇدا ۋە بۇ مازۇنىڭ ھەققىدە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر ئۇستىدە سەھىھ بۇخارىنىڭ ئىمان بابىنىڭ شەرھىسىدە تەپسىلىي توختالغان ئىدۇق. بۇ يەردىمۇ بۇ ئايىتى كەرىمگە مۇناسىۋەتلىك ھەدىسلەرنى بايان قىلىمىز.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرەيش مۇشرىكلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا تەقدىر (يەنى ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇش) توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىشىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولدى: ﴿**ئۇلار دوزاختا دۇم ياتقۇزۇلۇپ سورىلىدىغان كۈندە، (ئۇلارغا) «دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ). بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق**﴾ ئىمام مۇسلىم، ئىبنى ماجە، تىرمىزى قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بەززار، ئەمرى ئىبنى شۇئەيبنىڭ بوۋىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**گۇناھكارلار ھەقىقەتەن (دۇنيادا) گۇمراھلىقتىدۇر، (ئاخىرەتتە) دوزاختىدۇر. ئۇلار دوزاختا دۇم ياتقۇزۇلۇپ سورىلىدىغان كۈندە، (ئۇلارغا) «دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ). بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق**﴾ دېگەن بۇ ئايەتلەر پەقەت قەدىرىيە پىرقىسى ھەققىدە نازىل بولغان.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، زۇرارەنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:﴿**(ئۇلارغا) «دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ). بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق**﴾ دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلىدى ۋە مۇنداق دېدى: بۇ ئايەت مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئاخىر زامانىدا كېلىدىغان، الله تائالانىڭ ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشىنى يالغانغا چىقىرىدىغان كىشىلەر ھەققىدە نازىل بولدى.

ئەتا ئىبنى ئەبۇرەباھ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئىبنى ئابباسنىڭ قېشىغا كەلدىم، ئۇ زەمزەم قۇدۇقىدىن سۇ تارتىۋېتىپتىكەن، ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ پەش - پۇشقاقلىرى ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ، مەن ئۇنىڭغا: تەقدىر توغرىسىدا سۆزلىنىپتۇ، دېدىم، ئۇ ھەيران قالغان ھالدا: ئۇلار ھەقىقەتەن شۇنداق قىلىپتىمۇ؟ دېدى، مەن: ھەئە، دېدىم. ئۇ: الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ﴿**(ئۇلارغا) «دوزاخنىڭ ئازابىنى تېتىڭلار» (دېيىلىدۇ). بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق**﴾ دېگەن بۇ ئايەت پەقەت شۇلار ھەققىدە

---

[1] سۈرە فۇرقان 2 - ئايەتنىڭ بىر قىسى.
[2] سۈرە ئەئلا 1 — 3 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

نازىل بولغان، ئۇلار بۇ ئۈممەتنىڭ يامان كىشىلىرىدۇر، ئۇلارنىڭ كېسەللىرىنى يوقلىماڭلار، مېيتلىرىنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇماڭلار، ئەگەر مەن ئۇلاردىن بىرەرسىنى كۆرۈپ قالسام بۇ ئىككى بارمىقىم بىلەن ئۇنىڭ ئىككى كۆزىنى قويىۋېتەتتىم، دېدى.

ئىمام ئەھمەد، نافىئىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئۆمەرنىڭ خەت يېزىشىپ تۇرىدىغان شاملىق بىر دوستى بار ئىدى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر دوستىغا مۇنداق خەت يازدى: ماڭا خەۋەر قىلىنىشچە سەن تەقدىر توغرىسىدا بەزى نەرسىلەرنى سۆزلەپسەن، بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا خەت يېزىشتىن توختاپ قال، مەن ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كەلگۈسىدە مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن بىر تۈركۈم قەۋملەر پەيدا بولىدۇ، ئۇلار تەقدىرنى يالغانغا چىقىرىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم. ئۇنى ئىمام ئەبۇداۋۇدمۇ ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلدىن رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئۆمەردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەممە نەرسە ھەتتاكى ئاجىزلىق بىلەن كۈچ - قۇۋۋەتمۇ ئۆلچەملىك قىلىپ يارىتىلدى» ئىمام مۇسلىممۇ ئۇنى مالىكنىڭ ھەدىسىدىن مۇشۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «الله تائالادىن يارىدەم تەلەپ قىلغىن، ھاماقەتلىك قىلمىغىن، ئەگەر ساڭا بىرەر ئىش بولسا: الله تائالا تەقدىر قىلغان ئىش بولىدۇ، ئۇ خالىغان ئىشنى قىلىدۇ، دېگىن. ئەگەر مەن ئۇنى مۇنداق قىلغان بولسام، بۇ ئىش ئەلۋەتتە مۇنداق بۇلار ئىدى، دېمىگىن. ئەگەر سەن بۇيرۇلغاندەك قىلمىساڭ، شۇبھىسىزكى، سەن شەيتاننىڭ ئىشىغا ئىشىك ئاچقان بولىسەن».

ئىبنى ئاببىاس ئۆزىگە يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىلگىنكى، ئەگەر الله تائالا سېنىڭ پايدىڭ ئۈچۈن تەقدىر قىلمىغان بىرەر نەرسە بىلەن ساڭا پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ئۈممەت توپلانغان تەقدىردىمۇ ئۇلار ساڭا ھېچبىر پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەگەر، الله تائالا سېنىڭ زىيىنىڭغا تەقدىر قىلمىغان بىرەر نەرسە بىلەن ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ئۈممەت توپلانغان تەقدىردىمۇ ئۇلار ساڭا ھېچ زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. قەلەملەرنىڭ رەڭگى قۇرىدى، سەھىپىلەر قاتلاندى».

ئىمام ئەھمەد، ئۇباد ئىبنى ۋەلىدنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دەپ سۆزلەپ بەرگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئاتام ئۇباد[1] نىڭ قېشىغا كىردىم، ئۇ كېسەل ئىدى، مەن ئۇنى بۇ كېسىلىدە ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن دەپ ئويلىدىم، ئاندىن ئۇنىڭغا: ئى ئاتا! ماڭا ۋەسىيەت قالدۇرغىن ۋە توغرا يول كۆرسەتكىن، دېدىم. ئۇ: مېنى ئولتۇرغۇزۇڭلار، دېدى. ئۇ ئولتۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ماڭا: ئى ئوغۇلچىقىم! سەن ھەقىقەتەن تەقدىرگە - ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ تەقدىر بىلەن بولىدىغانلىقىغا ئىشەنمىگىچە ئىمانىنىڭ تەمىنى تېتىيالمايسەن ۋە الله تائالانى ھەقىقىي بىلىش دەرىجىسىگە يېتەلمەيسەن، دېدى. مەن: ئى ئاتا! ياخشىلىقنىڭ ۋە يامانلىقنىڭ تەقدىر بىلەن بولىدىغانلىقىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى مەن قانداقمۇ بىلەلەيمەن؟ دېسەم. ئۇ: بىلگىنكى، سېنىڭ بىرەر خاتالىقىڭ ساڭا ھېچ بىر زىيان كەلتۈرگۈچى ئەمەستۇر. شۇنداقلا ساڭا كەلگەن زىيان سېنىڭ خاتالىقىڭ سەۋەبىدىن بولغانمۇ ئەمەستۇر، ئى ئوغۇلچىقىم! مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «شۇبھىسىزكى، الله تائالا تۇنجى قىلىپ قەلەمنى يارىتتى، ئاندىن ئۇنىڭغا يازغىن، دېدى. قەلەم شۇ سائەتتىلا قىيامەت كۈنىگىچە بولىدىغان نەرسىلەرنى

[1] بۇ ئۇباده بىرىنجى ئۇبادىنىڭ بوۋىسىدۇر.

www.munber.org

يازدى » ئى ئوغۇلچىقىم! ئەگەر سەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەي تۇرۇپ ئۆلسەڭ، دوزاخقا كىرىپ كېتىسەن، دېدى. بۇنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :« شۇبھىسىزكى، اللە تائالا مەخلۇقاتنىڭ تەقدىرلىرىنى ئاسمانلار بىلەن زېمىننى يارىتىشتىن 50 مىڭ يىل ئىلگىرى پۈتۈۋەتكەن » دېدى. ئىبنى ۋەھىب ئۇنىڭغا ﴿اللە نىڭ ئەرشى سۇ ئۈستىدە ئىدى﴾[1] دېگەن ئايىتىنى قوشۇپ رىۋايەت قىلدى. ئۇنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

اللە تائالانىڭ ئۇلار توغرىسىدىكى ئەمرـ پەرمانىنى ئىجرا قىلىش بىلەن قورقىتىشى توغرىسىدا

﴿**(بىرەر شەيئىنى ياراتماقچى بولساق) بىزنىڭ ئەمرىمىز پەقەت بىر سۆزدۇر، (ئۇ) كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانىنىڭ ئالدىلىقىدا (ئورۇنلىنىدۇ)**﴾ اللە تائالانىڭ تەقدىرى ئىنسانلار ئىچىدە ئىجرا قىلىنىدىغانلىقىدىن خەۋەر قىلىنغىنىدەك، بۇ ئايەتمۇ اللە تائالانىڭ ئىرادىسىنىڭ ئۇلار ئىچىدە ئىجرا قىلىندىغانلىقىدىن بېرىلگەن خەۋەردۇر، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىزنىڭ ئەمرىمىز پەقەت بىر سۆزدۇر**﴾ يەنى بىز بىر ئىشقا پەقەت بىر قېتىملا ئەمر قىلىمىز، ئۇنى ئىككىنچى قېتىم تەكتلەشكە موھتاج بولمايمىز، بىز ئەمر قىلغان ئۇ ئىش كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانچىلىك ئارىلىقتا ۋۇجۇتقا كېلىدۇ، بىر سىكونتمۇ كېچىكىپ قالمايدۇ.

﴿**بىز ھەقىقەتەن سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن**﴾ پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشتا ﴿**سىلەرگە ئوخشاش بولغانلارنى ھالاك قىلدۇق، ئىبرەت ئالغۇچى بارمۇ؟**﴾ يەنى اللە تائالا ئەنە شۇ كاپىرلارنى گىرىپتار قىلغان خارلىقتىن ۋە ئۇلارغا تەقدىر قىلىنغان ئازابتىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالغۇچى بارمۇ؟ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار بىلەن ئۇلارنىڭ ئارزۇ قىلغان نەرسىلىرى (يەنى ئىمان ئېيتىش ۋە جەننەتكە كىرىش) ئارىسىدا توسالغۇ پەيدا قىلىندى. ئۇلارغا ئىلگىرى ئۇلارغا ئوخشاشلارغا قىلىنغاندەك قىلىندى﴾[2]

﴿**ئۇلارنىڭ قىلغان (ياخشى ۋە يامان) ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى نامە ـ ئەمالنامىدا مەۋجۇتتۇر**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى پەرىشتىلەرنىڭ قوللىرىدىكى دەپتەرلەردە يېزىقلىقتۇر.

﴿**كىچىك ئىش، چوڭ ئىشنىڭ ھەممىسى (لەۋھۇلمەھپۇزدا) خاتىرىلەنگەندۇر**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ چوڭ ـ كىچىك گۇناھلىرىنىڭ بىرىمۇ قالدۇرۇلماستىن ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمەل دەپتەرلىرىدە يېزىلغاندۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:« ئى ئائىشە! كىچىك گۇناھلاردىنمۇ ساقلىنىڭ، شۇبھىسىزكى، كىچىك گۇناھلاردىنمۇ اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا ھېساب ئېلىنىدۇ ». بۇنى ئىمام نەسەئى ۋە ئىبنى ماجەمۇ رىۋايەت قىلغان.

تەقۋادارلارنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا

﴿**شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار جەننەتلەردە بولىدۇ، (سۇ، مەي، ھەسەل، سۈت) ئۆستەڭلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئازغۇنلۇق، قايمۇقۇش ئىچىدە قالغان، تاپا ـ تەنە، مالامەت، قورقۇتۇشقا ئۇچراش بىلەن بىرگە دوزاختا دۇم ياتقۇزۇلۇپ سۆرىلىدىغان بەتبەخت كىشىلەرنىڭ دەل ئەكسىچە بولىدۇ. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئۇلار) قۇدرەتلىك اللەنىڭ دەرگاھىدا كۆڭۈلدىكىدەك جايدا بولىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالانىڭ ھۇزۇرىدىكى ئىسسىل يۇرتتا، اللە تائالانىڭ رازىلىقى، پەزلى، ئېھسانى، ساخاۋىتى ۋە ياخشىلىقى

[1] سۈرە ھۇد 7 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە سەبەئ 54 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىچىدە، بۇيۇك پادىشاھنىڭ، پۈتۈن شەيئىلەرنى ئۆلچەملىك ياراتقۇچى الله تائالانىڭ دەرگاھىدا بولىدۇ، الله تائالا ئۆلار تەلەپ قىلغان ۋە ئىرادە قىلغان نەرسىلەردىن ئۆزى خالىغانىنى يارىتىشقا قۇدرەتلىكتۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمردىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە تەبلىغ قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ھۆكۈملىرىدە، تەۋەلىرىدە ۋە ئىگىدارچىلىق قىلغان نەرسىلەردە ئادىللىق بىلەن ئادالەت يۈرگۈزگەنلەر الله تائالانىڭ دەرگاھىدا، الله تائالانىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى نۇردىن بولغان مۇنبەرلەر ئۈستىدە بولىدۇ. الله تائالانىڭ ھەر ئىككى تەرىپى ئوڭدۇر» بۇنى ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە قەمەرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله تائالاغا خاستۇر، الله مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇرغۇچىدۇر ۋە خاتالىقتىن ساقلىغۇچىدۇر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە رەھمان | 78 ئايەت

سۈرە رەھمان توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، زىررەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئۇنىڭغا: قۇرئاندا كېلىدىغان تۆۋەندىكى "ا سن" دېگەن سۆزنى "ئاسىنىن" دەپ ئوقۇمسەن ياكى "ئەسىنىن" دەپ ئوقۇمسەن؟ دېدى. ئۇ: مەن ھەقىقەتەن قۇرئاننىڭ ھەممىنى ئوقۇدۇم، مەن ئەلۋەتتە قۇرئاننىڭ مۇفەسسەل بولۇمىنى بىر رەكئەت نامازدا ئوقۇيالايمەن، دېدى. ئۇ ئادەم: ئەت قوغلىغاندەك تېز ئوقۇمسەن؟ مەن سېنىڭ قانداق ئوقۇشۇڭ بىلەن كارىم يوق، مەن پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئاننىڭ مۇفەسسەل بۆلۈمىنىڭ بېشىدىن باشلاپ ئىككىدىن ـ ئىككىدىن قىلىپ نامازدا ئوقۇغانلىقىنى بىلىمەن. ئىبنى مەسئۇدنىڭ قارىشىچە قۇرئاننىڭ مۇفەسسەل بۆلۈمى سۈرە رەھماندىن باشلىناتتى، دېدى.

ئىمام ئەبۇئىسا تىرمىزى، جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنىڭ قېشىغا چىقىپ ئۇلارغا سۈرە رەھماننىڭ بېشىدىن ئاخىرغىچىلىك ئوقۇپ بەردى، ئۇلار جىم تۇرۇپ تىڭشىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «شۇبھىسىزكى، مەن بۇ سۈرىنى جىنلارغا كېچىسىدە ئوقۇپ بەردىم، ئۇلار سىلەرگە قارىغاندا ياخشى جاۋاب قايتۇرغان ئىدى، مەن ھەر قېتىم الله تائالا نىڭ ﴿**ئى ئىنسانلار! جىنلار! پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ دېگەن ئايىتىگە كەلگەن چېغىمدا، ئۇلار: پەرۋەردىگارىمىز! سېنىڭ نېمەتلىرىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئىنكار قىلمايمىز، جىمى ھەمدۇسانا ساڭا مەنسۇپتۇر، دەپ جاۋاب قايتۇردى» دېدى. بۇنى ئەبۇبەكرى بەززارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇجەئفەر ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈرە رەھماننى ئوقۇپ ئاندىن: «نېمە ئۈچۈندۇركى، مەن جىنلارنىڭ ئۆز پەرۋەردىگارىغا سىلەرگە قارىغاندا ياخشى جاۋاب بەرگەنلىكىنى ئاڭلاۋاتىمەنغۇ؟» دېدى. ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇلار نېمە دېدى؟ دېيىشتى. ئۇ: «مەن ئوقۇپ الله تائالانىڭ ﴿**ئى ئىنسانلار! جىنلار! پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ دېگەن سۆزىگە كەلسەملا: ئىنكار قىلمايمىز، دەپ جاۋاب قايتۇردى» دېدى. ئۇنى ئىمام بەززارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلرَّحْمَٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ ٱلْقُرْءَانَ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ ٱلْبَيَانَ ﴿٤﴾ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا۟ فِى ٱلْمِيزَانِ

www.munber.org

﴿٨﴾ وَأَقِيمُواْ ٱلۡوَزۡنَ بِٱلۡقِسۡطِ وَلَا تُخۡسِرُواْ ٱلۡمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَٱلۡأَرۡضَ وَضَعَهَا لِلۡأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَٰكِهَةٞ
وَٱلنَّخۡلُ ذَاتُ ٱلۡأَكۡمَامِ ﴿١١﴾ وَٱلۡحَبُّ ذُو ٱلۡعَصۡفِ وَٱلرَّيۡحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

مېھرىبان الله[1]. قۇرئاننى تەلىم بەردى (ئۇنى ھېپزى قىلىشنى ۋە چۈشىنىشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى)[2]. ئىنسانىنى ياراتتى[3]. ئۇنىڭغا (مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن) سۆزلەشنى ئۆگەتتى[4]. كۈن بىلەن ئاي (ئۆز بۇرجلىرىدا) مۇئەييەن ھېساب بويىچە سەير قىلىدۇ[5]. ئوت ـ چۆپلەر، دەل ـ دەرەخلەر سەجدە قىلىدۇ (يەنى اللەنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنىدۇ)[6]. الله ئاسمانىنى ئېگىز ياراتتى. ئۆلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن، الله تارازىنى بېكىتتى[7،8]. ئۆلچەمدە ئادىل بولۇڭلار، تارازىدا كەم بەرمەڭلار[9]. زېمىننى كىشىلەرنىڭ (پايدىلىنىشى) ئۈچۈن (يايىپاڭ) قىلدى[10]. زېمىندا مېۋىلەر، بوغۇنلۇق خورمىلار بار[11]. سامىنى بار دانلىق زىرائەتلەر، خۇش بۇي ئۆسۈملۈكلەر بار[12]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[13].

مېھرىبان الله تائالانىڭ قۇرئاننى نازىل قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭدىن تەلىم بەرگەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا ئىنسانلارغا ئۆز پەزلى ۋە مەرھەمىتى يۈزىسىدىن بەندىلىرىگە قۇرئاننى نازىل قىلغانلىقىنى ۋە الله تائالا مەرھەمەت قىلغان كىشىگە قۇرئاننى يادا ئېلىشنى ۋە ئۇنى چۈشىنىشنى ئاسان قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مېھرىبان الله قۇرئاننى تەلىم بەردى (ئۇنى ھېپزى قىلىشنى ۋە چۈشىنىشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى). ئىنسانىنى ياراتتى. ئۇنىڭغا (مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن) سۆزلەشنى ئۆگەتتى**﴾ ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا بەندىلىرىگە سۆزلەشنى ئۆگەتتى. چۈنكى، الله تائالانىڭ قۇرئاننى تەلىم بېرىشى ئۇنى تىلاۋەت قىلىشنى ئۆگىتىشتىن ئىبارەتتۇر. قۇرئاننى ئۆگىتىش ئىنسانلارغا قىرائەت قىلىشنى ئاسانلاشتۇرۇش، ھەرپلەرنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىدىن چىقىرىلىشى، كېكىردەك قىسمىدىن، ئېغىز بوشلۇقىدىن، ئۈستۈنكى ۋە ئاستىنقى لەۋلەردىن خىلمۇ خىل ۋە تۈرلۈك ئاۋاز چىقىرىش ئۈسۈلىدا چىقىرىشى قاتارلىقلارنى ئۆز ـ ئىچىگە ئالىدۇ.

الله تائالانىڭ كۈن، ئاي، ئاسمان ۋە زېمىندىكى ئالامەتلىرى توغرىسىدا

﴿**كۈن بىلەن ئاي (ئۆز بۇرجلىرىدا) مۇئەييەن ھېساب بويىچە سەير قىلىدۇ**﴾ يەنى قارىمۇ قارشى كېلىپ قالمايدىغان، بىر ـ بىرىگە سوقۇلۇپ كەتمەيدىغان ئىنچىكە ۋە پۇختا ھېساب بىلەن بىر ـ بىرىگە ئەگىشىپ توختىماستىن سەير قىلىدۇ. ﴿كۈننىڭ ئايغا يېتىۋېلىشى (يەنى ئىككىسىنىڭ جەم بولۇپ قېلىشى)، كېچىنىڭ كۈندۈزدىن ئېشىپ كېتىشى (يەنى ۋاقتى كەلمەستىن كۈندۈزنىڭ ئورنىنى ئېلىشى) مۇمكىن ئەمەس، ھەر بىرى پەلەكتە ئۈزۈپ تۇرىدۇ﴾[1] ﴿الله سۈبھىنى (قاراڭغۇدىن) يېرىپ چىقارغۇچىدۇر (يەنى تاڭنى يورۇتقۇچىدۇر)، الله كېچىنى (سىلەر ئۈچۈن) ئىستىراھەت قىلىپ ياراتتى، (سىلەرنىڭ) ۋاقىت ھېسابلىشىڭلار ئۈچۈن قۇياش بىلەن ئاينى ياراتتى. بۇ، غالىب، ھەممىنى بىلگۈچى الله نىڭ ئادىنئالا بەلگىلىگەن ئىشىدۇر﴾[2].

---

[1] سۈرە ياسىن 40 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنئام 96 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئوت ـ چۆپلەر، دەل ـ دەرەخلەر سەجدە قىلىدۇ (يەنى اللەنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنىدۇ)﴾ ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتتىكى "دەل ـ دەرەخلەر" دەپ ئېلىنغان سۆزنىڭ غوللۇق دەرەخلەر دېگەن مەنىدە كېلىدىغانلىقىغا بىرلىككە كەلدى. لېكىن ئايەتتىكى الله تائالانىڭ " ئوت ـ چۆپلەر" دەپ ئېلىنغان سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسى "يۇلتۇزلار" دېگەن مەنىدىمۇ ۋە "ئوت ـ چۆپلەر" دېگەن مەنىدىمۇ كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ سۆزنىڭ بۇ يەردە زادى قايسى مەنىنى بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ: ئۇ سۆزنىڭ بۇ يەردىكى مەنىسى يەر يۈزىدىكى ئوت ـ چۆپلەر دېگەن مەنىدە، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير، سۇددى ۋە سۇفيان سەۋرى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. بۇنىڭغا ئىبنى جەرىرمۇ قوشۇلغان.

مۇجاھىد: ئۇ سۆزنىڭ بۇ يەردىكى مەنىسى ئاسماندىكى يۇلتۇزلار دېگەن مەنىدە بولىدۇ، دېدى. ھەسەن ۋە قەتادىمۇ شۇنداق دېدى. ئەڭ توغرىسىنى الله بىلگۈچىدۇر، الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىگە ئاساسلانغان مۇجاھىد قاتارلىقلارنىڭ تەپسىرى كۆچلۈك مەنىگە ئىگىدۇر: ﴿بىلمەمسەنكى، ئاسماندىكىلەر (يەنى پەرىشتىلەر)، زېمىندىكىلەر (يەنى ئىنسانلار، جىنلار ۋە زېمىندا ياشايدىغان بارلىق مەخلۇقاتلار)، كۈن، ئاي، يۇلتۇزلار، تاغلار، دەرەخلەر، ھايۋاناتلار (اللەغا بويسۇنۇپ، اللەنىڭ تەسەررۇپ قىلىشى بويىچە ھەركەت قىلىدۇ) ۋە نۇرغۇن كىشىلەر اللەغا سەجدە قىلىدۇ﴾[1].

﴿الله ئاسمانىنى ئېگىز ياراتتى. ئۆلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن، الله تارازىنى﴾ يەنى ئادالەتنى ﴿بېكىتتى﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق﴾[2] الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇشۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۆلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن﴾ يەنى شەيئىلەرنىڭ ھەممىسى ھەق ۋە ئادالەت بىلەن بولۇشى ئۈچۈن الله تائالا ئاسمانلارنى، زېمىننى ھەق ۋە ئادالەت بىلەن ياراتتى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۆلچەمدە ئادىل بولۇڭلار، تارازىدا كەم بەرمەڭلار﴾ يەنى ئۆلچەمدە كەم بەرمەڭلار، بەلكى ھەق ۋە ئادىللىق بىلەن ئۆلچەپ بېرىڭلار. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿نەرسىلەرنى توغرا تارازىدا تارتىڭلار﴾[3].

﴿زېمىننى كىشىلەرنىڭ (پايدىلىنىشى) ئۈچۈن (ياپياق) قىلدى﴾ يەنى ئاسمانىنى ئېگىز ياراتقىنىدەك زېمىننىمۇ كەڭرى قىلىپ يارىتتى. زېمىننىڭ پۈتۈن قىتئەلىرى ۋە ھەممە جايلىرىدا ھەر تۈرلۈك، ھەر خىل شەكىللىك، ھەر خىل رەڭلىك ۋە ھەر خىل تىلدىكى ئىنسانلار بولغانلىقى ئۈچۈن، زېمىننى ئۇلار بىلەن تەۋرەپ كەتمەي چىڭ تۇرسۇن دەپ ئۇنى ئېگىز ـ ئېگىز تاغلار بىلەن مەھكەم تۇرىدىغان قىلدى.

﴿زېمىندا مېۋىلەر﴾ يەنى رەڭلىرى، تەملىرى ۋە پۇراقلىرى خىلمۇخىل بولغان مېۋىلەر ﴿بوغۇنلۇق خورمىلار بار﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە خورمىنى ئۇنىڭ ھۆل ۋە قۇرۇق ھالىتىدە داڭلىق ۋە پايدىلىق مېۋە بولغانلىقى ئۈچۈن ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

﴿سامسى بار دانلىق زىرائەتلەر﴾ يەنى بۇغداي، ئارپا ۋە شۇلارغا ئوخشىغان، غوللىرىنى ياپراقلار ئوراپ تۇرىدىغان، سامسى بار باشاقلىق زىرائەتلەر ﴿خۇش پۇرى ئۆسۈملۈكلەر بار﴾.

---

[1] سۈرە ھەج 18 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھەدىد 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە شۇئەرا 182 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىنساننىڭ الله تائالانىڭ نېمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟﴾ يەنى ئى ئىنسانلار ۋە جىنلار جامائەسى! سىلەرگە بېرىلگەن نېمەتلەر ئوچۇق - ئاشكارىدۇر، سىلەر ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇپ تۇرىۋاتىسىلەر، سىلەر ئۇنى ئىنكار قىلىشقا ۋە ئۇنىڭدىن تېنىشقا قادىر بولالمايسىلەر.

مۇمىن جىنلار ئېيتقاندەك، بىزمۇ: ئى الله! بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز! سېنىڭ نېمەتلىرىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئىنكار قىلمايمىز، جىمى ھەمدۇسانالار ساڭا خاستۇر، دەيمىز. ئىبى ئابباس: ئى پەرۋەردىگارىم! نېمەتلەرنىڭ ھېچقايسىسىنى ئىنكار قىلمايمىز، دەيتتى.

* * * * * * *

خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن صَلۡصَٰلٖ كَٱلۡفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ ٱلۡجَآنَّ مِن مَّارِجٖ مِّن نَّارٖ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ وَرَبُّ ٱلۡمَغۡرِبَيۡنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٞ لَّا يَبۡغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخۡرُجُ مِنۡهُمَا ٱللُّؤۡلُؤُ وَٱلۡمَرۡجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡمُنشَـَٔاتُ فِي ٱلۡبَحۡرِ كَٱلۡأَعۡلَٰمِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

(الله) ئىنسانىنى (يەنى ئاتاڭلار ئادەمنى) (چەكسە جارانغۇلايدىغان) ساپالدەك قۇرۇق لايدىن ياراتتى[14]. جىنلارنى ئوتتىنىڭ يالقۇنىدىن ياراتتى[15]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[16]. ئۇ ئىككى مەشرىق (يەنى كۈن بىلەن ئاينىڭ چىقىدىغان ئىككى جايى)نىڭ پەرۋەردىگارىدۇر ۋە ئىككى مەغرىب (يەنى كۈن بىلەن ئاينىڭ پاتىدىغان ئىككى جاي) نىڭ پەرۋەردىگارىدۇر[17]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[18]. ئۇ ئىككى دېڭىزنى (بىرى تاتلىق، بىرى ئاچچىق) ئاققۇزدى، ئۇلار ئۇچرىشىدۇ[19]. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا توسما بولۇپ، بىر-بىرىگە قوشۇلۇپ كەتمەيدۇ[20]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[21]. ئۇلاردىن مەرۋايىت بىلەن مارجان چىقىدۇ[23]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[23]. دېڭىزلاردا قاتناۋاتقان تاغدەك كېمىلەر اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر[24]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[25].

ئادەم بىلەن جىننىڭ يارىتىلىشىنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ئىنسانىنى چەكسە جىرىڭلايدىغان ساپالدەك قۇرۇق لايدىن ياراتقانلىقىنى، جىنلارنى ئوتتىنىڭ يالقۇنىدىن ياراتقانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ئىمام ئەھمەد، ئائىشەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەرىشتىلەر نۇردىن يارىتىلدى، جىنلار ئوتتىنىڭ يالقۇنىدىن يارىتىلدى، ئادەم سىلەرگە سۈپەتلەنگەن نەرسىدىن (يەنى چەكسە جىرىڭلايدىغان ساپالدەك قۇرۇق لايدىن) يارىتىلدى» بۇنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى يۇقىرىدا بايان قىلىندى.

الله تائالانىڭ ئۆزىنىڭ ئىككى مەشرىق بىلەن ئىككى مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىنى تىلغا ئالغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئۇ ئىككى مەشرىقنىڭ**﴾ يەنى كۈننىڭ يىل بىلەن قىشتا چىقىدىغان ئىككى ئورنىنىڭ ﴿**پەرۋەردىگارىدۇر ۋە ئىككى مەغرىبنىڭ**﴾ يەنى كۈننىڭ يىل بىلەن قىشتا پاتىدىغان ئىككى ئورنىنىڭ ﴿**پەرۋەردىگارىدۇر**﴾ الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەشرىقلارنىڭ ۋە مەغرىبلەرنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى﴾[1] بۇ ئايەتتىكى مەشرىقلەر بىلەن مەغرىبلەر ھەر كۈنى كۈننىڭ ئالدىنقى كۈندىكىدىن ئوخشىمايدىغان جايدىن چىقىشى، ئوخشىمايدىغان جايدا سەير قىلىشى ۋە كىشىلەرگە ھەر كۈنى ئالدىنقى كۈنگە قارىغاندا پەرقلىق كۆرۈنۈشى بىلەن ئەمەلىيلىشىدۇ. الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)﴾[2] بۇ ئايەتتە مۇتلەق مەشرىق بىلەن مەغرىب كۆزدە تۇتۇلىدۇ. مەشرىق بىلەن مەغرىبلەرنىڭ پەرقلىق بولۇشىدا جىنلار بىلەن ئىنسانلاردىن ئىبارەت مەخلۇقاتلارغا پايدا - مەنپەئەتلەر بولغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾

الله تائالانىڭ ئىككى خىل دېڭىزنى ۋە كېمىلەرنى يارىتقانلىقىنى تىلغا ئالغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئۇ ئىككى دېڭىزنى (بىرى تاتلىق، بىرى ئاچچىق) ئاققۇزدى، ئۇلار ئۇچرىشىدۇ**﴾ ئىبنى زەيد الله نىڭ ﴿**ئۇلار ئۇچرىشىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنى: الله تائالا ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ تۇرغۇچى پەردە ۋە توسمىلارنى قىلىپ ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇچرىشىشىنى توسۇپ تۇرىدۇ، دەپ تەپسىر قىلىدى. الله تائالانىڭ: ﴿**ئىككى دېڭىزنى**﴾ دېگەن ئايىتىدىن بىرى تۇزلۇق، يەنە بىرى سۇيى تاتلىق دەريا كۆزدە تۇتۇلىدۇ، تاتلىقى ئىنسانلار ئارىسىدا ئېقىپ تۇرۇۋاتقان دەريالاردىن ئىبارەتتۇر. بىز بۇ ھەقتە سۈرە فۇرقاندىكى الله تائالانىڭ ﴿الله (قۇدرىتى بىلەن) بىرى تاتلىق بولغان دەريانى، بىرى تۇزلۇق بولغان دېڭىزنى (ئۇلار بىر - بىرىگە تۇتىشاڭغۇ بولغان ھالدا) قويۇۋەتتى، (ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پەردە، توسما بەرپا قىلدى﴾[3] دېگەن ئايىتى ئۈستىدە تەپسىلى توختالدۇق.

﴿**ئۇلارنىڭ ئارىسىدا توسما بولۇپ، بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتمەيدۇ**﴾ يەنى دەريا دېڭىزغا، دېڭىز دەرياغا قوشۇلۇپ، بىرى يەنە بىرىنىڭ سۇيىنى بۇزۇپ، ئۇنىڭ ئەسلى مەقسەت قىلىنغان سۇيىتىنى يوقىتىپ قويماسلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا زېمىندىن ئىبارەت توسما بەرپا قىلدى.

﴿**ئۇلاردىن مەرۋايىت بىلەن مارجان چىقىدۇ**﴾ دېڭىزدىن چىقىدىغان مەرۋايىت بولسا ھەممىگە تونۇشلۇقتۇر. مارجانغا كەلسەك مۇجاھىد، قەتادە، ئەبۇرىزىين، زەھھاك ۋە ئەلى قاتارلىقلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەرۋايىتنىڭ ئۈششاقلىرى مارجان دېيىلىدىكەن. ئىبنى جەرىرنىڭ بەزى سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن رىۋايەت قىلىپ ئېيتىشىچە، مەرۋايىتنىڭ چوڭلىرى ۋە ياخشىلىرى مارجان دېيىلىدىكەن.

---

[1] سۈرە مەئارىج 40 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۇززەممىل 9 - ئايەت.
[3] سۈرە فۇرقان 53 - ئايەت.

www.munber.org

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەگەر ئاسماندىن يامغۇر ياغسا، دېڭىزدىكى قۇلۇللەر ئېغىزلىرىنى ئاچىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىگە چۈشكەن يامغۇر تامچىلىرى مەرۋايىت بولىدۇ. مەرۋايىت بىلەن مارجاننى زىننەت بۇيۇملىرى قىلىش الله تائالا تەرىپىدىن ئەھلى زېمىنغا بېرىلگەن نېمەت بولغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۇنى ئۇلارغا ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾

﴿**دېڭىزلاردا قاتناۋاتقان تاغدەك كېمىلەر اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر**﴾ يەنى ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئۇلار ئېھتىياجلىق بولغان ھەر تۈرلۈك بۇيۇملارنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا تىجارەتچىلەر ۋە ھۈنەرۋەنلەر ئۆزلىرىنىڭ يۈك - تاقالىرى بىلەن ئولتۇرۇپ قىتئەدىن قىتئەگە، دۆلەتتىن دۆلەتكە قاتناۋاتقان كېمىلەرنىڭ چوڭلىقى تاغلارغا ئوخشايدۇ، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾

* * * * * * *

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

زېمىنىنىڭ ئۈستىدىكى ھەممە يوقىلىدۇ[26]. ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ زاتى مەڭگۈ قالىدۇ[27]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[28]. ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە اللەدىن (مەدەت ۋە رىزىق) تىلەيدۇ (يەنى ھەممە اللەغا موھتاجدۇر)، الله ھەر كۈنى بىر ھالەتتىدۇر (يەنى الله ھەر ۋاقىت ۋۇجۇدقا چىقىرىدىغان ئىشلار بىلەن بولۇپ، ئۇلارنى يارىتىپ تۇرىدۇ، ئەھۋاللارنى ياخشىلاپ تۇرىدۇ، مەخلۇقاتلارنى پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ)[29]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[30].

الله تائالانىڭ ئۆزگەرمەس ھالىتى، ئۇنىڭ زاتىنىڭ مەڭگۈ قېلىشى ۋە ھەممىدىن بىھاجەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئەھلى زېمىنىنىڭ يوقىلىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا ئاسمانلاردىكىلەرنىڭمۇ الله تائالا خالىغان كىشىدىن باشقا ھەممىسىنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ كەرەملىك زاتىدىن باشقا ھېچكىمنىڭ قالمايدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. شۇبھىسىزكى، ھەممىدىن يۇكسەك، ھەممە نوقسانلاردىن پاك بولغان پەرۋەردىگار ئۆلمەيدۇ. بەلكى، ئۇ ھەمىشە ھاياتتۇر، مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ئۆزى ياراتقان بارلىق نەرسىلەردىن خەۋەر قىلدى، ئاندىن ئۇنىڭ ھەممىسىنىڭ يوقىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دۇئا قىلغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئى ھەمىشە تىرىك الله! ئى ھەممىنى ئىداره قىلىپ تۇرغۇچى الله! ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى گۈزەل قىلىپ ياراتقۇچى الله! ئى ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك الله! سەندىن باشقا ھېچ مەبۇد بەرھەق يوقتۇر، سېنىڭ مەرھەمىتىڭ بىلەن مەدەت تىلەيمىز، بىزگە بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنىڭ

www.munber.org

ھەممىسىنى ياخشى قىلىپ بەرگىن، بىزنى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانچىلىك ۋاقىتتىمۇ، ئۆزىمىزگە ياكى سەن ياراتقان ئىنسانلاردىن بىرىگە تاشلاپ قويمىغىن» .

شەئبى مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر ﴿**زېمىننىڭ ئۈستىدىكى ھەممە يوقىلىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇساڭ، ﴿**ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ زاتى مەڭگۈ قالىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇمىغىچە توختىمىغىن. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى الله تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشايدۇ: ﴿الله زاتىدىن باشقا بارلىق نەرسە يوقىلىدۇ﴾[1].

بۇ ئايەتتە الله تائالا ئۆزىنىڭ ئېسىل زاتىنى ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك دەپ سۈپەتلىدى، الله تائالا ئەزىزلىنىشكە، ئاسىيلىق قىلىنماسلىققا، ئىتائەت قىلىنىشقا، قارشىلىق قىلىنماسلىققا تېگىشلىكتۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن﴾[2] الله تائالا سەدىقە بەرگۈچىلەردىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرگە بىز اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز﴾[3] ئىبنى ئابباس: ﴿**ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك**﴾ دېگەن ئايەتنى: بۇيۇك ۋە ئۇلۇغ، دەپ تەپسىر قىلغان. الله تائالا پۈتۈن ئەھلى زېمىننىڭ ئۆلۈمدە باراۋەر بولىدىغانلىقى، ئاخىرەت يۇرتىغا بېرىشتا باراۋەر باردىغانلىقى، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك الله تائالا ئۆزىنىڭ ئادىل ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾.

﴿**ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە اللەدىن (مەدەت ۋە رىزىق) تىلەيدۇ (يەنى ھەممە اللەغا موھتاجدۇر). الله ھەر كۈنى بىر ھالەتتىدۇر (يەنى الله ھەر ۋاقىت ۋۇجۇدقا چىقىرىدىغان ئىشلار بىلەن بولۇپ، ئۇلارنى يارىتىپ تۇرىدۇ، ئەھۋاللارنى يېڭىلاپ تۇرىدۇ، مەخلۇقاتلارنى پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ)**﴾ بۇ ئايەت الله تائالانىڭ ئۆزىدىن باشقا ھەممە نەرسىدىن بىھاجەت ئىكەنلىكىنى، بارلىق مەخلۇقاتلارنىڭ بارلىق ھالەتلىرىدە الله تائالاغا موھتاج ئىكەنلىكىنى، ئۇلار الله تائالادىن ناھايىتى ئاجىزانە ھالەتتە تۇرۇپ چىرايلىق سۆزلەر بىلەن ئۆزلىرىگە ئېھتىياجلىق بولغان ھەممە نەرسىنى تىلەيدىغانلىقىنى ۋە الله تائالانىڭ ھەر كۈنى بىر ھالەتتە ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ. ئەئمەش، مۇجاھىدتىن ئۇبەيد ئىبنى ئومەيرنىڭ: ﴿**الله ھەر كۈنى بىر ھالەتتىدۇر**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ شۇ ھالىتى دۇئا قىلغۇچىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىش ياكى ھاجىتىنى تىلىگۈچىگە تىلىگىنىنى بېرىش ياكى پالاكەت باسقان كىشىنى پالاكەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە ياكى كېسەل كىشىگە شىپالىق بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

* * * * * * *

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾

[1] سۈرە قەسەس 88 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە كەھف 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئىنسان 9 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

ئى ئىنسانلار ۋە جىنلار جامائەسى! سىلەردىن (يەنى سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن) ھېساب ئېلىشقا يۈزلىنىمىز[31]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[32]. ئى جىنلار ۋە ئىنسانلار جامائەسى! ئەگەر سىلەر (اللەنىڭ قازاسىدىن قېچىپ) ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ چېگرىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتەلىسەڭلار، ئۆتۈپ كېتىڭلار، سىلەر پەقەت قۇۋۋەت بىلەن ئۆتۈپ كېتەلەيسىلەر (لېكىن سىلەرگە مۇنداق قۇۋۋەت قەيەردىن كەلسۇن)[33]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[34]. (قىيامەت كۈنى) سىلەرگە قىزىق ئوتنىڭ يالقۇنى ۋە تۈتۈنى ئەۋەتىلىدۇ، سىلەر ئۆزەڭلارنى قوغدىيالمايسىلەر[35]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[36].

ئىنسانلار ۋە جىنلار جامائەسىنى قورقۇتۇش ۋە ئۇلار دۇچ كېلىدىغان قورقۇنۇچلۇق ئازاب توغرىسىدا

﴿**ئى ئىنسانلار ۋە جىنلار جامائەسى! سىلەردىن (يەنى سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن) ھېساب ئېلىشقا يۈزلىنىمىز**﴾ ئىبنى جۈرەيج بۇ ئايەتنى: ئاراڭلاردا ئادىل ھۆكۈم قىلىمىز دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان. ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾.

﴿**ئى جىنلار ۋە ئىنسانلار جامائەسى! ئەگەر سىلەر (اللەنىڭ قازاسىدىن قېچىپ) ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ چېگرىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتەلىسەڭلار، ئۆتۈپ كېتىڭلار، سىلەر پەقەت قۇۋۋەت بىلەن ئۆتۈپ كېتەلەيسىلەر (لېكىن سىلەرگە مۇنداق قۇۋۋەت قەيەردىن كەلسۇن)**﴾ يەنى سىلەر اللە تائالانىڭ تەقدىر قىلىپ بېكىتكەن قازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلۇشقا قادىر بولالمايسىلەر، اللە تائالا بولسا سىلەرنى ھەممە ئەتراپىتىن قورشاپ تۇرغۇچىدۇر، سىلەر اللە تائالانىڭ ھۆكمىدىن قۇتۇلۇشقا، ئۇنىڭ سىلەرگە قىلغان ھۆكمىگە يولۇقماي ئۆتۈپ كېتىشكە قادىر ئەمەسسىلەر، سىلەر نەگە بارساڭلار، اللە تائالا سىلەرنى قورشاپ تۇرىدۇ، مانا بۇ مەھشەرگاھ مەيدانىدا يۇز بېرىدۇ. پەرىشتىلەر يەتتە سەپ بولۇپ خالايىقنى پۈتۈن ئەتراپىتىن قورشاپ تۇرىدۇ، ھېچكىم بۇ قۇرشاۋدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ كېتىشكە قادىر بولالمايدۇ. لېكىن، ئۇ ﴿**پەقەت قۇۋۋەت بىلەن ئۆتۈپ**﴾ كېتەلەيدۇ، بىراق ئۇنىڭغا بۇ قۇۋۋەت قەيەردىن كەلسۇن! ﴿ئىنسان بۇ كۈندە: «قاچىدىغان جاي قەيەردە؟» دەيدۇ. ياق، (اللە نىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر. بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارىڭنىڭ تەرىپىدۇر﴾[1].

﴿(دۇنيادا) يامان ئىشلارنى قىلغۇچىلار، (بىر يامانلىقنى قىلسا، قىلغان يامانلىقىغا) ئوخشاش (يەنى شۇنىڭغا لايىق) جازاغا ئۇچرايدۇ، ئۇلار خارلىققا دۇچار بولىدۇ، ئۇلارنى اللە نىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغۇچى زادى بولمايدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى گويا قاراڭغۇ كېچىنىڭ پارچىسى بىلەن ئورالغاندەك قارىيىپ كېتىدۇ، ئۇلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر﴾[2].

---

[1] سۈرە قىيامەت 10 ــ 12 - ئايەتكىچە.
[2] سۈرە يۇنۇس 27 - ئايەت.

www.munber.org

﴿(قىيامەت كۈنى) سىلەرگە قىزىق ئوتنىڭ يالقۇنى ۋە تۈتۈنى ئەۋەتىلىدۇ، سىلەر ئۆزەڭلارنى قوغدىيالمايسىلەر﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتتىكى "تۈتۈنى" دېگەن سۆزنى ئەسلى مەنىسىگە ئاساسەن: ئۇ ئېرىتىلگەن سېرىق قوغۇشۇن بولۇپ، ئۇلارنىڭ باشلىرىغا قۇيۇلىدۇ، دەپ تەپسىر قىلدى. قەتادە ۋە زەھھاكمۇ شۇنداق تەپسىر قىلدى. ئايەتنىڭ خۇلاسە مەنىسى: ئەگەر سىلەر قىيامەت كۈنى قورشاۋدىن قېچىپ ماڭساڭلار، پەرىشتىلەر ۋە زەبانىيلار سىلەرنىڭ ئارقاڭلارغا يېنىشىڭلار ئۈچۈن ئوت يالقۇنىنى ۋە ئېرىتىلگەن قوغۇشۇننى سىلەرگە ئېتىش ئارقىلىق سىلەرنى ئەلۋەتتە توسىدۇ. ﴿سىلەر ئۆزەڭلارنى قوغدىيالمايسىلەر. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟﴾.

* * * * * * *

فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتۡ وَرۡدَةً كَٱلدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوۡمَئِذٖ لَّا يُسۡـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ إِنسٞ وَلَا جَآنّٞ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعۡرَفُ ٱلۡمُجۡرِمُونَ بِسِيمَٰهُمۡ فَيُؤۡخَذُ بِٱلنَّوَٰصِي وَٱلۡأَقۡدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيۡنَهَا وَبَيۡنَ حَمِيمٍ ءَانٖ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

(قىيامەت كۈنى پەرىشتىلەرنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن) ئاسمان يېرىلغان چاغدا ئاسمان (دوزاخنىڭ قىزىقلىقىدىن) قىزىلگۈلدەك، قىزىل چەمدەك بولۇپ قالىدۇ[37]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[38]. بۇ كۈندە ھېچبىر ئىنسان ۋە جىن ئۆزىنىڭ گۇناھىدىن سورالمايدۇ (يەنى گۇناھكارلارنىڭ ئالاھىدە ئالامىتى بولغانلىقتىن مۇنداق سوراشقا ھاجەت بولمايدۇ[39]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[40]. گۇناھكارلار ئۆزلىرىنىڭ (يۈزلىرى قارا، كۆزلىرى كۆك بولۇشتىن ئىبارەت) بەلگىلىرىدىن تونۇلىدۇ، ئۇلار كوكۇلىلىرىدىن تۇتۇلۇپ (دوزاختا تاشلىنىدۇ)[41]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[42]. بۇ، گۇناھكارلار ئىنكار قىلىدىغان جەھەننەمدۇر[43]. ئۇلار دوزاخ بىلەن قايناقسۇ ئارىسىدا بىرىپ - كېلىپ تۇرىدۇ (يەنى گاھىدا ئوت بىلەن، گاھىدا قايناقسۇ بىلەن ئازابلىنىدۇ[44]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[45].

قىيامەتنىڭ قورقۇنچلىرى ۋە گۇناھكارلارنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى ﴿ئاسمان يېرىلغان چاغدا﴾ بۇ ئايەتلەر ۋە بۇنىڭغا ئوخشىغان، بۇنىڭ بىلەن مەنداش ئايەتلەر قىيامەت كۈنى ئاسمانىنىڭ يېرىلىشىنى ئىسپاتلايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئاسمان يېرىلىدۇ، بۇ كۈندە ئاسمان (قالايمىقانلىشىپ) ئاجىزلىشىپ

www.munber.org

كېتىدۇ﴾[1] ﴿شۇ كۈندە ئاسمان بۇلۇت بىلەن بىرلىكتە يېرىلىدۇ، پەرىشتىلەر بەندىلەرنىڭ نامە ـ ئەمالىنى ئېلىپ) ئارقىمۇ ئارقا چۈشىدۇ﴾[2] ﴿ئاسمان يېرىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپ ئىتائەت قىلغان،پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاشقا، ئىتائەت قىلىشقا لايىق بولغان چاغدا﴾[3].

﴿**(قىيامەت كۈنى پەرىشتىلەرنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن) ئاسمان يېرىلغان چاغدا ئاسمان (دوزاخنىڭ قىزىقلىقىدىن) قىزىلگۈلدەك، قىزىل چەمدەك بولۇپ قالىدۇ**﴾ يەنى ئاسمان خۇددى ياغ دۇرى ۋە كۈموش، مېتال ئېرىتىش قازىنىدا ئېرىپ كەتكەندەك ئېرىپ كېتىدۇ، مايلانغان چەملەردەك رەڭگا ـ رەڭ بولۇپ كېتىدۇ. بىرده قىزارسا، بىرده سارغىيىپ قالىدۇ ۋە بىرده كۆكۈرۈپ كەتسە، يەنە بىرده يېشىل بولۇپ قالىدۇ. ئەنە شۇ ھالەتلەر قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشەتلىك ۋە قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىدىندۇر. سۈددى مۇنداق دەيدۇ: شۇ كۈنى ئاسمان قىزىل قېچىرنىڭ رەڭگىدەك ۋە ئېرىتىلگەن ياغنىڭ دۇرىدەك بولۇپ كېتىدۇ. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: "قىزىل چەمدەك" يەنى قىزىل چەمنىڭ رەڭگىدەك بولۇپ كېتىدۇ.

﴿**بۇ كۈندە ھېچبىر ئىنسان ۋە جىن ئۆزىنىڭ گۇناھىدىن سورالمايدۇ (يەنى گۇناھكارلارنىڭ ئالاھىدە ئالامىتى بولغانلىقتىن مۇنداق سوراشقا ھاجەت بولمايدۇ)**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ كۈندە ئۇلار سۆز قىلالمايدۇ، ئۇلارنىڭ ئۆزرە ئېيتىشىغا ئىزنى بېرىلمەيدۇ﴾[4] مانا بۇ بىر قېتىملىق ئەھۋالدا بولىدۇ، ئاندىن يەنە بىر قېتىملىق ئەھۋالدا پۈتۈن ئىنسانلار جىمى قىلمىشلىرىدىن سورۇلىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى ئۇلار (يەنى خالايىق) نىڭ ھەممىسىنىڭ (بۇ دۇنيادا) قىلغان ئىشلىرىنى چوقۇم سورايمىز﴾[5].

شۇڭا قەتادە ﴿**بۇ كۈندە ھېچ بىر ئىنسان ۋە جىن ئۆزىنىڭ گۇناھىدىن سورالمايدۇ**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: دەسلەپتە ئۇلار سوراق قىلىنىدۇ، ئاندىن اللە ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىنى پېچەتلىۋېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ قوللىرى ۋە پۇتلىرى بارلىق قىلمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ.

﴿**گۇناھكارلار ئۆزلىرىنىڭ (يۈزلىرى قارا، كۆزلىرى كۆك بولۇشتىن ئىبارەت) بەلگىلىرىدىن تونۇلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىدە ئاشكارا بولىدىغان قەبىھ ئالامەتلەردىن تونۇلىدۇ.

ھەسەن ۋە قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار يۈزلىرىنىڭ قارىداپ كېتىشى ۋە كۆزلىرىنىڭ كۆك بولۇشىدىن تونۇلىدۇ. مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: مانا بۇ ئەھۋال مۆمىنلەرنىڭ تاھارەتتىكى تەسىرىدىن پىشانىسى ۋە پۇتلىرىنىڭ ئاق بولۇپ تونۇلىدىغانلىقىغا ئوخشايدۇ.

﴿**ئۇلار كوكۇلىلىرىدىن ۋە پۇتلىرىدىن تۇتۇلۇپ (دوزاخقا تاشلىنىدۇ)**﴾ يەنى دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلارنىڭ كوكۇلىلىرى بىلەن پۇتلىرىنى يىغىپ ئەنە شۇ ھالدا دوزاخقا تاشلايدۇ. ئەئمەش، ئىبنى ئاببىاسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: گۇناھكارلارنىڭ كوكۇلىسى بىلەن ئىككى پۇتى يىغىپ تۇتۇلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بېلى تونۇردىكى ئوتۇن كۆيۈپ سۇنغاندەك سۇنىدۇ.

﴿**بۇ، گۇناھكارلار ئىنكار قىلىدىغان جەھەننەمدۇر**﴾ يەنى سىلەر ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرۈپ تۇرغان مانا بۇ دوزاخ دۇنيادىكى چېغىڭلاردا ئۇنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلغان دوزاخنىڭ دەل ئۆزىدۇر. بۇ سۆز ئۇلارغا تاپا ـ تەنە، مالامەت، كەمسىتىش ۋە مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن ئېيتىلىدۇ. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار دوزاخ بىلەن قايناقسۇ ئارىسىدا بېرىپ ـ كېلىپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار گاھىدا ئوت بىلەن،

---

[1] سۈرە ھاققە 16 ـ ئايەت.
[2] سۈرە فۇرقان 25 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئىنشىقاق 1 ـــ 2 ـ ئايەتلەر.
[4] سۈرە مۇرسەلات 35 ـــ 36 ـ ئايەتلەر.
[5] سۈرە ھىجر 92 ـــ 93 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

گاھىدا ئۇچەيلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدىغان ئېرىتىلگەن قوغۇشۇندەك قىزىق قاينىقسۇ بىلەن ئازابلىنىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشايدۇ: ﴿ئۇ چاغدا (يەنى دوزاختا كىرگەندە) ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىدا تاقاقلار ۋە زەنجىرلەر بولىدۇ، ئۇلار قاينىقسۇغا سۆرەپ كىرىلىدۇ، ئاندىن ئوتتا كۆيدۈرۈلىدۇ﴾[1] الله تائالا نىڭ ﴿**قاينىقسۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: بۇ ھارارىتى ئەڭ يۇقىرى بولغان قاينىقسۇ بولۇپ، ئۇنىڭ ئىنتايىن قىزىق ئىكەنلىكىدىن ئىنسان بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ.

ئىبنى ئاببابس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئۇ ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتكەن ۋە قاتتىق قاينىغان سۇ، دەيدۇ. مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، زەھھاك، ھەسەن، سەۋرى ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دەيدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ سۇ الله تائالا ئاسمانلار بىلەن زېمىننى ياراتقاندىن تارتىپ قايناپ تۇرغان سۇدۇر. مۇھەممەد ئىبنى كەئىب قۇرەزى مۇنداق دەيدۇ: ئازاب پەرىشتىسى گۇناھكار بەندىنى كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ شۇ قاينىقسۇدا تاكى گۆشلىرى ئېرىپ تۆگەپ، سۆڭەك ۋە باشتىكى ئىككى كۆزى قالغۇچە مىدىرلىتىپ تۇرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار قاينىقسۇغا سۆرەپ كىرىلىدۇ، ئاندىن ئوتتا كۆيدۈرۈلىدۇ﴾[2].

الله تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتلەردە ئاسىي گۇناھكارلارنى ئازابلايدىغانلىقىنى، تەقۋادارلارنى ئۆز پەزلى، مەرھىمىتى، ئادالىتى ۋە ئىنسانلارغا قىلغان مېھرىبانلىقى بىلەن نازۇنېمەتكە ئىگە قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلارنى شېرىك كەلتۈرۈشتىن، گۇناھ ۋە ياشقا يامان ئىشلاردىن توسۇپ، ئۆزىنىڭ ئازابلىرىدىن ئاگاھلاندۇرغانلىقىنى بايان قىلغانلىقىنى كېيىن، ئەنە شۇ ئىشلار بىلەن ئۆزىنىڭ بەندىلىرىگە ياخشىلىق قىلىدىغانلىقىنى ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىنسانلار! جىنلار! سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾

* * * * * * *

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾

پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ (ھېساب بېرىشتىن) قورققان ئادەمكە ئىككى جەننەت بار[46]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[47]. ئۇ ئىككى جەننەتتە تۈرلۈك مېۋىلىك دەرەخلەر بار[48]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[49]. ئۇ ئىككى جەننەتتە ئېقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار[50]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[51]. ئۇ ئىككى جەننەتتە ھەر مېۋىدىن ئىككى خىلدىن بار[52]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[53].

---

[1] سۈرە غافىر 71 ــ 72 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە غافىر 71 ــ 72 - ئايەتلەر.

www.munber.org

تەقۋادارلارنىڭ جەننەتتىكى ئەھۋالى ۋە نازۇنېمەتلىرى توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ (ھېساب بېرىشتىن) قورققان ئادەمگە**﴾ ۋە ﴿ئۆزىنى نەپسى خاھىشىغا بېرىلىشتىن (يەنى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) چەكلەنگەن ئادەمگە﴾[1] يەنى گۇناھتا چېكىدىن ئاشمىغان، دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئاخىرەتتىن ئارتۇق كۆرمىگەن، ئاخىرەتنى، دۇنيا تىرىكچىلىكىدىن ياخشىدۇر ۋە مەڭگۈدۇر دەپ بىلگەن، ئاللاھ تائالانىڭ پەرزلىرىنى ئادا قىلغان، چەكلىگەن ئىشلىرىدىن يانغان ئادەمگە قىيامەت كۈنى پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ئىككى جەننەت بار.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى، ئابدۇللاھ ئىبنى قەيسىتىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قاچىلىرى ۋە باشقا نەرسىلىرى كۆمۈشتىن بولغان ئىككى جەننەت بار، قاچىلىرى ۋە باشقا نەرسىلىرى ئالتۇندىن بولغان ئىككى جەننەتتىكى كىشىلەرنىڭ غالىب ۋە بۇيۇك پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشىنى پەقەت اللە تائالانىڭ يۈزىدىكى ئۇلۇغلۇق ردىاسىلا توسۇپ تۇرىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان. بۇ ئايەت ئىنسانلارنى ۋە جىنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئايەت جىنلارنىڭمۇ، ئەگەر ئۇلار ئىمان ئېيتسا ۋە تەقۋادارلىق قىلسا جەننەتكە كىرىدىغانلىقىنىڭ پاكىتىدۇر، شۇڭا اللە تائالا بۇ نېمەتنى ئىنسانلار ۋە جىنلارغا ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ (ھېساب بېرىشتىن) قورققان ئادەمگە ئىككى جەننەت بار. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ ئاندىن اللە تائالا بۇ ئىككى جەننەتنى سۈيەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە تۇرلۇك مېۋىلىك دەرەخلەر بار**﴾ يەنى مەي باغلاپ پىشقان مېۋىلىرى بار، چىرايلىق شاخلىق دەرەخلەر بار.

﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ ئەتا خۇراسانى ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەت ھەققىدە: شاخلىرى بىر ـ بىرىگە تېگىپ تۇرىدىغان بۇك ـ باراقسان مېۋىلىك دەرەخلەر بار، دېدى.

﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە ئېقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار**﴾ يەنى ئۇ ئىككى بۇلاق ئەنە شۇ مېۋىلىك دەرەخلەرنى سۇغىرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرەخلەر تۇرلۇك ـ تۇرلۇك رەڭدىكى مېۋىلەرنى بېرىدۇ.

﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ ھەسەن بەسرى مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئىككى بۇلاقنىڭ بىرى تەسنىم، يەنە بىرى سەلسەبىل دەپ ئاتىلىدۇ. ئەتىيە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئىككى بۇلاقنىڭ بىرىدىن رەڭگى ئۆزگەرمەيدىغان سۇ چىقىدۇ. يەنە بىرىدىن ئىچكۈچىلەرگە لەززەت بېغىشلايدىغان مەي چىقىدۇ.

شۇڭا اللە تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتتىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە ھەر مېۋىدىن ئىككى خىلدىن بار**﴾ يەنى ئۇنىڭدا ئۇلار بىلىدىغان مېۋىلەرنىڭ ھەممە تۇرىدىن ئىككى خىلدىن بار. ئۇلار بىلىدىغان نەرسىلەردىن ياخشى نەرسىلەر بار، ۋە يەنە كۆز كۆرۈپ باقمىغان، قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان ۋە ئىنساننىڭ دىلىغا كېچىپ باقمىغان ئېسىل نەرسىلەرمۇ بار.

﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ ئىبراھىم ئىبنى ھەكەم ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: دۇنيادىكى

---

[1] سۈرە نازىئات 40 ـ ئايەت.

www.munber.org

ھەر قانداق تاتلىق ۋە ئاچچىق مېۋە جەننەتتە بار، ھەتتا لاۋزا مېۋىلەرمۇ بار. ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: دۇنيادا ئاخىرەتتىكى نەرسىلەرنىڭ پەقەت ئىسىملىرىلا بار، دۇنيادىكى نەرسىلەر بىلەن ئاخىرەتتىكى نەرسىلەرنىڭ ئارىسىدا پەرق ئىنتايىن چوڭدۇر.

* * * * * * *

مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشِۭ بَطَآئِنُهَا مِنۡ إِسۡتَبۡرَقٖۚ وَجَنَى ٱلۡجَنَّتَيۡنِ دَانٖ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرۡفِ لَمۡ يَطۡمِثۡهُنَّ إِنسٞ قَبۡلَهُمۡ وَلَا جَآنّٞ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ ٱلۡيَاقُوتُ وَٱلۡمَرۡجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾

ئۇلار ئەستەرلىرى قېلىن تاۋاردىن بولغان تۆشەكلەرگە يۆلىنىدۇ، ئىككى جەننەتنىڭ مېۋىسى (تۇرغان، ئولتۇرغان، ياتقان ئادەمنۇ ئۆزەلەيدىغان دەرىجىدە) يېقىندۇر[54]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[55]. ئۇ جەننەتلەردە ئەرلىردىن باشقىلارغا قارىمايدىغان، ئەرلىردىن بۇرۇن ئۇلار بىلەن ھېچ ئىنسان ۋە جىن يېقىنچىلىق قىلمىغان خوتۇنلار بار[56]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[57]. گويا ئۇلار (سۈزۈكلۈكتە) ياقۇتتۇر، (ئاقلىقتا) مەرۋايىتتۇر[58]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[59]. ياخشى ئىش قىلغۇچى پەقەت ياخشى مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ[60]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[61].

﴿**ئۇلار ئەستەرلىرى قېلىن تاۋاردىن بولغان تۆشەكلەرگە يۆلىنىدۇ**﴾ بۇ ئايەتتىكى يۆلىنىش دېگەنلىكتىن يانپاشلاپ يېتىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بىراق بۇنىڭدىن بەداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ دېگۈچىلەرمۇ بار. يەنى جەننەت ئەھلى ئەستەرلىرى قېلىن يېپەكتىن بولغان تۆشەكلەرگە يۆلۈنۈپ ئولتۇرىدۇ. ئىكرىمە، زەھھاك، قەتادە قاتارلىقلار بۇ ئايەتنى مۇشۇنداق تەپسىر قىلغان.

ئەبۇئىمران جۇۋەنى مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنگەن قېلىن يېپەكتۇر، الله تائالا ئۇ تۆشەكنىڭ ئەستىرىنىڭ ئىسىللىكى بىلەن ئۇنىڭ تېشىنىڭ ئىسىللىكىگە ئىشارەت قىلىدۇ. بۇ، قىممىتى تۆۋەن نەرسە بىلەن قىممەت باھالىق نەرسىنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۇسۇلىدۇر. ئەبۇئىسھاق، ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مانا بۇ تۆشەكلەرنىڭ ئەستەرلىرىنىڭ سۈپىتىدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ تېشىنى كۆرسەك، ئۇ قانچىلىك ئىسىلدۇر- ھە!

﴿**ئىككى جەننەتنىڭ مېۋىسى**﴾ ئۇلار قايسى ھالەتتە بولسۇن، يەنى خالىغان چاغدا ئۆزەلەيدىغان دەرىجىدە ﴿**يېقىندۇر**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنىڭ مېۋىلىرى (ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ قولىنى سوزۇپلا ئالالايدىغان دەرىجىدە) يېقىن بولىدۇ﴾[1] ﴿جەننەتتىكى (دەرەخلەرنىڭ) سايىلىرى ئۇلارغا يېقىندۇر، جەننەتنىڭ مېۋىلىرىنى ئۆزۈش ئۇلارغا ئاسان قىلىنىدۇ﴾[2]

---

[1] سۈرە ھاققە 23 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىنسان 14 - ئايەت.

www.munber.org

يەنى ئۇ مېۋىلەرنى ئۈزۈش قىلچىلىكمۇ تەس بولماستىن بەلكى مېۋىلەرنى خالىغان كىشىلەرنىڭ ئالدىغا شاخلىرىدىن ئۆزۈلۈپ چۈشىدۇ ﴿**(ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾.

ئاللاھ تائالا تۆشەكلەرنىڭ كاتتىلىقىنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: شۇ تۆشەكلەردە ﴿**ئەرلىرىدىن باشقىلارغا قارىمايدىغان**﴾ خوتۇنلار بار. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس، قەتادە، ئەتا خۇراسانى ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئۇلار ئەرلىرىدىن باشقىلارغا قارىمايدۇ. يەنە جەننەتتە ئۇلارغا ھېچ نەرسە ئەرلىرىدەك چىرايلىق كۆرۈنمەيدۇ. رىۋايەت قىلىنىشچە ئۇلارنىڭ بىرى ئېرىگە: ئاللاھ تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن جەننەتتە سەندىن چىرايلىق ھېچ نەرسە كۆرمىدىم. جەننەتتە ماڭا سەندىن باشقا يېقىملىق نەرسە يوق، سېنى ماڭا بەرگەن، مېنى ساڭا بەرگەن زات ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانالار بولسۇن! دەيدۇ.

﴿**ئەرلىرىدىن بۇرۇن ئۇلار بىلەن ھېچ ئىنسان ۋە جىن يېقىنچىلىق قىلمىغان خوتۇنلار بار**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى تەڭتۇش قىزلار بولۇپ ئەرلىرىگە ببرىلىشتىن ئىلگىرى ھېچ ئىنسان ۋە جىن ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلمىغان. مانا بۇ ئايەتمۇ مۆمىن جىنلارنىڭ جەننەتكە كىرىدىغانلىقىغا دەلىلدۇر. ئەرتاتە ئىبنى مۇنزىر مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم زەمىرە ئىبنى ھەببتىن: جىنلارمۇ جەننەتكە كىرەمدۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ: ھەئە، تېخى ئۇلار خوتۇن ئالىدۇ، ئەركەك جىنلارغا جىنلاردىن، ئەركەك ئىنسانلارغا ئىنسانلاردىن خوتۇنلار باردۇر، دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

مانا بۇ ئاللاھ تائالانىڭ: ﴿**ئەرلىرىدىن بۇرۇن ئۇلار بىلەن ھېچ ئىنسان ۋە جىن يېقىنچىلىق قىلمىغان خوتۇنلار بار (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىدۇر، ئاندىن ئاللاھ تائالا ئۇ خوتۇنلارنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**گويا ئۇلار (سۈزۈكلۈكتە) ياقۇتتۇر، (ئاقلىقتا) مەرۋايىتتۇر**﴾

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلىدۇكى، مۇھەممەد ئىبنى سىيرىن: سىلەر مەيلى پەخرلەنگەن ياكى بىر - بىرىڭلار بىلەن تالاش - تارتىش قىلغان ھالدا ئېيتىڭلار، جەننەتتە ئەرلەر كۆپمۇ ياكى ئاياللار كۆپمۇ؟ دېگەندە، ئەبۇھۇرەيرە: سىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «شۇبھىسزكى، جەننەتكە بىرىنچى تۇركۇمدە كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى 15 كۈنلۈك تولۇن ئايغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى، ئاسماندىكى ئەڭ يورۇق يۇلتۇزغا ئوخشايدۇ. ھەر بىر ئادەمگە پاچاقلىرىدىن يىلىكى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئىككى خوتۇن بېرىلىدۇ، جەننەتتە بويتاق ئەر بولمايدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭلار؟ دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەنەستىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاللاھ تائالا يولىدا ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا چىقىش دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەرگە ئېرىشكەندىنمۇ ياخشىدۇر، سىلەرنىڭ بىرىڭلارنىڭ ئوقياسىنىڭ كىرىچىنىڭ ياكى قامچىسىنىڭ جەننەتتىكى ئورنى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەرگە ئېرىشكەندىنمۇ ياخشىدۇر، جەننەت ئەھلىنىڭ ئاياللىرىدىن بىرى ئەگەر يەر - يۈزىگە چىقىرىلسا ئىدى، ئەلۋەتتە، ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئارىلىقىنى خۇش پۇراقلارغا تولدۇرۇۋەتكەن ۋە ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئارىلىقىدىكى نەرسىلەر ئەلۋەتتە خۇش پۇراق چاچقان بولاتتى. ئۇنىڭ بېشىغا كىيگەن لېچىكى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشىدۇر». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

﴿ياخشى ئىش قىلغۇچى پەقەت ياخشى مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ﴾ يەنى دۇنيادا ياخشى ئىش قىلغان كىشى ئۇچۇن ئاخىرەتتە پەقەت ياخشىلىقلا بار. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ياخشى ئىش قىلغانلار جەننەتكە ۋە الله نىڭ جامالىنى كۆرۈشكە نائىل بولىدۇ﴾[1] الله تائالا يۇقىرىدا ئەمەل بىلەن ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئەكسىچە الله تائالانىڭ بەندىسىگە مەرھەمەت ۋە ياخشىلىق قىلىش يۇزىسىدىنلا ئېرىدىغان كاتتا نېمەتلەرنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىنسانلار! جىنلار! سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟**﴾.

* * * * * * *

وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَٰكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَٰتٌ فِي ٱلْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

ئۇ ئىككى جەننەتتىن تۆۋەنرەك ئىككى جەننەت بار[62]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[63]. ئۇ ئىككى جەننەت ياپيېشىلدۇر[64]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[65]. ئۇ ئىككى جەننەتتە قاينىاپ چىقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار[66]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[67]. ئىككى جەننەتتە مېۋىلەر، خورمىلار ۋە ئانارلار بار[68]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[69]. ئۇ جەننەتلەردە چىرايلىق خوتۇنلار بار[70]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[71]. ئۇلار (جەننەتنىڭ) چېدىرلىرىدا مەستۇرە ھۇرلەردۇر[72]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[73]. ئەرلىرىدىن ئىلگىرى ئۇلارغا ھېچ ئىنسان ۋەجىن يېقىنچىلىق قىلمىغان[74]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[75]. ئۇلار يېشىل ياستۇقلارغا، چىرايلىق بىساتلارغا يۆلەنگەن ھالدا ئىستىراھەت قىلىدۇ[76]. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟[77]. ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامى مۇبارەكتۇر[78].

الله تائالا مانا بۇ ئىككى جەننەتنىڭ ئىلگىرى سۈپەتلەنگەن ئىككى جەننەتتىن پەزىلەت ۋە دەرىجىدە تۆۋەن ئىكەنلىكىنى قۇرئاندا بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتىن تۆۋەنرەك ئىككى جەننەت**

[1] سۈرە يۇنۇس 26 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بار﴾ يۇقىرىدا «قاچىلىرى ۋە بارلىق نەرسىلىرى ئالتۇندىن بولغان ئىككى جەننەت بار، قاچىلىرى ۋە بارلىق نەرسىلىرى كۈمۈشتىن بولغان ئىككى جەننەت، ئىلگىرىكى ئىككى جەننەت اللە تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرىگە، كېيىنكى ئىككى جەننەت سائادەتمەن بەندىلىرىگە بېرىلىدۇ» دېگەن ھەدىس بايان قىلىنغان ئىدى. ئەبۇمۇسا: ئالتۇندىن بولغان ئىككى جەننەت اللە تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرىگە، كۈمۈشتىن بولغان ئىككى جەننەت سائادەتمەن بەندىلىرىگە بېرىلىدۇ، دېدى.

ئىلگىرىكى ئىككى جەننەتنىڭ كېيىنكى ئىككى جەننەتتىن ئېسىل ئىكەنلىكىنىڭ بىر قانچە دەلىلى بار. بىرىنچىدىن: اللە تائالا ئىلگىرىكى ئىككى جەننەتنى كېيىنكى ئىككى جەننەتتىن بۇرۇن سۈپەتلىدى. دەسلەپتە تىلغا ئېلىش ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەنلىكنى كۆرسىتىدۇ، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتىن تۆۋەنرەك ئىككى جەننەت بار**﴾ بۇ بۇرۇن سۈپەتلەنگەن جەننەتنىڭ كېيىن سۈپەتلەنگەن جەننەتكە قارىغاندا ئېسىل ۋە ئالىي ئىكەنلىكىنىڭ پاكىتىدۇر. اللە تائالا يۇقىرىدا ئىككى جەننەتنى سۈپەتلەپ ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە تۇرلۇك مېۋىلىك دەرەخلەر بار**﴾ دەيدۇ. يەنى بۇ ئىككى جەننەتتىكى دەل - دەرەخلەر سۇغا بەك قانغانلىقتىن ياپ - يېشىللىقتا پۇركۇنۇپ قاراڭغۇلىشىپ كېتىدۇ. ئىبنى ئابباسمۇ بۇ ئايەت ھەققىدە شۇنداق دەيدۇ.

مۇھەممەد ئىبنى كەئىب ﴿**ئۇ ئىككى جەننەت ياپيېشىلدۇر**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە: بۇ ئىككى جەننەت يېشىلچىلىققا پۇركەلگەن دەيدۇ. شاخلىرى بىر - بىرىگە كىرىشىپ كەتمىگەن دەرەخلەرنىڭ شاخلىرى بىر - بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن دەرەخلەرگە قارىغاندا چىرايلىق ئىكەنلىكىدە ھېچ شەك يوقتۇر.

ئىككىنچىدىن: اللە تائالا يۇقىرىقى ئىككى جەننەتنى سۈپەتلىگەندە ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە ئېقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار**﴾ دەيدۇ. بۇ يەردىكى ئىككى جەننەتنى سۈپەتلىگەندە ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە قاينىاپ چىقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار**﴾ دەيدۇ. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئىككى بۇلاقتىن سۇ بۇلدۇقلاپ چىقىپ تۇرىدۇ، سۇ ئېقىپ تۇرۇش بۇلدۇقلاپ چىقىپ تۇرغاندىن ياخشىدۇر. زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە قاينىاپ چىقىپ تۇرغان ئىككى بۇلاق بار**﴾ يەنى ئۇ ئىككى بۇلاقنىڭ سۇيى ئازلاپ قالماي سۇغا لىق تولۇپ تۇرىدۇ.

ئۈچىنچىدىن: اللە تائالا يۇقىرىقى ئىككى جەننەتنى سۈپەتلىگەندە ﴿**ئۇ ئىككى جەننەتتە ھەر مېۋىدىن ئىككى خىلدىن بار**﴾ دەيدۇ. بۇ يەردە بولسا ﴿**ئىككى جەننەتتە مېۋىلەر، خورمىلار ۋە ئانارلار بار**﴾ دەيدۇ. يۇقىرىدىكى ئىككى جەننەتنىڭ مېۋىلىرىنىڭ بۇ ئىككى جەننەتنىڭ مېۋىلىرىگە قارىغاندا كۆپ ۋە خىلمۇ - خىل ئىكەنلىكىدە شەك يوقتۇر.

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ جەننەتلەردە چىرايلىق خوتۇنلار بار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە قەتادە: جەننەتتە نۇرغۇن چىرايلىق نەرسىلەر بار، دەيدۇ. كۆپلىگەن تەپسىرشۇناسلار: جەننەتتە ياخشى، چىرايلىق، ئەخلاقلىق ۋە گۈزەل يۈزلۈك خوتۇنلار بار، دەيدۇ. بىر ھەدىستە شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەرنىڭ: «بىز چىرايلىق خوتۇنلارمىز، بىز ھۆرمەتلىك ئەرلەر ئۈچۈن يارىتىلدۇق» دەپ ناخشا ئوقۇيدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ.

تۆتىنچىدىن: اللە تائالا يۇقىرىدىكى ئىككى جەننەتنى سۈپەتلىگەندە ﴿**ئۇ جەننەتلەردە ئەرلىردىن باشقىلارغا قارىمايدىغان، ئەرلىردىن بۇرۇن ئۇلار بىلەن ھېچ ئىنسان ۋە جىن يېقىنچىلىق قىلمىغان**

www.munber.org

خوتۇنلار بار﴾ دەيدۇ، بۇ يەردە بولسا **﴿ئۇلار (جەننەتتىكى) چىدىرلىرىدا مەستۇرە ھۇرلەردۇر﴾** دەيدۇ. يەنى گەرچە جەننەتتىكى ھۇرلەرنىڭ ھەممىسى ئىچكىرى چىدىرلاردا بولسىمۇ ئۆزلىرى باشقىلارغا قارىمايدىغان ھۇرلەر، باشقىلارغا قارىماسلىقىغا بۇيرۇلغان ھۇرلەردىن ئارتۇق ئىكەنلىكىدە شەك يوقتۇر.

﴿ئۇلار (جەننەتتىكى) چىدىرلىرىدا مەستۇرە ھۇرلەردۇر﴾ ئىمام بۇخارى، ئابدۇللا ئىبنى قەيستىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، جەننەتتە كاۋاك مەرۋايىتتىن تىكىلگەن بىر چىدىر بار، ئۇنىڭ كەڭلىكى 60 مىل[1] كېلىدۇ. چىدىرنىڭ ھەر بۇلۇڭىدا مۆمىنلەرگە بېرىلگەن خوتۇنلار بار، ئۇلار باشقىلارنى كۆرمەيدۇ، ئۇلارنى مۆمىنلەر زىيارەت قىلىپ تۇرىدۇ».

ئىمام بۇخارىنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە: چىدىرنىڭ كەڭلىكى 30 مىل كېلىدۇ. دېيىلگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم مۇنداق رىۋايەت قىلغان: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، جەننەتتە ھەر بىر مۆمىن ئۈچۈن بىر كاۋاك مەرۋايىتتىن تىكىلگەن چىدىر بار، ئۇنىڭ ئوزۇنلىقى 60 مىل كېلىدۇ، شۇ چىدىردا مۆمىنگە بېرىلگەن خوتۇنلار بار، ئۇ ئۇلارنى زىيارەت قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ قالمايدۇ».

﴿ئەرلىرىدىن ئىلگىرى ئۇلارغا ھېچ ئىنسان ۋەجىن يېقىنچىلىق قىلمىغان﴾ بۇ ئايەتكە ئوخشاش مەنىدىكى ئايەت يۇقىرىدا بايان قىلىندى، پەقەت يۇقىرىدىكى ئايەتتىكى جەننەتنىڭ سۈپىتىدە اللە تائالانىڭ **﴿گويا ئۇلار (سۈزۈكلۈكتە) ياقۇتتۇر، (ئاقلىقتا) مەرۋايىتتۇر. (ئى ئىنسانلار! جىنلار!) سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟﴾** دېگەن ئايەتلىرى ئارتۇق بايان قىلىندى.

﴿ئۇلار يېشىل ياستۇقلارغا، چىرايلىق بىساتلارغا يۆلەنگەن ھالدا ئىستىراھەت قىلىدۇ﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار يېشىل ياستۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ. مۇجاھىد، ئىكرىمە، ھەسەن، قەتادە، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەتنى: ئۇلار ياستۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان. ئەلا ئىبنى بەدرى: ئۇلار تەختلەرگە يېپىلغان يۇپۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ دەپ تەپسىر قىلغان.

﴿ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامى مۇبارەكتۇر﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلۇغلىنىشقا، ئاسىيلىق قىلىنماسلىققا، ھۆرمەتلىنىپ ئىبادەت قىلىنىشقا، شۈكۈر قىلىنىشقا، ئىنكار قىلىنماسلىققا، ئەسلىنىپ تۇرۇشقا، ئۇنتۇلۇپ قېلىنماسلىققا تېگىشلىكتۇر. ئىبنى ئاببىاس ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك دېگەن ئايەتنى بۇيۇك ۋە ئۇلۇغ دەپ تەپسىر قىلدى. ئىمام ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، چاچ ساقاللىرى ئاقارغان مۇسۇلمانىنى، مۇسۇلمان پادىشاھنى، قۇرئاننى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتمىگەن ۋە نۇقسان يەتكۈزمىگەن ئاساستا يادا ئالغان ئادەمنى ھۆرمەتلەش اللە تائالانى ئۇلۇغلىغانلىقتۇر».

ئىمام ئەھمەد، رەبىئ ئىبنى ئانەسدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك اللە نى ھەمىشە ياد ئېتىپ تۇرۇڭلار». بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] مىل قۇرۇقلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، بىر مىل 1609 مېتىرغا تەڭ.

www.munber.org

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سالام بېرىپ نامازنى تۈگىتىپ بولۇپ «ئى الله! سەن سالامدۇرسەن، سالامەتلىك سەن تەرەپتىندۇر. ئى ئەزىمەتلىك ۋە كەرەملىك الله! سېنىڭ نامىڭ مۇبارەكتۇر» دەپ بولغىدەك مىقدارىدا ئولتۇراتتى.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە رەھمانىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله تائالاغا مەنسۇپتۇر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ۋاقىئە | 78 ئايەت

سۈرە ۋاقىئەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئەبۇئىسھاق، ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇبەكرى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ھەقىقەتەن چاچلىرىڭ ئاقىرىپ كېتىپتۇ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :«مېنى ھود، ۋاقىئە، مۇرسالات، نەبە ۋە تەكۋىر قاتارلىق سۈرىلەر قېرىتىۋەتتى» دەپ جاۋاپ بەرگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، جابىر، ئىبنى سەمۇرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازلارنى بۇگۈنكى كۈندە سىلەر ئۆتەۋاتقان نامازغا ئوخشاش ئوقۇيتتى، لېكىن ئۇ يەڭگىل ئۆتەيتتى، ئۇنىڭ نامىزى سىلەرنىڭ نامىزىڭلاردىن يەڭگىل ئىدى، ئۇ بامدات نامىزىدا سۈرە ۋاقىئەنى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قىيامەت قايىم بولغان چاغدا[1]. ھېچ ئادەم ئۇنى ئىنكار قىلالمايدۇ[2]. زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن، تاغلار پارچىلىنىپ توزۇنىدەك توزۇپ كەتكەن چاغدا، قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ[3-4-5-6]. سىلەر (قىيامەتتە) ئۈچ پىرقىغە بۆلۈنىسىلەر[7]. (بىرىنچى پىرقە) ساغادەتمەنلەردۇر، ساغادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان) ئادەملەردۇر[8]. (ئىككىنچى پىرقە) بەختسىز ئادەملەردۇر، بەختسىز ئادەملەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئادەملەردۇر)[9]. (ئۈچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار

www.munber.org

جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر[10]. ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللەغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر[11، 12].

قىيامەت كۈنىنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

ۋاقىئە[1] قىيامەت كۈنىنىڭ ئىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر. ئۇ چوقۇم ئەملگە ئاشىدىغان ۋە ۋۇجۇتقا كېلىدىغان كۈن بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق دەپ ئاتالغان. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ كۈندە چوڭ ئىش (يەنى قىيامەت) يۈز بېرىدۇ﴾[2].

﴿**ھېچ ئادەم ئۇنى ئىنكار قىلالمايدۇ**﴾ يەنى ئەگەر اللە تائالا ئۇنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشىنى ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى ھېچكىم قايتۇرالمايدۇ ۋە توسۇپمۇ قالالمايدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿اللە تەرىپىدىن كەلگەن، قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان بىر كۈن كېلىشتىن بۇرۇن پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار﴾[3] ﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى. ئۇ (ئازاب)نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ﴾[4] ﴿اللە (بىرەر شەيئىگە) «ۋۇجۇدقا كەل» دېسە (دەرھال) كېلىدىغان كۈندىكى (يەنى قىيامەت كۈنىدىكى) ئازابتىن قورقۇڭلار. اللە نىڭ سۆزى ھەقتۇر،سۇر چېلىنىدىغان كۈندىكى (يەنى قىيامەت كۈنىدىكى) پادىشاھلىق اللە غا خاستۇر. اللە يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا نەرسىلەرنى بىلگۈچىدۇر، اللە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، (بەندىلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردارىدۇر﴾[5] مۇھەممەد ئىبنى كەئىب مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت چوقۇم بولىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت چوقۇم ئەملگە ئاشىدۇ، ئۇنى توسۇش ۋە قايتۇرۇۋېتىش ھېچ مۇمكىن ئەمەستۇر.

﴿**زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن، تاغلار پارچىلىنىپ توزانىدەك توزۇپ كەتكەن چاغدا، قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ**﴾ يەنى گەرچە بەزى كىشىلەر دۇنيادا ئابرۇيلۇق بولسىمۇ قىيامەت ئۇلارنى جەھەننەمنىڭ ئەڭ تېگىگە چۈشۈرۈۋېتىدۇ، بەزى كىشىلەر دۇنيادا ئاجىزلاردىن سانالسىمۇ قىيامەت ئۇلارنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەت ئىللىيۇنغا، تۇڭمەيدىغان نازۇنېمەت مەرتىۋىسىگە كۆتۈرىدۇ. ھەسەن، قەتادە ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەتنىمۇ مۇشۇنداق تەپسىر قىلغان. ئەۋفى، ئىبنى ئابباسنىڭ ﴿**قىيامەت (بەزىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) چۈشۈرىدۇ (بەزىلەرنى جەننەتكە كىرگۈزۈش بىلەن دەرىجىسىنى) كۆتۈرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىيامەت يېراق - يېقىن ھەممىگە ئۆزىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى ئاڭلىتىدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت تۆۋەنلەپ ئەڭ تۆۋەندىكىلەرگە يۇقىرى ئۆرلەپ ئەڭ يۇقىرىدىكىلەرگە ئۆزىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى ئاڭلىتىدۇ. زەھھاك ۋە قەتادەمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەپسىر قىلغان.

﴿**زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەن**﴾ يەنى ئۇ چاغدا زېمىن قاتتىق ھەرىكەتكە كېلىپ ئۇزۇندىن توغرىسىغا تەۋرىتىلىدۇ.

ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنى: زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە، دەپ تەپسىر قىلدى. رەبىئى ئىبنى ئەنەس مۇنداق دەيدۇ: زېمىن ئۆزىدىكى نەرسىلەر بىلەن خۇددى غەلۋىر

---

[1] مەنىسى يۈز بەرگۈچى دېگەن بولىدۇ.
[2] سۈرە ھاققە 15 - ئايەت.
[3] سۈرە شۇرا 47 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە مەئارىج 1 - 2 - ئايەتلەر.
[5] سۈرە ئەنئام 73 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

تاسقالغاندەك تاسقىلدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە﴾[1] ﴿ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلاردىن (يەنى ئازابىدىن) قورقۇڭلار، قىيامەتنىڭ زىلزىلىسى ھەقىقەتەن چوڭ ئىشتۇر﴾[2]

﴿**تاغلار پارچىلىنىپ**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، قەتادە ۋە باشقىلار: بۇ چاغدا تاغلار پارچە ـ پارچە بولۇپ كېتىدۇ، دېدى. ئىبنى زەيد: بۇ كۈندە تاغلار خۇددى الله تائالا ﴿بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ﴾[3] دېگەندەك بولۇپ كېتىدۇ، دېدى.

﴿**توزانىدەك توزۇپ كەتكەن چاغدا**﴾ ئەبۇئىسھاق ھارىستىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: تاغلار توپا ـ چاڭلارغا ئايلىنىپ ئۇنىڭدىن ھېچنەرسە قالمايدۇ. توزۇپ يوقاپ كېتىدۇ.. ئەۋفى، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: تاغلار ئوتتىن ئۇچقۇنداپ چىققان ئۇچقۇنلارغا ئوخشاپ قالىدۇ، ئوت ئۇلغايسا، ئۇنىڭدىن ئۇچقۇنلار چاچراپ چىقىدۇ. يەرگە چۈشكەندە بولسا يوقلىپ كېتىدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: تاغلار شامال سورۇۋەتكەن توزانەك بولۇپ كېتىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: تاغلار شامال سوّرىۋەتكەن قۇرۇق چاۋا ـ چاتقالغا ئوخشاپ قالىدۇ. بۇ ئايەت بۇ مەزمۇنىدىكى باشقا ئايەتلەرگە ئوخشاش قىيامەت كۈنى تاغلارنىڭ ئۆز ئورنىدىن يوقىلىدىغانلىقىنى، توزۇپ ئېتىلغان يۇڭغا ئوخشاش بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

قىيامەت كۈنى ئىنسانلارنىڭ ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**سىلەر (قىيامەتتە) ئۈچ پىرقىغە بۆلۈنىسىلەر**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئىنسانلار ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بولىدۇ. ئۇلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن چىققانلاردۇر، ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمال دەپتەرلىرى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدۇ، ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئېلىپ بېرىلىدۇ. سۈددى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

يەنە بىر قىسمى ئەرشنىڭ سول تەرىپىدە بولىدۇ. ئۇلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ سول تەرىپىدىن چىققانلاردۇر، ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمەل دەپتەرلىرى سول تەرىپىدىن بېرىلىدۇ، ئۇلار ئەرشنىڭ سول تەرىپىگە ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئۇلار ئومۇمىيۈزلۈك دوزاخ ئەھلىدۇر. بىز الله غا سېغىنىپ ئۇلاردىن بولۇپ قىلىشتىن، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى قىلىپ قىلىشتىن پاناھ تىلەيمىز.

ئۇچىنچى قىسمىدىكىلەر ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ ئالدىدا تۇرغۇچىلاردۇر، ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدە تۇرغانلارغا قارىغاندا الله تائالاغا خاس ۋە يېقىن كىشىلەر بولۇپ، الله تائالانىڭ دەرگاھىدا ئېسىل مەرتىۋىگە ئىگە بولغانلاردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەرلەر، راستچىللار ۋە الله يولىدا شېھىت بولغانلار بار. ئۇلار ئەرشنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن ئورۇن ئالغانلارنىڭ سانىغا قارىغاندا ئاز سانىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(بىرىنچى پىرقە) سائادەتمەنلەردۇر، سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان) ئادەملەردۇر. (ئىككىنچى پىرقە) بەختسىز ئادەملەردۇر، بەختسىز ئادەملەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئادەملەردۇر). (ئۈچىنچى پىرقە ياخشى**

[1] سۈرە زىلزىلە 1 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھەج 1 ـ ئايەت.
[3] سۈرە مۇززەممىل 14 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴾ الله تائالا بۇ سۈرىنىڭ ئاخىرىدىمۇ ئىنسانلارنىڭ سەكراتقا چۈشكەن ۋاقتىتىكى ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنى مانا مۇشۇنداق ئۈچ قىسىمغا بۆلىدۇ. الله تائالا يەنە ئۇلارنىڭ ئۈچ قىسمىغا بۆلىنىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن بىز كىتاب (يەنى قۇرئان) نى بەندىلىرىمىزدىن بىز تاللىغان كىشىلەرگە مىراس قىلىپ بەردۇق. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىدۇر (يەنى قۇرئاننى تىلاۋەت قىلغان بىلەن ئەمەل قىلمايدۇ)، بەزىسى ئوتتۇراھالدۇر (يەنى كۆپ چاغلاردا قۇرئانغا ئەمەل قىلىپ، قىسمەن چاغلاردا ئەمەل قىلمايدۇ) ۋە بەزىسى اللەنىڭ ئىزنى بويىچە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرىغۇچىدۇر. ئەنە شۇ كاتتا مەرھەمەتتۇر﴾[1].

مۇھەممەد ئىبنى كەئىب ۋە ئەبۇھەرزە ياقۇب ئىبنى مۇجاھىد قاتارلىقلار ﴿**(ئۇچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴾** دېگەن ئايەت ھەققىدە: ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاملاردۇر، دېدى. سۇددى: ئۇلار "ئىللىيۇن" دەپ ئاتىلىدىغان جەننەت ئەھلىدۇر، دېدى.

بۇ ئايەت بۇيرۇلغان ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرىغانلار كۆزدە تۇتىلىدۇ. چۈنكى الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىگە ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن تەييارلانغان، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە ئالدىراڭلار﴾[2] ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىنى، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىندەك كېلىدىغان جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈڭلار﴾[3] كەمكى بۇ دۇنيادا ياخشى ئىشنى قىلىشقا ئالدىرىسا ۋە ئۇنى ئەڭ ئالدىدا قىلسا، ئاخىرەتتىمۇ ئەڭ ئالدىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ، چۈنكى مۇكاپات ئەمەلنىڭ ئۆز تىپىدىن بولىدۇ. بۇ، باشقىلارغا قانداق مۇئامىلە قىلساڭ، سەنمۇ شۇنداق مۇئامىلىگە ئۇچرىغىنىڭغا ئوخشايدۇ، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللەغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر**﴾.

* * * * * * *

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا
مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا
يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ
عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَٰلِ ٱللُّؤْلُوِ ٱلْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾

بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر﴿14.13﴾. ئۇلار (ئالتۇندىن توقۇلغان تەختلەر ئۈستىگە يۆلەنگەن ھالدا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرىشىدۇ﴿15.16﴾. (قېرىمايدىغان) ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان غىلمانلار ئىچىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى

---

[1] سۈرە فاتىر 32 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران 133 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ھەدىد 21 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇلارغا ئايلىنىپ سۈنۈپ تۇرىدۇ﴿18.17﴾. ئۇ شارابنى ئىچىش بىلەن ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ، مەس بولمايدۇ﴿19﴾. ئۇلارغا ئىختىيار قىلغان مېۋىلەر ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ﴿20 - 21﴾. ئۇلارغا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەرگە ئوخشايدىغان شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەر بېرىلىدۇ﴿22 - 23﴾. بۇ ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر﴿24﴾. ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە ۋە يالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ﴿25﴾. پەقەت «سالام! سالام!» سۆزىنىلا ئاڭلايدۇ﴿26﴾.

ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە ئەنە شۇ ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار ۋە ئاللاھ تائالاغا يېقىن بولغۇچىلاردىن مۇنداق خەۋەر بېرىدۇ: ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾. تەپسىرشۇناسلار ئاللاھ تائالانىڭ ﴿**ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ ۋە ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، مۇجاھىد ۋە ھەسەنبەسرى قاتارلىقلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن سۆزدىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەر، ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە**﴾ دېگەن سۆزدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشتا بولىدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بىز دۇنياغا ئەڭ ئاخىردا كەلدۇق، قىيامەت كۈنى ئەڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىمىز» دېگەن سۆزى بىلەن قانائەت ھاسىل قىلدى. ئىبنى جەرىر بۇ قاراشتىن باشقىنى رىۋايەت قىلمىدى ۋە بۇ قاراشنى ھېچكىمگە نىسبەتەن بەرمىدى.

بۇ قاراشقا يەنە ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەبۇھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىس بىلەن قانائەت ھاسىل قىلىدۇ؛ ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولغان چاغدا، بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىگە ئېغىر تۇيۇلدى، شۇنىڭ بىلەن ﴿**بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر**﴾ دېگەن ئايەت نازىل قىلىندى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۈبھىسىزكى، مەن جەننەت ئەھلىنىڭ تۆتتىن بىرىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى، جەننەت ئەھلىدىن ئۈچتىن بىرىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى بەلكى جەننەت ئەھلىنىڭ يېرىمىنىڭ سىلەردىن بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن، سىلەر ئۇلارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىنى تەشكىل قىلىسىلەر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىرنىڭ بۇ قارىشىنىڭ ئاساسى كۆچلۈك ئەمەس ئەكسىچە ئۇنى ئاساسى ئاجىز بولغان بىر قاراش دېيىشكە بولىدۇ. چۈنكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۈممەتلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر. ئاللاھ تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ بۇ ئۈممەتكە قارىغاندا باشقا ئۈممەتلەردە كۆپ بولۇشى ئەقلگە ئۇيغۇن ئەمەس. بەلكى دەللىلەرگە ئاساسلانغاندىمۇ، ئاللاھ تائالاغا يېقىن بەندىلەر باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا بۇ ئۈممەتتىن كۆپ بولىدۇ.

ئىككىنچى قاراش، ئاللاھ تائالانىڭ ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر**﴾ دېگەن ئايىتىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن دەسلەپتە ئۆتكەن ئۈممەتلىرى، ﴿**كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايىتىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن كېيىن كېلىدىغان ئۈممەتلىرى كۆزدە تۇتۇلۇشتىن ئىبارەتتۇر. مانا بۇ كۆچلۈك قاراشتۇر.

www.munber.org

ئىبنى ئەبۇھاتەم، سەرى ئىبنى يەھيانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەسەن: ﴿**(ئۇچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر. ئۇلار نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردە اللەغا يېقىن بولغۇچىلاردۇر. بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ: بۇلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىدىن بۇرۇنقىلار ئىچىدە كۆپتۇر، دېدى.

مۇھەممەد ئىبنى سىيرىين ﴿**بۇلار ئۆتكەنكىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپتۇر، كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە ئازدۇر**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە: ساھابىلار بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئۈممەتتىن بولىدۇ، دەيتتى ياكى شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى، دېدى. ھەسەن بەلەن ئىبنى سىيرىيننىڭ سۆزلىرى بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇشۇ ئۈممەتتىن بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھەر بىر ئۈممەتتىن دەسلەپتە ئۆتكەنلەرنىڭ ئاخىرىدا ئۆتكەنلەردىن ياخشى بولىدىغانلىقىدا ھېچ شەك يوقتۇر. بۇ ئايەت پۈتۈن ئۈممەتلەرنى، ھەر بىر ئۈممەتنى ئۆزىگە ياريشا پۈتۈن ئۈممەتلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

ھەر بىر ئۈممەتنىڭ دەسلىپىدە ئۆتكەنلەردىن اللە تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئىمام بۇخارى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى مېنىڭ زامانىمدا ئۆتكەنلەردۇر، ئاندىن ئۇلاردىن كېيىن كېلىدىغانلاردۇر، ئاندىن ئۇلاردىنمۇ كېيىن كېلىدىغانلاردۇر» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ ئۈممىتىم ئىچىدىن تاكى قىيامەت قايىم بولغىچىلىك داۋاملىق ھەق ئۈستىدە ماڭىدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەر بولىدۇ. ئۇلارغا يارىدەم قىلمىغان ۋە دۈشمەنلىك قىلغان كىشىلەر ئۇلارغا ھېچ قانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ». يەنە بىر رىۋايەتتە: «تاكى قىيامەتتىن ئىبارەت اللە تائالانىڭ ئەمرى يېتىپ كەلگىچىلىك ئۇلار شۇ ھەق ئۈستىدە بولىدۇ» دېيىلگەن.

مەقسەت بۇ ئۈممەت باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا شەرەپلىك ئۈممەتتۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە اللە تائالاغا يېقىن بەندىلەر باشقا ئۈممەتلەرگە قارىغاندا كۆپتۇر. ئۇلارنىڭ دىنى شەرەپلىك، پەيغەمبىرى كاتتا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئۈممەتنىڭ شان-شەرىپىدىن خەۋەر بېرىپ، بۇ ئۈممەتتىن 70 مىڭ كىشىنىڭ ھېسابقا تارتىلماستىن جەننەتكە كىرىدىغانلىقىنى ئېيتقان. بىر رىۋايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەر مىڭ ئادەمنىڭ شاپائىتى بىلەن 70 مىڭ ئادەم جەننەتكە كىرىدۇ» دەيدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دەيدۇ: «ھەر بىر ئادەمنىڭ شاپائىتى بىلەن 70 مىڭ كىشى جەننەتكە كىرىدۇ».

﴿**ئۇلار (ئالتۇندىن) توقۇلغان تەختلەر ئۈستىگە**﴾ ئىبنى جەرىر: جەننەتنىڭ تەختلىرى ئالتۇن ۋە مەرۋايىتتىن توقۇلغاندۇر، دېدى. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ﴿**يۆلەنگەن ھالدا بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرىشىدۇ**﴾ يەنى ھېچكىم ھېچكىمگە ئارقىنى قىلىپ ئولتۇرۇپ قالمايدۇ. ﴿**(قېرىماي) ھەمىشە بىر خىل تۇرىدىغان غىلمانلار ئېقىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى ئۇلارغا ئايلىنىپ سۇنۇپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى جەننەتنىڭ خىزمەتچىلىرى ھەمىشە بىر خىل سۈپەتتە تۇرىدۇ، ئۇنىڭدىن چوڭ بولۇپ كەتمەيدۇ. چاچلىرى ئاقارمايدۇ ۋە ئۆزگىرىپ كەتمەيدۇ. پىيالە، چەينەك، جام قاتارلىق قاچىلاردىكى شارابلار تۈگەپ قالىدىغان شارابلاردىن ئەمەس بولۇپ، ئۇلار بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇرىدىغان بۇلاقلاردىن تولدۇرۇلىدۇ، ئۇلار شاراب بىلەن تولدۇرۇلغان بۇ قاچىلارنى جەننەت ئەھلىگە ئايلاندۇرۇپ سۇنۇپ تۇرىدۇ.

www.munber.org

﴿ئۇ شارابنى ئىچىش بىلەن ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ، مەس بولمايدۇ﴾ يەنى بۇ شاراب قاتتىق هاياجانلاندۇرىدىغان، ئاجايىپ شىرىن لەززەت بېغىشلايدىغان بولسىمۇ ئۇلار خۇدىنى يوقىتىپ قويمايدۇ، ئۇلارنىڭ بېشى ئاغرىمايدۇ ۋە مەست بولۇپ قالمايدۇ. زەھھاك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: هاراقتا تۆت خىل ئىللەت بار. ئۇلار: مەست قىلىش، باشنى ئاغرىتىش، قۇستۇرۇش ۋە سىيدۇرۇش قاتارلىقلاردىن ئىبارەتتۇر. الله تائالا جەننەتنىڭ شارابلىرىنى بۇ ئىللەتلەردىن پاك قىلدى.

﴿ئۇلارغا ئىختىيار قىلغان مېۋىلەر ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلارغا كۆڭۈللىرى تارتقان مېۋىلەر سۇنۇپ تۇرىلىدۇ، بۇ ئايەت مېۋە ـ چېۋىلەرنى تاللاپ يېيىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە پاكىت بولىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، سابىتنىن ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام كۆرۈلگەن چۈشلەرگە قىزىقاتتى. بىرەر ئادەم چۈش كۆرۈپ قالسا، بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامدىن سورايتتى. ئۇنىڭ چۈشىگە ياخشى تەبىر بېرىلسە، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭ چۈشىگە تېخىمۇ قىزىقىپ قالاتتى. بىر كۈنى بىر ئايال ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى! مەن چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە مەدىنىدىن چىقىرىلىپ جەننەتكە ئېلىپ كىرىلدىم، ئاندىن جەننەت تىترەپ كەتكەدەك بىر ئاۋازنى ئاڭلىدىم، قارىسام پالانى ـ پالانى ئادەملەر تۇرۇپتۇ ـ دەپ، 12 ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتىدى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام شۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇرۇشقا بىر قوشۇن ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئايال چۈشىنى داۋام قىلىپ: ئۇ ئادەملەرنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى توپىغا مىلەنگەن، تومۇرلىرىدىن قان چاچراپ چىقىۋاتقان هالەتتە ئېلىپ كېلىندى، پەرىشتىلەرگە: بۇ ئادەملەرنى بەيدەق دېگەن ئۆستەڭگە ئېلىپ بېرىڭلار، دېيىلدى. ئۇلار ئۇ ئۆستەڭدە چۆمۈلۈپ چىقتى، ئۇلارنىڭ يۈزلىرى تولۇن ئايدەك نۇرلۇق بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارغا بىر ئالتۇن پەتنۇستا توڭ خورمىلاردىن ئېلىپ كېلىندى. ئۇلار ئۇنىڭدىن خالىغىنىچە ئېلىپ يېدى، ئۇلار پەتنۇسنى ئۈياق ـ بۈياقلارغا ئۆرىسە هەر يۈزىدىن ئۇلار خالىغان مېۋىلەر چىقاتتى، ئۇلار ئۇنىڭدىن خالىغىنىچە يەيتتى. مەنمۇ ئۇلار بىلەن قوشۇلۇپ مېۋىلەردىن يېدىم، دېدى. ئۇزۇن ئۆتمەي هېلىقى ئۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن قوشۇندىن خەۋەرچى كېلىپ: ئۇرۇشتا مۇنداق، مۇنداق ئىشلار بولۇپ ـ ئۆتتى، پالانى ـ پالانىلار شېھىت بولدى دەپ، 12 ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتىدى، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام هېلىقى چۈش كۆرگەن ئايالنى چاقىرتىپ كېلىپ: «چۈشىڭنى سۆزلەپ بېرىڭ» دېدى. ئۇ ئايال چۈشىنى قايتا سۆزلەپ بېرىپ، خەۋەرچى دېگەن ئادەملەرنى بىر ـ بىرلەپ ساناپ بەردى.

﴿ۋە كۆڭۈللىرى تارتقان قۇش گۆشلىرى بېرىلىدۇ﴾ ئىمام ئەھمەد، ئەنەستىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبهىسىزكى، جەننەتنىڭ قۇشلىرى تۆگىدەك چوڭلۇقتا بولۇپ، جەننەتنىڭ دەل ـ دەرەخلىرى ئارىسىدا ئوتلايدۇ». ئەبۇبەكرى: ئى الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى! مەن بۇ قۇشلارنى ناهايىتى سىمىزمىكىن دەپ، ئويلايمەن دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئۇ قۇشتىن يېگەن كىشى ناهايىتى هۇزۇرلىنىدۇ» دەپ بۇ سۆزىنى ئۇچ قېتىم تەكرارلىدى ۋە «مەن سېنىڭ ئۇ قۇشنىڭ گۆشىدىن يەيدىغان ئادەملەردىن بولۇشۇڭنى ئەلۋەتتە ئارزۇ قىلىمەن» دېدى.

﴿ئۇلارغا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەرگە ئوخشايدىغان شەهلا كۆزلۈك هۇرلەر بېرىلىدۇ﴾ يەنى شەهلا كۆزلۈك هۇرلەر ئاقلىقتا ۋە سۈزۈكلۈكتە هۆل مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ، بۇ هەقتە سۈرە ساففاتتىمۇ ﴿ئۇلار (ئاقلىقتا) گويا قول تەگمەي ساقلانغان تۆگىقۇشنىڭ تۇخۇملىرىغا ئوخشايدۇ﴾[1] دېگەن ئايەت بايان قىلىندى. سۈرە رەهماندىمۇ ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[1] سۈرە ساففات 49 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿بۇ ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر﴾ يەنى بىز ئۇلارغا بەرگەن بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر.

﴿ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە ۋە يالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ، پەقەت «سالام! سالام!» سۆزىنىلا ئاڭلايدۇ﴾ يەنى ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە سۆزلەرنى ياكى كەمسىتىش ۋە مەسخىرە قىلىش مەنىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ يەردە يامان سۆز ئاڭلىمايدۇ﴾[1] يەنى ئۇلار بىر - بىرىگە قەبىھ سۆزلەرنى قىلمايدۇ، ئۇلار پەقەت بىر - بىرى بىلەن چىرايلىقچە سالاملىشىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ جەننەتتىكى دۇئاسى: «ئى رەببىمىز، بىز سېنى پاك دەپ ئېتىقاد قىلىمىز» دېيىشتىن ئىبارەت، ئۇلارنىڭ جەننەتتە (بىر - بىرىگە) بېرىدىغان سالامى: «(ئەھلى دوزاخ چېكىۋاتقان ئازابتىن) ئامان بولغايسەن (يەنى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم)» دېيىشتىن ئىبارەتتۇر﴾[2] ئۇلارنىڭ سۆزلىرىمۇ بىھۇدە ۋە گۇناھ بولىدىغان سۆزلەردىن خالىيدۇر.

* * * * * * *

وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٤٠﴾

سائادەتمەنلەرنىڭ (يەنى نامە - ئەمالى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلگەنلەرنىڭ) ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟[27] *ئۇلار سىدرى دەرەخلىرىدىن، سانجاق - سانجاق بولۇپ كەتكەن مېۋىز دەرەخلىرىدىن، ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن، ئېقىپ تۇرغان سۇدىن، تۈگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن، ئېگىز (يۇمشاق) تۆشەكلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ*[28 - 34]*. شۇبھىسىزكى، بىز ھۇرلەرنى يېڭىدىن ياراتتۇق، ئۇلارنى پاكىز، ئەرلىرىگە ئامراق، تەڭتۇش قىلدۇق*[35 - 37]*. (بۇ ھۇرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر*[38]*. بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر*[39]*. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر*[40]*.*

سائادەتمەنلەر ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتلار توغرىسىدا

الله تائالا ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلىدىغان، الله تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ ياخشى ئاقىۋىتىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا نامە - ئەمالىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلدى. بۇ ھەقتە مەيمۇن ئىبنى مەھران مۇنداق دەيدۇ: نامە - ئەمالىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغانلارنىڭ مەرتىۋىسى الله تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ مەرتىۋىسىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن بولىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سائادەتمەنلەرنىڭ (يەنى نامە - ئەمالى ئوڭ تەرەپتىن

[1] سۈرە غاشىيە 11 - ئايەت.
[2] سۈرە يۇنۇس 10 - ئايەت.

www.munber.org

بېرىلگەنلەرنىڭ) ئەھۋالى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ. سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟﴾ يەنى نامە ـ ئەمالىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغانلار كىملەر؟ ئۇلارنىڭ ئەھۋالى قانداق بولىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتىچۇ؟ ئاندىن الله تائالا ئۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار سىدرى دەرەخلىرىدىن**﴾ ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، مۇجاھىد، ئەبۇلئەھۋەس، قۇسامە ئىبنى زۇھەير، سەفەر ئىبنى نۇسەير، ھەسەن، قەتادە، ئابدۇللا ئىبنى كەسىر، سۇددى، ئەبۇھەرزە ۋە باشقىلار: سىدرى دەرەخلىرىنىڭ تىكىنى بولمايدۇ، دېدى. ئىبنى ئابباس ئىكرىمە ۋە مۇجاھىد قاتارلىقلاردىن: ئۇ، مېۋىلىرى سانجاق ـ سانجاق بولغانلىقتىن شاخلىرى ئىگىلىپ تۇرىدىغان سىدرى دەرەخلىرىدۇر، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. قەتادىمۇ: بىز ئۇنى مېۋىسى بەك بولغان، ھېچ تىكىنى بولمىغان سىدرى دەرەخلىرىدۇر دەپ سۆزلىشەتتۇق، دېدى.

بۇ ئايەتنىڭ ئاشكار مەنىسى شۇكى، جەننەتنىڭ سىدرە دەرەخلىرى ھەم تىكەنسىز، ھەم مېۋىلىكتۇر. دۇنيانىڭ سىدرە دەرەخلىرىنىڭ تىكىنى كۆپ ، مېۋىسى ئازدۇر. ئاخىرەتنىڭ سىدر دەرەخلىرى بولسا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، ئۇنىڭدا ھەرگىز تىكەن يوق. مېۋىسى غولى كۆتۈرەلمىگىدەك دەرىجىدە كۆپتۇر.

ئۇتبە ئىبنى ئابدۇ سەلەمى مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئولتۇراتتىم. بىر ئەئرابى كېلىپ: ئى الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى! جەننەتتە تەلھە نامىلىق دەرەخنىڭ بارلىقىنى ئېيتقانلىقىڭنى ئاڭلىدىم. مەن ئۇ دەرەختىن كۆپ تىكەنلىك بىر دەرەخنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئۇ دەرەخنىڭ ھەر بىر تىكىنىنىڭ ئورنىغا تىكىنىنىڭ ئۈرۈقىغا ئوخشايدىغان مېۋىنى ئالماشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ مېۋىدە بىر ـ بىرگە ئوخشىمايدىغان 70 خىل رەڭ بولىدۇ» دېدى.

﴿**سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتكەن مەۋز**[1] **دەرەخلىرىدىن**﴾ تەلھە دەرىخى تىكەنلىك دەرەخ ئائىلىسىگە مەنسۇپ بولۇپ، ئۇ ھىجاز زېمىنلىرىدا تېپىلىدۇ، ئۇنىڭ تىكەنلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. مۇجاھىد ﴿**سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتكەن**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ مېۋىسى بەك بولىدىغان دەرەختۇر. الله تائالا بۇ دەرەخلەرنى قۇرەيشلەرگە ئەسلەتتى. چۈنكى، ئۇلار تەلھە ۋە سىدرە دەرەخلىرىنىڭ پۇراقلىرى ۋە سايىلىرىدىن ھەيران قالاتتى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئەبۇسەئىدنىڭ: ئۇ دەرەخ مەۋز دەرىخىدۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئىبنى ئابباس، ئەبۇھۇرەيرە، ھەسەن، ئىكرىمە، قۇسامە ئىبنى زۇھەير، قەتادە ۋە ئەبۇھەزەرە قاتارلىقلارنىڭمۇ: ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. مۇجاھىدمۇ ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، دېدى. ئىبنى زەيدمۇ: ئۇ مەۋز دەرىخىدۇر، يەمەنلىكلەر مەۋز دەرىخىنى تەلھە دەرىخى دەپ ئاتايتتى، دېدى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشتىن باشقىنى رىۋايەت قىلمىدى.

﴿**ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن**﴾ ئىمام بۇخارى، ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەننەتتە بىر دەرەخ بار، ئۇلاغقا مىنگەن كىشى ئۇنىڭ سايىسىدە 100 يىل يۈرسىمۇ ئۇنىڭ سايىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ بولالمايدۇ، ئەگەر خالىساڭلار ﴿**ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇڭلار». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەننەتتە بىر دەرەخ بولۇپ، ئۇلاغقا مىنگەن كىشى ئۇنىڭ سايىسىدا 100 يىل

---

[1] بۇ ئايەتتىكى "تەلھە" دېگەن سۆزنى مۇھەممەد سالىھ ھاجىم باشقا تەپسىرلەردىن پايدىلىنىپ مەۋز (يەنى بانان دەرىخى) دەپ ئالغان. ئەمما ئاپتۇر ئايەتتىكى بويىچە تەلھە دەرىخى دەپ ئالغان.

www.munber.org

يۈرىدۇ، خالىساڭلار ﴿**ھەمىشە تۇرىدىغان سايىدىن**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇڭلار» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، بۇخارى ۋە ئابدۇراززاق قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**تۈگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن**﴾ يەنى ئۇلار كۆز كۆرۈپ باقمىغان قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان ۋە ئىنسانىنىڭ دىلىغا كېچىپ باقمىغان، ھەر تۈرلۈك ۋە رەڭگا ـ رەڭ مېۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار جەننەتنىڭ بىرەر مېۋىسىدىن رىزىقلاندۇرۇلغان چاغدا:«بۇنىڭ بىلەن بۇرۇن (دۇنيادىمۇ) رىزىقلاندۇرۇلغان ئىدۇق» دەيدۇ. ئۇلارغا كۆرۈنۈشى دۇنيانىڭ مېۋىلىرىگە ئوخشايدىغان، تەمى ئوخشىمايدىغان مېۋىلەر بېرىلىدۇ﴾[1] يەنى جەننەت مېۋىلىرىنىڭ شەكلى بىر ـ بىرىگە ئوخشايدۇ. لېكىن، تەمى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سىدرەتۇل مۇنتەھا ھەققىدە (سۆزلىگەندە) مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بۇ دەرەخنىڭ يۇپۇرماقلىرى پىلنىڭ قۇلاقلىرىدەك، مېۋىلىرى ھەجەر[2] نىڭ كوزىلىرىدەك بار».

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى كۈن تۇتۇلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلار بىلەن نامماز ئوقۇدى. ئىبنى ئابباس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ نامازنى قانداق ئوقۇغانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ بەردى. نامازدىن كېيىن ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز سېنىڭ نامازدا تۇرۇپ بىر نەرسە ئالغاندەك قىلغانلىقىڭنى ئاندىن ئارقاڭغا يانغانلىقىڭنى كۆردۇق ـ دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «شەك ـ شۈبھىسىزكى، مەن جەننەتنى كۆردۇم. ئۇنىڭدىن يەنى جەننەتتىن بىر ساپ مېۋە ئالماقچى بولدۇم. ئەگەر ئۇنى ئالغان بولسام، ئۇنىڭدىن ئەلۋەتتە قىيامەت بولغىچە يەيتتىڭلار» دېدى.

ئىمام ئەھمەد، ئۇتبە ئىبنى ئابدۇسەلەمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئەئرابى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن ھەۋژ كەۋلى توغرۇلۇق سورىدى ۋە جەننەتنى تىلغا ئالدى، ئاندىن: جەننەتتە مېۋىلەر بارمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «ھەئە، جەننەتتە تۇبا دەپ ئاتىلىدىغان دەرەخ بار» دېدى. ئۇ ئادەم: بۇ دەرەخ زېمىنىنىڭ قايسى دەرىخىگە ئوخشايدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زېمىنىنىڭ دەرەخلىرىدىن ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان دەرەخ يوق» دېدى، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «شامغا بارىدىغۇ؟» دېدى، ئۇ ئادەم ياق، دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ شامدىكى جەۋزە دەيدىغان دەرەخكە ئوخشايدۇ، ئۇ دەرەخ بىر غوللۇق ئۆسۈپ ئۈستىدىن شاخلايدۇ» دېدى. ئۇ ئادەم: بۇ دەرەخنىڭ چوڭلۇقى قانچىلىك؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر سېنىڭ 4 يىللىق بولغان تۆگەڭ ئۇ دەرەخنىڭ غولىنى ئايلىنىشقا باشلىسا، ئۇنى ئايلىنىپ بولغىچە تۆگە قېرىپ بوينى سۇنۇپ ئۆلىدۇ» دېدى. ئۇ ئادەم: جەننەتتە ئۇزۇم بارمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. ئۇ ئادەم: ئۇزۇمنىڭ سېپىنىڭ چوڭلىقى قانچىلىك؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «توختىماي ئۇچىدىغان چىپار قاغا ئۇچۇن بىر ئايلىق يولدۇر» دېدى. ئۇ ئادەم: جەننەتتىكى بىر تال داننىڭ چوڭلۇقى قانچىلىك دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتاڭ ئۆچكىلىرىدىن چوڭ بىر تېكە بوغۇزلىمىدىمۇ؟» دېدى، ئۇ ئادەم ھەئە، بوغۇزلىدى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتاڭ ئۇ تېكىنىڭ تېرىسىنى تۇلۇمچە سۈيۈپ، تېرىنى ئاناڭغا بېرىپ، بۇ تېرىنى بىزگە سۇ ساقلايدىغان تۇلۇم قىلىڭ دېمىدىمۇ؟» دېدى. ئۇ ئادەم: ھەئە، شۇنداق قىلدى، دېدى. ئۇ يەنە: ئۇ بىر تال دان مېنى ۋە بالا ـ چاقىلىرىمنى تويغۇزالامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «ھەئە، ئۇ پۈتۈن توغقانلىرىڭنى تويغۇزىدۇ» دېدى.

---

[1] سۈرە بەقەرە 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ھەجەر مەدىنىنىڭ ئەتراپىدىكى بىر جايىنىڭ ئىسمى.

www.munber.org

﴿**تۇگىمەيدىغان ۋە چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردىن**﴾ يەنى قىشمۇ ياز تۇگەپ قالمايدىغان، بەلكى ئۇنى مەڭگۈ يېگىلى بولىدىغان، جەننەت ئەھلى قانچىلىك تەلەپ قىلسا، شۇنچىلىك تېپىلىدىغان، الله تائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇلار يېيىشتىن ھەرگىز چەكلەنمەيدىغان مېۋىلەردۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: جەننەت ئەھلىنىڭ ئۇ مېۋىنى ئېلىشىغا شاخ، تىكەن ۋە قولدىن يىراق بولۇش قاتارلىق نەرسىلەر توسالغۇ بولمايدۇ. بۇ ھەقتە يۇقىرىدا ئەگەر بىر ئادەم جەننەتنىڭ مېۋىسىنى ئالسا، ئۇنىڭ ئورنىغا يەنە بىر مېۋە كېلىپ تولۇقلىنىپ تۇرىدۇ، دېگەن ھەدىس بايان قىلىندى.

﴿**ئېگىز (يۇمشاق) تۆشەكلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇ ئېگىز، يۇمشاق ۋە تەنگە راھەت بېغىشلايدىغان تۆشەكلەردۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ھۇرلەرنى يېڭىدىن ياراتتۇق، ئۇلارنى پاكىز، ئەرلىرىگە ئامراق، تەڭتۇش قىلدۇق. (بۇ ھۇرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر**﴾ يەنى ئايالالار قەبرىپ، كۆزلىرىنى چاپاق باسقان مومايغا ئايلانغاندىن كېيىن بىز ئۇلارنى يېڭىدىن يارىتىمىز. ئۇلار چوكان بولغاندىن كېيىن قىزلىق ھالىتىگە قايتىدۇ، نازاكىتى، چىرايلىقلىقى ۋە گۈزەللىكى بىلەن ئەرلىرىگە ئامراق قىزلارغا ئايلىنىدۇ.

ئىمام ئىبۇداۋۇد تەيالىسى، ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۆمىنگە جەننەتتە كۆپ ئايالالار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولالايدىغان كۈچ - قۇۋۋەت بېرىلىدۇ» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ شۇنچىغا تاقەت قىلالامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا يۈز ئادەمنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى بېرىلىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان. ئەبۇقاسىم تەبەرانى، ئەبۇھۇرەيرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! جەننەتتە ئايالالىرىمىزغا يېتىشەلەمدۇق؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۇبھىسىزكى، بىر ئادەم بىر كۈندە ئەلۋەتتە 100 قىزغا ھەمراھ بولالايدۇ» دېدى.

﴿**ئەرلىرىگە ئامراق**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار ئەرلىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ. قىسىر تۆگىنىڭ ئەركەك تۆگىگە قانداق ئامراقلىقىغا قارىمامسەن؟

زەھھاكمۇ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار ئەرلىرىگە ئاشىق، ئەرلىرى ئۇلارغا ئاشىقتۇر. ئابدۇللا ئىبنى سەرجىس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇئالىيە، يەھيا ئىبنى ئەبۇكەسىر، ئەتىييە، ھەسەن، قەتادە، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق دېدى.

﴿**تەڭتۇش**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە زەھھاك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش 33 ياشتا بولىدۇ.

﴿**(بۇ ھۇرلەر) سائادەتمەنلەر ئۈچۈندۇر**﴾ يەنى ئۇلار سائادەتمەنلەر ئۈچۈن يارىتىلدى ياكى ئۇلار ئۈچۈن ھازىرلاپ قويۇلدى ۋە ياكى ئۇلار ئۈچۈن جۈپ قىلىپ بېرىلدى. ئىبنى جەرىرمۇ ئۇ ئايەتنى: بىز ھۇرلەرنى سائادەتمەنلەر ئۈچۈن ياراتتۇق، دەپ تەپسىر قىلدى. مەن يەنى ئىبنى كەسىر بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: بۇ، ھۇرلەرنى سائادەتمەنلەر بىلەن ئوخشاش ياشتا قىلىپ ياراتتۇق دېگەنلىك بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر، دەپ قارايمەن.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تۇنجى بولۇپ جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى 14 كۈنلۈك تولۇن ئايغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن كىرىدىغانلارنىڭ چىرايلىرى ئاسماندىكى ئەڭ نۇرلۇق يۇلتۇزغا ئوخشايدۇ. ئۇلار جەننەتتە چوڭ - كىچىك تەرەت قىلمايدۇ، تۈكۈرمەيدۇ، مەشقىرمايدۇ، ئۇلارنىڭ تاغاقلىرى

www.munber.org

ئالتۇندۇر، تەرلىرى ئىپاردۇر، ئىسرىق دانلىرىغا سېلىنغان نەرسىلەردىن ئېسىل پۇراقلار چىقىدۇ. ئاياللىرى شەھلا كۆزلۈك هۇرلەردۇر، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرى بىر ئادەمنىڭ ئەدەپ ئەخلاقىدەك، سۈرىتى ئاتىسى ئادەم ئەلەيهىسسالامنىڭ سۈرىتىدە بولۇپ، ئېگىزلىكى 60 گەز بولىدۇ».

﴿بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر﴾

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كېچىسى بىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىدا تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇزدۇق. تاڭ ئاتقاندا ئۇ مۇنداق دېدى: «ماڭا پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئۈممەتلىرىدىن ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر توغۇرلاندى، ئالدىمدىن پەيغەمبەلەر بىر ـ بىرىلەپ ئۆتتى. بەزى پەيغەمبەر جامائەت ئىچىدە، بەزى پەيغەمبەر ئۇچ ئادەم ئىچىدە ۋە بەزى پەيغەمبەر بىرمۇ ئەگەشكۈچىسى يوق هالدا ئۆتتى» قەتادە بۇ هەدىسنى رىۋايەت قىلىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى. ﴿ئاراڭلاردا قەبىھ ئىشتىن توسىدىغان بىرەر كاللىسى جايىدا ئادەم يوقمۇ؟﴾[1].

مۇسا ئىبنى ئىمران ئىسرائىل ئەۋلادىنىڭ قىسىتاڭ بىر جامائەتى ئىچىدە مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتتى. مەن: ئى پەرۋەردىگارىم! بۇ كىم؟ دېدىم. پەرۋەردىگارىم: بۇ قېرىندىشىڭ مۇسا ئىبنى ئىمران ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن ئىسرائىل ئەۋلادىدۇر، دېدى. مەن: ئى پەرۋەردىگارىم! مېنىڭ ئۈممىتىم قەيەردە؟ دېدىم. پەرۋەردىگارىم: ئوڭ تەرىپىڭدىكى تۆپىلىككە قارىغىن! دېدى. ئۇ تەرەپكە قارىسام نۇرغۇن ئادەملەر تۇرۇپتۇ، پەرۋەردىگارىم: رازى بولدۇڭمۇ؟ دېدى. مەن: هەقىقەتەن رازى بولدۇم، پەرۋەردىگارىم! دېدىم. ئۇ: سول تەرىپىڭدىكى ئۇپۇققا قارىغىن دېدى. ئۇ تەرەپكە قارىسام نۇرغۇن ئادەملەر تۇرۇپتۇ. ئۇ: رازى بولدۇڭمۇ؟ دېدى. مەن هەقىقەتەن رازى بولدۇم. ئى پەرۋەردىگارىم! دېدىم. شەك ـ شۈبهىسىزكى، ئۇلاردىن 70 مىڭ ئادەم هېسابقا تارتىلماستىن جەننەتكە كىرىدۇ» بەنۇ ئەسەد قەبىلىسىدىن ئۇككاشە ئىبنى مىهسەن دېگەن ئادەم: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! اللە غا مېنى شۇلاردىن قىلىشىنى تىلەپ دۇئا قىلساڭ، دېدى. ئۇ بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقانلاردىن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئى اللە! ئۇنى شۇلاردىن قىلغىن» دەپ دۇئا قىلدى. يەنە بىر ئادەم: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىمۇ شۇلاردىن قىلىشىنى تىلەپ اللە غا دۇئا قىلساڭ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇككاشە سەندىن چاققان كېلىپ قالدى» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئاتا ـ ئانام سىلەرگە پىدا بولسۇنكى، ئەگەر ئەنە شۇ 70 مىڭ كىشىلەردىن بولۇشقا قادىر بولالىساڭلار، شۇنداق بولۇشقا تىرىشىڭلار. ئۇنداق قىلالمىساڭلار، تۆپىلىكلەردىكى ئادەملەردىن بولۇشقا تىرىشىڭلار، ئۇنىمۇ قىلالمىساڭلار، ئۇپۇق تەرەپتىكى ئادەملەردىن بولۇشقا تىرىشىڭلار. مەن هەقىقەتەن ئۇپۇق ئەتراپىدا توپلانغان نۇرغۇن ئادەملەرنى كۆردۇم. مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەهلىنىڭ تۆتتىن بىرى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز هاياجانلىنىپ تەكبىر ئېيتتۇق. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەهلىنىڭ ئۈچتىن بىرى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز يەنە تەكبىر ئېيتتۇق. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەهلىنىڭ يېرىمى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. بىز يەنە تەكبىر ئېيتتۇق. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: **﴿بۇلار بولسا ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر. كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدىن بىر جامائەدۇر﴾** دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى. بىز ئۆزئارا: شۇ 70 مىڭ ئادەم كىملەردۇر ـ هە؟ دېيىشتۇق. ئاندىن بىز يەنە: ئۇلار چوقۇم ئىسلامدا تۇغۇلغان، اللە تائالاغا هېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمىگەن مۆمىنلەر بولۇشى مۇمكىن، دېيىشتۇق. بۇ سۆزىمىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا

[1] سۈرە هۇد 78 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

يېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «بەلكى ئۇلار بەدەنلىرىنى داغلىمىغان، سۈپ - كۆش قىلمىغان، پال سالدۇرمىغان، بارلىق ئىشلىرىدا پەرۋەردىگارىغىلا تەۋەككۈل قىلىدىغان مۆمىنلەردۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە ئەھمەد قاتارلىقلار ئوخشىمىغان رىۋايەت قىلغۇچىلاردىن رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

وَأَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِى سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا۟ يُصِرُّونَ عَلَى ٱلْحِنثِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا۟ يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ وَٱلْءَاخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ ٱلْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَءَاكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَٰرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَٰرِبُونَ شُرْبَ ٱلْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٥٦﴾

بەختسىزلەر (يەنى نامە - ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلگەنلەر) (دوزىخلاردۇر). بەختسىزلەر قانداق ئادەملەر؟[41]. ئۇلار (بەدەنلىرىگە تۆشۈكلىرىگە كىرىپ كېتىدىغان) ئاتەشلىك شامالنىڭ، زىيادە ھارارەتلىك قايناقسۇنىڭ ۋە قارا تۈتۈندىن بولغان سالقىنمۇ ئەمەس، كۆركەمۇ ئەمەس سايىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ[42 - 44]. چۈنكى ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادا) شەھۋەتكە چۆمگەن ئىدى[45]. ئۇلار چوڭ گۇناھتا (يەنى كۇفردا) چىڭ تۇرغان ئىدى[46]. ئۇلار: «بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟ ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ تىرىلدۈرۈلەمدۇ؟» دەيتتى[47 - 48]. ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ[49 - 50]. ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار![51]. چوقۇم زەققۇم دەرىخىدىن يەيسىلەر[52]. ئۇنىڭدىن قورساقلىرىڭلارنى تولدۇرىسىلەر[53]. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارارىتى يۇقىرى بولغان قايناقسۇنى تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر[54]. مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى زىياپىتىدۇر[56].

بەختسىزلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان جازا توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا سائادەتمەنلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا بەختسىزلەرنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بەختسىزلەر (يەنى نامە - ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلگەنلەر) (دوزىخلاردۇر). بەختسىزلەر قانداق ئادەملەر؟**﴾ يەنى ئۇلار قايسى جەھەتتە بەختسىز؟ ئاندىن ئاللاھ تائالا بۇنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار (بەدەنلىرىگە تۆشۈكلىرىگە كىرىپ كېتىدىغان) ئاتەشلىك شامالنىڭ، زىيادە ھارارەتلىك قايناقسۇنىڭ ۋە قارا تۈتۈندىن بولغان سالقىنمۇ ئەمەس، كۆركەمۇ ئەمەس سايىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ**﴾ ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارغا دوزاخ مۇئەككەللىرى) «سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئىنكار قىلغان (دوزاخ) ئازابىغا بېرىڭلار، ئۇچ شاخلىق سايىگە بېرىڭلار»

www.munber.org

(دەيدۇ). ئۇ سايە (جەھەننەمنىڭ تۈتۈنى بولۇپ كىشىنى) سەگدىتەيدۇ، (جەھەننەمنىڭ) يالقۇنىنمۇ توسمايدۇ. ئۇ يالقۇن قەسرىدەك (چوڭ) ئۇچقۇنلارنى چىقىرىدۇ. ئۇ ئۇچقۇنلار قارا ـ سېرىق تۈگىلەرگە ئوخشايدۇ. بۇ كۈنده (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾[1] يەنى ئۇلار چىقىشى يېقىملىق بولمىغان، كۆرۈنۈشى چىرايلىق ۋە كۆركەم بولمىغان قارا تۈتۈنىنىڭ ساياسىدا بولىدۇ. ئاندىن الله تائالا ئۇلارنىڭ بۇ جازاغا لايىق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**چۈنكى ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادا) شەھۋەتكە چۆمگەن ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغلىرىدا نازۇ ـ نېمەتلەرگە ۋە كۆڭۈللىرىنىڭ خاھىشلىرىغا بېرىلگەن بولۇپ، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆزلىرىگە ئېلىپ كەلگەن نەرسىگە پەرۋا قىلمايتتى.

﴿**ئۇلار چوڭ گۇناھتا (يەنى كۇفرىدا) چىڭ تۇرغان ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار الله تائالاغا كۇفرىلىق قىلىش، الله نى قويۇپ بۇتلارنى، شېرىكلەرنى چوقىنىدىغان ئىلاھلار قىلىۋېلىشتا چىڭ تۇرۇپ، تەۋبە قىلىشنى ئويلاپ قويمىغانلار ئىدى.

﴿**ئۇلار: «بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزمۇ تىرىلدۈرۈلەمدۇ؟» دەيتتى**﴾ يەنى ئۇلار قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلىپ ۋە ئۇنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى يىراق ساناپ شۇنداق دەيتتى. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا كەلگۈسىدە ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئىلگىرى ئۆتكەنلىرىدىن ۋە كېيىن ئۆتكەنلىرىدىن بىرمۇ ئادەم قالماي ھەممىسىنىڭ قىيامەت مەيدانىغا يىغىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەرگىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ ئۇنى (يەنى قىيامەت كۈنىنى) بىز مۇئەييەن مۇددەتكىچە تەخىر قىلىمىز. قىيامەت كۈنى بولغاندا، ھەرقانداق ئادەم پەقەت الله دىن ئىجازەت بولغاندىلا سۆزلەيدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەتبەخت بولىدۇ، بەزىلىرى سائادەتمەن بولىدۇ﴾[2] شۇڭا الله تائالا بۇ ئورۇندىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇ بەلگىلەنگەن مۇئەييەن ۋاقىت بولۇپ ئىلگىرى سۆرۈلمەيدىغان، كېچىكتۈرۈلمەيدىغان، قوشۇپ قويۇلمايدىغان ۋە كېمەيتىلمەيدىغان بىر ۋاقىتتۇر، ئۇلار مانا مۇشۇ ۋاقىتتا توپلىنىدۇ.

﴿ **ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار! چوقۇم زەققۇم دەرىخىدىن يەيسىلەر. ئۇنىڭدىن قورساقلىرىڭلارنى تولدۇرىسىلەر**﴾ يەنى ئۇلار زەققۇم دەرىخىدىن يېيىشكە ۋە ئۇنىڭدىن قورساقلىرىنى تولدۇرۇشقا مەجبۇرلىنىدۇ ۋە سۆرەپ تارتىلىدۇ.

﴿**ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارارىتى يۇقىرى بولغان قاينىقسۇنى تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر**﴾ يەنى سۇغا قاتتىق تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ئىكرىمە قاتارلىقلار: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى سۇغا قاتتىق تەشنا بولۇپ چاڭقاپ كەتكەن تۆگىلەردەك ئىچىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتە دېيىلگەن تەشنالىق تۆگىگە يۇقىدىغان بىر خىل سۇغا تەشنالىق كېسىلى بولۇپ، ئۇ سۇغا قانماي ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا جەھەننەم ئەھلىمۇ ھارارىتى يۇقىرى بولغان بۇ قاينىقسۇغا مەڭگۈ قانمايدۇ.

﴿**مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى زىياپىتىدۇر**﴾ يەنى بىز سۇپىتىلگەن بۇ نەرسە ئۇلارغا، ئۇلار ھېسابقا تارتىلغان كۈنى پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا بېرىلىدىغان زىياپەتتۇر. الله تائالا مۆمىنلەرگە بېرىلىدىغان زىياپەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن ئىدى: ﴿شۇبھىسىزكى، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى

---

[1] سۈرە مۇرسەلات 29 ـــ 34 ـ ئايەتكىچە
[2] سۈرە ھۇد 104 ـــ 105 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

قىلغانلارنىڭ مەنزىلگاھى فىردەۋس جەننەتلىرى بولىدۇ﴾[1] يەنى ئۇلارغا بېرىلگەن زىياپەت ۋە ئىكرام شۇنىڭدىن ئىبارەت بولىدۇ.

* * * * * * *

نَحْنُ خَلَقْنَٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَءَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ ٱلْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَٰلَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

(ئىنسانلار!) سىلەرنى بىز يارىتتۇق، سىلەر قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەمسىلەر؟[57]. سىلەر (ئايالالارنىڭ بەچىدانىغا تۆكۈلگەن مەنىنى دەپ بېقىڭلارچۇ[58]. ئۇنى سىلەر (ئىنسان قىلىپ) يارىتامسىلەر؟ ياكى بىز (ئىنسان قىلىپ) يارىتامدۇق[59]. بىز سىلەرنىڭ ئارىڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بىكىتتۇق)، سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن ۋە سىلەرنى سىلەر بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز[60 - 61]. شۇبھىسىزكى، سىلەر دەسلەپكى يارىتىشنى بىلدىڭلار (يەنى دەسلەپتە اللەنىڭ سىلەرنى يوقتىن بار قىلغانلىقىنى تونۇدۇڭلار). سىلەر (اللەنىڭ سىلەرنى دەسلەپ ياراتقانلىقىنى) ئويلىمامسىلەر؟[62].

قىيامەتنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىنى جەزىملەشتۈرۈپ، ئۇنى ئىنكار قىلغان، توغرا يولدىن بۇرۇلۇپ كەتكەن ۋە ھەقىقەتتىن تانغان كىشىلەرگە رەددىيە بېرىدۇ: ئۇلار ﴿**بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟**﴾ دەيدۇ، ئۇلارنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇلارنىڭ قىيامەتنى ئىنكار قىلغانلىقى ۋە ئۇنى يىراق سانىغانلىقى سەۋەبىدىندۇر. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئىنسانلار!) سىلەرنى بىز ياراتتۇق**﴾ يەنى سىلەر تىلغا ئېلىنغىدەك بىر نەرسە ئەمەس ئىدىڭلار، شۇنىڭدىن كېيىن بىز سىلەرنى دەسلەپتە يوق يەردىن ياراتتۇق. دەسلەپتە يوق يەردىن يارىتىشقا قادىر بولغان زات اللە سىلەرنى ئەڭ قولاي ۋە ئەڭ ئاسان يول بىلەن قايتا تىرىدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىر ئەمەسمۇ؟ شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەمسىلەر؟**﴾.

ئاندىن اللە تائالا ئۇلارغا دەلىل كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر (ئايالالارنىڭ بەچىدانىغا تۆكۈلگەن مەنىنى دەپ بېقىڭلارچۇ. ئۇنى سىلەر (ئىنسان قىلىپ) يارىتامسىلەر؟ ياكى بىز (ئىنسان قىلىپ) يارىتامدۇق**﴾ يەنى مەنىنى بەچىدانلارغا سىلەر ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇنى ئۇنىڭدا سىلەر ئىنسان قىلىپ يارىتىۋاتامسىلەر؟ ياكى ئۇنى ياراتقۇچى اللە مۇ؟

﴿**بىز سىلەرنىڭ ئارىڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بېكىتتۇق)**﴾ زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالا ئاسمان ئەھلى بىلەن زېمىن ئەھلى ئارىسىدا ئۆلۈمنى ئورناتقان قىلىپ بېكىتتى. ﴿**سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىدە شەكلىڭلارنى ئۆزگەرتىشتىن ﴿**ۋە سىلەرنى سىلەر بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە**﴾ يەنى باشقا سۈپەتلەر ۋە باشقا قىياپەتلەردە ﴿**يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز**﴾.

---

[1] سۈرە كەھف 107 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿شۇبھىسىزكى، سىلەر دەسلەپكى يارىتىشنى بىلدىڭلار (يەنى دەسلەپتە اللەنىڭ سىلەرنى يوقتىن بار قىلغانلىقىنى تونۇدۇڭلار). سىلەر (اللەنىڭ سىلەرنى دەسلەپ ياراتقاندەك قايتا يارىتىشنى) ئويلىمامسىلەر؟﴾ يەنى الله تائالا ھەقىقەتەن سىلەرنى ياراتتى. سىلەرگە قۇلاق، كۆز ۋە يۈرەكلەرنى بەردى. سىلەرنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلىشقا قادىر بولغان الله تائالا سىلەرنى ئەلۋەتتە ئاسان ۋە قولاي يول بىلەن قايتا تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئىكەنلىكىنى ئەسلىمەيدىغانلارمۇ ۋە تونۇپ يەتمەيدىغانلارمۇ؟ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەخلۇقاتنى دەسلەپتە (يوقتىن) بار قىلىدىغان، ئاندىن ئۇنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرىدىغان الله ئەنە شۇدۇر، ئۇ (يەنى مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈش) الله غا (ئۇنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانغا قارىغاندا) ئوڭايدۇر﴾[1] ﴿ئىنسان بىز ئۇنى ئىلگىرى يوقتىن بار قىلغانلىقىمىزنى ئەسلىمەمدۇ؟﴾[2].

﴿ئىنسان بىلمەمدۇكى، بىز ھەقىقەتەن ئۇنى ئابمەندىن ياراتتۇق. ئەمدى ئۇ (پەرۋەردىگارىغا ئاشكارا خۇسۇمەتچى بولۇپ قالدى. ئۇ بىزگە (ئىنسانىنىڭ قايتا تىرىلىشىنى يىراق ساناپ، چىرىگەن سۆڭەكلەرنى) مىسال قىلىپ كۆرسەتتى. ئۆزىنىڭ يارىتىلغانلىقىنى بولسا ئۇنتۇدى، ئۇ: «چىرىپ كەتكەن سۆڭەكلەرنى كىم تىرىلدۈرەلەيدۇ؟» دېدى. ئېيتقىنكى، «ئۇنى ئەڭ دەسلەپتە ياراتقان زات تىرىلدۈرىدۇ، ئۇ ھەر بىر مەخلۇقنى بىلگۈچىدۇر»﴾[3] ﴿ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرىئەت ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلىنمايدۇ، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ھايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇ (بەچچىدانلارغا) تۆكىلىدىغان (ئاجىز مەنى) ئەمەسمىدى؟. ئاندىن ئۇ لەختە قان بولدى، ئاندىن الله ئۇنى چىرايلىق شەكىلدە ياراتتى. ئۇ مەندىن ئەر - ئايال (ئىككى تىپنى) ياراتتى. ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان الله) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟﴾[4].

* * * * * * *

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

سىلەر تېرىغان زىرائەتنى دەپ بېقىڭلارچۇ[63]. ئۇنى سىلەر ئۇندۇرىدۇڭلارمۇ ياكى بىز ئۇندۇرۈپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۇقمۇ؟)[65]. ئەگەر بىز خالىساق ئەلۋەتتە ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇراتتۇق - دە، سىلەر ئەجەپلىنىپ قايغۇراتتىڭلار[65]. سىلەر: «بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق، بەلكى بىز (رىزقتىن) مەھرۇم قالدۇق» (دەيتتىڭلار)[66-67]. سىلەر

---

[1] سۈرە رۇم 27 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مەريەم 67 - ئايەت.
[3] سۈرە ياسىن 77 ــ 79 - ئايەتكىچە.
[4] سۈرە قىيامەت 36 ــ 40 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئىچىۋاتقان سۇنى دەپ بېقىڭلارچۇ[68]. ئۇنى بۇلۇتتىن سىلەر چۈشۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز چۈشۈردۈقمۇ؟[69]. ئەگەر بىز خالىساق ئۇنى تۇزلۇق قىلىپ قويىاتتۇق (پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ زور نېمەتلىرىگە) نېمىشقا شۈكۈر قىلمايسىلەر؟[70] سىلەر ياندۇرۇۋاتقان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ[71]. ئۇنىڭ دەرىخىنى (يەنى مۇرخۇ، ئۇبار ناملىق بىرنىڭ شېخىنى بىرىكە سۈركىسە ھۆل تۇرۇپلا ئوت ئالىدىغان دەرەخنى) سىلەر ئۈستۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۈستۈردۈقمۇ؟[72]. ئۇنى بىز ئىبرەت ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق[73]. ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىپتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن[74].

زىرائەت ئۆستۈرۈش، يامغۇر ياغدۇرۇش، ئوت پەيدا قىلىش قاتارلىق ئىنسان ئەقلى ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنى پەقەت يالغۇز الله نىڭلا قىلغانلىقىغا دىققەتنى بۇراش توغرىسىدا

﴿**سىلەر تېرىغان زىرائەتنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟**﴾ يەنى سىلەر يەرنى ئاغدۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۇرۇق چاچىسىلەر. ﴿**ئۇنى سىلەر ئۇندۇرىدىغان ياكى بىز ئۇندۇرۇپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۈقمۇ؟**﴾ يەنى بەلكى ئۇنى يەر قاتلىمىغا بىز يەرلەشتۈرۈپ ۋە يەردىن بىز ئۇندۇرىمىز.

ئىبنى جەرىر ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەرگىز زىرائەتنى "مەن ئۇندۇردىم" دېمە. بەلكى "زىرائەت تېرىدىم" دېگىن». ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دەيدۇ: الله تائالانىڭ ﴿**ئۇنى سىلەر ئۇندۇرىدىغان ياكى بىز ئۇندۇرۇپ (دان چىقىدىغان زىرائەت قىلىپ ئۆستۈردۈقمۇ؟**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟

﴿**ئەگەر بىز خالىساق ئەلۋەتتە ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇراتتۇق - دە، سىلەر ئەجەپلىنىپ قالىغۇراتتىڭلار**﴾ يەنى ئۇنى بىز ئۆز لۇتپىمىز ۋە رەھمىتىمىز بىلەن ئۇنۇندۇرىدۇق ۋە ئۇنى سىلەرگە مەرھەمەت قىلىپ قالدۇرىدۇق. ئەگەر خالىساق ئۇنى غوللىشىدىن ۋە ھوسۇل بېرىشىدىن ئىلگىرى چوقۇم قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇرىۋىتەتتۇق، شۇنىڭ بىلەن ﴿**سىلەر ئەجەپلىنىپ قالىغۇراتتىڭلار**﴾ ئاندىن الله تائالا ئىنسانلارنىڭ قايغۇسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر: «بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق، بەلكى بىز (رىزىقتىن) مەھرۇم قالدۇق» (دەيتتىڭلار)**﴾ يەنى ئەگەر بىز ئۇنى دانسىز قۇرۇق چۆپكە ئايلاندۇرىۋەتسەك، سىلەر بۇنىڭغا قايغۇرۇپ ھەر تۈرلۈك سۆزلەرنى قىلاتتىڭلار. بىرىدە: ﴿**سىلەر: بىز ھەقىقەتەن (ئەمگەك بىلەن ئۇرۇقنى) زىيان تارتتۇق**﴾ يەنى ئاپەتكە يولۇقتۇق، قولىمىزدا بارىنى كەتكۈزۈپ قويىدۇق، ئازابقا دۇچار بولدۇق، دېسەڭلار، يەنە بىرىدە: ﴿**بەلكى بىز (رىزىقتىن) مەھرۇم قالدۇق**﴾ دەيتتىڭلار.

ئىكرىمە ﴿**سىلەر ئەجەپلىنىپ قالىغۇراتتىڭلار**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: سىلەر بىر - بىرىڭلارغا مالامەت قىلاتتىڭلار. ھەسەن، قەتادە ۋە سۇددى قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: پۇشايمان قىلاتتىڭلار. بۇ ئايەتنىڭ خۇلاسە مەنىسى، سەرپ قىلغان ئۇرۇق ۋە باشقا چىقىمىڭلارغا ئېچىنىسىلەر، ياكى بولمىسا ئىلگىرى قىلغان گۇناھلىرىڭلارغا پۇشايمان قىلىسىلەر، دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿**سىلەر ئىچىۋاتقان سۇنى دەپ بېقىڭلارچۇ. ئۇنى بۇلۇتتىن سىلەر چۈشۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز چۈشۈردۈقمۇ؟**﴾ بەلكى ئۇ سۇنى بىز چۈشۈردۈق. ﴿**ئەگەر بىز خالىساق ئۇنى تۇزلۇق قىلىپ قويىاتتۇق**﴾ يەنى ئىچكىلى بولمايدىغان، زىرائەتمۇ تېرىغىلى بولمايدىغان ئاچچىق ۋە قىرتاق قىلىپ قويىاتتۇق. ﴿**(پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ زور نېمەتلىرىگە) نېمىشقا شۈكۈر قىلمايسىلەر؟**﴾ الله تائالانىڭ سىلەرگە تاتلىق سۇدىن ئىبارەت يامغۇرنى ياغدۇرۇپ بەرگەن نېمىتىگە شۈكۈر قىلساڭلار بولمامدۇ؟ ﴿الله سىلەرگە بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردى، ئۇنىڭدىن ئىچىسىلەر ۋە شۇ يامغۇر ئارقىلىق ئوسكەن دەل - دەرەخلەر بىلەن

www.munber.org

چارۋاڭلارنى باقىسىلەر. الله سىلەرگە شۇ يامغۇر بىلەن زىرائەتلەرنى ئۆستۈرۈپ بېرىدۇ، زەيتۇن، خورما، ئۈزۈم ۋە تۈرلۈك مېۋىلەرنى ئۆستۈرۈپ بېرىدۇ، چوڭقۇر پىكىر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن بۇنىڭدا ھەقىقەتەن (اللەنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەر بار﴾[1].

﴿**سىلەر ياندۇرۇۋاتقان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ**﴾ يەنى سىلەر چاقماق تېشىنى سۈركەپ ئۇنىڭدىن چىقارغان ئوتنى دەپ بېقىڭلارچۇ؟ ﴿**ئۇنىڭ دەرىخىنى (يەنى مۇرخۇ، ئۇبار ناملىق بىرىنىڭ شېخىنى بىرىگە سۈركىسە ھۆل تۇرۇپلا ئوت ئالىدىغان دەرەخنى) سىلەر ئۆستۈردۈڭلارمۇ ياكى بىز ئۆستۈردۈقمۇ؟**﴾ يەنى بەلكى ئۇنى ئۆز ئورنىدا بىز ساقلىدۇق. ئەرەبلەردە مەرىخ ۋە ئەفار ناملىق ئىككى خىل دەرەخ بولۇپ، بۇ ئىككى دەرەختىن ئىككى تال ھۆل شاخنى ئېلىپ بىر ـ بىرىگە سۈركىسە ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىن ئوت ئۇچقۇنلىرى چاچراپ چىقىدۇ.

﴿**ئۇنى بىز ئىبرەت ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق**﴾ مۇجاھىد قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئوتنى چوڭ ئوت دوزاخ ئوتىنى ئەسلىتىدىغان قىلدۇق. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئاڭلىشىمىزچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى قەۋمىم! سىلەر ياندۇرۇۋاتقان بۇ ئوتنىڭ ھارارىتى جەھەننەم ئوتىنىڭ يەتمىشتىن بىرىگە توغرا كېلىدۇ» دېگەن، ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! دوزاختا شۇ بىر پارچىسى بولغان بولسىمۇ ئەلۋەتتە يېتەركەن، دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئادەم ئەۋلادىنىڭ ئىسىنىشى ۋە مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن بۇ ئوتنىڭ قىزىقلىق دەرىجىسى سۇ بىلەن ئىككى ھەسسە سوۋۇتۇلدى» دېگەن.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، سىلەرنىڭ بۇ ئوتۇڭلار دوزاخ ئوتىنىڭ يەتمىش پارچىسىدىن بىر پارچىدۇر، بۇ ئوت دېڭىز سۇيى بىلەن ئىككى ھەسسە سۇۋۇتۇلدى. ئەگەر شۇنداق بولمىغان بولسا ئىدى، الله بۇ ئوتتا ھېچكىمگە پايدا مەنپەئەت بەرمەيدىغان قىلغان بولاتتى».

ئىمام مالىك، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئادەم ئەۋلادى ياندۇرۇۋاتقان بۇ ئوت، دوزاخ ئوتىنىڭ يەتمىش پارچىسىدىن بىر پارچىسىدۇر» ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! دوزاختا شۇ بىر پارچىسى بولغان بولسىمۇ ئەلۋەتتە يېتەركەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، شۇ بىر پارچە ئوت دوزاختا ئاتمىش توققۇز ھەسسە ئارتۇق قىلىنىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**ۋە يولۇچىلار پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئوتنى ئاچ قالغان كىشىلەر يېمەك پىشىرىش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق. لەيس ئىبنى ئەبۇسۇلەيمم مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى ئوتنى مۇقىم تۇرىدىغان ئادەملەرنىڭ ۋە يولۇچىلارنىڭ ئورتاق پايدىلىنىدىغان نەرسىسى قىلدۇق. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى تاماقنى پەقەت ئوت بىلەنلا پىشىرىدۇ. ئىبنى ئەبۇنەجىيھ، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى ئوتنى ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى پايدىلىنىدىغان نەرسە قىلدۇق.

ئىكرىمەنىڭمۇ بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ تەپسىر باشقا تەپسىرگە قارىغاندا ئاممىباب تۇر، چۈنكى شەھەردە ۋە سەھرادا ياشايدىغان ھەر قانداق باي ۋە كەمبەغەل پۈتۈن ئىنسانلار يېمەك پىشىرىش ئىسىنىش، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇش ۋە باشقا مەنپەئەتلەر ئۈچۈن ئوتقا موھتاجدۇر.

---

[1] سۈرە نەھل 10 ـــ 11 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

الله تائالا ئۆز مېھرى ـ شەپقىتى بىلەن ئوتنى تاشلارنىڭ ئارىسىدا ۋە ساپ تۆمۈردىن ئىبارەت چاقماقنىڭ ئىچىدە ساقلىدى. بۇنىڭ بىلەن يولۇچىلار چاقماق ۋە گۈڭگۈرتكە ئوخشىغان ئوت ياندۇرۇش ئەسۋابلىرىنى يوق ـ تاقلىرىنىڭ ئىچىدە ۋە يانچۇقلىرىدا ئېلىپ يۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. ئۇلار چۈشكۈن قىلغان جايلىرىدا ئوتقا موھتاج بولسا چاقماقنى چىقىرىدۇ ـ دە، ئوت ياندۇرىدۇ. شۇ ئوت بىلەن تاماق پىشىرىدۇ، سۇغاقتا، ئىسىنىدۇ كاۋاپ سالىدۇ، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتىدۇ ۋە باشقا مەنپەئەتلەرگە ئىشلىتىدۇ. گەرچە ئوتقا پۈتۈن ئىنسانلار ئېھتىياجلىق بولغان بولسىمۇ، الله تائالا بۇ ئايەتتە يولۇچىلارنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

﴿**ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئىپتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن**﴾ يەنى الله تائالا ئۆز قۇدرىتى بىلەن بىر ـ بىرىگە قارىمۇ قارشى، ھەر خىل شەيئىلەرنى ياراتتى. زۇمرەتتەك سۈزۈك، تاتلىق ۋە سوغۇق سۇنى ياراتتى، ئەگەر الله خالىسا ئۇ سۇنى دېڭىز سۈيىگە ئوخشاش ئاچچىق ۋە تۇزلۇق قىلىۋېرەتتى. الله تائالا كۆيدۈرگۈچى ئوتنى ياراتتى ۋە ئۇنى بەندىلەرگە پايدىلىق قىلدى. الله تائالا بۇ ئوتنى بەندىلەرنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكى ئۈچۈن پايدىلىق، ئاخىرەتنىڭ ئوتىدىن ئاگاھلاندۇرغۇچى قىلىپ ياراتتى.

* * * * * * *

۞ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٞ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

يۇلتۇزلارنىڭ جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن[75]. شۇبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، ئۇ (يۇلتۇزلار الله‌نىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە كاتتا قەسەمدۇر[76]. شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر[77]. كىتابتا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزدا) ساقلانغاندۇر[78]. ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ[79]. ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر[80]. (ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟[81]. (سىلەر الله‌نىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟[82].

قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى ئۈچۈن الله تائالانىڭ قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

يۇلتۇزلارنىڭ ئورۇنلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئى مۇشرىكلار! سىلەر گۇمان قىلغاندەك قۇرئان سېھىر ياكى پالخورلۇق ئەمەس، بەلكى ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر. ﴿**يۇلتۇزلارنىڭ جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يۇلتۇزلارنىڭ ئاسماندىكى ئورۇنلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن، بۇ ئايەت يۇلتۇزلارنىڭ چىقىدىغان جايلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن دەپمۇ تەپسىر قىلىنغان.

﴿**شۇبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، ئۇ (يۇلتۇزلار الله‌نىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغانلىقى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە كاتتا قەسەمدۇر**﴾ يەنى مەن قىلغان بۇ قەسەم ئەلۋەتتە كاتتا بىر قەسەمدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ كاتتىلىقىنى بىلسەڭلار قۇرئاننى ئەلۋەتتە ئۇلۇغلايتتىڭلار. ﴿**شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر**﴾

www.munber.org

يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان بۇ قۇرئان ئەلۇھتتە ئۇلۇغ بىر كىتابتۇر. ﴿**كىتابتا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزدا) ساقلانغاندۇر**﴾ يەنى بۇ ئۇلۇغ كىتاب لەۋھۇلمەھپۇزدا ساقلانغان كىتابتۇر.

﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاسماندىكى لەۋھۇلمەھپۇز دېگەن كىتابنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ. ئەۋفىمۇ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كىتابنى پەقەت پەرىشتىلەرلا تۇتىدۇ. ئەنەس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، سەيد ئىبنى جۇبەير، زەھھاك، ئەبۇشەئسا، جابىر ئىبنى زەيد، ئەبۇنەھىك، سۇددى، ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ۋە باشقىلارمۇ بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغان.

ئىبنى جەرىر، قەتادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا ئۇنى پەقەت پاك بولغانلار تۇتىدۇ، بىراق دۇنيادا ئۇنى نىجىس مەجۇسىلار ۋە مۇناپىقلارمۇ تۇتىدۇ.

ئەبۇئالىيە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ**﴾ يەنى سىلەر ئۇلارنى تۇتمايسىلەر، چۈنكى سىلەر گۇناھكارسىلەر.

ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: قۇرەيش كاپىرلىرى بۇ قۇرئاننى شەيتانلار ئېلىپ چۈشىدۇ دەپ جۆيلۈشتى، شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ، دەپ خەۋەر قىلدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قۇرئاننى شەيتانلار ئېلىپ چۈشكىنى يوق. بۇ ئۇلارغا لايىق ئەمەس. ئۇلارمۇ (ئۇنىڭغا) قادىر بولالمايدۇ. شۇبھىسىزكى، ئۇلار (يەنى شەيتانلار) (ئوغرىلىقچە) تىڭشاشتىن مەنئى قىلىنغاندۇر﴾[1] ئىبنى زەيدنىڭ بۇ سۆزى ناھايىتى ياخشى ئېيتىلغان سۆزدۇر، ئۇ ئىلگىرىكى سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

﴿**ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر**﴾ يەنى بۇ قۇرئان ئەھلى جاھاننىڭ پەرۋەردىگارى اللە تائالا تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر، ئۇ، كاپىرلار ئېيتقاندەك سېھىر ياكى پالخورلۇق ۋە ياكى شېئىر ئەمەس، بەلكى ئۇ ھېچ قانداق شەك يوق بىر ھەقىقەتتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا پايدىلىق ھەقىقەت مەۋجۇت ئەمەس.

﴿**(ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ ئەۋفى بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سىلەر ئۇنى تەستىق قىلماستىن ئىنكار قىلامسىلەر؟ زەھھاك، ئەبۇھەزرە ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنى ئىبنى ئابباسقا ئوخشاش تەپسىر قىلدى، مۇجاھىد: سىلەر بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلغانلار بىلەن ماسلاشماقچىمۇ ۋە ئۇلارغا مايىل بولماقچىمۇ؟ دەپ تەپسىر قىلىدۇ.

﴿**(سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ ئىبنى جەرىر، سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن ئىبنى ئابباسنىڭ: بىرەر قەۋمگە يامغۇر ياغسا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى اللە تائالانىڭ بۇ نېمىتىنى ئىنكار قىلغان ھالەتتە تاڭ ئاتقۇزۇپ: پالانى يۇلتۇزنىڭ شەرقتىن چىقىشى ۋە پالانى يۇلتۇزنىڭ غەربكە ئېقىپ چۈشۈشى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دەيدۇ دېگەنلىكىنى ۋە ﴿**(سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى ئۆقۇغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

ئىمام مالىك، سالىھ ئىبنى كەيساندىن زەيد ئىبنى خالىد جۇھەننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ھۇدەيبىيە دېگەن يەردە ئىدۇق، شۇ كېچىدە يامغۇر ياغقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام

[1] سۈرە شۇئەرا 210 ــ 212 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

بىزگە بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بېرىپ، نامازدىن كېيىن ئادەملەرگە قاراپ: «سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار نېمە دېگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟» دېدى. ساھابىلار: الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «الله تائالا: مېنىڭ بەندىلىرىمنىڭ بەزىلىرى ماڭا ئىمان ئېيتقان ۋە بەزىلىرى مېنى ئىنكار قىلغان ھالدا تاڭ ئاتقۇزدى. الله نىڭ پەزلى ۋە رەھمىتى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دېگەنلەر ... (ئەنە شۇلار) ماڭا ئىمان ئېيتىپ يۇلتۇزنى ئىنكار قىلغۇچىلاردۇر. يالانى يۇلتۇزنىڭ شەرقتىن چىقىشى ۋە يالانى يۇلتۇزنىڭ غەربكە ئېقىپ چۈشۈشى بىلەن بىزگە يامغۇر ياغدى دېگەنلەر، (ئەنە شۇلار) مېنى ئىنكار قىلىپ يۇلتۇزغا ئىمان ئېيتقۇچىلاردۇر، دېدى». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ھەسەن: قۇرئاننى ئىنكار قىلىشنى بىزگە الله تائالانىڭ كىتابىدىن رىزق قىلىپ بېرىلدى دەپ ئۇزلىرىگە بۇ ھۆكۈمنى ئالغانلار نېمە دېگەن يامان ھۆكۈم ئالغان ھە؟ دەيتتى. ھەسەننىڭ بۇ سۆزىنىڭ مەنىسى: بىزنىڭ قۇرئاننى ئىنكار قىلىشىمىز بىزنىڭ الله تائالانىڭ كىتابىدىكى نېسىۋىمىزدۇر دېگەنلىك بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا ئۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇنداق دېدى: ﴿**ئى كۇففارلار جامائەسى!) بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلامسىلەر؟ (سىلەر اللەنىڭ رىزىق بەرگەنلىكىگە) شۈكۈر قىلىشنىڭ ئورنىغا، (رىزىق بەرگۈچىنى) ئىنكار قىلامسىلەر؟**﴾

* * * * * * *

فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمۡ حِينَئِذٖ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحۡنُ أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ مِنكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُبۡصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوۡلَآ إِن كُنتُمۡ غَيۡرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرۡجِعُونَهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾

جان ھەلقۇمغا يەتكەن چاغدا (سەكراتتىكى كىشىگە) قاراپ تۇرىسىلەر﴿83 - 84﴾. بىز (ئىلمىمىز ۋە قۇدرىتىمىز بىلەن) ئۇنىڭغا سىلەردىن يېقىنمىز، لېكىن سىلەر (ئۇنى) كۆرمەيسىلەر (يەنى بىلمەيسىلەر)﴿85﴾. ئەگەر (سىلەر گۇمان قىلغاندەك ئەملىكلارغا قاراپ) جازاغا تارتىلمايدىغان بولساڭلار نېمىشقا ئۇنى (يەنى ئۇ مېيىتنىڭ جېنىنى بەدىنىگە قايتۇرمايسىلەر؟ ئەگەر (سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار﴿86 - 87﴾.

جان ھەلقۇمغا يەتكەندە ئۇنى قايتۇرۇشنىڭ بولماسلىقى (بولمايدىغانلىقى) ھېساب ئېلىنىدىغانلىقنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**جان ھەلقۇمغا يەتكەن چاغدا (سەكراتتىكى كىشىگە) قاراپ تۇرىسىلەر**﴾ يەنى ئۆلگۈچى سەكراتقا چۈشكەن چاغدا، سىلەر ئۇنىڭغا ۋە ئۇ سەكراتتا تارتىۋاتقان جاپا ـ مۇشەققەتكە قاراپ تۇرىسىلەر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿راستلا جان ھەلقۇمغا يەتكەندە، «(بۇ كېسىلگە) كىم ئىلاج قىلالايدۇ» دېيىلدۇ. (سەكراتتا ياتقان ئادەم) بۇ (دۇنيادىن) ئايرىلىش ئىكەنلىكىنى جەزمەن بىلىدۇ. (سەكراتنىڭ قاتتىقلىقىدىن) پاچاق پاچاقتا كىرىشىپ كېتىدۇ. بۇ كۈندە ھەيدەپ بېرىلىدىغان جاي پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدۇر﴾[1].

﴿**بىز**﴾ پەرىشتىلىرىمىز بىلەن ﴿**ئۇنىڭغا سىلەردىن يېقىنمىز، لېكىن سىلەر (ئۇنى) كۆرمەيسىلەر (يەنى بىلمەيسىلەر)**﴾ الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله بەندىلىرىنىڭ ئوستىدە قاھىردۇر (يەنى الله بەندىلىرىنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر)، ئۇ سىلەرگە ساقلىغۇچى پەرىشتىلەرنى (يەنى قىلغان

[1] سۈرە قىيامەت 26 ــ 30 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئەتكەننى خاتىرىلەپ تۇرىدىغان پەرىشتىلەرنى) ئەۋەتىدۇ،بىرىڭلارغا ئۆلۈم كەلسە، ئۇنى بىزنىڭ پەرىشتىلىرىمىز قەبزى روھ قىلىدۇ. ئۇلار (اللە نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاشتا) بىپەرۋالىق قىلمايدۇ. ئاندىن ئۇلار (يەنى بەندىلەر) ھەق ھۆكۈم قىلغۇچى، ئىگىسى اللە نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىدۇ (قىيامەت كۈنى) ھۆكۈم قىلىش يالغۇز اللە غىلا خاستۇر، اللە ئەڭ تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر﴾[1].

﴿**ئەگەر (سىلەر گۇمان قىلغاندەك ئەمەلىڭلارغا قاراپ) جازاغا تارتىلمايدىغان بولساڭلار نېمىشقا ئۇنى**﴾ يەنى ھەلقۇمغا يەتكەن بۇ جاننى ئىلگىرىكى ئورنىغا، بەدەندىكى جايىغا ﴿**قايتۇرمايسىلەر؟**﴾.

سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ھەسەنبەسرى بۇ ئايەتنى ئەگەر سىلەر قىيامەت كۈنىگە، قايتا تىرىلىشكە، مۇكاپات ۋە جازاغا ئىشەنمەيدىغان بولساڭلار، بۇ جاننى بەدەنگە قايتۇرۇپ بېقىڭلار دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

* * * * * * *

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

ئەگەر ئۇ مېيىت مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت ـ ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا، (ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت ـ پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنېمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴿88-89﴾. ئەگەر ئۇ ساڭا دەتمەنلەردىن بولىدىغان بولسا، (ئۇلار راھەت ـ پاراغەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد!) ئۇلاردىن ساڭا سالام!﴿90﴾. ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قاينىقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ﴿92-93﴾. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴿94﴾. شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ ئېنىق ھەقىقەتتۇر﴿95﴾. ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشىرىكلارنىڭ ئېتىرازلىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴿96﴾.

ئىنسانلارنىڭ سەكراتتىكى ئەھۋاللىرى ۋە ئۇلاردىن ھەر بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا

بۇ ئۇچ خىل ئەھۋال ئىنسانلارنىڭ سەكراتتىكى ئەھۋالىدۇر. ئۇلار ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلىدىغان، اللە تائالاغا يېقىن بەندىلەردىن بولىدۇ، ياكى ئۇلاردىن مەرتىۋىسى تۆۋەنرەك، نامە ـ ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىلەردىن بولىدۇ ۋە ياكى ھەقنى ئىنكار قىلىدىغان، توغرا يولدىن ئازغان، اللە تائالانىڭ ئەمىر پەرمانىغا نادانلارچە قارايدىغان كىشىلەردىن بولىدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر ئۇ مېيىت**﴾ يەنى سەكراتقا چۈشكۈچى ﴿**مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت ـ ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا**﴾ يەنى ئۇلار پەرزلەرنى، سۈننەتلەرنى ئاكتىپلىق بىلەن ئادا قىلىدىغان، ھارام قىلىنغان ۋە يامان كۆرۈلىدىغان ئىشلارنى قىلمايدىغان ھەتتا ياماندىن ساقلىنىش ئۈچۈن بەزى قىلسا گۇناھ بولمايدۇ دەپ، رۇخسەت قىلىنغان ئىشلارنمۇ قىلمايدىغان مۆمىنلەردۇر.

---

[1] سۈرە ئەنئام 61 ـــ 62 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿(ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت ـ پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنىمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴾ يەنى ئۇلار راھەت ـ پاراغەت ۋە ياخشى رىزىققا ئېرىشىدۇ. ئۇلار سەكراتقا چۈشكەندە، پەرىشتىلەر ئۇلارغا ئەنە شۇ مۇكاپات بىلەن خۇش بېشارەت بېرىدۇ. يۇقىرىدا بەرانىڭ ھەدىسىدىمۇ رەھمەت پەرىشتىلىرىنىڭ: ئى پاك جان! سىز ئاۋاتلاشتۇرغان پاك تەندىن راھەت ـ پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە غەزەپلەنمەيدىغان پەرۋەردىگار تەرەپكە چىقىڭ، دەيدىغانلىقى بايان قىلىندى.

بۇ ئايەت ھەققىدە ئەبۇھەزرە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ دۇنيادىن قۇتۇلغانلىقى راھەت ـ پاراغەتتۇر. سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە سۇددى مۇنداق دەيدۇ: راھەت ـ پاراغەت خۇشال خۇراملىقتىن ئىبارەتتۇر. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ﴿راھەت ـ پاراغەت ۋە ياخشى رىزىق﴾ دېمەك جەننەت ۋە پاراۋانلىق دېمەكتۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ﴿راھەت ـ پاراغەت﴾ دېمەك رەھمەتكە ئېرىشمەك دېمەكتۇر.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىلىرىنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرىگە يېقىن ۋە توغرىدۇر. ئەگەر بىر ئادەم اللە تائالاغا يېقىن بەندە بولغان ھالەتتە ۋاپات بولسا، ئۇ رەھمەت، راھەت ـ پاراغەت، خۇشال ـ خۇراملىق ۋە ياخشى رىزىق قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشىدۇ.

ئەبۇئالىيە مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ بىرى دۇنيادىن ئايرىلىش ئالدىدا ئۇنىڭغا جەننەتنىڭ رەيھان دەرىخىدىن بىر تال شاخ كەلتۈرۈلۈپ، ئاندىن ئۇنىڭ جېنى شۇ شاخقا قەبزى روھ قىلىنىدۇ. مۇھەممەد ئىبنى كەئىب مۇنداق دەيدۇ: ھەر ئىنسان (ئۇنىڭ) جەننەت ئەھلىدىن ياكى دوزاخ ئەھلىدىن ئىكەنلىكى بىلىنمىگىچە ئۆلمەيدۇ.

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، شېھىتلارنىڭ جانلىرى يېشىل قۇشلارنىڭ پوكانلىرىدا بولۇپ، جەننەتنىڭ باغچىلىرىدا خالىغان جايىغا ئۇچۇپ بارىدۇ، ئاندىن ئەرشكە ئېسىلغان چىراقلارغا قونىدۇ».

ئىمام ئەھمەد، ئەتا ئىبنى سائىبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇلەيلا بىلەن تۇنجى تونۇشقان كۈنۈمدە ئۇنى چاچ ـ ساقىلى ئاقىرىپ كەتكەن مويسىپىت ھالەتتە بىر ئېشەكنىڭ ئۈستىدە كۆرگەن ئىدىم. ئۇ بىر جىنازا تاۋۇتىغا ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن مۇنداق بىر ھەدىسنى ئاڭلىدىم: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىم اللە تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى ياخشى كۆرسە اللە تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ياخشى كۆرىدۇ. كىم اللە تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى ياماں كۆرسە، اللە تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ياماں كۆرىدۇ» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساھابىلار يىغلاپ كېتىپتۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نېمىشقا يىغلايسىلەر؟» دەپتۇ، ئۇلار: بىز ئۆلۈمنى ياماں كۆرىمىز، دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپتۇ: «ئۇ، ئۇنداق دېگەنلىك ئەمەس، لېكىن ئۆلۈمنى سەكراتقا چۈشكەندە ياماں كۆرسە شۇنداق بولىدۇ. ﴿ئەگەر ئۇ مېيىت مۇقەررەبلەردىن (يەنى تائەت ـ ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلاردىن) بولىدىغان بولسا، (ئۇنىڭ مۇكاپاتى) راھەت ـ پاراغەت، ياخشى رىزىق ۋە نازۇنىمەتلىك جەننەت بولىدۇ﴾ ئەگەر اللە تائالاغا يېقىن بۇ بەندىگە ئۆلۈم بىلەن خۇش ـ خەۋەر بېرىلسە غالىب ۋە بۈيۈك اللە بىلەن ئۇچرىشىدىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كېتىدۇ، غالىب ۋە بۈيۈك اللە مۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ.

﴿ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋېلىنىدۇ. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴾ ئەگەر بۇ بەندىگە ئۆلۈمدىن خۇش خەۋەر بېرىلسە ئۇ اللە تائالا بىلەن ئۇچرىشىشنى ياماں كۆرىدۇ، اللە تائالامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ئەڭ ياماں كۆرىدۇ».

www.munber.org

﴿ئەگەر ئۇ سائادەتمەنلەردىن بولسىدىغان بولسا، (ئۇلار راھەت ـ پاراغەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد!) ئۇلاردىن سالام سالام!﴾ يەنى ئەگەر سەكراتقا چۈشكۈچى نامە ـ ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان، بەختلىك مۆمىنلەردىن بولسا، پەرىشتىلەر ئۇلارغا ئەنە شۇنداق خۇش خەۋەر بېرىدۇ. پەرىشتىلەردىن بىرى سەكراتقا چۈشكۈچىگە: سالام ئامانلىق بولسۇن، ھېچقىسى يوق، سەن ئامانلىق تەرەپكە كېتىۋاتىسەن، سەن نامە ـ ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىسەن، دەيدۇ.

ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا سالام بېرىدۇ ۋە ئۇنىڭ نامە ـ ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەختلىك كىشىلەردىن ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىدۇ. ئىكرىمەنىڭ بۇ تەپسىرى ناھايىتى ياخشى قىلىنغان تەپسىردۇر. ئۇ اللە تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئويغۇنىدۇر: ﴿شۇبھىسىزكى، «پەرۋەردىگارىمىز اللەدۇر» دېگەنلەر، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا پەرىشتىلەر چۈشۈپ: «قورقماڭلار، غەم قىلماڭلار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان جەننەت ئۈچۈن خۇشال بولۇڭلار، بىز دۇنيادا، ئاخىرەتتە سىلەرنىڭ دوستلىرىڭلارمىز، جەننەتتە سىلەر ئۈچۈن كۆڭلۈڭلار تارتقان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ۋە تىلىگەن نەرسەڭلارنىڭ ھەممىسى بار، (ئۇلار) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچى، ناھايىتى مېھرىبان (اللە) تەرىپىدىن بېرىلگەن زىياپەتتۇر» دەيدۇ﴾[1].

ئىمام بۇخارى مۇنداق دەيدۇ: ﴿سالام سالام﴾ يەنى سېنىڭ نامە ـ ئەمەللىرى ئوڭ تەرەپتىن بېرىلىدىغان كىشىلەردىن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ساڭا سالام بېرىلىدۇ.

﴿ئەگەر ئۇ تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلاردىن بولسىدىغان بولسا، يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋىلىنىدۇ. جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴾ يەنى ئەگەر سەكراتقا چۈشكۈچى ھەقنى ئىنكار قىلىدىغان، توغرا يولدىن ئازغان كىشىلەردىن بولسا، قورساقلىرىدىكى ئۈچەي ـ باغرىنى ۋە تىرىلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدىغان ئەڭ يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ بىلەن كۈتۈۋىلىنىدۇ. ﴿جەھەننەمدە كۆيدۈرۈلىدۇ﴾ يەنى ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى دوزاخقا چۆكتۈرۈلىدۇ.

﴿شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇ ئېنىق ھەقىقەتتۇر﴾ يەنى شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇ خەۋەر ھېچقانداق شەك بولمىغان، ھېچكىم قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بىر ھەقىقەتتۇر. ﴿ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئېتىرازلىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴾ ئىمام تىرمىزى ۋە نەسەئى، جابىردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىم بۇيۇك اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ ياد قىلىمەن ۋە ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن دېسە، ئۇنىڭغا جەننەتتە بىر تۇپ خورما دەرىخى تىكىلىدۇ».

ئىمام بۇخارى، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تىلغا يەڭگىل، تارازىغا ئېغىر، مېھرىبان اللە تائالاغا سۆيۈملۈك بولغان ئىككى سۆز بار، ئۇلار: "اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ بىلىپ اللە غا ھەمدۇسانا ئېيتىش" ۋە "بۇيۇك اللە نى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ ياد ئېتىش" تىن ئىبارەتتۇر». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ۋاقىئەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى، جىمى ھەمدۇسانالار ۋە مەدھىيىلەر اللە تائالاغا مەنسۇپتۇر.

---

[1] سۈرە فۇسسىلەت 30 ـــ 32 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە ھەدىد | 29 ئايەت

سۈرەھەدىدنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، ئىبراز ئىبنى ساريەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇخلاشتىن ئىلگىرى تەسبىھ ئايەتلىرىنى ئوقۇيتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: «تەسبىھ ئايەتلىرىنىڭ ئىچىدە پەزىلىتى مىڭ ئايەتتىن ئارتۇق بىر ئايەت بار». بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىستە كۆرسىتىلگەن ئايەت سۈرە ھەدىدنىڭ ئۇچىنچى ئايىتىدۇر: الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله نىڭ ئىپتىداسى يوقتۇر، ئىنتىھاسى يوقتۇر، (الله) ئاشكاردۇر (يەنى مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتكۈچى دەلىلەر بىلەن ئەقىللەرگە ئاشكاردۇر)، مەخپىيدۇر (يەنى ئۇنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ زاتىنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر ئېرىشەلمەيدۇ)، الله ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر**﴾. الله تائالا خالىسا ئۇنى ئالدىمىزدا تەپسىلي بايان قىلىمىز. بۇنىڭدا الله غا ئىشىنىمىز ۋە ئۇنىڭغا يۈلىنىمىز. الله بىزگە كۇپايە قىلغۇچىدۇر، الله نېمىدېگەن ياخشى ھمايە قىلغۇچ - ھە!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى الله غا تەسبىھ ئېيتتى، الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[1]. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى الله غا خاستۇر، الله ئۆلتۈرەلەيدۇ، تىرىلدۈرەلەيدۇ، الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر[2]. الله نىڭ ئىپتىدالىسى يوقتۇر، ئىنتىھاسى يوقتۇر، (الله) ئاشكاردۇر (يەنى مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتكۈچى دەلىلەر بىلەن ئەقىللەرگە ئاشكاردۇ)، مەخپىيدۇر (يەنى ئۇنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ زاتىنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر ئېرىشەلمەيدۇ)، الله ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر[3].

www.munber.org

بارلىق مەۋجۇداتلارنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىشى ۋە الله نىڭ بەزى سۈپەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى پۈتۈن جانلىقلارنىڭ ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېگەن: ﴿يەتتە ئاسمان ـ زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار الله نى پاك دەپ بىلىدۇ، (كائىناتتىكى) قانداقلىكى نەرسە بولمىسۇن، الله نى پاك دەپ مەدھىيىلەيدۇ (يەنى الله نىڭ ئۇلۇغلىقىنى سۆزلەيدۇ)، لېكىن سىلەر (تىلىڭلار ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ مەدھىيىسىنى سەزمەيسىلەر، الله ھەقىقەتەن (بەندىلىرىگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)، (تەۋبە قىلغۇچىلارنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر﴾[1].

﴿**الله غالىبتۇر**﴾ يەنى ھەر نەرسە الله غا ھەقىقەتەن باش ئېگىدۇ. ﴿**ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى نەرسىلەرنى يارىتىشتا، بۇيرۇش ۋە توسۇشلىرىدا ۋە شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىدە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ﴿**ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى الله غا خاستۇر، الله ئۆلتۈرەلەيدۇ، تىرىلدۈرەلەيدۇ**﴾ يەنى الله مەخلۇقاتلىرى ئۈستىدە خالىغانچە تەسەررۇپ يۈرگۈزىدىغان پادىشاھتۇر، ئۇ جانلىقلارنى ئۆلتۈرىدۇ ۋە تىرىلدۈرىدۇ، خالىغان كىشىگە ئۆزىنىڭ خالىغان نەرسىنى ئاتا قىلىدۇ. ﴿**الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر**﴾ يەنى الله خالىغان نەرسە ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. خالىمىغان نەرسە ۋۇجۇتقا كەلمەيدۇ. ﴿**الله ئېپتىداسى يوقتۇر، ئىنتىھاسى يوقتۇر: (الله) ئاشكاردۇر (يەنى مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتكۈچى دەلىللەر بىلەن ئەقىللەرگە ئاشكاردۇر)، مەخپىيدۇر (يەنى ئۇنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ زاتىنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر ئېرىشەلمەيدۇ)**﴾ مانا بۇ ئايەت ئىزباز ئىبنى سارىيەنىڭ ھەدىسىدا كۆرسىتىلگەن، پەزىلىتى مىڭ ئايەتتىن ئارتۇق بولغان ئايەتنىڭ دەل ئۆزىدۇر.

ئەبۇداۋۇد، ئەبۇزۇمەيلىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى ئاببباستىن: دىلىمدا بىر نەرسە بار. قانداق قىلسام بولار؟ دەپ سورىدىم. ئىبنى ئاببباس: ئۇ نېمە؟ دېدى. مەن: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنى دەپ بېرەلمەيمەن، دېدىم. ئۇ: ئۇ نەرسە شەكمۇ؟ دېدى ۋە كۆلۈپ قويۇپ: ئۇنىڭدىن ھېچكىم قۇتۇلالمايدۇ، ھەتتا الله تائالا: ﴿مۇبادا سەن ساڭا بىز نازىل قىلغان كىتابتىن شەكلىنىدىغان بولساڭ، سەندىن ئىلگىرى كىتاب ئوقۇغانلار (يەنى تەۋرات بىلەن ئىنجىل نازىل قىلىنغان يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دىن سوراپ باققىن، شۇبھىسىزكى، ساڭا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ھەق (قۇرئان) كەلدى﴾[2] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى دېدى ۋە يەنە ماڭا: ئەگەر كۆڭلۈڭدە شەكتەك بىرەر نەرسە بارلىقىنى ھېس قىلساڭ ﴿**الله نىڭ ئېپتىداسى يوقتۇر، ئىنتىھاسى يوقتۇر، (الله) ئاشكاردۇر (يەنى مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتكۈچى دەلىللەر بىلەن ئەقىللەرگە ئاشكاردۇ)، مەخپىيدۇر (يەنى ئۇنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ زاتىنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر ئېرىشەلمەيدۇ)، الله ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقىغىن، دېدى.

تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتنى ھەر خىل تەپسىر قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قاراشلىرى ئون نەچچە خىلغا يېتىدۇ. ئىمام بۇخارى يەھيانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله ئاشكاردۇر، بۇ بارلىق ئاشكارا نەرسىنى بىلىپ تۇرىدۇ. الله مەخپىيدۇر، ئۇ بارلىق يوشۇرۇن نەرسىنى بىلىپ تۇرىدۇ. ئىمام مىززى مۇنداق دەيدۇ: يەھيا دېگەن بۇ ئادەمنىڭ ئەسلى ئىسمى ئىبنى زەييات پەررا بولۇپ، ئۇنىڭ «قۇرئاننىڭ مەنىلىرى» ناملىق كىتابى بار.

---

[1] سۈرە ئىسرا 44 ـ ئايەت.

[2] سۈرە يۇنۇس 94 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بۇ ئايەت ھەققىدە نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان بولۇپ، ئىمام ئەھمەدنىڭ، ئەبۇھۇرەيرەدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسى بۇلاردىن بىرىدۇر: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن بۇرۇن مۇنداق دۇئا قىلاتتى: «يەتتە ئاسمانىنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە كاتتا ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئى الله ! سەن بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز، ھەر نەرسىنىڭ پەرۋەردىگارىسەن، تەۋراتنى، ئىنجىلنى ۋە قۇرئاننى نازىل قىلغۇچىسەن: سەن دانىلارنى ۋە ئۇرۇقچىلارنى بىخلاندۇرغۇچىسەن، سەندىن باشقا ئىلاھ بەرھەق يوقتۇر، ساڭا سېغىنىپ ھەر نەرسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن، سەن ھەر نەرسىنىڭ كۆكۈلىسىدىن تۇتقۇچىسەن، سېنىڭ باشلىنىشىڭ يوقتۇر ھەم ئاخىرلىشىشىڭ يوقتۇر، سەندىن ئىلگىرى ۋە سەندىن كېيىن ھېچ نەرسە مەۋجۇت ئەمەس، سەن ئاشكارىسەن، سەندىن ئاشكارا ھېچ نەرسە يوق، سەن مەخپىيسەن، سەندىن يوشۇرۇن ھېچ نەرسە يوق، بىزنىڭ قەرزىمىزگە خاتىمە بەرگىن، بىزنى كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ باي قىلغىن».

ئىمام مۇسلىم سەھلىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەگەر بىرەرىمىز ئۇخلىماقچى بولساق ئەبۇسالھ بىزنى ئوڭ يېنىنى بېسىپ يېتىشقا، ئاندىن بۇ دۇئانى ئوقۇشقا بۇيرۇيتتى: «يەتتە ئاسمانىنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە كاتتا ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئى الله ! سەن بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزسەن، ھەر نەرسىنىڭ پەرۋەردىگارسەن، سەن دانىلارنى ۋە ئۇرۇقچىلارنى بىخلاندۇرغۇچىسەن، تەۋراتنى ئىنجىلنى ۋە قۇرئاننى نازىل قىلغۇچىسەن، ساڭا سېغىنىپ ھەر قانداق يامان نەرسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن، سەن ھەر نەرسىنىڭ كوكۈلىسىدىن تۇتقۇچىسەن، سېنىڭ باشلىنىشىڭ يوقتۇر ھەم ئاخىرلىشىشىڭ يوقتۇر، سەندىن ئىلگىرى ۋە سەندىن كېيىن ھېچ نەرسە مەۋجۇت ئەمەس، سەن ئاشكارىسەن، سەندىن ئاشكارا ھېچ نەرسە يوق، سەن مەخپىي سەن، سەندىن مەخپىي ھېچ نەرسە يوق، بىزنىڭ قەرزىمىزگە خاتىمە بەرگىن، بىزنى كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ باي قىلغىن. » ئەبۇسالھ بۇ دۇئانى ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇخلاشتىن ئىلگىرى ئوقۇيدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

* * * * * * *

هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَّهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ ۚ وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٦﴾

الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ئالته كۈندە ياراتتى، (ئاندىن ئۆزىگە لايىق رەۋىشته) ئەرش ئۈستىدە قارار ئالدى، الله زېمىنغا كىرىپ كېتىدىغان نەرسىلەرنى، زېمىندىن چىقىدىغان نەرسىلەرنى، ئاسماندىن چۈشىدىغان نەرسىلەرنى، ئاسمانغا ئۆرلەيدىغان نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدۇ، سىلەر قەيەردە بولساڭلار، الله سىلەر بىلەن بىرگە، الله قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر[4]. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى الله غا خاستۇر، ھەممە ئىش الله غا قايتۇرۇلىدۇ[5]. الله كېچىنى كۈندۈزگە كىرگۈزىدۇ، كۈندۈزنى كېچىگە كىرگۈزىدۇ، الله دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر[6].

www.munber.org

الله تائالانىڭ بىلىشى، قۇدرىتى ۋە پادىشاھلىقىنىڭ ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنى ئالتە كۈندە ياراتقانلىقىدىن خەۋەر قىلىدۇ. ئاندىن الله تائالا بۇ نەرسىلەرنى يارىتىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئەرش ئۈستىدە ئۆزىگە لايىق رەۋىشتە قارار ئالغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. بۇ ئايەت ۋە بۇ ئايەت بىلەن مەنداش ئايەتلەر ھەققىدە سۈرە ئەئرافتا تەپسىلىي توختىلىپ ئۆتتۇق. شۇڭا بۇ يەردە قايتا تەكرارلىمايمىز.

﴿**الله زېمىنغا كىرىپ كېتىدىغان نەرسىلەرنى**﴾ يەنى زېمىنغا كىرىپ كېتىدىغان ئۇرۇق، سۇ تامچىلىرى قاتارلىقلارنىڭ سانىنى ﴿**زېمىندىن چىقىدىغان نەرسىلەرنى**﴾ يەنى زېمىندىن چىقىدىغان ئۆسۈملۈكلەرنى، زىرائەتلەرنى ۋە مېۋىلىك دەرەخلەرنى بىلىپ تۇرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿غەيبنىڭ خەزىنىلىرى الله نىڭ دەرگاھىدىدۇر، ئۇنى پەقەتلا الله بىلىدۇ، قۇرۇقلۇقتىكى،دېڭىزدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى الله بىلىدۇ، (دەرەختىن) تۆكۈلگەن ياپراقتىن الله بىلمەيدىغان بىرەرسىمۇ يوق، مەيلى قاراڭغۇ يەر ئاستىدىكى بىرەر دانە ئۇرۇق بولسۇن، مەيلى ھۆل ياكى قۇرۇق نەرسە بولسۇن، ھەممىسى (الله غا مەلۇم بولۇپ) لەۋھۇلمەھپۇزدا يېزىقلىقتۇر﴾[1].

﴿**ئاسماندىن چۈشىدىغان نەرسىلەرنى**﴾ يەنى يامغۇر، قار، سوغۇق، رىزىق قاتارلىقلارنى، ھۆرمەتلىك پەرىشتىلەر ئېلىپ چۈشىدىغان ھۆكۈملەرنى ﴿**ئاسمانغا ئۆرلەيدىغان نەرسىلەرنى**﴾ يەنى پەرىشتىلەرنى ۋە (الله نىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەيدىغان) ئەمەللەرنى ﴿**بىلىپ تۇرىدۇ**﴾ بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كېچىدە قىلىنغان ئەمەللەر تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن، كۈندۈزدە قىلىنغان ئەمەللەر كېچە كىرىشتىن بۇرۇن الله نىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەيدۇ».

﴿**سىلەر قەيەردە بولساڭلار، الله سىلەر بىلەن بىرگە الله قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلارنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇر**﴾ يەنى الله سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ. ئەمەللىرىڭلارنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، سىلەر مەيلى قەيەردە بولۇڭلار، مەيلى قۇرۇقلۇقتا ياكى دېڭىزدا مەيلى كېچىدە ياكى كۈندۈزدە مەيلى ئۆيلەردە ياكى چۆللەردە بولۇڭلار، بارلىق ئەھۋالىڭلار الله نىڭ تەڭ تولۇق بىلىشى، كۆرۈشى ۋە ئاڭلىشى ئىچىدىدۇر، الله ھەممە سۆزلىرىڭلارنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، ئورنۇڭلارنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، سىرلىرىڭلارنى ۋە يوشۇرۇن پىچىرلاشلىرىڭلارنىمۇ بىلىپ تۇرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿راستىنلا ئۇلار (يەنى كاپىرلار) (رەسۇلۇللا، قۇرئان ئوقۇۋاتقاندا ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەنلىرىدە) ئۇنىڭدىن يوشۇرۇنۇش ئۈچۈن يۈز ئۆرۈيدۇ، راستلا ئۇلار كىيىملىرى بىلەن چۈمكىنىۋالغانلىرىدا، الله ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا ئىشلىرىنى بىلىپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن دىللاردىكىنى بىلگۈچىدۇر﴾[2].

﴿سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن يوشۇرۇن سۆز قىلغان، ئاشكارا سۆز قىلغان، كېچىسى يوشۇرۇنغان، كۈندۈزى ئاشكارا يۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسى (الله ئۈچۈن ئېيتقاندا) ئوخشاشتۇر (يەنى الله ھەممىنى بىلىپ تۇرىدۇ﴾[3] الله دىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ تەربىيىچى يوق.

---

[1] سۈرە ئەنئام 59 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھۇد 5 ـ ئايەت.
[3] سۈرە رەئد 10 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلىدۇكى: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئېھسان (يەنى ياخشىلىق قىلىش) دېگەن نېمە؟ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىلغا مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: «الله غا خۇددى ئۇنى كۆرۈپ تۇرغاندەك ئىبادەت قىلىشىڭ ئېھسانىدۇر، گەرچە سەن الله نى كۆرمىسەڭمۇ، الله سېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ».

﴿**ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى الله غا خاستۇر، ھەممە ئىش الله غا قايتۇرۇلىدۇ**﴾ يەنى الله دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ پادىشاھىدۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿دۇنيا ۋە ئاخىرەت شەك ـ شۈبھىسىز بىزنىڭ ئىلكىمىزدىدۇر﴾[1] بۇنىڭ ئۈچۈن الله مەدھىيىلەنگۈچىدۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ الله دۇر، ئۇنىڭدىن بۆلەك ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە جىمى ھەمدۇسانا الله غا مەنسۇپتۇر﴾[2].

﴿جىمى ھەمدۇسانا الله غا خاستۇر، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسە الله نىڭ مۈلكىدۇر، ئاخىرەتتىكى ھەمدۇسانامۇ الله غا خاستۇر، الله ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەردارىدۇر﴾[3].

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسە الله نىڭ مۈلكىدۇر، ئاسمان ۋە زېمىن ئەھلى الله نىڭ ئالدىدا باش ئەگكۈچ قۇللارىدۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا الله غا بەندە بولۇپ بويسۇنمايدىغان ھېچ مەخلۇق يوقتۇر. شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله ئۇلارنى تولۇق ئىگەللىدى ۋە سانىنى مۇكەممەل بىلدى. قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى الله نىڭ دەرگاھىغا تەنھا كېلىدۇ﴾[4].

﴿**ھەممە ئىش الله غا قايتۇرىلىدۇ**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى بارار جاينى الله نىڭ دەرگاھىدۇر، ئاندىن الله مەخلۇقاتلار ئارىسىدا ئۆزى خالىغىنىچە ھۆكۈم چىقىرىدۇ. الله ئادىلدۇر. ھېچكىمگە زۇلۇم قىلمايدۇ، ئۇ ھېچكىمگە زەررىچىلىكمۇ زۇلۇم قىلمايدۇ، بەلكى ئۇلارنىڭ بىر ياخشى ئەملىگە ئون ھەسسە مۇكاپات بېرىدۇ. ﴿الله ھەقىقەتەن زەررىچە زۇلۇم قىلمايدۇ. ئەگەر كىشىنىڭ زەررىچە ياخشىلىقى بولسا، الله ئۇنى ھەسسىلەپ زىيادە قىلىدۇ، ئۆز دەرگاھىدىن بۈيۈك ئەجر (يەنى جەننەت) ئاتا قىلىدۇ﴾[5].

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿قىيامەت كۈنى بىز (ئەملەر تارتىلىدىغان) ئادالەت تارازىسىنى ئورنىتىمىز، ھېچ ئادەمگە قىلچە ئۇۋال قىلىنمايدۇ (يەنى ياخشى ئادەمنىڭ ياخشىلىقى كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ، يامان ئادەمنىڭ يامانلىقى ئاشۇرۇۋېتىلمەيدۇ) ئەگەر ئۇنىڭ قېچا چاغلىق ئەملى بولسىمۇ، ئۇنى ھازىر قىلىمىز، (بەندىلەرنىڭ ئەملىلىرىدىن) ھېساب ئېلىشقا بىز يېتەرلىكمىز﴾[6].

﴿**الله كېچىنى كۈندۈزگە كىرگۈزىدۇ، كۈندۈزنى كېچىگە كىرگۈزىدۇ**﴾ يەنى الله مەخلۇقاتلارنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزى ئالماشتۇرۇپ تۇرىدۇ، ئۇ ئىككىسىنى ئۆزى خالىغىنى بويىچە ھېكمەت بىلەن بەلگىلەيدۇ، بەزىدە كېچىنى ئۇزۇن كۈندۈزنى قىسقا قىلىپ بەلگىلىسە، يەنە بەزىدە كۈندۈزنى ئۇزۇن كېچىنى قىسقا قىلىپ بەلگىلەيدۇ ۋە يەنە بەزىدە كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقىلىقىنى ئوخشاش ھالەتتە قىلىدۇ. شۇ ئارقىلىق قىش،ئەتىياز، ياز ۋە كۈزدىن ئىبارەت پەسىللەرنى پەيدا قىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى الله نىڭ ھېكمىتى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، الله مەخلۇقاتلىرىغا

---

[1] سۈرە لەيل 13 ـ ئايەت.
[2] سۈرە قەسەس 70 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە سەبەئ 1 ـ ئايەت.
[4] سۈرە مەريەم 93 ـــ 95 ـ ئايەت.
[5] سۈرە نىسا 40 ـ ئايەت.
[6] سۈرە ئەنبىيا 47 ـ ئايەت.

www.munber.org

خالىغان رەۋىشتە ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. ﴿**الله دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر**﴾ يەنى سىرلار قانچىلىك نازۇك ۋە يوشۇرۇن بولغان تەقدىردىمۇ الله ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ.

* * * * * * *

ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُواْ مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِۖ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَأَنفَقُواْ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُواْ بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَٰقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِۦٓ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۚ لَا يَسْتَوِى مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ ٱلْفَتْحِ وَقَٰتَلَۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُواْ مِنۢ بَعْدُ وَقَٰتَلُواْۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرۈڭلار، الله سىلەرنى ئىگە قىلغان مالىلاردىن سەدىقە قىلىڭلار، سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە سەدىقە قىلغانلار چوڭ ساۋابقا ئىگە بولىدۇ[7]. (ئى كۇففارلار!) سىلەر نېمىشقا الله غا ئىمان كەلتۈرمەيسىلەر؟ ھالبۇكى، پەيغەمبەر سىلەرنى پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىمان كەلتۈرۈشكە چاقىرىدۇ، الله سىلەردىن چىن ئەھدە ئالدى، ئەگەر ئىمان كەلتۈرۈشنى ئىرادە قىلساڭلار (ئىمانغا ئالدىراڭلار)[8]. سىلەرنى(كۇفرىنىڭ) قاراڭغۇلۇقىدىن (ئىماننىڭ) نۇرىغا چىقىرىش ئۈچۈن، الله بەندىسىگە رۇشەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى، الله شەك ـ شۈبھىسىز سىلەرگە مەرھەمەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[9]. نېمىشقا سىلەر الله نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلمايسىلەر، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ مىراسى الله غا خاستۇر، سىلەردىن مەككە پەتھى قىلىنىشتىن ئىلگىرى پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلار ۋە (رەسۇلۇالله بىلەن بىرلىكتە تۇرۇپ دۈشمەنلەر بىلەن) ئۇرۇشقانلار (مەككە پەتھى قىلىنغاندىن كېيىن پۇل ـ مال) نەپىقە قىلغانلار ۋە ئۇرۇشقانلار (بىر ـ بىرى بىلەن) باراۋەر ئەمەس، ئەنە شۇلارنىڭ دەرىجىسى (مەككە پەتھى قىلىنغاندىن) كېيىن نەپىقە قىلغان ۋە ئۇرۇشقانلارنىڭ (دەرىجىسىدىن) چوڭدۇر، (ئۇلارنىڭ) ھەر بىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى. الله سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىڭلاردىن خەۋەرداردۇر[10]. كىمكى الله غا قەرزي ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئۇنىڭ يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ قايتۇرىدۇ، ئۇنىڭغا چوڭ ساۋاب بېرىدۇ[11].

ئىمان ئېيتىشقا بۇيرۇش ۋە پۇل ـ مالنى ياخشى يوللارغا سەرپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

بۇيۇك ۋە يۇكسەك الله بەندىلەرنى الله غا ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە كامىل ئىمان ئېيتىشقا، شۇ ئىمان ئۈستىدە داۋاملىق چىڭ تۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ ۋە الله بەرگەن پۇل ـ مالدىن ياخشى يوللارغا سەرپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ. ﴿**الله سىلەرنى ئىگە قىلغان مالىلاردىن سەدىقە قىلىڭلار**﴾ يەنى الله سىلەرنى

www.munber.org

ئىگە قىلغان بۇ مال ـ مۇلۈك خۇددى سىلەر ئارىيەتكە ئالغان نەرسىگە ئوخشايدۇ. چۈنكى ئۇ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەرنىڭ قوللىرىدا ئىدى. كېيىن سىلەرنىڭ قولۇڭلارغا كەلدى. الله تائالا بۇ ئايەتتە بەندىلەرگە ئۆلارنى الله ئىگە قىلغان مال ـ مۇلۈكلەرنى الله غا ئىتائەت قىلىش يولىدا ئىشلىتىشكە تەۋسىيە قىلىدۇ. ئەگەر ئۆلار شۈنداق قىلسا، ساۋابقا ئىگە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا ئۆلار پەزرلەرنى ئادا قىلمىغانلىقىلرى ئۈچۈن الله ئۆلاردىن قاتتىق ھېساب ئېلىپ، تېگىشلىك جازا بېرىدۇ.

﴿**الله سىلەرنى ئىگە قىلغان مالىلاردىن سەدىقە قىلىڭلار**﴾ يەنە ئى ئىنسان! بىلسەڭ، بۇ ئايەت سېنىڭ مېلىڭغا سەندىن كېيىن بىرسىنىڭ ۋارىسلىق قىلىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىدۇ. سېنىڭ ۋارىسىڭ بۇ مالنى الله غا ئىتائەت قىلىش يولىدا ئىشلىتىشى مۇمكىن. مۇنداق بولغاندا، الله سېنى ئىگە قىلغان مالدىن ئۇ تولۇق پايدىلىنىپ ساڭا قارىغاندا ئەڭ بەختلىك بولۇشى ئېنىقتۇر ياكى سېنىڭ ۋارىسىڭ بۇ مالنى الله غا ئاسىيلىق قىلىش يولىدا ئىشلىتىشى مۇمكىن. ئەگەر شۈنداق بولۇپ قالسا، سەن ئۇنىڭ گۇناھ ۋە زۇلۇم قىلىشىغا يارەملىشىشكە تىرىشقان بولۇپ قالىسەن.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى شەخخىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بارسام ئۇ مۇنداق دەۋېتىپتىكەن: ﴿(پۈل ـ مال، بالىلار بىلەن) پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى﴾[1] «ئادەم ئەۋلادى مېلىم، مېلىم دەيدۇ. مېلىڭدىن پەقەت يەپ تۈگەتكىنىڭ ياكى كىيىپ كونىراتقىنىڭ ۋە ياكى سەدىقە بېرىپ الله نىڭ دەرگاھىغا ئۆتكۈزۈپ تۇرغىنىڭ سېنىڭدۇر». ئىمام مۇسلىمۇ بۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلىپ ئاخىرىدا «ئۇنىڭدىن باشقىسى سېنىڭ قولۇڭدىن چىقىپ، باشقا ئىنسانلارغا قالىدۇ» دېگەن سۆزنى قوشۇپ رىۋايەت قىلغان.

﴿**سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە سەدىقە قىلغانلار چوڭ ساۋابقا ئىگە بولىدۇ**﴾ بۇ ئايەت بەندىلەرنى ئىمان ئېيتىشقا ۋە الله يولىدا سەدىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. ئاندىن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى كۇففارلار!) سىلەر نېمىشقا الله غا ئىمان كەلتۈرمەيسىلەر؟ ھالبۇكى، پەيغەمبەر سىلەرنى پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىمان كەلتۈرۈشكە چاقىرىدۇ**﴾ يەنى سىلەرنىڭ ئىمان ئېيتىشىڭلارغا نېمە توسالغۇ بولىدۇ؟

ھالبۇكى، پەيغەمبەر ئاراڭلاردا تۇرۇپ ئىمانغا چاقىرىدۇ ۋە سىلەرگە ئۆزى ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ توغرىلىقى ئۈچۈن دەلىل ـ پاكىتلارنى بايان قىلىدۇ.

ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىگە: «قايسى مۆمىنلەرنىڭ ئىمانى سىلەرنى ئەڭ ھەيران قالدۇرىدۇ» دېدى. ساھابىلار: پەرىشتىلەرنىڭ ئىمانى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «پەرىشتىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ ھۆزۇرىدا تۇرسا، ئۇلار نېمىشقا ئىمان ئېيتمىسۇن؟» دېدى. ئۇلار: ئۇنداقتا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىمانى، دېدى. ئۇ «پەيغەمبەرلەرگە ۋەھيى نازىل بولۇپ تۇرىدىغان تۇرسا، ئۇلار نېمىشقا ئىمان ئېيتمىسۇن؟» دېدى. ئۇلار: ئەمسە بىزنىڭ ئىمانىمىز، دېدى. ئۇ: «مەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا تۇرسام. سىلەر نېمىشقا ئىمان ئېيتمىغۇدەكسىلەر؟ لېكىن ئىمانى ئەڭ ھەيران قالارلىق مۆمىنلەر شۈنداق كىشىلەركى: ئۇلار سىلەردىن كېيىن كېلىپ، قۇرئاننى تاپىدۇ ۋە قۇرئاندىكى بارلىق نەرسىلەرگە ئىمان كەلتۈرىدۇ». بۇ ھەدىسنىڭ بىر قىسمىنى سۈرە بەقەرەنىڭ بېشىدىكى الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇلار غەيبكە ئىشىنىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ تەپسىرىدە بايان قىلدۇق.

﴿**الله سىلەردىن چىن ئەھدە ئالدى**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئى مۆمىنلەر!) الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن (ئۇلۇغ) نېمىتىنى ۋە سىلەر بىلەن قىلغان مۇئاھىدىسىنى ئەسلەڭلار، ئەينى زامانىدا

[1] سۈرە تەكاسۇر 1 ـ ئايەت.

www.munber.org

سىلەر: «ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق» دېگەن ئىدىئالار﴾[1] بۇ يەردە دېيىلگەن ئەھدىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قىلىنغان بەيئەت كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى جەرىر بۇ ئەھدىدىن الله تائالا رۇزا مىساق كۈنىدە[2] يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالام يارىتىلىپ بولغاندىن كېيىن، الله ئۇنىڭ دۈمسىنى سىلاپ تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ئۇنىڭ پۈشتىدىن تۆرىلىدىغان ئىنسانلاردىن ۋەدە ئېلىۋالغان كۈندە، ئادەم بالىلىرىدىن ئالغان ئەھدە كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. مۇجاھىدمۇ بۇ قاراشنى توغرا تاپتى.

﴿**سىلەرنى (كۆفرىنىڭ) قاراڭغۇلۇقىدىن**﴾ يەنى نادانلىق، كۈفرى ۋە قارىمۇ قارشى بولغان پىكر ئېقىلىرىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدىن ﴿**(ئىمانىنىڭ) نۇرىغا**﴾ ھىدايەت، ئىشەنچ ۋە ئىمانىنىڭ نۇرىغا ﴿**چىقىرىش ئۈچۈن الله بەندىسىگە رۇشەن ئايەتلەرنى**﴾ يەنى ئوچۇق دەلىل ـ پاكىتلارنى، كەسكىن ئىسپاتلارنى ﴿**نازىل قىلدى. الله شەك ـ شۈبھىسىز سىلەرگە مەرھەمەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ يەنى الله ئىنسانلارغا مەرھەمەت قىلىپ ئۈلارنى توغرا يولغا باشلاش ئۈلار ئارىسىدىكى ناچار ئىللەتلەرنى تازىلاش ۋە دىللىرىكى شەك ـ شۈبھىلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن كىتابلارنى نازىل قىلدى ۋە پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى.

الله تائالا بەندىلەرنى ئالدى بىلەن ئىمان ئېيتىشقا ۋە سەدىقە قىلىشقا بۇيرۇدى، ئاندىن ئۈلارنى ئىمان ئېيتىشقا قىزىقتۇرۇپ، ئۈلارنىڭ ئىمان ئېيتىشغا توسالغۇ بولىدىغان نەرسىلەرنى يوق قىلغانلىقىنى بايان قىلدى. شۇنداقلا ئۈلارنى الله يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىشقا قىزىقتۇرۇپ مۇنداق دېدى: ﴿**نېمىشقا سىلەر الله نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلمايسىلەر، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ مىراسى الله غا خاستۇر**﴾ يەنى پۇل ـ مېلىڭلارنى الله يولىداسەرپ قىلىڭلار، پېقىر بولۇپ قىلىشىڭلاردىن، پۇل مېلىڭلارنىڭ ئازلاپ كېتىشىدىن قورقماڭلار. چۈنكى، سىلەر الله يولىدا سەرپ قىلغان پۇل ـ مال الله نىڭدۇر. الله ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھىدۇر، ئاسمان ـ زېمىنلىرىنىڭ خەزىنىلىرىنىڭ ئاچقۇچلىرى الله نىڭ ئىلكىدىدۇر، ئۇ پۈتۈن ئاسمانلاردىكى بارلىق نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كائىناتنىڭ ئىگىسىدۇر. الله بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(الله نىڭ يولىدا) بەرگەن نەرسەڭلارنىڭ ئورنىنى الله تولدۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇ رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ياخشىسىدۇر﴾[3].

﴿(ئى ئىنسانلار!) سىلەرنىڭ ئىلكىڭلاردىكى نەرسىلەر تۈگەيدۇ، الله نىڭ دەرگاھىدىكى نەرسىلەر تۈگىمەستۇر﴾[4] كىم الله غا تەۋەككۈل قىلىدىكەن، پۇل ـ مېلىنى الله يولىدا سەرپ قىلىدۇ، پۇل ـ مېلىنى ئەرشىنىڭ ئىگىسى بولغان الله نىڭ كېمەيتىۋېتىشىدىن قورقمايدۇ. شۇنداقلا، الله يولىدا سەرپ قىلغان پۇل ـ مېلىنىڭ ئورنىنى الله نىڭ تولدۇرۇپ بېرىدىغانلىقىغا ھەقىقىي ئىشىنىدۇ.

مەككە پەتھى بولۇشتىن ئىلگىرى الله يولىدا سەرپ قىلغان پۇل- مالنىڭ، جىھادنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

﴿**سىلەردىن مەككە پەتھى قىلىنىشتىن ئىلگىرى پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلار ۋە (رەسۇلۇالله بىلەن بىرلىكتە تۇرۇپ دۈشمەنلەر بىلەن) ئۇرۇشقانلار (مەككە پەتھى قىلىنغاندىن كېيىن پۇل ـ مال) نەپىقە قىلغانلار ۋە ئۇرۇشقانلار (بىر ـ بىرى بىلەن) باراۋەر ئەمەس**﴾ چۈنكى مەككە پەتھى قىلىنىشتىن

---

[1] سۈرە مائىدە7 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] بۇ كۈندە الله ئادەم ئەلەيھىسسالامنى يارىتىپ، ئۇنىڭ قىيامەتكىچە كېلىدىغان بالىلىرىنىڭ نۇرىنى چىقىرىپ، ئۇلاردىن ئۆزىنىڭ الله ئىكەنلىكى ھەققىدە ئەھدە ئالغان.

[3] سۈرە سەبەئ 39 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[4] سۈرە نەھل 96 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىلگىرى ئەھۋال ناھايىتى ئېغىر بولۇپ، شۇ چاغلاردا پەقەت راستچىل كىشىلەرلا ئىسلامغا كىرگەن ئىدى. ئەممە مەككە پەتھى قىلىنغاندىن كېيىن ئىسلام دىنى چوڭ غەلىبىگە ئېرىشتى. ئادەملەر الله نىڭ دىنىغا توپ ـ توپ بولۇپ كىردى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**ئەنە شۇلارنىڭ دەرىجىسى (مەككە پەتھى قىلىنغاندىن) كېيىن نەپىقە قىلغان ۋە ئۇرۇشقانلارنىڭ (دەرىجىسىدىن) چوڭدۇر، (ئۇلارنىڭ) ھەر بىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى**﴾ كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتتىكى پەتھىنى مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى دەپ قارايدۇ. شەئبى ۋە باشقىلار: بۇ پەتھىدىن ھۇدەيبىيە سۈلھىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەيدۇ ۋە بۇ قارىشىغا ئىمام ئەھمەد ئەنەستىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسنى دەلىل قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئەنەس مۇنداق دەيدۇ: خالىد ئىبنى ۋەلىد بىلەن ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋفنىڭ ئارىسىدا تالاش ـ تارتىش يۈز بەردى. خالىد ئابدۇراھمانغا: سىلەر بىزدىن ئىلگىرى ئىسلامغا كىرگەنلىكىڭلار ئۈچۈن بىزنىڭ ئىشىمىزغا ئارىلىشىسلەر، دېدى. ئاڭلىشىمىزچە، بۇ تالاش ـ تارتىش ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزۈلگەن، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ساھابىلىرىمغا تىل تەككۈزمەڭلار، مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر الله يولىدا ئۇھۇد تېغىدەك ئالتۇننى سەرپ قىلساڭلارمۇ ئەمەللىرىڭلارنى ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ دەرىجىسىگە يەتكۈزەلمەيسىلەر» دېگەن ئىكەن.

ھەممىگە مەلۇمكى، بۇ سۆزنىڭ دېيىلىشىگە سەۋەبچى بولغان خالىد ئىبنى ۋەلىد بولسا ھۇدەيبىيە سۈلھىسى بىلەن مەككە پەتھى قىلىنىشنىڭ ئارىلىقىدا ئىسلامغا كىرگەن ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن ئابدۇراھماننىڭ ئارىسىدىكى بۇ تالاش ـ تارتىش بۇلسا يەنى جۇزەيمە قەبىلىسىدە يۈز بەرگەن بولۇپ، ۋەقە مۇنداق بولغان: مەككە پەتھى قىلىنغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۇزەيمە قەبىلىسىگە خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ قۇماندانلىقىدا قوشۇن ئەۋەتىدۇ. قۇشۇن ئۇلارنىڭ يۇرتىغا يېتىپ بارغاندا، ئۇلار ئىسلامغا كىردۇق دېيەلمەي، دىنىغا يۆتكەلدۇق، دېيىشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن خالىد ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشكە ۋە ئۇلاردىن ئەسىر ئېلىنغانلارنىمۇ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق چۈشۈرىدۇ. ئۇنىڭ بۇ بۇيرۇقىغا ئابدۇراھمان، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ۋە باشقىلار قارشى چىقىدۇ. شۇ سەۋەبتىن خالىد ئابدۇراھمان بىلەن تالاش ـ تارتىش قىلىشىپ قالىدۇ.

يۇقىرىدىكى سۆزگە يەنە ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسمۇ دەلىل قىلىپ كۆرسىتىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ساھابىلىرىمنى تىللماڭلار! مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەرنىڭ بىرىڭلار الله يولىدا ئۇھۇد تېغىدەك ئالتۇن سەرپ قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇ ئەمەلىنى ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ بىر مۇد ياكى يېرىم مۇد سەرپ قىلغان نەرسىسىنىڭ دەرىجىسىگە يەتكۈزەلمەيدۇ».

﴿**(ئۇلارنىڭ) ھەر بىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى**﴾ يەنى پەتھىدىن ئىلگىرىي ۋە پەتھىدىن كېيىن الله يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلارنىڭ ھەر بىرىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى. گەرچە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى مۇكاپاتلاردا يۇقىرى ـ تۆۋەن بولۇشتەك پەرقلەر بولسىمۇ، ئۇلار قىلغان ئەمەللىرىگە قارىتا ساۋابقا ئېرىشىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿مۆمىنلەردىن ئۆزرىسىز (ئەما، توكۇر، كېسەلگە ئوخشاش ئۆزرىسى بارلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا) جىھادقا چىقمىغانلار، الله يولىدا ماللىرىنى، جانلىرىنى تىكىپ جىھاد قىلغۇچىلار بىلەن باراۋەر بولمايدۇ. الله ماللىرىنى، جانلىرىنى تىكىپ جىھاد قىلغۇچىلارنى جىھادقا چىقمىغانلاردىن بىر دەرىجە ئۈستۈن قىلدى. بۇ ئىككى خىل كىشىلەر (يەنى ئۆزرىسى بولۇپ جىھادقا چىقالمىغانلار ۋە جىھادقا چىققۇچىلار) نىڭ ھەممىسىگە الله جەننەتنى ۋەدە قىلدى. الله جىھاد

www.munber.org

قىلغۇچىلارغا بۇيۇك ئەجر ئاتا قىلىپ، ئۇلارنى (ئۆزرىسىز تۇرۇپ جىھادقا چىقمىغانلاردىن ئارتۇق) قىلدى﴾[1].

ئىمام مۇسلىم يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كۆچلۈك مۆمىن ئاجىز مۆمىنگە قارىغاندا اللە غا سۆيۈملۈكرەكتۇر، لېكىن ھەر ئىككىلى مۆمىنده ياخشىلىق باردۇر».

اللە تائالا بۇ ئايەت ئارقىلىق پەقەت كىشىلەرنى بىرىنچى تۇردىكى ئادەملەرنى ماختاپ، ئىككىنچى تۇردىكى ئادەملەرنىڭ ئورنىنى چۈشۈرۈۋەتمەسلىكى، بىرەر ئەقلى كەم ئادەمنىڭ ئۇلارنى ئەيىبلەپ قويماسلىقى ئۈچۈن ئاگاھلاندۇردى. شۇڭا اللە بىرىنچى تۇردىكى ئادەملەرنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى بايان قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىدىنلا ئىككىنچى تۇردىكى ئادەملەرنى ماختاپ مەدھىيىلىدى.

﴿**اللە سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرىدىن خەۋەردارىدۇر**﴾ يەنى اللە ھەممە ئىشتىن خەۋەردار بولغانلىقى ئۈچۈن مەككە پەتھى بولۇشتىن ئىلگىرى اللە يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلغان ۋە جىھاد قىلغانلارنىڭ ساۋابىنى ئۇنىڭدىن كېيىن پۇل ـ مال سەرپ قىلغان ۋە جىھاد قىلغانلارنىڭ ساۋابىدىن يۇقىرى قىلدى. بۇ پەقەت اللە نىڭ بىرىنچى تۇردىكى كىشىلەرنىڭ نىيەت ـ مەقسەتلىرىنىڭ پاك، اللە غا بولغان ئىخلاسىنىڭ سەمىمي بولغانلىقىنى، ئېغىر ۋە قىيىن كۇنلەردە، كەمبەغەل چاغلاردا، اللە يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلغانلىقىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈندۇر.

ئىمام نەسەئى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىلگىرى اللە يولىدا سەرپ قىلىنغان بىر دەرھەمنىڭ ساۋابى كېيىن سەرپ قىلىنغان **100** مىڭ دەرھەمنىڭ ساۋابىدىن ئارتۇقتۇر». ئەبۇبەكرى سىددىق رەزىيە اللە ئەنھۇنىڭ بۇ ئايەتتىن تولۇق نېسىۋى بار ئىمانداراللاردىن ئىكەنلىكىگە ھېچكىمده شەك يوقتۇر. چۈنكى ئۇ باشقا يەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىگە قارىغاندا بۇ ئايەتكە ئەمەل قىلغانلارنىڭ پېشۋاسى ھېسابلىنىدۇ، ئۇ ھەقىقەتەن غالىب ۋە بۇيۇك اللە نىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن مال ـ مۇلكىنىڭ ھەممىسىنى اللە يولىدا سەرپ قىلدى. ئۇنىڭ بۇ ئەمەلىنىڭ مۇكاپاتىنى اللە دىن باشقا ھېچكىم بېرەلمەيدۇ.

اللە يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

﴿**كىمكى اللە غا قەرزي ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى اللە نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ ئۇنىڭ يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىدىكەن)**﴾ بۇ ھەقتە ئۆمەر ئىبنى خەتتاپ: اللە غا قەرزي ھەسەنە بېرىش، اللە يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىشتىن ئىبارەتتۇر، دېدى. بەزى تەپسىرشۇناسلار: ئۇ، ئائىلە ـ تاۋابىاتلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تەمىنلەشتىن ئىبارەتتۇر، دېدى. توغرىسى بۇ ئايەت ياخشىلىققا سەرپ قىلىنغان پۇل ـ مالنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. خالىس نىيەت ۋە مۇستەھكەم ئىرادە بىلەن اللە يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلغان ھەر قانداق ئادەم بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئىچىگە كىرىدۇ.

﴿**كىمكى اللە غا قەرزي ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى اللە نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئۇنىڭ يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىدىكەن)، اللە ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ قايتۇرىدۇ**﴾ اللە تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېگەن: ﴿كىمكى اللە غا قەرزى ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى اللە نىڭ يولىدا پۇل ـ مېلىنى خۇشاللىق بىلەن سەرپ

[1] سۈرە نىسا 95 ـ ئايەت

www.munber.org

قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا نەچچە ھەسسە (يەنى ئون ھەسسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىگىچە) كۆپ قايتۇرىدۇ﴾[1] يەنى ئۇنىڭغا قىيامەت كۈنى كاتتا مۇكاپات ۋە مول رىزىقتىن ئىبارەت جەننەتنى بېرىدۇ.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**كىمكى الله غا قەرزي ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئۇنىڭ يولىدا پۈل ـ مال سەرپ قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ قايتۇرىدۇ**﴾ دېگەن بۇ ئايەت نازىل بولغاندا ئەبۇدەھداھ ئەنسارى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! الله ھەقىقەتەن بىزدىن قەرز ئېلىشنى خالامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، شۇنداق. ئى ئەبۇدەھداھ!» دېدى. ئەبۇدەھداھ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! قولۇڭنى ماڭا كۆرسەتكىن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولىنى ئۇنىڭغا سۇندى، ئۇ مەن ھەقىقەتەن خورمىلىق بېغىنى پەرۋەردىگارغا قەرز بېرىۋەتتىم، دېدى، ئۇنىڭ بېغىدا 600 تۈپ خورما بار ئىدى، ئۇنىڭ ئايالى ئۇممۇدەھدا ۋە بالا ـ بالىۋاقىلىرى باغدا ئىدى. ئەبۇدەھداھ باغقا كېلىپ: ئى ئۇممۇ دەھداھ! دەپ توۋلىدى، ئايالى: مانا مەن، دەپ يۇگۇرۇپ كەلدى. ئەبۇدەھداھ ئايالىغا: باغدىن چىقىڭ، مەن ئۇنى غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىمغا قەرز بېرىۋەتتىم، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە ئايالى ئۇنىڭغا: ئى ئەبۇدەرداھ! سوداڭ بەك پايدىلىق سودا بولۇپتۇ، دېدى ۋە باغدىن يوڭ ـ تاقلىرىنى ۋە بالىلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «جەننەتتە ئەبۇدەھداھقا نۇرغۇن خورما باغلىرى بېرىلدۇ» يەنە بىر رىۋايەتتە ئۇ مۇنداق دېدى: «جەننەتتە ئەبۇدەھداھقا تۈپلىرى مەرۋايىت ۋە ياقۇتتىن بولغان، نۇرغۇن بۇلاق خورما باغلىرى بېرىلدۇ».

* * * * * * *

يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم بُشْرَىٰكُمُ ٱلْيَوْمَ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱنظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ ٱرْجِعُوا۟ وَرَآءَكُمْ فَٱلْتَمِسُوا۟ نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابٌۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَٱرْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِىُّ حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ مَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ ۖ هِىَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

ئۇ كۈندە مۆمىن ئەرلەرنى، مۆمىن ئاياللارنى كۆرىسەنكى، ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ۋە ئۇلارنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ماڭىدۇ، (ئۇلارغا) «بۈگۈن سىلەرگە ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلدۇ، ئۇ يەرلەردە مەڭگۈ قالىسىلەر، بۇ ئۇلۇغ مۇۋاپىقىيەتتۇر» (دېيىلىدۇ)﴾[12]. ئۇ كۈندە مۇناپىق ئەرلەر، مۇناپىق ئاياللار مۆمىنلەرگە: «بىزنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار،

[1] سۈرە بەقەر، 245 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

سىلەرنىڭ نۇرۇڭلاردىن ئازراق ئالايلى» دەيدۇ. ئۇلارغا (مەسخىرە يۈزىسىدىن): «ئارقاڭلارغا قايتىپ نۇر تىلەڭلار» دېيىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا بىر سېپىل سوقۇلىدۇ، سېپىلنىڭ دەرۋازىسى بولىدۇ، دەرۋازىنىڭ ئىچى تەرىپىدە رەھمەت، تېشىدا ئازاب بولىدۇ[13]. ئۇلار مۆمىنلەرنى: «بىز سىلەر بىلەن بىللە ئىدۇق» دەپ توۋلايدۇ، مۆمىنلەر: «شۇنداق، لېكىن سىلەر ئۆزەڭلارنى پىتنىگە سالدىڭلار (يەنى كۆرۈنۈشتە بىز بىلەن بىللە بولساڭلارمۇ، لېكىن ئۆزەڭلارنى مۇناپىقلىق بىلەن ھالاك قىلدىڭلار، مۆمىنلەرگە بالايى ـ ئاپەتلەر كېلىشىنى) كۈتتۈڭلار، (ئىسلام دىنىدىن) شەكلەندىڭلار، (اللە نىڭ رەھمىتىنىڭ كەڭلىكىگە بولغان قۇرۇق) ئارزۇلار سىلەرنى ئالدىدى، تاكى سىلەرگە ئۆلۈم كەلدى، شەيتان سىلەرنى اللە نىڭ (ئەپۇ قىلىدىغانلىقى ۋە ئازاب قىلمايدىغانلىقى بىلەن ئالدىدى» دەيدۇ[14]. بۈگۈن سىلەردىن ۋە كاپىرلاردىن فىدىيە ئېلىنمايدۇ، جايىڭلار دوزاختۇر، دوزاخ سىلەرگە ئەڭ لايىقتۇر، دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي![15].

قىيامەت كۈنى مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىگە يارىشا نۇر بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە سەدىقە قىلغۇچى مۆمىنلەردىن خەۋەر بېرىپ، قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىگە يارىشا قىيامەت مەيدانىدا ئۇلارنىڭ ئالدىدا ماڭىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما اللە تائالانىڭ: ﴿**ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ماڭىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئەمەللىرىگە قارىتا پىلىسىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ نۇرى تاغدەك چوڭ بولىدۇ. بەزىلىرىنىڭ نۇرى خورمىدەك بولىدۇ، بەزىلىرىنىڭ نۇرى ئۆرە تۇرغان ئادەمدەك بولىدۇ. ئۇلاردىن نۇرى ئەڭ ئاز بولغانلارنىڭ نۇرى قولىنىڭ باش بارماقىدەك چوڭلۇقتا بولۇپ، بىر يېنىپ بىر ئۆچۈپ تۇرىدۇ. بۇنى ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋە ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلغان.

زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى ھەممە ئادەمگە نۇر بېرىلىدۇ، ئۇلار پىلىسىرات كۆۋرۈكىگە يېتىپ بارغاندا مۇناپىقلارنىڭ نۇرى ئۆچۈپ قالىدۇ، بۇنى كۆرگەن مۆمىنلەر ئۆزلىرىنىڭ نۇرلىرىنىڭ مۇناپىقلارنىڭ نۇرى ئۆچۈپ قالغىنىدەك ئۆچۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ: پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە نۇرىمىزنى تولۇق بەرگىن، دەپ تىلەيدۇ.

﴿**ۋە ئۇلارنىڭ ئۇڭ تەرىپىدە**﴾ زەھھاك بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئۇلارنىڭ ئۇڭ تەرىپىدە ئۇلارنىڭ نامە ـ ئەمەللىرى ماڭىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿نامە ـ ئەمالى ئوڭ قولىدىن بېرىلگەنلەر ئۆزلىرىنىڭ نامە ـ ئەمالىنى ئوقۇيدۇ، ئۇلارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[1].

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئۇلارغا) «بۈگۈن سىلەرگە ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلىدۇ، ئۇ يەرلەردە مەڭگۈ قالىسىلەر، بۇ ئۇلۇغ مۇۋاپىقىيەتتۇر» (دېيىلىدۇ)**﴾.

مۇناپىقلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا

﴿**ئۇ كۈنده مۇناپىق ئەرلەر، مۇناپىق ئاياللار مۆمىنلەرگە: «بىزنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار، سىلەرنىڭ نۇرۇڭلاردىن ئازراق ئالايلى» دەيدۇ**﴾ مانا بۇ اللە تائالا تەرىپىدىن قىيامەت كۈنى قىيامەت مەيدانىدا يۈز بېرىدىغان قاتتىق قورقۇنچ، كاتتا زىلزىلە ۋە دەھشەتلىك ئىشلاردىن بېرىلگەن خەۋەردۇر. بۇ كۈنده اللە غا

---

[1] سۈرە ئىسرا71 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، الله بۇيرۇغان ئىشلارنى قىلغان ۋە الله توسقان ئىشلاردىن يانغان كىشىلەرلا نىجاتلىققا ئېرىشىدۇ.

ئەۋفىي، زەھھاك ۋە باشقىلار ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئادەملەر قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قالغان بىر ۋاقىتتا الله بىر نۇر ئەۋەتىدۇ. مۆمىنلەر بۇ نۇرنى كۆرۈپ شۇ تەرەپكە ماڭىدۇ. بۇ نۇر الله نىڭ مۆمىنلەرنى جەننەتكە باشلايدىغان يولىدۇر. مۇناپىقلار مۆمىنلەرنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ. ئۇلارغا ئەگىشىپ ماڭىدۇ، شۇنىڭ بىلەن الله مۇناپىقلارغا قاراڭغۇلۇقنى ئەۋەتىدۇ. شۇ چاغدا ئۇلار: ﴿**«بىزنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار، سىلەرنىڭ نۇرۇڭلاردىن ئازراق ئالايلى»**﴾ بىز ھەقىقەتەن دۇنيادا سىلەر بىلەن بىللە ئىدۇق، دەيدۇ. مۆمىنلەر: ﴿**ئۇلارغا (مەسخىرە يۇزىسىدىن): ئارقاڭلارغا قايتىپ نۇر تىلەڭلار**﴾ سىلەر كەلگەن قاراڭغۇلۇق ئىچىگە قايتىپ بېرىپ شۇ يەردىن نۇر تىلەڭلار، دەيدۇ.

﴿**شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا بىر سېپىل سوقۇلىدۇ، سېپىلنىڭ دەرۋازىسى بولىدۇ، دەرۋازىنىڭ ئىچى تەرىپىدە رەھمەت، تېشىدا ئازاب بولىدۇ**﴾ ھەسەن ۋە قەتادە: ئۇ سېپىل جەننەت بىلەن دوزاخ ئارىسىغا سوقۇلغان سېپىلدۇر، دېدى. ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد: ئۇ الله تائالانىڭ ﴿ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر توسما بولىدۇ﴾[1] دېگەن ئايىتىدىكى توسمىنىڭ دەل ئۆزىدۇر، دېدى.

مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەرنىڭمۇ مۇشۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. قەتادە، ئىبنى ۋە باشقىلار ﴿**دەرۋازىنىڭ ئىچى تەرىپىدە رەھمەت**﴾ يەنى جەننەت ۋە ئۇنىڭدىكى نازۇ ـ نېمەتلەر ﴿**تېشىدا ئازاب بولىدۇ**﴾ يەنى دوزاخ بولىدۇ، دەيدۇ.

﴿**ئۇلار مۆمىنلەرنى: «بىز سىلەر بىلەن بىللە ئەمەسمىدۇق» دەپ توۋلايدۇ**﴾ يەنى مۇناپىقلار مۆمىنلەرنى: بىز دۇنيادا سورۇنلارغا سىلەر بىلەن بىللە قاتناشقان، سىلەر بىلەن بىرگە جامائەتلىشىپ نامازغا ئوقۇغان، ھەج قىلمىز دەپ ئەرەفاتتا سىلەر بىلەن بىللە تۇرغان، سىلەر بىلەن غازاتلارغا چىققان ۋە باشقا پەرزلەرنىمۇ سىلەر بىلەن بىرلىكتە قىلغان ئەمەسمىدۇق؟ دەپ توۋلايدۇ ﴿**مۆمىنلەر: شۇنداق**﴾ يەنى مۆمىنلەر مۇناپىقلارغا جاۋاب بېرىپ: شۇنداق، سىلەر ھەقىقەتەن بىز بىلەن بىللە ئىدىڭلار، ﴿**لېكىن سىلەر ئۆزەڭلارنى پىتنىگە سالدىڭلار (يەنى كۆرۈنۈشتە بىز بىلەن بىللە بولساڭلارمۇ، لېكىن ئۆزەڭلارنى مۇناپىقلىق بىلەن ھالاك قىلدىڭلار، مۆمىنلەرگە بالايى ـ ئاپەتلەر كېلىشىنى) كۈتتۈڭلار، (ئىسلام دىنىدىن) شەكلەندىڭلار، (الله نىڭ رەھمىتىنىڭ كەڭلىكىگە بولغان قۇرۇق) ئارزۇلار سىلەرنى ئالدىدى**﴾ دەيدۇ. قەتادە بۇ ئايەتنى تەپسىر قىلىدۇ: سىلەر ئىسلام دىنىغا ۋە مۆمىنلەرگە بالايى ـ ئاپەتلەر كېلىشىنى ﴿**كۈتتۈڭلار**﴾ ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىشتىن ﴿**شەكلەندىڭلار، (الله نىڭ رەھمىتىنىڭ كەڭلىكىگە بولغان قۇرۇق) ئارزۇلار سىلەرنى ئالدىدى**﴾ يەنى سىلەر بىزگە مەغپىرەت قىلىنىدۇ، دېدىڭلار ۋە ھاياتقا مۇشۇنداق داۋام قىلدىڭلار ﴿**تاكى سىلەرگە ئۆلۈم كەلدى، شەيتان سىلەرنى الله نىڭ (ئەپۇ قىلىدىغانلىقى ۋە ئازاب قىلمايدىغانلىقى بىلەن ئالدىدى) دەيدۇ**﴾ قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار شەيتانغا ئالدانغان ئىدى. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇلار شەيتانىنىڭ ئالدىشىغا گوللىنىپ كېتىۋېرىپ، ھەتتاكى، الله نىڭ ئۇلارنى دوزاختا تاشلاشتىن ئىبارەت جازالىشىغا ئېرىشتى.

مۆمىنلەرنىڭ مۇناپىقلارغا ئېيتقان بۇ سۆزلىرىنىڭ مەنىسى: سىلەر دۇنيادىكى چاغدا بىز بىلەن بىرگە نىيىتىڭلار ۋە دىلىڭلار بىلەن ئەمەس، بەلكى جىسمىڭلار بىلەن بىللە بولدۇڭلار. سىلەر بىز ماڭغان يولغا گۇمان ۋە شەك بىلەن قارايتتىڭلار. ئىبادەتلىرىڭلارنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن رىيا بىلەن قىلاتتىڭلار، الله نى ئاز ياد ئېتەتتىڭلار دېگەنلىكتۇر.

---

[1] سۈرە ئەئراف 46 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: مۇناپىقلار مۆمىنلەر بىلەن دۇنيا ئىشلىرىدا تىرىك ئىدى، ئۇلار بىلەن نىكاھلىشاتتى، سورۇنلاردا بىللە بولاتتى ۋە يېقىن ئارىلىشاتتى، ئۇلار ئاخىرەت ئىشلىرىدا ئۆلۈك ئىدى، قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسگە نۇر بېرىلىدۇ. مۇناپىقلار شۇ سېپىلغا يېتىپ بارغاندا ئۇلارنىڭ نۇرى ئۆچۈپ قالىدۇ. شۇ چاغدا مۆمىنلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسى ئايرىلىدۇ.

﴿**جايىڭلار دوزاختۇر**﴾ يەنى دوزاخ سىلەرنىڭ يارار جايىڭلاردۇر، سىلەر شۇ جايغا قايتىسىلەر. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**دوزاخ سىلەرگە ئەڭ لايىقتۇر**﴾ يەنى سىلەر كۆفرىلىق قىلغانلىقىڭلار ۋە ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشكە شەكتە بولغانلىقىڭلار ئۈچۈن دوزاخ سىلەرگە باشقا ھەرقانداق جايغا قارىغاندا ئەڭ لايىقتۇر ﴿**دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي!**﴾.

* * * * * * *

۞ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿١٦﴾ ٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى اللە ئەسكە زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟ ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى) زامانىنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى اللە ئەسكە ئىتائەتسىزدىن چىققۇچىلاردۇر[16]. بىلىڭلاركى، اللە زېمىننى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرىدۇ (يەنى قاقاس، قۇرغاق زېمىننى يامغۇر بىلەن كۆكەرتىدۇ)، بىز ھەقىقەتەن سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ سىلەرگە (كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەرنى بايان قىلدۇق[17].

مۆمىنلەرنى اللە دىن قورقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئەھلى كىتابلاردەك بولۇپ قېلىشىدىن توسۇش توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: مۆمىنلەر اللە نى ياد ئەتكەن، ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ۋە قۇرئان ئايەتلىرىنى ئاڭلىغان چاغدا، مۇناپىقلارنىڭ دىللىرى اللە دىن قورقۇپ اللە نىڭ ئايەتلىرىنى چۈشىنىشكە، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا، ئۇنى بېرىلىپ ئاڭلاشقا ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا يېتەرلىك بولمىدىمۇ؟!

ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيە اللە ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئىسلامغا كىشىمىز بىلەن اللە نىڭ بىزنى ﴿**مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى اللە نىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟**﴾ دېگەن بۇ ئايەت بىلەن ئەيىبلىشىنىڭ ئارىلىقىدا پەقەت 4 يىل ئۆتكەن ئىدى، بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسىئىمۇ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە رىۋايەت قىلغان.

﴿**ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى) زامانىنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى**﴾ اللە تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرنى ئۇلاردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەن يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلارغا ئوخشاپ قېلىشتىن

www.munber.org

توسىدۇ. ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى زامانىنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلار قوللىرىدىكى الله نىڭ كىتابىنى ئۆزگەرتتى. ئۇنى ئاز پۇلغا ساتتى. الله نىڭ كىتابىنى ئارقىلىرىغا چۆرۈۋېتىپ ھەر خىل قاراشلارغا، بىر ـ بىرىگە زت بولغان پىكىرلەرگە يۈزلەندى. ئادەملەرنى الله نىڭ دىنىغا قارىغۇلارچە ئەگىشىدىغان قىلىپ قويدى. ئۇلار الله نى قويۇپ ئۆزلىرىنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى، ئۆلىمالىرىنى ۋە راھىبلىرىنى مەبۇد قىلىۋالدى. ئەنە شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ دىللىرى ۋەز ـ نەسىھەتنى قوبۇل قىلمايدىغان، جەننەت بىلەن بېرىلگەن ۋەدىگە ئىشەنمەيدىغان. دوزاخ بىلەن بېرىلگەن ئاگاھلاندۇرۇشتىن قورقمايدىغان دەرىجىدە قېتىپ كەتتى. ئەمەل ـ ئىبادەت قىلىشتا ﴿**ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى الله نىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر**﴾ شۇڭا ئۇلارنىڭ دىللىرى بۇزۇق، ئەمەللىرى باتىلدۇر.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەھدىنى بۇزغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلارنى رەھمىتىمىزدىن يىراق قىلدۇق، ئۇلارنىڭ دىللىرىنى (ئىمانىنى قوبۇل قىلىشقا يۈمشىمايدىغان دەرىجىدە) قاتتىق قىلدۇق، ئۇلار (تەۋراتنىڭ) سۆزلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ، ئۇلار (تەۋراتتا) ئۆزلىرى ئۈچۈن قىلىنغان نەسىھەتنىڭ بىر قىسمىنى ئۇنتۇدى﴾[1] يەنى ئۇلارنىڭ دىللىرى ئەقىدىلىرى بۇزۇق بولغانلىقى ئۈچۈن قېتىپ كەتتى ۋە ئۇلارنىڭ تەبئىتىگە الله نىڭ ئايەتلىرىنى بۇرمىلاش خاھىشلىرى سىڭىپ كەتتى. ئۇلار بۇيرۇلغان ئىشلارنى قىلماي ئەكسىچە چەكلەنگەن. گۇناھ ئىشلارنى، قىلدى. شۇڭا الله مۆمىنلەرنى چوڭ ياكى ئۇششاق ئىشلارنىڭ ھېچبىرىدە ئۇلارغا ئوخشاپ قالماسلىقىغا بويرۇدى.

﴿**بىلىڭلاركى، الله زېمىننى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرىدۇ (يەنى قاقاس، قۇرغاق زېمىننى يامغۇر بىلەن كۆكەرتىدۇ)، بىز ھەقىقەتەن سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ سىلەرگە (كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەرنى بايان قىلدۇق**﴾ بۇ ئايەت الله تائالانىڭ دىللار قېتىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى يۇمشىتىدىغاتلىقىنى، ئازغۇنلار گۇمراھ يولغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇلارنى ھىدايەت قىلىدىغانلىقىنى، ئېغىرچىلىقلار كەلگەندىن كېيىن ئۇنى ئاسانلاشتۇرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. الله قۇرغاق، قاقاس، چۆلدەرەپ كەتكەن زېمىننى شارقىراپ ياغقان يامغۇر بىلەن تىرىلدۈرگىنىدەك، قۇرئاننىڭ روشەن دەلىل ـ پاكىتلىرى بىلەن قېتىپ كەتكەن دىللارنى ھىدايەت قىلىدۇ. ھېچ نەرسە قوبۇل قىلمىغىدەك دەرىجىدە ئېتىلىپ قالغان دىللارنى ھىدايەت نۇرى بىلەن داۋالايدۇ، بارلىق نۇقسانلاردىن پاك بولغان الله خالىغان كىشىنى ئۇ گۇمراھ بولغاندى كېيىن ھىدايەت قىلغۇچىدۇر. خالىغان كىشىنى ئۇ كامىل مۆمىن بولغاندىن كېيىن گۇمراھ قىلغۇچىدۇر.

الله خالىغان ئىشنى قىلغۇچىدۇر. بارلىق ئىشلارنى ھېكمەت ۋە ئادىللىق بىلەن قىلغۇچىدۇر. الله ناھايىتى مېھرىباندۇر. ھەممىدىن خەۋەردارىدۇر. ھەممىدىن بۇيۇكتۇر. ھەممىدىن ئۈستۈندۇر.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَٰتِ وَأَقْرَضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَ ۖ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ
وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

[1] سۈرە مائىدە 13 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

سەدىقە بەرگۈچى ئەرلەرگە، سەدىقە بەرگۈچى ئاياللارغا ۋە اللە غا قەرزىي ھەسەنە بەرگۈچىلەرگە (يەنى اللە نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، كەمبەغەللەرگە سەدىقە بەرگۈچىلەر، ياخشىلىق يوللىرىغا خۇشاللىق بىلەن پۇل ـ مال سەرپ قىلغۇچىلارغا) ھەسسىلەپ (ساۋاب) بېرىلىدۇ، ئۇلارغا زور مۇكاپات (يەنى جەننەت) بېرىلىدۇ[18]. اللە غا ۋ ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتقانلار ـ ئەنە شۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا سىددىقلاردۇر، شېھىتلەردۇر، ئۇلار (ئاخىرەتتە) ساۋابقا ۋە نۇرغا ئىگە بولىدۇ، بىرنىڭ ئايەتلىرىمىزنى ئىنكار قىلغانلار ۋە يالغانغا چىقارغانلار ـ ئەنە شۇلار ئەھلى دوزاختۇر[19].

سەدىقە بەرگۈچىلەرگە، راستچىل ۋە شېھىتلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە كاپىرلارنىڭ بارار جايى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە پۇل ـ مالىلىرىنى موھتاجلارغا، كەمبەغەللەرگە ۋە مىسكىنلەرگە سەدىقە قىلغۇچى ئەر ـ ئاياللارغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتتىن خەۋەر بېرىدۇ ﴿**ۋە اللە غا قەرزىي ھەسەنە بەرگۈچىلەرگە**﴾ يەنى ئۇلار اللە نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، خالىس نىيەت بىلەن سەدىقە بېرىدۇ. بەرگەن سەدىقىسىنىڭ بەدىلىگە ئالغۇچىلاردىن ھېچقانداق مۇكاپات ۋە رەھمەت تەلەپ قىلمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ھەسسىلەپ (ساۋاب) بېرىلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ بىر ياخشىلىقىغا **10** ھەسسىدىن **700** ھەسسىگىچە ساۋاب بىلەن جازاۋ قايتۇرۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ﴿**ئۇلارغا زور مۇكاپات (يەنى جەننەت) بېرىلىدۇ**﴾ يەنى كاتتا ساۋاب، ياخشى جاي ۋە ئېسىل قارارگاھ بولغان جەننەت بېرىلىدۇ. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللە غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتقانلار ـ ئەنە شۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا سىددىقلاردۇر**﴾ بۇ ئايەت ئىلگىرىكى ئايەتنىڭ تولۇقلانمىسىدۇر. اللە غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتقۇچىلارنى« ئەڭ راستچىللار » دەپ سۈپەتلىدى.

ئەئمەش، ئەبۇزۇھادىن ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ اللە تائالانىڭ: ﴿**ئەنە شۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا سىددىقلاردۇر، شېھىتلەردۇر**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۆمىنلەر ئۈچ تۈرلۈك بولۇپ: اللە يولىدا سەدىقە بەرگۈچىلەر، راستچىلار ۋە اللە يولىدا شېھىت بولغۇچىلاردىن ئىبارەتتۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿كىملەركى اللە غا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇلار (ئاخىرەتتە) اللە نىڭ نېمىتىگە ئېرىشكەن پەيغەمبەرلەر سىددىقلار (يەنى يۇقىرى دەرىجىلىك پەيغەمبەرلەر ۋە شېھىتلەر)، شېھىتلەر ۋە ياخشىلار بىلەن بىللە بولىدۇ﴾[1].

اللە راستچىللار بىلەن شېھىتلەرنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ بايان قىلدى. بۇ ئۇلارنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم ئىككى تۈردىكى ئادەملەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. راستچىل ئادەمنىڭ دەرىجىسى شېھىتنىڭ دەرىجىسىدىن يۇقىرى ئىكەنلىكىدە ھېچ بىر شەك يوقتۇر. ئىمام مالىك « مۇۋەتتە » دېگەن كىتابىدا ئەبۇسەئىد خۇدرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « شەك ـ شۇبھىسىزكى، جەننەت ئەھلى، بەزىلىرىدىن بەزىلىرىنىڭ مەرتىۋىسى يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزلىرىدىن يۇقىرى مەرتىۋىدىكى قەسىر ئىگىلىرىنى خۇددى شەرق ياكى غەرب ئۈيقىدىكى ئاقار يورۇق يۇلتۇزنى كۆرگەندەك ئوچۇق كۆرۈپ تۇرىدۇ » . ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بەلكىم ئۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ مەرتىۋىسى بولۇپ باشقىلار ئۇنىڭغا ئېرىشەلمىسە كېرەك؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ئۇنداق ئەمەس. مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم

---

[1] سۈرە نىسا 69 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى .

www.munber.org

قىلمەنكى، ئۇ مەرتىۋىگە اللە غا ئىمان ئېيتقان پەيغەمبەرلەرنى تەستىقلىغان كىشىلەر ئېرىشىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**پەرۋەردىگارنىڭ دەرگاھىدا شېھىتلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار نازۇ ـ نېمەتلىك خەنnەتلەردىدۇر. بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، شېھىتلەرنىڭ جايلىرى جەننەتتە يېشىل قۇشلارنىڭ پوكانلىرىدا خالىغان جايغا ئۇچۇپ يۈرىدۇ. ئاندىن ئەنە شۇ نۇرلۇق پانۇسلارنىڭ ئۈستىگە قونىدۇ. ئاندىن پەرۋەردىگارى ئۇلارغا قاراپ: نېمىنى خالايسىلەر؟ دەيدۇ. ئۇلار: بىزنى دۇنيا يۈرتىغا قايتۇرۇشۇڭنى، ئۇ يەردە سېنىڭ يولۇڭدا جىھاد قىلىشىمىزنى، ئاندىن خۇددى بىرىنچى قېتىم شېھىت قىلىنغىنىمىزدەك شېھىت قىلىنىشىمىزنى خالايمىز، دەيدۇ. پەرۋەردىگار: مەن ھەقىقەتەن ئىنسانلار دۇنياغا قايتۇرۇلمايدۇ دەپ ھۆكۈم قىلىۋەتتىم، دەيدۇ».

﴿**ئۇلار (ئاخىرەتتە) ساۋابقا ۋە نۇرغا ئىگە بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار اللە نىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋابقا ۋە ئالدىلىرىدا ماڭىدىغان كاتتا نۇرغا ئىگە بولىدۇ. ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى ئەمەللىرىگە قارىتا پەرقلىق بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئۆمەر ئىبنى خەتتابتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شېھىتلەر تۆت تۈرلۈك بولىدۇ. بىرىنچىسى، ئىمانى ياخشى مۆمىن ئادەم بولۇپ، دۈشمەنگە ئۇچراشقاندا، اللە يولىدا تاكى شېھىت قىلىنغۇچە ئۇرۇشىدۇ، شېھىت بولىدۇ. ئەنە شۇ شېھىتقا ئادەملەر مانا مۇشۇنداق قارايدۇ» دەپ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام) بېشىنى ئاسمان تەرەپكە كۆتۈرۈپدى ئۇنىڭ ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۆكى يەرگە چۈشۈپ كەتتى. «ئىككىنچىسى، نورمال مۆمىن بولۇپ، ئۇ دۈشمەنگە ئۇچراشقاندا، ئۇنىڭ دۈمبىسىگە خۇددى تىكەنلىك دەرەخنىڭ شاخچىسى سانچىلغاندەك بولىدۇ، ئۇنىڭغا نامەلۇم كىشى تەرىپىدىن ئېتىلغان ئوق كېلىپ تېگىدۇ ـ دە، ئۇ شېھىت بولىدۇ. ئەنە شۇ شېھىت ئىككىنچى دەرىجىلىك شېھىتتۇر. ئۈچىنچىسى، ياخشى ئەمەلنى يامان ئەمەلگە ئارىلاشتۇرۇپ قويغان مۆمىن بولۇپ، دۈشمەنگە ئۇچراشقاندا، ئۇمۇ اللە يولىدا شېھىت بولغىچە ئۇرۇشۇپ شېھىت بولۇپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ شېھىت ئۈچىنچى دەرىجىلىك شېھىتتۇر. تۆتىنچىسى نۇرغۇن گۇناھ ئىشلارنى قىلىپ ئۆزىگە ئۆزى زۇلۇم قىلغان مۆمىن بولۇپ دۈشمەنگە ئۇچراشقاندا اللە يولىدا شېھىت بولغىچە ئۇرۇشۇپ شېھىت بولۇپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ شېھىت تۆتىنچى دەرىجىلىك شېھىتتۇر».

﴿**بىرىنچى ئايەتلىرىمىزنى ئىنكار قىلغانلار ۋە يالغانغا چىقارغانلار ـ ئەنە شۇلار ئەھلى دوزاختۇر**﴾ اللە تائالا بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشىدىغانلارنى ۋە ئۇلارنىڭ قارارگاھىنى بايان قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئۇلاپلا بەختسىزلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلدى.

* * * * * * *

ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ٢٠ سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن

www.munber.org

رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

بىلىڭلاركى، دۇنيا تىرىكچىلىكى ئويۇندىن، (كىشىنى ئاخىرەتتە غەپلەتتە قالدۇرىدىغان) مەشغۇلاتتىن، زىبۇزىننەتتىن، ئۆزئارا پەخىرلىنىشتىن، پۇل ـ مال، پەرزەنت كۆپەيتىپ پەخىرلىنىشتىن ئىبارەتتۇر، (بىرەر يېغىش بىلەن ئۆستۈرگەن) ئۆسۈملۈكى دېھقانلارنى خۇرسەن قىلغان يامغۇرغا ئوخشايدۇ، ئاندىن ئۇ ئۆسۈملۈك قۇرۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ سارغىيىپ قالغانلىقىنى كۆرىسەن، ئاندىن ئۇ يەنچىلگەن چۆپكە ئايلىنىدۇ. ئاخىرەتتە (كۇففارلار ئۈچۈن) قاتتىق ئازاب بار، (ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن) ئاللاھ نىڭ مەغپىرىتى ۋە رازىلىقى بار، دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت (غاپىل ئادەم) ئالدىنىدىغان بەھرىمەن بولۇشتۇر[20]. پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىنى، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنەك كېلىدىغان جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈڭلار، (ئۇ) جەننەت ئاللاھ غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتقانلارغا تەييارلانغان، بۇ ئاللاھ نىڭ پەزلىدۇر، (ئاللاھ) ئۇنى خالىغان ئادەمگە ئاتا قىلىدۇ، ئاللاھ ئۇلۇغ پەزل ئىگىسىدۇر[21].

دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ ئويۇن ـ تاماشا، ئەرزىمەس مەشغۇلات ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا دۇنيا تىرىكچىلىكى ئىشىنىڭ ئەرزىمەس، كىچىككىنە نەرسە ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**دۇنيا تىرىكچىلىكى ئويۇندىن، (كىشىنى ئاخىرەتتە غەپلەتتە قالدۇرىدىغان) مەشغۇلاتتىن، زىبۇزىننەتتىن، ئۆزئارا پەخىرلىنىشتىن، پۇل ـ مال، پەرزەنت كۆپەيتىپ پەخىرلىنىشتىن ئىبارەتتۇر**﴾ يەنى دۇنيا تىرىكچىلىكىنى كۆزلەيدىغانلارنىڭ مەقسىتى پەقەت شۇنىڭغىلا ئېرىشىشتۇر ـ خالاس. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ مالالار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (باقاسى يوق) شەيئىلەردۇر؛ ئاللاھ نىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) بارىدۇر (شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىغا ئەمەس، جەننەتكە قىزىقىش كېرەك﴾[1].

ئاندىن ئاللاھ تائالا دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ مىسالىنى توزۇپ كېتىدىغان گۈل ـ چېچەككە، يوقىلىپ كېتىدىغان نېمەتنىڭ مىسالىغا ئوخشىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(بىرەر يېغىش بىلەن ئۆستۈرگەن) ئۆسۈملۈكى دېھقانلارنى خۇرسەن قىلغان يامغۇرغا ئوخشايدۇ**﴾ يەنى كىشىلەر يېغىشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن يامغۇرغا ئوخشايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلار (يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن) ئاللاھ يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ﴾[2].

﴿**ئۆسۈملۈكى دېھقانلارنى خۇرسەن قىلغان**﴾ يەنى شۇ يامغۇر بىلەن ئۆستۈرۈلگەن ـ ئەنە شۇ زىرائەتنىڭ ئۆسۈملۈكى دېھقانلارنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئەنە شۇ ئۆسۈملۈك دېھقانىنى خۇرسەن قىلغىنىغا ئوخشاش، دۇنيا تىرىكچىلىكىمۇ كاپىرلارنى خۇرسەن قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىگە ئەڭ ھېرسمەن ۋە ئەڭ ئامراق كىشىلەردۇر.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 14 ـ ئايەت.
[2] سۈرە شۇرا 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئاندىن ئۇ ئۆسۈملۈك قۇرۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ سارغىيىپ قالغانلىقىنى كۆرىسەن، ئاندىن ئۇ يەنچىلگەن چۆپكە ئايلىنىدۇ﴾ يەنى ئۇ ئۆسۈملۈك قۇرۇيدۇ، سەن ئۇنىڭ يېپ ـ يېشىل، گۈزەل تۈس ئالغىنىدىن كېيىن سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىسەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قۇرۇپ يەنچىلىپ كەتكەن چۆپكە ئايلىنىپ قالىدۇ، دۇنيا تىرىكچىلىكىمۇ دەسلەپتە ئۆسمۈرلەر ياشلىق دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەن، ئاندىن قېرىغان، ئاندىن چىرايلىرى پۈرۈشۈپ بۇۋاي ـ مومايلارغا ئايلىنىپ قالغان ئادەمگە ئوخشايدۇ. ئىنسان ئۆمرىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە، ياشلىق باھارىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە بەستلىك كېلىشكەن ۋە گۈزەل قىياپەتتە بولىدۇ، ئاندىن قېرىشقا باشلايدۇ. مۇچەز خاراكتېرى ئۆزگىرىدۇ، كۆچ ـ قۇۋۋىتىنى يوقىتىشقا باشلايدۇ، ئاندىن يېشى تېخىمۇ چوڭىيىپ بۇۋايغا، كۈچسىز، ھەرىكىتى ئاستا ھەم ئازراق نەرسىنىمۇ كۆتۈرەلمەيدىغان بىر قېرى بۇۋايغا ئايلىنىپ قالىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله سىلەرنى ئاجىز ياراتتى، ئاندىن سىلەرنى ئاجىزلىقتىن كۈچلۈك قىلدى، ئاندىن (سىلەرنى) كۈچلۈكلۈكتىن ئاجىز قىلدى ۋە (سىلەرگە) قېرىلىقنى يەتكۈزدى، الله نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، ئۇ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىگە قادىردۇر﴾[1].

الله تائالا بۇ مىسال ئارقىلىق دۇنيانىڭ چوقۇم تۈگەپ يوق بولىدىغانلىقىنى، ئاخىرەتنىڭ چوقۇم ۋۇجۇتقا چىقىدىغانلىقىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، ئاخىرە تىنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ ۋە ئاخىرەتتىكى تۈگىمەس ـ پۈتمەس ياخشىلىقلارغا رىغبەتلەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاخىرەتتە (كۇففارلار ئۈچۈن) قاتتىق ئازاب بار، (ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن) الله نىڭ مەغپىرىتى ۋە رازىلىقى بار، دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت (غاپىل ئادەم) ئالدىنىدىغان بەھرىمەن بولۇشتۇر﴾ يەنى يېقىن كېلىۋاتقان ئاخىرەتتە پەقەت قاتتىق ئازاب ياكى الله نىڭ مەغپىرىتى ۋە رازىلىقى بار.

﴿دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت (غاپىل ئادەم) ئالدىنىدىغان بەھرىمەن بولۇشتۇر﴾ يەنى دۇنيا تىرىكچىلىكىگە بېرىلىپ كەتكەن ئادەمگە، ئۇ، ئۇنى ئالدايدىغان، ئاخىرى بولمىغان، قىسقا مەزگىلىك بىر بەھرىمەن بولۇشلا، باردۇر. چۈنكى، ئۇ ئۇنىڭغا ئالدىنىپ كېتىدۇ، ئۇ ئۇنىڭغا قاتتىق بېرىلگەنلىكتىن ئۇ ھاياتلىقتىن باشقا ھاياتلىق يوق، ئۇ ھاياتلىق ئاخىرلاشقاندىن كېيىن يەنە بىر ھاياتلىق بولمايدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جەننەت ھەقىقەتەن سىلەردىن بىرىڭلارغا ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ شونىسىدىنمۇ) يېقىندۇر. دوزاخمۇ شۇنىڭغا ئوخشاشتۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان. بۇ ھەدىس ياخشىلىقنىڭمۇ، يامانلىقنىڭمۇ ئىنسانغا ناھايىتى يېقىن ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شۇڭا الله تائالا بەندىلەرنى تائەت ـ ئىبادەت قىلىش، ھارام ئىشلاردىن يېنىش قاتارلىق گۈناھ ۋە خاتالىقلارنى ئۆچۈرىدىغان. ساۋاب ۋە يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە ئېرىشتۈرىدىغان ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىنى، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنىدەك كېلىدىغان جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈڭلار﴾ الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېگەن: ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ مەغپىرىتىگە ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن تەييارلانغان، كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە ئالدىراڭلار﴾[2] يەنى الله بۇ ئورۇندا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇ) جەننەت الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتقانلارغا تەييارلانغان، بۇ الله نىڭ پەزلىدۇر، (الله) ئۇنى خالىغان ئادەمگە ئاتا قىلىدۇ، الله ئۇلۇغ پەزل ئىگىسىدۇر﴾ يەنى الله

[1] سۈرە رۇم، 54 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران 133 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئۇلارنى ئېرىشتۇرگەن مانا بۇ نەرسىلەر الله نىڭ ئۇلارغا ئاتا قىلغان پەزلى ياخشىلىقى ۋە ئېھسانىدۇر. بىز يوقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك ئىمام مۇسلىم مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: كەمبەغەل مۇھاجىرلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بايلار ئەجىرگە، ئالىي دەرىجىلەرگە ۋە دائىملىق نازۇ - نېمەتكە ئېرىشىپ كەتتى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قانداق قىلىپ؟» دېدى. ئۇلار: ئۇلار بىز نامىز ئوقۇغاندەك نامىز ئوقۇيدۇ. بىز روزا تۇتقاندەك روز تۇتىدۇ. بىراق ئۇلار سەدىقە بېرىدۇ، بىز سەدىقە بېرەلمەيمىز. ئۇلار قۇل ئازاد قىلىدۇ. بىز قۇل ئازاد قىلالمايمىز، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرنى بىر ئىشقا باشلاپ قويماي، ئەگەر سىلەر ئۇنى قىلساڭلار. ياخشى ئىش قىلىشتا سىلەر باشقىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىسىلەر، سىلەر قىلغان ئىشقا ئوخشاش ئىش قىلغان كىشىلەردىن باشقا ھېچكىم سىلەردىن ئارتۇق مەرتىۋىگە ئېرىشەلمەيدۇ. سىلەر ھەر نامازنىڭ ئارقىدىن 33 قېتىمدىن تەسبىھ، تەكبىر ۋە ھەمدى ئېيتىڭلار» دېدى. بىر مەزگىلدىن كېيىن ئۇلار يەنە كېلىپ: بىزنىڭ باي قېرىنداشلىرىمىز بىز قىلغان ئىشنى ئاڭلۇپلىپ، ئۇلارمۇ بىز قىلغاندەك قىلدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەنە شۇ الله نىڭ پەزلىدۇر. الله ئۇنى خالىغان ئادەمگە بېرىدۇ» دېدى.

* * * * * * *

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٢٢﴾ لِّكَيۡلَا تَأۡسَوۡاْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا تَفۡرَحُواْ بِمَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

يەر يۈزىدىكى بارلىق ھادىسىلەر ۋە ئۆزەڭلار ئۈچرىغان مۇسىبەتلەر بىز ئۇلارنى يارىتىشتىن بۇرۇن لەۋھۇلمەھپۇزغا يېزىلغان، بۇ (ئىش)، شۇبھىسىزكى، الله غا ئاساندۇر[22]. (الله تائالانىڭ ئۇلارنى لەۋھۇلمەھپۇزغا يېزىشى) قولۇڭلاردىن كەتكەن نەرسىگە قايغۇرۇپ كەتمەسلىكىڭلار ۋە الله بەرگەن نەرسىلەرگە خۇش بولۇپ كەتمەسلىكىڭلار ئۈچۈندۇر، الله مۇتەكەببىرلەر ۋە ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتقۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ[23]. ئۇلار بېخىللىق قىلىدىغان ۋە كىشىلەرنى بېخىللىق قىلىشقا بۇيرۇيدىغانلاردۇر، كىمكى (الله نىڭ يولىدا نەپىقە قىلىشتىن) باش تارتىدىكەن (الله غا ھېچ زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ)، چۈنكى الله بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر[24].

ئىنسانغا يېتىدىغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىنىڭ مەخلۇقاتلارنى يارىتىشىدىن ئىلگىرى ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇپتەكتىلكىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يەر يۈزىدىكى بارلىق ھادىسىلەر ۋە ئۆزەڭلار ئۈچرىغان مۇسىبەتلەر**﴾ يەنى ئەتراپىڭلاردىكى ۋە ئۆزەڭلاردىكى مۇسىبەتلەر ﴿**بىز ئۇلارنى يارىتىشتىن بۇرۇن لەۋھۇلمەھپۇزغا يېزىلغان**﴾ يەنى بىز مەخلۇقاتلارنى يارىتىش ۋە ئۇلارغا جان كىرگۈزۈشتىن ئىلگىرى يېزىلىپ بولغان.

www.munber.org

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يەر يۈزىدىكى بارلىق ھادىسلەر**﴾ يەنى قەھەتچىلىك ﴿**ۋە ئۆزەڭلار ئۈچرىغان مۇسىبەتلەر**﴾ يەنى كېسەل ۋە ئاغرىقلاردىن ئىبارەتتۇر. بىزگە خەۋەر قىلىنىشىچە، بىرەر ئادەمگە يەتكەن ياغاچ جىجۇتىتىش، پۇت قاناش، بىرەر جاينىڭ كۆيۈپ قىلىشى قاتارلىق مۇسىبەتلەر پەقەت ئۇنىڭ قىلىپ قالغان بىرەر گۇناھىنىڭ سەۋەبى بىلەنلا بولىدىكەن. الله ئۇنى (گۇناھ ئۇچۇن) بىرەر مۇسىبەتكە مۇپتىلا قىلماستىن ئۇنىڭ نۇرغۇن گۇناھىنى كەچۈرىدىكەن.

بۇ ئۇلۇغ ئايەت كەرىم الله تائالانىڭ شەيئىلەرنى ۋۇجۇتقا كېلىشتىن بۇرۇن بىلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت سۈپىتىنى ئىنكار قىلغۇچى "قەدىرىيە" پىرقىسىگە رەددىيە بېرىدىغان ئەڭ چوڭ دەلىلدۇر. ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله بارلىق نەرسىلەرنىڭ تەقدىرىنى ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىشتىن 50 مىڭ يىل بۇرۇن بەلگىلىگەن» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان ۋە ئاخىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «الله نىڭ ئەرشى سۇنىڭ ئۈستىدە ئىدى» دېگەنلىكىنى قوشۇپ رىۋايەت قىلغان. بۇ ھەدىسنى يەنە ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**بۇ (ئىش)، شۇبھىسىزكى، الله غا ئاساندۇر**﴾ يەنى شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله تائالانىڭ شەيئىلەرنى ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىشتىن ئىلگىرى بىلىش ۋە ئۇنى ۋۇجۇتقا كېلىدىغان چاغدىكى ھالىتىگە تامامەن ئۇيغۇن قىلىپ يېزىشى غالىب ۋە بۇيۇك الله غا ئاساندۇر. چۈنكى الله ۋۇجۇتقا كەلگەن، ۋۇجۇتقا كېلىدىغان نەرسىلەرنى، ۋۇجۇتقا كەلمىگەن، ئەگەر ۋۇجۇتقا كەلگەن تەقدىردە قانداق ھالەتتە ۋۇجۇتقا كېلىدىغان نەرسىلەرنى ئوبدان بىلىدۇ.

سەۋر ۋە شۈكۈر قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**(الله تائالانىڭ ئۇلارنى لەۋھۇلمەھپۇزغا يېزىشى) قولۇڭلاردىن كەتكەن نەرسىگە قايغۇرۇپ كەتمەسلىكىڭلار ۋە الله بەرگەن نەرسىلەرگە خۇش بولۇپ كەتمەسلىكىڭلار ئۈچۈندۇر**﴾ يەنى بىز سىلەرگە شەيئى ۋۇجۇتقا كېلىشتىن ئىلگىرى بىلىدىغانلىقىمىزنى ۋە ئۇنى بۇرۇنلا پۈتۈتىدىغانلىقىمىزنى ۋۇجۇتقا كېلىدىغان شەيئىلەرنى ئالدىنئالا بەلگىلەيدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈشىمىز ـ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، سىلەرنىڭ سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەتلەرنىڭ ھەرگىزمۇ يېڭىلىشىپ يېتىپ قالمىغانلىقى ۋە سىلەرنىڭ خاتالىقىڭلار سەۋەبىدىن يېتىپ قالمايدىغانلىقىنى بىلىشىڭلار، قولۇڭلاردىن كەتكەن نەرسىگە قايغۇرۇپ كەتمەسلىكىڭلار ۋە الله بەرگەن نەرسىگە خۇش بولۇپ كەتەسلىكىڭلار ئۈچۈندۇر، چۈنكى بىرەر نەرسە تەقدىر قىلىنسا، ئۇ چوقۇم ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. يەنى الله سىلەرگە نېمەت قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى كىشىلەرگە كۆز ـ كۆز قىلماڭلار. شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇ نېمەتلەر سىلەرنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭلاردىن ياكى ئەقىل پاراسىتىڭلاردىن كەلگەن ئەمەس. ئۇ پەقەت الله نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە ئۇنى سىلەرگە رىزقى قىلىپ بېرىشىدىن كەلگەن.

الله نىڭ نېمەتلىرىنى كىشىلەرگە كۆز ـ كۆز قىلىپ پەخىرلىنىدىغان، چوڭچىلىق قىلىدىغان نەرسە قىلىۋالماڭلار. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله مۇتەكەببىرلەر ۋە ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتقۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ**﴾ يەنى الله ئۆزىدىن پەخىرلىنىدىغان، باشقىلارغا چوڭچىلىق قىلىدىغان كىشىلەرنى دوست تۇتمايدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: خۇشال بولمايدىغان، قايغۇرمايدىغان بىرمۇ ئادەم يوق. لېكىن سىلەر خۇشاللىقىنى شۈكرى قىلىشقا، قايغۇنى سەۋر قىلىشقا ئايلاندۇرۇڭلار.

www.munber.org

بېخىلنى ئەيىبلەش توغرىسىدا

﴿ئۇلار بېخىللىق قىلىدىغان ۋە كىشىلەرنى بېخىللىق قىلىشقا بۇيرۇيدىغانلاردۇر﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرى يامان ئىشنى قىلىدىغان، باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا قېزىقتۇرىدىغان كىشىلەردۇر﴿كىمكى﴾ الله نىڭ ئەمرى ـ پەرمانىدىن ۋە الله غا بويسۇنۇشتىن ﴿باش تارتىدىكەن (الله غا ھېچ زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ)، چۈنكى الله بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر﴾. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېيتقانلىرىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر سىلەر ۋە پۈتۈن يەر يۈزىدىكى كىشىلەر كاپىر بولۇپ كەتسەڭلارمۇ (الله غا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر)، چۈنكى الله ئەلۋەتتە (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىلەشكە لايىقتۇر﴾[1].

* * * * * * *

لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَنزَلۡنَا ٱلۡحَدِيدَ فِيهِ بَأۡسٞ شَدِيدٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٞ ٢٥

بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق. تۆمۈرنى يارىتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار، الله الله نى كۆرمەي تۇرۇپ (قوراللارنى ئىشلىتىپ) الله غا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى يارىتتى)، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾[25].

پەيغەمبەرلەرنىڭ مۆجىزىلەر، ئادالەت ۋە ھەقىقەت بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا

﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر﴾ ۋە كەسكىن دەلىل ـ پاكىتلار ﴿بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق﴾ بۇ قانۇن بىر ھەقىقەت بولۇپ، ئۇنىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىگە بۈزۈق قاراشتىكىلەرگە قارشى تۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن كەلگەن روشەن دەلىل (يەنى قۇرئان) غا ئاساسلانغان ئادەم (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) (ھاياتىي دۇنيانى كۆزلەيدىغان كىشىلەر بىلەن ئوخشاشمۇ؟) ئۇنىڭغا الله تەرىپىدىن كەلگەن گۇۋاھلىق بەرگۈچى (يەنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام) قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىدۇ﴾[2] ﴿الله نىڭ دىنىغا (ئەگەشكىنكى) الله ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان﴾[3] ﴿الله ئاسمانىنى ئېگىز ياراتتى. ئۇلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن، الله تارازىنى بېكىتتى﴾[4].

---

[1] سۈرە ئىبراھىم 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھۇد 17 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە رۇم 30 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە راھمان 7 ـــ 8 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ﴾ يەنى ئادالەت بىلەن ھەقنى يۈرگۈزسۇن دەپ كىتاب بىلەن قانۇننى چۈشۈردۇق. يەيغەمبەرلەر يەتكۈزگەن نەرسىگە ئاساسان ئۇلارغا ئەگىشىش ۋە ئۇلار بۇيرىغان نەرسىلەرگە ئىتائەت قىلىش. ھەقىقەت ھېسابلىنىدۇ. شەك ـ شۇبھىسىز، يەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتتىن باشقا ھېچ بىر ھەقىقەت يۇقتۇر.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ سۆزى ناھايىتى راستۇر، ناھايىتى توغرىدۇر﴾[1] يەنى الله تەرىپىدىن يەتكۈزۈلگەن خەۋەرلەر ناھايىتى راستۇر. الله نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرى ۋە توسقان ئىشلىرى ھەققىدە چىقارغان ھۆكمى ناھايىتى ئادىلدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن مۆمىنلەر جەننەتلەردىكى قەسىرلەرگە، ئالىي قارارگاھلارغا ۋە قاتار قويۇلغان تەختلەرگە ئورۇنلاشقان چاغدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿جىمى ھەمدۇسانا بىزنى بۇ (نېمەتلەرنى) ھاسىل قىلىشقا يېتەكلىگەن الله غا بولسۇنكى، الله بىزنى يېتەكلىمىگەن بولسا، توغرا يول تاپمىغان بولاتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزنىڭ پەيغەمبەرلىرى بىزگە ھەقنى ئېلىپ كەلدى﴾[2].

تۆمۈرنىڭ پايدىلىرى توغرىسىدا

﴿تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان﴾ يەنى تۆمۈرنى دەللىل ـ پاكىت كۆرسىتىلگەندىن كېيىن ھەقنى قوبۇل قىلمىغان ۋە ئۇنىڭغا قارشى چىققان كىشىنىڭ ئەدىۋىنى بىرىدىغان قورال قىلدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا پەيغەمبەرلىك كەلگەندىن كېيىن، مەككىدىكى 13 يىللىق ھاياتىدا ۋەھىي قىلىنغان سۈرىلەرنىڭ ھەممىسى مۇشرىكلەر بىلەن مۇنازىرىلىشىشى، ئۇلارغا تەۋھىدنى روشەن بايان قىلىشى، ئوچۇق ـ ئاشكارا پاكىتلارنى كۆرسىتىشى ھەققىدە نازىل بولغان ئىدى. الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى چىققان كىشىلەرگە دەلىل پاكىت تۈرغۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ھىجرەت قىلىشنى يولغا قويدى ۋە مۇسۇلمانلارنى كاپىرلارغا قارشى قىلىچ بىلەن جىھاد قىلىشقا، قۇرئانغا قارشى چىققان، ئۇنى ئىنكار قىلغان ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنمىغان كىشىلەرنىڭ گەدەنلىرىگە ۋە باشلىرىغا قىلىچ بىلەن چېپىشقا بۇيرۇدى.

ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد، ئىبنى ئۆمەردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھېچ شېرىكى يوق، يالغۇز الله غىلا ئىبادەت قىلىنىشى ئۈچۈن قىيامەتنىڭ ئالدىدا قىلىچ بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم مېنىڭ رىزقىم نەيزەمنىڭ سايىسى ئاستىدا قىلىندى. خارلىق ۋە كەمستىلىش مېنىڭ بۇيرۇقۇمغا خىلاپلىق قىلغانلارغا خاس قىلىندى. كىمكى، مۇسۇلمان بولمىغان بىرەر قۇۋۋىمگە ئوخشۇالسا، ئۇ شۇلاردىن ھېسابلىنىدۇ».

﴿تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋىتى ئۈز ئىچىگە ئالغان﴾ يەنى تۆمۈردىن قىلىچ، نەيزە، تىغ، ساۋۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدۇ[3]. ﴿تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار﴾ يەنى ئىنسانلار تۇرمۇشلىرىدا تۆمۈردىن پىچاق، پالتا، كەكە، ھەرە، بولقا، گۈرجەك قاتارلىق سايمانلارنى، دېھقانچىلىق قىلىش، يېمەك پىشۇرۇش، نان يېقىش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىدىغان ۋە باشقا ھەر خىل سايمانلارنى ياسايدۇ. ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇشى تۆمۈردىن ئايرىلالمايدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنئام 115 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەئراف 43 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ھازىرقى زامانىدىكى نۇرغۇن ئۇرۇش قوراللىرىمۇ تۆمۈردىن ياسىلىدۇ.

www.munber.org

﴿الله الله نى كۆرمەي تۇرۇپ (قورالارنى ئىشلىتىپ) الله غا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى ياراتتى)﴾ يەنى الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن قورال كۆتەرگەنلەرنىڭ نىيىتىنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن تۆمۈرنى ياراتتى. ﴿**الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر**﴾ يەنى الله كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر. الله تائالاغا ياردەم قىلغان كىشىلەرگە، الله ئۇلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولماستىن ياردەم قىلىدۇ. الله جىھادنى پەقەت بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىناش ئۈچۈن يولغا قويدى.

* * * * * * *

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحٗا وَإِبۡرَٰهِيمَ وَجَعَلۡنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلۡكِتَٰبَۖ فَمِنۡهُم مُّهۡتَدٖۖ وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ٢٦ ثُمَّ قَفَّيۡنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيۡنَا بِعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡإِنجِيلَ وَجَعَلۡنَا فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأۡفَةٗ وَرَحۡمَةٗ وَرَهۡبَانِيَّةً ٱبۡتَدَعُوهَا مَا كَتَبۡنَٰهَا عَلَيۡهِمۡ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ رِضۡوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوۡهَا حَقَّ رِعَايَتِهَاۖ فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ أَجۡرَهُمۡۖ وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ٢٧

بىز ھەقىقەتەن نۇھنى، ئىبراھىمنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتۇق، پەيغەمبەرلىكنى ۋە كىتابنى ئۇلارنىڭ ئەۋلادىغا (ئاتا) قىلدۇق، ئۇلاردىن ھىدايەت تاپقانلىرى بار، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى الله نىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر[26]. ئۇلاردىن كېيىن پەيغەمبەرلىرىمىزنى داۋاملىق ئەۋەتتۇق، ئارقىدىن مەريەم ئوغلى ئىسانى ئەۋەتتۇق، ئۇنىڭغا ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق، ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ دىللىرىغا شەپقەت ۋە مېھرىبانلىقنى سالدۇق، رەھبانىيەتنى ئۇلار ئۆزلىرى پەيدا قىلدى، ئۇلارغا ئۇنى بىز بېكىتمىدۇق، ئۇلار ئۇنى پەقەت الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ (پەيدا قىلدى)، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا لايىق دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى، ئۇلاردىن ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەجرىنى ھەسسىلەپ بەردۇق، ئۇلاردىن نۇرغۇنى الله نىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر[27].

ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىدىن كۆپۈنچىسىنىڭ ئىتائەتتىن چىققۇچىلار ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە نۇھ ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەندىن باشلاپ ئۇنىڭدىن كېيىنكى پەيغەمبەرلەرنى پەقەت ئۇنىڭ بالىلىرىدىنلا ئەۋەتكەنلىكىنى، شۇنداقلا مېھرىبان الله نىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەندىن باشلاپ ئۇنىڭدىن كېيىنكى پەيغەمبەرلەرنى پەقەت ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىدىن ئەۋەتكەنلىكىنى، ئاسماندىن نازىل قىلىنغان كىتابلىرىنىمۇ پەقەت ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىدىن ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلىرىگە نازىل قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇنىڭدىن كېيىن) پەيغەمبەرلىكنى، كىتابنى (يەنى ساماۋى كىتابلارنى) ئۇنىڭ ئەۋلادىغا خاس قىلدۇق﴾[1]. ھەتتا ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى مەريەم ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالام بولۇپ، ئۇ ئۆزىدىن كېيىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەرگەن ئىدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلاردىن كېيىن**

[1] سۈرە ئەنكەبۇت 27 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

پەيغەمبەرلىرىمىزنى داۋاملىق ئەۋەتتۇق، ئارقىدىن مەريەم ئوغلى ئىسانى ئەۋەتتۇق، ئۇنىڭغا ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق﴾ يەنى ئىنجىل بولسا الله تائالانىڭ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي قىلغان كىتابتۇر.

﴿**ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ**﴾ يەنى ئىسا ئەلەيھىسسالامغا دەسلەپتە ئىمان ئېيتقان مۆمىن قەۋمىنىڭ ﴿**دىللىرىغا شەپقەت**﴾ يەنى الله دىن قورقۇنچ ۋە ئىنسانلارغا ﴿**مېھرىبانلىقنى سالدۇق، رەھبانىيەتنى ئۆلار ئۆزلىرى پەيدا قىلدى﴾** يەنى ئۇنى خرىستىئانلارنىڭ ئۆزلىرى پەيدا قىلدى ﴿**ئۇلارغا ئۇنى بىز بېكىتمىدۇق﴾** يەنى ئۇنى ئۇلارغا بىز يولغا قويۇپ بەرمىدۇق. ئۇنى پەقەت ئۆزلىرى پەيدا قىلىپ، شۇنىڭغا ئەمەل قىلىشنى ۋاجىب قىلىۋالدى.

﴿**ئۇلار ئۇنى پەقەت الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ (پەيدا قىلدى)﴾** بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىككى خىل قاراش بار. ئۇنىڭ بىرى، ئۇلار رەھبانىيەت بىلەن الله نىڭ رازىلىقىنى مەقسەت قىلغان. بۇنى سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە قەتادە ئوتتۇرىغا قويغان، ئىككىنچىسى بولسا، ئۇلارغا رەھبانىيەتنى بىز بېكىتمىدۇق، ئۇلارغا بىز پەقەت الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەشنى بېكىتتۇق، دېگەن قاراشتۇر.

﴿**لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا لايىق دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى﴾** يەنى ئۇلار ئەمەل قىلىشنى ئۆزلىرىگە ۋاجىب قىلىۋالغان رەھبانىيەتكە ھەقىقىي رەۋىشتە ئەمەل قىلمىدى. بۇ ئايەت ئۇلارنى ئىككى سەۋەب بىلەن ئەيىبلەيدۇ، ئۇنىڭ بىرى، ئۇلار الله نىڭ دىنىدا الله بۇيرۇمىغان نەرسىنى پەيدا قىلدى. يەنە بىرى، ئۇلار: بىزنى غالىب ۋە بۇيۇك الله غا يېقىنلاشتۇرىدۇ، دەپ قىلغان گۇمان بويىچە ئەمەل قىلىشنى ئۆزلىرىگە ۋاجىب قىلىۋالغان نەرسىگە لايىق دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى. ئىمام ئىبنى جەرىر ۋە نەسەئى، ئىبنى ئابباس رەزىيە الله ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىسا ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئۆتكەن پادىشاھلار تەۋرات بىلەن ئىنجىلنى ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولدى: ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەن بىر گۇرۇھ مۆمىنلەر تەۋرات بىلەن ئىنجىلنى ئوقۇپ كېلىۋاتاتتى. ھەقتىن ئازغان خرىستىئانلار پادىشاھلارغا: ئەنە شۇ مۆمىنلەر بىزنى ناھايىتى قاتتىق تىللاپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار ئوقۇغان ئايەتلەردە بىزنى بىزنىڭ ئەمەللىرىمىزنىڭ خاتا ئىكەنلىكى بىلەن ئەيىبلەپلا قالماستىن، ئۇلار يەنە: ﴿كىملەركى، الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾[1] دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇۋاتىدۇ. ئۇلارنى ئىنجىلنى بىز ئوقۇغاندەك ئوقۇشقا ۋە ئۇ ئىككى كىتابقا بىز ئىمان ئېيتقاندەك ئىمان ئېيتىشقا چاقىرغىن، دېدى. دەپ شىكايەت قىلىشتى پادىشاھلار ئۇلارنى چاقىرىپ بىر يەرگە توپلىدى ۋە ئۇلارغا تەۋرات بىلەن ئىنجىلنى ئۆزلىرى ئۆزگەرتكەن بويىچە ئوقۇشقا مەجبۇرلىدى. ئەگەر ئۇلار ئۇنداق قىلمىسا، ھەممىسىنى ئۆلتۈرىدىغانلىقى بىلەن ئۇلارغا تەھدىت سالدى مۆمىنلەر: سىلەر راستىلا شۇنداق قىلماقچىمۇ؟ بىزگە چېقىلماڭلار، دېدى. ئۇلاردىن بىر بۆلۈك ئادەملەر: بىزگە بىر مۇنار سېلىپ بېرىڭلار، ئاندىن بىزنى ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىرىڭلار، ئاندىن بىزگە يېمەك ـ ئىچمەكلىرىمىزنى تارتىپ ئالىدىغان بىرەر نەرسە بېرىڭلار، شۇنداق قىلساڭلار بىز سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا چۈشمەيمىز، دېيىشتى. يەنە بىر بۆلۈك ئادەملەر: بىزگە چېقىلماڭلار، بىز يىراقلارغا يەنى بېشىمىز قايغان تەرەپلەرگە كېتەيلى، جاڭگاللاردا ياۋايى ھايۋانلاردەك ياشاپ يۈرەيلى. ئەگەر سىلەر بىزنى ئۆز زېمىنىڭلاردا تۇتۇۋالساڭلار ئاندىن بىزنى ئۆلتۈرۈتىڭلار، دېيىشتى. يەنە باشقا بىر بۆلۈك ئادەملەر: بىزگە چۆللەردە ئىبادەتخانىلارنى سېلىپ بېرىڭلار، بىز ئۇ يەردە قۇدۇقلارنى قېزىپ، يەرلەرنى تېرىپ ياشايلى. سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا كەلمەيلى ۋە سىلەرنىڭ جايىڭلاردىن ئۆتمەيلى، ھەر بىر قەبىلىدە بىردىن دوست بولسۇن، دېيىشتى. ئاندىن ئۇلار شۇنداق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**رەھبانىيەتنى ئۇلار ئۆزلىرى پەيدا**

[1] سۈرە مائىدە 44 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى .

www.munber.org

قىلدى، ئۇلارغا ئۇنى بىز بېكىتمىدۇق، ئۇلار ئۇنى پەقەت الله نىڭ رازىلىقىنى تىلەپ (پەيدا قىلدى)، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا لايىق دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى﴾.

ئىمام ئەھمەد ئەنەس ئىبنى مالىكتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدى: «ھەر بىر پەيغەمبەرنىڭ ئىخلاس بىلەن ئۆزىنى بېغىشلاپ قىلىدىغان ئىبادىتى بولىدۇ. بۇ ئۈممەتنىڭ ئۆزىنى بېغىشلاپ قىلىدىغان ئىبادىتى غالىب ۋە بۇيۇك الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن ئىبارەتتۇر» بۇ ھەدىسنى ئەبۇيەئلا مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەر بىر ئۈممەتنىڭ ئۆزىنى بېغىشلاپ قىلىدىغان ئىبادىتى بولىدۇ. بۇ ئۈممەتنىڭ ئۆزىنى بېغىشلاپ قىلىدىغان ئىبادىتى الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن ئىبارەتتۇر».

ئىمام ئەھمەد ئەبۇسەيئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بىر ئادەم مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ: ماڭا قىلىدىغان بىرەر ياخشى ئىشنى كۆرسىتىپ قىلغىن، دېدى. مەن ئۇنىڭغا مۇنداق دېدىم، سەن مەندىن ئىلگىرى مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىغان بىر ئىشنى سورىدىڭ. ئۇ ماڭا بۇ توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەن ساڭا الله غا تەقۋادارلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىمەن شەك ـ شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلىق ھەممە ئىشنىڭ بېشىدۇر. سەن جىھاد قىلىشتىن ئايرىلىپ قالمىغىن، شەك ـ شۇبھىسىزكى، جىھاد قىلىش ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئۆزىنى خالىس بېغىشلاپ قىلىدىغان ئىبادىتىدۇر، الله نى داۋاملىق ياد ئەتكىن، قۇرئاننى تىلاۋەت قىلغىن، قۇرئان ھەقىقەتەن ساڭا ئاسماندىن بېرىلگەن بىر رەھمەتتۇر، يەر يۈزىدە الله نى ياد ئەتكەنلىكىڭدۇر».

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤۡتِكُمۡ كِفۡلَيۡنِ مِن رَّحۡمَتِهِۦ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا تَمۡشُونَ بِهِۦ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا يَعۡلَمَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ أَلَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ئى (ئىسلاغا) ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! الله دىن قورقۇڭلار، الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئىمان ئېيتىڭلار، الله سىلەرگە رەھمىتىدىن ئىككى ھەسسە بېرىدۇ، سىلەرگە سىلەر (ئاخىرەتتە پىلسىراتتا) ماڭىدىغان نۇرنى پەيدا قىلىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ، الله بەكمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[28]. ئەھلى كىتابنىڭ الله نىڭ پەزلىدىن ھېچ نەرسىگە قادىر ئەمەسلىكلىرىنى، پەزلىنىڭ ھەممىسى الله نىڭ قولىدا بولۇپ، (الله نىڭ) ئۇنى خالىغان ئادەمگە بېرىدىغانلىقىنى، الله نىڭ ئۇلۇغ پەزل ئىگىسى ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن (الله شۇ سۆزنى قىلدى)[29].

ئەھلى كىتابتىن ئىمان ئېيتقانلارغا ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

ئەھلى كىتابتىن ئىمان ئېيتقانلارغا ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە سۈرە قەسەستە بىر ئايەت كەلگەن. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ ئەبۇمۇسا ئەشئەرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۈچ تۈرلۈك ئادەمگە ئۇلارنىڭ ساۋابى ئىككى ھەسسە بېرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى، ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە ماڭا ئىمان ئېيتقان ئەھلى كىتاب بۇلارغا شۇ ئەھلى ئۈچۈن ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ. ئىككىنچىسى، ئۇ الله نىڭ ۋە خوجايىنىنىڭ ھەققىنى

www.munber.org

تولۇق ئادا قىلغان قۇل. بۇنداق ئادەمگە ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ. ئۇچىنچىسى، قول ئاستىدىكى دېدىكىنى ياخشى تەربىيىلىگەن، ئاندىن ئۇنى ئازات قىلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۆز نىكاھىغا ئالغان ئادەم بولۇپ بۇنداق ئادەمگە ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ قارىشىچە، بۇ ئايەتتىكىلەردىن ئەھلى كىتابتىن ئىمان ئېيتقانلار كۆزدە تۇتۇلغان. ئىبنى ئاببباسنىڭ بۇ قارىشىغا زەھھاك، ئۇتبە ئىبنى ئەبۇھەكىم ۋە باشقىلارمۇ قېتىلغان. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قارشىنى توغرا دەپ قارىغان.

اللە تائالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكىدەك دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر اللە دىن قورقساڭلار، اللە سىلەرگە ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىيدىغان ھىدايەت ئاتا قىلىدۇ، گۇناھىڭلارنى كەچۈرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ. اللە كاتتا پەزل ئىگىسىدۇر﴾[1].

ئىبنى جەرىر، سەئىد ئىبنى ئابدۇللاھ ئەزىزنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب يەھۇدىي ئالىملىرىنىڭ بىرىدىن: سىلەرگە ھەسسىلەپ بېرىلگەن ياخشىلىق قانچىلىك ئارتۇقتۇر؟ دەپ سورىدى، ئۇ يەھۇدىي: بىر ھەسسە ياخشىلىق 350 ياخشىلىققا باراۋەردۇر، دېدى. ئۆمەر: بىزگە ئىككى ھەسسە ياخشىلىق (يەنى 700 ياخشىلىققا باراۋەر ياخشىلىق) بەرگەن اللە غا ھەمدۇسانالار بولسۇن دېدى. سەئىد بۇ قىسسىنى سۆزلەپ بېرىپ، ئاندىن غالىب ۋە بۇيۇك اللە تائالانىڭ ﴿**اللە سىلەرگە رەھمىتىدىن ئىككى ھەسسە بېرىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇدى ۋە جۈمە: نامىزىنى ئوقۇغان ئادەمگە ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ دېدى.

بۇ سۆزنى ئىمام ئەھمەد بىلەن ئىبنى ئۆمەردىن رىۋايەت قىلىنغان تۆۋەندىكى ھەدىسمۇ كۈچلەندۈرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر بىلەن يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلارنىڭ مىسالى ئىشچىلار ئىشلەتكەن بىر ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ، ئۇ ئادەم: كىم ماڭا بىر قىراتقا[2] نامىز بامدات ۋاقتىدىن تاكى چۈشكىچە ئىشلەپ بېرىدۇ؟ دەيدۇ. بىلىڭلارکى، بۇنىڭغا يەھۇدىيلار ئىشلەيدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم: كىم ماڭا بىر قىراتقا نامىز پېشىن ۋاقتىدىن نامىز دىگەر ۋاقتىغچە ئىشلەپ بېرىدۇ؟ دەيدۇ. بىلىڭلارکى بۇنىڭغا خرىستىئانلار ئىشلەيدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم: كىم ماڭا ئىككى قىراتقا نامىز دېگەر ۋاقتىدىن كۈن ئولتۇرۇپ كەتكىچىلىك ئىشلەپ بېرىدۇ؟ دەيدۇ. بىلىڭلارکى، بۇنىڭغا سىلەر ئىشلىدىڭلار، شۇنىڭ بىلەن خرىستىئانلار ۋە يەھۇدىيلار غەزەپلىنىپ: بىز كۆپ ئىشلەپ ئاز ئەجرگە ئېرىشتۇق دېيىشىدۇ. ئۇ ئادەم: مەن سىلەرنىڭ ئەجرىڭلاردىن بىرەر نەرسىنى ئاز بېرىپ سىلەرگە زۇلۇم قىلدىممۇ؟ دەيدۇ. ئۇلار: ياق دېيىشىدۇ. ئۇ ئادەم: ئارتۇق بېرىشى پەقەت مېنىڭ مەرھەمىتىمدۇر. مەن ئۇنى خالىغان ئادەمگە ئارتۇق بېرىمەن، دەيدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى ئەبۇمۇسادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۇسۇلمانلار بىلەن يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلارنىڭ مىسالى مۇنداق بىر ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ: ئۇ ئادەم بىر قەۋمنى ئەتىگەندىن تارتىپ قاراڭغۇ چۈشكىچە مۇئەييەن مىقداردىكى ئىش ھەققىگە ئىشلەپ بېرىشكە ئىشچىلىققا ئالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار چۈشكىچە ئىشلەيدۇ. ئاندىن ئۇلار: سېنىڭ بىزگە بىر كۈنىنى شەرت قىلىپ بەلگىلەپ بەرگەن ئىش ھەققىگە بىزنىڭ ھاجىتىمىز يوق. ئىشلىگىنىمىز بىكارغا بولسۇن، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم ئۇلارغا: ئۇنداق قىلماڭلار. قالغان ئىشڭلارنى تولۇق پۈتتۈرۈپ، ئىش ھەققىڭلارنى تولۇق ئېلىڭلار، دەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنىماي ئىشنى تاشلاپ كېتىپ قالىدۇ. ئۇ ئادەم

---

[1] سۈرە ئەنفال 29 ـ ئايەت.

[2] مۇئەييەن ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى.

www.munber.org

ئۇلاردىن كىيىن باشقا ئادەملەرنى ئىشلىتىپ ئۇلارغا كۇننىڭ قالغان يېرىمنى ئىشلەپ تۈگىتىڭلار، مەن ئىشنى تاشلاپ كەتكەنلەرگە شەرت قىلغان بىر كۈنلۈك ئىش ھەققىنى سىلەرگە بېرەي، دەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئىشلەيدۇ، دېگەر نامىزىنى ئوقۇيدىغان ۋاقىت بولغاندا، ئۇلار ئۇ ئادەمگە: ئىشلىگىنىمىز بىكارغا بولسۇن. بىزگە بەرمەكچى بولغان ئىش ھەققىنى ساڭا قالسۇن، دەيدۇ. ئۇ ئادەم: قالغان ئىشىڭلارنى تولۇق پۈتتۈرۈڭلار. كۇننىڭ پەقەت ئاز بىر قىسمى قالدى، دەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنىمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم باشقا بىر كىشىلەرنى كۇننىڭ قالغان قىسمىدا ئىشلەپ بېرىشكە ئالدۇ. ئۇلار كۇننىڭ قالغان قىسمىدا ئۇ ئادەمگە كۇن ئولتۇرغۇچە ئىشلەپ بېرىدۇ، ئىككى ئىشنى پۈتتۈرمەي كېتىپ قالغان كىشىلەرنىڭ ئىش ھەققىنى تولۇق ئالدۇ. مانا بۇ ئەھلى كىتاب بىلەن ئىسلامدىن ئىبارەت بۇ نۇرنى قوبۇل قىلغانلارنىڭ مىسالىدۇر».

﴿**ئەھلى كىتابنىڭ اللە نىڭ پەزلىدىن ھېچ نەرسىگە قادىر ئەمەسلىكلىرىنى، پەزلىنىڭ ھەممىسى اللە نىڭ قولىدا بولۇپ، (اللە نىڭ) ئۇنى خالىغان ئادەمگە بېرىدىغانلىقىنى، اللە نىڭ ئۇلۇغ پەزل ئىگىسى ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن (اللە شۇ سۆزنى قىلدى)**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ اللە بەرگەن نەرسىدىن ھېچ نەرسىنى توسۇپ قېلىشقا، اللە توسقان نەرسىدىن ھېچ نەرسىنى بېرىشكە قادىر ئەمەسلىكلىرىنى چوقۇم بىلىشى كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھەدىدنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جەمى ھەمدۇسانا اللە تائالاغا خاستۇر.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇجادىلە | 22 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

الله ھەقىقەتەن ئېرى توغرىسىدا سەن بىلەن مۇنازىرىلەشكەن ۋە الله غا شىكايەت قىلغان ئايالنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى، الله ئىككىڭلارنىڭ سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ئاڭلىغۇچىدۇر، كۆرگۈچىدۇر[1].

بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بارلىق ئاۋازلارنى ناھايىتى ياخشى ئاڭلىغۇچى بولغان الله غا ھەمدۇسانالار بولسۇنكى، مۇنازىرىلەشكۈچى ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۆنىڭغا سۆزلەۋاتتى، مەن بولسام ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىدە تۇرۇپمۇ ئۇ ئايالنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىغان ئىدىم. ئاندىن غالىب ۋە بۈيۈك الله ﴿**الله ھەقىقەتەن ئېرى توغرىسىدا سەن بىلەن مۇنازىرىلەشكەن ۋە الله غا شىكايەت قىلغان ئايالنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى، الله ئىككىڭلارنىڭ سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ئاڭلىغۇچىدۇر، كۆرگۈچىدۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. بۇنى ئىمام بۇخارى، نەسەئى، ئىبنى ماجە، ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى ئەبۇھاتەم يەنە بىر رىۋايەتتە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەر نەرسىنى ناھايىتى ياخشى ئاڭلىغۇچى الله بۈيۈكتۇركى، مەن ھەقىقەتەن سۆزلەبەنىڭ قىزى خەۋلەنىڭ قىلىۋاتقان سۆزلىرىدىن بەزىلىرىنى ئاڭلاپ، بەزىلىرىنى ئاڭلىيالماي تۇراتتىم، ئۇ ئېرى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شىكايەت قىلىپ مۇنداق دەۋاتاتتى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى؟ ئېرىم مال - مۈلكۈمنى يېدى. ياشلىق باھارىمنى تۈگەتتى. مەن ئۇنىڭغا نۇرغۇن پەرزەنتلەرنى تۇغۇپ بەردىم. مانا ئەمدى مەن ياشىنىپ قالغاندا ۋە تۇغۇتتىن توختىغان چېغىمدا ئۇ مېنى زىھار؟ قىلدى. ئى الله! مەن بۇ ھەقتە ساڭا شىكايەت قىلىمەن. ئۇ بۇ سۆزلەرنى قىلىپ ئانچە ئۇزاق ئۈتمەيلا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ﴿**الله ھەقىقەتەن ئېرى توغرىسىدا سەن بىلەن مۇنازىرىلەشكەن ۋە الله غا شىكايەت قىلغان ئايالنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى، الله ئىككىڭلارنىڭ سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ئاڭلىغۇچىدۇر كۆرگۈچىدۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى ئېلىپ چۈشتى. ئۇنىڭ ئېرى ئەۋس ئىبنى سامىت دېگەن كىشى ئىدى.

* * * * * * *

www.munber.org

ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمۡۖ إِنۡ أُمَّهَٰتُهُمۡ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔي وَلَدۡنَهُمۡۚ وَإِنَّهُمۡ لَيَقُولُونَ مُنكَرٗا مِّنَ ٱلۡقَوۡلِ وَزُورٗاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٞ ۝٢ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمۡ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُواْ فَتَحۡرِيرُ رَقَبَةٖ مِّن قَبۡلِ أَن يَتَمَآسَّاۚ ذَٰلِكُمۡ تُوعَظُونَ بِهِۦۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ۝٣ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ شَهۡرَيۡنِ مُتَتَابِعَيۡنِ مِن قَبۡلِ أَن يَتَمَآسَّاۖ فَمَن لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ فَإِطۡعَامُ سِتِّينَ مِسۡكِينٗاۚ ذَٰلِكَ لِتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝٤

سىلەردىن ئاياللىرىنى زىھار قىلغانلارنىڭ (يەنى ئاياللىرىنى ئانىلىرىمىزنىڭ ئۇچىلىرىغا ئوخشاش دېگۈچىلەرنىڭ) ئاياللىرى ئۇلارنىڭ ئانىلىرى ئەمەستۇر، پەقەت ئۇلارنى تۇغقان ئاياللارلا ئۇلارنىڭ ئانىلىرىدۇر، ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى زىھار قىلغۇچىلار) ئالۋەتتە يامان سۆزنى، يالغان سۆزنى قىلىدۇ، ٱللَّه ، شەك ـ شۈبھىسىزكى، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر[2]. ئاياللىرىنى زىھار قىلىپ، ئاندىن قىلغان سۆزىگە (يەنى زىھار قىلغانلىقىغا) پۈشايمان قىلغانلار (ئەر ـ ئايال ئىككىسى) بىقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى بىر قۇلنى ئازاد قىلىشى لازىم. بۇنىڭ بىلەن سىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىنىدۇ، ٱللَّه سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر[3]. (ئازاد قىلىشقا) قۇلى يوق ئادەم، ئايالى بىلەن بىقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۇدا ئىككى ئاي روزا تۇتۇشى لازىم، (قېرىلىق ياكى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن روزا تۇتۇشقا) قادىر بولالمىغان ئادەم (60 مىسكىنگە بىر ۋاخ تاماق بېرىشى لازىم)، بۇ (ئەھكام) ٱللَّه ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (ئەمىر قىلغان ئىشلارغا) تەستىق قىلىشىڭلار ئۈچۈن (بايان قىلىندى). بۇلار ٱللَّه نىڭ قانۇنىدۇر، (بۇ قانۇننى) ئىنكار قىلغۇچىلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ[4].

زىھار ۋە ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان كەففارەت توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد، خەۋلە بىنتى سۈلەبەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ٱللَّه نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ٱللَّه سۈرە مۇجادىلەنىڭ باش تەرىپىنى مەن بىلەن ئېرىم ئەۋس ئىبنى سامىت ئىككىمىزنىڭ ھەققىدە نازىل قىلدى. مەن ئەۋسنىڭ نىكاھىدا ئىدىم. ئۇ ياشىنىپ قالغان بولۇپ مىجەز ـ خولقىمۇ ئوساللىشىپ كەتكەن ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مېنىڭ يېنىمغا كىردى. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئازراق گەپ تالىشىپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاچچىغلىنىپ: سېنىڭ ئۈچاڭ ماڭا نىسبەتەن ئانامنىڭ ئۈچىسىغا ئوخشاش، دېدى. ئاندىن ئۇ يېنىمدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ دوستلىرىنىڭ سورۇنلىرىدا ئولتۇرۇپ بىرەر سائەتنى ئۆتكۈرگەندىن كېيىن يېنىمغا قايتىپ كىردى ۋە مەن بىلەن بىر تۆشەكتە بولماقچى بولدى. مەن ئۇنىڭغا: ياق، خەۋلەنىڭ جېنى ئىلىكىدە بولغان زات ٱللَّه نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، سەن ئېيتقان سۆز توغرۇلۇق ٱللَّه ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزنىڭ ئارىمىزدا ھۆكۈم چىقارمىغىچە سەن ماڭا يېقىنلاشمايسەن، دېدىم. ئۇ ماڭا ئېتىلىپ كېلىپ مېنى بېسىۋالدى. مەن خوتۇن كىشى ياشىنىپ قالغان ئاجىز ئادەمنى يېڭىۋالدىغان ھېيلىنى ئىشلىتىپ ئۇنى يېڭىۋالدىم ـ دە، ئۇستۇمدىن چۈشۈرۈۋەتتىم. ئاندىن قىزلىرىمدىن بىرىنىڭ قېشىغا چىقىپ ئۇنىڭدىن كېيىم ئارىيەت ئېلىپ كىيدىم. ئاندىن چىقىپ ئۇدۇل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇردۇم ـ دە، ئېرىم بىلەن ئارىمىزدا بولغان

www.munber.org

ئەھۋاللارنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم. مەن ئۇنىڭغا ئېرىمنىڭ مىجەزىنىڭ ئوساللىشىپ كەتكەنلىكىدىن يولۇققان يامان ئىشلار ھەققىدە شىكايەت قىلىشقا باشلىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى خەۋلە! ئېرىڭنى ياشىنىپ قالغان ئادەم، ئۇنىڭ ھەققىدە الله دىن قورقۇڭ» دېدى.

الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن تېخى تۇرغان يېرىمدىن مىدىرلىماستىنلا مېنىڭ ھەققىمدە ئايەت نازىل بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قۇرئان نازىل بولغاندا ئورنۇڭلىدىغان ۋەھىمە ئورنۇڭلدى. بىر ئازدىن كېيىن ئۇنىڭدىن ۋەھىمە كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئاندىن ئۇ: «ئى خەۋلە! سىز ۋە ئېرىڭىز ھەققىدە الله تائالا ھەقىقەتەن ئايەت نازىل قىلدى» دېدى ۋە ماڭا: ﴿**الله ھەقىقەتەن ئېرى توغرىسىدا سەن بىلەن مۇنازىرىلەشكەن ۋە الله غا شىكايەت قىلغان ئاياللىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى، الله ئىككىڭلارنىڭ سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ئاڭلىغۇچىدۇر كۆرگۈچىدۇر. سىلەردىن ئاياللىرىنى زىھار قىلغانلارنىڭ (يەنى ئاياللىرىنى ئانىلىرىمىزنىڭ ئۇچىلىرىغا ئوخشاش دېگۈچىلەرنىڭ) ئاياللىرى ئۇلارنىڭ ئانىلىرى ئەمەستۇر، پەقەت ئۇلارنى تۇغقان ئاياللارلا ئۇلارنىڭ ئانىلىرىدۇر، ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى زىھار قىلغۇچىلار) ئەلۋەتتە يامان سۆزنى، يالغان سۆزنى قىلىدۇ، الله ، شەك - شۇبھىسىزكى، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. ئاياللىرىنى زىھار قىلىپ، ئاندىن قىلغان سۆزىگە (يەنى زىھار قىلغانلىقىغا) پۇشايمان قىلغانلار (ئەر - ئايال ئىككىسى) يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى بىر قۇلنى ئازاد قىلىشى لازىم. بۇنىڭ بىلەن سىلەرگە ۋەز - نەسىھەت قىلىنىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر. (ئازاد قىلىشقا) قۇلى يوق ئادەم، ئايالى بىلەن يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۇدا ئىككى ئاي روزا تۇتۇشى لازىم، (قېرىلىق ياكى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن روزا تۇتۇشقا) قادىر بولالمىغان ئادەم (60 مىسكىنگە بىر ۋاخ تاماق بېرىشى لازىم)، بۇ (ئەھكام) الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (ئەمىر قىلغان ئىشلارغا) تەستىق قىلىشىڭلار ئۈچۈن (بايان قىلىنىدى). بۇلار الله نىڭ قانۇنىدۇر، (بۇ قانۇننى) ئىنكار قىلغۇچىلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇپ بەردى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا: «ئېرىڭىزنى بۇيرۇڭ، ئۇ گۇناھىنىڭ كەففارىتى ئۈچۈن بىر قۇل ئازاد قىلسۇن» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنىڭ قۇل ئازاد قىلالىغۇدەك پۇلى يوق، دېدىم. ئۇ: ئۇنداقتا ئېرىڭىز ئۇدا ئىككى ئاي ئۇزۇلدۇرمەي روزا تۇتسۇن» دېدى. مەن الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى ئۇ ھەقىقەتەن ياشىنىپ قالغان ئادەم. ئۇزۇلدۇرمەي روزا تۇتۇشقا بەرداشلىق بېرلمەيدۇ، دېدىم. ئۇ «ئۇنداقتا ئۇ 60 مىسكىنگە بىر ۋەسەق خورما تارقىتىپ بەرسۇن» دېدى. مەن: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى، ئۇنىڭدا ئۇنچىلىك خورما يوق، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بىز ئۇنىڭغا بىر ئەرق خورما بىلەن ياردەم قىلىمىز» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەنمۇ ئۇنىڭغا بىر ئەرەق خورما ياردەم قىلاي، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەقىقەتەن توغرا ۋە ياخشى ئىش قىلدىڭىز، بېرىپ ئېرىڭىز ئۈچۈن ياردەم قىلماقچى بولغان خورمىنى سەدىقە قىلىڭ، ئاندىن ئېرىڭىزنى ياخشى ئىش قىلىشقا تەۋسىيە قىلىڭ» دېدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دېگىنىدەك قىلدىم. مانا بۇ قىسسە بۇ سۈرىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى ھەققىدىكى ئىشەنچلىك ۋەقەلىكتۇر.

﴿**سىلەردىن ئاياللىرىنى زىھار قىلغانلارنىڭ (يەنى ئاياللىرىنى ئانىلىرىمىزنىڭ ئۇچىلىرىغا ئوخشاش دېگۈچىلەرنىڭ) ئاياللىرى ئۇلارنىڭ ئانىلىرى ئەمەستۇر**﴾ جاھىلىيەت دەۋرىدە ئەرەبلەردىن بىرى ئايالىنى زىھار قىلماقچى بولسا ئۇنىڭغا سىزنىڭ ئۇچىڭىز ماڭا نىسبەتەن ئانامنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش دەيتتى، زىھار جاھىلىيەت دەۋرىدە تالاق ھېسابلىناتتى. الله تائالا بۇ ئۈممەتكە زىھارنىڭ تالاق بولۇشىنى ئەمما

www.munber.org

تالاققا ھۆكۈم قىلىنغاندەك ھۆكۈمگە ئىگە قىلمىدى ھەم زىھار قىلىپ قالغاندا ئۇنىڭغا كەففارەت بېرىشنى بەلگىلىدى.

﴿**پەقەت ئۇلارنى تۇغقان ئاياللارلا ئۇلارنىڭ ئانىلىرىدۇر**﴾ يەنى ئەر كىشىنىڭ سىزنىڭ ئۇچىڭىز ماڭا نىسبەتەت ئانامنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشاش، دېگەن سۆزى بىلەن خوتۇن كىشى ئۇنىڭ ئانىسى بولۇپ قالمايدۇ. پەقەت ئۇنىڭ ئانىسى ئۇنى تۇغقان ئايالدىنلا ئىبارەتتۇر، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى زىھار قىلغۇچىلار) ئەلۋەتتە يامان سۆزنى، يالغان سۆزنى قىلىدۇ**﴾ يەنى قەبىھ، باتىل سۆزنى قىلىدۇ. ﴿**الله ، شەك ـ شۈبھىسىزكى، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله جاھىلىيەتتىكى قىلمىشلىرىڭلاردىن تەۋبە قىلغۇچىنى، شۇنداقلا ئېھتىياتسىزلىقتىن ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن سۆزلەردىن تەۋبە قىلغۇچىنى ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ئەگەر سۆز قىلغۇچى ھەقىقەتەن زىھارنى مەقسەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭ ئايالى ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە ھارام بولىدۇ. چۈنكى توغرا سۆزگە ئاساسلانغاندا، ئايالىنىڭ ئۇچىسىنى ئانىسىنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشىتىش بىلەن ھەدە ـ سېخىلسىنىڭ، ھامما ئاچىسىنىڭ ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان نىكاھىغا ئېلىش ھارام بولغان باشقا ئاياللارنىڭ ئۇچىسىغا ئوخشىتىشنىڭ ئارىلىقىدا ھېچ پەرق يوق. بۇ، ھۆكۈم ھەممىسگە ئورتاق بولىدۇ.

﴿**ئاياللىرىنى زىھار قىلىپ، ئاندىن قىلغان سۆزىگە (يەنى زىھار قىلغانلىقىغا) پۈشايمان قىلغانلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىمام شافىئي مۇنداق دەيدۇ: ئەر ئايالىنى زىھار قىلغاندىن كېيىن قىلغان ئىشىغا پۈشايمان قىلسا مەلۇم زامانغىچە ئايالىنى ئۆيىدە تۇتۇپ تۇرىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇ ئايالىنى تالاق قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان تۇرۇقلۇقمۇ ئۇنى تالاق قىلمايدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل مۇنداق دەيدۇ: ئەر ئايالىنى زىھار قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەكچى بولۇپ قالسا، ئۇ بەلگىلەنگەن كەففارەتنى بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئايالى بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشى ھالال بولمايدۇ.

ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: ئەر ئايالىنى زىھار قىلىپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇنى تۇتۇپ تۇرىدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەكچى بولىدۇ.

سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: ئەرلەر ئاياللىرىنى زىھار قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىگە ئاياللىرى بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى ھارام قىلغاندىن كېيىن يەنىلا ئۇلار بىلەن بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەكچى بولىدۇ. ھەسەنبەسرى مۇنداق دەيدۇ: ئەر ئايالىنى زىھار قىلسا، كەففارەت بېرىشتىن ئىلگىرى ئايالىنىڭ ئۈيالتلىق يېرىدىن باشقا ئەزالىرىدىن بەھرىمەن بولۇشنى گۇناھ دەپ قارىمايتتى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباسنىڭ ﴿**(ئەر ـ ئايال ئىككىسى) يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى**﴾ دېگەن ئايەتنى: ئۇ ئىككىسى يېڭىدىن نىكاھلىنىشتىن ئىلگىرى، دەپ تەپسىر قىلغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ. ئەتا زۇھرى ، قەتادە ۋە مۇقاتىل ئىبنى ھەييان قاتارلىقلارمۇ شۇنداق، دەپ تەپسىر قىلغان. زۇھرى مۇنداق دەيدۇ: كەففارەت بېرىشتىن ئىلگىرى ئەرنىڭ ئايالىنى سۆيۈشىگە ۋە ئۇنىڭ بىلەن يېقىنچىلىق قىلىشىغا بولمايدۇ.

ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئايالىمنى زىھار قىلدىم، ئاندىن كەففارەت بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله ساڭا رەھىم قىلسۇن! شۇنداق قىلىشىڭغا نېمە سەۋەب بولدى؟» دېدى. ئۇ ئادەم: مەن ئاي يورۇقىدا ئايالىمنىڭ پۇتىغا سالغان ھالقىنى كۆرۈپ قېلىپ ئۆزەمنى تۇتۇۋالالمىدىم، دېدى

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «غالىب ۋە بۈيۈك الله سىنى بۈيرۇغان ئىشنى قىلمىغىچە ئايالىڭغا يېقىن كەلمىگىن» دېدى.

﴿**بىر قۇلنى ئازاد قىلىشى لازىم**﴾ يەنى ئەر ـ ئايال ئىككىسى يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى بىر قۇلنى تولۇق ئازاد قىلىشى لازىم. بۇ ئايەتتە ئازاد قىلىنىدىغان قۇلنىڭ ئىمان ئېيتقان قۇل بولۇشى شەرت قىلىنماستىن، مۇتلەق قۇل ئازاد قىلىش دەپ كۆرسىتىلىدۇ. ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغانىنىڭ كەففارىتى بايان قىلىنغان ئايەتتە بولسا، ئازاد قىلىنىدىغان قۇل مۆمىن بولۇش كېرەك دەپ ئىمان ئېيتقان قۇل بولۇشى شەرت قىلىنغان.

﴿**بۇنىڭ بىلەن سىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىنىدۇ**﴾ يەنى بۇنىڭ بىلەن سىلەر شۇنداق ئىشنى قىلىشتىن چەكلىنىسىلەر ﴿**الله سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر**﴾ يەنى الله سىلەرگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىدىن خەۋەردارىدۇر. ئەھۋالىڭلارنى تولۇق بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.

﴿**(ئازاد قىلىشقا) قۇلى يوق ئادەم، ئايالى بىلەن يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۇدا ئىككى ئاي روزا تۇتۇشى لازىم، (قېرىلىق ياكى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن روزا تۇتۇشقا) قادىر بولالمىغان ئادەم (60 مىسكىنگە بىر ۋاخ تاماق بېرىشى لازىم)**﴾ يۇقىرىدا بۇ ئىشنى تەرتىپ بويىچە قىلىشقا بۇيرۇغان ھەدىسلەر بايان قىلىندى. شۇنداقلا بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان، رامىزاندا ئايالى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغان ئادەمنىڭ قىسسىسىدىمۇ بايان قىلىنغان.

﴿**بۇ (ئەھكام) الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى (ئەمر قىلغان ئىشلارغا) تەستىق قىلىشىڭلار ئۈچۈن (بايان قىلىندى)**﴾ يەنى بۇنى ئىمان ئېيتىشىڭلار ئۈچۈن يولغا قويدۇق ﴿**بۇلار الله نىڭ قانۇنىدۇر**﴾ يەنى الله چەكلىگەن ئىشلاردۇر، ئۇنىڭغا تاجاۋۇز قىلماڭلار.

﴿**(بۇ قانۇننى) ئىنكار قىلغۇچىلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ**﴾ يەنى بۇ شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىگە ئىمان ئېيتمىغان ۋە ئۇنى ئىجرا قىلمىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنى ئازابتىن قۇتۇلدۇق دەپ ئېتىقاد قىلمىسۇن. ئىش ھەرگىز ئۇلار ئويلىغاندەك ئەمەس بەلكى ئۇلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُواْ كَمَا كُبِتَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ وَقَدۡ أَنزَلۡنَآ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖۚ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٞ مُّهِينٞ ۝٥ يَوۡمَ يَبۡعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓاْۚ أَحۡصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ۝٦ أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجۡوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمۡ وَلَا خَمۡسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمۡ وَلَآ أَدۡنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكۡثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمۡ أَيۡنَ مَا كَانُواْۖ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُواْ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ ۝٧

شۇبھىسىزكى، الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلار ئۇلاردىن بۇرۇنقىلار ھالاك قىلىنغاندەك ھالاك قىلىنىدۇ، بىز ھەقىقەتەن (ھالال، ھارام، پەرز ۋە ئەھكاملارنى ئىچىگە ئالغان) روشەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدۇق، كاپىرلار خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ[5]. ئۇ كۈنىدە الله ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرىدۇ، ئۇلارنىڭ (دۇنيادىكى چاغدا قىلغان) قىلمىشلىرىنى ئېيتىپ بېرىدۇ، الله ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى (نامە ـ ئەمالىغا) خاتىرىلەپ قويغان، ئۇلار بولسا ئۇنتۇپ قالغان، الله ھەممە

www.munber.org

نەرسىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر[6]. اللە نىڭ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟ ئۈچ ئادەم پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ تۆتىنچىسىدۇر، بەش ئادەم پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ ئالتىنچىسىدۇر، مەيلى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپ ئادەم پىچىرلاشسۇن، ئۇلار قەيەردە بولمىسۇن، اللە ھامان ئۇلار بىلەن بىللىدۇر، ئاندىن قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى اللە ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىدۇ، اللە ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر[7].

دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بايان قىلىش توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلار ۋە اللە نىڭ دىنىغا قارشى ھەددىدىن ئاشقانلار ھەققىدە خەۋەر بېرىدۇ. ئۇلار ﴿**ئۇلاردىن بۈرۈنقىلار ھالاك قىلىنغاندەك ھالاك قىلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ئىچىدىكى قىلمىشلىرى ئۈلارغا ئوخشاپ كەتكەنلەر ئاھانەتكە، لەنەتكە ۋە رەسۋالىققا ئۆچرىغاندەك ئۇلارمۇ ئاھانەتكە، لەنەتكە ۋە رەسۋالىققا دۇچار بولۇپ، ھالاك بولدى ﴿**بىز ھەقىقەتەن (ھالال، ھارام، پەرز ۋە ئەھكاملارنى ئىچىگە ئالغان) روشەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدۇق**﴾ بۇ ئايەتلەرگە پەقەت كاپىر، گۇناھكار ۋە ھەقنى قوبۇل قىلىشتىن چوڭچىلىق قىلغانلارلا قارشى چىقىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بويۇنتاۋلىق قىلىدۇ. ﴿**كاپىرلار خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بۇلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار اللە بەلگىلەپ بەرگەن دىنىغا ئەگىشىشتىن، اللە غا بويسۇنۇشتىن ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا باش ئېگىشتىن باش تارتقانلىقى ئۈچۈن مۇشۇنداق ئازابقا دۇچار بولىدۇ.

﴿**ئۇ كۈنده اللە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرىدۇ**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى اللە ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ۋە كېيىن ئۆتكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرۈپ بىر مەيدانغا توپلايدۇ. ﴿**ئۇلارنىڭ (دۇنيادىكى چاغدا قىلغان) قىلمىشلىرىنى ئېيتىپ بېرىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ياخشى - يامان قىلمىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىدۇ ﴿**اللە ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى (نامە - ئەمالىغا) خاتىرىلەپ قويغان، ئۇلار بولسا ئۇنتۇپ قالغان**﴾ يەنى اللە ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى پۈختا ساقلاپ قويغان. ئۇلار بولسا ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ﴿**اللە ھەممە نەرسىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ يەنى اللە دىن ھېچنەرسە يوشۇرۇن ۋە مەخپىي قالمايدۇ. اللە ھېچ نەرسىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ.

اللە نىڭ بىلىشىنىڭ ھەممە مەخلۇقلارنى ئوراپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ پۈتۈن مەخلۇقاتلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى، سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدىغانلىقىنى، نەدە ۋە قەيەردە بولمىسۇن، ئورنىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللە نىڭ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟ ئۈچ ئادەم**﴾ يوشۇرۇن سىرلىرى ھەققىدە ﴿**پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ تۆتىنچىسىدۇر، بەش ئادەم پىچىرلىشىدىكەن، اللە ئۇلارنىڭ ئالتىنچىسىدۇر، مەيلى ئۇنىڭدىن ئاز ياكى كۆپ ئادەم پىچىرلاشسۇن، ئۇلار قەيەردە بولمىسۇن، اللە ھامان ئۇلار بىلەن بىللىدۇر**﴾ يەنى اللە ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىدىن خەۋەردارىدۇر، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى، يوشۇرۇن سىرلىرىنى ۋە پىچىرلاشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ. اللە ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرىدىغان ۋە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدىغان اللە نىڭ پەرىشتىلىرىمۇ ئۇلارنىڭ پىچىرلاشلىرىنى خاتىرىلەپ تۇرىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿اللە نىڭ ئۇلارنىڭ ئىچكى سىرلىرىنى، (ئۆز ئارا قىلىشقان)

www.munber.org

يوشۇرۇن سۆزلىرىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، پۈتۈن غەيبلەرنى چوڭقۇر بىلىدىغانلىقىنى ئۇلار ئۇقمامدۇ؟﴾[1].

﴿ئۇلار گۇمان قىلامدۇكى، بىز ئۇلارنىڭ سىرلىرىنى ۋە پىچىرلاشقانلىقلىرىنى ئاڭلىمايمىز، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (ئۇنى ئاڭلاپ تۇرىمىز)، بىزنىڭ ئەلچىلىرىمىز (يەنى پەرىشتىلىرىمىز) ئۇلارنىڭ ئالدىدا (ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنى) يېزىپ تۇرىدۇ﴾[2].

شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله ھەممە نەرسىنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق بىلىپ تۇرىدۇ، شۇنداقلا ھەممە نەرسىنىڭ سۆز ۋە ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ ۋە ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرىدۇ. پاك ۋە يۇكسەك الله پۈتۈن مەخلۇقاتلارنىڭ ئەھۋالىدىن تولۇق خەۋەردارىدۇر. الله غا ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن ھېچ نەرسە يوشۇرۇن قالمايدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئاندىن قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى الله ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر**﴾ ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا بۇ ئايەتنى ئۇنىڭ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن باشلاپ، ئاخىرلاشتۇرۇشىنمۇ ئۆزىنىڭ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتۇردى.

* * * * * * *

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُوا۟ عَنِ ٱلنَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَيَتَنَٰجَوْنَ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلنَّجْوَىٰ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ لِيَحْزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

پىچىرلىشىشتىن مەنئى قىلىنغان، ئاندىن مەنئى قىلىنغان نەرسىگە قايتقان كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇلار گۇناھ بىلەن، زۇلۇم بىلەن ۋە پەيغەمبەرگە قارشى تۇرۇش بىلەن پىچىرلىشىدۇ، ئۇلار سېنىڭ يېنىڭغا كەلگەندە، الله ساڭا سالام قىلىشتا قوللانمىغان سۆزلەر بىلەن سالام قىلىدۇ، ئۇلار ئۆز ئىچىدە: «الله نېمىشقا بۇ سۆزىمىز بىلەن بىزنى جازالىمايدۇ!» دەيدۇ، دوزاخ ئۇلارغا كۇپايىدۇر، ئۇلار دوزاختا كىرىدۇ، دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي! [8]. ئى مۆمىنلەر! سىلەر پىچىرلاشساڭلار گۇناھ، زۇلۇم ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىش توغرىسىدا پىچىرلاشماڭلار، ياخشىلىق ۋە تەقۋادارلىق توغرىسىدا پىچىرلىشىڭلار، سىلەر الله دىن قورقۇڭلار، سىلەر ئۇنىڭ دەرگاھىغا يىغىلىسىلەر [9]. گۇناھ توغرىسىدا پىچىرلىشىش مۆمىنلەرنى قايغۇغا سېلىش ئۈچۈن شەيتان تەرىپىدىن بولغاندۇر، (بۇنداق پىچىرلىشىش)

[1] سۈرە تەۋبە 78 ـ ئايەت

[2] سۈرە زۇخرۇف 80 ـ ئايەت.

www.munber.org

الله نىڭ ئىرادىسى بولمىسىلا مۆمىنلەرگە ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، مۆمىنلەر الله غا تەۋەككۇل قىلسۇن[10].

يەھۇدىيلارنىڭ پەسكەشلىكىنى بايان قىلىش توغرىسىدا

ئىبنى ئەبۇنەجىھ مۇجاھىدنىڭ ﴿**پىچىرلىشىشتىن مەنئى قىلىنغان، ئاندىن مەنئى قىلىنغان نەرسىگە قايتقان كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە: ئۇلار يەھۇدىيلاردۇر. دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. مۇقاتىل ئىبنى ھەييانمۇ شۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ ۋە تۆۋەندىكىلەرنى قوشۇپ بايان قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن يەھۇدىيلارنىڭ ئارىسىدا سۈلھى بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرەر ئادەم ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتسە، ئۇلار ئولتۇرۇپ ئۆزئارا پىچىرلاشقىلى تۇراتتى شۇنىڭ بىلەن ھېلقى مۆمىن ئۇلار مېنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ياكى مەن يامان كۆرىدىغان بىرەر نەرسە ئۈچۈن مەسلىھەتلىشىپ پىچىرلىشۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ گۇمان قىلىپ قالاتتى. مۆمىن مۇشۇنداق ئەھۋالنى كۆرسە ئۇلاردىن قورقۇپ، ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتىدىغان يولدىن ماڭمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى مۇشۇنداق پىچىرلىشىشتىن تۇستى. لېكىن ئۇلار بۇنىڭدىن يانماي پىچىرلىشىدىغان ئادىتىنى داۋام قىلىۋەردى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**پىچىرلىشىشتىن مەنئى قىلىنغان، ئاندىن مەنئى قىلىنغان نەرسىگە قايتقان كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

﴿**ئۇلار گۇناھ بىلەن، زۇلۇم بىلەن ۋە پەيغەمبەرگە قارشى تۇرۇش بىلەن پىچىرلىشىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزئارا ئۆزلىرىگە خاس بولغان ﴿**گۇناھ بىلەن**﴾ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلىش ئۇنىڭغا قارشى چىقىش. بۇ قىلمىشلىرىدا چىڭ تۇرۇش ۋە بىر ـ بىرلىرىگە شۇنداق تەۋسىيە قىلىش قاتارلىق باشقىلارغا ئالاقىدار ﴿**زۇلۇم بىلەن**﴾ پىچىرلىشىدۇ.

﴿**ئۇلار سېنىڭ يېنىڭغا كەلگەندە، الله ساڭا سالام قىلىشتا قوللانمىغان سۆزلەر بىلەن سالام قىلىدۇ**﴾ ئىبنى ئەبۇھاتەم ئائشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەھۇدىيلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كىرىپ ئى ئەبۇلقاسم[1]! ساڭا سام[2]، بولسۇن! دېيىشتى. مەن سام سىلەرگە بولسۇن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئائشە! شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله قەبىھ ۋە يامان سۆزلەرنى ياقتۇرمايدۇ» دېدى. مەن: ئۇلارنىڭ ساڭا سام بولسۇن دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ئۇلارغا سام ئۆزەڭلارگە بولسۇن دېگەنلىكىمنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**ئۇلار سېنىڭ يېنىڭغا كەلگەندە، الله ساڭا سالام قىلىشتا قوللانمىغان سۆزلەر بىلەن سالام قىلىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

ئىمام بۇخارىنىڭ رىۋايىتىدە ئائشە يەھۇدىيلارغا: سام، ئەيىب نۇقسان ۋە لەنەت سىلەرگە بولسۇن دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بىزنىڭ ئۇلارغا قىلغان بەتدۇئالىرىمىز ئىجابەت قىلىنىدۇ، ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان بەتدۇئالىرى ئىجابەت قىلىنمايدۇ» دەيدۇ.

ئىمام ئىبنى جەرىر ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرى بىلەن بىللە ئولتۇراتتى. بىر يەھۇدىي ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ سالام قىلدى. ساھابلارمۇ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ سالام قايتۇردى.

---

[1] ئەبا قاسىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۇنىيەت ئىسمىدۇر.

[2] سام ئۆلۈم دېگەن مەنىدە بولۇپ يەھۇدىيلار سالام قىلغان بولۇۋېلىپ، تەلەپپۇز جەھەتتە سالام دېگەن سۆزىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۆزلىرىنىڭ تىلىدىكى شۇ سۆزنى ئىشلەتكەن.

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟» دېدى. ساھابىلەر: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ بىزگە سالام قىلدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، ئۇ سىلەرگە سام بولسۇن، دېدى» دېدى. (يەنى دىنىڭلاردىن ۋاز كېچىڭلار دېمەكچى). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرگە: «ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرۇڭلار» دېدى. ساھابىلار ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇردى، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەھۇدىيغا: «سام سىلەرگە بولسۇن دېدىڭمۇ؟» دېدى. يەھۇدىي: ھەئە، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرگە: «ئەگەر سىلەرگە ئەھلى كىتابتىن بىرى سالام قىلسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغىمۇ بولسۇن دەڭلار» يەنى دېگەن سۆزۈنىڭ ئۇزۇڭگە بولسۇن دەڭلار، دېدى.

﴿**ئۇلار ئۆز ئىچىدە: «اللە نېمىشقا بۇ سۆزىمىز بىلەن بىزنى جازالىمايدۇ!» دەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار مۇشۇنداق قەبىھ ئىشلارنى قىلاتتى. سۆزىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭ سالام قىلغاندەك كۆرسىتىپ، تەلەپپۇزى سالامغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئەمەلىيەتتە بولسا تىللاشتا ئىشلىتىدىغان ياماق سۆزلەر بىلەن سالام قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلار ئۆز ئىچىدە: ئەگەر بۇ ئادەم پەيغەمبەر بولسا، اللە بىزنىڭ ئۆز ئىچىمىزدە ياماق نىيەتتە ئېيتقان سۆزىمىز ئۈچۈن، ئەلۋەتتە، بىزنى ئازابلىغان بولاتتى، چۈنكى اللە بىز يوشۇرغان نەرسىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەگەر بۇ ئادەم ھەقىقىي پەيغەمبەر بولسا، اللە يات يېقىندا بىزگە بولىدىغان ئازابنى تېزلىتىپ دۇنيادىلا بەرگەن بولاتتى ـ دېيىشىدۇ.

﴿**دوزاخ ئۇلارغا كۇپايىدۇر**﴾ يەنى ئۇلارغا ئاخىرەتتە جەھەننەم كۇپايىدۇر ﴿**ئۇلار دوزاخقا كىرىدۇ. دوزاخ نېمىدېگەن ياماق جاي!**﴾ ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: شەك ـ شۇبھىسىزكى، يەھۇدىيلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ساڭا سام بولسۇن! دەپ سالام بېرەتتى. ئاندىن ئۆز ئىچىلىرىدە: اللە نېمىشقا بۇ سۆزىمىز بىلەن بىزنى جازالىمايدۇ! دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ﴿**ئۇلار سېنىڭغا كەلگەندە، اللە ساڭا سالام قىلىشتا قوللانمىغان سۆزلەر بىلەن سالام قىلىدۇ، ئۇلار ئۆز ئىچىدە: «اللە نېمىشقا بۇ سۆزىمىز بىلەن بىزنى جازالىمايدۇ!» دەيدۇ، دوزاخ ئۇلارغا كۇپايىدۇر، ئۇلار دوزاخقا كىرىدۇ، دوزاخ نېمىدېگەن ياماق جاي!**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

پىچىرلىشىشنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا مۆمىن بەندىلىرىگە ئەدەب ـ ئەخلاقتا كاپىرلار ۋە مۇناپىقلارغا ئوخشاش بولماسلىقنى ئۆگىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۆمىنلەر ! سىلەر پىچىرلاشساڭلار**﴾ ئەھلى كىتابنىڭ ئۇچىغا چىققان نادان كاپىرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ گۇمراھلىقىغا ھەمنەپەس بولغان مۇناپىقلار پىچىرلاشقاندەك ﴿**گۇناھ، زۇلۇم ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىش توغرىسىدا پىچىرلاشماڭلار، ياخشىلىق ۋە تەقۋادارلىق توغرىسىدا پىچىرلىشىڭلار، سىلەر اللە دىن قورقۇڭلار، سىلەر ئۇنىڭ دەرگاھىغا يىغىلىسىلەر**﴾ ئاندىن اللە سىلەرگە بىر ـ بىرلەپ ساناپ قويغان پۇتۇن قىلمىشلىرىڭلارنى، سۆزلىرىڭلارنى ئېيتىپ بېرىدۇ ۋە شۇنىڭغا قارىتا سىلەرگە مۇكاپات ۋە جازا بېرىدۇ.

﴿**گۇناھ توغرىسىدا پىچىرلىشىش مۆمىنلەرنى قايغۇغا سېلىش ئۈچۈن شەيتان تەرىپىدىن بولغاندۇر، (بۇنداق پىچىرلىشىش) اللە نىڭ ئىرادىسى بولمىسىلا مۆمىنلەرگە ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، مۆمىنلەر اللە غا تەۋەككۈل قىلسۇن**﴾ يەنى پىچىرلىشىشنى ھەقىقەتەن مۆمىننى گۇمانغا سېلىپ قويىدۇ. مۆمىنلەرنى قايغۇغا سېلىش ئۈچۈن شەيتان پىچىرلىشىشنى پىچىرلاشقۇچىلارغا چىرايلىق كۆرسىتىدۇ ۋە زىننەتلەيدۇ. بۇنداق پىچىرلىشىش اللە نىڭ ئىرادىسى بولمىسىلا مۆمىنلەرگە ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. كىمكى مۇشۇنداق پىچىرلىشىشتىن بەرھەر نەرسىنى ھېس قىلسا، اللە غا سېغىنىپ ئۇنىڭ

www.munber.org

يامانلىقىدىن پاناھ تىلىسۇن ۋە الله غا تەۋەككۈل قىلسۇن، شۇنداق قىلغاندا الله نىڭ ئىرادىسى بىلەن ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. پىچىرلىشىش مۆمىنگە ئەزىيەت يەتكۈزىدىغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارنى ئۇنداق قىلىشتىن توسقان.

بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇدتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر سىلەردىن ئۈچ كىشى بىر يەردە بولساڭلار، بىر كىشىنى قاتماي ئىككى كىشى ئۆزئارا پىچىرلاشمىسۇن، ئۇنداق قىلىش ھەقىقەتەن ئۈچىنچى كىشىنى قايغۇغا سالىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئابدۇرازاق، ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر سىلەردىن ئۈچ كىشى بولسا، ئىككى كىشى ئۈچىنچى كىشىدىن رۇخسەت ئالماي تۇرۇپ ئۆزئارا پىچىرلاشمىسۇن. ئۇنداق قىلىش ھەقىقەتەن ئۈچىنچى كىشىنى قايغۇغا سالىدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿١١﴾

ئى مۆمىنلەر! ئەگەر (سورۇندا) بەزىلەر سىلەرگە: «ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار» دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، الله سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ، ئەگەر سىلەرگە (باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن): «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار» دېيىلسە، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار، الله سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردار ﴿11﴾

يىغىلىشنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىرى توغرىسىدا

الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىگە سورۇنلارنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىرىنى تەلىم بېرىپ ۋە ئۇلارنى بىر ـ بىرگە ئورۇن بوشىتىپ بېرىشكە بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۆمىنلەر! ئەگەر (سورۇندا) بەزىلەر سىلەرگە: «ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار» دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، الله سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ**﴾ بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، مۇكاپات ئەمەلنىڭ ئۆز تىپىدىن بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. «كىم الله رازىلىقى ئۈچۈن مەسچىت سالسا، الله ئۇنىڭغا جەننەتتە بىر قەسىر سالىدۇ».

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىم قىيىنچىلىقتا قالغان ئادەمنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرسە، الله ئۇنىڭ ئىشىنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. بەندە قېرىندىشىغا ياردەمچى بولىدىكەن، الله ئۇنىڭغا ياردەمچى بولىدۇ». بۇ مەزمۇندىكى ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

﴿**ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار. الله سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ**﴾ قەتادە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەت الله نى ياد ئېتىش سورۇنلىرى ھەققىدە نازىل بولغان. سەۋەبى مۇنداق ئىدى: ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا ئولتۇرغاندا بىرەر ئادەمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرسە،

www.munber.org

ئورۇنلىرىدىن مىدىرلاپمۇ قويمايتتى. شۇڭا الله تائالا ئۇلارنى ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە ئورۇن بوشىتىپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

ئىمام ئەھمەد ۋە شافئىي ئىبنى ئۆمەردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر ئادەم ئۆزى ئولتۇرۇشى ئۈچۈن يەنە بىر ئادەمنى ئورنىدىن قوپۇرىۋەتمەسۇن، كەلگۈچىگە ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار، قىستاپ قويماڭلار» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر ئادەم ئۆزى ئولتۇرۇشى ئۈچۈن يەنە بىر ئادەمنى ئورنىدىن قوپۇرىۋەتمەسۇن. بەلكى ئۇنىڭغا ئورۇن چىقىرىپ بەرسۇن. الله سىلەرگە رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى كېڭەيتىپ بېرىدۇ».

ئىمام ئەھمەد بۇ ھەدىسنى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمگە ئورنىدىن قوپۇپ بەرمەسۇن، بەلكى ئۇنىڭغا ئورۇن چىقىرىپ بەرسۇن. الله سىلەرگە رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى كېڭەيتىپ بېرىدۇ.

﴿**ئەگەر (سورۇندا) بەزىلەر سىلەرگە: ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار دېسە، ئورۇن چىقىرىپ بېرىڭلار. الله سىلەرگە (رەھمىتىنى ۋە جەننىتىنى) كېڭەيتىپ بېرىدۇ**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس ھەسەنبەسرى ۋە باشقىلارنىڭ: بۇ ئايەت جەڭ مەيدانىدىكى سورۇنلاردا ئورۇن چىقىرىپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلغان. ئۇلار يەنە ﴿**ئەگەر سىلەرگە (باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن): «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار»**﴾ دېگەن ئايەتنى: ئۇرۇش قىلىشقا ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، دېيىلسە. ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار دېگەنلىكتۇر، دەپ تەپسىر قىلغان.

قەتادە: ﴿**ئەگەر سىلەرگە (باشقىلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن): «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ بېرىڭلار»**﴾ دېگەن ئايەتنى: ئەگەر سىلەر ياخشى ئىش قىلىشقا چاقىرىلساڭلار، بۇ چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇڭلار، دەپ تەپسىر قىلغان.

بىلىم ۋە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ ئارتۇقچىلىقى توغرىسىدا

﴿**الله سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردار**﴾ يەنى سىلەردىن بىرەر ئادەم سورۇنغا كەلگەن قېرىنداشىغا ئورۇن چىقىرىپ بەرسە ياكى ئۇرۇش قىلىشقا چاقىرىلغاندا چىقسا، بۇ ئۇنىڭ ھەققىگە نۇقسان يەتكۈزگەنلىك دەپ ئېتىقاد قىلىپ قالماڭلار، بەلكى ئۇ الله نىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋە ھېسابلىنىدۇ. الله تائالا ئۇنىڭ بۇ ئەمەلىنى ھەرگىز زايە قىلىۋەتمەيدۇ، ئۇنىڭ بۇ ئەمەلى ئۈچۈن ئۇنىڭغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە مۇكاپات بېرىدۇ. شەك ـ شۈبھىسىزكى، كىم الله نىڭ ئەمرىگە بويسۇنىدىكەن، الله ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. ياخشى نامىنى كىشىلەر ئارىسىغا تارقىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، الله سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردار**﴾ يەنى يۇقىرى مەرتىۋىگە كىمنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىنى، كىمنىڭ ھەقلىق ئەمەسلىكىنى الله ئوبدان بىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇتۇفەيل ئامىر ئىبنى ۋاسىلەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ناپىئى ئىبنى ئابدۇھارس ئەسپان دېگەن يەردە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۆمەر ناپىئىنى مەككىگە ۋالىي قىلىپ تەينىلىگەن ئىدى. ئۆمەر ئۇنىڭغا: مەككە ئاھالىسىگە كىمنى ئورۇن باسار قىلىپ

www.munber.org

قويدۇڭ؟ دېدى. ئۇ: ئۇلارغا ئازاد قىلىنغان قۇللىرىمىزدىن ئىبنى ئەبزا دېگەن ئادەمنى ئورۇنباسار قىلىپ قويدۇم دېدى. ئۆمەر: ئۇلارغا قولنى ئورۇنباسار قىلىپ قويدۇڭمۇ؟ دېدى. ئۇ ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! ئۇ الله نىڭ كىتاۋى قۇرئان كەرىمنى يادا بىلىدىغان، مىراس ئىلىملىرىنى پۇختا بىلىدىغان ۋە قازىلىق قىلىدىغان ئادەمدۇر، دېدى. ئۆمەر رەزىيەالله ئەنھۇ: سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلار «شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله بۇ كىتاب ـ قۇرئان كەرىم بىلەن بەزى قەۋملەرنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقىرى كۆتۈرسە، يەنە بەزى قەۋملەرنىڭ مەرتىۋىسىنى تۆۋەن قىلىدۇ» دېگەن ئەمەسمۇ؟ دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَةٗۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ وَأَطۡهَرُۚ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشۡفَقۡتُمۡ أَن تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَٰتٖۚ فَإِذۡ لَمۡ تَفۡعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٣﴾

ئى مۆمىنلەر! پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار، ئالدى بىلەن (يوقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ، ئاندىن سۆزلىشىڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىراقتۇر ۋە پاكراقتۇر، ئەگەر (سەدىقە قىلىدىغان نەرسە) تاپالمىساڭلار (سىلەرگە گۇناھ بولمايدۇ). چۈنكى الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[12]. (سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟ سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار، الله سىلەرنى ئەپۇ قىلدى، نامازنى ئۇقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن الله تولۇق خەۋەردارىدۇر[13].

پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە مۆمىن بەندىلىرىنى ئەگەر ئۇلاردىن بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولسا سەدىقە ئارقىلىق گۇناھتىن پاكلىنىش، مالىلىرىنىڭ كۆپىيىشى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆزلىشىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىراقتۇر ۋە پاكراقتۇر. ئەگەر (سەدىقە قىلىدىغان نەرسە) تاپالمىساڭلار**﴾ يەنى كىمكى كەمبەغەل بولغانلىقتىن سەدىقە بېرەلمىسە ﴿**(سىلەرگە گۇناھ بولمايدۇ). چۈنكى الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ شۇڭا سەدىقە بېرىشكە قادىر بولالايدىغان ئادەمنى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇدى.

﴿**(سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟**﴾ يەنى پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشتىن ئىبارەت بۇ ھۆكۈمنىڭ سىلەرگە داۋاملىق پەرز بولۇپ قېلىشىدىن قورقتۇڭلارمۇ؟ ﴿**سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار، الله سىلەرنى ئەپۇ قىلدى، نامازنى ئۇقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن الله تولۇق خەۋەردارىدۇر**﴾ بۇ ئايەت بىلەن مەخپىي

www.munber.org

سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىش ھۆكمى ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن بىكار قىلىندى. ئېيتىلىشىچە بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقا ھېچكىم بۇ ئايەتكە ئەمەل قىلىش شەرىپىگە ئىگە بولالمىغان.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ اللە تائالانىڭ ﴿**ئالدى بىلەن (يۇقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ ئاندىن سۆزلىشىڭلار**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن تولا سوئال سوراپ ئۇنى بىئارام قىلدى. شۇڭا اللە تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن ئۇلارنى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇدى. ئۇلار سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇلغاندىن كېيىن كۆپ ساندىكى مۇسۇلمانلار سوئال سوراشتىن توختاپ سەۋر قىلىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن اللە تائالا ﴿**(سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟ سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار، اللە سىلەرنى ئەپۇ قىلدى، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلىپ، ئۇلارغا ئاسانچىلىق يارىتىپ بەردى. ئۇلارنى قېيىن ئەھۋالدا قالدۇرمىدى.

ئىكرىمە ۋە ھەسەنبەسرى مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالانىڭ ﴿**ئالدى بىلەن (يۇقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ، ئاندىن سۆزلىشىڭلار**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ ھۆكمىنى ئۇنىڭدىن كېيىن كېلىدىغان: ﴿**(سىلەر رەسۇلۇللا بىلەن) مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقىلەر بېرىشتىن (كەمبەغەل بولۇپ قالمىز) دەپ قورقتۇڭلارمۇ؟ سىلەر سەدىقە بەرمىدىڭلار، اللە سىلەرنى ئەپۇ قىلدى، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، اللە غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن اللە تولۇق خەۋەردارىدۇر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇردى.

سەئىد ئىبنى ئەبۇئەرۇبە قەتادە ۋە مۇقاتىل ئىبنى ھەييانىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۇزۇلدۇرمەي سوئال سورىدى شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا بۇ ئايەت بىلەن ئۇلارنى سوئال سوراشتىن توختاتتى. بىرەر ئادەمنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھاجىتى چۈشۈپ قالسا، ئالدى بىلەن يوقسۇللارغا سەدىقە بەرمىگىچە، ئۇزىنىڭ ھاجىتى ھەققىدە ئۇنىڭغا سۆز قىلىشقا قادىر بولالمايتتى. بۇ ئىش ئۇلارغا ئېغىر كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن اللە تائالا ﴿**ئەگەر (سەدىقە قىلىدىغان نەرسە) تاپالمىساڭلار (سىلەرگە گۇناھ بولمايدۇ). چۈنكى اللە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلىپ، سەدىقە بېرىشكە نەرسە تاپالمىغان تەقدىردە سەدىقە بەرمەستىن ئۇنىڭغا سۆز قىلىشقا رۇخسەت قىلدى.

مەئمەر قەتادىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلەشمەكچى بولساڭلار، ئالدى بىلەن (يوقسۇللارغا) سەدىقە بېرىپ، ئاندىن سۆزلىشىڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندۇر، بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى پەقەت بىر كۈنگە يەتمىگەن ئازلا ۋاقىت ئىچىدە كۈچكە ئىگە بولغان . ئابدۇرازاقمۇ مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەلى: بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمىگە مەندىن باشقا ھېچكىم ئەمەل قىلماستىن ئۇنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئۇنىڭ ھۆكمى ئازلا ۋاقىت كۈچكە ئىگە بولغان ئىدى، دېدى.

* * * * * * *

www.munber.org

۞ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ تَوَلَّوۡاْ قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مَّا هُم مِّنكُمۡ وَلَا مِنۡهُمۡ وَيَحۡلِفُونَ عَلَى ٱلۡكَذِبِ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمۡ عَذَابًا شَدِيدًاۖ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٥﴾ ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةٗ فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿١٦﴾ لَّن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوۡمَ يَبۡعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعٗا فَيَحۡلِفُونَ لَهُۥ كَمَا يَحۡلِفُونَ لَكُمۡ وَيَحۡسَبُونَ أَنَّهُمۡ عَلَىٰ شَيۡءٍۚ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡكَٰذِبُونَ ﴿١٨﴾ ٱسۡتَحۡوَذَ عَلَيۡهِمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَأَنسَىٰهُمۡ ذِكۡرَ ٱللَّهِۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱلشَّيۡطَٰنِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٩﴾

ئالله نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان قەۋمنى ئۇلارنىڭ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇلار سىلەرگىمۇ ۋە ئۇ قەۋمىگىمۇ (يەنى يەھۇدىيلارغىمۇ) مەنسۇپ ئەمەس، ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ يالغاندىن قەسەم ئىچىدۇ[14]. ئۇلارغا الله قاتتىق ئازاب تەييارلىدى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان! [15]. ئۇلار (يالغان) قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى، كىشىلەرنى الله نىڭ يولىدىن توستى، ئۇلار خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ[16]. ئۇلارنىڭ مالىلىرى ۋە بالىلىرى (ئۇلارغا ئاخىرەتتە بولىدىغان) الله نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلالمايدۇ، ئەنە شۇلار ئەھلى دوزاختۇر، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر[17]. ئۇ كۈنده الله ئۇلۇغلىنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرىدۇ، ئۇلار (دۇنيادىكى چاغلىرىدا «بىز مۇسۇلمانمىز» دەپ يالغاندىن) سىلەرگە قەسەم ئىچكەندەك الله غا قەسەم ئىچىدۇ، ئۇلار بۇ قەسەمنىڭ ئۆزلىرىگە پايدىسى بولىدۇ دەپ ئويلايدۇ، ئاگاھ بولۇڭلاركى، ئۇلار ھەقىقەتەن يالغانچىلاردۇر[18]. ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن شەيتان غالىب قىلىدى، (شەيتان) ئۇلارغا الله نىڭ زىكرىنى ئۇنتۇلدۇردى، ئۇلار شەيتاننىڭ قوشۇنىدۇر، بىلىڭلاركى، شەيتاننىڭ قوشۇنى زىيان تارتقۇچىلاردۇر[19].

مۇناپىقلارنى ئەيىبلەش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە كاپىرلارنى يوشۇرۇن ھالدا دوست تۇتقان مۇناپىقلارنى ئەيىبلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا مۇناپىقلار كاپىرلار بىلەن بىرگە ئەمەس، مۇمىنلەر بىلەنمۇ بىرگە ئەمەس. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇناپىقلار كۇفرى بىلەن ئىمان ئارىسىدا ئارىسالدى بولۇپ تۇرىدۇ، نە ئۇلارغا، نە بۇلارغا مەنسۇب ئەمەس (يەنى مۇمىنلەرگىمۇ كاپىرلارغىمۇ مەنسۇب ئەمەس)، كىمنى الله گۇمراھ قىلغان ئىكەن، ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ توغرا يول تاپالمايسەن﴾[1].

﴿**الله نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان قەۋمنى ئۇلارنىڭ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ يەنى مۇناپىقلار الله نىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان يەھۇدىيلارنى يوشۇرۇن ھالدا دوست تۇتاتتى ۋە ئۇلار بىلەن بىرگە ئىشلاردا كېلىشىم تۈزۈشۈالاتتى

﴿**ئۇلار سىلەرگىمۇ ۋە ئۇ قەۋمىگىمۇ (يەنى يەھۇدىلارغىمۇ مەنسۇپ ئەمەس)**﴾ يەنى ئى مۇمىنلەر! ئەنە شۇ مۇناپىقلار ئەمەلىيەتتە سىلەردىن ئەمەس ۋە ئۆزلىرى دوست تۇتقان يەھۇدىيلەردىنمۇ ئەمەس.

---

[1] سۈرە نىسا 143 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿**ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ يالغاندىن قەسەم ئىچىدۇ**﴾ يەنى مۇناپىقلار ئۆزلىرىنىڭ يالغان قەسەم قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ يالغاندىن قەسەم قىلىدۇ. مانا بۇ يالغان قەسەمنىڭ دەل ئۆزىدۇر. خۇسۇسەن ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق ئەھۋالدا قەسەم قىلىشلىرى ھەقىقەتەن لەنەتكە لايىقتۇر. بىز الله غا سېغىنىپ مۇنداق قەسەمدىن پاناھ تىلەيمىز. شەك - شۈبھىسىزكى مۇناپىقلار مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇچراشقاندا: ئىمان ئېيتتۇق، دەيدۇ. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ مۇمىن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىشىدۇ. ھالبۇكى، ئۇلار قىلغان قەسەملىرىدە ئۆزلىرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. گەرچە ئۇلارنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دېگەن سۆزلىرىنى راست دەپ ئېتىقاد قىلمايدۇ. شۇڭا الله تائالا ئۇلارنىڭ يالغان قەسەم قىلغانلىقىغا ۋە يالغان شاھادەت ئېيتقانلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىدۇ.

﴿**ئۇلارغا الله قاتتىق ئازاب تەييارلىدى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان!**﴾ يەنى مۇناپىقلارنىڭ كاپىرلارنى دوست تۇتقانلىقى ۋە ئۇلار بىلە ھەمسۆھبەت بولغانلىقى، مۇسۇلمانلارنى دۈشمەن تۇتقانلىقى ۋە ئۇلارنى ئالدىغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ قەبىھ قىلمىشلىرى ئۈچۈن الله تائالا ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى تەييارلىدى، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار (يالغان) قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى، كىشىلەرنى الله نىڭ يولىدىن توستى**﴾ يەنى ئۇلار تاشقى كۆرۈنۈشتە ئىمانىنى ئىزھار قىلىپ دىللىرىدا كۇپۇرىنى يوشۇرىدۇ، ئۆزلىرىگە يالغان قەسەمنى قالقان قىلىدى. ئۇلارنىڭ ئىشىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەيدىغان خىلى كۆپ ساندىكى مۇسۇلمانلار ئۇلارنى راستچىل دەپ ئويلاپ بەزى كىشىلەرنى الله نىڭ يولىدىن توسىدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقتى ﴿**ئۇلار خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار يالغان قەسەم قىلىپ كاتتا الله نىڭ ئىسمىنى كەمسىتكەنلىكىنىڭ جازاسى ئۈچۈن خار قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ.

﴿**ئۇلارنىڭ مالىرى ۋە بالىلىرى (ئۇلارغا ئاخىرەتتە بولىدىغان) الله نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلالمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئەنە شۇ نەرسىلىرى ئۇلارغا ئازاب كەلگەندە ھېچ نەرسىنى توسۇپ قالالمايدۇ ﴿**ئەنە شۇلار ئەھلى دوزاختۇر، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر**﴾.

﴿**ئۇ كۈنده الله ئۇلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرىدۇ**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى الله ئۇلاردىن ھېچكىمنى قالدۇرماي ھەممىنى ھېساب ئىلىش مەيدانىغا توپلايدۇ. ﴿**ئۇلار (دۇنيادىكى چاغلىرىدا «بىز مۇسۇلمانمىز» دەپ يالغاندىن) سىلەرگە قەسەم ئىچكەندەك الله غا قەسەم ئىچىدۇ، ئۇلار بۇ قەسەمنىڭ ئۇزلىرىگە پايدىسى بولىدۇ دەپ ئويلايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادا كىشىلەرگە بىز مۇسۇلمانمىز دەپ قەسەم ئىچكىنىدەك، ئاخىرەتتىمۇ غالىب ۋە بۈيۈك الله غا بىز توغرا يول ئۇستىدە ئىدۇق دەپ قەسەم ئىچىدۇ. چۈنكى كىم نېمە ئۇستىدە ياشىسا، شۇ نەرسە ئۇستىدە ئۆلىدۇ ۋە قىيامەت كۈنى شۇ نەرسە ئۇستىدە تىرىلدۈرىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىگە دۇنيادىكى چاغدا كىشىلەر ئالدىدا قىلغان قەسەملىرى مەنپەئەت يەتكۈزگەندەك قىلغان قەسەملىرىنى الله نىڭ دەرگاھىدىمۇ ئۆزلىرىگە مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئۆزلىرىگە ئاشكارا ھۆكۈمنى ئىجرا قىلدۇرماقچى بولىدۇ. الله تائالا ئۇلارنىڭ بۇ ئېتىقادىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار بۇ قەسەمنىڭ ئۆزلىرىگە پايدىسى بولىدۇ دەپ ئويلايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىغا قىلغان قەسىمنى ئۆزلىرىگە پايدىلىق دەپ قارايدۇ.

الله تائالا بۇ ئايەتتە: ﴿**ئاگاھ بولۇڭلاركى، ئۇلار ھەقىقەتەن يالغانچىلاردۇر**﴾ دېيىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكى ھەقىقىدىكى خەۋەرنى تېخىمۇ تەكىتلەيدۇ. ئاندىن الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن شەيتان غەلىبە قىلدى، (شەيتان) ئۇلارغا الله نىڭ زىكرىنى ئۇنتۇلدۇردى**﴾ يەنى

www.munber.org

شەيتان ئۇلارنىڭ دىللىرى ئۈستىدىن غالىب كىلىپ، ئۇلارغا غالىب ۋە بۈيۈك الله نى ئەسلەشنى ئۇنتۇلدۇردى. شەيتان كىمنىڭ ئۈستىدىن غەلبە قىلسا ئۇ كىشى ئەنە شۇنداق قىلىدۇ.

ئىمام ئەبۇداۋۇد، ئەبۇدەردادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەر قانداق بىر شەھەر ياكى سەھرادا نامازغا ئوقۇمايدىغان ئۇچ ئادەم بولسا، شەيتان ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غەلبە قىلغان بولىدۇ. سەن نامازنى جامائەتتىن ئايرىلماي ئوقۇغىن. شەك ـ شۈبھىسىزكى، چەتتە قالغان قوينى بۆرە يەپ كېتىدۇ».

﴿**ئۇلار شەيتانىڭ قوشۇنىدۇر**﴾ يەنى شەيتانغا يېقىنلىشىپ ئۇنتۇلغان كىشىلەر شەيتاننىڭ قوشۇنىدۇر. ﴿**بىلگىلاركى شەيتاننىڭ قوشۇنى زىيان تارتقۇچىلاردۇر**﴾.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ فِى ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

شۈبھىسىزكى، الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقۇچىلار ئەڭ خار ئىنسانلار قاتارىدىدۇر[20]. الله (لەۋھۇلمەھپۇزغا): «مەن ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلبە قىلىمىز» دەپ يازدى، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۈر، غالىبتۇر[21]. الله غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ـ ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ـ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇشى مۇمكىن ئەمەس)، ئەنە شۇلارنىڭ دىللىرىدا الله ئىمانىنى مەھكەم قىلدى ۋە ئۆز دەرگاھىدىن بولغان روھ بىلەن ئۇلارنى كۈچەيتتى، الله ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، الله ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، الله دىن ئۇلارمۇ مەمنۇن بولىدۇ، ئەنە شۇلار الله نىڭ قوشۇنىدۇر، بىلىڭلاركى، الله نىڭ قوشۇنى مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر[22].

الله بىلەن قارشىلاشقۇچىلارنىڭ جازالىنىدىغانلىقى، غەلىبىنىڭ الله تائالاغا ۋە پەيغەمبىرىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن قارشىلاشقۇچى كاپىرلاردىن خەۋەر بېرىپ، ئۇلار ھەقتىن داۋاملىق قاچقۇچىلاردۇر ۋە ئۇنىڭ بىلەن قارشىلاشقۇچىلاردۇر. ھىدايەت يولى بىر ياندا بولسا، ئۇلار داۋاملىق باشقا بىر ياندا بولىدۇ. شۇڭا ئۇلار ﴿**ئەڭ خار ئىنسانلار قاتارىدۇر**﴾ يەنى ئۇلار توغرا يولدىن قوغلىنىپ يىراقلاشتۇرۇلغان بەتبەختلەر بولۇپ، ئۇلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەڭ ناچار كىشىلەردۇر.

﴿**الله (لەۋھۇلمەھپۇزغا): «مەن ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلبە قىلىمىز» دەپ يازدى**﴾ يەنى خىلاپلىق قىلىنمايدىغان، توسالغۇغا ئۇچرىمايدىغان ۋە ئۆزگەرتىلمەيدىغان ئەڭ دەسلەپكى كىتاب لەۋھۇلمەھپۇزدا الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى غەلىبە الله تائالاغا، ئۇنىڭ كىتابىغا، پەيغەمبىرىگە ۋە

www.munber.org

مۆمىن بەندىلىرىگە مەنسۇپتۇر، ياخشى ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا خاستۇر، دەپ يازدى ۋە شۇنداق ھۆكۈم قىلىدى.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز پەيغەمبىرىمىزگە، مۆمىنلەرگە ھاياتىي دۇنيادا ۋە (پەرىشتە، پەيغەمبەر ۋە مۆمىنلەردىن بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىگە گۇۋاھ بولىدىغان) گۇۋاھچىلار ھازىر بولىدىغان كۈندە ئەلۋەتتە ياردەم بېرىمىز. ئۇ كۈندە كاپىرلارنىڭ ئۆزرىلىرى پايدا بەرمەيدۇ، ئۇلار لەنەتكە ئۇچرايدۇ، ئۇلار ئاخىرەتنىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ﴾[1].

﴿**الله (لەۋھۇلمەھپۇزغا): «مەن ۋە مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلىبە قىلىمىز» دەپ يازدى، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر**﴾ يەنى كۈچلۈك ۋە غالىب الله لەۋھۇلمەھپۇزغا ئۆزىنىڭ دۈشمەنلىرى ئۈستىدىن غالىب ئىكەنلىكىنى يازدى، بۇ ئۆزگەرتىلمەس، پۇختا ھۆكۈمدۇر ۋە مۇستەھكەم بەلگىلەنگەن ئىشتۇر. دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ياخشى ئاقىۋەت ۋە غەلىبە چوقۇم مۆمىنلەرگە مەنسۇپتۇر.

مۆمىنلەرنىڭ كاپىرلارنى دوست تۇتمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**الله غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ـ ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ـ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇشى مۈمكىن ئەمەس)**﴾ يەنى ئەگەر قارشىلاشقۇچىلار مۆمىنلەرنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ مۆمىنلەر ئۇلارنى دوست تۇتمايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿مۆمىنلەر مۆمىنلەرنى قويۇپ كاپىرلارنى دوست تۇتمىسۇن، كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن. ئۇ الله نىڭ دوستلۇقىغا ئېرىشەلمەيدۇ، ئۇلاردىن قورقۇپ دوستلۇق ئىزھار قىلىشىڭلاربۇنىڭدىن مۇستەسنا. الله سىلەرنى ئۆزىنىڭ ئازابىدىن قورقۇتىدۇ، ئاخىر قايتىدىغان جاي الله نىڭ دەرگاھىدۇر﴾[2] ﴿ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭلار (ھەمدە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل ـ ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن الله دىن، الله نىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى الله نىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتىھ قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، الله پاسىق قەۋمنى (يەنى الله نىڭ دىنىنىڭ چەك ـ چېگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ»﴾[3].

سەئىد ئىبنى ئابدۇلئەزىز ۋە باشقىلار مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ الله بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ـ ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ـ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇشى مۈمكىن ئەمەس)، ئەنە شۇلارنىڭ دىللىرىدا الله ئىماننى مەھكەم قىلدى ۋە ئۆز دەرگاھىدىن بولغان روھ بىلەن ئۇلارنى كۈچەيتتى، الله ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، الله ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، الله دىن ئۇلارمۇ مەمنۇن بولىدۇ، ئەنە شۇلار الله نىڭ قوشۇنىدۇر، بىلىڭلاركى، الله نىڭ قوشۇنى مەقسەتكە**

---

[1] سۈرە غافىر 51 ـــ 52 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە ئال ئىمران 28 ـ ئايەت.
[3] سۈرە تەۋبە 24 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾ دېگەن بۇ ئايەت ئەبۇئۇبەيدە ئامىر ئىبنى جەررا ھ بەدىر ئۇرۇشى بولغان كۈنى ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندە نازىل بولدى. شۇڭا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىدىن كېيىنكى خەلىپىنى سايلاشنى ئۆزى بەلگىلەپ قويغان (ئەنە شۇ) ئالتە كىشىلىك مەسلىھەتچىلەر ئەزالىرىغا تاپشۇرغان چاغدا مۇنداق دېگەن: «ئەگەر ئەبۇئۇبەيدە ھايات بولىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇنى خەلىپە سايلاپ قالدۇرغان بولاتتىم».

بەزى تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ ئانىلىرى﴾ دېگەن ئايەت بەدىر ئۇرۇشىدا ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئەبۇئۇبەيدە ھەققىدە نازىل بولدى. ﴿ئوغۇللىرى﴾ دېگەن ئايەت شۇ كۈنى ئوغلى ئابدۇرەھماننى ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئەبۇبەكرى سىددىق ھەققىدە نازىل بولدى. ﴿يا قېرىنداشلىرى﴾ دېگەن ئايەت شۇ كۈنى قېرىندىشى ئۇبەيد ئىبنى ئۇمەيرنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير ھەققىدە نازىل بولدى.

﴿يا ئورۇق ـ تۇغقانلىرى﴾ دېگەن ئايەت شۇ كۈنى بىر تۇغقىنىنى ئولتۈرۈۋەتكەن ئومەر ھەققىدە نازىل بولدى ۋە يەنە شۇ كۈنى ئوتبە، شەيبە ۋە ۋەلىد ئىبنى ئۇتبە قاتارلىقلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ھەمزە ئەلى ۋە ئۇبەيدە ئىبنى ھارىس قاتارلىقلار ھەققىدىمۇ نازىل بولدى.

مەن (يەنى ئاپتور) مۇنداق دەپ قارايمەن: بۇ ئايەت تۆۋەندىكىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەدىر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەن كاپىرلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە مۇسۇلمانلارغا مەسلىھەت سالىدۇ. ئەبۇبەكرى سىددىق ئۇلاردىن تۆلەم ئېلىپ قويۇپ بېرىلىشىنى، ئۇلاردىن ئېلىنغان پۇل ـ مالنىڭ مۇسۇلمانلارنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىشىنى مەسلىھەت بېرىپ: ئەسىرگە ئېلىنغانلار تاغىلىرىمىزنىڭ ۋە ئورۇق ـ تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئوغۇللىرىدۇر. اللە تائالا ئۇلارنى ھىدايەت قىلىپ قېلىشى مۇمكىن، دەيدۇ. ئۆمەر: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئەبۇبەكرىنىڭ سۆزىگە قوشۇلمايمەن. دىللىرىمىزدا مۇشرىكلارغا قارىتا دوستلۇقنىڭ يوقلۇقىنى اللە تائالانىڭ بىلىشى ئۈچۈن ماڭا يالانى تۇغقىنىمنى ئۆلتۈرۈشكە ئەلىگە ئەقلىنى ئۆلتۈرۈشكە ۋە يالانىغا يالانىنى ئۆلتۈرۈشكە، رۇخسەت قىلغىن، دەيدۇ.

﴿ئەنە شۇلارنىڭ دىللىرىدا اللە ئىمانىنى مەھكەم قىلدى ۋە ئۆز دەرگاھىدىن بولغان روھ بىلەن ئۇلارنى كۈچەيتتى﴾ يەنى كىمكى اللە بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ئەگەر ئۇ ئۇنىڭ ئاتىسى ياكى قېرىندىشى بولغان تەقدىردىمۇ دوست تۇتمايدۇ. دېگەن سۆيەت بىلەن سۆيەتلەنسە، ئەنە شۇ ئادەم اللە دىلىدا ئىمانىنى مەھكەم قىلغان ۋە ئۇنىڭ كۆزىگە ئىماننىڭ نۇرى بېرىلگەن ئادەمدۇر.

﴿اللە ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، اللە ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، اللە دىن ئۇلارمۇ مەمنۇن بولىدۇ﴾ بۇ ئاجايىپ بىر سىردۇر. ئۇلار اللە تائالانىڭ رازىلىقىنى ئىزدەپ ئورۇق ـ تۇغقانلارنى دۈشمەن كۆرگەنلىكى ئۈچۈن اللە ئۇنىڭ بەدىلىگە ئۇلاردىن رازى بولدى ۋە ئۇلارغا مۇقىم تۇرىدىغان نازۇ ـ نېمەتلىك جەننەتنى، كاتتا بەخت ـ سائادەتنى ۋە ھەممىگە ئورتاق مەرھەمەتنى ئاتا قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنى مەمنۇن قىلدى.

﴿ئەنە شۇلار اللە نىڭ قوشۇنىدۇر، بىلىڭلاركى، اللە نىڭ قوشۇنى مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾ يەنى ئەنە شۇلار اللە نىڭ ھۆرمەتلىك بەندىلىرىدۇر. اللە تائالا يۇقىرىدا كاپىرلاردىن ئىبارەت شەيتان قوشۇنىنى تىلغا ئېلىپ بىلىڭلاركى، شەيتاننىڭ قوشۇنى زىيان تاتقۇچىلاردۇر، دەپ جاكارلىغان بولسا، بۇ ئايەتتە ﴿بىلىڭلاركى، اللە نىڭ قۇشۇنى مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾ دەپ مۆمىنلەرنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە مەقسەتكە يەتكۈچىلەر، بەخت ـ سائادەت ۋە غەلىبىگە ئېرىشكۈچىلەر ئىكەنلىكىنى تەنتەنىلىك جاكارلايدۇ.

www.munber.org

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇجادىلەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. بۇيۇك الله ھەقىقەتەن پەزل ۋە مەرھەمەت ئىگىسىدۇر.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان سۈرە ھەشر 24 ئايەت

ئىبنى ئابباس بۇ سۈرىنى سۈرە "بەنى نەزىر" دەپ ئاتايتتى. سەئىد ئىبنى مەنسۇر، سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: "بۇ سۈرە ھەشىردۇر" دېسەم، ئۇ: بۇ سۈرە بەنى بەزىر قەبىلىسى ھەققىدە نازىل بولغان، دېدى.

ئىمام بۇخارى ئەبۇئۇبەيدىن سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى ئابباسقا: بۇ سۈرە ھەشىر سۈرىسىمۇ؟ دېسەم، ئۇ: بۇ سۈرە بەنى نەزىردۇر، دېدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي أَخْرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمْ لِأَوَّلِ ٱلْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا۟ ۖ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا۟ ۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي ٱلْمُؤْمِنِينَ فَٱعْتَبِرُوا۟ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمُ ٱلْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۖ وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِىَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللەنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى اللەغا تەسبىھ ئېيتتى، اللە غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[1]. اللە ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارنى (يەنى بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنى) تۇنجى قېتىملىق سۈرگۈندە ئۆيلىرىدىن ھەيدەپ چىقاردى، سىلەر ئۇلارنى (كۆچلۈك تۇرۇپ مۇنداق خار ھالدا) چىقىپ كېتىدۇ دەپ گۇمان قىلمىغان ئىدىڭلار، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قورغانلىرىنى ئۆزلىرىنى اللەنىڭ (ئازابىدىن) تۇسىيالايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى، ئۇلارغا اللەنىڭ ئازابى ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن كەلدى. اللە ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى، ئۇلار ئۆيلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ قوللىرى ۋە مۆمىنلەرنىڭ قوللىرى بىلەن بۇزدى، ئى ئەقىل ئىگىلىرى! (ئۇلارنىڭ ھالىدىن) ئىبرەت ئېلىڭلار[2]. ئەگەر اللە ئۇلارنى سۈرگۈن بولۇشقا ھۆكۈم قىلمىغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنى دۇنيادا (ئوللتۇرۇلۇش) بىلەن ئازابلايتتى، ئۇلار

www.munber.org

ئاخىرەتتە دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ[3]. بۇ (يەنى ئۇلارنىڭ سۈرگۈن قىلىنىشى) شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار اللە بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشتى، كىمكى اللە بىلەن قارشىلاشسىدىكەن، شۈبھىسىزكى، اللە ئۇنى قاتتىق جازالايدۇ[4]. (ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۈرۈنۈقى پېتى ئۆرە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىكە اللە رۇخسەت قىلدۇ، (اللەنىڭ مۇنداق رۇخسەت قىلىشى) اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر[5].

ھەر نەرسىنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسىنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقىنى، ئۇنى ئۇلۇغلايدىغانلىقىنى، بارلىق نۇقسانلاردىن پاكلايدىغانلىقىنى، الله غا ئىلتىجا قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى بار ۋە بىر دەپ بىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يەتتە ئاسمان - زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار اللەنى پاك دەپ بىلىدۇ، (كائىناتتىكى) قانداقلىكى نەرسە بولمىسۇن، اللەنى پاك دەپ مەدھىيلەيدۇ (يەنى اللەنىڭ ئۇلۇغلىقىنى سۆزلەيدۇ)، لېكىن سىلەر (تىلىڭلار ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ مەدھىيىسىنى سەزمەيسىلەر، الله ھەقىقەتەن (بەندىلىرىگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)، (تەۋبە قىلغۇچىلارنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر﴾[1] ﴿**الله غالىبتۇر ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله ناھايىتى قۇدرەتلىكتۇر. ئاندىن الله ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىدە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.

بەنى نەزىر قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ بېشىغا كەلگەن مالامەتلەرنى بايان قىلىش توغرىسىدا

﴿**الله ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارنى (يەنى بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنى) تۇنجى قېتىملىق سۈرگۈندە ئۆيلىرىدىن ھەيدەپ چىقاردى**﴾ ئۇلار بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ يەھۇدىيلىرى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەندە ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارغا ھۇجۇم قىلماسلىقا ۋە ئۇلارنىڭمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھۇجۇم قىلماسلىقىغا كېلىشىپ ۋە ئۇلارغا بۇ سۇلھىيگە ئەمەل قىلىدىغانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىپ ۋەدە بەردى. بىراق يەھۇدىيلار ئۆزلىرى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارىسىدىكى بۇ ۋەدىنى بۇزدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۇلارغا ھېچ توسقىلى بولمايدىغان ئازابىنى چۈشۈردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئۇلارنىڭ مۇستەھكەم قورغانلىرىدىن ھەيدەپ چىقاردى. مۇسۇلمانلار بۇ قورغانلارغا ئېرىشەرمىز دەپ ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى. يەھۇدىيلار بۇ قورغانلىرىنى الله نىڭ ئازابىدىن ئۆزلىرىنى قوغدايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قورغانلىرى الله نىڭ ئازابىدىن بولغان ھېچقانداق نەرسىنى توسۇپ قالالمىدى. الله ئازابى ئۇلارغا ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى سۈرگۈن قىلىپ مەدىنىدىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتتى. ئۇلارنىڭ بىر تۈركۈمى شام زېمىنىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى ئەزرىئات دېگەن يەرگە كەتتى. ئۇ جاي قىيامەت كۈنى كىشىلەر تۇپلىنىدىغان مەھشەرگاھدۇر. قالغان بىر تۈركۈمى خەيبەرگە كەتتى. ئۇلارغا تۆگىلىرى كۆتۈرەلىگۈدەك يۈك - تاقلىرىنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلىنىپ قورغانلىرىدىن چىقىرىۋېتىلدى. ئۇلار ئۆيلىرىدىكى ئۆزلىرى بىلەن ئېلىپ كېتەلمەيدىغان نەرسىلەرنى بۇزۇپ چېقىۋەتتى.

---

[1] سۈرە ئىسرا 44 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئۇلار ئۆيلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ قوللىرى ۋە مۆمىنلەرنىڭ قوللىرى بىلەن بۇزدى، ئى ئەقىل ئىگىلىرى! (ئۇلارنىڭ ھالىدىن) ئىبرەت ئېلىڭلار﴾ يەنى الله نىڭ ئەمر - يەرمانىغا، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى چىققان، ئۇنىڭ كىتابىنى ئىنكار قىلغان كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى، دۇنيادا ئۇلارغا الله نىڭ خار قىلغۇچى ئازابىنىڭ قانداق چۈشىدىغانلىقى ۋە ئاخىرەتتە ئۇنى قاتتىق ئازاب كۈتۈپ تۇرىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئويلىنىڭلار ۋە پىكىر يۈرگۈزۈڭلار.

ئىمام ئەبۇداۋۇد ئابدۇراھمان ئىبنى كەئىبدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىردىن بىر ئادەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرەيش كاپىرلىرى ئىبنى ئۇبەي دېگەن مۇناپىققا ۋە ئۇنىڭ تەۋەسىدىكى ئەۋس قەبىلىسى بىلەن خەزرەج قەبىلىسىدىن بولغان بۇت پەرەسلەرگە خەت يازىدۇ. شۇ كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىدە ئىدى. بۇ ۋەقە بەدىر ئۇرۇشى بولۇشتىن ئىلگىرى يۈز بەرگەن ئىدى. قۇرەيش كاپىرلىرى خېتىدە: سىلەر ھەقىقەتەن بىزنىڭ ئادەمىمىزگە جاي بەردىڭلار، بىز الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، سىلەر ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش قىلىڭلار ياكى ئۇنى ھەيدەپ چىقىرىۋېتىڭلار. ئۇنداق قىلمىساڭلار، بىز پۈتۈن قوشۇنىمىزنى ئېلىپ سىلەرگە جازا يۈرۈش قىلىمىز، ھەتتا ئەسكەرلەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئاياللىرىڭلارنى ئولجا ئالىمىز، دېيىلگەنىدى. بۇ خەت ئابدۇللاھ ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ تەۋەسىدىكى بۈتپەرەسلەرگە يېتىپ كەلگەندە، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى ئۇرۇش قىلماقچى بولۇپ توپلىنىدۇ. بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تىزلا يېتىپ بارىدۇ. ئۇ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ مۇنداق دەيدۇ: «شەك - شۇبھىسىزكى، قۇرەيشلەرنىڭ سىلەرنى ھەددىدىن ئارتۇق قورقۇتقانلىقى ماڭا يېتىپ كەلدى. ئۇلار سىلەرنى سىلەر ئۆزەڭلارنى ئالدىماقچى بولغاندىن ئارتۇق ئالدىغان ئەمەس. سىلەر ئوغۇللىرىڭلارغا ۋە قېرىنداشلىرىڭلارغا قارشى ئۇرۇش قىلماقچى بولۇپسىلەر» ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تارقىلىپ كېتىدۇ. بۇ خەۋەر قۇرەيش كاپىرلىرىغا يېتىپ بارىدۇ.

بەدىر ئۇرۇشى بولغاندىن كېيىن قۇرەيش كاپىرلىرى يەھۇدىيلارغا مۇنداق خەت يازىدۇ: شەك - شۇبھىسىزكى، سىلەر سېپىل ۋە قورغانلارغا ئىگە، سىلەر بىزنىڭ ئارىمىزغا مۇھەممەدكە قارشى ئۇرۇش قىلىڭلار، ئۇنداق قىلمىساڭلار، بىز سىلەرگە قارشى قوشۇن تارتىپ بارىمىز، بىزنىڭ سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلارغا چېقىلىشمىزغا ھېچ نەرسە توسالغۇ بولالمايدۇ.

ئۇلارنىڭ خېتىنىڭ خەۋىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېتىپ كەلگەندە، بەنى نەزىر قەبىلىسى يەھۇدىيلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىيانەت قىلىشنى قارار قىلدى. ئاندىن ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئادەم ئەۋەتىپ: سەن ساھابىلىرىڭدىن 30 ئادەمنى ئېلىپ بىز تەرەپكە چىققىن، بىزدىنمۇ 30 يەھۇدىي ئالىمى چىقىدۇ. بىز مۇناسىب بىر ئورۇندا ئۇچرىشايلى، بۇ يەھۇدىي ئالىملىرى سېنىڭ سۆزۈڭنى ئاڭلاپ باقسۇن. ئەگەر ئۇلار سېنىڭكىنى راست قىلسا ۋە ساڭا ئىمان ئېيتسا، بىزمۇ ساڭا ئىمان ئېيتايلى، دەيدۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا قارشى قوشۇن تارتىپ بارىدۇ ۋە ئۇلارنى قورشايدۇ. ئاندىن ئۇلارغا: «الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر ھەقىقەتەن مەن بىلەن قىلىشقان سۆلھىگە ئىشەنمەي، مەن بىلەن باشقىدىن سۆلھى قىلىشقا ئۇرۇندۇڭلارمۇ؟» دەيدۇ ۋە ئۇلار بىلەن سۆلھىلىشىشنى رەت قىلىدۇ. ئاندىن ئەتىسى بەنى نەزىر قەبىلىسىنى تاشلاپ بەنى قۇرەيزە قەبىلىسىدىكى يەھۇدىيلارغا قارشى قوشۇن تارتىپ بارىدۇ ۋە ئۇلارنى سۆلھ قىلىشقا چاقىرىدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆلھى قىلىشىدۇ، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ يېنىدىن قايتىپ،

www.munber.org

ئەتتىگەندە بەنى نەزىر قەبىلىسىگە يەنە قوشۇن تارتىپ باردىڭ ۋە ئۇلار بىلەن ئۇرۇشىدىڭ. ئاخىرى ئۇلار يۇرتىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشكە رازى بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ بەنى نەزىر قەبىلىسىدىكىلەر سۈرگۈن قىلىنىدۇ. ئۇلار يۈك - تاقالىرىنى ئۆيلىرىنىڭ ئېشىكلىرىنى ۋە كېشەكلىرىنى تۆگىلىرىگە ئاران كۆتۈرەلىگىدەك دەرىجىدە ئارتىپ ئېلىپ كېتىدۇ. بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن قالغان خورما - زارلىقلارنى الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس ئولجا قىلىپ بېرىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله پەيغەمبىرىگە ئۇلاردىن (يەنى بەنى نەزىرنىڭ ماللىرىدىن) قايتۈرغان غەنىمەتلەرنى سىلەر ئات - تۆگىلەرنى چاپتۇرۇپ (يەنى ئەجىر قىلىپ، جاپا - مۇشەققەت تارتىپ) قولغا كەلتۈرگەن ئەمەس**﴾ يەنى بۇ غەنىمەتلەرنى ئۇرۇشسىز قولغا كەلتۈردىڭلار.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ غەنىمەتلەرنىڭ كۆپ قىسمىنى مۇھاجىرلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىدۇ. ئەنسارىلاردىن پەقەت ئىككى ئادەمگە بۇ غەنىمەتتىن بېرىدۇ. چۈنكى، ئۇلار موھتاج كىشىلەر ئىدى. ئۇ ئىككىسىدىن باشقا ئەنسارىلارغا بۇ غەنىمەتلەردىن تەقسىم قىلىپ بەرمەيدۇ. غەنىمەتنىڭ قالغان قىسمىنى بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىزى فاتىمەنىڭ بالىلىرىنىڭ قولىغا سەدىقە قىلىپ قالدۇرىدۇ. تۆۋەندە بەنى نەزىر غازىتىنى قىسقا بىر شەكىلدە خۇلاسلاپ بايان قىلىمىز:

بەنى نەزىر غازىتىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالىنى يازغۇچىلارنىڭ بايان قىلىشىچە، بۇ غازاتنىڭ سەۋەبى مۇنداق بولغان بىئىرى مەئۇنە ئۇرۇشىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن 70 ئادەم شېھىت بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلاردىن ئەمىر ئىبنى ئۇمەييە زەمەرى تىرىك قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ مەدىنىگە قايتىپ كېلىش يولىدا بەنى ئامىر قەبىلىسىدىن ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. بۇ ئىككى ئادەم بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارىسىدا كېلىشىم بار ئىدى ۋە ئۇلارغا ئامانلىق بېرىلگەن ئىدى. بۇنى ئەمىر ئىبنى ئۇمەييە بىلمەيتتى. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سەن ھەقىقەتەن ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپسەن، مەن ئۇ ئىككىسىگە دىيەت تۆلەيمەن» دېدى.

بەنى نەزىر قەبىلىسى بىلەن بەنى ئامىر قەبىلىسىنىڭ ئارىسىدا تىنچلىق كېلىشىمى بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككى ئادەمگە تۆلىنىدىغان دىيەتنى توپلاش ئۈچۈن بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن يارەم سوراپ ئۇلارنىڭ قېشىغا چىقتى. بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ ئولتۇراقلاشقان رايونلىرى مەدىنىنىڭ شەرقىدىكى مەدىنىگە بىر قانچە مىل كېلىدىغان جايدا ئىدى.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەپ بايان قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەمىر ئىبنى ئۇمەييە زەمەرى ئۆلتۈرۈپ قويغان بەنى ئامىر قەبىلىسىگە تەۋە ھېلىقى ئىككى ئادەمنىڭ دىيىتىنى تۆلەش ئۈچۈن بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن يارەم سوراپ ئۇلارنىڭ قېشىغا چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ھېلىقى ئۆلتۈرۈلگەن ئىككى ئادەمنىڭ ئارىسىدا تىنچلىق كېلىشىمى بار ئىدى. بەنى نەزىر قەبىلىسى بىلەن بەنى ئامىر قەبىلىسىنىڭ ئارىسىدىمۇ تىنچلىق كېلىشىمى بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆلتۈرۈلگەن ھېلىقى ئىككى ئادەمگە دىيەت توپلاش ئۈچۈن بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن يارەم سوراپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئۇلار: ئى مۇھەممەد! سەن بىزدىن يارەم تەلەپ قىلىپسەن. بىز ساڭا سېنىڭ تەلىۋىڭ بويىچە يارەم قىلايلى، دەيدۇ. ئاندىن ئۇلار ئۆزئارا يوشۇرۇن بىر جايغا كېلىپ: سىلەر ھەرگىز بۇ ئادەمنى مۇشۇنداق ھالەتتە ئۈچرىتالمايسىلەر، بۇ

www.munber.org

ئۆينىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇنىڭ بېشىغا يوغان تاش تاشلاپ، بىزنى ئۇنىڭدىن قۇتۇلدۇرىدىغان ئادەم بارمۇ؟ دېيىشىدۇ. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىنىڭ تېمىنىڭ تۈۋىدە ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئەمىر ئىبنى جېھاش دەيدىغان بىرى: مەن شۇنداق قىلاي، دەيدۇ. ئاندىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بېشىغا تاش تاشلىماقچى بولۇپ ئۆينىڭ ئۈستىگە چىقىدۇ. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا، ساھابىلىرىدىن ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئەلي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق بىر قانچە نەپەر ساھابىلەر بىلەن بىللە كەلگەن ئىدى. شۇ چاغدا يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەھۇدىيلارنىڭ قىلماقچى بولغان سۇيقەستى ھەققىدە ئاسماندىن خەۋەر كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيدىن چىقىپ مەدىنىگە قايتىپ كېتىدۇ.

يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قايتىپ كىرمىگەندىن كېيىن ساھابىلىرى ئۇرنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. ئۇلار مەدىنە تەرەپتىن كېلىۋاتقان بىر ئادەم بىلەن ئۇچرىشىپ ئۇنىڭدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سورايدۇ. ئۇ ئادەم: مەن ئۇنى مەدىنىنىڭ ئىچىدە كۆردۈم، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى مەدىنىگە بىرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشىدۇ، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا يەھۇدىيلارنىڭ ئۆزىگە سۇيقەست قىلماقچى بولغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى سۆزلەپ بېرىدۇ ۋە ئۇلارنى يەھۇدىيلارغا قارشى ئۇرۇش تەييارلىقىنى قىلىشقا ۋە ئۇلارغا قاراپ يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.

يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قوشۇننى باشلاپ كەلگەندە، ئۇلار قورغان ئىچىگە كىرىۋېلىپ ئۇنىڭدىن مۇداپىئەلىنىدۇ. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى قورغان ئەتراپىدىكى خورمىلارنى كېسىپ تاشلاپ ئوت قويۇشقا بۇيرۇيدۇ. يەھۇدىيلار: ئى مۇھەممەد! سەن كىشىلەرنى يەر - يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىن توسايتتىڭغۇ ۋە بۇنداق قىلغان كىشىنى ئەيىبلەيتتىڭغۇ؟ ئەمدى خورمىلارنى نېمە دەپ كېسىسەن ۋە ئوت قويىسەن؟ دەپ توۋلايدۇ.

ئەۋۋەل ئىبنى خەزەج جەمەتىدىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي، ۋەدىئە، مالك ئىبنى ئەبۇقەۋقەل، سۇۋەيد ۋە دائىس قاتارلىق بىر گۇرۇھ كىشىلەر بەنى نەزىر قەبىلىسىگە: چىڭ تۇرۇڭلار! يۇرتۇڭلارنى قاتتىق مۇداپىئە قىلىڭلار! بىز سىلەرنى ھەرگىز تاشلاپ قويمايمىز، ئەگەر سىلەر مۇھەممەدكە قارشى ئۇرۇش قىلساڭلار، بىزمۇ سىلەرنىڭ سېپىڭلاردا تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىمىز، ئەگەر يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىۋېتىلسەڭلار، بىزمۇ سىلەر بىلەن بىللە چىقىپ كېتىمىز، دەپ ئادەم ئەۋەتىدۇ.

يەھۇدىيلار ئۇلارغا ئىشىنىپ ئۇلارنىڭ ياردىمىنى كۈتتى. لېكىن ئۇلار سۆزىگە ئەمەل قىلمىدى. اللە يەھۇدىيلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى .ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۆزلىرىنى سۈرگۈن قىلىشىنى، جانلىرىغا زامىن بولماسلىقىنى، قورال - ياراقتىن باشقا مال - مۈلۈكلىرىدىن تۆگىلىرى كۆتۈرەلىگىدەك مىقدارىدا ئىلىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلىشىنى سورىدى. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار مال - مۈلۈكلىرىدىن تۆگىلىرى كۆتۈرەلىگۈدەك مىقدارىدا ئىلىپ كېتىشتى. ھەتتا ئۇلار ئۆيلىرىنى بۇزۇپ، ئىشىكلىرىنى كېشەكلىرى بىلەن قومۇرۇپ تۆگىلىرىگە ئارتىپ يولغا راۋان بولۇشتى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى خەيبەرگە، قالغان قىسمى شامغا كەتتى.

ئۇلارنىڭ ئىلىپ كېتەلمىگەن مال - مۈلكى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قالدى. بۇ غەنىمەتلەرنى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خالىغان يەرگە ئىشلىتىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا خاس قىلىپ بېرىلدى. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئىلگىرى ھىجرەت قىلغان مۇھاجىرلارغا بۆلۈپ بەردى. ئەنسارىلاردىن پەقەت سەھل ئىبنى ھۇنەيفنى ۋە ئەبۇدۇجانەگىلا بۇ غەنىمەتتىن بەردى. چۈنكى، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ

www.munber.org

يوقسۇل كىشىلەر ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدى. شۇڭا ئۇ ئىككىسىگە بۇ غەنىمەتتىن بەردى. بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن پەقەت يامىن ئىبنى ئۇمەير ۋە ئەبۇسەئىد ئىبنى ۋەھب قاتارلىق ئىككى كىشىلا مۇسۇلمان بولۇپ مال ـ مۈلكىنى قوغداپ قالدى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: يامىن جەمەتىدىن بەزىلەرنىڭ ماڭا سۆزلەپ بېرىشىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يامىنغا: «تاغاڭنىڭ ئوغلىنىڭ ماڭا ئەزىيەت يەتكۈزگەنلىكىگە ۋە سۈيىقەست قىلماقچى بولغانلىقىغا قارىمامسەن؟» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن يامىن تاغىسىنىڭ ئوغلى ئەمىر ئىبنى جەھاشنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن بىر ئادەمگە ھەق بېرىدۇ، ئۇ ئادەم ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: سۈرە ھەشرنىڭ ھەممە ئايەتلىرى بەنى نەزىر قەبىلىسى ھەققىدە نازىل بولدى.

﴿**اللە ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارنى (يەنى بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنى) تۇنجى قېتىملىق سۈرگۈنده ئۆيلىرىدىن ھەيدەپ چىقاردى، سىلەر ئۇلارنى (كۈچلۈك تۈرۈپ مۇنداق خار ھالدا) چىقىپ كېتىدۇ دەپ گۇمان قىلمىغان ئىدىڭلار**﴾ يەنى سىلەر ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ قورشىغان قىستىغىنە مۇددەت ئىچىدە مۇنداق ئاسان چىقىپ كېتىدۇ دەپ ئويلىمىغان ئىدىڭلار. ئۇلارنىڭ قورغانلىرى شۇنداق پۇختا ۋە مۇستەھكەم بولۇشىغا قارىماي، ئۇلار بۇ قۇرشاۋىغا پەقەت ئالتە كۈنلا بەرداشلىق بېرەلىدى. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قورغانلىرىنى ئۆزلىرىنى اللەنىڭ (ئازابىدىن) توسىيالايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى، ئۇلارغا اللەنىڭ ئازابى ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن كەلدى**﴾ يەنى اللە نىڭ ئازابى ئۇلار ئۇلارغا ئويلىمىغان يەردىن كەلدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (يەنى مەككە كاپىرلىرى) دىن ئىلگىرى ئۆتكەن كاپىرلار (ئۆز پەيغەمبەرلىرىگە) ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىپ (اللەنىڭ نۇرىنى ئۆچۈرمەكچى بولدى). اللە ئۇلارنىڭ (ھىيلە ـ مىكىر) بىناسىنى تەلتۆكۈس گۇمران قىلدى، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە (بۇ بىنانىڭ) ئۆگزىسى ئۆرۈلۈپ چۈشتى، ئۇلارغا ئۆزلىرى ئويلىمىغان يەردىن ئازاب كەلدى﴾[1].

﴿**اللە ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالدى**﴾ يەنى ئۇلارنى بىر ئايلىق يىراق مۇساپىدىن دۈشمىنىگە سېلىش قورقۇنچ بىلەن يارىدەم بېرىلگەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قورشىغان تۇرسا، ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قانداقمۇ قورقۇنچ چۈشمىسۇن؟! ﴿**ئۇلار ئۆيلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ قوللىرى ۋە مۆمىنلەرنىڭ قوللىرى بىلەن بۇزدى**﴾ يەنى ئۇلار ئۆيلىرىنىڭ تورۇسلىرىنى، كۆزلىرىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن نەرسىلەرنى بۇزۇپ، ئىشكىلىرىنى قومۇرۇپ تۆگىلىرىگە ئارتىپ كېتىشتى. ئۇرۇشە ئىبنى زۇبەير، ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ۋە بىر قانچە كىشىلەرمۇ بۇ ئايەت ھەققىدە يۇقىرىقىدەك دەيدۇ: ﴿**ئەگەر اللە ئۇلارنى سۈرگۈن بولۇشقا ھۆكۈم قىلمىغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنى دۇنيادا (ئۆلتۈرۈلۈش) بىلەن ئازابلايتتى**﴾ زۆھرى بۇ ئايەت ھەققىدە ئۇرۇۋە، سۇددى ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەگەر اللە ئۇلارنى يۇرتلىرىدىن سۈرگۈن بولۇشقا، مال ـ مۈلۈكلىرىدىن ئايرىلىشقا ھۆكۈم قىلمىغان بولسا ئىدى. اللە نىڭ دەرگاھىدىن ئۇلارغا ئۆلتۈرۈلۈش، ئەسىر ئېلىنىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان باشقا بىر ئازاب كەلگەن بولاتتى. چۈنكى، اللە ئۇلارغا ئاخىرەت يۇرتىدا جەھەننەم ئوتىدىن ئىبارەت قاتتىق ئازابنى تەييارلىغانىدىن سىرت بۇ دۇنيادىمۇ چوقۇم ئازابقا دۇچار بولىدۇ دەپ ھۆكۈم قىلىۋاتكەن ئىدى. ﴿**ئۇلار ئاخىرەتتە دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار بۇ ئازابقا چوقۇم دۇچار بولىدۇ.

﴿**بۇ (يەنى ئۇلارنىڭ سۈرگۈن قىلىنىشى) شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار اللە بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشتى**﴾ يەنى اللە تائالا پەيغەمبىرىنى ۋە مۆمىن بەندىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب قىلىپ، ئۇلارنى مۇشۇنداق جازالىدى. چۈنكى، ئۇلار اللە غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشى چىقتى.

---

[1] سۈرە نەھل 26 ـ ئايەت .

www.munber.org

الله نىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىغانلىقى ھەققىدە ئىلگىرى ئۆتكەن پەيغەمبەرلىرىگە نازىل قىلغان خۇش خەۋىرىنى ئىنكار قىلدى. ھالبۇكى، ئۇلار بۇ خۇش خەۋەردە كۆزدە تۇتۇلغان، خۇش بىشارەتچى بولغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى خۇددى ئوغۇللىرىنى بىلگەندەك بىلىدۇ. **﴿كىمكى الله بىلەن قارشىلىشىدىكەن، شۇبھىسىزكى، الله ئۇنى قاتتىق جازالايدۇ﴾**.

خورما دەرەخلىرىنىڭ كېسىلىشىنىڭ الله نىڭ رۇخسىتى بىلەن بولغانلىقى توغرىسىدا

﴿(ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۇرۇنقى پېتى ئۆزە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىگە الله رۇخسەت قىلىدۇ، (اللەنىڭ مۇنداق رۇخسەت قىلىشى) اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر﴾ ۋەقە مۇنداق بولغان: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئالغاندا ئۇلارغا ئاھانەت قىلىش، ئۇلارنى چۆچۈتۈش ۋە دىللىرىغا قورقۇنچ سېلىش ئۈچۈن ساھابىلارنى ئۇلارنىڭ خورمىلىرىنى كېسىشكە بۇيرىدۇ.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق بۇ ئايەت ھەققىدە يەزىد ئىبنى رۇمان، قەتادە، مۇقاتىل ئىبنى ھەييان قاتارلىقلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەنى نەزىر قەبىلىسىدىكىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئادەم ئەۋەتىپ: سەن ھەقىقەتەن كىشىلەرنى بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىن توسايتتىڭ، ئەمدى ساڭا نېمە بولدى؟ دەرەخلەرنى كېسىشكە بۇيرۇپسەنغۇ؟ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا بۇ ئايەت كەرىمنى نازىل قىلىدۇ. يەنى، ئى مۇسۇلمانلار! سىلەرنىڭ بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ خورمىلىرىنى كېسىپ تاشلىشىڭلار ياكى كەسمەسلىكىڭلارنىڭ ھەممىسى الله نىڭ رۇخسىتى، ئۇنىڭ ئىرادىسى، ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە رازىلىقى بىلەن بولىدۇ. بۇنداق قىلىش پەقەت دۇشمەننى ئازابلاش، رەسۋا قىلىش ۋە خارلاش ئۈچۈندۇر.

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: مۇھاجىرلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى خورمىنى كېسىشتىن توسۇپ بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ غەنىمىتىدۇر، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن خورمىنى كېسىشتىن توسقانلارنى تەستىقلاپ ۋە خورمىنى كەسكەنلەرنى گۇناھتىن ئاقلاپ قۇرئاندا ئايەت نازىل بولدى. ئۇنى كېسىش ياكى كەسمەسلىك پەقەت الله نىڭ رۇخسىتى بىلەن بولغاندۇر.

ئىمام نەسەئى بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇسۇلمانلار يەھۇدىيلارنى قورغانلىرىدىن چۈشۈشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن خورمىنى كېسىشكە بۇيرۇلدى. بۇ ئىش يەھۇدىيلارنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى. مۇسۇلمانلار: بىز خورمىنىڭ بەزىسىنى كېسىپ تاشلىدۇق، بەزىسىنى كەسمىدۇق. خورمىنى كېسىپ تاشلىغانلىقىمىز ئۈچۈن بىزگە ئەجىر، كەسمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن گۇناھ بولامدۇ - يوق؟ بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن چوقۇم سورىشىمىز كېرەك، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا **﴿(ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۇرۇنقى پېتى ئۆزە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىگە الله رۇخسەت قىلىدۇ، (اللەنىڭ مۇنداق رۇخسەت قىلىشى) اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر﴾** دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ خورمىلىرىنى كېسىپ تاشلاپ ئوت قويۇۋەتتى. بۇ ئەسەرنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: نەزىر قەبىلىسىنى ۋە قۇرەيزە قەبىلىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى ئۇرۇش قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەنى نەزىر

www.munber.org

قەبىلىسىنى سۈرگۈن قىلدى. قۇرەيزە قەبىلىسى بىلەن سۈلھى تۈزۈپ يۈرتلىرىدا قالدۇردى ۋە ئۇلارغا ياخشىلىق قىلدى. لېكىن، ئۇلارمۇ كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى چىقتى، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئۆلتۈرۈلدى، مالىلىرى ئولجا ئېلىندى. ئايالىرى، بالىلىرى ۋە مال - مۈلكى مۇسۇلمانلارغا تارقىتىپ بېرىلدى. پەقەت ئۇلاردىن ئاز بىر قىسىم كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ئامانلىق بەردى. ئۇلار ئىسلام دىنىغا كىردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئابدۇللاھ ئىبنى سالامنىڭ قەبىلىسى بولغان بەنى قەينۇقا قەبىلىسىنىڭ ۋە بەنى ھارىسە قەبىلىسىنىڭ يەھۇدىيلىرى ۋە مەدىنىدىكى پۈتۈن يەھۇدىيلارنى سۈرگۈن قىلدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئىبنى ئۆمەرنىڭ يەنە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ خورمىلىرىنى كېسىپ تاشلاپ ئوت قويدى، شۇنىڭ بىلەن غالىب ۋە بۈيۈك اللە بۇ ھەقتە: ﴿**(ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۇرۇنقى پېتى ئۆزە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىگە اللە رۇخسەت قىلىدۇ، (اللەنىڭ مۇنداق رۇخسەت قىلىشى) اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىقىۋچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دەيدۇ: بەنى نەزىر قەبىلىسى بىلەن بولغان ئۇرۇش ئوھۇد ئۇرۇشى ۋە بىئرىمەئۇنە ئۇرۇشىدىن كېيىن يۈز بەرگەن.

* * * * * * *

وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾

اللە پەيغەمبىرىگە ئۇلاردىن (يەنى بەنى نەزىرنىڭ مالىلىرىدىن) قايتۇرغان غەنىمەتلەرنى سىلەر ئات - تۆگىلەرنى چاپتۇرۇپ (يەنى ئەجىر قىلىپ، جاپا - مۇشەققەت تارتىپ) قولغا كەلتۈرگەن ئەمەس، لېكىن اللە پەيغەمبەرلىرىنى خالىغان ئادەمگە مۇسەللەت قىلىدۇ، اللە ھەر نەرسىگە قادىردۇر[6]. اللە پەيغەمبىرىگە غەنىمەت قىلىپ بەرگەن ئەھلى قۇرا (يەنى قۇرەيزە، نەزىر، پەدەك ۋە خەيبەر كۈففارلىرى)نىڭ مالىلىرىنى، ئىچىڭلارداكى بايلار ئارىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، اللەغا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش - ئەقرىبالىرىغا، يېتىملارگە، مىسكىنلارگە، ئىبن سەبىللەرگە خاس قىلدى، پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، اللەدىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن اللەنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر[7].

ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەر ۋە ئۇنى ئىشلىتىدىغان ئورۇنلار توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرنىڭ نېمىلەر ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ سۈپەتلىرىنى ۋە ھۆكۈملىرىنى بايان قىلىدۇ. ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەر خۇددى بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن ئېلىنغان

www.munber.org

غەنىمەتلەرگە ئوخشاش، ئات ۋە تۆگىلەرنى چاپىتۇرماي يەنى ئەجىر سىڭدۈرمەي قولغا كەلتۈرۈلگەن غەنىمەتلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. مۇسۇلمانلار بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ مال - مۈلكىنى، ئات - تۆگىلەرنى چاپتۇرماستىن يەنى دۈشمەنلەر بىلەن مەيدانغا چۈشۈپ ئېلىشىپ، ئۇرۇش قىلماستىن غەنىمەت ئالدى. بەلكى، ئۇلار الله تائالا دىللىرىغا سالغان قورقۇنچ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قورقۇپ، قورغانلىرىنى ئۆزلىكىدىن بىكار قىلدى. الله تائالا ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا غەنىمەت قىلىپ بەردى. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ غەنىمەتنى ئۆزى خالىغان بويىچە ئىشلەتتى. ئۇ بۇ غەنىمەتلەرنى غالىب ۋە بۈيۈك الله تۆۋەندىكى ئايەتلەردە كۆرسەتكەن بويىچە ئېھتىياجلىق بولغان مۇسۇلمانلارغا تارقىتىپ بەردى.

﴿الله پەيغەمبىرىگە غەنىمەت قىلىپ بەرگەن ئەھلى قۇرا (يەنى قۇرەيزە، نەزىر، پەدەك ۋە خەيبەر كۆففارلىرى) نىڭ مالىدىنى، ئىچىڭلاردىكى بايلار ئارىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، اللەغا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش - ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە خاس قىلدى، پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، اللەدىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن اللەنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر﴾ يەنى الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر ۋە يېڭىلمەستۇر، الله تائالاغا ھېچ نەرسە توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. بەلكى الله ھەر نەرسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىدۇر.

﴿الله پەيغەمبىرىگە غەنىمەت قىلىپ بەرگەن ئەھلى قۇرا (يەنى قۇرەيزە، نەزىر، پەدەك ۋە خەيبەر كۆففارلىرى)نىڭ مالىدىنى، ئىچىڭلاردىكى بايلار ئارىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، اللەغا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش - ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە خاس قىلدى﴾ يەنى پەتھى قىلىنغان پۈتۈن شەھەرلەردىن ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرنىڭ ھۆكمى بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن ئېلىنغان غەنىمەتلەرنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش بولىدۇ ۋە ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەر بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن ئېلىنغان غەنىمەتلەر مۇسۇلمانلار ئات - تۆگىلىرىنى چاپتۇرماستىن قولغا كەلتۈرگەن غەنىمەتلەر بولۇپ، الله تائالا بۇ غەنىمەتلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس قىلىپ بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ شۇ يىللىق چىقىمىنى بۇ غەنىمەتتىن سەرپ قىلىشقا قالدۇردى. قالغان قىسمىنى غالىب ۋە بۈيۈك الله يولىدا جىھاد قىلىش ئۈچۈن ئات - ئۇلاغ ۋە قورال - ياراق سېتىۋېلىشقا ئىشلەتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەبۇداۋۇد مالىك ئىبنى ئەۋسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى كۈن ئۆرلىگەن چاغدا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېنى چاقىرىشقا ئادەم ئەۋەتىپتۇ. مەن ئۇنىڭ يېنىغا كەلسەم ئۇ كارىۋات ئۈستىدە خورما قوۋزىقىدىن توقۇلغان، ئۈستى قاپلانمىغان كارىۋاتنىڭ يۆلىنىپ يۆلۈنۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. مەن ئۇنىڭ يېنىغا كىرگەندە ئۇ: ئى مالىك! سېنىڭ قەۋمىڭگە تەۋە بىر قىسىم ئائىلىلەر ئاستا - ئاستا بىرلەپ - ئىككىلەپ كۆچۈپ كېلىۋاتىدى. مەن ئۇلارغا نەرسە بېرىشكە بۇيرۇق قىلدىم. ئۇ نەرسىنى ئۇلارغا سەن تەقسىم قىلىپ بەرگىن، دېدى. مەن: ئۇنى تەقسىم قىلىپ بېرىشكە مەندىن باشقا ئادەمنى بۇيرىغان بولساڭ، دېدىم. ئۇ: ئۇ نەرسىنى قولۇڭغا ئالغىن، دېدى. شۇ چاغدا ئۆمەرنىڭ قېشىغا يەرفا كىرىپ كەلدى ۋە: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! ئوسمان ئىبنى ئەففان، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف رۇبەير ئىبنى ئەۋۋام ۋە سەئىد ئىبنى ئەبۇۋەققاس قاتارلىقلار قېشىڭغا كىرسە بولامدۇ؟ دېدى.

www.munber.org

ئۆمەر: ھەئە، كىرسۇن، دەپ ئۇلارنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت قىلدى. ئۇلار كىردى. ئاندىن ئۆمەرنىڭ قېشىغا يەرفا يەنە كىرىپ ئۇ: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! ئاببىاس بىلەن ئەلى قېشىڭغا كىرسە بولامدۇ؟ دېدى. ئۆمەر: ھەئە، كىرسۇن، دەپ ئۇ ئىككىسىنىڭ كىرىشىگىمۇ رۇخسەت قىلدى. ئۇ ئىككىسىمۇ كىردى. ئاببىاس: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! مەن بىلەن ئەلى ئىككىمىزنىڭ ئارىلىقىدا ھۆكۈم چىقىرىپ قويغىن، دېدى. ئولتۇرغانلارنىڭ بەزىسى: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! شۇنداق قىلغىن. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم قىلىپ ئۇلارنى راھەتكە چىقىرىپ قويغىن، دېدى.

مالىك ئىبنى ئەۋس سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئاببىاس بىلەن ئەلى سورۇندا ئولتۇرغان ھېلىقى بىر قانچە ئادەمنىڭ ئالدىغىراق چىققاندەك بىلىنىپ كەتتى. شۇڭا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ ئىككىسىگە: سىلەر توختاپ تۇرۇڭلار، دېدى. ئاندىن ئولتۇرغان ھېلىقى ئادەملەرگە قاراپ: ئاسمان ـ زېمىننى ئۆز ئەمرى بىلەن مۇئەللەق تۇرغۇزغان اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ سىلەردىن شۇنى تەلەپ قىلىمەنكى، سىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مىراس قالدۇرمايمىز. بىز قالدۇرغان مال ـ مۈلۈك سەدىقىدۇر» دېگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ دېدى. ئۇلار: ھەئە، بىلىمىز، دېدى. ئاندىن ئۆمەر ئەلى بىلەن ئاببىاسقا قاراپ: ئاسمان زېمىننى ئۆز ئەمرى بىلەن مۇئەللەق تۇرغۇزغان اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ سىلەر ئىككىڭلاردىن شۇنى تەلەپ قىلىمەنكى، سىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مىراس قالدۇرمايمىز بىز قالدۇرغان مال ـ مۈلۈك سەدىقىدۇر» دېگەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ دېدى. ئۇ ئىككىسى: ھەئە بىلىمىز، دېدى. ئۆمەر شەك شۈبھىسىزكى اللە تائالا ئىنسانلاردىن ھېچ ئادەمگە خاس قىلمىغان نەرسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس قىلىپ بەردى. اللە تائالا: ﴿**اللە پەيغەمبىرىگە ئۇلاردىن (يەنى بەنى نەزىرنىڭ مالىلىرىدىن) قايتۇرغان غەنىمەتلەرنى سىلەر ئات ـ تۆگىلەرنى چاپتۇرۇپ (يەنى ئەجىر قىلىپ، جاپا ـ مۇشەققەت تارتىپ) قولغا كەلتۈرگەن ئەمەس، لېكىن اللە پەيغەمبەرلىرىنى خالىغان ئادەمگە مۇسەللەت قىلىدۇ، اللە ھەر نەرسىگە قادىردۇر**﴾ دېدى. اللە تائالا بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن ئېلىنغان غەنىمەتلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس قىلىپ بەردى. اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ غەنىمەتلەرنى سىلەرگە بەرمەستىن پەقەت ئۆزىنىڭ قىلۋالغىنى يوق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ غەنىمەتتىن ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ بىر يىللىق چىقىمىنى ئېلىپ، قالغىنىنى دۆلەت خەزىنىسىگە قېتىۋەتتى، دېدى.

ئاندىن ئۆمەر ئولتۇرغانلارغا قاراپ: ئاسمان ـ زېمىننى ئۆز ئەمرى بىلەن مۇئەللەق تۇرغۇزغان اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ سىلەردىن شۇنى تەلەپ قىلىمەنكى، سىلەر بۇ ئەھۋالنى بىلەمسىلەر؟ دېدى ئۇلار: ھەئە، بىلىمىز، دېدى. ئاندىن ئۆمەر ئەلى بىلەن ئاببىاسقا قاراپ: ئاسمان ـ زېمىننى ئۆز ئەمرى بىلەن مۇئەللەق تۇرغۇزغان اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ سىلەر ئىككىڭلاردىن شۇنى تەلەپ قىلىمەنكى، سىلەر بۇ ئەھۋالنى بىلەمسىلەر؟ دېدى. ئۇ ئىككىسى: ھەئە، بىلىمىز، دېدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئەبۇبەكرى ئۆزىنى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئورۇنباسارى دەپ جاكارلىدى. سىلەر ئىككىڭلار ئەبۇبەكرىنىڭ قېشىغا كىلىپ: سەن ئى ئاببىاس! سەن قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلىدىن تېگىدىغان مىراسىڭنى تەلەپ قىلدىڭ. ئەلى ئايالىنىڭ ئاتىسىدىن تېگىدىغان مىراسنى تەلەپ قىلدى. شۇ چاغدا ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مىراس قالدۇرمايمىز، بىز قالدۇرغان مال ـ مۈلۈك سەدىقەدۇر» دېگەن، دېدى. اللە ئۆنىڭ راستچىل، ياخشى، توغرا يول تاپقۇچى ۋە ھەققە ئەگەشكۈچى ئادەم ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەبۇبەكرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قالغان مال ـ مۈلۈكنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۈستىگە

www.munber.org

ئالدى. ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن مەن ئۆزەمنى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئەبۇبەكرنىڭ ئورۇنباسارى دەپ جاكارلىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قالغان مال - مۇلۈكنى الله خالىغان ۋاقتىغا قەدەر باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۈستۈمگە ئالدىم. كېيىن سەن ۋە ئەلى مېنىڭ يېنىمغا كەلدىڭلار. ھەر ئىككىڭلارنىڭ دېمەكچى بولغىنى بىر گەپتۇر. سىلەر مەندىن شۇ مالنى تەلەپ قىلىپ كەلدىڭلار. مەن سىلەرگە: ئەگەر سىلەر خالىساڭلار، مەن ئۇ مال - مۇلۈكنى سىلەرگە بېرىمەن. لېكىن، سىلەر ئۇ مال - مۇلۈكنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقۇرغاندەك باشقۇرۇشقا الله نىڭ نامى بىلەن ۋەدە بېرىشىڭلار كېرەك، دېدىم. سىلەر شۇ ۋەدىگە ئاساسەن ئۇ مالنى مەندىن ئالدىڭلار ئاندىن كېيىن سىلەر قېشىمغا ئۇ مال - مۇلۈكنى ئاراڭلاردا باشقا ھۆكۈم بىلەن ھۆكۈم قىلىپ قويۇشۇمنى تەلەپ قىلىپ يەنە كەپسىلەر. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى مەن ئۇ مالنى ئاراڭلاردا قىيامەت قايىم بولغىچە باشقا ھۆكۈم بىلەن ھۆكۈم قىلمايمەن. ئەگەر سىلەر ئۇ مالنى باشقۇرۇشقا ئاجىزلىق قىلساڭلار، ئۇنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىڭلار.

﴿**ئىچىڭلاردىكى بايلار ئارىسىدا قولدىن - قولغا ئوتۇپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن**﴾ يەنى ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرنى بايلار ئېگەللىۋېلىپ كەمبەغەللەرگە ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسە بەرمەي، ئۆزلىرى خالىغانچە نەپىس - خائىشلىرىغا ئىشلىتىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئىشلىتىدىغان ئورۇنلارنى بىز بەلگىلەپ بەردۇق.

پەيغەمبەر بۇيرۇغان ۋە توسقان ھەر قانداق ئىشتا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار**﴾ يەنى پەيغەمبەر سىلەرنى نېمىگە بۇيرىسا، شۇنى قىلىڭلار. نېمىدىن توسىدۇ، شۇنىڭدىن يىراق تۇرۇڭلار. چۈنكى، ئۇ ھەقىقەتەن ياخشى ئىشنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. يامان ئىشنى قىلىشتىن توسىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى مەسۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ الله تائالا خال (مەڭ) چەككۈچى ئاياللارغا، خال چەكتۇرگۈچى ئاياللارغا، يۈزىنىڭ تۈكلىرىنى يۇلغۇچى ئاياللارغا، غالىب، بۇيۇك الله نىڭ يارىتىشىنى ئۆزگەرتىپ، گۈزەللىك ئۈچۈن چىشلىرىنى ياساتقان ئاياللارغا لەنەت قىلىدۇ.

بۇ سۆز بەنى ئەسەد قەبىلىسىدىن بەيتۇللاھتا تۇرىدىغان ئۇممۇ ياقۇپ دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئايالغا يېتىپ بارىدى. ئۇ ئايال ئىبنى مەسۇدنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئاڭلىشىمچە سەن مۇنداق، مۇنداق سۆزلەرنى قىلىپسەن، دېدى. ئىبنى مەسئۇد: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام لەنەت ئېيتقان ۋە الله تائالا نىڭ كىتابىدا لەنەت ئېيتىلغان كىشىلەرگە مەن نېمە دەپ لەنەت ئېيتمىغۇدەكمەن، دېدى. ئۇ ئايال: مەن قۇرئاننى باشتىن ئاياق ئوقۇپ چىقتىم، ئۇنىڭدا سەن دېگەن سۆزلەرنى تاپالمىدىم، دېدى. ئىبنى مەسئۇد ئەگەر قۇرئاننى تولۇق ئوقۇغان بولسىڭ ئۇنى تاپقان بولاتتىڭ ﴿**پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇمىدىڭىزمۇ؟ دېدى. ئۇ ئايال: ھەئە، ئوقۇدۇم،دېدى. ئىبنى مەسئۇد: شەك - شۇبھىسىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىشلارنى قىلىشتىن توستى، دېدى. ئۇ ئايال ئۇنداق ئىشلارنى سېنىڭ خوتۇن بالىلىرىڭمۇ قىلىدىغۇ، دەپ ئويلايمەن، دېدى. ئىبنى مەسئۇد: ئەمسە سىز بېرىپ قاراپ بېقىڭ، دېدى. ئۇ ئايال ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇ ئىشلاردىن بىرنىمۇ كۆرمىدى، ئاندىن قايتىپ كېلىپ: مەن ئۇلاردا بۇ ئىشلاردىن بىرنىمۇ كۆرمىدىم، دېدى. ئىبنى مەسئۇد: ئەگەر ئۇلاردا مۇنداق ئىشلاردىن بىرى تېپىلىپ قالسا، ئۇلار بىز بىلەن بىرگە ياشىيالمايدۇ، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن سىلەرنى بىرەر ئىشنى قىلىشقا بۇيرۇسام، سىلەر ئۇ ئىشنى كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئورۇنداڭلار، سىلەرنى بىرەر ئىشنى قىلىشتىن توسسام، ئۇ ئىشتىن يىراق تۇرۇڭلار».

﴿**اللە دىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن اللە نىڭ ئازابى قاتتىقتۇر**﴾ يەنى اللە نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئورۇنداشتا، توسقان ئىشلىرىدىن يېنىشتا اللە دىن قورقۇڭلار، چۈنكى، اللە غا ئاسىيلىق قىلغان، اللە نىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ ئۇنى ئورۇندىمىغان، اللە تۇسقان ۋە چەكلىگەن ئىشلارنى قىلغان ئادەمگە اللە نىڭ ئازابى ھەقىقەتەن قاتتىقتۇر.

* * * * * * *

لِلْفُقَرَآءِ ٱلْمُهَٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِمْ وَأَمْوَٰلِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿٨﴾ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلْإِيمَٰنَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ أُوتُوا۟ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

(ئۇ غەنىمەتنىڭ بىر قىسمى) دىياردىن ھەيدەپ چىقىرىلغان، مال ـ مۈلكىدىن ئايرىلغان پۇقرا مۇھاجىرلارغا خاستۇر، ئۇلار اللەنىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەيدۇ، اللەغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بېرىدۇ، ئەنە شۇلار (ئىماندا) سادىق ئادەملەردۇر[8]. ئۇلاردىن (يەنى مۇھاجىرلاردىن) مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغانلار (يەنى ئەنسارىلار) يېنىغا ھىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى (يەنى مۇھاجىرلارنى) دوست تۇتىدۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى) دىن ئەلا بىلىدۇ، ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر[9]. ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن» دەيدۇ[10].

ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرگە تېگىشلىك بولغان باشقا بىر تۈركۈم كىشىلەر ۋە مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرگە ئېرىشىشكە تېگىشلىك پۇقرالارنىڭ ھالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدۇ: ﴿**(ئۇ غەنىمەتنىڭ بىر قىسمى) دىياردىن ھەيدەپ چىقىرىلغان، مال ـ**

www.munber.org

مۇلكىدىن ئايرىلغان پېقىر مۇھاجىرلارغا خاستۇر﴾ يەنى ئۇلار الله نىڭ رەھمىتى ۋە رازىلىقىنى تىلىگەنلىكى، ئۆز قەۋمىگە قارشى چىققانلىقى ئۈچۈن يۇرتىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغان پېقىر مۇھاجىرلاردۇر.

﴿اللهغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بېرىدۇ، ئەنە شۇلار (ئىماندا) سادىق ئادەملەردۇر﴾ يەنى ئەنە شۇلار سۆزى بىلەن ئەمەلىيىتى بىردەك بولغان ئادەملەردۇر. ئەنە شۇلار مۇھاجىرلارنىڭ كاتتىلىرىدۇر.

ئاندىن الله تائالا ئەنسارىلارنى مەدھىيىلەپ ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى، شان - شەرىپىنى ۋە ھۆرمىتىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەسەت قىلماسلىق، ئۆزى موھتاج تۇرۇپ باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۈستۈن كۆرۈش ئالاھىدىلىكلىرىنى ماختاپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇلاردىن (يەنى مۇھاجىرلاردىن) مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغانلار(يەنى ئەنسارىلار)﴾** يەنى مۇھاجىرلاردىن ئىلگىرى مەدىنىدە ئولتۇراقلاشقان ۋە كۆپ ساندىكى مۇھاجىرلاردىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان ئەنسارىلاردۇر.

﴿يېنىغا ھىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى (يەنى مۇھاجىرلارنى) دوست تۇتىدۇ﴾ يەنى ئەنسارىلار سېخى ۋە ئېسىل ئادەملەر بولغانلىقى ئۈچۈن مۇھاجىرلانى دوست تۇتىدۇ. ئۇلارنى مال - مۈلۈكلىرىگە شېرىك قىلىدۇ. ئۆمەر مۇنداق دەيدۇ: مۇھاجىرلارنىڭ ھەققىنىڭ تونۇلۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىنىڭ قوغدىلىشى ئۈچۈن مەندىن كېيىن خەلىپىلىكنى دەسلەپتە ئىمان ئېيتقان مۇھاجىلارغا ۋەسىيەت قىلىپ تاپشۇرىمەن. مۇھاجىرلاردىن ئىلگىرى مەدىنىدە يەرلەشكەن ۋە ئىمانى كۈچلۈك بولغان ئەنسارىلار ھەققىدە ئۇلارنىڭ ياخشى ئىشلىرىنى قوبۇل قىلىش، يامان ئىشلىرىنى كەچۈرۈشكە تەۋسىيە قىلىمەن. بۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مۇھاجىرلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز قېشىغا كەلگەن قەۋمدەك ياخشى قەۋمنى كۆرمىدۇق. ئۇلار ئازنى ئەڭ ياخشى رەۋشتە يەتكۈزىدۇ، كۆپىنى ئەڭ ياخشى رەۋشتە سەرپ قىلىدۇ، ئۇلار ھەققەتەن بىزنى ئۆزۈق - تۇلۇك بىلەن تەمىنلىدى. يېمەك - ئىچمەكلىرىگە شېرىك قىلدى. ھەتتا بىز ئۇلار بىزنىڭ ئەجرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كېتىدىغان بولدى، دەپ قورقىتۇق، دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، ئۇلارنى ماختىشىڭلار ۋە ئۇلار ئۈچۈن الله تائالاغا دۇئا قىلىشىڭلار يېتەرلىكتۇر» دېدى.

ئىمام بۇخارى ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەنسارىلارغا بەھرەينىنى بۆلۈپ بېرىش ئۈچۈن ئۇلارنى چاقىردى. ئۇلار: بىز ئالمايمىز، لېكىن، مۇھاجىر قېرىنداشلىرىمىزغىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش جاي بۆلۈپ بەرسەك، ئاندىن ئۇنى قوبۇل قىلىمىز، دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداقتا ئۇنى سىلەرگە بۆلۈپ بەرمەيمەن، سىلەر ماڭا ئۇچراشقانغا قەدەر سەۋر قىلىڭلار، مەندىن كېيىن سىلەرگە غەنىمەتلەرنى تەقسىم قىلىشتا تەڭسىزلىك بولىدۇ» دېدى.

ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەنسارىلار: خورمىزالىقنى بىز بىلەن مۇھاجىر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلىپ بەرگىن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق» دېدى. ئۇلار: ئۇنداقتا مۇھاجىر قېرىنداشلىرىمىز خورمىزارلىقنىڭ ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ بەرسۇن، بىز ئۇلارنى باغدىن چىققان مەھسۇلاتقا شېرىك قىلايلى، دېدى. مۇھاجىرلار: بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى، دېدى.

www.munber.org

ئەنسارىلارنىڭ مۇھاجىرلارغا ھەسەت قىلمىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ﴾ يەنى ئەنسارىلار الله تائالا مۇھاجىرلارغا بەرگەن يۇقىرى مەرتىۋە، شان ـ شەرەپ ۋە ئېتىبارغا ئېلىنىش قاتارلىق ئارتۇقچىلىقلارغا قارىتا ئۇلارغا ئىچىلىرىدە ھەسەت قىلمايدۇ.

ئەنسارىلارنىڭ باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەلا بىلگەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى)دىن ئەلا بىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرى قاتتىق ئېھتىياجلىق تۇرۇقلۇق باشقا موھتاج كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تەمىنلەشتىن بۇرۇن تەمىنلەيدۇ.

ئىمام ئەبۇداۋۇد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تەر تۆكۈپ ئاز پۇلغا ئېرىشكەن ئادەمنىڭ قىلغان سەدىقىسى ئەڭ ئەۋزەل سەدىقىدۇر».

مۇنداق ئادەملەرنىڭ مەرتىۋىسى الله تائالا: ﴿ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ﴾[1] ۋە ﴿الله نى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش ـ ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە (يەنى پۇل ـ مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازاتلىقىغا ئېرىشىشگە پۇل ـ مال يارىدىم بېرىش﴾[2] دەپ سۈپەتلىگەن ئادەملەرنىڭ مەرتىۋىسىدىن يۇقىرى بولىدۇ. چۈنكى، بۇ ئايەتتە ئېلىنغان ئادەملەر (سەدىقە) بەرگەن نەرسىلىرىنى ياخشى كۆرۈپ تۇرۇپ سەدىقە بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ نەرسىلەرگە زۆرۈر ئېھتىياجى بولماسلىقى مۇمكىن. ئەمما يۇقىرىدىكى ئايەت ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان ئادەملەرگە كەلسەك، ئۇلار سەرپ قىلغان نەرسىگە ئۆزلىرى قاتتىق موھتاج تۇرۇقلۇق يەنىلا باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىدۇ.

بۇ مەرتىۋىگە ئېرىشكەنلەردىن بىرى ئەبۇبەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدۇر، ئۇ بايلىقىنىڭ ھەممىسىنى سەدىقە قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «خوتۇن ـ بالىلىرىڭنىڭ تەمىناتى ئۈچۈن نېمە ئېلىپ قالدىڭ؟» دېگەندە، ئەبۇبەكرى: ئۇلارغا الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ئېلىپ قالدىم، دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

يەرمۈك ئۇرۇشىدا يارىلانغان ئىكرىمە ۋە ئۇنىڭ ئىككى ھەمراھىغا تەڭلەنگەن سۇمۇ بۇ مەرتىۋىگە ئىگە كىشىلەرنىڭ ئەمەلىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ھەر بىرى قاتتىق يارىلانغان، سۇغا ئىنتايىن موھتاج تۇرۇقلۇق ئۆزىگە تەڭلەنگەن سۇنى يېنىدىكى ھەمراھىغا بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇمۇ يېنىدىكى ھەمراھىغا بېرىشكە بۇيرۇيدۇ، شۇنداق قىلىپ بۇ سۇ ئۇچىنچى ئادەمگە يېتىپ بارماستىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئۇلاردىن بىرىمۇ بۇ سۇنى ئىچەلمەيدۇ. الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن ۋە ئۇلارنى مەمنۇن قىلسۇن!

ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئاچ قالدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالىلىرىنىڭ يېنىغا ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلاردا ئۇنىڭغا بەرگىدەك بىرەر نەرسە تاپالمىغاندىن

---

[1] سۈرە ئىنسان8 ـ ئايەت.
[2] سۈرە بەقەر 177 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كېيىن: «بۇ كېچە بۇ ئادەمنى مېھمان قىلىدىغان بىرەر ئادەم يوقمۇ؟ الله ئۇنىڭغا مەرھەمەت قىلىدۇ» دېدى. ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم ئۆرنىدىن تۇرۇپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنى مەن مېھمان قىلاي، دېدى. ئاندىن ئۇ ئۆيىگە بېرىپ ئايالىغا: بۇ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مېھمىنى، ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئايىمىڭ، دېدى. ئايالى: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۆيدە باللارغا بېرىدىغان يېمەكلىكىردىن باشقا نەرسە يوق، دېدى. ئۇ ئادەم: باللار كەچلىك تاماق يەيدىغان ۋاقىت بولغاندا ئۇلارنى ئۇخلىتىپ، ئاندىن تاماقنى داستىخانغا ئېلىپ كېلىڭ، ئاندىن مېھماننىڭ تاماقنى تارتىنماي يېيىشى ئۈچۈن چىراقنى پۈۋلىگەن بولۇپ ئۈچۈرۋېتىڭ. بۇ كېچە بىز تاماق يېمەي قورساقلىرىمىزنى پۈكۈپ ئۆتكۈزەيلى، دېدى. ئۇنىڭ ئايالى ئېرىنىڭ دېگىنىدەك قىلدى.

ھېلىقى ئادەم ئەتىسى ئەتىگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بارىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «غالىب ۋە بۈيۈك الله ھەقىقەتەن پالانى ئەر بىلەن پالانى ئايالىنىڭ قىلغان ئىشىدىن مەمنۇن بولدى» دېدى. ۋە الله تائالا: ﴿**ئۆلار موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى) دىن ئەلا بىلىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ئىمام مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە بۇ ھەدىستىكى ئۇ ئەنسارىنىڭ ئىسمى ئەبۇتەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەپ كۆرسىتىلگەن.

﴿**ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر**﴾ يەنى كىم بېخىللىقتىن ساقلانسا، ئۇ ھەقىقەتەن مەقسەتكە ۋە نىجاتلىققا ئېرىشىدۇ.

ئىمام ئەھمەد جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىشتىن قەتئىي ساقلىنىڭلار. چۈنكى، زۇلۇم قىيامەت كۈنى زۇلمەت كەلتۈرىدۇ. بېخىللىقتىن قورقۇڭلار، چۈنكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر بېخىللىقى بىلەن ھالاك قىلىندى. بېخىللىق ئۇلارنى قان تۆكۈشكە ۋە ھارام نەرسىلەرنى ھالال قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەسۋەد ئىبنى ھىلالنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئابدۇللاھنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى ئابدۇللاھ! مەن ئۆزەمنى ھەقىقەتەن ھالاك بولدۇممىكىن دەپ قورقۇۋاتىمەن، دېدى. ئابدۇللاھ ئۇنىڭغا: نېمىشقا؟ دېدى. ئۇ: مەن الله تائالانىڭ: ﴿**ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر**﴾ دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. مەن بىر بېخىل ئادەممەن، قولۇمدىن ھېچ نەرسە چىقارمىغىلى تاس قالمەن، دېدى. ئابدۇللاھ: بۇ الله تائالا قۇرئاندا تىلغا ئالغان بېخىللىق ئەمەس، الله تائالا قۇرئاندا تىلغا ئالغان بېخىللىق بولسا قېرىندىشىڭنىڭ مېلىنى زۇلۇم بىلەن يەۋالغانلىقىڭدىن ئىبارەتتۇر. لېكىن، سېنىڭ بۇ بېخىللىقىڭغا كەلسەك، بۇ بىر ياماڭ ئىللەت، دېدى.

﴿**ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن» دەيدۇ**﴾ بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلگەنلەر ئۆرۈشسىز ئېلىنغان غەنىمەتتىن ئېلىشقا ھەقلىق بولغان ئۇچىنچى قىسىم پېقىر كىشىلەردۇر. ئۇلار مۇھاجىرلاردۇر. ئاندىن كېيىنكى دەرىجىدە ئەنسارىلار، ئاندىن ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر تۇرىدۇ.

الله تائالا سۈرە تەۋبىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ھەممىدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارىلاردىن، ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر (يەنى تابىئىنلار ۋە قىيامەتكىچە ئۇلارنىڭ

www.munber.org

يولىدا ماڭغانلار) دىن الله رازى بولدى، ئۇلارمۇ الله دىن مەمنۇن بولدى﴾[1] يەنى ياخشى ئىش قىلىش بىلەن ئۇلارنىڭ ياخشى ئىش ـ ئىزلىرىغا ۋە گۈزەل سۈپەتلىرىگە ئەگەشكەن، ئۇلارغا يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا دۇئا قىلغان كىشىلەر ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ئەگەشكۈچىلىرىدۇر.

شۇڭا الله تائالا بۇ ئايەت كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن**» دەيدۇ﴾.

ئىمام مالىك بۇ ئايەت كەرىمدە ساھابىلەرگە تىل تەگكۈزىدىغان رافىزىنىڭ[2] ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلىرىدىن نېسىۋىسى يوق دەپ ناھايىتى ياخشى ھۆكۈم چىقاردى. چۈنكى، ئۇلار الله تائالا: ﴿**پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن**﴾ دەيدۇ، دەپ مەدھىيىلىگەن ئەنە شۇ كىشىلەرنى رافىزە سۆكىدۇ.

ئىمام ئەبۇھاتەم ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: رافىزىلەر ساھابىلەرگە مەغپىرەت تەلەپ قىلىشقا بۇيرۇلدى. لېكىن ئۇلار ساھابىلەرگە تىل تەگكۈزدى. ئاندىن ئائىشە ﴿**ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېھرىبانسەن**» دەيدۇ﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى ئوقۇدى.

* * * * * * *

۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخْوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُواْ لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُواْ لَا يَنصُرُونَهُمْ وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ ٱلْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَٰتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَآءِ جُدُرٍ ۚ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُواْ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ ٱكْفُرْ

[1] سۈرە تەۋبە 100 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] رافىزىلەر شىئەمەزھىپىدىكى بىر تارماق بولۇپ، ساھابىلارنى سۆكىدۇ.

www.munber.org

فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾

مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى) ئىنكار قىلغان ئەھلى كىتاب بۇرادەرلىرىگە: «يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىۋېتىلسەڭلار، بىز چوقۇم سىلەر بىلەن بىللە چىقىپ كېتىمىز، ھەرگىز سىلەرنىڭ زىيىنىڭلار ھېسابىغا باشقا ئادەمگە ئىتائەت قىلمايمىز، سىلەرگە ئۇرۇش ئېچىلسا چوقۇم سىلەرگە ياردەم بېرىمىز» دېيىشكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر[11]. ئەگەر ئۇلار ھەيدەپ چىقىرىلسا، مۇناپىقلار ئۇلار بىلەن بىللە چىقمايدۇ، ئەگەر ئۇلارغا ئۇرۇش ئېچىلسا، مۇناپىقلار ئۇلارغا ياردەم بەرمەيدۇ، بەرگەن تەقدىردىمۇ يۈز ئۆرۈپ قاچىدۇ، ئەھلى كىتاب ياردەمگە ئېرىشەلمەيدۇ[12]. شۈبھىسىزكى، سىلەر ئۇلارنىڭ دىللىرىدا اللەغا قارىغاندىمۇ قورقۇنچلۇقسىلەر (يەنى ئۇلار سىلەردىن اللەدىن قورققاندىنمۇ بەك قورقىدۇ)، بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار اللەنىڭ (ئۇلۇغلۇقىنى) چۈشەنمەيدىغان قەۋمدۇر[13]. ئۇلار پەقەت مۇستەھكەم شەھەر ئىچىدە ياكى تاملارنىڭ ئارقىسىدا تۇرغاندىلا، ئاندىن سىلەرگە قارشى بىرلىشىپ ئۇرۇش قىلالايدۇ، ئۇلارنىڭ ئۇرۇشى ئۆز ئىچىدە قاتتىقتۇر، ئۇلارنى ئۆم دەپ ئويلايسەن، ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ دىللىرى تارقاقتۇر، بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار چۈشەنمەيدىغان قەۋمدۇر[14]. ئۇلار (يەنى يەھۇدىيلار) ئۇلاردىن ئىلگىرى يېقىندىلا ئۆتكەن، قىلمىشلىرىنىڭ ۋابالىنى تېتىغانلارغا (يەنى مۇشرىكلارغا) ئوخشايدۇ، ئۇلار (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ[15]. ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇشقا) شەيتانغا ئوخشايدۇ، ئۆز ۋاقتىدا شەيتان ئىنسانغا: «كاپىر بولغىن» دېدى. ئىنسان كاپىر بولغان چاغدا، شەيتان: «مەن سەندىن ئادا ـ جۇدامەن، مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەدىن قورقىمەن» دېدى[16]. ئۇلارنىڭ (يەنى شەيتان بىلەن ئىنساننىڭ) ئاقىۋىتى بىرلىكتە دوزاخقا كىرىش، دوزاختا مەڭگۈ قېلىش بولدى، ئەنە شۇ زالىملارنىڭ جازاسىدۇر[17].

مۇناپىقلارنىڭ بەنى نەزىر قەبىلىسىگە يالغان ۋەدە بەرگەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان مۇناپىقلارنىڭ بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇلارغا ياردەم بېرىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى) ئىنكار قىلغان ئەھلى كىتاب بۇرادەرلىرىگە: «يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىۋېتىلسەڭلار، بىز چوقۇم سىلەر بىلەن بىللە چىقىپ كېتىمىز، ھەرگىز سىلەرنىڭ زىيىنىڭلار ھېسابىغا باشقا ئادەمگە ئىتائەت قىلمايمىز، سىلەرگە ئۇرۇش ئېچىلسا چوقۇم سىلەرگە ياردەم بېرىمىز» دېيىشكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر**﴾ يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارغا بەرگەن ۋەدىسىدە ئەلۋەتتە يالغانچىلاردۇر. چۈنكى، ئۇلارغا يەھۇدىيلارغا ئۆزلىرى نىيىتىدە ۋاپا قىلمايدىغان بىر سۆزنى قىلدى.

يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇلارنىڭ دېگەن سۆزلىرى ئەمەلگە ئاشمايدىغان سۆزلەردۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر ئۇلار ھەيدەپ چىقىرىلسا، مۇناپىقلار ئۇلار بىلەن بىللە چىقمايدۇ، ئەگەر ئۇلارغا ئۇرۇش ئېچىلسا، مۇناپىقلار ئۇلارغا ياردەم بەرمەيدۇ**﴾ يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنىڭ سىپىدا تۇرۇپ ئۇرۇشمايدۇ ﴿**بەرگەن تەقدىردىمۇ**﴾ يەنى يەھۇدىيلارنىڭ سىپىدا تۇرۇپ ئۇرۇشقان تەقدىردىمۇ.

www.munber.org

﴿يۇز ئۆرۈپ قاچىدۇ، ئەھلى كىتاب يارەمگە ئېرىشەلمەيدۇ﴾ مانا بۇ مۇناپىقلارنىڭ يارەمگە ئېرىشەلمەيغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان يەنە بىر پاكىتتۇر.

﴿شۇبھىسىزكى، سىلەر ئۇلارنىڭ دىللىرىدا اللەغا قارىغاندىمۇ قورقۇنچلۇقسىلەر (يەنى ئۇلار سىلەردىن اللەدىن قورققاندىنمۇ بەك قورقىدۇ)﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر تۈركۈم كىشىلەر دۈشمەندىن گويا الله (نىڭ ئازابىدىن) قورققاندەك بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەررەك قورقىدۇ﴾[1].

﴿ئۇلار اللەنىڭ (ئۇلۇغلۇقىنى) چۈشەنمەيدىغان قەۋمدۇر. ئۇلار پەقەت مۇستەھكەم شەھەر ئىچىدە ياكى تاملارنىڭ ئارقىسىدا تۇرغاندىلا، ئاندىن سىلەرگە قارشى بىرلىشىپ ئۇرۇش قىلالايدۇ﴾ يەنى ئۇلار قورقۇنچاق ۋە توخۇ يۈرەك بولغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام قوشۇنىغا جەك مەيدانىدا قارشىلىق قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ. بەلكى، ئۇلار قورغانلار ياكى تاملار ئارقىسىدا قورشاۋدا قالغاندا، ئۆزلىرىنى مۇداپىئە قىلىشقا قىستالغاندا ئاندىن ئۇرۇش قىلىدۇ.

﴿ئۇلارنىڭ ئۇرۇشى ئۆز ئىچىدە قاتتىقتۇر﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئۆزئارا دۈشمەنلىكى قاتتىقتۇر، الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىرىڭلارغا بىرىڭلارنىڭ ئازابىنى تېتىتىشقا قادىردۇر﴾[2].

﴿ئۇلارنى ئۆم دەپ ئويلايسەن، ھالبۇكى ئۇلارنىڭ دىللىرى تارقاقتۇر﴾ يەنى ئۇلارنى بىرلەشكەندەك كۆرسەن ئۆزئارا ئىناقتەك پەرەز قىلىسەن. ھالبۇكى ئۇلار ئىنتايىن چېچىلاڭغۇدۇر. ئىبراھىم نەخەئى مۇنداق دەيدۇ: ئەھلى كىتاب بىلەن مۇناپىقلار ئىناق ئەمەس «بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار چۈشەنمەيدىغان قەۋمدۇر» ﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇشقا) شەيتانغا ئوخشايدۇ، ئۆز ۋاقتىدا شەيتان ئىنسانغا: «كاپىر بولغىن» دېدى. ئىنسان كاپىر بولغان چاغدا، شەيتان: «مەن سەندىن ئادا ـ جۇدامەن، مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەدىن قورقىمەن» دېدى﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ يەھۇدىيلار يېقىندىلا قىلمىشلىرىنىڭ ۋابالىنى تېتىغان بەنى قەينۇقا قەبىلىسىنىڭ يەھۇدىيلىرىغا ئوخشايدۇ. قەتادە ۋە مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاقمۇ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسقا ئوخشاش دەيدۇ.

مۇناپىقلار بىلەن يەھۇدىيلارنىڭ بۇ ۋەقەدىكى مىسالى توغرىسىدا

﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇشقا) شەيتانغا ئوخشايدۇ، ئۆز ۋاقتىدا شەيتان ئىنسانغا: «كاپىر بولغىن» دېدى. ئىنسان كاپىر بولغان چاغدا، شەيتان: «مەن سەندىن ئادا ـ جۇدامەن، مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەدىن قورقىمەن» دېدى﴾ يەنى ئەنە شۇ يەھۇدىيلار مۇناپىقلارنىڭ سىلەرگە ياردەم بېرىمىز دېگەن ۋەدىسىگە ئالدانىدى. مۇناپىقلار ئۇلارغا ئەگەر سىلەرگە ئۇرۇش ئېچىلسا، چوقۇم سىلەرگە ياردەم بېرىمىز، دېگەن ئىدى. ھەقىقەتلەر ئەمەلىيەتكە ئايلىنىپ يەھۇدىيلار قورشاۋغا ۋە ئۇرۇشقا دۇچ كەلگەندە مۇناپىقلارنىڭ ئۇلار بىلەن كارى بولمىدى ۋە ئۇلارنى ھالاكەتكە تاشلاپ قويدى. ئۇلارنىڭ بۇ مىسالى شەيتاننىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. شەيتان ئىنسانغا كۇفرىنى چىرايلىق كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىنسان شەيتان چىرايلىق كۆرسەتكەن كۇفرىغا كىرىپ بولغاندا، شەيتان ئىنساندىن ئادا ـ جۇدا بولدى ۋە ﴿مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە دىن قۇرقىمەن﴾ دېدى. ﴿ئۇلارنىڭ (يەنى شەيتان بىلەن ئىنسانىنىڭ) ئاقىۋىتى بىرلىكتە دوزاخقا كىرىش، دۇزاختا مەڭگۈ

---

[1] سۈرە نىسا 77 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنئام 65 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قەلبلىش﴾ يەنى كۇفرىنىڭ ۋە كۇفرىلىق قىلغۇچىنىڭ ئاقىۋىتى ۋە باراز جايى مەڭگۈ قالىدىغان دوزاخ، جەھەننەم بولدى ﴿**ئەنە شۇ زالىملارنىڭ جازاسىدۇر**﴾ يەنى بۇ ھەر قانداق زالىمنىڭ جازاسىدۇر.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٨ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ١٩ لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ٢٠

ئى مۆمىنلەر! اللەدىن قورقۇڭلار، ھەر ئادەم ئەتە (يەنى قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن (ياخشى ئەمەللەردىن) نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن، اللەدىن قورقۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر[18]. سىلەر اللەنى ئۇنتۇغان، شۇنىڭ بىلەن اللە ئۇلارغا ئۆزلىرىنى ئۇنتۇلدۇرغان كىشىلەردەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار پاسىقلاردۇر[19]. ئەھلى دوزاخ بىلەن ئەھلى جەننەت (قىيامەت كۈنى) باراۋەر بولمايدۇ، ئەھلى جەننەت بولسا مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر[20].

تەقۋادارلىق قىلىشقا ۋە قىيامەت كۈنى ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد مۇنزىر ئىبنى جەرىردىن ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بىر كۈنى چۈش ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا ئىدۇق. ئۇنىڭ قېشىغا يالاڭ ئاياق، كىيىملىرى جۇل - جۇل، يەڭسىز جىلىتكە كىيىۋالغان ۋە قىلىچ ئېسىۋالغان بىر قەۋم كەلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇزەر قەبىلىسىدىن ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ يوقسۇل ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە ئۆيىگە كىرىپ كېتىپ قايتىپ چىقتى - دە، بىلالنى ئەزان ئوقۇشقا ۋە نامازغا تەكبىر ئېيتىشقا بويرىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى ئوقۇدى. ئاندىن خۇتبە سۆزلەپ مۇنداق دېدى. ﴿ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن) نۇرغۇن ئەر - ئاياللارنى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار، بىر - بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورايدىغان اللە دىن قورقۇڭلار، سىلە - رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار، اللە ھەقىقەتەن سىلەرنى (يەنى پۈتۈن ئەھۋالىڭلارنى) كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1] ۋە سۈرە ھەشرىدىكى ﴿**ھەر ئادەم ئەتە (يەنى قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن (ياخشى ئەمەللەردىن) نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. ئادەملەر تىللا، تەڭگە، كىيىم - كېچەك قاتارلىق نەرسىلەرنى، بۇغداي ۋە خورمىلارنى سەدىقە بەردى. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بىر خورمىنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ سەدىقە قىلىڭلار» دېدى. ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم قوللىرى ئاران كۆتەرگەن بىر خالتا نەرسىنى ئېلىپ كېلىپ سەدىقە قىلدى. ئاندىن كىشىلەر ئارقا - ئارقىدىن سەدىقە بېرىشكە باشلىدى. ھەتتا مەن ئاشلىق ۋە كىيىم - كېچەكتىن توپلانغان ئىككى دۆۋىنى كۆردۈم. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايىنىڭ ئېچىلىپ، قايغۇ - ھەسرەتتىن ئەسەر قالمىغانلىقىنى كۆردۈم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «كىمكى ئىسلامدا بىر ياخشى ئىشنى

---

[1] سۈرە نىسا 1 - ئايەت.

www.munber.org

يولغا قويسا، ئۇنىڭغا ئۇ ئىشنىڭ ساۋابى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئىشقا ئەمەل قىلغانلارنىڭ ئەجرىلىرىدىن ھېچ نەرسە كېمەيتىۋېتىلمەستىن بىر كىشىلىكتىن ساۋاب يېزىلىدۇ. كىمكى ئىسلامدا بىر يامان ئىشنى يولغا قويسا ئۇنىڭغا ئۇ ئىشنىڭ گۇناھى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئىشقا ئەمەل قىلغانلارنىڭ گۇناھىدىن ھېچ نەرسە كېمەيتىۋېتىلەستىن بىر كىشىلىكتىن يېزىلىپ تۇرىدۇ».

﴿**ئى مۇمىنلەر الله دىن قورقۇڭلار**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە مومىنلەرنى تەقۋادارلىق قىلىشى بۇيرىدى.چۈنكى، تەقۋادارلىق قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىشنى قىلىش ۋە چەكلەنگەن ئىشنى تاشلاشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

﴿**ھەر ئادەم ئەتە(يەنى قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن (ياخشى ئەمەللەردىن) نېمىلەرنى تەييارلىغانلىقىغا قارىسۇن**﴾ يەنى سىلەر ھېسابقا تارتىلىشتىن ئىلگىرى ئۆزەڭلاردىن ھېساب ئېلىڭلار. قىيامەت كۈنى ئۈچۈن ۋە پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ ئالدىغا قويۇش ئۈچۈن ياخشى ئەمەللەردىن نېمىلەرنى ئۆزەڭلارغا ساقلىغانلىقىڭلارغا قاراڭلار. ﴿**الله دىن قورقۇڭلار، الله ھەقىقەتەن قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر**﴾ يەنى سىلەر ئەمەل قىلىڭلار. الله سىلەرنىڭ پۈتۈن ئەمەلىڭلارنى ۋە ئەھۋالىڭلارنى بىلگۈچىدۇر. الله غا ھېچ نەرسە مەخپىي ئەمەس، سىلەرنىڭ ئىشىڭلارنىڭ چوڭ ـ كىچىكىنىڭ ھەممىسى الله دىن يوشۇرۇن قالمايدۇ.

﴿**سىلەر الله نى ئۇنتىغان شۇنىڭ بىلەن الله ئۇلارغا ئۆزلىرىنى ئۇنتۇلدۇرغان كىشىلەردەك بولماڭلار**﴾ يەنى الله تائالا نى ئەسلەشنى ئۇنتۇماڭلار. الله تائالانى ئەسلەشنى ئۇنتىساڭلار، الله سىلەرگە قىيامەت كۈنى ئۆزەڭلارغا ئەسقاتىدىغان ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشىڭلارنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ. چۈنكى، جازا ئەمەلنىڭ ئۆز تېپىدىن بولىدۇ، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەنە شۇلار پاسىقلاردۇر**﴾ يەنى الله تائالانىڭ ئىتائىتىدىن چىققان، قىيامەت كۈنى زىيان تارتىدىغان ۋە ھالاك بولىدىغان كىشىلەردۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئى مۆمىنلەر! مالليرىڭلار ۋە بالليرىڭلار سىلەرنى اللەنىڭ زىكرىدىن (يەنى اللەنىڭ تائىتـ ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىملەركى شۇنداق قىلقىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر﴾[1].

جەننەت ئەھلى بىلەن دوزاخ ئەھلىنىڭ باراۋەر بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئەھلى دوزاخ بىلەن ئەھلى جەننەت (قىيامەت كۈنى) باراۋەربولمايدۇ**﴾ يەنى الله تائالا نىڭ ھۆكمىدە دوزاخ ئەھلى بىلەن جەننەت ئەھلى قىيامەت كۈنى باراۋەر بولمايدۇ. بۇ ھەقتە الله تەئالا مۇنداق دېگەن: ﴿ياماڭ ئىشلارنى قىلغانلار (يەنى گۇناھكار كۇففارلار) ئۆزلىرىنى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلاردەك قىلىشىمىزنى، ھاياتلىقتا، ماماتلىقتا ئۇلار بىلەن ئوخشاش قىلىشىمىزنى ئويلامدۇ؟ (يەنى ئۇلارنى ئوخشاش قىلىشىمىز مۇمكىن ئەمەس) ئۇلارنىڭ چىقارغان ھۆكمى نېمىدېگەن ياماڭ!﴾[2] ﴿ئەما بىلەن كۆزى كۆرىدىغان ئادەم (يەنى مۆمىن بىلەن كاپىر) باراۋەر بولمايدۇ، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ئادەملەر بىلەن ياماڭ ئىش قىلغۇچى ئادەملەر باراۋەر بولمايدۇ. سىلەر ئاز ۋەز ـ نەسىھەت ئالىسىلەر﴾[3] ﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق

[1] سۈرە مۇناڤىقۇن 9 ـ ئايەت.
[2] سۈرە جاسىيە 21 ـ ئايەت.
[3] سۈرە غافىر 58 ـ ئايەت.

www.munber.org

قىلغانلار بىلەن ئوخشاش قىلامدۇق؟ ياكى تەقۋادارلارنى فاجىرلارغا ئوخشاش قىلامدۇق؟﴾[1] يەنى نۇرغۇن ئايەتلەردە الله تائالانىڭ ياخشى كىشىلەرنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىدىغانلىقى، گۇناھكارلارنى خارلىقا گىرىپتار قىلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

﴿**ئەھلى جەننەت بولسا مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر**﴾ يەنى غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ ئازابىدىن سالامەت قېلىپ، نىجاتلىققا ئېرىشكۈچىلەردۇر.

* * * * * * *

لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَمۡثَٰلُ نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ٢١ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِۖ هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ٢٢ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡمَلِكُ ٱلۡقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلۡمُؤۡمِنُ ٱلۡمُهَيۡمِنُ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡجَبَّارُ ٱلۡمُتَكَبِّرُۚ سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ٢٣ هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ٢٤

ئەگەر بىز بۇ قۇرئاننى بىرەر تاغقا نازىل قىلساق، چوقۇم سەن ئۇنىڭ الله‌دىن قورقىقانلىقتىن باش ئەگكەنلىكىنى، يېرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەتتىڭ. بىز بۇ مىساللارنى كىشىلەرگە ئۇلار (الله‌نىڭ قۇدرىتىنى) پىكىر قىلسۇن دەپ بايان قىلىمىز[21]. الله‌دىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ يوشۇرۇننى، ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر، ئۇ ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (يەنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە) كەڭ رەھمەت ئىگىسىدۇر[22]. الله‌دىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ (مۇتلەق) پادىشاھتۇر (يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ مالىكىدۇر)، پاكتۇر (يەنى ھەممە نۇقساندىن پاكتۇر)، (مۆمىنلەرگە) سالامەتلىك بېغىشلىغۇچىدۇر، (دوستلارنى قورقۇنچتىن، ئازابتىن) ئەمىن قىلغۇچىدۇر، ھەممىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر، غالىبتۇر، قەھر قىلغۇچىدۇر، ئۇلۇغلۇق ئىگىسىدۇر، (مۇشرىكلارنىڭ) شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر[23]. الله (ھەممىنى) يارىتقۇچىدۇر، (يوقلۇقتىن) پەيدا قىلغۇچىدۇر، (ھەممە نەرسىگە) سۈرەت (شەكىل) بېغىشلىغۇچىدۇر، ئۇنىڭ چىرايلىق ئىسىملارغا ئىگىدۇر، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتىپ تۇرىدۇ، ئۇ غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[24].

قۇرئاننىڭ كاتتىلىقىنى بايان قىلىش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە قۇرئان كەرىمنىڭ كاتتا كىتاب ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ قەدىر - قىممىتىنىڭ يۇكسەك ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. قۇرئاندىكى ھەق ۋەدىنى، قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشنى ئاڭلىغان چاغدا دىللار ئۇنىڭدىن قورقۇپ، يۇرەكلەر يېرىلىپ كېتىشى كېرەك ئىدى ﴿**ئەگەر بىز بۇ قۇرئاننى بىرەر تاغقا نازىل قىلساق، چوقۇم سەن ئۇنىڭ الله‌دىن قورقىقانلىقتىن باش ئەگكەنلىكىنى، يېرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەتتىڭ**﴾ يەنى گەرچە تاغ شۇنداق قاتتىق ۋە چىڭ بولغان بولسىمۇ، ئەگەر بۇ قۇرئاننى چۈشىنەلىگەن ۋە

[1] سۈرە ساد 28 - ئايەت.

www.munber.org

ئۇنىڭدا بار نەرسىنى مۇلاھىزە قىلالىغان بولسا، غالىب ۋە بۈيۈك الله دىن قورقمىغانلىقتىن، ئەلۋەتتە، باش ئەگكەن ۋە پارچىلىنىپ كەتكەن بولاتتى. ئىش شۇنداق ئىكەن، ئى ئىنسانلار! سىلەرنىڭ دىللىرىڭلار قانداقمۇ يۇمشىمىسۇن؟ قانداقمۇ باش ئەگمەسۇن؟ الله دىن قورقۇپ يۈرەكلىرىڭلار يېرىلىپ كېتىشى كېرەك ئىدىغۇ؟ چۈنكى، سىلەر الله نىڭ ئەمر ـ پەرمانىنى چۈشەندىڭلار ۋە الله نىڭ كىتابى ھەققىدە مۇلاھىزە قىلدىڭلار. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**بىز بۇ مىساللارنى كىشىلەرگە ئۈلار (اللەنىڭ قۇدرىتىنى) پىكىر قىلسۇن دەپ بايان قىلىمىز**﴾.

مۇتەۋاتىر ھەدىستە مۇنداق بايان قىلىنىدۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسچىتتىكى خورمىلاردىن بىر تۈپ خورما دەرىخىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ خۇتبە ئوقۇيتتى. شۇ ئاردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇچۇن بىر مۇنبەر ياسالدى ۋە بۇ مۇنبەر مەسچىتكە تۇنجى قېتىم قويۇلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇتبە ئوقۇش ئۇچۇن كېلىپ شۇ خورما دەرىخىنىڭ تۇۋىدىن مۇنبەر تەرەپكە ئۆتتى. شۇ چاغدا بۇ خورما دەرىخى ئۇنىڭدىن ئاڭلايدىغان ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ۋەھيدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۇچۇن خۇددى يېغىدىن ئارانلا توختىغان كىچىك بالىنىڭ ئىسەدىشىدەك ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتى.

بۇ ھەدىستە رىۋايەت قىلىنغان يەزى رىۋايەتلەردە ھەسەنبەسرى مۇنداق دەيدۇ: سىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىشتىياق باغلاشقا بۇ خورما دەرىخىگە قارىغاندا بەكرەك ھەقلىق ئىدىڭلار.

شۇنىڭغا ئوخشاشلا الله نىڭ سۆزى بولغان بۇ ئايەت كەرىمنى ھېچنەرسىنى ئاڭلىمايدىغان تاغ ئاڭلىغان ۋە چۈشەنگەن بولسا ئىدى، الله دىن قورقمىغانلىقىدىن، ئەلۋەتتە، باش ئەگكەن ۋە پارچىلىنىپ كەتكەن بولاتتى سىلەر ئۇنى ئاڭلىغان ۋە چۈشەنگەن تۇرساڭلار، ئۇ سىلەرگە قانداقمۇ تەسىر قىلمىسۇن؟ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇبادا بىرەر قۇرئان (يەنى كىتاب) بولۇپ، ئۇنى (تىلاۋەت قىلىش) بىلەن تاغلار يۆتكىلىدىغان ياكى يەر يېرىلىدىغان ۋە ياكى ئۆلۈكلەر سۆزلەيدىغان بولغان تەقدىردىمۇ (ئۇلار چوقۇم ئىمان ئېيتمايتتى)﴾[1].

الله تائالا بۇ ھەقتە يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿تاشلار ئارىسىدا ئېچىدىن (سۇ ئېتىلىپ چىقىپ) ئېرىقلار ھاسىل بولىدىغانلىرى بار، يېرىلىپ ئارىسىدىن سۇ چىقىدىغانلىرىمۇبار؛ الله دىن قورقۇپ، (تاغ چوققىلىرىدىن) دوملاپ چۈشىدىغانلىرىمۇ بار (دېمەك تاش يۇمشايدۇ، سىلەرنىڭ دىلىڭلار بولسا يۇمشىمايدۇ ۋە تەسىرلەنمەيدۇ﴾[2].

الله تائالانى الله تائالانىڭ ئىسىملىرى ۋە سۈپەتلىرى بىلەن ئۇلۇغلاش توغرىسىدا

﴿**اللەدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ يوشۇرۇننى، ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر، ئۇ ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (يەنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە) كەڭ رەھمەت ئىگىسىدۇر**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىدىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلىقىنى، ئۆزىدىن باشقا ھېچ تەرىبىيچىنىڭ يوقلۇقىنى، مەجبۇداتلار ئۇچۇن ئۆزىدىن باشقا ھېچ مەئبۇدنىڭ بەرھەق يوقلىقىنى، الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىنغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ باتىل ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ. الله يوشۇرۇن ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر. يەنى الله بىزگە كۆرۈنۈپ تۇرۇۋاتقان پۈتۈن مەۋجۇداتلارنى ۋە بىزدىن يوشۇرۇن قالغان پۈتۈت مەۋجۇداتلارنى بىلىپ تۇرىدۇ. الله غا ئاسمان ـ زېمىندا چۈڭ ـ كىچىك نەرسىلەر، ھەتتا قارىڭغۇلۇقتىكى زەررە چاغلىق نەرسىمۇ يوشۇرۇن قالمايدۇ.

---

[1] سۈرە رئىد 31 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە 74 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئۇ ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (يەنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە) كەڭ رەھمەت ئىگىسىدۇر﴾ يەنى الله تائالانىڭ رەھمىتى ناھايىتى كەڭ بولۇپ پۈتۈن مەخلۇقاتلارنى ئۆز ـ ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر ۋە مېھرىباندۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿مېنىڭ رەھمىتىم مەخلۇقاتنىڭ ھەممىسىگە ئورتاق﴾[1] ﴿پەرۋەردىگارىڭلار (بەندىلىرىگە) رەھمەت قىلىشنى (ئېھسان قىلىش يۈزىسىدىن) ئۆز ئۈستىگە ئالدى﴾[2] ﴿ئېيتقىنكى، «ئۇلار الله نىڭ پەزلى ۋە رەھمىتىدىن خۇشال بولسۇن، بۇ ئۇلارنىڭ يىغقان (دۇنيا ـ مالىلىرىدىن)ياخشىدۇر»﴾[3].

﴿**الله دىن باشقا ھېچ مەئبۇد (بەرھەق) يۇقتۇر، ئۇ(مۇتلەق) پادىشاھتۇر (يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ مالكىدۇر)**﴾ يەنى الله پۈتۈن شەيئىلەرنىڭ ئىگىسىدۇر. ئۇنى ھېچقانداق چەكلىمىگە ۋە تۈسالغۇغا ئۇچرىماستىن تەسەۋۇر قىلغۇچىدۇر. ﴿**پاكتۇر(يەنى ھەممە نۇقساندىن پاكتۇر)**﴾ بۇ ئايەتنى مۇجاھىد ۋە قەتادە الله بۇيۇكتۇر، دەپ تەپسىر قىلدى. ئىبنى جۇرەيج: ھۆرمەتكە سازاۋەر پەرىشتىلەر الله نى ئۇلۇغلايدۇ، دەپ تەپسىر قىلدى. ﴿**(مۇمىنلەرگە) سالامەتلىك بېغىشلىغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله تائالا ئۆز زاتىدا، سۈيەتلىرىدە ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە كامىل بولغانلىقى ئۈچۈن پۈتۈن ئەيىب ۋە نۇقسانلاردىن سالامەتتۇر.

﴿**(دوستلارنى قورقۇنچتىن، ئازابتىن) ئەمىن قىلغۇچىدۇر**﴾ زەھھاك بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ: الله مەخلۇقاتنى ئۇلارنىڭ زۇلۇمغا ئۇچرىشىدىن ئەمىن قىلدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. قەتادە: الله تائالا كىشىلەرنى الله ھەقتۇر دېگەن سۆزى بىلەن ئەمىن قىلدى دەيدۇ. ئىبنى زەيد الله تائالا مۇمىن بەندىلىرنى ئۆزىگە ئىمان ئېيتقانلىقىدا راستچىل قىلدى، دەيدۇ.

﴿**ھەممىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس ۋە بىر قانچە كىشىلەر: الله مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئەمەللىرىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر، دەيدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[4] ﴿ئاندىن الله ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا گۇۋاھ بولىدۇ﴾[5] ﴿ھەر بىر كىشىنىڭ قىلغان ئەمەلنى كۆزىتىپ تۇرغۇچى الله (بۇتلارغا ئوخشامدۇ؟)﴾[6].

﴿**غالىپتۇر**﴾ يەنى الله ھەر قانداق نەرسە ئۈستىدىن غالىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلدى. شەيئىلەرنى يەڭدى. الله غالىبلىق، كاتتىلىق، ئۇلۇغلۇق ئىگىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى يېڭىلمەستۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**قەھىر قىلغۇچىدۇر، ئۇلۇغلۇق ئىگىسىدۇر**﴾ يەنى قەھىر قىلىش پەقەت الله غىلا يارىشىدۇ، ئۇلۇغلۇق پەقەت ئۇنىڭ كاتتىلىقىغا مەنسۇپتۇر. بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كاتتىلىق مېنىڭ ئىشىمدۇر، ئۇلۇغلۇق مېنىڭ تونۇمدۇر، كىمكى مەندىن ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرىنى تالاشسىلا، مەن ئۇنى جازالايمەن».

﴿**مۇشىركلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر. الله (ھەممىنى) يارىتقۇچىدۇر، (يوقلۇقتىن) پەيدا قىلغۇچىدۇر، (ھەممە نەرسىگە) سۈرەت (شەكىل) بېغىشلىغۇچىدۇر**﴾ الله تائالا يارىتىشنى بەلگىلىگەن ۋە قارار قىلغان نەرسىنى چوقۇم ئەمەلگە ئاشۇرغۇچىدۇر. غالىب ۋە بۇيۇك الله دىن

---

[1] سۈرە ئەئراف 156 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنئام 54 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە يۇنۇس 58 ـ ئايەت.
[4] سۈرە بۇرۇج 9 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە يۇنۇس 46 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[6] سۈرە رئىد 33 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

باشقا ھەر قانداق كىشى بىرەر نەرسىنى بەلگىلىگەن ۋە ئۇنى تەرتىپكە سالغان بولسىمۇ، ئۇنى ئەمەلى ۋۇجۇتقا چىقىرىشقا قادىر بولالمايدۇ.

﴿(اللە ھەممىنى) ياراتقۇچىدۇر، (يوقلۇقتىن) پەيدا قىلغۇچىدۇر، (ھەممە نەرسىگە) سۈرەت (شەكىل) بېغىشلىغۇچىدۇر﴾ يەنى اللە تائالا بىرەر نەرسىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشنى خالىسا ئۇنىڭغا: «ۋۇجۇتقا كەل» دەيدۇ ـ دە، ئۇ اللە خالىغان سۈپەتتە ۋە اللە تائالا خالىغان سۈرەتتە ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سېنى ئۇ خالىغان شەكىلدە قۇراشتۇردى﴾[1] شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿(ھەممە نەرسىگە) سۈرەت (شەكىل) بېغىشلىغۇچىدۇر﴾ يەنى اللە ئۇ نەرسىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرمەكچى بولغان سۈپەتتە ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

ئەڭ چىرايلىق ئىسىملار توغرىسىدا

﴿ئەڭ چىرايلىق ئىسىملارغا ئىگەدۇر﴾ سۈرە ئەئرافتا بۇ ھەقتە تەپسىلىي بايان قىلىندى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللە تائالا نىڭ 99 ئىسمى بار. كىمكى ئۇنى زېكىر قىلسا جەننەتكە كىرىدۇ، اللە تاقتۇر، تاقنى ياخشى كۆرىدۇ».

ھەر نەرسىنىڭ اللە تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتىپ تۇرىدۇ﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿يەتتە ئاسمان ـ زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار اللەنى پاك دەپ بىلىدۇ، (كائىناتتىكى) قانداقلىكى نەرسە بولمىسۇن، اللەنى پاك دەپ مەدھىيىلەيدۇ (يەنى اللەنىڭ ئۇلۇغلىقىنى سۆزلەيدۇ)، لېكىن سىلەر (تىلىڭلار ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ مەدھىيىسىنى سەزمەيسىلەر، اللە ھەقىقەتەن (بەندىلىرىگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)، (تەۋبە قىلغۇچىلارنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر﴾[2].

﴿ئۇ غالىپتۇر﴾ يەنى اللە يېڭىلمەستۇر، شەرىئىتىدە ۋە بەلگىلىمىلىرىدە ﴿ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھەشرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. اللە تائالاغا تۈگىمەس ھەمدۇسانالار بولسۇن!

---

[1] سۈرە ئىنفىتار 8 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئىسرا 44 ـ ئايەت

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇمتەھىنە | 13 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ۝١ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ۝٢ لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ۝٣

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئى مۆمىنلەر، مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار، ئۇلار سىلەرگە كەلگەن ھەقىقەتنى (يەنى ئىسلامنى، قۇرئاننى) ئىنكار قىلغان تۇرسا، ئۇلارغا دوستلۇق يەتكۈزىسىلەر، ئۇلار پەرۋەردىگارىڭلار اللە غا ئىمان ئېيتقىنىڭلار ئۈچۈن پەيغەمبەرنى ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقاردى، ئەگەر سىلەر مېنىڭ يولۇمدا جىھاد قىلىپ ۋە رازىلىقىمنى تىلەپ چىققان بولساڭلار (ئۇ چاغدا مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار)، سىلەر ئۇلارغا يوشۇرۇن دوستلۇق يەتكۈزىسىلەر، مەن سىلەر يوشۇرغان ۋە ئاشكارىلىغان نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىمەن، كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇپ، ئۇلارغا پەيغەمبەرنىڭ خەۋەرلىرىنى يەتكۈزىدىكەن)، ئۇ ھەقىقەتەن توغرا يولدىن ئازغان بولىدۇ[1]. ئەگەر ئۇلار سىلەرنى يەڭسە سىلەرگە دۈشمەن بولىدۇ، سىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، سىلەرنى تىللايدۇ، سىلەرنىڭ مۇرتەد بولۇشۇڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ[2]. قىيامەت كۈنى سىلەرنىڭ تۇغقانلىرىڭلار ۋە ئەۋلادلىرىڭلار سىلەرگە ھېچ پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ، اللە ئاراڭلارنى ئايرىۋېتىدۇ (يەنى سىلەر جەننەتتە بولساڭلار، ئۇلار كۇففارلارنىڭ قاتىردا دوزاختا بولىدۇ)، اللە سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر[3].

www.munber.org

سۈرە مۇمتەھىنەنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا

بۇ سۈرە كەرىمەنىڭ باش تەرىپىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى ھاتەب ئىبنى بەلتەئەنىڭ قىسسىسگە باغلىنىشلىقتۇر، بۇ ۋەقە مۇنداق بولغان: ھاتەب دېگەن بۇ كىشى مۇھاجىرلاردىن بولۇپ، ئۇ بەدر ئۇرۇشىغا قاتناشقانلاردىن ئىدى. مەككىدە ئۇنىڭ باللىرى ۋە مال ـ مۈلكى قالغان ئىدى. ئۇ ئەسلىدە قۇرەيشلەردىن بولماستىن، بەلكى ئوسمانىنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولغان قەۋمىدىن ئىدى.

قۇرەيشلەر ئەھدىنى بۇزغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىنى پەتھى قىلىشقا بەل باغلاپ، مۇسۇلمانلارنى غازاتقا تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇدى ۋە: «ئى اللە! ئۇلارنى بىزدىن خەۋەرسىز قالدۇرغىن» دەپ دۇئا قىلدى. ھاتەب بۇنى بىلىۋېلىپ، بىر پارچە خەت يېزىپ قۇرەيشلىك بىر ئايالدىن مەككىگە ئەۋەتتى. ئۇ خېتىدە ئۇلارغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىگە غازات يۈرۈش قىلىشقا بەل باغلىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. ئۇ بۇ ئارقىلىق قۇرەيشلەرنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىشنى كۆزلىگەن ئىدى. اللە تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلغانلىقى ئۈچۈن بۇ خەت ھەققىدىكى ئىشنى ئۇنىڭغا بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالنىڭ ئىزىدىن ئادەم ئەۋەتىپ خەتنى ئۇنىڭدىن ئېلىۋالدى. بۇ ئەھۋال بىرلىككە كەلگەن ھەدىستىمۇ بايان قىلىنغان.

ئىمام ئەھمەد ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەن بىلەن رۇبەيرىنى ۋە مىقدادنى ئۇ ئايالنىڭ ئىزىدىن ئەۋەتتى ۋە «سىلەر يولغا چىقىڭلار. خاخ بېغىغا يېتىپ بارغىنىڭلاردا ئۇ جايدا زەئىنە ئىسىملىك بىر ئايالنى ئۇچرىتىسىلەر. ئۇنىڭدا بىر پارچە خەت بار، ئۇ خەتنى ئۇنىڭدىن ئېلىۋىلىڭلار» دېدى. بىز يولغا راۋان بولدۇق. ئاتلىرىمىز ناھايىتى تېز چاپتى. بىز مەزكۇر باغقا يېتىپ كېلىپ، ئۇ يەردە زەئىنە دېگەن ئايالنى ئۇچراتتۇق، بىز ئۇنىڭغا: خەتنى چىقىرىڭ، دېدۇق. ئۇ ئايال: مەندە خەت يوق، دېدى. بىز: خەتنى چىقىرىڭ، بولمىسا كىيىملىرىڭنى چوقۇم سالدۇرۇپ تاشلايمىز، دېدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايال خەتنى چېچىنىڭ تۈگۈنچىسىدىن چىقىرىپ بەردى، بىز خەتنى ئېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلدۇق. خەۋەر تېپىشمىزچە، بۇ خەت ھاتەب ئىبنى ئەبۇبەلتەئەنىڭ مەككىدىكى مۇشرىكلاردىن بولغان بەزى كىشىلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەزى ئىشلىرىنى خەۋەر قىلىپ يازغان خېتى ئىكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ھاتەب! بۇ نېمە ئىش؟» دېدى. ھاتەب: مېنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمىگىن. مەن پەقەت قۇرەيشلەرگە چېتىلىپ قالغان ئادەممەن، ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ئەسلى ـ نەسلىدىن ئەمەسمەن. سەن بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقان مۇھاجىرلارنىڭ مەككىدە قالغان ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بار، ئۇلار بۇ مۇھاجىرلارنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ھىمايە قىلىدۇ. مېنىڭ نەسەب جەھەتتە مۇنداق ئەۋزەللىكىم بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مەن قۇرەيشلەر ئىچىدە مېنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنى قوغدايدىغان كىشىلەرنىڭ بولۇشىنى خالاپ شۇ خەتنى يازدىم، مەن بۇنى كۇپۇرلىق قىلىش ياكى دىنىمدىن يېنىۋىلىش ۋە ياكى ئىسلامغا كىرگەندىن كېيىن كۇفرىغا رازى بولۇش يۈزىسىدىن قىلمىدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھاتەب ھەقىقەتەن سىلەرگە راست سۆزلىدى» دېدى. ئۆمەر: مېنى قويۇۋېتىڭلار. مەن بۇ مۇناپىقنىڭ گەدىنىنى چېپىپ تاشلاي، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، ھاتەب بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقان ئادەمدۇر، سەن نېمە بىلىسەن، اللە تائالا بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقانلاردىن خەۋەردار بولغان بولۇشى ۋە خالىغان ئەمەلنى قىلىڭلار، مەن سىلەرگە ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلدىم دېگەن بولۇشى مۇمكىن» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار رىۋايەت

www.munber.org

قىلغان. ئىمام بۇخارى بۇ ھەدىسنىڭ ئاخىرىغا: شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ﴿**ئى مۇمىنلەر! مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار**﴾ دېگەن سۈرىنى نازىل قىلدى، دېگەن سۆزنى قوشۇپ رىۋايەت قىلدى.

كاپىرلارنى دوست تۇتماي دۈشمەن تۇتۇشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**ئى مۇمىنلەر، مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار، ئۇلار سىلەرگە كەلگەن ھەقىقەتنى (يەنى ئىسلامنى، قۇرئاننى) ئىنكار قىلغان تۇرسا، ئۇلارغا دوستلۇق يەتكۈزىسىلەر**﴾ يەنى اللە غا، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە مۇمىنلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقان مۇشرىكلارغا ۋە كۇففارلارغا دوستلۇق يەتكۈزىسىلەر. اللە بولسا ئۇلارنى دۈشمەن تۇتۇش ۋە ئۇلار بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزۈپ تاشلاشنى بەلگىلىدى ۋە ئۇلارنى دوست تۇتۇشنى توستى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇمىنلەر! يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى دوست تۇتماڭلار. ئۇلار بىر ـ بىرىنى دوست تۇتىدۇ. سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ﴾[1] بۇ ئايەت مۇنداق مۇمىنلەرنى قاتتىق قورقۇتىدۇ ۋە ئاگاھلاندۇرىدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇمىنلەر سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دىن دىنىڭلارنى مەسخىرە ۋە ئويۇنچۇق قىلغانلارنى دوست قىلىۋالماڭلار. ئەگەر (ھەقىقىي) مۇمىن بولساڭلار، اللە دىن قورقۇڭلار﴾[2] ﴿ئى مۇمىنلەر!مۇمىنلەرنى (دوست تۇتۇشنى) قويۇپ، كاپىرلارنى دوست تۇتماڭلار، سىلەرنىڭ زىيىنىڭلارغا (يەنى مۇناپىق ئىكەنلىكىڭلارغا) اللە نىڭ روشەن پاكىتى بولۇشنى خالامسىلەر؟﴾[3] ﴿مۇمىنلەر مۇمىنلەرنى قويۇپ كاپىرلارنى دوست تۇتمىسۇن، كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن ئۇ اللە نىڭ دوستلۇقىغا ئېرىشەلمەيدۇ،ئۇلاردىن قورقۇپ دوستلۇق ئىزھار قىلىشىڭلاربۇنىڭدىن مۇستەسنا. اللە سىلەرنى ئۆزىنىڭ ئازابىدىن قورقۇتىدۇ﴾[4].

ھاتەب قۇرەيشلەر ئارىسىدىكى مال ـ مۈلكىنى ۋە بالا ـ چاقىلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، قۇرەيشلەرگە ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈنلا بۇ خەتنى يازغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ئۆزىرىسىنى قوبۇل قىلدى.

﴿ئۇلار پەرۋەردىگارىڭلار اللە غا ئىمان ئېيتقىنىڭلار ئۈچۈن پەيغەمبەرنى ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقاردى﴾ يەنى بۇ ئايەت ئىلگىرىكى ئايەت بىلەن قوشۇلۇپ قۇرەيشلەرنى دۈشمەن تۇتۇشقا، ئۇلارنى دوست تۇتماسلىققا تەشەببۇس قىلدى. چۈنكى، قورەيشلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلارنىڭ اللە نى بار ۋە بىر دەپ بىلگەنلىكىنى ۋە ياللغۇز اللە غا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلغانلىقىنى يامان كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە غا ئىمان ئېيتقانلىقىنى گۇناھ ھېسابلاپ، ئۇلارنى ئارىلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتتى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار مۇمىنلەرنى پەقەت غالىب، مەدھىيىگە لايىق اللە غا ئىمان ئېيتقانلىقىلىرى ئۈچۈنلا يامان كۆردى. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللە غا

---

[1] سۈرە مائىدە 51 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مائىدە 57 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نىسا 144 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ئال ـ ئىمران 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

خاستۇر. الله ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1] ﴿(ئۇلار) پەقەت پەرۋەردىگارىمىز الله دېگەنلىكلىرى ئۈچۈنلا ئۆز يۇرتلىرىدىن ناھەق ھەيدەپ چىقىرىلدى﴾[2].

﴿ئەگەر سىلەر مېنىڭ يولۇمدا جىھاد قىلىپ ۋە رازىلىقىمنى تىلەپ چىققان بولساڭلار (ئۇ چاغدا مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار)﴾ چۈنكى، ئۇلار سىلەرگە دۈشمەنلىك، دىنىڭلارغا ئۆچمەنلىك قىلىپ سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىۋەتتى ۋە مال ـ مۈلكۈڭلاردىن ئايرىۋەتتى.

﴿سىلەر ئۇلارغا يوشۇرۇن دوستلۇق يەتكۈزىسىلەر، مەن سىلەر يوشۇرغان ۋە ئاشكارىلىغان نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىمەن﴾ يەنى سىلەر شۇنداق قىلىسىلەر، مەن پۈتۈن يوشۇرۇن سىرلارنى ۋە ئاشكارا ئىشلارنى بىلىپ تۇرىمەن.

﴿كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن (يەنى ئۇلارنى دوست تۇتۇپ، ئۇلارغا پەيغەمبەرنىڭ خەۋەرلىرىنى يەتكۈزىدىكەن)، ئۇ ھەقىقەتەن توغرا يولدىن ئازغان بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار سىلەرنى يەڭسە سىلەرگە دۈشمەن بولىدۇ، سىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، سىلەرنى تىللايدۇ﴾ يەنى ئەگەر ئۇلار سىلەرنى يېڭىشقا قادىر بولالىسا، سىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىشتىن ۋە تىللاش ئارقىلىق ئەزىيەت يەتكۈزۈشتىن قورقۇپ قالمايدۇ.

﴿سىلەرنىڭ مۇرتەد بولۇشۇڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلار سىلەرنىڭ بىرەر ياخشىلىققا ئېرىشەلمەسلىكىڭلارنى ئاھايىتى خالايدۇ. ئۇلار سىلەرگە يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا دۈشمەنلىك قىلىدۇ. مۇشۇنداق ئادەملەرنى سىلەر قانداقمۇ دوست تۇتۇسىلەر؟ بۇ ئايەتمۇ ھەم قۇرەيشلەرنى دۈشمەن تۇتۇشقا تەشەببۇس قىلىدۇ.

﴿قىيامەت كۈنى سىلەرنىڭ تۇغقانلىرىڭلار ۋە ئەۋلادلىرىڭلار سىلەرگە ھېچ پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ، الله ئاراڭلارنى ئايرىۋېتىدۇ (يەنى سىلەر جەننەتتە بولساڭلار، ئۇلار كۇففارلارنىڭ قاتىرىدا دوزاختا بولىدۇ)، الله سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى الله نىڭ دەرگاھىدا الله سىلەرگە بىرەر يامانلىقنى ئىرادە قىلسا، سىلەرنىڭ تۇغقانلىرىڭلار سىلەرگە ئەسقاتمايدۇ. ئەگەر سىلەر ئۇلارنى الله غەزەبلەندىغان بىرەر ئىش ياكى ئەمەل بىلەن رازى قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ سىلەرگە پايدىسى يەتمەيدۇ. كىمكى بالا ـ چاقىلىرىنى رازى قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ كۆپۈرلۈق قىلمىشىغا يول قويسا، ئۇ ھەقىقەتەن زىيان تارتىدۇ ۋە ئەملىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن بىرىمۇ الله نىڭ دەرگاھىدا ئۇنىڭغا ئەسقاتمايدۇ. ئەگەر ئۇ پەيغەمبەرلەردىن بىرەر پەيغەمبەرنىڭ تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ ئوخشاشلا ھېچبىر شاپائەتكە ئېرىشەلمەيدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مېنىڭ ئاتام نەدە بولىدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «دوزاختا بولىدۇ» دېدى. ئۇ ئادەم قايتىپ كېتىۋاتقاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چاقىرىپ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، مېنىڭ ئاتام ۋە سېنىڭ ئاتاڭ دوزاختا بولىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ

[1] سۈرە بۇرۇج 8 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھەج 40 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۖ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَٱغْفِرْ لَنَا رَبَّنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٦﴾

ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلله بولغان (مۆمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا ـ جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله غا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى. پەقەت ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا ئېيتقان «ئالۋەتتە ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، الله نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى سەندىن دەپئى قىلالمايمەن» دېگەن سۆزىنى سىلەرنىڭ نەمۇنە قىلىشىڭلارغا بولمايدۇ. (ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىلله بولغان مۆمىنلەر ئېيتتى) «پەرۋەردىگارىمىز ساڭا تەۋەككۈل قىلدۇق، ساڭا قايتتۇق، ئاخىر قايتىدىغان جاي سېنىڭ دەرگاھىڭدۇر[4]. پەرۋەردىگارىمىز! كاپىرلارنى بىزگە زىيانكەشلىك قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلمىغىن (ئۇلار بىزگە مۇسەللەت بولۇپ، بىزنى كۆتۈرگىلى بولمايدىغان ئازاب بىلەن دىنىمىزدىن چىقارمىسۇن)، پەرۋەردىگارىمىز، بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن غالىبسەن، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىسەن»[5]. (ئى مۇھەممەدنىڭ ئۈممىتى!) ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەر سىلەرگە، الله نى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلىدىغانلارغا ياخشى نەمۇنىدۇر، كىمكى (ئىمانىدىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن، (بىلسۇنكى) الله (ئۇنىڭدىن ۋە ئۇنداقلاردىن) بىھاجەتتۇر، (الله) مەدھىيىگە لايىقتۇر[6].

ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ كاپىر قەۋمىدىن ئادا ـ جۇدا بولۇشىدا مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ياخشى ئۈلگىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا

الله تائالا كاپىرلاردىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاشقا، ئۇلارنى دۈشمەن تۇتۇشقا، ئۇلاردىن يىراق تۇرۇشقا ۋە ئادا ـ جۇدا بولۇشقا بۇيرۇغان مۆمىن بەندىلىرىگە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلله بولغان (مۆمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا ـ جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله غا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالىدۇ» دېدى**﴾ يەنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرگەنلەر قەۋمىگە: ئەگەر سىلەر كۇفرىڭلاردا داۋاملىق چىڭ تۇرساڭلار، ھازىردىن باشلاپ سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا دۈشمەنلىك ۋە ئۆچمەنلىك پەيدا بولىدۇ. بىز سىلەردىن، دىنىڭلاردىن ۋە تۇتقان يولۇڭلاردىن ئادا ـ جۇدامىز، سىلەر الله نى قويۇپ چوقۇنۇۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن تەلتۆكۈس ئايرىلغان، الله نى بار ۋە بىر دەپ بىلمەسلىكتىن قول ئۈزۈپ، ھېچ شېرىك يوق يالغۇز الله غا ئىبادەت قىلىشقا يۈزلەنگىنىڭلارغا قەدەر سىلەرنى دۈشمەن تۇتىمىز، دېدى.

www.munber.org

﴿**پەقەت ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا ئېيتقان «ئەلۋەتتە ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، اللە نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى سەندىن دەپئى قىلالمايمەن» دېگەن سۆزىنى سىلەرنىڭ نەمۇنە قىلىشىڭلارغا بولمايدۇ.**﴾ يەنى ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەردە سىلەر ئۈلگە قىلىشقا تېگىشلىك ياخشى نەمۇنە بار. لېكىن ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا مەغپىرەت تەلەپ قىلغانلىقىنى ئۈلگە قىلىشقا بولمايدۇ. ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشى ئۇنىڭ شۇنداق قىلىشقا ۋەدە بەرگەنلىكى ئۈچۈن بولغاندۇر. ئاتىسىنىڭ ھەقىقەتەن اللە نىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئېنىق مەلۇم بولغاندىن كېيىن ئۇ ئاتىسىدىن ئادا ـ جۈدا بولدى. بۇنى بايان قىلىشتىكى مەقسەت بەزى مۆمىنلەر مۇشرىكلىك ھالىتىدە ئۆلگەن ئاتىلىرىغا دۇئا قىلاتتى، اللە دىن ئۇلارغا مەغپىرەت تىلەيتتى ۋە: ئىبراھىممۇ ھەقىقەتەن ئاتىسىغا مەغپىرەت تىلگەن ئىدىغۇ؟ دېيىشەتتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا تۆۋەندىكى ئايەتلەرنى نازىل قىلدى. ﴿پەيغەمبەرگە ۋە مۆمىنلەرگە مۇشرىكلارنىڭ ئەھلى دوزاخ ئىكەنلىكى ئېنىق مەلۇم بولغاندىن كېيىن، مۇشرىكلار ئۇلارنىڭ تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشى دۇرۇس ئەمەس. ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشى ئۇنىڭغا ئىلگىرى قىلغان ۋەدىسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئىدى. ئۇنىڭغا ئاتىسىنىڭ اللە نىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكى ئېنىق مەلۇم بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئاتىسى بىلەن ئادا ـ جۈدا بولدى. ئىبراھىم بولسا ھەقىقەتەن كۆپ ئاھ چەككۈچى (يەنى كۆڭلى يۇمشاق)، (يەتكەن ئەزىيەتلەرگە) چىداملىق ئىدى﴾[1].

﴿**ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىللە بولغان (مۆمىنلەر) سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر، ئۆز ۋاقتىدا ئۆلار قەۋمىگە: «ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر اللە نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا ـ جۈدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر اللە غا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالدۇ» دېدى. پەقەت ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىغا ئېيتقان «ئەلۋەتتە ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن، اللە نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى سەندىن دەپئى قىلالمايمەن» دېگەن سۆزىنى سىلەرنىڭ نەمۇنە قىلىشىڭلارغا بولمايدۇ**﴾ يەنى مۇشرىكلارغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشتا ئىبراھىمنى ئۈلگە قىلىشقا بولمايدۇ. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە، مۇقاتىل ئىبنى ھەييان، زەھھاك ۋە بىر قانچە كىشىلەرمۇ بۇ ئايەتنى مۇشۇنداق تەپسىر قىلدى.

اللە تائالا ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەرنىڭ ئۆز قەۋمىدىن ئايرىلىپ ۋە ئۇلاردىن ئادا ـ جۈدا بولۇپ، اللە تائالا غا ئىلتىجا قىلغان، ئۇنىڭغا يېلىنغان چاغدا مۇنداق دېگەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ: ﴿**پەرۋەردىگارىمىز ساڭا تەۋەككۈل قىلدۇق، ساڭا قايتتۇق، ئاخىر قايتىدىغان جاي سېنىڭ دەرگاھىڭدۇر**﴾ يەنى بارلىق ئىشلىرىمىزدا ساڭا تەۋەككۈل قىلدۇق. پۈتۈن ئىشلىرىمىزنى ساڭا تاپشۇردۇق. ئاخىرەتتە ﴿**قايتىدىغان جاي سېنىڭ دەرگاھىڭدۇر. پەرۋەردىگارىمىز! كاپىرلارنى بىزگە زىيانكەشلىك قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلمىغىن (ئۇلار بىزگە مۇسەللەت بولۇپ، بىزنى كۆتۈرگىلى بولمايدىغان ئازاب بىلەن دىنىمىزدىن چىقارمىسۇن)**﴾.

بۇ ئايەت ھەققىدە مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ، كاپىرلارنىڭ: ئەگەر مۇسۇلمانلار ھەق ئۈستىدە بولسا ئىدى، ئۇلارغا بۇ خارلىق يەتمىگەن بولاتتى. دېمەسلىكى ئۈچۈن بىزنى كاپىرلارنىڭ قوللىرى بىلەن ۋە سېنىڭ دەرگاھىڭدىكى پەرىشتىلەرنىڭ قوللىرى بىلەن جازالىمىغىن. زەھھاكمۇ بۇ ئايەتنى مۇشۇنداق تەپسىر قىلدى.

---

[1] سۈرە تەۋبە 113ـــ 114ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

قەتاده مۇنداق دەيدۇ، كاپىرلارنىڭ: بىز ھەق ئۈستىده بولغانلىقىمىز ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلدۇق دەپ قالماسلىقى، شۇ ئارقىلىق بىزگە زىيانكەشلىك قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى بىزنىڭ ئۈستىمىزدىن غەلىبە قىلدۇرمىغىن. ئىبنى جەرىر قەتادىنىڭ بۇنداق تەپسىر قىلغانلىقىنى قوللىدى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كاپىرلارنى بىزگە ھۆكۈمران قىلمىغىن، ئۇنداق قىلساڭ ئۇلار بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ.

﴿**پەرۋەردىگارىمىز بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن غالىب سەن، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىسەن**﴾ يەنى بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى سەندىن باشقىلارنىڭ بىلىۋېلىشىدىن مەخپىي قىلغىن. شۇ گۇناھلىرىمىزنى بىزنىڭ ئارىمىز بىلەن سېنىڭ ئاراڭدا كەچۈرۈپ تۇگەتكىن.

﴿**سەن ھەقىقەتەن غالىبسەن**﴾ يەنى ساڭا يېلىنغان كىشى زىيان تارتمايدۇ. سەن سۆزلىرىڭدە، ئىشلىرىڭدا، شەرىئىتىڭدە ۋە ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشۇڭدا ﴿**ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىسەن**﴾.

﴿**ئى مۇھەممەدنىڭ ئۈممىتى!) ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەر سىلەرگە ئالله نى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلىدىغانلارغا ياخشى نەمۇنىدۇر**﴾ بۇ ئايەت مۇشۇ مەزمۇندىكى ئىلگىرى ئۆتكەن ئايەتنىڭ مەزمۇنىنى تەكىتلەيدۇ ۋە الله غا، قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان ھەرقانداق مۆمىننى ئۇ نەمۇنىنى ئۆزلەشتۇرۇشكە قىزىقتۇرىدۇ.

﴿**كىمكى (ئىمانىدىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن**﴾ يەنى الله تائالا بۇيرۇغان ئىشتىن يۈز ئۆرۈيدىكەن ﴿**(بىلسۇنكى) الله (ئ�ۇنىڭدىن ۋە ئۇنداقلاردىن) بىھاجەتتۇر، (الله) مەدھىيىگە لايىقتۇر**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿«ئەگەر سىلەر ۋە پۈتۈن يەر يۈزىدىكى كىشىلەر كاپىر بولۇپ كەتسەڭلارمۇ (الله غا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر)، چۈنكى، الله ئەلۋەتتە (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىلەشكە لايىقتۇر»﴾[1].

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**ئەلۋەتتە (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر**﴾ يەنى بايلىقى كامالەتكە يەتكەن بىردىن بىر زات الله تائالادۇر. بۇ سۈپەت پەقەت الله غىلا لايىقتۇر. الله نىڭ تەڭدىشى يوقتۇر، ھېچ شەيئى الله غا ئوخشاش ئەمەستۇر، يېگانە قۇدرەتلىك الله پاكتۇر ﴿**مەدھىيىلەشكە لايىقتۇر**﴾ يەنى الله پۈتۈن سۆزلىرى ۋە ئىشلىرىدا مەدھىيىلىنىدۇ. الله دىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ پەرۋىشچى يوقتۇر.

* * * * * * *

۞ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ عَادَيۡتُم مِّنۡهُم مَّوَدَّةٗۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٞۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٧ لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ٨ إِنَّمَا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَٰتَلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَأَخۡرَجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ وَظَٰهَرُواْ عَلَىٰٓ إِخۡرَاجِكُمۡ أَن تَوَلَّوۡهُمۡۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٩

[1] سۈرە ئىبراھىم 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى

www.munber.org

بەلكىم الله سىلەر بىلەن سىلەر ئۆچ كۆرىدىغان ئادەملەر ئارىسىدا دوستلۇق پەيدا قىلىدۇ، الله ھەممىگە قادىردۇر، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[7]. (كۇففارلاردىن) سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، الله ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسمايدۇ، شۈبھىسىزكى، الله ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ[8]. الله دىن ئۇچۇن سىلەر بىلەن ئۇرۇشقان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارغان ۋە سىلەرنى ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشكەنلەرنى دوست تۇتۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسىدۇ، كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر[9].

الله نىڭ مۆمىنلەر بىلەن ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق پەيدا قىلىشى توغرىسىدا

الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىنى كاپىرلارنى دۈشمەن تۇتۇشقا بۇيرىغاندىن كېيىن ئۇلارغا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بەلكىم الله سىلەر بىلەن سىلەر ئۆچ كۆرىدىغان ئادەملەر ئارىسىدا دوستلۇق پەيدا قىلىدۇ**﴾ يەنى الله دۈشمەنلىكتىن كېيىن دوستلۇق، نەپرەتتىن كېيىن مۇھەببەت، بۆلگۈنچىلىكتىن كېيىن بىرلىشىش پەيدا قىلىدۇ.

﴿**الله ھەممىگە قادىردۇر**﴾ يەنى الله تائالا بىر ـ بىرىگە ئۆزئارا قارىمۇ قارشى بولغان شەيئىلەرنى بىرلەشتۈرۈشنى خالىسىلا، ئۇنى بىرلەشتۈرۈشكە قادىردۇر. الله دۈشمەنلىك ۋە ئۆچمەنلىك سەۋەبىدىن قېتىپ كەتكەن دىللارنى بىرلەشتۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ دىللارنىڭ ئىگىلىرى ئۆم ۋە ئىناق بولۇپ كېتىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە ئەنسارىلارغا قىلغان ياخشىلىقىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۈشمەن ئىدىڭلار، الله دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، الله نىڭ نېمىتى بىلەن ئۆز ئارا قېرىنداش بولدۇڭلار، سىلەر دوزاخ چوقۇرىنىڭ گىرۋىكىدە ئىدىڭلار، الله سىلەرنى (ئىسلام ئارقىلىق) ئۇنىڭدىن قۇتقۇزدى﴾[1] شۇنداقلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغۇ ئەنسارىلارغا مۇنداق دېگەن « مەن سىلەرنى گۇمراھ ھالەتتە تاپمىدىممۇ؟ ئاندىن الله سىلەرنى مەن بىلەن ھىدايەت قىلدى، سىلەر چېچىلاڭغۇ ئىدىڭلار، الله سىلەرنى مەن بىلەن بىرلەشتۈردى » .

الله تائالا بۇ ھەقتە يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله سىزنى ئۆزىڭىز ياردىمى بىلەن ۋە مۆمىنلەر بىلەن كۈچلەندۈرىدۇ. الله مۆمىنلەرنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈردى. سەن يەر يۈزىدىكى پۈتۈن بايلىقنى سەرپ قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈرەلمەيتتىڭ؛ لېكىن الله (ئۆزىنىڭ قۇدرەت كامىلەسى بىلەن) ئۇلارنى ئىناق قىلدى. شۈبھىسىزكى، الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[2] .

ئىمام تىرمىزى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « دوستۇڭنى ھەددىدىن ئارتۇق ياخشى كۆرۈپ كەتمە. بەلكىم ئۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە سېنىڭ دۈشمىنىڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، دۈشمىنىڭنى ھەددىدىن ئارتۇق يامان كۆرمە، بەلكىم ئۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە سېنىڭ دوستۇڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن » .

﴿**الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ يەنى كاپىرلار ئەگەر كۇفرىدىن تەۋبە قىلسا، پەرۋەردىگارى تەرەپكە قايتسا ۋە پەرۋەردىگارىغا بويسۇنسا، الله ئۇلارنىڭ كۇفرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. الله قانچىلىك گۇناھ بولۇشىدىن قەتئىينەزەر الله غا تەۋبە قىلغان ھەر قانداق كىشىگە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 103ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنفال 62 ـــ 63 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

مۇسۇلمانلار بىلەن دىن ئۈچۈن ئۇرۇش قىلمىغان كاپىرلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى توغرىسىدا

﴿**(كۆففارلاردىن) سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، اللە ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسمايدۇ**﴾ يەنى كاپىرلاردىن ئايالالار ۋە ئاجىزلارغا ئوخشاش سىلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلمىغان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشمىگەن كاپىرلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلارنى ۋە ئۇلارغا قارىتا ئادىل بولۇشۇڭلارنى اللە تائالا توسمايدۇ.

﴿**شۇبھىسىزكى، اللە ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ**﴾ ئىمام ئەھمەد ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى ئەسمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرەيشلەر مۇسۇلمانلار بىلەن ئەھدە تۈزگەن زامانىدا ئانام مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. ئۇ مۇشرىك ئىدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئانام يېنىمغا كەلدى، ئۇ موھتاجدەك قىلىدۇ، مەن ئۇنىڭغا سىلە ـ رەھىم قىلسام بولامدۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، ئانىڭغا سىلە ـ رەھىم قىلىڭ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇبەكرنىڭ قىزى ئەسمانىڭ قېشىغا ئەسمانىڭ ئانىسى قەتىيلە قۇرت، ماي قاتارلىق ھەدىيەلەرنى ئېلىپ كەلدى. شۇ ۋاقىتتا ئۇ مۇشرىك ئىدى. ئەسما ئانىسىنىڭ بۇ ھەدىيەلىرىنى قوبۇل قىلمىدى، ھەم ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىشىگە رۇخسەتمۇ قىلمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئائىشە بۇ مەسىلىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىدى. ئاندىن اللە تائالا ﴿**(كۆففارلاردىن) سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، اللە ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسمايدۇ، شۇبھىسىزكى، اللە ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسمانى ئانىسىنىڭ ھەدىيەلىرىنى قوبۇل قىلىشقا ۋە ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىشىگە رۇخسەت قىلىشقا بۇيرىدى.

﴿**شۇبھىسىزكى، اللە ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە ھۇجۇراتتا بايان قىلىندى. ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بالا ـ چاقلىرى ۋە قول ئاستىدىكىلىرى ھەققىدىكى ھۆكمىدە ئادىللىق قىلغانلار قىيامەت كۈنى ئەرشنىڭ يېنىدىكى، مۇنبەلەر (نۇردىن بولغان) ئۈستىدە بولىدۇ».

مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلغان مۇشرىكلارنى دوست تۇتۇشتىن توسۇش توغرىسىدا

﴿**اللە دىن ئۈچۈن سىلەر بىلەن ئۇرۇشقان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارغان ۋە سىلەرنى ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشكەنلەرنى دوست تۇتىشىڭلاردىن سىلەرنى توسىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا سىلەرنى پەقەت سىلەرگە دۈشمەنلىك قىلغان، سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەن ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشكەن ئەنە شۇ كاپىرلارنى دوست تۇتۇشتىن توسىدۇ. غالىب ۋە بۈيۈك اللە سىلەرنى ئەنە شۇ كاپىرلارنى دوست تۇتۇشتىن توسۇپ، ئۇلارنى دۈشمەن تۇتۇشۇڭلارغا بۇيرۇيدۇ ۋە ئۇلارنى دوست تۇتۇشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿ئى مۇمىنلەر!

www.munber.org

يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى دوست تۇتماڭلار. ئۇلار بىر ـ بىرىنى دوست تۇتىدۇ. سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ، الله زالىم قەۋمنى ھەقىقەتەن ھىدايەت قىلمايدۇ﴾[1].

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَلَا تُمْسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْ ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِن فَاتَكُمْ شَىْءٌ مِّنْ أَزْوَٰجِكُمْ إِلَى ٱلْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَـَٔاتُواْ ٱلَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَٰجُهُم مِّثْلَ مَآ أَنفَقُواْ ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ئى مۇمىنلەر! سىلەرگە مۇمىن ئاياللار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار. ئۇلارنىڭ ئىمانىنى الله ئوبدان بىلىدۇ، ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقىي) مۇمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار. ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس، كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار. ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار. ئۇلارغا بەرگەن مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلىڭلار. كاپىرلارمۇ (ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇمىن ئاياللىرىغا بەرگەن) مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلسۇن، الله نىڭ ھۆكمى ئەنە شۇ. الله ئارىڭلاردا ھۆكۈم چىقىرىدۇ، الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[10]. ئەگەر سىلەرنىڭ بەزى ئاياللىرىڭلار كاپىرلارغا كىرىپ كەتسە، (كاپىرلار بىلەن) ئۇرۇشۇپ غەنىمەت ئالغان ۋاقتىڭلاردا، ئاياللىرى كاپىرلارغا كىرىپ كەتكەن كىشىلەرگە (غەنىمەتتىن) ئۇلارنىڭ بەرگەن مەھرىنىڭ مىقدارىنى بېرىڭلار (يەنى مۇسۇلمانلاردىن بىرىنىڭ ئايالى كۇففارلار تەرەپكە قېچىپ كەتسە، سىلەر كۇففارلار بىلەن ئۇرۇشۇپ ئالغان غەنىمەت مالدىن مەزكۇر ئايالنىڭ ئېرىگە مەھرى مىقدارى مال بېرىڭلار)، سىلەر ئۆزەڭلار ئىشەنگەن الله دىن قورقۇڭلار[11].

ھۇدەيبىيە سۇلھىسىدىن كېيىن ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇسۇلمان ئاياللارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەسلىك ھەققىدىكى خۇسۇسىي ھۆكۈم توغرىسىدا

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن قۇرەيش كاپىرلىرى ئارىسىدا تۈزۈلگەن ھۇدەيبىيە سۇلھىسى ھەققىدە سۈرە فەتھىتە توختىلىپ ئۆتۈلدى. ئۇ سۇلھىدە كاپىرلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: بىز تەرەپتىن بىرەر كىشى سەن تەرەپكە كەلسە، گەرچە ئۇ سېنىڭ دىنىڭدا بولسىمۇ ئۇنى بىزگە قايتۇرۇپ بېرىسەن، يەنە بىر رىۋايەتتە، بىز تەرەپتىن سەن تەرەپكە بىر ئادەم كەلسە، گەرچە ئۇ سېنىڭ دىنىڭدا بولسىمۇ ئۇنى بىزگە قايتۇرۇپ بېرىسەن، دەپ شەرت قويغان ئىدى. مانا بۇ ئۇرۇش، زەھمەك، ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد، زۇھرى،

[1] سۈرە مائىدە 51 ـ ئايەت

www.munber.org

مۇقاتىل ئىبنى ھەييان ۋە سۈددى قاتارلىقلارنىڭ سۆزىدۇر. بۇ رىۋايەتكە ئاساسەن يۇقىرىدىكى ئايەتنىڭ ھۆكمى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنىڭ ھۆكمىنى خاسلاشتۇرىدۇ. مانا بۇ، بۇ خىلدىكى مىسالىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر. بەزى سەلەپ ئۆلىمالىرىنىڭ قارىشىغا ئاساسلانغاندا، بۇ ئايەت شۇ سۈلھىنىڭ ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ.

شەك ـ شۇبھىسىزكى، غالىب ۋە بۈيۈك اللە مۇمىن بەندىلىرىنى ئەگەر ئۇلارغا مۇئمىن ئايالالار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈشنى، ئەگەر ئۇلارنىڭ ھەقىقىي مۇمىن ئايالالار ئىكەنلىكى ئېنىق بولسا، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەسلىكنى بۇيرۇيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئايالالار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: ھىجرەت ۋاقتىدا ئۇقبە ئىبنى ئەبۇمۇئىتنىڭ قىزى ئۇممۇ گۈلسۇم ھىجرەت قىلدى. ئاندىن ئۇنىڭ ئەمما ۋە ۋەلىد ئىسملىك ئانا تەرەپتىن بولغان ئىككى تاغىسى مەككىدىن چىقىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئۇ ئايالنى قايتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن كەلدى. ئۇ ئىككىسى ئۇ ئايالنى ئۆزلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىش ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مۇشرىكلار ئارىسىدىكى بۇ ئەھدىنىڭ ئايالالارغا ئائىت قىسمىنى بىكار قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئايالالارنى مۇشرىكلارغا قايتۇرۇپ بېرىشتىن توستى ۋە سىناپ بېقىشقا ئائىت ئايەتنى نازىل قىلدى.

ئەۋفي ئىبنى ئابباسنىڭ: اللە تائالانىڭ ﴿**ئى مۇمىنلەر! سىلەرگە مۇمىن ئايالالار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار**﴾ دېگەن ئايىتىدىكى سىناپ بېقىش ئۇلارنى "اللە دىن باشقا ھېچ ئىلاھ بەرھەق يۇقتۇر مۇھەممەد اللە نىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر" دەپ گۇۋاھلىق ئېيتقۇزۇشتىن ئىبارەتتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

مۇجاھىد: ﴿**ئۇلارنىڭ سىناپ كۆرۈڭلار**﴾ دېگەنلىك ئۇلاردىن نېمىشقا كەلگەنلىكىنى سوراپ بېقىڭلار، ئەگەر ئۇلار ئىمان ئېيتماستىن ئەرلىرىدىن رەنجىپ ياكى ئاغرىنىپ ۋە ياكى باشقا بىر سەۋەب تۈپەيلىدىن كەلگەن بولسا، ئۇلارنى ئەرلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىڭلار دېگەنلىكتۇر، دەيدۇ.

﴿**ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقىي) مۇمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار**﴾ بۇ ئايەت بىر ئادەمنىڭ ئىمانىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى سىناپ بىلگىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

مۇسۇلمان ئايالالارنىڭ مۇشرىك ئەرلەرگە، مۇشرىك ئايالالارنىڭ مۇسۇلمان ئەرلەرگە ھارام ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس**﴾ بۇ ئايەت مۇسۇلمان ئايالالارنى مۇشرىك ئەرلەرگە ھارام قىلدى. ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە مۇشرىكنىڭ مۇمىن ئايالىنى ئېلىشى دۇرۇس ئىدى. شۇڭا ئەبۇئاس ئىبنى رەبئى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئالدى، زەينەپ ئۇ چاغدا مۇسۇلمان ئىدى. ئېرى بولسا قەۋمىنىڭ شېرىك دىنىدا ئىدى.

ئەبۇئاس بەدرى ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەنلەر قاتارىدا ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئايالى زەينەپ ئانىسى خەدىچەدىن قالغان بۇلاپكىسىنى ئېرى ئۈچۈن فىدىيە قىلىپ ئەۋەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇلاپكىنى كۆرۈپ كۆڭلى ئىنتايىن يېرىم بولدى ۋە مۇسۇلمانلارغا: «ئەگەر زەينەپنىڭ ئەسىرنى قويۇپ بېرىشنى مۇۋاپىق كۆرسەڭلار، قويۇپ بېرىڭلار» دېدى. مۇسۇلمانلار

www.munber.org

ئەبۇئاسنى قويۇپ بېرىشنى مۇڭاپىق كۆردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قىزى زەينەپنى مەدىنىگە ئەۋەتىپ بېرىشنى شەرت قىلىپ قويۇپ بەردى. ئەبۇئاسمۇ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ زەينەپنى زەيد ئىبنى ھارس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يەنى مەدىنىگە ئەۋەتىپ بەردى. بەدرى ئۇرۇشىدىن كېيىن زەينەپ مەدىنىدە تۇردى. ئىككى يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ ئېرى مۇسۇلمان بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىزىنى يېڭىدىن مېھرى ھەققى بەلگىلىمەستىن ئېرىگە بۇرۇنقى نىكاھى بىلەن قايتۇرۇپ بەردى.

﴿**كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە، زۇھرى ۋە بىر قانچە كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئايالالرنىڭ مۇشرىك ئەرلىرىگە ئۇلارنىڭ ئايالىرىغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار.

﴿**ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئىددىتى تۈگەش، (ۋەلىيسى ـ ئىگە بولغۇچى كىشى) بولۇش شەرتلىرىنى ۋە باشقا شەرتلەرنى ئورۇندىغان ئاساستا مەھرىلىرىنى بېرىپ ئەمرىڭلارغا ئالساڭلار بولىدۇ.

﴿**كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار**﴾ بۇ ئايەت بىلەن غالىب ۋە بۈيۈك اللە مۇمىن بەندىلىرىگە مۇشرىك ئاياللارنى ئېلىشنى ۋە ئۇلارنى نىكاھىدا ساقلاشنى ھارام قىلدى.

ئىمام بۇخارى مىسۋەر ۋە مەرۋان ئىبنى ھەكەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرەيش كاپىرلىرى بىلەن ھۇدەيبىيەدە سۇلھى تۈزگەن چاغدا ئۇنىڭغا مۇمىن ئايالالر ھىجرەت قىلىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن غالىب ۋە بۈيۈك اللە ﴿**ئى مۇمىنلەر! سىلەرگە مۇمىن ئايالالر ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار، ئۇلارنىڭ ئىمانىنى اللە ئوبدان بىلىدۇ، ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقي) مۇمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار، ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس، كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار، ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر شۇ كۈنىلا ئىككى كاپىر ئايالىنى تالاق قىلىۋەتتى. كېيىن ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرىنى مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇسۇفيان، يەنە بىرىنى سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە نىكاھىغا ئالدى (ئۇ چاغدا ئۇ ئىككىسى تېخى مۇسۇلمان بولمىغان ئىدى).

ئىبنى سەۋر مەئمەردىن زۇھرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشرىكلار بىلەن مۇشرىكلار تەرىپىدىن مۇسۇلمانلار تەرەپكە كەلگەن ئادەمنى قايتۇرۇپ بېرىش شەرتى بىلەن سۇلھى تۈزگەن چاغدا، مۇسۇلمان ئايالالر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ كەلدى. ئاندىن ئۇلار توغرىسىدا بۇ ئايەت نازىل بولدى. بۇ ئايەت نازىل بولغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھۇدەيبىيەنىڭ تۈۋەن تەرىپىدە ئىدى. اللە تائالا بۇ ئايەتتە پەيغەمبىرنى ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئايالالرنىڭ كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى. مۇشرىكلارغىمۇ شۇنداق ھۆكۈم قىلدى. ئەگەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئايالىرى مۇرتەد بولۇپ مۇشرىكلار تەرەپكە كەتسە، ئۇلار ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا ئىلگىرى بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار**﴾.

﴿**ئۇلارغا بەرگەن مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلىڭلار، كاپىرلارمۇ (ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇمىن ئايالىرىغا بەرگەن) مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلسۇن**﴾ يەنى ئەگەر ئايالىرىڭلار مۇرتەد بولۇپ كاپىرلار

www.munber.org

تەرەپكە كەتسە ئۇلارغا بەرگەن مەھرىڭلارنى تەلەپ قىلىڭلار، كاپىرلارمۇ مۇسۇلمانلار تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئاياللارغا بەرگەن مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلسۇن.

﴿**اللە نىڭ ھۆكمى ئەنە شۇ. اللە ئاراڭلاردا ھۆكۈم چىقىرىدۇ**﴾ يەنى سىلەرنىڭ مۇشرىكلار بىلەن سۈلھى قىلىشىڭلار، ئاياللارنىڭ بۇ سۈلھىنىڭ سىرتىدا بولۇشى قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى اللە نىڭ ھۆكمىدۇر، اللە ئىنسانلار ئارىسىدا ئەنە شۇنداق ھۆكۈم چىقىرىدۇ.

﴿**اللە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھىكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى اللە بەندىلىرىگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلگۈچىدۇر ۋە ئۇ نەرسە ئۇستىدە ھىكمەت بىلەن ئورۇنلاشتۇرغۇچىدۇر.

﴿**ئەگەر سىلەرنىڭ بەزى ئاياللىرىڭلار كاپىرلارغا كىرىپ كەتسە، (كاپىرلار بىلەن) ئۇرۇشۇپ غەنىمەت ئالغان ۋاقتىڭلاردا، ئاياللىرى كاپىرلارغا كىرىپ كەتكەن كىشىلەرگە (غەنىمەتتىن) ئۇلارنىڭ بەرگەن مەھرىنىڭ مىقدارىنى بېرىڭلار (يەنى مۇسۇلمانلاردىن بىرىنىڭ ئايالى كۇففارلار تەرەپكە قېچىپ كەتسە، سىلەر كۇففارلار بىلەن ئۇرۇشۇپ ئالغان غەنىمەت مالدىن مەزكۇر ئايالنىڭ ئېرىگە مەھرى مىقدارى مال بېرىڭلار)**﴾ مۇجاھىد ۋە قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ھۆكۈم مۇسۇلمانلار بىلەن سۈلھى تۈزمىگەن كاپىرلار ھەققىدىكى ھۆكۈمدۇر. ئەگەر مۇسۇلمانلاردىن بىرىنىڭ ئايالى كاپىرلار تەرەپكە قېچىپ كەتسە، ئۇلار ئۇ ئايالىنىڭ ئېرىنىڭ ئۇنىڭغا بۇرۇن بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بەرمىسە. ئاندىن ئۇلار تەرەپتىن بىرىنىڭ ئايالى قېچىپ مۇسۇلمانلار تەرەپكە كەلسە، ئۇلار مۇسۇلمانلار تەرەپتىن كاپىرلار تەرەپكە قېچىپ كەتكەن ئايالىنىڭ ئېرىگە ئۇ ئايالىغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بەرمىگىچە مۇسۇلمانلار ئۇزلىرى تەرەپكە كەلگەن ئايالىنىڭ كاپىر ئېرىگە ئۇ ئايالغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ.

ئىبنى جەرىر زۇھرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇسۇلمان اللە نىڭ ھۆكمىگە بويسۇنۇپ، اللە بۇيرۇغان بويىچە ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئايالالارنىڭ مۇشرىك ئەرلىرىگە ئاشۇ مۇشرىك ئەرلەرنىڭ ئىلگىرى ئۇ ئايالىلىرىغا بەرگەن مەھرىلىرىنى قايتۇرۇپ بەردى. ئەكسىچە مۇشرىكلار بولسا، اللە نىڭ ھۆكمىنى ئېتىراپ قىلماي ئۇستىلىرىگە يۈكلەنگىنى بويىچە مۇسۇلمانلارنىڭ مۇشرىكلار تەرىپىگە قېچىپ كەتكەن ئايالىلىرىغا ئۇلارنىڭ بۇرۇن ئۇ ئايالالارغا بەرگەن مەھرىلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشتىن باش تارتتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا مۇسۇلمانلارگە مۇنداق دېدى: ﴿**ئەگەر سىلەرنىڭ بەزى ئاياللىرىڭلار كاپىرلارغا كىرىپ كەتسە، (كاپىرلار بىلەن) ئۇرۇشۇپ غەنىمەت ئالغان ۋاقتىڭلاردا، ئاياللىرى كاپىرلارغا كىرىپ كەتكەن (غەنىمەتتىن) ئۇلارنىڭ بەرگەن مەھرىنىڭ مىقدارىنى بېرىڭلار (يەنى مۇسۇلمانلاردىن بىرىنىڭ ئايالى كۇففارلار تەرەپكە قېچىپ كەتسە، سىلەر كۇففارلار بىلەن ئۇرۇشۇپ ئالغان غەنىمەت مالدىن مەزكۇر ئايالنىڭ ئېرىگە مەھرى مىقدارى مال بېرىڭلار)، سىلەر ئۆزەڭلار ئىشەنگەن اللە دىن قورقۇڭلار**﴾ بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن مۇشرىكلار اللە نىڭ بويرۇقىغا بويسۇنماي مۇرتەد بولۇپ، ئۇزلىرى تەرەپكە كەلگەن ئايالىنىڭ ئېرىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مېھىر ھەققىنى بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلار مۇشرىكلار تەرەپتىن مۇسۇلمانلار تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئايالىنىڭ مۇشرىك ئېرىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە تېگىشلىك ھەققىنى ئايالى مۇرتەد بولۇپ مۇشرىكلار تەرەپكە كەتكەن ئەرگە بېرىپ، ئاشقان قىسمىسى ئاندىن ئۇ مۇشرىك ئەرگە بەرگەن.

* * * * * * *

www.munber.org

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ئى پەيغەمبەر! مۆمىن ئاياللار ساڭا كېلىپ، الله غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، بالىلىرىنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز بالىلىرىنى نۇمۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، سەن بۇيرۇغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا بەيئەت قىلسا (يۈزىرىقى شەرتلەر ئاساسىدا) ئۇلارغا بەيئەت قىلغىن، ئۇلار ئۈچۈن الله دىن مەغپىرەت تىلىگىن، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[12].

ئاياللار بەيئەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئۇرۇۋەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۆمىن ئاياللارنى ﴿**ئى پەيغەمبەر! مۆمىن ئاياللار ساڭا كېلىپ، الله غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، بالىلىرىنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز بالىلىرىنى نۇمۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، سەن بۇيرۇغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا بەيئەت قىلسا (يۈزىرىقى شەرتلەر ئاساسىدا) ئۇلارغا بەيئەت قىلغىن، ئۇلار ئۈچۈن الله دىن مەغپىرەت تىلىگىن، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ دېگەن ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە سىنايىتتى.

ئىمام بۇخارى ئۇرۇۋەدىن ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مۆمىن ئاياللاردىن كىم بۇ شەرتلەرگە قوشۇلسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا سۆز ئارقىلىقلا: «مەن سىزگە بەيئەت قىلدىم» دەيتتى. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەيئەت جەريانىدا بىرمۇ خوتۇن كىشىنىڭ قولىنى تۇتمىدى. ئۇ پەقەت ئاياللارغا: «مەن سىزگە ئەنە شۇ شەرتلەر ئاساسىدا بەيئەت قىلدىم» دېيىش بىلەنلا بەيئەت قىلاتتى.

ئىمام ئەھمەد ئۇمەييە بىنتى رۇقەيەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بەيئەت قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئاياللار ئىچىدە ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزدىن قۇرئاندا كۆرسىتىلگەن بويىچە بەيئەت ئالدى ۋە: «كۈچۈڭلارنىڭ ۋە تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە بۇ شەرتلەرگە ئەمەل قىلىڭلار» دېدى. بىز الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزگە ئەڭ مېھرىباندۇر، دېدۇق. ئاندىن يەنە ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز بىلەن قول ئېلىشىپ بەيئەت قىلمامسەن؟ دېدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، مەن ئاياللار بىلەن قول ئېلىشمايمەن. مېنىڭ بىر ئايالغا قىلغان سۆزۈم 100 ئايالغا قىلغان سۆزۈم بىلەن ئوخشاشتۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى ئۇممۇئەتىيەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلدۇق، ئۇ بىزگە ﴿**اللە غا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ بەردى ۋە بىزنى ئۇن سېلىپ يىغلاشتىن تۇستى. بىر ئايال قولىنى يىغۇۋېلىپ: پالانى بىرى ماڭا يىغلىشىپ بەرگەن ئىدى. مەن ئۇ ئايالنىڭ بۇ ھەققىنى قايتۇرماقچىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالغا ھېچنەرسە دېمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايال كېتىپ، بىر ئازدىن كېيىن يەنە قايتىپ كەلدى ـ دە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلدى. بۇ ھەدىسنى ئىماك مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئۇ باده ئىبنى سامىتنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتۇق. ئۇ: «سىلەر ماڭا اللە غا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، بالىلىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەسلىككە بەيئەت قىلىڭلار» دېدى ۋە ئايالالاردىن ۋەدە ئالغانلىقى ھەققىدىكى ﴿**مۆمىن ئاياللار ساڭا كېلىپ**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ بەردى، ئاندىن: «سىلەردىن كىمكى بۇ شەرتلەرگە ۋاپا قىلسا ئۇنىڭ ئەجرىنى اللە بېرىدۇ. كىمكى بۇ ئىشلاردىن بىرەرسىگە خىلاپلىق قىلسا، ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن جازاغا تارتىلىدۇ، بۇ جازا ئۇنىڭ جىنايىتىگە كەففارەت بولىدۇ. كىمكى بۇ ئىشتىن بىرەرسىگە خىلاپلىق قىلسا، ئاندىن اللە ئۇنىڭ بۇ جىنايىتىنى يوشۇرسا، ئۇنىڭ ھېسابى اللە غادۇر. ئەگەر اللە خالسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالسا ئازابلايدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**ئى پەيغەمبەر! مۆمىن ئاياللار ساڭا كېلىپ**﴾ يەنى مۆمىن ئاياللاردىن كىمكى سېنىڭ يېنىغا كېلىپ بۇ شەرتلەر ئاساسىدا ساڭا بەيئەت قىلسا، سەنمۇ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلغىن.

﴿**اللە غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا**﴾ بۇ ئايەتتىن يات كىشىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئوغرىلىماسلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەگەر ئەر كىشى ئايالىغا نەپىقىسىنى يېتەرلىك بەرمىسە ئايالى ئۇنىڭ مېلىدىن ئىسراپ قىلمىغان ئاساستا، شۇ جەمئىيەتتىكى نورمال ئايالنىڭ تۇرمۇشىغا قاراپ يېتەرلىك ئېلىپ ئىشلەتسە بولىدۇ. ئۇ ئايالنىڭ ئېرى بۇ ئىشنى بىلمىگەن تەقدىردىمۇ ئۇ ئوغرىلىق گۇناھىغا كىرمەيدۇ. بۇنىڭ دەللىلى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ئۇتبەنىڭ قىزى ھىندىنىڭ ھەدىسىدۇر، ھىندى: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئەبۇسۇفيان ھەقىقەتەن ناھايىتى بېخىل ئادەم. ئۇ ماڭا مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا ۋە ئوغلۇمنىڭ تۇرمۇشىغا يەتكۈدەك نەپىقە بەرمەيدۇ. ئەگەر مەن ئۇنىڭغا بىلىندۇرمەي ئۇنىڭ مېلىدىن ئېلىۋالسام ماڭا گۇناھ بولامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭ مېلىدىن سىزگە ۋە ئوغلىڭىزغا يەتكۈدەك ئېلىپ، ئىسراپ قىلماي ئىشلىتىڭ» دېدى.

﴿**زىنا قىلماسلىققا**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى، ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر﴾[1] ئىمام ئەھمەد سۈمرەدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە زىناخورلارنىڭ دوزاخ ئوتىدا قاتتىق ئازاب بىلەن جازالىنىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ئىمام ئەھمەد ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇتبەنىڭ قىزى ياتىمە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلىش ئۈچۈن كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالدىن ﴿**اللە غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا...**﴾ دېگەن ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە بەيئەت ئالدى. ئۇ ئايال بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بەزى ئىشلاردىن خجىل بولۇپ قولىنى بېشىغا قويۇۋالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالنىڭ بۇ ئىشنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. شۇنىڭ

[1] سۈرە ئىسرا 32 ـ ئايەت.

www.munber.org

بىلەن ئائىشە ئۇ ئايالغا: ئى ھەمشىرەم! ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە بەيئەت قىلىڭ، الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىزمۇ شۇ شەرتلەرگە ئاساسەن بەيئەت قىلدۇق، دېدى. ئاندىن ئۇ ئايال: ئۇنداق بولسا بولىدۇ، بەيئەت قىلاي، دېدى ۋە ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە بەيئەت قىلدى.

﴿**باللىرىنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز باللىرىنى نۇمۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە**﴾بۇ ئايەت بالا تۆرەلگەندىن كېيىن ئۇنى ئۆلتۈرۈشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئەرەبلەر جاھىلىيەت دەۋرىدە كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ باللىرىنى ئۆلتۈرۈۋېتەتتى. شۇنداقلا ئۇلار قورساقتىكى باللىرىنىمۇ ئۆلتۈرىۋېتەتتى. بەزى نادان ئاياللار يامان ئىشنى ياكى شۇنىڭغا ئوخشىغان بۇزۇق نىيەتنى كۆزلەپ ئېگىزدىن پەسكە سەكرەشتەك ھەرىكەتلەرنى قىلىپ قورسىقىدىكى باللىرىنى چۈشۈرۈۋېتەتتى.

﴿**باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، سەن بۈيرۈغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا**﴾ يەنى سەن توسقان يامان ئىشلارنى قىلماسلىققا بەيئەت قىلسا، يۇقىرىقى شەرتلەر ئاساسىدا ئۇلارغا بەيئەت قىلغىن.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالا بۇ ئايەتتىكى شەرتلەرنى ئاياللارغا شەرت قىلىپ بېكىتتى. مەيمۇن ئىبنى مەھرام مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ياخشى ئىشلارنى قىلىشتا پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشنى بېكىتتى، ياخشى ئىشلارنى قىلىش ئىتائەت ھېسابلىنىدۇ.

ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ئىنسانلارنى پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇدى. پەيغەمبەر بولسا الله نىڭ ئىنسانلار ئىچىدىن ئۇلارنىڭ ياخشى ئىش قىلىشتا باشقىلارغا ئۈلگە قىلىنىشى ئۈچۈن تاللىغان كىشىدۇر.

ئىبنى جەرىر ئۇممۇ ئەتىيە ئەنسارىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلغان چاغدا ئۇ بىزگە بۇيرۇغان ياخشى ئىشلارنىڭ بىرى بىز ئاياللارنىڭ ئۇن سىلىپ يىغلىماسلىقى ئىدى. مەلۇم بىر قەبىلىدىن بىر ئايال: پالانى قەبىلىدىكىلەر ماڭا يىغلىشىپ بەرگەن ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغىچە بەيئەت قىلمايمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ ئايال ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇلارغا يىغلىشىپ بەردى. ئاندىن قايتىپ كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلدى.

ئىمام ئىبنى ئەبۇھاتەم ئۇسەيد ئىبنى ئەبۇئۇسەيدتىن بەيئەت قىلغۇچى ئاياللارنىڭ بىرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بەيئەت قىلغان چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى ياخشى ئىشلارنى قىلىشتىن باش تارتماسلىققا، يۇزنى تاتلىماسلىققا، چاچلىرىمىزنى يۇلماسلىققا، ياقا يىرتىپ يىغلىماسلىققا ۋە قاغاپ دۇئا قىلماسلىققا ۋەدە ئالدى.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَوَلَّوۡاْ قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ قَدۡ يَئِسُواْ مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلۡكُفَّارُ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡقُبُورِ ١٣

ئى مۆمىنلەر! الله غەزەب قىلغان قەۋمنى دوست تۇتماڭلار، ئۇلار ئاخىرەتنىڭ (ساۋابىدىن) قەبرىلىرىدە ياتقان كۇففارلار ئۆمىدىنى ئۈزگەندەك ھەقىقەتەن ئۆمىدىنى ئۈزدى﴿13﴾.

بۇيۇك ۋە يۇكسەك الله بۇ سۈرىنىڭ بېشىدا كاپىرلارنى دوست تۇتۇشتىن توسقىنىدەك، بۇ سۈرىنىڭ ئاخىرىدىمۇ ئۇلارنى دوست تۇتۇشتىن توسۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۆمىنلەر! الله غەزەب قىلغان قەۋمنى**

www.munber.org

دوست تۇتماڭلار﴾ يەنى يەھۇدىيلار، خرىستىئانلار ۋە باشقا الله غەزەپ قىلغان، ئۆز رەھمىتىدىن قوغلىغان الله نىڭ لەنىتىگە تېگىشلىك بولغان كاپىرلارنى دوست تۇتماڭلار، ئۇلار غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ ھۆكمىدە ئاخىرەتنىڭ ساۋابىدىن ۋە نازۇ ـ نېمەتلىرىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن تۇرسا، سىلەر ئۇلارنى قانداقمۇ دوست تۇتۇۋسىلەر؟!

﴿**قەبرىلىرىدە ياتقان كۇففارلار ئۈمىدىنى ئۈزگەندەك**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىككى خىل قاراش بار. ئۇنىڭ بىرى: تىرىك ياشاۋاتقان كاپىرلار قەبرىلەردە ياتقان ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن بۇنىڭدىن كېيىن بىر يەرگە جەم بولۇشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەندەك دېگەندىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى، ئۇلار قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئۈمىد ئۆزگەندىن كېيىن تىرىلدىغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ ئېتىقادىغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ ئۆلگەن تۇغقانلىرىدىن ئۈمىدى تامامەن ئۈزۈلدى. ئىككىنچى قاراش: قەبرىلىرىدە ياتقان كاپىرلار ھەممە ياخشىلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزگەندەك، دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر.

ئەئمەش مەسرۇقتىن ئىبنى مەسۇتنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كاپىر ئۆلگەندە ۋە قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان ساۋابىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ۋە ئۇنىڭدىن خەۋەردار بولغان چاغدا ئۈمىدىنى ئۈزگەندەك، ھەقىقەتەن ئۈمىدىنى ئۈزدى. مۇجاھىد ئىكرىمە، مۇقاتىل، ئىبنى زەيد، كەلبى ۋە مەنسۇر قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنى ئىبنى مەسئۇدقا ئوخشاش تەپسىر قىلدى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشنى قوللىدى.

الله غالىب شۇكۈرلەر بولسۇن! شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇمتەھىنىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە سەف | 14 ئايەت

سۈرە سەفنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى سالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئۆزئارا بىر - بىرىمىزدىن بىزدىن: كىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن قايسى ئەمەلنىڭ اللە غا ئەڭ سۆيۈملۈك ئىكەنلىكىنى سوراپ كېلىدۇ؟ دېيىشتۇق. لېكىن ئىچىمىزدىن ھېچ كىم ئورنىدىن تۇرمىدى. دەل شۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ قېشىمىزغا بىر ئادەمنى ئەۋەتتى، ئاندىن بىزنى يىغىپ بىزگە بۇ سۈرىنى يەنى سۈرە سەفنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ بەردى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِۦ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَٰنٌ مَّرْصُوصٌ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاسمانلاردىكى نەرسىلەر (يەنى پەرىشتىلەر) ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر (يەنى ئىنسانلار، ئۆسۈملۈكلەر، جانسىز شەيئىلەر) اللە غا تەسبىھ ئېيتتى، اللە غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[1]. ئى مۆمىنلەر! سىلەر نېمە ئۈچۈن قىلمايدىغان ئىشنى قىلىمىز دەيسىلەر؟ (يەنى ئەمەلدە سىلەر قىلمايدىغان ياخشى ئىشلارنى نېمە ئۈچۈن ئاغزىڭلاردا قىلىمىز دەيسىلەر؟)[2]. سىلەرنىڭ قىلمايدىغان ئىشنى (قىلىمىز) دېيىشىڭلار اللە نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ئوچ (كۆرۈلىدىغان نەرسىدۇر)[3]. شۇبھىسىزكى، اللە ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى (يەنى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەنلەرگە ئۆچراشقان چاغدا مەۋقەسىدە ساباتلىق تۇرۇپ غازات قىلغانلارنى) دوست تۇتىدۇ[4].

قىلمايدىغان ئىشنى قىلىمىز دېگۈچىلەرنى ئەيىبلەش توغرىسىدا

﴿ئاسمانلاردىكى نەرسىلەر (يەنى پەرىشتىلەر) ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر (يەنى ئىنسانلار، ئۆسۈملۈكلەر، جانسىز شەيئىلەر) اللە غا تەسبىھ ئېيتتى، اللە غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾

www.munber.org

بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى يۇقىرىدا بىر قانچە قېتىم تەكرارلاندى. شۇڭا بۇ يەردە ئۇنى قايتا تەكرارلاش ھاجەتسىزدۇر.

﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر نېمە ئۈچۈن قىلمايدىغان ئىشنى قىلىمىز دەيسىلەر؟ (يەنى ئەمەلدە سىلەر قىلمايدىغان ياخشى ئىشلارنى نېمە ئۈچۈن ئاغزىڭلاردا قىلىمىز دەيسىلەر؟)﴾ بۇ ئايەت بىرەر ئىشنى ياكى بىرەر سۆزنى ۋەدە قىلىپ ئاندىن ئۇنىڭغا ۋاپا قىلمىغان كىشىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ، شۇڭا ۋەدە قىلىنغان ئىش مەيلى زىيانلىق بولسۇن ياكى زىيانلىق بولمىسۇن، ۋەدىگە قەتئىي ۋاپا قىلىش ۋاجىپتۇر دېگەن قاراشتىكى سەلەپ ئۆلىمالىرى ئۆزلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىغا بۇ ئايەت كەرىمنى دەلىل قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

ئۇلار بۇ قاراشقا ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسنى پاكىت قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇناپىقنىڭ ئالامىتى ئۈچتۇر، ئەگەر ۋەدە قىلسا ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىدۇ، سۆزلىسە يالغان سۆزلەيدۇ، ئامانەت قويۇلسا خىيانەت قىلىدۇ».

ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تۆت ئىش بار، كىمدە ئۇ تۆت ئىش تېپىلسا، ئۇ خالىس مۇناپىق بولىدۇ، كىمدە ئۇ تۆت ئىشنىڭ بىرى تېپىلسا، ئۇ كىشى ھەتتا شۇ ئىشنى تاشلىمىغۇچىلىك ئۇنىڭدا مۇناپىقلىقنىڭ بىر ئالامىتى بولىدۇ». شۇ تۆت ئىشنىڭ بىرى ۋەدىگە خىلاپلىق قىلىش، دەپ كۆرسىتىلىدۇ. الله تائالا شۇڭا بۇ خىل كىشىلەرنى ئەيىبلەشنى تەكىتلەپ مۇنداق دېدى: ﴿**سىلەرنىڭ قىلمايدىغان ئىشنى (قىلىمىز) دېيىشىڭلار الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ئۆچ (كۆرۈلىدىغان نەرسىدۇر)**﴾.

ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد، ئابدۇللاھ ئىبنى ئامىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ قېشىمىزغا كەلدى. مەن ئۇ چاغدا كىچىك بالا ئىدىم. مەن ئوينىاش ئۈچۈن سىرتقا ماڭدىم، ئانام، ئى ئابدۇللاھ! بۇياققا كەل! مەن ساڭا ئوبدان بىر نەرسە بېرىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئانامغا: «ئۇنىڭغا نېمە بەرمەكچىسىز؟» دېدى. ئانام: خورما بەرمەكچىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر سىز ئوغلىڭىزغا بىر نەرسە بەرمىسىڭىز، سىزگە بىر يالغان سۆز قىلغانلىق گۇناھى يېزىلىدۇ» دېدى.

مۇقاتىل ئىبنى ھەييان مۇنداق دەيدۇ: مۆمىنلەر الله غا ئەڭ سۆيۈملۈك كۆرۈنىدىغان ئەمەللەرنى بىلسەك ئىدۇق، ئۇنى ئەلۋەتتە قىلاتتۇق، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**شۇبھىسىزكى، الله ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى (يەنى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەنلەرگە ئۇچراشقان چاغدا مەۋقەسىدە ساباتلىق تۇرۇپ غازات قىلغانلارنى) دوست تۇتىدۇ**﴾ دېدى. الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىگە ئەڭ سۆيۈملۈك ئەمەلنى مۆمىنلەرگە بايان قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇلار ئۇھۇد ئۇرۇشىدا جىھاد بىلەن سىنالدى. جىھاد مەيدانىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تاشلاپ ئارقىلىرىغا قاراپ قاچتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا بۇ ھەقتە ﴿**ئەگەر ئۇلار سىلەرنى يەڭسە سىلەرگە دۈشمەن بولىدۇ، سىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، سىلەرنى تىللايدۇ، سىلەرنىڭ مۇرتەد بولۇشۇڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى ۋە ئېچىڭلاردىن ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان كىشى مېنىڭ يولۇمدا جىھاد قىلغان كىشىدۇر، دېدى.

بەزىلەر بۇ ئايەتنى جىھاد ھەققىدە نازىل بولغان دەيدۇ. چۈنكى، ئادەملەر جىھاد قىلدىم دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ جىھاد قىلمىغان. بىرسىگە نەيزە تەقتىم دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ ھېچكىمگە نەيزە تەقمىغان. دۈشمەننى چاپتىم دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ بىرمۇ دۈشمەننى چاپمىغان چىدامىلىق بىلەن ئۇرۇش قىلدىم دەيدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئۇرۇشقا چىدامىلىق بولمىغان ئادەملەردۇر.

www.munber.org

قەتادە ۋە زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەت بىز دۈشمەنلەرنى ئۆلتۈردۈق، ئۇلارنى چاپتۇق، ئۇلارغا نەيزە تىقتۇق ۋە قالتىس ئىشلارنى قىلدۇق دېگەن، ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇ ئىشلاردىن ھېچبىرىنى قىلمىغان ئادەملەرنى ئەيىبلەپ نازىل بولدى.

سەئىد ئىبنى جۇبەير الله تائالا نىڭ ﴿**شۇبھىسىزكى، الله ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى (يەنى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەنلەرگە ئۇچراشقان چاغدا مەۋقەسىدە ساباتلىق تۇرۇپ غازات قىلغانلارنى) دوست تۇتىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۈشمەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغاندا مۆمىنلەرنى بىر - بىرىگە يېقىن قىلىپ سەپكە تىزاتتى. الله تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرگە جەڭ مەيدانىدا قانداق سەپ تۈزۈشنى ئۆگىتىدۇ.

* * * * * * *

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾

ئۇز ۋاقتىدا مۇسا قەۋمىگە: «ئى قەۋمىم! مېنىڭ الله نىڭ سىلەرگە ئەۋەتكەن پەيغەمبىر ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ سىلەر ماڭا نېمىشقا ئازار بېرىسىلەر؟» دېدى. ئۇلار (ھەقتىن) بۇرۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، الله ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ھىدايەتتىن بۇرىۋەتتى. الله پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ[5]. ئۇز ۋاقتىدا مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا: «ئى ئىسرائىل ئەۋلادى! مەن سىلەرگە ھەقىقەتەن الله ئەۋەتكەن، مەندىن بۇرۇن كەلگەن تەۋراتنى تەستىق قىلغۇچى، مەندىن كېيىن كېلىدىغان ئەھمەد ئىسىملىك پەيغەمبەر بىلەن خۇش خەۋەر بەرگۈچى پەيغەمبەرمەن» دېدى. ئىسا ئۇلارغا روشەن مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلگەن چاغدا، ئۇلار: «بۇ ئوپئوچۇق سېھىردۇر» دېدى[6].

مۇسانىڭ قەۋمىنىڭ ئۆزىگە ئازار بەرگەنلىكىنى تىلغا ئېلىشى ۋە الله نىڭ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بۇرۇۋەتكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە بەندىسى، پەيغەمبىرى ۋە سۆھبەتدىشى مۇسا ئىبنى ئىمران ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر قىلىدۇ، مۇسا قەۋمىگە: ﴿**مېنىڭ الله نىڭ سىلەرگە ئەۋەتكەن پەيغەمبىر ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ سىلەر ماڭا نېمىشقا ئازار بېرىسىلەر؟**﴾ دېدى. يەنى سىلەر مېنىڭ سىلەرگە پەيغەمبەرلىكىنى ئېلىپ كەلگەنلىكىمنى، مېنىڭ راستچىل ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا ماڭا ئازار يەتكۈزۈسىلەر؟ بۇ ئايەتتە الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۆز قەۋمىدىن ۋە باشقا قەۋملەردىن بولغان كاپىرلاردىن يەتكەن ئەزىيەتلەر ئۈچۈن تەسەللىي بېرىدۇ ۋە ئۇنى سەۋر قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «الله نىڭ رەھمىتى مۇساغا بولسۇن، مۇسا ھەقىقەتەن بۇنىڭدىن كۆپ ئەزىيەتلەرگە ئۇچرىدى ۋە سەۋر قىلدى».

www.munber.org

مەزكۇر ئايەت مۆمىنلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا زىيانكەشلىك قىلىشتىن ياكى ئۇنىڭغا ئەزىيەت يەتكۈزۈشتىن توسىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر مۇساغا ئازار قىلغان كىشىلەر (يەنى بەنى ئىسرائىل) دەك بولماڭلار، الله مۇسانى ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرىدىن (يەنى تۆھمەتلىرىدىن) ئاقلىدى، مۇسا الله نىڭ دەرگاھىدا ئابرۇيلۇق ئىدى﴾[1].

﴿**ئۇلار (ھەقتىن) بۇرۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، الله ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ھىدايەتتىن بۇرۇۋەتتى**﴾ يەنى ئۇلار ھەقنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئەگىشىشتىن بۇرۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن، الله ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ھىدايەتتىن بۇرۇۋەتتى. ھەمدە ئۇلارنىڭ دىللىرىغا شەك، تېخىرقاش ۋە گۇمانخورلۇقنى سىلىۋەتتى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن ﴿ئۇلارنىڭ دىللىرىنى، كۆزلىرىنى ھەق (نى چۈشىنىش ۋە كۆرۈش) تىن بۇرۇۋېتىمىز، ئۇلار دەسلەپتە مۆجىزىلەرگە ئىشەنمىگىنىدەك (يەنە ئىشەنمەيدۇ)، ئۇلارنى گۇمراھلىقلىرىدا تېخىرقاپ يۈرۈشكە قويۇۋېتىمىز﴾[2] ﴿كىمكى ئۆزىگە (مۆجىزىلەر ئارقىلىق) توغرا يول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرگە (يەنى ئۇنىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكەن، مۆمىنلەرنىڭ يولىدىن غەيرىيگە ئەگىشىدىكەن، ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىمىز، ئۇنى (ئاخىرەتتە) جەھەننەمگە كىرگۈزىمىز، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!﴾[3] شۇڭا الله تائالا (تەپسىر بولۇۋاتقان) بۇ ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ**﴾.

ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھمەد دېگەن ئىسمى بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئۆز ۋاقتىدا مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا: «ئى ئىسرائىل ئەۋلادى! مەن سىلەرگە ھەقىقەتەن الله ئەۋەتكەن، مەندىن بۇرۇن كەلگەن تەۋراتنى تەستىق قىلغۇچى، مەندىن كېيىن كېلىدىغان ئەھمەد ئىسىملىك پەيغەمبەر بىلەن خۇش خەۋەر بەرگۈچى پەيغەمبەرمەن» دېدى**﴾ يەنى تەۋرات مېنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقىم بىلەن خۇش خەۋەر بەردى، مەن شۇ خەۋەرگە ئۇيغۇن ھالدا پەيغەمبەر بولۇپ كەلدىم. مەن مەندىن كېيىن كېلىدىغان پەيغەمبەر بىلەن خۇش خەۋەر بەرگۈچىمەن. ئۇ پەيغەمبەر مەككىدىن چىقىدىغان، ئۇممى، ئەرەب پەيغەمبەر بولۇپ ئىسمى ئەھمەدتۇر.

ئىسا ئەلەيھىسسالام ئىسرائىل ئەۋلادىدىن كېلىدىغان پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىدۇر. ئۇ ئىسرائىل ئەۋلادىنىڭ جامائىتى ئىچىدە تۇرۇپ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقى، ئۇنىڭدىن كېيىن قىيامەتكىچە ھېچ بىر پەيغەمبەرنىڭ كەلمەيدىغانلىقى ھەققىدە خۇش خەۋەر بەردى.

ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نۇرغۇن ئىسملىرىنىڭ بارلىقى ھەققىدە جۇبەير ئىبنى مۇتئىمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «مېنىڭ ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئىسملىرىم بار، مەن "مۇھەممەد" دەپ ئاتىلىمەن، "ئەھمەد" دەپ ئاتىلىمەن، "ماھي" (ئۆچۈرگۈچى) دەپ ئاتىلىمەن، الله مەن بىلەن كۇفرىنى ئۆچۈرىدۇ، مەن "ھاشىر" (يىغقۇچى) دەپ ئاتىلىمەن، قىيامەت كۈنى ئىنسانلار مېنىڭ ئالدىمغا يىغىلىدۇ. مەن "ئاقىب" (ئەڭ ئاخىرى) دەپمۇ ئاتىلىمەن» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] سۈرە ئەھزاب 69 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنئام 110 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نىسا 115 ـ ئايەت.

www.munber.org

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق خالد ئىبنى مەخداندىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنىڭ يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! سەن ئۆزەڭ ھەققىدە بىزگە سۆزلەپ بەرگىن دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ھەققىمدە ئاتام ئىبراھىم دۇئا قىلغان، ئىسا ئەلەيھىسسالام مېنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقىم بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەن. ئانام ماڭا ھامىلدار بولغان چاغدا، چۈشىدە ئۆزىدىن شام زېمىنىدىكى بۇسرا شەھىرىنىڭ قەسىرلىرىنى يورۇتىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن» دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئىربازئىبنى ساريىەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك - شۇبھىسىزكى مەن اللە نىڭ دەرگاھىدا مەن ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەر قىلىپ بېكىتىلگەن چاغدا ئادەم ئەلەيھىسسالام تېخى شەكىلگە كىرگۈزۈلمىگەن لاي ھالىتىدە ئىدى. مەن سىلەرگە پەيغەمبەرلىكىمنىڭ دەسلەپكى خۇش بېشارەتلىرىنى دەپ بېرەي. مېنىڭ ھەققىمدە ئاتام ئىبراھىم دۇئا قىلغان، ئىسا ئەلەيھىسسالام مېنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقىم بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەن، ئانام مېنىڭ ھەققىمدە چۈش كۆرگەن. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئانىلىرى ئەنە شۇنداق مۆجىزە خاراكتېرلىك چۈشلەرنى كۆرىدۇ».

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئۇمامەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! پەيغەمبەرلىكنىڭ بېشارىتىنىڭ باشلىنىشى ھەققىدە ماڭا سۆزلەپ بەرگىن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ھەققىمدە ئاتام ئىبراھىم دۇئا قىلغان، ئىسا ئەلەيھىسسالام مېنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقىم بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەن. ئانام چۈشىدە ئۆزىدىن شام قەسىرلىرىنى يورۇتىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن».

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى پادىشاھ نەجاشىنىڭ يېنىغا ئەۋەتتى. بىز 80 گە يېقىن ئادەم ئىدۇق. بىزنىڭ ئىچىمىزدە مەن، جەئفەر، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇربىتە، ئوسمان ئىبنى مەزئۇن، ئەبۇمۇسا قاتارلىقلار ئىدۇق. بىز نەجاشىنىڭ يېنىغا يېتىپ باردۇق. قۇرەيشلەر بىزنىڭ ئىزىمىزدىن ئەمرى ئىبنى ئاس بىلەن ئەمماره ئىبنى ۋەلىدنى نۇرغۇن سوغا - سالاملار بىلەن ئەۋەتىپتۇ. بۇ ئىككى ئادەم نەجاشىنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئۇنىڭغا سەجدە قىلدى. ئاندىن بىرى ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىگە، يەنە بىرى سول تەرىپىگە ئۆتتى. ئاندىن ئۇنىڭغا: شەك - شۇبھىسىزكى، بىزنىڭ تاغىمىزنىڭ بالىلىرىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر سېنىڭ زېمىنىڭغا چۈشتى. ئۇلار بىزنىڭ ۋە ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ دىنىدىن يۈز ئۆرىگەنلەردۇر، دېدى. نەجاشى: ئۇلار قەيەردە؟ دېدى. ئۇ ئىككى ئادەم ئۇلار سېنىڭ زېمىنىڭدا ئۇلارغا ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلگىن، دېدى. نەجاشى ئۇلارغا ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلدى. جەففەر قېرىنداشلىرىغا: بۇگۈن مەن سىلەرگە ۋاكالىتەن سۆز قىلغۇچىمەن، دېدى. باشقىلار ئۇنىڭغا ماقۇل بولدى. جەففەر نەجاشىغا سالام بەردى. لېكىن، سەجدە قىلمىدى. پادىشاھنىڭ يېنىدىكىلەر جەففەرگە: سەن نېمىشقا پادىشاھقا سەجدە قىلمايسەن؟ دېدى. جەئفەر: بىز پەقەت غالىب ۋە بۈيۈك اللە غىلا سەجدە قىلمىز، دېدى. نەجاشى: بۇ قانداق گەپ؟ دېدى. جەئفەر شەك - شۇبھىسىزكى، اللە بىزگە ئۆز ئەلچىسىنى ئەۋەتتى. اللە نىڭ ئەلچىسى بىزنى غالىب ۋە بۈيۈك اللە دىن باشقا ھېچ قانداق ئادەمگە سەجدە قىلماسلىققا بۇيرىدى ۋە بىزنى نامىز ئوقۇشقا، زاكات بېرىشكە بۇيرۇدى، دېدى.

ئەمرى ئىبنى ئاس نەجاشىغا: ئۇلار مەرىيەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە ساڭا قارشى سۆز قىلىدۇ، دېدى. نەجاشى مۇسۇلمانلارغا قاراپ: مەرىيەمنىڭ ئوغلى ئىسا ۋە ئۇنىڭ ئانىسى مەريەم

www.munber.org

ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟ دېدى. جەئفەر: غالىب ۋە بۈيۈك الله نېمە دېگەن بۇلسا شۇنى دېدۇق، ئىسا الله نىڭ كەلىمىسىدۇر، يەنى ئاتىنىڭ ۋاستىسىز الله نىڭ "ۋۇجۇتقا كەل" دېگەن سۆزىدىن يارىتىلغاندۇر ۋە الله تەرىپىدىن كەلگەن بىر روھتۇر. الله ئۇ روھنى ئۆزىنى الله ئۈچۈن ئاتىۋەتكەن، ئەركەك ئىنسان ئەۋلادى يېقىنلاشمىغان، ئالدىدىن بىرەر ئوغۇل بالا توغرا ئۆتۈپ باقمىغان، پاك قىز مەريەمگە تاشلىدى، دېدى. نەجاشى يەردىن بىر تال تاياقنى ئېلىپ ئاندىن: ئى ھەبەشىستانلىقلار! ئى ۋەز ئېيتقۇچىلار ۋە ئۆزىنى ئىبادەتكە بېغىشلىغۇچىلار! الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ مۇسۇلمانلار بىز دەۋاتقان نەرسىگە مۇشۇنچىلىك نەرسىنى قوشمايدىكەن، دېدى. ئاندىن ئۇ مۇسۇلمانلارغا قاراپ تۇرۇپ: قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىڭلارنى قارشى ئالىمىز، سىلەر قالدۇرۇپ كەلگەن كىشى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مىننەتدارلىقىمىزنى يوللايمىز. مەن شۇنىڭغا گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، ئۇ الله نىڭ ئەلچىسىدۇر. ئۇنىڭ ئىنجىلدا سۈپەتلەنگەنلىكىنى بىلىمىز، مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئۇنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ كېلىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەن، سىلەر خالىغان جايغا يەرلىشىڭلار. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇستۇمدە پادىشاھلىق ۋەزىپىسى بولمىسا ئىدى. مەن ئۇ پەيغەمبەرنىڭ يېنىغا ئەلۋەتتە باراتتىم ـ دە، ئۇنىڭ ئايىغىنى كۆتۈرۈرۈپ خىزمىتىنى قىلاتتىم ۋە تاھارىتىگە سۇ بېرەتتىم، دېدى. ئاندىن ھېلىقى قۇرەيشلىك ئىككى ئادەمنىڭ سۇغا ـ سالاملىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ سۇغا ـ سالاملىرى قايتۇرۇپ بېرىلدى.

بىر مەزگىلدىن كېيىن ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ھەبەشىستاندىن قايتىپ بەدرى ئۇرۇشىغا ئۇلگۈرۈپ مەدىنىگە باردى. ئېيتىلىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نەجاشىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى يېتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلغان.

﴿**ئىسا ئۇلارغا روشەن مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلگەن چاغدا، ئۇلار: «بۇ ئوپئوچوق سېھىردۇر» دېدى**﴾ ئىبنى جۇرەيج ۋە ئىبنى جەرىر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ. كەلگۈسىدە كېلىدىغانلىقى ھەققىدە خۇش خەۋەر بېرىلگەن، ئىلگىرىكى زامانلاردا تىلغا داستان بولغان "ئەھمەد" ئىسمىلىك پەيغەمبەر يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام روشەن مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلگەن چاغدا، كاپىرلار ۋە ئۇنىڭغا قارشى چىققۇچىلار ﴿**«بۇ ئوپئوچوق سېھىردۇر» دېدى**﴾.

* * * * * * *

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰٓ إِلَى ٱلْإِسْلَٰمِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَٱللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

ئىسلامغا دەۋەت قىلىنىۋېتىپ، الله غا يالغاننى (يەنى الله نىڭ شېرىكى بار، بالىسى بار دېگەندەك سۆزلەرنى) چاپلىغان كىشىدىنمۇ زالىم كىشى بارمۇ؟ الله زالىم (يەنى كاپىر) قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ[7]. ئۇلار الله نىڭ نۇرىنى (يەنى الله نىڭ دىنىنى ۋە نۇرلۇق شەرىئىتىنى) ئېغىزلىرى بىلەن ئۆچۈرىۋەتمەكچى بولىدۇ، كاپىرلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، الله ئۆزىنىڭ نۇرىنى مۇكەممەل قىلغۇچىدۇر (يەنى ئۆزىنىڭ دىنىنى ئاشكارىلىغۇچىدۇر)[8]. مۇشرىكلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، الله ھەق دىنىنى

www.munber.org

بارلىق دىنلار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبىرنى ھىدايەت بىلەن ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى[9].

ئەگەر زالىم ئىنسانىنىڭ تىلغا ئېلىنىشى، ئىسلام نۇرىنىڭ مۆكەممەل قىلىنىدىغانلىقى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن دىنلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە بېرىلگەن خۇش خەۋەر توغرىسىدا

﴿**ئىسلامغا دەۋەت قىلىنۇۋاتىپ، اللە غا يالغاننى (يەنى اللە نىڭ شېرىكى بار، بالىسى بار دېگەندەك سۆزلەرنى) چاپلىغان كىشىدىنمۇ زالىم كىشى بارمۇ؟**﴾ يەنى اللە غا يالغاننى چاپلىغان، اللە نىڭ بار ۋە بىرلىكىگە ۋە ئىخلاسمەن بولۇشقا چاقىرىلىپ تورۇپ اللە غا بۆتلارنى شېرىك كەلتۈرگەن كىشىدىن زالىم ئادەم يوق. ﴿**اللە زالىم (يەنى كاپىر) قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ. ئۇلار اللە نىڭ نۇرىنى (يەنى اللە نىڭ دىنىنى ۋە نۇرلۇق شەرىئىتىنى) ئېغىزلىرى بىلەن ئۆچۈرۈۋەتمەكچى بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ھەقنى باتىل بىلەن يوقىتىشقا ئورۇنىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىنىڭ مىسالى كۈن نۇرىنى ئېتەك بىلەن ياپماقچى بولغان ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. كۈننىڭ نۇرىنى ئېتەك بىلەن يېپىش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، ھەقنى باتىل بىلەن ئۆچۈرۈشمۇ ھەرگىز مۇمكىن بولمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**كاپىرلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، اللە ئۆزىنىڭ نۇرىنى مۆكەممەل قىلغۇچىدۇر (يەنى ئۆزىنىڭ دىنىنى ئاشكارىلىغۇچىدۇر). مۇشرىكلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، اللە ھەق دىننى بارلىق دىنلار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبىرنى ھىدايەت بىلەن ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى**﴾ بۇ ئىككى ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە تەۋبىدىكى بۇ ئايەتكە مەزمۇنداش ئايەتنىڭ تەپسىرىدە تەپسىلىي بايان قىلىندى.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ١٠ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ١١ يَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ وَيُدۡخِلۡكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ١٢ وَأُخۡرَىٰ تُحِبُّونَهَاۖ نَصۡرٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتۡحٞ قَرِيبٞۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ١٣

ئى مۆمىنلەر! سىلەرگە سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىر تىجارەتنى كۆرسىتىپ قويايمۇ؟[10]. ***اللە غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە (چىن) ئىمان ئېيتقايسىلەر، اللە نىڭ يولىدا مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن جىھاد قىلغايسىلەر، ئەگەر بىلسەڭلار، سىلەر ئۈچۈن بۇ ياخشىدۇر***[11]. ***(شۇنداق قىلساڭلار) اللە سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، دائىمىي تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەردىكى گۈزەل سارايلاردا (تۇرغۇزىدۇ)، بۇ چوڭ مۇۋەپپەقىيەتتۇر***[12]. ***سىلەرگە (مەرھەمەت قىلىنىدىغان) سىلەر ياخشى كۆرىدىغان ئىككىنچى بىر نېمەت اللە دىن كېلىدىغان نۇسرەت ۋە يېقىن غەلىبە (يەنى مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى)دۇر، (ئى مۇھەممەد!) مۆمىنلەرگە (بۇ روشەن مەرھەمەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن***[13].

www.munber.org

قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان تىجارەت توغرىسىدا

يۇقىرىدا ئابدۇللاھ ئىبنى سالامنىڭ ھەدىسىدە بايان قىلىنغىنىدەك ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن غالىب ۋە بۈيۈك ئاللاھ غا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان ئەمەلنى سوراپ بىلمەكچى ۋە شۇ ئەمەلنى ئورۇندىماقچى بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تائالا بۇ سۈرىنى خۇسۇسەن بۇ ئايەتنى نازىل قىلدى.

﴿**ئى مۆمىنلەر! سىلەرگە سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىر تىجارەتنى كۆرسىتىپ قويايمۇ؟**﴾ ئاندىن ئاللاھ تائالا ھەرگىز زىيان تارتقۇزمايدىغان، بەلكى توسالغۇلارنى يوقىتىپ، كۆزلىگەن مەقسەتكە ئېرىشتۈرىدىغان بۇ كاتتا تىجارەتنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئاللاھ غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە (چىن) ئىمان ئېيتقايسىلەر، ئاللاھ نىڭ يولىدا مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن جىھاد قىلغايسىلەر، ئەگەر بىلسەڭلار، سىلەر ئۈچۈن بۇ ياخشىدۇر**﴾ يەنى بۇ تىجارەت سىلەر ئۈچۈن دۇنيانىڭ تىجارىتىدىن، ئۇنىڭ جاپا ـ مۇشەققەتلىرىدىن ياخشىدۇر.

﴿**(شۇنداق قىلساڭلار) ئاللاھ سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ**﴾ يەنى ئەگەر ئاللاھ سىلەرگە بۇيرۇغان ۋە كۆرسەتكەن ئىشلارنى قىلساڭلار، ئاللاھ سىلەرنىڭ خاتالىقىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ. سىلەرنى جەننەتلەرگە، ياخشى تۇرالغۇ جايلارغا ۋە ئالىي مەرتىۋىلەرگە ئېرىشتۈرىدۇ، شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، دائىمىي تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەردىكى گۈزەل سارايلاردا (تۇرغۇزىدۇ)، بۇ چوڭ مۇۋەپپەقىيەتتۇر**﴾.

﴿**سىلەرگە (مەرھەمەت قىلىنىدىغان) سىلەر ياخشى كۆرىدىغان ئىككىنچى بىر نېمەت ئاللاھ دىن كېلىدىغان نۇسرەت ۋە يېقىن غەلىبە (يەنى مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى)دۇر**﴾ يەنى مەن سىلەرگە سىلەر ياخشى كۆرىدىغان ئىككىنچى بىر نېمەتنى زىيادە ئاتا قىلىمەن. ئەگەر سىلەر ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلساڭلار ۋە ئاللاھ نىڭ دىنى ئۈچۈن ياردەم قىلساڭلار، ئاللاھ سىلەرگە ياردەم بېرىشكە كاپاتلىك قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئاللاھ غا (يەنى ئاللاھ نىڭ دىنىغا) ياردەم بەرسەڭلار، ئاللاھ سىلەرگە (دۈشمىنىڭلارغا قارشى ياردەم بېرىدۇ، قەدىمىڭلارنى (ئۇرۇش مەيدانلىرىدا) بەرقارار قىلىدۇ﴾[1] ﴿كىمكى ئاللاھ نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىدىكەن، ئەلۋەتتە ئاللاھ ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ، ئاللاھ ئەلۋەتتە كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾[2].

﴿**ۋە يېقىن غەلىبە (يەنى مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى) دۇر**﴾ مانا بۇ ئاللاھ غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلغان، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ دىنىغا ياردەم بەرگەن كىشىگە بېرىلىدىغان دۇنيانىڭ ئەڭ ياخشى نېمىتىدۇر، بۇ نېمەت ئۇلارنى ئاخىرەتنىڭ نېمەتلىرىگە يەتكۈزىدۇ، شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۇھەممەد!) مۆمىنلەرگە (بۇ روشەن مەرھەمەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن**﴾.

* * * * * * *

[1] سۈرە مۇھەممەد 7 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھەج 40 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُوٓاْ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ لِلۡحَوَارِيِّـۧنَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٞۖ فَأَيَّدۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمۡ فَأَصۡبَحُواْ ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

ئى مۆمىنلەر! ھەۋارىيۇنلار (يەنى ئىسا ئەلەيھىسسالامغا دەسلەپتە ئىمان ئېيتقان مۆمىن قەۋم)دەك الله نىڭ ياردەمچىلىرى بولۇڭلار، مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ھەۋارىيۇنلارغا: « (الله نىڭ دەۋىتىنى تەبلىغ قىلىشتا) الله غا كىملەر ياردەمچىلىرىم بولىدۇ؟ » دېدى، ھەۋارىيۇنلار: «بىز الله نىڭ ياردەمچىلىرىمىز» دېدى، ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر تائىپە ئىمان ئېيتتى، يەنە بىر تائىپە كاپىر بولدى، مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئۆز دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇشىدا يار ـ يۆلەكتە بولدۇق، شۇنىڭ بىلەن مۆمىنلەر غالىب بولدى[14].

مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرقانداق ئەھۋالدا دىننىڭ ياردەمچىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىن بەندىلىرىنى بارلىق ئەھۋاللىرىدا الله نىڭ ياردەمچىلىرى بولۇشقا، سۆزلىرى، ئىش ـ ھەرىكەتلىرى، جانلىرى ۋە ماللىرى بىلەن الله نىڭ دىنىغا ياردەم قىلىشقا، الله نىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىگە خۇددى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ياردەمچىلىرى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشقاندەك ئاۋاز قوشۇشقا بۇيرۇيدۇ. ئىسا ئەلەيھىسسالام ھەۋارىيۇنلارغا غالىب ۋە بۈيۈك الله غا دەۋەت قىلىشقا ﴿**الله غا كىملەر ياردەمچىلىرىم بولىدۇ؟**﴾ دېگەن چاغدا ﴿**ھەۋارىيۇنلار**﴾ يەنى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ﴿**«بىز الله نىڭ ياردەمچىلىرىمىز» دېدى**﴾ يەنى سېنىڭ دەۋەت قىلىشىڭغا بىز ياردەم قىلىمىز ۋە بۇ يولدا بىز سېنى قوللايمىز، دېيىشتى. شۇڭا ئىسا ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئىسرائىل ئەۋلادىغا ۋە يۇنانلىقلارغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن شام زېمىنلىرىدا ياشايدىغان كىشىلەرگە ئەۋەتتى.

شۇنداقلا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ھەج مەۋسۈملىرىدە مۇنداق دەيتتى: «پەرۋەردىگارىمنىڭ دەۋىتىنى تەبلىغ قىلىشىم ئۈچۈن ماڭا ياردەم بېرىدىغان ئادەم بارمۇ؟ شەك ـ شۈبھىسىزكى، قۇرەيشلەر مېنى پەرۋەردىگارىمنىڭ دەۋىتىنى تەبلىغ قىلىشىمدىن توستى».

نەتىجىدە غالىب ۋە بۈيۈك الله مەدىنە ئەھلىدىن ئەۋس بىلەن خەزرەچ قەبىلىلىرىنىڭ ئادەملىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ياردەم بېرىشكە مۇيەسسەر قىلدى. ئۇلار ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدى ۋە ياردەم بەردى. ئۇلار ئەگەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزلىرى تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇنى ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىدىغانلاردىن جان پىدالىق بىلەن قوغدايدىغانلىقىنى شەرت ئاساسىدا بىلدۈردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى ئۇلار تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ كەلگەندە، ئۇلار الله غا بەرگەن ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. شۇڭا الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئۇلارنى ئەنسارلار (يەنى ياردەمچىلەر) دەپ ئاتىدى. بۇ ئۇلارنىڭ ئالاھىدە نامى بولۇپ قالدى. الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن ۋە ئۇلارنى مەمنۇن قىلسۇن!

www.munber.org

ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتقانلىقى ۋە يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا كاپىر بولغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر تائىپە ئىمان ئېيتتى، يەنە بىر تائىپە كاپىر بولدى**﴾ يەنى مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىنىڭ دەۋىتىنى قەۋمىگە تەبلىغ قىلغاندا ھەۋارىيۇنلار ئۇنىڭغا يارىدەم بەردى. ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر قىسىم كىشىلەر ئىسا ئەلەيھىسسالام يەتكۈزگەن دەۋەت بىلەن ھىدايەت تاپتى. يەنە بىر قىسىم كىشىلەر گۇمراھ بولۇپ، ئىسا ئەلەيھىسسالام يەتكۈزگەن دەۋەتتىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئالدى. ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلدى. ئۇنى ۋە ئانىسىنى اللە نىڭ دەرگاھىدا ئېغىر گۇناھ بولىدىغان سۆزلەر بىلەن قارىلىدى. ئۇلار يەھۇدىيلاردۇر، ئۇلارغا قىيامەت كۈنىگىچىلىك اللە نىڭ لەنىتى بولسۇن.

ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلەرنىڭ ئىچىدىنمۇ بىر گۇرۇھ كىشىلەر ھەددىدىن ئېشىشقا باشلىدى. ئاخىرى ئۇنى اللە تائالا ئۇنىڭغا ئاتا قىلغان پەيغەمبەرلىكتىنمۇ يۇقىرى دەرىجىگە كۆتۈرۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار پىرقە ـ پىرقە ۋە گۇرۇھ ـ گۇرۇھلارغا بۆلۈنۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: ئۇ ئاتا، ئوغۇل ۋە ئۇلۇغ روھتىن ئىبارەت ئۈچ ئىلاھنىڭ ئۈچىنچىسىدۇر، دېدى ۋە بەزىلەر: ئۇ اللە تائالادۇر، دېدى. بۇ ھەقتە سۈرە نىسادا تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق.

ئىمان ئېيتقان تائىپىگە اللە تائالانىڭ ياردەم قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئۆز دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇشىدا يار ـ يۆلەكتە بولدۇق**﴾ يەنى خرىستىئان گۇرۇھلىرىدىن مۆمىنلەرگە دۈشمەنلىك قىلغانلارغا قارشى مۆمىنلەرگە ياردەم بەردۇق.

﴿**شۇنىڭ بىلەن مۆمىنلەر غالىب بولدى**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلدى. ئەنە شۇ غەلىبە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلىشى بىلەن تولۇق ئەمەلگە ئاشتى.

ئىمام ئىبنى جەرىر ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: غالىب ۋە بۈيۈك اللە ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىشنى ئىراد قىلغان چاغدا، ئىسا ئەلەيھىسسالام ياردەمچىلىرىنىڭ يېنىغا چىقتى. ئۇلار ئۆيدە ئون ئىككى ئادەم ئىدى.

ئۇنىڭ بېشىدىن سۇ تامچىپ تۇراتتى ئۇ: شەك ـ شۈبھىسىزكى، سىلەردىن ماڭا ئىمان ئېيتىپ بولۇپ ئاندىن ماڭا 12 قېتىم كاپىر بولىدىغانلار بار، دېدى. ئاندىن: سىلەردىن قايسىڭلار مېنىڭ سۈرىتىمگە ئۆزگەرتىلىپ مېنىڭ ئۇرنىمدا ئۆلتۈرۈلۈشكە، ئاندىن مەرتىۋىدە مەن بىلەن ئوخشاش بولۇشقا رازى بولىدۇ؟ دېدى. ئۆيدە ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدىن ياشتا ئەڭ كىچىك بىر يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ: مەن رازى بولىمەن، دېدى. ئىسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: ئولتۇرغىن، دېدى. ئاندىن ئۇ ئۇلارغا ھېلىقى سۆزنى يەنە تەكرارلىدى. ھېلىقى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ: مەن رازى بولىمەن، دېدى. ئىسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: ئولتۇرغىن، دېدى. ئاندىن ھېلىقى سۆزنى قايتا تەكرارلىدى. يەنىلا ھېلىقى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ: مەن رازى بولىمەن، دېدى. ئىسا ئەلەيھىسسالام: ھەئە، ئۇنىڭغا سەن لايىقسەن، دېدى. ئاندىن كېيىن ئۇ ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈرىتىگە ئوخشىتىلدى ئىسا ئەلەيھىسسالام بولسا ئۆيىنىڭ تۆۋۈلۈكىدىن ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىلدى. ئۇنى تۇتقىلى كەلگەن يەھۇدىيلار ئۇنىڭ سۈرىتىگە ئوخشىتىلغان ئادەمنى تۇتۇپ چىقىپ، ئۇنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈردى. ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتقانلاردىن بەزى كىشىلەر 12 قېتىم كاپىر بولدى. ئۇلار ئۇچ پىرقىگە بۆلۈنۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بىر پىرقىسى: اللە خالىغان مۇددەتكىچە بىزنىڭ

www.munber.org

ئارىمىزدا تۇردى، ئاندىن ئاسمانغا چىقىپ كەتتى، دېيىشتى بۇلار يەقۇبىيە پىرقىسىدۇ، يەنە بىر پىرقىسى اللە نىڭ ئوغلى بىزنىڭ ئىچىمىزدە اللە خالىغان بىر مۇددەتكىچە تۇردى، ئاندىن اللە ئۇنى ئۆز دەرگاھىغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى، دېيىشتى. بۇلار نەستۇرىيە پىرقىسىدۇر، يەنە بىر پىرقىسى: ئىسا اللە نىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر، ئۇ ئىچىمىزدە اللە خالىغان مۇددەتكىچە تۇردى. ئاندىن اللە ئۇنى ئۆز دەرگاھىغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى، دېيىشتى. بۇلار مۇسۇلمانلارنى تەشكىل قىلىدۇ. يەقۇبىيە پىرقىسى بىلەن نەستۇرىيە پىرقىسىدىن ئىبارەت ئىككى كاپىر پىرقە مۇسۇلمانلار ئۇستىدىن غەلبە قىلىپ. نۇرغۇن مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈردى. ئىسلام نۇرى غۇۋا ھالدا داۋام قىلدى. ھەتتا اللە تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكىچە شۇ يوسۇن بويىچە داۋاملاشتى.

﴿**ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر تائىپە ئىمان ئېيتتى، يەنە بىر تائىپە كاپىر بولدى**﴾ يەنى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر تائىفە كاپىر بولدى يەنە بىر تائىپە ئىمان ئېيتتى.

﴿**مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئۆز دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇشىدا يار-يۆلەكتە بولدۇق، شۇنىڭ بىلەن مۆمىنلەر غالىب بولدى**﴾ يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىش بىلەن ئۇلارنىڭ دىنىنى كاپىرلارنىڭ دىنى ئۈستىدىن غەلىبىگە ئېرىشتۇردۇق. بۇ قىسسىنى ئىمام نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى قىيامەت كەلگىچىلىك داۋاملىق ھەق ئۈستىدە ماڭىدۇ، ھەتتا ئۇلاردىن ئاخىر زامانىدا كېلىدىغان مۆمىنلەر مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالام بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ دەججالغا قارشى ئۇرۇش قىلىدۇ. بۇ ھەقتە نۇرغۇن سەھىي ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە سەفنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە اللە تائالاغا خاستۇر.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە جۇمۇئە | 11 ئايەت

سۈرە جۇمۇئەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس ۋە ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۇمۇئە نامىزىدا سۈرە جۇمۇئە بىلەن سۈرە مۇنافىقۇننى ئوقۇيتتى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْمَلِكِ ٱلْقُدُّوسِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلْأُمِّيِّـۧنَ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُواْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَءَاخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُواْ بِهِمْ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

الله غا ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر تەسبىھ ئېيتىدۇ، الله پادىشاھى (مۇتلەقتۇر)، (ھەممە نۇقسانلاردىن) پاكتۇر، غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[1]. الله ئۈممىلەرگە (يەنى يېزىشنى ۋە ئوقۇشنى ئۇقمايدىغان ئەرەبلەرگە) ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر پەيغەمبەرنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) ئەۋەتتى، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇلارغا قۇرئان ئايەتلىرىنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ئۇلارنى (گۇناھلاردىن) پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىنى) ئۆگىتىدۇ، گەرچە ئۇلار ئىلگىرى ئوچۇق گۇمراھلىقتا بولسىمۇ[2]. ھەمدە (پەيغەمبەرنى) تېخى ئۇلارنىڭ زامانىدا بولمىغان (كېيىن كېلىدىغان) ئىككىنچى بىرقەۋمكە (يەنى قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۇسۇلمانلارغا) ئەۋەتتى (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكى زامانداشلىرىغىلا ئەمەس، بەلكى قىيامەتكىچە كېلىدىغان كىشىلەرگىمۇ ئومۇمىيدۇر)، الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[3]. مانا بۇ الله نىڭ پەزىلىدۇركى، ئۇنى خالىغان ئادەمگە بېرىدۇ، الله ئۇلۇغ پەزل ئىگىسىدۇر[4].

www.munber.org

ھەممە نەرسىنىڭ الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى بارلىق تىللىق ۋە تىلسىز مەخلۇقاتلارنىڭ الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقىدىن خەۋەر قىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(كائىناتتىكى) قانداقلىكى نەرسە بولمىسۇن، الله نى پاك دەپ مەدھىيىلەيدۇ (يەنى الله نىڭ ئۇلۇغلىقىنى سۆزلەيدۇ)﴾[1].

﴿**الله پادىشاھىي (مۇتلەقتۇر)، (ھەممە نۇقسانلاردىن) پاكتۇر**﴾ يەنى ئۇ ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھىدۇر. ئاسمان زېمىننى ئۆز ھۆكۈمى بىلەن باشقۇرغۇچىدۇر، بارلىق نۇقسانلاردىن پاكتۇر،مۇكەممەل سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگۈچىدۇر ﴿**غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا

﴿**الله ئۈممىلەرگە (يەنى يېزىشنى ۋە ئوقۇشنى ئۇقمايدىغان ئەرەبلەرگە) ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر پەيغەمبەرنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) ئەۋەتتى**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىتاب بېرىلگەنلەرگە (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارغا) ۋە ئۈممىيلەرگە (يەنى ئەرەب مۇشرىكلىرىغا): «مۇسۇلمان بولدۇڭلارمۇ؟» دېگىن، ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمان بولسا، توغرا يول تاپقان بولىدۇ.ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (ساڭا ھېچ زىيىنى يوق)، سېنىڭ پەقەت تەبلىغ قىلىش مەسئۇلىيىتىڭ بار، الله بەندىلىرىنى (يەنى ھەممە ئەھۋالنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[2] بۇ ئايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكىنى تىلغا ئېلىش ئۈنىڭ باشقا مىللەتلەرگىمۇ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكىنى ئىنكار قىلمايدۇ. لېكىن، ئەرەبلەرگە بولغان ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى، الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پۈتۈن ئىنسانلارغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكىنى قۇرئان كەرىمدە نۇرغۇن ئايەتلەردە تىلغا ئالىدۇ. تۆۋەندىكى ئايەتلەر شۇ ئايەتلەردىندۇر.

﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «ئى ئىنسانلار مەن ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ھەممىڭلارغا الله تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئەلچىمەن﴾[3] ﴿بۇ قۇرئان ماڭا سىلەرنى ۋە (قىيامەتكىچە) قۇرئان يەتكەن كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھي قىلىندى﴾[4] ﴿(كۇففار) جامائەلىرىدىن كىمكى قۇرئاننى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ۋەدە قىلىنغان جاي دوزاختۇر﴾[5] بۇ ھەقتە سۈرە ئەنئامدىكى مۇناسىۋەتلىك ئايەتلەردە ۋە سەھي ھەدىسلەردە تەپسىلي بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

بۇ ئايەت الله نىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە ئەھلىگە قىلغان دۇئاسىنى الله نىڭ ئىجابەت قىلغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام الله غا مەككە ئەھلىدىن الله نىڭ ئايەتلىرىنى ئۇلارغا ئوقۇپ بېرىدىغان، ئۇلارنى گۇناھلاردىن پاكلايدىغان، ئۇلارغا كىتابنى ۋە ھېكمەتنى يەنى پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىنى ئۆگىتىدىغان بىر پەيغەمبەر ئەۋەتىشىنى تىلەپ دۇئا قىلغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ پاك ۋە يۇكسەك الله ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى. پەيغەمبەرنىڭ كېلىشى ئۇزۇلگەن، توغرا يول خىرەلەشكەن، ئىنسانلار پەيغەمبەرنىڭ كېلىشىگە ناھايىتى موھتاج بولغان، مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالام الله نىڭ دەرگاھىدىن ئېلىپ كەلگەن

---

[1] سۈرە ئىسرا 44 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئال ئىمران 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئەراف 158 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ئەنئام 19 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە ھود 17 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

توغرا يولغا چىقىش يېپىشقان ئازغىنە بىر قىسىم ئەھلى كىتابتىن باشقا يەر - يۈزىدىكى بارلىق ئىنسانلارغا الله نىڭ غەزىپى تاشقان بىر پەيتته پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن الله تائالاغا جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيىلەر خاستۇر.

﴿**الله ئۇممىلەرگە (يەنى يېزىشنى ۋە ئوقۇشنى ئۇقمايدىغان ئەرەبلەرگە) ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر پەيغەمبەرنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامنى) ئەۋەتتى، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇلارغا قۇرئان ئايەتلىرىنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ئۇلارنى (گۇناھلاردىن) پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىنى)ئۆگىتىدۇ، گەرچە ئۇلار ئىلگىرى ئوچۇق گۇمراھلىقتا بولسىمۇ**﴾ بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئەرەبلەر بۇرۇن ئىبراھىم ئەلەيهىسسالامنىڭ دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. كېيىن ئۇلار ئۇ دىننى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭ قائىدە - پرىنسىپلىرىغا خىلاپلىق قىلىپ، تەۋھىد ئەقىدىسىنى شېرىك ئەقىدىسىگە، ئىشەنچنى شەك - شۈبھىگە ئۆزگەرتىۋەتتى. ئۇلار الله بۇيرىمىغان نۇرغۇن ئىشلارنى پەيدا قىلدى. شۇنداقلا ئەھلى كىتابلىرىنى ئۆزگەرتتى ۋە مەنىلىرىنى بۇرمىلىدى، شۇنىڭ بىلەن الله تائالا مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامنى پۈتۈن ئىنسانلارغا كاتتا ۋە مۇكەممەل، ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئىتى بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى. بۇ دىن بىلەن ئۇلار ھىدايەت تاپىدۇ، بۇ دىندا ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە ۋە ئاخىرەتتە موھتاج بولىدىغان جىمى نەرسىلەر بايان قىلىنىدۇ. بۇ دىن ئۇلارنى جەننەتكە ۋە الله نىڭ رازىلىقىغا يېقىنلاشتۇرىدىغان نەرسىگە چاقىرىدۇ. دوزاختىن ۋە الله تائالا نىڭ غەزىپىگە يېقىنلاشتۇرىدىغان نەرسىدىن توسىدۇ، ھەممىگە ئادىل ھۆكۈم چىقىرىدۇ. ئەقىدە ۋە پرىنسىپلاردىكى بارلىق شەك - شۈبھىلەرنى ۋە گۇمانلارنى ئايرىيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامدىن ئىلگىرى ئۆتكەن كىشىلەردىكى پۈتكۈل ياخشىلىقلارنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا مۇجەسسەملەشتۈرگەن، ئۇنىڭغا ئۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھېچ ئادەمگە ئاتا قىلمىغان نەرسىنى ئاتا قىلغان الله غا جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە خاستۇر. الله نىڭ مەرھەمىتى ۋە سالامى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا قىيامەت كۈنىگىچە داۋام قىلسۇن.

مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ ئەرەبلەرگىمۇ ۋە ئەرەب بولمىغان بارلىق مىللەتلەرگىمۇ ئەلچى قىلىنغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ھەمدە (پەيغەمبەرنى) تېخى ئۇلارنىڭ زامانىدا بولمىغان (كېيىن كېلىدىغان) ئىككىنچى بىرقەۋمگە (يەنى قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۇسۇلمانلارغا) ئەۋەتتى (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكى زامانداشلىرىغىلا ئەمەس، بەلكى قىيامەتكىچە كېلىدىغان كىشىلەرگىمۇ ئومۇميدۇر)، الله غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى بىز پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتۇق، ئۇنىڭغا سۈرە جۇمۇئەدىكى ﴿**ھەمدە (پەيغەمبەرنى) تېخى ئۇلارنىڭ زامانىدا بولمىغان (كېيىن كېلىدىغان) ئىككىنچى بىرقەۋمگە (يەنى قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۇسۇلمانلارغا) ئەۋەتتى (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكى زامانداشلىرىغىلا ئەمەس، بەلكى قىيامەتكىچە كېلىدىغان كىشىلەرگىمۇ ئومۇميدۇر)**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. ساھابىلەر ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بۇ ئايەتته كۆزدە تۇتۇلغانلار كىملەر؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇلارغا جاۋاب بەرمىدى. بۇ سوئال ئۈچ قېتىم تەكرارلاندى. بىزنىڭ ئارىمىزدا سەلمان پارسى بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام قولىنى سەلمان پارسىنىڭ دولىسىغا قويۇپ تۇرۇپ: «ئەگەر ئىمان ئۈكەر يۇلتۇزىدا بولسىمۇ، ئۇنىڭغا بۇلاردىن بىر تۈركۈم ئادەملەر ئەلۇەتتە

www.munber.org

ئىبرىشكەن بولاتتى» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى، ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىس بۇ سۈرىنىڭ مەدىنىدە نازىل بولغانلىقىنى، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يەيغەمبەرلىكىنىڭ بارلىق ئىنسانلارغا ئومۇمىي ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئېنىق كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تائالانىڭ ﴿**ئىككىنچى بىر قەۋمىگە**﴾ دېگەن ئايىتىنى "پارسلار" دەپ تەپسىر قىلدى. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەينى ۋاقىتتا پارسلارغا، رۇملارغا ۋە باشقا مىللەتلەرگە خەت يېزىپ، ئۇلارنى غالىب ۋە بۈيۈك اللە تەرەپكە چاقىرغان ۋە ئۆزى ئېلىپ كەلگەن پەيغەمبەرلىككە ئەگىشىشكە دەۋەت قىلغان ئىدى. شۇڭا مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغانلارنى ئەرەب مىللىتىدىن بولمىغان بارلىق مىللەتلەر، دەپ كۆرسىتىدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتقان ئەرەب مىللىتىدىن باشقا ھەر قانداق ئادەمنى ئۆزى ئېچىگە ئالىدۇ.

﴿**اللە غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى اللە غەلىبە ئىگىسىدۇر، شەرئىتىدە ۋە ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشىدا ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ﴿**مانا بۇ اللە نىڭ پەزىلىدۇركى، ئۇنى خالىغان ئادەمگە بېرىدۇ، اللە ئۇلۇغ پەزل ئىگىسىدۇر**﴾ يەنى اللە تائالا نىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بۇ كاتتا پەيغەمبەرلىكنى ئاتا قىلىشى ۋە ئۇنى بۇ ئۈممەتكە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىشى اللە نىڭ پەزلىدۇر.

* * * * * * *

مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُواْ ٱلتَّوۡرَىٰةَ ثُمَّ لَمۡ يَحۡمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلۡحِمَارِ يَحۡمِلُ أَسۡفَارَۢاۚ بِئۡسَ مَثَلُ ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٥ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓاْ إِن زَعَمۡتُمۡ أَنَّكُمۡ أَوۡلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوۡنَهُۥٓ أَبَدَۢا بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧ قُلۡ إِنَّ ٱلۡمَوۡتَ ٱلَّذِي تَفِرُّونَ مِنۡهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمۡۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ۝٨

تەۋراتنى كۆتۈرۈشكە (يەنى ئەمەل قىلىشقا) تەكلىپ قىلىنغان، ئاندىن ئۇنى كۆتۈرمىگەنلەر (يەنى تەۋرات ببرىلگەن ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشقا تەكلىپ قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغان ۋە ھىدايەتتىن پايدىلانمىغان يەھۇدىيلار) خۇددى كىتاب يۈكلەنگەن ئېشەككە ئوخشايدۇ (يەنى پايدىلىق چوڭ - چوڭ كىتابلارنى ئۇستىگە ئارتىۋالغان، چارچاشتىن باشقا، ئۇلاردىن ھېچقانداق پايدىلىنالمايدىغان ئېشەككە ئوخشايدۇ). اللە نىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغان قەۋمنىڭ مىسالى نېمە دېگەن يامان! اللە زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ[5]. (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، "ئى يەھۇدىيلار! ئەگەر سىلەر باشقىلارنى ئەمەس، پەقەت ئۆزەڭلارنىلا اللە نىڭ دوستلىرى دەپ دەۋا قىلىدىغان بولساڭلار، (ئاخىرەتنىڭ راھىتىگە تېزرەك يېتىش ئۈچۈن) ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىپ بېقىڭلار، ئەگەر (بۇ دەۋايىڭلاردا) راستچىل بولساڭلار"[6]. ئۇلار قىلغان ئىشلىرى تۈپەيلىدىن، ئۆلۈمنى ھەرگىز ئارزۇ قىلمايدۇ، اللە زالىملارنى بىلىۋېتىدۇر[7]. (ئى مۇھەممەد!) "سىلەر قاچىدىغان ئۆلۈم چوقۇم سىلەرگە يولۇقىدۇ، ئاندىن سىلەر غەيىبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچى (اللە) نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، اللە سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىدۇ" دېگىن[8].

www.munber.org

يەھۇدىيلارنى ئەيىبلەش ۋە ئۇلارنى ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىشقا چاقىرىش توغرىسىدا

الله تائالا تەۋرات بېرىلگەن ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش مەجبۇرىيىتى ئۈستىلىرىگە يۈكلەنگەن، بىراق ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغان يەھۇدىيلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: بۇ يەھۇدىيلارنىڭ مىسالى ئۈستىگە چوڭ ـ چوڭ كىتابلار يۈكلەنگەن بولسىمۇ ئۇستىدە نېمىنىڭ يۈكلەنگەنلىكىنى بىلمەيدىغان، پەقەت ئۈستىگە ئېغىر نەرسىنىڭ ئارتىلغانلىقىنىلا ھېس قىلىدىغان ئېشەكلەرنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. ئەنە شۇ يەھۇدىيلار ئۆزلىرىگە بېرىلگەن كىتابنى يادا ئېلىپ كۆتۈرۈپ لېكىن، ئۇنى چۈشەنمەيدۇ. شۇنداقلا شۇ كىتابنىڭ تەلىۋى بويىچە ئەمەل قىلمايدۇ. بەلكى ئۇلار ئۇ كىتابنى بۇرمىلاپ، مەنىلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ. ئۇلار ئېشەكتىنمۇ بەتتەر ھالدادۇر. چۈنكى، ئېشەكنىڭ ئەقلى يوق ئۇلارنىڭ بولسا ئەقلى بار تۇرۇپ ئەقلىنى ئىشلەتمەيدۇ. شۇڭا الله تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېگەن ﴿ئۇلار گويا ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ھايۋاندىنمۇ بەتتەر گۇمراھتۇر، ئەنە شۇلار غاپىلدۇر﴾[1].

﴿الله نىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلغان قەۋمنىڭ مىسالى نېمە دېگەن يامان! الله زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ. (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، "ئى يەھۇدىيلار! ئەگەر سىلەر باشقىلارنى ئەمەس، پەقەت ئۆزەڭلارنىلا الله نىڭ دوستلىرى دەپ دەۋا قىلىدىغان بولساڭلار، (ئاخىرەتنىڭ راھىتىگە تېزرەك يېتىش ئۈچۈن) ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىپ بېقىڭلار، ئەگەر (بۇ دەۋايىڭلاردا) راستچىل بولساڭلار"﴾ يەنى ئەگەر سىلەر ئۆزەڭلارنى توغرا يول ئۈستىدە، مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىنى گۇمراھلىق ئۈستىدە دەپ گۇمان قىلساڭلار، بۇ ئىككى گۇرۇھدىن قايسى گۇمراھلىقتا بولسا شۇنىڭغا ئۆلۈم كەلسۇن دەپ بەت دۇئا قىلىڭلار ئەگەر بۇ دەۋايىڭلاردا راستچىل بولساڭلار، شۇنداق قىلىڭلار؟

﴿**ئۇلار قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن**﴾ يەنى كۇفرى، زۇلمى ۋە يامان ئىشلىرى تۈپەيلىدىن ﴿**ئۆلۈمنى ھەرگىز ئارزۇ قىلمايدۇ، الله زالىملارنى بىلگۈچىدۇر**﴾.

يەھۇدىيلارنىڭ بەتدۇئا قىلىشقا چاقىرىلغانلىقى ھەققىدە سۈرە بەقەرەدىكى ﴿ئۇلارغا: «ئەگەر ئاخىرەت يۇرتى (يەنى جەننەت) الله نىڭ قېشىدا (سىلەر گۇمان قىلغاندەك) باشقىلارغا ئەمەس، يالغۇز سىلەرگىلا خاس بولسا، (سىلەرنى جەننەتكە ئۇلاشتۇرىدىغان) ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىپ بېقىڭلار! (جەننەت بىزگىلا خاس دېگەن سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار» دېگىن. ئۇلار قىلغان يامان ئەمەللىرى سەۋەبلىك، ئۆلۈمنى ھەرگىزمۇ ئارزۇ قىلمايدۇ. الله زالىملارنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر. شۇبھىسىزكى، ئۇلارنى ھاياتقا ھەممە كىشىدىن، ھەتتا مۇشرىكلاردىنمۇ ھېرىس كۆرسەن؛ ھەر بىرى مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش ئۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايدۇ. الله ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[2] دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرىدە تەپسىلىي توختالدۇق ۋە ئايەتلەردە ئۆزلىرىنىڭ ياكى دەۋاگەرلىرىنىڭ گۇمراھلىق ئۈستىدە ئىكەنلىكى، بەتدۇئا قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلىقىنى تەپسىلى بايان قىلدۇق. شۇنداقلا خرىستىئانلارنى بەتدۇئا قىلىشقا چاقىرغانلىقى ھەققىدە سۈرە ئال ئىمراندىكى: ﴿سەن ئىسا توغرۇلۇق ھەقىقي مەلۇماتقا ئىگە بولغىنىڭدىن كېيىن، كىملەركى سەن بىلەن مۇنازىرىلەشسە، سەن ئۇلارغا: «كېلىڭلار، ئوغۇللىرىمىزنى ۋەئوغۇللىرىڭلارنى،ئاياللىرىمىزنى ۋە ئاياللىرىڭلارنى، ئۆزلىرىمىزنى ۋە ئۆزلىرىڭلارنى يىغىپ، الله نىڭ لەنىتى يالغانچىلارغا بولسۇن، دەپ الله غا يالۋۇرۇپ دۇئا قىلايلى»

---

[1] سۈرە ئەئراق 179 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرەنىڭ 94 ــ 96 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

دېگـن﴾[1] دېگـەن ئايـەتنىڭ تەپسـىردە ۋە مۇشـرىكلارنى بـەتدۇئا قىلىشـقا چاقىرغـانلىقى ھـەققىدە سـۈرە مەريەمدىكى: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «كىمكى گۇمراھلىقتا بولىدىكەن، مەرھەمـەتلىك الله ئۇنـىڭغا مۆھلەت بېرىدۇ﴾[2] دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىردە توختىلىپ ئۆتتۇق.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: لەنىتى ئەبۇجەھل: ئەگەر مـەن مۇھەممـەدنى كـەبىنىڭ يېنىدا كۆرسـەم، ئۇنـىڭ يېنىغـا بېرىپ گەدىنىگـە دەسسـەيمەن، دېدى. پـەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر ئۇ شۇنداق قىلغان بولسا، پەرىشتىلەر ئۇنى چوقۇم ھالاك قىلغان بولاتتى، ئەگـەر يـەھۇدىيلار ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلغان بولسا چوقۇم ئۆلگـەن ۋە ئۆزلىرىنى دوزاختا كۆرگـەن بولاتتى. ئەگـەر الله نـىڭ پـەيغەمبىرى بىلـەن بـەتدۇئا تىلەشـكىلى چىقمـاقچى بولغـانلار چىققـان بولسـا ئـۇلار چوقـۇم بـالا ـ چـاقىلىرىدىن ۋە مـال ـ مۇلۇكلىـرىدىن ئايرىلغـان ھـالدا قايتقـان بولاتـتى» دېدى. بـۇ ھەدىسـنى ئىمـام بۇخارى، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿(ئى مۇھەممەد!) "سىلەر قاچىدىغان ئۆلۈم چوقۇم سىلەرگە يولۇقىدۇ، ئاندىن سىلەر غەيىبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچى (الله) نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، الله سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىدۇ" دېگـىن﴾ الله تائالا بـۇ ھەقتە سـۈرە نىسادا مۇنداق دېگـەن: ﴿قەيـەردە بولمـاڭلار (ئەجـەل كەلگـەندە) ئۆلۈم سىلەرنى تاپىدۇ، سىلەر مۇستەھكەم قەلئەلەردە بولغان تەقدىردىمۇ﴾[3].

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ۝

ئى مۆمىنلەر!جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلسا، الله نى ياد ئېتىشكە (يەنى جۈمە خۇتبىسىنى ئاڭلاشقا ۋە جۈمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا) ئالدىراپ بېرىڭلار، ئېلىم ـ سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار، ئەگەر بىلسەڭلار بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر[9]. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى نامازدىن پاراغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ)، الله نىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار، مەقسىتىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن الله نى كۆپ ياد ئېتىڭلار[10].

جۈمە نامىزى، جۈمە كۈندىكى ئىشلار ۋە ئەدەب ـ ئەخلاقلار توغرىسىدا

مۇسۇلمانلار جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن ھەپتىدە بىر قېتىم چوڭ مەسچىتلەرگە يىغىلىدۇ. ئۇ كۈنىدە پۈتۈن مەخلۇقاتلار تولۇق يارىتىلغان بولۇپ، بۇ كۈن الله تائالا ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتقان كۈنلەرنىڭ ئالتىنچى كۈنى ھېسابلىنىدۇ. ئادەم ئەلەيھىسسالام جۈمە كۈنى يارىتىلدى، ئۇ جۈمە كۈنى جەننەتكە كىرگۈزۈلدى، جەننىتىنمۇ جۈمە كۈنى چىقىرىلدى. قىيامەت جۈمە كۈنى قايىم بولىدۇ، جۈمە كۈنىدە بىر ۋاقىت بولۇپ مۆمىن بەندىنىڭ الله تائالادىن ياخشىلىق تىلەپ قىلغان دۇئاسى شۇ ۋاقىتنىڭ

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 61 ـ ئايەت.
[2] سۈرە مەريەم75 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە نىسا 78 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇدۇل كېلىپ قالسا، الله ئۇنىڭ تىلىگەن نەرسىسىنى بېرىدۇ. بۇ ھەقتە نۇرغۇن سەھىھ ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

قەدىمكى تىللاردا جۇمە كۈنى ئەدۇبە كۈنى دەپ ئاتىلاتتى. بىزدىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەر جۇمە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىشقا بۇيرۇلغان. لېكىن، ئۇلار بۇيرۇلغانىنى قىلماي گۈمراھ بولغان يەھۇدىيلار ئادەم ئەلەيھىسسالام يارىتىلمىغان كۈن شەنبە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىپ تاللىغان. خرىستىئانلار بولسا مەخلۇقاتلارنىڭ يارىتىلىشى باشلانغان كۈن بولغان يەكشەنبە كۈنىنى تاللىغان. الله تائالا بۇ ئۈممەتكە پۈتۈن مەخلۇقاتلار تولۇق يارىتىلىپ بولغان كۈنى جۇمە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىپ تاللاپ بەردى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىز دۇنياغا ئەڭ ئاخىرىدا كەلدۇق، قىيامەت كۈنى ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا بولىمىز. بىزدىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرگە كىتاب بېرىلدى، ئاندىن الله ئۇلارغا مۇئەييەن بىر كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىپ بەلگىلەپ بەردى. ئاندىن ئۇلار بۇ كۈن ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشتى، ئاندىن الله بىزنى ئۇ كۈنگە ھىدايەت قىلدى. ئىنسانلار بۇ كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىشتا بىزگە ئەگىشىپ يەھۇدىيلار شەنبە كۈنىنى، خرىستىئانلار يەكشەنبە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىپ بەلگىلىدى».

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «الله بىزدىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرنى جۇمە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىشتىن ئازدۇردى. يەھۇدىيلار بولسا شەنبە كۈنىنى، خرىستىئانلار بولسا يەكشەنبە كۈنىنى ئىبادەت كۈنى قىلىپ بەلگىلىدى. ئاندىن الله بىزنى بارلىققا كەلتۈرۈپ بىزنىڭ ئىبادەت كۈنىمىزنى جۇمە كۈنى قىلىپ بېكىتىشىمىزگە بىزنى ھىدايەت قىلدى. شۇنداق قىلىپ جۇمە كۈنى، شەنبە كۈنى ۋە يەكشەنبە كۈنى ئۇچ دىن ئۇچۇن ئىبادەت كۈنلىرى قىلىپ بېكىتىلدى. شۇنىڭغا ئوخشاشلا قىيامەت كۈنىمۇ ئىنسانلار بىزگە ئەگىشىدۇ. بىز دۇنياغا ئەڭ ئاخىرىدا كەلدۇق قىيامەت كۈنى ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا بولىمىز، بىزگە باشقا ئىنسانلاردىن بۇرۇن ھۆكۈم چىقىرىلىدۇ».

الله تائالانى ياد ئېتىشكە ئالدىراشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

الله مۆمىنلەرنى جۇمە كۈنى الله تائالاغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يىغىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۆمىنلەر! جۇمە كۈنى جۇمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلسا، الله نى ياد ئېتىشكە (يەنى جۇمە خۇتبىسىنى ئاڭلاشقا ۋە جۇمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا) ئالدىراپ بېرىڭلار**﴾ يەنى الله نى ياد ئېتىشكە كۆڭۈل بۆلۈڭلار ۋە ئۇنىڭغا ئالدىراڭلار. بۇ ئايەتتە مەسچىتكە ئالدىراپ بېرىش ئەمەس، ئىبادەتكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى ئاخىرەتنى كۆزلەيدىكەن ۋە مۆمىن بولۇپ ئاخىرەتكە لايىق ئەمەللەرنى قىلىدىكەن، مۇنداق ئادەملەرنىڭ قىلغان ئەمەلى (الله نىڭ دەرگاھىدا) قوبۇل بولىدۇ﴾[1].

نامازغا ئالدىراپ مېڭىش بولسا چەكلەنگەن ئىشتۇر. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «نامازغا تەكبىر ئېيتىلغانلىقىنى ئاڭلىساڭلار سەلەرمۇ نامازغا تەمكىنلىك ۋە سالماقلىق بىلەن مېڭىڭلار، ئالدىراپ يۈگۈرمەڭلار، نامازنىڭ ئۇلگۈرەلىگەن قىسمىنى ئىمامغا ئەگىشىپ ئوقۇڭلار، ئۇلگۈرەلمىگەن قىسمىنى ئۆزەڭلار تولۇقلاپ ئوقۇڭلار».

---

[1] سۈرە ئىسرا 19 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇقەتادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن نامازئوقۇۋاتاتتۇق، توساتتىنلا ئادەملەرنىڭ دۈپۈرلىگەن ئاياق تاۋۇشى ئاڭلاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن «سىلەرگە نېمە بۇلدى؟» دېدى. ساھابىلار: نامازغا ئالدىراپ تېز كەلگەن ئىدۇق، دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئۇنداق قىلماڭلار، نامازغا كەلسەڭلار تەمكىنلىك بىلەن مېڭىڭلار، نامازنىڭ ئۇلگىرەلىگەن قىسمنى ئىمامغا ئەگىشىپ ئوقۇڭلار، ئۇلگىرەلمىگەن قىسمىنى ئۆزەڭلار تولۇقلاپ ئوقۇڭلار» دېدى.

ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۇسۇلمانلار نامازغا ئالدىراپ تېز مېڭىشتىن چەكلەندى. ئۇلار نامازغا تەمكىنلىك ۋە سالماقلىق بىلەن مېڭىشى كېرەك. لېكىن، ئۇلارنىڭ دىللىرى، نىيەتلىرى ۋە قورقۇنچلىرى بىلەن نامازغا ئالدىراشتىن چەكلەنگىنى يوق.

قەتادە اللە تائالا نىڭ ﴿**اللە نى ياد ئېتىشكە (يەنى جۇمە خۇتبىسىنى ئاڭلاشقا ۋە جۇمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا) ئالدىراپ بېرىڭلار**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: سەن جۇمە نامىزىغا قەلبىڭ ۋە ئەملىڭ بىلەن ئالدىراپ بېرىشىڭ كېرەك. مانا بۇ جۇمە نامىزىغا ئالدىراپ بارغانلىقتۇر.

جۇمە نامىزىغا كېلىدىغان كىشىنىڭ نامازغا كېلىشتىن ئىلگىرى يۇيۇنۇشى مۇستەھەبتۇر. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سىلەر جۇمە نامىزىغا يۇيۇنۇپ كېلىڭلار».

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇسەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بالاغەتكە يەتكەن ھەر قانداق كىشىنىڭ جۇمە كۈنى يۇيۇنۇشى ۋاجىبتۇر».

ئىمام مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەر بىر مۇسۇلمانىڭ ھەر يەتتە كۈندە بىر قېتىم بېشىنى ۋە پۈتۈن بەدىنىنى يۇيۇپ تۇرۇشى، اللە نىڭ ئۈنىڭ ئۈستىدىكى ھەققىدۇر».

ئىمام ئەھمەد، نەسەئى ۋە ئىبنى ھىببان قاتارلىقلار جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەر بىر مۇسۇلمان ئادەم ھەر يەتتە كۈندە بىر كۈن يۇيۇنۇشى كېرەك، ئۇ كۈن جۇمە كۈنىدۇر».

جۇمە كۈنىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئەۋس ئىبنى ئەۋس سەقەفىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى جۇمە كۈنى يۇيۇنۇپ، تاھارەت ئېلىپ، جۇمە نامىزىغا، ئات - ئۇلاغقا مىنمەستىن پىيادە يول مېڭىپ بالدۇر كەلسە ۋە ئىمامغا يېقىن يەردە ئولتۇرۇپ پۈتۈن دىققىتى بىلەن خۇتبە تىڭشىسا، ئۇ ئادەمنىڭ ھەر بىر باسقان قەدىمى ئۈچۈن بىر يىل رۇزا تۇتقان ۋە كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەنىنىڭ ساۋابى بولىدۇ» بۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىنى ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى جۇمە كۈنى جۇنۇبلۇقتىن يۇيۇنسا، ئاندىن جۇمە نامىزىغا دەسلەپكى ۋاقىتتا بارسا، خۇددى ئۇ بىر تۆگە قۇربانلىق قىلغانغا ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ، كىمكى ئۈنىڭدىن سەل كېيىنرەك كەلسە، گويا ئۇ بىر كالا قۇربانلىق قىلغانغا ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ.

www.munber.org

كىمكى ئۇنىڭدىنمۇ كېيىنرەك ۋاقىتتا كەلسە، گويا ئۇ مۆڭگۈزلۈك بىر قوشقار قۇربانلىق قىلغانغا ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ، كىمكى ئۇنىڭدىن كېيىن كەلسە، گويا ئۇ بىر توخۇ قۇربانلىق قىلغانغا ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ، كىمكى ئۇنىڭدىن كېيىن كەلسە گويا ئۇ الله يولىدا بىر تۇخۇمنى بەرگەنگە ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ، ئىمام خۇتبە ئوقۇغىلى چىقسا ئۇنى تىڭشىغىلى پەرىشتىلەرمۇ ھازىر بولىدۇ».

جۇمەگە چىرايلىق كىيىمنى كىيىپ، خۇشپۇراق چېچىپ چىشلىرىنى مىسۋاك بىلەن چوتكىلاپ، پاكىز تازلىنىپ ۋە تاھارەت ئېلىپ بېرىش مۇستەھەبتۇر. ئىمام بۇخارى ئەبۇسەئىددىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بالاغەتكە يەتكەن ھەر قانداق كىشىنىڭ جۇمە كۈنى يۇيۇنۇشى، چىشىنى مىسۋاك بىلەن چوتكىلىشى، ئاياللىنىڭ ئىشلىتىدىغان خۇشپۇراقلىرىدىن ئىشلىتىشى ۋاجىبتۇر».

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئەييۇب ئەنسارىدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى جۇمە كۈنى يۇيۇنۇپ ئاياللىنىڭ خۇشپۇراق نەرسىلىرى بولسىمۇ ئۇنىڭدىن ئىشلىتىپ، چىرايلىق كىيىنىپ ئاندىن نامازغا ئوقۇش ئۈچۈن مەسچىتكە كەلسە، ئاندىن پۇرسەت بولسا نەپىلە نامازغا ئوقۇسا ھېچكىمگە ئەزىيەت بەرمىسە، ئاندىن ئىمام خۇتبىگە چىققاندا شۇك ئولتۇرۇپ خۇتبىنى تىڭشىسا، ئاندىن جۇمە نامىزنى ئوقۇپ قايتسا، ئۇنىڭ بۇ جۇمە بىلەن يەنە بىر جۇمە ئارىلىقىدىكى گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ».

ئىمام ئەبۇداۋۇد ۋە ئىبنى ماجە ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنبەر ئۈستىدە تۇرۇپ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار كۈندىلىك مەشغۇلاتلىرىدا كېيىدىغان بىر قۇر كىيىمدىن باشقا مەخسۇس جۇمە كۈنى كېيىش ئۈچۈن بىر قۇر كىيىم سېتىۋالسا نېمىدېگەن ياخشى ـ ھە!».

ئىمام ئىبنى ماجە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر جۇمە كۈنى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئادەملەرگە خۇتبە ئوقۇدى. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئاق ۋە قارا يوللۇق يەكتەك كىيىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئەگەر سېتىۋالىشقا قادىر بولالىسا مەشغۇلاتلىرىدا كىيىدىغان كىيىمدىن باشقا، مەخسۇس جۇمە كۈنى ئۈچۈن بىر قۇر كىيىم سېتىۋالسا، نېمىدېگەن ياخشى ھەئە!» دېدى.

ئەزاندىن خۇتبىگە چىقىدىغان ئەزان كۆزدە تۇتۇلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**جۇمە كۈنى جۇمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلسا**﴾ بۇ ئەزان ئىككىنچى قېتىملىق ئەزان بولۇپ يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنبەرگە چىقىپ ئولتۇرغان چاغدا، ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئېيتىلىدىغان ئەزان كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىككىنچى قېتىملىق ئەزان بولسا، مۇمىنلەرنىڭ خەلپىسى ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوشۇپ يولغا قويغان ئەزاندۇر. بۇ پەقەت جۇمە ئوقۇيدىغان ئادەملەرنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكىدىن يولغا قويۇلغان. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى سائىب ئىبنى يەزىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئەبۇبەكرى ۋە ئۆمەرنىڭ زامانلىرىدا جۇمە كۈنى ئىمام مۇنبەر ئۈستىدە ئولتۇرغان چاغدا، بىر قېتىملا ئەزان ئوقۇلاتتى. ئوسماننىڭ زامانىغا كەلگەندە جۇمە ئوقۇيدىغان ئادەملەر كۆپىيىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئوسمان يەنە بىر قېتىم ئەزانىنى قوشۇپ ئوقۇشنى يولغا قويدى. بۇ ئەزان

www.munber.org

زەۋراھ دەپ ئاتىلىدىغان ئەزانخانىدا ئوقۇلاتتى. بۇ ئەزانخانا مەسچىتكە يېقىن سېلىنغان، مەدىنىدىكى ئەڭ ئېگىز بىر ئۆي ئىدى.

جۇمە نامىزىغا چىققان ئىككىنچى قېتىملىق ئەزاندىن كېيىن ئېلىم - سېتىم قىلىشنىڭ ھارامليقى ۋە جۇمە نامىزىدىن كېيىن رىزىق تەلەپ قىلىشقا قىزىقتۇرۇش توغرىسىدا

﴿**ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار**﴾ يەنى الله نى ياد ئېتىشكە ئالدىراڭلار، نامازغا ئەزان ئېيتىلسا، ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار. ئۆلىمالار ئىككىنچى قېتىملىق ئەزان ئېيتىلغاندىن كېيىنكى ئېلىم - سېتىمنىڭ ھارام ئىكەنلىكىگە بىردەك بىرلىككە كەلدى. ﴿**ئەگەر بىلىسەڭلار بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر**﴾ ئەگەر بىلىسەڭلار، ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ الله تائالانى ياد ئېتىشكە، جۇمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا ئالدىرىشىڭلار سىلەر ئۈچۈن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىدۇر.

﴿**نامازدىن ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى نامازدىن پاراغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ)، الله نىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار**﴾ الله تائالا بەندىلىرىنى ئىككىنچى ئەزان ئېيتىلغاندىن كېيىن ئېلىم - سېتىمنى داۋاملاشتۇرۇشتىن توسقان ۋە ئۇلارنى جۇمە نامىزىغا يىغىلىشقا بۇيرۇغاندىن كېيىن، ئۇلارغا نامازدىن كېيىن زېمىنغا تارىلىپ الله نىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىشقا رۇخسەت قىلدى.

ئەراك ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جۇمە نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن مەسچىتنىڭ بوسۇغىدا تۇرۇپ: ئى الله! مەن ھەقىقەتەن دەۋىتىڭنى قوبۇل قىلدىم، ماڭا سەن پەرز قىلغان نامازنى ئوقۇدۇم، سەن مېنى بۇيرۇغىنىڭدەك زېمىنىڭغا تارىدىم، ماڭا ئۆز پەزلىڭدىن رىزىق بەرگىن، سەن رىزق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىسەن دەيتتى، بۇنى ئىبنى ئەبۇھاتەم رىۋايەت قىلغان.

﴿**مەقسىتىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن الله نى كۆپ ياد ئېتىڭلار**﴾ يەنى سىلەر ئېلىم - سېتىم قىلىۋاتقان ۋە ئېلىم - بېرىم قىلىۋاتقان ۋاقىتىڭلاردىمۇ الله نى كۆپ ياد ئېيتىڭلار. دۇنيا ھاياتىڭلار سىلەرنى ئاخىرەتتە ئالدىغان مەنپەئەتىڭلاردىن توسۇپ قويمىسۇن.

ئىمام تىرمىزى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى بازارلارغا كىرسە، ئاندىن: ھېچ شېرىك بولمىغان يالغۇز الله دىن باشقا ئىلاھ بەرھەق يوقتۇر، پادىشاھلىق الله غا خاستۇر، جىمى ھەمدۇسانا الله غا مەنسۇپتۇر، الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر، دېيسە، الله ئۇنىڭغا 100 مىڭ ياخشىلىق يازىدۇ، ئۇنىڭ 100 مىڭ يامانلىقىنى ئۆچۈرىدۇ» مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: بەندە الله نى ئۆرە تۇرغان، ئولتۇرغان ۋە يېنىچە ياتقان ھاللاردا ياد ئەتمىگىچە الله نى كۆپ ياد ئەتكۈچىلەردىن بولالمايدۇ.

* * * * * * *

وَإِذَا رَأَوْا۟ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓا۟ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ ٱللَّهْوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِ ۚ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾

(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار بىرەر تىجارەتنى ياكى تاماشانى كۆرسە، سېنى ئۆرە تۇرۇپ (خۇتبە ئوقۇۋاتقان) پېتىڭ تاشلاپ، ئۇنىڭغا (يەنى تىجارەتكە) يۈگىرىدۇ. (ئى مۇھەممەد!ئۇلارغا) ئېيتقىنكى،

www.munber.org

"الله نىڭ دەرگاھىدىكى نەرسە (يەنى ساۋاب ۋە نېمەت) تاماشادىن ۋە تىجارەتتىن ياخشىدۇر، الله رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر" [11].

ئىمام خۇتبىگە چىققاندا مەسچىتتىن چىقىپ كېتىشتىن توسقانلىقى توغرىسىدا

بۇيۇك ۋە يۇكسەك الله ئەينى ۋاقىتتا بىر جۈمە كۈنى مەدىنىگە كەلگەن تىجارەت كارۋىنىنى كۆرۈپ، خۇتبە تىڭشاشتىن بۇرۇلۇپ كارۋان تەرەپكە كېتىپ قېلىشقان كىشىلەرنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار بىرەر تىجارەتنى ياكى تاماشانى كۆرسە، سېنى ئۆزە تۇرۇپ (خۇتبە ئوقۇۋاتقان) پېتىڭ تاشلاپ، ئۇنىڭغا (يەنى تىجارەتكە) يۈگۈردۇ**﴾ مۇقاتىل ئىبنى ھەييانىڭ ئېيتىشىچە بۇ تىجارەت كارۋىنى دېھيە ئىبنى خەلىپە دېگەن كىشىنىڭ بولۇپ، ئۇ تېخى ئىسلامغا كىرمىگەنكەن. كارۋان بىلەن ئېلىۋېلىنغان دۇمباق كارۋانىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر بىرىپ دۇمباق ئۇردى شۇنىڭ بىلەن ساھابىلاردىن ئاز بىر قىسمىدىن باشقىلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆزە تۇرۇپ خۇتبە ئوقۇۋاتقان پېتى تاشلاپ قويۇپ كارۋان تەرەپكە كېتىشكەن ئىدى.

ئىمام ئەھمەد سالىم ئىبنى ئەبۇجەئدىدىن جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر قېتىم مەدىنىگە تىجارەت كارۋىنى يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە نامىزىغا خۇتبە ئوقۇۋاتاتتى. ئادەملەر مەسچىتتىن چىقىپ كارۋان تەرەپكە كېتىشتى. مەسچىتتە پەقەت 12 ئادەم قالدى. شۇنىڭ بىلەن ﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار بىرەر تىجارەتنى ياكى تاماشانى كۆرسە، سېنى ئۆزە تۇرۇپ (خۇتبە ئوقۇۋاتقان) پېتىڭ تاشلاپ، ئۇنىڭغا (يەنى تىجارەتكە) يۈگۈردۇ**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**سېنى ئۆزە تۇرۇپ (خۇتبە ئوقۇۋاتقان) پېتىڭ تاشلاپ**﴾ بۇ ئايەت جۈمە كۈنى ئىمامنىڭ خۇتبىنى ئۆزە تۇرۇپ ئوقۇيدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىدىغان دەلىلدۇر. ئىمام مۇسلىم جابىر ئىبنى سەمۇرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە كۈنى ئىككى خۇتبە ئوقۇيتتى، ئىككى خۇتبىنىڭ ئارىسىدا ئازراق ئولتۇراتتى. ئۇ خۇتبىدە قۇرئان ئوقۇيتتى ۋە كىشىلەرگە ۋەز - نەسىھەت ئېيتاتتى.

﴿**(ئى مۇھەممەد!ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، "الله نىڭ دەرگاھىدىكى نەرسە (يەنى ساۋاب ۋە نېمەت)**﴾ يەنى ئاخىرەت يۇرتىدا بېرىلىدىغان الله نىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ﴿**تاماشادىن ۋە تىجارەتتىن ياخشىدۇر، الله رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر"**﴾ يەنى الله غا تەۋەككۈل قىلغان ۋە رىزقىنى ئۆز ۋاقتىدا تەلەپ قىلغان كىشى ئۇچۇن الله رىزق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن! شۇنىڭ بىلەن سۈرە جۇمۇئەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇنافىقۇن | 11 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ ۘ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ﴿١﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ ۞ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِن يَقُولُوا۟ تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ هُمُ ٱلْعَدُوُّ فَٱحْذَرْهُمْ ۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

مۇناپىقلار سېنىڭ ئالدىڭغا كەلگەن چاغدا: «گۇۋاھلىق بېرىمىزكى سەن ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرىدۇرسەن» دەيدۇ، سېنىڭ ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭنى الله بىلىدۇ، الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر[1]. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يالغان قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى، (كىشىلەرنى) الله نىڭ يولىدىن (يەنى الله نىڭ دىنىدىن) توستى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان![2]. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار (ئېغىزلىرىدا) ئىشىنىپ، ئاندىن (دىللىرىدا) ئىنكار قىلدى، ئۇلارنىڭ دىللىرى پېچەتلەندى (يەنى دىللىرىغا ھىدايەت يېتىپ بارالمايدۇ)، ئۇلار (ئىماننى) چۈشەنمەيدۇ[3]. ئۇلارغا قارايدىغان بولساڭ، بەدەن قۇرۇلۇشى (سالاپەتلىكى) سېنى ھەيران قالدۇرىدۇ، ئەگەر ئۇلار سۆزلىسە، (سۆزىنىڭ پاساھەتلىكىدىن) سۆزىگە قۇلاق سالىسەن، (ئىلىمسىز، ئەقىلسىز، پاراسەتسىزلىكتە) گويا ئۇلار تامغا يۆلەپ قويۇلغان (چىرىپ قالغان) ياغاچلاردۇر. ئۇلار (قورقۇنچتىن) ھەرقانداق ئاۋازنى ئۆزلىرىگە قارىتىلغان دەپ گۇمانلىنىدۇ، ئۇلار (ساختا ۋە مۇنسىلەرگە) دۈشمەندۇر، ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىگىن، الله ئۇلارنى ھالاك قىلسۇن! ئۇلار قانداقمۇ (ھىدايەتتىن گۇمراھلىققا) بۇرۇلۇپ كېتىدۇ![4].

مۇناپىقلارنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ قىياپىتى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇناپىقلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلسە، پەقەت ئېغىزلىرىدا ئىسلامغا كىرگەنلىكىنى بىلدۈرۈشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇلار

www.munber.org

دىللىرىدا كۇفرىنى يوشۇرغان، بولۇپ ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ئېغىزلىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ دەل ئەكسىچە بولىدۇ، شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مۇناپىقلار سېنىڭ ئالدىڭغا كەلگەن چاغدا: «گۇۋاھلىق بېرىمىزكى سەن ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرىدۇرسەن» دەيدۇ**﴾ يەنى ئەگەر ئۇلار سېنىڭ قېشىڭغا كەلسە مانا مۇشۇنداق سۆزلەرنى قىلىپ كېلىدۇ. ساڭا ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىدا دېگەنلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس.

﴿**سېنىڭ ھەقىقەتەن الله نىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭنى الله بىلىدۇ، الله گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، مۇناپىقلار چوقۇم يالغانچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار يەنىلا يالغانچىلاردۇر. چۈنكى، ئۇلار ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ توغرا ۋە راست ئىكەنلىكىگە ئۆزلىرىمۇ ئىشەنچ قىلالمايدۇ، شۇڭا ئۇلار يالغانچىلاردۇر.

﴿**ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يالغان قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالدى، (كىشىلەرنى) الله نىڭ يولىدىن (يەنى الله نىڭ دىنىدىن) توستى**﴾ يەنى ئۇلار كىشىلەرنى الله نىڭ يولىدىن توسۇش ئۈچۈن ئېتىقان سۆزلىرىدە ئېغىر گۇناھ بولىدىغان يالغان قەسەملىرىنى قالقان قىلىپ كىشىلەرنىڭ ئەزىيەت بېرىشىدىن ساقلاندى. ئۇلارنىڭ ئىشىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەيدىغان ئادەملەر ئۇلارغا ئالدىنىپ كەتتى ۋە بۇ مۇناپىقلارنى "مۇسۇلمانلار" دەپ ئېتىقاد قىلدى. تېخى بەزىلەر ئۇلارنىڭ قىلۋاتقان ئىشلىرىدا ئۇلارغا ئەگەشتى. ئېيتقان سۆزلىرىنى تەستىقلىدى. بۇ مۇناپىقلار دىللىرىدا كۇفرىنى يوشۇرۇپ تولىمۇ ھەددىدىن ئاشقانلىقتىن ئىسلامنى ۋە مۇسۇلمانلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ، مۇشۇ سەۋەبتىن نۇرغۇن مۇسۇلمانلارغا ناھايىتى چوڭ زىيانلار يەتتى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**(كىشىلەرنى) الله نىڭ يولىدىن (يەنى الله نىڭ دىنىدىن) توستى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان!**﴾.

﴿**بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلار (ئېغىزلىرىدا) ئىشىنىپ، ئاندىن (دىللىرىدا) ئىنكار قىلدى، ئۇلارنىڭ دىللىرى پېچەتلەندى (يەنى دىللىرىغا ھىدايەت يېتىپ بارالمايدۇ)، ئۇلار (ئىماننى) چۈشەنمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن كۇپىرىغا يېنىۋالغانلىقى ۋە ھىدايەتنى گۇمراھلىققا تېگىشكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا مۇناپىقلىق پۈتۈۋېتىلدى. الله ئۇلارنىڭ دىللىرىنى پېچەتلىۋەتتى. شۇڭا ئۇلار ئىماننى چۈشەنمەيدۇ، يەنى ئۇلارنىڭ دىللىرىغا ھىدايەت نۇرى ۋە ياخشىلىق يېتىپ بارالمايدۇ. ئۇلار ھەقنى تونىمايدۇ ۋە ھەق تەرەپكە ھىدايەت تاپالمايدۇ.

﴿**ئۇلارغا قارىيدىغان بولساڭ، بەدەن قۇرۇلۇشى (سالاپەتلىكى) سېنى ھەيران قالدۇرىدۇ، ئەگەر ئۇلار سۆزلىسە، (سۆزىنىڭ پاساھەتلىكىدىن) سۆزىگە قۇلاق سالسەن**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ تەن قۇرۇلۇشى كىشىشكەن، تىلى پاساھەتلىك بولۇپ، ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغان ئادەم ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ پاساھەتلىكىدىن ئۇنى بېرىلىپ تىڭشايدۇ. بۇ مۇناپىقلار ئەنە شۇنداق ھالەتتە تۇرۇپمۇ ئۆزلىرىنى ئىنتايىن زەئىپ، قورقۇنچاق توخۇ يۈرەك ھېس قىلىشىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار (قورقۇنچتىن) ھەر قانداق ئاۋازنى ئۆزلىرىگە قارىتىلغان دەپ گۇمانلىنىدۇ**﴾ يەنى ھەر قانداق بىر ئىش ياكى قورقۇنچلۇق ھادىسە يۈز بەرسە، ئۇلار توخۇ يۈرەكلىكىدىن بۇ ھادىسىنى ئۆزلىرىگە مۇناسىۋەتلىك دەپ ئويلايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلار سىلەرگە (يارەمدە بولۇشقا) بېخىلدۇر، ئەگەر (ئۇلارغا دۈشمەن تەرەپتىن) خەۋپ كېلىدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ ساڭا سەكراتقا چۈشۈپ قالغان ئادەمدەك (قورقۇنچتىن) كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن. قورقۇنچ كەتكەندە، ئۇلار پۇل - مالغا ئاچكۆز بولغان ھالدا سىلەرنى كەسكىن تىللار بىلەن رەنجىتىدۇ. ئۇلار (چىن دىللىرى بىلەن) ئىمان

www.munber.org

ئېيتقان ئەمەس. (ئۇلارنىڭ كۇفرى سەۋەبلىك) ئەمەللىرىنى اللە بىكار قىلدى، بۇ اللە ئۈچۈن ئاساندۇر﴾[1] مۇناپىقلار ھېچ قانداق پايدىسى يوق قۇرۇق شەكىل ۋە سۈرەتلەرگە ئوخشايدۇ، شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار (ساڭا ۋە مۆمىنلەرگە) دۈشمەندۇر، ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىگىن، اللە ئۇلارنى ھالاك قىلسۇن! ئۇلار قانداقمۇ (ھىدايەتتىن گۇمراھلىققا) بۇرۇلۇپ كېتىدۇ!**﴾. ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، مۇناپىقلارنىڭ مۇناپىقلىقى ئاشكارىلىنىدىغان بەلگىلىرى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ سالاملىرى لەنەت ئېيتىشتۇر. يېمەكلىرى قاقتى ـ سوقتى قىلىشتۇر. ئېرىشكەن غەنىمەتلىرى خىيانەت قىلىشتۇر، ئۇلار مەسچىتلەردىن يىراق تۇرىدۇ، نامازغا بويىنىدىن سۆرىگەندەك كېلىدۇ، كىشىلەرگە چوڭچىلىق قىلىدۇ، كىشىلەردىن مەنپەئەت ئالمايدۇ، كىشىلەر بىلەن چىقىشمايدۇ، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ بىلەن چىقىشالمايدۇ. كېچىدە ئىبادەتتىن يىراق بولغان ھالەتتە تاشلاندۇق ياغاچقا ئوخشاش ئۇخلايدۇ، كۈندۈزدە جېدەل ـ ماجرا قىلىدۇ.

* * * * * * *

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ لَوَّوْا۟ رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟ ۗ وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

ئۇلارغا ئۆزرە ئېيتىپ: «كېلىڭلار، رەسۇلۇللاھ سىلەرگە مەغپىرەت تىلەيدۇ» دېيىلسە، (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن) باشلىرىنى سىلكىيدۇ، ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇق قىلغان ھالدا (دەۋەت قىلىنغان نەرسىدىن) يۈز ئۆرۈگەنلىكىنى كۆرىسەن[5]. ئۇلارغا (مەيلى) مەغپىرەت تىلەپ قىلغىن، (مەيلى) مەغپىرەت تىلەپ قىلمىغىن، بەربىر ئوخشاش، اللە ئۇلارغا ھەرگىز مەغپىرەت قىلمايدۇ، شۇبھىسىزكى پاسىق قەۋمنى اللە ھىدايەت قىلمايدۇ[6]. ئۇلار: «رەسۇلۇللاھ نېمىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەڭلار، ئۇلار تاراپ كەتسۇن» دەيدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ خەزىنىلىرى اللە نىڭ ئىلكىدىدۇر. ۋە لېكىن مۇناپىقلار (اللە نىڭ ھېكمىتىنى) چۈشەنمەيدۇ[7]. ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): «مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم (يەنى ئابدۇللاھ ئىبن ئۇبەي ۋە مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىنى دېمەكچى) ئەڭ خار ئادەمنى (يەنى رەسۇلۇللاھ نى، مۆمىنلەرنى دېمەكچى) مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ» دېيىشىدۇ. غەلىبە اللە غا، اللە نىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە مۆمىنلەرگە مەنسۇپ، لېكىن مۇناپىقلار (غەلىبىنىڭ اللە نىڭ دۈشمەنلىرىگە ئەمەس، دوستلىرىغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى) بىلمەيدۇ[8].

---

[1] سۈرە ئەھزاب 19 ـ ئايەت.

www.munber.org

مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىگە پەيغەمبەرنىڭ مەغپىرەت تىلەپ قىلىشىدىن ۋە پەيغەمبەرنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلەشتىن يۈز ئۆرۈشى توغرىسىدا

الله تائالا لەنىتى مۇناپىقلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارغا ئۆزرە ئېيتىپ: «كېلىڭلار، رەسۇلۇلله سىلەرگە مەغپىرەت تىلەيدۇ» دېيىلسە، (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن) باشلىرىنى سىلكىيدۇ**﴾ يەنى ئۆزلىرىگە دېيىلگەن سۆزلەردىن تەكەببۇرلۇق قىلىپ ۋە ئۇنى مەسخىرە قىلىپ يۈز ئۆرۈيدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇق قىلغان ھالدا (دەۋەت قىلىنغان نەرسىدىن) يۈز ئۆرۈگەنلىكىنى كۆرسەن**﴾ ئاندىن الله تائالا ئۇلارنىڭ ئۇ قىلمىشىغا ئاساسەن بېرىلگەن جازىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ ﴿**ئۇلارغا (مەيلى) مەغپىرەت تىلەپ قىلغىن، (مەيلى) مەغپىرەت تىلەپ قىلمىغىن، بەربىر ئوخشاش، الله ئۇلارغا ھەرگىز مەغپىرەت قىلمايدۇ، شۇبھىسىزكى پاسىق قەۋمنى الله ھىدايەت قىلمايدۇ**﴾.

سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن بىر قانچە كىشى بۇ ئايەتلەرنىڭ ئابدۇللاھ ئۇبەي دېگەن مۇناپىق ھەققىدە نازىل بولغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. الله خالىسا بۇنى تۆۋەندە بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق "مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى" دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي دېگەن مۇناپىقنىڭ ھەر جۈمە كۈنى ئولتۇرىدىغان مەخسۇس ئورنى بولۇپ، ئۇ ئورۇندا باشقىلار ئولتۇرمايتتى. ئۇ ئۆز - ئۆزىدىن پەخىرلىنەتتى ۋە قەۋمى تەرىپىدىنمۇ ھۆرمەتلىنەتتى. ئۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئابرۇيلۇق ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە كۈنى كىشىلەرگە جۈمە خۇتبىسىنى ئوقۇش ئۈچۈن تۇرغاندا، ئۇ مۇناپىقمۇ ئۇرنىدىن تۇرۇپ: ئى ئىنسانلار! ئاراڭلاردىكى بۇ كىشى الله نىڭ پەيغەمبىرىدۇر، الله سىلەرنى بۇ كىشى بىلەن ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلدى ۋە سىلەرگە غەلىبە ئاتا قىلدى، سىلەر ئۇنىڭغا ياردەم بېرىڭلار، ئۇنى قوللاڭلار سۆزلىرىنى ئاڭلاڭلار ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىڭلار، دېگەن سۆزلەرنى قىلىپ بولۇپ ئاندىن ئولتۇراتتى. ئۇھۇد ئۇرۇشى بولغان چاغدا ئۇ ئۇرۇشقا تەييارلانغان قوشۇنىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى مەدىنىگە ياندۇرۇپ كېتىپ ئىنتايىن رەزىل بىر ئىشنى قىلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇرۇشقا قاتناشقان مۇھاجىرلار ئۇھۇدتىن مەدىنىگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىنمۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي بۇرۇنقى ئىشىنى تەكرارلاش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغاندا، مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ پەشلىرىدىن تارتىپ: ئى الله نىڭ دۈشمىنى! جايىڭدا ئولتۇرغىن، سېنىڭ ئۇنداق سۆزلەرنى قىلىشقا ھەققىڭ يوق. سەن ئۆز ۋاقتىدا پەسكەشلىك قىلدىڭ، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، خۇددى مەن بىرەر يامان سۆزنى قىلغاندەك، مەن ئۇنىڭ ئىشىنى قوللاپ ئورنۇمدىن تۇرغانغۇ؟ دەپ ئادەملەرنىڭ گەردىنىدىن ئاتلاپ يۈرۈپ مەسچىتىن چىقىپ كەتتى. مەسچىتنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭغا ئەنسارلاردىن بىر قانچە ئادەم ئۇچراپ ۋاي! ساڭا نېمە بولدى؟ دېيىشتى. ئۇ: مەن پەيغەمبەرنىڭ ئىشىنى قوللاپ ئورنىمدىن تۇرغان ئىدىم، خۇددى مەن بىر يامان سۆزنى قىلغاندەك ئۇنىڭ ئادەملىرى ماڭا ھۇجۇم قىلىپ، پېشىمدىن تارتىپ قوپال مۇئامىلە قىلدى، مەن پەقەت ئۇنىڭ ئىشىنى قوللاش ئۈچۈنلا ئورنۇمدىن تۇرغان ئىدىم، دېدى. ئەنسارلار: ساڭا ۋاي! ئارقاڭغا يان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساڭا مەغپىرەت تىلەپ قىلسۇن، دېدى.

قەتادە ۋە سۇددى مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەت ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي دېگەن مۇناپىق ھەققىدە نازىل بولدى، ئەسلى ۋەقە مۇنداق بولغان: ئۇنىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر بالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئابدۇللاھنىڭ دېگەن سۆزىنى ۋە مۇھىم بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىشىنىڭ ھەقىقي ئەھۋالىنى سوراپ بېقىش ئۈچۈن ئابدۇللاھنى چاقىرتىپ كەلگەن ئىدى. بىراق ئۇ الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ تۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى قىلمىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆزىنى ئاقلىدى. ئەنسارىلار ئۇ بالىنى ئەيبلەشتى ۋە ئۇنى چەتكە قاقتى. الله بۇ ھەقتە يۇقىرىقى ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا (الله نىڭ دۈشمىنىگە) : پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىپ بارغان بولساڭ، دېگەندە، ئۇ بېشىنى تولغاپ: مەن ئۇنداق قىلمايمەن، دېدى.

يۇنۇس ئىبنى بۈكەير مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاقتىن مۇھەممەد ئىبنى يەھيا، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇبەكر ۋە ئاسىم ئىبنى ئۆمەر قاتارلىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق قىسسىسى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنىڭ ئارىمىزدا ئىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ خىزمەتكارى جەھجاھ ئىبنى سەئىد غىپارى دېگەن كىشى بىلەن سىنان ئىبنى ۋەبەر دېگەن كىشى سۇ تالىشىپ ئۇرۇشۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن سىنان ئى ئەنسارىلار! جامائەسى ماڭا ياردەم قىلىڭلار! دەپ توۋلىدى. جەھجاھمۇ ئى مۇھاجىرلار جامائەسى ماڭا ياردەم قىلىڭلار، دەپ توۋلىدى. زەيد ئىبنى ئەرقەم ۋە بىر قانچە نەپەر ئەنسارىلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ يېنىدا ئىدى. ئابدۇللاھ سىنانىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ: ئۇلار بىزنىڭ يۇرتىمىزدا بىزگە قارشى ئىسيان كۆتەردى. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىزنىڭ مىسالىمىز بىلەن بۇ قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ قەلەندەرلىرىنىڭ مىسالى خۇددى بىر شائىرنىڭ: ئېتىڭنى سەمرىت، ئۇ سېنى چىشلىسۇن، دېگەن گېپىگە ئوخشايدۇ. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەدىنىگە قايتساق ئەڭ ئەزىز ئادەم ئەڭ خار ئادەمنى مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ، دېدى. ئاندىن يېنىدىكى ئۆز قەۋمىدىن بولغان ئادەملەرگە بۇرۇلۇپ: سىلەر ئۆزەڭلارغا ئۆزەڭلار قىلدىڭلار، ئۇلارنى يۇرتۇڭلارغا يەرلەشتۈردىڭلار، مال ـ مۈلكىڭلارنى ئۇلار بىلەن تەڭ بۆلۈشتىڭلار. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئۇلارنى تەمىنلىمىگەن بولساڭلار، ئۇلار چوقۇم سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلاردىن باشقا يۇرتلارغا كۆچۈپ كەتكەن بولاتتى، دېدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاڭلاپ دەرھال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭغا يەتكۈزدى، ئۇ تېخى گۈدەك بالا ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەردى. ئۆمەر رەزىيەللا ئەنھۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئەبباد ئىبنى بەشىرنى ئۇ مۇناپىقنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇغىن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئۆمەر! كىشىلەر: مۇھەممەد ئۆز ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپتۇ دەپ سۆز ـ چۆچەك قىلىشسا قانداق بولىدۇ؟ ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. ئى ئۆمەر! سەن قوشۇنىڭغا دەرھال يولغا چىقىشقا بۇيرۇق بەرگىن» دېدى. ئۆزىنىڭ دېگەن سۆزلىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەۋەر تاپقانلىقىنى بىلگەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۆزىرە ئېيتتى ۋە الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ تۇرۇپ زەيد ئىبنى ئەرقەمنىڭ ئۆزى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دەپ كەلگەن سۆزلىرىنى ئۆزىنىڭ دېمىگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ قەۋمى ئىچىدە ئابرۇيلۇق ئادەم ئىدى. قەۋمىمۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! زەيد دېگەن بۇ بالا ئېيتقان بۇ سۆزلەر خاتا سۆز بولۇشى، بۇ ئابدۇللاھنىڭ شۇنداق سۆزلەرنى قىلغان ياكى قىلمىغانلىقىنى بىلەلمەي قالغان بولۇشى مۇمكىن، دېيىشتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاۋا ناھايىتى قىزىق بولغان بىر چۈش ۋاقتىدا يولغا چىقتى، ئادەتتە ئۇ بۇنداق ۋاقىتتا سەپەرگە چىقمايتى. ئۇسەيد ئىبنى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلەرگە قىلىنىدىغان سالام بىلەن سالام قىلدى. ئاندىن: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! سەن ئادەتتە سەپەر قىلمايدىغان بىر ۋاقىتتا يولغا چىقىپسەنغۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

www.munber.org

«ھەمراھىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيدىنىڭ دېگەن سۆزلىرىدىن سېنىڭ خەۋرىڭ يوق ئوخشىمامدۇ؟ ئۇنىڭ بىلجىرلىشىچە مەدىنىگە بارغاندا ئەڭ ئەزىز ئادەم ئەڭ خار ئادەمنى مەدىنىدىن چىقىرىۋەتكىدەكمىش» دېدى.

ئۇسەيد ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئەزىز ئادەم سەندۇرسەن خار ئادەم ئۇ ئادەمدۇر، دېدى. ئاندىن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنى ئەپۇ قىلغىن، اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز ئۇنىڭغا تاج كىيگۈزۈش ئۈچۈن تاج راسلاۋاتقان بىر پەيتته اللە سېنى بىزنىڭ ئارىمىزغا كەلتۈردى. ئۇ سېنى پادىشاھلىقنى مەندىن تارتىۋالدى دەپ قارايدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئادەملەر بىلەن بىر كېچە كۈندۈز يول يۈرگەندىن كېيىن چاشكا ۋاقتى بولغاندا بىر جايغا چۈشكۈن قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دەم ئالماي مېڭىشى ئوتتۇرىغا چىققان بۇ پىتنە سۆزلەرنى كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن چىقىرىۋىتىش ئۈچۈن ئىدى. ئادەملەر چۈشكۈن قىلغان يەرگە كېلەر - كەلمەيلا ئۇيقۇغا كېتىشتى ۋەبۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سۈرە مۇنافىقۇن نازىل بولدى.

ئەبۇبەكر بەيھەقى ئەمر ئىبنى دىناردىن جابىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە بىر غازاتتا بىرگە ئىدۇق. مۇھاجىرلاردىن بىر ئادەم ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم بىلەن گەپ تالىشىپ قالىپ ئۇنىڭ ساغرىسىغا بىرنى تەپتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەنسارى: ئى ئەنسارىلار! ماڭا ياردەم قىلىڭلار! دەپ ۋارقىرىدى. مۇھاجىرمۇ: ئى مۇھاجىرلار! ماڭا ياردەم قىلىڭلار! دەپ توۋلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «جاھىلىيەت دەۋرىدىكى يامان ئادەتنى ئوتتۇرىغا كۆتۈرۈپ چىقماقچىمۇ سىلەر؟ بولدى، بۇنداق قىلىشتىن يېنىڭلار، بۇ ھەقىقەتەن ناچار ئادەتتۇر» دېدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي: مۇھاجىرلار بىزگە شۇنداق ئىشلارنى قىلدى. اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم، خار ئادەمنى مەدىنىدىن چىقىرىۋىتىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەن چاغدا، ئەنسارىلارنىڭ سانى مۇھاجىرلاردىن كۆپ ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مۇھاجىرلارنىڭ سانى كۆپىيىپ كەتتى. ئابدۇللاھنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ئۆمەر: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مېنى قويىۋەتكىن مەن بۇ مۇناپىقنىڭ كالىسىنى ئالاي، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا چېقىلمىغىن كىشىلەر مۇھەممەد ئۆز ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپتۇ دەپ سۆز چۆچەك قىلمىسۇن» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم ۋە ئەھمەد قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

ئىكرىمە، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلار مۇنداق دەيدۇ: ئادەملەر مەدىنىگە قايتىپ كەلگەن چاغدا، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي دېگەن مۇناپىقنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ مەدىنە شەھرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قىلىچىنى قىنىدىن سۇغارغان ھالدا تۇتۇپ تۇردى، ئادەملەر بىر - بىر لەپ ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۇنىڭ ئاتىسى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي دېگەن مۇناپىق ئۆتكىلى كەلگەندە، ئوغلى ئۇنىڭغا: ئارقاڭغا يانغىن، دېدى. ئۇ: ساڭا نېمە بولدى؟ ساڭا ۋاي، دېدى. ئوغلى: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېنىڭ بۇ دەرۋازىدىن ئۆتۈشىڭگە رۇخسەت بەرمىگىچە سەن بۇ دەرۋازىدىن ئۆتەلمەيسەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ ئەزىز ئادەمدۇر، سەن بولساڭ ئەڭ خار ئادەمسەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قوشۇنى كۆزىتىپ ئارقىدا ماڭاتتى. ئۇ دەرۋازىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئۇنىڭغا ئوغلى ئۇستىدىن شىكايەت قىلدى. ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئاتامغا سەن رۇخسەت قىلمىغىچە ئۇ مەدىنىگە كىرمەيدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ مەدىنىگە كىرىشىگە رۇخسەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېنىڭ مەدىنىگە كىرىشىڭگە رۇخسەت قىلدى، ئەمدى كىرسەڭ بولىدۇ، دېدى.

www.munber.org

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير ھۈمەيدى ئەبۇھارۇن مەدىنىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ ئاتىسىغا: ئاللاھ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ ئەزىز ئادەمدۇر، مەن بولسام ئەڭ خار ئادەممەن دېمىگىچە مەدىنىگە مەڭگۈ كىرەلمەيسەن، دېدى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ ئى اللاھ نىڭ پەيغەمبىرى! ماڭا يېتىپ كەلگەن خەۋەرگە قارىغاندا سەن ئاتامنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپسەن، سېنى ھەق پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات اللاھ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئاتامدىن ئەيمىنىپ ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىمىدىم. ئەگەر سەن ئۇنىڭ كاللىسىنى ئىلىپ كېلىشىمنى خالىساڭ، ئۇنى ئالدىڭغا چوقۇم ئېلىپ كېلىمەن، شەك ـ شۇبھىسىزكى، مەن ئاتامنىڭ قاتىلىنى كۆرۈشنى خالىمايمەن، دېدى.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٩ وَأَنفِقُواْ مِن مَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوۡلَآ أَخَّرۡتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝١٠ وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَاۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١١

ئى مۆمىنلەر! مالىلىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى اللاھ نىڭ زىكرىدىن (يەنى اللاھ نىڭ تائەت ـ ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىملەركى شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر[9]. بىرىڭلارغا ئۆلۈم كېلىپ: «پەرۋەردىگارىم! نېمىشقا مېنى (يەنى ئەجىلىمنى) بىر ئاز كېچىكتۈرمىدىڭ، سەدىقە قىلىپ ياخشىلاردىن بولار ئىدىم» دېيىشتىن بۇرۇن، ئۆزەڭلارغا رىزىق قىلىپ بېرىلگەن نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىڭلار[10]. اللاھ ھېچ ئادەمنى ئەجىلى كەلگەندە ھەرگىز كېچىكتۈرمەيدۇ، اللاھ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر[11].

دۇنيا تىرىكچىلىكىگە بېرىلىپ كېتىپ غەپلەتتە قالماسلىققا ۋە ئۆلۈشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

اللاھ تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىن بەندىلىرىنى اللاھ نى كۆپ ياد ئېتىشكە بۇيرۇيدۇ، ئۇلارنى پۇل ـ مالىلارغا ۋە بالىلارغا بېرىلىپ كېتىپ، اللاھ نى ياد ئېتىشتىن غەپلەتتە قالدۇرىدىغان نەرسىلەردىن ساقلىنىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاندىن اللاھ تائالا ئۇلارنى ئۆلۈمگە يېقىن قالغان ۋاقىتلىرىدا ئۆزلىرىنى ئەسلى ياراتقان ئىگىسىنىڭ ئالدىدا ئاجىز ۋە ئامالسىز ھالەتتە قالغان چاغلىرىدا ئۆزلىرىنى ئىسلاھ قىلىشقا ۋە ياخشى ئەمەللەرنى كۆپ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇ ئۇلارنىڭ ئۆلۈمدىن كېيىن ئۆزلىرىنى ئىسلاھ قىلىشنى ئارزۇ قىلىدىغان ۋاقىتلىرىدا ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرمايدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ئاندىن ئۇلارنى ئۆلۈمدىن ئىلگىرى ياخشى ئەمەللەرنى كۆپ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.

﴿**بىرىڭلارغا ئۆلۈم كېلىپ: «پەرۋەردىگارىم! نېمىشقا مېنى (يەنى ئەجىلىمنى) بىر ئاز كېچىكتۈرمىدىڭ، سەدىقە قىلىپ ياخشىلاردىن بولار ئىدىم» دېيىشتىن بۇرۇن، ئۆزەڭلارغا رىزىق قىلىپ بېرىلگەن نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىڭلار**﴾ ھەر بىر ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى سەكراتقا چۈشكەندە نادامەت قىلىدۇ. اللاھ نى رازى قىلىش ۋە يوقىتىپ قويغانلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەجەل مۇددىتىنىڭ ئازراق

www.munber.org

بولسىمۇ ئۇزارتىلمىسىنى الله دىن تىلەيدۇ. ئىش، بولغۇلۇق بولۇپ بۇ دەرىجىگە يەتكەندە، ئۇلارنىڭ ئەجىلى قانداقمۇ ئۇزارتىلسۇن؟ ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا قارىتا پۇشايمان قىلىدۇ.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئى مۇھەممەد!) كىشىلەرنى (يەنى كۇففارلارنى) ئازاب كېلىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) دىن ئاگاھلاندۇرغىن، (بۇ كۈندە) زالىملار: «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە قىسقىغىنا ۋاقىت مۆھلەت بەرگىن (يەنى دۇنياغا قايتۇرغىن)، دەۋىتىڭنى قوبۇل قىلايلى، پەيغەمبەرلەرگە ئەگىشەيلى» دەيدۇ. (ئۇلارغا) سىلەر ئىلگىرى، بىز ھەرگىز يوقالمايمىز، دەپ قەسەم ئىچمىگەنمىدىڭلار؟ (دېيىلىدۇ)﴾[1] ﴿ئۇلارنىڭ (يەنى كاپىرلارنىڭ) بىرىگە ئۆلۈم كەلسە ئېيتىدۇكى، «پەرۋەردىگارىم! مېنى (دۇنياغا) قايتۇرغىن. مەن قويۇپ كەلگەن مال ـ مۈلكۈم بىلەن ياخشىلىق قىلىشىم مۇمكىن». (ئۇنىڭ دۇنياغا قايتىشى) مۇمكىن ئەمەس، ئۇ چوقۇم شۇ سۆزنى قىلغۇچىدۇر، ئۇلار قەبرىلىرىدىن تۇرغۇزۇلغان كۈنگە قەدەر ئۇلارنىڭ ئالدىدا (ئۇلارنى دۇنياغا قايتىشتىن توسىدىغان) بىر توسما بولىدۇ﴾[2].

﴿الله ھېچ ئادەمنى ئەجىلى كەلگەندە ھەرگىز كېچىكتۈرمەيدۇ، الله قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر﴾ يەنى الله تائالا ئەجىلى توشقان ئادەمنىڭ ئەجىلىنى ھەرگىز ئۇزارتمايدۇ، ئۇ كىمنىڭ سۆزىدە ۋە سوئالىدا راستچىل ئىكەنلىكىنى، كىمنىڭ دۇنياغا قايتۇرۇلغان تەقدىردە ئىلگىرىكى يامان ئىشىغا قايتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر ۋە ناھايىتى ياخشى خەۋەردارىدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿الله قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارىدۇر﴾**.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇنافىقۇنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر. مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ۋە خاتالىقتىن ساقلىنىش پەقەت الله تەرىپىدىن كېلىدۇ.

www.munber.org

---

[1] سۈرە ئىبراھىم 44 ـ ئايەت

[2] سۈرە مۆئمىنۇن 99 ــ 100 ـ ئايەتلىرى.

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە تەغابۇن | 18 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ لَهُ ٱلۡمُلۡكُ وَلَهُ ٱلۡحَمۡدُۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ۝١ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ فَمِنكُمۡ كَافِرٞ وَمِنكُم مُّؤۡمِنٞۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ۝٢ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّ وَصَوَّرَكُمۡ فَأَحۡسَنَ صُوَرَكُمۡۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ۝٣ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَيَعۡلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعۡلِنُونَۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٤

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەر اللەغا تەسبىھ ئېيتىدۇ، پادىشاھلىق اللەغا مەنسۇپتۇر، جىمى ھەمدۇسانا اللەغا خاستۇر، الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر[1]. الله سىلەرنى خەلق ئەتتى، ئاراڭلاردا مۆمىنلەرمۇ بار، كاپىرلارمۇ بار، الله سىلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر[2]. الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ھەق يارالتتى، سىلەرنى سۈرەتكە كىرگۈزدى، سۈرىتىڭلارنى چىرايلىق قىلدى، ئاخىر قايتىدىغان جاي ئۇنىڭ دەرگاھىدۇر[3]. الله ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدۇ، الله (نىيەتلىرىڭلاردىن، ئەمەللىرىڭلاردىن) يوشۇرغانلىرىڭلارنى ۋە ئاشكارىلىغانلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ، الله دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر[4].

الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىلىدىغانلىقى، الله تائالانىڭ ئىنسانلارنى ياراتقانلىقى ۋە ئۇنىڭ ھەممە نەرسىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا

بۇ سۈرە تەسبىھ ئايەتلىرى بىلەن باشلانغان سۈرىلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىدۇر. مەخلۇقاتلارنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە پادىشاھ الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى يۇقىرىدا تەپسىلىي بايان قىلىندى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پادىشاھلىق اللەغا مەنسۇپتۇر، جىمى ھەمدۇسانا اللەغا خاستۇر**﴾ يەنى الله پۈتۈن كائىناتنى ئۆزى خالىغانچە باشقۇرىدۇ. الله بارلىق مەخلۇقاتلارنى ياراتقانلىقى ۋە ئۇلارنى ئۇلچەملىك ئورۇنلاشتۇرغانلىقى ئۈچۈن مەدھىيەگە لايىقتۇر.

www.munber.org

﴿**اللە ھەر نەرسىگە قادىردۇر**﴾ يەنى اللە خالىغانلا نەرسە ھېچقانداق توسالغۇغا ۋە چەكلىمىگە ئۇچرىماستىن ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. اللە خالىمىغان نەرسە ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ. ﴿**اللە سىلەرنى خەلق ئەتتى، ئاراڭلاردا مۆمىنلەرمۇ بار، كاپىرلارمۇ بار**﴾ يەنى اللە سىلەرنى مانا مۇشۇنداق سۈپەتكە لايىق قىلىپ يارىتتى ۋە ئاراڭلاردا مۆمىننىڭمۇ ۋە كاپىرنىڭمۇ چوقۇم مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشىنى ئىرادە قىلدى. اللە كىمنىڭ ھىدايەتكە ھەقلىق ئىكەنلىكىنى، كىمنىڭ گۇمراھلىققا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. اللە بەندىلىرىنىڭ ئەمەللىرىنى كۆزتىپ تۇرىدۇ ۋە شۇنىڭغا قارىتا ئۇلارغا تولۇق مۇكاپات ياكى جازا بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ ﴿**اللە سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ ﴿**اللە ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ھەق يارىتتى**﴾ يەنى ئۇلارنى ئادالەت ۋە ھېكمەت بىلەن يارىتتى.

﴿**سىلەرنى سۈرەتكە كىرگۈزدى، سۈرىتىڭلارنى چىرايلىق قىلدى**﴾ يەنى سىلەرنى ئەڭ گۈزەل شەكىللەردە يارىتتى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئى ئىنسان! سېنى مەرھەمەتلىك پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا نېمە ئالدىدى؟ ئۇ سېنى يارىتتى، (ئەزالىرىڭنى) بېجىرىم، قامىتىڭنى تۈز قىلدى. سېنى ئۇ خالىغان شەكىلدە قۇراشتۇردى﴾[1] ﴿اللە سىلەرگە زېمىننى تۇرالغۇ، ئاسمانىنى بىنا قىلدى. سىلەرنى سۈرەتكە كىرگۈزدى. سۈرىتىڭلارنى چىرايلىق قىلدى. سىلەرگە (تۇرلۇك) پاك نەرسىلەرنى رىزىق قىلىپ بەردى. ئەنە شۇ اللە سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلاردۇر، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر﴾[2] ﴿**ئاخىر قايتىدىغان جاي ئۇنىڭ دەرگاھىدۇر**﴾ يەنى ئاخىرقى تۇرالغۇ قىلىنىدىغان جاي اللە نىڭ دەرگاھىدۇر. اللە تائالا ئۆزىنىڭ ئاسمان ـ زېمىندىكى ۋە دىللاردىكى بارلىق نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدۇ، اللە (نىيەتلىرىڭلاردىن، ئەمەللىرىڭلاردىن) يوشۇرغانلىرىڭلارنى ۋە ئاشكارىلىغانلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ، اللە دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر**﴾.

* * * * * * *

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُاْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَبْلُ فَذَاقُواْ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْ ۚ وَّٱسْتَغْنَى ٱللَّهُ ۚ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ۝

سىلەرگە ئىلگىرى كاپىر بولۇپ ئەمەللىرىنىڭ ۋابالىنى تېتىغانلارنىڭ خەۋىرى كەلمىدىمۇ؟ ئۇلار (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ[5]. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلارغا پەيغەمبەرلىرى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن كەلگەن ئىدى، ئۇلار: «ئىنسان بىزنى ھىدايەت قىلامدۇ؟» دېدى. (پەيغەمبەرنى) ئىنكار قىلدى، (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى. اللە (ئۇلارنىڭ ئىمانىغا) موھتاج ئەمەستۇر، اللە (مەخلۇقاتتىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر[6].

ئىلگىرى ئۆتكەن كاپىرلارنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش بېرىش توغرىسىدا

---

[1] سۈرە ئىنفىتار 6 ــ 8 ـ ئايەتكىچە
[2] سۈرە غافىر 64 ـ ئايەت.

www.munber.org

اللە تائالا ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ پەيغەمبەرلەرگە قارشى چىقىپ ھەقنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن ئازاب - ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەرگە ئىلگىرى كاپىر بولۇپ ئەمەللىرىنىڭ ۋابالىنى تېتىغانلارنىڭ خەۋىرى كەلمىدىمۇ؟**﴾ ئۇلار پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغانلىقى ۋە رەزىل ئىشلارنى قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا دۇنيادا خار قىلغۇچى ئازاب چۈشتى.

﴿**ئۇلار (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى ئازابىغا ئاخىرەتتىكى ئازاب قوشۇلۇپ ئازابى ھەسسىلەپ ئارتىدۇ. اللە تائالا ئۇ ئازابنىڭ سەۋەبىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، ئۇلارغا پەيغەمبەرلىرى روشەن مۆجىزىلەر**﴾ يەنى كەسكىن دەلىل - پاكىتلار ﴿**بىلەن كەلگەن ئىدى، ئۇلار: «ئىنسان بىزنى ھىدايەت قىلالامدۇ؟» دېدى**﴾ يەنى ئۇلار ئىنسانلار ئىچىدە پەيغەمبەرلىك كېلىشىنى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ھىدايەت تېپىشىڭ ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئىنسانلارنىڭ قولى بىلەن بولىدىغانلىقىنى يىراق ساناشتى. ﴿**پەيغەمبەرنى) ئىنكار قىلدى، (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى**﴾ يەنى ئۇلار ھەقنى يالغانچىغا چىقاردى، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشتىن باش تارتتى ﴿**اللە (ئۇلارنىڭ ئىمانىغا) موھتاج ئەمەستۇر، اللە (مەخلۇقاتتىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر**﴾.

* * * * * * *

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ۝٧ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلنُّورِ ٱلَّذِيٓ أَنزَلۡنَاۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ۝٨ يَوۡمَ يَجۡمَعُكُمۡ لِيَوۡمِ ٱلۡجَمۡعِۖ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلتَّغَابُنِۗ وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعۡمَلۡ صَٰلِحٗا يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُدۡخِلۡهُ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ۝٩ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ۝١٠

كاپىرلار ھەرگىز تىرىلدۈرۈلمەيمىز دەپ گۇمان قىلىشتى، ئېيتقىنكى: «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، پەرۋەردىگارىم بىلەن قەسەمكى، سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، ئاندىن سىلەرگە قىلمىشىڭلاردىن خەۋەر بېرىلىدۇ، بۇ اللەغا ئاساندۇر»[7]. اللەغا، اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە بىز نازىل قىلغان نۇرغا (يەنى قۇرئانغا) ئىمان ئېيتىڭلار، اللە قىلمۇاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردارمىز[8]. ئۇ كۈنده اللە سىلەرنى قىيامەت ئۈچۈن توپلايدۇ، ئۇ زىيان تارتىدىغان كۈندۈر (يەنى ئۇ كۈنده ئىماننى تەرك ئەتكەنلىكى بىلەن كاپىرنىڭ زىيان تارتقانلىقى، ياخشى ئەمەللەرنى دېگەندەك قىلالمىغانلىقى بىلەن مۆمىننىڭ زىيان تارتقانلىقى ئاشكارا بولىدۇ). كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتىپ ياخشى ئىش قىلسىكەن، اللە ئۇنىڭ يامان ئىشلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ، ئۇنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار ئۇ جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، بۇ كاتتا مۇۋەپپەقىيەتتۇر[9]. اللەنىڭ (بىرلىكىنى ۋە قۇدرىتىنى) ئىنكار قىلغانلار، ئايەتلىرىمىزنى يالغانغا چىقارغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، ئۇ نېمىدېگەن يامان جاي![10].

ئۆلگەندىن كېيىنكى ھاياتلىقنىڭ ھەق ئىكەنلىكى توغرىسىدا

www.munber.org

ئالله تائالا ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش يوق دەپ بىلجىرلايدىغان كاپىرلاردىن، مۇشرىكلاردىن ۋە الله ئىككىڭ بار ۋە بىرلىكىگە تانغۇچىلاردىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئېيتقىنكى: «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، پەرۋەردىگارىم بىلەن قەسەمكى، سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈسىلەر، ئاندىن سىلەرگە قىلمىشىڭلاردىن خەۋەر بېرىلىدۇ**﴾ يەنى سىلەرگە چوڭ ـ كىچىك، قەدىرلىك ۋە قەدىرسىز ئەمەلىڭلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر بېرىلىدۇ.

﴿**بۇ اللەغا ئاساندۇر**﴾ يەنى سىلەرنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرۈش، قىلمىشلىرىڭلارغا قارىتا مۇكاپات ۋە جازا بېرىش الله تائالاغا ئاساندۇر. بۇ ئايەت الله پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىشقا بۇيرۇغان ئۇچىنچى ئايەتتۇر. بىرىنچى ئايەت سۈرە يۇنۇستىكى ﴿ئۇلار سەندىن: «ئۇ (يەنى ۋەدە قىلىنغان ئازاب، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش) راستمۇ؟» دەپ سورايدۇ،سەن: «ھەئە، پەرۋەردىگارىم بىلەن قەسەمكى، ئۇ ئەلۋەتتە راستتۇر، سىلەر قېچىپ قۇتۇلالمايسىلەر» دېگىن﴾[1] دېگەن ئايەتتۇر.

ئىككىنچى ئايەت سۈرە سەبەئىدىكى ﴿كاپىرلار: «بىزگە قىيامەت كەلمەيدۇ» دەيدۇ، ئېيتقىنكى، «ئۇنداق ئەمەس، پەرۋەردىگارىم بىلەن قەسەمكى، قىيامەت سىلەرگە چوقۇم كېلىدۇ، الله غەيبنى بىلگۈچىدۇر، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى زەررە چاغلىق نەرسە اللەدىن يىراق ئەمەستۇر، ئۇنىڭ (يەنى زەررە)دىن كىچىكرەك نەرسە بولسۇن، چوڭراق نەرسە بولسۇن، لەۋھۇلمەھپۇزدا خاتىرىلەنمىگىنى يوق»﴾[2] دېگەن ئايەتتۇر.

ئۈچىنچى ئايەت ﴿**كاپىرلار ھەرگىز تىرىلدۈرۈلمەيمىز دەپ گۇمان قىلىشتى، ئېيتقىنكى: «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، پەرۋەردىگارىم بىلەن قەسەمكى، سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈسىلەر، ئاندىن سىلەرگە قىلمىشىڭلاردىن خەۋەر بېرىلىدۇ، بۇ اللەغا ئاساندۇر»**﴾ دېگەن بۇ ئايەتتۇر. ﴿**اللەغا، اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە بىز نازىل قىلغان نۇرغا (يەنى قۇرئانغا) ئىمان ئېيتىڭلار، الله قىلۇاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەرداردۇر**﴾ يەنى الله تائالا غا سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن ھېچنەرسە مەخپىي قالمايدۇ.

زىيان تارتىدىغان كۈننىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**ئۇ كۈندە الله سىلەرنى قىيامەت ئۈچۈن توپلايدۇ**﴾ يەنى ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى پۈتكۈل ئىنسانلار بىر مەيدانغا توپلىنىدۇ، ئۇلارغا چاقىرغۇچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنى كۆزلەر كۆرۈپ تۇرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەنە شۇ كۈن ھەممە ھازىر بولىدىغان كۈندۇر﴾[3] ﴿ئېيتقىنكى، «ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا (يەنى قىيامەتتە) توپلىنىدۇ. ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار!﴾[4].

﴿**ئۇ زىيان تارتىدىغان كۈندۇر (يەنى ئۇ كۈندە ئىمانىنى تەرك ئەتكەنلىكى بىلەن كاپىرنىڭ زىيان تارتقانلىقى، ياخشى ئەمەللەرنى دېگەندەك قىلالمىغانلىقى بىلەن مۇمىننىڭ زىيان تارتقانلىقى ئاشكارا بولىدۇ)**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: "زىيان تارتىدىغان كۈن" قىيامەت كۈنىنىڭ

---

[1] سۈرە يۇنۇس 53 ـ ئايەت.
[2] سۈرە سەبەئ 3 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ھۇد 103 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ۋاقىئە 49 ـــ50 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىسىملىرىدىن بىرىدۇر. ئۇ كۈندە جەننەت ئەھلىنى زىيان تارتقۇزىدۇ. قەتادە ۋە مۇجاھىد قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

مۇقاتىل ئىبنى ھەييان مۇنداق دەيدۇ: مۆمىنلەر جەننەتكە كىرىپ كاپىرلارنىڭ دوزاخقا كىرگەنلىكى كاپىرلار ئۈچۈن ئەڭ چوڭ زىياندۇر. مەن (يەنى ئىبنى كەسىر): يۇقىرىدىكى ئايەتنى الله تائالا نىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنى ئوچۇقلاشتۇرۇپ بېرىدۇ، دەپ قارايمەن. ﴿**ئۇ كۈندە الله سىلەرنى قىيامەت ئۈچۈن توپلايدۇ، ئۇ زىيان تارتىدىغان كۈندۇر (يەنى ئۇ كۈندە ئىمانىنى تەرك ئەتكەنلىكى بىلەن كاپىرنىڭ زىيان تارتقانلىقى، ياخشى ئەمەللەرنى دېگەندەك قىلالمىغانلىقى بىلەن مۆمىننىڭ زىيان تارتقانلىقى ئاشكارا بولىدۇ). كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتىپ ياخشى ئىش قىلىدىكەن، الله ئۇنىڭ يامان ئىشلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ، ئۇنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار ئۇ جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، بۇ كاتتا مۇۋەپپەقىيەتتۇر. اللەنىڭ (بىرلىكىنى ۋە قۇدرىتىنى) ئىنكار قىلغانلار، ئايەتلىرىمىزنى يالغانغا چىقارغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، ئۇ نېمىدېگەن يامان جاي!﴾**.

* * * * * * *

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ يَهۡدِ قَلۡبَهُۥۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ١١ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَۚ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ١٢ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ١٣

كىشىكە يەتكەن ھەر قانداق مۇسىبەت پەقەت اللەنىڭ ئىزنى (يەنى قازاسى) بىلەنلا (يېتىدۇ)، كىمكى اللەغا (يەنى ھەر قانداق مۇسىبەت اللەنىڭ قازاسى بىلەن يېتىدۇ دېگەن سۆزگە) ئىشىنىدىكەن، الله ئۇنىڭ قەلبىنى (سەۋرگە) يېتەكلەيدۇ، الله ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر[11]. اللەغا ئىتائەت قىلىڭلار، پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر (پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىدىن) يۈز ئۆرۈسەڭلار (پەيغەمبەرگە زىيان يوق، ئۆزەڭلارغا زىيان)، پەيغەمبىرىمىزنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت (دەۋەتنى) روشەن تەبلىغ قىلىشتۇر[12]. اللەدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، مۆمىنلەر اللەغا تەۋەككۈل قىلسۇن[13].

كىشىگە يەتكەن ھەر قانداق مۇسىبەتنىڭ پەقەت الله تائالانىڭ ئىزنى بىلەنلا يېتىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا سۈرە ھەدىدتە: ﴿يەر يۈزىدىكى بارلىق ھادىسىلەر ۋە ئۆزەڭلار ئۈچرىغان مۇسىبەتلەر بىز ئۇلارنى يارىتىشتىن بۇرۇن لەۋھۇلمەھپۇزغا يېزىلغان، بۇ (ئىش)، شۇبھىسىزكى، اللەغا ئاسانىدۇر﴾[1] دەپ خەۋەر قىلغان ئىدى. بۇ ئايەتتىمۇ مۇنداق دەپ خەۋەر قىلىدۇ: ﴿**كىشىگە يەتكەن ھەر قانداق مۇسىبەت پەقەت اللەنىڭ ئىزنى (يەنى قازاسى) بىلەنلا (يېتىدۇ)**﴾ ئىبنى ئاببابس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: كىشىگە يەتكەن ھەر قانداق مۇسىبەت الله تائالا نىڭ خالىشى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولىدۇ.

---

[1] سۈرە ھەدىد 22 - ئايەت.

www.munber.org

﴿كىمكى اللەغا (يەنى ھەر قانداق مۇسىبەت اللەنىڭ قازاسى بىلەن يېتىدۇ دېگەن سۆزگە) ئىشىنسىدىكەن، الله ئۇنىڭ قەلبىنى (سەۋرگە) يېتەكلەيدۇ، الله ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر﴾ يەنى كىمگە بىرەر مۇسىبەت يەتسە ئۇ بۇ مۇسىبەتنى الله نىڭ ھۆكمى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولدى دەپ چۈشەنسە، ئاندىن الله نىڭ ھۆكمىگە تەن بېرىپ بۇنىڭغا سەۋر قىلسا ۋە ساۋاب ئۈمىد قىلسا، الله ئۇنىڭ دىلىنى توغرىلىققا باشلايدۇ. ئۇنىڭ دونيادىن كەتكۈزۈپ قويغان نەرسىلىرىنىڭ ئۇرنىغا ئۇنىڭ قەلبىگە ھىدايەت، ئىشەنچ ۋە راستچىللىقنى ئورنىتىدۇ. ئۇنىڭغا ئۇ قولىدىن كەتكۈزۈپ قويغان نەرسىسىنى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى نەرسىنى بېرىدۇ.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ﴿كىمكى اللەغا (يەنى ھەر قانداق مۇسىبەت اللەنىڭ قازاسى بىلەن يېتىدۇ دېگەن سۆزگە) ئىشىنسىدىكەن، الله ئۇنىڭ قەلبىنى (سەۋرگە) يېتەكلەيدۇ﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله ئۇنىڭ قەلبىنى ئىشەنچىگە يېتەكلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىگە يەتكەن مۇسىبەتنىڭ ئورۇنسىز يېتىپ قالمىغانلىقىنى، شۇنداقلا قىلىپ سالغان خاتالىقى تۈپەيلىدىنلا ئۆزىگە مۇسىبەت يېتىپ قالمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « مۆمىننىڭ ئىشى تولىمۇ ئەجەپلىنەرلىكتۇر. الله ئۇنىڭغا بىرەر ھۆكۈم قىلسىلا ئۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا بىرەر ئېغىرچىلىق يەتسە، ئۇ بۇ ئېغىرچىلىققا سەۋر قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق بولىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭغا بىرەر خۇشاللىق يەتسە، ئۇ بۇ خۇشاللىققا شۈكرى قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق بولىدۇ. بۇ پەقەت مۆمىن ئادەمگىلا خاستۇر ».

الله غا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿اللەغا ئىتائەت قىلىڭلار، پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە بەندىلەرنى الله يولغا قويغان ئىشلاردا الله غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشقا، بۇيرۇغان ئىشلارنى قىلىشقا توسقان ۋە چەكلىگەن ئىشلاردىن يېنىشقا بۇيرۇدى، ئاندىن مۇنداق دېدى: ﴿ئەگەر (پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىدىن) يۈز ئۆرۈسەڭلار (پەيغەمبەرگە زىيان يوق، ئۆزەڭلارغا زىيان)، پەيغەمبىرىمىزنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت (دەۋەتنى) روشەن تەبلىغ قىلىشتۇر﴾ يەنى ئەگەر سىلەر بۇيرۇلغان ئىشلارنى قىلىشتىن باش تارتساڭلار پەيغەمبەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپە پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر. سىلەرنىڭ ئۇستۈڭلارغا يۈكلەنگەن ۋەزىپە پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشتۇر. زۆھرى مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەۋەتىش الله نىڭ ئىشىدۇر، پەيغەمبەرلىكنى يەتكۈزۈش پەيغەمبەرنىڭ ۋەزىپىسىدۇر، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز بولسا بويسۇنۇشتۇر.

تەۋھىد توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىدىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلىقىنى، ھەممە نەرسىنىڭ ئۆزىگە موھتاج ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ تەنھا بىر الله ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللەدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، مۆمىنلەر اللەغا تەۋەككۈل قىلسۇن﴾ يەنى الله نى بار ۋە بىر دەپ بىلىڭلار، ئۇنىڭغا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىڭلار ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىڭلار، الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ ﴿ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە

www.munber.org

مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)﴾[1].

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ وَأَوۡلَٰدِكُمۡ عَدُوّٗا لَّكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُمۡۚ وَإِن تَعۡفُواْ وَتَصۡفَحُواْ وَتَغۡفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ١٤ إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ١٥ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ وَٱسۡمَعُواْ وَأَطِيعُواْ وَأَنفِقُواْ خَيۡرٗا لِّأَنفُسِكُمۡۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٦ إِن تُقۡرِضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا يُضَٰعِفۡهُ لَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ١٧ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ١٨

ئى مۆمىنلەر! سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلاردىن، بالىلىرىڭلاردىن سىلەرگە دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بار، ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىڭلار، ئەگەر (ئۇلارنى) ئەپۇ قىلساڭلار، كەچۈرسەڭلار، مەغپىرەت قىلساڭلار (الله سىلەرنىمۇ مەغپىرەت قىلىدۇ). الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[14]. سىلەرنىڭ مال-بالىلىرىڭلار، بالىلىرىڭلار (سىلەرگە الله تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، الله‌نىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار[15]. تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشچە الله‌غا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، (ۋەزنى) ئاڭلاڭلار، (ئەمرىگە) ئىتائەت قىلىڭلار، (الله‌نىڭ يولىدا مال-بالىرىڭلارنى) سەرپ قىلىڭلار، (بۇ) ئۆزەڭلار ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، كىمكى نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلىنىدىكەن، ئۇ مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىدۇر[16]. الله‌غا قەرزىي ھەسەنە بەرسەڭلار (يەنى مەمنۇنىيەت بىلەن سەدىقە بەرسەڭلار) الله سىلەرگە ئۇنىڭ (ساۋابىنى) ھەسسىلەپ بېرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ، الله ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر، ھەلىمدۇر (يەنى بەندىلىرىنى ئازابلاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)[17]. (الله) غەيبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر، غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[18].

ئاياللارنىڭ ۋە بالىلارنىڭ پىتنىسىدىن ئېھتىيات قىلىش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاياللارنىڭ ئەرلىرىگە، بالىلارنىڭ ئاتا - ئانىلارغا دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بارلىقىنى يەنى ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەل - ئىبادەتلەرنى قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ، بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئى مۆمىنلەر!جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلسا، الله‌نى ياد ئېتىشكە (يەنى جۈمە خۇتبىسىنى ئاڭلاشقا ۋە جۈمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا) ئالدىراپ بېرىڭلار، ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار، ئەگەر بىلسەڭلار بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر﴾[2] ﴿**ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: يەنى دىنىڭلاردا چاققان تۇرۇڭلار. مۇجاھىد: ﴿**سىلەرنىڭ ئاياللىرىڭلاردىن، بالىلىرىڭلاردىن سىلەرگە دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بار**﴾ دېگەن بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئايال كىشى ئېرىنى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن ئالاقىسىنى ئۈزۈشكە ياكى

[1] سۈرە مۇزەممىل 9 - ئايەت.
[2] سۈرە جۈمۇئە 9 - ئايەت.

www.munber.org

پەرۋەردىگارىغا ئاسىيلىق قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەر ئايالنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن ئايالىنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىدۇ.

﴿**ئى مۆمىنلەر! سىلەرنىڭ ئايالىرىڭلاردىن، بالىلىرىڭلاردىن سىلەرگە دۈشمەن بولىدىغانلىرىمۇ بار، ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار مەككىدە مۇسۇلمان بولغان بىر قىسىم ئەرلەر بولۇپ، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ھىجرەت قىلماقچى بولغاندا ئۇلارنىڭ ئايالىرى ۋە بالىلىرى ئۇلارنى ھىجرەت قىلغىلى قويمايدۇ. كېيىن ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ھىجرەت قىلىپ كېلىپ، كىشىلەرنىڭ دىنىدا ئالىم بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئايالىرىنى ۋە بالىلىرىنى جازالماقچى بولىدۇ،

الله تائالا ﴿**ئەگەر (ئۇلارنى) ئەپۇ قىلساڭلار، كەچۈرسەڭلار، مەغپىرەت قىلساڭلار (الله سىلەرنىمۇ مەغپىرەت قىلىدۇ). الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى بۇ قىسىنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

﴿**سىلەرنىڭ مالىلىرىڭلار، بالىلىرىڭلار (سىلەرگە الله تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، الله‌نىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار**﴾ يەنى ئىنسانلاردىن كىمنىڭ الله غا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى ۋە كىمنىڭ ئاسىيلىق قىلىدىغانلىقىنى ئايرىش ئۈچۈن الله تائالا ئۇلارنى مال - مۈلۈك ۋە بالىلار بىلەن سىنايدۇ.

قىيامەت كۈنى ﴿**الله‌نىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاب بار**﴾ دۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئايالار،ئوغۇللار،ئالتۇن - كۈمۈشتىن تويلانغان كۆپ مالار،ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (باقاسى يوق) شەيئىلەردۇر؛ الله نىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) بارىدۇر. (شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىغا ئەمەس، جەننەتكە قىزىقىش كېرەك. (ئى مۇھەممەد!قەۋمىڭگە) ئېيتقىنكى، « سىلەر ئۇلاردىنمۇ (يەنى دۇنيانىڭ زىبۇ زىننەتلىرى ۋە نېمەتلىرىدىنمۇ) ياخشى بولغان نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ تەقۋادارلار ئۈچۈن پەرۋەردىگارى ھۇزۇرىدا ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بولۇپ، (ئۇلار) جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، (جەننەتلەردە)پاك جۈپتلەر بار، (تەقۋادارلار ئۈچۈن) يەنە الله نىڭ رىزاسى بار ». الله بەندىلىرىنى (يەنى ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

ئىمام ئەھمەد بۇرەيدەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا ھەسەن ۋە ھۈسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار يېتىپ كەلدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۈستىدە قىزىل رەختتىن تىكىلگەن كۆينەك بار ئىدى . ئۇلار يېقىلىپ، قوپۇپ مېڭىۋاتاتتى، شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنبەردىن چۈشۈپ ئۇ ئىككىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئالدىغا قويۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: « الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنىڭ مالىلىرىڭلار، بالىلىرىڭلار، سىلەرگە الله تەرىپىدىن بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، دەپ تولىمۇ راست ئېيتقان. مەن بۇ ئىككى بالىنىڭ يېقىلىپ قوپۇپ مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەۋر قىلالماستىن سۆزۈمنى ئۈزۈپ بۇ ئىككىسىنى كۆتۈرۈۋالدىم » بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

كۈچىنىڭ يېتىشىچە تەقۋادارلىق قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

[1] سۈرە ئال ئىمران 14ــ 15- ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿**تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە اللە غا تەقۋادارلىق قىلىڭلار**﴾ ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر مەن سىلەرنى بىرەر ئىشنى قىلىشقا بۇيرۇسام، سىلەر كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۇنى قىلىڭلار. مەن سىلەرنى بىرەر ئىشنى قىلىشتىن تۇسسام ئۇنىڭدىن يېنىڭلار».

﴿**(ۋەزىنى) ئاڭلاڭلار، (ئەمرىگە) ئىتائەت قىلىڭلار**﴾ يەنى اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنى بۇيرۇغان ئىشقا بويسۇنۇڭلار. بۇيرۇقنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتمەڭلار. اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا ھېچ قانداق سۆزنى ۋە ئىشنى ئالدى بىلەن قىلماڭلار. سىلەر قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىشتا ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، توسالغان ئىشلارنى قىلىشتىن يېنىڭلار.

سەدىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

﴿**(اللەنىڭ يولىدا ماللىرىڭلارنى) سەرپ قىلىڭلار، (بۇ) ئۆزەڭلار ئۈچۈن پايدىلىقتۇر**﴾ يەنى اللە سىلەرگە رىزق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا، پېقىرلارغا، مىسكىنلەرگە ۋە موھتاجلارغا بېرىڭلار. اللە سىلەرگە ياخشىلىق قىلغاندەك، سىلەرمۇ اللە نىڭ بەندىلىرىگە ياخشىلىق قىلىڭلار. بۇ ئۆزەڭلار ئۈچۈن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىدۇر، ئۇنداق قىلمىساڭلار، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۆزەڭلارگە زىيانلىقتۇر.

﴿**كىمكى نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلىنىدىكەن، ئۇ مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىدۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە ھەشىردىكى ئوخشاش مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئايەتنىڭ تەپسىرىدە تەپسىلىي بايان قىلىندى ۋە بۇ ئايەتكە ئالاقىدار ھەدىسلەرمۇ رىۋايەت قىلىندى. شۇڭا بۇ يەردە بۇ توغرۇلۇق تەكرارلاپ ئولتۇرمايمىز. ﴿**اللەغا قەرزىي ھەسەنە بەرسەڭلار (يەنى مەمنۇنىيەت بىلەن سەدىقە بەرسەڭلار) اللە سىلەرگە ئۇنىڭ (ساۋابىنى) ھەسسىلەپ بېرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ**﴾ يەنى سىلەر اللە يولىدا قانچىلىك نەرسە سەرپ قىلساڭلار، اللە ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بېرىدۇ. سىلەر قانچىلىك نەرسە سەدىقە بەرسەڭلار، اللە ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى بېرىدۇ. اللە تائالا يولىدا ياخشىلىق قىلىش قەرىز بېرىشكە ئوخشىتىلدى.

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە اللە تائالا: «كىم زۇلۇم قىلماستىن ۋە ئۆزىنى موھتاج ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويماستىن قەرزى ھەسەنە بېرىدۇ» دەيدۇ دەپ بايان قىلىنغان. شۇڭا اللە تائالا بۇ ئايەتتە اللە سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابىنى ھەسسىلەپ بېرىدۇ، دەيدۇ. بۇ ھەقتە سۈرە بەقەرەدىمۇ مۇنداق دېگەن ﴿كىمكى اللە غا قەرزى ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى اللە نىڭ يولىدا پۇل ـ مېلىنى خۇشاللىق بىلەن سەرپ قىلىدىكەن)، اللە ئۇنىڭغا نەچچە ھەسسە (يەنى ئون ھەسسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىگىچە) كۆپ قايتۇرىدۇ﴾[1].

﴿**سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ**﴾ يەنى گۇناھلىرىڭلارنى كەچۈرىدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللە ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر، ھەلىمدۇر (يەنى بەندىلىرىنى ئازابلاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)**﴾ اللە ئۆلارنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ ۋە مەغپىرەت قىلىدۇ. ئەيىبلىرىنى يوشۇرىدۇ. خاتالىقلىرىدىن ۋە يامانلىقلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. ﴿**(اللە) غەيبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچىدۇر، غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى بۇ ئايەتكە ئوخشايدىغان ئايەتلەرنىڭ تەپسىرىدە تەپسىلىي بايان قىلىندى.

---

[1] ـ سۈرە بەقەرە 245 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

شۇنىڭ بىلەن سۈرە تەغابۇننىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە تالاق | 12 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا۟ ٱلْعِدَّةَ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ لَا تَدْرِى لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭكە ئېيتقىنكى) سىلەر ئايالالارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار. (نەسەب ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) ئىددەتنى ساناڭلار، پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار. (ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن) چىقمىسۇن، ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلمىسا ئاندىن (ھەدىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ، ئەنە شۇ اللەنىڭ قانۇنىدۇر، كىمكى اللەنىڭ قانۇنىدىن ھالقىپ كېتىدىكەن، ئۇ ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ، سەن بىلمەيسەنكى، اللە شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن) بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن[1].

ئايالىنى پاكلىق ھالىتىدە تالاق قىلىش، ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتمەسلىك ۋە ئىددەتنى ساناش توغرىسىدا

اللە تائالا شەرەپلىكە ۋە ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدۇرۇش يۈزىسىدىن ئالدى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاندىن پۈتۈن ئۈممەتكە خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭكە ئېيتقىنكى) سىلەر ئايالالارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە لايىق پەيتتە (يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار**﴾

ئىمام بۇخارى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ئايالىنى ھەيزىلىك ھالىتىدە تالاق قىلغاندىن كېيىن بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەلۇم قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى قاتتىق ئاچچىقى كەلدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئۇ ئايالى بىلەن يېنىشسۇن، ئاندىن ئۇ ھەيزدىن پاكلانغان، ئاندىن قايتا ھەيز كۆرۈپ پاكلانغانغا قەدەر ئۇنى ئەمرىدە ساقلىسۇن، شۇنىڭدىن

www.munber.org

كېيىن ئۇ ئايالىنى تالاق قىلماقچى بولسا، ئايالى پاك هالەتتە ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى تالاق قىلسۇن، ئەنە شۇ غالىب ۋە بۈيۈك الله تائالا بۈيرىغان پاكلىق هالەتتىكى تالاق قىلىشتۇر» دېدى. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان هەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەنە شۇ الله تائالا ئايالالارنى تالاق قىلىشقا بۈيرىغان پاكلىق هالەتتۇر».

ئىمام مۇسلىم ئىبنى جۇرەجدىن ئەبۇزۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەززەنىڭ ئازات گەردىسى ئابدۇراهمان ئىبنى ئەيمەن ئىبنى ئۆمەردىن: بىر ئادەم ئايالىنى هەيزلىك هالىتىدە تالاق قىلغان بولسا سەن بۇ هەقتە قانداق قارايسەن؟ دەپ سورىدى. مەن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىپ تۇرغان ئىدىم. ئىبنى ئۆمەر ئۇنىڭ سوئالىغا مەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ زامانىدا ئايالىمنى هەيزلىك هالەتتە تالاق قىلدىم، ئۆمەر بۇ ئەهۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا مەلۇم قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئۇ ئايالى بىلەن يېنىشۋالسۇن، ئايالى هەيزدىن پاك بولغان چاغدا، ئاندىن ئۇنى تالاق قىلسۇن ياكى ئەمرىدە ساقلىسۇن» دەپ بۇيرىغان ئىدى، دەپ جاۋاب بەردى.

﴿**ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتەيەنى پاكلىق هالىتىدە) تالاق قىلىڭلار**﴾ بۇ ئايەت هەققىدە ئابدۇللاه مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئۇلارنى پاكلىق هالىتىدە، بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىڭلار. ئىبنى ئۆمەر، ئەتا، مۇجاهىد، هەسەن، ئىبنى سىيىدىن، قەتادە، مەيمۇن ئىبنى مەهران، مۇقاتىل ئىبنى هەييان، ئىكرىمە ۋە زەهھاك قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەت هەققىدە ئابدۇللاهنىڭ سۆزىگە ئوخشاش سۆز قىلغان.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلهە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەر كىشى ئايالىنى هەيزلىك هالەتتە تالاق قىلالمايدۇ، ئايالى پاكلىق هالەتتە تۇرغاندا، ناۋادا ئۇ ئايالى بىلەن بىر تۆشەكتە بولغان بولسا تالاق قىلالمايدۇ. پەقەتلا ئايالى هەيز كۆرۈپ ئاندىن هەيزدىن پاكلانغانغا قەدەر ئۇنى تالاق قىلمايدۇ. ئايالى پاك بولغاندىلا ئايالىنى بىر تالاق قىلىدۇ. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: ئايالىنىڭ هامىلدار بولغانلىقى ئاشكارا بولسا، ئېرى ئۇ ئايالىنى تالاق قىلسا بولىدۇ. ئەر كىشى ئايالى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن ئايالىنىڭ هامىلدار بولغانلىقىنى ياكى هامىلدار بولمىغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ تالاق قىلىشقا بولمايدۇ. شۇڭا فىقهشۇناسلار تالاقنىڭ هۆكۈملىرىنى بېكىتىپ، ئۇنى سۈننەت بويىچە قىلىنغان تالاق ۋە بىدئەت بويىچە قىلىنغان تالاق دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىدى. سۈننەت بويىچە قىلىنغان تالاق دېگىنىمىز: ئەر كىشى ئايالىنى پاكلىق هالەتتە، ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەستىن تالاق قىلىش ياكى ئايالىنىڭ هامىلدار بولغانلىقى ئاشكارا بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بىدئەت بويىچە قىلىنغان تالاق: بىر تالاق كىشى ئايالىنى هەيزلىك هالىتىدە ياكى ئۇ پاك بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن بىر تۆشەكتە بولۇپ، ئۇنىڭ هامىلدار بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ تالاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. فىقهشۇناسلار سۈننەتمۇ ئەمەس بىدئەتمۇ ئەمەس ئۈچىنچى خىل تالاقنى بېكىتىپ چىققان، بۇ تالاق كىچىكلىكىدىن هەيز كۆرمەيدىغان ياكى ياشىنىپ قېلىپ هەيز كۆرۈشتىن توختىغان ئايالىنى ۋە نىكاهلانغاندىن كېيىن بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى قويۇۋەتمەكچى بولغان ئايالىنى تالاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

﴿**نەسەب ئارىلىشىپ كەتمەسكىلى ئۈچۈن ئىددەتنى ساناڭلار**﴾ يەنى ئايالىنىڭ ئىددىتى ئۈزۈراپ كېتىپ ياتلىق بولۇشقا توسالغۇ بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىددەتنىڭ باشلىنىشىنى ۋە تۈگەيدىغان ۋاقتىنى هېسابلاپ ۋە بىلىپ تۇرۇڭلار. ئىددەت مەسىلىسى ﴿**پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار**﴾.

www.munber.org

تالاق قىلىنغان ئەمما يېنىۋېلىشقا بولىدىغان ئايالغا ئىددەت جەريانىدا نەپىقە بېرىش ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**(ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن چىقمىسۇن)**﴾ يەنى ئىددەت جەريانىدا ئۇ ئايالىنى ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئۇ ئايال ئىددەت ئىچىدىلا بولسا، ئەرنىڭ ئۇنى ئۆيىدىن چىقىرىۋېتىش ھەققى يوق، ئايالمۇ ئۆيىدىن چىقىپ كەتسە، بولمايدۇ. چۈنكى، ئېرىنىڭ ئايالى بىلەن ئىددەت ئىچىدە يېنىۋېلىش ھەققى بار.

﴿**ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلمىسا ئاندىن (ھەدىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ**﴾ يەنى ئايالار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلغاندىلا ئاندىن ئۆيىدىن چىقىدۇ. ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئابباس، سەئىد ئىبنى مۇسەييەب، شاپىئى، ھەسەن، ئىبنى سىيرىن، مۇجاھىد، ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇقىلابە، ئەبۇسالى، زەھھاك، زەيد ئىبنى ئەسلەم، ئەتا خۇراسانى، سۇددى، سەئىد ئىبنى ئەبۇھىلال ۋە باشقىلار كۆرسەتكەندەك ئوچۇق پاھىشە زىنانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنداقلا ئۇبەي ئىبنى كەئب ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە ۋە باشقىلار ئىبىيتقاندەك ئوچۇق پاھىشە ئايالىنىڭ ئېرىگە قارىتا كۆڭۈلسىز بولۇشىنى، ئېرىنىڭ تۇغقانلىرىغا بىھۆرمەتلىك قىلىشىنى ۋە ئۇلارغا سۆز - ھەرىكەتتە ئەزىيەت يەتكۈزۈشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

﴿**ئەنە شۇ اللەنىڭ قانۇنىدۇر**﴾ يەنى اللە تائالانىڭ شەرئىەت بەلگىلىمىلىرى ۋە چەكلىمىلىرىدۇر.

﴿**كىمكى اللەنىڭ قانۇنىدىن ھالقىپ كېتىدىكەن**﴾ يەنى بۇ قانۇنغا بويسۇنماي ئۇنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ، باشقا نەرسىگە ھالقىپ كېتىدىكەن، ﴿**ئۇ ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇ شۇنداق قىلىش بىلەن ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ.

تالاق قىلىنغۇچى ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىدە ئىددەت تۇتۇشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا

﴿**سەن بىلمەيسەنكى، اللە شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن) بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن**﴾ يەنى بىزنىڭ تالاق قىلىنغۇچى ئايالنى ئىددەت جەريانىدا ئەرنىڭ ئۆيىدە قالدۇرۇشىمىز پەقەت ئەرنىڭ ئايالىنى تالاق قىلغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپ قېلىشى ۋە اللە تائالانىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئايالى بىلەن يېنىشۇېلىشىنى سېلىپ قېلىشى ئۈچۈندۇر. شۇنداق بولۇپ قالسا، ئۇ ئايالى بىلەن ناھايىتى ئاسانلا يېنىشالايدۇ. زۇھرى، ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى ئابدۇللاھتىن ياتىمە بىنتى قەيسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەت يېنىشقىلى بولىدىغان تالاقنى كۆرسىتىدۇ. شەئبى، ئەتا، قەتادە، زەھھاك، مۇقاتىل ئىبنى ھەييان ۋە سەۋرى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دەپ كۆرسەتكەن.

يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنى نەپىقە ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن بىر قىسىم ئالىملار ۋە ئۇلارغا ئەگەشكەن ئالىملار يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنى ئۆي بىلەن تەمىنلەش ۋاجىب ئەمەس دەپ كۆرسەتتى ۋە بۇ قارىشى ئۈچۈن پاتىمە بىنتى قەيس فەھرىيەنىڭ ھەدىسىنى دەلىل قىلدى. ۋەقە مۇنداق: بۇ ئايالنى ئېرى ئەبۇئەمرى ئىبنى ھەپس ئۇچ تالاق قىلىۋېتىدۇ. ئۇنىڭ ئېرى يەمەندە بولۇپ ئايالىنىڭ يېنىدا ئەمەس ئىدى. ئۇ يەمەندە

www.munber.org

تۇرۇپ ئايالىنىڭ تالىقىنى ئەۋەتىپ بېرىدۇ ۋە ئۆزىگە ۋەكىل قىلغان كىشى ئارقىلىق ئايالىنىڭ نەپىقىسى ئۈچۈن ئارپا ئەۋەتىپ بېرىدۇ. ئارپىنى كۆرگەن ئايال ۋەكىل بولۇپ كەلگەن ئادەمگە خاپا بولىدۇ. ۋەكىل: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىزگە نەپىقە بېرىش بىزگە ۋاجىپ ئەمەس، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇنداق ئەھۋالدا سىزگە نەپىقە بېرىش ئېرىنىزگە ۋاجىب ئەمەس» دەيدۇ. ئىمام مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىزنى ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئېرىنىزگە ۋاجىپ ئەمەس» دېگەن ۋە ئۇ ئايالنى ئۈممۇ شەرىك دېگەن ئايالنىڭ ئۆيىدە ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇغان، كېيىن يەنە مۇنداق دېگەن: «ئۈممۇشەرىك ساھابىلىرىمنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالغان ئايالدۇر، سىز ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇمنىڭ قېشىدا ئىددەت تۇتۇڭ، ئۇ كۆزى كۆرمەس ئادەمدۇر، سىز ئۆي ئىچىدە كىيىملىرىڭىز بىلەن ئازادە يۈرەلەيسىز».

ئىمام ئەھمەد مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئى قەيسنىڭ قىزى! ماڭا قارا! ئەر ئايالىنى يېنىشلايدىغان تالاق قىلغان بولسا، ئۇ ئايالغا نەپىقە بېرىش ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئەر ئايالىنى يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىۋەتكەن بولسا، ئايالىنى نەپىقە ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنمەيدۇ. سىز ئېرىنىزنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ پالانى ئايالنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلىشىڭ» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ ئايال باشقىلارنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالغان ئايالدۇر، سىز ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇمنىڭ ئۆيىگە چۈشۈڭ ئۇ كۆزى كۆرمەس ئادەمدۇر، سىزنى كۆرمەيدۇ» دېدى.

ئەبۇقاسىم تەبرانى، ئامىر شەئبىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن زەھھاك ئىبنى قەيس قۇرەشنىڭ ھەمشىرىسى فاتىمە بىنتى قەيسنىڭ قېشىغا كىردىم. ئۇنىڭ ئېرى مەخزۇم قەبىلىسىدىن ئەبۇئەمىر ئىبنى ھەپس دېگەن كىشى ئىدى. ئۇ ئايال مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇئەمرى ئىبنى ھەپس يەمەنگە يۈرۈش قىلغان قوشۇن بىلەن كېتىۋېتىپ مېنى تالاق قىلىۋېتىپتۇ. مەن ئېرىمنىڭ تۇغقانلىرىدىن نەپىقە ۋە ئۆي تەلەپ قىلدىم. ئۇنىڭ تۇغقانلىرى: ئېرىڭىز بىزگە ھېچنەرسە ئەۋەتمىدى ۋە بىزنىڭ سىزگە بىرەر نەرسە بېرىشىمىزنى تەۋسىيە قىلمىدى، دېدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بېرىپ: ئى الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى! ئەبۇئەمرى ئىبنى ھەپس مېنىڭ تالىقىمنى ئەۋەتىپتۇ. مەن ئۇنىڭ تۇغقانلىرىدىن ماڭا ئۆي ۋە نەپىقە بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. ئۇنىڭ تۇغقانلىرى ئېرىڭىز بىزگە بۇ ھەقتە ھېچنەرسە ئەۋەتمەپتۇ، دېدى. دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «شەك - شۇبھىسىزكى، قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن ئېرى بىلەن يېنىشالايدىغان ئايالغىلا ئۆي ۋە نەپىقە بېرىلىدۇ. باشقا ئەرگە تېگىپ ئاجراشمىغىچە يېنىشالمايدىغان ئايالنى نەپىقە ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلەش ۋاجىپ ئەمەس» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

www.munber.org

ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان چاغدا، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە يېنىشىڭلار ياكى ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە ئۈزلىشىپ كېتىڭلار، (يېنىشقان، ئاجراشقان چېغىڭلاردا) ئاراڭلاردىن ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى گۇۋاھ قىلىڭلار، خۇدالىق ئۈچۈن (توغرا) گۇۋاھ بولۇڭلار، بۇنىڭ بىلەن (يەنى بۇ ھۆكۈم بىلەن) اللەغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان كىشىگە ۋەز - نەسىھەت قىلىنىدۇ، كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ[2]. الله ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ، كىمكى اللەغا تەۋەككۈل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ، الله ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، الله ھەقىقەتەن ھەر بىر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىدى[3].

تالاق قىلىنغان ئايالنى مەيلى قايسى خىلدىكى ئۇسۇلدا تالاق قىلسۇن ئۇنىڭغا چوقۇم ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالنىڭ ئىددىتى تۈگەشكە ئاز قالغان، لېكىن، ئىددەتتىن تولۇق چىقىپ بولمىغان چاغدا ئېرى ئۇنىڭ بىلەن بۇرۇنقى نىكاھى بىلەن يېنىشۇبلىشنى ۋە چىرايلىقچە يەنى ئۇ ئايالغا چىرايلىق مۇئامىلە قىلىپ تۇرمۇشىنى داۋاملاشتۇرۇشنى قارار قىلىشى كېرەك. ياكى ئۇنىڭ بىلەن چىرايلىقچە يەنى ئۇنى تىللىماستىن، ئازار بەرمەستىن ئۈزۈلۈپ كېتىشكە، ئۇنىڭ تالىقىنى چىرايلىق يول بىلەن بېرىشكە قارار قىلىشى كېرەك.

يېنىشقاندا گۇۋاھچى تۇرغۇزۇشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**(يېنىشقان، ئاجراشقان چېغىڭلاردا) ئاراڭلاردىن ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى گۇۋاھ قىلىڭلار**﴾ يەنى ئايالىڭلار بىلەن يېنىشىشقا قارار قىلساڭلار، بۇنىڭغا ئادىل گۇۋاھچىلارنى گۇۋاھ قىلىڭلار. ئىمام ئەبۇداۋۇد ئىبنى ماجەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئىمران ئىبنى ھۇسەيندىن ئايالىنى تالاق قىلىۋەتكەن، ئاندىن ئۇ ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن، ئۇ ئايالنى تالاق قىلغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن يېنىشقاندىمۇ بىرەر ئادەمنى گۇۋاھ قىلمىغان ئادەمنىڭ ھۆكمىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سوردى. ئىمران ئۇ ئادەمگە: ئايالىنى تالاق قىلغاندىمۇ سۈننەت بويىچە قىلماپتۇ، يېنىشقاندىمۇ سۈننەت بويىچە يېنىشماپتۇ، ئۇنى تالاق قىلغاندىمۇ ۋە يېنىشقاندىمۇ گۇۋاھچىلارنى گۇۋاھ قىلىشى كېرەك. بۇندىن كېيىن ھەرگىز ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا بولمايدۇ، دېدى.

ئىبنى جۇرەيج ئەتانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: نىكاھ قىلىش ۋە تالاق قىلىش ۋە يېنىشىش قاتارلىق ئىشلاردا ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى گۇۋاھ قىلمىسا دۇرۇس بولمايدۇ. غالىب ۋە بۇيۇك الله تائالا بۇ ھەقتە شۇنداق دەپ كۆرسەتتى، لېكىن، پەقەت ئۆزۈرلۈك كىشىلەرلا بۇ ھۆكۈمدىن مۇستەسنا.

﴿**بۇنىڭ بىلەن (يەنى بۇ ھۆكۈم بىلەن) اللەغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان كىشىگە ۋەز - نەسىھەت قىلىنىدۇ**﴾ بىز سىلەرنى بۇ ئىشلاردا ئادىل گۇۋاھچىلارنى گۇۋاھ قىلىشقا ۋە گۇۋاھلىقنى توغرا ئادا قىلىشقا بۇيرۇدۇق. شەك - شۈبھىسىزكى، الله تائالاغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەرلا بۇ ھۆكۈمگە بويسۇنىدۇ، الله تائالا بۇ قانۇننى ئاخىرەت يۈرتىدا الله تائالانىڭ ئازاب قىلىشىدىن قورقىدىغانلار ئۈچۈن يولغا قويدى.

www.munber.org

الله تائالانىڭ تەقۋادارلارغا چىقىش يولى ۋە رىزىق بېرىدىغانلىقى ۋە الله تائالانىڭ كاپالىتىنىڭ ئۇلار ئۈچۈن يېتەرلىك ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ**﴾ يەنى كىمكى الله تائالا بۇيرىغان ئىشنى قىلىپ، الله تائالا توسقان ئىشتىن يېنىپ، الله تائالاغا تەقۋادارلىق قىلىدىكەن، الله تائالا ئۇنىڭ ئىشلىرىدا چىقىش يولى بېرىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئويلاپ باقمىغان، خىيالىغمۇ كەلمىگەن بىر يەردىن رىزىق بېرىدۇ.

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. شەك ـ شۇبھىسىزكى، قۇرئان كەرىمدە مەنىسى ئەڭ مول ئايەت: ﴿اللە ھەقىقەتەن (كىشىلەر ئارىسىدا) ئادىل بولۇشقا، (جىمى خەلقە) ياخشىلىق قىلىشقا، خىش ـ ئەقرىبالارغا سىلە ـ رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ﴾[1] دېگەن ئايەتتۇر. قۇرئان كەرىمدە ئەڭ چىقىش يولى بېرىدىغان ئايەت ﴿**كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتتۇر. ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: كىمكى ئايالىنى الله تائالا بۇيرىغان بويىچە تالاق قىلسا الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ. ئىبنى ئابباس ۋە زەھھاكنىڭمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇشۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ئىبنى مەسئۇد ۋە مەسرۇق ﴿**كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: كىمكى الله تائالانىڭ خالىغان ئادەمگە بېرىدىغانلىقىنى خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى تار قىلىدىغانلىقىنى بىلسە، الله تائالا ئۇنىڭغا ﴿**ئويلىمىغان يەردىن**﴾ يەنى ئۇ بىلمەيدىغان يەردىن رىزق بېرىدۇ. قەتادە: ﴿**كىمكى الله تائالادىن قورقىدىكەن، الله تائالا ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ**﴾ يەنى الله تائالا ئۇنى شۇبھىلىك ئىشلاردىن ساقلايدۇ. سەكراتتىكى مۇشەققەتلەردىن قۇتۇلدۇرىدۇ.

﴿**الله ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ**﴾

﴿**كىمكى اللەغا تەۋەككۈل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ**﴾ ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباستىن بىر كۈنى ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىر ئۇلاغقا مىنگىشىپ كېتىۋاتقاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئى ئوغۇل مەن ساڭا بىر نەچچە سۆزلەرنى ئۆگىتىپ قويماقچىمەن، الله تائالانى ھىمايە قىلغىن، الله تائالا سېنى ھىمايە قىلىدۇ. الله تائالانى ھىمايە قىلغىن الله تائالا ساڭا ئېغىر كۈنلەردە ياردەم بېرىدۇ، نەرسە سورىساڭ، پەقەت الله تائالادىن سورىغىن، ياردەم تەلەپ قىلساڭ، الله تائالادىنلا تىلىگىن، بىلگىنكى، يەر يۈزىدىن پۈتۈن ئۈممەت ساڭا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈنلا يىغىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ساڭا پەقەت الله تائالانىلا سېنىڭ مەنپەئەتىڭ ئۈچۈن يېزىۋەتكەن نەرسىدىن ئارتۇق يەتكۈزەلمەيدۇ. پۈتۈن ئۈممەت ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن يىغىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار ساڭا پەقەت الله تائالا ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن يېزىۋەتكەن نەرسىدىن ئارتۇق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. بەلگىلەنگەن تەقدىرنى يازىدىغان قەلەملەر كۆتۈرۈلدى، تەقدىر يېزىلغان بەتلەر قۇرۇدى» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

﴿**اللە ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ**﴾ يەنى الله تائالا مەخلۇقاتلىرىغا ئۆزىنىڭ خاھىشى ۋە ئىرادىسى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىپ، چىقارغان ھۆكۈملەرنى ئۆز خاھىشى بويىچە ئىجرا قىلىدۇ. ﴿**اللە**

[1] سۈرە نەھل 90 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھەقىقەتەن ھەر بىر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىدى﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا ھەممە نەرسە ئۆلچەملىكتۇر﴾[1].

* * * * * * *

وَٱلَّٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَۚ وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ۝٤ ذَٰلِكَ أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ۝٥

ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۇبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر. (كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر. ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ. كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، اللە ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ[4]. ئەنە شۇ اللەنىڭ سىلەرگە نازىل قىلغان ھۆكمىدۇر. كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، اللە ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ، ئۇنىڭغا كاتتا ساۋاب بېرىدۇ[5].

ياشىنىپ قالغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغان ۋە تېخى ھەيز كەلمىگەن كىچىك ئاياللارنىڭ ئىددىتى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ياشىنىپ قالغانلىقتىن ھەيز توختىغان ئايالنىڭ ئىددىتىنى سۈرە بەقەرەدىكى ئايەتتە كۆرسىتىلگەن بويىچە ھەيز كۆرىدىغان ئاياللارنىڭ ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرگەنگە قەدەر ئىددەت تۇتۇشىنىڭ ئورنىغا ئۈچ ئاي قىلىپ بەلگىلىدى. شۇنداقلا تېخى ھېيز كۆرمىگەن يېشى كىچىك ئاياللارنىڭ ئىددىتىنى يېشى چوقلۇقتىن ھەيز توختىغان ئاياللارنىڭ ئىددىتىگە ئوخشاش ئۈچ ئاي قىلىپ بەلگىلىدى. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر**﴾

﴿**شۇبھىدە بولساڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىككى خىل قاراش بار. ئۇنىڭ بىرىنچىسى: مۇجاھىد، زۇھرە، ئىبنى زەيد قاتارلىقلارغا ئوخشاش بىر قىسىم سەلەپ ئۇلىمالىرىنىڭ قارىشى بولۇپ، ئەگەر بۇ خىلدىكى ئاياللار قان كۆرسە، سىلەر بۇ قانىنىڭ ھەيز ياكى ئىستىھاز قېنى ئىكەنلىكىدىن شەكلەنسەڭلار ۋە شۇبھىلەنسەڭلار، بۇنداق ئاياللارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، دېگەنلىكتۇر. ئىككىنچىسى: ئەگەر سىلەر بۇ خىلدىكى ئاياللارنىڭ ئىددىتىنىڭ ھۆكمىنى بىلمىسەڭلار ۋە شۇبھىلەنسەڭلار، بۇنداق ئاياللار نىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر. بۇ قاراش سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن رىۋايەت قىلىنغان. بۇ قاراشقا ئىبنى ئابباسمۇ قوشۇلغان. بۇ، ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسىدىن ئېلىنغان قاراشتۇر. ئىبنى جەرىر بۇ قاراشقا ئۇبەي ئىبنى كەئبدىن رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىسنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇبەي ئىبنى كەئب: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! يېشى كىچىك ۋە يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغان ئاياللارنىڭ ۋە ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددەت مۇددىتى قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنمىدىمۇ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن غالىب ۋە بۈيۈك اللە:

[1] سۈرە رەئىد 8 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، (كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر، ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

بۇ ھەدىسنى ئىبنى ئەبۇھاتەم ئۆبەي ئىبنى كەئبتىن تېخىمۇ ئەتراپلىق قىلىپ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاياللارنىڭ ئىددىتى ھەققىدە سۈرە بەقەرەدىكى بايان قىلىنغان ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن مەدىنىدىكى كىشىلەرنىڭ: قۇرئاندا كىچىكلىكتىن ھەيز كۆرمىگەن ۋە يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرۈشتىن توختىغان ۋە ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى بايان قىلىنماپتۇ، دېگەنلىكىنى يەتكۈزدۇم، شۇنىڭ بىلەن ئىددىتى بايان قىلىنمىغاي قالغان بۇ ئاياللار ھەققىدە: ﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، (كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى توغرىسىدا

﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾

الله تائالا بۇ ئايەتتە ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتىنىڭ مەيلى ئۇ تالاق قىلىنغان بولسۇن ياكى ئېرى ئۆلگەن بولسۇن، ئۇ بالىنى توغۇش بىلەنلا تۈگەيدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. بۇ كۆپ ساندىكى سەلەپ ۋە خەلەپ ئۆلىمالىرىنىڭ قارىشىدۇر. بۇ قاراش بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلگىنىدەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىدىمۇ كۆرسىتىلگەن.

ئىمام بۇخارى ئەبۇسەلىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئىبنى ئابباسنىڭ يېنىغا كېلىپ: ماڭا ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ 40 كۈندىن كېيىن يەڭگەن ئاياللىنىڭ ھۆكمى ھەققىدە پەتىۋا بەرگىن، دېدى. ئەبۇھۇرەيرە ئىبنى ئابباسنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، ئىبنى ئابباس: ئۇ ئايال ئىددەت بىكىتىلگەن ئىككى ئاي ۋاقتىتتىن ئۈزاقراق ئىددەت تۇتتىدۇ، دەپ پەتىۋا بەردى. مەن: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇدۇم، دېدىم. ئەبۇھۇرەيرەمۇ: مەن قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى ئەبۇسەلىمەنىڭ سۆزىنىڭ تەرەپتارىمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئىبنى ئابباس خىزمەتچىسى كۆرەيبنى ئۇممۇلسەلىمەنىڭ قېشىغا ئۇنىڭدىن بۇ مەسىلىنى سوراپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئۇممۇ سەلىمە مۇنداق دېدى: سەبئە ئەسلەمىيە دېگەن ئاياللىنىڭ ئېرى شېھىت بولغاندا بۇ ئايال ھامىلدار ئىدى. ئۇ ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ 40 كۈندىن كېيىن يەڭگىدى، شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئايالغا ياتلىق بولۇشقا تەلەپ قويۇلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالنىڭ نىكاھىنى ئوقۇپ بەردى. ئۇ ئايالغا تەلەپ قويغانلارنىڭ ئىچىدە ئەبۇسانابىل دېگەن كىشى بار ئىدى، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد مىسۋەر ئىبنى مەخدەمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سەبئە ئەسلەمىيە دېگەن ئاياللىنىڭ ئېرى ۋاپات بولۇپ كەتكەندە بۇ ئايال ھامىلدار ئىدى. بۇ ئايال ئۇزاق ئۆتمەيلا يەڭگىدى. بۇ ئاياللىنىڭ نېفاس كۈنلىرى تۈگىگەندە ئۇ ئايالنى ئەمرىگە ئېلىشنى خالايدىغانلار ئەلچى بولۇپ كەلدى.

www.munber.org

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ياتلىق بولۇش توغرىلىق رۇخسەت سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ياتلىق بولۇشىغا رۇخسەت قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايال ياتلىق بولدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، نەسەئى، ئىبنى ماجە قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاتام ئۆمەر ئىبنى ئابدۇللاھقا خەت يېزىپ، خېتىدە ئۇنى ھارىسىنىڭ قىزى سەبىئە ئەسلەمىيەنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭدىن ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ياتلىق بولۇش ھەققىدە سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا نېمە دېگەنلىكىنى سوراپ بېقىشنى بۇيرۇدى. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇللاھ ئاتامغا جاۋاپ خەت يېزىپ سەبىئە ھەققىدە بىلگەنلىرىنى مۇنداق خەۋەر قىلدى.

سەبىئە دېگەن ئايال سەئد ئىبنى خەۋلەنىڭ ئايالى بولۇپ سەئد بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقان ساھابە ئىدى. ئۇنىڭ ئېرى ۋىدالىششى ھەججىدە ۋاپات بولۇپ كەتتى. ئۇ چاغدا بۇ ئايال ھامىلدار ئىدى، ئۇ ئېرى ۋاپات بولۇپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا يەڭگىدى، ئۇ ئايال نېفاستتىن پاكلانغاندىن كېيىن لايىق چىقىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىپ چىرايلىق ياساندى، ئەبۇسانابىل ئىبنى بەئكەك ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ: ئەجەپمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، ياتلىق بولۇشنى خالايدىغاندەك قىلىسىز. الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىز تۆت ئاي ئون كۈن توشقازمىغچىلىك ياتلىق بولالمايسىز، دېدى.

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇللاھ خېتىدە سەبىئەنىڭ يەنە مۇنداق دېگەنلىكىنى يازىدۇ: ئەبۇسانابىل ماڭا شۇ سۆزلەرنى قىلغاندىن كېيىن مەن زىننەتلىنىش ئۈچۈن كىيىملىرىمنى سېلىۋىتىپ، كەچ كىرگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن ماڭا بۇ ھەقتە پەتىۋا بېرىشىنى سورىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭ يەڭگىگەنلىكىمنىڭ ئىددەتتىن چىققانلىقىم ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ماڭا لايىق چىقىپ قالسا ياتلىق بولۇشۇمغا بولىدىغانلىقىنى دەپ بەردى.

﴿**كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ**﴾ يەنى الله تائالا ئۇنىڭغا پات يېقىندا بىر چىقىش يولى بېرىدۇ. ﴿**ئەنە شۇ اللەنىڭ سىلەرگە نازىل قىلغان ھۆكمىدۇر**﴾ يەنى ئەنە شۇ الله تائالانىڭ سىلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق نازىل قىلغان ھۆكمى ۋە شەرئىئەت پرىنسىپلىرىدۇر. ﴿**كىمكى اللەدىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ، ئۇنىڭغا كاتتا ساۋاب بېرىدۇ**﴾. يەنى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى يوققا چىقىرىپ ئاز ئەملىگە كۆپ ساۋاب بېرىدۇ.

* * * * * * *

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُواْ عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُواْ بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ ۝٦ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۝٧

ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار، ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار (يەنى ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن تۇرالغۇ جەھەتتىن، نەپقە جەھەتتىن قىسماڭلار)، ئەگەر ئۇلار

www.munber.org

هامىلدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار، ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار، ھەققانىي ئاساستا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار، ئەگەر پىكىردە كېلىشەلمىسەڭلار، ئۇنى (يەنى بالىنى) باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن[6]. باي ئادەم (ئايالىنى ۋە بالىسىنى) ئۆزىنىڭ بايلىقىغا يارىشا تەمىنلىسۇن، رىزقى تار قىلىنغان ئادەم اللەنىڭ ئۇنىڭغا بەرگىنىگە يارىشا تەمىنلىسۇن (يەنى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا خىراجەت قىلسۇن). اللە ئىنساننى پەقەت تاقەتى يېتىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىدۇ (يەنى پېقىر ئادەمنى بايىنى تەكلىپ قىلغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ). اللە قىينىچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ (يەنى پېقىرلىقتىن كېيىن بايلىقنى بېرىدۇ)[7].

تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا ئۆي بىلەن تەمىنلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بەندىلىرىنى ئەگەر ئۇلاردىن بىرى ئايالىنى قويۇۋەتسە، ئايالنىڭ ئىددىتى تۈگىگەنگە قەدەر ئۆي بىلەن تەمىنلەشكە بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ۋە بىر قانچە كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: يەنى تۇرمۇش ئەھۋالىڭلارغا يارىشا ئۇلارنى ئۆي بىلەن تەمىنلەڭلار. قاتادە مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر سەن ئايالىنى ئولتۇرغۇزغۇدەك ئۆي تاپالمىساڭ ئۇنى ئۆز ئۆيۈڭنىڭ يېنىدا ئۆي تەييارلاپ ئولتۇرغۇزغىن.

تالاق قىلىنغان ئايالنى تەڭلىكتە قالدۇرۇشتىن توسۇش توغرىسىدا

﴿**ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار (يەنى ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن تۇرالغۇ جەھەتتىن، نەپىقە جەھەتتىن قىسماڭلار)**﴾ مۇقاتىل ئىبنى ھەييان بۇ ئايەتتە ئايالنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئېرىگە تاشلاپ بېرىشىنى ياكى ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىشى ئۈچۈن ئەرنىڭ قەستەن بۇ ئايالنى قىينىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇشتىن توسۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. سەۋرى مەنسۇردىن ئەبۇزەھھاكنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەت ئەرنىڭ ئايالنى تالاق قىلىپ ئاندىن ئايالنىڭ ئىددىتى توشۇشقا ئىككى كۈن قالغاندا ئايالى بىلەن يېنىۋېلىشتەك قىلمىشىنى قىلىشتىن توسىدۇ. چۈنكى ئۇ ئەرنىڭ شۇنداق قىلىشى ئايالىغا قەستەن زىيان يەتكۈزۈشىنى كۆزلىگەنلىكتۇر.

قايتا نىكاھ ئوقۇماستىن يېنىشۋېلىشقا بولمايدىغان ھامىلدار ئايالنى تاكى ئۇ يەڭگىپ بولغىچە تەمىنلەشنىڭ ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئەگەر ئۇلار ھامىلدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار**﴾ ئەگەر قويۇۋىتىلگەن ئايال ھامىلدار بولسا، ئۇ يەڭگىچىلىك ئۇنى تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدىغانلىقتىن ئىبارەت بۇ ھۆكۈم دەل قايتا نىكاھ ئوقۇمىغچىلىك يېنىشقىلى بولمايدىغان ئايال ئۈچۈندۇر. چۈنكى، نىكاھسىز يېنىشقىنلىشىپ يېنۋالغىلى بولىدىغان ئايالنى تەمىنلەش ئۇ مەيلى ھامىلدار بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدىغانلىقى ئېنىقتۇر.

www.munber.org

قويۇۋتىلىگەن ئايال بالىنى ئېمىتىپ بەرسە ئېمىتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن ھەق ئېلىشقا ھەقلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئەگەر ئۈلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە**﴾ يەنى تالاق قىلىنغان ھامىلدار ئايال يەتكۈپ بولۇشى بىلەن ئىددەتتىن چىققان بولىدۇ ـ دە، نىكاھسىز يېنىشقىلى بولمايدىغان ھالەتكە ئۆتىدۇ. بۇ چاغدا بالىنى ئېمىتىپ بېرىش ياكى ئېمىتىپ بەرمەسلىك ئانىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىختىيارلىقىدا بولىدۇ. ئايالنىڭ بۇ ئىختىيارلىقى بالىنى ئوغۇز سۈتىنى ئېمىتىپ بەرگەندىن كېيىن بولىدۇ. چۈنكى، ئانا بالىنىڭ ئوغۇز سۈتىنى چوقۇم ئېمىتىشى كېرەك. ئەگەر بۇ ئايال بالىسىنى ئېمىتىپ بەرسە، باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىپ ھەق ئالىدىغان ئايالالارنىڭ باراۋىرده ھەق ئېلىش ھوقۇقى بار. بۇنداق ئەھۋالدا ئانا بالىنىڭ دادىسى بىلەن ياكى بالىنىڭ ۋەلىيسى بىلەن ئۇنى ئېمىتىپ بېرىش ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدارىدا ھەق ئېلىشقا كېلىشىسە بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر ئۈلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۈلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار**﴾

﴿**ھەققانىي ئاساستا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار**﴾ يەنى سىلەرنىڭ ئىشىڭلار ئۆز ئارا زىيان سالمايدىغان ئاساستا مەسلىھەت بىلەن بولسۇن. الله تائالا بۇ ھەقتە سۈرە بەقەرەدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق، ئاتىنمۇ بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم﴾[1].

﴿**ئەگەر پىكىرده كېلىشەلمىسەڭلار، ئۇنى (يەنى بالىنى) باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن**﴾ يەنى ئايال ئېمىتىش ھەققىنى كۆپ تەلەپ قىلسا ئەر ئۇنى قوبۇل قىلمىسا ياكى ئەر كېلىشكەن ھەقتىن ئاز بەرسە، بۇ سەۋەپتىن ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ توغۇلسا، بالىنى ئانىسىدىن باشقا بىر ئايال ئېمىتىپ بەرسۇن، گەرچە ئانا ئۆز بالىسىنى ئېمىتىشكە ئەڭ ھەقلىق تۇرۇقلۇق ئۇ ئەر ـ ئايال كېلىشەلمەسلىكتىن ئۇ بالىسىنى باشقا بىر ئايالنىڭ ئېمىتىپ بېرىشىگە رازى بولىدىغان بولسا، بۇ ئىشنى مۇشۇنداق ھەل قىلماي بولمايدۇ.

﴿**باي ئادەم (ئايالىنى ۋە بالىسىنى) ئۆزىنىڭ بايلىقىغا ياراشا تەمىنلىسۇن**﴾ يەنى بالىنىڭ دادىسى ياكى ئۇنىڭ ۋەلىسى ئۆزىنىڭ ھالىغا قارىتا بالىنى تەمىنلىسۇن.

﴿**رىزقى تار قىلىنغان ئادەم اللەنىڭ ئۇنىڭغا بەرگىنىگە ياراشا تەمىنلىسۇن (يەنى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا ياراشا خىراجەت قىلسۇن). الله ئىنساننى پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىدۇ (يەنى پېقىر ئادەمنى بايىنى تەكلىپ قىلغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ)**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله تائالا ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ﴾[2].

تەقۋادار بىر ئايالنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

﴿**الله قىيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ (يەنى پېقىرلىقتىن كېيىن بايلىقنى بېرىدۇ)**﴾ بۇ الله تائالانىڭ ۋەدىسىدۇر، الله تائالانىڭ ۋەدىسى ھەقتۇر. ئۇ ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ. الله تائالا

---

[1] سۈرە بەقەرە 233 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە 286 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قېيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىق بېرىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار. ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار﴾[1].

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ناھايىتى بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم ئۆيلەنگەن بولۇپ، ئەر ئايال ئىككىسلا بىرەر تاپاۋەت قىلالمايدىكەن، بىر كۈنى بۇ ئادەم سەپەردىن قايتىپ كېلىپ، قورسىقى ئاچ، ئۇستى بېشىنى تۆپا چاڭ باسقان ھالدا ئايالىنىڭ قېشىغا كىرىپ ئايالىغا: يېگىدەك بىر نەرسە بارمۇ؟ دەيدۇ ئايال: ھەئە! خۇش خەۋەر ئېلىڭ بىزگە اللە تائالانىڭ بەرگەن رىزقى كەلدى، دەيدۇ. ئەر - ئايالىنى ئۆزىگە تاماق كەلتۈرۈشكە بۇيرۇپ نېمىگە قاراپ تۇرىسىز، ماڭا يېگۈدەك بىر نەرسە بەرمەمسىز؟ دەيدۇ، ئايال: بولىدۇ، بىر ئاز كۈتۈڭ، دەپ اللە تائالانىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ تۇرىۋېرىدۇ. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتىدۇ. ئەر ئايالىغا: نېمىگە تۇرىسىز؟ قويۇڭ ماڭا تاماق بېرىڭ يېگۈدەك بىر نەرسە ئەكىلىڭ. مەن ئاچلىقتىن ئۆلەي دېدىم، دەيدۇ. ئايال: بولىدۇ، مانا ھازىرلا تونۇرنى ئاچمىز ئالدىراپ كەتمەڭ، دەيدۇ. ئەر بىر ھازاغچە جىم بولۇپ قالىدۇ. ئاخىرى ئېرىنىڭ ئۆزىگە بىر نەرسە دەي دەپ تۇرغانلىقىنى سەزگەن ئايال ئۆزىلا گەپ باشلاپ: تونۇرغا قاراپ باقاي، دەيدۇ ۋە ئورنىدىن قوپۇپ تونۇرغا قاراپ تونۇرنىڭ ئىچىدە يېرىم قىلىپ پارچىلانغان قوي گۆشلىرى بىلەن تولغانلىقىنى ۋە ئىككى ياغۇنچاق تېشىنىڭ ئۇن تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئايال تۆگمەندىكى ئۇنلارنى پاكىز يېغىپ ئالىدۇ، تونۇردىكى قوي گۆشلىرىنى چىقىرىدۇ.

ئەبۇھۇرەيرە بۇ قىسسىنى بايان قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زات اللە تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر ئۇ ئايال تۆگمەندىكى ئۇنىنى ئۇنچىلىك دەرىجىدە پاكىز يېغىپ ئېلىۋالمىغىنىدا، ئۇ يارغۇنچاق ئۇ ئايالغا تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ئۇن تارتىپ بەرگەن بولاتتى» دېگەن.

* * * * * * *

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾

نۇرغۇن شەھەرنىڭ ئاھالىلىرى پەرۋەردىگارىنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئەمرىدىن باش تارتتى، ئۇلاردىن قاتتىق ھېساب ئالدۇق ۋە ئۇلارنى قاتتىق جازالىدۇق[8]. ئۇلار قىلمىشلىرىنىڭ ئاۋابالىنى تېتىدى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتى زىيان تارتىشتىن ئىبارەت بولدى[9]. اللە ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازاب تەييارلىدى، ئى ئىمان ئېيتقان ئەقىل ئىگىلىرى! اللەدىن قورقۇڭلار، اللە سىلەرگە قۇرئاننى نازىل قىلدى[10]. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش ئۈچۈن

[1] سۈرە ئىنشىراھ 5 ــ 6 - ئايەتلەر.

www.munber.org

سىلەرگە اللەنىڭ روشەن ئايەتلىرىنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىدىغان پەيغەمبەرنى ئەۋەتتى، كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتىدىكەن ۋە ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن، (اللە) ئۇنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، اللە ئۇلارغا ئېسىل رىزىق (يەنى جەننەتتىكى رىزىق ۋە نېمەتلەرنى) بېرىدۇ﴾[11].

پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىدىن باش تارتقانلارنىڭ جازالىنىشى توغرىسىدا

اللە تائالا ئۆزىنىڭ بۈيرۇقىغا خىلاپلىق قىلغان، پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغان، ئۆزى بەلگىلەپ بەرگەن يولدىن باشقا يولغا ماڭغان كىشىلەرنى قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ ۋە شۇ سەۋەب بىلەن ئىلگىرى ئۆتكەن نۇرغۇن ئۈممەتلەرگە چۈشكەن ئازابتىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**نۇرغۇن شەھەرنىڭ ئاھالىلىرى پەرۋەردىگارىنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئەمرىدىن باش تارتتى**﴾ يەنى ئۇلار ھەددىدىن ئېشىپ چوڭچىلىق قىلىپ اللە تائالانىڭ ئەمرىگە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئەمرىگە ئەگىشىشتىن باش تارتتى.

﴿**ئۇلاردىن قاتتىق ھېساب ئالدۇق ۋە ئۇلارنى قاتتىق جازالىدۇق**﴾ يەنى ئۇلارنى قاتتىق رەسۋا قىلدۇق ۋە قاتتىق خار قىلدۇق. ﴿**ئۇلار قىلمىشلىرىنىڭ ۋابالىنى تېتىدى**﴾ يەنى اللە تائالانىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئەمرىگە قارشىلىق قىلغانلىقىنىڭ جازاسىنى تېتىدى ۋە پۇشايمان ئەسقاتمايدىغان يەردە پۇشايمان قىلدى.

﴿**ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتى زىيان تارتىشتىن ئىبارەت بولدى. اللە ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازاب تەييارلىدى**﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارنى دۇنيادا جازالاش بىلەن بىرگە ئاخىرەتتىمۇ ئۇلارغا قاتتىق ئازاب تەييارلىدى.

اللە تائالا ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ قىسسىلىرىنى خەۋەر قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىمان ئېيتقان ئەقىل ئىگىلىرى! اللە تائالادىن قورقۇڭلار**﴾ ئى ساغلام چۈشەنچە ئىگىلىرى! سىلەر ئۇلاردەك بولماڭلار، ئۇلاردەك بولساڭلار، ئۇلارغا يەتكەن قاتتىق ئازاب سىلەرگىمۇ يېتىدۇ.

﴿**ئى ئىمان ئېيتقان**﴾ يەنى اللە تائالانى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنى تەستىق قىلغان ئەقىل ئىگىلىرى ﴿**اللە تائالا سىلەرگە قۇرئاننى نازىل قىلدى**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿قۇرئاننى ھەقىقەتەن بىز نازىل قىلدۇق ۋە چوقۇم ئۇنى قوغدايمىز﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆيۈتى توغرىسىدا

﴿**ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش ئۈچۈن سىلەرگە اللەنىڭ روشەن ئايەتلىرىنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىدىغان پەيغەمبەرنى ئەۋەتتى**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(بۇ قۇرئان شۇنداق) كىتابتۇركى، (ئى مۇھەممەد!) ئۇنى ساڭا كىشىلەرنى پەرۋەردىگارىنىڭ ئىزنى بىلەن قاراڭغۇلۇقتىن (يەنى كۇفرىدىن) يورۇقلۇققا (يەنى ئىمانغا) چىقىرىشىڭ ئۈچۈن، غالىب، (ھەممە نەرسىلاردا) مەدھىيىلەنگەن اللە نىڭ يولىغا (باشلىشىڭ ئۈچۈن) نازىل قىلدۇق﴾[2] ﴿اللە مۆمىنلەرنىڭ ئىگىسىدۇر، ئۇلارنى (كۇفرىنىڭ) زۇلمىتىدىن (ئىمانىنىڭ) يورۇقلىقىغا چىقىرىدۇ﴾[3] يەنى

---

[1] سۈرە ھىجر 9 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىبراھىم 1- ئايەت.
[3] سۈرە بەقەر 257 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

الله تائالا مۆمىنلەرنى كۇفرىنىڭ ۋە نادانلىقنىڭ قاراڭغۇلۇقىدىن ئىماننىڭ ۋە ئىلىم ـ مەرىپەتنىڭ نۇرىغا چىقىرىدۇ. ۋەھىي بىلەن ھدايەتكە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۆزى نازىل قىلغان ۋەھيىنى "نۇر" دەپ ئاتىدى. شۇنداقلا ۋەھيىنىڭ دىللارغا ھاياتلىق بېغىشلايدىغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى باشقا پەيغەمبەرلەرگە ۋەھيى قىلغاندەك) ئەمرىمىز بويىچە ساڭا قۇرئاننى ۋەھيى قىلدۇق، سەن (ۋەھيىدىن ئىلگىرى) قۇرئاننىڭ ۋە ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ، لېكىن بىز قۇرئاننى بىر نۇر قىلدۇقكى، ئۇنىڭ بىلەن بەندىلىرىمىزدىن خالىغان كىشىلەرنى ھدايەت قىلىمىز. شەك ـ شۈبھىسىزكى، سەن توغرا يولغا باشلايسەن﴾[1].

﴿**كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتىدىكەن ۋە ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن، (الله) ئۇنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، الله ئۇلارغا ئېسىل رىزىق (يەنى جەننەتتىكى رىزىق ۋە نېمەتلەرنى) بېرىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدىغان ئايەتلەرنىڭ تەپسىرى يۇقىرىدا كۆپ قېتىم تەكرارلاندى. ئۇنى بۇ يەردە قايتا تەكرارلاش ھاجەتسىز.

* * * * * * *

ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ وَمِنَ ٱلۡأَرۡضِ مِثۡلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلۡأَمۡرُ بَيۡنَهُنَّ لِتَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عِلۡمَۢا ﴿١٢﴾

الله يەتتە ئاسمانىنى ياراتتى، زېمىننىمۇ ئاسمانلارغا ئوخشاش (يەنى يەتتە قىلىپ) ياراتتى، اللەنىڭ ئەمرى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا جارى بولۇپ تۇرىدۇ، (سىلەرگە بۇنى بىلدۈرۈشۈم) اللەنىڭ ھەممىگە قادىر ئىكەنلىكىنى ۋە اللەنىڭ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلىدىغانلىقىنى بىلىشىڭلار ئۈچۈندۇر﴿12﴾.

الله تائالانىڭ مۇكەممەل قۇدرىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا يولغا قويغان توغرا دىنىنىڭ ئۇلۇغ دىن ئىكەنلىكىنى ئىنسانلارغا ھېس قىلدۇرۇش (ئۈچۈن الله تائالا) ئۆزىنىڭ مۇكەممەل قۇدرىتىدىن ۋە كاتتا پادىشاھلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله يەتتە ئاسمانىنى ياراتتى**﴾ الله تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز قەۋمىگە ئېيتقان سۆزىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن: ﴿سىلەر كۆرمىدىڭلارمىكىن، الله قانداق قىلىپ يەتتە ئاسمانىنى بىرىنىڭ ئۈستىدە بىرىنى قىلىپ ياراتتى﴾[2].

الله تائالا يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿يەتتە ئاسمان ـ زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار اللەنى پاك دەپ بىلىدۇ﴾[3]

﴿**زېمىننىمۇ ئاسمانلارغا ئوخشاش (يەنى يەتتە قىلىپ) ياراتتى**﴾ بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى زېمىندىن بىر غېرىچ چاغلىق يەرنى زۇلۇم بىلەن ئىگىللىۋالسا، قىيامەتتە بوينىغا يەتتە قات زېمىنغىچە تاقاق سېلىنىدۇ». ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «... ئۇنى يەتتە زېمىنغىچە يەر يۇتۇپ كېتتى».

---

[1] سۈرە شۇرا 52 ـ ئايەت.
[2] سۈرە نۇھ 15 ـ ئايەت.
[3] ئىسرا 44 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كىمكى: يەتتە قات زېمىندىن زېمىنىنىڭ يەتتە بۆلۈكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەن خاتا قاراشتا بولسا، ئۇ ھەقىقەتەن ھەقتىن تولىمۇ يىراقلاشقان، خاتا نەزىرىيەدە قايمۇقۇپ، ھېچ قانداق دەلىل - پاكىتسىز قۇرئان بىلەن ھەدىسكە قارشى چىققان بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە تالاقنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇ سانا ۋە مەدھىيە الله تائالاغا خاستۇر.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان	سۈرە تەھرىم	12 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝١ قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٢ وَإِذۡ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعۡضِ أَزۡوَٰجِهِۦ حَدِيثٗا فَلَمَّا نَبَّأَتۡ بِهِۦ وَأَظۡهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ عَرَّفَ بَعۡضَهُۥ وَأَعۡرَضَ عَنۢ بَعۡضٖۖ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتۡ مَنۡ أَنۢبَأَكَ هَٰذَاۖ قَالَ نَبَّأَنِيَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡخَبِيرُ ۝٣ إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوبُكُمَاۖ وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيۡهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوۡلَىٰهُ وَجِبۡرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ۝٤ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبۡدِلَهُۥٓ أَزۡوَٰجًا خَيۡرٗا مِّنكُنَّ مُسۡلِمَٰتٖ مُّؤۡمِنَٰتٖ قَٰنِتَٰتٖ تَٰٓئِبَٰتٍ عَٰبِدَٰتٖ سَٰٓئِحَٰتٖ ثَيِّبَٰتٖ وَأَبۡكَارًا ۝٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئى پەيغەمبەر! نېمە ئۈچۈن الله ساڭا ھالال قىلغان نەرسىنى ئايالىرىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن ھارام قىلىسەن، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[1]. الله سىلەرگە (كەففارەت) بىلەن قەسەمنىڭلاردىن چىقىشنى بەلگىلىدى، الله سىلەرنىڭ ئىگەڭلاردۇر، الله ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[2]. ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئايالىرىدىن بىرىگە (يەنى ھەفسەگە) بىر سۆزنى يوشۇرۇن ئېيتقان ئىدى، ئۇ (يەنى ھەفسە) ئۇنى (ئائىشەگە) ئېيتىپ قويغان، الله بولسا سىرنىڭ ئاشكارىلانغانلىقىنى (پەيغەمبەرگە) بىلدۈرگەن چاغدا، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇنىڭغا (ھەفسەگە) ئۇ (يەنى ھەفسە) ئاشكارىلاپ قويغان سۆزلەرنىڭ بەزىسىنى ئېيتتى (يەنى يۈزىگە سالدى). بەزىسىنى ئېيتمىدى (يەنى يۈزىگە سالمىدى). پەيغەمبەر ئۇنىڭغا سىرنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى ئېيتقان چاغدا، ئۇ (يەنى ھەفسە): «بۇنى ساڭا كىم خەۋەر قىلدى؟» دېدى، پەيغەمبەر: «ماڭا (بۇنى) ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردار الله خەۋەر قىلدى» دېدى[3]. ئەگەر (ئائىشە، ھەفسە) ئىككىڭلار اللەغا تەۋبە قىلساڭلار (ئۆزەڭلار ئۈچۈن ياخشىدۇر). سىلەرنىڭ دىلىڭلار (رەسۇلاللاھقا ئىخلاس قىلىشتىن) بۇرۇلۇپ كەتتى، ئەگەر سىلەر (رەسۇلۇللاھ خوپ كۆرمەيدىغان ئىش ئۈستىدە) ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرساڭلار، ئۇ چاغدا الله ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇ جىبرىئىلمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، مۆمىنلەرنىڭ

www.munber.org

ياخشىلىرىمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، ئۇلاردىن باشقا پەرىشتىلەرمۇ (ئۇنىڭغا) يۆلەنچۇكتۇر[4]. ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى، (اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچى، (اللەغا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تەۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن[5] .

پەيغەمبەرنىڭ ھالال نەرسىنى ھارام قىلغانلىقى ئۈچۈن الله نىڭ تاپا قىلىشى، بۇ گۇناھنىڭ كەففارىتىنىڭ بايانى ۋە ئاياللارنىڭ پەيغەمبەرنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئەدەپلەپ قويغانلىقى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئۇبەيد ئىبنى ئۇمەيردىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى كۈنلىرى جەھشىنىڭ قىزى زەينەبنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى ۋە ئۇ ئۆيدە ھەسەل ئىچەتتى. مەن بىلەن ھەفسە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىككىمىزدىن قايسىمىزنىڭ ئۆيىگە كىرسە ئۇنىڭغا مەن سەندىن مۇغفۇر[1] پۇرىقىنى سېزىۋاتىمەن، مۇغفۇر يېدىڭمۇ؟ دەپ سوراشقا كېلىشۇالدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككىمىزدىن بىرىمىزنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە ئۇ ئۇنىڭغا ھېلىقى گەپنى قىلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، بەلكى جەھشىنىڭ قىزى زەينەپنىڭ ئۆيىدە ھەسەل ئىچتىم. بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ھەسەل ئىچمەيمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ﴿**ئى پەيغەمبەر! نېمە ئۈچۈن الله ساڭا ھالال قىلغان نەرسىنى ئاياللىرىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن ھارام قىلىسەن، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. الله سىلەرگە (كەففارەت) بىلەن قەسەمنىڭلاردىن چىقىشنى بەلگىلىدى، الله سىلەرنىڭ ئىگەڭلارىدۇر، الله ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئاياللىرىدىن بىرىگە (يەنى ھەفسەگە) بىر سۆزنى يوشۇرۇن ئېيتقان ئىدى، ئۇ (يەنى ھەفسە) ئۇنى (ئائىشەگە) ئېيتىپ قويغان، الله بولسا سىرنىڭ ئاشكارىلانغانلىقىنى (پەيغەمبەرگە) بىلدۈرگەن چاغدا، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇنىڭغا (ھەفسەگە) ئۇ (يەنى ھەفسە) ئاشكارىلاپ قويغان سۆزلەرنىڭ بەزىسىنى ئېيتتى (يەنى يۈزىگە سالدى). بەزىسىنى ئېيتمىدى (يەنى يۈزىگە سالمىدى). پەيغەمبەر ئۇنىڭغا سىرنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى ئېيتقان چاغدا، ئۇ (يەنى ھەفسە): «بۇنى ساڭا كىم خەۋەر قىلدى؟» دېدى، پەيغەمبەر: «ماڭا (بۇنى) ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردار الله خەۋەر قىلدى» دېدى. ئەگەر (ئائىشە، ھەفسە) ئىككىڭلار اللەغا تەۋبە قىلساڭلار (ئۆزەڭلار ئۈچۈن ياخشىدۇر). سىلەرنىڭ دىلىڭلار (رەسۇلۇاللەغا ئىخلاس قىلىشتىن) بۇرۇلۇپ كەتتى**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

﴿**ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئاياللىرىدىن بىرىگە (يەنى ھەفسەگە) بىر سۆزنى يوشۇرۇن ئېيتقان ئىدى**﴾ يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرىگە: «بەلكى ھەسەل ئىچتىم» دېگەن سۆزنى قىلغان ئىدى. ئىبراھىم ئىبنى مۇسا ھىشامدىن قىلغان رىۋايىتىتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ھەسەل ئىچمەيمەن، ھەسەل ئىچمەسلىككە قەسەم ئىچتىم، سىز بۇنى ھېچكىمگە دېمەڭ» دېگەن سۆزنى يوشۇرۇن قىلغان ئىدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان. ئىمام بۇخارى ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاتلىق نەرسىلەرنى ۋە ھەسەلنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ دېگەر نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئاياللىرىدىن بىرىنىڭ يېنىدا بولاتتى. بىر كۈنى

---

[1] ئۆسۈملۈكتىن چىقىدىغان شىرنىلىك ۋە تاتلىق نەرسىدۇر.

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆمەرنىڭ قىزى ھەفسەنىڭ قېشىغا كىرىپ كېتىپ، ئادەتتىكىدىن ئۇزاقراق ۋاقىت ھايال بولۇپ قالدى. مېنىڭ كۆندەشلىكىم تۇتتى. مەن بۇ ھەقتە سۈرۈشتە قىلدىم. ئەسلىدە ھەفسەنىڭ قەۋمىدىن بىر ئايال ئۇنىڭغا بىر قاچا ھەسەل ھەدىيە قىلغان بولۇپ، ھەفسە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شۇ ھەسەلدىن بېرىپتۇ. مەن ئۆزەمگە: ئاللا نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر ھىيلە ئىشلىتەيلى، دېدىم. ئاندىن زەمئەنىڭ قىزى سەۋدەگە: ئەگەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېنىڭىزغا كىرسە، ئۇنىڭغا: مۇغفۇر يېدىڭمۇ؟ دەپ سوراڭ. ئۇ سىزگە: «ياق» دەيدۇ. سىز ئۇنىڭغا: ماڭا پۇرىغان بۇ پۇراق نېمىنىڭ پۇرىقى؟ دەڭ، ئۇ سىزگە «ھەفسە ماڭا ھەسەل بەردى» دەيدۇ. سىز ئۇنىڭغا: بۇ ھەسەلنى چىقارغان ھەرىلەر ئۇرفۇت[1] دەرىخىدىن شىرنە يىغىپتىكەندە؟ ـ دە، دەڭ. مەنمۇ ئۇنىڭغا شۇ سۆزلەرنى قىلىمەن. ئى سەفىيە سىزمۇ ئۇنىڭغا شۇ سۆزلەرنى قىلىڭ دەپ تاپىلىدىم. سەۋدە ماڭا: ئاللا نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆينىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىشى بىلەنلا سىز مېنى بۇيرۇغان سۆزلەرنى قىلىمەن، دەپ ۋەدە بەردى. شۇنداق قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەۋدەنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئۇ ئۇنىڭغا: ئى ئاللا نىڭ پەيغەمبىرى! مۇغفۇر يېدىڭمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق» دېدى. سەۋدە سېنىڭدىن كېلىۋاتقان بۇ پۇراق نېمىنىڭ پۇرىقى؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەفسە ماڭا ھەسەل بەردى» دېدى. سەۋدە ئۇ ھەسەلنى چىشقان ھەرىلەر ئۇرفۇت دەرىخىدىن شىرنە يىغىپتىكەندە ـ دە، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭ يېنىمغا كىرگەندە، مەنمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق سۆزلەرنى قىلدىم. ئۇ سەفىيەنىڭ يېنىغا كىرگەندە، سەفىيەمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق سۆزلەرنى قىلدى. كېيىن ئۇ ھەفسەنىڭ قېشىغا كىرگەندە، ھەفسە ئۇنىڭغا: ئى ئاللا نىڭ پەيغەمبىرى! ساڭا ھەسەل بېرەيمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېنىڭ ھەسەل ئىچكىم يوق» دېدى. سەۋدە: ئاللا نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھەسەل ئىچىشتىن مەھرۇم قىلدۇق، دېدى. مەن ئۇنىڭغا: جىم تۇرۇڭ، دېدىم. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىمنىڭ رىۋايىتىدە ئائىشەنىڭ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن بەت پۇراقنىڭ چىقىشىنى ئىنتايىن يامان كۆرەتتى، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاياللار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: مۇغفۇر يېدىڭمۇ؟ دېگەن. چۈنكى، مۇغفۇر پۇرىقى ئازراق غەلىتە بولغاچقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بەلكى ھەسەل ئىچتىم» دېگەندە ئاياللار بۇ ھەسەلنى يىغقان ھەسەل ھەرىلەرى مۇغفۇر دەرىخىدىن شىرنە يىغىپتىكەن ـ دە دېگەن.

بۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىغا قارىغاندا، ھەسەل بەرگۈچى ئايال ھەفسىدۇر. بۇ ھەدىس ئۇرۇە ئارقىلىق ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان. بىراق ئىبنى جۇرەيج ئۇبەيد ئىبنى ئۇمەير ئارقىلىق ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسكە ئاساسلانغاندا، ھەسەل بەرگۈچى ئايال جەھشىنىڭ قىز زەينەبتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شۇنداق سۆزلەرنى قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشقا كېلىشۇالغان ئاياللار ئائىشە بىلەن ھەفسە ئىككىسىدۇر. بەزىلەر: بۇ ۋەقە ئىككى قېتىم يۈز بەرگەن، دەپ قارايدۇ. بۇنداق بولۇشى ئېھتىمالدىن ئانچە يىراق ئەمەس. ئۇ ئىككى ۋەقەلىك بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇشىغا سەۋەب بولغان دېگەن قاراشمۇ تازا توغرا ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تاقابىل تۇرماقچى بولغان بۇ ئىككى ئايالنىڭ ئائىشە ۋە ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ھەدىسلەردىن بىرى ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىستۇر. ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئاللا تائالا ﴿**ئەگەر (ئائىشە، ھەفسە) ئىككىڭلار اللەغا تەۋبە**

[1] ئۇرفۇت ــ مۇغفۇر چىقىدىغان دەرەختۇر.

www.munber.org

قىلساڭلار (ئۆزەڭلار ئۈچۈن ياخشىدۇر). سىلەرنىڭ دىلىڭلار (رەسۇلۇللاغا ئىخلاس قىلىشتىن) بۇرۇلۇپ كەتتى﴾ دېگەن ئايەتتە تىلغا ئالغان بۇ ئىككى ئايال ھەققىدە ئۆمەردىن سوراشنى ئويلاپ يۈرەتتىم. ئاخىرى ئۆمەر ھەجگە باردى، مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن ھەجگە باردىم. يول ئۈستىدە ئۇ تەرەت قىلغىلى چۈشتى، مەنمۇ بىر قاچا سۈنى ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن چۈشتۈم، ئۇ تەرەت قىلىپ بولۇپ كەلدى، مەن ئۇنىڭ قولىغا سۇ قويۇپ بەردىم. ئۇ تاھارەت ئالدى. مەن شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ: ئى خەلىپە! پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرىدىن الله تائالا **﴿ئەگەر (ئائىشە، ھەفسە) ئىككىڭلار اللەغا تەۋبە قىلساڭلار (ئۆزەڭلار ئۈچۈن ياخشىدۇر). سىلەرنىڭ دىلىڭلار (رەسۇلۇللەغا ئىخلاس قىلىشتىن) بۇرۇلۇپ كەتتى﴾** دېگەن ئايەتتە تىلغا ئالغان بۇ ئىككى ئايال كىملەر؟ دېدىم. ئۆمەر: ئى ئىبنى ئابباس! سەن قالتىس جۇمۇ! ئۇلار ئائىشە بىلەن ھەفسەدۇر، دېدى.

ئاندىن ئۆمەر ماڭا بۇ ئىشنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلاپ مۇنداق دېدى: بىز قۇرەيش قەۋمى ئايالالرغا گېپىمىز ئۆتىدىغان ئادەملەر ئىدۇق. بىز مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلدۇق، مەدىنىدە بولسا ئايالالر ئەرلەرگە گېپىنى ئۆتكۈزەلەيدىكەن، شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئايالىلىرىمىز ئۇلارنىڭ ئايالىلىرىدىن بۇ ئادەتلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى. مەن بالا - چاقىلىرىم بىلەن ئۆمەييە ئىبنى زەيدنىڭ ئۆيىدە تۇراتتىم بىر كۈنى ئايالىمغا ئاچچىلاندىم. قارىسام ئۇ ماڭا گەپ يانداۋۇاتىدۇ، ئۇنىڭ ماڭا جاۋاب يانداۋرغانلىقىنى غەلىتە ھېس قىلدىم. ئايالىم: مەن ساڭا جاۋاب يانداۋرسام، ئەجەپ غەلىتە ھېس قىلىپ كەتتىڭغۇ؟ الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرىمۇ ئۇنىڭغا گەپ يانداۋرىدىكەن، ھەتتا ئۇلارنىڭ بەزىلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر كېچە - كۈندۈز گەپ قىلمايدىكەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ببرىپ ھەفسەنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭغا: سىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا جاۋاب يانداۋرامسىز؟ دېدىم. ئۇ: ھەئە، دېدى. مەن: ھەتتا سىلەردىن بىرىڭلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر كېچە - كۈندۈز گەپ قىلمايدىغان ئەھۋالمۇ بارمۇ؟ دېدىم. ئۇ: ھەئە، دېدى. مەن: سىلەردىن بۇنداق قىلغانلار قاتتىق زىيان تارتقۇچىدۇر. سىلەرنىڭ بىرىڭلار الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئاچچىقلانغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا نىڭ غەزەپلىنىشىدىن جاتىرجەم بولالامدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولغاندا ئۇ ئايال ھەقىقەتەن ھالاك بولىدۇ، دېگەن گەپ. سىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا گەپ يانداۋرماڭ ياكى بىرەر نەرسىگە ھاجىتىڭىز بولسا ئۇنىڭدىن سورىماي مەندىن سوراڭ، سىزنىڭ خوشنىڭىز ئائىشەنىڭ سىزدىن چىرايلىق بولۇشى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نىسبەتەن سىزدىن سۆيۈملۈك بولۇشى سىزنى قايمۇقتۇرمىسۇن دېدىم. مېنىڭ ئەنسارلاردىن بولغان بىر خوشنام بار ئىدى، بىز ئۇنىڭ بىلەن نۆۋەتلىشىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان خەۋەرلەردىن خەۋەر تېپىپ تۇراتتۇق، بىر كۈنى ئۇ ببرىپ خەۋەر ئېلىپ كېلەتتى يەنە بىر كۈنى مەن بىرىپ خەۋەر ئېلىپ كېلەتتىم.

بىز غەسسان پادىشاھى بىزگە قارشى ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىپ ئاتلىرىنى تاقىلاۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەرلەر ئۈستىدە سۆزلىشىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىردە مېنىڭ خوشنام خەۋەر ئېلىپ كەلگىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەتكەن ئىدى. كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ قايتىپ كېلىپ، دەرۋازامنى ئۇرۇپ مېنى چاقىردى مەن: ئۇنىڭ قېشىغا. چىقتىم. ئۇ: بۈگۈن چوڭ بىر ئىش يۈز بەردى، دېدى. مەن نېمە ئىش يۈز بەردى؟ غەسسان قوشۇن تارتىپ كەپتىمۇ؟ دېدىم. ئۇ: ياق، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ بىر ئىش يۈز بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالىلىرىنى تالاق قىلۋېتىپتۇ، دېدى. مەن: ھەفسە ھەقىقەتەن زىيان تارتىپتۇ، دېدىم. مەن مۇشۇنداق ئىش يۈز بىرىپ قالمىغىيدى دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. مەن بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن كىيىملىرىمنى كىيىپ، خەۋەر ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ماڭدىم. مەن ھەفسىنىڭ يېنىغا

www.munber.org

كىرسەم ئۇ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىلەرنى تالاق قىلىۋەتتىمۇ؟ دېدىم. ئۇ: بىلمەيمەن، بىراق ئۇ بىزدىن ئايرىلىپ بالخان ئۆيىگە چىقىۋالدى، دېدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان بىر نېگىر بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ: مېنىڭ كىرىشىمگە رۇخسەت سوراپ چىققىن، دېدىم بالا كىرىپ كېتىپ، ئاندىن قايتىپ چىقتى ۋە: سېنىڭ كەلگەنلىكىڭنى ئۇنىڭغا دېدىم، بىراق ھېچنېمە دېمىدى، دېدى. مەن مۇنبەرنىڭ يېنىغا باردىم قارىسام ئۇ يەردە بىر قانچە كىشى ئولتۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يىغلاۋاتقان ئىكەن. مەن مۇنبەرنىڭ يېنىدا ئازراق ئولتۇردۇم، ئاندىن ئۆچىم تىت ـ تىت بولۇپ ھېلىقى بالىنىڭ قېشىغا بىرىپ مېنىڭ كىرىشىمگە رۇخسەت سوراپ چىققىن، دېدىم. ئۇ كىرىپ كېتىپ، ھايال بولمايلا يېنىپ چىقتى ۋە: سېنىڭ كەلگەنلىكىڭنى ئۇنىڭغا دېدىم. ئۇ ھېچنېمە دېمىدى، دېدى. مەن ھويلىدىن چىقىپ مۇنبەرنىڭ قېشىغا بىرىپ ئولتۇردۇم ئۆچىم يەنە تىت ـ تىت بولۇپ ھېلىقى بالىنىڭ قېشىغا يەنە بېرىپ: مېنىڭ كىرىشىمگە رۇخسەت سوراپ چىققىن، دېدىم. ئۇ كىرىپ كېتىپ ھايال بولمايلا يېنىپ چىقتى ۋە: سېنىڭ كەلگەنلىكىڭنى ئۇنىڭغا دېدىم، ئۇ يەنە ھېچنېمە دېمىدى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئارقامغا ياندىم. توساتتىن ھېلىقى بالا مېنى چاقىرىپ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېنىڭ كىرىشىڭگە رۇخسەت قىلدى، ئۇنىڭ قېشىغا كىرگىن، دېدى. مەن ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭغا سالام بەردىم. ئۇ بورا سېلىنغان يۆلەنچۈكلۈك كارۋات ئۈستىدە يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ بېقىنىغا بورا پېتىپ، ئىز چىقىرۇۋېتىپتۇ. مەن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! سەن راستىنلا ئايالليرىڭنى قويۇۋەتتىڭمۇ؟ دېدىم. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى ۋە «ياق» دېدى. مەن: اللە بۈيۈكتۇر، ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئەگەر بىزگە قارايدىغان بولساڭ، بىز قۇرەيش خەلقى ئايالالارغا گېپىمىز ئۆتىدىغان قەۋم ئىدۇق. بىز مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەندىن كېيىن ئايالليرى ئەرلىرىگە گېپىنى ئۆتكۈزىدىغان ئادەملەر بىلەن ئۆچراشتۇق. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئايالليرىمىز ئۇلارنىڭ ئايالليرىنىڭ بۇ ئادىتىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى مەن ئايالىمغا ئاچچىقلىسام، ئۇ ماڭا گەپ ياندۇرۇۋاتىدۇ، مەن ئايالىمنىڭ ماڭا گەپ ياندۇرغانلىقىنى غەلىتە ھېس قىلدىم. ئايالىم: مەن ساڭا گەپ ياندۇرسام، ئەجەپ غەلىتە ھېس قىلىسەنغۇ؟ اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالليرىمۇ ئۇنىڭغا گەپ ياندۇرىدىكەن، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىرى ئۇنىڭغا بىر كېچە ـ كۈندۈز گەپ قىلمايدىكەن، دېدى. ئاندىن مەن سىلەردىن شۇنداق ئىش قىلغان ئايالالار ھەققىتەن قاتتىق زىيان تارتقۇچىدۇر، سىلەرنىڭ بىرىڭلار اللە تائالانىڭ پەيغەمبىرى ئاچچىقلانغانلىقى ئۈچۈن اللە تائالا نىڭ ئۇنىڭغا غەزەبلىنىشىدىن خاتىرجەم بولالامدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولغاندا ئۇ ئايال ھەقىقەتەن ھالاك بولغان بولىدۇ، دېگەن گەپنى دېگەن ئىدىم.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈزۈمنى ئاڭلاپ كۈلۈمسىرىدى. مەن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ھەفسەنىڭ قېشىغا كىرىپ، سىزنىڭ خوشنىڭىز ئائىشەنىڭ سىزدىن چىرايلىق بولۇشى ۋە سىزگە قارىغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۇنىڭ سۈيۈملۈك بولۇشى سىزنى گاڭگىرىتىپ قويمىسۇن، دېگەن ئىدىم. گېپىم بۇ يەرگە كەلگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر قېتىم كۈلۈمسىردى. مەن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇلتۇرسام بولامدۇ؟ دېدىم. ئۇ «ھەئە» دېدى. مەن ئولتۇرۇپ بولۇپ ئۆينىڭ ئىچىگە نەزەر سالدىم. اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى ئۆيدە ئۇچ تال تېرىدىن باشقا كۆزگە چىلىققۇدەك ھېچنەرسىنى كۆرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۈممىتىڭنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىشىنى تىلەپ اللە تائالاغا دۇئا قىلغىن، اللە ئۆزىگە ئىبادەت قىلمايدىغان پارس ۋە رۇملۇقلارغىمۇ كەڭ رىزىق بېرىپتۇ، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەددىنى رۇسلاپ ئولتۇرۇپ «ئى ئۆمەر سەن اللە غا بولغان ئىمانىڭدا شەك

www.munber.org

قىلامسەن؟ ئۇلارنىڭ ياخشىلىقلىرى دۇنيا هاياتىدىلا بېرىلگەن ئادەملەردۇر » دېدى. مەن: ئى الله نىڭ يەيغەمبىرى! الله تائالادىن مەن ئۇچۇن مەغپىرەت تەلەپ قىلغىن، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئايالىرىغا قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنلىكى ئۈچۈن بىر ئاي ئۇلارنىڭ يېنىغا كىرمەسلىككە قەسەم ئىچكەن ئىدى. ئاخىرى غالىب ۋە بۈيۈك الله بۇ ھەقتە ئۇنىڭغا تاپا قىلدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم بۇ ھەدىس ھەققىدە يەنە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن بۇ ئايەت ھەققىدە ئۆمەر ئىبنى خەتتابتىن سوراپ بېقىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ بىر يىلنى ئۆتكۈزۈۋەتتىم. بۇ جەريانداا ئۇنىڭدىن ئەيمىنىپ بۇ مەسىلىنى ئۇنىڭدىن سوراشقا پېتىنالمىدىم. ئاخىرى ئۇ ھەجگە باردى. مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ھەجگە باردىم. بىز ھەجدىن يېنىپ كېلىۋېتىپ يول ئۈستىدە بىللە بولدۇق. ئۇ كېتىۋېتىپ تەرەت قىلىش ئۈچۈن بىر ئەراك دەرەخزارلىقىدا توختىدى. مەنمۇ ئۇ تەرەت قىلىپ بولغىچە توختاپ تۇردۇم. ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭدىم. كېتىۋېتىپ: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا تاقابىل تۇرماقچى بولغان ھېلىقى ئىككى ئايال كىملەر؟ دېدىم. ئۆمەر: ئۇلار ئائىشە بىلەن ھەفسەدۇر، دېدى.

ئىمام مۇسلىم يەنە ئابدۇللا ئىبنى ئابباستىن ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئايالىرىدىن ئايرىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۆيىدىن چىقىۋالغان چاغدا، مەن مەسچىتكە كىرسەم، ئادەملەر تاش ئويناپ ئولتۇرۇپتىكەن، ئۇلار: پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئايالىرىنى تالاق قىلىۋەتتىمۇ، دېيىشتى. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ئايالىرى ھجابلىنىشقا بۇيرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى ئىش ئىدى. مەن بۇگۈن بۇ ئىشنى چوقۇم ئېنىقلاپ چىقىمەن دېدىم.

بۇ ھەدىستە ئۆمەرنىڭ ئائىشە بىلەن ھەفسەنىڭ قېشىغا كىرگەنلىكى ۋە ئۇ ئىككىسگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلغانلىقى بايان قىلىنغان ۋە مۇنداق دېيىلگەن: مەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىغا كىرمەكچى بولۇپ كىرگىنىمدە، ئۇنىڭ خىزمەتچىسى رەباھنى بالىخان ئۆينىڭ بوسۇغۇسىدا كۆرۈپ: ئى رەباھ! مېنىڭ كىرىشىمگە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامدىن رۇخسەت سوراپ بەرگىن دېدىم... بۇ ھەدىس يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھەدىس بىلەن ئوخشاش بايان قىلىنىپ ئاخىرىدا ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىندى، مەن ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئايالالارنىڭ سېنى رەنجىتكەنلىكى ئۈچۈن سەن ئۇلارنى تالاق قىلىۋەتكەن بولساڭ بۇ ئىشقا ھەرگىز قايغۇرمىغىن. شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله سەن بىلەن بىللەدۇر. الله تائالانىڭ پەرىشتىلىرى، جىبرىئىل ۋە مىيكائىل قاتارلىقلارمۇ سەن بىلەن بىللەدۇر، دېدىم. مەن بىرەر سۆزۈمنى قىلساملا ئۇ سۆزنىمنى الله نىڭ رىئاللىققا چىقىرىشىنى ئۈمىد قىلدىم. الله تائالاغا ھەمدۇسانالار بولسۇنكى، شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا ئايالىرىنى قويۇۋېتىش ياكى قويۇۋەتمەسلىك ھەققىدە ئىختىيارلىق بېرىپ، ﴿**ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى، (اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچى، (اللەغا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تۆۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن**﴾ دېگەن ئايەت ۋە ﴿**ئەگەر سىلەر (رەسۇلۇللا خوپ كۆرمەيدىغان ئىش ئۈستىدە) ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرساڭلار، ئۇ چاغدا الله ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، جىبرىئىلمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر مۆمىنلەرنىڭ ياخشىلىرىمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، ئۇلاردىن باشقا پەرىشتىلەرمۇ (ئۇنىڭغا) يۆلەنچۈكتۇر**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا: ئۇلارنى راستلا قويۇۋەتتىڭمۇ؟ دېدىم. ئۇ: «ياق» دېدى. مەن مەسچىتنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ ئاۋازىمنىڭ بېرىچە: پەيغەمبەر

www.munber.org

ئەلەيھىسسالام ئايالىلىرىنى قويۇۋەتمەپتۇ، دەپ تۆۋلىدىم. شۇنىڭ بىلەن ﴿(مۆمىنلەرگە ئائىت) ئامانلىقنىڭ ياكى قورقۇنچنىڭ بىرەر خەۋىرى ئۇلارغا (يەنى مۇناپىقلارغا) يەتسە، ئۇنى تارقىتىدۇ، ئەگەر ئۇنى پەيغەمبەرگە ۋە ئۇلار (يەنى مۆمىنلەر) نىڭ ئىچىدىكى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە مەلۇم قىلسا، (شۇ) خەۋەرنى چىقارغۇچىلار ئۇنى (يەنى شۇ خەۋەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى) ئۇلاردىن ئەلۋەتتە بىلىۋالاتتى﴾[1] دېگەن ئايەت نازىل بولدى. مەن ئەنە شۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى دەسلەپتە بىلىۋالغۇچى بولدۇم. سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، مۇقاتىل، ئىبنى ھەييان، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ ئۆمەرنىڭ بۇ ئىشىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى دەسلەپتە بىلىۋالغان كىشى ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى.

﴿**مۆمىنلەرنىڭ ياخشىلىرىمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر**﴾ بۇلاردىن ئەبۇبەكرى ۋەئۆمەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، ھەسەنبەسىر: ئوسمانمۇ شۇ ياخشى مۆمىنلەر قاتارىدىندۇر، دەپ قوشۇپ قويدى. لەيس ئىبنى ئەبۇسۇلەيمە مۇجاھىدنىڭ: ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىپمۇ شۇ ياخشى مۆمىنلەر قاتارىندۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى ئەنەسىتىن ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرى كۆندەشلىك قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارشى بىرلىشۇالدى. مەن ئۇ ئايالىلارغا: ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، ئۇنىڭ پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا سىلەردىن ياخشى ئايالىلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن دېدىم، شۇنىڭ بىلەن ﴿**ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى، (اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچى، (اللەغا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تۆۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغىنىدەك بىر قانچە ئورۇندا ئۆمەرنىڭ ئالدىن قىلغان سۆزى قۇرئان ئايەتلىرىگە ئۇدۇل چىقىپ قالدى. مەسىلەن ئۇنىڭ ھىجاب ھەققىدىكى سۆزى ھىجاب ئايىتىگە، بەدىر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەنلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدىكى بەرگەن تەكلىپى بۇ ھەقتە نازىل بولغان ئايەتكە ئۇدۇل چىقىپ قالدى. يەنە ئۇنىڭ: ما قامى ئىبراھىمنى نامازگاھ قىلغان بولساڭكەن، دېگەن سۆزى اللە تائالا نىڭ ﴿(كىشىلەرگە) ماقامى ئىبراھىمنى نامازگاھ قىلىڭلار (يەنى شۇ يەردە نامان ئوقۇڭلار دېدۇق)﴾[2] دەپ نازىل قىلغان ئايىتىگە ئۇدۇل چىقىپ قالدى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەنەسىتىن ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاڭلىشىمچە مۆمىنلەرنىڭ ئانىلىرى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارىسىدا ئازراق ئىش يۈز بېرىپتۇ. مەن ئۇ ئايالىلارنى بىر ـ بىرلەپ ئارىلاپ چىقىپ ئۇلارغا: سىلەر چوقۇم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرىدىغان ئىشنى ئەمدى ھەرگىز قىلماڭلار، بولمىسا اللە سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا سىلەردىن ياخشى ئايالىلارنى بېرىشى مۇمكىن دېدىم. ھەتتا مۆمىنلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىنىڭ يېنىغا كەلگىنىمدە، ئۇ : ئى ئۆمەر! اللە نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئايالىلىرىغا سەن ۋەز ـ نەسىھەت ئېيتمىساڭمۇ پەيغەمبەرنىڭ ۋەز ـ نەسىھىتى ئۇ ئايالىلارغا كۆپايە قىلمامدىكەن؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇلارغا ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشتىن توختىدىم ئاندىن غالب ۋە بۈيۈك اللە ﴿**ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا، سىلەردىن ياخشى، (اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچى، (اللەغا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تۆۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

---

[1] سۈرە نىسا 83 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە 125 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۆمەر ئايالالرغا ۋەز - نەسىھەت قىلىۋاتقاندا ئۇنىڭغا رەددىيە بەرگەن ئايالىنىڭ ئۈممۈسەلمە ئىكەنلىكىنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

﴿**چوكانلارنى ۋە قىزلارنى**﴾ يەنى ئايالالرنىڭ چوكانلار ۋە قىزلاردىن بولۇشى كۆڭۈل ئارزۇسىغا مۇۋاپىق بولۇشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى، نەرسىنىڭ تۈرلۈك بولۇشى كۆڭۈلنى ئاچىدۇ، شۇڭا الله تائالا ﴿**چوكانلارنى ۋە قىزلارنى**﴾ دېدى.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ٦ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَعۡتَذِرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ٧ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوۡبَةٗ نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيُدۡخِلَكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ يَوۡمَ لَا يُخۡزِي ٱللَّهُ ٱلنَّبِيَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥۖ نُورُهُمۡ يَسۡعَىٰ بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَبِأَيۡمَٰنِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتۡمِمۡ لَنَا نُورَنَا وَٱغۡفِرۡ لَنَآۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ٨

ئى مۆمىنلەر! ئۆزەڭلارنى ۋە بالا - چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاختىن ساقلاڭلار، ئۇ پەرىشتىلەر اللەنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ[6]. ئى كاپىرلار! بۈگۈن ئۆزرە ئېيتماڭلار، سىلەر پەقەت قىلمىشىڭلارنىڭ جازاسىنى تارتىسىلەر[7]. ئى مۆمىنلەر اللەغا سەمىمىي تەۋبە قىلىڭلار، ئۈمىدكى، پەرۋەردىگارىڭلار سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى يوققا چىقىرىدۇ، سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) الله پەيغەمبەرنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان مۆمىنلەرنى رەسۋا قىلمايدۇ، ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ۋە ئوڭ تەرىپىدە يۈرىدۇ، ئۇلار: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە نۇرىمىزنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ بەرگىن، بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، سەن بولساڭ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىرسەن» دەيدۇ[8].

بالا - چاقىلارنى ئەدەب - ئەخلاق ۋە دىن تەربىيىسى بىلەن تەربىيىلەش توغرىسىدا

﴿**ئى مۆمىنلەر! ئۆزەڭلارنى ۋە بالا-چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاختىن ساقلاڭلار**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالاغا تائەت - ئىبادەت بىلەن ئەمەل قىلىڭلار. الله تائالاغا ئاسىيلىق قىلىشتىن ساقلىنىڭلار. بالا - چاقىلىرىڭلارنى الله نى ياد ئېتىشكە بۇيرۇڭلار. شۇنداق قىلساڭلار الله سىلەرنى دوزاختىن ساقلايدۇ.

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: الله غا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، بالا - چاقىلىرىڭلارنىمۇ الله غا تەقۋادارلىق قىلىشقا تەۋسىيە قىلىڭلار. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: سەن ئۆزۈڭنى الله غا تائەت - ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇشۇڭ، الله غا ئاسىيلىق قىلىشتىن توسۇشۇڭ، الله نىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇلارغا قارىتا ئۈستۈڭدىكى ۋەزىپىنى ئادا

www.munber.org

قىلىشىڭ، ئۇلارنىمۇ اللە نىڭ بۇيرۇقىنى ئادا قىلىشقا بۇيرۇشۇڭ ۋە ئۇلارنىڭ اللە نىڭ بۇيرۇقىنى ئادا قىلىشقا ياردەملىشىشىڭ كېرەك. ئەگەر ئۇلارنىڭ اللە ھەققىدە گۇناھ قىلۇاتقانلىقىنى كۆرسەڭ، ئۇلارنى شۇ گۇناھىدىن توسۇشۇڭ ۋە چەكلىشىڭ كېرەك. زەھھاك ۋە مۇقاتىل قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش مەنىدە دېدى. مۇسۇلمانلارغا ئۆزلىرىنىڭ بالا ـ جاقلىرىغا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا، دېدەكلىرىگە، قۇللىرىغا، اللە پەرز قىلغان نەرسىلەنى ئۆگىتىش ۋە اللە توسقان ئىشلارنى ئۆگىتىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەن.

بۇ ئايەتتىنمۇ مەنىسىنى ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىس تەكىتلەيدۇ: رەبىي ئىبنى سەبر ئاتىسىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بالىلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ئۇلارنى نامار ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئۇلار ئون ياشقا كىرگەندە، ئۇلارنى نامار ئوقۇشقا زورلاڭلار».

دوزاخنىڭ يېقىلغۇلىرى ۋە ئۇنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەر توغرىسىدا

﴿**ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان**﴾ يەنى دوزاخنىڭ ئوتۇن ئورنىدا كۆيىدىغان يېقىلغۇلىرى ئادەم ئەۋلادىنىڭ تاپلىرى ۋە تاشلاردىن ئىبارەتتۇر.

بۇ تاشتىن مۇشرىكلار چوقۇنغان بۇتلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئى مۇشرىكلار!) ھەقىقەتەن سىلەر اللەنى قويۇپ ئىبادەت قىلغان نەرسەڭلار بىلەن دوزاخقا يېقىلغۇ بولىسىلەر، سىلەر دوزاخقا كىرىسىلەر﴾[1].

ئىبنى مەسئۇد مۇجاھىد، ئەبۇجەفەر، باقىر ۋە سۇددى قاتارلىقلار: دوزاخقا يېقىلغۇ بولىدىغان تاشلار گۆڭگۈرت پوقىدىن ئىبارەت تاشلاردۇر، دېدى. مۇجاھىد: بۇ تاشلاردىن تاپتىنمۇ بەكرەك سېسىق پۇراق چىقىدۇ، دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويدى.

﴿**رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان**﴾ يەنى ئۇلار اللە تائالا غا كاپىر بولغانلارغا قارىتا دىللىرىدا رەھىم ـ شەپقەت دېگەن نەرسە قالمىغان، قوپال، ئىنتايىن قاتتىق قول، چىرايى قورقۇنچلۇق ۋە يىرگىنىشلىك پەرىشتىلەردۇر.

﴿**ئۇ پەرىشتىلەر اللەنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارنى نېمە ئىش قىلىشقا بۇيرۇسا، ئۇلار شۇنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقانچىلىك ۋاقىتمۇ كېچىكتۈرمەستىن ناھايىتى تېزلىكتە ئىجرا قىلىدۇ. ئۇلار بۇيرۇلغان ئىشنى قىلىشقا قادىردۇر. ئۇلار ئۇنى قىلىشقا ھېچ زورلانمايدۇ. ئۇلار زەبانىيە دېيىلىدىغان پەرىشتىلەردۇر. اللە تائالا بىزنى ئۇنداق ئاقىۋەتكە قېلىشتىن ساقلىسۇن.

﴿**ئى كاپىرلار! بۈگۈن ئۆزرە ئېيتماڭلار، سىلەر پەقەت قىلمىشىڭلارنىڭ جازاسىنى تارتىسىلەر**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى كاپىرلارغا: ئۆزرە ئېيتماڭلار، سىلەردىن ئۆزرە قوبۇل قىلىنمايدۇ. سىلەر بۈگۈن پەقەت قىلمىشىڭلارغا قارىتا جازالىنىسىلەر، دېيىلىدۇ.

سەمىمىي تەۋبە قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

﴿**ئى مۆمىنلەر اللەغا سەمىمىي تەۋبە قىلىڭلار**﴾ يەنى ھەقىقىي ۋە راست تەۋبە قىلىڭلار. شۇنداق قىلساڭلار، اللە سىلەرنىڭ ئىلگىرىكى گۇناھلىرىڭلارنى ئۆچۈرىدۇ. سىلەرنىڭ بۇ تەۋبەڭلار ئىلگىرى قىلغان رەزىل ئىشلىرىڭلاردىن سىلەرنى قول ئۈزدۈرىدۇ ۋە توسىدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنبىيا 98 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئۇمىدكى، پەرۋەردىگارىڭلار سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى يوققا چىقىرىدۇ، سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) الله پەيغەمبەرنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان مۆمىنلەرنى رەسۋا قىلمايدۇ، ئۇلارنىڭ نۇرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ۋە ئوڭ تەرىپىدە يۈرىدۇ، ئۇلار: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە نۇرىمىزنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ بەرگىن، بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، سەن بولساڭ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىرسەن» دەيدۇ﴾ سۈرە ھەدىتىمۇ بۇ نۇر ھەققىدە سۆزلىنىپ ئۆتۈلدى. مۇجاھىد، زەھاك، ھەسەنبەسرى ۋە باشقىلار مۇنداق دەيدۇ: مۆمىنلەر بۇ سۆزنى قىيامەت كۈنى مۇناپىقلارنىڭ نۇرىنىڭ ئۆچۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەندە ئېيتىدۇ.

ئىمام ئەھمەد بەنى كەنانە قەبىلىسىدىن بىر ئادەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن مەككە پەتھى بولغان يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىدا ناماز ئوقۇۋاتىپ ئۇنىڭ: «ئى الله! قىيامەت كۈنى مېنى رەسۋا قىلمىغىن» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱمْرَأَتَ نُوحٍ وَٱمْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَٰلِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ٱدْخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ﴿١٠﴾

ئى پەيغەمبەر! سەن كۇففارلار بىلەن ۋە مۇناپىقلار بىلەن كۈرەش قىلغىن، ئۇلارغا قاتتىق مۇئامىلە قىلغىن، ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەمدۇر، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي![9]. الله كۇففارلارغا (ئۇلارنىڭ مۆمىنلەر بىلەن تۇغقانچىلىقىنىڭ پايدا بەرمەسلىكىنى) نۇھنىڭ ئايالىنى ۋە لۇتنىڭ ئايالىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇلار بولسا بىزنىڭ بەندىلىرىمىزدىن ئىككى ياخشى بەندىمىزنىڭ ئەمرىدە ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى ئەرلىرىگە (ئىمان ئېيتماسلىق بىلەن) خىيانەت قىلدى، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى (يەنى نۇھ بىلەن لۇت) (پەيغەمبەر تۇرۇقلۇق) ئۇلاردىن اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلالمىدى. (ئۇ ئىككىسىگە) «دوزاخقا كىرگۈچىلەر بىلەن بىللە كىرىڭلار» دېيىلدى[10].

كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا قارشى جىھاد قىلىشقا بۇيرۇغانلىق توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كاپىرلارغا قارشى قوراللىق جىھاد قىلىشقا، مۇناپىقلارغا قارشى ئىسلام جازا قانۇنلىرىنى ئىجرا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارغا﴾ دۇنيادا ﴿قاتتىق مۇئامىلە قىلغىن﴾ ئاخىرەتتە ﴿ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەمدۇر، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!﴾.

الله نىڭ دەرگاھىدا مۆمىن كاپىرغا قانچىلىك يېقىن تۇغقان بولسىمۇ لېكىن الله نىڭ دەرگاھىدا بۇ تۇغقاندارچىلىقنىڭ ئەسقاتمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿الله كۇففارلارغا (ئۇلارنىڭ مۆمىنلەر بىلەن تۇغقانچىلىقنىڭ پايدا بەرمەسلىكىنى) نۇھنىڭ ئايالىنى ۋە لۇتنىڭ ئايالىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى﴾ يەنى الله تائالا بۇ ئايەتتە كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن ئارىلىشىپ ياشىغانلىقىنى ۋە ئۇلار بىلەن تۇغقان ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ئۇلارنىڭ دىللىرىدا ئىمان

www.munber.org

بولمىسا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن ئارىلىشىپ ياشىغانلىقىنىڭ ۋە ئۇلار بىلەن بولغان تۇغقانچىلىقىنىڭ الله نىڭ دەرگاھىدا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدىغانلىقىنى مۇنداق بىر مىسال ئارقىلىق بايان قىلىدۇ.

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى بىلەن لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ﴿**بولسا بىزنىڭ بەندىلىرىمىزدىن ئىككى ياخشى بەندىمىزنىڭ ئەمرىدە ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار ئىككى پەيغەمبىرنىڭ ئەمرىدە ئىدى. ئۇلار بۇ ئىككى پەيغەمبەر بىلەن كېچە - كۈندۈز پاراڭلىشاتتى، بىرگە يېپ ئىچەتتى، يېتىپ قوپاتتى. ئەتراپىدىكى باشقا كىشىلەرگە قارىغاندا ئالاھىدە دەرىجىدە يېقىن ئۆتەتتى، بىراق ﴿**ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى ئەرلىرىگە (ئىمان ئېيتماسلىق بىلەن) خىيانەت قىلدى**﴾ يەنى ئۇلار الله غا ئىمان ئېيتىشتا ئەرلىرىگە قوشۇلمىدى، ئەرلىرىنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى تەستىق قىلمىدى. الله نىڭ ئازابى كەلگەندە ئۇلارنىڭ ئەرلىرى بىلەن بولغان يېقىن تۇغقانچىلىقى ۋە ئارىلىشىشلىرى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمىدى ۋە ئۇلاردىن ئازابنى توسۇپ قالالمىدى.

﴿**ئۇلارنىڭ ئەرلىرى (يەنى نۇھ بىلەن لۇت) (پەيغەمبەر تۇرۇقلۇق) ئۇلاردىن**﴾ ئۇلارنىڭ كاپىر بولغانلىقى ئۈچۈن ﴿**اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلالمىدى. (ئۇ ئىككىسىگە) «دوزاخقا كىرگۈچىلەر بىلەن بىللە كىرىڭلار» دېيىلدى**﴾. الله تائالا نىڭ ﴿**ئۇلارنىڭ ئىككىلىسى ئەرلىرىگە (ئىمان ئېيتماسلىق بىلەن) خىيانەت قىلدى**﴾ دېگەن ئايىتىدە ئۇ ئايالالارنىڭ ئەرلىرىگە قەبىھ ئىشلارنى قىلىپ خىيانەت قىلغانلىقى ئەمەس بەلكى ئۇلارنىڭ دىندا خىيانەت قىلغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئايالىرى پەيغەمبەرلەرنىڭ ھۆرمىتى يۈزىسىدىن قەبىھ گۇناھلارنى ئۆتكۈزۈپ سېلىشتىن ساقلانغاندۇر. بۇ ھەقتە سۈرە نۇردا توختىلىپ ئۆتتۇق.

ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ ئىككى ئايالنىڭ خىيانىتى شۇكى، ئۇلارئەرلىرىنىڭ دىندا ئەمەس ئىدى. نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئۇنىڭ سىرلىرىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇراتتى. ئەگەر بىرەر ئادەم نۇھ ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرسە، ئۇ ئايال نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ زورمىگەرلىرىگە خەۋەر قىلىپ قويىاتتى. لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىغا كەلسەك، ئەگەر لۇت ئەلەيھىسسالام بىرەر ئادەمنى مېھمان قىلسا، ئۇ ئايال شەھەردىكى يامان ئىش قىلىدىغان ئادەملەرگە خەۋەر قىلىپ قويىاتتى. زەھھاك ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھېچبىر پەيغەمبەرنىڭ ئايالى ئېرىگە ئىستىل جەھەتتە خىيانەت قىلغان ئەمەس. نۇھ ئەلەيھىسسالام بىلەن لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىرى ئۇلارغا پەقەت دىندا خىيانەت قىلغان. ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ بۇ ھەقتە شۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن.

* * * * * * *

وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱمۡرَأَتَ فِرۡعَوۡنَ إِذۡ قَالَتۡ رَبِّ ٱبۡنِ لِي عِندَكَ بَيۡتٗا فِي ٱلۡجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِن فِرۡعَوۡنَ وَعَمَلِهِۦ وَنَجِّنِي مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ١١ وَمَرۡيَمَ ٱبۡنَتَ عِمۡرَٰنَ ٱلَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتۡ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ١٢

الله ئىمان ئېيتقانلارغا پىرئەۋننىڭ ئايالىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇنى ۋاقتىدا ئۇ: «ئى پەرۋەردىگارىم! دەرگاھىڭدا ماڭا جەننەتتىن بىر ئۆي بىنا قىلغىن، مېنى پىرئەۋندىن ۋە ئۇنىڭ يامان ئەمەللىرىدىن قۇتۇلدۇرغىن، مېنى زالىم قەۋمدىن قۇتۇلدۇرغىن» دېدى[11]. ھەمدە ئىمرانىنىڭ قىزى مەريەمنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇ نۇمۇسىنى ساقلىدى، ئۇنىڭغا بىزنىڭ تەرىپىمىزدىن بولغان روھنى

www.munber.org

پۈتۈلدۈق (دەم ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئىساغا ھامىلدار بولدى)، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ سۆزلىرىنى ۋە (نازىل قىلغان) كىتابلىرىنى تەستىق قىلدى ۋە اللەغا ئىتائەت قىلغۇچىلاردىن بولدى[12].

الله نىڭ دەرگاھىدا كاپىرنىڭ مۆمىنگە زىيان يەتكۈزىلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ مىسالدا ئەگەر مۆمىنلەر كاپىرلارغا موھتاج بولغان تەقدىردە ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتسە، ئۇلار بىلەن ئارىلاشقانلىقىنىڭ مۆمىنلەرگە زىيان يەتكۈزىلمەيدىغانلىقىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿مۆمىنلەر مۆمىنلەرنى قويۇپ كاپىرلارنى دوست تۇتمىسۇن، كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن ئۇ الله نىڭ دوستلۇقىغا ئېرىشەلمەيدۇ،ئۇلاردىن قورقۇپ دوستلۇق ئىزھار قىلىشىڭلاربۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾[1].

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: پىرئەۋن زېمىن ئەھلى ئىچىدە ئەڭ ئۇچىغا چىققان تەرسا ۋە ئەشەددىي زالىم كاپىر ئىدى. الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭ ئايالى پەرۋەردىگارىغا ئىتائەت قىلغان چاغدا ئېرىنىڭ كۇفرى ئۇنىڭغا ھېچ زىيان يەتكۈزولمىدى. بۇ الله تائالا نىڭ ئادىل ۋە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ئىكەنلىكىنى، ھېچكىمنى باشقا بىرىنىڭ گۇناھى بىلەن جازالىمايدىغانلىقىنى ئىنسانلارنىڭ بىلىشىلىرى ئۈچۈندۇر.

ئىبنى جەرىر سەلمانىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پىرئەۋننىڭ ئايالى قۇياشنىڭ ئىسسىقلىقىدا ئازابلىناتتى. پىرئەۋن ئۇنى ئاپتاپقا تاشلاپ قويۇپ كەتسە، پەرىشتىلەر قانىتلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئايالىغا سايە تاشلايتتى. ئۇ ئايال ئۆزىگە بېرىلىدىغان جەننەتتىكى قەسىرنى كۆرۈپ تۇراتتى.

ئىبنى جەرىر قاسىم ئىبنى ئەبۇبەززەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پىرئەۋننىڭ ئايالى كىم غەلىبە قىلىدۇ؟ دەپ سورايتتى. ئۇنىڭغا: مۇسا ۋە ھارۇن غەلىبە قىلىدۇ، دەپ جاۋاب بېرىلەتتى. ئاندىن ئۇ ئايال: مەن مۇسا ۋە ھارۇننىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىمان كەلتۈردىم، دەيتتى. پىرئەۋن ئايالىنىڭ يېنىغا ئادەملەرنى ئەۋەتىپ ئۇلارغا: ئەڭ چوڭ قۇرام تاشلارنى ئىزدەپ تېپىڭلار، ئەگەر ئايالىم گېپىدە يەنىلا چىڭ تۇرسا، ئۇ تاشنى ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ قويۇڭلار. ئەگەر ئۇ گېپىدىن يانسا، ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئايالىم، دېدى. ئۇلار ئۇ ئايالىنىڭ يېنىغا كەلگەندە ئۇ ئاسمانغا قاراپ جەننەتتىكى قەسىرىنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گېپىدە چىڭ تۇردى. ئۇنىڭ مۇبارەك جىنى قەبزى روھ قىلىندى. تاش ئۇنىڭ جانسىز بەدىنىنىڭ ئۈستىگە ئېلىندى.

ئۆز ۋاقتىدا ئۇ: ﴿**ئى پەرۋەردىگارىم! دەرگاھىڭدا ماڭا جەننەتتىن بىر ئۆي بىنا قىلغىن، مېنى پىرئەۋندىن ۋە ئۇنىڭ يامان ئەمەللىرىدىن قۇتۇلدۇرغىن**﴾ يەنى مەن ئۇنىڭدىن ۋە ئۇنىڭ ئەمەللىرىدىن قوتۇلۇپ، سەن تەرەپكە خالىس ھالدا يۈزلىنەي ﴿**مېنى زالىم قەۋمدىن قۇتۇلدۇرغىن**» **دېدى**﴾ دېگەن ئىدى. بۇ ئايال موزاھىمنىڭ قىزى ئاسىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھادۇر. ﴿**ھەمدە ئىمرانىنىڭ قىزى مەريەمنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇ نۇمۇسىنى ساقلىدى، ئۇنىڭغا بىزنىڭ تەرىپىمىزدىن بولغان روھنى پۈۋلىدۇق (دەم ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئىساغا ھامىلدار بولدى)**﴾ يەنى ئۇ ئېيىپەتلىك ۋە پاك ھۆر ئايال ئىدى. الله پەرىشتە جىبرىئىلنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئۇنىڭغا روھىنى پۈۋلىدى. الله جىبرىئىلنى ئۇنىڭ يېنىغا ئەۋەتتى. جىبرىئىل قامەتلىك، كېلىشكەن ئىنسان سۈرىتىدە ئۇنىڭ يېنىغا باردى.

الله تائالا ئۇنى ئاغزى بىلەن مەريەمنىڭ كۆينىكىنىڭ ياقىسىنىڭ ئىچى تەرىپىگە پۈۋلەشكە بۇيرۇيدى. پۈۋلەنگەن دەم ئۇنىڭ بەچچىدانىغا كىردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ھامىلدار

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بولدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇنىڭغا بىزنىڭ تەرىپىمىزدىن بولغان روھنى پۈۋلىدۇق (دەم ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئىساغا ھامىلدار بولدى)، ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ سۆزلىرىنى ۋە (نازىل قىلغان) كىتابلىرىنى**﴾ يەنى ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشنى ۋە شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىنى ﴿**تەستىق قىلدى ۋە اللەغا ئىتائەت قىلغۇچىلاردىن بولدى**﴾.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەر ئۈستىگە تۆت سىزىق تارتىپ ئاندىن ساھابىلەرگە: «بۇ سىزىقلار نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟» دېدى. ئۇلار: الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «جەننەتكە كىرىدىغان ئەڭ ئەۋزەل ئاياللار خۇۋەيلىدنىڭ قىزى خەدىجە، مۇھەممەدنىڭ قىزى فاتىمە، ئىمراننىڭ قىزى مەريەم ۋە مۇزاھمنىڭ قىزى پىرئەۋننىڭ ئايالى ئاسىيە قاتارلىقلاردۇر» دېدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇمۇسا ئەشئەرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەرلەردىن نۇرغۇنلىرى ھەر جەھەتتە كامالەتكە يەتتى، ئاياللاردىن پەقەت پىرئەۋننىڭ ئايالى ئاسىيە، ئىمراننىڭ قىزى مەريەم، خۇۋەيلدنىڭ قىزى خەدىجە قاتارلىقلار كامالەتكە يەتتى. شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئائىشەنىڭ باشقا ئاياللارغا قارىغاندا ئارتۇقچىلىقىنىڭ بولۇشى سەرىد يەنى شورپىغا چىلانغان نانىنىڭ باشقا تاماقلاردىن ئارتۇق بولغانلىقىنىڭ مىسالىدۇر».

شۇنىڭ بىلەن سۈرە تەھرىمنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە مۇلك	30 ئايەت

سۈرە مۇلكنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك - شۈبھىسىزكى، قۇرئاندا 30 ئايەتلىك بىر سۈرە بولۇپ، ئۇ سۈرە ئۆزى ئوقۇغان ئادەمگە ئۇنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلغانغا قەدەر پەرۋەردىگاردىن شاپائەت تىلەيدۇ. ئۇ سۈرە ﴿**(پۈتۈن ئاسمان - زېمىننىڭ) پادىشاھلىقى ئىلكىدە بولغان اللەنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر**﴾ دېگەن سۈرىدۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام تەبەرانى ۋە زىياھ مەقدەسى ئەنەستىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئاندا بىر سۈرە بولۇپ ئۇ ئۆزى ئوقۇغان ئادەمنىڭ پايدىسى ئۈچۈن (پەرۋەردىگارى بىلەن) مۇنازىرىلىشىپ، ئاخىرى ئۆزى جەننەتكە ئىلىپ كىرىدۇ. ئۇ سۈرە ﴿**(پۈتۈن ئاسمان - زېمىننىڭ) پادىشاھلىقى ئىلكىدە بولغان اللەنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر**﴾ دېگەن سۈرىدۇر».

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۝١ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ۝٢ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ ۖ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۝٣ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ۝٤ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ۝٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(پۈتۈن ئاسمان - زېمىننىڭ) پادىشاھلىقى ئىلكىدە بولغان اللەنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر. اللە ھەر نەرسىگە قادىردۇر[1]. سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن، اللە ئۆلۈمنى ۋە تىرىكلىكنى ياراتتى، اللە غالىبتۇر، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر[2]. اللە يەتتە ئاسماننى بىرىنى بىرىنىڭ ئۈستىدە قىلىپ ياراتتى، مېھرىبان اللەنىڭ يارىتىشىدا ھېچ نوقسانىنى كۆرمەيسەن، سەن (ئاسمانلارغا) تەكرار قاراپ باققىنىكى، بىرەر يوچۇقنى كۆرەمسەن[3]. ئاندىن سەن يەنە ئىككى قېتىم قارىغىن. كۆزۈڭ (ئاسمانلاردا بىرەر نوقسانىنى تېپىشتىن) ئۈمىد ئۈزگەن ۋە

www.munber.org

تالغان هالدا قايتىدۇ[4]. (بىزگە بارلىق ئاسمانلاردىن) ئەڭ يېقىن ئاسمانىنى چىراقلار (يەنى يورۇق يۇلتۇزلار) بىلەن بېزىدۇق ۋە ئۇلارنى (پەرىشتىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئوغۇرلىقچە تىڭشاشقا ئۇرۇنغان) شەيتانلارنى ئاتىدىغان نەرسە قىلدۇق (يەنى شەيتانلار يۇلتۇزلاردىن چىققان شولا بىلەن ئېتىلىدۇ)، شەيتانلارغا (ئاخىرەتتە) دوزاخ ئازابىنى تەييارلىدۇق[5].

الله نى ئۇلۇغلاش، الله نىڭ ئۆلۈم بىلەن هاياتلىقنى، ئاسمانلار بىلەن يۇلتۇزلارنى ياراتقانلىقىنى بايان قىلىشى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ بۇيۇك زاتىنى ئۇلۇغلايدۇ ۋە ئۆزىنىڭ پۈتۈت مەخلۇقاتلارنى ئۆزى خالىغانچە ئىداره قىلىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ چىقارغان ھۆكمىدىن ھېچكىم ھېساب ئالالمايدىغانلىقىنى، الله پۈتۈن ئىشلىرىنى ھېكمەت ۋە ئادالەت بىلەن قىلدىغانلىقىنى، الله تائالا بارلىق نەرسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلدىغانلىقى ئۈچۈن ھېچكىم الله ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن سوئال - سوراق قىلالمايدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر**﴾.

﴿**سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن، الله ئۆلۈمنى ۋە تىرىكلىكنى ياراتتى**﴾ "ئۆلۈم ۋۇجۇدتقا چىقىرىدىغان نەرسىدۇر. چۈنكى، ئۇ يارىتىلىدۇ" دېگەن قاراشتىكى ئۆلىمالار بۇ ئايەتنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتتى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئىنسانلاردىن قايسىسىنىڭ ئەمەلىنىڭ ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن الله ئۇلارنى يوق يەردىن ۋۇجۇدتقا چىقاردى، دېگەنلىكتۇر.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿الله نى قانداقمۇ ئىنكار قىلىسىلەركى، جانسىز ئىدىڭلار، الله سىلەرگە جان بەردى (يەنى ئاتاڭلارنىڭ پۇشتىدا، ئاناڭلارنىڭ قارنىدا ئابمەنى ئىدىڭلار)﴾[1] بۇ ئايەتتە ئىلگىرىكى يوقلۇق ھالەت "ئۆلۈم"، كېيىنكى ۋۇجۇدتقا چىقىرىلغان ھالەت "جانلىق" دەپ ئاتالدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله سىلەرگە ھاياتلىق بېرىدۇ، ئاندىن سىلەرنىڭ جېنىڭلارنى ئالىدۇ، ئاندىن سىلەرنى تىرىلدۈرىدۇ﴾[2].

﴿**سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن**﴾ مۇھەممەد ئىبنى ئەجەلان ئېيتقاندەك الله تائالا بۇ ئايەتتە: "سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلىنىڭ ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى"، دېدى. "سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ كۆپ ئىكەنلىكىنى" دېمىدى. بۇ ئەمەلنىڭ ئاز بولۇشمۇ ياخشى بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ﴿**الله غالىبتۇر، (تەۋبە قىلغۇچىنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله ناھايىتى كۆچلۈكتۇر. ناھايىتى كاتتىدۇر، غالىپتۇر. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۆزىگە ئاسىيلىق قىلغان، بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلغان كىشىلەر تەۋبە قىلىپ الله تەرەپكە قايتسا، ئۇلارغا ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. الله يۇكسەك ۋە غالىب بولغان تەقدىردىمۇ تەۋبە قىلغان بەندىلىرىنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. ئۇلارغا مەرھەمەت قىلىدۇ. گۇناھلىرىنى كەچۈرىدۇ ۋە ئەپۇ قىلىدۇ.

﴿**الله يەتتە ئاسمانىنى بىرىنى بىرىنىڭ ئۈستىدە قىلىپ ياراتتى**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئاسمانلار بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرۇلۇپ بەزىسى بەزىسىنىڭ ئۈستىگە قويۇلۇپ يارىتىلىدىمۇ ياكى ئاسمانلارنىڭ ئارىسىدا بىر - بىرىنى ئايرىپ تۇرىدىغان بوشلۇق بارمۇ دېگەن مەسىلىدە ئىككى خىل قاراش بار. ئۇنىڭ ئىچىدە

---

[1] سۈرە بەقەرە 28 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھەج 66 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىككىنچى خىل قاراش توغرىلىقىنى ئىسرا ۋەقەلىكى بايان قىلىنغان ھەدىسىنىڭ مەزمۇنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

﴿**مېھرىبان اللەنىڭ يارىتىشىدا ھېچ نوقسانىنى كۆرمەيسەن**﴾ يەنى اللە ئاسمانلارنى ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان قىلىپ يارىتىلىشىدا نە قارىمۇقارشىلىق، نە ئىختىلاپ، نە قامالشماسلىق، نە بىر ـ بىرىگە زىتلىق، نە نوقسان، ئەيىب، نە يوچۇق يوقتۇر، شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سەن (ئاسمانلارغا) تەكرار قاراپ باققىنكى، بىرەر يوچۇقنى كۆرەمسەن**﴾ يەنى ئاسمانلارغا قاراپ ئويلانغىنكى، ئۇنىڭدا بىرەر ئەيىب ياكى بىرەر نوقسان ۋە ياكى بىرەر يوچۇق كۆرەلەمسەن؟

﴿**ئاندىن سەن يەنە ئىككى قېتىم قارىغىن. كۆزۈڭ (ئاسمانلاردا بىرەر نوقسانىنى تېپىشتىن) ئۈمىد ئۈزگەن ۋە تالغان ھالدا قايتىدۇ**﴾ يەنى سەن ئاسمانلارغا قانچىلىغان قېتىم تەكرار قارىغان تەقدىردىمۇ كۆزۈڭ بىرەر ئەيىب ياكى بىرەر نوقسان ۋە ياكى بىرەر يوچۇق تېپىشتىن ﴿**ئۈمىد ئۈزگەن**﴾ تولا قارىغانلىقتىن ﴿**تالغان ھالدا قايتىدۇ**﴾.

اللە تائالا ئۆزىنىڭ يارىتىشىدا ھېچ نوقسانىنىڭ يوقلۇقىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مۇكەممەل ۋە چىرايلىق يارىتىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(بىزگە بارلىق ئاسمانلاردىن) ئەڭ يېقىن ئاسمانىنى چىراقلار (يەنى يورۇق يۇلتۇزلار) بىلەن بېزىدۇق**﴾ يەنى ئاسمان نۇرغۇن ۋە ھەرىكەت قىلىپ تۇرىدىغان يۇلتۇزلار بىلەن بېزەلدى.

﴿**ۋە ئۇلارنى (پەرىشتىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئوغۇرلىقچە تىڭشاشقا ئۇرۇنغان) شەيتانلارنى ئاتىدىغان نەرسە قىلدۇق (يەنى شەيتانلار يۇلتۇزلاردىن چىققان شولا بىلەن ئېتىلىدۇ)**﴾ يەنى شەيتانلار يۇلتۇزلارنىڭ ئۆزى بىلەن ئېتىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭدىن چىققان شولا بىلەن ئېتىلىدۇ. بەزىدە ئۇنىڭدىن چىققان شولا ناھايىتى يىراق يەرگىچە سوزۇلىدۇ.

﴿**شەيتانلارغا (ئاخىرەتتە) دوزاخ ئازابىنى تەييارلىدۇق**﴾ يەنى شەيتانلارغا دۇنيادا ئەنە شۇنداق خارلىقنى بېكىتتۇق. ئاخىرەتتىكىگە دوزاخ ئازابىنى تەييارلىدۇق. اللە تائالا بۇ ھەقتە سۈرە ساففاتنىڭ بېشىدا مۇنداق دېگەن: ﴿سەپ ـ سەپ بولۇپ تۇرغان، دۈشمەنلەرگە قارشى ئات سېلىپ تۇرغان، (اللەدىن مەدەت تىلەپ) كالامۇللەنى تىلاۋەت قىلىپ تۇرغان (غازات قىلغۇچى) قوشۇن بىلەن قەسەمكى. سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار شەك ـ شۈبھىسىز بىر ئىلاھتۇر. (ئۇ) ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ ۋە مەشرىقلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. بىز ھەقىقەتەن يېقىن ئاسمانىنى يۇلتۇزلار (نۇرى) بىلەن زىننەتلىدۇق﴾[1].

ئىبنى جەرىر ۋە ئىبنى ئەبۇھاتەم قەتادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: اللە تائالا بۇ يۇلتۇزلارنى پەقەت ئۈچ خىسلەت ئۈچۈن يەنى بىرىنچىدىن، ئاسمانىنىڭ زىننەتلىنىشى، ئىككىنچىدىن پەرىشتىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئوغرىلىقچە تىڭشاشقا ئورۇنغان شەيتانلارنىڭ ئېتىلىشى، ئۈچىنچىدىن، ئىنسانلارنىڭ كېچىسى قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزلاردا يول يۈرگەندە يۇلتۇزلارغا قاراپ يول تېپىشى ئۈچۈن يارىتتى. كىمكى يۇلتۇزلار توغرىسىدا بۇنىڭدىن باشقا مەنە بەرسە، ئۇ ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىگەن، چوڭ خاتالاشقان ۋە بىلمەيدىغان نەرسىنى سۆزلەيمەن دەپ ئاۋارە بولغان بولىدۇ.

* * * * * * *

[1] سۈرە ساففات 1ـــ 6 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

وَلِلَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمۡ عَذَابُ جَهَنَّمَۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ۝٦ إِذَآ أُلۡقُواْ فِيهَا سَمِعُواْ لَهَا شَهِيقٗا وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلۡغَيۡظِۖ كُلَّمَآ أُلۡقِيَ فِيهَا فَوۡجٞ سَأَلَهُمۡ خَزَنَتُهَآ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ نَذِيرٞ ۝٨ قَالُواْ بَلَىٰ قَدۡ جَآءَنَا نَذِيرٞ فَكَذَّبۡنَا وَقُلۡنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ كَبِيرٖ ۝٩ وَقَالُواْ لَوۡ كُنَّا نَسۡمَعُ أَوۡ نَعۡقِلُ مَا كُنَّا فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝١٠ فَٱعۡتَرَفُواْ بِذَنۢبِهِمۡ فَسُحۡقٗا لِّأَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝١١

پەرۋەردىگارىنى ئىنكار قىلغانلارمۇ دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ. دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي![6]. ئۇلار دوزاخقا تاشلانغان چاغدا، قاينىاپ تۇرغان دوزاخنىڭ (ئېشىك هاڭرىغاندەك) سەت ئاۋازىنى ئاڭلايدۇ[7]. دوزاخ غەزەپتىن پارچىلىنىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ. دوزاخقا ھەر قاچان بىر توپ ئادەم تاشلانغان چاغدا، دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: «سىلەرگە ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلمىگەنمىدى؟» دەپ سورايدۇ[8]. ئۇلار: «ئۇنداق ئەمەس، بىزگە ھەقىقەتەن ئاگاھلاندۇرغۇچى كەلگەن، بىز (ئۇنى) ئىنكار قىلدۇق ھەمدە بىز: ‹الله (ھېچ ئادەمگە ۋەھيدىن) بىرەر نەرسە نازىل قىلغىنى يوق، سىلەر پەقەت چوڭقۇر ئازغۇنلۇقتا› دېدۇق» دەيدۇ[9]. ئۇلار: «ئەگەر بىز (پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلىغان، ياكى چۈشەنگەن بولساق، ئەھلى دوزاخ قاتارىدا بولماس ئىدۇق» دەيدۇ[10]. ئۇلار گۇناھىنى تونۇيدۇ، ئەھلى دوزاخ اللەنىڭ رەھمىتىدىن يىراق بولسۇن![11].

جەھەننەم ۋە ئۇنىڭغا كىرىدىغانلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

﴿**پەرۋەردىگارىنى ئىنكار قىلغانلارمۇ دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارغىمۇ دوزاخ ئازابىنى تەييارلىدۇق.

﴿**دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي! ئۇلار دوزاخقا تاشلانغان چاغدا، قاينىاپ تۇرغان دوزاخنىڭ (ئېشىك هاڭرىغاندەك) سەت ئاۋازىنى ئاڭلايدۇ**﴾ سەۋرى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: دوزاخ ئۇلارنى خۇددى ناھايىتى كۆپ سۇغا تاشلانغان ئازراق داننىڭ پورۇقلاپ قاينىغىنىدەك پورۇقلىتىپ قاينىتىدۇ.

﴿**دوزاخ غەزەپتىن پارچىلىنىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ**﴾ يەنى دوزاخ دوزاخقا تاشلانغانلارغا قاتتىق غەزەپلەنگەنلىكتىن يېرىلىپ، پارچە - پارچە بولۇپ كېتىشكە تاس قالىدۇ.

﴿**دوزاخقا ھەر قاچان بىر توپ ئادەم تاشلانغان چاغدا، دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: «سىلەرگە ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلمىگەنمىدى؟» دەپ سورايدۇ. ئۇلار: «ئۇنداق ئەمەس، بىزگە ھەقىقەتەن ئاگاھلاندۇرغۇچى كەلگەن، بىز (ئۇنى) ئىنكار قىلدۇق ھەمدە بىز: ‹الله (ھېچ ئادەمگە ۋەھيدىن) بىرەر نەرسە نازىل قىلغىنى يوق، سىلەر پەقەت چوڭقۇر ئازغۇنلۇقتا› دېدۇق» دەيدۇ**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئىنسىلارغا بولغان ئادالىتىنىڭ يۈزىسىدىن ھېچ ئادەمنى دەلىل - پاكىت تۇرغۇزماي ۋە پەيغەمبەر ئەۋەتمەي تۇرۇپ ئازابقا دۇچار قىلمايدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەيغەمبەر ئەۋەتمەي تۇرۇپ (ھېچ ئادەمنى) جازالىغىنىمىز يوق﴾[1] ﴿ئۇلار جەھەننەمگە يېتىپ كەلگەندە، جەھەننەمنىڭ دەرۋازىلىرى ئېچىلىدۇ، جەھەننەمنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەر ئۇلارغا: «ئاراڭلاردىن سىلەرگە پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ ئايەتلىرىنى ئوقۇپ بېرىدىغان، بۈگۈنكى

[1] سۈرە ئىسرا 15 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇچرىشىشىنىڭ بارلىقىدىن ئاگاھلاندۇرىدىغان پەيغەمبەرلەر كەلمىگەنمۇ؟» دەيدۇ. ئۇلار: «شۇنداق (پەيغەمبەرلەر كەلگەن، بىزنى ئاگاھلاندۇرغان)، لېكىن ئازابقا دۇچار بولۇش ھۆكمى (كۇفرى ۋە قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن) كاپىرلارغا تېگىشلىك بولدى» دەيدۇ﴾[1].

كاپىرلار ئۆزلىرىگە مانا مۇشۇنداق مالامەت قىلىدۇ ۋە پۇشايمان پايدا بەرمەيدىغان بىر ۋاقىتتا پۇشايمان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر بىز (پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلىغان، ياكى چۈشەنگەن بولساق، ئەھلى دوزاخ قاتارىدا بولماس ئىدۇق**﴾ يەنى ئەگەر بىز ئەقلىمىزنى ئىشلەتكەن ياكى اللە تەرىپىدىن كەلگەن ھەقىقەتنى ئاڭلىغان بولساق، بىز اللە تائالاغا كاپىر بولمىغان ۋە كۈپرىلىق بىلەن مەغرۇرلانمىغان بولاتتۇق، لېكىن بىز پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتلەرنى چۈشىنەلمەپتىمىز. بىزنىڭ ئەقلىرىمىز بىزنى پەيغەمبەرلەرگە ئەگىشىشكە يەتكۈزمەپتۇ.

﴿**ئۇلار گۇناھىنى تونۇيدۇ، ئەھلى دوزاخ اللەنىڭ رەھمىتىدىن يىراق بولسۇن**﴾ ئىمام ئەھمەد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنسانلار ھالاكەتكە ئۆزلىرى ماڭمىسلا ھەرگىز ھالاك بولمايدۇ».

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخۡشَوۡنَ رَبَّهُم بِٱلۡغَيۡبِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّواْ قَوۡلَكُمۡ أَوِ ٱجۡهَرُواْ بِهِۦٓۖ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعۡلَمُ مَنۡ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلۡخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ ذَلُولٗا فَٱمۡشُواْ فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزۡقِهِۦۖ وَإِلَيۡهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾

پەرۋەردىگاردىن كۆرمەي تۇرۇپ قورقىنالار مەغپىرەتكە ۋە كاتتا ساۋابقا ئېرىشىدۇ[12]. سىلەر سۆزۈڭلارنى مەخپىي قىلىڭلار ياكى ئاشكارا قىلىڭلار (اللە ھامان ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ). اللە ھەقىقەتەن دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر[13]. (مەخلۇقاتنى) يارىتقان زات بىلمەمدۇ؟ ئۇ شەيئىلەرنىڭ نازۇك تەرەپلىرىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردارىدۇر[14]. اللە سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى، زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار. اللەنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر[15].

پەرۋەردىگارىدىن كىشىلەر كۆرمەيدىغان ۋاقىتتا قورققان ئادەمنىڭ مۇكاپاتى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ھېساب بېرىشتىن قورقۇپ كىشىلەر كۆرمەيدىغان ۋاقىتلاردا گۇناھلاردىن ئۆزىنى تارتقان، اللە تائالا دىن باشقا ھېچ ئادەم كۆرمەيدىغان چاغلاردا تائەت - ئىبادەت بىلەن شۇغۇللانغان ئادەمنىڭ مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋابقا ئېرىشىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مەغپىرەتكە ۋە كاتتا ساۋابقا ئېرىشىدۇ**﴾ يەنى اللە ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرىدۇ ۋە كاتتا ساۋاب بىلەن مۇكاپاتلايدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «يەتتە تۈرلۈك ئادەم بولۇپ، اللە نىڭ سايىسىدىن باشقا ھېچ سايە يوق كۈندە اللە تائالا ئۇلارغا ئەرشىنىڭ سايىسىدىن سايە بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى مەرتىۋىلىك ۋە چىرايلىق بىر ئايال ئۆزى بىلەن بىرگە

[1] سۈرە زۇمەر 71 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بولۇشقا چاقىرغاندا: مەن ھەقىقەتەن الله دىن قورقىمەن، دېگەن ئادەمدۇر. يەنى بىرى الله يولىدا ئۇلۇق قولىدا بەرگەن سەدىقىسىنى سول قولى بىلەلمىگىدەك دەرىجىدە مەخپىي سەدىقە قىلغان ئادەمدۇر».

الله تائالا ئۆزىنىڭ دىللاردىكى يوشۇرۇن سىرلاردىن تارتىپ ھەممە نەرسىنى بىلىدىغانلىقىنى ئىنسانلارنىڭ سەمىگە سىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سىلەر سۆزۈڭلارنى مەخپىي قىلىڭلار ياكى ئاشكارا قىلىڭلار (الله ھامان ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ). الله ھەقىقەتەن دىللاردىكى سىرلارنى بىلگۈچىدۇر**﴾ يەنى الله تائالا دىللارغا كەچكەن نەرسىلەردىن تارتىپ بىلىپ تۇرىدۇ: ﴿**(مەخلۇقاتنى) ياراتقان زات بىلمەمدۇ؟ ئۇ شەيئىلەرنىڭ نازۇك تەرەپلىرىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردارىدۇر**﴾.

الله تائالا نىڭ زېمىننى بەندىلىرىگە بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىدىن ئىبارەت نېمىتى توغرىسىدا

الله تائالا ئىنسانلارغا زېمىننى بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىنى، زېمىننى تېنچ قىتئەلەر قىلىپ ياراتقانلىقىنى، زېمىننىڭ تەۋرەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭدا تاغلارنى ياراتقانلىقىنى، ئۇنىڭدا بۇلاقلارنى بەرپا قىلغانلىقىنى، يوللارنى، تېرىلغۇ يەرلەرنى، مېۋىلىك باغلارنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مەنپەئەتلىنىدىغان ھەر تۈرلۈك نەرسىلەرنى ياراتقانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى، زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار**﴾ يەنى زېمىننىڭ قەيىرىگە سەپەر قىلىشنى خالىساڭلار، شۇ يەرگە سەپەر قىلىڭلار. تۈرلۈك ھۇنەر كەسىپلەر ۋە تىجارەتلەر ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ كېلىپ تۇرۇڭلار. بىلىڭلارکى سىلەرنىڭ تىرىشچانلىقىڭلار سىلەرنى پەقەت الله سىلەرگە ئاسان قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرگىلا ئېرىشتۈرىدۇ.

﴿**اللەنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر**﴾ ساۋابنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتىش الله غا تەۋەككۈل قىلىش بىلەن زىت كېلىپ قالمايدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئۆمەر ئىبنى خەتتابتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر سىلەر الله غا ھەقىقىي رەۋىشتە تەۋەككۈل قىلساڭلار، الله سىلەرگە خۇددى ئەتىگەندە ئۇۋۇسسىدىن ئاچ قورساق چىقىپ كېتىپ كەچتە قورسىقىنى تويدۇرۇپ قايتقان قۇشقا رىزق بەرگەندەك، ئەلۋەتتە، رىزق بېرىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىستىن قۇشلارنىڭمۇ الله تائالا غا تەۋەككۈل قىلغان ھالدا رىزق تەلەپ قىلىپ ئەتىگەندە چىقىپ، كەچتە قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىلىدۇ. الله ھەممە نەرسىنى ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرۇپ بەرگۈچىدۇر. ھەممە ئىشلارنى ئاسان قىلىپ بەرگۈچىدۇر ۋە ھەر قانداق ئىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ھازىرلاپ بەرگۈچىدۇر. ﴿**اللەنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئىنسانلارنىڭ بارار جايى الله نىڭ دەرگاھىدۇر.

* * * * * * *

ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يَخۡسِفَ بِكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمۡ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبٗاۖ فَسَتَعۡلَمُونَ كَيۡفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَى ٱلطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ صَٰٓفَّٰتٖ وَيَقۡبِضۡنَۚ مَا يُمۡسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحۡمَٰنُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءِۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

www.munber.org

(ئى كۇففارلار!) ئاسماندىكى زاتنىڭ يەر تەۋرىگەن چاغدا سىلەرنى يەرگە يۇتقۇزۇۋېتىشىدىن قورقمامسىلەر؟﴿16﴾. ياكى ئاسماندىكى زاتنىڭ سىلەرگە تاش ياغدۇرۇشىدىن قورقمامسىلەر؟ (سىلەر ئازابنى كۆرگەن چاغدا) مېنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشۇمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى (يەنى ھەق ئىكەنلىكىنى) بىلىسىلەر﴿17﴾. ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر (پەيغەمبەرلىرىنى) يالغانغا چىقاردى، (ئۇلارنى ئازاب چۈشۈرۈش بىلەن) ئەيىبلىگەنلىكىم قانداق ئىكەن؟﴿18﴾. ئۇلار قاناتلىرىنى يايغان ۋە يىغقان ھالدا ئۇستىدە ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا (ئىبرەت كۆزى بىلەن) قارىمامدۇ؟ (قاناتلىرىنى كەرگەن ۋە يىغقان ھالدا) ئۇستىلىرىدە ئۇچۇۋاتقان قۇشلارنى (قاناتلىرىنى ئاچقان ۋە يىغقان چاغدا يەرگە چۈشۈپ كېتىشتىن) پەقەت الله (قۇدرىتى بىلەن) تۇتۇپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ھەر نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴿19﴾.

الله تائالانىڭ سىلەرنى قانداق جازالىماقچى بولسا شۇنداق جازالاشقا قادىر ئىكەنلىكى ۋە الله نىڭ "ئازابىدىن قانداقمۇ خاتىرجەم بولىسىلەر" دېگەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا ئىنسانلارغا ناھايىتى مەرھەمەتلىكتۇر ۋە ناھايىتى مېھرىباندۇر. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كۇفرىلىق قىلغانلىقى ۋە الله غا بۆتلارنى شېرىك قىلىپ ئىبادەت قىلغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۇلارنى جازالاشقا قادىر تۇرۇقلۇق ئۇلارغا يەنىلا مېھرى - شەپقەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ. ئۇلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەي جازالاشنى كېچىكتۈرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر الله ئىنسانلارنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن جازالايدىغان بولسا، يەر يۈزىدە ھېچبىر جان ئىگىسىنى قويمىغان بولاتتى ۋە لېكىن الله ئۇلار(دىن ھېساب ئېلىش) نى مۇئەييەن ۋاقىتقىچە تەخىر قىلىدۇ، ئۇلار (دىن ھېساب ئېلىش) نىڭ ۋاقتى يېتىپ كەلگەندە (ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىگە قاراپ جازا بېرىدۇ)، الله ھەقىقەتەن بەندىلىرىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

﴿**(ئى كۇففارلار!) ئاسماندىكى زاتنىڭ يەر تەۋرىگەن چاغدا سىلەرنى يەرگە يۇتقۇزۇۋېتىشىدىن قورقمامسىلەر ياكى ئاسماندىكى زاتنىڭ سىلەرگە تاش ياغدۇرۇشىدىن قورقمامسىلەر؟**﴾ يەنى قاتتىق شامال ئارقىلىق تاشلارنى ئۈچۈرۈپ كېلىپ مېڭەڭلەردىن تۇتۇن چىقىرىشىدىن قورقمامسىلەر؟ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(دېڭىزدا غەرق بولۇپ كېتىشتىن قۇتۇلغىنىڭلار بىلەن) اللەنىڭ سىلەرنى يەرگە يۇتقۇزۇۋېتىشىدىن، ياكى سىلەرگە ئاسماندىن تاش ياغدۇرۇپ ھالاك قىلىشىدىن، ئاندىن سىلەرنى (اللەنىڭ ئازابىدىن ساقلايدىغان) ھېچ ھامىي تاپالماسلىقىڭلاردىن قورقمامسىلەر؟﴾[2].

﴿**(سىلەر ئازابنى كۆرگەن چاغدا) مېنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشۇمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى (يەنى ھەق ئىكەنلىكىنى) بىلىسىلەر**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە ئۇلارنى قاتتىق قورقۇتىدۇ، يەنى شۇ چاغدا سىلەر ئاگاھلاندۇرۇشۇمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغان ۋە ئۇنى ئىنكار قىلغانلارنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىپ قالىسىلەر.

﴿**ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر**﴾ يەنى ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەر ﴿**(پەيغەمبەرلىرىنى) يالغانغا چىقاردى، (ئۇلارنى ئازاب چۈشۈرۈش بىلەن) ئەيىبلىگەنلىكىم قانداق ئىكەن؟**﴾ يەنى ئۇلارنى قاتتىق ۋە دەرتلىك ئازاب چۈشۈرۈش بىلەن جازالىدىم.

---

[1] سۈرە فاتىر 45 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىسرا 68 - ئايەت.

www.munber.org

الله نىڭ قۇدرىتى بىلەن قۇشلارنىڭ ئۇچۇشى الله نىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئۇلار قاناتلىرىنى يايغان ۋە يىغقان ھالدا ئۈستىدە ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا (ئىبرەت كۆزى بىلەن) قارىمامدۇ؟﴾ يەنى قۇشلار ھاۋادا بىرده قاناتلىرىنى يايسا، يەنه بىرده يىغىدۇ. ﴿(قاناتلىرىنى كەرگەن ۋە يىغقان ھالدا) ئۈستىلىرىدە ئۇچۇۋاتقان قۇشلارنى (قاناتلىرىنى ئاچقان ۋە يىغقان چاغدا يەرگە چۈشۈپ كېتىشتىن) پەقەت الله (قۇدرىتى بىلەن)﴾ يەنى قۇشلارغا مەرھەمەت ۋە مېھرى ـ شەپقەت قىلىپ ھاۋادا بويسۇندۇرغان نەرسە بىلەن ﴿تۇتۇپ تۇرىدۇ، الله ھەقىقەتەن ھەر نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى الله مەخلۇقاتلىرىغا پايدىلىق بولغان ھەر قانداق نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى الله تائالا نىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشايدۇ. ﴿ئۇلار قۇشلارنىڭ ھاۋادا ئۇچۇشقا بويسۇندۇرۇلغانلىقىنى كۆرمىدىمۇ؟ ئۇلارنى (ھاۋادىن چۈشۈپ كېتىشتىن) پەقەت الله تۇتۇپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدا ئىمان ئېيتىدىغان قەۋم ئۈچۈن (اللەنىڭ بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار﴾[1].

* * * * * * *

أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ إِلَّا فِى غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُۥ ۚ بَل لَّجُّوا۟ فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِى مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِى سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

سىلەرگە الله ياردەم بەرگەندىن تاشقىرى، يەنە كىم سىلەرگە ياردەمچى قوشۇن بولالايدۇ، كاپىرلار پەقەت ئالدىنىش ئىچىدىدۇر (يەنى شەيتان ئۇلارنى ئازاب نازىل بولمايدۇ دەپ ئالدايدۇ)[20]. ئەگەر الله رىزقىنى تۇتۇپ قالسا، سىلەرگە كىم رىزق بېرىدۇ، ئۇلار تەكەببۇرلۇقتا، ھەقتىن يىراقلىشىشتا ئەزۇيلەپ كەتكەندۇر[21]. زادى قايسى ئادەم يول تاپالايدۇ؟ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ماڭغان ئادەممۇ؟ ياكى قەددىنى رۇس تۇتۇپ تۇز يولدا ماڭغان ئادەممۇ؟[22]. (ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «الله سىلەرنى يارىتتى، سىلەر ئۈچۈن قۇلاقنى، كۆزلەرنى، دىللارنى يارىتتى، سىلەر ئاز شۈكۈر قىلىسىلەر»[23]. ئېيتقىنكى، «الله سىلەرنى يەر يۈزىدە يارىتىپ كۆپەيتتى، (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) اللەنىڭ دەرگاھىغا توپلىنىسىلەر»[24]. ئۇلار: «ئەگەر سىلەر راستچىل بولساڭلار، بۇ ۋەدە قاچان ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ» دەيدۇ[25]. (ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(بۇ ھەقتىكى) ئىلىم (يەنى قىيامەتنىڭ قاچان بولۇشى) اللەنىڭ دەرگاھىدىدۇر، مەن پەقەت ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن»[26]. ئۇلار ئازابنىڭ ئۆزلىرىگە

[1] سۈرە نەھل 79 ـ ئايەت.

www.munber.org

يېقىنلىقىنى كۆرگەن چاغدا يۈزلىرى قارىداپ كېتىدۇ، ئۇلارغا: «مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) تەلەپ قىلغان نەرسىدۇر» دېيىلىدۇ﴿27﴾.

مەخلۇقاتلارغا الله دىن باشقا ھېچكىمنىڭ ياردەم قىلالمايدىغانلىقى ۋە رىزق بېرەلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۈتلارغا چوقۇنغان، ئۇلاردىن ياردەم ۋە رىزق تەلەپ قىلغان مۇشرىكلارنى ئۇلارنىڭ بۇزۇق ئېتىقادلىرى ئۈچۈن قاتتىق ئەيىبلەپ ۋە ئۇلارنىڭ بۈتلاردىن كۈتكەن نەرسىلەرگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ : ﴿**سىلەرگە الله ياردەم بەرگەندىن تاشقىرى، يەنە كىم سىلەرگە ياردەمچى قوشۇن بولالايدۇ**﴾ يەنى سىلەرگە الله دىن باشقا ھېچ دوست تېپىلمايدۇ، سىلەرنى ئازابتىن ھېچكىم قۇتۇلدۇرمايدۇ، سىلەرگە الله دىن باشقا ھېچ ياردەم بەرگۈچى بولمايدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كاپىرلار پەقەت ئالدىنىش ئىچىدىدۇر (يەنى شەيتان ئۇلارنى ئازاب نازىل بولمايدۇ دەپ ئالدايدۇ)**﴾.

﴿**ئەگەر الله رىزقىنى تۇتۇپ قالسا، سىلەرگە كىم رىزق بېرىدۇ**﴾ يەنى ھېچ شېرىكى بولمىغان يېگانە الله دىن باشقا خالىغان نەرسىنى بېرىدىغان، خالىغان نەرسىنى بەرمەيدىغان، خالىغان نەرسىنى يارىتىدىغان ۋە رىزق بېرىدىغان ھېچ ئادەم يوق. مۇشرىكلار بۇنى بىلىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار يەنىلا الله نى قويۇپ بۈتلارغا چوقۇنىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار تەكەببۇرلۇقتا**﴾ يەنى ھەددىدىن ئېشىشنى، بوھتان توقۇشنى ۋە گۈمراھلىقنى داۋاملاشتۇرۇشتا، ﴿**ھەقتىن يىراقلىشىشتا**﴾ يەنى ھەققە قارشى چىقىش، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشتىن باش تارتىش، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈش، ئۇنى ئاڭلاشنى خالىماسلىق ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشمەسلىكتە ﴿**ئەزۋەيلەپ كەتكەندۇر**﴾.

كاپىر بىلەن مۆمىننىڭ مىسالى توغرىسىدا

﴿**زادى قايسى ئادەم يول تاپالايدۇ؟ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ماڭغان ئادەممۇ؟ ياكى قەددىنى رۇس تۇتۇپ تۈز يولدا ماڭغان ئادەممۇ؟**﴾ بۇ مىسالنى الله تائالا مۆمىن بىلەن كاپىر ئۈچۈن مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، كاپىرنىڭ مىسالى بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئىگىلگەن ھالدا ماڭغان، قەددىنى تۈز تۇتالمايدىغان، ئۆزىنىڭ قانداق مېڭىۋاتقانلىقىنى، قەيەرگە كېتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان، بەلكى قارىغۇلارچە تەمتىرەش ۋە ئازغۇنلۇق ئىچىدە مېڭىۋاتقان ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. مانا مۇشۇنداق ئادەم يول تاپالامدۇ؟

﴿**ياكى قەددىنى رۇس تۇتۇپ تۈز يولدا ماڭغان ئادەممۇ؟**﴾ يەنى ئۆزى قەددىنى تۈز تۇتۇپ ماڭىدىغان ۋە ماڭغان يولىمۇ تۈز بولغان ئادەم ئەلۋەتتە تۈز يول تاپالايدۇ. مانا بۇ ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى مىسالىدۇر. ئۇلار ئاخىرەتتىمۇ مۇشۇنداق بولىدۇ. مۆمىن ئۆزىنى كەڭرى جەننەتكە ئېلىپ بارىدىغان تۈز يول ئۈستىگە قەددىنى رۇس تۇتۇپ ماڭغان ھالدا توپلىنىدۇ. كاپىر بولسا ئۆزىنى جەھەننەمگە ئېلىپ بارىدىغان يول ئۈستىدە يۈزىچە ماڭغان ھالدا توپلىنىدۇ. ﴿(الله پەرىشتىلىرىگە ئېيتىدۇ) زۇلۇم قىلغۇچىلارنى، ئۇلارنىڭ (مۇشرىكلىكتىكى، كۇفرىدىكى) قاياشىلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ الله‌نى قويۇپ چوقۇنغان بۈتلىرىنى (مەھشەرگاھقا) توپلاڭلار، ئاندىن ئۇلارنى دوزاخنىڭ يولىغا باشلاڭلار. ئۇلارنى توختىتىپ تۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇلار (جىمى سۆزلىرى ۋە ئىشلىرىدىن) سۇئال ـ سوراق قىلىنىدۇ. (ئاندىن) ئۇلارغا: «نېمىشقا

www.munber.org

(دۇنيادىكى ھالىتىڭلارغا ئوخشاش) بىر ـ بىرىڭلارغا يارىدەم قىلمايسىلەر؟» (دېيىلىدۇ). بەلكى ئۇلار بۇگۈن بويسۇنغۇچىلاردۇر﴾[1].

ئىمام ئەھمەد ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئىنسانلار قانداقمۇ يۈزلىرى بىلەن ماڭدۇرۇلۇپ توپلىنىدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىنسانلارنى پۇتلىرى بىلەن ماڭدۇرۇشقا قادىر الله ئۇلارنى يۈزلىرى بىلەن ماڭدۇرۇشقا قادىر ئەمەسمۇ؟» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

مەخلۇقاتلارنى يارىتىشقا قادىر الله نىڭ قىيامەتنى قايىم قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، الله سىلەرنى يارىتتى**﴾ يەنى سىلەر ئىلگىرى تىلغا ئېلىنغىدەك نەرسە ئەمەس ئىدىڭلار، الله كېيىن سىلەرنى يوقلۇقتىن بارلىققا كەلتۈردى.

﴿**سىلەر ئۈچۈن قۇلاقنى، كۆزلەرنى، دىللارنى**﴾ يەنى ئەقىل ـ ئىدراكنى ﴿**يارىتتى، سىلەر ئاز شۈكۈر قىلىسىلەر**﴾ يەنى الله غا ئىتائەت قىلىشتا، ئەمىر ـ پەرمانلىرىنى ئورۇنداشتا ۋە توسقان ئىشلىرىدىن يېنىشتا الله سىلەرگە نېمەت قىلىپ بەرگەن بۇ نەرسىلەرنى ئاز ئىشلىتىسىلەر.

﴿**ئېيتقىنكى، الله سىلەرنى يەر يۈزىدە يارىتىپ كۆپەيتتى**﴾ يەنى الله سىلەرنى خىلمۇ ـ خىل تىل، خىلمۇ ـ خىل رەڭ، خىلمۇ ـ خىل سۈپەت، خىلمۇ ـ خىل شەكىل ۋە خىلمۇخىل سۈرەت بىلەن يارىتىپ، زېمىننىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تاراتتى ۋە كۆپەيتتى.

﴿**(ھېساب بېرىش ئۈچۈن) الله نىڭ دەرگاھىغا توپلىنىسىلەر**﴾ يەنى زېمىننىڭ بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغىچە تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىن الله نىڭ دەرگاھىغا توپلىنىسىلەر. الله خۇددى سىلەرنى تارقىتىۋەتكىنىدەك يەنە توپلايدۇ، دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانىدەك ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلدۈرىدۇ.

الله تائالا قىيامەتنى ئىنكار قىلغان ۋە ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى يىراق سانىغان كاپىرلاردىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار: «ئەگەر سىلەر راستچىل بولساڭلار، بۇ ۋەدە قاچان ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ» دەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار: زېمىنغا چېچىلىپ كەتكەندىن كېيىن سىلەر دەۋاتقان بۇ يىغىلىش قاچان ئەمەلگە ئاشىدۇ؟ دېيىشىدۇ.

﴿**(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(بۇ ھەقتىكى) ئىلىم (يەنى قىيامەتنىڭ قاچان بولۇشى) الله نىڭ دەرگاھىدىدۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭ يۈز بېرىدىغان مۇئەييەن بىر ۋاقتىنى غالىب ۋە بۈيۈك الله دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. لېكىن، الله مېنى سىلەرگە قىيامەتنى چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقى ھەققىدە خەۋەر قىلىشقا بۇيرۇدى. سىلەر ھەزەر ئەيلەڭلار.

﴿**مەن پەقەت ئوچۇق ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن**﴾ يەنى مېنىڭ ۋەزىپەم پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر، مەن تەبلىغنى سىلەرگە يەتكۈزدىم.

﴿**ئۇلار ئازابنىڭ ئۆزلىرىگە يېقىنلىقىنى كۆرگەن چاغدا يۈزلىرى قارىداپ كېتىدۇ**﴾ يەنى قىيامەت قايىم بولۇپ كاپىرلار ئۇنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن چاغدا، ئازابنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ ۋە يۈزلىرى قارىداپ كېتىدۇ. چۈنكى، كېلىۋاتقان ھەر قانداق نەرسىنىڭ زامانى ئۆزۈن بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ چوقۇم كېلىدۇ. ئۇلار ئىنكار قىلغان بۇ ئازاب يۈز بەرگەندە ئۆزلىرىنى كۆتۈپ تۇرۇۋاتقان يامانلىقنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يۈزلىرى قارىداپ كېتىدۇ. ئۇلارنى ئۇيلاپ باقمىغان ۋە دىللىرىغا كېچىپ باقمىغان قاتتىق ئازاب بولغان يەنى الله نىڭ ئازابى ئورىۋالىدۇ. ﴿ئەگەر (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغانلارنىڭ

[1] سۈرە ساففات 22 ـــ 26 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئىگىدارچىلىقىدا يەر يۈزىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى يەنە شۇنىڭدەك بىر ھەسسە كۆپ نەرسە بولىدىغان بولسا، قىيامەت كۈنىدىكى قاتتىق ئازاب ئۈچۈن ئۇنى فىدىيە بەرگەن بولاتتى، ئۇلارغا الله تەرىپىدىن (بۇ دۇنيادىكى چاغلىرىدا) ئويلاپ باقمىغان ئازابلار ئاشكارا بولىدۇ. ئۇلارغا ئۇلارنىڭ (دۇنيادا) قىلغان يامان ئىشلىرى ئاشكارا بولىدۇ، ئۇلارنىڭ (دۇنيادىكى چاغدا پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىنى) مەسخىرە قىلغانلىقلىرىنىڭ جازاسى ئۈچۈن ئۇلارنى (قاتتىق) ئازاب ئورىۋالىدۇ﴾[1] شۇڭا ئەيىبلەش ۋە مالامەت قىلىش يۈزىسىدىن ئۇلارغا مۇنداق دېيىلىدۇ: ﴿**مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) تەلەپ قىلغان نەرسىدۇر**﴾ يەنى سىلەر تېز كېلىشىگە ئالدىراپ كەتكەن ئازابتۇر.

* * * * * * *

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَهۡلَكَنِيَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوۡ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلۡكَٰفِرِينَ مِنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ﴿٢٨﴾ قُلۡ هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيۡهِ تَوَكَّلۡنَاۖ فَسَتَعۡلَمُونَ مَنۡ هُوَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٢٩﴾ قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَصۡبَحَ مَآؤُكُمۡ غَوۡرٗا فَمَن يَأۡتِيكُم بِمَآءٖ مَّعِينِۢ ﴿٣٠﴾

(ئى مۇھەممەد! سېنىڭ ئۆلۈمىڭنى ئارزۇ قىلىدىغان مۇشرىكلارغا) ئېيتقىنكى، «ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! ئەگەر الله (سىلەر ئارزۇ قىلغانىدەك) مېنى ۋە مەن بىلەن بولغان (مۆمىنلەرنى) ھالاك قىلىدىغان بولسا، ياكى (بىزنىڭ ئەجىلىمىزنى تەخىر قىلىپ) بىزگە رەھىم قىلىدىغان بولسا (سىلەرگە نېمە پايدا بار)، كاپىرلارنى قاتتىق ئازابتىن كىم قۇتۇلدۇرىدۇ؟»[28]. ئېيتقىنكى، «ئۇ ناھايىتى مېھرىبان الله‌دۇر، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلدۇق، سىلەر كىمنىڭ روشەن گۇمراھلىقتا ئىكەنلىكنى كېلىكۈسىدە بىلىسىلەر»[29]. (ئۇلارغا) «ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟ (سۈيىڭلار يەر ئاستىغا) سىڭىپ كەتسە، سىلەرگە كىم ئېقىن سۇ كەلتۈرۈپ بېرىدۇ»[30] دېگىن.

مۆمىنلەرنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىنىڭ كاپىرلارنى ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇرالمايدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! الله نى ئىنكار قىلغان ۋە الله نىڭ نېمەتلىرىگە تانغان ئەنە شۇ مۇشرىكلارغا ﴿**ئېيتقىنكى، «ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! ئەگەر الله (سىلەر ئارزۇ قىلغانىدەك) مېنى ۋە مەن بىلەن بولغان (مۆمىنلەرنى) ھالاك قىلىدىغان بولسا، ياكى (بىزنىڭ ئەجىلىمىزنى تەخىر قىلىپ) بىزگە رەھىم قىلىدىغان بولسا (سىلەرگە نېمە پايدا بار)، كاپىرلارنى قاتتىق ئازابتىن كىم قۇتۇلدۇرىدۇ؟»**﴾ يەنى ئۇزەڭلار ئۆزەڭلار قۇتقۇزۇڭلار، سىلەر تەۋبە قىلىپ الله نىڭ دىنىغا قايتمىساڭلار، سىلەرنى الله نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسە قۇتۇلدۇرالمايدۇ. الله نىڭ ئازابىنىڭ بىزگە چۈشۈشىنى ئارزۇ قىلىشىڭلار سىلەرگە ھېچ پايدا بەرمەيدۇ. الله بىزنى سىلەر ئارزۇ قىلغاندەك ئازابلىسۇن ياكى بىزگە مەرھەمەت قىلىپ ئۆمرىمىزنى ئۇزۇن قىلسۇن، سىلەرگە بەرىبىردۇر. سىلەر الله نىڭ سىلەرگە چۈشىدىغان قاتتىق ئازابىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسىلەر.

﴿**ئېيتقىنكى، «ئۇ ناھايىتى مېھرىبان الله‌دۇر، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلدۇق**﴾ يەنى بىز ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله غا ئىمان

[1] سۈرە زۇمەر 47 ــ 48 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئېيتتۇق، بارلىق ئىشلىرىمىزدا ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلدۇق. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله غا ئىبادەت قىلغىن ۋە الله غا تەۋەككۈل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى الله غا تاپشۇرغىن)﴾[1].

﴿**سىلەر كىمنىڭ روشەن گۇمراھلىقتا ئىكەنلىكىنى كەلگۈسىدە بىلىسىلەر**﴾ يەنى بىز ۋە سىلەردىن قايسى بىرىمىزنىڭ گۇمراھلىقتا ئىكەنلىكىنى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشى ئاقىۋەتنىڭ زادى كىمگە مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى كەلگۈسىدە بىلىپ قالىسىلەر.

الله نىڭ بۇلاقلاردىن چىقىدىغان سۇدىن ئىبارەت نېمەتىنى ئەسلىتىش بىلەن بىرگە ئۇنىڭ يوقلىپ كېتىشىدىن قورقۇتقانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بەندىلىرىگە ئاتا قىلغان مەرھەمەتىنى ئىزھار قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئۇلارغا) «ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟ (سۇيىڭلار يەر ئاستىغا) سىڭىپ كەتسە**﴾ يەنى سۇيىڭلار ئۆتكۇر پالتا ـ جوتۇلىرىڭلارنى ۋە پۈتۈن كۈچۈڭلارنى ئىشقا سېلىپمۇ چىقىرالمايدىغان يەر قاتلىمىنىڭ ئاستىغا سىڭىپ كەتسە، ﴿**سىلەرگە كىم ئېقىن سۇ كەلتۈرۈپ بېرىدۇ» دېگىن**﴾ يەنى يەرنىڭ ئۈستىدىكى بۇلاقلاردىن ئېقىپ تۇرىدىغان تاتلىق سۇنى سىلەرگە كىم كەلتۈرۈپ بېرەلەيدۇ؟ غالىب ۋە بۈيۈك الله دىن باشقا ھېچ نەرسە ئۇنداق قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ. الله تائالا ئۆز پەزلى ۋە مەرھەمىتى بىلەن بۇلاقلار ئارقىلىق سىلەرگە تاتلىق سۇ چىقىرىپ بېرىپ، ئۇنى زېمىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا بەندىلەرنىڭ ئېھتىياجىنىڭ ئاز كۆپلىگىگە قارىتا قىلىپ ئاققۇزۇپ بەردى.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇلكنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر.

www.munber.org

[1] سۈرە ھۇد 123 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە قەلەم	52 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

نٓ ۚ وَٱلْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ۝١ مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ۝٢ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝٣ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ۝٥ بِأَييِّكُمُ ٱلْمَفْتُونُ ۝٦ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ۝٧

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

نۇن. قەلەم بىلەن ۋە ئۇلار يازغان نەرسىلەر بىلەن قەسەمكى[1]. (ئى مۇھەممەد!) سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نېمىتى بىلەن، (مۇشرىكلار ئېيتقاندەك) مەجنۇن ئەمەسسەن[2]. مۇقەررەركى، سەن ئەلۋەتتە ئۈكسىمەس ساۋابقا ئېرىشىسەن[3]. (ئى مۇھەممەد!) سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن[4]. كەلگۈسىدە قايسىڭلارنىڭ مەجنۇن ئىكەنلىكىنى سەن كۆرىسەن، ئۇلارمۇ كۆرىدۇ[5-6]. شۈبھىسىزكى، سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغانلارنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقۇچىلارنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ[7].

ئۇزۇپ ئوقۇلىدىغان ئېلىببە ھەرپىلىرى ھەققىدە سۈرە بەقەرەنىڭ بېشىدا بايان قىلىندى. اللە تائالانىڭ ﴿ نٓ ﴾ دېگەن ئايىتى اللە تائالانىڭ ﴿ قٓ ﴾ ﴿ صٓ ﴾ دېگەن ئايەتلىرىگە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنىڭ بېشىدا كېلىپ ئۇزۇپ ئوقۇلىدىغان ھەرپىلەرگە ئوخشاش ھەرپ بولۇپ يۇقىرىدا بۇ ھەقتە تەپسىلي بايان قىلىندى، ئۇنى بۇ يەردە قايتا تەكرالاش ھاجەتسىز.

قەلەمنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**قەلەم بىلەن ۋە ئۇلار يازغان نەرسىلەر بىلەن قەسەمكى**﴾ بۇ ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسى خەت يازىدىغان ھەر قانداق قەلەمنى كۆرسىتىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى﴾[1] اللە تائالا بۇ قەسەم ئارقىلىق ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان يېزىشنى ئۆگىتىشتىن ئىبارەت

[1] سۈرە ئەلەق 3 ــ 5 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

نېمىتىنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ دىققىتىنى بۇ بۇيۇك نېمەتكە قارىتىدۇ. چۈنكى بىلىمگە يېزىش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدۇ.

﴿**ۋە ئۇلار يازغان نەرسىلەر بىلەن قەسەمكى**﴾ سۆزىدى: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى پەرىشتىلەر بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىدىن يازغان نەرسە بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. باشقا تەپسىرشۇناسلار: بۇ ئايەتتىكى قەلەمدىن الله تائالا ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىشتىن 50 مىڭ يىل ئىلگىرى مەخلۇقاتلارنىڭ تەقدىرىنى يازغان چاغدا، تەقدىرنى يېزىشقا بۇيرۇغان قەلەم كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

ئۇلار بۇ قەلەم ھەققىدە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرنى بايان قىلدى. ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋەلىد ئىبنى ئۇبادەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاتام سەكراتقا چۈشۈپ قالغان چاغدا، مېنى چاقىرىپ مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «شەك ـ سۈبھىسىزكى، الله تۇنجى قىلىپ قەلەمنى يارىتتى، ئاندىن ئۇنىڭغا: يازغىن، دېدى. قەلەم: ئى پەرۋەردىگارىم! نېمىنى يازىمەن؟ دېدى. الله: تەقدىرنى ۋە تاكى قىيامەتكىچە، تائەبەتكىچە بولىدىغان ئىشلارنى يازغىن، دېدى» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد ۋە تىرمىزى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كاتتىلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قەلەم بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نېمىتى بىلەن، (مۇشرىكلار ئېيتقاندەك) مەجنۇن ئەمەسسەن**﴾ يەنى الله غا ھەمدۇ سانا بولسۇنكى، سەن سېنىڭ قەۋمىڭدىن سەن ئېيلىپ كەلگەن ھىدايەتنى ۋە روشەن ھەقىقەتنى ئىنكار قىلغان، بۇ ھەقتە سېنى ساراڭغا ئوخشاتقان نادانلار ئېيتقاندەك مەجنۇن ئەمەسسەن.

﴿**مۇقەررەركى، سەن ئەلۋەتتە ئۈكسىمەس ساۋابقا ئېرىشىسەن**﴾ يەنى سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەمر ـ پەرمانىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزگەنلىكىڭ، ئۇلارنىڭ ساڭا يەتكۈزگەن ئەرزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن كاتتا ئەجرگە، ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ۋە توختاپ قالمايدىغان ھېسابسىز، بۇيۇك ساۋابقا ئېرىشىسەن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿بۇ ئۇلارغا قىلىنغان) ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ئىنئامدۇر﴾[1] ﴿پەقەت ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا. بۇلارغا ئۈزۈلمەس ساۋاب بېرىلىدۇ﴾[2] مۇجاھىد: ﴿**ئۈكسىمەس ساۋابقا ئېرىشىسەن**﴾ دېگەن ئايەتنى: ھېسابسىز ساۋابقا ئېرىشىسەن دەپ تەپسىر قىلغان. بۇ سۆز يۇقىرىدا ئېيتقانلىرىمىزنى تەكىتلەيدۇ.

﴿سەن ھەقىقەتەن بۇيۇك ئەخلاققا ئىگىسەن﴾ دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) سەن ھەقىقەتەن بۇيۇك ئەخلاققا ئىگىسەن**﴾ ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئى مۇھەممەد! سەن ھەقىقەتەن ئىسلامدىن ئىبارەت كاتتا دىن ئۈستىدەدۇرسەن. مۇجاھىد، ئەبۇمالىك، سۈددى، رەبئى ئىبنى ئەنەس، زەھھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنداق دېگەن.

---

[1] سۈرە ھود 108 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە تىن 6 ـ ئايەت.

www.munber.org

سەئىد ئىبنى ئەبۇئۇرۋە قەتادەنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىزگە خەۋەر قىلىنىشىچە سەئىد ئىبنى ھىشام ئائىشەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى ھەققىدە سورىغاندا، ئائىشە: سەن قۇرئان ئوقۇمامسەن؟ دېگەن. سەئىد: مەن قۇرئان ئوقۇيمەن، دېگەن. ئائىشە: شەك ـ شۈبھىسىزكى، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى دېگەن. بۇنى ئابدۇرازاقمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش رىۋايەت قىلغان، بۇنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمنىڭ بۇيرۇقلىرىغا ۋە چەكلىمىرىگە چىڭ ئېسىلغان بولۇپ، ئۆزىدە يارىتىلغان (قۇرئانغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان بەزى) تەبىئى مىجەزىنى تاشلاپ، قۇرئان كەرىمنى ئۆزىگە ئىسىل سۈپەت ۋە ئەخلاق ئۆلچىمى قىلىپ ئۆزلەشتۈرگەن. قۇرئان كەرىم نېمىگە بۇيرۇسا، شۇنى قىلغان، نېمىدىن توسسا شۇنى قىلمىغان. بۇ ئىسىل ئەخلاقلاردىن سىرت يەنە ئاللا تائالا ئۇنىڭدا ياراتقان ھايالىق، سېخىلىق، باتۇرلۇق، كەچۈرۈمچان ۋە مېھرىبانلىق قاتارلىق كاتتا ئەخلاقلار بار. ئۇنىڭدا ھەر قانداق ئېسىل ۋە گۈزەل ئەخلاقلار تېپىلىدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا 10 يىل خىزمەت قىلدىم. ئۇ ماڭا بىر قېتىممۇ "ئوھوي" دەپ باقمىدى، ئۇ مەن قىلغان بىرەر ئىشنى: نېمىشقا بۇ ئىشنى قىلدىڭ؟ دەپ باقمىدى، مەن قىلمىغان بىرەر ئىشنى: بۇ ئىشنى قىلساڭ بولمامدۇ؟ دەپمۇ باقمىدى. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ ياخشى ئەخلاقلىق ئادەم ئىدى. مەن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالقىنىدىن يۇمشاقراق نە يىپەك، نە شاي. تەرىدىن بەكرەك خۇشپۇراق چىقىدىغان نە مىسك، نە ئەتىر پۇراپ باقمىدىم.

ئىمام بۇخارى بەرانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ چىرايلىق يۈزلۈك ۋە ئەڭ ياخشى ئەخلاقلىق ئىدى. ئۇ ئېگىزمۇ ئەمەس، پاكامۇ ئەمەس ئوتتۇرا بوي ئادەم ئىدى. بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

ئىمام ئەھمەد ئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نە بىرەر خىزمەتچىسىنى، نە ئايالىنى، نە بىرەر نەرسىنى بىرەر كاچات ئۇرۇپ باقمىدى. الله يولىدا جىھاد قىلىپ دۈشمەننى ئۇرۇش بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ئۇنىڭغا ئىككى ئىشتىن بىرىنى تاللاش ئىختىيارلىقى بېرىلسە، تاللىغان ئىشتا گۇناھلا بولمىسا، ئۇ بۇ ئىككى ئىشنىڭ ئاسىنىنى تاللاشنى ياخشى كۆرەتتى. ئەگەر گۇناھ بولىدىغان ئىش بولسا، گۇناھتىن ئەڭ يىراق تۇراتتى. ئۇ ئۆزىگىلا ئالاقىدار بىرەر ئىشتا ئۆزى ئۆچۈن ھېچ ئادەمدىن ئىنتىقام ئالمىدى، ئۇ پەقەت الله چەكلىگەن ئىشلارغا تاجاۋۇز قىلىنغاندىلا غالىب ۋە بۇيۇك الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئىنتىقام ئالدى.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « مەن پەقەت ياخشى ئەخلاقلارنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن يەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم » .

﴿**كەلگۈسىدە قايىسىڭلارنىڭ مەجنۇن ئىكەنلىكىنى سەن كۆرىسەن، ئۇلارمۇ كۆرىدۇ**﴾ ئى مۇھەممەد! كەلگۈسىدە سەن كىمنىڭ گۇمراھ ۋە مەجنۇن ئىكەنلىكىنى بىلىسەن، سېنى ئىنكار قىلغان ۋە ساڭا قارشى چىققانلارمۇ بىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار ئەتە (يەنى ئاخىرەتتە) كىمنىڭ يالغانچى، مۇتەكەببىر ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ﴾[1] ﴿شۈبھىسىزكى، بىز ياكى سىلەر چوقۇم ھىدايەتتىدۇرمىز، يا روشەن گۇمراھلىقتىدۇرمىز﴾[2].

---

[1] سۈرە قەمەر 26 ـ ئايەت

[2] سۈرە سەبەئ 24 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىبنى جۈرەيج تەپسىرى بولۇۋاتقان بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىيامەت كۈنىدە قايسىغۇلارنىڭ مەجنۇن ئىكەنلىكىنى سەن بىلسەن، ئۇلارمۇ بىلىدۇ.

﴿**شۇبھىسىزكى، سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغانلارنى ئوبدان بىلىدۇ، ھىدايەت تاپقۇچىلارنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا سىلەر ۋە ئۇلاردىن ئىبارەت ئىككى گۇرۇھنىڭ قايسىنىڭ ھىدايەت تاپقۇچى ۋە قايسىنىڭ ھەقتىن ئاداشقان گۇرۇھ ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ.

* * * * * * *

فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩ وَلَا تُطِعۡ كُلَّ حَلَّافٖ مَّهِينٍ ۝١٠
هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ ۝١١ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلِّۭ بَعۡدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝١٣ أَن كَانَ ذَا مَالٖ
وَبَنِينَ ۝١٤ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٥ سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلۡخُرۡطُومِ ۝١٦

ئىنكار قىلغۇچىلارغا ئىتائەت قىلمىغىن[8]. ئۇلار سېنىڭ ئۆزلىرى بىلەن مادارا قىلىشىڭنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ (سەن بىلەن) مادارا قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ[9]. قەسەمخور، پەس، غەيۋەتخور، سۆزىنچى، بېخىل، ھەددىدىن ئاشقۇچى، گۇناھكار، قوپال، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھارامدىن بولغان ئادەم (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرە) گە ئىتائەت قىلمىغىن[10-13]. بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز ئۇنىڭغا ئوقۇپ بېرىلسە، ئۇنىڭ مال - مۈلكى ۋە ئوغۇللىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، «(بۇ) بۇرۇنقىلارنىڭ ھېكايىلىرىدۇر» دەيدۇ[14-15]. ئۇنىڭ بۇرنىنى داغلاپ بەلگە سالىمىز[16].

ھەقنى ئىنكار قىلغۇچى كاپىرلارنىڭ بېسىمنى، پىكىر تەلەپلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن توسۇش ۋە ئۇلارنىڭ يېرىم يولدا ئۇچرىشىشنى خالايدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: خۇددى بىز ساڭا توغرا شەرىئەتنى ۋە بۇيۇك ئەخلاقنى نېمەت قىلىپ ئاتا قىلغىنىمىزدەك ﴿**ئىنكار قىلغۇچىلارغا ئىتائەت قىلمىغىن. ئۇلار سېنىڭ ئۆزلىرى بىلەن مادارا قىلىشىڭنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ (سەن بىلەن) مادارا قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر سەن ئۇلارنىڭ ئۆز ئىلاھلىرىغا ئىبادەت قىلىشىغا رۇخسەت قىلساڭ، ئۇلارمۇ سېنىڭ ئۆز ئىلاھىڭغا ئىبادەت قىلىشىڭغا رۇخسەت قىلىدۇ. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار سېنىڭ بۇ ھەق يولنى تاشلاپ ئۆزلىرىنىڭ باتىل ئىلاھلىرىغا مايىل بولۇشۇڭنى ئارزۇ قىلىشىدۇ.

﴿**قەسەمخور، پەس، غەيۋەتخور، سۆزىنچى، بېخىل، ھەددىدىن ئاشقۇچى، گۇناھكار، قوپال، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھارامدىن بولغان ئادەم (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرە) گە ئىتائەت قىلمىغىن**﴾ بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، پەسكەش، يالغانچى، دەللال - پاكىتتا ئاجىز كەلگەنلىكى ئۈچۈن ھەر زامان ۋە ھەر ۋاقىت اللە تائالانىڭ ئىسملىرىنى قوللىنىپ ۋە ئۇنى ناموۋاپىق ئورۇندا ئىشلىتىپ، يالغان قەسەملەرنى قىلىش ئارقىلىق قوغدىنىدۇ.

﴿**سۆزىنچى**﴾ يەنى كىشىلەرنىڭ ئارىسىنى بۇزۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قاتراپ يۈرۈپ گەپ توشۇغۇچى، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى جاراھەتلەندۈرۈپ سىلە - رەھمىنى ئۈزگۈچى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم تاۋۇستىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى قەبرىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدى: «بۇ قەبرىدىكىلەرگە

www.munber.org

ھەقىقەن ئازاب قىلىنۇبتىپتۇ، ئۇلار چوڭ گۇناھ تۇپەيلىدىن ئازاب قىلىنماپتۇ، بەلكى ئۇلارنىڭ بىرى دۇنيادىكى چاغدا كىيمىگە سۈيدۈكنىڭ چاچراپ كېتىشىدىن ساقلانمايدىغان، يەنە بىرى كىشىلەر ئارىسىدا سۆزخەنچىلىك قىلىدىغان ئادەم ئىكەن». بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ھۇزەيفىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىشىلەرنىڭ سۆزىنى ئوغرىلىقچە تىڭشىغۇچى جەننەتكە كىرەلمەيدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**بېخىل، ھەددىدىن ئاشقۇچى، گۇناھكار**﴾ يەنى ئۇ بېخىللىق قىلىپ ئۇستىگە ۋاجىب بولغان نەرسىنى بەرمەيدۇ ۋە قولىدىكى ياخشىلىق قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلمايدۇ، الله ھالال قىلىپ بەرگەن نەرسىنى ئىستېمال قىلىشتا يولغا قويۇلغان بەلگىلىمىلەردىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ، ھارام قىلىنغان ئىشلارنى قىلىپ گۇناھ ئۆتكۈزىدۇ.

﴿**قوپال، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھارامدىن بولغان ئادەم**﴾ بۇ ئايەتتىكى "قوپال" دېگەن سۆزدىن مەجەزى توڭ، باغرى قاتتىق، مۇز چىراي ۋە بېخىل ئادەم كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد، ھارىسە ئىبنى ۋەھبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن سىلەرگە جەننەت ئەھلىدىن خەۋەر بېرەيمۇ؟ ئاجىز، كىشىلەر تەرىپىدىن كەمسىتىلىدىغان، ئەگەر الله نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلسا، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىدىغان ھەر بىر ئادەم جەننەت ئەھلىدۇر. مەن سىلەرگە دوزاخ ئەھلىدىن خەۋەر بېرەيمۇ؟ قوپال، باغرى قاتتىق ۋە ھەقتىن باش تارتقۇچى ھەر بىر ئادەم دوزاخ ئەھلىدۇر». ۋەكىئنىڭ رىۋايىتىدە: « قوپال، باغرى قاتتىق، مۇز چىراي ۋە بېخىل ھەر بىر ئادەم دوزاخ ئەھلىدۇر» دېيىلگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايە قىلغان.

ئىمام بۇخارى ﴿**قوپال، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھارامدىن بولغان ئادەم**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كىشى قۇرەيش قەبىلىسىدىن بولۇپ، ئەن سىلىنغان قويغا ئوخشاش ئەسكى نامى بار ئادەم ئىدى. بۇنىڭ مەنىسى ئۇ، ئەن سىلىنغانلىقتىن قويلار ئارىسىدا ئاسان تونۇلىدىغان مەشھۇر قويغا ئوخشاش دېگەنلىك بولىدۇ. ئەرەبلەر نىكاھسىز تۇغۇلغان ئادەمنى ھارامدىن بولغان ئادەم دەيدۇ، ئىبنى جەرىر ۋە بىر قانچە ئىمامىلار شۇنداق دېگەن.

﴿**بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز ئۇنىڭغا ئوقۇپ بېرىلسە، ئۇنىڭ مال - مۈلكى ۋە ئوغۇللىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، «(بۇ) بۇرۇنقىلارنىڭ ھېكايىلىرىدۇر»، دەيدۇ**﴾ الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: الله ئۇنىڭغا نېمەت قىلىپ بەرگەن مال - مۈلۈك ۋە ئوغۇللارنىڭ بەدىلىگە ئۇ غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ ئايەتلىرىگە كاپىر بولىدى، الله دىن يۈز ئۆرۈدى ۋە الله نىڭ ئايەتلىرىنى بۇرۇنقىلارنىڭ ھېكايىلىرىدىن ئىبارەت سۆزلەردۇر دەپ بىلجىرلىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد!﴾ مەن تەنھا ياراتقان كىشىنى (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرەنى) ماڭا قويۇۋەت. ئۇنىڭغا نۇرغۇن مال بەردىم. ئۇنىڭغا كۆز ئالدىدا تۇرىدىغان ئوغۇللارنى بەردىم. ئۇنىڭ ئابرۇيىنى ئۆستۈردۈم. ئاندىن ئۇ يەنە كۆپ ھېرىشمىنى تەمە قىلىدۇ. ياق، (يەنى ئۇنىڭ خالىغىنى بولمايدۇ)، چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە قارشى چىقتى. ئۇنىڭغا قاتتىق ئازابىمنى تېتىتىمەن. ئۇ (پەيغەمبەر ۋە قۇرئان ھەققىدە) ئويلاندى، (قۇرئان توغرۇلۇق نېمە دېيىشنى ۋە قانداق بوھتان قىلىشنى) پىلانلىدى. لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. ئاندىن ئۇ قارىدى. ئاندىن قوشۇمسىنى تۇردى ۋە چىرايىنى

www.munber.org

پۈرۈشتۈردى. ئاندىن (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى (پەيغەمبەرگە ئەگىشىشتىن) تەكەببۇرلۇق بىلەن باش تارتتى. «بۇ (كالامۇللە ئەمەس) پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، بۇ پەقەت ئىنسان سۆزىدۇر» دېدى. ئۇنى مەن سەقەرگە (يەنى دوزاخقا) سالىمەن. سەقەرنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟ ئۇ ھېچ نەرسىنى قالدۇرمايدۇ، قويمايدۇ (بەلكى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ). ئۇ (چوڭلۇقىدىن) ئىنسانلارنىڭ (كۆزلىرىگە يىراق مۇساپىلەردىن) كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭغا 19 پەرىشتە مۇئەككەلدۇر﴾[1].

﴿**ئۇنىڭ بۇرنىنى داغلاپ بەلگە سالىمىز**﴾ ئىبنى جەرىر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بىز ئۇنىڭ ئىشىنى روشەن ۋە ئوچۇق بايان قىلىمىز، ھەتتا ئۇنى ھەممە ئادەم بىلىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئۇلارغا خۇددى بۇرۇنلىرى داغلاپ بەلگە سېلىنغان ئادەملەر ھەممىگە تونولۇپ كەتكەندەك مەخپىي قالمايدۇ. باشقا تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭ يۈزىگە دوزاخ ئەھلىنىڭ يۈزلىرىگە سېلىنىدىغان بەلگىنى سالىمىز. يەنى قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ يۈزىنى قارا قىلىۋېتىمىز دېگەنلىك بولىدۇ. دەيدۇ.

* * * * * * *

إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟ مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُوا۟ وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا۟ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى (يەنى مەككە ئاھالىسىنى) مەلۇم باغنىڭ ئىگىلىرىنى سىنىغاندەك (قاھەتچىلىك، ئاچارچىلىققا دۇچار قىلىش بىلەن) سىنىدۇق. ئۇلار (يەنى باغنىڭ ئىگىلىرى) ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى (كەمبەغەللەر ئۇقمىسۇن، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمەيلى دېيىشىپ) سەھەردىلا ئۇزۇۋۇلىشقا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى[17]. ئۇلار خۇدا خالىسا دېمىكەن ئىدى[18]. ئۇلار ئۇخلاۋاتقاندا، باغقا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ئازاب (يەنى يانغىن) نازىل بولۇپ، باغ (كۆيۈپ) قاپقارا كۈلدەك بولۇپ قالدى[19،20]. ئۇلار: «ئەگەر (مېۋىلەرنى) ئۈزمەكچى بولساڭلار باغقا بېرىڭلار» دەپ، ئەتىگەندە بىر-بىرىنى توۋلاشتى[21،22]. ئۇلار ماڭدى، يولدا كېتىۋېتىپ: «بۈگۈن باغقا ھەرگىز بىر مىسكىنمۇ كىرمىسۇن» دېيىشىپ پىچىرلاشتى[23،24]. ئۇلار: (مىسكىنلەرنى باغقا كىرىشتىن) توسىيالايمىز دېگەن

[1] سۈرە مۇدەسسىر 11 ــ 30 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئوي بىلەن، ئەتىگەندە تۇرۇشتى[25]. ئۇلار باغنىڭ (كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەنلىكىنى) كۆرۈپ: «بىز ھەقىقەتەن ئېزىپ قېلىپتۇق، ياق بىز (باغنىڭ مېۋىسىدىن) قۇرۇق قېلىپتۇق» دېدى[26-27]. ئۇلارنىڭ ياخشىسى (يەنى ئەڭ ئەقىللىقى): «سىلەر نېمىشقا اللەغا تەۋبە قىلىپ تەسبىھ ئېيتمايسىلەر دېمىگەنمىدىم؟» دېدى[28]. ئۇلار: «پەرۋەردىگارىمىز! سېنى پاك ئېتىقاد قىلىمىزكى، بىز (مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى مەنئى قىلىش بىلەن) ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇق» دېدى[29]. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ ئۆزئارا مالامەت قىلىشتى[30]. ئۇلار دېيىشتى: «ۋاي بىزگە! بىز ھەقىقەتەن ھەددىمىزدىن ئېشىپتۇق[31]. ئۈمىدكى، پەرۋەردىگارىمىز بىزگە بۇنىڭدىن ياخشىراق باغنى بەرگەي، بىز ئالۇەتتە پەرۋەردىگارىمىزدىن ئۈمىد قىلغۇچىلارمىز»[32]. ئازاب مانا مۇشۇنداقتۇر (يەنى قۇرەيشكىمۇ باغ ئىگىلىرىگە چۈشكەن ئازاب چۈشىدۇ). ئەگەر ئۇلار بىلسە، ئاخىرەتنىڭ ئازابى تېخىمۇ قاتتىقتۇر[33].

كاپىرلارنىڭ ئەملىنىڭ بىكار بولۇپ كېتىدىغانلىقىنىڭ مىسالى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇنىڭ قۇرەيش كاپىرلىرىغا مىسال قىلىپ كۆرسەتتى. اللە تائالا ئۇلارغا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىپ، بۇ بۈيۈك رەھمەتنى ئۇلارغا ئاتا قىلدى ۋە بۇ كاتتا نېمەتنى بەردى. بىراق ئۇلار ئۇنى يالغانغا چىقىرىش، پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلىش ۋە ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش قوزغاش بىلەن جاۋاپ قايتۇردى. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى (يەنى مەككە ئاھالىسىنى) مەلۇم باغنىڭ ئىگىلىرىنى سىنىغاندەك (قەھەتچىلىك، ئاچارچىلىققا دۇچار قىلىش بىلەن) سىنىدۇق**﴾ بۇ باغ ھەر تۇرلۈك مېۋىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان باغ ئىدى. ﴿**ئۇلار (يەنى باغنىڭ ئىگىلىرى) ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى (كەمبەغەللەر ئۇقمىسۇن، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمەيلى دېيىشىپ) سەھەردىلا ئۈزۈۋېلىشقا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار كەمبەغەللەر ۋە سائىللارنىڭ بىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ مەھسۇلاتىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىلا ئېلىۋىلىش، ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى سەدىقە بەرمەسلىك ئۈچۈن باغنىڭ مېۋىلىرىنى تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئۈزۈۋېلىشقا ئۆزئارا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى.

﴿**ئۇلار خۇدا خالىسا دېمىگەن ئىدى**﴾ يەنى ئۇلار قەسەم قىلغان چاغدا، اللە خالىسا دېمىگەن ئىدى. شۇڭا اللە تائالا ئۇلارغا قەسەملىرىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش پۈرسىتىنىمۇ بەرمىگەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار ئۇخلاۋاتقاندا، باغقا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ئازاب (يەنى يانغىن) نازىل بولۇپ، باغ (كۆيۈپ) قاپقارا كۈلدەك بولۇپ قالدى**﴾ يەنى بۇ ئازاب ئاسماندىن چۈشكەن ئاپەت ئىدى. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: باغ كۆيۈپ گويا كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقىغا ئوخشاش قاپقارا بولۇپ قالدى. سۇددى ۋە سەۋر مۇنداق دەيدۇ: بۇ باغ ئورۇپ تاشلىۋېتىلگەن زىرائەتلەرگە، يەنى قۇرۇق ئوت - چۆپلەرگە ئوخشاپ قالدى.

﴿**ئۇلار: «ئەگەر (مېۋىلەرنى) ئۈزمەكچى بولساڭلار باغقا بېرىڭلار» دەپ، ئەتىگەندە بىر - بىرىنى توۋلاشتى**﴾ يەنى سۇبھى ۋاقتى بولغاندا ئۇلار مېۋىلەرنى ئۈزۈۋېلىشقا بېرىش ئۈچۈن بىر - بىرىنى چاقىرىشتى. ﴿**ئۇلار ماڭدى، يولدا كېتىۋېتىپ: «بۈگۈن باغقا ھەرگىز بىر مىسكىنمۇ كىرمىسۇن» دېيىشىپ پىچىرلاشتى**﴾ يەنى ئۇلار سۆزلىرىنى ھېچكىم ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ ئۆزئارا پەس ئاۋازدا پىچىرلىشىپ بىر - بىرىگە: بۈگۈن بىرمۇ پېقىرنىڭ باغقا كىرىشىگە ئىمكان بەرمەڭلار، دېيىشتى. بۈيۈك ۋە يۈكسەك اللە بۇ ئايەت ئارقىلىق ئۇلارنىڭ پىچىرلاشلىرىنى ئېچىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ سىرلارنى ۋە يوشۇرۇن پىچىرلاشلارنى بىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى.

www.munber.org

﴿ئۇلار: (مىسكىنلەرنى باغقا كىرىشتىن) توسىيالايمىز دېگەن ئوي بىلەن، ئەتىگەندە تۇرۇشتى. ئۇلار باغنىڭ (كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەنلىكىنى) كۆرۈپ: «بىز ھەقىقەتەن ئېزىپ قېلىپتۇق، ياق بىز (باغنىڭ مېۋىسىدىن) قۇرۇق قېلىپتۇق» دېدى﴾ يەنى ئۇلار ئويلىغانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قاتتىق ئىشەنچ باغلاپ ئورۇنلىرىن ناھايىتى سەھەر تۇرۇشتى. ئۇلار باغقا يېتىپ بېرىپ باغنىڭ خۇددى غالىب ۋە بۈيۈك الله ئايەتتە ئېيتقان ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقىنى كۆردى. بۇ باغ ھەقىقەتەن گۈزەل، چىرايلىق ۋە سانجاق ـ سانجاق مېۋىلىك ھالىتىدىن ھېچ نەرسىسىدىن پايدىلانغىلى بولمايدىغان، قاپقارا ۋە ھېچ نەرسە يوق، قورۇق ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىدى. ئۇلار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ بىز يولدىن ئېزىپ كەتكەن ئوخشايمىز دەپ ئويلاپ قالدى. شۇڭا ئۇلار: ﴿بىز ھەقىقەتەن ئېزىپ قېلىپتۇق﴾ يەنى خاتا يولغا كىرىپ قېلىپ باغقا باردىغان يولدىن ئېزىپ قېلىپتۇق دېيىشتى. كېيىن ئۇلار كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەن بۇ باغنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بىغى ئىكەنلىكىنى جەزىملەشتۈرۈپ ﴿ياق بىز (باغنىڭ مېۋىسىدىن) قۇرۇق قېلىپتۇق﴾ يەنى: ياق، ئەكسىچە بۇ باغ بىزنىڭ بىغىمىزنىڭ دەل ئۆزى شۇ، لېكىن بىز باغدىن ئالىدىغان نېسىۋىمىزدىن قۇرۇق قېلىپتۇق، دېيىشتى.

﴿ئۇلارنىڭ ياخشىسى﴾ ئىبنى ئاببىاس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، مۇھەممەد ئىبنى كەئب، رەبئى ئىبنى ئەنەس، زەھھاك ۋە قەتادە قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ ئەڭ ئادىلراقى ۋە ياخشىراقى: ﴿«سىلەر نېمىشقا اللەغا تەۋبە قىلىپ تەسبىھ ئېيتمايسىلەر دېمىگەنمىدىم؟» دېدى﴾ مۇجاھىد، سۇددى ۋە ئىبنى جۇرەيج قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، نېمىشقا الله خالىسا دېمەيسىلەر دېمىگەنمىدىم دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. سۇددى يەنە: ئۇ زامانىدا ئۇلارنىڭ الله خالىسا دېيىشى تەسبىھ ئېيتىش بىلەن بولاتتى، دېدى. ئىبنى جەرىر: ئۇ بىراۋنىڭ الله خالىسا دېگەن سۆزىدىن ئىبارەتتۇر دېدى. بەزى تەپسىرشۇناسلار: بۇ ئايەتنىڭ ئەسلى مەنىسى: نېمىشقا الله سىلەرگە ئاتا قىلغان ۋە نېمەت قىلىپ بەرگەن نەرسىگە شۈكۈر قىلىپ الله غا تەسبىھ ئېيتمايسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿ئۇلار: «پەرۋەردىگارىمىز! سېنى پاك ئېتىقاد قىلىمىزكى، بىز (مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى مەنئى قىلىش بىلەن) ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇق» دېدى﴾ ئۇلار ئىبادەتكە ئىبادەت پايدا بەرمەيدىغان چاغدا يۈزلەندى، قىلمىشلىرىغا پۇشايمان قىلدى ۋە گۇناھلىرىنى ئېتىراپ قىلىش ئۈنۈڭغا ئەسقاتمايدىغان چاغدا ئېتىراپ قىلدى. شۇڭا ئۇلار: ﴿بىز (مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى مەنئى قىلىش بىلەن) ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئۆزئارا مالامەت قىلىشتى﴾ يەنى ئۇلار بەزىلەرنىڭ مىسكىنلەرنىڭ مېۋىلەردىن ئۈزۈۋېلىش ھەققىنى مەنئى قىلىشتا چىڭ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا مالامەت قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا بەرگەن جاۋابى پەقەت خاتالىقلىرىنى ۋە گۇناھلىرىنى ئېتىراپ قىلىشتىنلا ئىبارەت بولدى ﴿ئۇلار دېيىشتى: «ۋاي بىزگە! بىز ھەقىقەتەن ھەددىمىزدىن ئېشىپتۇق﴾ يەنى بىز باشقىلارنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلىپ ئۆزىمىزگە زۇلۇم قىلىپتۇق، ھەددىمىزدىن ئېشىپتۇق ۋە چەكلىمىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇق، شۇنىڭ بىلەن بىزگە مۇشۇنداق مۇسىبەت يېتىپتۇ.

﴿ئۈمىدكى، پەرۋەردىگارىمىز بىزگە بۇنىڭدىن ياخشىراق باغنى بەرگەي، بىز ئەلۋەتتە پەرۋەردىگارىمىزدىن ئۈمىد قىلغۇچىلارمىز﴾ بەزى تەپسىرشۇناسلار: ئۇلار الله دىن ئۆزلىرىگە ئۇ باغدىن ياخشىراق بىر باغنى بۇ دۇنيادىلا بېرىشىنى ئۈمىد قىلىشتى دەيدۇ. يەنە بەزىلەر: ئۇلار الله دىن ئۆزلىرىگە ئاخىرەتتە ئۇ باغنىڭ ساۋابىنى بېرىشىنى ئۈمىد قىلىشتى دەيدۇ.

www.munber.org

بەزى سەلەپ ئۆلىمالىرى مۇنداق دەيدۇ: باغ ئىگىلىرى يەمەنلىك ئىدى. سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار سەنئادىن ئالتە مىل يىراقلىقتىكى "زەرەۋان" دەپ ئاتىلىدىغان بىر يېزىدىن ئىدى.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ھەبەشىستانلىق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاتىسى ئالەمدىن ئۆتكىچە ئۇلارغا بىر باغنى قالدۇرۇپ كەتكەن، ئۇلار ئەھلى كىتابتىن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاتىسى ئۇ باغنى ناھايىتى ياخشى باشقۇرغان بولۇپ، ئۇ باغدىن ئېلىنغان مەھسۇلاتنىڭ بىر قىسمىنى باغنىڭ چىقىمىغا ئىشلىتەتتى، يەنە بىر قىسمىنى ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ بىر يىللىق ئوزۇقلۇق ئۇچۇن ئېلىپ قالاتتى، ئېشىپ قالغان قىسمىنى مىسكىنلەرگە سەدىقە قىلىپ بېرەتتى.

ئۇ ۋاپات بولۇپ باغقا ئۇنىڭ بالىلىرى ۋارىسلىق قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار: ئاتىمىز ئەخمەق ئادەم ئىدى، ئۇ باغدىن ئېلىنغان مەھسۇلاتنىڭ بىر قىسمىنى كەمبەغەللەرگە بېرىۋېتەتتى، ئەگەر بىز ئۇلارغا بېرىلىدىغان سەدىقىنى بەرمىسەك، ئۆزىمىز مەھسۇلاتنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئالغان بولاتتۇق، دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار كەمبەغەللەرگە سەدىقە بەرمەسلىككە قارارى قىلىۋېدى، ئىش ئۇلارنىڭ كۈتكىنىنىڭ دەل ئەكسىچە بولۇپ ئۇلار يامان نىيەتلىرىنىڭ جازاسىنى تارتتى. اللە ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى دەسمايە، پايدا ۋە سەدىقە قاتارلىق مال - مۈلۈكلىرىنى پۈتۈنلەي ھالاك قىلدى. ئۇلارغا ھېچ نەرسە قالمىدى. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئازاب مانا مۇشۇنداقتۇر**﴾ يەنى اللە نىڭ ئەمرىگە قارشى چىققان، اللە ئاتا قىلغان ۋە نېمەت قىلىپ بەرگەن نەرسىگە بېخىللىق قىلغان، مىسكىنلەرنىڭ، كەمبەغەللەرنىڭ ۋە موھتاجلارنىڭ ھەققىنى بەرمىگەن ۋە اللە نىڭ نېمىتىنى كۇفرىغا تېگىشكەن كىشىگە بولىدىغان ئازاب مانا مۇشۇنداقتۇر. ﴿**ئەگەر ئۇلار بىلسە، ئاخىرەتنىڭ ئازابى تېخىمۇ قاتتىقتۇر**﴾ يەنى سىلەر ئاڭلىغاندەك دۇنيانىڭ ئازابى مۇشۇنداقتۇر، ئاخىرەتنىڭ ئازابى ئۇنىڭدىن تېخىمۇ قاتتىقتۇر.

* * * * * * *

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾

تەقۋادارلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ھەقىقەتەن نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ[34]. بىز مۇسۇلمانلارنى كاپىرلار بىلەن باراۋەر قىلامدۇق؟[35]. نېمە بولدى؟ قانداقچە مۇنداق ھۆكۈم چىقىرىسىلەر![36]. ياكى سىلەردە (ئاسمانلاردىن نازىل بولغان) بىر كىتاب بولۇپ، ئۇنىڭدىن سىلەرگە (قىيامەت كۈنى) خالىغىنىڭلار بار، دېگەننى ئوقۇدۇڭلارمۇ؟[37-38]. ياكى سىلەر ھۆكۈم قىلغان نەرسەڭلارنىڭ بولۇشىغا بىز سىلەر بىلەن قىيامەت كۈنى ئاخىرىدىن ۋاقتى توشىدىغان مەھكەم بىر ئەھدى تۈزۈشكەنمۇ؟[39]. ئۇلاردىن سوراپ باققىنكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قايسىسى يۇقىرىقى ئىشلارغا كېپىللىك قىلالايدۇ؟[40]. ياكى ئۇلارنىڭ (يۇقىرىقى ئىشلارغا كېپىللىك قىلىدىغان شېرىكلىرى) بارمۇ؟ ئەگەر ئۇلار (دەۋاسىدا) راستچىل بولسا، شېرىكلىرىنى كەلتۈرۈپ باقسۇن[41].

www.munber.org

تەقۋادارلارنىڭ مۇكاپاتى ۋە ئۇلارغا گۇناھكارلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنمايدىغانلىقى توغرىسىدا

ﷲ تائالا باغ ئىگىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى، ئۇلارنىڭ غالىب ۋە بۈيۈك ﷲ غا ئاسىيلىق قىلغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئەمرىگە قارشىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا يەتكەن ئازابنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ﷲ دىن قورققان ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغان كىشىگە ئاخىرەتتە ئۆزۈلۈپ قالمايدىغان، توختاپ قالمايدىغان ۋە تۈگەپ قالمايدىغان نازۇ نېمەتلىك جەننەتلەر بىلەن مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدۇ.

﴿**بىز مۇسۇلمانلارنى كاپىرلار بىلەن باراۋەر قىلامدۇق؟**﴾ يەنى مۇسۇلمانلارنى كاپىرلارغا ئوخشاش جازالامدۇق؟ ئاسمان ـ زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنى ھەرگىز ئوخشاش قىلمايمىز. ﴿**نېمە بولدى؟ قانداقچە مۇنداق ھۆكۈم چىقىرىسىلەر!**﴾ يەنى قانداقمۇ مۇشۇنداق (بولىدۇ دەپ) ئويلايسىلەر!

﴿**ياكى سىلەردە (ئاسماندىن نازىل بولغان) بىر كىتاب بولۇپ، ئۇنىڭدىن سىلەرگە (قىيامەت كۈنى) خالىغىنىڭلار بار، دېگەننى ئوقۇدۇڭلارمۇ؟**﴾ يەنى قولۇڭلاردا ئاسماندىن چۈشكەن، ئىلگىرىكىلەردىن كېيىنكىلەرگە نەقىل قىلىنغان، دەۋايىڭلارنىڭ راست ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدىغان ھۆكۈمنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر كىتاب بولۇپ، سىلەر ئۇ كىتابنى دەرس قىلىپ، ياد ئېلىپ ۋە قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ تۇرۇۋاتامسىلەر؟ ﴿**ياكى سىلەر ھۆكۈم قىلغان نەرسەڭلارنىڭ بولۇشىغا بىز سىلەر بىلەن قىيامەت كۈنى ئاندىن ۋاقتى توشىدىغان مەھكەم بىر ئەھدى تۈزۈشكەنمۇ؟**﴾ يەنى سىلەردە بىز تەرەپتىن قىلىنغان، سىلەر ئويلىغىنىڭلارغا، قىلغىنىڭلارغا ۋە خالىغىنىڭلارغا ئېرىشىسىلەر دەپ، ئېيتقانلىرىڭلارنى تەكىتلەيدىغان مەھكەم ئەھدە بارمۇ؟ ﴿**ئۇلاردىن سوراپ باققىنكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قايىسىسى يۇقىرىقى ئىشلارغا كېپىللىك قىلالايدۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ (يۇقىرىقى ئىشلارغا كېپىللىك قىلىدىغان شېرىكلىرى) بارمۇ؟ ئەگەر ئۇلار (دەۋاسىدا) راستچىل بولسا، شېرىكلىرىنى كەلتۈرۈپ باقسۇن**﴾.

* * * * * * *

يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا۟ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمْ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِى وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِى لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) ئىش قىينىلىشىدۇ. ئۇلار (ئىمانىنى سىناش ئۈچۈن) سەجدە قىلىشقا چاقىرىلىدۇ، ئۇلار سەجدە قىلالمايدۇ[42]. ئۇلار (قورقۇنچتىن) تىكىلىپ قارىيالمايدۇ، ئۇلارغا خارلىق يۈزلىنىدۇ، ئۇلار (دۇنيادا) ساغلام چاغلىرىدا سەجدىگە دەۋەت قىلىنغان ئىدى (ئۇلار سەجدىدىن باش تارتاتتى)[43]. بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلغانلارنى ماڭا قويۇۋەتكىن، ئۇلارنى تۇيدۇرماستىن، ئاستا ـ ئاستا ھالاكەتكە يۈزلەندۈرىمىز[44]. ئۇلارغا مۆھلەت بېرىمەن، شۇبھىسىزكى، مېنىڭ تەدبىرىم پۇختىدۇر[45]. ياكى ئۇلاردىن (دىنغا دەۋەت قىلغانلىقىڭغا) ھەق سوراپ، ئۇلارنىڭ (ئىقتىسادىي) يۈكىنى

www.munber.org

ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتىڭمۇ؟ [46]. ياكى ئۇلارنىڭ يېنىدا غەيب (يەنى غەيبنى ئىچىگە ئالغان لەۋھۇلمەھپۇز) بار بولۇپ، ئۇلار (ئېيتىدىغانلىرىنى شۇنىڭغا) يازامدۇ؟ [47].

قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشىتى توغرىسىدا

الله تائالا ﴿**تەقۋادارلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا ھەقىقەتەن نازۇنېمەتلىك جەننەتلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ**﴾ دەپ بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قاچان يۈز بېرىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) ئىش قىيىنلىشىدۇ. ئۇلار (ئىمانىنى سىناش ئۈچۈن) سەجدە قىلىشقا چاقىرىلىدۇ، ئۇلار سەجدە قىلالمايدۇ**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى دەھشەتلىك ئەھۋاللار، قاتتىق تەۋرەش، بالايى ـ ئاپەت، سىناق ۋە باشقا چوڭ ـ چوڭ ئىشلار يۈز بېرىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئەبۇسەئىد خۇدرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قىيامەت كۈنى پەرۋەردىگارىمىز جامالىنى ئاچىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر مۆمىن ئەر ۋە مۆمىن ئايال ئۇنىڭغا سەجدە قىلىدۇ. دۇنيادىكى چاغدا رىيا قىلىش ۋە كۆز ـ كۆز قىلىپ سەجدە قىلغانلار سەجدە قىلماي ئېشىپ قالىدۇ، ئۇلار سەجدە قىلماقچى، بولىدۇ بىراق ئۇلارنىڭ دۈمبىسى تاياقتەك قېتىپ قالغان ھالدا سەجدە قىلالماي قالىدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

﴿**ئۇلار (قورقۇنچتىن) تىكىلىپ قارىيالمايدۇ، ئۇلارغا خارلىق يۈزلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغدا گۈناھ ۋە تەكەببۇرلۇق قىلغانلىقى سەۋەبىدىن، ئاخىرەتتە ئۇنىڭ دەل ئەكسىچە خارلىق بىلەن جازاغا تارتىلىدۇ، ئۇلار دۇنيادىكى چاغدا سەجدە قىلىشقا چاقىرىلغاندا، ساق ـ سالامەت تۇرۇقلۇق سەجدە قىلىشتىن باش تارتقىنىدەك، ئاخىرەتتىمۇ سەجدە قىلىشقا قادىر بولالماسلىق بىلەن جازالىنىدۇ. ئەگەر قىيامەت كۈنى غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگار جامالىنى ئاشكارا قىلسا، مۆمىنلەر ئۇنىڭغا سەجدە قىلىدۇ، كاپىرلار ۋە مۇناپىقلاردىن بىرمۇ ئادەم سەجدە قىلالمايدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ دۈمبىلىرى تاياقتەك قېتىپ قالىدۇ، ئۇلار ھەر بىر قېتىم سەجدە قىلماقچى بولغاندا ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشىدۇ. چۈنكى ئۇلار دۇنيادا مۆمىنلەر قىلغان ئىشنىڭ دەل ئەكسىنى قىلاتتى.

قۇرئان كەرىمنى ئىنكار قىلغانلارنى قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا

﴿**بۇ قۇرئاننى ئىنكار قىلغانلارنى ماڭا قويۇۋەتكىن**﴾ يەنى قۇرئان كەرىمنى ئىنكار قىلغان ئادەمنى ماڭا قويۇۋەتكىن، مەن ئۇنى ئاستا ـ ئاستا ئازغۇنلۇققا قاندىرىپ يۈزلەندۈرىدىغانلىقىمنى ۋە ئۇنىڭغا قاندىرىپ مۆھلەت بېرىدىغانلىقىمنى، ئاندىن ئۇنى غالىب ۋە قۇدرەتلىك ھالەتتە تۇرۇپ ھالاك قىلىدىغانلىقىمنى ئوبدان بىلىمەن.

﴿**ئۇلارنى تۈيدۈرماستىن، ئاستا ـ ئاستا ھالاكەتكە يۈزلەندۈرىمىز**﴾ يەنى ئۇلار بۇنى ئۇقمايلا قالىدۇ، بەلكى ئۇلار بۇنى الله تەرەپتىن كەلگەن كارامەت دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ، ھالبۇكى، ئۇ بىر خارلىقتۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿(ئۇلار) بىزنىڭ ئۇلارغا مال ـ مۈلۈك ۋە ئەۋلاتلارنى بەرگەنلىكىمىزنى ئۆزلىرىگە تېز ياخشىلىق قىلغانلىق دەپ ئويلامدۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار ئۇقمايدۇ﴾[1] ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنى ئۇنتۇغان چاغدا، ئۇلارغا(سىناش ئۈچۈن) پاراۋانلىقنىڭ ھەممە

[1] سۈرە مۆمىنۇن 55 ـــ 56 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىشكىلىرىنى ئېچىۋەتىۋق، ئۇلار تاكى ئۆزلىرىگە بېرىلگەن نېمەتلەردىن خۇشال ـ خۇرام تۇرغاندا (ئۇلارنى ئۇشتۇمتۇت جازالىدۇق)، ئۇلار ھەسرەتتە قالدى﴾[1].

﴿ئۇلارغا مۆھلەت بېرىمەن، شۇبھىسىزكى، مېنىڭ تەدبىرىم پۇختىدۇر﴾ يەنى ئۇلارنى جازالاشنى كېچىكتۈرۈپ، ئۇلارغا مۆھلەت بېرىمەن، بۇ مېنىڭ ئۇلارغا بولغان تەدبىرىم ۋە ھىيلە ـ مىكرىمدۇر، شەك ـ شۇبھىسىزكى، مېنىڭ ئەمر ـ پەرمانىمغا خىلاپلىق قىلغان، پەيغەمبەرلىرىمنى ئىنكار قىلغان ۋە ماڭا ئاسىيلىق قىلىشقا پېتىنغان ئادەملەرگە تۇتقان تەدبىرىم ناھايىتى پۇختىدۇر ۋەچۈكىدۇر.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله تائالا زالىمغا ئەلۋەتتە مۆھلەت بېرىدۇ، ئۇنى جازالىغان چاغدا ھەرگىز ساق قويمايدۇ». دەپ ئاندىن ﴿پەرۋەردىگارىڭ زالىم يۇرتلار (ئاھالىسى) نى ھالاك قىلسا، ئەنە شۇنداق ھالاك قىلىدۇ، الله نىڭ ئازابى ھەقىقەتەن تولىمۇ قاتتىقتۇر﴾[2] دېگەن ئايەتنى ئوقۇغانلىقىنى رىۋايەت قىلدۇ.

﴿ياكى ئۇلاردىن (دىنغا دەۋەت قىلغانلىقىڭغا) ھەق سوراپ، ئۇلارنىڭ (ئىقتىسادىي) يۈكىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتىڭمۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ يېنىدا غەيب (يەنى غەيبنى ئىچىگە ئالغان لەۋھۇلمەھپۇز) بار بولۇپ، ئۇلار (ئېيتىدىغانلىرىنى شۇنىڭغا) يازامدۇ؟﴾ بۇ ئىككى ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە تۇرىدا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ مەنىسى: ئى مۇھەممەد! سەن ئۇلارنى غالىب ۋە بۈيۈك الله تەرەپكە دەۋەت قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن ھەق ئالمايسەن، بەلكى سەن بۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالانىڭ دەرگاھىدىن ساۋاب ئۈمىد قىلىسەن. ھالبۇكى ئۇلار نادانلىقى، كۆپۈرلۈق قىلغانلىقى ۋە ھەقكە قارشى چىققانلىقى تۈپەيلىدىن سەن ئۇلارغا ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىدۇ.

* * * * * * *

فَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلۡحُوتِ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ ﴿٤٨﴾ لَّوۡلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعۡمَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُومٞ ﴿٤٩﴾ فَٱجۡتَبَىٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَيُزۡلِقُونَكَ بِأَبۡصَٰرِهِمۡ لَمَّا سَمِعُواْ ٱلذِّكۡرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجۡنُونٞ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلغىن، (ئالدىراڭغۇلۇقتا، زېرىككەكلىكتە) بېلىقنىڭ ساھىبىگە (يەنى يۇنۇسقا) ئوخشاش بولمىغىن، ئۇنۇ ۋاقتىدا ئۇ (بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ) غەمكىن ھالدا پەرۋەردىگارىغا ئىلتىجا قىلدى[48]. ئەگەر ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ نېمىتىگە ئېرىشمىسە ئىدى، ئەلۋەتتە، ئۇ (قىلمىشىغا) مالامەت قىلىنغان ھالدا (دەرەخسۇ يوق، تاغمۇ يوق) بىر دالىغا تاشلانغان بولاتتى[49]. پەرۋەردىگارى ئۇنى (پەيغەمبەرلىككە) تاللىدى، ئۇنى ياخشىلاردىن قىلدى[50]. كاپىرلار قۇرئاننى ئاڭلىغان چاغلىردا (ساڭا بولغان دۈشمەنلىكىنىڭ قاتتىقلىقىدىن ياماق) كۆزلىرى بىلەن سېنى يېقىتىۋېتىشكە تاس قالدۇ. سېنى: «شۇبھىسىز بىر مەجنۇن» دەيىشىدۇ[51]. قۇرئان پەقەت تامام ئەھلى جاھان ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر[52].

---

[1] سۈرە ئەنئام 44 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ھۇد 102 ـ ئايەت.

www.munber.org

سەۋر قىلىشقا، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامدەك ئالدىراپ كەتمەسلىككە بۇيرۇش توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ ساڭا يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە ۋە ئۇلارنىڭ سېنى ئىنكار قىلغانلىقىغا ﴿**سەۋر قىلغىن**﴾ شەك ـ شۇبھىسىزكى، كەلگۈسىدە اللە ساڭا پايدىلىق، ئۇلارغا زىيانلىق ھۆكۈم چىقىرىدۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشى ئاقىۋەتنى ساڭا ۋە ساڭا ئەگەشكەنلەرگە بېرىدۇ. ﴿**ئالدىراڭغۇلۇقتا، زېرىككەكلىكتە) بېلىقنىڭ ساھىبىگە (يەنى يۇنۇسقا) ئوخشاش بولمىغىن**﴾ يەنى يۇنۇس ئەلەيھىسسالام قەۋمىنىڭ ئىمان ئېيتمىغانلىقىغا خاپا بولۇپ، شەھىردىن كېتىپ قالغان چاغدا، ئۇنىڭ كېمىگە ئولتۇرۇپ دېڭىزدا سەپەر قىلىشى، ئۇنى بېلىقنىڭ يۇتۇۋېلىشى، بېلىقنىڭ ئۇنى دېڭىزلاردا ۋە دېڭىزنىڭ قاراڭغۇ ۋە چوڭقۇر يەرلىرىدە ئايلاندۇرۇپ يۈرىشى، ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشىدىن ئىجرا قىلىنغان نەرسە ھېچ توسالغۇغا لايىق رەۋىشتە تەسىبھ ئېيتقانلىقىنى ئۇنىڭ ئاڭلىغانلىقى قاتارلىق بىر قاتار ئىشلار يۈز بەردى. شۇ چاغدا، ئۇ بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ: ﴿(پەرۋەردىگارىم) سەندىن بۆلەك ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، سەن (جىمى كەمچىلىكلەردىن) پاكتۇرسەن، مەن ھەقىقەتەن (ئۆز نەپسىمگە زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم﴾[1] دەپ ندا قىلدى.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدۇق، ئۇنى (بېلىق يۇتقان چاغدىكى) غەمدىن خالاس قىلدۇق، شۇنىڭدەك مۆمىنلەرنى (ئېغىرچىلىقلاردىن) خالاس تاپقۇزىمىز﴾[2] ﴿ئەگەر ئۇ تەسبىھ ئېيتقۇچىلاردىن بولمىسا ئىدى، بېلىقنىڭ قارنىدا ئەلۋەتتە قىيامەتكىچە قالاتتى﴾[3] ﴿**ئۆز ۋاقتىدا ئۇ (بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ) غەمكىن ھالدا پەرۋەردىگارىغا ئىلتىجا قىلدى**﴾ شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەرۋەردىگارى ئۇنى (پەيغەمبەرلىككە) تاللىدى، ئۇنى ياخشىلاردىن قىلدى**﴾.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھېچبىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى يۇنۇس ئىبنى مەتا ئەلەيھىسسالامدىن ياخشى دېيىشى لايىق ئەمەس» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

كۆز تېگىشنىڭ راست ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**كاپىرلار قۇرئاننى ئاڭلىغان چاغلىردا (ساڭا بولغان دۈشمەنلىكىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يامان كۆزلىرى بىلەن سېنى يېقىتۇۋېتىشكە تاس قالىدۇ**﴾ يەنى ئەگەر اللە سېنى ئۇلارنىڭ يامان كۆزلىرىدىن ساقلىمايدىغان ۋە ئۇلاردىن ھمايە قىلمايدىغان بولسا، ئۇلار ساڭا بولغان دۈشمەنلىكىنىڭ قاتتىقلىقىدىن ساڭا ھەسەت قىلىپ، يامان كۆزلىرى بىلەن قاراپ سېنى يېقىتۇۋەتكەن بولاتتى.

بۇ ئايەت ۋە ئۇنىڭ تەسىرىنىڭ غالىب ۋە بۇيۇك اللە نىڭ ئەمرى بىلەن كۆز تېگىشنىڭ راست ئىكەنلىكى ھەققىدە دەلىل بار. شۇنداقلا بۇ ھەقتە نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

ئىمام ئىبنى ماجە بۇرەيدە ئىبنى ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەقەت كۆز تەگكەن ياكى زەھەرلىك ھايۋانلار چېقىۋالغان ئادەمگىلا دۇئا ئوقۇش دۇرۇستۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە تىرمىزى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] سۈرە ئەنبىيا 87 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنبىيا 88 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ساففات 143 ـ 144 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىمام مۇسلىم، ئىبنى ئاببباستىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«كۆز تېگىش ھەقتۇر، ئەگەر بىرەر نەرسە تەقدىرنى ئۆزگەرتەلسە، ئەلۋەتتە كۆز تېگىش ئۆزگەرتەلەيتتى[1]، ئەگەر سىلەردىن يۇيۇنۇش تەلەپ قىلىنسا، يۇيۇنۇڭلار[2]».

ئىبنى ئاببباس مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە غا سېغىنىپ ھەسەن بىلەن ھۈسەينىگە يامانلىق يېتىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەپ:«مەن اللە نىڭ مۆكەممەل سۆزلىرىگە سېغىنىپ سىلەر ئىككىڭلارغا ھەر قانداق شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن، زەھەرلىك ھايۋاندىن، ھەر قانداق يامان كۆزدىن، ساراڭ بولۇپ قېلىشتىن ۋە ئېزىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى. ئۇ يەنە: «ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام اللە غا سېغىنىپ ئىسھاق بىلەن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامغا مۇشۇنداق يامانلىقلارنىڭ يېتىپ قېلىشىدىن پاناھ تىلەيتتى» دەيتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئىبنى ماجە، ئەبۇئىمامە ئەسئەد ئىبنى سەھلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاتام سەھل ئىبنى ھۇتەيف يۇيۇنۇۋاتقان چاغدا ئامىر ئىبنى رەبىيئە ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: مەن بۇگۈنگە ئوخشاش كۈننى ۋە ئۇنىڭ بەدىنىگە ئوخشاش ھېچ ئېچىلىپ باقمىغان چىرايلىق بەدەننى كۆرۈپ باقمىدىم، دېدى. شۇنىڭ بىلەن سەھل يېقىلىپ چۈشتى، ئۇ دەرھال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئېلىپ كېلىندى ۋە ئۇنىڭغا: سەھلىگە كۆز تەگدى دېيىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا كىمنىڭ كۆزى تەگدى دەپ قارايسىلەر؟» دېدى. ساھابىلار: ئامىر ئىبنى رەبىيئەنىڭ كۆزى تەگدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار نېمىگە ئاساسلىنىپ قېرىندىشىنى ئۆلتۈرىدۇ؟ ئەگەر سىلەرنىڭ بىرىڭلار قېرىندىشىدا ھەۋىس قىلارلىق بىرەر ئىشنى كۆرسە، ئۇ ئۇنىڭغا بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلسۇن» دېدى. ئاندىن سۇ ئەكەلتۈرۈپ ئامىرنى شۇ سۇدا تاھارەت ئېلىشقا يۈزىنى يۇيۇشقا، ئىككى قولىنى جەينەكلىرى بىلەن قوشۇپ يۇيۇشقا، ئىككى تىزىنى ۋە ئىشتىننىڭ ئىچ تەرىپىنى يۇيۇشقا، ئاندىن ئۈستىگە شۇ شۇنى تۆكۈشكە بۇيرۇدى. سۇفيان، مەئمەردىن زۆھرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاھارەت ئالغان سۇ ئېلىنغان قاچىنى ئامىرنىڭ ئارقا تەرىپىگە كۆمتۈرۈپ قويۇشقا بۇيرۇغان. بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسەئىمۇ ئەۋ ئۇمامىدىن: شۇ قاچىنى ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىگە كۆمتۈرۈپ قويۇشقا بۇيرۇغان، دەپ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئىبنى ماجە، ئەبۇسەئىد خۇدرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە غا سېغىنىپ جىنلارنىڭ ۋە ئىنسانلارنىڭ يامان كۆزلىرىدىن پاناھ تىلەيتتى. سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناس نازىل بولغاندىن كېيىن يامانلىقلاردىن ئۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇپ پاناھ تىلەشكە باشلاپ، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنى ئوقۇشنى تاشلىدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى ۋە نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇسەئىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى مۇھەممەد! كېسەل بولۇپ قالدىڭمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: ئىسمى بىلەن ساڭا دۇئا ئوقۇپ، ساڭا ئەرزىيەت يەتكۈزىدىغان ھەر قانداق نەرسىدىن، ھەر قانداق جان ئىگىسىنىڭ يامانلىقىدىن ۋە سېنى ئەيىبلىگۈچى

---

[1] ياخشىلىق ۋە يامانلىقتىڭ ھەممىسى اللە تەرىپىدىن كېلىدۇ، ھېچ نەرسە اللە نىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ ھېچ نەرسە اللە نىڭ ئىزنىسىز زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

[2] كۆزى يامان كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكەن بويىچە يۇيۇنىدۇ.

www.munber.org

ھەر قانداق ياماڭ كۆزدىن پاناھ تىلەيمەن، اللە ساڭا شىپالىق بەرسۇن، اللە نىڭ ئىسمى بىلەن ساڭا دۇئا ئوقۇيمەن» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇسەئىد ياكى جابىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېسەل بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ: «اللە نىڭ ئىسمى بىلەن ساڭا دۇئا ئوقۇپ، ساڭا ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان ھەر قانداق نەرسىدىن، ھەر قانداق ھەسەت قىلغۇچىدىن ۋە ھەر قانداق ياماڭ كۆزدىن پاناھ تىلەيمەن. اللە ساڭا شىپالىق بەرسۇن» دېدى.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك - شۇبھىسىزكى، كۆز تېگىش راستتۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان. ئىبنى ماجە، ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كۆز تېگىش ھەقتۇر» دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئۇبەيد ئىبنى رىفائە زۇرەقنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەسما بىنتى ئۇمەيس: ئى اللە نىڭ پەيغەمبرى! بەنى جەپەر قەبىلىسىدىكىلەرگە ھەقىقەتەن كۆز تېگىدۇ، ئۇلارغا دۇئا قىلدۇرسام بولامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، بولىدۇ، ئەگەر بىرەر نەرسە تەقدىرنى ئۆزگەرتەلىسە، ئەلۋەتتە كۆز تېگىش ئۆزگەرتەلەيتتى» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى، ئىبنى ماجە ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئىبنى ماجە، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا كۆز تەگسە، مېنى دۇئا ئوقۇتۇشقا بۇيرۇيتتى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئۇمامە ئىبنى سەھلدىن ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلار مەككىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار جۇھفە دېگەن يەرنىڭ خەررار جىلغىسىغا يېتىپ كەلگەندە، سەھل ئىبنى ھۇنەيف يۇيۇنىدى. ئۇ ئاق، كېلىشكەن ۋە تېرىسى چىرايلىق ئادەم ئىدى. ئۇ يۇيۇنۇۋاتقاندا بەنى ئەدى ئىبنى كەئب قەبىلىسىگە تەۋە ئامىر ئىبنى رەبىيئە دېگەن ئادەم ئۇنىڭغا قاراپ: مەن بۇگۈنگە ئوخشاش كۈنىنى ۋە ئۇنىڭ بەدىنىگە ئوخشاش ھېچ ئېچىلىپ باقمىغان چىرايلىق بەدەننى كۆرۈپ باقمىدىم، دېدى. شۇنىڭ بىلەن سەھل يىقىلىپ چۈشتى، ئۇ دەرھال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئېلىپ كېلىندى ۋە ئۇنىڭغا: ئى اللە نىڭ پەيغەمبرى! سەھلىگە سەن ئامال قىلالامسەن؟ اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇ ھېشىنى كۆتۈرمەيۋاتىدۇ، ھوشىغمۇ كەلمەيۋاتىدۇ، دېيىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا بىرەر ئادەمنىڭ كۆزى تەگدى دەپ قارامسىلەر؟» دېدى. ساھابىلار: ئۇنىڭغا ئامىر ئىبنى رەبىيئە قارىغان ئىدى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئامىرنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا ئاچچىقلىدى ۋە: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار نېمىگە ئاساسلىنىپ قېرىندىشىنى ئۆلتۈرىدۇ؟ ئەگەر سەن قېرىندىشىڭدا ھەۋەس قىلغۇدەك بىرەر ئىشنى كۆرگەن بولساڭ، ئۇنىڭغا بەرىكەت دۇئا قىلساڭ بولمامدۇ؟» دېدى. ئاندىن ئۇنىڭغا يەنە: «سەھلىنىڭ شىپا تېپىشى ئۈچۈن يۇيۇنغىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئامىر يۇزىنى، ئىككى قولىنى، ئىككى جەينىكىنى، ئىككى تىزىنى، ئىككى پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى ۋە ئىشتىننىڭ ئىچ تەرىپىنى بىر قاچىغا يۇيىدى. ئاندىن شۇ سۇ ئامىرنىڭ ئۈستىگە تۆكۈلدى. بىر ئادەم ئۇ سۇنى ئامىرنىڭ ئارقا تەرىپىدىن ئۇنىڭ بېشىغا ۋە دۇمسىگە تۆكتى. ئاندىن

www.munber.org

قاچىنى ئامىرنىڭ ئارقا تەرىپىگە كۆمتۇرۈپ قويىدى. مۇشۇنداق قىلىنغاندىن كېيىن سەھل هوشىغا كېلىپ، هېچ ئىش بولمىغاندەك ئادەملەر بىلەن يولىنى داۋام قىلدى.

ئىمام ئەهمەد ئوبەيدۇللاه ئىبنى ئامىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئامىر ئىبنى رەبىيئە بىلەن سەھل ئىبنى هۇنەيف يۈيۈنماقچى بولۇپ چەترەك بىر جايغا بارىدى. ئۇ ئىككىسى دالدا قىلغۇدەك بىرەر نەرسە ئىزدىدى. ئاخىرى ئامىر ئۇچىسىغا كىيىۋالغان جۇۋىسىنى پەردە قىلدى. ئامىر مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇنىڭغا قارىدىم. مېنىڭ ئۇنىڭغا كۆزۈم تېگىپتۇ. ئۇ يۈيۈنۇۋاتقان سۇنى ئۆرىۋەتتى. مەن ئۇنىڭ سۇدا تۇرۇپ پالاق ـ پالاق قىلغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. ئاندىن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى ئۆچ قېتىم توۋلىدىم. ئۇ ماڭا جاۋاب بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئەهۋالنى ئۇنىڭغا خەۋەر قىلدىم. ئۇ دەرهال ئۇنىڭ قېشىغا يېتىپ كېلىپ سۇغا كەچتى. مەن ئۇنىڭ ئىككى پاچىقىنىڭ ئاقلىقىنى كۆردۈم. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام قولى بىلەن سەھلنىڭ كۆكسىگە ئۇردى، ئاندىن: «ئى الله! ئۇنىڭ تېنىنىڭ قىزىقلىقىنى، سوغۇقلۇقىنى ۋە ئاغرىقىنى قايتۇرۇۋەتكىن» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «ئەگەر سىلەرنىڭ بىرىڭلار قېرىندىشىدا ياكى ئۆزىدە ۋە ياكى مېلىدا ئەجەپلىنەرلىك بىرەر ئىشنى كۆرسە، بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلسۇن! شەك ـ شۈبهىسىزكى، كۆز تېگىش هەقتۇر» دېدى.

كاپىرلارنىڭ قىلغان تۆهمىتى ۋە ئۇلارغا بېرىلگەن جاۋاب توغرىسىدا

﴿**سېنى: «شۈبهىسىز بىر مەجنۇن» دېيىشىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا يامان كۆزلىرى بىلەن قارايدۇ، تىللىرى بىلەن ئەزىيەت بېرىدۇ ۋە: شەك ـ شۈبهىسىزكى، ئۇ مەن قۇرئاننى ئېلىپ كەلدىم دېگەن دەۋاسىدا بىر مەجنۇندۇر، دېيىشىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**قۇرئان پەقەت تامام ئەقىل جاهان ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىهەتتۇر**﴾.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە قەلەمنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى هەمدۇسانا ۋە مەدهىيە الله غا خاستۇر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ھاققە | 52 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ٱلْحَآقَّةُ ۝١ مَا ٱلْحَآقَّةُ ۝٢ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ۝٣ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ بِٱلْقَارِعَةِ ۝٤ فَأَمَّا ثَمُودُ
فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟ بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ
وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ
بَاقِيَةٍ ۝٨ وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُۥ وَٱلْمُؤْتَفِكَٰتُ بِٱلْخَاطِئَةِ ۝٩ فَعَصَوْا۟ رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً
رَّابِيَةً ۝١٠ إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَٰكُمْ فِى ٱلْجَارِيَةِ ۝١١ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَٰعِيَةٌ ۝١٢

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

(بولۇشى ئېنىق) قىيامەت[1]. قىيامەت نېمىدۇر؟[2]. قىيامەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟[3]. سەمۇد ۋە ئاد (قەبىلىلىرى) قىيامەتنى ئىنكار قىلدى[4]. سەمۇد بولسا ئادەتتىن تاشقىرى قاتتىق ئاۋاز بىلەن ھالاك قىلىندى[5]. ئاد بولسا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق ۋە سوغۇق بوران بىلەن ھالاك قىلىندى[6]. اللە ئۇلارغا بوراننى يەتتە كېچە، سەككىز كۈندۈز ئۈزۈلدۈرمەي ئاپىرىدە قىلدى، (ئاد) قەۋمىنىڭ (ئۆز ماكانلىرىدا ھالاك بولۇپ) خورما دەرىخىنىڭ پور كۆتەكلىرىدەك ياتقانلىقىنى كۆرىسەن[7]. ئۇلاردىن بىرەر ئادەمنىڭ قالغانلىقىنى كۆرەلەمسەن؟[8]. پىرئەۋن ھەم ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكىلەر ۋە شەھەرلىرى دۇم كۆمتۇرۇۋېتىلگەنلەر (يەنى لۇت قەۋمى) خاتا ئىشلارنى قىلدى[9]. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى اللە قاتتىق جازالىدى[10]. شۇبھىسىزكى، (نۇھنىڭ زامانىدا) چوڭ سۇ يامراپ كەتكەن چاغدا، سىلەرنى (يەنى ئەجدادىڭلارنى) بىز كېمىگە سالدۇق، سىلەرگە ئۇنى ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن، تۇتۇۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشى ئۈچۈن (بىز شۇنداق قىلدۇق)[11 - 12].

قىيامەتنىڭ چوڭلىقىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا

"ھاققە" يەنى ئەمەلگە ئاشقۇچى، قىيامەت كۈنىنىڭ ئىسمىلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى، قىيامەتتە اللە نىڭ ۋەدىسى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشى ئەمەلگە ئاشىدۇ. شۇڭا اللە قىيامەتنىڭ ئىشىنىڭ چوڭلىقىنى ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**قىيامەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟**﴾.

www.munber.org

ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقىنى تىلغا ئېلىش توغرىسىدا

الله تائالا ئىلگىرى ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان ئۈممەتلەرنى ئۆزىنىڭ ھالاك قىلغانلىقىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سەمۇد بولسا ئادەتتىن تاشقىرى قاتتىق ئاۋاز بىلەن ھالاك قىلىندى**﴾.

يەنى ئۇلارنى قاتتىق ئاۋاز ۋە سىلكىش ئۇجۇقتۇرۇۋەتتى. قەتادە: ئۇلارنى قاتتىق ئاۋاز ھالاك قىلدى، دەيدۇ. مۇجاھىد: ئۇلارنى ئۇلارنىڭ گۈناھلىرى ھالاك قىلۋەتتى، دەيدۇ. رەبىئ ئىبنى ئەنەس ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ: ئۇلار گۈناھلىرى تۈپەيلىدىن ھالاك قىلىندى، دېدى ۋە ئىبنى زەيد: ﴿سەمۇد ھەددىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن (پەيغەمبەرنى) ئىنكار قىلدى﴾[1] دېگەن ئايەتنى قوشۇپ ئوقۇپ قويدى.

﴿**ئاد بولسا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق ۋە سوغۇق بوران بىلەن ھالاك قىلىندى**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارغا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق بوران كېلىپ، ھەتتا ئۇلارنىڭ مەيدىلىرىدىن تۆشۈك ئېچىۋەتتى. زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارغا رەھمىتىمۇ، بەرىكىتىمۇ بولمىغان ھەددىدىن ئارتۇق قاتتىق ۋە سوغۇق بوران چىقتى. ئەلى ۋە باشقىلار مۇنداق دەيدۇ: بۇ قاتتىق بوران ئۇلارنىڭ غەزىنىلىرىگە چىقىپ ھېسابسىز بايلىقنى ئۇچۇرتۇپ كەتتى.

﴿**الله ئۇلارغا بورانىنى يەتتە كېچە، سەككىز كۈندۈز ئۈزۈلدۈرمەي ئاپىرىدە قىلدى**﴾ يەنى الله ئۇلارغا شۇملۇق ئېلىپ كېلىدىغان، تولۇق يەتتە كېچە، سەككىز كۈندۈز ئۈزۈلمەي چىققان بورانىنى ئاپىرىدە قىلدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇم كۈنلەردە قاتتىق سوغۇق شامالنى ئەۋەتتۇق﴾[2].

﴿**(ئاد) قەۋمىنىڭ (ئۆز ماكانلىرىدا ھالاك بولۇپ) خورما دەرىخىنىڭ پور كۆتەكلىرىدەك ياتقانلىقىنى كۆرسەن**﴾ يەنى بۇ بوران ئۇلاردىن بىر نەرسىنى ئۆچۈرتۇپ ئېلىپ چىقىپ، ئاندىن يەرگە قارىتىپ ئۇرسا ئۇ يەرگە تىك چۈشۈپ بېشى يېرىلىپ ئۆلىدۇ. ئۇنىڭ تېنى بولسا، يەرگە يېقىلىپ چۈشكەن شاخسىز خورما كۆتەكلىرىگە ئوخشاش سوزۇلۇپ ياتىدۇ.

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن شەرق شامىلى بىلەن يارىدىم بېرىلدىم. ئاد قەۋمى بولسا غەرب شامىلى بىلەن ھالاك قىلىندى».

﴿**ئۇلاردىن بىرەر ئادەمنىڭ قالغانلىقىنى كۆرەلەمسەن؟**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ قالدۇقلىرىدىن ياكى ئۇلارغا نىسبەت بېرىلىدىغان بىرەر ئادەمنىڭ بارلىقىنى بىلەمسەن؟ بەلكى ئۇلار تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇلدى. الله ئۇلارغا ھېچ بىر ئورۇنباسار قويمىدى.

﴿**پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكىلەر**﴾ يەنى قىلمىشلىرى پىرئەۋنگە ئوخشاپ كېتىدىغانلار. ﴿**ۋە شەھەرلىرى دۈم كۆمتۇرۇۋېتىلگەنلەر**﴾ يەنى پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان ئۈممەتلەر. ﴿**خاتا ئىشلارنى قىلدى**﴾ يەنى الله نازىل قىلغان ھەقنى ئىنكار قىلدى. گۈناھ بولىدىغان خاتا ئىشلارنى قىلدى.

﴿**ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلدى**﴾ يەنى ھەر بىر ئۈممەت ئۆزلىرىگە الله ئەۋەتكەن پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ ھەممىسى پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ ئازابىم (ئۇلارغا) تېگىشلىك بولدى﴾[3] كىمكى بىر پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلسا، بارلىق پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغانغا ئوخشاشتۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە

---

[1] سۈرە شەمس 11 ـ ئايەت.
[2] سۈرە فۇسسىلەت 16 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە قاف 14 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مۇنداق دەيدۇ: ﴿نۇھنىڭ قەۋمى پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى﴾[1] ﴿ئاد (خەلقى) پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى﴾[2] ﴿**سەمۇد (خەلقى) پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى**﴾[3].

ھەر بىر ئۈممەتكە ھەققەتەن بىردىن پەيغەمبەر كەلدى. شۇڭا، الله تائالا بۇ ئورۇندا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى الله قاتتىق جازالىدى**﴾ يەنى الله ئۇلارنى چوڭ، قاتتىق ئەلەملىك ۋە ھالاك قىلغۇچى ئازاب بىلەن جازالىدى.

كېمىدىن بەھرىمەن قىلغان نېمەتنى ئەسلىتىش توغرىسىدا

﴿**شۇبھىسىزكى، (نۇھنىڭ زامانىدا) چوڭ سۇ يامراپ كەتكەن چاغدا**﴾. يەنى سۇ چەكتىن ئېشىپ الله نىڭ ئىزنى بىلەن پۈتۈن مەۋجۇداتنى قاپلاپ كەتكەن چاغدا ﴿**سىلەرنى (يەنى ئەجدادىڭلارنى) بىز كېمىگە سالدۇق**﴾ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى ئۇنى ئىنكار قىلغان، ئۇنىڭغا قارشى چىققان ۋە الله نى قويۇپ بۇتلىرىغا چوقۇنغان چاغدا، ئۇ قەۋمىگە بەتدۇئا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىدۇ ۋە نۇھ ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە كېمىگە چىقىۋالغانلاردىن باشقا پۈتۈن زېمىن ئەھلىنى توپان باسقان غەرق قىلىۋېتىدۇ. ھازىرقى ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئۇنىڭ كېمىگە ئېلىپ چىققان كىشىلىرىنىڭ ئەۋلادلىرىدۇر. شۇڭا الله تائالا ئىنسانلارغا قىلغان بۇ ياخشىلىقىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، (نۇھنىڭ زامانىدا) چوڭ سۇ يامراپ كەتكەن چاغدا، سىلەرنى (يەنى ئەجدادىڭلارنى) بىز كېمىگە سالدۇق**﴾ يەنى بۇ كېمە سۇ يۈزىدە ئۇزۇپ ئۇلارنى غەرق بولۇپ كېتىشتىن قۇتۇلدۇردى.

﴿**سىلەرگە ئۇنى ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن، تۇتۇۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشى ئۈچۈن (بىز شۇنداق قىلىدۇق)**﴾ يەنى سىلەرنىڭ كېمىدە ئولتۇرۇپ دېڭىزلار ئارا سەپەر قىلىشىڭلار ئۈچۈن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسىنىڭ ئۇلگىسىنى سىلەرگە قالدۇردۇق. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ الله پۈتۈن مەخلۇقاتلارنىڭ تۇرلىرىنى ياراتتى، سىلەرگە ئۇستىگە چىقىشىڭلار ئۈچۈن كېمە ۋە مىنىشىڭلار ئۈچۈن ھايۋان قاتارلىقلارنى ياراتتى. ئاندىن سىلەر ئۇلارنىڭ ئۇستىگە چىققانلىرىڭلاردا پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ نېمىتىنى ئەسلەپ: «بىزگە بۇنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن زات پاكتۇر، بىز ئۇنىڭغا (مىنىشكە) قادىر ئەمەس ئىدۇق، بىز ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىمىزنىڭ دەرگاھىغا قايتقۇچىلارمىز» دېگەيسىلەر﴾[4] ﴿ئۇلارغا (بىزنىڭ كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەت شۇكى، بىز ئۇلارنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىنى (نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ نەرسە ـ كېرەك ۋە ھايۋانلاتلار بىلەن) توشقۇزۇلغان كېمىسىگە چۈشۈردۇق. بىز ئۇلار ئۈچۈن شۇ كېمىگە ئوخشاش ئۇلار چۈشىدىغان نەرسىلەرنى يارىتتۇق﴾[5].

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ئىنسانلارنىڭ ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسىنى قالدۇردى. ھەتتا، بۇ ئۈممەتنىڭ دەسلەپىدە ئۆتكەن كىشىلەر ئۇ كېمىنى كۆردى. بۇ قاراشقا قارىغاندا يۇقىرىقى قاراش كۈچلۈكرەكتۇر. چۈنكى الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**تۇتۇۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشى ئۈچۈن (بىز شۇنداق قىلىدۇق)**﴾ يەنى بۇ نېمەتنى چۈشىنىدىغان دىللارنىڭ ئۇنى

---

[1] سۈرە شۇئەرا 105 ـ ئايەت.
[2] سۈرە شۇئەرا 123 ـ ئايەت.
[3] سۈرە شۇئەرا 141 ـ ئايەت.
[4] سۈرە زۇخرۇف 12 ــ 14 ئايەتكىچە.
[5] سۈرە ياسىن 41 ـ 42 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

چۈشىنىۋېلىشى ئۈچۈن تۆتۈۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئەسلەپ تۇرۇشى ئۈچۈن بىز ئۇ كېمىنىڭ ئۇلگىسىنى سىلەرگە قالدۇردۇق.

ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئاڭلاپ تۆتۈۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۆتۈۋېلىشى ئۈچۈن بىز ئۇ كېمىنى سىلەرگە ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: اللە نىڭ كىتابىدىن ئاڭلىغان نەرسىلەر چۈشۈنىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن مەنپەئەت ئالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى تۆتۈۋېلىشى ئۈچۈن بۇ كېمىنى ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق. زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: ئاڭلايدىغان ۋە تۆتۈۋالىدىغان قۇلاقلارنىڭ ئۇنى ئاڭلاپ تۆتۈۋېلىشى ئۈچۈن شۇنداق قىلدۇق. يەنى كىمنىڭ ساغلام قۇلىقى ۋە ئۆتكۈر ئەقلى بولسا، ئۇ كېمىدىن ئىبرەت ئالىدۇ. بۇ ئايەت ھەقنى چۈشۈنەلەيدىغان ۋە ئۇنىڭدا چىڭ تۇرالايدىغان ھەر قانداق كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

* * * * * * *

فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ﴿١٤﴾ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ﴿١٦﴾ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ ثَمَٰنِيَةٞ ﴿١٧﴾ يَوۡمَئِذٖ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ﴿١٨﴾

بىرىنچى قېتىملىق سۇر چېلىنغان چاغدا[13]. زېمىن ۋە تاغلار (ئورۇنلىرىدىن) كۆتىرىلىپ (بىر ـ بىرىگە) ئۇرۇلۇپ (ئۇۋۇلىپ كەتكەن) چاغدا[14]. بۇ كۈنده چوڭ ئىش (يەنى قىيامەت) يۈز بېرىدۇ[15]. ئاسمان يېرىلىدۇ، بۇ كۈنده ئاسمان (قالايمىقانلىشىپ) ئاجىزلىشىپ كېتىدۇ[16]. پەرىشتىلەر ئاسمانىنىڭ ئەتراپىدا تۇرىدۇ، بۇ كۈنده پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەرشىنى سەككىز پەرىشته (باشلىرى) ئۈستىده كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ[17]. بۇ كۈنده سىلەر (اللەغا) (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توغرىلىنىسىلەر، سىلەر ھېچقانداق بىر سىرنى يوشۇرۇپ قالالمايسىلەر[18].

قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشەتلىك ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشەتلىك ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىدۇ. بۇ قورقۇنچلۇق ئەھۋال قۇرقۇنچ سۇر چېلىنغاندا باشلىنىدۇ. بۇنىڭغا ئەگىشىپلا پۈتكۈل جانلىقلارنىڭ ئۆلۈشى ئۈچۈن يەنە بىر سۇر چېلىنىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى اللە خالىغان جانلىقتىن باشقا بارلىق جانلىقلار ئۆلىدۇ. ئاندىن كېيىن قەبرىلەردىن تۇرغۇزۇلۇپ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرەپكە توپلىنىش ئۈچۈن ئاخىرقى سۇر چېلىنىدۇ.

مانا بۇ سۇر مەزكۇر ئايەتتە كۆرسىتىلگەن سۇردۇر. چۈنكى، اللە تائالانىڭ ئەمرى ھېچقانداق قارشىلىقسىز، توسالغۇغا ئۇچرىمايدۇ. ھەم ئۇنى تەكرارلاش ۋە تەكىتلەشكىمۇ زۆرۈرىيەت بولمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**زېمىن ۋە تاغلار (ئورۇنلىرىدىن) كۆتىرىلىپ (بىر ـ بىرىگە) ئۇرۇلۇپ (ئۇۋۇلىپ كەتكەن) چاغدا**﴾ يەنى زېمىن ئۈكۈزنىڭ چەمبىرەك سوزۇلۇپ باشقا بىر زېمىنغا ئۆزگىرىپ كەتكەن چاغدا ﴿**بۇ كۈنده چوڭ ئىش (يەنى قىيامەت) يۈز بېرىدۇ. ئاسمان يېرىلىدۇ، بۇ كۈنده ئاسمان**

www.munber.org

﴿قالايمقانلىشىپ) ئاجىزلىشىپ كېتىدۇ﴾ ئىبنى جۈرەيج مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى الله تائالانىڭ ﴿ئاسمان ئېچىلىپ نۇرغۇن ئىشكىلەر پەيدا بولىدۇ﴾[1] دېگەن ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: بۇ كۈندە ئاسمانلار يېرىلىپ يوچۇقلار ئېچىلىپ كېتىدۇ. ئەرش ئاسمان بىلەن تەڭ بولۇپ قالىدۇ. ﴿پەرىشتىلەر ئاسمانىنىڭ ئەتراپىدا تۇرىدۇ﴾ رەبىئ ئىبنى ئەنەس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: پەرىشتىلەر كىچىكلەپ كەتكەن ئاسماندا تۇرۇپ زېمىن ئەھلىگە قارايدۇ.

﴿بۇ كۈندە پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەرشىنى سەككىز پەرىشتە (باشلىرى) ئۈستىدە كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئەرشنى سەككىز پەرىشتە كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئىمام ئەبۇداۋۇد جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مېنىڭ الله تائالانىڭ ئەرشىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆتۈرۈپ تۇرغان پەرىشتىلەردىن قۇلقىنىڭ يۇمشىقى بىلەن مۆرىسىنىڭ ئارىلىقى 700 يىللىق مۇساپە كېلىدىغان بىر پەرىشتىگە سۆز قىلىشىمغا رۇخسەت قىلىنىدۇ».

ئادەم ئەۋلادىنىڭ الله غا توغرىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿بۇ كۈندە سىلەر (اللەغا) (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توغرىلىنىسىلەر، سىلەر ھېچقانداق بىر سىرنى يوشۇرۇپ قالالمايسىلەر﴾ يەنى سىلەر ئىشلىرىڭلاردىن ھېچ نەرسە يوشۇرۇن قالمايدىغان، يوشۇرۇن ئىشلارنى ۋە پىچىرلاشلارنى بىلىپ تۇرىدىغان، بارلىق يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا ئىشلارنى بىلىپ تۇرغۇچى الله غا ئەھمىيەتسىزلارنى ھېساب بېرىش ئۈچۈن توغرىلىنىسىلەر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ سىلەر (اللەغا) (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) توغرىلىنىسىلەر، سىلەر ھېچقانداق بىر سىرنى يوشۇرۇپ قالالمايسىلەر﴾

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇمۇسادىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قىيامەت كۈنى ئىنسانلار ھېساب بېرىش ئۈچۈن الله غا ئۈچ قېتىم توغرىلىنىدۇ. ئىككى قېتىملىق توغرىلىنىشتا جېدەل ۋە ئۆزرە ئېيتىشلار بولىدۇ، ئەمما ئۈچىنچى قېتىملىق توغرىلىنىشتا نامە ـ ئەمەللەر دەپتەرلىرى قوللارغا ئۈچۈپ كېلىدۇ. بەزىلەر ئۇنى ئوڭ قولى بىلەن ئالىدۇ، بەزىلەر سول قولى بىلەن ئالىدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِى ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

نامە ـ ئەمالى ئوڭ قولىغا بېرىلگەن ئادەم (خۇشاللىقتىن): «بۇ مېنىڭ نامە ـ ئەمالىمنى ئېلىپ ئوقۇڭلار، مەن ھېساباتىمغا مۇلاقات بولىدىغانلىقىمغا مۇقەررەر ئىشەنگەن ئىدىم» دەيدۇ[19]. ئۇ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشتا بولىدۇ،ئېسىل جەننەتتە بولىدۇ[22].ئۇنىڭ مېۋىلىرى (ئۈزۈە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ قولىنى سوزۇپلا ئالالايدىغان دەرىجىدە) يېقىن بولىدۇ[23]. (ئۇلارغا) «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال ـ خۇرام يەڭلار،ئىچىڭلار» دېيىلىدۇ[24].

---

[1] سۈرە نەبە 19 ـ ئايەت.

www.munber.org

ناما ـ ئەمالى ئوڭ قولىغا بېرىلىدىغانلارنىڭ خۇشاللىقى ۋە ئۇلارنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە قىيامەت كۈنى نامە ـ ئەمالىرى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان سائادەتمەن كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئۇلارنىڭ خۇشاللىقىنى خەۋەر قىلىدۇ، ئۇلار قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكتىن ئۆزلىرىگە ئۇچرىغان ھەر بىر ئادەمگە: ﴿**بۇ مېنىڭ نامە ـ ئەمالىمنى ئېلىپ ئوقۇپ بېقىڭلار**﴾ دەيدۇ. چۈنكى، ئۇ نامە ـ ئەمەلىنىڭ چوقۇم ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. ئېنىقكى، ئۇلار يامانلىقلىرىنى اللە نىڭ ياخشىلىقىغا ئايلاندۇرۇپ بەرگەنلىكىنى بىلگەن كىشىلەردۇر.

ئىبنى ئەبۇھاتەم شېھىت بولغاندا پەرىشتىلەر يويغان كىشى ئابدۇللا ئىبنى ئابدۇللانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللە قىيامەت كۈنى بەندىسىنى توختىتىپ ئۇنىڭ يامانلىقلىرىنى ئۇنىڭ نامە ـ ئەمەل دەپتىرىنىڭ ئۈستىدە قىلىدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا سەن بۇ ـ بۇ گۇناھلارنى قىلدىڭ دەيدۇ. بەندە: پەرۋەردىگارىم! شۇنداق مەن ئۇ گۇناھلارنى قىلدىم، دەيدۇ. اللە ئۇنىڭغا: مەن سېنى رەسۋا قىلمايمەن، مەن سېنىڭ گۇناھلىرىڭنى مەغپىرەت قىلدىم، دەيدۇ. بەندە قىيامەت كۈنى رەسۋا بولۇشتىن قۇتۇلغان چاغدا ﴿**بۇ مېنىڭ نامە ـ ئەمالىمنى ئېلىپ ئوقۇپ بېقىڭلار، مەن ھېسابىمغا مۇلاقەت بولىدىغانلىقىمغا مۇقەررەر ئىشەنگەن ئىدىم، دەيدۇ**﴾

ئىمام بۇخارى، مۇسلىم ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلىدۇكى، ئىبنى ئۆمەر پىچىرلىشىش ھەققىدە سورالغان چاغدا، مەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم، دەيدۇ: «اللە قىيامەت كۈنى بەندىگە يېقىنلىشىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئۇنىڭ گۇناھلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىقرار قىلدۇرىدۇ. ھەتتا ئۇ بەندە: ئەمدى ھالاك بولۇپ كەتتىم، دەپ ئويلىغان چاغدا، اللە تائالا: مەن سېنىڭ گۇناھلىرىڭنى دۇنيادا يوشۇرغان ئىدىم. بۈگۈن ئۇنى مەغپىرەت قىلىمەن، دەيدۇ. ئاندىن ئۇنىڭ نامە ـ ئەمالى ئوڭ قولىغا بېرىلىدۇ. ئەمما كاپىرلار بىلەن مۇناپىق گۇۋاھچىلار ﴿بۇلار پەرۋەردىگارى ھەققىدە يالغان سۆزلىگەنلەردۇر﴾ دەيدۇ. راستلا اللە نىڭ لەنىتى زالىملارغا بولىدۇ (يەنى اللە زالىملارنى رەھمىتىدىن يىراق قىلىدۇ)﴾[1] »

﴿**مەن ھېسابىمغا مۇلاقەت بولىدىغانلىقىمغا مۇقەررەر ئىشەنگەن ئىدىم**﴾ يەنى دۇنيادىكى چېغىمدا بۇ كۈنىنىڭ چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىدىم. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە دىن قورقىدىغانلار پەرۋەردىگارىغا چوقۇم مۇلاقات بولىدىغانلىقىغا ۋە اللە نىڭ دەرگاھىغا چوقۇم قايتىپ بارىدىغانلىقىغا جەزمەن ئىشىنىدۇ﴾[2]

﴿**ئۇ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشتا بولىدۇ. ئېسىل جەننەتتە بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇ مەمنۇنىيەتلىك تۇرمۇشتا، جەننەتنىڭ ئالىي قەسىرلىرىدە، چىرايلىق، شەھلا كۆزلۈك ھۇرلەر، تۈگەپ قالمايدىغان ھەر خىل نازۇ ـ نېمەتلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ.

ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، جەننەتتە يۈز دەرىجە بار. ھەر ئىككى دەرىجىنىڭ ئارىسىنىڭ ئارىلىقى ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئارىلىقىدەك كېلىدۇ».

---

[1] سۈرە ھۇد 18 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە بەقەرە 46 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئۇنىڭ مېۋىلىرى (ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ قولىنى سوزۇپلا ئالالايدىغان دەرىجىدە) يېقىن بولىدۇ﴾ بەرا ئىبنى ئازىب بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇنىڭ مېۋىلىرى كارىۋات ئۈستىدە ياتقان ئادەممۇ ئۇزۇپ ئالالايدىغان دەرىجىدە يېقىندۇر. بىر قانچە كىشىلەرمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن.

﴿(ئۇلارغا) «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال ـ خۇرام يەڭلار، ئىچىڭلار» دېيىلىدۇ﴾ يەنى بۇ سۆز ئۇلارغا زىيادە ياخشىلىق ۋە ئىنئام قىلغانلىقنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن دېيىلىدۇ. چۈنكى، ئۇنداق بولمىغاندا ئۇلار ئەمەللىرى بىلەنلا بۇ نېمەتكە ئېرىشەلمەيدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «توغرا ۋە دۈرۈس ئەمەللەرنى قىلىڭلار، بىلىڭلارکى، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ھەرگىزمۇ ئۆز ئەمەلى بىلەن جەننەتكە كىرەلمەيدۇ» بۇنى ئاڭلىغان ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبرى! سەنمۇ كىرەلمەمسەن؟ دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەنمۇ كىرەلمەيمەن، پەقەت مەن اللە نىڭ رەھمىتى ۋە پەزلى بىلەنلا كىرەلەيمەن» دەيدۇ.

* * * * * * *

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ أُوتَ كِتَٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيْتَهَا كَانَتِ ٱلْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنِّى مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّى سُلْطَٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ ٱلْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَٱسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَّا يَأْكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾

نامە ـ ئەمالى سول قولىغا بېرىلگەن ئادەم ئېيتىدۇكى، «ماڭا نامە ـ ئەمالىم بېرىلمىگەن بولسىچۇ![25]. ھېسابىمنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلمىسەم ئىدىم![26]. دۇنيادا ئۆلۈمىم ھاياتىمنى (ئاخىرەتتە قايتا تىرىلمەس قىلىپ) ئاخىرلاشتۇرسىچۇ![27]. مېنىڭ مال ـ مۈلكۈم ماڭا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمىدى[28]. مېنىڭ ھوقۇقۇم قولۇمدىن كەتتى»[29]. (اللە دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەرگە) ئېيتىدۇ: «ئۇنى تۇتۇڭلار، ئۇنىڭغا تاقاق سېلىڭلار[30]. ئاندىن ئۇنى دوزاخقا تاشلاڭلار[31]. ئاندىن ئۇنى ئۇزۇنلۇقى 70 گەز كېلىدىغان زەنجىر بىلەن باغلاڭلار»[32]. (ئۇنىڭ بۇنداق ئازابلىنىشى ئۇنىڭ ئۈچۈندۇركى) ئۇ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ اللەغا ئىمان ئېيتمىغان ئىدى[33]. مىسكىنكە تاماق بېرىشنى تەرغىپ قىلمايتتى[34]. بۈگۈن ئۇنىڭغا بۇ يەردە (ئۇنىڭدىن ئازابنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان) دوست يوقتۇر[35]. ئۇنىڭغا يىرىڭدىن باشقا تاماق يوقتۇر[36]. ئۇنى پەقەت ئازغان ئادەملەرلا (يەنى كاپىرلارلا) يەيدۇ[37].

نام ـ ئەمالىنى سول قولىغا بېرىلىدىغانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ يامان بولۇشى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە بەختسىز كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرىگە قىيامەت مەيدانىدا نام ـ ئەمالى سول قولىغا بېرىلسە، شۇ چاغدا ئۇ قاتتىق پۇشايمان قىلىدۇ.

www.munber.org

﴿نامە ـ ئەمالى سول قولىغا بېرىلگەن ئادەم ئېيتىدۇكى، «ماڭا نامە ـ ئەمالىم بېرىلمىگەن بولسىچۇ! ھېسابىمنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلمىسەم ئىدىم! دۇنيادا ئۆلۈمىم ھاياتىمنى (ئاخىرەتتە قايتا تىرىلمەس قىلىپ) ئاخىرلاشتۇرسىچۇ!﴾ زەھھاك بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ پۈشايمان قىلىپ دۇنيادىكى ئۆلۈمدىن كېيىن ھېچبىر ھاياتلىق بولمىسىچۇ؟! دەيدۇ. مۇھەممەد ئىبنى كەئىب، رەبىئ ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دەيدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئاخىرەتتە ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىدۇ. دۇنيادىكى چېغىدا بولسا، ئۇنىڭغا ئۆلۈمدىنمۇ يامان كۆرۈلىدىغان نەرسە يوق ئىدى.

﴿مېنىڭ مال ـ مۈلكۈم ماڭا ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمىدى. مېنىڭ ھوقۇقۇم قولۇمدىن كەتتى﴾ يەنى مېنىڭ مال ـ مۈلكۈم ۋە يۇز ـ ئابرۇيۇم الله نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىنى توسۇپ قالالمىدى. ئەكسىچە، ئازابتىن قۇتۇلۇش يالغۇز ئۆزەمگىلا قالدى. ماڭا ھېچ يارەم قىلغۇچى ۋە ئازابتىن قۇتۇلدۇرغۇچى بولمىدى. شۇ چاغدا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(الله دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەرگە) ئېيتىدۇ: «ئۇنى تۇتۇڭلار، ئۇنىڭغا تاقاق سېلىڭلار. ئاندىن ئۇنى دوزاخقا تاشلاڭلار﴾ يەنى الله تائالا زابانىيلارنى مەھشەرگاھ مەيدانىدىن بۇ گۇناھكارلارنى قاتتىق قوللۇق بىلەن تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىپ ئاندىن جەھەننەمگە تاشلاشقا بۇيرۇيدۇ.

﴿ئاندىن ئۇنى ئۇزۇنلۇقى 70 گەز كېلىدىغان زەنجىر بىلەن باغلاڭلار﴾ كەئىب ئىبنى ئەخبار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ زەنجىرنىڭ ھەر بىر ھالقىسى دۇنيادىكى تۆمۈرنىڭ ئۆلچىمىدە بولىدۇ. ئەۋفى، ئىبنى ئابباس ۋە ئىبنى جۇرەيجنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ زەنجىر ئۆلچىنىدىغان گەز پەرىشتىنىڭ گەز ئۆلچىمىدە بولىدۇ. ئىبنى جۇرەيج ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ زەنجىر ئۇنىڭ ئاستى تەرىپىدىن كىرىپ ئاغزىدىن چىقىدۇ. ئاندىن پەرىشتىلەر ئۇلارنى ئۇ زەنجىرگە خۇددى چىكەتكىلەر كاۋاپ قىلىنغان چاغدا زىخقا ئوتكۈزۈلگىنىگە ئوخشاش ئوتكۈزىدۇ.

ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: زەنجىر ئۇ گۇناھكارلارنىڭ ئاستىدىن كىرگۈزۈلۈپ بۇرنىنىڭ ئىككى تۆشۈكىدىن چىقىرىلىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭغا پۈتلىرى بىلەن دەسسەپ ئۆرە تۇرۇش ئىمكانىيىتىمۇ بولمايدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللا ئىبنى ئەمىردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر ئاسماندىن باش سۆڭىكىگە ئوخشاش ئوق زېمىنغا ئېتىلسا، گەرچە ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئارىلىقى 500 يىللىق مۇساپە بولغان بولسىمۇ، ئۇ ئوق زېمىنغا شۇ كۈنى قاراڭغۇ چۈشىدىغان ئىلگىرى يېتىپ چۈشىدۇ. ئەگەر ئۇ ئوق گۇناھكارلارنىڭ باغلىنىدىغان زەنجىرنىڭ باش تەرىپىدىن ئېتىلسا، ئۇ دوزاخنىڭ ئەڭ تېگىگە يېتىپ چۈشۈشى ئۈچۈن 40 يىل كەتكەن بولاتتى» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿(ئۇنىڭ بۇنداق ئازابلىنىشى شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى) ئۇ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ اللەغا ئىمان ئېيتمىغان ئىدى. مىسكىنگە تاماق بېرىشنى تەرغىپ قىلمايتتى﴾ يەنى ئۇ ئۆز ئۈستىدىكى الله تائالاغا ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت الله تائالانىڭ ھەققىنى ئادا قىلمايتتى. الله تائالانىڭ بەندىلىرىگە مەنپەئەت يەتكۈزمەيتتى ۋە ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمايتتى. شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله تائالانىڭ بەندىلەر ئۈستىدىكى ھەققى ئۇلارنىڭ الله نى بار ۋە بىر دەپ بىلىشى، الله غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىكىدىن ئىبارەتتۇر. بەندىلەرنىڭ بەندىلەر ئۈستىدىكى ھەققى ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش، ئۇلار بىر بىرىگە خەير ـ ئېھسان قىلىش، تەقۋادار بولۇشقا تەۋسىيە قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا الله تائالا مۆمىنلەرنى نامازنى ئادا قىلىشقا، زاكات بېرىشكە بۇيرىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا:

www.munber.org

«نامازنى ئادا قىلىڭلار، مال ـ مۈلكىڭلارنى زاكىتنى بېرىڭلار» دېگەن ھالەتتە قەبزە روھ قىلىنغان ئىدى.

﴿بۇگۈن ئۇنىڭغا بۇ يەردە (ئۇنىڭدىن ئازابنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان) دوست يوقتۇر. ئۇنىڭغا يىرىڭدىن باشقا تاماق يوقتۇر. ئۇنى پەقەت ئازغان ئادەملەرلا (يەنى كاپىرلارلا) يەيدۇ﴾ يەنى بۇگۈن ئۇنى الله تائالانىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزىدىغان نە دوستى، نە شاپائەتچىسى بولمايدۇ. بۇ ئورۇندا ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان تاماق پەقەت يىرىڭدىنلا ئىبارەتتۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: بۇ تاماق دوزاخ ئەھلىنىڭ ئەڭ ناچار تامىقىدۇر. رەبىيئ ۋە زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: بۇ تاماق جەھەننەمدە بولىدىغان بىر دەرەختىن چىقىدۇ.

شەبىب ئىبنى بەشىر ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ تاماق دوزاخ ئەھلىنىڭ گۆشلىرىدىن ئېقىپ چىققان قان ـ يىرىڭدىن ئىبارەتتۇر. ئەلى ئىبنى تەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ تاماق دوزاخ ئەھلىدىن چىققان يىرىڭدۇر.

* * * * * * *

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا مَّا تُؤۡمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٣﴾

مەن سىلەر كۆرۈپ تۇرىدىغان نەرسىلەر بىلەن قەسەم قىلىمەن، سىلەر كۆرمەيدىغان نەرسىلەر بىلەنمۇ قەسەم قىلىمەن (يەنى بارلىق مەخلۇقات بىلەن قەسەم قىلىمەن)[38-39]. بۇ قۇرئان ئەلۋەتتە ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرىنىڭ (الله تەرىپىدىن يەتكۈزگەن) سۆزىدۇر[40]. ئۇ شائىرنىڭ سۆزى ئەمەستۇر، سىلەر ناھايىتى ئاز ئىشىنىسىلەر[41]. ئۇ كاھىننىڭ سۆزىمۇ ئەمەس، سىلەر ئاز ۋەز ـ نەسىھەت ئالىسىلەر[42]. (ئۇ) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغانىدۇر[43].

قۇرئاننىڭ الله نىڭ سۆزى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا مەخلۇقاتلىرى ئىچىدە ئۆزىنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى ۋە سۈپەتلىرىنىڭ مۇكەممەل ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان، ئىنسانلار كۆرۈپ تۇرغان ئالامەتلەر بىلەن ۋە ئىنسانلار كۆرەلمەيدىغان يوشۇرۇن ئالامەتلەر بىلەن قەسەم قىلىپ تۇرۇپ قۇرئاننىڭ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ سۆزى ۋە ۋەھيسى ئىكەنلىكىنى، ئۇنى ئىنسانلار ئىچىدىن تاللىغان بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈشى ۋە ئۇستىگە يۈكلەنگەن بۇ ئامانەتنى ئادا قىلىشى ئۈچۈن نازىل قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مەن سىلەر كۆرۈپ تۇرىدىغان نەرسىلەر بىلەن قەسەم قىلىمەن، سىلەر كۆرمەيدىغان نەرسىلەر بىلەنمۇ قەسەم قىلىمەن (يەنى بارلىق مەخلۇقات بىلەن قەسەم قىلىمەن). مەن سىلەر كۆرۈپ تۇرىدىغان نەرسىلەر بىلەن قەسەم قىلىمەن، سىلەر كۆرمەيدىغان نەرسىلەر بىلەنمۇ قەسەم قىلىمەن (يەنى بارلىق مەخلۇقات بىلەن قەسەم قىلىمەن). بۇ قۇرئان ئەلۋەتتە ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرىنىڭ (الله تەرىپىدىن يەتكۈزگەن) سۆزىدۇر**﴾ يەنى بۇ قۇرئان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ الله تەرىپىدىن يەتكۈزگەن سۆزىدۇر، چۈنكى، ئۇ الله نىڭ ئەلچىسىدۇر. ئەلچىنىڭ ۋەزىپىسى ئۆزى ئەۋەتىلگەن ۋەزىپىنى يەتكۈزۈشتۇر. الله تائالا پەرىشتىلەردىن بولغان ئەلچى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قۇرئان ھەقىقەتەن (اللەنىڭ) ئىززەتلىك بىر ئەلچى (ئارقىلىق نازىل قىلىنغان) سۆزىدۇر. ئۇ (ئەلچى) كۆچلۈكتۇر، اللەنىڭ دەرگاھىدا مەرتىۋىلىكتۇر. پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر. بۇ

www.munber.org

يەردە (يەنى ئاسماندا) ئۇ ئىشەنچلىكتۇر﴾[1] يەنى بۇ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدۇر. الله تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنىڭ ھەمراھىڭلار (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) مەجنۇن ئەمەستۇر. ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن روشەن ئۇپۇقنىڭ شەرقىدە كۆردى﴾[2] يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى الله ياراتقان شەكلىدە كۆردى.

﴿ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) (غەيبنى) تەبلىغ قىلىشتا بېخىل ئەمەستۇر﴾[3] يەنى تۆھمەتكە قالغۇچى ئەمەستۇر. ﴿ئۇ (يەنى قۇرئان) قوغلاندى شەيتاننىڭ سۆزى ئەمەستۇر﴾[4] الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ شائىرنىڭ سۆزى ئەمەستۇر، سىلەر ناھايىتى ئاز ئىشىنىسىلەر. ئۇ كاھىننىڭ سۆزىمۇ ئەمەس، سىلەر ئاز ئۆز ـ نەسىھەت ئالىسىلەر**﴾ الله تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتلەردە قۇرئاننى بىرده پەرىشتىدىن بولغان ئەلچىنىڭ سۆزى دىسە، يەنە بىرده ئىنساندىن بولغان ئەلچىنىڭ سۆزى دەپ كۆرسەتتى. چۈنكى ئۇ ئىككى ئەلچىنىڭ ھەر بىرى ئۆزىگە ئامانەت قىلىپ تاپشۇرۇلغان الله نىڭ ۋەھىيسىنى ۋە الله نىڭ سۆزىنى الله نىڭ نامىدىن يەتكۈزگۈچىدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ (ئۇ) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر**﴾

* * * * * * *

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَٰجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسْرَةٌ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

ئەگەر ئۇ بىزنىڭ نامىمىزدىن يالغاننى توقۇيدىغان بولسا[44]. ئەلۋەتتە ئۇنى قۇدرىتىمىز بىلەن جازالايتتۇق[45]. ئاندىن ئۇنىڭ ئاساسىي قىزىل تومۇرىنى كېسىپ تاشلايتتۇق[46]. سىلەردىن ھېچبىر ئادەم ئۇنى قوغداپ قالالمايتتى[47]. شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ قۇرئان تەقۋادارلار ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر[48]. بىز شەك ـ شۈبھىسىز بىلىمىزكى، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا (قۇرئان ئايەتلىرى شۇنچە روشەن تۇرۇقلۇق) ئۇنى ئىنكار قىلغۇچىلار بار[49]. قۇرئان كاپىرلارغا (ئۇلار قۇرئاننى تەستىق قىلغۇچىلارنىڭ ساۋابىنى ۋە ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ ئازابىنى كۆرگەن چاغدا) ئەلۋەتتە ھەسرەت بولىدۇ[50]. قۇرئان، مۇقەررەركى شەكسىز ھەقىقەتتۇر[51]. ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئېيتىرالىرىدىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن[52].

ئەگەر پەيغەمبەر الله نىڭ نامىدىن يالغاننى توقۇيدىغان بولسا الله نىڭ ئۇنى ئەلۋەتتە ئازاپ بىلەن جازالايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئەگەر ئۇ**﴾ يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇشرىكلار گۇمان قىلغاندەك، بىزنىڭ نامىمىزدىن يالغاننى ئويدۇرۇپ چىقارسا، ئەلچىلىكىگە ئارتۇق نەرسە قېتىپ قويسا ياكى بىرەر نەرسىنى كېمەيتىپ

[1] سۈرە تەكۋىر 19 ــ 21 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە تەكۋىر 22 ـ 23 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە تەكۋىر 24 ـ ئايەت.
[4] سۈرە تەكۋىر 25 ـ ئايەت.

www.munber.org

قويسا ۋە ياكى ئۆز ئىچىدىن بىرەر نەرسىنى چىقىرىپ ئاندىن ئۇنى بىزگە نىسبەت بەرسە، ئۇ دېگەن نەرسىسى ئەمەلىيەتتە بىز تەرەپتىن بولمىسا، بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەلۋەتتە ئۇنى ئازابلايتتۇق.

﴿ئەلۋەتتە ئۇنى قۇدرىتىمىز بىلەن جازالايتتۇق﴾ يەنى ئۇنىڭدىن چوقۇم قاتتىق ئىنتىقام ئالاتتۇق.

﴿ئاندىن ئۇنىڭ ئاساسىي قىزىل تومۇرىنى كېسىپ تاشلايتتۇق﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: يەنى يۈرەككە تۇتىشىدىغان ئاساسى قىزىل قان تومۇردۇر. ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير ھەكەم، قاتادا، زەھھاك، مۇسلىم بەتىن ۋە ئەبۇساخىر ھۇمەيد ئىبنى زىيياد قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن. مۇھەممەد ئىبنى كەئب مۇنداق دەيدۇ: ئايەتتىكى ئاساسى قىزىل تومۇر دېگەن سۆزدىن يۈرەك، ئۇنىڭ تومۇرلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تومۇرلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

﴿سىلەردىن ھېچبىر ئادەم ئۇنى قوغداپ قالالمايتتى﴾ يەنى ئەگەر بىز ئۇنى جازالاشتا مەزكۇر جازالارنى قوللانماقچى بولساق، سىلەردىن ھېچكىم بىزنى ئۇنداق قىلىشتىن توساپ قالالمايدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام راستچىل، ياخشى ئىش قىلغۇچى ۋە توغرا يولدا ماڭغۇچىدۇر دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر، چۈنكى غالىب ۋە بۈيۈك ئاللا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ نامىدا ئەۋەتىلىشىنى بەلگىلىگەندۇر ۋە ئۇنى روشەن مۆجىزىلەر ۋە كەسكىن دەلىل ـ پاكىتلار بىلەن كۈچلەندۈرگەندۇر.

﴿شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇ قۇرئان تەقۋادارلار ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر﴾ ئاللا تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە ھىدايەتتۇر ۋە (دىللاردىكى شەك ـ شۇبھىگە) شىپادۇر، ئىمان ئېيتمايدىغانلارنىڭ قۇلاقلىرى (قۇرئاننى ئاڭلاشتىن) ئېغىردۇر (يەنى قۇرئاننىڭ دەۋىتىگە قۇلاق سالمىغانلارنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەنلەرنىڭ گويا قۇلاقلىرى ئېغىردۇر)، قۇرئان ئۇلارنىڭ (دىللىرىغا) كورلۇقتۇر (يەنى ئۇلار ھىدايەت نۇرىنى كۆرمەيدۇ)﴾[1].

﴿بىز شەك ـ شۇبھىسىز بىلىمىزكى، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا (قۇرئان ئايەتلىرى شۇنچە روشەن تۇرۇقلۇق) ئۇنى ئىنكار قىلغۇچىلار بار. قۇرئان كاپىرلارغا (ئۇلار قۇرئاننى تەستىق قىلغۇچىلارنىڭ ساۋابىنى ۋە ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ ئازابىنى كۆرگەن چاغدا) ئەلۋەتتە ھەسرەت بولىدۇ﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلىش قىيامەت كۈنىدە كاپىرلارغا ئەلۋەتتە ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، قۇرئاننى ئىنكار قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتماسلىق كاپىرلارغا ئەلۋەتتە ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ دېگەنلىك بولۇشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

ئاللا تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭدەك گۇناھكارلارنىڭ دىللىرىغا قۇرئاننى سالدۇق (ئۇلار قۇرئاننى چۈشىنىپ، ئۇنىڭ پاساھەت ـ بالاغىتىنى ۋە مۆجىزە ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئىمان ئېيتمىدى. ئۇلار (ئاللا نىڭ) قاتتىق ئازابىنى كۆرمىگىچە قۇرئانغا ئىشەنمەيدۇ﴾[2] ﴿ئۇلار بىلەن ئۇلارنىڭ ئارزۇ قىلغان نەرسىلىرى (يەنى ئىمان ئېيتىش ۋە جەننەتكە كىرىش) ئارىسىدا توسالغۇ پەيدا قىلىندى﴾[3]

﴿قۇرئان، مۇقەررەركى شەكسىز ھەقتۇر﴾ يەنى قۇرئان شەكسىز راست خەۋەردۇر. مۇقەررەر ھەقتۇر.

www.munber.org

---

[1] سۈرە فۇسسىلەت 44 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە شۇئەرا 200 ـ 201 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە سەبەئ 54 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭنى (مۇشرىكلارنىڭ ئىپتىرالىردىن) پاك ئېتىقاد قىلغىن﴾ يەنى بۇ ئۇلۇغ قۇرئاننى نازىل قىلغان الله نى مۇشرىكلارنىڭ بوھتانلىرىدىن پاك دەپ ئېتىقاد قىلغىن.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھاققەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. الله غا شۈكۈرلەر بولسۇن!

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە مائارىج	44 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ ٱللَّهِ ذِى ٱلْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى[1]. ئۇ (ئازاب)نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ[2]. ئۇ (ئازاب) ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى اللە[3]. تەرىپىدىن بولغانپەرىشتىلەر ۋە روھ (يەنى جىبرىئىل) اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى، ئۇنىڭ ئۆزۈنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدۇ[4]. (ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن[5]. ئۇلار ئۇ ئازابنى يىراق دەپ قارايدۇ[6]. بىز ئۇنى يېقىن دەپ قارايمىز[7].

قىيامەت كۈنىنىڭ تېز كېلىشىنى تىلىگەنلىك توغرىسىدا

﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن سەندىن ئازابنىڭ تېز نازىل بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ (ئازاب چوقۇم نازىل بولىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ نازىل بولۇشىنىڭ مۇئەييەن ۋاقتى ـ سائىتى بولىدۇ)، اللە ۋەدىسىگە ھەرگىز خىلاپلىق قىلمايدۇ (اللە بەندىلىرىنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)﴾[1].

﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى﴾ ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ كاپىرلارنىڭ اللە نىڭ ئازابى ھەققىدە سورىغان سوئالىدۇر. بۇ ئازاب ئۇلارغا چوقۇم كېلىدۇ. ئىبنى ئەبۇنەجىھ، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز تىلىگۈچى ئاخىرەتتە بولىدىغان ئازابنىڭ دۇنيادا چۈششىنى تىلەپ دۇئا قىلىدى. ئۇ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان كاپىرلار مۇنداق دۇئا قىلدى:

---

[1] سۈرە ھەج 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئەگەر بۇ (يەنى قۇرئان) سېنىڭ تەرىپىڭدىن نازىل بولغان ھەقىقەت بولىدىغان بولسا، ئاسماندىن ئۈستىمىزگە تاش ياغدۇرغىن، ياكى بىزنى قاتتىق ئازاب بىلەن جازالىغىن!﴾[1].

﴿**ئۇ (ئازاب) نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ**﴾ يەنى اللە ئۇ ئازابنى چۈشۈرۈشنى ئىرادە قىلغان چاغدا، ئۇنى ھېچ توسۇپ قالغۇچى بولمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ (ئازاب) ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى اللە**﴾.

"ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى" دېگەن سۆزنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى ئەلىي ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباسنىڭ: ئۈستۈنلۈك ۋە مال ـ مۈلۈك ئىگىسى دېگەنلىك بولىدۇ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

﴿**پەرىشتىلەر ۋە روھ (يەنى جىبرىئىل) اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى**﴾ ئەبۇسالىھ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتىكى روھ دېگەن سۆز اللە تائالا نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىن ئىنسانلارغا ئوخشايدىغان، لېكىن ئىنسانلارنىڭ دەل ئۆزى ئەمەس بىر خىل مەخلۇقاتنى كۆرسىتىدۇ. مەن: بۇ ئايەتتىكى روھ دېگەن سۆزدىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كۆزدە تۇتۇلۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر. بۇ سۆز ئومۇمىي ئىسىم بولۇپ، ئادەم ئەۋلادلىرىنىڭ روھلىرىنى كۆرسىتىشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر، دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئىنسانلارنىڭ روھلىرى قەبزى روھ قىلىنغان چاغدا ئاسمانغا ئۆرلىتىلىدۇ. بۇ ھەقتە بەرانىڭ ھەدىسىدە تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

ئۆزۈنلۈقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان كۈندىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدۇ**﴾ بۇ كۈندىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ كۈن قىيامەت كۈنىدۇر. سەۋرى، سەمماك ئىبنى ھەرپىتىن ئىكرىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كۈنى قىيامەت كۈنىدۇر. زەھھاك ۋە ئىبنى زەي قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېگەن. ئەلىي ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ اللە تائالا نىڭ ﴿**ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كۈن قىيامەت كۈنىدۇر. اللە تائالا كاپىرلارغا ئۇ كۈننىڭ ئۇزۇنلۇقىنى 50 مىڭ يىلنىڭ ئۇزۇنلىقىدەك قىلىپ بېرىدۇ. بۇ مەزمۇندا نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىندى.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئۇمەر غۇداتيىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئەبۇھۇرەيرىنىڭ يېنىدا ئىدۇق، يېنىمىزدىن بەنى ئامىر ئىبنى سەئسەئە قەبىلىسىگە تەۋە بىر ئادەم ئۆتتى. ئۇ بەنى ئامىر قەبىلىسى ئىچىدە ئەڭ باي ئادەم دېيىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇھۇرەيرە يېنىدىكى ئادەملەرگە: ئۇ ئادەمنى يانداۋرۇپ يېنىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، دېدى. ئۇلار ئۇنى يانداۋرۇپ كەلدى. ئەبۇھۇرەيرە ئۇنىڭغا: ئاڭلىشىمچە سەن ھەقىقەتەن باي ئادەم ئىكەنسەن، دېدى. ئۇ ئادەم: شۇنداق، اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ يۈز قىزىل تۆگەم، يۈز قىزغۇچ ئاق تۆگەم بار، دېدى. ھەتتا ئۇ تۆگىلىرىنىڭ رەڭگىلىرىنى، قۇللىرىنىڭ ھۈنەرلىرىنى ۋە سەر خىل ئاتلىرىنى ساناپ چىقتى. ئەبۇھۇرەيرە ئۇنىڭغا: تۆگىلەرنىڭ ۋە قويلارنىڭ تۈياقلىرىدىن ساقلانغىن دېدى. ئەبۇھۇرەيرە بۇ سۆزنى بىر قانچە قېتىم تەكرارلىدى. ھەتتا ئۇئادەمنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ: ئى ئەبۇھۇرەيرە! بۇ نېمىدېگىنىڭ؟ دېدى.

---

[1] سۈرە ئەنفال 32 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «كىمنىڭ تۆگىلىرى بولسا، ئۇ قىينىچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن تۆگىلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ تۆگىلەر ئەڭ گۆشلۈك ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش يۈگۈرەك تۆگىلەر بولۇپ كېلىدۇ، ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىكتە تۆگىلەرنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. تۆگىلەر ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ. تۆگىلەرنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى تۆگىلەر ئۇنى قايتا دەسسەشكە ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۆزۈنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈنده ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ.

كىمنىڭ كاللىرى بولسا، ئۇ قىينىچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن، كاللىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ كاللار ئەڭ گۆشلۈك، ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش، يۈگرەك كاللار بولۇپ كېلىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىككە ئېلىپ كېلىنىپ كاللارنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. كاللار ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ، مۆڭگۈزلۈك كاللار ئۇنى مۆڭگۈزلىرى بىلەن ئۇسىدۇ. بۇ كاللارنىڭ مۆڭگۈزلىرى تۇپ - تۇز، ئۇچلۇق ۋە سۇنماستۇر. كاللارنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ۋە ئۇسسۇپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى كاللار ئۇنى قايتا دەسسەش ۋە ئۇسسۇش ئۇچۇن ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۆزۈنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈنده ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ.

كىمنىڭ قويلىرى بولسا، ئۇ قىينىچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن قويلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ قويلار ئەڭ گۆشلۈك، ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش يۈگرەك قويلار بولۇپ كېلىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىككە ئېلىپ كېلىنىپ قويلارنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. قويلار ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ. مۆڭگۈزلۈك قويلار ئۇنى مۆڭگۈزلىرى بىلەن ئۇسسىدۇ. بۇ قويلارنىڭ مۆڭگۈزلىرى تۇپ - تۇز، ئۇچلۇق ۋە سۇنماستۇر. قويلارنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ۋە ئۇسسۇپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى قويلار ئۇنى قايتا دەسسەش ۋە ئۇسسۇش ئۇچۇن ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۆزۈنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈنده ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ» دېدى.

ئۇ ئادەم: ئى ئەبۇھۇرەيرە! تۆگىلەرنىڭ ھەققى نېمىلەردىن ئىبارەت؟ دېدى. ئەبۇھۇرەيرە: بىرسىگە تۆگە ئارىيەت بەرسەڭ، ياخشىسىنى ۋە سۈتلۈك تۆگىنى بېرىشىڭ لازىم. مېنۇۋىلشى ئۈچۇن تۆگە سوراپ كەلسە، ئۇنى بېرىپ تۇرۇشۇڭ، چىشى تۆگىسى ئۈچۇن ئەركەك تۆگە سوراپ كەلسە، ئۇنى بېرىپ تۇرۇشۇڭ ۋە موھتاجلارنى تۆگىنىڭ سۈتى بىلەن تەمىنلىشىڭ لازىم دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد: ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالتۇن - كۈمۈشكە ئىگە بولغان كىشى، ئۇنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ ئالتۇن - كۈمۈشلەر ياپىلاق ۋە بىسلىق قىلىپ سوقۇلىدۇ، ئاندىن ئۇ جەھەننەم ئوتىدا قىزدۇرۇلۇپ، ئۇ ئادەمنىڭ پىشانىسى، بىقىنى ۋە دۈمبىسى داغلىنىدۇ، ھەتتا الله بەندىلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىپ، ئۇ ئادەم جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر،

www.munber.org

سىلەرنىڭ ھېسابىڭلار بويىچە ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسنىڭ داۋامىدا يۇقىرىدىكى ھەدىستە بايانات قىلىنغىنىدەك، قوي ۋە تۆگىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. بۇ ھەدىستە يەنە ئاتلارنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: «ئات بېقىشىتىن ئۈچ خىل ئىش كېلىپ چىقىدۇ. بىر ئادەمگە ئەجىر كېلىدۇ. يەنە بىر ئادەمنىڭ ھاجىتىنى قامدايدۇ ۋە يەنە بىر ئادەمگە گۇناھ ئېلىپ كېلىدۇ...» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىسنى بۇ يەردە بايان قىلىشتىن مەقسەت، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ھەتتا الله بەندىلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىپ... ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە» دېگەن سۆزىنىڭ يۇقىرىدىكى ئايەت بىلەن مۇناسىۋىتى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا ئۈندەش توغرىسىدا

﴿**ئۇلار ئۇ ئازابنى يىراق دەپ قارايدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ سېنى ئىنكار قىلغانلىقىغا، ئۇلارنىڭ الله نىڭ ئازابىنىڭ چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقىنى يىراق ساناپ، ئۇ ئازابنىڭ ئۆزلىرىگە كېلىشىنى ئالدىراتقانلىقىغا سەۋر قىلغىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قىيامەتكە ئىشەنمەيدىغانلار ئۇنىڭ بولۇشىنى ئالدىرىتىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار بولسا قىيامەتتىن قورقىدۇ، قىيامەتنى ھەق دەپ بىلىدۇ﴾[1].

﴿**(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن**﴾ يەنى كاپىرلار بۇ ئازابنىڭ يۈز بېرىشىنى ۋە قىيامەتنىڭ قايىم بولىدىغانلىقىنى يىراق سانايدۇ. ﴿**بىز ئۇنى يېقىن دەپ قارايمىز**﴾ يەنى مۆمىنلەر ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى يېقىن دەپ قارايدۇ. گەرچە قىيامەتكە مۇئەييەن ۋاقىت بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاقتىنى غالىب ۋە بۈيۈك الله دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان بولسىمۇ، لېكىن كېلىۋاتقان ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېقىن ئىكەنلىكى ۋە چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقى مۇقەررەردۇر.

* * * * * * *

يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا۟ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ ﴿١٨﴾

ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن مىستەك بولۇپ قالىدۇ[8]. تاغلار ئېتىلغان رەڭلىك يۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ[9]. (ھەر ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن) دوست دوستىدىن كۆرۈپ تۇرۇپ (ھال) سورىمايدۇ، گۇناھكار ئادەم ئۆز ئورنىغا ئوغۇللىرىنى، ئايالىنى، قېرىندىشىنى ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم ـ قېرىنداشلىرىنى ۋە يەر يۈزىدىكى جىمى ئادەمنى بېرىپ بولسىمۇ، بۇ كۈندىكى ئازابتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ[10-14]. ياق، ئۇ مۇقەررەر دوزاختۇر[15]. (يەنى بۇ گۇناھكار كاپىر مۇنداق

[1] سۈرە شۇرا 18 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئارزۇدىن يانسۇن، پىدا قىلىنغان ھېچقانداق نەرسە ئۇنى ئازابتىن قۇتقۇزالمايدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا دوزاخ يېنىپ تۇرىدۇ). (ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن) باشنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ﴿16﴾. ئۇ (ھەقتىن) يۈز ئۆرۈپ بۇرالغان ۋە پۇل ـ مال يىغىپ ساقلىغان (ئۇنىڭدىن اللەنىڭ ۋە مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغان)لارنى چاقىرىدۇ﴿17 ـ 18﴾.

قىيامەتنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئازاب كاپىرلارغا چوقۇم كېلىدۇ. ﴿**ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن مىستەك بولۇپ قالىدۇ**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئەتا، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، سۇددى ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن ياغنىڭ دورىسىدەك بولۇپ قالىدۇ.

﴿**تاغلار ئېتىلغان رەڭلىك يۈڭدەك بولۇپ قالىدۇ**﴾ اللە تائالا بۇ ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿تاغلار ئېتىلغان يۈڭدەك بولۇپ كېتىدۇ﴾[1] ﴿**ھەر ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن) دوست دوستىدىن كۆرۈپ تۇرۇپ (ھال) سورىمايدۇ**﴾ يەنى ھەر ئادەم ئۆزى بىلەنلا بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ يېقىن دوستىنى ئەڭ قىيىن ئەھۋالدا كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭدىن ھال سورىمايدۇ. ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار بىر ـ بىرىنى تونۇيدۇ، ئۇلار ئۆزئارا تونۇشقاندىن كېيىن بىر ـ بىرىدىن قاچىدۇ. خۇددى اللە تائالا مۇنداق دېگەندەك: ﴿ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ﴾[2].

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلارغا (بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلاش، مەنئى قىلغان ئىشلاردىن چەكلىنىش بىلەن) تەقۋادارلىق قىلىڭلار، شۇنداق بىر كۈندىن قورقۇڭلاركى، (ئۇ كۈندە) ئاتا بالىسىغا ئەسقاتمايدۇ، بالىمۇ ئاتىسىغا ئەسقاتمايدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى ھەقىقەتەن ھەقتۇر﴾[3] ﴿گۈناھى ئېغىر بىر ئادەم باشقا بىراۋنى ئۆز گۈناھىنى ئۈستىگە ئېلىۋېلىشقا چاقىرسا، ئۇ يېقىن تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ گۈناھىدىن ئازراق نەرسىنى ئۈستىگە ئېلىۋالالمايدۇ﴾[4] ﴿سۈر چېلىنغان كۈندە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بولمايدۇ، بىر ـ بىرىنىڭ (ئەھۋالىنمۇ) سوراشمايدۇ﴾[5] ﴿ئۇ كۈندە كىشى ئۆزىنىڭ قېرىنداشىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن، خوتۇنىدىن ۋە بالىلىرىدىن قاچىدۇ. ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ﴾[6].

﴿**گۈناھكار ئادەم ئۆز ئورنىغا ئوغۇللىرىنى، ئايالىنى، قېرىنداشىنى ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم ـ قېرىنداشلىرىنى ۋە يەر يۈزىدىكى جىمى ئادەمنى بېرىپ بولسىمۇ، بۇ كۈندىكى ئازابتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ياق**﴾ يەنى بۇ كۈندە فىدىيە قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئۇ قىيامەت كۈنىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى كۆرگەن چاغدا فىدىيە بېرىپ اللە نىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۈتۈن زېمىن ئەھلىنى، ئۆزى ئېرىشكەن مال ـ مۈلۈكنىڭ ئەڭ ئېسىلىنى ۋە زېمىن توشقىچە ئالتۇننى ياكى دۇنيادىكى چاغدا ئۆزىنىڭ يۈرەك

---

[1] سۈرە قارىئە 5 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەبەسە 37 ـ ئايەت.
[3] سۈرە لۇقمان 33 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە فاتىر 18 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە مۇئمىنۇن 101 ـ ئايەت.
[6] سۈرە ئەبەسە 34 ـ 37 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

پارىسى بولغان بالىسنى ئېلىپ كېلىپ فىديە بېرىشنى ئارزۇ قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭدىن بۇ فىديە ھەرگىز قوبۇل قىلىنمايدۇ.

﴿**ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم ـ قېرىنداشلىرىنى**﴾ بۇ ئايەتنى مۇجاھىد ۋە سۇددى: ئۆزىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى ۋە قەبىلىسىدىكى كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

اللە تائالا دوزاخنى ۋە ئۇنىڭ قاتتىق قىزىقلىقىنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ياق، ئۇ مۇقەررەر دوزاختۇر. (يەنى بۇ گۇناھكار كاپىر مۇنداق ئارزۇدىن يانسۇن، پىدا قىلىنغان ھېچقانداق نەرسە ئۇنى ئازابتىن قۇتقۇزالمايدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا دوزاخ يېنىپ تۇرىدۇ). (ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن) باشنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ**﴾ ھەسەنبەسرى ۋە سابىت بۇنانى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يۈزنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يۈزنىڭ ۋە بەدەنلىرىنىڭ تېرىلىرىنى ۋە پۇت ـ قولىنىڭ بارماقلىرىنى شىلىپ تاشلايدۇ.

زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن سۆڭەكتىن گۆشنى ۋە تېرىنى شىلىپ تاشلاپ. سۆڭەكتە ھېچ نەرسە قويمايدۇ. ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن سۆڭەكلەرنى شىلىپ تاشلايدۇ. بۇ ئايەتنىڭ خۇلاسە مەنىسى: دوزاخ ئوتى كاپىرلارنىڭ سۆڭەكلىرىنى شىلىپ تۆگىتىدۇ. ئاندىن ئۇلار يېڭىدىن يارىتىلىپ تېرىلىرى يېڭىدىن ئالماشتۇرۇلىدۇ.

﴿**ئۇ (ھەقتىن) يۈز ئۆرۈپ بۇرالغان ۋە پۇل ـ مال يىغىپ ساقلىغان (ئۇنىڭدىن اللەنىڭ ۋە مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغان)لارنى چاقىرىدۇ**﴾ يەنى اللە دوزاخقا يارىتقان، دۇنيادىكى چاغلىرىدا دوزاخنىڭ ئەمىلىنى قىلىشقا پۇتۇۋەتكەن ئىنسانلارنى قىيامەت كۈنى دوزاخ راۋان تىل بىلەن ئۆزىگە چاقىرىدۇ. ئاندىن دوزاخ ئۇلارنى مەھشەرگاھ مەيدانىدىن خۇددى قۇش دان تەرگەندەك تېرىيدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، خۇددى غالىب ۋە بۈيۈك اللە ئېيتقاندەك، ئۇلار بۇ كۈنىڭ كېلىشىنى چىن دىللىرى بىلەن ئىنكار قىلغان، بۇ كۈن ئۈچۈن ئەمەل قىلىشنى تاشلىغان، ئاچكۆزلۈك بىلەن پۇل ـ مال يىغىپ ئۈنى پىششىق ساقلىغان، بۇ پۇل ـ مالدىن ياخشىلىق يوللىرى ئۈچۈن ئىشلىتىش ۋە زاكات بېرىش قاتارلىق ئۇستىلىرىگە ۋاجىب بولغان اللە نىڭ ھەققىنى بېرىشتىن باش تارتقان ئادەملەردۇر. ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پۇل ـ مال ئىشلىتىشتە بېخىللىق قىلمىغن، ئۇنداق قىلساڭ اللە ساڭا بېخىللىق قىلىدۇ».

* * * * * * *

﴿ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلۡخَيۡرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلۡمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ فِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ مَّعۡلُومٞ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنۡ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشۡفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمۡ غَيۡرُ مَأۡمُونٖ ﴿٢٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ لِفُرُوجِهِمۡ حَٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ فَإِنَّهُمۡ غَيۡرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبۡتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ

www.munber.org

لِأَمَٰنَٰتِهِمۡ وَعَهۡدِهِمۡ رَٰعُونَ ٣٢ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمۡ قَآئِمُونَ ٣٣ وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ يُحَافِظُونَ ٣٤ أُوْلَٰٓئِكَ فِي جَنَّٰتٖ مُّكۡرَمُونَ ٣٥

ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى[19]. ئۇنىڭغا (يوقسۇزلۇق، ياكى كېسەللىك، يا قورقۇنچتەك) بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتكەن چاغدا، زارلانغۇچىدۇر[20]. بىرەر ياخشىلىق يەتكەن چاغدا، بېخىللىق قىلغۇچىدۇر[21]. پەقەت (تۆۋەندىكىلەر بۇنىڭدىن) مۇستەسنا: ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر[22 - 23]. ئۇلار مالىلىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ[24 - 25]. ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر[26]. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابىدىن قورقۇچىلاردۇر[27]. شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (اللە ئەمىن قىلغاندىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۈچۈن) ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسىدۇر[28]. ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر[29]. پەقەت خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، (ئۆزلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلار) مالامەت قىلىنمايدۇ[30]. (جىنسىي تەلەپنى قاندۇرۇشنى) بۇنىڭ سىرتىدىن تىلىگۈچىلەر ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر[31]. ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر[32]. ئۇلار توغرا گۇۋاھلىق بەرگۈچىلەردۇر[33]. ئۇلار نامىزىنى ئادا قىلغۇچىلاردۇر[34]. ئەنە شۇلار جەننەتلەردە ھۆرمەت قىلىنغۇچىلاردۇر[35].

ئىنسانىڭ چىدامسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا ئىنساندىن ۋە ئۇنىڭ ناچار ئەخلاقلىرىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى. ئۇنىڭغا (يوقسۇزلۇق، ياكى كېسەللىك، يا قورقۇنچتەك) بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتكەن چاغدا، زارلانغۇچىدۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭغا بىرەر زىيان يەتسە، ئۇ بۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىدۇ ۋە قورقۇشقا باشلايدۇ. قاتتىق قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن يۈرىكى چىقىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيدىغان بولدۇم دەپ ياخشىلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزىدۇ.

﴿**بىرەر ياخشىلىق يەتكەن چاغدا، بېخىللىق قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى ئۇ اللە تەرىپىدىن بېرىلگەن نېمەتكە ئېرىشسە، ئۇنىڭدىن باشقىلارغا بېرىشكە بېخىللىق قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭدىكى اللە ھەققىنى ئادا قىلمايدۇ. ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنساندىكى ئەڭ ناچار ئەخلاق بېخىللىق ۋە چىدامسىزلىق قىلىش، يۈرىكى چىقىپ كەتكەدەك دەرىجىدە قورقۇپ كېتىش قاتارلىقلاردۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

يۇقىرىدىكى سۈپەتكە ئىگە كىشىلەرنىڭ قاتارىغا ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىرمەيدىغانلىقى، بۇلارنىڭ ئەمەللىرى ۋە نامازلىرى توغرىسىدا

﴿**پەقەت (تۆۋەندىكىلەر بۇنىڭدىن) مۇستەسنا: ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئىنسان يۇقىرىقىدەك سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەندۇر. پەقەت اللە ساقلىغان، ياخشىلىق يوللىرىدا مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇرغان، ياخشىلىققا باشلىغان ۋە ياخشىلىق يوللىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگەن كىشىلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. بۇلار نامازنى ئوقۇغۇچىلاردۇر. ئىبنى مەسئۇد، مەسرۇق ۋە ئىبراھىم نەخەئى

www.munber.org

قاتارلىقلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار نامازنىڭ ۋاقىتلىرىغا ۋە پەرز ـ ۋاجىپلىرىغا رىئايە قىلغۇچىلاردۇر.

ئۇقبە ئىبنى ئامىر مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتىكى "ھەمىشە" دېگەن سۆزدىن ھەمىشە الله دىن ئەيمىنىپ، سۈكۈت ئىچىدە نامازئوقۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. (شۇنداق مۇمىنلەركى) ئۇلار نامازلىرىدا (اللەنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بىسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر﴾[1] بۇ ئايەت نامازدا سۈكۈت ۋە ئەيمەنگەن ھالەتتە تۇرۇشنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. رۇكۇ ۋە سەجدە قىلغاندا سۈكۈت ۋە ئەيمەنگەن ھالەتتە تۇرمىغان كىشى نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچى بولالمايدۇ. چۈنكى ئۇ نامازدا سۈكۈت ۋە ئەيمىنىش ئىچىدە تۇرمىسا، نامازنى ھۇزۇر ئىچىدە ئوقۇيالمايدۇ. بەلكى ئۇ نامازنى قاغا دان چوقىغاندەك تېز ئوقۇيدۇ. ئۇ كىشىنىڭ نامىزى ئۇنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرەلمەيدۇ.

بەزى تەپسىرشۇناسلار: "ھەمىشە" دېگەن سۆزدىن بىرەر ئەملىنى قىلسا، ئۇنى داۋاملىق قىلىدىغان ۋە بۇ ئەملىنى قىلىشتا بوشىشىپ قالمايدىغان كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەيدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئەمەل، ئاز بولسىمۇ ھەمىشە داۋاملىشىپ تۇرىدىغان ئەمەلدۇر».

﴿**ئۇلار مالىلىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ مالىلىرىدا موھتاجلارغا بېرىشكە تېگىشلىك بەلگىلەنگەن نىسىۋە بار. ﴿**ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار قىيامەتكە، ھېساب كۈنىگە، مۇكاپات ۋە جازاغا ئىشىنىدۇ. ئۇلار ساۋاب ئۈمىد قىلىدىغان، ئازاپتىن قورقىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەمەللىرىنى قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابىدىن قورقۇچىلاردۇر**﴾ يەنى قورقۇپ تىترەپ تۇرغۇچىلاردۇر.

﴿**شۇبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (الله ئەمىن قىلغاندىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۇچۇن) ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسىدۇر**﴾ يەنى الله نىڭ بۇ ئازابىدىن ئەقلى ـ ھوشى جايىدا ئادەملەردىن باشقا ھېچكىم ئەمىن بولالمايدۇ. پەقەت الله تائالا نىڭ ئەمىن قىلىشى بىلەنلا ئەمىن بولالايدۇ.

﴿**ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى الله رۇخسەت قىلغان يەردىن باشقا يەرگە ئىشلەتمەيدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەقەت خوتۇنلىرى ۋە چۆرلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، (ئۇزلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ۋە چۆرلىرى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلار) مالامەت قىلىنمايدۇ. (جىنسىي تەلۇنى قاندۇرۇشنى) بۇنىڭ سىرتىدىن تىلىگۈچىلەر ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە مۇئمىنۇندا ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يەردە قايتا تەكرارلاش ھاجەتسىزدۇر.

﴿**ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىگە ئامانەت قويۇلسا، خىيانەت قىلمايدۇ، ۋەدە قىلسا ۋەدىسىدە تۇرىدۇ. مانا بۇ مۇمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىدۇر. مۇناپىقلارنىڭ سۈپەتلىرى بۇنىڭ دەل ئەكسىچىدۇر. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۇناپىقنىڭ ئالامىتى ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ سۆزلىسە، يالغان سۆزلەيدۇ. ۋەدە قىلسا، ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىدۇ. ئامانەت قويۇلسا، خىيانەت

[1] سۈرە مۇئمىنۇن 1 ـــ 2 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

قىلىدۇ» يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «ئەگەر سۆزلىسە، يالغان سۆزلەيدۇ. ئەھدە تۇزۇشسە، ئۇنىڭغا خىيانەت قىلىدۇ. جېدەللىشىپ قالسا، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايدۇ».

﴿**ئۇلار توغرا گۇۋاھلىق بەرگۈچىلەردۇر**﴾ يەنى ئۇلار گۇۋاھلىق بېرىشكە رىئايە قىلىدۇ. ئۇنىڭغا ھېچنەرسىنى قويمايدۇ ۋە كەملىتىپ قويمايدۇ. ئۇنىڭدىن ھېچنەرسىنى يوشۇرمايدۇ. ﴿كىمكى ئۇنى يوشۇرىدىكەن، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ دىلى گۇناھكار بولىدۇ﴾[1].

﴿**ئۇلار نامىزىنى ئادا قىلغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار نامازنىڭ ۋاقىتلىرىغا، تەئدىل ـ ئەركانلىرىغا، پەرزلىرىگە ۋە سۈننەتلىرىگە رىئايە قىلىدۇ. بۇ ئايەتلەردە مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرى ھەققىدىكى سۆز نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلىنىپ نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن ئاخىرلاشتى. بۇ نامازغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ شەرەپلىك ئىبادەت ئىكەنلىكىنى ئەسلەتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. اللە تائالا سۈرە مۆئمىنۇندىمۇ مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلاپ، ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەت) فىردەۋسكە ۋارىسلىق قىلىدۇ، فىردەۋستە مەڭگۈ قالىدۇ. بىز ئىنسانىنى ھەقىقەتەن لايىنىڭ جەۋھىرىدىن ياراتتۇق﴾[2] اللە تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەنە شۇلار جەننەتلەردە ھۆرمەت قىلىنغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار لەززەت ۋە خۇرسەنلىك بىغىشلايدىغان ھەر تۈرلۈك نەرسىلەر بىلەن ھۆرمەتلىنىدۇ.

* * * * * * *

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهۡطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطۡمَعُ كُلُّ ٱمۡرِيٕ مِّنۡهُمۡ أَن يُدۡخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٖ ﴿٣٨﴾ كَلَّآۖ إِنَّا خَلَقۡنَٰهُم مِّمَّا يَعۡلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَآ أُقۡسِمُ بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرۡهُمۡ يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوۡمَ يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ سِرَاعٗا كَأَنَّهُمۡ إِلَىٰ نُصُبٖ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۚ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمُ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

(ئى مۇھەممەد) كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن، ئۇلار سەن تەرەپكە تېز كېلىشىپ، ئوڭ ـ سول تەرىپىڭدە توپ ـ توپ بولۇپ ئولتۇرۇشىدۇ[36-37]. ئۇلاردىن ھەر بىر ئادەم نازۇنېمەتلىك جەننەتكە كىرگۈزۈلۈشنى تەمە قىلامدۇ؟[38]. ياق (يەنى ئۇلار جەننەتكە مەڭگۈ كىرەلمەيدۇ). شۇنىڭسىزكى، بىز ئۇلارنى ئۇلار بىلىدىغان نەرسىلەردىن ياراتتۇق[39]. مەشرىقلارنىڭ ۋە مەغرىبلەرنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلىپ ئورنىغا ئۇلاردىن ئارتۇق ۋە اللەغا ئىتائەتچان بىر قەۋمنى كەلتۈرۈشكە) بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، بىز (بۇنىڭدىن) ئاجىز ئەمەسمىز[40-41]. (ئى مۇھەممەد) ئۇلارنى قويۇۋېتىڭ، تاكى ئۇلار ۋەدە قىلىنغان كۈنكە مۇلاقات بولغانغا قەدەر (باتىلغا) چۆمسۇن، (دۇنياسىدا) ئويىنىسۇن[42]. ئۇ كۈنىدە ئۇلار قەبرىلىرىدىن چىقىپ، خۇددى تىكلەپ قويغان بۇتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەندەك (مەھشەرگاھقا)

[1] سۈرە بەقەرە 283 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۆئمىنۇن 11 ـ 22 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

يۈگۈرىدۇ[43]. ئۇلار (اللەدىن ئۈيلىپ) يۈقىرى قارىيالمايدۇ، ئۇلارنى خورلۇق ئۇرىۋالىدۇ، ئەنە شۇ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندۇر[44].

كاپىرلارنى ئەيىبلەش ۋە ئۇلارنى قورقۇتۇش توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى كاپىرلارنى ئەيىبلەيدۇ. ئۇلار اللە تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى بىلەن ئەۋەتكەنكىلىنى، ئۇنى اللە نىڭ روشەن مۆجىزىلەر بىلەن كۈچلەندۇرگەنلىكىنى، ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن تۇرۇقلۇق ئۇنىڭدىن قاچىدۇ. پىرقە ـ پىرقە ۋە گۇرۇھ ـ گۇرۇھ بولۇپ ئوڭ ۋە سول تەرەپلەرگە قاراپ كېتىدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار نېمىشقا ۋەز (يەنى قۇرئان)دىن يۈز ئۆرۈيدۇ. گويا ئۇلار يولۋاستىن قاچقان يا‌ۋايى ئېشەكلەردۇر (يەنى بۇ مۇشرىكلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندە، ئۇنىڭدىن خۇددى يولۋاسىنى كۆرۈپ قاچقان يا‌ۋا ئېشەكلەردەك قاچىدۇ)﴾[1].

﴿**(ئى مۇھەممەد) كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن، ئۇلار سەن تەرەپكە تېز كېلىشىپ، ئوڭ ـ سول تەرىپىڭدە توپ ـ توپ بولۇپ ئولتۇرۇشىدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! يېنىڭدىكى ئەنە شۇ كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن؟ ئۇلار سەن تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ كېلىدۇ. ئاندىن سەندىن يۈز ئۆرۈپ، ئىختىلاپلاشقان ۋە بۆلۈنگەن ھالدا تەرەپ ـ تەرەپكە قاچىدۇ. ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئى مۇھەممەد! بۇ كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن؟ ئۇلار توپ ـ توپ بولۇپ سېنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىڭدە، سەندىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە مەسخىرە قىلغان ھالدا قاراپ تۇرۇشىدۇ.

ئىبنى جەرىر، جابىر ئىبنى سەمۇرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى قۇرەيشلەرنىڭ يېنىغا چىققاندا، ئۇلار ھەلقە بولۇپ ئولتۇرۇشقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرگە نېمە بولدى؟ گۇرۇھ ـ گۇرۇھ بولۇپ ئولتۇرۇپسىلەرغۇ؟» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**ئۇلاردىن ھەر بىر ئادەم نازۇنېمەتلىك جەننەتكە كىرگۈزۈلۈشنى تەمە قىلامدۇ؟**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ھالى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قېچىش ۋە ھەقتىن يۈز ئۆرۈش تۇرسا، ئۇلار تېخى نازۇنېمەتلىك جەننەتلەرگە كىرىشنى تەمە قىلامدۇ؟ ﴿**ياق (يەنى ئۇلار جەننەتكە مەڭگۈ كىرەلمەيدۇ)**﴾ بەلكى ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەم بولىدۇ.

اللە تائالا ئۇلار ئىنكار قىلغان ۋە ۋۇجۇتقا چىقىشىنى يىراق سانىغان قىيامەت ۋە ئازابنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى جەزىملەشتۈرۈپ، بۇنىڭغا ئۇلار ئېتىراپ قىلىۋاتقان دەسلەپتە يوق يەردىن يارىتىشنىڭ قايتا يارىتىشىغا قارىغاندا تەس ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت نەرسە بىلەن دەلىل كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى ئۇلار بىلىدىغان نەرسىلەردىن**﴾ يەنى ئەرزىمەس مەنىيدىن ﴿**ياراتتۇق**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنى بىز ئاجىز مەنىدىن ياراتمىدۇقمۇ؟﴾[2] ﴿ئىنسان نېمىدىن يارىتىلغانلىقىغا قارىسۇن. ئۇ ئېتىلىپ چىققۇچى مەنىدىن يارىتىلدى. ئۇ مەنى ئۇمۇرتقا بىلەن قوۋۇرغا سۆڭىكىنىڭ ئارىسىدىن چىقىدۇ. شەك ـ شۇبھىسىزكى، اللە ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە (يەنى

---

[1] سۈرە مۇددەسسىر 49 ـــ 51 ـ ئايەتكىچە.
[2] ـ سۈرە مۇرسەلەت 20 ـ ئايەت

www.munber.org

تىرىلدۈرۈشكە) قادىردۇر. سىرلار ئاشكارا قىلىنىدىغان كۈنىدە (يەنى قىيامەتتە). ئۇنىڭدىن (يەنى ئىنساندىن) (ئازابنى دەپئى قىلىدىغان) ھېچ كۈچ ۋە ياردەمچى يوقتۇر﴾[1].

﴿**مەشرىقلارنىڭ ۋە مەغرىبلەرنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى**﴾ يەنى ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان، شەرق بىلەن غەربنى ئۈرۈنلاشتۇرغان، يۇلتۇزلارنى شەرقلەردىن چىقىپ غەربلەرگە پېتىشقا بويسۇندۇرغان زات الله بىلەن قەسەمكى، ئىش سىلەرنىڭ قىيامەت يوق، ھېساب يوق ۋە ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش يوق دەپ ئويلىغىنىڭلاردەك ئەمەس، بەلكى قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلىشتەك بۈزۈق ئېتىقادىغا قاتتىق رەددىيە بېرىدۇ. ئۇلار الله تائالانىڭ قىيامەتنى بەرپا قىلىشتىنمۇ چوڭ نەرسىلەرنى يارىتىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان كاتتا دەلىللەرنى كۆردى. الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتتى. ئۇلاردىكى بارلىق جانلىقلارنى، جانسىز نەرسىلەرنى ۋە باشقا خىلمۇخىل مەۋجۇداتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەخلۇقلاتلارنى بويسۇندۇردى. مانا بۇلار الله نىڭ قىيامەتنى بەرپا قىلىشقا ئەلۋەتتە قادىر ئىكەنلىكىگە دەلىلدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىش ئەلۋەتتە ئىنسانلارنى يارىتىشتىن كۆپ قېيىندۇر ۋە لېكىن ئىنسانلارنىڭ كۆپچىلىكى (بۇنى) ئۇقمايدۇ﴾[2].

﴿ئۇلار (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى كۇففارلار) بىلمەمدۇكى، ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان ۋە ئۇلارنى يارىتىشتا چارچاپ قالمىغان اللە ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟ دۇرۇس، ئۇ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر﴾[3] ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان زات ئۇلارنىڭ ئوخشىشىنى يارىتىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا قادىر، الله ماھىر ياراتقۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر. الله بىرەر شەيئىنى (يارىتىشنى) ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭغا «ۋۇجۇتقا كەل» دەيدۇ ـ دە، ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىدۇ﴾[4] الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلىپ ئورنىغا ئۇلاردىن ئارتۇق ۋە اللەغا ئىتائەتچان بىر قەۋمنى كەلتۈرۈشكە) بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، بىز (بۇنىڭدىن) ئاجىز ئەمەسمىز**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى بىز ئۇلارنىڭ تەنلىرىنى بۇنىڭدىن ياخشىراق تەنلەرگە ئالماشتۇرىمىز.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز شۇنداق قىلىشقا ئەلۋەتتە قادىرمىز. بىز بۇنىڭغا ھەرگىز ئاجىز ئەمەسمىز. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسان (يەنى كاپىر) بىزنى ئۆزىنىڭ (چىرىپ تارقىلىپ كەتكەن) سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلالمايدۇ دەپ گۇمان قىلامدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلىمىز)، ئۇنىڭ (ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ نازۇك بولغان) بارماقلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز﴾[5] ﴿بىز سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بېكىتتۇق)، سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن ۋە سىلەرنى بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز﴾[6].

﴿**ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا**﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى ئىبنى جەرىر: يەنى بىزگە ئىتائەت قىلىدىغان ۋە بىزگە ئاسىيلىق قىلمايدىغان ئادەملەرگە ئالماشتۇرۇشقا بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، دەپ تەپسىر قىلغان. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر (اللەنىڭ تائىتىدىن)

---

[1] ـ سۈرە قارىئە 5 ـــ 10 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە غافىر 57 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئەھقاف 33 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ياسىن 81 ـ 82 ـ ئايەتلەر.
[5] سۈرە قىيامەت 3 ـ 4 ـ ئايەتلەر.
[6] سۈرە ۋاقىئە 60 ـــ61 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

يۈز ئۆرۈسەڭلار، اللە سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرىدۇ، ئۇلار سىلەرگە ئوخشاش بولمايدۇ (بەلكى اللەغا ئىتائەت قىلىدۇ)﴾[1] يۇقىرىدىكى قاراش ئىبنى جەريرنىڭ بۇ قارىشىغا قارىغاندا كۆچلۈكرەكتۇر. چۈنكى، باشقا ئايەتلەرمۇ شۇنى كۆرسىتىدۇ.

﴿**(ئى مۇھەممەد) ئۇلارنى قويۇۋەتكىن**﴾ يەنى ئۇلارنى ھەقنى ئىنكار قىلىشقا، كۈپۈرلۈق قىلىش ۋە ھەققە قارشى تۇرۇش قاتارلىقلاردا ئۆز ھالىغا قويۇۋەتكىن. ﴿**تاكى ئۇلار ۋەدە قىلىنغان كۈنگە مۇلاقات بولغانغا قەدەر (باتىلغا) چۆمسۇن، (دۇنياسىدا) ئويىنىسۇن**﴾ ئۇلار كەلگۈسىدە بۇ قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بىلىپ قالىدۇ ۋە ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.

﴿**ئۇ كۈنده ئۇلار قەبرىلىرىدىن چىقىپ، خۇددى تىكلەپ قويغان بۈتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەنده‌ك (مەھشەرگاھقا) يۈگۈرىدۇ**﴾ يەنى بۇيۇك ۋە يۈكسەك پەرۋەردىگار ئۇلارنى ھېساب مەيدانىغا چاقىرىغان چاغدا، ئۇلار قەبرىلىرىدىن تۇرۇپ ﴿**خۇددى تىكلەپ قويغان بۈتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەنده‌ك**﴾ ھېساب مەيدانىغا يۈگۈرىدۇ.

﴿**ئۇلار (اللەدىن ئۈيىلىپ) يۇقىرى قارىيالمايدۇ، ئۇلارنى خورلۇق ئۇرىۋالىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغلىرىدا اللە غا ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتقانلىقىنىڭ جازاسى ئۈچۈن، ئۇ كۈندە باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ خارلىق ئىچىدە تۇرۇشىدۇ. ﴿**ئەنە شۇ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندۇر**﴾.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مائارىجنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جەمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە اللە غا خاستۇر.

www.munber.org

[1] سۈرە مۇھەممەد 38 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە نۇھ	28 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ۝١ قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ۝٢ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ۝٣ يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرۡكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمًّىۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُۖ لَوۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٤

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

بىز ھەقىقەتەن نۇھنى قەۋمىگە: «قەۋمىڭگە قاتتىق ئازاب (يەنى دۇنيادىكى چاغلىرىدا توپان بالاسى، ئاخىرەتتە دوزاخ ئازابى) كېلىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرغىن» دەپ ئەۋەتتۇق[1]. نۇھ ئېيتتى: «ئى قەۋمىم! مەن ھەقىقەتەن كىشىلەرگە (ئەۋەتىلگەن) ئاشكارا ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن[2]. اللەغا ئىبادەت قىلىڭلار، ئۇنىڭدىن قورقۇڭلار ۋە اللەغا ئىتائەت قىلىڭلار[3]. ئۇ بەزى گۇناھىڭلارنى** مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى مۇئەييەن مۇددەتكىچە كېچىكتۈرىدۇ (يەنى ئۆمرۈڭلارنى ئۇزۇن قىلىدۇ)، شۇبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، اللەنىڭ (ئىنسانغا بېكىتكەن) ئەجىلى كەلگەن چاغدا (ئەجەل) كېچىكتۈرۈلمەيدۇ[4].

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنى دەۋەت قىلغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە نۇھ ئەلەيھىسسالامنى ئۇنىڭ قەۋمىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى، ئۇنى ئۇلارغا اللە نىڭ ئازابى چۈشۈشتىن بۇرۇن ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇشقا بۇيرۇغانلىقىنى، ئەگەر ئۇلار تەۋبە قىلىپ ۋە اللە تەرەپكە قايتسا، ئۇلاردىن ئازابنى كۆتۈرىۋېتىدىغانلىقىنى خەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىز ھەقىقەتەن نۇھنى قەۋمىگە: «قەۋمىڭگە قاتتىق ئازاب (يەنى دۇنيادىكى چاغلىرىدا توپان بالاسى، ئاخىرەتتە دوزاخ ئازابى) كېلىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرغىن» دەپ ئەۋەتتۇق. نۇھ ئېيتتى: «ئى قەۋمىم! مەن ھەقىقەتەن كىشىلەرگە (ئەۋەتىلگەن) ئاشكارا ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن. اللەغا ئىبادەت قىلىڭلار، ئۇنىڭدىن قورقۇڭلار ۋە اللەغا ئىتائەت قىلىڭلار**﴾ يەنى اللە چەكلىگەن ئىشلارنى قىلماڭلار، گۇناھلاردىن يېنىڭلار، اللە بۇيرۇغان ئىشلارنى قىلىڭلار، توسقان ئىشلاردىن يېنىڭلار. ﴿**ئۇ بەزى گۇناھىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ**﴾ يەنى سىلەر مەن بۇيرىغانىنى قىلساڭلار، مېنىڭ پەيغەمبەرلىكىمنى تەستىق قىلساڭلار، اللە سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ.

www.munber.org

﴿سىلەرنى مۇئەييەن مۇددەتكىچە كېچىكتۈرىدۇ (يەنى ئۆمرۈڭلارنى ئۇزۇن قىلىدۇ)﴾ يەنى ئەگەر سىلەر ئاللاھ سىلەرنى توسقان ئىشلاردىن يانمىساڭلار، ئاللاھ سىلەرگە ئازاب چۈشۈرىدۇ. سىلەرنىڭ يەيغەمبەرنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنغانلىقىڭلار ۋە ئۇنى تەستىق قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ بۇ ئازابنى سىلەردىن كۆتۈرۈۋېتىدۇ.

شەك - شۈبھىسىزكى، ئاللاھ غا ئىتائەت قىلىش، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلارغا سىلە - رەھىم قىلىش ھەققەتەن ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ، دېگۈچىلەر بۇ ئايەتنى ئۆز قاراشلىرىغا دەلىل قىلىپ كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەقتە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «سىلە - رەھىم قىلىش ئۆمۈرنى زىيادە قىلىدۇ».

﴿شۈبھىسىزكى، ئەگەر بىلسەڭلار، اللەنىڭ (ئىنسانغا بېكىتكەن) ئەجىلى كەلگەن چاغدا (ئەجەل) كېچىكتۈرۈلمەيدۇ﴾ يەنى ئازاب چۈشۈشتىن ئىلگىرى ئەمەل - ئىبادەت قىلىشقا ئالدىراڭلار. ئەگەر ئاللاھ تائالا ئۇ ئازابنىڭ چۈشۈشىنى خالىسا، ئۇنى ھېچكىم قايتۇرالمايدۇ ۋە توسالمايدۇ. چۈنكى، ئاللاھ تائالا بۈيۈكتۇر، ھەر نەرسىنى ئىدارە قىلغۇچىدۇر، غالىپتۇر، پۈتۈن مەخلۇقاتلار ئۇنىڭ غالىبىيىتىگە بويسۇنغۇچىدۇر.

* * * * * * *

قَالَ رَبِّ إِنِّى دَعَوْتُ قَوْمِى لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِىٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّى كُلَّمَا
دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا۟ أَصَٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾
ثُمَّ إِنِّى دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّىٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ
كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ
وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا۟ كَيْفَ خَلَقَ
ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ
ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾
لِّتَسْلُكُوا۟ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

نۇھ ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم! مەن ھەقىقەتەن قەۋمىمنى كېچە - كۈندۈز (ئىمانغا) دەۋەت قىلدىم[5]. مېنىڭ دەۋىتىم ئۇلارنى تېخىمۇ قاچۇرۇۋەتتى[6]. مەن ئۇلارنى سېنىڭ مەغپىرىتىڭگە ئېرىشىشىگە دەپ، ھەر قاچان دەۋەت قىلسام، (دەۋىتىمنى ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن) بارماقلىرىنى قۇلاقلىرىغا تىقىۋالدى، (سۆزۈمنى ئاڭلىماسلىق ياكى مېنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن) كىيىملىرى بىلەن باشلىرىنى چۈمكىۋالدى، (كۇفردا) چىڭ تۇردى، چوڭچىلىق قىلىپ (ئىماندىن) تېخىمۇ باش تارتتى[7]. ئاندىن مەن ئۇلارنى توۋلاپ دەۋەت قىلدىم[8]. ئاندىن ئۇلارنى ئاشكارا دەۋەت قىلدىم ۋە يوشۇرۇن دەۋەت قىلدىم[9]. (ئۇلارغا) ئېيتتىم: پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر[10]. ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ[11]. سىلەرنىڭ مالىلىرىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە باغلارنى، ئۆستەڭلارنى ئاتا قىلىدۇ[12]. نېمە ئۈچۈن سىلەر اللەنىڭ بۈيۈكلىكىدىن

www.munber.org

قورقمايسىلەر؟[13]. ***ھالبۇكى اللە سىلەرنى بىر قانچە باسقۇچلارغا بۆلۈپ يارانتتى***[14]. ***سىلەر كۆرمىدىڭلارمىكىن، اللە قانداق قىلىپ يەتتە ئاسمانىنى بىرىنىڭ ئۈستىدە بىرىنى قىلىپ يارانتتى***[15]. ***ئاينى ئۇلاردا (يەنى دۇنيانىڭ ئاسمىنىدا) نۇر قىلدى، كۈننى (نۇر چاچقۇچى) چىراق قىلدى***[16]. ***اللە سىلەرنى زېمىندىن يارانتتى (چۈنكى ئاتاڭلار ئادەمنى تۇپراقتىن يارانقان ئىدى)***[17]. ***ئاندىن اللە سىلەرنى (ئۆلگەندىن كېيىن) زېمىنغا قايتۇرىدۇ (يەنى زېمىندا دەپنە قىلىنىسىلەر)، ئاندىن سىلەرنى (قىيامەت كۈنى) زېمىندىن چىقىرىدۇ***[18]. ***زېمىندا كەڭ يوللاردا مېڭىشىڭلار ئۈچۈن، اللە سىلەرگە زېمىننى بىسات قىلىپ بەردى»***[19-20]

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز قەۋمى تەرىپىدىن يەتكەن ئەزىيەتلەر ھەققىدە الله غا شىكايەت قىلغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى نۇھ ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىدۇ. نۇھ ئەلەيھىسسالام **50** يىل كەم مىڭ يىلدىن ئىبارەت بۇ ئۇزۇن مۇددەت ئىچىدە قەۋمىگە ھەقنى بايان قىلغانلىقى، ئۇنى ئۇلارغا ئوچۇق چۈشەندۈرگەنلىكى ۋە ئۇلارنى توغرا، تۈز يولغا دەۋەت قىلغانلىقى، ئۇلارنىڭ بولسا ئۇنىڭغا ئەزىيەت يەتكۈزگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋىر قىلغانلىقى ھەققىدە غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىغا شىكايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەرۋەردىگارىم! مەن ھەقىقەتەن قەۋمىمنى كېچە - كۈندۈز (ئىمانغا) دەۋەت قىلدىم**﴾ يەنى سېنىڭ بۇيرۇقىڭغا بويسۇنغان ۋە ساڭا ئىتائەت قىلىشنى ئۇلاردىن تەلەپ قىلغان ھالدا ئۇلارنى ئىمانغا كېچە - كۈندۈز دەۋەت قىلىشنى داۋاملاشتۇردۇم.

﴿**مېنىڭ دەۋىتىم ئۇلارنى تېخىمۇ قاچۇرۇۋەتتى**﴾ يەنى ھەر ۋاقىت ھەققە يېقىنلاشسۇن دەپ دەۋەت قىلسام، ئۇلار ئەكسىچە ھەقتىن قاچتى ۋە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرىدى.

﴿**مەن ئۇلارنى سېنىڭ مەغپىرىتىڭگە ئېرىشسۇن دەپ، ھەر قاچان دەۋەت قىلسام، (دەۋىتىمنى ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن) بارماقلىرىنى قۇلاقلىرىغا تىقىۋالدى، (سۆزۈمنى ئاڭلىماسلىق ياكى مېنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن) كىيىملىرى بىلەن باشلىرىنى چۈمكىۋالدى**﴾ يەنى مەن ئۇلارنى دەۋەت قىلغان نەرسىنى ئاڭلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلار قۇلاقلىرىنى ئېتىۋالدى. الله تائالا قۇرەيش كاپىرلىرىدىن خەۋەر بېرىپ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كاپىرلار: «بۇ قۇرئانغا قۇلاق سالماڭلار، ئۇنى ئېلىشتۇرۇۋېتىڭلار، سىلەر غەلبە قىلىشىڭلار مۇمكىن» دەيدۇ﴾[1]

﴿**كىيىملىرى بىلەن باشلىرىنى چۈمكىۋالدى**﴾ ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزلىرىنى تونۇۋالماسلىقى ئۈچۈن ناتونۇش قىياپەتكە كىرىۋالدى. سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە سۇددى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن باشلىرىنى ئورىۋالدى.

﴿(**كۆڭرىدا**) **چىڭ تۇردى**﴾ يەنى ئۇلار شېرىك ۋە كۇفرىنى ئىزچىل ھالدا داۋاملاشتۇردى. ﴿**چوڭچىلىق قىلىپ (ئىماندىن) تېخىمۇ باش تارتتى**﴾ يەنى ئۇلار ھەققە ئەگىشىشتىن ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنۇشتىن باش تارتتى.

---

[1] سۈرە فۇسسىلەت 26 - ئايەت.

www.munber.org

﴿**ئاندىن مەن ئۇلارنى توۋلاپ دەۋەت قىلدىم**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۇقىرى ئاۋازدا دەۋەت ئىلىپ باردىم. ﴿**ئاندىن ئۇلارنى ئاشكارا دەۋەت قىلدىم**﴾ يەنى ئاۋازىمنىڭ بېرىچە ئوچۇق قىلىپ سۆزلىدىم. ﴿**ۋە يوشۇرۇن دەۋەت قىلدىم**﴾ يەنى نۇھ ئەلەيھىسسالام دەۋىتىنىڭ ئۇلارغا ئەڭ پايدىلىق بولۇشى ئۈچۈن، ئۇلار ئارىسىدا دەۋەت قىلىشتا تۈرلۈك ئۇسلۇبلارنى قوللاندى.

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئۇنىڭ دەۋىتىگە قارىتا ئېيتقان سۆزلىرى توغرىسىدا

﴿**(ئۇلارغا) ئېيتتىم: پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله تەرەپكە قايتىڭلار، قىلمىشىڭلاردىن يېنىڭلار، پات پۈرسەتتە الله غا تەۋبە قىلىڭلار، شەك - شۈبھىسىزكى، الله تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ تەۋبىسىنى ئىلگىرى ئۇنىڭ كۆپرى ۋە شېرىكتىن ئىبارەت گۇناھلىرى مەيلى قانچىلىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئەلۋەتتە قوبۇل قىلىدۇ.

﴿**ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنى ئۇنىڭدا مۇشۇ سۆز بولغانلىقى ئۈچۈن سۇ تەلەپ قىلىش نامىزىدا ئوقۇش مۇستەھەبتۇر. رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەينى زاماندا سۇ تەلەپ قىلىش ئۈچۈن مۇنبەر ئۈستىگە چىقىپ، پەقەت الله دىن مەغپىرەت تىلىگەن ۋە مەغپىرەت ھەققىدىكى ئايەتلەرنى ئوقۇغان، ئۇ ئايەتلەرنىڭ ئىچىدە ﴿**(ئۇلارغا) ئېيتتىم: پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتلەرنىمۇ قوشۇپ ئوقۇغان.

﴿**سىلەرنىڭ مالىلىرىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە باغلارنى، ئۆستەڭلارنى ئاتا قىلىدۇ**﴾ يەنە ئەگەر سىلەر الله غا تەۋبە قىلساڭلار، ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تەلەپ قىلساڭلار ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلساڭلار، الله سىلەرنىڭ رىزقىڭلارنى كۆپ قىلىپ بېرىدۇ. ئاسماندىن بەرىكەتلىك يامغۇر ياغدۇرۇپ سىلەرنى سۇ بىلەن تەمىنلەيدۇ. زېمىنىڭ ئۆسۈملۈكلىرىنى، زىرائەتلىرىنى ئوندۇرۇپ بېرىدۇ. مال - چارۋىلارنىڭ سۈتىنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ. مالىلىرىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ. ھەر تۈرلۈك مېۋىلىك باغلارنى ئۆستۈرۈپ بېرىدۇ. باغلارنىڭ ئارىسىدا ئېقىپ تۇرىدىغان ئۆستەڭلارنى قىلىپ بېرىدۇ.

يۇقىرىقىسى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋەت ئىلىپ بېرىشتا قوللانغان رىغبەتلەندۈرۈش ئۇسۇلىدۇر. شۇندىن كېيىن ئۇ دەۋەت قىلىشتا سۆزىنى قورقۇتۇش ئۇسۇلىغا يۆتكەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**نېمە ئۈچۈن سىلەر اللەنىڭ بۈيۈكلىكىدىن قورقمايسىلەر؟**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: نېمە ئۈچۈن سىلەر الله نىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىدىن قورقۇپ، الله نىڭ بۈيۈكلىكىنى ھەقىقى رەۋىشتە ئۇلۇغلىمايسىلەر؟ دېگەنلىكتۇر.

﴿**ھالبۇكى الله سىلەرنى بىر قانچە باسقۇچلارغا بۆلۈپ ياراتتى**﴾ ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، قەتادە، يەھيا ئىبنى رافىئى، سۇددى ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى الله ئىنسانلارنى مەندىن، ئاندىن ئۇيۇل قاندىن، ئاندىن بىر پارچە گۆشتىن ئىبارەت باسقۇچلارغا بۆلۈپ ياراتتى.

﴿**سىلەر كۆرمىدىڭلارمىكىن، الله قانداق قىلىپ يەتتە ئاسماننى بىرىنىڭ ئۈستىدە بىرىنى قىلىپ ياراتتى**﴾ يەنى بۇ پەقەت ئاڭلىغانغىلا بىلگىلى بولىدىغان ئىشمۇ؟ ياكى ئاسمان جىسىملىرىنىڭ سەير قىلىشى، كۈن ۋە ئايلارنىڭ تۇتۇلۇشى قاتارلىق ھېسسىي جەھەتتە بىلگىلى بولىدىغان ئىشلارمۇ؟

www.munber.org

اللە تائالا ﴿**يەتتە ئاسماننى بىرىنكۈ ئۈستىدە بىرىنى قىلىپ ياراتتى. ئايىنى ئۇلاردا (يەنى دۇنيانىڭ ئاسمىنىدا) نۇر قىلدى، كۈننى (نۇر چاچقۇچى) چىراق قىلدى**﴾ يەنى ئاي بىلەن كۈننىڭ نۇرىنى پەرقلىق قىلىپ ياراتتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ئۆزىگە خاس خۈسۈسىيەت ئاتا قىلدى. كۈننىڭ شەرقتىن چىقىپ غەربكە پېتىشى ئارقىلىق كېچە بىلەن كۈندۈز بىلدۈرۈلدى. ئايغا مەنزىللەرنى بەلگىلىدى. ئۇنىڭ نۇرىنى ئۆزىگە خاس پەرقلىق قىلدى. شۇڭا ئاينىڭ نۇرى كۈندىن - كۈنگە چوڭىيىپ ئاخىردا تولۇن ئايغا ئايلىنىدۇ، ئاندىن كىچىكلەشكە باشلاپ ئاخىردا كۆرۈنمەيدىغان ھالەتكە كېلىدۇ. بۇ ئۆزگىرىشلەر ئايلار ۋە يىللارنىڭ ئۆتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ اللە قۇياشنى نۇر چاچقۇچى ۋە ئايىنى نۇرلۇق قىلىپ ياراتتى، يىللارنىڭ سانىنى ۋە (ۋاقىتلارنىڭ) ھېسابىنى بىلىشىڭلار ئۈچۈن، ئايغا مەنزىللەرنى (يەنى بۇرۇجلارنى) تەيىن قىلدى. اللە ئۇلارنى بىكار ياراتقىنى يوق (بەلكى بۇيۇك ھېكمەت ۋە زور پايدىلىق ئۈچۈن ياراتتى)، اللە ئايەتلىرىنى (قۇدرىتى ئىلاھىينى) بىلىدىغان (ۋە ئۇنىڭ ھېكمىتىنى پىكىر قىلىدىغان) قەۋم ئۈچۈن تەپسىلىي بايان قىلىدۇ﴾[1]

﴿**اللە سىلەرنى زېمىندىن ياراتتى (چۈنكى ئاتاڭلار ئادەمنى تۇپراقتىن ياراتقان ئىدى). ئاندىن اللە سىلەرنى (ئۆلگەندىن كېيىن) زېمىنغا قايتۇرىدۇ (يەنى زېمىندا دەپنە قىلىنىسىلەر)، ئاندىن سىلەرنى (قىيامەت كۈنى) زېمىندىن چىقىرىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا سىلەرنى دەسلەپتە يوقلىقتىن پەيدا قىلغىنىغا ئوخشاش قىيامەت كۈنى سىلەرنى قايتا تىرىلدۈرىدۇ.

﴿**زېمىندا كەڭ يوللاردا مېڭىشىڭلار ئۈچۈن، اللە سىلەرگە زېمىننى بىسات قىلىپ بەردى**﴾ يەنى اللە تائالا سىلەرنىڭ زېمىن ئۈستىدە يەرلىشىشىڭلار ئۈچۈن زېمىننى كەڭ ۋە بىپايان قىلىپ يايدى. ئۇنىڭ تەۋرەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئېگىز تاغلار بىلەن مۇستەھكەم قىلدى. ئۇنىڭدا خالىغان جايىڭلارغا بېرىشىڭلار ئۈچۈن يوللارنى ياراتتى.

نۇھ ئەلەيھىسسالام قەۋمىگە اللە نىڭ ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقانلىقىدەك كاتتا قۇدرىتىنى، ئۇلارغا ئاتا قىلغان ئاسمان ۋە زېمىندىن ئالىدىغان پايدىلىق نېمەتلەرنى، اللە تائالانىڭ ھەممىنى ياراتقۇچى ۋە ھەممىگە رىزق بەرگۈچى ئىكەنلىكىنى، اللە تائالانىڭ ئاسمانىنى بەرپا قىلغانلىقىنى، زېمىننى كەڭرى قىلىپ يايغانلىقىنى ۋە مەخلۇقاتلىرىنىڭ رىزقىنى كەڭرى قىلغانلىقىنى شۇنىڭ ئۈچۈن ئىبادەتنى پەقەت اللە تائالاغا قىلىشنى، ئۇنى بار ۋە بىر دەپ بىلىپ، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك كېرەكلىكىنى ئەسلىتىپ ئۆتىدۇ. چۈنكى، اللە تائالانىڭ ھېچ ئوخشىشى ۋە تەڭدىشى يوقتۇر. ئۇ خوتۇن ئالغانمۇ ئەمەس، بالا تۇتقانمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ نە مەسلىھەتچىسى ۋە نە ياردەمچىسىمۇ بولغانمۇ ئەمەس. بەلكى، اللە مۇنداق سۈپەتلەردىن يۇكسەك دەرىجىدە ئۇستۇندۇر.

* * * * * * *

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِى وَٱتَّبَعُوا۟ مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا۟ مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا۟ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا۟ كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلًا ﴿٢٤﴾

[1] سۈرە يۇنۇس 5 - ئايەت.

www.munber.org

نۇھ ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم! ئۇلار ھەققىتەن ماڭا ئاسىيلىق قىلدى، مېلىغا، بالىسىغا ۋە ئۆزلىرىگە زىيانىدىن باشقىنى زىيادە قىلمىغان كىشىلەرگە (يەنى بايلىرىغا، كاتتىباشلىرىغا) ئەگەشتى[21]. ئۇلار (يەنى كاتتىباشلار) (ماڭا چىنپۈتمىدى، ماڭا ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزۈپ) چوڭ ھىيلە تۇزدى[22]. ئۇلار: «مەبۇدلىرىڭلارنى ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار، ۋەدنى، سۇۋائىنى، يەغۇسنى، يەئۇقنى ۋە نەسرىنى ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار» دېدى[23]. ئۇلار ھەققىتەن نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇردى، زالىملارنى تېخىمۇ كۆمراھ قىلغىن»[24].

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن جاۋابىدىن كېيىن الله تائالاغا قىلغان ئىلتىجاسى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ سەبرى - تاقىتىنىڭ ئاخىرقى چەككە يېتىپ الله غا يېلىنغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ. الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر. الله دىن ھېچ نەرسە يوشۇرۇن قالمايدۇ. نۇھ ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى دەۋەت قىلىشتا تۇرلۈك ئۇسۇللارنى قوللانغان ئىدى. ئۇلارنى بىرده الله نىڭ نېمەتلىرىگە قىزىقتۇرسا، بىرده الله نىڭ ئازابىدىن قورقۇتتى. بىراق ئۇلار نۇھ ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلدى، ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، ئۇنى ئىنكار قىلدى ۋە مال - دۇنياغا ېرىلگەنلەر، الله نىڭ دىنىدىن غەپلەتتە قالغانلارغا، نۇرغۇن مال - مۈلۈك ۋە ئەۋلاد ېرىلگەنلەرگە، ئەگەشتى. ئۇلارغا ېرىلگەن مال - مۈلۈك ۋە ئەۋلادلار الله نىڭ ئۇلارنى ھۆرمەتلىگەنلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا مۆھلەت ېرىش ۋە تەدرىجى ھالدا تۈيدۇرماستىن ھالاك قىلىشقا يېقىنلاشتۇرۇش ئۈچۈندۇر. شۇڭا، نۇھ ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: ﴿**ۋە ئۆزلىرىگە زىيانىدىن باشقىنى زىيادە قىلمىغان كىشىلەرگە (يەنى بايلىرىغا، كاتتىباشلىرىغا) ئەگەشتى**﴾.

﴿**ئۇلار (يەنى كاتتىباشلار) (ماڭا چىنپۈتمىدى، ماڭا ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزۈپ) چوڭ ھىيلە تۇزدى**﴾ يەنى كاتتىباشلار ئەگەشكۈچىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ ماڭغان يوللىرىنى ھەق ۋە توغرا يول دەپ چىرايلىق كۆرسىتىپ، بۇ ھەقتە چوڭ ھىيلىلەرنى تۇزدى، بۇ خۇددى ئەگەشكۈچىلەرنىڭ كاتتىباشلىرىغا قىيامەت كۈنى مۇنداق دېگىنىگە ئوخشايدۇ: ﴿ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، (سىلەرنىڭ بىزگە) كېچە - كۈندۈز قىلغان ھىيلە - مىكرىڭلار (بىزنى ئىماندىن توستى)، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر بىزنى اللەنى ئىنكار قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشكە بۇيرۇيتتۇڭلار﴾[1]

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ بۇتلىرى ۋە بۇ بۇتلارنىڭ ئورنى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار (يەنى كاتتىباشلار) (ماڭا چىنپۈتمىدى، ماڭا ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەرگە ئەزىيەت يەتكۈزۈپ) چوڭ ھىيلە تۇزدى. ئۇلار: «مەبۇدلىرىڭلارنى ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار، ۋەدنى، سۇۋائىنى، يەغۇسنى، يەئۇقنى ۋە نەسرىنى ھەرگىز تەرك ئەتمەڭلار» دېدى**﴾ بۇ بۇتلار ئۇلارنىڭ الله نى قويۇپ چوقۇنغان بۇتلىرىدۇر.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ چوقۇنغان بۇتلىرى ئۇلاردىن كېيىن ئەرەبلەر ئىچىدە تارقالدى. "ۋەد" بولسا دۇۋەمەتۇل جەندەل سېپىلىنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان "كەلب قەبىلىسى"نىڭ چوقۇنىدىغان بۇتىدۇر. "سۇۋائى" بولسا "ھۇزەيىل قەبىلىسى" نىڭ چوقۇنىدىغان بۇتىدۇر. "يەغۇس" بولسا "مەررا قەبىلىسى"نىڭ ۋە سەبەئ رايونىنىڭ جۇرۇپ

[1] سۈرە سەبەئ 33 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

دېگەن يېرىدىكى"بەنى غۇتەيىف قەبىلىسى"نىڭ چوقۇنىدىغان بۇتىدۇر. "يەئۇق" بولسا "ھەمەدان قەبىلىسى" نىڭ بۇتىدۇر. "نەسىر" بولسا كەلائى مەنسۇپ "ھىمىيەر قەبىلىسى"نىڭ چوقۇنىدىغان بۇتىدۇر. بۇ ئىسىملار ئەسلى نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىدىكى ياخشى ئادەملەرنىڭ ئىسىملىرى ئىدى. ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىن شەيتان ئۇلارنىڭ قەۋمىگە ئۇلار ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا ئاشۇ كىشىلەرنىڭ ھەيكەللىرىنى تىكلەشنى ۋە بۇ ھەيكەللەرگە ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى قويۇشنى ۋەسۋەسە قىلدى. ئۇلارنىڭ قەۋمى ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق قىلىشتى. ئۇ زامانلاردا بۇ ھەيكەللەرگە ئىبادەت قىلىنمايتتى. بۇ ھەيكەللەرنى تىكلىگەنلەر زاماننىڭ ئۆتىشى بىلەن ئۆلۈپ تۈگىدى، كىشىلەر ئارىسىدا ئىلىم ـ مەرىپەت كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇلاردىن كېيىنكىلەر بۇ ھەيكەللەرنى مۇقەددەس بىلىپ ئۇلارغا چوقۇنۇشقا باشلىدى. ئىكرىمە، زەھھاك، قەتادە ۋە مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق قاتارلىقلاردىنمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش رىۋايەت قىلىنغان.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ بۇتلار نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدىلا چوقۇنىلاتتى.

ئىبنى جەرىر مۇھەممەد ئىبنى قەيسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: "يەغۇس" "يەئۇق" "نەسىر" قاتارلىقلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانى بىلەن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىنىڭ ئارىلىقىدا ئۆتكەن ياخشى ئادەملەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى: بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئەگەشكۈچىلىرى ئەگەر بىز ئۇلار ئۈچۈن ھەيكەللەرنى تىكلىگەن بولساق، ئۇلارنى داۋاملىق ئەسلەپ تۇرۇشقا ۋە شۇ ئارقىلىق ئىبادەتكە تېخىمۇ بېرىلىشىمىزگە پايدىسى بولار ئىدى، دېيىشىپ ئۇلارنىڭ ھەيكەللىرىنى تىكلىدى. بۇ ھەيكەللەرنى تىكلىگەنلەر ئۆلگەندىن كېيىن، كېيىنكىلەرنىڭ ئارىسىغا شەيتان ۋەسۋەسە سېلىپ: سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەر بۇ ھەيكەللەرگە چوقۇناتتى ۋە ھەيكەللەردىن يامغۇر ياغدۇرۇلۇپ بېرىلىشىنى تىلەيتتى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ ھەيكەللەرگە چوقۇنۇشقا باشلىدى.

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىگە بەتدۇئا قىلغانلىقى ۋە ئۆزىگە ئىمان ئېيتقانلارغا ياخشى دۇئا قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار ھەقىقەتەن نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇردى**﴾ يەنى ئۇلار چوقۇنغان بۇتلار نۇرغۇن ئىنسانلارنى ئازدۇردى. ئۇلارغا چوقۇنۇش ئەسىرلەر بويى ئادەم ئەۋلادى ئىچىدە، ئەرەب ۋە غەيرى ئەرەب مىللەتلىرى ئىچىدە تاكى ھازىرغىچە داۋام قىلىپ كەلدى. الله تائالانىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام مۇنداق دۇئا قىلغان ئىدى: ﴿ئۆز ۋاقتىدا ئىبراھىم ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم! بۇ جاينى (يەنى مەككىنى) تىنچ (جاي) قىلىپ بەرگىن، مېنى ۋە مېنىڭ ئەۋلادلىرىمنى بۇتلارغا چوقۇنۇشتىن يىراق قىلغىن. پەرۋەردىگارىم! ھەقىقەتەن ئۇلار (يەنى بۇتلار) نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇردى، كىمكى ماڭا ئەگەشكەن ئىكەن، ئۇ مېنىڭ دىنىمدىدۇر، كىمكى ماڭا ئاسىيلىق قىلغان ئىكەن، سەن ئەلۋەتتە (ئۇنىڭغا) مەغپىرەت قىلىشقا ۋە مەرھەمەت قىلىشقا (قادىرسەن)﴾[1].

﴿**زالىملارنى تېخىمۇ گۇمراھ قىلغىن**﴾ نۇھ ئەلەيھىسسالام قەۋمىنىڭ ھەددىن ئاشقانلىقى، كۇفرلىق قىلغانلىقى ۋە ھەق بىلەن قارشىلاشقانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا بەتدۇئا قىلدى. ئۇنىڭ دۇئاسى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋنگە ۋە پىرئەۋننىڭ تەۋەلىرىگە قىلغان تۆۋەندىكى بەد دۇئاسىغا ئوخشايدۇ:

[1] سۈرە ئىبراھىم 35 ـ 36 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿پەرۋەردىگارىمىز! ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىنى يوق قىلغىن، ئۇلارنىڭ دىللىرىنى قاتتىق قىلغىن، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىمان ئېيتماي قاتتىق ئازابنى كۆرسۇن﴾[1] الله تائالا بۇ ئىككى پەيغەمبىرىنىڭ ھەر بىرىنىڭ قەۋمىگە قىلغان بەد دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدى. ئۇلارنىڭ ئۇمىدىنى پەيغەمبەر ئېلىپ كەلگەن ھەقنى ئىنكار قىلغانلىقى ئۈچۈن سۇدا غەرق قىلدى.

* * * * * * *

مِّمَّا خَطِيٓـَٔـٰتِهِمۡ أُغۡرِقُواْ فَأُدۡخِلُواْ نَارٗا فَلَمۡ يَجِدُواْ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارٗا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٞ رَّبِّ لَا تَذَرۡ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرۡهُمۡ يُضِلُّواْ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓاْ إِلَّا فَاجِرٗا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيۡتِيَ مُؤۡمِنٗا وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارٗا ﴿٢٨﴾

ئۇلار گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن (توپان بىلەن) غەرق قىلىندى، دوزاخقا كىرگۈزۈلدى، ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈن اللەدىن باشقا ھېچقانداق يارەمچى تاپالمىدى[25]. نۇھ ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم يەر يۈزىدە كاپىرلارنىڭ بىرىنمۇ قويمىغىن[26]. ئەگەر ئۇلارنى قويساڭ، شۇبھىسىزكى، بەندىلىرىڭنى ئازدۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ تاپقان بالىلىرىمۇ پەقەت فاجىر، كاپىر بولىدۇ[27]. پەرۋەردىگارىم! ماڭا، ئاتا ـ ئانامغا، مېنىڭ ئۆيۈمگە مۆمىن بولۇپ كىرگەن كىشىگە ۋە مۆمىن ئەرلەرگە، مۆمىن ئاياللارغا مەغپىرەت قىلغىن، زالىملارغا پەقەت ھالاكەتنى زىيادە قىلغىن»[28]

﴿**ئۇلار گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن**﴾ يەنى گۇناھلىرىنىڭ كۆپ بولۇشى، ھەقنى قوبۇل قىلىشتىن باش تارتىشى، كۇفرىدا چىڭ تۇرۇشى ۋە پەيغەمبەرگە قارشى تۇرۇشى تۈپەيلىدىن ﴿**(توپان بىلەن) غەرق قىلىندى، دوزاخقا كىرگۈزۈلدى**﴾ يەنى سۇ دېڭىزىدىن دوزاخ ئوتىغا توشۇلدى.

﴿**ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈن اللەدىن باشقا ھېچقانداق يارەمچى تاپالمىدى**﴾ يەنى ئۆزلىرىنى الله نىڭ ئازابىدىن قوتقۇزىدىغان ھېچ قانداق قوتقۇزغۇچى، پەريادىنى ئاڭلىغۇچى ۋە ياردەم بەرگۈچى بولمىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ بۇگۈن الله رەھىم قىلغان ئادەمدىن باشقا ھېچ ئادەم ئۇنىڭ جازالىشىدىن قوتۇلۇپ قالالمايدۇ﴾[2].

﴿**نۇھ ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم يەر يۈزىدە كاپىرلارنىڭ بىرىنمۇ قويمىغىن**﴾ يەنى الله تائالا ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدى. يەر يۈزىدىكى پۈتۈن كاپىرلاردىن بىرىنمۇ قالدۇرماي ھالاك قىلدى. ھەتتا نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز پۇشتىدىن بولغان بالىسىنمۇ ھالاك قىلدى. ئۇ ئاتىسىدىن ئايرىلىپ ﴿ئۇ: «مېنى سۇدا غەرق بولۇشتىن ساقلاپ قالىدىغان بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالىمەن» دېدى. نۇھ: «بۇگۈن الله رەھىم قىلغان ئادەمدىن باشقا ھېچ ئادەم ئۇنىڭ جازالىشىدىن قوتۇلۇپ قالالمايدۇ» دېدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىنى دولقۇن ئايرىۋەتتى ـ دە، ئۇ غەرق بولۇپ كەتتى﴾[3] الله تائالا ئىمان ئېيتىپ نۇھ ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە كېمىگە چىقىۋالغانلارنى سۇدا غەرق بولۇپ كېتىشتىن قوتقازدى. الله تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالامنى ئۇلارنى ئۆزى بىلەن كېمىگە سېلىۋېلىشقا بۇيرىغان ئىدى.

---

[1] سۈرە يۇنۇس 88 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھۇد 43 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ھۇد 43 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئەگەر ئۇلارنى قويساڭ، شۇبھىسىزكى، بەندىلىرىڭنى ئازدۇرىدۇ﴾ يەنى ئەگەر كاپىرلاردىن بىرنى ھايات قالدۇرساڭ، كېيىن كېلىدىغان ئۇممەتلىرىڭنى ئۇلار ئازدۇرىدۇ.

﴿ئۇلارنىڭ تاپقان بالىلىرىمۇ پەقەت فاجىر، كاپىر بولىدۇ﴾ يەنى ئىش - ئەمەللىرىدە گۇناھ سادىر قىلىدۇ. دىللىرىغا كۇفرى ئورۇنلىشىدۇ. نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دەپ دۇئا قىلىشى ئۇنىڭ ئۇلارنىڭ ئىچىدە 50 يىل كەم مىڭ يىل تۇرۇپ ئالغان تەجرىبە - ساۋابىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

﴿پەرۋەردىگارىم! ماڭا، ئاتا - ئانامغا، مېنىڭ ئۆيۈمگە مۆمىن بولۇپ كىرگەن كىشىگە﴾ زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: مېنىڭ مەسجىدىمگە مۆمىن بولۇپ كىرگەن كىشىگە دېگەنلىك بولىدۇ دەيدۇ. بۇ ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسىگە قارىغاندا بۇ ئايەت نۇھ ئەلەيھىسسالام ئۆيىگە مۆمىن بولۇپ كىرگەن ھەر بىر كىشىگە دۇئا قىلغان دەپ تەپسىر قىلىنىسىمۇ بولىۋېرىدۇ. ﴿ۋە مۆمىن ئەرلەرگە، مۆمىن ئاياللارغا مەغپىرەت قىلغىن﴾ نۇھ ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئەر - ئايال مۆمىنلەرگە دۇئا قىلدى. ئۇنىڭ بۇ دۇئاسى تىرىكلەرنىمۇ ۋە ئۆلگەنلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇڭا نۇھ ئەلەيھىسسالامنى ئۆلگە قىلغان ئاساستا دىنىمىزدا قىلىش يول قويۇلغان خاسىيەتلىك دۇئالارغا تايانغان ئاساستا مۇشۇنداق دۇئا قىلىش مۇستەھەبتۇر.

﴿زالىملارغا پەقەت ھالاكەتنى زىيادە قىلغىن﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنى: زالىملارغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە پەقەت زىيانكارلىقنى زىيادە قىلغىن، دەپ تەپسىر قىلغان.

ئۇلۇغ الله غا پۈتۈن ھەمدۇسانالار بولسۇن! شۇنىڭ بىلەن سۈرە نۇھنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە جىن	28 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ۝١ يَهْدِيٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا ۝٢ وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝٣ وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ۝٤ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۝٥ وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝٦ وَأَنَّهُمْ ظَنُّواْ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا ۝٧

(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭكە) ئېيتقىنكى، «بىر قانچە نەپەر جىننىڭ (مەندىن قۇرئان) تىڭشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھيى قىلىندى، ئۇلار (قەۋمىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن) ئېيتتى: بىز توغرا يولغا باشلايدىغان ئاجايىپ قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئاڭلىدۇق[1]. ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزغا ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمەيمىز[2]. پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ئەزمىتى كاتتىدۇر، خوتۇنى ۋە بالىسى يوقتۇر[3]. بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئەخمەق (يەنى ئىبلىس) اللەغا ۋە ئۇنىڭ كاتتىلىقىغا نالايىق سۆزلەرنى قىلدى[4]. بىز، ئىنسانلار ۋە جىنلار اللەغا يالغاننى چاپلىمايدۇ، دەپ ئويلىغان ئىدۇق[5]. ئىنسانلاردىن بەزى كىشىلەر جىنلاردىن بولغان بەزى كىشىلەرگە سېغىناتتى، شۇنىڭ بىلەن جىنلار تېخىمۇ تەكەببۇرلىشىپ كەتتى[6]. ئۇلار (يەنى ئىنسانىنىڭ كۇففارلىرى)، سىلەرگە ئوخشاش، اللە ھېچ ئادەمنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرمەيدۇ، دەپ گۇمان قىلدى[7].

جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىڭشىغانلىقى ۋە ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرگەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى قەۋمىگە جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىڭشىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرگەنلىكىنى، ئۇنى تەستىقلىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنغانلىقىنى خەۋەر قىلىشقا بۇيرۇپ ئۇنىڭغا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭكە) ئېيتقىنكى، «بىر قانچە نەپەر جىننىڭ (مەندىن قۇرئان) تىڭشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھيى قىلىندى، ئۇلار (قەۋمىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن) ئېيتتى: بىز توغرا يولغا باشلايدىغان ئاجايىپ قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئاڭلىدۇق**﴾ يەنى نىجاتلىققا باشلايدىغان ئاجايىپ قۇرئاننى ئاڭلىدۇق.

www.munber.org

﴿**ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزغا ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمەيمىز**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساڭا قۇرئان تىڭشاشقا ئەۋەتتۇق﴾[1] بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرنى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۇق. شۇڭا ئۇنى قايتا تەكرارلىمايمىز.

﴿**پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ئەزىمىتى كاتتىدۇر**﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله نىڭ ئىشى، ئەمرى ۋە قۇدرىتى كاتتىدۇر. زەھھاك ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ قۇدرىتى ۋە ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمىتى كاتتىدۇر. مۇجاھىد ۋە ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: پەرۋەردىگارىمىزنىڭ بۇيۇكلىكى كاتتىدۇر. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: الله نىڭ بۇيۇكلىكى، ئەزىمىتى ۋە ئەمرى كاتتىدۇر. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ئەمرى كاتتىدۇر. ئەبۇدەردا، مۇجاھىد ۋە ئىبنى جۇرەيج قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: پەرۋەردىگارىمىزنى ياد ئېتىش كاتتىدۇر.

جىنلارنىڭ الله نىڭ خوتۇنى ۋە بالىلىرى بولۇشتىن پاك ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلىشى توغرىسىدا

﴿**خوتۇنى ۋە بالىسى يوقتۇر**﴾ يەنى الله خوتۇن ئېلىشتىن ۋە بالا تۇتۇشتىن پاكتۇر. جىنلار مۇسۇلمان بولغان ۋە قۇرئانغا ئىمان ئېيتقان چاغدا، غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىنى خوتۇن ۋە بالا تۇتۇشتىن پاك دەپ ئېتىقاد قىلدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: ﴿**بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئەخمەق (يەنى ئىبلىس) اللەغا ۋە ئۇنىڭ كاتتىلىقىغا نالايىق سۆزلەرنى قىلدى**﴾ بۇ ئايەتتىكى بىزنىڭ ئارىمىزدىكى "ئەخمەق" دېگەن سۆزدىن الله نىڭ خوتۇنى ياكى بالىسى بار دەپ قارايدىغان ھەر قانداق بىر ئەخمەق مەخلۇقنىڭ كۆزدە تۇتۇلۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر. شۇڭا ئۇلار ﴿**بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئەخمەق**﴾ ئىسلامنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى ﴿**(يەنى ئىبلىس) اللەغا ۋە ئۇنىڭ كاتتىلىقىغا نالايىق سۆزلەرنى قىلدى**﴾ يەنى باتىل ۋە يالغان سۆزلەرنى قىلدى، دېيىشتى.

﴿**بىز، ئىنسانلار ۋە جىنلار اللەغا يالغاننى چاپلىمايدۇ، دەپ ئويلىغان ئىدۇق**﴾ يەنى بىز ئىنسانلار بىلەن جىنلار الله تائالاغا خوتۇن ۋە بالا نىسبەت بېرىپ الله تائالاغا يالغاننى چاپلاشتا بىرلىشۇالىدۇ، دەپ ئويلىمايتتۇق. بىز بۇ قۇرئاننى ئاڭلىغان ۋە ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ بۇ ھەقتە الله غا يالغاننى چاپلايدىغانلىقىنى بىلدۇق.

ئىنسانلارنىڭ جىنلارغا سېغىنىپ ئۇلاردىن پاناھ تىلەيدىغانلىقى ئۈچۈن جىنلارنىڭ ھەددىدىن ئېشىۋالىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئىنسانلاردىن بەزى كىشىلەر جىنلاردىن بولغان بەزى كىشىلەرگە سېغىناتتى، شۇنىڭ بىلەن جىنلار تېخىمۇ تەكەببۇرلىشىپ كەتتى**﴾ يەنى بىز ئۆزىمىزنى ئىنسانلارغا قارىغاندا ياخشى دەپ قارايتتۇق. چۈنكى ئىنسانلار بىرەر ۋادىغا ياكى قورقۇنچلۇق ماكانغا چۈشكىن چىلسا، شۇ جايىنىڭ كاتتىسى بولغان جىنغا سېغىنىپ ئۆزلىرىگە ئۇ جىننىڭ بىرەر يامانلىق يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن پاناھ تىلەيتتى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ بىرى دۈشمەن زېمىنىدا بىرەر چوڭ ئادەمنىڭ كاپالىتىگە ۋە ھمايىسىگە كىرسە، جىنغا سېغىنىپ ئۆزىگە يامانلىق يېتىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيتتى. ئىنسانلارنىڭ قورقۇپ ئۆزلىرىدىن پاناھ تىلىگەنلىكىنى

---

[1] سۈرە ئەھقاف 29 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كۆرگەن جىنلار تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ ئىنسانلارنى تېخىمۇ قورقىتاتتى. شۇنداق قىلىپ ئىنسانلار جىنلاردىن قاتتىق قورقىدىغان ۋە ئۇلارغا سېغىنىپ ئۆزلىرىگە ئۇلاردىن پاناھ تىلەيدىغان ھالەت شەكىللەندى.

﴿**شۇنىڭ بىلەن جىنلار تېخىمۇ تەكەببۇرلىشىپ كەتتى**﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە قەتادە مۇنداق دەيدۇ: يەنى جىنلار تەكەببۇرلىشىپ ئىنسانلارنى قورقىتىشتا تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. سەۋرى، مەنسۇردىن ئىبراھىمنىڭ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. سۇددى مۇنداق دەيدۇ: بىرەر ئادەم ئائىلىسىدىن سەپەرگە چىقىپ بىرەر ئورۇنغا كېلىپ چۈشكەن چاغلىسا: مەن بۇ ۋادىنىڭ جىنلاردىن بولغان خوجايىنىغا سېغىنىپ، ئۇنىڭ ماڭا ياكى مال ـ مۈلكىمگە ياكى بالا ـ چاقامغا ياكى مال ـ چارۋىلىرىمغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن پاناھ تىلەيمەن، دەيتتى. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئىنسان الله نى قويۇپ جىنلاردىن پاناھ تىلىگەن چاغدا، جىنلار ئىنسانغا ئەزىيەت يەتكۈزۈشتە تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كېتەتتى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىكرىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جىنلار ئىنسانلاردىن خۇددى ئىنسانلار جىنلاردىن قورقاندەك ياكى ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىقراق قورقاتتى. ئىنسانلار بىرەر ۋادىغا چۈشسە، جىنلار: ئىنسانلارنىڭ خوجايىنى كەپتۇ، بىز بۇ ۋادىنىڭ ئىگىلىرىنىڭ خوجايىنىغا سېغىنىپ ئۇلاردىن بىزگە يامانلىق يېتىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيمىز، دېيىشىپ ئۇ ۋادىنى تاشلاپ قاچاتتى. كېيىنچە جىنلار: ئىنسانلارنىڭ بىزدىن خۇددى بىز ئۇلاردىن قورققاندەك قورقىدىغانلىقىنى كۆرىۋاتىمىزغۇ! دېيىشىپ ئىنسانلارغا يېقىنلىششقا باشلىدى، نەتىجىدە ئۇلار ئىنسانلارغا چېقىلىپ ئۇلارنى ئېزىپ قالدىغان، ساراڭ قىلىپ قويىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ الله تائالانىڭ ﴿**ئىنسانلاردىن بەزى كىشىلەر جىنلاردىن بولغان بەزى كىشىلەرگە سېغىناتتى، شۇنىڭ بىلەن جىنلار تېخىمۇ تەكەببۇرلىشىپ كەتتى**﴾ دېگەن ئايىتىدە ئىپادىلىنىدۇ.

﴿**ئۇلار (يەنى ئىنسانىنىڭ كۇففارلىرى)، سىلەرگە ئوخشاش، الله ھېچ ئادەمنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرمەيدۇ، دەپ گۇمان قىلدى**﴾ بۇ ئايەتنى كەلبى ۋە ئىبنى جەرىر: يەنى ئىنسانىنىڭ كۇپپارلىرى سىلەرگە ئوخشاش، الله بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز پەيغەمبەر ئەۋەتمەيدۇ دەپ گۇمان قىلدى دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

* * * * * * *

وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٰٔنَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

(جىنلار ئېيتتى) «بىز (ئاسمان ئەھلىنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشاش ئۈچۈن) ئاسمانغا (چىقىشنى) تىلىدۇق، ئاسمانىنىڭ كۆچلۈك مۇھاپىزەتچىلەر (يەنى پەرىشتىلەر) بىلەن ۋە (كۆيدۈرگۈچى) يۇلتۇزلار بىلەن تولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىدۇق[8]. بىز ھەمىشە (ئوغرىلىقچە تىڭشاش ئۈچۈن) ئاسمانىنىڭ ئولتۇرۇشقا بولىدىغان جايلىرىدا ئولتۇراتتۇق، كىمكى ئەمدى (ئوغرىلىقچە) ئاڭلاشقا ئۇرۇنسىدىكەن، ئۇنى كۆزىتىپ تۇرغان كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلارنى بايقايدۇ[9]. بىز (جىنلار جامائەسى) زېمىندىكىلەرگە يامانلىق ئىراده قىلىنىدىمۇ ياكى پەرۋەردىگارى ئۇلارغا ياخشىلىق ئىراده قىلدىمۇ؟ بىلمەيمىز[10].

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋەتىلىشتىن ئىلگىرى جىنلارنىڭ ئاسمان خەۋەرلىرىنى ئوغرىلايدىغانلىقى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋەتىلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلار بىلەن ئېتىپ چۈشۈرۈلدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ئۆزىنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن ۋە ئۇنىڭغا قۇرئاننى نازىل قىلغان چاغدىكى جىنلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىدۇ. الله تائالا قۇرئاننى ۋەھيي قىلىشتىن ئىلگىرى جىنلارنىڭ ئاغزىغا يېتىپ قېلىشتىن قاتتىق قوغدىدى. ئاسمان ۋە ئۇنىڭ پۈتۈن ئەتراپى كۆچلۈك مۇھاپىزەتچى پەرىشتىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن ۋە قاتتىق قوغدالغان ئىدى. شەيتانلار قۇرئاندىن بىرەر نەرسىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلۇۋېلىپ، ئۇنى كاھىنلارغا يەتكۈزۈپ بېرىپ، شۇنىڭ بىلەن ھەق سۆز يالغان سۆزگە ئارىلىشىپ كېتىپ، كىمنىڭ راستچىل ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان ھالەت شەكىللىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئولتۇرىدىغان ئاسماندىكى ئۇرۇنلىرىدىن قوغلانىدى. مانا بۇ الله تائالانىڭ ئىنسانلارغا قىلغان مېھرى. شەپقىتىدۇر ۋە ئۇلارغا قىلغان مەرھەمىتىدۇر. شۇنداقلا ئۇلۇغ كىتابى قۇرئان كەرىمنى قوغدىغانلىقىدۇر. شۇڭا جىنلار مۇنداق دېدى:

﴿**(جىنلار ئېيتتى) «بىز (ئاسمان ئەھلىنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشاش ئۈچۈن) ئاسمانغا (چىقىشنى) تىلىدۇق، ئاسمانىنىڭ كۆچلۈك مۇھاپىزەتچىلەر (يەنى پەرىشتىلەر) بىلەن ۋە (كۆيدۈرگۈچى) يۇلتۇزلار بىلەن تولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىدۇق. بىز ھەمىشە (ئوغرىلىقچە تىڭشاش ئۈچۈن) ئاسمانىنىڭ ئولتۇرۇشقا بولىدىغان جايلىرىدا ئولتۇراتتۇق، كىمكى ئەمدى (ئوغرىلىقچە) ئاڭلاشقا ئۇرۇنىدىكەن، ئۇنى كۆزىتىپ تۇرغان كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلارنى بايقايدۇ**﴾ يەنى بۇگۈن كىمكى ئاسمان خەۋەرلىرىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىماقچى بولسا، ئۇنى كۆزىتىپ تۇردىغان كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇز بايقۇۋالىدۇ - دە، ئۇ بىر قەدەممۇ ئىلگىرىلىيەلمەي قالىدۇ، يۇلتۇز ئۇنى ھالاك قىلىپ تاشلايدۇ.

﴿**بىز (جىنلار جامائەسى) زېمىندىكىلەرگە يامانلىق ئىراده قىلىندىمۇ ياكى پەرۋەردىگارى ئۇلارغا ياخشىلىق ئىراده قىلدىمۇ؟ بىلمەيمىز**﴾ يەنى بىز ئاسماندا يۈز بەرگەن بۇ ئىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز. بۇ جىنلارنىڭ سۆز ئىبارىسىدە ئەدەپلىك ئۇسۇلىنى قوللانغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. چۈنكى ئۇلار يامانلىقنى مۇئەييەن بىر قىلغۇچىغا تەۋە قىلمىدى. ياخشىلىقنى بولسا غالىب ۋە بۈيۈك الله غا مەنسۇپ قىلدى.

ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «يامانلىق ساڭا مەنسۇپ ئەمەس».

يۇلتۇزلار بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ ئېتىلاتتى. لېكىن كۆپ ئېتىلمايلا ئارىلاپ - ئارىلاپ ئېتىلاتتى. بۇ ھەقتە ئىبنى ئابباس مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئولتۇراتتۇق. توساتتىن بىر تال يۇلتۇز ئېتىلىپ ئەتراپ يورۇپ كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۇشۇنداق ئەھۋالدا نېمە دەيتتىڭلار؟» دېدى. بىز: كاتتا بىر ئادەم دۇنياغا كەلدى. كاتتا بىر ئادەم دۇنيادىن كەتتى دەيتتۇق، دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداق ئەمەس، لېكىن الله تائالا ئاسماندا بىرەر ئىشقا ھۆكۈم چىقارسا» دېگەن ھەدىسنى ئاخىرىغىچە بايان قىلدى. بۇ ھەدىسنىڭ تولۇق تېكىستىنى سۈرە سەبەدە بايان قىلىپ ئۆتتۇق. مانا بۇ جىنلارنىڭ نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى تېپىپ چىقىشغا تۇرتكە بولغان ئىشتۇر. شۇنداق قىلىپ ئۇلار زېمىننىڭ شەرق ۋە غەربلىرىگە

www.munber.org

يۈرۈپ كېتىشتى، ئاخىرى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ساھابىلىرى بىلەن نامازدا قىرائەت قىلىۋاتقان ھالەتتە ئۇچراتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاسماننىڭ قۇرئاننىڭ سەۋەبى بىلەن قوغدالغانلىقىنى بىلىشتى. ئۇلاردىن بىر قىسمى دەرھال ئىمان ئېيتتى. قالغان بىر قىسمى بولسا تەكەببۇرلۇق قىلغان پېتى قېلىۋەردى. بۇ ئەھۋالنى سۈرە ئەھقافتىكى الله تائالانىڭ : ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساڭا قۇرئان تىڭشاشقا ئەۋەتتۇق﴾[1] دېگەن ئايىتىنىڭ تەپسىرىدە بايان قىلىنغان ئىبنى ئابباستىن قىلىنغان ھەدىسته بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

ئاسماندا يۈلتۈزلارنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ۋە ئۇنىڭ ئېتىلىشى قاتارلىق ئىشلار يۈز بەرگەندە، بۇ ئىش ئىنسانلار ۋە جىنلارنى ھەقىقەتەن قاتتىق قورقۇتۇۋەتتى. ئۇلار ئەندىشە ۋە ساراسىمىگە چۈشۈپ، ئالەم خاراپ بولۇشقا قاراپ يۈزلەندى دەپ ئويلىغان ئىدى. بۇ ھەقتە سۈددى مۇنداق دەيدۇ: ئاسمانغا پەقەت زېمىنغا بىرەر پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەندە ياكى الله نىڭ دىنى غەلبە قىلغاندا قاتتىق قوغدىلاتتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلىشتىن ئىلگىرى شەيتانلار ئاسماندىكىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاش ئۈچۈن دۇنيا ئاسمىنغا چىقىپ ئولتۇرغىلى بولغۇدەك ئورۇنلاردا ئولتۇراتتى. الله تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەندىن كېيىن، بىر كېچىسى شەيتانلار كۆيدۈرگۈچى يۈلتۈزلار بىلەن ئېتىپ تاشلاندى. تائىپىلىقلار ئاسماندا يېنىۋاتقان كۆچلۈك ئوتنى ۋە يۈلتۈزلارنىڭ ھەر تەرەپكە ئېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ كېتىشتى ۋە: ئاسمان ئەھلى ھالاك بولدى، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قۇللىرىنى ئازات قىلىشقا، چارۋا مالىلىرىنى قويۇۋېتىشكە باشلىدى. ئابدۇ يالەيل ئىبنى ئەمىر دېگەن ئادەم ئۇلارغا: ئى تائىپىلىقلار! سىلەرگە ۋاي...! مال - مۈلكىڭلارنى چىڭ تۇتۇڭلار، يۈلتۈزلارنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىغا قاراڭلار، ئەگەر ئۇ يۈلتۈزلارنى ئۆز ئورنىدا تۇرغان ھالەتتە كۆرسەڭلار، ئاسمان ئەھلى ھالاك بولمىغان بولىدۇ. بۇ ئىش پەقەت مۇھەممەدنىڭ سەۋەبىدىن يۈز بېرىۋاتىدۇ. ئەگەر سىلەر يۈلتۈزلارنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىغا قاراپ ئۇلارنى كۆرەلمىسەڭلار، ئاسمان ئەھلى ھالاك بولغان بولىدۇ. ئۇلار يۈلتۈزنىڭ ئورۇنلىرىغا قاراپ ئۇلارنى ئۆز ئورۇنلىرىدا كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مال - مۈلكىنى ئۆز قوللىرىدا تۇتتى.

شۇ كېچىدە شەيتانلارمۇ قاتتىق قورقۇپ كېتىشتى ۋە ئىبلىسنىڭ قېشىغا كېلىشىپ ئۆزلىرىگە يۈز بەرگەن بۇ ئىشنى ئۇلارغا سۆزلەپ بەردى. ئىبلىس ئۇلارغا زېمىننىڭ ھەر رايونىدىن بىر چاڭگالدىن توپا ئېلىپ كېلىڭلار، مەن ئۇنى پۈراپ باقاي، دېدى. ئۇلار توپىنى ئېلىپ كەلدى. ئىبلىس توپىنى پۈرىغاندىن كېيىن: سىلەرنىڭ مەككىدىكى بىر دوستۇڭلارنىڭ سەۋەبىدىن شۇنداق ئىشلار بوپتۇ، دېدى. ئاندىن ئۇ نەسەبىلىك 7 نەپەر جىننى مەككىگە ئەۋەتتى. ئۇلار مەككىگە كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەرام مەسجىدىدە نامازدا قۇرئان ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ جىنلار قۇرئانغا قاتتىق قىزىقىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېقىنلاشتى، ھەتتا ئۇلار قىستىلىشىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت يەتكۈزۈپ قويۇشقا تاسلا قالدى. ئاندىن ئۇلار ئىسلامغا كىردى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۇلارنىڭ ئىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزۈپ ئايەت نازىل قىلدى.

* * * * * * *

[1] سۈرە ئەھقاف 29 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى
ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ
بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ تَحَرَّوْا۟ رَشَدًا ﴿١٤﴾
وَأَمَّا ٱلْقَٰسِطُونَ فَكَانُوا۟ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَأَلَّوِ ٱسْتَقَٰمُوا۟ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا
﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

بىزنىڭ ئىچىمىزده ياخشىلارمۇ ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن تۈرىدىغانلارمۇ بار، بىز تۈرلۈك يوللارغا بۆلۈندۇق[11]. بىز جەزمەن ئىشەندۇقكى، اللەنى (ئۆز ئىرادىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن) ھەرگىز ئاجىز قىلالمايمىز، ئۇنىڭ (ئازابى) دىنمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايمىز[12]. بىز ھىدايەتنى (يەنى قۇرئاننى) ئاڭلىغان چېغىمىزدا ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈردۇق، كىمكى پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتسىدىكەن، (ياخشىلىقلىرىنىڭ) كېمىيىپ كېتىشىدىن ۋە (ياماناتلىقلىرىنىڭ ئارتتۇرۇلۇپ) زۇلۇم قىلىنىشتىن قورقمايدۇ[13]. بىزدىن مۇسۇلمانلار ۋە ھەق يولدىن چىققۇچىلارمۇ بار، مۇسۇلمان بولغانلار توغرا يولنى ئىزدىگەن بولىدۇ[14]. توغرا يولدىن چىققۇچىلار جەھەننەمگە ئوتۇن بولىدۇ[15]. ئەگەر ئۇلار (يەنى مەككە كۇففارلىرى) توغرا يولدا بولسا ئىدى، ئۇلارنى سىناش ئۈچۈن مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرەتتۇق (يەنى رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرەتتۇق)، كىمكى پەرۋەردىگارىنىڭ زىكرىدىن (يەنى اللەنىڭ تائەت-ئىبادىتىدىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن، اللە ئۇنى قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىدۇ[16-17].

جىنلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مۆمىن، كاپىر، ئازغۇن ۋە توغرا يول تاپقۇچى قاتارلىق ھەر قىسمىغا
بۆلۈنىدىغانلىقىنى ئىقرار قىلغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىكى ھەر قىسىم
جىنلارنىڭ ئاقىۋىتىتە بارار جايىنى بىلىپ يەتكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا جىنلارنىڭ ئۆزلىرىدىن خەۋەر بېرىپ ئېيتقان سۆزلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بىزنىڭ ئىچىمىزده ياخشىلارمۇ ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن تۈرىدىغانلارمۇ بار، بىز تۈرلۈك يوللارغا بۆلۈندۇق**﴾ يەنى خىلمۇخىل يوللارغا، ھەر خىل كۆز قاراشلارغا بۆلۈندۇق. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر ﴿**بىز تۈرلۈك يوللارغا بۆلۈندۇق**﴾ دېگەن ئايەتنى: بىزنىڭ ئىچىمىزده مۆمىنلەرمۇ بار، كاپىرلارمۇ بار دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

ئەھمەد ئىبنى سولايمان نەججاد ئەئمەشنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى كەچتە يېنىمىزغا بىر جىن كەلدى، مەن ئۇ جىندىن: قايسى تاماقنى بەك ياقتۇرىسىلەر؟ دەپ سوردىم. ئۇ: گۈرۈچ تامىقىنى، دېدى. بىز جىنلارغا گۈرۈچ تامىقى ئېلىپ كەلدۇق. مەن تاماقنىڭ بىر كاپامدىن بىر كاپامدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، بىراق ئۇنى يېگۈچىنى ھېچ كۆرمىدىم. مەن ئۇنىڭدىن: سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىمۇ ئازغۇن كىشىلەر بارمۇ؟ دېدىم. جىن: ھەئە، بار، دېدى. ئىچىڭلاردىكى رافىزىلار قانداق ئادەملەر؟ دېدىم. جىن: ئۇلار بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى ئەڭ ئەسكى ئادەملەر، دەپ جاۋاب بەردى.

www.munber.org

جىنلارنىڭ الله نىڭ كامالى قۇدرىتىنى ئىقرار قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بىز جەزمەن ئىشەندۇقكى، اللەنى (ئۆز ئىرادىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن) ھەرگىز ئاجىز قىلالمايمىز، ئۇنىڭ (ئازابى) دىنمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايمىز**﴾ يەنى الله نىڭ ئۆز قۇدرىتى بىلەن بىزگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغانلىقىنى، بىزنىڭ زېمىندا الله نى ئاجىز قىلالمايدىغانلىقىمىزنى، ئەگەر بىز قېچىشقا ئورۇنغان تەقدىردىمۇ الله نىڭ بىزنى ئىدارە قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتۇق.

﴿**بىز ھىدايەتنى (يەنى قۇرئاننى) ئاڭلىغان چېغىمىزدا ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈردۇق**﴾ جىنلار ئىمان ئېيتقانلىقى ئۈچۈن پەخىرلەندى، بۇ ئۇلار ئۈچۈن پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك ياخشى سۈپەت ۋە ئالىي شەرەپتۇر.

﴿**كىمكى پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتىدىكەن، (ياخشىلىقلىرىنىڭ) كېمىيىپ كېتىشىدىن ۋە (يامانلىقلىرىنىڭ ئارتتۇرۇلۇپ) زۇلۇم قىلىنىشتىن قورقمايدۇ**﴾ ئىبنى ئابباس، قەتادە ۋە باشقىلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: كىمكى ئىمان ئېيتىدىكەن، ياخشىلىقلارنىڭ كېمىيىپ كېتىشىدىن ياكى باشقا بىراۋنىڭ يامانلىقلىرىنىڭ ئۆز ئۈستىگە يۈكلىنىپ قېلىشىدىن قورقمايدۇ. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇمىن تۇرۇپ ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار يامانلىقلىرىنىڭ ئېشىپ كېتىشىدىن ۋە ياخشىلىقلىرىنىڭ كېمىيىپ كېتىشىدىن قورقمايدۇ﴾[1].

﴿**بىزدىن مۇسۇلمانلار ۋە ھەق يولدىن چىققۇچىلارمۇ بار**﴾ يەنى بىزنىڭ ئىچىمىزدىن ئادىللىق قىلغۇچى مۇسۇلمانلار بار. ئۇنىڭ دەل ئەكسىچە، ھەقتىن يۈز ئۆرۈگۈچى زالىملارمۇ بار. ﴿**مۇسۇلمان بولغانلار توغرا يولنى ئىزدىگەن بولىدۇ**﴾ يەنى ئۆزلىرى ئۈچۈن نىجاتلىق يولىنى تەلەپ قىلغان بولىدۇ.

﴿**توغرا يولدىن چىققۇچىلار جەھەننەمگە ئوتۇن بولىدۇ**﴾ يەنى ئۆزلىرىنى كۆيدۈرىدىغان دوزاخقا يېقىلغۇ بولىدۇ. ﴿**ئەگەر ئۇلار (يەنى مەككە كۇففارلىرى) توغرا يولدا بولسا ئىدى، ئۇلارنى سىناش ئۈچۈن مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرەتتۇق (يەنى رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرەتتۇق)**﴾.

تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىككى خىل قاراشتا بولدى. ئۇنىڭ بىرى: ئەگەر قۇرەيش كاپىرلىرى ئادىللىق قىلىپ ئىسلام يولى ئۈستىدە ماڭسا، ئادالەت يۈرگۈزسە ۋە شۇ يول ئۈستىدە داۋاملاشسا، ئۇلارغا ﴿**مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرەتتۇق**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرەتتۇق، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرىش ئۇلارنى سىنىغانلىق بولىدۇ. مالىك زەيد ئىبنى ئەسلەمنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. ئۇلاردىن كىمنىڭ ھىدايەت ئۈستىدە داۋاملىق ماڭىدىغانلىقىنى، كىمنىڭ مۇرتەد بولۇپ ئازغۇنلۇق يولىدا ماڭىدىغانلىقىنى سىناش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرەتتۇق.

يۇقىرىدىكى بۇ قاراشقا قوشۇلىدىغانلار ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، سەئىد ئىبنى مۇسەييب، ئەتا، سۇددى، مۇھەممەد ئىبنى كەئىب، قۇرەيزى، قەتادە ۋە زەھھاك قاتارلىق تەپسىرشۇناسلاردۇر. مۇقاتىل مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەت قۇرەيش كاپىرلىرى ھەققىدە ئۇلارغا 7 يىل يامغۇر ياغمىغان ۋاقىتتا نازىل بولغان.

ئىككىنچى قاراش: ئەگەر قۇرەيش كاپىرلىرى گۇمراھلىق يولى ئۈستىدە ماڭسا، ئۇلارغا: ﴿**مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرەتتۇق**﴾ يەنى ئۇلارنى تۈيدۈرماي ھالاك قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىپ بېرەتتۇق. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنى ئۇنتۇغان چاغدا،

[1] سۈرە تاھا 112 - ئايەت.

www.munber.org

ئۇلارغا (سىناش ئۈچۈن) پاراۋانلىقنىڭ ھەممە ئىشىكلىرىنى ئېچىۋەتتۇق، ئۇلار تاكى ئۆزلىرىگە بېرىلگەن نېمەتلەردىن خۇشال - خۇرام تۇرغاندا (ئۇلارنى ئۇشتۇمتۇت جازالىدۇق)، ئۇلار ھەسرەتتە قالدى﴾[1] ﴿(ئۇلار) بىزنىڭ ئۇلارغا مال - مۈلۈك ۋە ئەۋلاتلارنى بەرگەنلىكىمىزنى ئۆزلىرىگە تېز ياخشىلىق قىلغانلىق دەپ ئويلامدۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار ئۇقمايدۇ﴾[2]

بۇ قاراش ئەبۇمەجلازنىڭ قارىشىدۇر. ئۇنى ئىبنى جەرىر ۋە ئىبنى ھاتەم قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان. بۇ قاراشنى يەنە ئىمام بەغەۋى، رەبىي ئىبنى ئەنەس، زەيد ئىبنى ئەسلەم، كەئىب ۋە ئىبنى كەيسەن قاتارلىقلاردىن رىۋايەت قىلغان.

﴿ **كىمكى پەرۋەردىگارىنىڭ زىكرىدىن (يەنى اللەنىڭ تائەت - ئىبادىتىدىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن، الله ئۇنى قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىدۇ**﴾ يەنى قاتتىق تەكلىپ ۋە ئەلەملىك ئازابقا دۇچار قىلىدۇ. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: الله ئۇنى جەھەننەمدە تاغقا چىقىشقا مەجبۇرلاپ ئازابلايدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: الله ئۇنى قۇدۇققا چۈشۈشكە مەجبۇرلاپ ئازابلايدۇ. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، قەتادە ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار: الله ئۇنىڭغا قىلچە ئارام بەرمەي قاتتىق ئازاپقا دۇچار قىلىدۇ، دەيدۇ.

* * * * * * *

وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبْدُ ٱللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا۟ يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَدْعُوا۟ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّى لَن يُجِيرَنِى مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ ۚ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

مەسجىدلەر اللەغا خاستۇر، اللەغا قوشۇپ ھېچكىمكە ئىبادەت قىلماڭلار[18]. اللەنىڭ بەندىسى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) اللەغا ئىبادەت قىلىشقا تۇرغاندا، (قۇرئان تىڭشاش ئۈچۈن) جىنلار (ئۇلىشىپ) ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالدۇ[19]. (ئى مۇھەممەد! دىنىڭىزدىن يېنىپ كېتىشىڭىزنى تەلەپ قىلغان بۇ كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن، ئۇنىڭغا ھېچ ئەھەددىنى شېرىك كەلتۈرمەيمەن»[20]. ئېيتقىنكى، «مەن سىلەرگە پايدا - زىيان يەتكۈزۈشكە قادىر بولالمايمەن (بۇنىڭغا پەقەت الله قادىر بولالايدۇ)»[21]. ئېيتقىنكى، «(ئەگەر مەن اللەغا ئاسىي بولسام) مېنى اللەنىڭ ئازابىدىن ھېچ كىشى قۇتقۇزالمايدۇ، اللەدىن باشقا ھېچ پاناھگاھمۇ تاپالمايمەن (شۇنداق تۇرۇقلۇق، مەن سىلەرنىڭ تەلىۋىڭلارنى قانداق قوبۇل قىلالايمەن)[22]. مەن پەقەت (سىلەرگە) اللەنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزۈشكە قادىرمەن، كىمكى اللەغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىدىكەن (يەنى كىمكى اللەنى ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىدىكەن، اللەغا مۇلاقەت بولۇشقا ئىشەنمەيدىكەن، اللەنىڭ

[1] سۈرە ئەنئام 44 - ئايەت.
[2] سۈرە مۆئمىنۇن 55 ـــ 56 - ئايەت.

www.munber.org

ئايەتلىرىگە قۇلاق سېلىشتىن يۈز ئۆرۈيدىكەن)، ئۇ دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ[23]. ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) ئاگاھلاندۇرۇلغان ئازابنى كۆرگەن چاغدا كىمنىڭ ياردەمچىسى ئاجىز ۋە سانى ئاز ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ»[24].

الله تائالانى بار ۋە بىر دەپ بىلىشكە ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشتىن ساقلىنىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە بەندىلىرىنى الله غا ئىبادەت قىلغاندا، الله تائالانى بار ۋە بىر دەپ بىلىشكە، الله غا قوشۇپ ھېچكىمگە ئىبادەت قىلماسلىققا ۋە الله غا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە بۇيرۇيدۇ.

﴿**مەسجىدلەر اللەغا خاستۇر، اللەغا قوشۇپ ھېچكىمگە ئىبادەت قىلماڭلار**﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەھۇدىي ۋە خرستىئانلار ئىبادەتخانىلارغا ۋە چىركاۋلارغا كىرگەندە الله غا شېرىك كەلتۈرەتتى. شۇڭا الله پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ۋە مۇسۇلمانلارنى الله نى بار ۋە بىر دەپ بىلىشكە بۇيرىدى.

ئىبنى جەرىر، سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جىنلار الله نىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا: بىز سەندىن ناھايىتى يىراقتا تۇرساق مەسجىدكە قانداق كېلىمىز، نامازغا قانداق ھازىر بولىمىز، دېدى. شۇنىڭ بىلەن يۇقىرىقى ئايەت نازىل بولدى.

جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىڭشاش ئۈچۈن قىستىلىشىپ تۇرغانلىقى توغرىسىدا

﴿**مەسجىدلەر اللەغا خاستۇر، اللەغا قوشۇپ ھېچكىمگە ئىبادەت قىلماڭلار**﴾ ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جىنلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئاننى تىلاۋەت قىلغانلىقىنى ئاڭلىغان چاغدا، ئۇلار ئۇنى ئاڭلاشقا قاتتىق ھېرىسمەن بولغانلىقى ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ ئۇنى بېسىۋالغىلى تاس قالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا تاكى جىبرىئىل كېلىپ ﴿**(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭگە) ئېيتقىنكى، «بىر قانچە نەپەر جىننىڭ (مەندىن قۇرئان) تىڭشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھيى قىلىندى**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ بەرگىچە بۇ ئەھۋالنى بىلمەيتتى. زۇبەير ئىبنى ئەۋزەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىنمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش رىۋايەت قىلىنغان.

﴿**اللەنىڭ بەندىسى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) اللەغا ئىبادەت قىلىشقا تۇرغاندا، (قۇرئان تىڭشاش ئۈچۈن) جىنلار (ئولىشىپ) ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالىدۇ**﴾ ئىبنى جەرىر ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جىنلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ناماز ئوقۇۋاتقانلىقىنى، ساھابىلىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئوخشاش رۇكۇ ۋە سەجدە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن چاغدا، ساھابىلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قىلىۋاتقان ئىتائەتچانلىقىدىن ھەيران بولۇشۇپ ئۆز قەۋمىلىرىگە: الله نىڭ بەندىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام الله غا ئىبادەت قىلىشقا تۇرغاندا ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالىدۇ، دېيىشتى. بۇ يۇقىرىقى ئايەت ھەققىدىكى ئىككىنچى خىل قاراشتۇر. بۇ قاراش سەئىد ئىبنى جۇبەيردىنمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله دىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ بەرھەق يوقتۇر دېيىشكە ۋە ئىنسانلارنى پەرۋەردىگارى تەرەپكە چاقىرىشقا تۇرغان چاغدا، ئەرەبلەر ئولىشىپ كېلىپ، ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالدى.

www.munber.org

﴿اللەنىڭ بەندىسى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) اللەغا ئىبادەت قىلىشقا تۇرغاندا، (قۇرئان تېخىشاش ئۇچۇن) جىنلار (ئۇلىشىپ) ئۇنى بېسىۋېلىشقا تاس قالدۇ﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: شۇ چاغدا ئىنسانلار ۋە جىنلارنىڭ ھەممىسى قۇرئاننىڭ نۇرىنى ئۆچۈرۈش ئۈچۇن ھەممىسى توپلاندى، لېكىن اللە ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشىغا يول قويمىدى. ئەكسىچە پەيغەمبىرىگە ياردەم بەردى. ئۇنىڭ دىلىنى تېخىمۇ نۇرلاندۇردى. ئۇنىڭغا قارشى چىققان ئادەملەرنىڭ ئۇستىدىن ئۇنى غەلىبە قىلدۇردى. بۇ، ئۇ ئايەت ھەققىدىكى ئۇچىنچى خىل قاراشتۇر. بۇ قاراش ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلاردىن رىۋايەت قىلىنغان، ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلغان. تۆۋەندىكى ئايەتنىڭ مەنىسىگە قارىغاندا بۇ كۆچلۈك قاراشتۇر.

﴿(ئى مۇھەممەد! دىنىڭدىن يېنىپ كېتىشىڭنى تەلەپ قىلغان بۇ كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن، ئۇنىڭغا ھېچ ئەھەدنى شېرىك كەلتۈرمەيمەن»﴾ يەنى كاپىرلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت يەتكۈزگەن، قارشى چىققان، ئۇنى يالغانغا چىقارغان، ئۇ ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن ئۇرۇنغان، ئۇنىڭغا دۈشمەنلىك قىلىشقا بىرلەشكەن چاغدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ﴿پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن﴾ يەنى مەن ھېچ شېرىكى يوق يالغۇز پەرۋەردىگارىمغا ئىبادەت قىلىمەن. ئۇنىڭدىن پاناھلىق تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىمەن. ﴿ئۇنىڭغا ھېچ ئەھەدنى شېرىك كەلتۈرمەيمەن﴾ دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پايدا - زىيان يەتكۈزۈشكە قادىر ئەمەسلىكى توغرىسىدا

﴿ئېيتقىنكى، «مەن سىلەرگە پايدا - زىيان يەتكۈزۈشكە قادىر بولالمايمەن (بۇنىڭغا پەقەت اللە قادىر بولالايدۇ)»﴾ يەنى مەن پەقەت سىلەرگە ئوخشاش ئىنسانمەن. ماڭا ۋەھىي قىلىنىدۇ، مەن اللە نىڭ بەندىلىرىدىن بىرىمەن، سىلەرنى ھىدايەت قىلىش ۋە ئازدۇرۇش ئىشىدا مەن ھېچ نەرسىگە ئىگە ئەمەسمەن. بۇ پەقەت غالىب ۋە بۈيۈك اللە نىڭلا ئىشىدۇر. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر مەن اللە غا ئاسىيلىق قىلسام، اللە نىڭ ئازابىدىن مېنى ھېچ كىم قۇتقۇزۇشقا قادىر بولالمايدۇ ﴿اللەدىن باشقا ھېچ پاناھگاھمۇ تاپالمايمەن (شۇنداق تۇرۇقلۇق، مەن سىلەرنىڭ تەلىۋىڭلارنى قانداق قوبۇل قىلالايمەن)﴾ » دەپ ئۆزىنى اللە دىن باشقا ھېچكىمنىڭ قۇتقۇزالمايدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ.

پەيغەمبەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنىڭ پەقەت دەۋەتنى يەتكۈزۈش ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿مەن پەقەت (سىلەرگە) اللەنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزۈشكە قادىرمەن﴾ يەنى مېنى اللە نىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسە قۇتقۇزالمايدۇ. پەقەت اللە مېنىڭ يەتكۈزۈشۈمنى ۋاجىب قىلغان ئەلچىلىكىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈشۈم مېنى اللە نىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزالمايدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملار نىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن، ئەگەر تولۇق يەتكۈزمىسەڭ، اللە تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلمىغان بولىسەن. اللە سېنى كىشىلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلايدۇ﴾[1].

﴿كىمكى اللەغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىدىكەن (يەنى كىمكى اللەنى ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىدىكەن، اللەغا مۇلاقات بولۇشقا ئىشەنمەيدىكەن، اللەنىڭ ئايەتلىرىگە قۇلاق سېلىشتىن يۈز ئۆرۈيدىكەن)، ئۇ دوزاخ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ﴾ يەنى مەن سىلەرگە

[1] سۈرە مائىدە 64 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئالله نىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزىمەن. سىلەرگە دەۋەت يەتكەندىن كېيىن كىمكى ئاسىيلىق قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسى مەڭگۈلۈك جەھەننەم ئوتى بولىدۇ. ئۇ ئۇنىڭدا مەڭگۈ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن ھەرگىز چىقىپ كېتەلمەيدۇ ۋە قۇتۇلالمايدۇ.

﴿**ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) ئاقاھلاندۇرۇلغان ئازابنى كۆرگەن چاغدا كىمنىڭ يارەمچىسى ئاجىز ۋە سانى ئاز ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ**﴾ يەنى جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان ئەنە شۇ مۇشرىكلار قىيامەت كۈنى ئۆزلىرىگە ۋەدە قىلىنغان ئازابنى كۆرگەن چاغدا، كىمنىڭ يارەدەم قىلىشقا ئاجىز ئىكەنلىكىنى ۋە كىمنىڭ سانىنىڭ ئاز ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىدۇ. بۇلار ئۆزلىرىمۇ ياكى ئالله نى بار ۋە بىر دەپ بىلگۈچى مۆمىنلەرمۇ؟ (بۇنى بىلىدۇ). بەلكى بۇ كۆندە مۇشرىكلار ھېچ يارەمگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ سانى غالىب ۋە بۈيۈك ئالله نىڭ قوشۇنىنىڭ سانىدىن كۆپ دەرىجىدە ئازدۇر.

* * * * * * *

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «سىلەرگە ئاقاھلاندۇرۇلغان ئازاب يېقىنمۇ؟ ياكى پەرۋەردىگارىم ئۇنىڭغا (ئۇزاق) ۋاقىت تەيىن قىلامدۇ؟ ـ ئۇقمايمەن[25]. الله غەيبنى بىلگۈچىدۇر، ئۆزىنىڭ غەيبىدىن ھېچبىر ئادەمنى خەۋەردار قىلمايدۇ[26]. پەقەت الله ئۆزى مەمنۇن بولغان پەيغەمبىرىگىلا (بەزى غەيبنى بىلدۈرىدۇ)، ئۇنىڭ ئالدىغا ۋە ئارقىسىغا كۆزەتچى (پەرىشتە) سېلىپ قويىدۇ[27]. (بۇ الله نىڭ) ئۇنىڭ (يەنى پەيغەمبەرنىڭ) الله نىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈندۇر. الله ئۇلارنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر، ھەر شەيئىنىڭ سانىنى تولۇق ئىگەللىگۈچىدۇر» [28].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەتنىڭ بولىدىغان ۋاقتىنى بىلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئىنسانلارغا ئۆزىنىڭ قىيامەتنىڭ ۋاقتىنى بىلمەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ۋاقتىنىڭ يېراق ياكى يېقىن ئىكەنلىكىنمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، سىلەرگە ئاقاھلاندۇرۇلغان ئازاب يېقىنمۇ؟ ياكى پەرۋەردىگارىم ئۇنىڭغا (ئۇزاق) ۋاقىت تەيىن قىلامدۇ؟ ئۇقمايمەن**﴾ بۇ ئايەت كەرىم نۇرغۇن نادان كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى بىلىدۇ دەپ رىۋايەت قىلىشىپ يۈرگەن ھەدىسىنىڭ يالغان ۋە ئاساسى يوق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شەك ـ شۈبھىسىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قىيامەتنىڭ ۋاقتى ھەققىدە سورالغان. بىراق ئۇ ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمىگەن ئىدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بىر ئەئرابنىڭ سۈرتىدە بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن سورىغان سۇئاللىرى ئىچىدە: ئى مۇھەممەد! قىيامەتنىڭ ۋاقتىدىن ماڭا خەۋەر بەرگىن دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سوئالغا: «قىيامەتنىڭ ۋاقتىدىن سورالغۇچى ئۇنى سورىغۇچىدىن بىلمىلىك ئەمەس» دەپ جاۋاب بەرگەن. بىر قېتىم بىر ئەئرابى يوقىرى ئاۋاز بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ

www.munber.org

ئىسمىنى تـوۋلاپ: ئى مۇھەممـەد! قىيامـەت قاچـان بولـىدۇ؟ دېگـەندە، پـەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام : «ساڭا ۋاي! قىيامـەت چوقۇم بولـىدۇ. سـەن ئۇنىڭغـا نېمىلـەرنى تـەييارلىدىڭ؟» دەپ جـاۋاب بەرگـەن. بـۇ ئـەئرابى: مەن قىيامەتكە تـەييارلىق قىلـىپ كۆپ نامـاز ئوقۇمىدىم ۋە كـۆپ روزىمـۇ تۇتمىدىم. لېكـىن مـەن الله نى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ياخشى كۆرىمەن، دېگـەن. پـەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام: «سـەن ياخشى كۆرگـەن ئادىمىڭ بىلەن بىللە بولىسەن» دېگـەن. ئەنەس مۇنداق دەيدۇ: مۇسۇلمانلار ھېچ نەرسىدىن بۇ ھەدىسـنى ئاڭلىغـاندا خۇشال بولغاندەك خۇشال بولمىغان ئىدى.

﴿**الله غەيبنى بىلگۈچىدۇر، ئۆزىنىڭ غەيبىدىن ھېچبىر ئادەمنى خەۋەردار قىلمايدۇ. پەقەت الله ئۆزى مەمنۇن بولغان پەيغەمبىرىگىلا (بەزى غەيبنى بىلدۈرىدۇ)**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار الله نىڭ مەلۇماتىدىن (الله) ئۇلارغا بىلدۈرۈشنى خالىغان نەرسىلەردىن (يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق بىلدۈرگەن نەرسىلەردىن) باشقا ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ﴾[1] يەنى الله غەيبنى ۋە ئاشكارىنى بىلىدۇ. الله نىڭ بەندىلىرىدىن ھېچ ئادەم الله نىڭ ئىلمىدىن الله تائالا بىلدۈرگەن نەرسىدىن باشقا ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ.

﴿**الله غەيبنى بىلگۈچىدۇر، ئۆزىنىڭ غەيبىدىن ھېچبىر ئادەمنى خەۋەردار قىلمايدۇ. پەقەت الله ئۆزى مەمنۇن بولغان پەيغەمبىرىگىلا (بەزى غەيبنى بىلدۈرىدۇ)**﴾ بۇ ئايەتتىكى "پەيغەمبەرگىلا" دېگەن سۆز الله تەرىپىدىن بولغان ئەلچىنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، بۇ سۆز پەرىشتىدىن ۋە ئىنساندىن بولغان ئەلچىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

﴿**ئۇنىڭ ئالدىغا ۋە ئارقىسىغا كۆزەتچى (پەرىشتە) سېلىپ قويىدۇ**﴾ يەنى الله ئۆنى الله تەرەپتىن كېلىدىغان مۇسىبەتتىن قوغدايدىغان ۋە الله نىڭ ۋەھيىسىنى قوغداپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە يۈرىدىغان خاس پەرىشتىلەرنى ئۇنىڭ ئارقىسىغا سېلىپ قويىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(بۇ اللەنىڭ) ئۇنىڭ (يەنى پەيغەمبەرنىڭ) اللەنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈندۇر. الله ئۇلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر، ھەر شەيئىنىڭ سانىنى تولۇق ئىگەللىگۈچىدۇر**﴾

ئىبنى جەرىر، سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ الله تائالانىڭ ﴿**الله غەيبنى بىلگۈچىدۇر، ئۆزىنىڭ غەيبىدىن ھېچبىر ئادەمنى خەۋەردار قىلمايدۇ. پەقەت الله ئۆزى مەمنۇن بولغان پەيغەمبىرىگىلا (بەزى غەيبنى بىلدۈرىدۇ)، ئۇنىڭ ئالدىغا ۋە ئارقىسىغا كۆزەتچى (پەرىشتە) سېلىپ قويىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتلىرى ھەققىدە مۇنداق دېگـەنلىكىنى رىۋايـەت قىلـىدۇ: الله تائـالا مۇھەممـەد ئەلەيھىسسـالامنىڭ ئارقىسـىغا ئۇنىڭ بىلـىپ تۇرۇشى ئۈچۈن، جىبرىئىل بىلەن تۆت پەرىشتىنى كۆزەتچى قىلـىپ سېلىپ قويىدۇ. ﴿**(بۇ اللەنىڭ) ئۇنىڭ (يەنى پەيغەمبەرنىڭ) اللەنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈندۇر. الله ئۇلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر، ھەر شەيئىنىڭ سانىنى تولۇق ئىگەللىگۈچىدۇر**﴾ بۇنى ئىبنى ئەبۇھاتەم، زەھھاك، سۇھەيل ۋە يەزىد ئىبنى ئەبۇھەبىب قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئابدۇرازاق، مەئمەردىن قەتادەنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگـەنلىكىنى رىۋايـەت قىلـىدۇ: بۇ الله نـىڭ پـەيغەمبىرىنىڭ، پـەيغەمبەرلەر الله نـىڭ ئـەلچىلىكىنى يەتكۈزگـەنلىكىنى، پەرىشـتىلەر ئەلچىلـەرنى قوغدىغانلىقىنى ۋە ھمايە قىلغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈندۇر. سەئىد ئىبنى ئەبۇئەرۇبەمۇ قەتادەنىڭ مۇشۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلغان.

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: الله پەيغەمبەرلەرنى ئۇلارنىڭ الله نىڭ ئەلچىلىكىنى بىمالال يەتكۈزۈشى ئۈچۈن پەرىشتىلىرى ئارقىلىق قوغدايدۇ. ئۇلارنىڭ الله نىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈن

[1] سۈرە بەقەرە 255 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئۇلارغا نازىل قىلىنغان ۋەھىينىمۇ قوغدايدۇ، دېگەنلىك بولۇشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر. بۇ مەنىدىن ئالغاندا، يۇقىرىقى ئايەتنىڭ مەنىسى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشايدۇ.

﴿سەن يۇز كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان تەرەپنى، (يەنى بەيتۇلمۇقەددەسنى) قىبلە قىلغانلىقىمىز پەيغەمبەرگە ئەگەشكەنلەرنى ئاسىيلىق قىلغانلاردىن (يەنى مۇرتەد بولۇپ كەتكەنلەردىن) ئايرىۋېلىشىمىز ئۈچۈنلا ئىدى﴾[1] ﴿الله مۆمىنلەرنى چوقۇم بىلىدۇ، مۇناپىقلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ﴾[2] الله تائالانىڭ شەيئىلەرنى ۋۇجۇتقا كېلىشتىن ئىلگىرى چوقۇم بىلىدىغانلىقىغا دائىر ئايەتلەر كۆپتۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿الله ئۇلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر، ھەر شەيئىنىڭ سانىنى تولۇق ئىگەللىگۈچىدۇر﴾**

شۇنىڭ بىلەن سۈرە جىننىڭ تەپسىرى تۈگىدى. بارلىق ھەمدۇسانا الله غا مەنسۇپتۇر.

www.munber.org

[1] سۈرە بەقەرە 143 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنكەبۇت 11 - ئايەت.

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇززەممىل | 20 ئايەت

مۇززەممىل ۋە مۇددەسسىر سۈرىلىرىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا

ئىمام ئەبۇبەكرى بەززار، جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرەيشلەر بىر كۈنى ئۆزلىرىنىڭ يىغىن زالىغا توپلىشىپ: مۇھەممەدكە بىر ئىسىم قويۇڭلار، بۇ ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىشىنى توسىيالايسىلەر، دېيىشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: مۇھەممەدنى كاھىن، دەيلى دېيىشتى. بەزىلىرى: ئۇ كاھىن ئەمەس ئۇنى مەجنۇن دەيلى، دېدى. بەزىلىرى: ئۇ مەجنۇن ئەمەس ئۇنى سېھىرگەر دەيلى، دېدى. يەنە بەزىلىرى ئۇ سېھىرگەر ئەمەس دېدى. ئاخىرىدا مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سېھىرگەر دېگەن بەتنامنى چاپلاشقا كېلىشۈپلىپ تارقىلىپ كېتىشتى. بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېتىپ باردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىيىمگە يۆگىنىپ چۈمكىنۋالغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام اللهنىڭ دەرگاھىدىن مۇززەممىل ۋە مۇددەسسىر سۈرىلىرىنى ئېلىپ چۈشتى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِّصْفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ هِىَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَّبُّ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللهنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)[1]. كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە نامازغا تۇرۇپ قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە-دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن[2-4]. سانىڭا ھەقىقەتەن تەنتەنىلىك قۇرئاننى نازىل قىلىمىز[5]. شۇبھىسىزكى، كېچىنىڭ قىيامى (يەنى كېچىدە كىشىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ تۇرۇشى) ئەڭ مۇۋاپىقتۇر، (تىنچ بولغانلىقى ئۈچۈن) كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ[6]. ھەقىقەتەن كۈندۈزى ئىش بىلەن ئالدىراش بولىسەن، (شۇڭا ئىبادەتكە) كېچىسى بېرىلگىن[7]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد

www.munber.org

ئەتكىن (ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن[8]. ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)[9].

كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى يۆگىنىۋالغان يۆگەنچىسىنى تاشلاپ، كېچىدە غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن تۈرۈشقا بۇيرۇيدۇ. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ يانلىرى ئورۇن - كۆرپىدىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۇلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ ئاز ئۇخلايدۇ)، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ، ئۇلارغا بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدۇ﴾[1] پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله تائالا بۇيرۇغان ئىشتا چىڭ تۇرۇپ، ھەر كېچىدە ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن تۇراتتى. ئۇ چاغلاردا كېچىدە نامازئوقۇش پەقەتلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغىلا پەرز ئىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ساڭا نەپىلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (نامازئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۈيۈك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەتتۇر﴾[2]. الله تائالا بۇ ئورۇندا كېچىدە تۇرۇپ ئىبادەت قىلىدىغان ۋاقتىنىڭ مىقدارىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)**﴾ ئىبنى ئابباس، زەھھاك ۋە سۇددى قاتارلىقلار ئۇ ئايەتنى: ئى ئۇخلىۋالغۇچى پەيغەمبەر! دەپ تەپسىر قىلغان.

﴿**كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە نامازئوقۇغىن**﴾ يەنى بىز سېنى كېچىنىڭ يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ كۆپرەكىدە ئورنىڭدىن تۇرۇپ ئىبادەت قىلىشقا بۇيرىدۇق. بۇ ۋاقىتلارنىڭ قايىسىسىغا ئەمەل قىلىپ ئىبادەت قىلساڭ ساڭا ھېچ گەپ يوق.

قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىشنىڭ ئۈسۈلى توغرىسىدا

﴿**قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە-دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن**﴾ يەنى قۇرئاننى ئاستا-ئاستا ئوقۇغىن. چۈنكى، مۇنداق ئوقۇشنىڭ قۇرئاننى چۈشىنىشكە ۋە ئۇ ھەققىدە پىكىر قىلىشقا ياردىمى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئەنە شۇنداق ئۈسۈلدا ئوقۇيتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈرىلەرنى دانە-دانە ۋە ئوچۇق قىلىپ ئوقۇيتتى. بۇنداق ئوقۇغانلىقتىن ھەتتا ئۇ ئوقۇۋاتقان سۈرە ئۇزۇن سۈرىدەك بىلىنىپ كېتەتتى.

ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتى توغرۇلۇق سورالغاندا "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ" نىڭ ھەر بىر سۆزىنى دانە-دانە قىلىپ، سوزۇپ ئوقۇپ چۈشەندۈرۈپ قويغان.

ئىبنى جۇرەيج ئىبنى، ئەبۇمۇلەيكەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇممۇ سەلەمەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتى ھەققىدە سورالغاندا، ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەت

---

[1] سۈرە سەجدە 16 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىسرا 79 - ئايەت.

www.munber.org

قىلغاندا ئايەتمۇ - ئايەت ئوقۇپ ئايەتلەر ئارىسىنى ئۇزۇپ قىرائەت قىلاتتى، دېگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

بۇ تەپسىرنىڭ بېشىدا قۇرئاننى دانە - دانە ئوچۇق قىلىپ ئوقۇشنىڭ ۋە چىرايلىق ئاۋازدا قىرائەت قىلىشنىڭ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ھەدىسلەرنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئىمام بۇخارى يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئاننى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇڭلار»، «قۇرئاننى مۇڭلۇق ئاۋازدا ئوقۇمىغان كىشى بىزدىن ئەمەس»، «بۇنىڭغا ھەقىقەتەن داۋۇد ئائىلىسىگە خاس مۇڭلۇق ئاۋازلاردىن بىرى بېرىلىپتۇ» بۇ ھەدىستە كۆرسىتىلگەن كىشى ئەبۇمۇسا ئەشئەرىدۇر. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىدىكى سۆزىنى ئاڭلاپ: ئەگەر مەن سېنىڭ قىرائىتىمنى تىڭشاۋاتقانلىقىڭنى بىلگەن بولسام قىرائەتنى تېخىمۇ چىرايلىق قىلغان بولاتتىم - دېگەن.

ئىمام بەغەۋىي ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرئاننى ئوقۇغاندا ئىت قوغلىغاندەك تېز ئوقۇماڭلار، ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ ئوقۇڭلار، دىلىڭلار ئايەتلەرنىڭ مەنىسىدىن تەسىرلەنسۇن. سىلەردىن بىرىڭلار بىرەر سۈرىنى ئوقۇسا، سۈرىنى ئوقۇپ تۈگىتىۋېتىشكە ئالدىرىغۇچى بولۇپ قالمىسۇن.

ئىمام بۇخارى، ئەبۇۋائىلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئىبنى مەسئۇدنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن قۇرئاننىڭ مۇپەسسەل بۆلۈمىنى بىر كېچىدە بىر رەكئەت نامازدا ئوقۇپ بولىمەن، دېدى. ئىبنى مەسئۇد: ئىت قوغلىغاندەك تېز ئوقۇپمۇ؟ مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككىدىن - ئىككىدىن سۈرىنى بىر رەكئەتتە ئوقۇغانلىقىنى بىلىمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ مۇپەسسەل بۆلۈمىدىكى سۈرىلەردىن يىگىرمىنى ھەر رەكئەتتە ئىككىدىن - ئىككىدىن ئوقۇغانلىقىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتتى.

قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى توغرىسىدا

﴿**ساڭا ھەقىقەتەن تەنتەنىلىك قۇرئاننى نازىل قىلىمىز**﴾ ھەسەن ۋە قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ساڭا بىز ئەمەل قىلىش ھەقىقەتەن مۇشەققەتلىك بولغان قۇرئاننى نازىل قىلىمىز. بەزى تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: كاتتىلىقىدىن نازىل قىلىنغان ۋاقىتتا ئېغىر تۇيۇلىدىغان قۇرئاننى نازىل قىلىمىز. بۇ ھەقتە زەيد ئىبنى سابىت مۇنداق دەيدۇ: بىر قېتىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قۇرئان نازىل قىلىنغاندا، ئۇنىڭ يوتىسى مېنىڭ يوتامنىڭ ئۈستىدە بولۇپ، ئېغىرلاشقانلىقىدىن يوتام ئېزىلىپ كەتكىلى تاسلا قالغان ئىدى.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللا ئىبنى ئەمىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن : ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ۋەھيي نازىل بولغانلىقىنى ھېس قىلامسەن؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «جىرىڭشىغان قاتتىق ئاۋازنى ئاڭلايمەن، شۇ چاغدا شۇك تۇرىمەن، ھەر قېتىم ماڭا ۋەھيي قىلىنغاندا، جېنىم چىقىپ كېتىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ قالىمەن» دەپ جاۋاپ بەردى.

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھارىس ئىبنى ھىشام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن : ۋەھيي ساڭا قانداق كېلىدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ۋەھيي بەزىدە قوڭغۇراق ئاۋازىدەك جاراڭلىق كېلىدۇ، مۇنداق ۋەھيي ماڭا ئەڭ قاتتىق تۇيۇلىدۇ، ۋەھيي توختىغاندا بولسا، مەن جىبرىئىلنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئېسىمگە ئېلىپ بولغان بولىمەن. بەزىدە جىبرىئىل ئادەم سۈرىتىدە كېلىپ ماڭا ۋەھيىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئېسىمگە ئېلىۋالىمەن» دەپ جاۋاب بەردى.

www.munber.org

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن قاتتىق سوغۇق بىر كۈندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي نازىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆردىم. ۋەھيي توختىغاندا ئۇنىڭ پىشانىسىدىن تەر چىقىپ تۇراتتى.

ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي قىلىنغاندا ئۇ ئۇلاق ئۈستىدە بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئۇلىقى بوينىنى سىلكىپ كېتەتتى.

ئىبنى جەرىر: قۇرئان نازىل بولۇش ۋە ئەمەل قىلىشتىن ئىبارەت ئىككىلا جەھەتتە ئېغىردۇر، دېدى. ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد: قۇرئان دۇنيادا ئېغىر بولغىنىغا ئوخشاشلا قىيامەت كۈنىمۇ تارازىدا ئېغىر بولىدۇ، دېدى.

كېچىدە ئىبادەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

﴿شۇبھىسىزكى، كېچىنىڭ قىيامى (يەنى كېچىدە كىشىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ تۇرۇشى) ئەڭ مۇۋاپىقتۇر، (تىنچ بولغانلىقى ئۈچۈن) كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ﴾

يەنى كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈش دىل بىلەن تىلنىڭ بىرلىشىشىگە ئەڭ مۇناسىپ بولىدۇ ۋە قىرائەتنى ئەڭ توغرا رەۋىشتە قىلغىلى بولىدۇ. كېچىدە قىرائەت قىلىش ۋە ئايەتلەرنى چۈشىنىش كۈندۈزگە قارىغاندا ياخشى بولىدۇ. چۈنكى، كۈندۈز ئىنسانلارنىڭ ھاياتلىق مەشغۇلاتلىرى ئۈچۈن ھەربىكەت قىلىدىغان، بىھۇدە ئاۋازلار كۆپ بولىدىغان ۋاقىتتۇر.

﴿ھەقىقەتەن كۈندۈزى ئۇش بىلەن ئالدىراش بولىسەن، (شۇڭا ئىبادەتكە) كېچىسى بېرىلگىن﴾ ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە ۋە ئەتا ئىبنى ئەبۇمۇسلىم بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى كېچىدە ئىبادەت قىلىشقا ۋە ئۇخلاشقا ئەھمىيەت بەرگىن. ئەبۇئالىيە، مۇجاھىد، ئەبۇمالىك، زەھھاك، ھەسەن، قەتادە، رەبىئ ئىبنى ئەنەس ۋە سۇفيان سەۋرى قاتارلىقلار بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: يەنى كېچىدە ئىبادەت قىلىشقا تۇرۇشۇڭ ئۈچۈن ئۇزۇن بوش ۋاقتىڭ بار.

ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد مۇنداق دېدى: كۈندۈزدە تۇرمۇش ئېھتىياجىڭنى قامدىغىن، كېچىدە ئىبادەتكە بېرىلگىن. ئۇ يەنە كېچىدە ناماز ئوقۇش پەرز بولغان ۋاقىت ئىدى، ئاندىن اللە تائالا بەندىلىرىگە رەھمەت قىلىپ كېچىنىڭ نامىزىنى ئۇلاردىن يېڭىللەتتى، ھەتتا ئۇنى ئۇقۇشنىڭ پەرزلىكىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، دېدى ۋە **﴿كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە نامىاز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە-دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن﴾** دېگەن ئايەتلىرىنى ئاندىن **﴿(ئى مۇھەممەد!) شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر) دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۇزۇنلۇقى)نى اللە ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ، سىلەرنىڭ ئۇنى ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى اللە بىلىدۇ، اللە سىلەرگە رەھىم قىلدى (يەنى كېچىدە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى) ئەمەلدىن قالدۇردى، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار﴾**[1] دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (ناماز

[1] سۈرە مۇززەممىل 20 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيىلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۇيۇك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەتتۇر﴾[1].

تۆۋەندىكى ھەدىس كېچىدە نامار ئوقۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكى، ئاندىن ئۇنىڭ پەرزلىكىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنىڭ دەلىللىدۇر. ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلغان: سەئىد ئىبنى ھىشام ئايالىنى تالاق قىلۋېتىدۇ، ئاندىن زېمىننى سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا ئات ۋە قورال سېتىۋىلىپ رۇملۇقلار بىلەن تاكى ئۆلگۈچە جىھاد قىلماقچى بولۇپ مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقىدۇ. ئۇ يول ئۈستىدە ئۆز قەۋمىدىن بولغان بىر قانچە كىشىگە ئۇچرايدۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا ئۆز قەۋمىدىن ئالتە نەپەر كىشىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا سەن قىلغاندەك قىلماقچى بولغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مەن سىلەرگە ياخشى ئۈلگە ئەمەسمۇ؟» دېگەنلىكىنى، ئاندىن ئۇلارنى ئۇنداق قىلىشتىن توسقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. سەئىد ئىبنى ھىشام ئايالى بىلەن يېنىشۇالغانلىقىغا ئۇلارنى گۇۋاھ قىلدى. ئاندىن قەۋمىگە قايتىپ بېرىپ، ئۇلارغا مۇنۇلارنى دەپ بەردى: ئۇ ئىبنى ئابباسنىڭ قېشىغا بېرىپ ۋېتنىر نامىزى ھەققىدە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ، ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: يەر يۈزىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋېتنىر نامىزىنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغان بىر ئادەمنى ساڭا دەپ بېرەيمۇ؟ دەپتۇ، ئۇ: ھەئە، دەپتۇ. ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: سەن ئائىشەنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ سۇئالىڭنى ئۇنىڭدىن سورىغىن، ئاندىن قېشىمغا قايتا كېلىپ ئائىشەنىڭ ساڭا بەرگەن جاۋابىنى ماڭا دەپ بەرگىن، دەپتۇ.

سەئىد ئىبنى ھىشام مۇنداق دەيدۇ: مەن ھېكىم ئىبنى ئەفلاھنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن مېنى ئائىشەنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. ئۇ: مەن ئائىشەگە يېقىن يولمايمەن. چۈنكى، مەن ئۇنى ئەنە شۇ ئىككى گۇرۇپ يەنى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرەپدارى بىلەن مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇسۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرەپدارى ھەققىدە سۆز قىلىشتىن توسقان ئىدىم. بىراق ئۇ ئىككى گۇرۇپ ھەققىدە سۆز قىلىشتىن توختىمىدى، دېدى. مەن ئۇنىڭ مېنى ئائىشەنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىشىغا قەسەم قىلىپ چىڭ تۇرىۋالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنى ئېلىپ باردى. بىز ئائىشەنىڭ يېنىغا كىردۇق. ئائىشە: بۇ ھەكىمغۇ؟ مەن ئۇنى تونۇمىدىم، دېدى. ھەكىم: ھەئە، شۇنداق دېدى. ئائىشە: سېنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن بۇ ئادەم كىم؟ دېدى. ھەكىم: سەئىد ئىبنى ھىشام، دېدى. ئائىشە: ھىشام دېگەن كىم؟ دېدى. ھەكىم: ئۇ ئامىرنىڭ ئوغلى ھىشام بولىدۇ، دېدى. ئائىشە ئامىرغا اللە دىن رەھمەت تىلىدى ۋە: ئامىر نېمە دېگەن ياخشى ئادەمتى ھە؟! دېدى.

مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگىن دېدىم، ئائىشە ماڭا: سەن قۇرئان ئوقۇمامسەن؟ دېدى. مەن: مۇشۇنداق، قۇرئان ئوقۇيمەن، دېدىم. ئائىشە: شەك - شۈبھىسىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى، دېدى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشىلدىم، ئاندىن مېنىڭ ئېسىمگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كېچىدە قىلىدىغان ئىبادىتى كەلدى. مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كېچىدە قىلىدىغان ئىبادىتىدىن خەۋەر بېرىڭ، دېدىم. ئائىشە: سەن سۈرە مۇززەممىلنى ئوقۇمامسەن؟ دېدى. مەن: شۇنداق، ئوقۇيمەن دېدىم. ئائىشە: اللە ھەقىقەتەن بۇ سۈرىنىڭ بېشىدىكى ئايەتلەردە كېچىدە نامار ئوقۇشنى پەرز قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى بىر يىل جەريانىدا كېچىدە نامار ئوقۇدى. ھەتتا ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ئىششىپ كەتتى. اللە ئاسماندا ئۇ نامازنىڭ پەرز ۋاقتىنى 12 ئاي قىلىپ بېكىتتى. ئاندىن اللە بۇ

[1] سۈرە ئىسرا 79 - ئايەت.

www.munber.org

سۈرىنىڭ ئاخىرىدا كېچىدە نامـاز ئوقۇشـنى يەڭگـىللەتكەنلىكى ھەققىدىكى ھۆكمـنى ئۆز ئىچىگـە ئالغـان ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن كېچىدە ئوقۇش پەرز قىلىنغان نامـاز نەپلە نامازغا ئايلاندى، دېدى.

مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشـەلدىم، ئاندىن مېنىڭ ئېسىمگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىتىر نامـىزى كەلدى. مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىتىر نامـىزىدىن خەۋەر بەرگـىن، دېدى. ئائىشـە: بـىز ئۇنىڭغـا مىسۋاكنى، تاھارەت سۇيـنى تەييارلاپ بېرەتتۇق. ئۇنى الله تائالا كېچىدە ئويغىتىشنى خالىغان بىر ۋاقىتتا ئويغىتاتتى. ئۇ ئاغزىنى مىسۋاكلايتتى، تاھارەت ئالاتتى. ئاندىن سـەككىز رەكئـەت نامـاز ئوقۇيتـتى. ئـۇ ئـاردىدا تەشـەھھۇتتا ئولتۇرمـاي پـەقەت سـەككىزىنچى رەكئەتتـە تەشەھھۇدتا ئولتۇراتتى. ئاندىن ئۇ تەشەھھۇتتا ئولتۇرۇپ پەرۋەردىگارىغا زىكرى ئېيتاتتى، دۇئا قىلاتتى ۋە مەغپـىرەت تىلەيتتى. ئاندىن سالام بەرمەستىن ئورنىدىن تۇراتتى ـ دە، توققۇزىنچى رەكئـەتنى ئوقۇيتـتى. ئاندىن تەشەھھۇدتا ئولتۇراتتى. پەرۋەردىگارىغا ھەمدە ئېيتاتتى، زىكرى ئېيتاتتى ۋە دۇئا قىلاتتى ئاندىن بىزگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ سالام بېرەتتى. ئۇ سالام بەرگەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ تۇرۇپ ئىككى رەكئەت نامـاز ئوقۇيتتى. ئى ئەۋلادىم! ئەنە شۇ جەمئىي 11 رەكئەت نامـازدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ياشىنىپ قالغان ۋە سەمىرىپ قالغانسىرى يەتتىنچى رەكئـەت نامـازنى ۋىتىر قىلىپ ئوقۇيتـتى. سالام بەرگـەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ ئىككى رەكئەت نامـاز ئوقۇيتـتى. ئى ئـەۋلادىم! ئەنـە شـۇ توققـۇز رەكئـەت نامـازدۇر. پـەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرەر نامازنى ئوقۇسا، ئۇنى داۋاملىق تۇرده ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ كېچىسى ئۇخلاپ قېلىپ ياكى بىرەر كېسەل سەۋەبىدىن نامـاز ئوقۇيالمىسا كۈندۈزى 12 رەكئـەت نامـاز ئوقۇيتـتى. مـەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئانىنىڭ ھەممىسىنى بىر كېچىدە ئوقۇپ بولغانلىقىنى، كېچىسى تاكى تاڭ ئاتقۇچـە نامـاز ئوقۇغـانلىقىنى ۋە رامـىزان ئېيىدىـن باشـقا ۋاقىتتـا تولـۇق بىـر ئـاي روزا تۇتقـانلىقىنى بىلمەيمەن، دېدى.

ئـاندىن مـەن ئىبـنى ئاببـاسـنىڭ قېشـىغا بېـرىپ، ئۇنـىڭغـا ئائىشـەنىڭ سـۆزلەپ بەرگـەنلىرىنى دەپ بەردىم. ئىبنى ئاببـاس: ئائىشـە راست ئېيتىپتۇ، ئەگـەر مـەن ئۇنىڭ قېشـىغا كىرگـەن بولسـام، بۇ ھەدىسـنى ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلايتتىم، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئىبـنى جـەرىر ئـەبۇئابدۇراھماننىڭ مۇنـداق دېگـەنلىكىنى رىۋايـەت قىلىـدۇ: سۈرە مۇزەممـىل نازىل بولغاندىن كېيىن ساھابىلار كېچىدە نامـاز ئوقۇشـنى ساق بىـر يىـل داۋاملاشتۇردى. ھەتتا، ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ۋە پاچاقلىرى ئىششىپ كەتتى. نەتىجىدە ﴿**شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامـىزىدىن) قولاي بولغـانـنى ئوقۇڭلار**﴾ دېگـەن ئايـەت نـازىل بولدى. شۇنىڭ بىلـەن ئادەملەرگـە ئاسـانلىق توغۇلـدى. ھەسەنبەسەرى ۋە سۇددىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

ئـەلى ئىبـنى ئـەبى تەلھـە ئىبـنى ئاببـاسـنىڭ مۇنـداق دېگـەنلىكىنى رىۋايـەت قىلىـدۇ: الله تائـالانىڭ ﴿**كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە نامـاز ئوقۇغـىن، قۇرئـانـنى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقـۇغـىن**﴾ دېگـەن ئايـەتلىرى نـازىل بولغـاندا، بـۇ مۆمـىنلەرگـە ئېغـىر كـەلدى. شۇنىڭدىن كېيىـن الله تائـالا ئۇلارغـا رەھمـەت قىلىـپ ئۇلارنـىڭ ئۇستىدىكى بۇ ھۆكۈمنى يەڭگىللىتىپ: ﴿**الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللەنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامـىزىدىن) قولاي بولغـانـنى ئوقۇڭلار**﴾[1] دېگـەن

[1] سۈرە مۇزەممىل 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئايەت نازىل بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئادەملەرگە ئاسانلىق تۇغۇلدى. ھەسەنبەسرى ۋە سۇددىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، الله تائالانىڭ، ﴿**كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە - دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن**﴾ دېگەن ئايەتلىرى نازىل بولغاندا، بۇ مۆمىنلەرگە ئېغىر كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن الله ئۇلارغا رەھمەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۇستىدىكى بۇ ھۆكۈمنى يەڭگىللىتىپ: ﴿**الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر الله‌نىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر الله‌نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا بەندىلىرىگە كەڭچىلىك قىلدى. الله غا ھەمدۇسانا بولسۇنكى، ئۇ ئۇلارنى قېيىن ئەھۋالدا قويمىدى.

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد ئەتكىن (ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن**﴾ يەنى ئۇنى كۆپ ياد ئەتكىن، ئۇنى ياد ئېتىشكە بېرىلگىن، مەشغۇلاتىڭدىن ۋە دۇنيالىقىڭدىكى موھتاج بولغان ئىشلاردىن بىكار بولغىنىڭدا الله غا ئىبادەت قىلىشقا بېرىلگىن. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد! دەۋەتتىن) بوشىغان چېغىڭدا (اللەغا) ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن﴾[1] يەنى مەشغۇلاتىڭدىن بىكار بولغان ۋاقتىڭدا دىلىڭنىڭ باشقا نەرسىلەردىن خالى بولۇشى ئۈچۈن الله غا تائەت - ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن.

﴿**(ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئەبۇسالىھ، ئەتىيا، زەھھاك ۋە سۇددى قاتارلىقلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى الله غا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلغىن. ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: الله غا ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن ۋە ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭ بىلەن يۈزلەنگىن.

﴿**ئۇ مەشرىقىنىڭ ۋە مەغرىبىنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)**﴾ يەنى الله پادىشاھتۇر، مەشرىقلەرنى ۋە مەغرىبلەرنى خالىغانچە ئىدارە قىلغۇچىدۇر. ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر. ئۇنى تەنھا بىلىپ ئىبادەت قىلغىنىڭدا، ئىشلىرىڭدا پەقەت ئۇنىڭغىلا تەۋەككۇل قىلغىن، ئۇنى ئۆزەڭگە ھامى قىلىۋالغىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله غا ئىبادەت قىلغىن ۋە الله غا تەۋەككۇل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى الله غا تاپشۇرغىن)﴾[2].

﴿ساڭلا ئىبادەت قىلمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾[3] الله نى تەنھا بىلىپ ئىبادەت قىلىشقا، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا ۋە تەۋەككۇل قىلىشقا بۇيرىغان مەزمۇندىكى ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

* * * * * * *

وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرٗا جَمِيلٗا ۝١٠ وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ۝١١ إِنَّ لَدَيۡنَآ أَنكَالٗا وَجَحِيمٗا ۝١٢ وَطَعَامٗا ذَا غُصَّةٖ وَعَذَابًا أَلِيمٗا ۝١٣ يَوۡمَ تَرۡجُفُ ٱلۡأَرۡضُ

[1] سۈرە ئىنشىراھ 7 - ئايەت.
[2] سۈرە ھۇد 123 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە فاتىھە 5 - ئايەت.

www.munber.org

وَٱلْجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلاً ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولاً شَـٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولاً ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَـٰهُ أَخْذًا وَبِيلاً ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ ۚ كَانَ وَعْدُهُۥ مَفْعُولاً ﴿١٨﴾

ئۇلارنىڭ (يەنى مەككە كۇففارلىرىنىڭ) (سېنى سېھرىگەر، شائىر، مەجنۇن دېگەن) سۆزلىرىگە سەۋر قىلغىن، ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن[10]. (ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئايەتلىرىمنى) ئىنكار قىلغۇچى دۆلەتمەنلەرنى ماڭا قويۇۋېتكىن (يەنى ئۇلارنىڭ جازاسىنى ئۆزۈم بېرىمەن)، ئۇلارغا ئازغىنا مۆھلەت بەرگىن[11]. شۇبھىسىزكى، بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا (ئۇلارغا) ئېغىر ئىشكەللەر ۋە (كۆيدۈرگۈچى) دوزاخ بار[12]. (زەققۇم، زەرىدىن ئىبارەت) گالدىن ئوتتەمىيدىغان تاماق ۋە قاتتىق ئازاب بار[13]. ئۇ كۈنده زېمىن ۋە تاغلار قاتتىق تەۋرەيدۇ، تاغلار بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ[14]. شۇبھىسىزكى، بىز پىرئەۋنگە بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتكەنده، سىلەرگە (ئەمەلىڭلارغا) گۇۋاھلىق بەرگۈچى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتۇق[15]. پىرئەۋن پەيغەمبەرگە (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا) ئاسىيلىق قىلدى (يەنى پىرئەۋن مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتماي، ئۇنى يالغانغا چىقاردى، ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغاندەك، پىرئەۋنمۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغان ئىدى)، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قاتتىق جازالىدۇق[16]. (ئى قۇرەيش جامائەسى!) ئەگەر ئىمان ئېيتمىساڭلار، (دەھشىتىدىن) بالىلارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن قانداق ساقلىنىسىلەر[17]. ئۇ كۈننىڭ (دەھشىتىدىن) ئاسمان يېرىلىدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ (چۈنكى اللە ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ)[18].

كاپىرلارنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىشقا بۇيرۇش ۋە ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا بېرىلگەن جازا توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۆز قەۋمىدىن بىر قىسىم ئەخمەقلەرنىڭ ئۇنى ئىنكار قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىگە سەۋر قىلىشقا، ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئېتىشكە ۋە ئەيىبلىمەسلىككە بۇيرۇيدۇ. ئاندىن ئۆزىنىڭ كاتتا اللە ئىكەنلىكى، غەزىپىگە ھېچ نەرسىنىڭ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقى بىلەن پەيغەمبىرىنىڭ كاپىرلىرىنى قورقۇتىپ ۋە ئۇلارغا تەھدىت سېلىپ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئايەتلىرىمنى) ئىنكار قىلغۇچى دۆلەتمەنلەرنى ماڭا قويۇۋېتكىن (يەنى ئۇلارنىڭ جازاسىنى ئۆزۈم بېرىمەن)، ئۇلارغا ئازغىنا مۆھلەت بەرگىن**﴾ يەنى سېنى ئىنكار قىلغان، ھەددىدىن ئاشقان بايلارنى ماڭا قويۇۋېتكىن. ئۇلار باشقىلارغا قارىغاندا تائەت ـ ئىبادەت قىلىشقا بەكرەك ھەقلىق ئىدى. ئۇلاردىن باشقىلاردا يوق ھەقلەر تەلەپ قىلىناتتى. ئۇلارغا مۆھلەت بەرگىن، مەن ئۇلارنى ئۆزۈم جازالايمەن. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنى (دۇنيادىن) ئازغىنا (مۇددەت) بەھرىمەن قىلىمىز، ئاندىن ئۇلارنى قاتتىق ئازابنى (تېتىشقا) مەجبۇرلايمىز﴾[1].

[1] سۈرە لوقمان 24 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿شۇبھىسىزكى، بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا (ئۇلارغا) ئېغىر ئىشكەللەر ۋە (كۆيدۈرگۈچى) دوزاخ بار. (زەققۇم، زەرىدىن ئىبارەت) گالدىن ئۆتمەيدىغان تاماق ۋە قاتتىق ئازاب بار﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ تاماق گالغا تۇرۇپ قالىدۇ. يا گالدىن ئۆتۈپ كەتمەيدۇ، يا چىقىپ كەتمەيدۇ.

﴿ئۇ كۈنده زېمىن ۋە تاغلار قاتتىق تەۋرەيدۇ، تاغلار بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ﴾ يەنى سىلىق ئۆيۈل تاشلاردىن تەركىپ تاپقان تاغلارمۇ ئاۋۇال قۇم دۆۋىسىگە ئايلىنىدۇ، ئاندىن ھېچ نىمىسى قالماي، توزۇپ، سورۇلۇپ تۈگەيدۇ. ھەتتا زېمىنمۇ ھېچ قانداق بىر ئېگىز - پەسلىكى بولمىغان، پايانسىز كەتكەن تەكشى تۈزلەڭلىككە ئايلىنىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋنگە ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرگە ئوخشايدىغانلىقى، پىرئەۋننىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلدىغانلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا قۇرەيش كاپىرلىرىغا خىتاب قىلىش ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانلارغا خىتاب قىلىش ئۇسۇلىنى ئىشلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇبھىسىزكى، بىز پىرئەۋنگە بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتكەندەك، سىلەرگە (ئەمەلىڭلارغا) گۇۋاھلىق بەرگۈچى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتۇق. پىرئەۋن پەيغەمبەرگە (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا) ئاسىيلىق قىلدى (يەنى پىرئەۋن مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتماي، ئۇنى يالغانغا چىقاردى، ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغاندەك، پىرئەۋنمۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغان ئىدى)، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قاتتىق جازالىدۇق﴾ يەنى ئى قۇرەيش كاپىرلىرى! سىلەر پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلىپ قويۇپ، سىلەرگىمۇ پىرئەۋنگە يەتكەن ئازابنىڭ يېتىپ قېلىشىدىن ھەزەر قىلمامسىلەر؟ چۈنكى ئاللاھ تائالا پىرئەۋننى ناھايىتى غالىب ۋە قۇدرەتلىك ھالتىدە ھالاك قىلدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە ئۇنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئازابى بىلەن جازالىدى﴾[1] ئى قۇرەيش كاپىرلىرى! ئەگەر سىلەر پەيغەمبىرىڭلارنى ئىنكار قىلساڭلار، ھالاك قىلىنىشقا ئەلۋەتتە ھەقلىقسىلەر، چۈنكى سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلار مۇسا ئەلەيھىسسالامغا قارىغاندا شەرەپلىك ۋە كاتتا پەيغەمبەردۇر.

قىيامەت كۈنىنىڭ ئازابى بىلەن قورقۇتۇش توغرىسىدا

﴿(ئى قۇرەيش جامائەسى!) ئەگەر ئىمان ئېيتمىساڭلار، (دەھشەتىدىن) بالىلارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن قانداق ساقلىنىسىلەر﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداق ئىككى خىل بولۇش ئېھتىمالغا يېقىندۇر. بىرىنچىسى: ئەگەر اللە غا ئىمان ئېيتمىساڭلار، بۇ دەھشەت قورقۇنچلۇق بولغان كۈندىن قانداقمۇ خاتىرجەم بولالايسىلەر؟

ئىككىنچىسى: ئەگەر قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەي ئۇنى ئىنكار قىلساڭلار تەقۋادارلىققا قانداقمۇ ئېرىشەلەيسىلەر. ھەر ئىككى خىل مەنا ئوخشاشلا ياخشىدۇر. لېكىن بىرىنچىسى كۆچلۈكرەكتۇر.

﴿(دەھشەتىدىن) بالىلارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن﴾ يەنى بۇ كۈنده دەھشەتلىك قورقۇنچلۇق قاتتىق تەۋرەش قاتارلىق ئىشلار يۈز بېرىدۇ. بۇ ئىش اللە تائالا ئادەمگە: "ئەۋلادىڭنى

[1] سۈرە نازىئات 25 - ئايەت.

www.munber.org

دوزاخقا ئەۋەتكىن" دېگەندە ئادەم: قانچىلىكىنى؟ دەپ سورىغان. الله تائالا: "ھەر مىڭ ئادەمدىن 999 نى دوزاخقا، بىرىنى جەننەتكە ئەۋەتكىن" دېگەن چاغدا يۈز بېرىدۇ.

﴿ئۇ كۈننىڭ (دەھشىتىدىن) ئاسمان يېرىلىدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ (چۈنكى الله ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ)﴾ يەنى ئۇ كۈن قاتتىق دەھشەتلىك ۋە قورقۇنچلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن ئاسمان يېرىلىدۇ. الله ۋەدە قىلغان بۇ كۈن چوقۇم ۋۇجۇدقا كېلىدۇ ۋە ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇ كۈندىن ھېچكىم قۇتۇلالمايدۇ.

* * * * * * *

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ ۞ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

بۇ ئايەتلەر ھەقىقەتەن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر، (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يېتكۈزىدىغان يولنى تۇتسۇن[19]. (ئى مۇھەممەد!) شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر)دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۆزۈنلۈقى)نى الله ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ، سىلەرنىڭ ئۇنى ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى الله بىلىدۇ، الله سىلەرگە رەھىم قىلدى (يەنى كېچىدە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى) ئەمەلدىن قالدۇردى، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار، الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللەنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار، (پەرز) نامازنى ئادا قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار، اللەغا قەرزي ھەسەنە بېرىڭلار (يەنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل ـ مال سەرپ قىلىڭلار)، ئۆزەڭلار ئۈچۈن (دۇنيادا) قايسىبىر ياخشى ئىشنى قىلساڭلار، اللەنىڭ دەرگاھىدا تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ كاتتا ساۋابقا ئېرىشىسىلەر (دۇنيا بولسا پانىيدۇر، ئاخىرەت بولسا باقىيدۇر) ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن اللەنىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ھەممىدىن ئارتۇقتۇر)، اللەدىن مەغپىرەت تىلەڭلار، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر[20].

بۇ سۈرىنىڭ ساغلام دىل ئېگىلىرىگە ۋەز ـ نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

www.munber.org

﴿**بۇ ئايەتلەر**﴾ يەنى بۇ سۈرە ﴿**ھەقىقەتەن ۋەز - نەسىھەتتۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭدىن ۋەز - نەسىھەت ئالالايدىغان ساغلام دىل ئىگىلىرىگە ۋەز - نەسىھەتتۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ ۋەز - نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يەتكۈزىدىغان يولنى تۇتسۇن**﴾ يەنى الله تائالا ھىدايەت قىلىشنى خالىغان ئادەم الله نىڭ يولىنى تۇتسۇن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەقەت الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى ھەممە ئىش اللەنىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر). الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1].

كېچىدە ئوقۇلىدىغان پەرز نامىزىنىڭ ئەھمىيىتى قالدۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئۆزرىلىرى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر)دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ**﴾ يەنى بەزىدە ئۇنداق، بەزىدە مۇنداق تۇرىسىلەر. بۇلارنىڭ ھەممىسى سىلەر تەرەپتىن قەستەن يۈز بەرگەن ئەمەس. لېكىن سىلەر الله بۇيرىغان، كېچىدە نامازئوقۇشتىن ئىبارەت بۇ بۇيرۇقنى داۋاملىق تۇرغا ئىجرا قىلىشقا قادىر بولالمايسىلەر. چۈنكى، بۇ سىلەرگە ئېغىر كېلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۆزۈنلۈقى)نى الله ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ**﴾ يەنە بەزىدە كېچە - كۈندۈزنىڭ ئۇزۇنلىقى تەڭلىشىدۇ. بەزىدە كېچە قىسقا، كۈندۈزى ئۇزۇن بولسا، بەزىدە كېچە ئۇزۇن، كۈندۈزى قىسقا قىلىندۇ.

﴿**سىلەرنىڭ ئۈنى**﴾ يەنى الله سىلەرگە پەرز قىلغان پەرزلەرنى ﴿**ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى الله بىلىدۇ**﴾ الله سىلەرگە رەھىم قىلدى. ﴿**سىلەرگە قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار**﴾ يەنى كېچىدە مۇئەييەن بىر ۋاقىت بەلگىلىمەستىن ئۇنىڭ سىلەرگە قولاي بولغان قىسمىدا ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار.

﴿**الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللەنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر الله يولىدا جىھاد قىلىدۇ**﴾ يەنى الله بىلىدۇكى، كەلگۈسىدە بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە تەھەججۇد نامىزىنى ئوقۇيالماسلىقتا ئۆزۈرلۈك كىشىلەر بولىدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كېسەل سەۋەبىدىن تەھەججۇد نامىزى ئوقۇيالمايدۇ، بەزىلەر تىجارەت ۋە تىرىكچىلىك يوللىرىدا الله نىڭ پەزلىنى تىلەپ يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۇستىلىرىگە يۈكلەنگەن ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىنى ئادا قىلىش بىلەن بولۇپ قالىدۇ.

بۇ ئايەت بەلكى بۇ سۈرىنىڭ ھەممىسى مەككىدە نازىل بولغان، بۇ ۋاقىتتا تېخى جىھاد يولغا قويۇلمىغان ئىدى. بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى كۈرسىتىدىغان ئەڭ چوڭ دەلىللەرنىڭ بىرىدۇر. چۈنكى بۇ ئايەت كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان غەيىب ئىشلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغانىنى ئوقۇڭلار**﴾ يەنى كېچىدە سىلەرگە قولاي بولغان ۋاقىتتا ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ نامازئوقۇڭلار. ﴿**(پەرز) نامازنى ئادا قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار**﴾ يەنى سىلەرگە پەرز قىلىنغان نامازنى ئوقۇڭلار. پەرز قىلىنغان زاكاتنى بېرىڭلار. بۇ ئايەت زاكاتنىڭ پەرز قىلىنىشىدىكى مەككىدە نازىل بولغان ئايەت دېگۈچىلەرنىڭ دەلىلىدۇر. لېكىن، زاكات بېرىلىدىغان مالنىڭ ئۆلچىمى ۋە مىقدارى توغرىسىدىكى ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان. ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، مۇجاھىد، ھەسەن ۋە سەلەپ ئۇلىمالىرىدىن بىر قانچە كىشىلەر: بۇ

[1] سۈرە ئىنسان 30 - ئايەت.

www.munber.org

ئايەت ھەقىقەتەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى الله نىڭ مۇسۇلمانلارغا كېچىدە نامىاز ئوقۇشنى پەرز قىلغان ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، دەيدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن پەرزلەر ھەققىدە سوراپ كەلگەن سەھرالىق ئادەمگە: «بىر كېچە - كۈندۈزدە بەش ۋاخ نامىاز ئوقۇيسەن» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ ئادەم: مەن ئوقۇشقا تېگىشلىك بەش ۋاخ نامىازدىن باشقا نامىازمۇ بارمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، لېكىن نەپلە نامىاز ئوقۇساڭ بولىدۇ» دېدى.

سەدىقە بېرىشكە ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**اللەغا قەرزىي ھەسەنە بېرىڭلار (يەنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل - مال سەرپ قىلىڭلار)**﴾ يەنى الله يولىدا سەدىقە بېرىڭلار، شەك - شۇبھىسىزكى، الله ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئەڭ ياخشى، ئەڭ تولۇق رەۋىشتە بېرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى الله غا قەرزىي ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى الله نىڭ يولىدا پۇل - مېلىنى خۇشاللىق بىلەن سەرپ قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا نەچچە ھەسسە (يەنى ئون ھەسسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىگىچە) كۆپ قايتۇرىدۇ﴾[1].

﴿**ئۆزەڭلار ئۈچۈن (دۇنيادا) قايسىبىر ياخشى ئىشنى قىلساڭلار، اللەنىڭ دەرگاھىدا تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ كاتتا ساۋابقا ئېرىشىسىلەر (دۇنيا بولسا پانىيدۇر، ئاخىرەت بولسا باقىيدۇر، ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن اللەنىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ھەممىدىن ئارتۇقتۇر)**﴾ يەنى سىلەرنىڭ ئىلگىرى قىلغان پۈتۈن ياخشى ئىشلىرىڭلارنىڭ ساۋابى ئۆزەڭلەرگە قايتىدۇ. ئۇ دۇنيادا ئۆزەڭلار ئۈچۈن ئېلىپ قالغان نەرسىدىن كۆپ ياخشىدۇر.

ئەبۇيەئلا، ھارىس ئىبنى سۇۋەيدتىن ئابدۇللانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:«سىلەرنىڭ قايسىڭلارغا ئۆزىنىڭ مال - مۈلكى ئۆزىگە ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكىدىن ياخشىدۇر» دېدى. ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئۆزىنىڭ مال - مۈلكىدىن ئۆزىگە ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكىنى ياخشى كۆرىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نېمە دەۋەتقانلىقىڭلارنى بىلىپ سۆزلەڭلار» دېدى. ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز پەقەت مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ قارايمىز، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۇبھىسىزكى، سىلەرنىڭ بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈشىتىن ئىلگىرى سەرپ قىلغان مال - مۈلكى ئۆزىنىڭ ھېسابلىنىدۇ. دۇنيادا قالدۇرۇپ كەتكەن مال - مۈلكى بولسا، ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكى بولىدۇ» دېدى.

﴿اللەدىن مەغپىرەت تىلەڭلار، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾ يەنى الله نى كۆپ ياد ئېتىڭلار، ئىشلىرىڭلارنىڭ ھەممىسىدە الله دىن كۆپ مەغپىرەت تىلەڭلار. شەك - شۇبھىسىزكى، الله مەغپىرەت تىلىگەن كىشىگە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇزەممىلنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. بارلىق ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله غا خاستۇر.

---

[1] سۈرە بەقەرە 245 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇددەسسىر | 56 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ۝٧ فَإِذَا نُقِرَ فِى ٱلنَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)[1]. تۇر! (ئىنسانلارنى) اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر[2]. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا[3]. كىيىمىڭنى پاك تۇت[4]. ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول[5]. كۆپ ئېلىش نىيىتىدە بەرمە (يەنى بىر كىشىگە بىرەر سوۋغا بەرسەڭ، ئۇنىڭدىن بەرگەن نەرسەڭدىن كۆپرەك نەرسە ئېلىشنى تەمە قىلما)[6]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ (رازىلىقى) ئۈچۈن (قەۋمىڭدىن يەتكەن ئەزىيەتكە) سەۋر قىل[7]. سۇر چېلىنغان ۋاقىت ــ ئۇ كۈن قىيىن كۈندۇر[8 - 9]. كاپىرلارغا ئاسان ئەمەستۇر[10].

ئەلەق سۈرىسىنىڭ ئايەتلىرىدىن كېيىن تۇنجى بولۇپ نازىل بولغان ئايەتلەر توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھيي توختاپ قالغان مۇددەت ھەققىدە سۆزلەپ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر كۈنى مەن كېتىۋېتىپ توساتتىنلا ئاسمان تەرەپتىن بىر ئاۋاز ئاڭلىدىم. بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىسام، ھىراغاردا يېنىمغا كەلگەن پەرىشتە ئاسمان بىلەن زېمىن ئارىلىقىغا بىر كەلگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ھالەتتە تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ يەرگە يېقىلىپ چۈشتۈم. ھۇشۇمغا كەلگەندىن كېيىن ئۆيۈمگە كېلىپ مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿**ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!). تۇر! (ئىنسانلارنى) اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا. كىيىمىڭنى پاك تۇت. ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ئاندىن كېيىن ۋەھيي ئارقا - ئارقىدىن توختماي نازىل بولدى».

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ "ھىراغاردا يېنىمغا كەلگەن پەرىشتە" دېگەن سۆزى بۇنىڭدىن ئىلگىرى ۋەھيي نازىل بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ھەدىستە كۆرسىتىلگەن پەرىشتە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدۇر. ئۇ الله تائالانىڭ ﴿ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن. ئۇ ئىنسانىنى

www.munber.org

لەختە قاندىن ياراتتى. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى﴾[1] دېگەن ئايەتلىرىنى ئېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ـ ھىراغاربغا كەلگەن ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بىر مەزگىل ۋەھيي توختىدى. ئاندىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئىككىنچى قېتىم ۋەھيى ئېلىپ چۈشتى.

ئىمام ئەھمەد، جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاندىن بىر مەزگىل ۋەھيي توختاپ قالدى. بىر كۈنى مەن كېتىۋېتىپ توساتتىنلا ئاسمان تەرەپتىن بىر ئاۋاز ئاڭلىدىم. بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىسام، ھىراغاردا يېنىمغا كەلگەن پەرىشتە ئاسمان بىلەن زېمىن ئارىلىقىغا بىر كەلگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ھالەتتە تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ يەرگە يىقىلىپ چۈشتۈم. ھۆشۈمغا كەلگەندىن كېيىن ئۆيۈمگە كېلىپ: مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) تۇر! (ئىنسانلارنى) اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا. كىيىمىڭنى پاك تۇت. ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ئاندىن كېيىن ۋەھيي ئارقا ـ ئارقىدىن توختىماي نازىل بولدى».

ئىمام تەبەرانىي، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە قۇرەيشلەرنى تاماق ئېتىپ چاقىردى. ئۇلار تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن ۋەلىد ئۇلارغا: مۇھەممەد ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟ دېدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: ئۇ سېھىرگەردۇر، دېدى. بەزىلىرى: ئۇ كاھىن ئەمەس، دېدى. بەزىلىرى: ئۇ شائىردۇر، دېدى. بەزىلىرى: ئۇ شائىر ئەمەس، دېدى. بەزىلىرى: بەلكى، ئۇنىڭ دەۋاتقىنى ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، دېدى. ئۇلار يېكىرىنى ئۇ ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، دېگەن يېكىرگە يىغدى. بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېتىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى ۋە بېشىنى يۆگەپ چۈمكىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿**ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!). تۇر! (ئىنسانلارنى) اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا. كىيىمىڭنى پاك تۇت. ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول. كۆپ ئېلىش نىيىتىدە بەرمە (يەنى بىر كىشىگە بىرەر سوۋغا بەرسەڭ، ئۇنىڭدىن بەرگەن نەرسەڭدىن كۆپرەك نەرسە ئېلىشنى تەمە قىلما). پەرۋەردىگارىڭنىڭ (رازىلىقى) ئۈچۈن (قەۋمىڭدىن يەتكەن ئەزىيەتكە) سەۋر قىل**﴾ دېگەن ئايەتلىرىنى نازىل قىلدى.

﴿**تۇر! (ئىنسانلارنى) اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر**﴾ يەنى بېلىڭنى باغلاپ، ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرغىن. ﴿**پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا**﴾ ئەۋەلقي ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ﴿**كىيىمىڭنى پاك تۇت**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى كىيىگەن كىيىمىڭ ھالال كەسپتىن بولماي قالمىسۇن.

مۇھەممەد ئىبنى سىرىن مۇنداق دەيدۇ: كىيىمىڭنى سۇ بىلەن يۇيۇپ پاك تۇتقىن. ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: مۇشرىكلار پاكىز يۈرمەيتتى. شۇڭا الله مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پاكىز يۈرۈشكە، كىيىملىرىنى پاك تۇتۇشقا بۇيرۇدى. ئىبنى جەرىر بۇ قاراشقا قوشۇلغان.

سەئىد ئىبنى جۇبەير ﴿**كىيىمىڭنى پاك تۇت**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: قەلبىڭنى ۋە نىيىتىڭنى پاك تۇتقىن. مۇھەممەد ئىبنى كەئب قۇرەزى ۋە ھەسەنبەسرى مۇنداق دەيدۇ: ياخشى ئەخلاقلىق بولغىن.

---

[1] سۈرە ئەلەق 1 ـــ 5 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

﴿ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇتلاردىن يىراق تۇرغىن. مۇجاھىد، ئىكرىمە، قەتادە، زۇھرى ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى پەيغەمبەر! اللە غا تەقۋادارلىق قىلىشنى (داۋاملاشتۇرغىن)، كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا ئىتائەت قىلمىغىن﴾[1] ﴿مۇسا قېرىندىشى ھارۇنغا: «(مەن قايتىپ كەلگەنگە قەدەر) قەۋمىمگە مېنىڭ ئورۇنباسارىم بولۇپ تۇرغىن، (ئۇلارنىڭ ئىشىنى) تۈزىگىن، بۇزۇقچىلىق قىلغۇچىلارنىڭ يولىدا ماڭمىغىن» دېدى﴾[2].

﴿كۆپ ئېلىش نىيىتىدە بەرمە (يەنى بىر كىشىگە بىرەر سوۋغا بەرسەڭ، ئۇنىڭدىن بەرگەن نەرسەڭدىن كۆپرەك نەرسە ئېلىشنى تەمە قىلما)﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىراۋغا كۆپ نەرسە قايتۇرۇپ ئېلىش مەقسىتىدە نەرسە بەرمىگىن. خەسىس مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ياخشىلىقىنى كۆپ قىلىمەن دەپ ئاجىزلاپ كەتمىگىن دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ (رازىلىقى) ئۈچۈن (قەۋمىڭدىن يەتكەن ئەزىيەتكە) سەۋر قىل﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: غالىب ۋە بۇيۇك پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن قەۋمىڭدىن يەتكەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلغىن. ئىبراھىم نەخەئى مۇنداق دەيدۇ: غالىب ۋە بۇيۇك اللە نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن بەرگەن نەرسەڭنىڭ ساۋابىنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتكىن.

قىيامەت كۈننىي ئەسلىتىش توغرىسىدا

﴿سۇر چېلىنغان ۋاقىت ـ ئۇ كۈن قىيىن كۈندۇر. كاپىرلارغا ئاسان ئەمەستۇر﴾ بۇ ئايەتلەر ھەققىدە مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: چېلىنىدىغان بۇ سۇر مۈڭگۈزگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سۇر چالغۇچى مۈڭگۈزنى ئاغزىغا قويغان، سۇر چېلىشقا قاچان بۇيرۇلارمەن دەپ كۈتۈپ پىشانىسىنى كۆتۈرۈپ تۇرغان تۇرسا، مەن قانداقمۇ نېمەتتىن بەھۇزۇر بەھرىمەن بولالايمەن؟». بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىزنى نېمە ئىش قىلىشقا بۇيرۇيسەن؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بىزگە اللە كۇپايىدۇر، اللە نېمە دېگەن ياخشى ھامىي، بىز اللە تائالاغىلا تەۋەككۇل قىلىمىز، دەڭلار» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿ئۇ كۈن قىيىن كۈندۇر، كاپىرلارغا ئاسان ئەمەستۇر﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كاپىرلار بۇ قىيىن كۈندۇر دەيدۇ﴾[3] ئىمام ھاكىم مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بەسرە شەھىرىنىڭ قازىسى زۇراره ئىبنى ئەۋفىي جامائەت بىلەن بامدات نامىزىنى ئوقۇۋېتىپ نامازدا بۇ سۇرىنى ئوقۇدى. ئۇ اللە تائالانىڭ ﴿سۇر چېلىنغان ۋاقىت ـ ئۇ كۈن قىيىن كۈندۇر. كاپىرلارغا ئاسان ئەمەستۇر﴾ دېگەن ئايەتلىرىگە يېتىپ كەلگەندە قاتتىق ۋارقىراپ تاشلىدى. ئاندىن ئۆلگەن ھالدا يىقىلىپ چۈشتى. اللە تائالا ئۇنىڭغا مەرھەمەت قىلسۇن!

* * * * * * *

[1] سۈرە ئەھزاب 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەئراف 142 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە قەمەر 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُ
تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا ۖ إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ
فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ
أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾
وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

(ئى مۇھەممەد!) مەن تەنها ياراتقان كىشىنى (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرەنى) ماڭا قويۇۋەت[11]. ئۇنىڭغا نۇرغۇن مال بەردىم[12]. ئۇنىڭغا كۆز ئالدىدا تۇرىدىغان ئوغۇللارنى بەردىم[13]. ئۇنىڭ ئابرويىنى كۆستۈردۈم[14]. ئاندىن ئۇ يەنە كۆپ بېرىشىمنى تەمە قىلىدۇ[15]. ياق، (يەنى ئۇنىڭ خالىغىنى بولمايدۇ)، چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە قارشى چىقتى[16]. ئۇنىڭغا قاتتىق ئازابىمنى تېتىتىمەن[17]. ئۇ (پەيغەمبەر ۋە قۇرئان ھەققىدە) ئويلاندى، (قۇرئان توغرۇلۇق نېمە دېيىشنى ۋە قانداق بوھتان قىلىشنى) پىلانلىدى[18]. لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى[19]. يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى[20]. ئاندىن ئۇ قارىدى[21]. ئاندىن قوشۇمسىنى تۇردى ۋە چىرايىنى پۈرۈشتۈردى[22]. ئاندىن (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى (پەيغەمبەرگە ئەگىشىشتىن) تەكەببۇرلۇق بىلەن باش تارتتى[23]. «بۇ (كالامۇللاھ ئەمەس) پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، بۇ پەقەت ئىنسان سۆزىدۇر» دېدى[24 - 25]. ئۇنى مەن سەقەرگە (يەنى دوزاخقا) سالىمەن[26]. سەقەرنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟[27]. ئۇ ھېچ نەرسىنى قالدۇرمايدۇ، قويمايدۇ (بەلكى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)[28]. ئۇ (چوڭلۇقىدىن) ئىنسانلارنىڭ (كۆزلىرىگە يىراق مۇساپىلەردىن) كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ[29]. ئۇنىڭغا 19 پەرىشتە مۇئەككەلدۇر[30].

قۇرئان سېھىردۇر دېگەن ئادەمنى قورقۇتۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە دېگەن بۇ مەلئۇننى قاتتىق قورقۇتىدۇ. چۈنكى، الله ئۇنىڭغا دۇنيانىڭ نېمەتلىرىنى بەرسە، ئۇ الله تائالانىڭ نېمەتلىرىگە كاپىر بولدى. ئۇنى كۇفرىغا تېگىشىپ، ئۇ نېمەتىنىڭ بەدىلىگە الله نىڭ ئايەتلىرىگە تاندى. بۇ ئايەتلەر ھەققىدە بوھتانلارنى توقۇدى ۋە ئۇنى ئىنسانىنىڭ سۆزى دەپ دەۋا قىلدى.

الله ئۇنىڭغا ئاتا قىلغان نېمەتلەرنى بىر - بىرلەپ ساناپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد!) مەن تەنها ياراتقان كىشىنى (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرەنى) ماڭا قويۇۋەت**﴾ يەنى ئۇ ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن يالغۇز ھالدا، پۇل - مالسىز ۋە بالىسىز چىقتى. ئاندىن الله ئۇنىڭغا ﴿**نۇرغۇن مال**﴾ رىزىق قىلىپ بەردى. ئۇنىڭغا ﴿**كۆز ئالدىدا تۇرىدىغان ئوغۇللارنى**﴾ يەنى داۋاملىق ئۇنىڭ يېنىدا ھازىر بولىدىغان، تىجارەت ئىشلىرى بىلەنمۇ سەپەر قىلىپ كېتىپ قالمايدىغان ئوغۇللارنى بەردى. چۈنكى ئۇلارنىڭ تىجارەت ئىشلىرىنى (ئۇلارنىڭ ئورنىدا) ئۇلارنىڭ قۇللىرى ۋە ئىجارىگە سالغان ئادەملىرى قىلاتتى. ئوغۇللىرى بولسا ئاتىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. ئاتىسى بولسا ئوغۇللىرىدىن سۆيۈنەتتى ۋە ھۆزۈر ئالاتتى.

سۈددى ئەبۇمالىك ۋە ئاسىم ئىبنى ئۆمەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلار 13 ئوغۇل ئىكەن. ئىبنى ئابباس ۋە مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار 10 ئوغۇل ئىدى. ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ كۆپ بولۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆز يېنىدا

www.munber.org

بولۇشى - مانا بۇ مۇكەممەل نېمەتتۇر. ﴿ئۇنىڭ ئابرويىنى ئۆستۈردۈم﴾ يەنى ئۇنى تۇرلۈك مال - مۈلككە، ئۆي جاھازلىرىغا ۋە باشقا نەرسىلەرگە ئىگە قىلدىم.

﴿ئاندىن ئۇ يەنە كۆپ بېرىشىمنى تەمە قىلىدۇ. ياق، (يەنى ئۇنىڭ خالىغىنى بولمايدۇ)، چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە قارشى چىقتى﴾ يەنى بىلىپ تۇرۇپ بىزنىڭ نېمەتلىرىمىزگە كۆپرىلىق قىلدى. ﴿ئۇنىڭغا قاتتىق ئازابىمنى تېتىتىمەن﴾ قەتادە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: جەھەننەمدە بىر قورام تاش بولۇپ كاپىر ئۇ تاشنىڭ ئۈستىدە يۈزنچە قىلىپ سۇرىلىدۇ. سۈددى مۇنداق دەيدۇ: جەھەننەمدە سىلىق قۇرام تاش بولۇپ، كاپىر ئۇ تاشقا چىقىشقا مەجبۇرلىنىدۇ. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇ قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىنىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇنىڭغا ھېچ ئارام بېرىلمەستىن ئازاب قىلىنىدۇ.

﴿ئۇ (پەيغەمبەر ۋە قۇرئان ھەققىدە) ئويلاندى، (قۇرئان توغرۇلۇق نېمە دېيىشنى ۋە قانداق بوھتان قىلىشنى) پىلانلىدى﴾ يەنى ئۇ ئىماندىن يىراق بولغانلىقى ئۈچۈن بىز ھەققىتەن ئۇنىڭغا قاتتىق ئازابنى يېقىنلاشتۇرىمىز. چۈنكى ئۇ قۇرئان ھەققىدە سورۇلۇپ قالسا، قۇرئان ھەققىدە نېمە دەيدىغانلىقىنى ئويلىدى ۋە قانداق بوھتانلارنى توقۇپ چىقىشنى پىلانلىدى.

﴿لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى﴾ بۇ ئۇنىڭغا قىلىنغان بەتدۇئادۇر. ﴿ئاندىن ئۇ قارىدى﴾ يەنى ئوي - پىكىرلىرىگە ۋە پىلانلىرىغا قايتا قاراپ چىقتى ﴿ئاندىن قوشۇمسىنى تۇردى ۋە چىرايىنى پۈرۈشتۈردى﴾. يەنى قاپىقىنى تۇردى ۋە چىرايىنى قاتتىق پۈرۈشتۈردى.

﴿ئاندىن (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى (پەيغەمبەرگە ئەگىشىشتىن) تەكەببۇرلۇق بىلەن باش تارتتى﴾ يەنى ئۇ ھەقتىن يۈز ئۆرۈدى، قۇرئانغا بويسۇنۇشتىن باش تارتقان ھالدا ئارقىغا داجىدى. ﴿«بۇ (كالامۇللە ئەمەس) پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر﴾ يەنى بۇ بىر سېھىر، بولۇپ مۇھەممەد ئۇنى ئۆزىدىن بۇرۇنقىلاردىن نەقىل قىلىدۇ ۋە ئۇلاردىن ھېكايە قىلىپ سۆزلەيدۇ.

بۇ لەنىتى ھەققىدە ئەۋفىي، ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە، ئەبۇبەكرى سىددىقنىڭ قېشىغا كىرىپ، ئۇنىڭدىن قۇرئان ھەققىدە سورايدۇ. ئەبۇبەكرى ئۇنىڭغا تېگىشلىك جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، ئۇ قۇرەيشلەرنىڭ قېشىغا چىقىپ: مۇھەممەد ئاجايىپ سۆزلەرنى قىلىدىكەن. اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى شېئىر ئەمەس، سېھىرمۇ ئەمەس، مۇھەممەدتە مەجنۇنلۇق يوق. شەك - شۈبھىسىزكى، ئۇنىڭ سۆزى ئەلۋەتتە اللە نىڭ سۆزىدۇر، دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان بىر قانچە نەپەر قۇرەيشلەر مەسلىھەتلىشىپ: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ۋەلىد دىنىنى ئۆزگەرتسە، ئەلۋەتتە، قۇرەيشلەرمۇ دىنىنى ئۆزگەرتىدۇ، دېيىشتى. بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇجەھل ئىبنى ھىشام: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئەنسىرەپ كەتمەڭلار، ۋەلىدنىڭ ئىشىنى ئۆزەم توغرىلايمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ ۋەلىدنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ يېنىغا كىردى - ده، ئۇنىڭغا: قەۋمىڭگە قارىمامسەن، ئۇلار ساڭا بېرىش ئۈچۈن سەدىقە توپلاپتۇ دېدى. ۋەلىد: مېنىڭ مال - مۈلكۈم ۋە بالىلىرىم ئۇلارنىڭكىدىن كۆپ ئەمەسمۇ؟ دېدى. ئەبۇجەھل ئۇنىڭغا: ئۇلارنىڭ سۆزلەپ يۈرىشچە، سەن ھەقىقەتەن ئەبۇبەكرىنىڭ ئۆيىگە ئۇنىڭ تامىقىنى تەمە قىلىپ كېرىپسەن اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئەبۇبەكرى، ئۆمەر ۋە مۇھەممەد قاتارلىقلارنىڭ قېشىغا ھەرگىز يېقىن بولمايمەن، مۇھەممەدنىڭ سۆزلىرى پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ﴿ئى

www.munber.org

مۇھەممەد!) مەن تەنها ياراتقان كىشىنى (يەنى ۋەلىد ئىبن مۇغىرەنى) ماڭا قويۇۋەت. ئۇنىڭغا نۇرغۇن مال بەردىم. ئۇنىڭغا كۆز ئالدىدا تۇرىدىغان ئوغۇللارنى بەردىم. ئۇنىڭ ئابرويىنى ئۆستۈردۈم. ئاندىن ئۇ يەنە كۆپ ھېرىشىمنى تەمە قىلىدۇ. ياق، (يەنى ئۇنىڭ خالىغىنى بولمايدۇ)، چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە قارشى چىقتى. ئۇنىڭغا قاتتىق ئازابىمنى تېتىتىمەن. ئۇ (پەيغەمبەر ۋە قۇرئان ھەققىدە) ئويلاندى، (قۇرئان توغرۇلۇق نېمە دېيىشنى ۋە قانداق بوھتان قىلىشنى) پىلانلىدى. لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. ئاندىن ئۇ قارىدى. ئاندىن قوشۇمسىنى تۇردى ۋە چىرايىنى پۈرۈشتۈردى. ئاندىن (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى (پەيغەمبەرگە ئەگىشىتىن) تەكەببۇرلۇق بىلەن باش تارتتى. «بۇ (كالامۇللاھ ئەمەس) پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، بۇ پەقەت ئىنسان سۆزىدۇر» دېدى. ئۇنى مەن سەقەرگە (يەنى دوزاخقا) سالىمەن. سەقەرنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟ ئۇ ھېچ نەرسىنى قالدۇرمايدۇ، قويمايدۇ (بەلكى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)﴾ دېگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى.

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئېيتىشلارغا قارىغاندا ۋەلىد: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ھەقىقەتەن مۇھەممەدنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىگە قاراپ چىقتىم، ئۇنىڭ سۆزى شېئىرگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ سۆزى ھەقىقەتەن تاتلىقتۇر، چىرايلىق ۋە گۈزەلدۇر. ئۇنىڭ سۆزى ئەلۋەتتە ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا باشقا سۆزلەر ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلمەيدۇ، ئۇنىڭ سۆزىنىڭ سېھىر ئىكەنلىكىدە شەك قىلمايمەن دېدى. شۇنىڭ بىلەن ﴿**لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى. ئاندىن ئۇ قارىدى. ئاندىن قوشۇمسىنى تۇردى ۋە چىرايىنى پۈرۈشتۈردى**﴾ يەنى ئۇ قاپىقىنى تۇردى ۋە چىرايىنى قاتتىق پۈرۈشتۈردى.

﴿**ئۇنى مەن سەقەرگە (يەنى دوزاخقا) سالىمەن**﴾ يەنى مەن ئۇنى سەقەر دېگەن دوزاخقا چۆمدۈرىمەن ﴿**سەقەرنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟**﴾ بۇ ئايەت سەقەر دېگەن دوزاخنىڭ ئوتىدىن قورقۇتۇش ۋە ئۇنى چۆچۈتۈش ئۈچۈن كەلگەندۇر. ئاندىن اللە تائالا ئۇنى تۆۋەندىكى ئايىتىدە ئوچۇقلاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ھېچ نەرسىنى قالدۇرمايدۇ، قويمايدۇ (بەلكى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ گۆشلىرىنى، پەيلىرىنى ۋە تىرىلىرىنى ئالماشتۇرىدۇ. ئۇلار بۇ ئازابتا مەڭگۈ قالىدۇ. ئۇلار ئۆلمەيدۇ ۋە راھەت ياشىيالمايدۇ. بۇ ئايەتنى ئىبنى بۇرەيدە، ئەبۇسنان ۋە باشقىلار مۇشۇنداق تەپسىر قىلغان.

﴿**ئۇ (چوڭلۇقىدىن) ئىنسانلارنىڭ (كۆزلىرىگە يىراق مۇساپىلەردىن) كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ**﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئوت ئىنسانلارنىڭ تىرىلىرىنى قاتتىق كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ. ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئوت ئىنساننىڭ چىرايلىرىنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ. ﴿**ئۇنىڭغا 19 پەرىشتە مۇئەككەلدۇر**﴾ يەنى ئۇ دوزاخقا ناھايىتى چوڭ ۋە قاتتىق قوپال زەبانىلار مەسئۇلدۇر.

* * * * * * *

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا ۙ وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾

www.munber.org

وَٱلَّيۡلِ إِذۡ أَدۡبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبۡحِ إِذَآ أَسۡفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحۡدَى ٱلۡكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرٗا لِّلۡبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَتَقَدَّمَ أَوۡ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

بىز دوزاخ مۇئەككەللىرىنى پەقەت پەرىشتىلەردىن قىلدۇق، بىز ئۇلارنىڭ سانى بىلەن پەقەت كاپىرلارنى سىنىدۇق، تاكى ئەھلى كىتاب (ئۆزلىرىنىڭ ساماۋى كىتابلىرىدىكى بۇ سانىنى كۆرۈپ قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە) ئىمان ئېيتقاي، مۆمىنلەرنىڭ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرگەن خەۋىرىگە ئىشەنگەنلىكلىرىدىن ۋە ئەھلى كىتابنىڭ قۇرئان خەۋەرلىرىنىڭ تەۋرات، ئىنجىلدىكى خەۋەرلەرگە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىدىن) ئىمانى كۈچەيگەي، ئەھلى كىتاب ۋە مۆمىنلەر (بۇنىڭدىن) شەكلەنمەيدۇ، دىللىرىدا كېسەل بارلار (يەنى مۇناپىقلار)، كاپىرلار: «بۇ مىسالدىن اللە نېمىنى ئىراده قىلىدۇ» دەيدۇ، اللە مۇشۇنداق خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ، پەرۋەردىگارىڭنىڭ قوشۇنىنى (يەنى پەرىشتىلەرنىڭ سانىنىڭ كۆپلۈكىنى، ئۇلارنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ۋە ئۇلارنىڭ يارىتىلىشتىكى چوڭلۇقىنى) پەقەت ئۆ ئۆزى بىلىدۇ، بۇ، (يەنى اللە بايان قىلغان دوزاخ) پەقەت ئىنسانلار ئۈچۈن ۋەز - نەسىھەتتۇر[31]. ياق (يەنى ئۇ مەسخىرە قىلغۇچىلار قەبىھ قىلمىشىدىن يانسۇن)، ئاي بىلەن قەسەمكى[32]. ئۆتۈپ كەتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى[33]. يورۇغان سۈبھى بىلەن قەسەمكى[34]. شۈبھىسىزكى، دوزاخ بالالاردىن بىرىدۇر (ئۇنى قانداقمۇ مەسخىرە قىلىسىلەر ۋە ئۇنىڭغا چىنپۈتمەيسىلەر؟)[35]. ئۇ ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر[36]. سىلەردىن (جەننەتكە) ئىلگىرىلەشنى خالىغان ياكى (دوزاختىن) چېكىنىشنى خالىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر[37].

جەھەننەمنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەرنىڭ سانى ۋە بۇ ھەقتە كاپىرلارنىڭ ئېيتقانلىرى توغرىسىدا

﴿**بىز دوزاخ مۇئەككەللىرىنى پەقەت پەرىشتىلەردىن قىلدۇق**﴾ يەنى دوزاخنى باشقۇرغۇچىلارنى رەھىم قىلمايدىغان، قاتتىق قول پەرىشتىلەردىن قىلدۇق. بۇ ئايەت قۇرەيش مۇشرىكلىرىغا بېرىلگەن رەددىيەدۇر. چۈنكى، دوزاخنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەرنىڭ سانى بايان قىلىنغان چاغدا ئەبۇجەھل: ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەردىن 10 ئادەم دوزاخنى باشقۇرغۇچىلاردىن بىرسىگە تەڭ كېلەلمەمدۇ؟ ئەگەر شۇنداق قىلساڭلار، ئۇلارنى يېڭىسىلەر، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە مۇنداق دېدى: ﴿**بىز دوزاخ مۇئەككەللىرىنى پەقەت پەرىشتىلەردىن قىلدۇق**﴾ يەنى قاتتىق قول پەرىشتىلەردىن قىلدۇق، ئۇلارغا ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيدۇ، ئۇلار يېڭىلمەستۇر.

ئېيتىلىشچە، كەلدە ئىبنى ئۈسەيد ئىسىملىك بىر ئادەم بولۇپ، ئۇ: ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر دوزاخنى باشقۇرغۇچىلاردىن ئىككىگە تېتىڭلار، قالغان 17 سىگە مەن ئۆزۈم تېتىيمەن، دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈچىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئۇ كۈچتۈڭگۈر ئادەم بولۇپ زاماندىشلىرىنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ كالا تىرىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرىدىكەن، 10 ئادەم بىر بولۇپ تىرىنى ئۈنىڭ پۇتىنىڭ ئاستىدىن سۈغۇرۇۋالماقچى بولۇپ تارتىدىكەن، تىرە يىرتىلىپ كېتىدىكەن، لېكىن ئۇنى ئورنىدىن مىدىرلىتالمايدىكەن.

﴿**بىز ئۇلارنىڭ سانى بىلەن پەقەت كاپىرلارنى سىنىدۇق**﴾ يەنى بىز پەقەت ئىنسانلارنى سىناش ئۈچۈن دوزاخنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەرنىڭ سانىنى 19 دەپ بايان قىلدۇق. ﴿**تاكى ئەھلى كىتاب (ئۆزلىرىنىڭ ساماۋى كىتابلىرىدىكى بۇ سانىنى كۆرۈپ قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە) ئىمان ئېيتقاي**﴾

www.munber.org

يەنى ئۇلار بۇ پەيغەمبەرنىڭ ھەق پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى بىلگەچ، چۈنكى ئۇ ئۆزلىرىنىڭ قوللىرىدا بار بولغان ئۆنىڭدىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلىنغان ساماۋى كىتابلارغا ئۇيغۇن سۆزلەيدۇ.

﴿**مۆمىنلەرنىڭ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرگەن خەۋىرىگە ئىشەنگەنلىكلىرىدىن ۋە ئەھلى كىتابنىڭ قۇرئان خەۋەرلىرىنىڭ تەۋرات، ئىنجىلدىكى خەۋەرلەرگە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىدىن) ئىمانى كۈچەيگەچ، ئەھلى كىتاب ۋە مۆمىنلەر (بۇنىڭدىن) شەكلەنمەيدۇ، دىللىرىدا كېسەل بارلار (يەنى مۇناپىقلار)، كاپىرلار: «بۇ مىسالدىن الله نېمىنى ئىراده قىلىدۇ» دەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار بۇ مىسالنى بايان قىلىشتىكى ھېكمەت نېمە؟ دەيدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**الله مۇشۇنداق خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ**﴾ يەنى بۇ مىسالدىن ۋە بۇنىڭغا ئوخشىغان مىساللاردىن بەزى ئادەملەرنىڭ دىللىرىدىكى ئىمان كۈچىيىدۇ ۋە يەنە بەزىلەرنىڭ دىللىرىدىكى ئىمان بولسا تەۋرەپ تۇرىدۇ. بۇنىڭ يېتەرلىك ھېكمىتى ۋە كەسكىن دەلىل - پاكىتى الله غا خاستۇر.

الله تائالانىڭ قوشۇنىنى پەقەت الله تائالانىڭ ئۆزىلا بىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ قوشۇنىنى (يەنى پەرىشتىلەرنىڭ سانىنىڭ كۆپلۈكىنى، ئۇلارنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ۋە ئۇلارنىڭ يارىتىلىشتىكى چوڭلۇقىنى) پەقەت ئۆ ئۆزى بىلىدۇ**﴾ يەنى ھەرقانداق گۇمانى قاراش بىلەن قارايدىغانلار الله تائالانىڭ پەرىشتىلىرىنىڭ سانىنى پەقەت 19 دەپ خاتا ئويلاپ قالمىسۇن، ئۇلارنىڭ سانىنى ۋە كۆپلۈكىنى پەقەت الله تائالا ئۆزىلا بىلىدۇ. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ئىسرا ھەققىدىكى ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەتتىنچى قەۋەت ئاسماندىكى بەيتۇلمەئمۇرنى سۆيەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ئۆيگە كۆندە 70 مىڭ پەرىشتە ئىبادەت قىلغىلى كىرىدىكەن، پەرىشتىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇلارغا يەنە بىر قېتىم ئۇ ئۆيگە كىرىشكە نۆۋەت تەگمەيدىكەن».

﴿**بۇ، (يەنى الله بايان قىلغان دوزاخ) پەقەت ئىنسانلار ئۈچۈن ۋەز - نەسىھەتتۇر. ياق (يەنى ئۇ مەسخىرە قىلغۇچىلار قەبىھ قىلمىشىدىن يانسۇن)، ئاي بىلەن قەسەمكى. ئۆتۈپ كەتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى، شۇبھىسىزكى، دوزاخ بالالاردىن بىرىدۇر (ئۇنى قانداقمۇ مەسخىرە قىلىسىلەر ۋە ئۇنىڭغا چىنپۇتمەيسىلەر؟)**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە، زەھھاك ۋە سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن بىر قانچە كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: يەنى سۆيەتلەنگەن ئۇ دوزاخ بالالارنىڭ ئەك چوڭىدۇر.

﴿**ئۇ ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر. سىلەردىن (جەننەتكە) ئىلگىرىلەشنى خالىغان ياكى (دوزاختىن) چېكىنىشنى خالىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر**﴾ يەنى دوزاخ ئاگاھلاندۇرۇشنى قوبۇل قىلىشنى، ھەقىقەت تەرەپكە ھىدايەت تېپىشنى ياكى دوزاختىن چېكىنىپ، ئۇنىڭغا ئارقىنى قىلىپ دوزاختىن يۈز ئۆرۈشنى خالىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر.

* * * * * * *

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ
ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا۟ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ
ٱلْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ
﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ

www.munber.org

﴿ فَرَّتۡ مِن قَسۡوَرَةِۭ ﴿٥١﴾ بَلۡ يُرِيدُ كُلُّ ٱمۡرِيٕ مِّنۡهُمۡ أَن يُؤۡتَىٰ صُحُفٗا مُّنَشَّرَةٗ ﴿٥٢﴾ كَلَّاۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلۡأٓخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذۡكِرَةٞ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذۡكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ هُوَ أَهۡلُ ٱلتَّقۡوَىٰ وَأَهۡلُ ٱلۡمَغۡفِرَةِ ﴿٥٦﴾

ھەر ئىنسان قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن (دوزاختا) مەھبۇستۇر[38]. پەقەت ئەسھابى يەمىن (يەنى ساڭادەتمەن مۆمىنلەر) بۇنىڭدىن مۇستەسنا[39]. ئۇلار جەننەتلەردە بولۇپ، گۇناھكارلاردىن: «سىلەرنى دوزاختقا كىرگۈزگەن نېمە؟» دەپ سورايدۇ[40 - 42]. ئۇلار (جاۋابەن) ئېيتىدۇ: «بىز نامازنى ئوقۇمىدۇق[43]. مىسكىنلەرگە تائام بەرمىدۇق[44]. بىز بېھۇدە سۆز قىلغۇچىلار بىلەن بىللە بېھۇدە سۆز قىلاتتۇق[45]. قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلاتتۇق[46]. تاكى بىز ئۆلگۈچە (شۇنداق قىلدۇق)»[47]. شاپائەت قىلغۇچىلارنىڭ شاپائىتى ئۇلارغا پايدا بەرمەيدۇ (يەنى ئۇلارنى اللەنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزىدىغان شاپائەتچى بولمايدۇ، ئۇلارغا پۈتۈن ئەھلى زېمىن شاپائەت قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ شاپائىتى قوبۇل قىلىنمايدۇ)[48]. ئۇلار نېمىشقا ۋەز (يەنى قۇرئان) دىن يۈز ئۆرۈيدۇ[49]. گويا ئۇلار يولۋاستىن قاچقان يالۋايى ئېشەكلەردۇر (يەنى بۇ مۇشرىكلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندە، ئۇنىڭدىن خۇددى يولۋاسىنى كۆرۈپ قاچقان يالۋا ئېشەكلەردەك قاچىدۇ)[50 - 51]. بەلكى ئۇلاردىن ھەر كىشى ئۆزىگە ئوچۇق سەھىپىلەر ېېرىلىشىنى خالايدۇ (يەنى ئۇلار اللەنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان كىتابىدەك كىتاب نازىل قىلىنىشىنى تەمە قىلىدۇ)[52]. ياق (يەنى ئۇلار مۇنداق تەمەدىن يانسۇن). بەلكى ئۇلار (ئاخىرەتتىن) قورقمايدۇ[53]. ياق، مۇقەررەركى، ئۇ (يەنى قۇرئان) ۋەز - نەسىھەتتۇر (ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بەختىيار بولۇشىنى كۆزلەيدىغان بولسا، قۇرئان ئۇلارنىڭ ۋەز - نەسىھەت ئېلىشىغا يېتەرلىكتۇر)[54]. خالىغان ئادەم ئۇنىڭدىن ۋەز - نەسىھەت ئالىدۇ[55]. ئۇلار پەقەت اللە خالىسا، ئاندىن ۋەز - نەسىھەت ئالىدۇ، اللە (بەندىلىرى) قورقۇشقا تېگىشلىك زاتتۇر، (بەندىلىرىنى) مەغپىرەت قىلىشقا لايىق زاتتۇر[56].

جەننەت ئەھلى بىلەن دوزاخ ئەھلىنىڭ ئارىسىدا بولىدىغان سۆھبەت توغرىسىدا

﴿**ھەر ئىنسان قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن (دوزاختا) مەھبۇستۇر**﴾ ئىبنى ئابباس ۋە باشقىلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى ھەرقانداق ئىنسان ئۆزىنىڭ ئەمەلى تۈپەيلىدىن جازاغا تارتىلىدۇ.

﴿**پەقەت ئەسھابى يەمىن (يەنى ساڭادەتمەن مۆمىنلەر) بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئۇلار جەننەتلەردە بولۇپ، گۇناھكارلاردىن: «سىلەرنى دوزاختقا كىرگۈزگەن نېمە؟» دەپ سورايدۇ**﴾ يەنى جەننەت ئەھلى جەننەتنىڭ ئىسسىق كۆرپىلىرىدە تۇرۇپ، دوزاخنىڭ قەئرىدە تۇرغان گۇناھكارلاردىن ﴿**سىلەرنى دوزاختقا كىرگۈزگەن نېمە؟**﴾ دەپ سورايدۇ.

﴿**ئۇلار (جاۋابەن) ئېيتىدۇ: «بىز نامازنى ئوقۇمىدۇق. مىسكىنلەرگە تائام بەرمىدۇق**﴾ يەنى بىز پەرۋەردىگارىمىزغا ئىبادەت قىلمىدۇق. بىزنىڭ تېپىمىزدىن بولغان اللە نىڭ بەندىلىرىگە ياخشىلىق قىلمىدۇق.

www.munber.org

﴿بىز بىھۇدە سۆز قىلغۇچىلار بىلەن بىللە بىھۇدە سۆز قىلاتتۇق﴾ يەنى بىز ئۆزىمىز بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى بىلەرمەنلىك قىلىپ سۆزلەپ يۈرەتتۇق. قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ھەر قانداق بىر ئازغۇن بىھۇدە سۆزلەرنى قىلىپ ئازسا، بىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئازاتتۇق.

﴿قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلاتتۇق. تاكى بىز ئۆلگۈچە (شۇنداق قىلدۇق)»﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن ئۆزەڭگە ئۆلۈم كەلگەنگە (يەنى ئەجىلىڭ يەتكەنگە) قەدەر پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلغىن﴾[1] ئىمام بەيھەقى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئوسمان ئىبنى مەزئۇنغا ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارى تەرەپتىن ئۆلۈم كەلدى».

﴿شاپائەت قىلغۇچىلارنىڭ شاپائىتى ئۇلارغا پايدا بەرمەيدۇ (يەنى ئۇلارنى اللەنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزىدىغان شاپائەتچى بولمايدۇ، ئۇلارغا پۈتۈن ئەھلى زېمىن شاپائەت قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ شاپائىتى قوبۇل قىلىنمايدۇ)﴾ يەنى كىمكى مەزكۇر سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىدىكەن، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ شاپائىتى پايدا بەرمەيدۇ. چۈنكى شاپائەت قىلىنىشقا ئورنى بار ئادەم بولسا، ئاندىن پايدا بېرىدۇ. بىراق كىمكى اللە نىڭ ئالدىغا كاپىر ھالەتتە كېلىدىكەن، شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇ چوقۇم دوزاختا كىرىدۇ. ئۇ دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ.

كاپىرلارنىڭ ھەقتىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھەقكە تۇتقان پوزىتسىيىسىنى ئەيىبلەش توغرىسىدا

﴿ئۇلار نېمىشقا ۋەز (يەنى قۇرئان) دىن يۈز ئۆرۈيدۇ﴾ يەنى سېنىڭ ئەتراپىڭدىكى ئەنە شۇ كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن؟ سەن ئۇلارنى ھەقكە دەۋەت قىلساڭ ۋە ئۇلارغا ھەقنى ئەسلەتسەڭ، ئۇلار ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدۇ.

﴿گويا ئۇلار يولۋاستىن قاچقان ياۋايى ئېشەكلەردۇر (يەنى بۇ مۇشرىكلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندە، ئۇنىڭدىن خۇددى يولۋاسىنى كۆرۈپ قاچقان ياۋا ئېشەكلەردەك قاچىدۇ)﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ھەقتىن قېچىشتا ۋە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈشتە، گويا ئوق ئوۋلىماقچى بولغان يولۋاستىن قاچقان ياۋايى ئېشەككە ئوخشايدۇ.

﴿بەلكى ئۇلاردىن ھەر كىشى ئۆزىگە ئوچۇق سەھىپىلەر بېرىلىشىنى خالايدۇ (يەنى ئۇلار اللەنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان كىتابىدەك كىتاب نازىل قىلىنىشىنى تەمە قىلىدۇ)﴾ مۇجاھىد ۋە باشقىلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئەنە شۇ مۇشرىكلارنىڭ ھەر بىرى ئۆزىگە خۇددى اللە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلغان قۇرئانغا ئوخشاش بىر كىتاب نازىل قىلىنىشىنى خالايدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارغا (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ راست پەيغەمبەرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) بىرەر مۆجىزە كەلگەن چاغدا، (ئۇلار) بىزگە پەيغەمبەرلەرگە بېرىلگەن مۆجىزە بېرىلمىگىچە (ئۇنىڭغا) ھەرگىز ئىشەنمەيمىز، دەيدۇ. اللە پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى قەيەرگە ئورنىتىشنى (يەنى كىمنىڭ ئۇنىڭ ئەھلى بولىدىغانلىقىنى) ئوبدان بىلىدۇ﴾[2] قەتادە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ياخشى ئەمەل قىلماي تۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىگە ئىسپات بېرىلىشىنى خالايدۇ.

---

[1] سۈرە ھىجر 99 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنئام 124 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ياق (يەنى ئۇلار مۇنداق تەمەدىن يانسۇن). بەلكى ئۇلار (ئاخىرەتتىن) قورقمايدۇ﴾ يەنى ئۇلارنى ئۇلارنىڭ ئاخىرەتكە ئىمان ئېيتماسلىقى ۋە قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى ئىنكار قىلىشى ھالاك قىلدى.

قۇرئاننىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ياق، مۇقەررەركى، ئۇ (يەنى قۇرئان) ۋەز ـ نەسىھەتتۇر (ئۇلار ئۇنۇلىرىنىڭ بەختىيار بولۇشىنى كۆزلەيدىغان بولسا، قۇرئان ئۇلارنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشىغا يېتەرلىكتۇر). خالىغان ئادەم ئۇنىڭدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدۇ. ئۇلار پەقەت الله خالىسا، ئاندىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدۇ﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەقەت الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى ھەممە ئىش اللەنىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر). الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1].

﴿الله (بەندىلىرى) قورقۇشقا تېگىشلىك زاتتۇر، (بەندىلىرىنى) مەغپىرەت قىلىشقا لايىق زاتتۇر﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: الله بەندىلىرىنىڭ قورقۇشىغا تېگىشلىك زاتتۇر. الله گۇناھلىرىدىن تەۋبە قىلغان ۋە الله تەرەپكە قايتقان كىشىنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىشقا لايىق زاتتۇر.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇددەسسىرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

[1] سۈرە ئىنسان 30 ـ ئايەت.

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە قىيامەت | 56 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ۝١ وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ۝٢ أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَلَّن نَّجۡمَعَ عِظَامَهُۥ ۝٣ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ ۝٤ بَلۡ يُرِيدُ ٱلۡإِنسَٰنُ لِيَفۡجُرَ أَمَامَهُۥ ۝٥ يَسۡـَٔلُ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلۡقِيَٰمَةِ ۝٦ فَإِذَا بَرِقَ ٱلۡبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ ۝٨ وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ ٱلۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذٍ أَيۡنَ ٱلۡمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡمُسۡتَقَرُّ ۝١٢ يُنَبَّؤُاْ ٱلۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذِۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣ بَلِ ٱلۡإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ بَصِيرَةٞ ۝١٤ وَلَوۡ أَلۡقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ۝١٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قىيامەت كۈنى بىلەن قەسەمكى[1]. ئۆزىنى مالامەت قىلغۇچى نەپسى بىلەن قەسەمكى، (سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، چوقۇم سىلەردىن ھېساب ئېلىنىدۇ)[2]. ئىنسان (يەنى كاپىر) بىزنى ئۆزىنىڭ (چىرىپ تارقىلىپ كەتكەن) سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلالمايدۇ دەپ گۇمان قىلامدۇ؟[3]. ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلىمىز)، ئۇنىڭ (ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ نازۇك بولغان) بارماقلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز[4]. بەلكى ئىنسان كەلگۈسى ھاياتىدا گۇناھتا ئۆزۈەيلىمەكچى بولىدۇ[5]. ئۇ (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن): «قىيامەت كۈنى قاچان بولىدۇ» دەپ سورايدۇ[6]. كۆزلەر تورلاشقان، ئاينىڭ نۇرى ئۆچكەن، كۈن بىلەن ئاي بىرلەشتۈرۈلگەن چاغدا، ئىنسان بۇ كۈندە : «قاچىدىغان جاي قەيەردە؟» دەيدۇ[7-10]. ياق، (اللە نىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر[11]. بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارىڭنىڭ تەرىپىدۇر[12]. بۇ كۈندە ئىنسانغا (چوڭ بولسۇن،كىچىك بولسۇن، ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) ئىلگىرى ـ ئاخىرى قىلغان ئەمەللىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ[13]. بەلكى ئىنسان ئۆزىگە (يەنى قىلغان يامان ئىشلىرىغا) ئۆزى گۇۋاھتۇر[14]. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانچە ئۆزرە ئېيتقان تەقدىردىمۇ (ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ)[15].

www.munber.org

قىيامەت كۈنى قايتا تىرىلىشنىڭ بولىدىغانلىقىغا قەسەم قىلىش ۋە ھېيلە قىلغۇچىلارنىڭ ھېيلىسىگە بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

اللە تائالانىڭ بۇ يەردە قەسەم قىلىش بىلەن ئىسپاتلىماقچى بولغان نەرسىسى قايتا تىرىلىشنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشتۇر ۋە (قىيامەت كۈنى) تەن قايتا تىرىلمەيدۇ دەيدىغان نادان بەندىلەرگە رەددىيە بېرىشتۇر. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**قىيامەت كۈنى بىلەن قەسەمكى، ئۆزىنى مالامەت قىلغۇچى نەپسى بىلەن قەسەمكى، (سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، چوقۇم سىلەردىن ھېساب ئېلىنىدۇ)**﴾ قەتادە: اللە تائالا قىيامەت كۈنى ۋە ئۆزىنى مالامەت قىلغۇچى نەپسىنىڭ ھەر ئىككىسى بىلەن قەسەم قىلدى، دېدى. ئىبنى ئابباس ۋە سەئىد ئىبنى جۇبەيرىلەرمۇ شۇنداق دېدى.

قىيامەت كۈنىغۇ ھەممىگە تۇنۇشلۇق. ئەمما (ئايەتتىكى) ئۆزىنى مالامەت قىلغۇچى نەپسىنىڭ قانداق نەپسى ئىكەنلىكىدە (تۆۋەندە ئالىملارنىڭ ئوخشاشمىغان قاراشلىرى بار):

قۇررە ئىبنى خالىد ھەسەن بەسرىنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: اللە تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، شەك شۇبھىسىزكى، مەن مۆمىن كىشىنى: مەن بۇ سۆزۈم بىلەن نېمىنى مەقسەت قىلدىم، مەن بۇ بىر قېتىملىق تامىقىم بىلەن نېمىنى كۆزلىدىم ۋە بۇ ئويۇم بىلەن نېمىنى مەقسەت قىلدىم دەپ ئۆزىگە ئۆزى مالامەت قىلغۇچى كۆرىمەن ۋە ئەمما ياماندىنى بولسا ئۆزىگە مالامەت قىلماستىنلا، قەدەممۇ قەدەم ئالدىغا ماڭغانلىقىنى كۆرىمەن، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىبنى جەرىر سەئىد ئىبنى جۇبەيرىنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: (ئۇ نەپسىدىن) ياخشىلىققا ۋە يامانلىققا مالامەت قىلغۇچى نەپسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئىكرىمەدىنمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلىندى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇنۇجەيھ مۇجاھىدنىڭ: (ئۇ نەپسىدىن ياخشى ئىشلارنى) قىلماي ئۆتكۈزۈۋەتكەنلىكىگە پۇشايمان ۋە مالامەت قىلىدىغان نەپسى مەقسەت قىلىنىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

﴿**ئىنسان (يەنى كاپىر) بىزنى ئۆزىنىڭ (چىرىپ تارقىلىپ كەتكەن) سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلالمايدۇ دەپ گۇمان قىلامدۇ؟**﴾ يەنى ئىنسان بىزنى قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى ئۈيەر ـ بۈيەردىن توپلاپ ئۆز ئەسلىگە قايتۇرالمايدۇ دەپ، گۇمان قىلامدۇ؟ ﴿**ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلىمىز)، ئۇنىڭ (ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ نازۇك بولغان) بارماقلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز**﴾ يەنى ئۇنداق ئەمەس، بىز ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى ھەتتا بارماقلىرىغا قەدەر (چېچىلىپ كەتكەن يەرلەردىن) يىغىپ توپلايمىز. بىزنىڭ قۇدرىتىمىز سۆڭەكلەرنى توپلاشقا يېتىدۇ. ئەگەر بىز خالىساق ئىنسانىنى ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئۇچىلىرىنى تەكشى قىلغان ھالەتتە قىلىپ تېرىلدۈرىمىز.

﴿**بەلكى ئىنسان كەلگۈسى ھاياتىدا گۇناھتا ئەزۇەيلىمەكچى بولىدۇ**﴾ سەئىد ئىبنى ئابباسنىڭ: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، ئىنسان ئالدىغا قەدەممۇقەدەم مېڭىشنى كۆزلەيدۇ دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئىنسان ئالدىغا قارىغۇلارچە ماڭماقچى بولىدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئۇنىڭدىن قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلغان كاپىر مەقسەت قىلىنىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى زەيدمۇ شۇنداق دېدى. شۇڭا اللە تائالا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن): «قىيامەت كۈنى قاچان بولىدۇ» دەپ سورايدۇ**﴾ يەنى ئۇ قىيامەت كۈنى قاچان بولىدۇ؟ دەپ

www.munber.org

سورايدۇ. ئۇنىڭ بۇ سوئالى قىيامەتنىڭ بولۇشىنى يىراق ساناپ ۋە قىيامەت كۈنىنىڭ ھەقىقي بارلىقىنى ئىنكار قىلىپ سورىغان سوئالىدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار: «ئەگەر سىلەر راستچىل بولساڭلار، بۇ ۋەدە (يەنى سىلەر بىزنى قورقۇتۇۋاتقان ئازاب) قاچان ئىشقا ئاشىدۇ؟» دەيدۇ. ئېيتقىنكى، «سىلەرگە (ئازاب ئۈچۈن) ۋەدە قىلىنغان بىر كۈن بارىكى، ئۇنىڭدىن بىردەممۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولمايسىلەر»﴾[1].

الله تائالا بۇ سۈرىدە مۇنداق دېدى: ﴿**كۆزلەر تورلاشقان**﴾ يەنى كۆزلەر ئالاقزادە بولۇپ كېتىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(بۇ كۈندە) ئۇلار باشلىرىنى كۆتۈرۈپ، ئالغا قاراپ چاپىدۇ، كۆزلىرى ئېچىلىپ قالىدۇ، (تېخىرقىغانلىقتىن) دىللىرى (ئەقىل ـ ئىدراكتىن) خالى بولۇپ قالىدۇ﴾[2] يەنى ئۇلار ئالاقزادە بولۇپ ئۈيىگە بۈيەرگە قارايدۇ. لېكىن ئۇلار بەك قورقۇپ كەتكەنلىكتىن ئۇلارنىڭ كۆزلىرى بىر نەرسە ئۈستىدە توختاپ تۇرمايدۇ. بەزى ئالىملار الله تائالانىڭ: ﴿كۆزلەر تورلاشقان﴾ ئايىتىنى باشقا بىر خىل قىرائەت بىلەن ئوقۇدى. بۇ خىل قىرائەتكە ئاساسەنمۇ بۇ ئايەت يەنە ئىلگىرىدىكى مەنىگە يېقىن مەنا بېرىدۇ. يەنى قىيامەت كۈنى كۆزلەر ئۇ كۈندىكى ئەھۋاللارنىڭ قورقۇنچلۇق ۋە ئىشلارنىڭ ئېغىر ئىكەنلىكىدىن ئالاقزادە بولۇپ چەكچىيىپ ۋە تورلىشىپ كېتىدۇ.

﴿**ئاينىڭ نۇرى ئۆچكەن، كۈن بىلەن ئاي بىرلەشتۈرۈلگەن چاغدا**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد: كۈن بىلەن ئاينىڭ نۇرى ئۆچكەن چاغدا، دېدى. ئىبنى زەيد بۇ ئايەتنى تەپسىر قىلغاندا، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ الله تائالانىڭ: ﴿كۈننىڭ نۇرى ئۆچكەن چاغدا، يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا﴾[3] دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى.

﴿**ئىنسان بۇ كۈندە: «قاچىدىغان جاي قەيەردە؟» دەيدۇ**﴾ يەنى ئىنسان قىيامەت كۈنى شۇ قورقۇنچلۇق ئىشلارنى (يەنى كۆزلەرنىڭ تورلاشقان، ئاينىڭ نۇرىنىڭ ئۆچكەن ۋە كۈن بىلەن ئاي بىرلەشتۈرۈلگەنلىكىنى) ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندە قېچىپ كەتمەكچى بولۇپ قېچىپ پاناھلىنىۋالىدىغان جاي قەيەردە، دەيدۇ. الله تائالا ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى: ﴿**ياق، (الله نىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر. بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارىڭنىڭ تەرىپىدۇر**﴾ ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئابباس، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە بىر تۈركۈم سەلەف ئالىملىرى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: (ئۇلار الله تائالانىڭ ئازابىدىن) قۇتۇلالمايدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿بۇ كۈندە سىلەرگە قاچىدىغان جاي تېپىلماي قالىدۇ. (قىلمىشىڭلار نامە ـ ئەمالىڭلارغا يېزىقلىق بولغانلىقى، ئەزايىڭلار ئۇنىڭغا گۇۋاھ بولغانلىقى ئۈچۈن) سىلەر (ئۇنى) ئىنكار قىلالمايسىلەر﴾[4] شۇنىڭدەك الله تائالا بۇ سۈرىدە مۇنداق دېدى: ﴿**ياق، (الله نىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر**﴾ يەنى سىلەر ئۈچۈن سىلەر پاناھلىنىۋالىدىغان يەر يوق. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارىڭنىڭ تەرىپىدۇر**﴾.

---

[1] سۈرە سەبەئ 29 ــ 30 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە ئىبراھىم 43 ـ ئايەت.
[3] سۈرە تەكۈىر 1 ــ 2 ـ ئايەتلەر.
[4] سۈرە شۇرا 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قىيامەت كۈنى ئىنسانلىنىڭ بارلىق قىلمىشلىرىنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بۇ كۈندە ئىنسانغا (چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) ئىلگىرى ـ ئاخىرى قىلغان ئەمەللىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ**﴾ يەنى ئىنسانغا كۈنسى بولسۇن، يېڭىسى بولسۇن، بۈرۈنقىسى بولسۇن، كېيىنكىسى بولسۇن، كىچىكى بولسۇن ۋە چوڭى بولسۇن، قىلغان ھەممە قىلمىشلىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ نامە ـ ئەمالىغا خاتىرىلەنگەنلىكىنى كۆرىدۇ، پەرۋەردىگارىڭ ھېچ ئادەمگە زۇلۇم قىلمايدۇ﴾[1].

الله تائالا شۇنىڭدەك بۇ يەردە مۇنداق دېدى: ﴿**بەلكى ئىنسان ئۆزىگە (يەنى قىلغان يامان ئىشلىرىغا) ئۆزى گۇۋاھتۇر. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانچە ئۆزرە ئېيتقان تەقدىردىمۇ (ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ)**﴾ يەنى ئىنسان قانچە ئۆزرە ئېيتسىمۇ ۋە (قىلمىشلىرىدىن) تېنىۋالسىمۇ ئۆزىگە ئۆزى گۇۋاھچىدۇر ۋە نېمە قىلغانلىقلىرىنى بىلگۈچىدۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(ئۇنىڭغا) «نامە ـ ئەمالىڭنى ئوقۇغىن! بۈگۈن ئۆزەڭگە (يەنى بۇ قىلمىشلىرىڭغا) ئۆزەڭ گۇۋاھ بولۇشۇڭ كۇپايە » دېيىلىدۇ﴾[2].

﴿**بەلكى ئىنسان ئۆزىگە (يەنى قىلغان يامان ئىشلىرىغا) ئۆزى گۇۋاھتۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ: (ئىنسانغا گۇۋاھچى بولىدىغان) ئۇنىڭ قۇلىقى، كۆزى، ئىككى قولى، ئىككى پۇتى ۋە باشقا ئەزالىرىدۇر دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادە: ئىنسان ئۆزىگە ئۆزى گۇۋاھتۇر، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە قەتادە: خالىسام، الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، مەن ئىنسانىنى ئۆزىنىڭ گۇناھىغا كۆز سالماستىن كىشىلەرنىڭ كەمچىلىكلىرىگە ۋە گۇناھلىرىغا كۆز سالىدىغان كۆردۇم دەيمەن، دېدى. رىۋايەت قىلىنىشچە ئىنجىلدا: ئى ئىنسان! سەن كۆزۈڭدىكى (خورمىنىڭ) تۆپىدەك بىر نەرسىنى كۆرمەي تاشلاپ قويۇپ، قېرىندىشىڭنىڭ كۆزىگە قونۇپ قالغان توپىنى كۆرەمسەن دەپ يېزىلغانمىش.

﴿**ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانچە ئۆزرە ئېيتقان تەقدىردىمۇ (ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ)**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد: ئەگەر ئىنسان ئۆزىنى (قوغداپ) جېدەللەشسىمۇ، يەنە ئۇ ئۆزىگە گۇۋاھتۇر، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادە: ئەگەر ئۇ ئۇ كۈندە يالغان ـ ياۋداقلار بىلەن ئۆزرە ئېيتسىمۇ، ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە سۇددى: ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ پاكىتلىرىنى ئۇتتۇرىغا قويسىمۇ (ئۇ قوبۇل قىلىنمايدۇ) دېدى.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئاندىن ئۇلار پەقەت ئۆزرە ئېيتىپ (دۇنيادىكى چاغلىرىدىكىگە ئوخشاش يالغانغا ئىلتىجا قىلىپ): «پەرۋەردىگارىمىز! الله بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بىز مۇشرىك بولمىغان ئىدۇق» دەيدۇ﴾[3] ﴿ئۇ كۈندە الله ئۆلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تىرىلدۈرىدۇ، ئۇلار (دۇنيادىكى چاغلىرىدا «بىز مۇسۇلمانمىز» دەپ يالغاندىن) سىلەرگە قەسەم ئىچكەندەك اللەغا قەسەم ئىچىدۇ، ئۇلار بۇ قەسەمنىڭ ئۆزلىرىگە پايدىسى بولىدۇ، دەپ ئويلايدۇ، ئاگاھ بولۇڭلاركى، ئۇلار ھەقىقەتەن يالغانچىلاردۇر﴾[4].

---

[1] سۈرە كەھف 49 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئىسرا 14 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئەنئام 23 ـ ئايەت.
[4] سۈرە مۇجادىلە 18 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانچە ئۆزرە ئېيتقان تەقدىردىمۇ (ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ)﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ: بۇ ئايەتتىن كۆزدە تۇتۇلىدىغىنى (يامان ئىش قىلغان ئادەملەرنىڭ ئېيتىدىغان) ئۆزرىلىرىدۇر، سەن الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. الله تائالا يامان ئىش قىلغانلارنىڭ ھەرخىل گەپلەر بىلەن ئۆزرە ئېيتىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿بۇ كۈندە زالىملارنىڭ (ئېيتقان) ئۆزرىسىنىڭ پايدىسى بولمايدۇ، ئۇلاردىن ئۇلارنىڭ (تەۋبە قىلىشى يا ئىتائەت قىلىشى بىلەن) الله نى رازى قىلىشمۇ تەلەپ قىلىنمايدۇ﴾[1] ﴿شۇ كۈندە ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ اللەغا باش ئەگكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ﴾[2] ﴿ئۇلار (كۇفرىنى ئىختىيار قىلىپ) ئۆزلىرىگە زىيان سالغان شارائىتتا، پەرىشتىلەر ئۇلارنىڭ جانلىرىنى ئالىدۇ. ئۇلار بويسۇنغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈپ: «بىز ھېچقانداق يامان ئىش قىلمىدۇق» (دەيدۇ). ئۇنداق ئەمەس، الله سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلارنى ھەقىقەتەن تولۇق بىلگۈچىدۇر﴾[3] ﴿ئاندىن ئۇلار پەقەت ئۆزرە ئېيتىپ (دۇنيادىكى چاغلىرىدىكىگە ئوخشاش يالغانغا ئىلتىجا قىلىپ): «پەرۋەردىگارىمىز! الله بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بىز مۇشرىك بولمىغان ئىدۇق» دەيدۇ﴾[4].

* * * * * * *

لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

(ساڭا جىبرىئىل ئارقىلىق ۋەھيي نازىل بولۇۋاتقاندا، ئۇنى ئېسىڭغا ئېلىۋېلىش ئۈچۈن) ئالدىراپ تىلىڭنى مىدىرلاتما[16]. ئۇنى توپلاش ۋە ئوقۇپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر[17]. ساڭا ئۇنى ئوقۇپ بەرگىنىمىزدە (يەنى جىبرىئىل ساڭا ئوقۇپ بەرگەندە) ئۇنىڭ ئوقۇشىغا ئەگەشكىن[18]. ئاندىن ئۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر[19]. (ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۆلۈكەندىن كېيىن تىرىلىش، ھېساب بېرىش سىلەر گۇمان قىلغاندەك يوق ئىش ئەمەس)، بەلكى سىلەر بۇ دۇنيانى دوست تۇتىسىلەر[20]. ئاخىرەتكە كۆڭۈل بۆلمەيسىلەر[21]. بۇكۈنده، (سائادەتمەنلەرنىڭ) يۈزلىرى نۇرلۇق بولىدۇ[22]. (ئۇلار) پەرۋەردىگارىغا قاراپ تۇرىدۇ[23]. بۇ كۈندە، نۇرغۇن يۈزلەر تۇتۇق بولىدۇ[24]. ئۆزلىرىنىڭ چوڭ مۇشكۈلىنى دۇچار بولىدىغانلىقىغا ئۇلار جەزمەن ئىشىنىدۇ[25].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ۋەھيىنى تاپشۇرۇپ ئېلىشنى ئۆگىتىش توغرىسىدا

مانا بۇ، الله تائالانىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئۇنىڭ پەرىشتىدىن ۋەھيىنى قانداق تاپشۇرۇپ ئالىدىغانلىقىنى ئۆگىتىشىدۇر. چۈنكى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ۋەھيىنى تاپشۇرۇپ ئېلىشقا ئالدىراپ كېتەتتى ۋە ئۇنى پەرىشتە بىلەن تەڭلا ئوقۇيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى

---

[1] سۈرە رۇم 57 ـ ئايەت.
[2] سۈرە نەھل 87 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە نەھل 28 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ئەنئام 23 ـ ئايەت.

www.munber.org

پەرىشتە ئۇنىڭغا ۋەھيىنى ئېلىپ كەلگەندە، پەرىشتىگە قۇلاق سېلىشقا بۇيرۇدى. ۋەھيىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دىلىدا توپلاشقا، ئۇنىڭ ۋەھيىنى الله تائالا چۈشۈرگەندەك ئادا قىلىشقا، ئۇنىڭغا ئاسانچىلىق يارىتىپ بېرىشكە ۋە ۋەھيىنى ئۇنىڭغا روشەن، ئوچۇق بايان قىلىپ بېرىشكە ئۆزىنىڭ كېپىل ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى.

بۇ بىر نەچچە باپقۇچ بولۇپ الله تائالا بىرىنچى باسقۇچتا ۋەھيىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دىلىغا توپلايدۇ. ئىككىنچى باسقۇچتا ۋەھيىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئوقۇتىدۇ ۋە ئۈچىنچى باسقۇچتا ۋەھيىنىڭ مەنىسىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئوچۇقلاپ بېرىدۇ.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**(ساڭا جىبرىئىل ئارقىلىق ۋەھيي نازىل بولۇۋاتقاندا، ئۇنى ئېسىڭغا ئېلىۋېلىش ئۈچۈن) ئالدىراپ تىلىڭنى مىدىرلاتما**﴾ يەنى قۇرئاننى (ئوقۇشقا ئالدىراپ تىلىڭنى مىدىرلاتما). بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿الله (زاتى، سۈپىتى جەھەتتە پۈتۈن مەخلۇقاتتىن) ئۈستۈندۇر، ھەق پادىشاھتۇر، (ئى مۇھەممەد!) ساڭا قۇرئاننىڭ ۋەھيىسى تامامىلىنىشتىن بۇرۇن ئوقۇشقا ئالدىراپ كەتمىگىن، (يەنى جىبرىئىل ساڭا قۇرئاننى ئوقۇپ بېرىۋاتقاندا، بىللە ئوقۇشقا ئالدىراپ كەتمەي، ئۇ تىلاۋەتىدىن فارىغ بولغۇچە تىڭشاپ تۇرغىن). «ئى پەرۋەردىگارىم! ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن!» دېگىن﴾[1].

﴿**ئۇنى توپلاش ۋە ئوقۇپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر**﴾ يەنى ئۇنى سېنىڭ دىلىڭغا توپلاش ۋە ئۇنى ساڭا ئوقۇتۇش (بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز). ﴿**ساڭا ئۇنى ئوقۇپ بەرگىنىمىزدە (يەنى جىبرىئىل ساڭا ئوقۇپ بەرگەندە)**﴾ يەنى جىبرىئىل ئۇنى ساڭا الله تائالانىڭ نامىدىن ئوقۇپ بەرگەندە، ﴿**ئۇنىڭ ئوقۇشىغا ئەگەشكىن**﴾ يەنى سەن ئۇنىڭغا قۇلاق سالغىن ئاندىن ئۇنى خۇددى جىبرىئىل ساڭا ئوقۇپ بەرگەندەك ئوقۇغىن.

﴿**ئاندىن ئۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر**﴾ يەنى بىز ئۇنى دىلىڭدا توپلاپ ۋە ئۇنى ساڭا ئوقۇپ بېرىپ بولغاندىن كېيىن، بىز ئۇنىڭ مەنىسىنى بىزخالىغىنىمىز ۋە يولغا قويغىنىمىزدەك ساڭا بايان قىلىپ بېرىمىز ۋە روشەنلەشتۈرۈپ بېرىمىز.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام چۈشۈرۈلگەن ۋەھيىنى (ياد ئېلىۋېلىشنىڭ) قاتتىق ئامالىنى قىلىپ ئىككى كالپۇكۇنى مىدىرلىتىپ كېتەتتى. (ئىبنى ئابباستىن ھەدىس رىۋايەت قىلغۇچى كىشى) ئىبنى ئابباس ماڭا: مەنمۇ ئىككى كالپۇكۇمنى خۇددى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئىككى كالپۇكىنى مىدىرلاتقاندەك مىدىرلىتىمەن، دېدى. سەئىد ماڭا: مەنمۇ ئىككى كالپۇكۇمنى خۇددى ئىبنى ئابباس ئىككى كالپۇكۇنى مىدىرلاتقاندەك مىدىرلىتىمەن، دېدى. (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام كالپۇكۇنى مىدىرلاتقانلىقى ئۈچۈن) الله تائالا بۇ ئايەتنى چۈشۈردى: ﴿**(ساڭا جىبرىئىل ئارقىلىق ۋەھيي نازىل بولۇۋاتقاندا، ئۇنى ئېسىڭغا ئېلىۋېلىش ئۈچۈن) ئالدىراپ تىلىڭنى مىدىرلاتما. ئۇنى توپلاش ۋە ئوقۇپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر. ساڭا ئۇنى ئوقۇپ بەرگىنىمىزدە (يەنى جىبرىئىل ساڭا ئوقۇپ بەرگەندە) ئۇنىڭ ئوقۇشىغا ئەگەشكىن**﴾ يەنى ئۇنىڭغا قۇلاق سالغىن ۋە شۈك تۇرغىن. ﴿**ئاندىن ئۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىزدۇر**﴾ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ ئايەت چۈشكەندىن كېيىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام (ۋەھيىنى ئوقۇپ بەرگەندە ئۇنى تىڭشاپ تۇرۇپ) ئۇ كەتكەندە ئۇنى خۇددى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئوقۇپ بەرگەندەك ئوقۇيتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلدى. لېكىن بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى مۇنداق رىۋايەت

[1] سۈرە تاھا 114 ـ ئايەت.

www.munber.org

قىلدى: جىبرىئىل پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلگەندە، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بېشىنى ئېگىپ گەپ قىلماي شۇك تۇراتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كەتكەندىن كېيىن ۋەھيىنى خۇددى الله تائالا ۋەدە قىلغاندەك ئوقۇيتتى.

قىيامەت كۈننىي ئىنكار قىلىشنىڭ سەۋەبى بولسا دۇنيانى ياخشى كۆرۈش ۋە ئاخىرەتتىن غەپلەتتە ياشاش ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇشرىكلار جامائەسى!) ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش، ھېساب بېرىش سىلەر گۇمان قىلغاندەك يوق ئىش ئەمەس)، بەلكى سىلەر بۇ دۇنيانى دوست تۇتىسىلەر. ئاخىرەتكە كۆڭۈل بۆلمەيسىلەر**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىنى، الله تائالا پەيغەمبىرىگە چۈشۈرگەن ھەق ۋەھيىنى ۋە كاتتا قۇرئاننى ئىنكار قىلىشىغا ئۇلارغا سەۋەبچى بولغان نەرسە بولسا، ئۇلارنىڭ پەقەت مۇشۇ دۇنياغىلا كۆڭۈل بېرىپ كېتىشى ۋە ئاخىرەتكە كۆڭۈل بۆلمەسلىكىدۇر.

ئاخىرەتتە الله تائالانى كۆرۈش توغرىسىدا

﴿**بۇ كۈنده، (سائادەتمەنلەرنىڭ) يۈزلىرى نۇرلۇق بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ يۈزلىرى چىرايلىق، گۈزەل، نۇرلۇق بولۇپ، خۇشاللىق ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ﴿**(ئۇلار) پەرۋەردىگارىغا قاراپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار پەرۋەردىگارىنى ئاشكارا كۆرىدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭلارنى ئاشكارا كۆرىسىلەر». مۆمىنلەرنىڭ ئاخىرەتتە غالىب ۋە بۈيۈك الله نى كۆرىدىغانلىقى ھەققىدە ھەدىسشۇناس ئىمامىلار رەت قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان نۇرغۇن سەھىھ ۋە مۇتەۋاتىر ھەدىسلەرنى رىۋايەت قىلغان. تۆۋەندىكى ھەدىس شۇلاردىن بىرىدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇسەئىد ۋە ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ساھابىلار ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! قىيامەت كۈنى بىز پەرۋەردىگارىمىزنى كۆرەلەيمىزمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇلۇتسىز ئاسماندا سىلەرنىڭ كۈن بىلەن ئايىنى كۆرۈشىڭلارغا بىرەر نەرسە تۇسالغۇ بولامدۇ؟» دېدى. ساھابىلار: ياق، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنى ئەنە شۇنداق تۇسالغۇسىز ھالەتتە كۆرىسىلەر» دېدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، جەرىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر تولۇن ئاي كېچىسى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايغا قاراپ تۇرۇپ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، سىلەر پەرۋەردىگارىڭلارنى خۇددى بۇ ئايىنى كۆرۈپ تۇرغاندەك كۆرىسىلەر، بامدات نامىزى بىلەن دېگەر نامىزىنى ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇشقا قادىر بولالىساڭلار، ئۇنى ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇڭلار» دېدى.

ئىمام مۇسلىم سۇھەيبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جەننەت ئەھلى جەننەتكە كىرگەندە، الله تائالا ئۇلارغا: سىلەرگە زىيادە نەرسە بېرىشىمنى خالامسىلەر؟ دەيدۇ. ئۇلار: بىزنىڭ يۈزلىرىمىزنى ئاق قىلمىدىڭمۇ؟ بىزنى جەننەتكە كىرگۈزۈپ، دوزاختىن قۇتۇلدۇرمىدىڭمۇ؟ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۆزىنىڭ زاتىنى پەردىلەنگەن پەردىنى ئاچىدۇ. ئۇلارغا پەرۋەردىگارىغا قاراشتىن ياخشىراق ھېچ نەرسە بېرىلگەن ئەمەس، مانا بۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن زىيادە

www.munber.org

نەرسىدۇر» ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ﴿ياخشى ئىش قىلغانلار جەننەتكە ۋە الله نىڭ جامالىنى كۆرۈشكە نائىل بولىدۇ﴾[1] دېدى.

ئىمام مۇسلىم، جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله مۆمىنلەرگە كۈلۈمسىرىگەن ھالەتتە ئۆز جامالىنى كۆرسىتىدۇ». يەنى الله مۆمىنلەرگە ئۆزىنىڭ جامالىنى قىيامەت مەيدانىدا كۆرسىتىدۇ.

بۇ ھەدىسلەر مۆمىنلەرنىڭ غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىنى قىيامەت مەيدانىدا ۋە جەننەتنىڭ باغچىلىرىدا كۆرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەگەر سۆزىمىزنىڭ ئۈزۈراپ كېتىشىدىن قورقمايدىغان بولساق، بۇ ھەدىس كىتابلىرىدا بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرنى تولۇق تېكىستلەر بىلەن كەلتۈرەتتۇق. لېكىن بۇ تەپسىرنىڭ نۇرغۇن ئورۇنلىرىدا بۇ ھەدىسلەرنىڭ بىر بۆلۈمىنى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا رىۋايەت قىلدۇق. مۇۋاپىقىيەت قازىنىش الله تائالاغا خاستۇر. الله غا ھەمدۇسانالار بولسۇنكى، قىيامەتتە مۆمىنلەرنىڭ الله نىڭ جامالىنى كۆرۈش مەسلىسىگە ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە سەلەپ ئۆلىمالىرى، شۇنداقلا ئىسلام ئۆلىمالىرى بىردەك بىرلىككە كەلگەن.

قىيامەت كۈنى گۇناھكارلارنىڭ يۈزلىرىنىڭ قارىداپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بۇ كۈندە، نۇرغۇن يۈزلەر تۇتۇق بولىدۇ**﴾ مانا بۇ يۈزلەر گۇناھكارلارنىڭ يۈزلىرىدۇر. قىيامەت كۈنى بۇ يۈزلەر تۇرۇلگەن ھالەتتە بولىدۇ. سۈددى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ يۈزلەر قورقۇنچتىن تاتىرىپ كېتىدۇ.

﴿**ئۆزلىرىنىڭ چوڭ مۇشكۈللۈككە دۇچار بولىدىغانلىقىغا ئۇلار جەزمەن ئىشىنىدۇ**﴾ قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ياماناتلىققا دۇچار بولغانلىقىغا جەزمەن ئىشىنىدۇ. سۈددى مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھالاك بولغانلىقىغا جەزمەن ئىشىنىدۇ. ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دوزاخقا كىرىدىغانلىقىغا جەزمەن ئىشىنىدۇ. يۇقىرىدىكى ئايەتلەرنىڭ مەزمۇنى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ. ﴿شۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) بەزى يۈزلەر (يەنى مۆمىنلەرنىڭ يۈزلىرى) ئاقىرىدۇ، بەزى يۈزلەر (يەنى كۇففارلارنىڭ يۈزلىرى) قارىيىدۇ﴾[2] ﴿ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەردىن نۇر، كۈلكە ۋە خۇشال ـ خۇراملىق يېغىپ تۇرىدۇ. يەنە بۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەرنى چاڭ ـ توزاڭ بېسىپ كەتكەن، قارىداپ كەتكەن بولىدۇ. بۇلار بولسا كاپىرلاردۇر، فاجىرلاردۇر﴾[3] ﴿بۇ كۈندە نۇرغۇن ئادەملەر خار بولغۇچىدۇر. ئۇلار دۇنيادا گۇناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتتە) جاپا تارتقۇچىلاردۇر. ئۇلار ھارارىتى قاتتىق دوزاخقا كىرىدۇ. (سۇلىرى) قاينىاپ تۇرغان بۇلاقتىن سۇغىرىلىدۇ. ئۇلار ئۇچۇن زەرىدىن (يەنى بەد ـ بۇي، ئاچچىق تىكەندىن) باشقا يېمەكلىك بولمايدۇ. زەرى كىشىنى سەمرىتمەيدۇ، ئاچلىقنى پەسەيتمەيدۇ. بۇ كۈندە نۇرغۇن كىشىلەر بارىكى، ئۇلار نېمەت بىلەن خۇشالدۇر. بۇ دۇنيادا قىلغان (سەئىي ـ ئەمەللىرىدىن) مەمنۇندۇر. ئۇلار ئالىي جەننەتتىدۇر﴾[4]. بۇ مەزمۇندىكى ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

* * * * * * *

[1] سۈرە يۇنۇس 26 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئال ئىمران 106 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئەبەسە 38 ـــ 42 ـ ئايەتكىچە.
[4] سۈرە غاشىيە 2 ـــ 10 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ ٱلتَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَٱلْتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْۦِيَ ٱلْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

راستلا جان هەلقۇمغا يەتكەندە، «(بۇ كېسەلكە) كىم ئىلاج قىلالايدۇ» دېيىلىدۇ[26 – 27]. (سەكراتتا ياتقان ئادەم) بۇ (دۇنيادىن) ئايرىلىش ئىكەنلىكىنى جەزمەن بىلىدۇ[28]. (سەكراتنىڭ قاتتىقلىقىدىن) پاچاق پاچاققا كىرىشىپ كېتىدۇ[29]. بۇ كۈنىدە ھەيدەپ بېرىلىدىغان جاي پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدۇر[30]. (كاپىر قۇرئانغا) ئىشەنمىدى، نامازغا ئوقۇمىدى[31]. لېكىن ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلدى ۋە (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى[32]. ئاندىن كېرىلىكەن هالدا ئۆيىگە قايتتى[33]. ۋاي سېنىڭ هالىڭغا! ۋاي سېنىڭ هالىڭغا![34]. يەنە ۋاي سېنىڭ هالىڭغا! ۋاي سېنىڭ هالىڭغا![35]. ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرىئەت ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلىنماي، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن هايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟[36]. ئۇ (بەچچىدانلارغا) تۆكۈلىدىغان (ئاجىز مەنى) ئەمەسمىدى؟[37]. ئاندىن ئۇ لەختە قان بولدى، ئاندىن الله ئۇنى چىرايلىق شەكىلدە ياراتتى[38]. ئۇ مەندىن ئەر ـ ئايال (ئىككى تىپنى) ياراتتى[39]. ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان الله) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟[40].

سەكراتقا چۈشكەندە قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچىنىڭ بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ئىنسانىنىڭ سەكراتتىكى هالىتىدىن ۋە ئۇنى ئورىۋالغان قورقۇنچلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. الله تائالا بۇ هالەتنى بىزگە مۇستەھكەم سۆز بىلەن ئىسپاتلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**راستلا جان هەلقۇمغا يەتكەندە**﴾ تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتنى ئىككى خىل تەپسىر قىلغان، بىرى: ئى ئادەم ئەۋلادى! ساڭا بېرىلگەن قىيامەت هەققىدىكى خەۋەرنى ئەمدى ئىنكار قىلالمايسەن. چۈنكى ئۇ كۆز ئالدىڭدا ئاشكارا هالەتكە ئايلاندى. يەنى بىرى جان تېنىڭدىن سۇغۇرۇلۇپ هەلقۇمىڭغا يەتكەن چاغدا، ساڭا كىم ئامال قىلالايدۇ؟

الله تائالا بۇ هەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿جان هەلقۇمغا يەتكەن چاغدا (سەكراتتىكى كىشىگە) قاراپ تۇرىسىلەر. بىز (ئىلمىمىز ۋە قۇدرىتىمىز بىلەن) ئۇنىڭغا سىلەردىن يېقىنمىز، لېكىن سىلەر (ئۇنى) كۆرمەيسىلەر (يەنى بىلمەيسىلەر). ئەگەر (سىلەر گۇمان قىلغاندەك ئەمەلىڭلارغا قاراپ) جازاغا تارتىلمايدىغان بولساڭلار، نېمىشقا ئۇنى (يەنى ئۇ مېيىتنىڭ جېنىنى بەدىنىگە قايتۇرمايسىلەر؟ ئەگەر (سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار﴾[1].

﴿**«(بۇ كېسەلگە) كىم ئىلاج قىلالايدۇ» دېيىلىدۇ**﴾ ئىكرىمە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت هەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇنىڭغا كىم دۇئا قىلىپ ئۇنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزالايدۇ. ئەبۇقىلابە مۇنداق دەيدۇ: ئۇنىڭغا قايسى دوختۇر داۋا قىلىپ شىپالىق بېرەلەيدۇ. قەتادە، زەھھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن.

---

[1] سۈرە ۋاقىئە 83 ــ 87 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

﴿(سەكراتىنڭ قاتتىقلىقىدىن) پاچاق پاچاقلا كىرىشىپ كېتىدۇ﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۈتەلھە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: دۇنيانىڭ كۈنلىرىدىن ئەڭ ئاخىرقى كۈن، ئاخىرەتنىڭ كۈنلىرىدىن ئەڭ دەسلەپكى كۈن يېتىپ كەلگەندە، ئاللاھ رەھىم قىلغان كىشىدىن باشقا ئىنسان قاتتىقلىقتا ئۈستىگە ئۈچرايدۇ.

ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ۋاقىتتا كاتتا ئىشنىڭ ئۈستىگە كاتتا ئىش يۈز بېرىدۇ. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: بۇ ۋاقىتتا بالانىڭ ئۈستىگە بالا يۈز بېرىدۇ. ھەسەنبەسرى مۇنداق دەيدۇ: سەكراتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن سېنىڭ ئىككى پاچىقىڭ بىر ـ بىرىگە كىرىشىپ كېتىدۇ. ھەسەنبەسرى يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ئۇنىڭ ئىككى پۇتىدىن جان چىقىپ كېتىدۇ. ئۇ ئىككى پۇت ئۇنى كۆتۈرۈپ تۇرالمايدۇ. ئۇ ئىلگىرى بۇ ئىككى پۇتى بىلەن ئەتراپلارنى ئايلىنىپ يۈرەتتى.

﴿بۇ كۈندە ھەيدەپ بېرىلىدىغان جاي پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدۇر﴾ يەنى ئاخىر قايتىپ بارىدىغان جاي ئاللاھ نىڭ دەرگاھىدۇر. جان چىققاندا جان ئاسمانغا كۆتۈرىلىدۇ. ئاندىن غالىب ۋە بۈيۈك ئاللاھ پەرىشتىلەرگە: بەندەمنى زىمىنغا قايتۇرۇڭلار، مەن ئۇلارنى ھەقىقەتەن زىمىندىن يارىتتىم. ئۇلارنى زىمىنغا قايتۇرىمەن ۋە ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم زىمىندىن چىقىرىمەن، دەيدۇ.

بۇ ھەقتە بەرا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۇزۇن بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ بەندىلىرىنىڭ ئۈستىدە قاھىردۇر (يەنى ئاللاھ بەندىلىرىنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر)، ئۇ سىلەرگە ساقلىغۇچى پەرىشتىلەرنى (يەنى قىلغان ئەتكەننى خاتىرىلەپ تۇرىدىغان پەرىشتىلەرنى) ئەۋەتىدۇ،بىرىڭلارغا ئۆلۈم كەلسە، ئۇنى بىزنىڭ پەرىشتىلىرىمىز قەبزى روھ قىلىدۇ. ئۇلار (ئاللاھ نىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاشتا) بىپەرۋالىق قىلمايدۇ.ئاندىن ئۇلار (يەنى بەندىلەر) ھەق ھۆكۈم قىلغۇچى، ئىگىسى ئاللاھ نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىدۇ (قىيامەت كۈنى) ھۆكۈم قىلىش يالغۇز ئاللاھ غىلا خاستۇر، ئاللاھ ئەڭ تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر﴾[1].

ھەقنى ئىنكار قىلغۇچىنىڭ ھالىنى بايان قىلىش توغرىسىدا

﴿(كاپىر قۇرئانغا) ئىشەنمىدى، نامىاز ئوقۇمىدى. لېكىن ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلدى ۋە (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى﴾ بۇ ئايەت كاپىرنىڭ دۇنيادىكى چاغدا ھەقنى چىن قەلبى بىلەن ئىنكار قىلغانلىقى، ھەقكە ئەمەل قىلىشتىن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن يۈز ئۆرۈگەنلىكى، ئۇنىڭ ئېچىدىمۇ ۋە تېشىدىمۇ ھېچقانداق ياخشىلىقنىڭ يوقلىقىنى خەۋەر بېرىدۇ.

شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(كاپىر قۇرئانغا) ئىشەنمىدى، نامىاز ئوقۇمىدى. لېكىن ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلدى ۋە (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى. ئاندىن كېرىلگەن ھالدا ئۆيىگە قايتتى﴾ يەنى ئۇ ھەددىدىن ئاشقان، چوڭچىلىق قىلغان، خۇشاللىقتا چۆمگەن، ھەقكە كۆڭۈل بۆلۈشتىن ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشتىن ھورۇنلۇق قىلغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۆيلىرىگە قايتقاندا (مۆمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ) مەزە قىلغان ھالدا قايتىشاتتى﴾[2] ﴿چۈنكى ئۇ (دۇنيادىكى چېغىدا) ئائىلىسىدە شاد ـ خۇرام ئىدى. ئۇ

[1] سۈرە ئەنئام 61 ــ 62 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە مۇتەففىفىن 31 ـ ئايەت.

www.munber.org

پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتمايمەن دەپ گۇمان قىلدى. ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتىدۇ)﴾[1].

﴿ئاندىن كېرىلگەن ھالدا ئۆيىگە قايتتى﴾ زەھھاك ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى ئۇ چوڭچىلىق قىلغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى. قەتادە ۋە زەيد ئىبنى ئەسلەم مۇنداق دەيدۇ: ئۇ كېرىلىپ، يېيىلغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى.

﴿ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! يەنە ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا!﴾ بۇ ئايەت اللە تائالاغا كاپىر بولغۇچى، كېرىلىپ ماڭغۇچى كاپىرغا اللە تائالا تەرىپىدىن قىلىنغان قاتتىق تەھدىت ۋە ئاگاھلاندۇرۇشتۇر. يەنى سەن ياراتقۇچۇڭ اللە تائالاغا كاپىر بولۇپ تۇرۇپ، مۇشۇنداق كېرىلىپ مېڭىشقا ھەقلىقمۇ سەن؟

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇنىڭغا خارلاش ۋە مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن) «(بۇ ئازابنى) تېتىغىن، سەن ھەقىقەتەن ئىززەتلىك ئۇلۇغ زات ئىدىڭ﴾[2] ﴿(كۇففارلارغا) «(دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن) ۋاقىتلىق يەڭلار ۋە بەھرىمەن بولۇڭلار، شۇبھىسىزكى، سىلەر گۇناھكارسىلەر» (دېيىلىدۇ)﴾[3] ﴿سىلەر اللە دىن باشقا خالىغىنىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار﴾[4] ﴿خالىغىنىڭلارنى قىلىڭلار﴾[5] مۇنداق ئادەمگە مەسخىرە قىلىش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش يۈزىسىدىن يۈقىرىدىكى ئايەتلەر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئايەتلەردە بايان قىلىنغاندەك سۆزلەر قىلىنىدۇ.

ئىمام نەسەئى سەئىد ئىبنى جۇبەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغا: ﴿**ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! يەنە ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا!**﴾ دېگەن ئايەتلەر ھەققىدە سۆزلەپ بەرگىن، دېدىم. ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ سۆزلەرنى ئەبۇجەھلىگە ئېيتقان، ئاندىن غالىب ۋە بۇيۇك اللە بۇ ئايەتلەرنى نازىل قىلغان، دېدى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم قەتادىنىڭ بۇ ئايەتلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەت سىلەر ئاڭلاپ تۇرغاندەك ئاگاھلاندۇرۇشنىڭ ئۆستىگە ئاگاھلاندۇرۇشتۇر. ئېيتىلىشچە، اللە نىڭ دۈشمىنى ئەبۇجەھل، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياقىسىدىن تۇتقان، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! يەنە ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا!» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن اللە نىڭ دۈشمىنى ئەبۇجەھل: ئى مۇھەممەد! سەن ماڭا تەھدىت قىلىۋاتامسەن؟ اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سەن ۋە سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ ماڭا ھېچ نەرسە قىلالمايسىلەر، مەن ھەقىقەتەن يەر يۈزىدە مېڭىپ يۈرگەن ئىنسانلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ غالىب بىرىمەن، دېگەن.

ئىنساننىڭ بىكار قويۇپ بېرىلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرىئەت ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلىنماي، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ھايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟**﴾ سۈددى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئىنسان ئۆزىنى قايتا تىرىلدۈرۈلمەيمەن دەپ ئويلامدۇ؟ مۇجاھىد، ئىمام شافىئىي ۋە ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد

---

[1] سۈرە ئىنشىقاق 13 ـــ 15 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە دۇخان 49 ـ ئايەت.
[3] سۈرە مۇرسەلات 46 ـ ئايەت.
[4] سۈرە زۇمەر 15 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە فۇسسىلەت 40 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئۇ ياخشى ئىشنى قىلىشقا بۈيرۇلمايمەن ۋە يامان ئىشنى قىلىشتىن توسۇلمايمەن دەپ ئويلامدۇ؟

بۇ ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ھەر ئىككى ھالەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەنى ئىنسانغا بۇ دۇنيادىمۇ ياخشى ئىشنى قىلىشقا بۈيرۇلماي، يامان ئىش قىلىشتىن توسۇلماي بىكار قويۇۋېتىلىدىغان ئىش يوق. قەبرىسىدىمۇ ئۇ قايتا تىرىلدۈرۈلمەي بىكار قويۇۋېتىلىدىغان ئىش يوق. بەلكى ئۇ دۇنيادا ياخشى ئىشنى قىلىشقا بۈيرۇلىدۇ. يامان ئىشنى قىلىشتىن توسۇلىدۇ. ئاخىرەتتە اللە نىڭ دەرگاھىغا ھەيدەپ بېرىلىدۇ. بۇ ئايەتتىن مەقسەت، قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ۋە ئۇنى ئىنكار قىلغان ئازغۇنلارغا، نادانلارغا ۋە ھەق بىلەن قارشىلاشقۇچىلارغا رەددىيە بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

شۇڭا اللە تائالا ئىنسانىنى دەسلەپتە ياراتقانلىقىنى ئۇنى قايتا تىرىلدۈرۈشكە دەلىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ (بەچچىدانلارغا) تۆكىلىدىغان (ئاجىز مەنى) ئەمەسمىدى؟**﴾ يەنى ئىنسان دادىنىڭ ئومۇرتقىسىدىن ئانىنىڭ رەھمىگە تۆكۈلگەن ئاجىز، ئەرزىمەس مەنىي ئەمەسمىدى.

﴿**ئاندىن ئۇ لەختە قان بولدى، ئاندىن اللە ئۇنى چىرايلىق شەكىلدە ياراتتى**﴾ يەنى ئۇ مەنىي لەختە قانغا ئايلاندى. ئاندىن ئۇ پارچە گۆشكە ئايلاندى، ئاندىن ئىنسان شەكلىگە كىردى، ئاندىن ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈلدى، ئاندىن ئۇ اللە نىڭ ئىزنى ۋە ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئەزالىرى ساغلام قەددىقامەتلىك بىر ئىنسانغا ـ ئوغۇل ياكى قىزغا ئايلاندى. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ مەنىيدىن ئەر ـ ئايال (ئىككى تىپنى) ياراتتى**﴾.

﴿**ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان اللە) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟**﴾ يەنى مۇشۇ ئاجىز مەنىيدىن مۇشۇنداق قامەتلىك ئىنسانىنى ياراتقان زات اللە، خۇددى ئۇنى دەسلەپتە ياراتقاندەك قايتا يارىتىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟ قايتا يارىتىش، دەسلەپتە يارىتىشقا سېلىشتۇرغاندا، ئەلۋەتتە، ئاسان ياكى تەڭ ھالەتتە بولىدۇ.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەخلۇقاتنى دەسلەپتە (يوقتىن) بار قىلىدىغان، ئاندىن ئۇنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرىدىغان اللە ئەنە شۇدۇر، ئۇ (يەنى مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈش) اللە غا (ئۇنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانغا قارىغاندا) ئوڭايدۇر﴾[1] يەنى ھەرقانداق نەرسىنى ئىككىنچى قېتىم يارىتىش ئەلۋەتتە ئاساندۇر. بۇ ھەقتە سۈرە رۇمدا تەپسىلى بايان قىلىندى.

بۇ سۈرىنىڭ ئاخىرىدا قىلىنىدىغان دۇئا توغرىسىدا

ئىمام ئەبۇداۋۇد، مۇسا ئىبنى ئەبۇئائىشەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆيۈمنىڭ ئۈستىدە بىر ئادەم نامаз ئوقۇيتتى. ئۇ ﴿**ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان اللە) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇغاندا: ئى اللە سېنى بارلىق نوقسانلاردىن پاك دەپ بىلىمەن. سەن ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىرسەن، دەيتتى. ئادەملەر ئۇنىڭدىن بۇ ھەقتە سورىغاندا، ئۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم، دېدى.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە قىيامەتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا اللە تائالاغا خاستۇر.

---

[1] سۈرە رۇم 27 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە ئىنسان | 31 ئايەت

سۈرە ئىنسان بىلەن سۈرە سەجدىنى جۈمە كۈنى بامدات نامىزىدا ئوقۇش توغرىسىدا

بىز يۇقىرىدا ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە كۈنى بامدات نامىزىدا سۈرە سەجدە بىلەن سۈرە ئىنساننى ئوقۇيتتى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدۇق.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ حِينٌ مِّنَ ٱلدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

ئىنسان (ئانىنىڭ قورسىقىدا) بىر مۇددەتنى ئۆتكۈزدى، ئۇ (ئەرزىمەسلىكتىن) تىلغا ئېلىنىدىغان نەرسە بولمىدى[1]. شۇبھىسىزكى، بىز ئىنساننى ئارىلاشما مەنى (يەنى ئەر بىلەن ئاياللارنىڭ مەنىسى)دىن ياراتتۇق، ئۇنى بىز (شەرىئەت تەكلىپلىرى بىلەن) سىنايمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىز (ئۇنى نازىل قىلغان ئايەتلىرىمىزنى ئاڭلىسۇن، كائىناتنى ياراتقۇچىنىڭ بىرلىكىگە دالالەت قىلىدىغان دەلىللەرنى كۆرسۇن دەپ) ئاڭلايدىغان، كۆرىدىغان قىلىپ ياراتتۇق[2]. شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭغا بىز (پەيغەمبەر ئەۋەتىش بىلەن ياخشى-ياماننى) يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇ مۇمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ (اللەنىڭ نېمەتىگە) شۈكۈر قىلغۇچىدۇر، ياكى (فاجىر بولۇپ يامان يولدا مېڭىپ) كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر[3].

اللە تائالانىڭ ئىنسانىنى يوقتىن بار قىلغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا ئىنساننى ئۇ ئەرزىمەس نەرسە بولغانلىقتىن تىلغا ئېلىنمىغۇدەك نەرسە بولمىغىندىن كېيىن ئىنسان قىلىپ ياراتقانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىنسان (ئانىنىڭ قورسىقىدا) بىر مۇددەتنى ئۆتكۈزدى، ئۇ (ئەرزىمەسلىكتىن) تىلغا ئېلىنىدىغان نەرسە بولمىدى**﴾ ئاندىن ئۇنى نېمىدىن ياراتقانلىقىنى بايان قىلىپ يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ئىنساننى ئارىلاشما مەنى (يەنى ئەر بىلەن ئاياللارنىڭ مەنىسى)دىن ياراتتۇق**﴾ يەنى مەنىنىڭ ئارىلاشمىسىدىن ياراتتۇق، دەسلەپتە ئەرنىڭ سۇيى ئايالنىڭ سۇيى بىلەن ئارىلىشىدۇ. ئاندىن كېيىن بىر باسقۇچتىن يەنە بىر باسقۇچقا، بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە، بىر رەڭدىن يەنە بىر رەڭگە يۆتكىلىدۇ.

www.munber.org

ئىكرىمە، مۇجاھىد، ھەسەن ۋە رەبىئ ئىبنى ئەنەس قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنى: ئەر بىلەن ئايالنىڭ سۈيىنىڭ ئارىلاشمىسىدىن يارىتىلغان دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان. ﴿**ئۇنى بىز (شەرىئەت تەكلىپلىرى بىلەن) سىنايمىز**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنىڭ قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن﴾[1] ﴿**شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىز (ئۇنى نازىل قىلغان ئايەتلىرىمىزنى ئاڭلىسۇن، كائىناتنى يارىتقۇچىنىڭ بىرلىكىگە دالالەت قىلىدىغان دەلىللەرنى كۆرسۇن دەپ) ئاڭلايدىغان، كۆرىدىغان قىلىپ يارىتتۇق**﴾ يەنى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش ياكى ئاسىيلىق قىلىش يولىنى ئۆزىنىڭ تاللىشى ئۈچۈن كۆرۈش ۋە ئاڭلاش ئىقتىدارىنى بەردۇق.

الله تائالانىڭ ئىنسانىنى ھىدايەتكە باشلايدىغانلىقى، ئۇنىڭ بولسا يا شۈكۈر قىلغۇچى يا تانغۇچى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭغا بىز (پەيغەمبەر ئەۋەتىش بىلەن ياخشى ـ يامان) يولنى كۆرسەتتۇق**﴾ يەنى ئۇنىڭغا ھەممىنى ئېنىق بايان قىلىپ بەردۇق. ھەمدە ئۇنىڭغا ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ يولىنى ئوچۇق قىلىپ كۆرسىتىپ بەردۇق.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەمۇدقا بولسا توغرا يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇلار ھىدايەتتىن كورلۇق (يەنى گۇمراھلىق)نى ئارتۇق بىلدى﴾[2] ﴿ئۇنىڭغا ياخشى يول بىلەن يامان يولنى كۆرسەتمىدۇقمۇ؟﴾[3].

﴿**ئۇ مۆمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ (اللەنىڭ نېمىتىگە) شۈكۈر قىلغۇچىدۇر، ياكى (فاجىر بولۇپ يامان يولدا مېڭىپ) كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى ئۇ ياخشى يولغا مېڭىپ بەختلىك بولىدۇ ياكى گۇمراھ يولدا مېڭىپ بەختسىز بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم ئەبۇمالىك ئەشئەرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەر كىم ئۆز يولىدا ماڭىدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەيدۇ، ئۇ ئۆزىنى ھالاك قىلىدۇ ياكى ئۆزىنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزىدۇ».

* * * * * * *

إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۠ وَأَغۡلَٰلٗا وَسَعِيرًا ۝٤ إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ يَشۡرَبُونَ مِن كَأۡسٖ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝٥ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفۡجِيرًا ۝٦ يُوفُونَ بِٱلنَّذۡرِ وَيَخَافُونَ يَوۡمٗا كَانَ شَرُّهُۥ مُسۡتَطِيرٗا ۝٧ وَيُطۡعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسۡكِينٗا وَيَتِيمٗا وَأَسِيرًا ۝٨ إِنَّمَا نُطۡعِمُكُمۡ لِوَجۡهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمۡ جَزَآءٗ وَلَا شُكُورًا ۝٩ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوۡمًا عَبُوسٗا

---

[1] سۈرە مۇلك 2 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە فۇسسىلەت 17 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە بەلەد 10 ـ ئايەت.

www.munber.org

قَمۡطَرِيرٗا ﴿١٠﴾ فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمِ وَلَقَّىٰهُمۡ نَضۡرَةٗ وَسُرُورٗا ﴿١١﴾ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةٗ وَحَرِيرٗا ﴿١٢﴾

شۇبھىسىزكى، بىز كاپىرلارغا (پۈتلىرىغا سىلىنىدىغان) زەنجىرلەرنى، (بويۇنلىرىغا سىلىنىدىغان) تاقاقلارنى ۋە يېنىپ تۇرغان دوزاخنى تەييارلىدۇق[4]. ھەقىقەتەن ياخشىلار كافۇر ئارىلاشتۇرۇلغان (مەي بىلەن تولدۇرۇلغان) جامىلاردىن ئىچىدۇ[5]. (ئۇ كافۇر جەننەتتىكى بىر) بۇلاقتىن ئىتىلىپ چىققان بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللەنىڭ (ياخشى) بەندىلىرى ئىچىدۇ، ئۇ بۇلاقنى ئۇلار (خالىغان جايلىرىغا ئېقىتىپ بارالايدۇ[6]. ئۇلار ئۆز ئۈستىگە قەسەم ئىچىپ ئالغان ئىشنى ئورۇنلايدۇ ۋە دەھشىتى كەڭ دائىرىلىك بولغان كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقىدۇ[7]. ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ[8]. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «سىلەرگە بىز اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۈر تىلەپ قىلمايمىز[9]. شۇبھىسىزكى، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن مەيدانغا كەلتۈرۈلگەن ئېغىر، قاتتىق كۈندىن قورقىمىز»[10]. اللە ئۇلارنى شۇ كۈننىڭ شەررىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارنىڭ (يۈزلىرىگە) نۇر، (دىللىرىغا) خوشاللىق ئاتا قىلىدۇ[11]. ئۇلارنىڭ سەۋر ـ تاقەتلىرى ئۈچۈن اللە ئۇلارنى جەننەت بىلەن ۋە (ئۇ يەردىكى) يىپەك (لىباسلار) بىلەن مۇكاپاتلايدۇ[12].

كاپىرلارغا جازا ۋە مۆمىنلەرگە مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە بەندىلىرى ئىچىدىن ھەقتىن تانغۇچى كاپىرلارغا تەييارلىغان كىشەن ـ تاقاقلارنى ۋە جەھەننەمدىكى ئوتلارنى بايان قىلىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ چاغدا (يەنى دوزاخقا كىرگەندە) ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىدا تاقاقلار ۋە زەنجىرلەر بولىدۇ، ئۇلار قاينىقسۇغا سۆرەپ كىرىلىدۇ، ئاندىن ئوتتا كۆيدۈرۈلىدۇ﴾[1] اللە تائالا ئەنەشۇ بەختسىز كىشىلەرگە تەييارلانغان دوزاخنىڭ ئازابلىرىنى بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن ﴿**ھەقىقەتەن ياخشىلار كافۇر ئارىلاشتۇرۇلغان (مەي بىلەن تولدۇرۇلغان) جامىلاردىن ئىچىدۇ**﴾ يەنى بۇ ئايەتتىن كافۇرنىڭ ھەقىقەتەن تەنگە راھەت بېغىشلايدىغان، سوغۇق ۋە خۇش پۇراقلىق نەرسە ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. بۇ مۇكاپاتقا جەننەتتىكى باشقا ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلەر قوشۇپ بېرىلىدۇ. ھەسەنبەسرى: بۇ مەيدە كافۇرنىڭ تەمى بىلەن زەنجىبىلنىڭ پۇرىقى بىرلەشكەن دەيدۇ.

﴿**(ئۇ كافۇر جەننەتتىكى بىر) بۇلاقتىن ئىتىلىپ چىققان بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللەنىڭ (ياخشى) بەندىلىرى ئىچىدۇ، ئۇ بۇلاقنى ئۇلار (خالىغان جايلىرىغا ئېقىتىپ بارالايدۇ**﴾ يەنى بۇ مەي كافۇردىن ئارىلاشتۇرۇلۇپ ئەنە شۇ ياخشى كىشىلەرگە تەييارلانغان بۇلاقتۇر. اللە تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرى ئارىلاشتۇرۇپ ئاۋارە بولماي بۇاستە قانغىچە ئىچىدۇ. ئۇ ﴿**بۇلاقنى ئۇلار (خالىغان جايلىرىغا ئېقىتىپ بارالايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئۇنى قەسىرلەرنىڭ، ئۆيلەرنىڭ ۋە سورۇنلارنىڭ قەيەرگە بولسۇن، خالىغان جايىغا ئېقىتىپ بارالايدۇ، دەيدۇ. مۇجاھىد مۇنداق دېدى: ئۇلار ئۇ بۇلاقنى قەيەرگە ئېقىتىپ ئاپىرىپ ئىچىشنى خالسا، شۇ يەرگە ئېقىتىپ بارىدۇ. ئىكرىمە ۋە قەتادەمۇ بۇ ئايەتنى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەپسىر قىلغان. سەۋرى مۇنداق دەيدۇ: ئۇنى نەدە خالسا، شۇ يەردە ئىچەلەيدۇ.

---

[1] سۈرە غافىر 71 ــ 72 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ياخشى بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار نۆز ئۈستىگە قەسەم ئىچىپ ئالغان ئىشنى ئورۇنلايدۇ ۋە دەھشتى كەڭ دائىرىلىك بولغان كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئىسلام شەرىئىتىدە كۆرسىتىلگەن بويىچە قىلىشقا بۇيرۇلغان تائەت ـ ئىبادەتلەرنى ئورۇنلاش ئارقىلىق الله تائالاغا ئىبادەت قىلىدۇ، شۇنداقلا ئۆزلىرىگە قىلىشنى نەزىر قىلۇالغان ئەمەللەرنى قىلىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلىدۇ. نەزىر ھەققىدە ئىمام مالىك ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى الله تائالاغا ئىتائەت قىلىش يولىدا نەزىر قىلسا، ئۇ ئۇنى ئورۇندىسۇن، كىمكى الله تائالاغا ئاسىيلىق قىلىشنى نەزىر قىلسا، ئۇ ئۇنىڭدىن يانسۇن». بۇنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئۇلار قىيامەت كۈنىدە ھېسابنىڭ قاتتىق بولۇشىدىن ئەنسىرەپ الله تائالا چەكلىگەن ھارام ئىشلارنى تاشلايدۇ. قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشەتلىك قورقۇنچى ھەممە ئادەمگە ئومۇمىي بولۇپ، بۇنىڭدىن الله تائالا مەرھەمەت قىلغان كىشىلا ساقلىنالايدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا بىلەن قەسەمكى، ئۇ كۈنىنىڭ خەتىرى ئاسمان ـ زېمىننى قاپلاپ كېتىدۇ.

﴿**ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ**﴾ مۇجاھىد ۋە مۇقاتىل بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار تاماقنى شۇنداق ئېھتىياجلىق ۋە ئۇنى يېيىشكە تەقەززا بولۇپ، ئېنتىلىدىغان تۇرۇپ ئۇنى باشقىلارغا يېگۈزىدۇ. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلغان. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله نى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش ـ ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە (يەنى پۇل ـ مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازاتلىققا ئېرىشىشىگە پۇل ـ مال ياردەم بېرىش، نامىاز ئوقۇش، زاكات بېرىش﴾[1] ﴿ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى مالليرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەدىقە قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشەلمەيسىلەر﴾[2].

ئىمام بۇخارىنىڭ ھەدىسىدە مۇنداق دەپ كەلگەن: «سەدىقىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى سېنىڭ تېنىڭ ساغلام، شۇنداقلا بايلىقنى كۆزلەپ ئۇنىڭغا ھېرىس بولۇپ تۇرغان ۋە نامراتلىقتىن قورقۇپ تۇرغان چاغدا قىلغان سەدىقىدۇر». يەنى مالغا ئامراق، ھېرىسمەن ۋە ئۇنىڭغا موھتاج بولۇپ تۇرغان چېغىڭدا قىلغان سەدىقىدۇر.

﴿**ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ**﴾ يېتىم ۋە مىسكىن توغرۇلۇق يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق. ئەسىر ھەققىدە سەئىد ئىبنى جۇبەير، ھەسەن، زەھھاك قاتارلىق ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: بۇ "ئەسىر" دېگەن سۆزدىن مۇسۇلمان ئەسىر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى ئابباس: ئەينى چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەسىرلىرى مۇشرىكلاردىن ئىبارەت ئىدى، دەيدۇ. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارنى بەدرى كۈنى قولغا چۈشكەن ئەسىرلەرنى ئىززەتلەشكە بۇيرۇدى. شۇڭا ساھابىلار تاماق يېگەندە ئالدى بىلەن ئەسىرلەرگە تاماق بەرگەن.

ئىكرىمە: بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان "ئەسىر" دېگەن سۆزدىن قۇللار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. ئىبنى جەرىر: بۇ ئايەت مۇسۇلمان ۋە مۇشرىكلارغا ئومۇمەن قارىتىلغانلىقى ئۈچۈن قۇللارمۇ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ، دەپ قارىدى.

---

[1] سۈرە بەقەرە 177 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئال ئىمران 92 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەتا، ھەسسەن ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇرغۇن ھەدىسلەردە قۇللارغا ياخشىلىق قىلىشنى بۇيرۇغان. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاخىرقى ۋەسىيەتلىرىدە مۇنداق دېگەن: «مەن سىلەرگە نامازغا ۋە قول ئاستىدىكى قۇللارغا كۆڭۈل بۆلۈشۈڭلارنى تاپىلايمەن». مۇجاھىد: ئايەتتىكى "ئەسىر" دېگەن سۆزدىن مەھبۇسلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار ئېيتىدۇ) : سىلەرگە بىز اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۇر تەلەپ قىلمايمىز**﴾ بۇ ئايەتتە دېمەكچى بولغان مەزمۇن: ئۇلار تاماقنى شۇنداق ئېھتىياجلىق تۇرۇپ: اللە نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ئەسىرلەرگە تاماق بېرىدۇ ۋە ئۇلارغا: بىز پەقەت اللە نىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپلا سىلەرگە تاماق بېرىمىز، سىلەرنىڭ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا بىزگە رەھمەت ئېيتىشىڭلارنى تاما قىلمايمىز، دەيدۇ.

مۇجاھىد ۋە سەئىد ئىبنى جۇبەير بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئايەتتىكى سۆزنى ئۆز تىللىرى بىلەن ئېيتمىدى. لېكىن اللە ئۇلارنىڭ دىلىدىكىنى بىلگەچكە مۇشۇنداق ئىش قىلغۇچىنىڭ رىغبەتلىنىشى ئۈچۈن ئۇلارنى ئەنە شۇنداق مەدھىيىلىدى.

﴿**شۇبھىسىزكى، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن مەيدانغا كەلتۈرۈلگەن ئېغىر، قاتتىق كۈندىن قورقىمىز**﴾ يەنى بىز بۇ ياخشىلىقنى پەقەت اللە بىزگە مەرھەمەت قىلارمىكىن، ئېغىر ۋە قاتتىق كۈندە بىزگە مېھرى ـ شەپقەت قىلارمىكىن، دېگەن ئۈمىد بىلەن قىلىمىز. بۇ ئايەت ھەققىدە ئىكرىمە ۋە باشقىلار ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىيامەت كۈنى كاپىر ئۇ كۈننىڭ قاتتىقلىقىدىن قوشۇمىسىنى شۇنداق تۇرىدۇكى، ئۇنىڭدىن قوغۇشۇندەك تەر ئاقىدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە قەتادە: ئۇ كۈندە دەھشەتتىن چىرايلار تۇرۇلىدۇ. يەنى كاپىرلارنىڭ قوشۇمىسى ۋە پىشانىسى قاتتىق تۇرىلىدۇ.

جەننەت ئەھلىگە بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە نېمەتلەرنىڭ بەزى تەپسىلاتلىرى توغرىسىدا

﴿**اللە ئۇلارنى شۇ كۈننىڭ شەررىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارنىڭ (يۈزلىرىگە) نۇر، (دىللىرىغا) خوشاللىق ئاتا قىلىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنى ھەسەنبەسرى، قەتادە، ئەبۇئالىيە ۋە رەبىئ ئىبنى ئەنەس قاتارلىقلار: ئۇلار قورققان نەرسىدىن اللە ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ چىرايلىرىغا خۇشاللىق، كۆڭۈللىرىگە خۇرسەنلىك ئاتا قىلىدۇ. دەپ تەپسىر قىلغان. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەردىن نۇر، كۈلكە ۋە خۇشال ـ خۇراملىق يېغىپ تۇرىدۇ﴾[1] بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، دىل خۇرسەن بولسا، چىرايى نۇرلىنىدۇ.

كەئىب ئىبنى مالىك رىۋايەت قىلغان ئۇزۇن بىر ھەدىستە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇشال بولسا چىرايى نۇرلىنىپ خۇددى تولۇن ئاينىڭ بىر پارچىسىدەك بولۇپ كېتەتتى، دېيىلگەن. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قېشىمغا چىرايى نۇرلانغان ھالدا خۇشال كىرىپ كەلدى، دەپ بايان قىلغان.

﴿**ئۇلارنىڭ سەۋر ـ تاقەتلىرى ئۈچۈن اللە ئۇلارنى جەننەت بىلەن ۋە (ئۇ يەردىكى) يىپەك (لىباسلار) بىلەن مۇكاپاتلايدۇ**﴾ يەنى ئۇلارغا ئۇلارنىڭ دۇنيادا ھاۋايى ـ ھەۋەس ۋە شەھۋەتلىرىگە بېرىلمەي، تائەت ـ ئىبادەت يولىدا يەتكەن جاپا ـ مۇشەققەتلەرگە چىداپ سەۋر قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن

[1] سۈرە ئەبەسە 38 ـــ 39 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

نېمەتلەرنى ئاتا قىلىپ، ئۇلارنى جەننەتكە جايلاشتۇردى. ئۇلارنى كەڭ، ياخشى، ئازادە ئۆيلەرگە، راھەت تۇرمۇش ۋە چىرايلىق كىيىملەرگە ئېرىشتۈردى.

* * * * * * *

مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۠ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَـٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ وَحُلُّوٓا۟ أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَـٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

ئۇلار جەننەتتە تەختلەرگە يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ، ئۇلار جەننەتتە قاتتىق ئىسسىقنىمۇ، قاتتىق سوغۇقنىمۇ كۆرمەيدۇ[13]. جەننەتتىكى (دەرەخلەرنىڭ) سايىلىرى ئۇلارغا يېقىندۇر، جەننەتنىڭ مېۋىلىرىنى ئۈزۈش ئۇلارغا ئاسان قىلىنىدۇ[14]. ئۇلارغا (تاماق قاچىلانغان) كۈمۈش تەخسىلەر، (مەي تولدۇرۇلغان) كۈمۈشتىن ياسالغان (شىشىدەك سۈزۈك) جاملار ئايلاندۇرۇپ سۇنۇلۇپ تۇرىدۇ، (ساقىيلار، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ) لايىق ئۆلچەيدۇ (يەنى ئىچكۈچىلەرنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپمۇ قالمايدۇ، كېمىپمۇ قالمايدۇ[15]. ئۇلار يەنە جەننەتتە زەنجىبىل ئارىلاشتۇرۇلغان جام بىلەن (يەنى جامدىكى مەي بىلەن) سۇغىرىلىدۇ[17]. جەننەتتە سەلسەبىل دەپ ئاتىلىدىغان بىر بۇلاقمۇ بار[18]. قېرىمايدىغان غىلمانلار نۆۋەت بىلەن ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنى كۆرگەن چېغىڭدا (ئۇلارنىڭ گۈزەللىكى، سۈزۈكلىكى ۋە نۇرلۇقلىقىغا قاراپ) ئۇلارنى تېرىلىپ كەتكەن مەرۋايىتمىكىن دەپ قالىسەن[19]. قاچانكى سەن قارايدىغان بولساڭ، بۇ يەردە (تەسۋىرلەپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان) نېمەتلەرنى ۋە كاتتا پادىشاھلىقنى كۆرىسەن[20]. ئۇلارنىڭ ئۈستىدە يۇپقا يېپەك ۋە قېلىن يېپەكتىن (تەييارلانغان) يېشىل كىيىملەر بولىدۇ، (ئۇلار) كۈمۈش ئۈزۈكلەرنى تاقايدۇ، پەرۋەردىگارى ئۇلارنى پاك شاراب بىلەن سۇغىرىدۇ[21]. شۇبھىسىزكى، بۇ سىلەرگە بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر، سىلەرنىڭ مېھنىتىڭلار قوبۇل بولدى[22].

جەننەتتىكى ئازادە تەختلەر ۋە سوغۇقمۇ ئەمەس، ئىسسىقمۇ ئەمەس يېقىملىق ھاۋا توغرىسىدا

﴿**ئۇلار جەننەتتە تەختلەرگە يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ، ئۇلار جەننەتتە قاتتىق ئىسسىقنىمۇ، قاتتىق سوغۇقنىمۇ كۆرمەيدۇ**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە جەننەت ئەھلىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئۇلارغا ئاتا قىلغان كاتتا نېمەتلەرنى بايان قىلدى. بۇ ھەقتە سۈرە سەففاتتا تەپسىلىي بايان قىلىندى. تەختلەردە زادى قايسى شەكىلدە ئولتۇرۇش مەسىلىسى ھەققىدىكى تالاش - تارتىشلارمۇ يۇقىرىدا ئايەتكە مەزمۇنداش ئايەتلەرنىڭ تەپسىرلىرىدە بايان قىلىنغان ئىدى.

www.munber.org

بۇ تەختلەر سايىۋەنلىك تەختلەردۇر. ئۇلار ئادەمنىڭ ئىچىنى قاتتىق سىقىدىغان ئىسسىقنىمۇ ياكى توڭلىتىدىغان سوغۇقنىمۇ كۆرمەيدۇ. چۈنكى، جەننەتتە ناھايىتى يېقىملىق بىر خىل ھاۋا باردۇر، ئۇلار ئۇنىڭدىن يۆتكىلىشنىمۇ خالىمايدۇ.

دەرەخ شاخلىرىنىڭ ۋە مېۋىلىرىنىڭ يېقىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**جەننەتتىكى (دەرەخلەرنىڭ) سايىلىرى ئۇلارغا يېقىندۇر، جەننەتنىڭ مېۋىلىرىنى ئۈزۈش ئۇلارغا ئاسان قىلىنىدۇ**﴾ يەنى جەننەتتە دەرەخ شاخلىرى سايە تاشلاپ تۇرىدۇ. مېۋىلىرى بولسا قول يەتكۈدەك يەردە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. ئۇلار خالىغان ۋاقىتتا مېۋىلەرنى ئۈزمەكچى بولسا، خۇددى ئىتائەتچان ئاڭلىغۇچىدەك شاخلىرى ئېگىلىپ مېۋىلىرى ئۇلارغا يېقىنلىشىدۇ.

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئورنىدىن تۇرسا ئۇلارنىڭ باش تەرىپىدىكى مېۋىمۇ مەلۇم مىقدارىدا كۆتۈرۈلىدۇ. ئولتۇرسا پەسلەيدۇ. ئەگەر ئۇلار يانپاشلاپ ياتسا، مېۋىلەر ئۇلارنىڭ قولى يەتكۈدەك مىقدارىدا پەسلەيدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار مېۋىلەرنى ئۈزگەندە تىكەنلەر توسالغۇ بولمايدۇ ۋە مېۋىلەر قوللاردىن يىراقلاپ كەتمەيدۇ.

كۈمۈش تەخسە ۋە قەدەھلەر توغرىسىدا

﴿**ئۇلارغا (تاماق قاچىلانغان) كۈمۈش تەخسىلەر، (مەي تولدۇرۇلغان) كۈمۈشتىن ياسالغان (شىشىدەك سۈزۈك) جاملار ئايلاندۇرۇپ سۇنۇلۇپ تۇرىدۇ، (ساقىيلار، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ) لايىق ئۆلچەيدۇ (يەنى ئىچكۈچىلەرنىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپمۇ قالمايدۇ، كېمىپمۇ قالمايدۇ)**﴾ يەنى خىزمەتچىلەر تاماقلارنى، يېمەكلىكلەرنى كۈمۈش تەخسىلەردە، شارابلارنى كۈمۈش قەدەھلەردە كۆتۈرۈپ ئايلىنىپ يۈرىدۇ. گەرچە بۇ قەدەھلەر كۈمۈشتىن بولغان بولسىمۇ، ئۇ ئەينەككە ئوخشاش سۈزۈك بولغانلىقتىن ئىچىدىكى شارابلارنىڭ رەڭگى كۆرىنىپ تۇرىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش قەدەھلەر دۇنيادا تېپىلمايدۇ. جەننەت ئەھلىگە بېرىلىدىغان تائام ۋە شارابلار ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىغا قارىتا، ئارتۇقمۇ ئەمەس ياكى كەممۇ ئەمەس قىلىپ تەييارلانغان بولىدۇ.

بۇ ئايەتنى ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇسالىھ، قەتادە، ئىبنى ئەبزا، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيد، قەتادە، شەئبىي، ئىبنى زەيد، ئىبنى جەرىر ۋە باشقىلار يۇقىرىقىدەك تەپسىر قىلغان. بۇ ئايەت جەننەت ئەھلىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىنىدىغانلىقى ۋە ھۆرمەت قىلىنىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

زەنجىبىل ۋە سەلسەبىلنىڭ شارابى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار يەنە جەننەتتە زەنجىبىل ئارىلاشتۇرۇلغان جام بىلەن (يەنى جامدىكى مەي بىلەن) سۇغىرىلىدۇ**﴾ يەنى جەننەت ئەھلى قەدەھلەردە زەنجىبىل ئارىلاشتۇرۇلغان شارابلار بىلەن سۇغىرىلىدۇ. ئۇلار بەزىدە كافۇر ئارىلاشتۇرۇلۇپ سۇۋۇتۇلغان سۇلارنى ئىچسە، بەزىدە زەنجىبىل ئارىلاشتۇرۇلغان ئىسسىق شارابلارنى ئىچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ مىجەزلىرى مۆتىدىللىشىدۇ. بۇ ياخشى بەندىلەرگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتتۇر. ئەمما اللە تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرى بۇ ئىككى خىل شارابتىن خالىغان ۋاقىتتا ئىچىدۇ. قەتادە ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن.

www.munber.org

الله تائالا يۇقىرىدا ﴿(ئۇ كافۇر جەننەتتىكى بىر) بۇلاقتىن ئىبتىلىپ چىققان بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللەنىڭ (ياخشى) بەندىلىرى ئىچىدۇ﴾[1] دەپ بايان قىلدى. بۇ يەردە بولسا ﴿**جەننەتتە سەلسەبىل دەپ ئاتىلىدىغان بىر بۇلاقمۇ بار**﴾ دەپ بايان قىلدى. يەنى زەنجىبىل جەننەتتىكى بىر بۇلاق بولۇپ، ئۇ يەنە سەلسەبىل دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئىكرىمە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: سەلسەبىل جەننەتتىكى بىر بۇلاقنىڭ ئىسمىدۇر. مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: ئۇ بۇلاق تىنچ ۋە تېز ئاققانلىقى ئۈچۈن سەلسەبىل دەپ ئاتالدى.

جەننەتتىكى خىزمەتچىلەر توغرىسىدا

﴿**قېرىماي ھەمىشە ياش تۇرىدىغان غىلمانلار نۆۋەت بىلەن ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنى كۆرگەن چېغىڭدا (ئۇلارنىڭ گۈزەللىكى، سۈزۈكلىكى ۋە نۇرلۇقلىقىغا قاراپ) ئۇلارنى تېرىلىپ كەتكەن مەرۋايىتمىكىن دەپ قالىسەن**﴾ يەنى جەننەت ئەھلىنىڭ ئەتراپىدا ئۇلارغا خىزمەت قىلىدىغان، يېشى ئۆزگەرمەيدىغان بىر خىل ياشتىكى جەننەت مۇلازىملىرى ئايلىنىپ يۈرىدۇ. ئۇلار خىزمەت قىلىشقا مۇناسىپ بولغان، ئايىغى چاققان كېچىك باللار بولۇپ خوجايىنلىرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تارقىلىپ يۈرىدىغانلىقى، سانىنىڭ كۆپلۈكى، يۈزلىرىنىڭ نۇرلۇقلىقى، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ يارىشىملىقى ۋە تاقىغان زىبۇ ـ زىننەتلىرىنىڭ گۈزەللىكى، ئۇلارنى كۆرگەن كىشىنى خۇددى چېچىلغان مەرۋايىتنى كۆرگەندەك تۇيغۇغا كەلتۈرىدۇ. بۇ ئايەتتىكى ئوخشىتىش ئىنتايىن ياخشى بولغان ئوخشىتىشتۇر.

﴿**قاچانكى سەن قارايدىغان بولساڭ، بۇ يەردە (تەسۋىرلەپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان) نېمەتلەرنى ۋە كاتتا پادىشاھلىقنى كۆرىسەن**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! جەننەتتە بېرىلگەن ئۇ نېمەتلەرنى ۋە خۇشاللىقلارنى كۆرىدىغان بولساڭ، ئۇ يەردە اللە نىڭ كاتتا بىر دۆلىتىنى كۆرگەن بولىسەن. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «اللە تائالا دوزاختىن ئەڭ ئاخىرىدا چىقىپ جەننەتكە ئەڭ ئاخىرىدا كىرىدىغان كىشىگە مۇنداق دەيدۇ: ساڭا دۇنيادەك يەنە ئۇنىڭ ئون ھەسسىسىدەك مۇكاپات بار». جەننەتكە كىرىدىغان ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ئادەمگە اللە تائالانىڭ بېرىدىغان مۇكاپاتى بۇ بولسا، اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى دەرىجىگە ۋە كاتتا نېسىۋىگە ئىگە ئادەمنىڭ ئېرىشىدىغان مۇكاپاتىنى تەسەۋۋۇر قىلالامسەن؟

كىيىم ـ كېچەكلەر ۋە زىبۇ ـ زىننەتلەر توغرىسىدا

﴿**ئۇلارنىڭ ئۈچىسىدا يۇپقا يىپەك ۋە قېلىن يىپەكتىن (تەييارلانغان) يېشىل كىيىملەر بولىدۇ**﴾ يەنى جەننەت ئەھلىنىڭ كىيىمى يىپەكتىن بولۇپ، ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى، ئىچ كىيىمگە ئىشلىتىلىدىغان ئالىي دەرىجىلىك نېپىز يىپەك رەختتۇر. يەنە بىرى، تاشقى كىيىم ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان پارقىراپ تۇرىدىغان قېلىن يىپەك رەختتۇر.

﴿**(ئۇلار) كۈمۈش ئۈزۈكلەرنى تاقايدۇ**﴾ بۇ ياخشى كىشىلەرگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتتۇر. ئەمما اللە نىڭ يېقىن بەندىلىرى خۇددى اللە تائالا ئېيتقاندەك ﴿ئۇلار جەننەتلەردە ئالتۇن بىلەيزۈكلەرنى، مەرۋايىتلارنى تاقايدۇ، ئۇلارنىڭ كىيىمى يىپەكتىن بولىدۇ﴾[2] اللە يىپەك بىلەن زىبۇ ـ زىننەت قاتارلىق تاشقى زىننەتنى بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەرۋەردىگارى ئۇلارنى پاك شاراب بىلەن**

---

[1] سۈرە ئىنسان 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە فاتىر 33 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

سۇغىرىدۇ﴾ يەنى الله بۇ شاراب بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرىغا ئورناپ كەتكەن ھەسەتخورلۇق، ئىچى يامانلىق، خىيانەت، ئازار بېرىش ۋە باشقا يامان ئىللەتلەردىن تازىلايدۇ.

مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: جەننەت ئەھلى جەننەت دەرۋازىسى ئالدىغا بارغاندا، ئۇ يەردە ئىككى بۇلاقنى كۆرىدۇ. ئۇلار خۇددى الله ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە سالغاندەكلا ئۇنىڭ بىرىدىن سۇ ئىچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى يامان ئىللەتلەرنى تازىلايدۇ. ئاندىن كېيىن ئىككىنچى بۇلاقنىڭ سۈيىدە يۇيۇنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ تاشقى قىياپىتى چىرايلىق سۈپەتكە ئىگە بولىدۇ. الله تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتتە ئۇلارنىڭ تاشقى ۋە ئىچكى ئەھۋاللىرىنى بايان قىلدى.

﴿**شۇبھىسىزكى، بۇ سىلەرگە بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر، سىلەرنىڭ مېھنىتىڭلار قوبۇل بولدى**﴾ يەنى ئۇلارغا ئۇلارنى ھۆرمەتلەش ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن ئەنە شۇنداق سۆزلەر قىلىنىدۇ. الله تۆۋەندىكى ئايەتلەردە ئۇلارغا مۇنداق دېيىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ: ﴿(ئۇلارغا) «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال ـ خۇرام يەڭلار، ئىچىڭلار» دېيىلدۇ﴾[1] ﴿ئۇلارغا: «قىلغان ئەمەلىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە بېرىلگەن جەننەت مانا مۇشۇ» دەپ نىدا قىلىنىدۇ (يەنى پەرىشتىلەر شۇنداق دەپ نىدا قىلىدۇ)﴾[2] ﴿**سىلەرنىڭ مېھنىتىڭلار قوبۇل بولدى**﴾ يەنى الله تائالا سىلەرنىڭ ئاز ئەمەلىڭلارغا كۆپ مۇكاپات بەردى.

* * * * * * *

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًۢا ﴿٣١﴾

(ئى مۇھەممەد!) ھەقىقەتەن بىز ساڭا قۇرئاننى بۆلۈپ ـ بۆلۈپ نازىل قىلدۇق[23]. سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلغىن، سەن ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھېچبىر گۇناھكارغا ياكى كۇفرىلىق قىلغۇچىغا بويسۇنمىغىن[24]. ئەتىگەن ـ ئاخشامدا پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد قىلغىن (يەنى نامازئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭغا كۆپ تائەت ـ ئىبادەت قىلغىن)[25]. كېچىنىڭ ئاز قىسمىدا ئۇنىڭغا سەجدە قىل، كۆپ قىسمىدا ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيت[26]. شۇبھىسىزكى، بۇلار (يەنى مۇشرىكلار) دۇنيانى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق بىلىدۇ، كەلگۈسىدىكى قىيىن بىر كۈنكە (يەنى قىيامەتكە) سەل قارايدۇ[27]. بىز ئۇلارنى يارىتتۇق، ئۇلارنىڭ بەدىنىنى مەزمۇت قىلدۇق، ئەگەر بىز خالىساق (ئۇلارنى ھالاك قىلىپ

---

[1] سۈرە ھاققە 24 ـ ئايەت.

[2] سۈرە ئەئرافى 43 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئورنىغا ئۇلارغا ئوخشاش باشقا ئادەملەرنى دەسستەتتۇق[28]. شۇبھىسىزكى، بۇ (ئايەتلەر) ۋەز ـ نەسىھەتتۇر (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يېتىدىغان يولنى تۇتسۇن[29]. پەقەت الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى ھەممە ئىش الله‌نىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر). الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[30]. الله خالىغان ئادەمنى رەھمىتىنىڭ دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ. الله زالىملارغا قاتتىق ئازابنى تەييارلىدى[31].

قۇرئاننىڭ چۈشۈرۈلگەنلىكى، سەۋر قىلىشقا ۋە الله تائالانى زىكر قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئۇلۇغ قۇرئاننى بۆلۈپ ـ بۆلۈپ نازىل قىلغانلىقىنى ئەسلەتكەندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلغىن، سەن ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھېچبىر گۇناھكارغا ياكى كۇفرىلىق قىلغۇچىغا بويسۇنمىغىن**﴾ يەنى ساڭا نازىل قىلغان قۇرئان بىلەن سېنى قانداق ئىززەتلىگەن بولسام، سەنمۇ پەرۋەردىگارىڭنىڭ قازا ۋە قەدىرىگە شۇنداق سەۋر قىلغىن. بىلگىنكى، ئۇ سېنى ئەڭ چىرايلىق رەۋىشتە پەرۋىش قىلىدۇ. كاپىرلار ۋە مۇناپىقلار ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاندىن سېنى توسۇپ قالماقچى بولسا، سەن ئۇلارغا ھەرگىزمۇ بويسۇنما. ئەكسىچە پەرۋەردىگارىڭ ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننى يەتكۈزۈشتە چىڭ تۇرغىن. دەۋەت قىلىشتا الله تائالاغا تەۋەككۈل قىلغىن. چۈنكى الله سېنى كىشىلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلايدۇ.

﴿**ئەتىگەن ـ ئاخشامدا پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد قىلغىن (يەنى نامىاز ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭغا كۆپ تائەت ـ ئىبادەت قىلغىن**﴾ يەنى كۈندۈزنىڭ ئەتىگەن تەرىپىدە ۋە ئاخىرىدا پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد قىلغىن. ﴿**كېچىنىڭ ئاز قىسمىدا ئۇنىڭغا سەجدە قىل، كۆپ قىسمىدا ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيت**﴾ ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (نامىاز ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيىلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۈيۈك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەقتۇر﴾[1] ﴿ ئى كىيىمگە يۆگىنۇۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە نامىاز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئۇچۇق) ئوقۇغىن﴾[2].

دۇنياغا بېرىلىشنى ئەيىبلەش ۋە قىيامەت كۈنىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا

الله تائالا كاپىرلارنى ۋە كاپىرلارغا ئوخشاش پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن دۇنياغا بېرىلىپ ئاخىرەتنى كۆزلىمەي يۈرگەنلەرنى قاتتىق ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بۇلار (يەنى مۇشرىكلار) دۇنيانى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق بىلىدۇ، كەلگۈسىدىكى قىيىن بىر كۈنگە (يەنى قىيامەتكە) سەل قارايدۇ. بىز ئۇلارنى ياراتتۇق، ئۇلارنىڭ بەدىنىنى مەزمۇت قىلدۇق، ئەگەر بىز خالىساق (ئۇلارنى ھالاك قىلىپ ئورنىغا ئۇلارغا ئوخشاش باشقا ئادەملەرنى دەسستەتتۇق**﴾ يەنى بىز خالىساق، ئۇلارنى قىيامەت كۈنىدە قايتا تىرىلدۈرۈپ، ئۇلارنى ئالماشتۇرۇپ باشقا بىر مەخلۇق قىلىپ يارىتىمىز. دەسلەپتە بار بولۇش قايتا تىرىلدۈرۈلىدىغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر.

---

[1] سۈرە ئىسرا 79 ـ ئايەت.

[2] ـ سۈرە مۇزەممىل 1 ــ 4 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئىبنى زەيد ۋە ئىبنى جەرىر بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: بىز خالىساق، ئۇلارنىڭ ئورنىغا باشقا بىر قەۋمنى يارىتىمىز دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئىنسانلار! ئەگەر الله خالىسا، سىلەرنى يوق قىلىپ ئورنۇڭلارغا باشقىلارنى كەلتۈرىدۇ، الله بۇنىڭغا قادىردۇر﴾[1] ﴿ئەگەر الله خالىسا، سىلەرنى ھالاك قىلىپ (ئورنۇڭلارغا) يېڭى بىر خەلقنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ اللەغا قىيىن ئەمەس﴾[2].

الله نىڭ پېتەكلىشى بىلەن قۇرئاننىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ھىدايەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**شۇبھىسىزكى، بۇ (ئايەتلەر) ۋەز ـ نەسىھەتتۇر (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يەتكۈزىدىغان يولنى تۇتسۇن**﴾ يەنى بۇ سۈرە قۇرئان بىلەن ھىدايەت تېپىشنى خالىغان كىشىگە ۋەز ـ نەسىھەتتۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر ئۇلار الله غا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنسە ۋە الله ئۆزلىرىگە بەرگەن مالدىن سەرپ قىلسا، ئۇلارغا نېمە زىيىنى بولاتتى؟ الله ئۇلارنى ئوبدان بىلىدۇ (قىلمىشىغا قاراپ جازالايدۇ)﴾[3].

﴿**پەقەت الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى ھەممە ئىش اللەنىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر)**﴾ يەنى ھېچكىم ئۆزىنى ئۆزى ھىدايەتكە باشلىيالمايدۇ. ئۆزلىكىدىن ئىمان ئېيتالمايدۇ. ئۆزىگە ئۆزى مەنپەئەت كەلتۈرەلمەيدۇ.

﴿**الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله ھىدايەتكە لايىقلارنى بىلىپ، ئۇلارغا ھىدايەت يولىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. سەۋەبلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئازغۇنلۇققا لايىقلارنى ھىدايەتتىن يىراق قىلىدۇ. بۇنداق قىلىشتا الله تائالانىڭ يېتەرلىك ھېكمىتى ۋە ئېنىق ھۆججەت ـ پاكىتى باردۇر.

﴿**الله خالىغان ئادەمنى رەھمىتىنىڭ دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ. الله زالىملارغا قاتتىق ئازابنى تەييارلىدى**﴾ يەنى الله تائالا خالىغان كىشىنى ھىدايەتكە باشلايدۇ. خالىغان كىشىنى ئازدۇرىدۇ. الله ھىدايەت قىلغان كىشىنى ھېچكىم ئازدۇرالمايدۇ. الله ئازدۇرغان كىشىنى ھېچكىم ھىدايەتكە باشلىيالمايدۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئىنسانىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله غا خاستۇر.

---

[1] سۈرە نىسا 33 ـ ئايەت.
[2] سۈرە فاتىر 16 ـــ 17 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە نىسا 39 ـ ئايەت.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇرسەلات | 50 ئايەت

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈشىنىڭ ۋە ئۇنى نامازشامدا ئوقۇشنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىللەن بىللە مىنا تېغىدا بىر ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە ئىدۇق. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا مۇرسەلات سۈرىسى چۈشتى. كېيىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ سۈرىنى ئوقۇدى. مەن بۇ سۈرىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇز ئاغزىدىن ئۆگىنۋالدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ سۈرىنى ئوقۇۋاتقاندا بىر يىلان بىز تەرەپكە تۆيۈقسىز سەكرەپ چۈشتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنى ئۆلتۈرۈڭلار» دېدى. بىز ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ تېزلا ھەرىكەت قىلدۇق. لېكىن ئۇ قېچىپ كەتتى. ئاندىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «خۇددى سىلەر ئۇنىڭ يامانلىقىدىن ساقلىنىپ قالغىنىڭلاردەك، ئۇمۇ سىلەرنىڭ يامانلىقىڭلاردىن ساقلىنىپ قالدى» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىمۇ ئەئمەشتىن رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئابباسنىڭ ئانىسى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇرسەلات سۈرىسىنى نامازشامدا ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىغان ئىكەن.

ئىمام مالىك، ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەزلىنىڭ ئانىسى پەزلىنىڭ مۇرسەلات سۈرىسىنى ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا: ئى ئوغلۇم! سەن بۇ سۈرىنى ئوقۇپ، ماڭا مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۈرىنى نامازشامدا ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئاڭلىغانلىقىمنى ئەسلەتتىڭ، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ ئىمام مالىكتىن رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَٱلْعَٰصِفَٰتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْفَٰرِقَٰتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُلْقِيَٰتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَىِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ ٱلْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

www.munber.org

ئارقىمۇئارقا چىققۇچى (لەرزان) شامالالر بىلەن قەسەمكى[1]. قاتتىق چىققۇچى بورانلار بىلەن قەسەمكى[2]. (بۇلۇتلارنى الله خالىغان تەرەپلەرگە) تارقاتقۇچى شامالالر بىلەن قەسەمكى[3]. (ھەق بىلەن باتىلنىڭ، ھارام بىلەن ھالالنىڭ) ئايرىسنى ئايرىغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[4]. (بەندىلەرگە) ئۆزرە (قالدۇرماسلىق) ياكى (اللەنىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھىينى (پەيغەمبەرلەرگە) ئېلىپ چۈشكۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[5-6]. (ئى مەككە كۇففارلىرى!) سىلەر ئاگاھلاندۇرۇلغان ئىش (يەنى قىيامەت، ھېساب ۋە جازا) چوقۇم مەيدانغا كەلگۈچىدۇر[7]. يۇلتۇزلارنىڭ (نۇرى) ئۆچۈرۈلگەن چاغدا[8]. ئاسمان يېرىلغان چاغدا[9]. تاغلار تىتىلىپ (شامالدا ئۇچۇپ يۈرگەن زەررىلەردەك) ئۇچۇپ يۈرگەن چاغدا[10]. پەيغەمبەرلەرگە (ئۇلار بىلەن ئۇممەتلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىشقا) ۋاقىت بەلگىلەنگەن چاغدا (ۋەدە قىلىنغان قىيامەت مەيدانغا كېلىدۇ)[11]. (پەيغەمبەرلەرنىڭ قەۋملىرىگە ئائىت ئىشلار) قايسى بۇيۇك كۈنگە كېچىكتۈرۈلدى؟[12]. خالايىقنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈن ئۈچۈن (تەخىر قىلىندى)[13]. ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈننىڭ نېمىلىكىنى (يەنى ئۇنىڭ دەھشىتىنى) قانداق بىلەلەيسەن؟[14]. بۇ كۈننە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![15].

الله تائالانىڭ قىيامەت كۈنىنىڭ مەيدانغا كېلىشىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ ئۆزىنىڭ بىر تۈركۈم مەخلۇقاتلىرى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئارقىمۇئارقا چىققۇچى (لەرزان) شامالالر بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەبۇھۇرەيرەدىن: بۇ ئايەتتىن شامالالر ئەمەس، پەرىشتىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. مەسرۇق، ئەبۇزۇھا، مۇجاھىد، سۇددى ۋە رەبىئ ئىبنى ئەنەس قاتارلىقلارمۇ: بۇ ئايەتتىن شامالالر ئەمەس، پەرىشتىلەر مەقسەت قىلىنىدۇ، دېدى. ئەبۇسالھنىڭ: بۇ ئايەتتىن شامالالر ئەمەس پەيغەمبەرلەر مەقسەت قىلىنىدۇ، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندى. يەنە بىر رىۋايەتتە ئەبۇسالھ: بۇ ئايەتتىن پەرىشتىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

ئەبۇسالھ يەنە الله تائالانىڭ: ﴿**قاتتىق چىققۇچى بورانلار بىلەن قەسەمكى، (بۇلۇتلارنى الله خالىغان تەرەپلەرگە) تارقاتقۇچى شامالالر بىلەن قەسەمكى. (ھەق بىلەن باتىلنىڭ، ھارام بىلەن ھالالنىڭ) ئايرىسنى ئايرىغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى. (بەندىلەرگە) ئۆزرە (قالدۇرماسلىق) ياكى (اللەنىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھىينى (پەيغەمبەرلەرگە) ئېلىپ چۈشكۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن. ئايەتلىرىدە بايان قىلىنغان بورانلار ۋە شامالالردىن بورانلار ۋە شامالالر ئەمەس شۇنداق ئىشلارغا مەسئۇل پەرىشتىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.[1]

سەۋرى ئەبۇئۇبەيدىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى مەسئۇددىن الله تائالانىڭ: ﴿**ئارقىمۇئارقا چىققۇچى (لەرزان) شامالالر بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىنى سورىدىم. ئىبنى مەسئۇد: بۇ ئايەتتىن شامالالر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. شۇنىڭدەك ئىبنى مەسئۇد يەنە الله تائالانىڭ: ﴿**قاتتىق چىققۇچى بورانلار بىلەن قەسەمكى، (بۇلۇتلارنى الله خالىغان تەرەپلەرگە) تارقاتقۇچى شامالالر بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتلىرىدىنمۇ بوران ۋە شامالالر مەقسەت قىلىنىدۇ، دېدى. بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ ئىبنى مەسئۇدقا ئوخشاش بايان قىلدى.

---

[1] قۇرئاننىڭ تەرجىمىسىدە بوران ۋە شامالالر دەپ تەرجىمە قىلىنغان، ئايەتلەرنىڭ ئەرەبچە لەۋزى ئەسلىدە بوران ۋە شامال دېگەن مەنىلەرنى بىرىدىغان لەۋزىنىڭ ئۆزى ئەمەس. بۇ لەۋزىلەر بولسا، بۇلاردىن بوران ۋە شامال ياكى پەرىشتىلەر دېگەن مەنىلەرنى بېرىش ئېھتىمالى بولغان لەۋزىلەردۇر. شۇڭا بۇ لەۋزىلەردىن بەزى ئالىملار: بوران ۋە شامال دېگەن مەنانى چۈشەنسە، بەزى ئالىملار: پەرىشتە دېگەن مەنانى چۈشەنگەن.

www.munber.org

ئىبنى جەرىر بولسا ئىبنى مەسئۇد ۋە باشقىلارغا ئوخشاش الله تائالانىڭ: ﴿**قاتتىق چىققۇچى بورانلار بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتتىدىن بوراننىڭ كۆزدە تۆتۈلىدىغانلىقىنى جەزملەشتۈردى. ئەمما الله تائالانىڭ: ﴿**(بۇلۇتلارنى الله خالىغان تەرەپلەرگە) تارقاتقۇچى شامالار بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتتىدىن پەرىشتىلەرنىڭ ياكى شامالارنىڭ كۆزدە تۆتۈلىدىغانلىقى ھەققىدە بىر نەرسە دېمىدى.

ئەبۇسالىھ يەنە بىر رىۋايەتتە الله تائالانىڭ: ﴿**(بۇلۇتلارنى الله خالىغان تەرەپلەرگە) تارقاتقۇچى شامالار بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتتىدىن يامغۇرلار كۆزدە تۆتۈلىدۇ، دېدى.

لېكىن توغرىسى، بۇ ئايەتلەردىن الله تائالا: ﴿بىز يامغۇرنى ھەيدەيدىغان شامالارنى ئەۋەتتۇق﴾[1] ﴿الله نىڭ رەھمىتى (يەنى يامغۇر) مەيدانغا كېلىش ئالدىدا، الله بېشارەتچى قىلىپ شامالارنى ئەۋەتىدۇ﴾[2] دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلغانىدەك بۇران ۋە شامالار مەقسەت قىلىنىدۇ.

﴿**(ھەق بىلەن باتىلنىڭ، ھارام بىلەن ھالالنىڭ) ئارىسىنى ئايرىغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى، (بەندىلەرگە) ئۆزرە (قالدۇرماسلىق) ياكى (اللەنىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھىينى (پەيغەمبەرلەرگە) ئېلىپ چۈشكۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئابباس، مەسرۇق، مۇجاھىد، قەتادە، رەبىئ ئىبنى ئەنەس، سۇددى ۋە سەۋرى قاتارلىقلار: بۇ ئايەتلەردىن پەرىشتىلەر كۆزدە تۆتۈلىدۇ، دېدى. بۇنىڭدا ھېچبىر ئىختىلاپ يوق. چۈنكى، پەرىشتىلەر الله تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى پەيغەمبەرلەرگە ئېلىپ چۈشىدۇ. ھەق بىلەن ھەقسىزلىكنىڭ، توغرا يول بىلەن گۇمراھلىقنىڭ ۋە ھالال بىلەن ھارامنىڭ ئارىسىنى ئايرىيدۇ. بەندىلەرگە بانا ـ سەۋەب قالدۇرماسلىق، ئەگەر ئۇلار اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا قارشىلىق كۆرسەتسە ئۇلارنى الله تائالانىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن پەيغەمبەرلەرگە ۋەھىي ئېلىپ چۈشىدۇ.

﴿**(ئى مەككە كۇففارلىرى!) سىلەر ئاگاھلاندۇرۇلغان ئىش (يەنى قىيامەت، ھېساب ۋە جازا) چوقۇم مەيدانغا كەلگۈچىدۇر**﴾ يەنى سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان قىيامەتنىڭ بولۇشى، سۇرنىڭ چېلىنىشى، تەنلەرنىڭ قايتا تىرىلدۇرۇلۇشى، ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ بىر يەرگە توپلىنىشى، ھەر ئادەمگە ئۇنىڭ قىلمىشلىرىغا قاراپ، ئەگەر ياخشى بولسا مۇكاپات، يامان بولسا جازا بېرىلىشى قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى چوقۇم مەيدانغا چىققۇچىدۇر ۋە شەكسىز يۈزبەرگۈچىدۇر. مانا بۇ، الله تائالا يۇقىرىدا بىر قىسىم مەخلۇقاتلىرى بىلەن قەسەم قىلىپ تەكىتلىمەكچى بولغان ھەقىقەتتۇر.

قىيامەت بولغاندا يۈز بېرىدىغان بەزى ئىشلارنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**يۇلتۇزلارنىڭ (نۇرى) ئۆچۈرۈلگەن چاغدا**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا﴾[3] ﴿ يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا﴾[4] ﴿**ئاسمان يېرىلغان چاغدا**﴾ يەنى ئاسمان يېرىلىپ ئەتراپلىرى ساڭگىلاپ كېتىۋاتقان چاغدا. ﴿**تاغلار تىتىلىپ (شامالدا ئۇچۇپ يۈرگەن زەررىلەردەك) ئۇچۇپ يۈرگەن چاغدا**﴾ يەنى تاغلار يوقىلىپ ئۇنىڭ ھېچبىر ئەسىرى قالمىغاندا. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار سەندىن تاغلار توغرۇلۇق (يەنى تاغنىڭ ئاقۇبتىنىڭ قاندىق بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق) سورايدۇ، ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىم ئۇلارنى كۆكۈم تالقان قىلىپ (ئاندىن شامالنى ئەۋەتىپ ئۇنى سورۇيدۇ)﴾[5]

---

[1] سۈرە ھىجر 22 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەئراف 57 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە تەكۋىر 2 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ئىنفىتار 2 ـ ئايەت.
[5] سۈرە تاھا 105 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئۇ كۈندە (يەنى قيامەت كۈنىدە) بىز تاغلارنى يوق قىلىمىز، زېمىننى ئوچۇق، تۈپتۈز كۆرىسەن (يەنى ئۇنى توسۇپ تۇرىدىغان تاغ، دەرەخ، بىنالار بولمايدۇ)، ئۇلارنى (يەنى ئىنسانلارنى) (مەھشەرگاھقا) يىغىمىز، ئۇلاردىن بىر كىشىنمۇ قالدۇرۇپ قويمايمىز﴾[1].

﴿پەيغەمبەرلەرگە (ئۇلار بىلەن ئۈممەتلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىشقا) ۋاقىت بەلگىلەنگەن چاغدا (ۋەدە قىلىنغان قيامەت مەيدانغا كېلىدۇ)﴾ ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: پەيغەمبەرلەر توپلانغان چاغدا، دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكنى رىۋايەت قىلىدۇ. ئىبنى زەيد: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى الله تائالانىڭ: ﴿الله قيامەت كۈنى پەيغەمبەرلەرنى يىغىپ: «(قەۋمىڭلارنى ئىمانغا دەۋەت قىلغىنىڭلاردا) قانداق جاۋابقا ئىگە بولدۇڭلار؟» دەپ سورايدۇ﴾[2] دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى بىلەن ئوخشاشتۇر، دېدى.

﴿پەيغەمبەرلەرگە (ئۇلار بىلەن ئۈممەتلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىشقا) ۋاقىت بەلگىلەنگەن چاغدا (ۋەدە قىلىنغان قيامەت مەيدانغا كېلىدۇ)﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: پەيغەمبەرلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئۈممەتلىرىنىڭ ئىشى كېچىكتۈرۈلسە دېگەنلىكتۇر، دېدى. سەۋرى، مەنسۇردىن ئىبراھىمنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: پەيغەمبەرلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئۈممەتلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىشقا پەيغەمبەرلەرگە ۋەدە بېرىلسە دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكنى رىۋايەت قىلدى. ئىبراھىم بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى الله تائالانىڭ: ﴿مەھشەرگاھ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى بىلەن يورۇيدۇ، نامە ـ ئەمالالار ھازىر قىلىنىدۇ، پەيغەمبەرلەر ۋە گۇۋاھچىلار كەلتۈرۈلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل ھۆكۈم چىقىرىلىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[3] دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشاش چۈشەندى. يەنى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئىشلار يۈز بەرگەندە ۋەدە قىلىنغان قيامەت كۈنى چوقۇم بولىدۇ.

﴿(پەيغەمبەرلەرنىڭ قەۋملىرىگە ئائىت ئىشلار) قايسى بۇيۇك كۈنگە كېچىكتۈرۈلدى؟ خالايىقنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈن ئۈچۈن (تەخىر قىلىندى)﴾ يەنى پەيغەمبەرلەرنى بىر يەرگە توپلاش. ياكى پەيغەمبەرلەرنىڭ قەۋملىرىگە ئائىت ئىشلار قيامەت كۈنىگە كېچىكتۈرۈلدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله نى پەيغەمبەرلىرىگە قىلغان ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىدۇ دەپ ئويلىمىغىن، الله ھەقىقەتەن غالىبتۇر، (دوستلىرى ئۈچۈن دۈشمەنلىرىدىن) ئىنتىقام ئالغۇچىدۇر. ئۇ كۈندە زېمىنمۇ باشقا بىر زېمىنغا، ئاسمانلارمۇ باشقا بىر ئاسمانلارغا ئايلىنىدۇ، ئۇلار (يەنى پۈتۈن خالايىق قەبرىلىرىدىن چىقىپ) يىگانە، قۇدرەتلىك الله نىڭ دەرگاھىدا (يەنى مەھشەرگاھدا) ھازىر بولىدۇ﴾[4].

مانا بۇ كۈن الله تائالا: **﴿خالايىقنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈن ئۈچۈن (تەخىر قىلىندى)﴾** دېگەن ئايىتىدە كۆرسىتىلگەندەك، خالايىقلارنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈندۇر. ئاندىن الله ئۇ كۈننىڭ ناھايىتى كاتتا بىر كۈن ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈننىڭ نېمىلىكىنى (يەنى ئۇنىڭ دەھشىتىنى) قانداق بىلەلەيسەن؟ بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾** يەنى ئۇ كۈندە ئۇلارغا الله تائالانىڭ ئازابىنىڭ بارلىقىدىن ۋاي!

* * * * * * *

[1] سۈرە كەھف 47 ـ ئايەت.
[2] سۈرە مائىدە 109 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە زۇمەر 69 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ئىبراھىم 47 ــ 48 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

أَلَمۡ نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيۡلٞ
يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلۡنَٰهُ فِي قَرَارٖ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٖ مَّعۡلُومٖ
﴿٢٢﴾ فَقَدَرۡنَا فَنِعۡمَ ٱلۡقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمۡ نَجۡعَلِ ٱلۡأَرۡضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحۡيَآءٗ
وَأَمۡوَٰتٗا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلۡنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ شَٰمِخَٰتٖ وَأَسۡقَيۡنَٰكُم مَّآءٗ فُرَاتٗا ﴿٢٧﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

(پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن) ئىلگىرىكىلەرنى هالاك قىلمىدۇقمۇ؟[16]. *ئاندىن ئۇلارغا ئەگەشتۈرۈپ كېيىنكىلەرنى هالاك قىلىدۇق*[17]. *گۇناهكارلارنى مۇشۇنداق قىلىمىز (يەنى جازالايمىز)*[18]. *بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!*[19]. *سىلەرنى بىز ئاجىز مەنىدىن ياراتمىدۇقمۇ؟*[20]. *ئۇنى بىز مەلۇم ۋاقىتقىچە (يەنى تۇغۇلغۇچە) پۈختا ئارامگاه (يەنى بەچىدان)دا قىلدۇق*[21-22]. *بىز (ئۇنى ئابىمەنىدىن ياراتىشقا) قادىر بولدۇق، بىز (ئۇنى ئەڭ چىرايلىق شەكىلده ياراتىشقا) نېمىدېگەن ياخشى قادىر بولغۇچىمىز!*[23]. *بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!*[24]. *زېمىننى بىز ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قىلمىدۇقمۇ؟*[25]. *(يەنى) تىرىكلەرنى ۋە ئۆلۈكلەرنى (ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قىلمىدۇقمۇ؟)*[26]. *بىز زېمىنغا ئېگىز تاغلارنى ئورناتتۇق، سىلەرنى تاتلىق سۇ بىلەن سۇغاردۇق*[27]. *بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!*[28].

الله تائالانىڭ هەرتۈرلۈك قۇدرەتلىرىدىن ئىبرەت ئېلىشقا چاقىرىش توغرىسىدا

﴿(پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن) ئىلگىرىكىلەرنى هالاك قىلمىدۇقمۇ؟﴾ يەنى پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان، ئۇلار ئېلىپ كەلگەن هەقىقەتكە قارشى چىققان ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنى هالاك قىلمىدۇقمۇ؟

﴿ئاندىن ئۇلارغا ئەگەشتۈرۈپ كېيىنكىلەرنى هالاك قىلدۇق﴾ يەنى ئۇلاردىن كېيىن ئۇلارنىڭ قىلغان يامان ئىشلىرىنى قىلغانلارنى هالاك قىلدۇق. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿گۇناهكارلارنى مۇشۇنداق قىلىمىز (يەنى جازالايمىز). بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾ بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئىبنى جەرىر بايان قىلغان.

ئاندىن الله تائالا بەندىلىرىگە قىلغان نېمەتىنى ئەسكەرتىپ ۋە ئۇلارنى بۇرۇن قانداق هالەتتە ياراتقان بولسا شۇنداق هالەتتە قايتا تىرىلدۈرىدىغانلىقىغا پاكىت كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى: ﴿سىلەرنى بىز ئاجىز مەنىيىدىن ياراتمىدۇقمۇ؟﴾ يەنى الله تائالا ئۆز قۇدرىتىغا نىسبەتەن ئىنسانلارنى ئاجىز ۋە ئەرزىمەس ئىسپېرمىدىن ياراتمىدىمۇ؟ بۇنىڭ ئىبنى جەھاش رىۋايەت قىلغان هەدىس قۇددۇسىدا الله تائالانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنىدى: «ئى ئىنسان! مەن سېنى مۇشۇنىڭدەك (ئاددىي) بىر نەرسىدىن ياراتقان تۇرسام، سەن مېنى قانداقمۇ ئاجىز دەپ قارايسەن».

﴿ئۇنى بىز مەلۇم ۋاقىتقىچە (يەنى تۇغۇلغۇچە) پۈختا ئارامگاه (يەنى بەچىدان)دا قىلدۇق﴾ يەنى بىز ئۇنى ئالتە ئاي ياكى توققۇز ئايدىن ئىبارەت مەلۇم ۋاقىتقىچە بالا ياتقۇدا قىلدۇق. بالا ياتقۇ بولسا ئەر بىلەن ئايالىنىڭ ئىسپېرمىسى قوشۇلدىغان ۋە قوشۇلغان ئىسپېرمىلارنى ساقلايدىغان يەردۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز (ئۇنى ئابىمەنىدىن ياراتىشقا) قادىر بولدۇق، بىز (ئۇنى ئەڭ چىرايلىق

www.munber.org

شەكىلدە يارىتىشقا) نېمىدېگەن ياخشى قادىر بولغۇچىمىز! بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾.

﴿**زېمىننى بىز ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قىلمىدۇقمۇ؟ (يەنى) تىرىكلەرنى ۋە ئۆلۈكلەرنى (ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قىلمىدۇقمۇ؟)**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىننى بىز ئۆز قوينىغا ئالغۇچى قىلمىدۇقمۇ؟ دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

مۇجاھىد: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىدىن ئۇنىڭ ئۆلۈكلەرنى ئۆز قوينىغا ئالىدىغانلىقى، ئۆلۈكلەرنىڭ سىرتتا قالمايدىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. شەئبى: زېمىننىڭ ئىچى ئۆلۈكلەر ئۈچۈن ئۇستى تىرىكلەر ئۈچۈن، دېدى. مۇجاھىد ۋە قەتادىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

﴿**بىز زېمىنغا ئېگىز تاغلارنى ئورناتتۇق**﴾ يەنى زېمىننى تەۋرەپ كەتمەي چىڭ تۇرسۇن دەپ بىز ئۇنىڭغا ئېگىز تاغلارنى ئورناتتۇق. مەيلى بۇلۇتلاردىن ياغدۇرۇپ بېرىش بىلەن ياكى بۇلاقلاردىن چىقىرىپ بېرىش بىلەن بولامدۇ، بىز ﴿**سىلەرنى تاتلىق سۇ بىلەن سۇغاردۇق**﴾.

﴿**بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!**﴾ يەنى ياراتقۇچىسىنىڭ (نە قەدەر) كاتتىلىقىنى بىلدۇرىدىغان مەخلۇقاتلىرى ئۈستىدە پىكىر قىلىپ، ئاندىن يەنە ئۆزىنىڭ ھەقنى ئىنكار قىلىشىدا ۋە كاپىرلىقىدا داۋام قىلغان كىشىگە ۋاي!

* * * * * * *

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٖ وَلَا يُغۡنِي مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرۡمِي بِشَرَرٖ كَٱلۡقَصۡرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٞ صُفۡرٞ ﴿٣٣﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَٰذَا يَوۡمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِۖ جَمَعۡنَٰكُمۡ وَٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٞ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

(ئۇلارغا دوزاخ مۇئەككەللىرى) «سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئىنكار قىلغان (دوزاخ) ئازابىغا بېرىڭلار، ئۈچ شاخلىق سايىگە بېرىڭلار» (دەيدۇ)[29 - 30]. ئۇ سايە (جەھەننەمنىڭ تۈتۈنى بولۇپ كىشىنى) سەگىتىۋېتىدۇ، (جەھەننەمنىڭ) يالقۇنىنىمۇ توسىمايدۇ[31]. ئۇ يالقۇن قەسىرەك (چوڭ) ئۇچقۇنلارنى چىقىرىدۇ[32]. ئۇ ئۇچقۇنلار قارا - سېرىق تۆگىلەرگە ئوخشايدۇ[33]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![34]. بۇ كۈندە ئۇلار سۆز قىلالمايدۇ[35]. ئۇلارنىڭ ئۆزرە ئېيتىشىغا ئىزن بېرىلمەيدۇ[36]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![37]. بۇ (خالايىقنىڭ ئارىسىدا) ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈندۇر، (ئۇ كۈندە) سىلەرنى ۋە ئاۋالقىلارنى (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرنى) (ئارانلاردا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن) يىغىمىز[38]. ئەگەر (ئازابتىن قۇتۇلۇشقا) بىرەر چارەڭلار بولسا، چارە قىلىپ بېقىڭلار[39]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![40].

www.munber.org

گۇناھكارلارنى جەھەننەمدىكى جايلىرىغا ھەيدەش ۋە ئۇ يەرنىڭ قانداق جاي ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا قىيامەت كۈنىنى، مۇكاپات ۋە جازانى، جەننەت ۋە دوزاخنى ئىنكار قىلغان كاپىرلارغا قىيامەت كۈنى مۇنداق دېيىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدى: ﴿**(ئۇلارغا دوزاخ مۇئەككەللىرى) «سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئىنكار قىلغان (دوزاخ) ئازابىغا بېرىڭلار، ئۈچ شاخلىق سايىگە بېرىڭلار» (دەيدۇ)**﴾ يەنى ئوتنىڭ يالقۇنى كۆتۈرۈلگەندە ۋە ئۇنىڭ بىللە بىللەن بىللە تۆتۈن ئۆرلىگەندە، يالقۇننىڭ بەك قاتتىقلىقىدىن ئوت ئۈچ شاخلىق سايە بولىدۇ.

﴿**ئۇ سايە (جەھەننەمنىڭ تۆتۈنى بولۇپ كېشىنى) سەگىدەتمەيدۇ، (جەھەننەمنىڭ) يالقۇنىنمۇ توسمايدۇ**﴾ يەنى ئۇ سايە جەھەننەمنىڭ يالقۇنىدىن توسۇپ قالىدىغان ۋە ئۇ يالقۇننىڭ تەپتىدىن ساقلاپ قالالايدىغان سايە بولماستىن، ئەكسىچە ئۇ دوزاخ ئوتىنىڭ تۆتۈنىنىڭ سايىسىدۇر.

﴿**ئۇ يالقۇن قەسىرەك (چوڭ) ئۇچقۇنلارنى چېقىرىدۇ**﴾ يەنى دوزاخنىڭ يالقۇنىدىن چوڭلۇقتا قەسىرەك ئۇچقۇنلار ئۇچۇشۇپ يۇرىدۇ. ئىبنى مەسئۇد: دوزاخنىڭ يالقۇنىدىن چوڭلۇقتا سېپىلدەك ئۇچقۇنلار ئۇچۇشۇپ يۇرىدۇ، دېدى. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، قەتادە ۋە مالىكنىڭ رىۋايىت قىلىشىچە زەيد ئىبنى ئەسلەم ۋە باشقىلار: (دوزاخنىڭ يالقۇنىدىن چوڭلۇقتا) دەرەخنىڭ يىلتىزلىرىدەك (ئۇچقۇنلار ئۇچۇشۇپ يۇرىدۇ) دېدى.

﴿**ئۇ ئۇچقۇنلار قارا - سېرىق تۆگىلەرگە ئوخشايدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد، ھەسەن، قەتادە، زەھھاك قاتارلىقلار: ئۇ ئۇچقۇنلار قارا تۆگىلەرگە ئوخشايدۇ، دېدى. بۇ قاراشقا ئىبنى جەرىرمۇ قوشۇلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە سەئىد ئىبنى جۇبەير قاتارلىقلار: ئۇ ئۇچقۇنلار خۇددى كېمىنىڭ ئارغامچىلىرىغا ئوخشايدۇ، دېدى.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ﴿**ئۇ يالقۇن قەسىرەك (چوڭ) ئۇچقۇنلارنى چېقىرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز كۆتەكلەرنى ئۈچ گەز ياكى ئۇچ گەزدىن ئارتۇق قىلىپ كەسىلەيتتۇق. ئاندىن ئۇنى قىشتا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېگىز قىلىپ يىغۋالاتتۇق. بۇنى قەسىر دەپ ئاتايتتۇق. مانا بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلغان قەسىردۇر.

ئىبنى ئابباس يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ ئۇچقۇنلار قارا - سېرىق تۆگىلەرگە ئوخشايدۇ**﴾ ئۇ ئۇچقۇنلار كېمىنىڭ بىر - بىرىگە باغلىنىپ ئادەملەرنىڭ بەللىرىدەك چوڭلۇقتا بولۇپ كەتكەن ئارغامچىلارغا ئوخشايدۇ ﴿**بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!**﴾.

قىيامەت كۈنى گۇناھكارلارنىڭ سۆزلەشكە، ئۆزرە ئېيتىشقا ۋە شۇنداق قىلىشقا پېتىنىشقا ئاجىز كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بۇ كۈندە ئۇلار سۆز قىلالمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزرە ئېيتىشىغا ئىزن بېرىلمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار سۆز قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ ۋە ئۇلارغا ئۆزرە ئېيتىشى ئۈچۈن رۇخسەت بېرىلمەيدۇ. بەلكى، ئۇلارغا قارشى پاكىت تۇرغۇزۇلدى. ئۇلار ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى ئۇۋال قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئازاب ھەقلىق بولدى. ئۇلار سۆز قىلالمايدۇ. قىيامەت كۈنى بولىدىغان ھالەتلەر خىلمۇ - خىلدۇر. اللە تائالا ئۇ كۈندە ئەھۋالنىڭ ۋە ئىشنىڭ بەك ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بىر يەردە بۇ ھالەتلەرنىڭ بەزىسىدىن خەۋەر بەرسە،

www.munber.org

باشقا بىر يەردە ئۇنىڭ بەزىسىدىن خەۋەر بەردى. شۇڭا الله تائالا مۇشۇ هالەتلەرنىڭ هەر بىرىنى بايان قىلىپ بولۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾.

﴿بۇ (خالايىقنىڭ ئارىسىدا) هۆكۈم چىقىرىلىدىغان كۈندۇر، (ئۇ كۈندە) سىلەرنى ۋە ئاۋالقىلارنى (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرنى) (ئاراڭلاردا هۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن) يىغمىز﴾ بۇ الله تائالانىڭ بەندىلىرىگە دېگەن سۆزىدۇر. يەنى الله تائالا ئۆز قۇدرىتى بىلەن ئۆلارنى چاقىرغۇچى ئاۋازىنى ئاڭلىتالايدىغان ۋە ئۆلارغا قارىغۇچى ئۆلارنى كۆرەلەيدىغان تۈپتۈز بىر مەيدانغا توپلايدۇ.

﴿ئەگەر (ئازابتىن قۇتۇلۇشقا) بىرەر چارەڭلار بولسا، چارە قىلىپ بېقىڭلار﴾ الله تائالانىڭ بۇسۈزى ئۆلارغا قىلىنغان قاتتىق بىر تەھدىتدۇر. يەنى ئەگەر سىلەر مېنىڭ چاڭگىلىم ۋە مېنىڭ هۆكۈمىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتەلىسەڭلار، شۇنداق قىلىڭلار. لېكىن سىلەر ئۇنداق قىلالمايسىلەر. بۇ هەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى جىنلار ۋە ئىنسانلار جامائەسى! ئەگەر سىلەر (اللەنىڭ قازاسىدىن قېچىپ) ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ چېگرىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتەلىسەڭلار، ئۆتۈپ كېتىڭلار، سىلەر پەقەت قۇۋۋەت بىلەن ئۆتۈپ كېتەلەيسىلەر (لېكىن سىلەرگە مۇنداق قۇۋۋەت قەيەردىن كەلسۇن)﴾[1] ﴿سىلەر الله غا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر﴾[2].

هەدىس قۇددىسا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئى بەندىلىرىم! سىلەر ماڭا پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆرۈنىساڭلارمۇ هەرگىز ماڭا پەيدا يەتكۈزەلمەيسىلەر. ماڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆرۈنىساڭلارمۇ هەرگىز ماڭا زىيان يەتكۈزەلمەيسىلەر».

* * * * * * *

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى ظِلَٰلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُوا۟ لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار سايىلەردىن، بۇلاقلاردىن ۋە كۆڭلى تارتقان مېۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ[41 - 42]. (ئۇلارغا) «دۇنيادا قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرىڭلار ئۈچۈن خۇشال ـ خۇرام يەڭلار ۋە ئىچىڭلار» (دېيىلىدۇ)[43]. شۇبھىسىزكى، بىز ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز[44]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![45]. (كۇففارلارغا) «(دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن) ۋاقىتلىق يەڭلار ۋە بەھرىمەن بولۇڭلار، شۇبھىسىزكى، سىلەر گۇناھكارسىلەر» (دېيىلىدۇ)[46]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![47]. ئۇلارغا: «ركوع قىلىڭلار» دېيىلسە، ئۇلار ركوع قىلمايدۇ[48]. بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![49]. ئۇلار (شانلىق دەللەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، پاساھەت ـ بالاغەتتە ئەڭ يۇقىرى بولغان بۇ قۇرئانغا ئىشەنمىسە) باشقا قايسى سۆزگە ئىشىنىدۇ[50].

---

[1] سۈرە رەھمان 33 ـ ئايەت.
[2] سۈر تەۋبە 39 ـ ئايەت.

www.munber.org

تەقۋادار بەندىلەرنىڭ جايىنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار سايىلەردىن، بۇلاقلاردىن ۋە كۆڭلى تارتقان مېۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ**﴾ الله تائالا بۇ ئايەتتە قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىشلارنى قىلىپ ۋە چەكلەنگەن ياماڼ ئىشلاردىن يېنىپ الله تائالاغا ئىبادەت قىلغان تەقۋادار بەندىلىرىدىن خەۋەر بېرىپ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنى ھېلىقى سېپسىق قارا تۈتۈننىڭ سايىسىدا ئازابلىنىدىغان بەتبەختلەرنىڭ دەل ئەكسىچە باغۇ ـ بوستانلاردىن، بۇلاقلاردىن، تەلەپ قىلغان ھامان كەلتۈرۈلىدىغان ھەر خىل مېۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى.

﴿**(ئۇلارغا) «دۇنيادا قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرىڭلار ئۈچۈن خۇشال ـ خۇرام يەڭلار ۋە ئىچىڭلار» (دېيىلىدۇ)**﴾ يەنى بۇ سۆز ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش يۈزىسىدىن دېيىلىدۇ.

الله تائالا ئۇلار ھەققىدە يەنە خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇبھىسىزكى، بىز ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز**﴾ يەنى مانا بۇ بىزنىڭ ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارغا بېرىدىغان مۇكاپاتىمىزدۇر. ﴿**بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!**﴾.

قىيامەت كۈننى ئىنكار قىلغۇچىلار ئۈچۈن قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا

﴿**(كۆففارلارغا) «(دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن) ۋاقىتلىق يەڭلار ۋە بەھرىمەن بولۇڭلار، شۇبھىسىزكى، سىلەر گۇناھكارسىلەر» (دېيىلىدۇ)**﴾ يەنى بۇ قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا قارىتىلغان سۆزدۇر. يېيىشكە ۋە بەھرىمەن بولۇشقا قىلىنغان بۇيرۇق بولسا تەھدىت بۇيرۇقىدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(كۆففارلارغا) «(دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن) ۋاقىتلىق يەڭلار ۋە بەھرىمەن بولۇڭلار**﴾ يەنى ناھايىتى ئازغىنا مۇددەت يەڭلار ۋە بەھرىمەن بولۇڭلار. ﴿**شۇبھىسىزكى، سىلەر گۇناھكارسىلەر»**﴾ يەنى سىلەر بىر ئاز ۋاقىتتىن كېيىن يۇقىرىدا بايانى ئۆتكەن جەھەننەمنىڭ ئوتىغا ھەيدىلىسىلەر. ﴿**بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!**﴾

الله تائالا كاپىرلار دۇنيالىقتىن ئازغىنا مۇددەت بەھرىمەن بولۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ قاتتىق ئازابىنى تېتىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنى (دۇنيادىن) ئازغىنا (مۇددەت) بەھرىمەن قىلىمىز، ئاندىن ئۇلارنى قاتتىق ئازابنى (تېتىشقا) مەجبۇرلايمىز﴾[1] ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «الله غا يالغانچى چاپلايدىغانلار ھەقىقەتەن (دوزاخ ئازابىدىن) قۇتۇلالمايدۇ». ئۇلار بۇ دۇنيادىن (ئازغىنا ۋاقىتلا) بەھرىمەن بولىدۇ، ئاندىن ئۇلار (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتىدۇ، ئاندىن كاپىر بولغانلىقلىرى سەۋەبىدىن ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى تېتىتىمىز﴾[2].

﴿**ئۇلارغا: «رۇكۇ قىلىڭلار» دېيىلسە، ئۇلار رۇكۇ قىلمايدۇ**﴾ يەنى ئۇ نادان كاپىرلارغا، سىلەر جامائەت بىلەن نامازئۇقۇغانلارنىڭ قاتارىدىن بولۇڭلار دەپ بۇيرۇلسا، ئۇلار ئۇنىڭدىن باش تارتىدۇ ۋە چوڭلۇق قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ كۈندە (ئۇ كۈننى) ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!**﴾

﴿**ئۇلار (شانلىق دەللىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، پاساھەت ـ بالاغەتتە ئەڭ يۇقىرى بولغان بۇ قۇرئانغا ئىشەنمىسە) باشقا قايسى سۆزگە ئىشىنىدۇ**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەنە شۇلار

---

[1] سۈرە لۇقمان 24 ـ ئايەت.
[2] سۈرە يۇنۇس 69 ــ 70 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

اللەنىڭ ئايەتلىرىدۇر. (ئى مۇھەممەد!) ئۇنى ساڭا ھەقلىق بىلەن تىلاۋەت قىلىپ بېرىمىز. ئۇلار (يەنى مەككە كۇففارلىرى) اللەنى ۋە ئۇنىڭ ئايەتلىرىنى قويۇپ قايسى سۆزگە ئىشىنىدۇ؟﴾[1].

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، ئۇتۇق قازىنىش ۋە ياماندىن ساقلىنىش اللە تائالا تەرىپىدىندۇر. شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇرسەلاتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

[1] سۈرە جاسىيە 6 ـ ئايەت.

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە نەبە | 44 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ۝١ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلْعَظِيمِ ۝٢ ٱلَّذِى هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ۝٣ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(مۇشرىكلار ئۆز - ئارا نېمە توغرۇلۇق) سورىشىدۇ؟ [1]. ئۇلار چوڭ بىر خەۋەر (يەنى قىيامەت توغرۇلۇق) سورىشىدۇ [2]. ئۇلار شۇ (يەنى قىيامەت) توغرىسىدا ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر [3]. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى قىيامەت ئۇلارنىڭ ئويلىغىنىدەك يالغان ئەمەس)، ئۇلار (ھەقىقى ئەھۋالنى) كەلگۈسىدە بىلىدۇ [4]. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (بېشىغا كەلگەن ئازابنى) كەلگۈسىدە بىلىدۇ [5].

قىيامەتنىڭ بولۇشىنى ئىنكار قىلغان كاپىرلارغا رەددىيە بېرىش توغرىسىدا

اللە تائالا قىيامەتنىڭ بولۇشىنى ئىنكار قىلىپ، قىيامەت ھەققىدە ئۆزئارا سۇئال سوراشقان مۇشرىكلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(مۇشرىكلار ئۆز - ئارا نېمە توغرۇلۇق) سورىشىدۇ؟ ئۇلار چوڭ بىر خەۋەر (يەنى قىيامەت توغرۇلۇق) سورىشىدۇ**﴾ ئۇلار قايسى ئىش ھەققىدە سورىشىدۇ؟ ئۇلار ئادەمنى قاتتىق چۆچۈتۈپ، گاڭگىرىتىپ قويىدىغان قورقۇنچلۇق خەۋەر بولغان قىيامەتنىڭ ئىشى ھەققىدە ئۆزئارا سوئال سورىشىدۇ.

﴿**ئۇلار شۇ (يەنى قىيامەت) توغرىسىدا ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر**﴾ يەنى كىشىلەر قىيامەتكە ئىشەنگەنلەر ۋە ئىشەنمىگەنلەر بولۇپ ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەندۇر. ئاندىن اللە تائالا قىيامەتنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا تەھدىد سېلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى قىيامەت ئۇلارنىڭ ئويلىغىنىدەك يالغان ئەمەس)، ئۇلار (ھەقىقى ئەھۋالنى) كەلگۈسىدە بىلىدۇ. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (بېشىغا كەلگەن ئازابنى) كەلگۈسىدە بىلىدۇ**﴾ مانا بۇ ناھايىتى قاتتىق ۋە كۆچلۈك تەھدىدتۇر.

* * * * * * *

أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ مِهَٰدًا ۝٦ وَٱلْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝٧ وَخَلَقْنَٰكُمْ أَزْوَٰجًا ۝٨ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝٩ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا ۝١٠ وَجَعَلْنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشًا ۝١١ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ۝١٢

www.munber.org

وَجَعَلۡنَا سِرَاجٗا وَهَّاجٗا ﴿١٣﴾ وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡمُعۡصِرَٰتِ مَآءٗ ثَجَّاجٗا ﴿١٤﴾ لِّنُخۡرِجَ بِهِۦ حَبّٗا وَنَبَاتٗا ﴿١٥﴾ وَجَنَّٰتٍ أَلۡفَافًا ﴿١٦﴾

(زېمىننىڭ ئۇستىدە مۇقىملىشىشىڭلار ۋە كەڭ تۈزلەڭلىكلەرگە زىرائەت تېرىپ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن) زېمىننى بىسات قىلمىدۇقمۇ؟[6]. (زېمىننىڭ تەۋرەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) تاغلارنى قوزۇق قىلمىدۇقمۇ؟[7]. سىلەرنى ئەر - ئايال قىلىپ يارىتتۇق[8]. ئۇيقۇنى سىلەرنىڭ (بەدىنىڭلار ئۈچۈن) راھەت قىلىدۇق[9]. كېچىنى لىباس قىلىدۇق[10]. كۈندۈزنى (سىلەر) تىرىكچىلىك قىلىدىغان (ۋاقىت) قىلدۇق[11]. ئۈستۈڭلارنى مۇستەھكەم يەتتە ئاسمانىنى بىنا قىلدۇق[12]. (سىلەر ئۈچۈن) يېنىپ تۇرغان چىراقنى (يەنى كۈننى) يارىتتۇق[13]. ئاشلىقلارنى، ئوت - چۆپلەرنى، دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى ئۈستۈرۈش ئۈچۈن بۇلۇتلاردىن مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردۇق[14-16].

الله تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرىنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرىلەيدىغان قۇدرىتىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلايدىغان بايانلار توغرىسىدا

الله تائالا (قىيامەت كۈنى) قايتا تىرىلدۈرۈش بولامدۇ ياكى ئۇنىڭدىن باشقا ئىش بولامدۇ، ئۆزىنىڭ خالىغىنىنى قىلىشقا قۇدرىتىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان (دۇنيادىكى) ئاجايىب - غارائىب نەرسىلەرنى ياراتقان كاتتا قۇدرىتىنى بايان قىلىشقا باشلاپ مۇنداق دېدى: ﴿**(زېمىننىڭ ئۇستىدە مۇقىملىشىشىڭلار ۋە كەڭ تۈزلەڭلىكلەرگە زىرائەت تېرىپ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن) زېمىننى بىسات قىلمىدۇقمۇ؟**﴾ يەنى زېمىن كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ تېرىقچىلىق قىلىشى ئۈچۈن يېيىلىپ، بويسۇندۇرۇلۇپ ۋە مەھكەم قىلىنىپ بېرىلگەندۇر.

﴿**(زېمىننىڭ تەۋرەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) تاغلارنى قوزۇق قىلمىدۇقمۇ؟**﴾ يەنى الله تائالا زېمىن ئۈزۈستۈدىكى ئادەملەرنى تەۋرىتىۋەتمەسۈن دەپ تاغلارنى زېمىننى مەھكەم تۇتۇپ تۇرىدىغان قوزۇق قىلدى.

﴿**سىلەرنى ئەر - ئايال قىلىپ يارىتتۇق**﴾ يەنى بىر - بىرىدىن مەنپەئەتلىنىپ ئەۋلاد قالدۇرۇش ئۈچۈن الله تائالا (ئادەملەرنى) ئەر ۋە ئايال قىلىپ يارىتتى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئايالالار بىلەن ئۇنسى - ئۇلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (الله نىڭ) ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تېپىڭلاردىن يارىتقانلىقى، ئاراڭلاردا (يەنى ئەر - خوتۇن ئارىسىدا) مېھر - مۇھەببەت ئورناتقانلىقى الله نىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر﴾[1].

﴿**ئۇيقۇنى سىلەرنىڭ (بەدىنىڭلار ئۈچۈن) راھەت قىلدۇق**﴾ يەنى كۈندۈزلىرىدىكى تىرىكچىلىك ئىشلىرىڭلاردىكى كۆپ ئىزدىنىشىڭلاردىن ۋە تىرىشقانلىقىڭلاردىن راھەتلىنىشىڭلار ئۈچۈن ئۇيقۇنى ھەربىكەتنى توختاتقۇچى نەرسە قىلدۇق. بۇ ھەقتىكى ئايەتلەر سۈرە فۇرقاندا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

﴿**كېچىنى لىباس قىلدۇق**﴾ يەنى كېچە ئۆزىنىڭ تۈن قاراڭغۇسى بىلەن كىشىلەرنى قاپلايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿قاراڭغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى﴾[2] قەتادە الله تائالانىڭ: ﴿**كېچىنى لىباس قىلدۇق**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: كېچىنى جىمجىت قىلدۇق دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

---

[1] سۈرە رۇم 21 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە لەيل 1 - ئايەت.

www.munber.org

﴿كۈندۈزنى (سىلەر) تىرىكچىلىك قىلىدىغان (ۋاقىت) قىلدۇق﴾ يەنى بىز كىشىلەرنىڭ كۈندۈزدە ھەركەت قىلىشى، تىرىكچىلىك، تىجارەت، كەسىپ ۋە بۇلاردىن باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشى ئۈچۈن كۈندۈزنى پارقىراپ، يورۇقلۇق تاشلاپ تۇرىدىغان قىلدۇق.

﴿ئۇستۈڭلاردا مۇستەھكەم يەتتە ئاسماننى بىنا قىلدۇق﴾ يەنى (ئۈستۈڭلاردا) كەڭرى، ئېگىز، مۇستەھكەم، پوختا، ماڭماي جىسم تۇرغۇچى ۋە ماڭغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن بېزەلگەن يەتتە ئاسماننى قىلدۇق.

﴿(سىلەر ئۈچۈن) يېنىپ تۇرغان چىراقنى (يەنى كۈننى) ياراتتۇق﴾ يەنى ھەممە ئالەملەرنى يۇرتىدىغان ۋە نۇرى يەرىۋزىدىكى بارلىق كىشىلەرگە يېتىپ تۇرىدىغان قۇياشنى ياراتتۇق.

﴿ئاشلىقلارنى، ئوت ـ چۆپلەرنى، دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى ئۈستۈرۈش ئۈچۈن بۇلۇتلاردىن مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردۇق﴾ بەررا: ئۇ بۇلۇتلاردىن يامغۇر تامچىغان، لېكىن يامغۇر تېخى دېگەندەك يېغىپ بولالمىغان بۇلۇتلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿الله شامالالارنى ئەۋەتىپ بۇلۇتنى قوزغايدۇ، ئاندىن ئۇنى ئاسماندا خالىغىنى بويىچە تارقىتىدۇ، (گاھى) ئۇنى تارقاق پارچىلارغا بۆلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن يامغۇرنىڭ بۇلۇتنىڭ ئارىسىدىن چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن﴾[1] الله تائالانىڭ بۇلۇتلاردىن يامغۇلارنى ياغدۇرۇشى ئىنسانلار ۋە ھايۋانلارنىڭ يېيىشى ئۈچۈن ساقلىنىدىغان ئاشلىقلارنى، ھۆل ھالىتىدە يېگىلى بولىدىغان ئوت ـ چۆپلەرنى ۋە بىر توپىراقتا تۇرۇپ رەڭگى، تەمى ۋە پۇرىقى بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدىغان خىلمۇ ـ خىل مېۋىلىك قويۇق باغلارنى ئۈستۈرۈش ئۈچۈندۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئاشلىقلارنى، ئوت ـ چۆپلەرنى، دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى ئۈستۈرۈش ئۈچۈن (بۇلۇتلاردىن مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردۇق)﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿بەر يۈزىدە بىر ـ بىرىگە تۇتىشاڭغۇ قىتئەلەر بار ۋە تۇرلۇك زىرائەتلەر بار، كۆپ شاخلىق بولغان ۋە كۆپ شاخلىق بولمىغان (بىر ئۇرۇقتىن بىر قانچە تال ئۇنۇپ چىققان، بىر ئۇرۇقتىن پەقەت بىر تال ئۇنۇپ چىققان) خورما دەرەخلىرى بار، (ئۇلارنىڭ ھەممىسى) بىر خىل سۇ بىلەن سۇغىرىلىدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن تەمدە ئارتۇق قىلىمىز، بۇلاردا چۈشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن (الله نىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن دەلىللەر بار﴾[2].

* * * * * * *

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَٰتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا ﴿٢٢﴾ لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا۟ فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

[1] سۈرە رۇم 48 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە رەئد 4 ـ ئايەت.

www.munber.org

قىيامەت كۈنى ھەقىقەتەن (مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش) ۋاقتىدۇر[17]. ئۇ كۈنى سۇر چېلىنىدۇ، سىلەر توپ - توپ بولۇپ كېلىسىلەر[18]. ئاسمان ئېچىلىپ نۇرغۇن ئىشىكلەر پەيدا بولىدۇ[19]. تاغلار ھەربىر تەلەندۈرۈلۈپ سەرابتەك بولۇپ قالىدۇ (يەنى تاغلار توزۇپ يېراقتىن قارىغۇچىغا سۈرەتەك تۇيۇلىدۇ)[20]. جەھەننەم ھەقىقەتەن (كۈففارلارنى) كۈتۈپ تۇرىدۇ[21]. جەھەننەم، شۇبھىسىزكى، گۇناھكارلارنىڭ جايىدۇر[22]. ئۇلار جەھەننەمدە ئۇزاق مۇددەت قالىدۇ[23]. ئۇلار جەھەننەمدە (جەھەننەمنىڭ ھارارىتىنى يېنىكلىتىغان) بىرەر سۆرۈنلۈككە ۋە (تەشنالىقنى قاندۇرىدىغان) بىرەر ئىچىملىككە ئېرىشەلمەيدۇ[24]. ئۇلارنىڭ ئېرىشىدىغىنى پەقەت يۇقىرى ھارارەتلىك قايناقسۇ ۋە يىرىڭدىنلا ئىبارەت بولىدۇ[25]. بۇ (ئۇلارغا بېرىلىدىغان) مۇۋاپىق جازادۇر[26]. چۈنكى ئۇلار (قىلمىشلىرىدىن) ھېساب ئېلىنىشتىن قورقمايتتى[27]. ھەمدە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى قاتتىق ئىنكار قىلاتتى[28]. ھەر نەرسىنى تولۇق خاتىرىلەپ قويىمىز[29]. (ئۇلارغا ئېيتىمىزكى) «تېتىڭلار! سىلەرگە پەقەت ئازابنىلا زىيادە قىلىمىز»[30].

قىيامەت كۈنى ۋە ئۇ كۈندە بولىدىغان ئىشلارنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا قىيامەت كۈنىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: قىيامەت كۈنى بولسا (بولۇش ۋاقتى) ئىلگىرى - كېيىن بولمايدىغان مەلۇم بىر مۇددەتتىن كېيىن (بولىدۇ دەپ) بېكىتىلىپ قويۇلغان كۈندۇر. ئۇنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى الله تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇنى (يەنى قىيامەت كۈنىنى) بىز مۇئەييەن مۇددەتكىچە تەخىر قىلىمىز﴾[1].

﴿**ئۇ كۈنى سۇر چېلىنىدۇ، سىلەر توپ - توپ بولۇپ كېلىسىلەر**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: گۇرۇھ - گۇرۇھ بولۇپ كېلىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىبنى جەرىر: ھەر بىر ئۈممەت ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن بىللە كېلىدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿بىز ھەممە ئادەمنى ئۇلارنىڭ نامە - ئەمالى بىلەن چاقىرىدىغان كۈننى (ئېسىڭدا تۇتقىن)﴾[2]

ئىمام بۇخارى الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇ كۈنى سۇر چېلىنىدۇ، سىلەر توپ - توپ بولۇپ كېلىسىلەر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ تەپسىرىدە ئەبۇھۇرەيرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارغا: «چېلىنىدىغان ئىككى سۇرنىڭ ئارىلىقىدا قىرىق بار» دېدى. ساھابىلەر: قىرىق كۈنمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداق ئەمەس» دېدى. ئۇلار: قىرىق ئايمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداق ئەمەس» دېدى. ئۇلار: قىرىق يىلمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداق ئەمەس» دەپ، ئاندىن: «الله تائالا ئاسماندىن يامغۇر چۈشۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن (ئۇلۇكلەر قەبرىلىرىدىن) خۇددى ئوت - چۆپ ئۇنۇپ چىققاندەك ئۇنۇپ چىقىدۇ. ئۇلگەندىن كېيىن ئىنسانىنىڭ ئومۇرتقا سۆڭىكىدىن باشقا ھېچ نەرسە قالماي چىرىپ كېتىدۇ. ئىنسانلار قىيامەت كۈنى ئاشۇ ئومۇرتقا سۆڭىكىدىن قايتا قوراشتۇرۇلىدۇ» دېدى.

﴿**ئاسمان ئېچىلىپ نۇرغۇن ئىشىكلەر پەيدا بولىدۇ**﴾ يەنى پەرىشتىلەرنىڭ چۈشۈشى ئۈچۈن يوللار پەيدا بولىدۇ. ﴿**تاغلار ھەربىتەلەندۈرۈلۈپ سەرابتەك بولۇپ قالىدۇ (يەنى تاغلار توزۇپ يېراقتىن قارىغۇچىغا سۈرەتەك تۇيۇلىدۇ)**﴾.

---

[1] سۈرە ھۇد 104 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىسرا 70 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

الله تائالا تاغلارنىڭ ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدىغانلىقى يەنى چۆگىلەپ تۇرىدىغانلىقى ۋە تۇزۇپ كېتىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ﴿تاغلارنى تۇرغۇن ھالەتتە گۇمان قىلىسەن، ھالبۇكى، ئۇلار بۇلۇتتەك چۆگىلەپ تۇرىدۇ﴾[1] ﴿تاغلار ئېتىلغان يۇڭدەك بولۇپ كېتىدۇ﴾[2].

الله تائالا بۇ يەردە مۇنداق دېدى: ﴿**تاغلار ھەرىكەتلەندۈرۈلۈپ سەرابتەك بولۇپ قالىدۇ (يەنى تاغلار توزۇپ يېراقتىن قارىغۇچىغا سۇدەك تۇيۇلىدۇ)**﴾ يەنى قارىغۇچىغا تۇزىتىلغان تاغلار خۇددى بىر نەرسىدەك كۆرىنىدۇ. لېكىن، يېقىن كەلسە، كۆرۈنگىنى ھېچنەرسە ئەمەستۇر. كېيىنچە تېخى ئۇلار ھېچقانداق ئىزناسى قالماي پۈتۈنلەي يوقاپ كېتىدۇ.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار سەندىن تاغلار توغرۇلۇق (يەنى تاغنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق) سورايدۇ، ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىم ئۇلارنى كۇكۇم ـ تالقان قىلىپ (ئاندىن شامالنى ئەۋەتىپ ئۇنى سورۇيدۇ). ئۇلارنى تۈزلەڭلىككە ئايلاندۇرىدۇ.ئۇ يەرلەردە نە چوڭقۇرلۇقنى، نە ئېگىزلىكنى كۆرمەيسەن»﴾[3]. ﴿ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) بىز تاغلارنى يوق قىلىمىز، زېمىننى ئوچۇق، تۈپتۈز كۆرىسەن (يەنى ئۇنى توسۇپ تۇرىدىغان تاغ، دەرەخ، بىنالار بولمايدۇ)﴾[4].

﴿**جەھەننەم ھەقىقەتەن (كۇففارلارنى) كۈتۈپ تۇرىدۇ. جەھەننەم، شۈبھىسىزكى، گۇناھكارلارنىڭ جايىدۇر**﴾ بۇ گۇناھكارلار بولسا پەيغەمبەرلىرىگە قارشىلىق قىلغان، ئۇلارغا ئاسىيلىق قىلغان ۋە ھەددىدىن ئاشقان كىشىلەردۇر.

﴿**ئۇلار جەھەننەمدە ئۇزاق مۇددەت قالىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار دوزاختا ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت تۇرىدۇ. خالىد ئىبنى مەئدان: يۇقىرىدىكى شۇ ئايەت بىلەن الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلار دوزاختا پەرۋەردىگارىڭ خالىغان زامانغىچە داۋاملىق تۇرىۋېرىدۇ﴾[5] دېگەن ئايىتى ئۆزى مۇسۇلمان ئەمما گۇناھلىرى سەۋەبىدىن دوزاخقا كىرىپ قالغان مۇسۇلمانلار ھەققىدە چۈشكەن ئايەتلەردۇر، دېدى[6]. ئاشۇ ئىككى ئايەتنىڭ دوزاخقا كىرىپ قالغان مۇسۇلمانلار ھەققىدە چۈشكەن ئايەتلەر ئىكەنلىكىنى ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلدى. ئىبنى جەرىر يەنە سالىمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھەسەندىن الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇلار جەھەننەمدە ئۇزاق مۇددەت قالىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورالغاندا، مەن ھەسەننىڭ: مېنىڭ قارىشىمچە، ئايەتتىكى "ئۇزاق مۇددەت" دېگەن سۆزدىن مەلۇم بىر مۇددەت كۆزدە تۇتۇلماستىن، بەلكى دوزاختا مەڭگۈ قېلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. لېكىن، باشقا ئالىملار بولسا: "ئۇزاق مۇددەت" دېگەن سۆزدىن ھەر بىر كۈنى سىلەر ساناۋاتقان 1000 يىلغا توغرا كېلىدىغان 70 يىل كۆزدە تۇتۇلىدۇ دەپ قارايدۇ، دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم.

﴿**ئۇلار جەھەننەمدە ئۇزاق مۇددەت قالىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە سەئىد قەتادەنىڭ: بۇ ئايەتتىن مەلۇم بىر مۇددەت كۆزدە تۇتۇلمايدۇ. (چۈنكى، ئالىملار "ئۇزاق مۇددەت" دېگەن سۆزدىن 80 يىل

---

[1] سۈرە نەمل 88 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە قارىئە 5 ـ ئايەت.
[3] سۈرە تاھا 105 ـــ 107 ـ ئايەتكىچە.
[4] سۈرە كەھف 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە ھۇد 107 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[6] يەنى يامان ئىشلارنى قىلغانلىق سەۋەبى بىلەن دوزاخقا كىرىپ قالغان مۇسۇلمانلار، دوزاختا الله تەئالا خالىغان بىر مۇددەتكىچە تۇرىدۇ،

www.munber.org

كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەپ بايان قىلدى) ھەر بىر مۇددەت توشقاندىن كېيىن يەنى ھەر 80 يىل توشقاندىن كېيىن ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە 80 يىل كېلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى[1].

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە رەبىيئ ئىبنى ئەنەس: ئۇ مۇددەتنىڭ قانچە يىل ئىكەنلىكىنى الله تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. (چۈنكى،) بىزگە بىر مۇددەتنىڭ 80 يىل ئىكەنلىكى بايان قىلىندى. بىر يىل دېگەن 360 كۈندۇر. (ئاخىرەتنىڭ) ھەر بىر كۈنى سىلەر سانىۋاتقان مىڭ يىلغا باراۋەر كېلىدۇ[2]، دېدى. يۇقىرىدىكى بۇ ئىككى رىۋايەت ئىبنى جەريردىن رىۋايەت قىلىندى.

﴿**ئۇلار جەھەننەمدە (جەھەننەمنىڭ ھارارىتىنى يېنىكلىتىغان) بىرەر سوۋۇلۇككە ۋە (تەشنالىقنى قاندۇرىدىغان) بىرەر ئىچىملىككە ئېرىشەلمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار جەھەننەمدە دىللىرىغا (يەنى ئۇزلىرىگە) ئارام بەرگىدەك بىرەر سوۋۇلۇككە ۋە ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرغۇدەك بىرەر ئىچىملىككە ئېرىشەلمەيدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلارنىڭ ئېرىشىدىغىنى پەقەت يۇقىرى ھارارەتلىك قاينىقسۇ ۋە يىرىڭدىنلا ئىبارەت بولىدۇ**﴾ ئەبۇئالىيە: الله تائالا ئۇلار سوۋۇلۇككە ئېرىشىشنىڭ ئورنىغا قاينىاق سۇغا، ئىچىملىككە ئېرىشىشنىڭ ئورنىغا يىرىڭگە ئېرىشتى دەپ بايان قىلدى، دېدى. بۇ ھەقتە رەبىيئە، ئەنەسمۇ شۇنداق دېدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىغان: قاينىاق سۇيى بولسا، قىزىقلىق دەرىجىسى ئەڭ يۇقىرى بولغان قاينىاق سۇدۇر. يىرىڭ بولسا دوزاختىكىلەرنىڭ يىرىڭلىرىدىن، تەرلىرىدىن، ياشلىرىدىن ۋە جاراھەتلىرىدىن ئېقىپ چىققان يىرىڭلاردۇر. ئۇ يىرىڭلار چىدىغۇسىز سوغۇق ۋە سېسىقتۇر. الله تائالا ئۆزىنىڭ مەرھەمىتى ۋە كەرەمى بىلەن بىزلەرنى ئۇنىڭغا يېتىپ قىلىشتىن ساقلىسۇن ئامىن!

﴿**بۇ (ئۇلارغا بېرىلىدىغان) مۇۋاپىق جازادۇر**﴾ يەنى ئۇلارغا بېرىلگەن بۇ جازا ئۇلارنىڭ دۇنيادا قىلغان يامان ئىشلىرى ئۈچۈن بېرىلگەن مۇۋاپىق جازادۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى مۇجاھىد، قەتادە ۋە باشقىلارمۇ بايان قىلدى.

﴿**چۈنكى ئۇلار (قىلمىشلىرىدىن) ھېساب ئېلىنىشتىن قورقمايتتى**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا مۇكاپاتلىنىدىغان ياكى جازالىنىدىغان ۋە قىلمىشلىرىدىن ھېساب ئېلىنىدىغان بىر ئورۇنىنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيتتى.

﴿**ھەمدە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى قاتتىق ئىنكار قىلاتتى**﴾ يەنى ئۇلار الله تائالا پەيغەمبەرلىرىگە چۈشۈرگەن الله تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرى ئۈستىدىكى ھۆججەتلىرىنى، دەلىل - پاكىتلىرىنى ئىنكار قىلدى. ئۇلار بۇ ھۆججەتلەرگە ۋە دەلىل - پاكىتلارغا ئىشەنمەسلىك ۋە تەرسالىق قىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇردى.

﴿**ھەر نەرسىنى تولۇق خاتىرىلەپ قويىمىز**﴾ يەنى بىز بەندىلەرنىڭ ھەممە قىلمىشلىرىنى بىلىمىز. ئۇلارنى ئۇلار ئۈچۈن خاتىرىلەپ قويىمىز. ھەم جازانمۇ شۇنىڭغا قارىتا بېرىمىز. يەنى قىلمىشلىرى ياخشى بولسا مۇكاپات، يامان بولسا جازا بېرىمىز.

---

[1] يەنى ئالىملار: ئايەتنىڭ تەرجىمىسىدىكى "ئۇزاق مۇددەت" دېگەن مەنىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەرەبچە سۆزنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى. بەزىلەر: ئۇ سۆزنىڭ مەنىسى 70 يىل دېگەنلىكتۇر، دېسە، بەزىلەر 80 يىل دېگەنلىكتۇر، دېدى.

[2] ئايەتنىڭ ئەسلىدىكى ئەرەبچە سۆزى كۆپلۈك شەكىلدە بولۇپ نۇرغۇنلىغان مۇددەتلەر قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بېرەتتى. ئەمما ئايەت ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغاندا، ئۇزاق مۇددەت قالىدۇ دەپ تەرجىمە قىلىنغان. شۇڭا رەبىئە: بىر مۇددەت سەكسەن يىل بولسا، بىر يىل دېگەن 360 كۈندۇر. (ئاخىرەتنىڭ) ھەر بىر كۈنى سىلەر سانىۋاتقان مىڭ يىلغا باراۋەردۇر. ئۇنداق بولغان ئىكەن نۇرغۇنلىغان مۇددەتنىڭ قانچە يىل ئىكەنلىكىنى الله تەئالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ، دېدى.

www.munber.org

﴿(ئۇلارغا ئېيتمىزكى) «تېتىكلار! سىلەرگە پەقەت ئازابنىلا زىيادە قىلىمىز»﴾ يەنى دوزىخىلەرگە: سىلەر بۇ ئازابنى تېتىكلار، سىلەرگە يەنە بۇ ئازابنىڭ ئۆزىنى ۋە ئۇ ئازابقا باشقا خىلدىكى ئازابلارنى قوشۇپ تېخىمۇ كۆپەيتىپ بېرىمىز، دېيىلىدۇ. قەتادە ئەبۇئالىيۇب ئەزدىدىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرىنىڭ: الله تائالا ﴿(ئۇلارغا ئېيتمىزكى) «تېتىكلار! سىلەرگە پەقەت ئازابنىلا زىيادە قىلىمىز»﴾ دېگەن ئايەتتىن باشقا دوزىخىلارغا ئەڭ ئېغىر كېلىدىغان بىرەر ئايەت چۈشۈرمىدى. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ئازاب ئۇلارغا داۋاملىق قوشۇلۇپ تۇرىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

* * * * * * *

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَـٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار نېمەتكە ئېرىشىدۇ[31]. (ئۇ نېمەت) باغلار، ئۈزۈملەردۇر[32]. تەڭتۇش قىزلاردۇر[33]. (شاراب بىلەن) تولدۇرۇلغان جاملاردۇر[34]. ئۇلار جەننەتتە يالغان سۆز، بىھۇدە سۆز ئاڭلىمايدۇ[35]. (ئەنە شۇلار) پەرۋەردىگارىڭنىڭ بەرگەن مۇكاپاتى، بېتەرلىك ئاتاسىدۇر[36].

تەقۋادارلار ئۈچۈن چوڭ بىر نجاتلىقنىڭ بارلىقى توغرىسىدا

الله تائالا (ياخشى ئەمەل ئىبادەتلەرنى قىلىش بىلەن) بەختلىك كىشىلەردىن ۋە ئۇلارغا تەييارلىغان ئىززەت ۋە دائىمى بولغان نېمەتلەردىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**شۇبھىسىزكى، تەقۋادارلار نېمەتكە ئېرىشىدۇ**﴾ ئىبنى ئابباس ۋە زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كۆڭلى ئېچىلىدىغان ئورۇنغا ئېرىشىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. مۇجاھىد ۋە قەتادە: "ئۇلار نېمەتكە ئېرىشى" دېگەنلىكتىن ئۇلارنىڭ دوزاختىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. توغرىسى ئىبنى ئاببا سلارنىڭ سۆزىدۇر. چۈنكى، الله تائالا ئۇ ئايەتتىن كېيىندىن مۇنداق دېگەن: ﴿**(ئۇ نېمەت) باغلار**﴾ خورما ۋە باشقا مېۋىلەردىن بولغان باغلار، ﴿**ئۈزۈملەردۇر. تەڭتۇش قىزلاردۇر**﴾ يەنى تەڭتۇش ھۇرلەردۇر. ئىبنى ئاببا س، مۇجاھىد ۋە باشقىلار: ئۇلار قىز بولغانلىقى ئۈچۈن كۆكسىلىرى ساڭگىلاپ قالماي تىك كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان، ھەممىسى تەڭ ياشتىكى قىزلاردۇر، دېدى. ھۇر قىزلارغا مۇناسىۋەتلىك بايانلار سۈرە ۋاقىئەدە بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

﴿**(شاراب بىلەن) تولدۇرۇلغان جاملاردۇر**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئارقىمۇئارقا (شاراب بىلەن) تولدۇرۇلۇپ تۇرىلىدىغان جاملاردۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىكرىمە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: (شارابى) سۇپ سۈزۈك جاملاردۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. مۇجاھىد، ھەسەن، قەتادە ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: (شاراب بىلەن) تولدۇرۇلغان جاملاردۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار جەننەتتە يالغان سۆز، بىھۇدە سۆز ئاڭلىمايدۇ**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار جەننەتتە ئۆزئارا (مەي قاچىلانغان) جاملارنى تۇتۇشىدۇ، (مەي ئىچىش بىلەن) ئۇلاردىن (بۇ دۇنيادىكىدەك) بىھۇدە سۆز ۋە گۇناھ سادىر بولمايدۇ﴾[1] يەنى جەننەتتە پايدىسىز، قۇرۇق بىھۇدە، يالغان گەپلەر ۋە گۇناھ بولىدىغان ئىشلار بولمايدۇ. جەننەت تىنچلىق ئورنىدۇر. ئۇ يەردىكى ھەممە نەرسە كەمچىلىك ۋە يېتەرسىزلىكلەردىن خالىدۇر.

---

[1] سۈرە تۇر 23 - ئايەت.

www.munber.org

﴿(ئەنە شۇلار) پەرۋەردىگارىڭنىڭ بەرگەن مۇكاپاتى، يېتەرلىك ئاتاسىدۇر﴾ يەنى بىز يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن نېمەتلەر بولسا، الله تائالا ئۆزىنىڭ پەزىلىتى، شەپقىتى، مەرھەمىتى ۋە رەھمىتى بىلەن ئۇلارغا بەرگەن تولۇق ۋە يېتەرلىك مۇكاپاتىدۇر.

* * * * * * *

رَّبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا ٱلرَّحۡمَٰنِۖ لَا يَمۡلِكُونَ مِنۡهُ خِطَابٗا ٣٧ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ صَفّٗاۖ لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنۡ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَقَالَ صَوَابٗا ٣٨ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمُ ٱلۡحَقُّۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ٣٩ إِنَّآ أَنذَرۡنَٰكُمۡ عَذَابٗا قَرِيبٗا يَوۡمَ يَنظُرُ ٱلۡمَرۡءُ مَا قَدَّمَتۡ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلۡكَافِرُ يَٰلَيۡتَنِي كُنتُ تُرَٰبَۢا ٤٠

ئۇ ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر. (ئۇ كۇنىدە ھېچ كىشى) ئۇنىڭغا سۆز قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ[37]. جىبرىئىل ۋە پەرىشتىلەر سەپ بولۇپ تۇرۇپ كېتىدىغان كۇنىدە (يەنى قىيامەتتە)، ئۇلار(نىڭ ئارىسىدا) مېھرىبان اللەنىڭ ئىزنىگە ئېرىشكەن ۋە توغرا سۆزنى قىلغانلاردىن باشقا ھېچ ئادەمنىڭ سۆز قىلىشىغا بولمايدۇ[38]. ئەنە شۇ چوقۇم بولىدىغان كۇندۇر. كىمكى (ئىمان بىلەن، ياخشى ئەمەل بىلەن) پەرۋەردىگارىغا قايتىدىغان يولنى تۇتۇۋالسا (تۇتسۇن)[39]. بىز سىلەرنى ھەقىقەتەن (يۇز بېرىشى) يېقىن ئازابتىن (يەنى ئاخىرەت ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇردۇق، ئۇ كۇنىدە كىشى ئىلگىرى قىلغان ئەمەللىرىنى كۆرىدۇ. كاپىر: «كاشكى مەن تۇپراق بولۇپ كەتكەن بولسامچۇ!» دەيدۇ[40].

ھەر قانداق بىر كىشىنىڭ، ھەتتا پەرىشتىلەرنىڭمۇ الله تائالانىڭ ئالدىدا ئىزنىسىز سۆز قىلىشقا پېتىنالمايدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىنىڭ كاتتىلقىدىن، بۇيۇكلۇكىدىن، ئۆزىنىڭ ئاسمان - زېمىن ۋە ئۇلاردىكى ھەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بارلىق نەرسىلەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىدىن، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ رەھمىتى ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مېھرىبان زات ئىكەنلىكىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر**﴾

﴿**(ئۇ كۇنىدە ھېچ كىشى) ئۇنىڭغا سۆز قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ**﴾ يەنى الله تائالا ئىجازەت بەرمىگىچە ھېچ كىشى الله تائالاغا سۆز ئېچىشقا قادىر ئەمەستۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿الله نىڭ رۇخسىتىسىز كىممۇ الله نىڭ ئالدىدا شاپائەت قىلالىسۇن﴾[1] ﴿قىيامەت كۇنى بولغاندا، ھەرقانداق ئادەم پەقەت الله دىن ئىجازەت بولغاندىلا سۆزلەيدۇ﴾[2].

---

[1] سۈرە بەقەر 255 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھۇد 105 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿جىبرىئىل ۋە پەرىشتىلەر سەپ بولۇپ تۇرۇپ كېتىدىغان كۈندە (يەنى قىيامەتتە)، ئۇلار (ئاللاھ ئارىسىدا) مېھرىبان اللەنىڭ ئىزنىگە ئېرىشكەن ۋە توغرا سۆزنى قىلغانلاردىن باشقا ھېچ ئاھەدىنىڭ سۆز قىلىشىغا بولمايدۇ﴾ ئىمام بۇخارىنىڭ بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئۇ كۈندە پەقەت پەيغەمبەرلەرلا گەپ قىلالايدۇ». ئەبۇسالىھ ۋە ئىكرىمە: "لا ئىلاھە ئىللاھ" دېگەن سۆز توغرا ۋە ھەق سۆزلەرنىڭ قاتارىدىندۇر، دېدى.

﴿ئەنە شۇ چوقۇم بولىدىغان كۈندۇر﴾ يەنى ئۇ كۈن شەكسىز مەيدانغا كېلىدىغان كۈندۇر.

﴿كىمكى (ئىمان بىلەن، ياخشى ئەمەل بىلەن) پەرۋەردىگارىغا قايتىدىغان يولنى تۇتۇشنى خالىسا (تۇتسۇن)﴾ يەنى كىمكى پەرۋەردىگارىغا يېتىدىغان يول ۋە پرىنسىپنى تۇتۇشنى خالىسا تۇتسۇن.

قىيامەت بولۇشنىڭ ئاز قالغانلىقى توغرىسىدا

﴿بىز سىلەرنى ھەقىقەتەن (يۈز بېرىشى) يېقىن ئازابتىن (يەنى ئاخىرەت ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇردۇق﴾ يەنى قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىدىن ئاگاھلاندۇردۇق. قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقى ئۇنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى، (كەلگۈسىدە) چوقۇم بولىدىغان ھەر قانداق نەرسە (كۈنسېرى) يېقىنلىشىپ كېلىدۇ.

﴿ئۇ كۈندە كىشى ئىلگىرى قىلغان ئەمەللىرىنى كۆرىدۇ﴾ يەنى ئىنسانلارغا ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ مەيلى ياخشىسى بولسۇن ياكى يامىنى بولسۇن، كونىسى بولسۇن ياكى يېڭىسى بولسۇن، ھەممىسى كۆرسىتىلىدۇ. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ نامە ـ ئەمالىغا خاتىرىلەنگەنلىكىنى كۆرىدۇ﴾[1] ﴿بۇ كۈندە ئىنسانغا (چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) ئىلگىرى ـ ئاخىرى قىلغان ئەمەللىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ﴾[2].

﴿كاپىر: «كاشكى مەن تۇپراق بولۇپ كەتكەن بولسامچۇ!» دەيدۇ﴾ يەنى كاپىر ئۇ كۈندە اللە تائالانىڭ ئازابىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ۋە ئۆزلىرىنىڭ ھۆرمەتلىك، ياخشى پەرىشتىلەردىن بولغان پۈتۈكچىلەرنىڭ قوللىرى بىلەن خاتىرىلەنگەن يامان قىلمىشلىرىنى كۆرگەن ۋاقىتتىدا، ئۆزىنىڭ دۇنيادا تۇپراق بولۇپ يارىتىلغان، ئادەم بولۇپ يارىتىلمىغان ۋە ۋۇجۇدقا چىقىرىلمىغان بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

اللە تائالا ھەتتا مۇڭگۈزسىز قويغا مۇڭگۈزلۈك قويدىن قىساس ئېلىپ بېرىپ كېچىككىنىمۇ ناھەقچىلىق يوق ئادىل ھۆكمى بىلەن دۇنيادىكى ھايۋانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇلارغا: سىلەر تۇپراقتا ئايلىنىپ كېتىڭلار، دېيىشى بىلەن ئۇلارنىڭ توپىغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن كاپىر: ﴿كاشكى مەن تۇپراق بولۇپ كەتكەن بولسامچۇ!﴾ يەنى مەنمۇ ھايۋان بولغان بولسام، مەنمۇ ئۇلاردەك تۇپراق بولۇپ كەتكەن بولاتتىم دېگەن سۆزنى قىلىدۇ، دېگەن كۆز قاراشمۇ بار.

---

[1] سۈرە كەھف 49 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە قىيامەت 13 ـ ئايەت.

www.munber.org

بۇ قاراشنىڭ مەزمۇنىدا كەلگەن ھەدىس ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ۋە باشقىلاردىن رىۋايەت قىلىنغان ئەسەرلەر باردۇر.

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە نەبەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە نازىئات | 46 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلنَّٰزِعَٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَٱلنَّٰشِطَٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَٱلسَّٰبِحَٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَٱلسَّٰبِقَٰتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُدَبِّرَٰتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا ٱلرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَٰرُهَا خَٰشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَءِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي ٱلْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا۟ تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(كۇففارلارنىڭ جانلىرىنى) قاتتىق تارتىپ ئالغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[1]. (مۆمىنلەرنىڭ جانلىرىنى) سىلىق ئالغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[2]. (اللەنىڭ ئەمرىنى ئاسماندىن) تېز ئېلىپ چۈشكۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[3]. (مۆمىنلەرنىڭ جانلىرىنى ئېلىپ جەننەتكە) ئېلىكرىلىگۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى[4]. (اللەنىڭ ئەمرى بىلەن) كائىناتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى، (سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، سىلەردىن چوقۇم ھېساب ئېلىنىدۇ)[5]. بۇ كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى)دە زېمىن (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ[6]. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئاسمان (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ[7]. بۇ كۈندە دىللارنى (يەنى كۇففارلارنىڭ دىللىرىنى) قورقۇنچ باسىدۇ[8]. شۇ (دىللارنىڭ ئىگىلىرىنىڭ) كۆزلىرى (قورقۇنچتىن) تىكىلىپ قاريىالمايدۇ[9]. ئۇلار ئېيتىدۇ: «راستلا بىز ئاۋالقى ھالىمىزغا قايتۇرۇلامدۇق؟ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلەمدۇق؟)»[10]. ئۇ بىزنىڭ چىرىكەن سۆڭەك بولۇپ قالغان ۋاقتىمىز ئەمەسمۇ؟»[11]. ئۇلار ئېيتتى: «ئۇنداق بولىدىغان بولسا، بۇ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش) زىيانلىق قايتىشتۇر (يەنى بىز ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىدىغان بولساق، دوزاخ ئەھلى بولغانلىقىمىز ئۈچۈن زىيان تارتقۇچىلارمىز)»[12]. بىر سەيھە (يەنى ئىسرافىلنىڭ سۇر چېلىشى) بىلەنلا ئۇلار (يەنى جىمى خالايىق) (يەر ئاستىدىن) زېمىننىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالىدۇ[13-14].

www.munber.org

الله تائالانىڭ بەش تۈرلۈك پەرىشتىلەر بىلەن قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىغا قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿(كۆففارلارنىڭ جانلىرىنى) قاتتىق تارتىپ ئالغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى﴾ ئەبۇ مەسئۇدە، ئىبنى ئاببىاس، مەسرۇق، سەئىد ئىبنى جۇبەيىر، ئەبۇسالىھ، ئەبۇ زۇھا ۋە سۇددى قاتارلىقلار: ئۇلار ئىنسانلارنىڭ جانلىرىنى تارتىپ ئالىدىغان پەرىشتىلەردۇر، دېدى.

پەرىشتىلەر ئىچىدە ئىنسانلارنىڭ جانلىرىنى قاتتىق ۋە قىينىپ ئالىدىغان پەرىشتىلەرمۇ بار، شۇنداقلا يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىنسانلارنىڭ جانلىرىنى ناھايىتى يۇمشاق ۋە سىلىق ئالىدىغانلىرىمۇ بار. ئىنسانلارنىڭ جانلىرىنى سىلىق ئالىدىغان پەرىشتىلەر بولسا الله تائالانىڭ: ﴿(مۆمىنلەرنىڭ جانلىرىنى) سىلىق ئالغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىندى. بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلغانلار شۇ پەرىشتىلەردۇر. بۇنى ئىبنى ئاببىاس بايان قىلدى.

﴿(اللەنىڭ ئەمرىنى ئاسماندىن) تېز ئېلىپ چۇشكۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى. (مۆمىنلەرنىڭ جانلىرىنى ئېلىپ جەننەتكە) ئىلگىرىلىگۈچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى. (اللەنىڭ ئەمرى بىلەن) كائىناتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن قەسەمكى، (سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، سىلەردىن چوقۇم ھېساب ئېلىنىدۇ)﴾

قىيامەت كۈنىنىڭ قانداق بىر كۈن ئىكەنلىكى، كىشىلەرنىڭ ھالىنىڭ قانداق بولۇپ كېتىدىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنى ھەققىدە دېيىشىدىغان سۆزلىرى توغرىسىدا

﴿بۇ كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) دە زېمىن (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئاسمان (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ﴾ ئىبنى ئاببىاس: بۇ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى سۇر چېلىنغان ۋاقىتتۇر، دېدى. مۇجاھىد، ھەسەن، قەتادە، زەھھاك ۋە باشقىلارمۇ بۇ ھەقتە شۇنداق دېدى.

مۇجاھىد: بىرىنچى سۇر چېلىنغاندا، الله تائالانىڭ: ﴿بۇ كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) دە زېمىن (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان ئىش يۈز بېرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە: ﴿ئۇ كۈندە زېمىن ۋە تاغلار قاتتىق تەۋرەيدۇ﴾[1] دېدى ۋە ئىككىنچى سۇر چېلىنغاندا، الله تائالانىڭ: ﴿ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئاسمان (ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر قوشۇلۇپ) تەۋرەيدۇ﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان ئىش يۈز بېرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە: ﴿زېمىن ۋە تاغلار (ئورۇنلىرىدىن) كۆتۈرۈلۈپ (بىر ـ بىرىگە) ئۇرۇلۇپ (ئۇۋۇلىپ كەتكەن) چاغدا، بۇ كۈندە چوڭ ئىش (يەنى قىيامەت) يۈز بېرىدۇ﴾[2] دەيدۇ، دېدى.

﴿بۇ كۈندە دىللارنى (يەنى كۆففارلارنىڭ دىللىرىنى) قورقۇنچ باسىدۇ. شۇ (دىللارنىڭ ئىگىلىرىنىڭ) كۆزلىرى (قورقۇنچتىن) تىكىلىپ قارىيالمايدۇ﴾ يەنى شۇ دىللارنىڭ ئىگىلىرىنىڭ كۆزلىرى ئىشلارنىڭ ناھايىتى ئېغىرلىقىنى كۆرۈپ (تىكىلىپ قارىيالماي) تۆۋەن خار ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ.

---

[1] سۈرە مۇزەممىل 14 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھاققە 14 ــ 15 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿ئۇلار ئېيتىدۇ: «راستلا بىز ئاۋالقى ھالىمىزغا قايتۇرۇلامدۇق؟ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلەمدۇق؟)﴾ مۇجاھىد: قۇرەيش مۇشرىكلىرى ۋە قىيامەتنى ئىنكار قىلىدىغان باشقا مۇشرىكلار (ئۆزلىرىنىڭ بۇ سۆزى بىلەن) ئۆزلىرىنىڭ قەبرىلەرگە كىرىپ بولغاندىن كېيىن قايتا تىرىلىشىنى يىراق سانىماقچى بولغاندۇر، دېدى. يەنى ئۆزلىرىنىڭ تەنلىرى تىتما ـ تىتما بولۇپ سۆڭەكلىرى چىرىپ كەتكەندىن كېيىن قايتا تىرىلىشىنى يىراق سانىماقچىدۇر. شۇڭا ئۇلار مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ بىزنىڭ چىرىگەن سۆڭەك بولۇپ قالغان ۋاقتىمىز ئەمەسمۇ؟ »﴾.

﴿«ئۇنداق بولىدىغان بولسا، بۇ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش) زىيانلىق قايتىشتۇر (يەنى بىز ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىدىغان بولساق، دوزاخ ئەھلى بولغانلىقىمىز ئۈچۈن زىيان تارتقۇچىلارمىز)»﴾ مۇھەممەد ئىبنى كەئب مۇنداق دېدى: قۇرەيش كاپىرلىرى: ئەگەر الله تائالا بىزنى بىز ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن راستىنلا قايتا تىرىلدۈرۈدىغان بولسا، بىز ئەلۋەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىمىز، دېدى.

﴿بىر سەيھە (يەنى ئىسرافىلنىڭ سۇر چېلىشى) بىلەنلا ئۇلار (يەنى جىمى خالايىق) (يەر ئاستىدىن) زىممىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالىدۇ﴾ يەنى بۇ ئىش پەقەت الله تائالانىڭ بىر قېتىم بەرگەن بۇيرۇقى بىلەنلا بولىدۇ. الله تائالا ئىسرافىلغا سۇر چېلىشقا بۇيرۇق بېرىدۇ. ئىسرافىل (ئۇلۇكلەرنىڭ قەبرىدىن) تېرىلىپ چىقىش سۈرىنى چالىدۇ ـ ده، ئىلگىرى ۋە كېيىن كۆمۈلگەن بارلىق كىشىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا (ئۆزلىرىنىڭ نېمىگە بۇيرۇلىدىغانلىقلىرىغا) قاراپ تۇرىشىدۇ.

الله تائالا بۇ توغرىسىدا مۇنداق دېدى: ﴿شۇ كۈندە الله سىلەرنى چاقىرىدۇ، سىلەر ئۇنىڭغا ھەمدى ئېيتىپ ئىجابەت قىلىسىلەر ۋە (دۇنيادا) پەقەت ئازغىنا تۇرغاندەك ئويلايسىلەر﴾[1] ﴿(بىرەر شەيئىنى ياراتماقچى بولساق) بىزنىڭ ئەمرىمىز پەقەت بىر سۆزدۇر، (ئۇ) كۆزنى يۇمۇپ ئاچقانىنىڭ ئارىلىقىدا (ئورۇنلىنىدۇ)﴾[2] ﴿قىيامەتنىڭ قايىم بولۇشى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىك ياكى ئۇنىڭدىنمۇ تېزدۇر. الله ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىگە قادىردۇر﴾[3].

الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلار (يەنى جىمى خالايىق) (يەر ئاستىدىن) زىممىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالىدۇ﴾ دېگەن ئايىتىدە كەلگەن زىممىنىڭ قانداق زىمىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا رەبىيئ ئىبنى ئەنەس مۇنداق دېدى: الله تائالا قىيامەت كۈنىدىكى ئاسمان، زىمىن ۋە تاغلارنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ كۈنىدە زىممىنمۇ باشقا بىر زىمىنغا، ئاسمانلارمۇ باشقا بىر ئاسمانلارغا ئايلىنىدۇ، ئۇلار (يەنى پۈتۈن خالايىق قەبرىلىرىدىن چىقىپ) يېگانە، قۇدرەتلىك الله نىڭ دەرگاھىدا (يەنى مەھشەرگاھدا) ھازىر بولىدۇ﴾[4] ﴿ئۇلار سەندىن تاغلار توغرۇلۇق (يەنى تاغنىڭ ئاقۇتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق) سورايدۇ، ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىم ئۇلارنى كۈكۈم ـ تالقان قىلىپ (ئاندىن شامالنى ئەۋەتىپ ئۇنى سورۇيدۇ). ئۇلارنى تۈزلەڭلىككە ئايلاندۇرىدۇ. ئۇ يەرلەردە نە چوڭقۇرلۇقنى، نە ئېگىزلىكنى كۆرمەيسەن»﴾[5] ﴿ئۇ كۈنده (يەنى قىيامەت كۈنىدە) بىز تاغلارنى يوق قىلىمىز، زىممىنى ئوچۇق، تۈپتۈز كۆرىسەن (يەنى ئۇنى توسۇپ تۇرىدىغان تاغ، دەرەخ، بىنالار بولمايدۇ)﴾[6] دېمەك ئۇستىلىرىدىكى تاغلار

---

[1] سۈرە ئىسرا 52 ـ ئايەت.
[2] سۈرە قەمەر 50 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نەھل 77 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ئىبراھىم 48 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە تاھا 105 ـــ 107 ـ ئايەتكىچە.
[6] سۈرە كەھف 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

يوق قىلىنىپ، تۈپتۈز قىلىنغان زېمىن بولسا ئادەتتە بىز بىلمىدىغان زېمىننىڭ قاتارىدىن ھېسابلانمايدۇ. بەلكى ئۇ زېمىن ئۈستىدە ھېچقانداق بىر خاتالىق ئۆتكۈزۈلمىگەن ۋە قان تۆكۈلمىگەن (پاك) زېمىندۇر.

* * * * * * *

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾ إِذۡ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ ٱذۡهَبۡ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهۡدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخۡشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَىٰهُ ٱلۡأٓيَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدۡبَرَ يَسۡعَىٰ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلۡأٓخِرَةِ وَٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبۡرَةً لِّمَن يَخۡشَىٰٓ ﴿٢٦﴾

ساڭا مۇسانىڭ خەۋىرى كەلدىمۇ؟ [15]. ***مۇقەددەس ۋادىدا (مۇنداق دەپ) چاقىردى:*** [16]. ***«سەن پىرئەۋننىڭ قېشىغا بارغىن، ئۇ ھەقىقەتەن ھەددىدىن ئاشتى***[17]. ***ئۇنىڭغا: (كۇفرىدىن ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولۇشنى خالامسەن***[18]. ***سېنى پەرۋەردىگارىمنى تونۇشقا يېتەكلىشىمنى خالامسەن؟ (ئۇنى تونۇساڭ پەرۋەردىگارىڭدىن) قورقىسەن ـ دە، (ياخشى ئەمەللەرنى قىلسەن)، دېگىن»*[19]. ***مۇسا پىرئەۋنكە چوڭ مۆجىزىنى كۆرسەتتى***[20]. ***پىرئەۋن (اللەنىڭ پەيغەمبىرى مۇسانى) ئىنكار قىلدى ۋە (اللەنىڭ ئەمرىگە) ئاسىيلىق قىلدى***[21]. ***ئاندىن پىرئەۋن (مۇسادىن) يۈز ئۆرۈپ (ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشكە) كىرىشتى***[22]. ***(ئۇ سېھىرگەرلەرنى، ئەسكەرلىرىنى، تەۋەلىرىنى) توپلىدى ھەم نىدا قىلىپ***[23]. ***دېدى: «مەن سىلەرنىڭ بۈيۈك پەرۋەردىگارىڭلار بولىمەن»***[24]. ***اللە ئۇنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئازابى بىلەن جازالىدى***[25]. ***شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللەدىن قورقىدىغانلار بۇنىڭدىن ئىبرەت ئالىدۇ***[26].

مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنىڭ بايانى ۋە ئۇنىڭ اللە تائالادىن قورققانلار ئۈچۈن ئىبرەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خەۋەر بېرىپ، ئۇنىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامنى پىرئەۋنگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى ۋە ئۇنى ھەر خىل مۆجىزىلەر بىلەن كۈچلەندۈرگەنلىكىنى، بىراق پىرئەۋننىڭ تاكى اللە تائالا ئۇنى غالىب، قۇدرەتلىك ھالەتتە تۇرۇپ ھالاك قىلغانغا قەدەر ئۇنىڭ كۈپۈرلىقىدا ۋە ھەددىدىن ئېشىشىدا داۋام قىلغانلىقىنى بايان قىلدى، ھەمدە ساڭا (يەنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى دېمەكچىدۇر) ۋە سەن ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتكە قارشىلىق كۆرسەتكەن ئادەمنىڭ ئاقىۋىتى ئەنە شۇنداق بولىدۇ، دېدى. شۇڭا اللە تائالا قىسسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللەدىن قورقىدىغانلار بۇنىڭدىن ئىبرەت ئالىدۇ**﴾.

﴿**ساڭا مۇسانىڭ خەۋىرى كەلدىمۇ؟**﴾ يەنى سەن ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ ﴿**ئۇ ۋاقتىدا ئۇنى پەرۋەردىگارى تۇۋا نامىلىق مۇقەددەس ۋادىدا (مۇنداق دەپ) چاقىردى**﴾ توغرا قاراشقا ئاساسەن بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان "تۇۋا" نىڭ ئەسلى بىر جىلغىنىڭ ئىسمى ئىكەنلىكى سۈرە تاھا دا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

www.munber.org

الله تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامنى شۇ جىلغىغا چاقىرىپ مۇنداق دېدى: ﴿«سەن پىرئەۋننىڭ قېشىغا بارغىن، ئۇ ھەقىقەتەن ھەددىدىن ئاشتى﴾ يەنى ئۇ چوڭچىلىق قىلدى ۋە ھەددىدىن ئاشتى.

﴿ئۇنىڭغا: (كۆڤرىدىن ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولۇشنى خالامسەن (دېگىن)﴾ يەنى سەن ئۇنىڭغا: سەن ئىسلامغا كىرىشكە ۋە (الله تائالاغا) بويسۇنۇشقا يېتەكلەيدىغان يولنى قوبۇل قىلامسەن؟ دېگىن.

﴿سېنى پەرۋەردىگارىمنى تونۇشقا يېتەكلىشىمنى خالامسەن؟ (ئۇنى تونۇساڭ پەرۋەردىگارىڭدىن قورقىسەن ـ دە، (ياخشى ئەمەللەرنى قىلىسەن)، دېگىن»﴾ يەنى مەن سېنى پەرۋەردىگارىڭغا ئىبادەت قىلىشقا باشلاپ قويىمەن. (ئەگەر سەن الله تائالاغا ئىبادەت قىلساڭ) سېنىڭ دىلىڭ قوپاللىق، (مەنىۋى) كىرلىكتىن ۋە ياخشىلىقتىن يىراق بولغان ھالىتىدىن ئۆزگىرىپ كەمتەر، الله تائالاغا بويسۇنغۇچى ۋە الله تائالادىن قورقۇچى ھالىتىگە كېلىدۇ، دېگىن.

﴿مۇسا پىرئەۋنگە چوڭ مۆجىزىنى كۆرسەتتى﴾ يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالام مۇشۇنداق ھەق دەۋەت ئۇسۇلىدە تۇرۇپمۇ يەنە پىرئەۋنگە ئۆزىنىڭ الله تائالا تەرىپىدىن ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان كۇچلۇك ھۆججەت ۋە روشەن پاكىتلارنى كۆرسەتتى.

﴿پىرئەۋن (اللەنىڭ پەيغەمبىرى مۇسانى) ئىنكار قىلدى ۋە (اللەنىڭ ئەمرىگە) ئاسىيلىق قىلدى﴾ يەنى پىرئەۋن ھەقنى ئىنكار قىلدى ۋە الله تائالاغا بويسۇنۇشقا بېرىلگەن بۇيرۇقتا قارشىلىق قىلدى. گەپنىڭ خۇلاسىسى: پىرئەۋننىڭ دىلى (ھەقىقەتنى) ئىنكار قىلدى. پىرئەۋن (مۇسا ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تونىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ) مەيلى دېلى بىلەن بولسۇن ياكى جىسمى بىلەن بولسۇن، مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن ھېچقانداق بىر تەسىرنى قوبۇل قىلمىدى. ئۇنىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تونىغانلىقى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ئۇ نەرسىگە ئىمان ئېيتقانلىقىنى كۆرسەتمەيدۇ. چۈنكى، (بىرەر نەرسىنى) تونۇش بولسا ئۇ نەرسىنى دىلىنىڭ بىلگەنلىكىدۇر خالاس. ئەمما ئىمان ئېيتىش بولسا ئەمەل قىلىشقا دىلىنىڭ ماقۇل كەلگەنلىكىدۇر. دىلىنىڭ ئەمەل قىلىشنى قوبۇل قىلغانلىقى ئۇنىڭ ھەققە بويسۇنۇشى ۋە ئۇنىڭغا بوي ئېگىشىدە ئىپادىلىنىدۇ. (يەنى پىرئەۋننىڭ دىلى مۇسا ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن نەرسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تونۇغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دىلى ئۇنىڭغا قارىتا ھېچقانداق ئەمەل كۆرسەتمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئىمان ئېيتتى دېيىشكە بولمايدۇ)

﴿ئاندىن پىرئەۋن (مۇسادىن) يۈز ئۆرۈپ (ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشكە) كىرىشتى﴾ يەنى پىرئەۋن ھەقكە ناھەق بىلەن قارشى تۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇ بولسىمۇ ئۇنىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان مۆجىزىلەرگە سېھىرگەرلەر بىلەن قارشى تۇرۇش ئۈچۈن سېھىرگەرلەرنى بىرىەرگە توپلىغانلىقىدۇر.

﴿(ئۇ سېھىرگەرلەرنى، ئەسكەرلىرىنى، تەۋەلىرىنى) توپلىدى ھەم ندا قىلىپ دېدى: «مەن سىلەرنىڭ بۇيۇك پەرۋەردىگارىڭلار بولىمەن»﴾ ئىبنى ئابباس ۋە مۇجاھىد: پىرئەۋن: ﴿«ئى كاتتىلار! مەن ئۆزەمدىن باشقا يەنە بىر ئىلاھنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن﴾[1] دېگەن سۆزنى قىلىپ 40 يىل ئۆتكەندىن كېيىن ﴿«مەن سىلەرنىڭ بۇيۇك پەرۋەردىگارىڭلار بولىمەن»﴾ دېگەن سۆزنى قىلدى، دېدى.

﴿الله ئۇنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئازابى بىلەن جازالىدى﴾ يەنى الله تائالا ئۇنىڭدىن شۇنداق بىر ئىنتىقام ئالدىكى، ئۇنى دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە شۇنىڭدەك ھەددىدىن ئاشقانلار ئۈچۈن ئىبرەت قىلدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار بۇ دۇنيادىمۇ، قىيامەت كۈنىدىمۇ لەنەتكە ئۇچرايدۇ، ئۇلارغا

[1] سۈرە قەسەس 38 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بىرىلگەن (ئىككىلا دۇنيادا لەنەتكە ئۇچراشتىن ئىبارەت) بۇ سۆزغا نېمىدېگەن يامان!﴾[1] ﴿ئۇلارنى بىز دوزاخقا ئۇندەيدىغان پېشۋالار قىلدۇق (يەنى ئۇلارنى بىز دۇنيادا گۇمراھلار ئەگىشىدىغان كۇفرىنىڭ باشلىقلىرى قىلدۇق)، قىيامەت كۈنى ئۇلار يارىدەمگە ئېرىشەلمەيدۇ (يەنى قىيامەت كۈنى ئۇلاردىن ئازابنى دەپئى قىلىدىغان مەدەتكار بولمايدۇ)﴾[2].

﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللەدىن قورقىدىغانلار بۇنىڭدىن ئىبرەت ئالىدۇ﴾ يەنى بۇنىڭدا نەسىھەتنى قوبۇل قىلىپ (يامانلىقلاردىن) قايتىدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ئىبرەت بار.

* * * * * * *

ءَأَنتُمۡ أَشَدُّ خَلۡقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمۡكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغۡطَشَ لَيۡلَهَا وَأَخۡرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخۡرَجَ مِنۡهَا مَآءَهَا وَمَرۡعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَٱلۡجِبَالَ أَرۡسَىٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَٰعًا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿٣٣﴾

سىلەرنى يارىتىش مۇشكۈلمۇ؟ ياكى ئاسمانىنى يارىتىش مۇشكۈلمۇ؟ اللە ئاسمانىنى ياراتتى﴾[27]. ئۇنىڭ ئېگىزلىكىنى يۈكسەك قىلدى ۋە كەم ـ كۆتىسىز قىلدى﴾[28]. ئۇنىڭ كېچىسىنى قاپقاراڭغۇ، كۈندۈزىنى يوپيورۇق قىلدى﴾[29]. شۇنىڭدىن كېيىن زېمىننى (ئەھلى زېمىننىڭ تۇرۇشىغا لايىق قىلىپ) ياپتى﴾[30]. زېمىندىن بۇلاقلارنى ئاقتۇردى، ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈردى﴾[31]. تاغلارنى (زېمىندا) مۇقىم قىلدى﴾[32]. اللەتائالا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىلەرنىڭ ۋە ھايۋانلىرىڭلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن (ياراتتى)﴾[33].

ئاسمان ۋە زېمىنلارنى يارىتىشنىڭ ئىنسانلارنى يارىتىشتىن قىيىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا (قىيامەت كۈنى كىشىلەرنىڭ) قايتا تىرىلدۈرۈلۈشنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا ئۇلارنى قايتا تىرىلدۈرىدىغانلىقىغا پاكىت كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى: ﴿سىلەرنى يارىتىش مۇشكۈلمۇ؟﴾ ئى كىشىلەر! ﴿ياكى ئاسمانىنى يارىتىش مۇشكۈلمۇ؟﴾ بەلكى ئاسمانىنى يارىتىش سىلەرنى يارىتىشتىن قىيىندۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىش ئەلۋەتتە ئىنسانلارنى يارىتىشتىن كۆپ قىيىندۇر﴾[3] ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان زات ئۇلارنىڭ ئوخشىشىنى يارىتىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا قادىر، اللە ماھىر ياراتقۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾[4]

﴿اللە ئاسمانىنى ياراتتى﴾ اللە تائالا ئاسمانىنى (قانداق شەكىلدە) ياراتقانلىقىنى ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىدە تەپسىلىي بايان قىلىشقا باشلاپ مۇنداق دېدى: ﴿ئۇنىڭ ئېگىزلىكىنى يۈكسەك قىلدى ۋە كەم ـ كۆتىسىز قىلدى﴾ يەنى اللە تائالا ئاسمانىنىڭ قورۇلۇشىنى ئېگىز، ئېتىكىنى كەڭ، ئەتراپىنى تەكشى ۋە قاراڭغۇ كېچىلەردە يۇلتۇزلار بىلەن بېزىلىدىغان قىلىپ ياراتتى.

﴿ئۇنىڭ كېچىسىنى قاپقاراڭغۇ، كۈندۈزىنى يوپيورۇق قىلدى﴾ يەنى اللە تائالا ئاسمانىنىڭ كېچىسىنى قاتتىق قاراڭغۇ، كۈندۈزىنى نۇر چېچىپ تۇرىدىغان يوپيورۇق قىلدى. ئىبنى ئابباس اللە تائالانىڭ:

---

[1] سۈرە ھۇد 99 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە قەسەس 41 ـ ئايەت.
[3] سۈرە غافىر 57 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ياسىن 81 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿**ئۇنىڭ كېچىسىنى قاپقاراڭغۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭ كېچىسىنى قاراڭغۇلاشتۇردى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد، ئىكرىمە ۋە سەئىد ئىبنى جۇبەير قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. كۆپلىگەن تەپسىرشۇناس ئالىملار الله تائالانىڭ: ﴿**كۈندۈزىنى يوپيورۇق قىلدى**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭ كۈندۈزىنى يورۇقلاشتۇردى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**شۇنىڭدىن كېيىن زېمىننى (ئەھلى زېمىننىڭ تۇرۇشىغا لايىق قىلىپ) يايدى**﴾ الله تائالا زېمىننى قانداق يايغانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**زېمىندىن بۇلاقلارنى ئاقتۇردى، ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈردى**﴾ سۈرە سەجدىدە زېمىننىڭ ئاسماندىن بۇرۇن يارىتىلغانلىقى. لېكىن، ئۇنىڭ يېيىلىشىنىڭ ئاسمان يارىتىلىپ بولغاندىن كېيىن بولغانلىقى بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى. يەنى زېمىننىڭ ئەسلىدە قۇبۇل قىلماقچى بولغىنىنى ئەمەلىيەتكە چىقاردى. بۇ ئىبنى ئابباس ۋە باشقىلارنىڭ قارىشىدۇر. بۇقاراشنى ئىبنى جەرىر توغرا دەپ قارىدى.

﴿**تاغلارنى (زېمىندا) مۇقىم قىلدى**﴾ يەنى الله تائالا تاغلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئورۇنلىرىدا مۇستەھكەم ۋە چىڭ تۇرىدىغان قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى. الله تائالا ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر، مەخلۇقاتلىرىغا مېھرىباندۇر، شەپقەتلىكتۇر.

﴿**الله ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىلەرنىڭ ۋە ھايۋانلىرىڭلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن (ياراتتى)**﴾ يەنى الله تائالانىڭ زېمىننى يېيىپ بۇلاقلارنى ئېتىلدۇرۇپ چىقىرىشى، ئۇنىڭ ئاستىدىكى بايلىقلارنى ئاشكارىلىشى، ئۆستەڭلىرىنى ئاققۇزۇپ بېرىشى، زىرائەتلىرىنى، دەرەخلىرىنى ۋە مېۋىلىرىنى ئۆستۈرۈپ بېرىشى، زېمىننىڭ ئۆز ئۈستىدىكى كىشىلەر بىلەن تەۋرىنىپ كەتمەي جىم تۇرۇشى ئۈچۈن (ئۇنىڭ ئۈستىدە) تاغلارنى مۇستەھكەم ئورۇنلاشتۇرۇشى بولسا، بەندىلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ۋە ئۇ بەندىلەر تاكى ئۆلگەنگە قەدەر مۇشۇ دۇنيادا ياشىغان مۇددەتتە يېيىش ۋە مىنىش ئۈچۈن ئېھتىياجى چۈشىدىغان ھايۋانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈندۇر.

* * * * * * *

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلطَّآمَّةُ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ ٱلْجَحِيمَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

قىيامەت كەلگەندە[34]. (شۇ) كۈندە ئىنسان (ياخشى ـ ياماندىن) قىلمىشلىرىنى ئەسلەيدۇ[35]. قارىغۇچىلارغا جەھەننەم ئوچۇق كۆرسىتىلىدۇ[36]. كىمكى (كۇفرىدا، گۇناھتا) چىكىدىن ئاشسىدىكەن[37]. دۇنيا تىرىكچىلىكىنى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق كۆرىدىكەن[38]. ئۇنىڭ جايى ھەقىقەتەن جەھەننەم بولىدۇ[39]. پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا (سوراققا تارتىلىشتىن) قورقىدىغان، ئۆزىنى نەپسى خاھىشىغا بېرىلىشتىن (يەنى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) چەكلىگەن ئادەمگە كەلسەك[40]. ھەقىقەتەن ئۇنىڭ جايى جەننەت بولىدۇ[41]. ئۇلار سەندىن قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى سورايدۇ[42]. سەن ئۇنى قانداقمۇ

www.munber.org

بايان قىلىپ بېرەلەيسەن؟﴾[43] . ﴿ئۇنى بىلىش پەرۋەردىگارىڭغا خاستۇر﴾[44]. سېنىڭ ۋەزىپەڭ پەقەت قىيامەتتىن قورقىدىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرۇشتۇر﴾[45]. ﴿ئۇلار قىيامەتنى كۆرگەن كۈندە، گويا ئۇزلىرىنى (دۇنيادا) پەقەت بىر كەچقۇرۇن ياكى بىر ئەتىگەن تۇرغاندەك (گۇمان قىلىدۇ)﴾[46] .

قىيامەت كۈنى، ئۇ كۈننىڭ يۈز بېرىدىغان ۋاقتىنىڭ ئېنىق ئەھمىيىتى ۋە ئۇ كۈندە بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە جازالار توغرىسىدا

﴿**قىيامەت كەلگەندە، (شۇ) كۈندە ئىنسان (ياخشى ـ ياماندىن) قىلمىشلىرىنى ئەسلەيدۇ**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئىنسانلار (دۇنيادا قىلغان) ياخشى ـ ياماندىن قىلمىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى (بىر ـ بىرلەپ) ئەسلەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇ كۈندە ئىنسان (يەنى كاپىر) (دۇنيادىكى قىلمىشلىرىنى) ئەسلەيدۇ، (بۇ چاغدا) ئەسلىگەننىڭ ئۇنىڭغا نېمە پايدىسى بولسۇن﴾[1].

﴿**قارىغۇچىلارغا جەھەننەم ئوچۇق كۆرسىتىلىدۇ**﴾ يەنى قارىغۇچىلارغا جەھەننەم ئوچۇق كورسىتىلىدۇ ـ دە، ئۇلار جەھەننەمنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرىدۇ.

﴿**كىمكى (كۇفرىدا، گۇناھتا) چېكىدىن ئاشىدىكەن. دۇنيا تىرىكچىلىكىنى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق كۆرىدىكەن**﴾ يەنى كىمكى (كۇفرىلۇقتا) ھەددىدىن ئاشىدىكەن، دۇنيا ئىشلىرىنى دىن ۋە ئاخىرەت ئىشلىرىنىڭ ئالدىدا قويىدىكەن ﴿**ئۇنىڭ جايى ھەقىقەتەن جەھەننەم بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇنىڭ ئورنى جەھەننەم، يەيدىغان تامىقى زەققۇم دېگەن دەرەخ ۋە ئىچىدىغان ئىچىملىكى يۇقىرى ھارارەتلىك قاينىقسۇ بولىدۇ.

﴿**پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا (سوراققا تارتىلىشتىن) قورقىدىغان، ئۆزىنى نەپسى خاھىشىغا بېرىلىشتىن (يەنى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) چەكلىگەن ئادەمگە كەلسەك**﴾ يەنى پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا تۇرۇشتىن ۋە ئۆزىگە پەرۋەردىگارىنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشىدىن قورقىقان، (شۇنىڭ بىلەن) ئۆزىنى نەپسى خاھىشىغا بېرىلىشتىن چەكلىگەن ۋە پەرۋەردىگارىغا بويسۇنۇشقا قاراتقان ئادەمگە كەلسەك ﴿**ھەقىقەتەن ئۇنىڭ جايى جەننەت بولىدۇ**﴾ ئۇنىڭ ئورنى ۋە قايتىش جايى ئازادە بولغان جەننەت بولىدۇ.

﴿**ئۇلار سەندىن قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى سورايدۇ. سەن ئۇنى قانداقمۇ بايان قىلىپ بېرەلەيسەن؟ ئۇنى بىلىش پەرۋەردىگارىڭغا خاستۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى بىلىش سېنىڭ ياكى باشقا بىرسىنىڭ ئىشى ئەمەستۇر. ئۇنى بىلىش پەقەت الله تائالاغىلا خاس ئىشتۇر. ئۇنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدىغان زات يالغۇز الله تائالادۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿قىيامەت ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ (ئەھلىگە) ئېغىر (ۋەقەدۇر). ئۇ سىلەرگە تۇيۇقسىز كېلىدۇ﴾. گويا سەن قىيامەت بىلەن ناھايىتى تونۇشتەك، ئۇنى سەندىن سورىشىدۇ. ئېيتقىنكى، ﴿ئۇنىڭ ۋاقتىنى پەقەت الله بىلىدۇ﴾[2] ۋە الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇنى بىلىش پەرۋەردىگارىڭغا خاستۇر**﴾ شۇنىڭ ئۈچۈن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق سورىغاندا، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: ﴿قىيامەت ھەققىدە سورالغۇچى سورىغۇچىدىن بىلىملىك ئەمەستۇر﴾ دەپ جاۋاب بەرگەن.

﴿**سېنىڭ ۋەزىپەڭ پەقەت قىيامەتتىن قورقىدىغان ئادەمنى ئاگاھلاندۇرۇشتۇر**﴾ يەنى سېنى پەقەت كىشىلەرنى الله تائالانىڭ ئازابىدىن ۋە ئۇنىڭ ئىنتىقام ئېلىشىدىن قورقۇتۇش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن

---

[1] سۈرە فەجر 23 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەئرابى 187 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىم. كىمكى الله تائالادىن، ئۆزىنىڭ (الله تائالا) ئالدىدا ھېساب بېرىشىدىن ۋە ئۇنىڭ تەھدىدىن قورقۇپ ساڭا ئەگەشسە، ئۇ نىجات تاپقان ۋە غەلىبە قازانغان بولىدۇ. ئارزۇسىغا يېتەلمەسلىك ۋە زىيان تارتىش بولسا، پەقەت سېنى ئىنكار قىلغان ۋە ساڭا قارشىلىق كۆرسەتكەن كىشىگىلا بولىدۇ.

﴿**ئۇلار قىيامەتنى كۆرگەن كۈندە، گويا ئۆزلىرىنى (دۇنيادا) پەقەت بىر كەچقۇرۇن ياكى بىر ئەتىگەن تۇرغاندەك (گۈمان قىلىدۇ)**﴾ يەنى ئۇلار (قىيامەت كۈنى) قەبرىلىرىدىن (قوپۇپ كېلىپ) توپلىنىش مەيدانىدا تۇرغان چاغدا ئۆزلىرىنى گويا دۇنيادا پەقەت بىر كەچقۇرۇن ياكى بىر ئەتىگەن تۇرغاندەكلا گۈمان قىلىپ، دۇنيادا تۇرغان ۋاقتىنى ناھايىتى ئاز ھېس قىلىدۇ. جۈبەيرە زەھھاكتىن ئىبنى ئابباسنىڭ: ئايەتتىكى "پەقەت بىر كەچقۇرۇن" دېگەن سۆزدىن پىشىن نامىزى بىلەن شام نامىزىنىڭ ئارىلىقى ۋە "ياكى بىر ئەتىگەن تۇرغاندەك" دېگەن سۆزدىن كۈن چىققاندىن ۋاقتتىن چىڭ چۈش بولغۇچىلىك بولغان ئارىلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدى. قەتادە: بۇ ئايەتتىن كىشىلەر ئاخىرەتنى كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن ۋاقتىدا، ئۇلارنىڭ نەزىرىدىكى دۇنيانىڭ مۇددىتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە نازىئاتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئەبەسە | 42 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١﴾ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

يېنىغا ئەما كەلگەنلىكى ئۈچۈن (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام) تەرىنى تۇردى ۋە يۈزىنى ئۆرۈۋالدى[1-2] (ئى مۇھەممەد!) نېمە بىلىسەن؟ (بەلكى) ئۇ (سەندىن ئالغان مەرىپەت بىلەن گۇناھلىرىدىن پاكلىنىشى مۇمكىن[3]. ياكى ۋەز - نەسىھەت ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشى مۇمكىن[4]. ئۆزىنى (ئىماندىن) بىھاجەت ھېسابلايدىغان ئادەمگە كەلسەك، سەن ئۇنىڭغا يۈزلىنىسەن (يەنى ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىپ تەبلىغ قىلىشقا كۆڭۈل بۆلىسەن[5-6]. ئۇ (كۇفرىدىن، گۇناھلاردىن) پاكلانمىسا، ساڭا نېمە زىيىنىدى[7]. سەندىن مەرىپەت تىلەپ، اللەدىن قورققان ھالدا يۈگۈرۈپ كەلگەن كىشىگە كەلسەك[8-9]. سەن ئۇنىڭغا قارىماي قويىسەن[10]. (بۇنىڭدىن كېيىن) ئۇنداق قىلمىغىن. بۇ ئايەتلەر ۋەزدۇر[11]. خالىغان ئادەم ئۇنىڭدىن ۋەز - نەسىھەت ئالىدۇ[12]. ئۇ (يەنى قۇرئان ئايەتلىرى) قىممەتلىك، (قەدرى) يۇقىرى پاك سەھىپىلەرگە يېزىلغاندۇر[13-14]. (ئۇ) ھۆرمەتلىك ياخشى (پەرىشتىلەردىن بولغان) پۈتۈكچىلەرنىڭ قولىدىدۇر[15-16].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ (كۆزى) ئاجىز كىشى ئۈمىۋ مەكتۇمغا چىرايىنى تۇرگەنلىكى ئۈچۈن اللە تائالانىڭ ئۇنىڭغا كايىغانلىقى توغرىسىدا

كۆپلىگەن تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەپ بايان قىلىدۇ: بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىمان ئېيتىپ قالارمىكىن دېگەن نىيەتتە قۇرەيش كاتتىباشلىرىغا ۋەز - نەسىھەت قىلىۋاتقان ئىدى. شۇ ئاردا ئىلگىرى ئىمان ئېيتقانلاردىن بىرى بولغان ئىبنى ئۈممۈمەكتۇم كېرىپ كېلىپ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن بىرنەرسىلەرنى سوراشقا باشلىدى ۋە سوئالىنى توختاتمىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرەيشنىڭ كاتتىباشقا قىلىۋاتقان سۆزىنىڭ ئۈزۈلۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىبنى ئۈممۈ مەكتۇمنىڭ بۇ ۋاقتتا گەپ قىلماي جىم تۇرۇشىنى ئۇمىد قىلدى ۋە ئۇنىڭغا چىرايىنى تۇرۇپ، يۈزىنى ئۆرۈپ ھېلىقى ئادەمگە قاردى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا بۇ ئايەتنى چۈشۈردى: ﴿**يېنىغا ئەما كەلگەنلىكى**

www.munber.org

ئۇچۇن (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام) تەرىنى تۇردى ۋە يۇزىنى ئۆرۈۋالدى. (ئى مۇھەممەد!) نېمە بىلىسەن؟ (بەلكى) ئۇ (سەندىن ئالغان مەرىپەت بىلەن گۇناھلىرىدىن) پاكلىنىشى مۇمكىن﴾ يەنى (سەندىن ئالغان بىلىملەر بىلەن) ئۇ پاكلىنىشى مۇمكىن. ﴿**ياكى ۋەز ـ نەسىھەت ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشى مۇمكىن﴾** يەنى ئۇ ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ئاڭلاپ ھارام ئىشلاردىن يېنىشى مۇمكىن.

﴿**ئۆزىنى (ئىماندىن) بىھاجەت ھېسابلايدىغان ئادەمگە كەلسەك، سەن ئۇنىڭغا يۇزلىنىسەن (يەنى ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىپ تەبلىغ قىلىشقا كۆڭۈل بۆلىسەن)﴾** يەنى سەن ھېلىقى باي كاتتىباشنى ھىدايەت تېپىپ قالارمىكىن دەپ ئۇنىڭغا سۆز قىلىشقا يۇزلىنىسەن.

﴿**ئۇ (كۆفرىدىن، گۇناھلاردىن) پاكلانمىسا، ساڭا نېمە زىيىنىدى﴾** يەنى سەن ئۇ كاپىرنىڭ گۇناھلىرىدىن پاكلىنىشقا مەسئۇل ئەمەسسەن.

﴿**سەندىن مەرىپەت تىلەپ، اللەدىن قورققان ھالدا يۈگۈرۈپ كەلگەن كىشىگە كەلسەك﴾** يەنى سېنىڭ دېگەنلىرىڭنى ئاڭلاپ ھىدايەت تېپىشنى ئارزۇ قىلىپ، قېشىڭغا كەلگەن ئادەمگە كەلسەك، ﴿**سەن ئۇنىڭغا قارىماي قويىسەن﴾** يەنى (سەن ئۇنى قويۇپ باشقا ئىشلار بىلەن) بولىسەن.

اللە تائالا بۇ ۋاقىتتىن باشلاپ پەيغەمبىرىنى ۋەز ـ نەسىھەتنى پەقەت بىر كىشىگىلا قىلىشنى مەقسەت قىلماستىن ئەكسىچە، مەرتىۋىسى يۇقىرى ـ تۇۋەن، باي ـ پېقىر، خوجايىن ـ قۇل، ئەر ـ ئايال، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىگە ئورتاق قىلىشقا ۋە سورۇندا ئۇلارغا باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرۇدى. ئۇنىڭدىن كېيىن اللە تائالا خالىغان كىشىنى توغرا يولغا باشلايدۇ. اللە تائالانىڭ شۇنداق قىلىشىدا ئۆزىنىڭ چوڭ بىر ھېكمىتى ۋە كەسكىن پاكىتى باردۇر.

ئەبۇ يەئلا ۋە ئىبنى جەرىر ئائىشە رەزىيىاللاھۇئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كور ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم (بىر كۈنى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كىرىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا: مېنى توغرا يولغا باشلاپ قويغىن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا مۇشرىكلارنىڭ كاتتىباشلىرىدىن بولغان بىر ئادەم بار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن يۈزىنى ئۆرۈپ ھېلىقى ئادەمگە قاراپ ئۇنىڭغا: «سەن مېنىڭ دېگەن سۆزلىرىمدىن بىرەر تەسلىكنى ھېس قىلدىڭمۇ؟» دېدى. ئۇ ئادەم: ياق، دەپ جاۋاپ بەردى. بۇ چاغدا اللە تائالا ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم ھەققىدە: ﴿**يېنىغا ئەما كەلگەنلىكى ئۈچۈن (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام) تەرىنى تۇردى ۋە يۇزىنى ئۆرۈۋالدى﴾** دېگەن ئايەتنى چۈشۈردى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان لېكىن، ئۇ بۇ ھەدىسنى ئائىشەدىن رىۋايەت قىلغانلىقىنى بايان قىلمىدى. بۇ ھەدىس يەنە (ئىمام مالىكنىڭ) مۇئەتتا دېگەن كىتابىدىمۇ مۇشۇنداق رىۋايەت قىلىندى.

قۇرئاننىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

﴿**(بۇنىڭدىن كېيىن) ئۇنداق قىلمىغىن. بۇ ئايەتلەر ۋەزدۇر﴾** يەنى بۇ سۈرە مەرتىۋىسى يۇقىرى ياكى تۆۋەن كىشىلەرگە بىلىم يەتكۈزگەندە (ۋە ۋەز ـ نەسىھەت قىلغاندا)، ئۇلارغا باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇشقا قىلىنغان بىر تەۋسىيەدۇر. قەتادە ۋە سۇددى: اللە تائالانىڭ: ﴿**(بۇنىڭدىن كېيىن) ئۇنداق قىلمىغىن. بۇ ئايەتلەر ۋەزدۇر﴾** دېگەن ئايىتىدىكى "بۇ ئايەتلەر" دېگەن سۆزدىن قۇرئان كۆزدە تۇتۇلىدۇ (يەنى ئايەتنىڭ مەنىسى: بۇ قۇرئان ۋەزدۇر دېگەن بولىدۇ)، دېدى.

﴿**خالىغان ئادەم ئۇنىڭدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدۇ﴾** يەنى خالىغان كىشى پۈتۈن ئىشلىرىدا اللە تائالانى ئەسلەيدۇ. بۇ ئايەتنىڭ: خالىغان كىشى پۈتۈن ئىشلىرىدا (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا

www.munber.org

چۈشۈرۈلگەن) بۇ ۋەھىيدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدۇ، دېگەن مەنانى بېرىش ئېھتىمالىمۇ باردۇر. چۈنكى، بۇ يەردە دېيىلىۋاتقان سۆزنىڭ تېمىسى (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي قىلىنىپ چۈشۈرۈلگەن) بۇ سۈرە توغرىسىدىدۇر.

﴿**ئۇ (يەنى قۇرئان ئايەتلىرى) قىممەتلىك، (قەدرى) يۇقىرى سەھىپىلەرگە يېزىلغاندۇر**﴾ يەنى بۇ سۈرە ياكى ۋەز ـ نەسىھەت ياكى بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى، بەلكى قۇرئانىڭ ھەممىسى ﴿**قىممەتلىك، (قەدرى) يۇقىرى سەھىپىلەرگە يېزىلغاندۇر**﴾ يەنى قىممەتلىك، قەدرى كاتتا، ناپاكلىقتىن خالى، ئارتۇق ـ كەم بولۇپ قالمىغان سەھىپىلەرگە يېزىلغاندۇر.

﴿**(ئۇ) ھۆرمەتلىك ياخشى (پەرىشتىلەردىن بولغان) پۈتۈكچىلەرنىڭ قولىدىدۇر**﴾ يەنى ئۇ پەرىشتەلەرنىڭ ئەخلاقلىرى ئېسىل، چىرايلىق، ھۆرمەتلىك ۋە قىلىقلىرى پاك ۋە قۇسۇرسىزدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئاننى يادا ئالغان ئادەم ئۆزىنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە ۋە گەپ ـ سۆزلىرىدە ھەقچىل بولۇشى ۋە توغرا يول ئۈستىدە مېڭىشى لازىمدۇر.

ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئاننى (ئوقۇشتا قىينالماي) راۋان ئوقۇغان كىشى ھۆرمەتلىك ياخشى پەرىشتىلەر بىلەن بىللە بولىدۇ. قۇرئاننى (قىينىلىپ ئوقۇغان) كىشىگە ئىككى قات ساۋاب بار». بۇ ھەدىسنى ئىمام بوخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

قُتِلَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَآ أَكۡفَرَهُۥ ﴿١٧﴾ مِنۡ أَيِّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥ ﴿١٨﴾ مِن نُّطۡفَةٍ خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ﴿١٩﴾ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقۡبَرَهُۥ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقۡضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾ فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبۡنَا ٱلۡمَآءَ صَبّٗا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقۡنَا ٱلۡأَرۡضَ شَقّٗا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا حَبّٗا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ﴿٢٨﴾ وَزَيۡتُونٗا وَنَخۡلٗا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلۡبٗا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةٗ وَأَبّٗا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿٣٢﴾

ئىنسانغا لەنەت بولسۇنكى، ئۇ ئەجەب كاپىر بولدى![17]. الله ئۇنى نېمىدىن ياراتتى؟[18]. الله ئۇنى ئابىمەنىدىن ياراتتى، (ئۇ تولۇق يارىتىلىپ بولغۇچە) الله ئۇنى بىر قانچە باسقۇچلارغا بۆلۈپ پەيدىن ـ پەي ياراتتى[19]. ئاندىن ئۇنىڭغا (ماڭار) يولىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى[20]. ئاندىن ئۇنى ۋاپات قىلدۇردى، ئۇنىڭغا (كۆمۈلىدىغان) قەبرىنى بەرپا قىلدى[21]. ئاندىن الله ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا تىرىلدۈرىدۇ[22]. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى بۇ كاپىر ئىنسان تەكەببۇرلۇقىدىن يانسۇن)، ئۇ اللەنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى بەجا كەلتۈرمىدى[23]. (بۇ كاپىر) ئىنسان ئۆزىنىڭ يېمەكلىكلىرىگە (ئىبرەت نەزىرى بىلەن) قارىسۇن[24]. (بىز بۇلۇتتىن) زور مىقداردا يامغۇر ياغدۇردۇق[25]. ئاندىن زېمىننى (ئۇنىڭدىن ئۆسۈملۈكلەرنى چىقىرىش بىلەن) ياردۇق[26]. سىلەرنىڭ ۋە ھايۋانلىرىڭلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن، زېمىندا ئاشلىقلارنى، ئۈزۈمنى، ئوتياشلارنى، زەيتۇننى، خورمىنى، دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى، تۈرلۈك مېۋىلەرنى، ئوت ـ چۆپلەرنى ئۆستۈردۇق[27 - 32].

www.munber.org

ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

اللە تائالا (قىيامەت كۈنى) ئىنسانلارنىڭ قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچىلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئىنسانغا لەنەت بولسۇنكى، ئۇ ئەجەب كاپىر بولدى!**﴾

﴿**ئىنسانغا لەنەت بولسۇنكى**﴾ بۇ ھېچقانداق ئاساسسىز بەلكى، (قىيامەتنىڭ بولۇشىنى) يىراق سانىغانلىقى ۋە (قىيامەت ھەققىدە) بىر نەرسە بىلمىگەنلىكى ئۈچۈنلا قىيامەتنى ئىنكار قىلغان پۈتۈن ئىنسانلارغا ئومۇمىي بولغان لەنەتتۇر.

﴿**ئۇ ئەجەب كاپىر بولدى!**﴾ ئىبنى جۈرەيج: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، ئۇنىڭ كاپىرلىقى ئەجەب قاتتىق بولدى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. قەتادە: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ئۇ ئەجەب (اللە تائالانىڭ رەھمىتىدىن) ئۈزاقلاشتۇرۇلدى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

ئاندىن اللە تائالا ئىنسانلارنى ئاددىي بىر نەرسىدىن قانداق ياراتقانلىقىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇلارنى خۇددى بۇرۇن يارىتىشقا (قادىر بولغىنىدەك) قايتا تىرىلدۈرۈشكىمۇ قادىر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**اللە ئۇنى نېمىدىن ياراتتى؟ اللە ئۇنى ئابىمەنىدىن ياراتتى، (ئۇ تولۇق يارىتىلىپ بولغۇچە) اللە ئۇنى بىر قانچە باسقۇچلارغا بۆلۈپ پەيدىن ـ پەي ياراتتى**﴾ يەنى اللە تائالا (ئۇنى يارىتىپ) ئۇنىڭ ئەجىلىنى، رىزقىنى، قىلىدىغان ئىشلىرىنى، بەتبەخت ياكى بەختلىك ئادەم بولۇشىنى پۈتۈۋەتتى.

﴿**ئاندىن ئۇنىڭغا (ماڭار) يولىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەۋفىي ئىبنى ئابباسنىڭ: ئاندىن اللە تائالا ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن چىقىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىكرىمە، زەھھاك، ئەبۇ سالىھ، قەتادە ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. ئىبنى جەرىر بۇ مەناغا توغرا دەپ باھا بەردى.

مۇجاھىد: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى اللە تائالانىڭ: ﴿شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭغا بىز (پەيغەمبەر ئەۋەتىش بىلەن ياخشى ـ ياماننى) يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇ مۆمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ (اللەنىڭ نېمىتىگە شۈكۈر قىلغۇچىدۇر، ياكى (فاجىر بولۇپ ياماننى يولدا مېڭىپ) كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر﴾[1] دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، دېدى.يەنى (ئايەتنىڭ مەنىسى): بىز ئىنسانىنىڭ نېمە ئىش قىلىشىنى (پەيغەمبەر ئەۋەتىش بىلەن) ئۇچۇق، روشەن بايان قىلىپ بەردۇق ۋە قىلماقچى بولغان ئىشى ئۇنىڭغا ئاسانلاشتۇرۇپ بەردۇق دېگەنلىك بولىدۇ. ھەسەن ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى شۇنداق بولىدۇ، دېدى. ئايەتكە بېرىلگەن بۇ مەنە ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئىلگىرىكى مەناغا قارىغاندا كۆچلۈكتۇر. توغرىسىنى اللە تائالا بىلگۈچىدۇر.

﴿**ئاندىن ئۇنى ۋاپات قىلدۇردى، ئۇنىڭغا (كۆمۈلدىغان) قەبرىنى بەرپا قىلدى**﴾ يەنى اللە تائالا ئىنسانىنى ياراتقاندىن كېيىن ئۇنى ۋاپات قىلدۇردى ۋە قەبرىگە (كۆمۈلدىغان) قىلدى.

﴿**ئاندىن اللە ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا تىرىلدۈرىدۇ**﴾ يەنى اللە تائالا ئىنسانىنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن قايتا تىرىلدۈرىدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنسانىنىڭ ھەممە يېرىلىرى چىرىپ كېتىپ يەقەت ئومۇرتقا سۆڭىكىلا چىرىمايدۇ. ئىنسان شۇ سۆكەكتىن (قايتا) يارىتىلىدۇ ۋە قۇراشتۇرۇلۇشى ئۇنىڭدىن باشلىنىدۇ».

---

[1] سۈرە ئىنسان 3 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿**هەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى بۇ كاپىر ئىنسان تەكەببۇرلۇقىدىن يانسۇن)، ئۇ اللەنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى بەجا كەلتۈرمىدى**﴾ ئىبنى جەرىر بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ئىش بۇ كاپىرنىڭ: مەن ئۇستۇمدىكى ۋە مال - مۈلكۈمدىكى اللە تائالانىڭ ھەققىنى ئادا قىلدىم، دېگىنىدەك ئەمەس. چۈنكى، اللە تائالا: پەرۋەردىگارى ئۇنىڭغا پەرز قىلغان نەرسىلەرنى ئۇ (پەرۋەردىگارىغا) ئادا قىلمىدى، دېدى.

ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالا بېشىدىكى ئايەتتە: ﴿**ئاندىن اللە ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا تىرىلدۈرىدۇ**﴾ دەپ، ئاندىن: ﴿**هەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى بۇ كاپىر ئىنسان تەكەببۇرلۇقىدىن يانسۇن)، ئۇ اللەنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى بەجا كەلتۈرمىدى**﴾ دېدى. مەن بۇ ئىككى ئايەتنى (بىر - بىرىگە مەنا جەھەتتىن باغلاپ بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىلىرىنى ئەگەر اللە تائالا ئىنسانلارنى دۇنياغا چىقارمايلا ئاخىرەتتە ئۇلارغا تەييارلىغان ھاياتقا ئېلىپ كېتىشنى خالسا) شۇنداق قىلغان بولاتتى. لېكىن، اللە تائالا دۇنياغا يارىتىلىدۇ دەپ يېزىۋەتكەن ئىنسانلارنىڭ سانى تۈگىمىگىچە ۋە (دۇنيانىڭ) مۇددىتى تۈگىمىگىچە اللە تائالا ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ. اللە تائالا تەقدىردىمۇ ۋە ئەمەلىيەتتىمۇ ئىنسانلارنى (دۇنياغا كېلىشكە بۇيرۇدى. اللە تائالانىڭ (دۇنياغا مۇنچىلىك ئىنسانلار كېلىدۇ ۋە دۇنيانىڭ مۇددىتى مۇنچە يىل بولىدۇ دەپ) پۈتكەنلىرى تامامىلانغاندىن كېيىن، اللە تائالا ئىنسانلارنى ئۇلارنى بۇزۇن قانداق ياراتقان بولسا قايتا شۇنداق يارىتىدۇ، دەپ چۈشىنىمەن.

گىياھلار ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ (زېمىندىن) ئۈندۈرۈلگەنلىكى ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىشنىڭ بولىدىغانلىقىنىڭ دەلىل - پاكىتى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**(بۇ كاپىر) ئىنسان ئۆزىنىڭ يېمەكلىكىگە (ئىبرەت نەزىرى بىلەن) قارىسۇن**﴾ يەنى بۇ ئايەت (اللە تائالانىڭ بەندىلىرىگە بەرگەن نېمەتلىرىنى ئۇلارغا) بىر ئەسكەرتىشى بولۇپ، قورۇق زېمىندىن گىياھلارنى ئۈندۈرگەنلىكى ئارقىلىق ئۆلۈپ كەتكەنلەر قۇرۇپ، چىرىپ، تۇپراققا ئارىلىشىپ كەتكەندىن كېيىن بولسىمۇ ئۇلارنى قايتا تىرىلدۈرەلەيدىغانلىقىغا دەلىل - پاكىت كەلتۈرگەنلىكىدۇر.

﴿**(بىز بۇلۇتتىن) زور مىقداردا يامغۇر ياغدۇردۇق**﴾ يەنى زېمىنغا ئاسماندىن يامغۇر ياغدۇردۇق.

﴿**ئاندىن زېمىننى (ئۇنىڭدىن ئۆسۈملۈكلەرنى چىقىرىش بىلەن) يارىدۇق**﴾ يەنى يامغۇرنى زېمىن ئۈستىدە تۇرغۇزدۇق. يامغۇر (زېمىننىڭ) قات - قاتلىرىغچە سىڭىپ، ھەتتا زېمىنغا كۆمۈلگەن ئۇرۇقلارنىڭ ئىچكى قىسمىغچە كىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇق بىخلىنىپ ئۇنۇپ يەر يۈزىگە چىقىدۇ.

﴿**سىلەرنىڭ ۋە ھايۋانلىرىڭلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن، زېمىندا ئاشلىقلارنى، ئۈزۈمنى، ئوتياشلارنى ئۆستۈردۇق**﴾ يەنى ئاشلىقلارنى، ئۈزۈمنى ۋە ھايۋانلار يەيدىغان ئوت - چۆپلەرنى ئۆستۈردۇق. ئىبنى ئابباس، قەتادە، زەھھاك ۋە سۇددى قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى.

﴿**زەيتۇننى (ئۆستۈردۇق)**﴾ يەنى زەيتۇن ھەممىگە تۇنۇشلۇق بولغان بىر نەرسىدۇر. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ۋە مېيىمۇ قارا كېلىدۇ. ئۇنىڭ مېيىنى چىراغقا ئىشلەتكىلىمۇ ۋە تاماقتا ئىشلەتكىلىمۇ بولىدۇ.

﴿**خورمىنى (ئۆستۈردۇق)**﴾ خورما بولسا ھۆل ياكى قورۇق يېگىلى بولىدىغان مېۋىدۇر. ئۇنى قاينىتىپ ياكى سېقىپ شەربەت قىلىپ ئىچكىلىمۇ بولىدۇ.

﴿**دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى (ئۆستۈردۇق)**﴾ ھەسەن ۋە قەتادە: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى خورما دەرەخلىرى قويۇق ئۆسكەن، ئىسسىل باغچىلارنى بەرپا قىلدۇق دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

www.munber.org

﴿**تۇرلۈك مېۋىلەرنى، ئوت ـ چۆپلەرنى (ئۆستۈردۈق)**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ھۆل ھالىتىدە يېيىلىدىغان مېۋىلەرنى ۋە ھايۋانلار يەيدىغان ئوت ـ چۆپلەرنى ئۆستۈردۈق دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

ئەبۇئۇبەيد قاسىم ئىبنى سەلام، ئىبراھىم ئىبنى تەيمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ (قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە) ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇئەنھۇدىن سوئال سورالغانىدى. ئەبۇ بەكرى بۇنىڭغا جاۋابەن: ئەگەر مەن بىلمەي تۇرۇپ قۇرئاننىڭ (ئايەتلىرىنىڭ مەنىسى ھەققىدە) بىر نەرسە دېسەم، قايسى ئاسمان ماڭا سايە تاشلايدۇ (يەنى قايسى ئاسمان مېنى قوينىغا ئالىدۇ) ۋە مېنى قايسى زېمىن كۆتۈرىدۇ؟ دېدى.

ئىبنى جەرىر ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ سۈرىنى ئوقۇپ اللە تائالانىڭ: ﴿**تۇرلۈك مېۋىلەرنى، ئوت ـ چۆپلەرنى (ئۆستۈردۈق)**﴾ دېگەن ئايىتىگە كەلگەندە: بىز مېۋىلەرنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنىغۇ بىلدۇق. ئوت ـ چۆپ دېگەن قانداق نەرسىدۇر؟ دەپ بولۇپ، ئۆزۈ ـ ئۆزىگە: ئى خاتتابنىڭ ئوغلى ئۆمەر! ئۆمرۈڭگە ۋاي! ھەقىقەتەن بۇ مۇھىم ئەمەس ئىشلارغا ئۆزۈنى ئۇپراتقانلىق، دېدى. بۇ ئەسەرنى باشقىلارمۇ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سورىغان بۇ سوئالى ئارقىلىق ئۇ ئوت ـ چۆپنىڭ شەكلىنى، ئۇنىڭ تېپىنى ۋە ئۇنىڭ قايسى ئوت ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمەكچى بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنداق بولمايدىغان بولسا اللە تائالا: ﴿**سىلەرنىڭ ۋە ھايۋانلىرىڭلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن، زېمىندا ئاشلىقلارنى، ئۈزۈمنى، ئوتياشلارنى، زەيتۇننى، خورمىنى، دەرەخلىرى قويۇق باغچىلارنى (ئۆستۈردۈق)**﴾ دېگەن ئايەتلىرىنىڭ ھەممىسىدە زېمىنىدىن ئۆستۈرۈلگەن نەرسىلەرنى بايان قىلىپ كەلگەن بولغاچقا، ئۇنىڭ: ﴿**تۇرلۈك مېۋىلەرنى، ئوت ـ چۆپلەرنى ئۆستۈردۈق**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇغان كىشىمۇ ئۇنىڭ زېمىنىدىن ئۆستۈرۈلگەن بىر ئۆسۈملۈك ئىكەنلىكىنى ئەلۋەتتە بىلىدۇ.

اللە تائالانىڭ شۇ نەرسىلەرنى ئۆستۈرۈپ بېرىشى قىيامەت كۈنىگە قەدەر بۇ دۇنيادا (يارىتىلىدىغان) ئىنسانلار ۋە ھايۋانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈندۇر.

* * * * * * *

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ ٱلْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

(قىيامەتنىڭ) قۇلاقنى گاس قىلغۇدەك قاتتىق ئاۋازى كەلگەن چاغدا (ھەممە ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدۇ)[33]. ئۇ كۈندە كىشى ئۆزىنىڭ قېرىنداشىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن، خوتۇنىدىن ۋە بالىلىرىدىن قاچىدۇ[34-36]. ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ[37]. ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەردىن نۇر، كۈلكە ۋە خۇشال ـ خۇراملىق يېغىپ تۇرىدۇ[38-39]. يەنە بۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەرنى چاڭ ـ توزاڭ بېسىپ كەتكەن، قاردىراپ كەتكەن بولىدۇ[40-41]. بۇلار بولسا كاپىرلاردۇر، فاجىرلاردۇر[42].

www.munber.org

كىشىلەرنىڭ قىيامەت كۈنىدە (ھەتتا) ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىنمۇ قاچىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿(قىيامەتنىڭ) قۇلاقنى گاس قىلغۇدەك قاتتىق ئاۋازى كەلگەن چاغدا (ھەممە ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدۇ)﴾

﴿ئۇ كۈندە كىشى ئۆزىنىڭ قېرىندىشىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن، خوتۇنىدىن ۋە بالىلىرىدىن قاچىدۇ﴾ يەنى كىشى ئۇ كۈندە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى كۆرۈپ ئۇلاردىن قاچىدۇ ۋە ئۇلاردىن يىراق تۇرىدۇ. چۈنكى، (ئۇ كۈندىكى) قورقۇنچ ئەھۋال ناھايىتى ئېغىردۇر. ئىمام مۇسلىم شاپائەت ھەققىدە رىۋايەت قىلغان ھەدىستە ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەردىن الله تائالانىڭ ئالدىدا كىشىلەرگە شەپائەت قىلىشى تەلەپ قىلىنغاندا، ئۇلارنىڭ: ئۆزۈم، ئۆزۈم، مەن بۇگۈن الله تائالادىن پەقەت ئۆزەمنى (قوتۇلدۇرۇپ قېلىشنى) تىلەيمەن، دەيدىغانلىقىنى، ھەتتا مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ: مەن بۇگۈن الله تائالادىن پەقەت ئۆزەمنى (قوتۇلدۇرۇپ قېلىشنى) تىلەيمەن ۋە مېنى توغقان ئانام مەريەم ھەققىدىمۇ (بىر نەرسە) تىلىمەيمەن دەيدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: **﴿ئۇ كۈندە كىشى ئۆزىنىڭ قېرىندىشىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن، خوتۇنىدىن ۋە بالىلىرىدىن قاچىدۇ﴾** قەتادە: شۇ كۈندىكى قورقۇنچنىڭ (ئېغىرلىقىدىن) ئەڭ يېقىن دوستىمۇ دوستىدىن ۋە ئەڭ يېقىن تۇغقانىمۇ توغقىنىدىن قېچىپ كېتىدۇ، دېدى.

﴿ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ﴾ يەنى ئۇ كۈندە ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ ھالى بىلەنلا بولۇپ باشقىلارغا قارىيالمايدۇ. ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سىلەر (قىيامەت كۈنى توپىلىنىش مەيدانىغا) يالاڭ ئاياغ، يالىڭاچ، پىيادىلىك ۋە خەتنىسىز ھالەتتە يىغىلىسىلەر» دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنداق بولسا كىشىلەر بىر بىرىنىڭ ئۇياتلىق يېرىنى كۆرۈپ قالمامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا شۇ ھالى يار بەرمەيدۇ ياكى باشقىلارغا قارىغىدەك ھالى بولمايدۇ» دېدى.

ئىبنى ئابباس مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سىلەر (قىيامەت كۈنى توپىلۇنۇش مەيدانىغا) يالاڭ ئاياغ، يالىڭاچ ۋە خەتنىسىز ھالەتتە توپلىنىسىلەر» دېدى. بىر ئايال: ئۇنداق بولسا بىز بىر ـ بىرلىرىمىزنىڭ ئۇياتلىق يېرىنى كۆرۈپ قالمايمىزمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى پۇلانى ئايال! ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا شۇ ھالى يار بەرمەيدۇ» دېدى.

جەننەتلىەر بىلەن دوزىخىلەرنىڭ قىيامەت كۈنىدە يۈزلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

قىيامەت كۈنى كىشىلەر ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىر بولسا يۈزلىرىدىن نۇر، كۈلكە تۆكۈلۈپ ۋە دىللىرىدىكى خۇشاللىقى يۈزلىرىدە ئىپادىلىنىپ، يۈزلىرىدىن خۇشال ـ خۇراملىقى يېغىپ تۇرىدىغان كىشىلەر بولۇپ، بۇلار جەننەتلىەردۇر. بۇ تۈردىكى كىشىلەر الله تائالانىڭ: **﴿ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەردىن نۇر، كۈلكە ۋە خۇشال ـ خۇراملىق يېغىپ تۇرىدۇ﴾** دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىندى. يەنە بىر تۈردىكى كىشىلەر بولسا، دوزىخى بولغان كىشىلەر بولۇپ، الله تائالا ئۇلارنى بۇ ئايىتىدە بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: **﴿يەنە بۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەرنى چاڭ ـ توزاڭ بېسىپ كەتكەن، قاردىاپ كەتكەن بولىدۇ﴾**

www.munber.org

ئىبنى ئابباس الله تائالانىڭ: ﴿**قارىداپ كەتكەن بولىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: (ئۇلار) قارىلىقى قاپلىۋالغان يۈزلەردۈر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**بۇلار بولسا كاپىرلاردۇر، فاجىرلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار بولسا دىللىرى ئىمان ئېيتمىغان ۋە قىلمىشلىرى (ئىسلامغا) توغرا كەلمىگەن كىشىلەردۇر. ئۇلار بولسا خۇددى الله تائالا: ﴿ئۇلارنىڭ تاپقان بالىلىرىمۇ پەقەت فاجىر، كاپىر بولىدۇ﴾[1] دېگەن ئايىتىدە بايان قىلغان كىشىلەرگە ئوخشاشتۇر.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئەبەسەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

[1] سۈرە نۇھ 27 ـ ئايەت.

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە تەكۋىر	29 ئايەت

بۇ سۈرە ھەققىدە كەلگەن ھەدىس توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى قىيامەت كۈنىدە (بولىدىغان ئەھۋاللارنى) ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك بولۇشىنى ياقتۇرسا تەكۋىر، ئىنفىتار، ئىنشىقاق سۈرىلىرىنى ئوقۇسۇن» بۇ ھەدىسنى تىرمىزىمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا ٱلْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا ٱلْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا ٱلْمَوْءُۥدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَىِّ ذَنۢبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا ٱلْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ٱلْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

كۈننىڭ نۇرى ئۆچكەن چاغدا[1]. ***يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا***[2]. ***تاغلار گۇمران بولغان چاغدا***[3]. ***بوغاز تۆگىلەر تاشلىۋېتىلگەن چاغدا***[4]. ***ياۋايى ھايۋانلار توپلانغان چاغدا***[5]. ***دېڭىزلار ئوت بولۇپ لاۋۇلدىغان چاغدا***[6]. ***جانلار (ئۆز قاياشلىرىغا) قوشۇلغان چاغدا***[7]. ***تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىزدىن سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورالغان چاغدا***[8-9]. ***نامە - ئەمالالار ئېچىلغان چاغدا***[10]. ***ئاسمان ئېچىپ تاشلانغان چاغدا***[11]. ***دوزاخ قىزىتىلغان چاغدا***[12]. ***جەننەت (تەقۋادارلارغا) يېقىنلاشتۇرۇلغان چاغدا***[13]. ***ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلغان (ياخشى - يامان) ئىشلىرىنى بىلىدۇ***[14].

قىيامەت كۈنى نۇرنىڭ ئۆچىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**كۈننىڭ نۇرى ئۆچكەن چاغدا**﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كۈن (ئۆچۈرۈلۈپ) قاراڭغۇ قىلىنسا دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ئەۋفىي ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كۈن كەتكۈزۈۋېتىلسە دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. قەتادە: بۇ

www.munber.org

ئايەتنىڭ مەنىسى كۈننىڭ نۇرى ئۆچۈپ كەتسە دېگەنلىك بولىدۇ دېدى. سەئىد ئىبنى جۇبەير: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى كۈن تاشلۇېتىلسە دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. يەنى ئايەتنىڭ مەنىسى: كۈن قاتلاپ يېغىلىپ، يېغىپ تاشلۇېتىلگەندە، ئۇنىڭ نۇرى ئۆچىدۇ دېگەنلىكمۇ بولىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قىيامەت كۈنى كۈن بىلەن ئاينىڭ نۇرى ئۆچۈرۈلىدۇ».

يۇلتۇزلارنىڭ تۆكۈلۈشى توغرىسىدا

﴿**يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە باشقا يەردە مۇنداق دېدى: ﴿يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا﴾[1] رەبىيئ ئىبنى ئەنەس ئەبۇئالىيەدىن ئۇبەي ئىبنى كەئبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قىيامەت بولۇشتىن ئىلگىرى بولىدىغان ئالتە ئالامەت باردۇر. ئۇلار بولسا: كىشىلەر بازارلاردا تۇرغان ۋاقتىتا كۈننىڭ نۇرىنىڭ ئۆچۈشى. يەنە ئۇلار شۇنداق ھالەتتە تۇرغاندا يۇلتۇزلارنىڭ تۆكۈلۈشى. ۋە يەنە ئۇلار شۇنداق ھالەتتە تۇرغاندا تاغلارنىڭ يەر يۈزىگە يېقىلىپ چۈشۈپ، (بىر - بىرىگە) سوقۇلۇپ، پارچىلىنىپ (زېمىن بىلەن) ئارىلىشىپ كېتىشىدۇر. شۇنىڭ بىلەن جىنلار ئىنسانلاردىن، ئىنسانلار جىنلاردىن يىراقلاشىدۇ، ھايۋانلار ۋە ئۇچار قۇشلار بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىدۇ. (الله تائالا بۇ ئىشلارنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:) ﴿**ياۋايى ھايۋانلار توپلانغان چاغدا**﴾ يەنى ئارىلىشىپ كەتكەندە.

﴿**بوغاز تۆگىلەر تاشلۇېتىلگەن چاغدا**﴾ يەنى تۆگىنىڭ ئىگىلىرى ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمىگەندە.

﴿**دېڭىزلار ئوت بولۇپ لاۋۇلدىغان چاغدا**﴾ جىنلار (ئىنسانلارغا): بىز سىلەرگە خەۋەر ئېلىپ كېلەيلى دەپ دېڭىز تەرەپكە يۈرۈپ كېتىدۇ - دە، (دېڭىزدا) لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرغان ئوتنى (كۆرىدۇ). ئۇلار شۇنداق ھالەتتە تۇرغاندا زېمىن ئاستى تەرىپىدىن يەتتىنچى قېتىغچە، يۇقىرى تەرىپىدىن يەتتىنچى قات ئاسمانغىچە يېرىلىدۇ. ئۇلار شۇنداق ھالەتتە تۇرغاندا بىر شامال كېلىپ ئۇلارنىڭ جانلىرىنى ئالىدۇ. بۇ ئەسەرنى ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلدى.

تاغلارنىڭ گۇمران قىلىنىشى، بوغاز تۆگىلەرنىڭ تاشلۇېتىلىشى ۋە ياۋايى ھايۋانلارنىڭ توپلىنىشى توغرىسىدا

﴿**تاغلار گۇمران بولغان چاغدا**﴾ يەنى تاغلار ئورۇنلىرىدىن قوزغىتۇېتىلىپ ۋە كۆكۈم - تالقان قىلىنىپ، زېمىن تۈزلەڭلىك ھالىتىگە ئايلاندۇرۇلغان چاغدا. ﴿**بوغاز تۆگىلەر تاشلۇېتىلگەن چاغدا**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: بوغاز تۆگىلەر تاشلۇېتىلگەن چاغدا دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئۇبەي ئىبنى كەئب ۋە زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ تۆگىگە ئۇنىڭ ئىگىلىرى كۆڭۈل بۆلمىگەن چاغدا دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. رەبىيئ ئىبنى خەسىيەم، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ تۆگە سۈتى سېغىلماي ۋە (سۈتىنىڭ يېغىلىشى ئۈچۈن) ئۇنىڭ يېلىن بۆغۈلمای ئىگىسىز تاشلۇېتىلگەن چاغدا دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ تۆگە باققۇچىسىز تاشلۇېتىلگەن چاغدا دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. (مانا بۇلار) بۇ ئايەتكە بېرىلگەن مەنىلەردۇر. (لېكىن) بۇمەنالارنىڭ ھەممىسى بىر - بىرىگە يېقىندۇر.

[1] سۈرە ئىنفىتار 2 - ئايەت.

www.munber.org

مەقسەت بوغازلىقىنىڭ ئونىنجى ئىبىغا كىرگەن بوغاز تۆگىلەر ئەڭ ئىسىل تۆگە ھىسابلىنىدۇ. قىيامەتنىڭ ئىشلىرى، ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنىڭ يۈز بېرىشلىرى ۋە ئالامەتلىرىنىڭ كۆرۈنۈشلىرىدىن ئىبارەت قاتتىق قورقۇنچلۇق كاتتا بىر ئىش كىشىلەرنى پاراكەندىچىلىككە سېلىۋەتكەنلىكى سەۋەبى بىلەن ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلىشقا ۋە (ئۇ سۈتكە تازا تولۇپ) ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ۋاقتى بولغاندا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا ئۇلارنىڭ ۋاقتى يار بەرمەيدۇ، دېمەكچىدۇر.

﴿**ياۋايى ھايۋانلار توپلانغان چاغدا**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿مەيلى يەر يۈزىدە ماڭىدىغان ھايۋان بولسۇن. مەيلى ئىككى قانتى بىلەن ئۇچىدىغان ئۇچار قۇش بولسۇن، ھەممىسى سىلەرگە ئوخشاش ئۈممەتلەردۇر (يەنى اللە تەرىپىدىن يارىتىلغان مەخلۇقلاردۇر). لەۋھۇلمەھپۇزدا ھېچ نەرسىنى چۈشۈرۈپ قويمىدۇق (يەنى ھەممىنى تولۇق پۈتتۈق)، كېيىن ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا يىغىلىدۇ (اللە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىدۇ)﴾[1] ئىبنى ئابباس: (قىيامەت كۈنى) ھەتتا چۈنگىچىلىك ھەممە نەرسە يىغىلىدۇ، دېدى. بۇنى ئىبنى ئەبۇھاتەم شۇنداق رىۋايەت قىلدى. قۇشلارنىڭمۇ اللە تائالانىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇپ توپلىنىشقا تۇغرا كەلسە توپلىنىدىغانلىقى ھەققىدە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿قۇشلارنىمۇ ئۇنىڭغا بويسۇندۇرۇپ بەردۇق، ئۇلارمۇ (تەرەپ ـ تەرەپتىن) توپلىنىپ﴾[2].

دېڭىزلارنىڭ ئوت بولۇپ لاۋۇلداپ يانىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**دېڭىزلار ئوت بولۇپ لاۋۇلدىغان چاغدا**﴾ ئىبنى جەرىر سەئىد ئىبنى مۇسەييەبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەلى رەزىيەللاھۇئەنھۇ يەھۇدىيلاردىن بولغان بىر كىشىگە: جەھەننەم قەيەردە؟ دېدى. ئۇ كىشى: دېڭىزدا، دەپ جاۋاپ بەردى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن ئۇنىڭ ئوت بولۇپ ياندۇرۇلغان دېڭىز ۋە اللە تائالانىڭ: ﴿**دېڭىزلار ئوت بولۇپ لاۋۇلدىغان چاغدا**﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان دېڭىزلار ھەققىدە دېگەن سۆزىدە ئۇنى ھەقىقەتەن راست گەپ قىلدى دەپ قارايمەن، دېدى. دېڭىزغا مۇناسىۋەتلىك سۆز اللە تائالانىڭ: ﴿(قىيامەت كۈنى) ئوت بولۇپ ياندۇرۇلغان دېڭىز بىلەن قەسەمكى﴾[3] دېگەن ئايىتىنىڭ تەپسىرىدە بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

جانلارنىڭ قوشۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**جانلار (ئۆز قاياشلىرىغا) قوشۇلغان چاغدا**﴾ يەنى ھەر بىر شەكىل ئوخشىشى بىلەن (بىر يەرگە) كەلتۈرۈلگەن چاغدا. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(اللە پەرىشتىلىرىگە ئېيتىدۇ) زۇلۇم قىلغۇچىلارنى، ئۇلارنىڭ (مۇشرىكلىكتىكى، كۇفرىدىكى) قاياشلىرىنى توپلاڭلار﴾[4].

ئىبنى ئەبۇھاتەم نۇئمان ئىبنى بەشىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تائالانىڭ: ﴿**جانلار (ئۆز قاياشلىرىغا) قوشۇلغان چاغدا**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇپ: «ئوخشاش ئېقىمدىكى كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، ھەر بىر ئادەم ئۆزى بىلەن ئوخشاش قىلمىشلارنى قىلغان كىشىلەر بىلەن بىللە بولىدۇ. چۈنكى، اللە تائالا: ﴿سىلەر (قىيامەتتە) ئۇچ پىرقىغە بۆلۈنىسىلەر.

---

[1] سۈرە ئەنئام 38 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ساد 19 ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە تۇر 6 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ساففات 22 ـ ئايەت.

www.munber.org

(بىرىنچى پىرقە) سائادەتمەنلەردۇر، سائادەتمەنلەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلىدىغان) ئادەملەردۇر. (ئىككىنچى پىرقە) بەختسىز ئادەملەردۇر، بەختسىز ئادەملەر قانداق ئادەملەر؟ (ئۇلار نامە ـ ئەمالى سول تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئادەملەردۇر). (ئۈچىنچى پىرقە ياخشى ئىشلارنى) ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار بولۇپ، (ئۇلار جەننەتكە) ئەڭ ئالدىدا كىرگۈچىلەردۇر﴾[1]» دېدى. شۇڭا (بۇ ئايەتتىن) ئوخشاش ئېقىمدىكى كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ» دېدى.

تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىز بالىدىن سوئال سورىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىزدىن سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورالغان چاغدا**﴾ بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان تىرىك كۆمۈۋېتىلگەنلەر بولسا، ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋرىدىكى كىشىلەر يامان كۆرۈپ كۆمۈۋەتكەن قىزلاردۇر. ئۇلارنى كۆمۈپ ئولتۇرۇۋەتكەنلەرگە تەھدىت بولسۇن ئۈچۈن قىيامەت كۈنى ئۇ قىزلاردىن سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورىلىدۇ. ناھەق ئۆلتۈرۈلگەنلەر سوراق قىلىنغان يەردە ناھەق ئۆلتۈرۈەتكۈچىلەرنىڭ ھالى نېمە بولۇپ كېتەر؟!

بۇ ئايەتنىڭ يەنە بىر ئوقۇلۇش ئۇسۇلى بولۇپ، شۇ ئۇسۇلدىكى ئوقۇلۇشىغا ئاساسەن ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ: ئايەتنىڭ مەنىسى، تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىز (ئۆزىنىڭ قېنىنى) سورىغان چاغدا دېگەن بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. سۇددى ئەبۇزۇھا ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى دېدى.

تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىز ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى: ئىمام ئەھمەد ئائىشەدىن ئۇكاشەنىڭ ھەمشىرىسى جۇزامە بىنتى ۋەھبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن (بىر قېتىم) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بارسام، ئۇ كىشىلەرگە: «مەن ئاياللارنىڭ ئېغىر ئاياغ تۇرۇپ بالا ئېمىتىشىنى توسماقچى بولۇپ رۇم ۋە پارسلارغا قارىسام، ئۇلارنىڭ ئاياللىرىمۇ ئېغىر ئاياغ تۇرۇپمۇ بالا ئېمىتىدىكەن، بۇنداق قىلىش ئۇلارنىڭ بالىلىرىغا ھېچ قانداق بىر زەرەر يەتكۈزمەيدىغانلىقىنى (كۆردۇم)» دېدى. ئاندىن كىشىلەر پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن مەنىنى تېشىغا[2] تۆكۈشنىڭ ھۆكمى ھەققىدە سوئال سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ ئىش بولسا يوشۇرۇن بالا كۆمۈۋېتىشتۇر ۋە ئۇ بولسا: سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورىلىدىغان تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىزدۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى مۇسلىم، ئىبنى ماجە، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلدى.

كۆمۈۋېتىلگەن قىز ئۈچۈن بېرىلىدىغان كەففارەت توغرىسىدا

ئابدۇررازاق نۇئمان ئىبنى بەشىردىن ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ: ﴿**تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىزدىن سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورالغان چاغدا**﴾ (دېگەن ئايىتى چۈشكەن ۋاقىتتا) قەيس ئىبنى ئاسىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇنقى دەۋردە بىر نەچچە قىزلىرىمنى كۆمۈۋەتكەن ئىدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «(ئۇنداق بولسا) ھەر بىر قىزنىڭ ئۈچۈن بىر قۇل

---

[1] سۈرە ۋاقىئە 7 ــ 10 ـ ئايەتكىچە.

[2] يەنى ئاياللار بىلەن بىر يەردە بولغاندا، كەلگەن ئىسپېرمىنى ئاياللارنىڭ ئىچىگە تۆكمەي تېشىغا تۆكۈشنىڭ ھۆكمىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سورىماقچى. بۇ، بالا ئېلىشنى ياقتۇرمايدىغان بەزى ساھابىلار ئاياللىرى بىلەن بىر يەردە بولغاندا قوللانغان ئىش ئىدى.

www.munber.org

ئازات قىل» دېدى. ئۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن تۆگىلىرى بار بىر ئادەممەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداقتا ھەر بىر قىزىڭ ئۇچۇن بىر تۆگە ئۆلتۈرگىن» دېدى.

نامە ـ ئەمەللەرنىڭ ئېچىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**نامە ـ ئەمالار ئېچىلغان چاغدا**﴾ زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ھەر بىر ئىنساننىڭ نامە ـ ئەمەللىرى ئۇنىڭ ئوڭ ياكى سول تەرىپىدىن بېرىلگەندە، دېدى. قەتادە: ئى ئىنسان! سېنىڭ نامە ـ ئەمەللىرىڭ توشقۇزۇلۇپ قاتلىۋېتىلدى. ئۇ قىيامەت كۈنى ئېچىلىدۇ. ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ نامە ـ ئەمال دەپتەرلىرىگە نېمىلەرنىڭ يېزىلىپ توشقۇزۇۋېتىلگەنلىكىنى كۆرىدۇ، دېدى.

ئاسمانىنىڭ ئېچىلىشى، جەھەننەمنىڭ قىزىتىلىشى ۋە جەننەتنىڭ يېقىنلاشتۇرۇلىشى توغرىسىدا

﴿**ئاسمان ئېچىپ تاشلانغان چاغدا**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئاسمان تارتىۋېتىلسە دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. سۇددى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئاسمان ئېچىۋېتىلسە دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**دوزاخ قىزىتىلغان چاغدا**﴾ ﴿**جەننەت (تەقۋادارلارغا) يېقىنلاشتۇرۇلغان چاغدا**﴾ زەھھاك، ئەبۇمالىك، قەتادە ۋە رەبىئ ئىبنى خەسىيەم قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: جەننەت ئۇنىڭغا كىرىشكە لايىق بولغان كىشىلەر ئۈچۈن يېقىنلاشتۇرۇلغاندا دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

قىيامەت كۈنى ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ قىيامەت ئۈچۈن قانداق ئىشلارنى قىلغانلىقىنى بىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ قىلغان (ياخشى ـ يامان) ئىشلىرىنى بىلىدۇ**﴾ يەنى ﴿**كۈننىڭ نۇرى ئۆچكەن چاغدا**﴾ دېگەن ئايەتتىن باشلاپ تا ﴿**جەننەت تەقۋادارلارغا يېقىنلاشتۇرۇلغان چاغدا**﴾ دېگەن ئايەتتە كەلگەنگە قەدەر بايان قىلىنغان ئىشلار يۈز بەرگەن چاغدا ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ ھاياتلىق دۇنياسىدا نېمە قىلغانلىقىنى ۋە قىيامەت ئۈچۈن قانداق ھازىرلىق كۆرگەنلىكىنى بىلىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) ھەر ئادەمنىڭ قىلغان ياخشى ئىشلىرى يامان ئىشلىرى ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئايان بولىدۇ. (ئۇلار يامان ئىشلىرىنى كۆرمەسلىكىنى)،ئۆزى بىلەن يامان ئىشلىرىنىڭ ئارىسىدا (مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ ئارىسىدەك)ئۇزۇن مۇساپە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. الله سىلەرنى ئۆزىنىڭ ئازابىدىن قورقۇتىدۇ، الله بەندىلىرىگە مېھرىباندۇر﴾[1] ﴿بۇ كۈندە ئىنسانغا (چوڭ بولسۇن،كىچىك بولسۇن، ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) ئىلگىرى ـ ئاخىرى قىلغان ئەمەللىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ﴾[2]

* * * * * * *

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾
إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٖ ثَمَّ أَمِينٖ ﴿٢١﴾ وَمَا
صَاحِبُكُم بِمَجۡنُونٖ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدۡ رَءَاهُ بِٱلۡأُفُقِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى ٱلۡغَيۡبِ بِضَنِينٖ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 30 ـ ئايەت.
[2] سۈرە قىيامەت 13 ـ ئايەت.

www.munber.org

بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾

كۆندۈزى يوشۇرۇنغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن، پاتىدىغان ۋاقتىدا يوشۇرۇنىدىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم قىلىمەن[15-16]. قارىڭغۇلۇققا چۆمگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن[17]. يورۇشقا باشلىغان سۈبھى بىلەن قەسەم قىلىمەن[18]. قۇرئان ھەقىقەتەن (اللەنىڭ) ئىززەتلىك بىر ئەلچى (ئارقىلىق نازىل قىلىنغان) سۆزىدۇر[19]. ئۇ (ئەلچى) كۈچلۈكتۇر، اللەنىڭ دەرگاھىدا مەرتىۋىلىكتۇر[20]. پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر. بۇ يەردە (يەنى ئاسماندا) ئۇ ئىشەنچلىكتۇر[21]. سىلەرنىڭ ھەمراھىڭلار (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) مەجنۇن ئەمەستۇر[22]. ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن روشەن ئۇپۇقنىڭ شەرقىدە كۆردى[23]. ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) (غەيبنى) تەبلىغ قىلىشتا بېخىل ئەمەستۇر[24]. ئۇ (يەنى قۇرئان) قوغلاندى شەيتانىنىڭ سۆزى ئەمەستۇر[25]. قەيەرگە بارىسىلەر؟[26]. ئۇ (يەنى قۇرئان) پۈتۈن ئەھلى جاھانغا نەسىھەتتۇر[27]. سىلەرنىڭ ئارىڭلاردىن (دىن بارىسىدا) راۋۇرۇس بولۇشنى خالايدىغانلارغا (قۇرئان) نەسىھەتتۇر[28]. پەقەت ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى اللە خالىمىغىچە سىلەرنىڭ خالىغىنىڭلارنىڭ ھېچ پايدىسى يوق)[29].

ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئى ئەمرى ئىبنى ھۇرەيسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ناماز بامداتنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئوقۇدۇم، مەن ئۇنىڭ (نامازغا) ﴿**كۆندۈزى يوشۇرۇنغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن، پاتىدىغان ۋاقتىدا يوشۇرۇنىدىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم قىلىمەن. قارىڭغۇلۇققا چۆمگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن. يورۇشقا باشلىغان سۈبھى بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

ئىبنى جەرىر خالىد ئىبنى ئەرئەرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەلى رەزىيەللاھۇدىن ئەنھۇ اللە تائالانىڭ: ﴿**كۆندۈزى يوشۇرۇنغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن، پاتىدىغان ۋاقتىدا يوشۇرۇنىدىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورالغاندا، ئۇنى: ئۇلار بولسا كۆندۈزدە يوشۇرۇنۇۋالىدىغان ۋە كېچىدە مېڭىپ (ئورنىغا قايتىپ كېلىدىغان) يۇلتۇزلاردۇر دەپ جاۋاب بەرگەنلىكىنى ئاڭلىدىم، دېدى.

﴿**قارىڭغۇلۇققا چۆمگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ بۇ ئايەتنىڭ ئىككى خىل مەنىسى باردۇر. ئۇنىڭ بىرى: قارىڭغۇلۇقى بىلەن كەلگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەن مەنىدۇر. يەنە بىر مەنىسى: قارىڭغۇلۇقى بىلەن كەتكەن يەنى يورىغان كېچە دېگەن بولىدۇ. مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: قارىڭغۇ تاشلىغان كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

سەئىد ئىبنى جۇبەير بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كەلگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ھەسەنبەسرى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كىشىلەرنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەتىيە ئەۋفىيمۇ شۇنداق دېدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە ۋە ئەۋفى ئىبنى ئاببا سىنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: (قارىڭغۇلۇقى بىلەن) كەتكەن كېچە بىلەن (قەسەم قىلىمەن) دېگەنلىك بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد، قەتادە، زاھھاك، زەيد ئىبنى ئەسلەم ۋە ئوغلى ئابدۇررا ھمان قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

www.munber.org

بۇ ئايەت "قاراڭغۇلۇقى بىلەن كەتكەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن" دېگەن مەنىنى ئىپادىلەپ بەرسىمۇ. لېكىن، بۇ يەردە ئايەتنىڭ "قاراڭغۇلۇقى بىلەن كەلگەن كېچە بىلەن قەسەم قىلىمەن" دېگەن مەناسى ئايەتكە بەك مۇناسىپتۇر. چۈنكى، الله تائالا بۇ يەردە قاراڭغۇلۇقى بىلەن كەلگەن كېچە ۋە يورۇقلۇقى بىلەن يورۇپ كەلگەن كۈندۈز بىلەن قەسەم قىلماقچى بولۇشى مۇمكىن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿قاراڭغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى، يورۇغان چاغدىكى كۈندۈز بىلەن قەسەمكى﴾[1] ﴿چاشگاھ ۋاقتى بىلەن قەسەمكى، قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى﴾[2] ﴿الله سۈبھىنى (قاراڭغۇدىن) يېرىپ چىقارغۇچىدۇر (يەنى تاڭنى يورۇتقۇچىدۇر)، الله كېچىنى (سىلەر ئۈچۈن) ئىستىراھەت قىلىپ ياراتتى، (سىلەرنىڭ) ۋاقىت ھېسابلىشىڭلار ئۈچۈن قۇياش بىلەن ئاينى ياراتتى﴾[3] بۇ ھەقتە بۇلارىن باشقىمۇ نۇرغۇنلىغان ئايەتلەر باردۇر. توغرىسىنى الله تائالا بىلگۈچىدۇر.

﴿**يورۇشقا باشلىغان سۈبھى بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ زەھھاك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يورۇۋاتقان تاڭ بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يۇرۇپ كېلىۋاتقان تاڭ بىلەن قەسەم قىلىمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

قۇرئان ھەرگىزمۇ ساراڭلىقنىڭ نەتىجىسى بولماستىن بەلكى ئۇنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېلىپ چۈشكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**قۇرئان ھەقىقەتەن (اللەنىڭ) ئىززەتلىك بىر ئەلچى (ئارقىلىق نازىل قىلىنغان) سۆزىدۇر**﴾ يەنى بۇ قۇرئان ئەخلاقى ئېسىل ۋە كۆرنۈشى چىرايلىق بولغان ھۆرمەتلىك پەرىشتە ـ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزگەن (الله تائالانىڭ) سۆزىدۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئىبنى ئاببىاس، شەئبى، مەيمۇن ئىبنى مىھران، ھەسەن، قەتادە، رەبىيئ ئىبنى ئەنەس ۋە زەھھاك ۋە باشقىلارشۇنداق دېدى.

﴿**ئۇ (ئەلچى) كۈچلۈكتۇر**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ۋەھيىنى ئۇنىڭغا كۈچلۈك پەرىشتە (جىبرىئىل) تەلىم بەردى﴾[4] يەنى كۈچلۈك يارىتىلغان، تۇتۇشى ۋە ھەرىكەتلىرى كۈچلۈك بولغان پەرىشتە تەلىم بەردى.

﴿**اللەنىڭ دەرگاھىدا مەرتىۋىلىكتۇر**﴾ يەنى الله تائالانىڭ دەرگاھىدا ئۇنىڭ مەرتىۋىسى يۇقىرىدۇر.

﴿**پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بولسا پەرىشتىلەرنىڭ ئارىسىدا يۈزى بار، سۆزى ئۆتىدىغان ۋە پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا بويسۇنىدىغان بىر پەرىشتىدۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادە مۇنداق دېدى: جىبرىئىل پەرىشتىلەرنىڭ ئىچىدە ئاددىي بىر پەرىشتە بولماستىن. ئەكسىچە، مەرتىۋىسى ناھايىتى يۇقىرى، ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر پەرىشتىدۇر. (شۇنىڭ ئۈچۈن) ئۇ ۋەھيىنى ئېلىپ چۈشۈشتەك مۇشۇنداق كاتتا ۋەزىپىگە تاللاندى.

﴿**بۇ يەردە (يەنى ئاسماندا) ئۇ ئىشەنچلىكتۇر**﴾ بۇ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشەنچلىك ئىكەنلىكىگە بېرىلگەن بىر تەرىپلەشتۇر. الله تائالانىڭ خۇددى بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇھمەممەد

---

[1] سۈرە لەيل 1 ـــ 2 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە زۇھا 1 ـــ 2 ـ ئايەتلەر.
[3] سۈرە ئەنئام 96 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە نەجم 5 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالامنى ئۆزىنىڭ: ﴿سىلەرنىڭ ھەمراھىڭلار (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) مەجنۇن ئەمەستۇر﴾ دېگەن ئايەتنى بىلەن ئاقلىغىنىدەك، بەندىسى ۋە پەرىشتىسى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى ئاقلىشى ناھايىتى كاتتا بىر ئىشتۇر.

﴿ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن روشەن ئۇپۇقنىڭ شەرقىدە كۆردى﴾ يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىگە اللە تائالا تەرىپىدىن ۋەھيىي ئېلىپ كېلىدىغان جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى، اللە تائالا ئۇنى ياراتقان قىياپىتىدە، 600 قاناتلىق ھالىتىدە كۆردى.

بۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى "بەتھا" دېگەن جايدا بولغان تۇنجى كۆرۈشىدۇر. بۇ كۆرۈش اللە تائالانىڭ: ﴿ۋەھيىنى ئۇنىڭغا كۆچلۈك پەرىشتە (جىبرىئىل) تەلىم بەردى. ئۇنىڭ (يەنى جىبرىئىلنىڭ) كۆرۈنۈشى چىرايلىق بولۇپ، يۇقىرى ئۇپۇقتا (ئۆز شەكلىدە) تۇردى. ئاندىن ئۇ ئاستا ـ ئاستا (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) يېقىنلىشىپ تۆۋەنگە ساڭگىلىدى. ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا) ئىككى ياچاق مىقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىنراق يېقىنلاشتى. اللە بەندىسىگە (جىبرىئىل ئارقىلىق تېگىشلىك) ۋەھيىلەرنى ۋەھي قىلدى﴾[1] دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلىندى. بۇنىڭ تەپسىلاتى يۇقىرىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى. توغرىسىنى اللە تائالا بىلگۈچىدۇر. بۇ سۈرە (يەنى سۈرە تەكۋىر) پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى ھەرەم مەسچىتىدىن ئەقسا مەسچىتىگە، ئۇ يەردىن ئاسمانغا ئېلىپ چىقىش ئىشى يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى چۈشكەندۇر. چۈنكى، بۇ سۈرىدە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەن ۋەقەسىلا بايان قىلىندى. ئەمما پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى ئىككىنچى قېتىم كۆرگەنلىكى اللە تائالانىڭ: ﴿ئۇ جىبرىئىلنى ھەقىقەتەن ئىككىنچى قېتىم سىدرەتۇلمۇنتەھا (دەرىخىنىڭ) يېنىدا كۆردى. جەننەتۇلمەئۋا بولسا سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىدىدۇر. (ئۇ) سىدرەتۇلمۇنتەھانى (ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى) قاپلىغان چاغدا (كۆردى)﴾[2] دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلىندى. ئىككىنچى قېتىم كۆرگەنلىكى سۈرە نەجمىدە بايان قىلىندى. سۈرە نەجم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىش ئىشى يۈز بېرىپ بولغاندىن كېيىن چۈشكەندۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھيىنى يەتكۈزۈشتە بېخىللىق قىلمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئۇ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) (غەيبنى) تەبلىغ قىلىشتا بېخىل ئەمەستۇر﴾ يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تائالا ئۆزىگە چۈشۈرگەن نەرسىدە يالغانچىلىق قىلمايدۇ. بۇ ئايەتتە ئىككى ئوقۇلۇش ئۇسلۇبى بولۇپ، بىر خىل ئوقۇلۇش ئۇسلۇبىغا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تائالا ئۆزىگە چۈشۈرگەن نەرسىدە يالغانچىلىق قىلمايدۇ) دېگەنلىك بولىدۇ. يەنە بىر خىل ئوقۇلۇش ئۇسلۇبىغا ئاساسەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام اللە تائالا ئۆزىگە چۈشۈرگەن نەرسىنى يەتكۈزۈشتە بېخىللىق قىلمايدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ. سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە: بۇ ئىككى خىل ئۇسلۇبنىڭ ھەر ئىككىلىسى توغرا، دېدى. قەتادە: قۇرئان غەيب ئىدى. اللە تائالا ئۇنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈردى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بېخىللىق قىلماي ئۇنى كىشىلەر ئارىسىغا يايدى ۋە ئۇنى خالىغىنىچە ھەممە كىشىگە يەتكۈزدى، دېدى. بۇ ھەقتە ئىكرىمە، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق دېدى. ئىبنى

[1] سۈرە نەجم 5 ــ 10 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە نەجم 13 ــ 16 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

جەربر بۇ ئايەتنىڭ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام الله تائالا ئۆزىگە چۈشۈرگەن نەرسىنى يەتكۈزۈشتە بېخىل ئەمەس دېگەن مەنانى بېرىدىغان ئوقۇلۇش ئۈسلۇبىنى تاللىدى.

ئاپىتورنىڭ قارىشىچە، بۇ ئىككى خىل ئۈسلۇبنىڭ ھەر ئىككىلىسى شەك قىلىشقا بولمايدىغان دەرىجىدىكى يول بىلەن بايان قىلىنغان ئۈسلۇپ بولۇپ، بۇ ئۈسلۇبلارغا ئاساسەن بۇ ئايەتكە بېرىلگەن ھەر ئىككى خىل مەنە توغرىدۇر.

قۇرئاننىڭ شەيتانىنىڭ سۆزى بولماستىن بەلكى پۈتۈن كىشىلەر ئۈچۈن نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئۇ (يەنى قۇرئان) قوغلاندى شەيتاننىڭ سۆزى ئەمەستۇر**﴾ يەنى قۇرئان ئۇنى ھۆددىگە ئېلىشقا قادىر بولالمايدىغان، ئۇنداق قىلىشنىمۇ خالىمايدىغان ۋە شۇنداقلا ئۇنداق قىلىشقا لايىق بولمايدىغان قوغلاندى شەيتاننىڭ سۆزى ئەمەستۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿قۇرئاننى شەيتانلار ئېلىپ چۈشكىنى يوق. بۇ ئۇلارغا لايىق ئەمەس. ئۇلارمۇ (ئۇنىڭغا) قادىر بولالمايدۇ. شۇبھىسىزكى، ئۇلار (يەنى شەيتانلار) (ئوغرىلىقچە) تىڭشاشتىن مەنئى قىلىنغاندۇر﴾[1].

﴿**قەيەرگە بارىسىلەر؟**﴾ يەنى ناھايىتى ئوچۇق ۋە الله تائالا تەرىپىدىن چۈشكەن، ھەق ئىكەنلىكى ناھايىتى روشەن بولغان قۇرئاننى ئىنكار قىلىۋاتىسىلەر، سىلەرنىڭ ئەقلىڭلار قەيەرگە كەتتى؟ ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇئەنھۇمۇ ئۇنىڭ قېشىغا ھەنىفە جەمەتىدىكىلەر مۇسۇلمان بولۇپ كەلگەندە، ئۇلارنى يەيغەمبەرلىكنى داۋا قىلغان مۇسەيلىمەنىڭ: ماڭا ۋەھىي قىلىنغان قۇرئان، دەپ داۋا قىلغان نەرسىلىرىدىن بىر نەرسە ئوقۇپ بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇلار ئەبۇبەكرىگە (جۈملە قورۇلۇشى) ناھايىتى ئاجىز ۋە (بىر ـ بىرىگە) قاملاشمىغان بىر نەرسىنى ئوقۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇبەكرى: ۋاي سىلەرگە، ئەقلىڭلار قەيەرگە كەتتى؟ الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، بۇ ھەرگىزمۇ ئىلاھ تەرىپىدىن كەلگەن نەرسە ئەمەستۇر، دېدى.

قەتادە: ﴿**قەيەرگە بارىسىلەر؟**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالانىڭ كىتابىغا (ئەگىشىشتىن) ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنۇشتىن (قېچىپ قەيەرگە بارىسىلەر؟) دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇ (يەنى قۇرئان) پۈتۈن ئەھلى جاھانغا نەسىھەتتۇر**﴾ يەنى بۇ قۇرئان، ئۇنىڭ بىلەن ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدىغان بارلىق كىشى ئۈچۈن نەسىھەتتۇر.

﴿**سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىن (دىن بارىسىدا) راۋۇرۇس بولۇشنى خالايدىغانلارغا (قۇرئان) نەسىھەتتۇر**﴾ يەنى توغرا يولدا مېڭىشنى خالىغان ئادەم بۇ قۇرئانغا ئېسىلسۇن. چۈنكى، ئۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر نىجاتلىقتۇر ۋە ئۇنى توغرا يولغا باشلىغۇچىدۇر. ئۇنى قۇرئاندىن باشقا توغرا يولغا باشلايدىغان بىر نەرسە يوقتۇر.

﴿**يەقەت ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى الله خالىمىغىچە سىلەرنىڭ خالىغىنىڭلارنىڭ ھېچ پايدىسى يوق)**﴾ يەنى توغرا يولغا كىرىش ياكى كىرمەسلىك سىلەرنىڭ تاللاش ئىختىيارىڭلارغا قويۇلغان ئىش بولماستىن، بەلكى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله نىڭ خالىشىغا باغلىق ئىشتۇر.

---

[1] سۈرە شۇئەرا 210 ــ 212 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

سۇفيان ئىبنى سەۋر سۇلايمان ئىبنى مۇساننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ ﴿**سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىن (دىن بارىسىدا) راۋۇرۇس بولۇشنى خالايدىغانلارغا (قۇرئان) نەسىھەتتۇر**﴾ دېگەن ئايىتى چۈشكەندە، ئەبۇجاھىل: ھەممە ئىش ئۆزىمىزگە باغلىقكەن، بىز خالىساق توغرا يولغا كىرىمىز، خالىساق كىرمەيمىز، دېدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿**پەقەت ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى الله خالىمىغىچە سىلەرنىڭ خالىغىنىڭلارنىڭ ھېچ پايدىسى يوق)**﴾ دېگەن ئايىتىنى چۈشۈردى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە تەكۋىرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئىنفىتار | 19 ئايەت

بۇ سۈرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام نەسەئى جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇئاز (بىر كۈنى) ئىمام بولۇپ خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇپ بەرگەندە، نامازنى ئۇزارتىۋەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئى مۇئاز! سەن (دىن توغرىسىدا) پىتنە پەيدا قىلاي دەمسەن؟ (سەن ئۇلارغا ئۇزۇن سۈرە ئوقۇپ بەرگۈچە) ئەئلا، زۇھا ۋە ئىنفىتار سۈرىلىرىدەك قىسقا ـ قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇپ بەرسەڭ بولماسمىدى؟» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغاندۇر. لېكىن، سۈرە ئىنفىتار ھەققىدە كەلگەن ھەدىسنى ئىمام نەسەئى رىۋايەت قىلغان.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى قىيامەت كۈنىدە (بولىدىغان ئەھۋاللارنى) ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك بولۇشىنى ياقتۇرسا تەكۋىر، ئىنفىتار، ئىنشىقاق سۈرىلىرىنى ئوقۇسۇن» دېگەن (ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان) ھەدىسى يۇقىرىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلْكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا ٱلْقُبُورُ
بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ ﴿٦﴾
ٱلَّذِى خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِىٓ أَىِّ صُورَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ﴿٩﴾
وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاسمان يېرىلغان چاغدا[1]. يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا[2]. دېڭىزلار بىر ـ بىرىگە قوشۇلغان چاغدا[3]. قەبرىلەر ئاستى ـ ئۈستى قىلىنغان (يەنى ئۆلۈكلەر چىقىرىلغان) چاغدا[4]. ھەر ئادەم ئىلگىرى ـ كېيىن قىلغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلىدۇ[5]. ئى ئىنسان! سېنى مەرھەمەتلىك پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا نېمە ئالدىدى؟[6]. ئۇ سېنى يارىتتى، (ئەزالىرىڭنى) بېجىرىم، قامىتىڭنى تۈز قىلدى[7]. سېنى ئۇ خالىغان شەكىلدە قۇراشتۇردى[8]. ھەرگىز ئۇنداق قىلماڭلار (يەنى اللەنىڭ كەرەمگە مەغرۇر بولماڭلار). (ئى مەككە كۇففارلىرى!) بەلكى سىلەر دىنىنى ئىنكار قىلىسىلەر[9]. ھالبۇكى سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردا سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرغۇچى پەرىشتىلەر بار[10]. ئۇلار (اللەنىڭ دەرگاھىدا)

www.munber.org

هۆرمەتلىك پەرىشتىلەر بولۇپ، (سىلەرنىڭ سۆزلىرىڭلارنى ۋە ئەمەللىرىڭلار)نى يېزىپ تۇرىدۇ[11]. ئۇلار قىلمىشلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ[12].

قىيامەت كۈنى يۈز بېرىدىغان ئىشلار توغرىسىدا

﴿**ئاسمان يېرىلغان چاغدا**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ كۈنىنىڭ (دەھشىتىدىن) ئاسمان يېرىلىدۇ﴾[1].

﴿**يۇلتۇزلار تۆكۈلگەن چاغدا**﴾ ﴿**دېڭىزلار بىر - بىرىگە قوشۇلغان چاغدا**﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالا دېڭىزلارنى يېرىپ بىر - بىرىنى قوشۇۋەتكەندە، دېگەنلىك بولىدۇ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ھەسەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالا دېڭىزلارنى يېرىپ بىر - بىرىنى قوشۇۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن دېڭىزلارنىڭ سۇيى يوقۇلۇپ كەتكەندە، دېگەنلىك بولىدۇ دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: دېڭىزنىڭ تاتلىق سۇيى بىلەن تۇزلۇق سۇيى بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كەتكەندە دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**قەبرىلەر ئاستى - ئۈستى قىلىنغان (يەنى ئۆلۈكلەر چىقىرىلغان) چاغدا. ھەر ئادەم ئىلگىرى - كېيىن قىلغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلىدۇ**﴾ يەنى يۇقىرىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلگەن ئىشلار يۈز بەرگەندە، ئىنسان ئۆزى قىلغان ھەممە قىلمىشلىرىنى بىلىدۇ.

الله تائالانى ئۇنتۇپ قېلىشنىڭ ئىنسانغا لايىق ئەمەسلىكى توغرىسىدا

﴿**ئى ئىنسان! سېنى مەرھەمەتلىك پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا نېمە ئالدىدى؟**﴾ بۇ تەھدىتتۇر. بۇ كىشىلەر گۇمان قىلغاندەك، الله تائالا: ﴿**ئى ئىنسان! سېنى مەرھەمەتلىك پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا نېمە ئالدىدى**﴾ دېسە، بىرى قوپۇپ: ئۇنى ئۇنىڭ ھۆرمەتلىك بولغانلىقى ئالدىدى، دەپ جاۋاب بېرىشى ئۇچۇن (الله تائالا ئۇنىڭ مۇشۇ) جاۋابىنى بېرىشكە باشلاپ قويغانلىقى ئەمەستۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئى ئىنسان! سېنى ئۇ كېرەملىك، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا لايىق بولمايدىغان ئىشلارنى قىلىشقا نېمە ئالداپ كەتتى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ھەقتە ھەدىسى قۇددىسىدا الله تائالانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى كەلدى: «الله تائالا قىيامەت كۈنى: ئى ئىنسان! ماڭا (ئاسىيلىق قىلىشقا) سېنى نېمە ئالدىدى؟ ئى ئىنسان! پەيغەمبەرلەرگە قانداق جاۋاب قايتۇردۇڭ، دەيدۇ».

بەغەۋى كەلبي ۋە مۇقاتىللارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، الله تائالا: ﴿**سېنى مەرھەمەتلىك پەرۋەردىگارىڭغا ئاسىيلىق قىلىشقا نېمە ئالدىدى؟**﴾ دېگەن ئايىتىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇرغان لېكىن ۋەزىيەت كەسكىن بولغانلىقى ئۈچۇن جازالانمىغان ئەسۋەد ئىبنى شۇرەيق ھەققىدە چۈشۈرگەن.[2]

﴿**ئۇ سېنى ياراتتى، (ئەزالىرىڭنى) بېجىرىم، قامىتىڭنى تۈز قىلدى**﴾ يەنى سېنى (ئەزالىرىڭنى) بېجىرىم ۋە قامىتىڭنى تۈز قىلىپ، ئەڭ چىرايلىق سۈلەت ۋە شەكىلدە ياراتقان پەرۋەردىگارىڭغا (ئاسىيلىق قىلىشقا) سېنى نېمە ئالدىدى؟

---

[1] سۈرە مۇزەممىل 18 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] بۇ ئەسەر ئاساسى يوق توقۇلما بىر ئەسەردۇر.

www.munber.org

ئىمام ئەھمەد بۇسرا ئىبنى جەھھاشى قۇرەيشىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ئالقىنىغا تۈكۈرۈپ، ئۇنىڭغا بىر بارمىقىنى قويۇپ تۇرۇپ: «اللە تائالا: ئى ئىنسان! مەن سېنى مۇشۇنچىلىك بىر نەرسىدىن ياراتقان تۇرسام، قاندۇقمۇ سەن مېنى ئاجىز ھالەتكە چۈشۈرەلەيسەن؟ (ئەزالىرىڭنى) بېجىرىم ۋە قامىتىڭنى تۈز ياراتسام، كىيىملەرنى كىيىپ (بىر گۈزەل شەكىلدە) ماڭىسەن. زېمىن ساڭا بويسۇندۇرۇلۇپ بېرىلدى. (مال ـ دۇنيا) تۇپلىدىڭ ۋە (لېكىن ئۇنىڭ سەدىقىسىنى) بەرمىدىڭ. جېنىڭ بوغۇزىغىغا كەلگەندە، سەدىقە قىلمەن دەيسەن. (بۈ چاغدا) سەدىقىنىڭ ۋاقتى قەيەردە تۇرۇپتۇ؟ دەيدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىبنى ماجەمۇ مۇشۇنىڭدەك رىۋايەت قىلدى.

﴿**سېنى ئۇ خالىغان شەكىلدە قۇراشتۇردى**﴾ مۇجاھىد: ئىنسان مەيلى ئاتىسىغا، يا ئانا تەرەپتىن يا دادا تەرەپتىن بولغان تاغىسىغا ئوخشاپ قالسۇن، اللە تائالا ئۇنى ئۆزى خالىغان شەكىلدە قۇراشتۇردى، دېدى. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىشى (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭغا): ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئايالىم قارا بالىدىن بىرنى تۇغدى، دېدى[1]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سېنىڭ تۆگەڭ بارمۇ؟» دېدى. ئۇ كىشى: ھەئە بار، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭ رەڭگى قانداق؟» دېدى. ئۇ كىشى: قىزىل، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭدا بوز رەڭمۇ بارمۇ؟» دېدى. ئۇ كىشى: بار، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا بۇ رەڭ قەيەردىن كەلدى؟» دېدى. ئۇ كىشى: ئۇ ئەسلىنى تارتقان بولۇشى مۇمكىن، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «بۇ بالاڭمۇ ئەسلىنى تارتقان بولۇشى مۇمكىن» دېدى.

ئالدىنىپ كېتىشنىڭ سەۋەبى ۋە پەرىشتىلەرنىڭ ئىنسانلارنىڭ قىلمىشلىرىنى خاتىرىلەپ تۇرىدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا

﴿**ھەرگىز ئۇنداق قىلماڭلار (يەنى اللەنىڭ كەرەمىگە مەغرۇر بولماڭلار). (ئى مەككە كۇففارلىرى!) بەلكى سىلەر دىنىنى ئىنكار قىلىسىلەر**﴾ يەنى سىلەرنى اللە تائالانىڭ ئالدىدا ياماندىن ئىشلارنى قىلىشىڭلارغا ئېلىپ بارغان نەرسە بولسا، قىيامەت كۈنىدە قايتا تىرىلىشىنى، جازا ۋە ھېسابلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى ئىنكار قىلىشىڭلارغا ئورۇنلىشىۋالغانلىقىدۇر.

﴿**ھالبۇكى سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردا سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرغۇچى پەرىشتىلەر بار. ئۇلار (اللەنىڭ دەرگاھىدا) ھۆرمەتلىك پەرىشتىلەر بولۇپ، (سىلەرنىڭ سۆزلىرىڭلارنى ۋە ئەمەللىرىڭلار) نى يېزىپ تۇرىدۇ. ئۇلار قىلمىشلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئۈستۈڭلاردا سىلەرنى ساقلايدىغان ھۆرمەتلىك، ئۇلۇغ پەرىشتىلەر بار. ئۇنداق بولغان ئىكەن، سىلەر ئۇلارنىڭ ئالدىدا ياماندىن ئىشلارنى قىلماڭلار. چۈنكى، ئۇلار سىلەرنىڭ قىلغان ھەممە ئىشلىرىڭلارنى خاتىرىلەپ تۇرىدۇ.

* * * * * * *

[1] يەنى ئۇ كىشى ئۆزى ئاق تەنلىك تۇرۇپ بالىسى قارا تەنلىك بولۇپ تۇغۇلغاچقا، ئۇ بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن يۇقىرىقىدەك سوئالنى سورايدۇ.

www.munber.org

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٖ ١٣ وَإِنَّ ٱلۡفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٖ ١٤ يَصۡلَوۡنَهَا يَوۡمَ ٱلدِّينِ ١٥ وَمَا هُمۡ عَنۡهَا بِغَآئِبِينَ ١٦ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ١٧ ثُمَّ مَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ١٨ يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٞ لِّنَفۡسٖ شَيۡـٔٗاۖ وَٱلۡأَمۡرُ يَوۡمَئِذٖ لِّلَّهِ ١٩

مۆمىنلەر شەك ـ شۈبھىسىز جەننەتتە بولىدۇ[13]. كاپىرلار شەك ـ شۈبھىسىز دوزاختا بولىدۇ[14]. ئۇلار قىيامەت كۈنى دوزاختا كىرىدۇ[15]. ئۇلار ھەرگىز دوزاختىن ئايرىلمايدۇ[16]. قىيامەت كۈنىنىڭ (دەھشەتلىكلىكىنىڭ) قانداقلىقىنى بىلەلەيسەن؟[17]. قىيامەت كۈنىنىڭ (دەھشەتلىكلىكىنىڭ) قانداقلىقىنى بىلەلەيسەن؟[18]. ئۇ كۈندە بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ياردەم بېرىشى قولىدىن كەلمەيدۇ، بۇ كۈندە ھۆكۈم اللەغا خاستۇر[19].

ياخشى كىشىلەرنى مۇكاپاتلاش ۋە يامان كىشىلەرنى جازالاش توغرىسىدا

﴿**مۆمىنلەر شەك ـ شۈبھىسىز جەننەتتە بولىدۇ. كاپىرلار شەك ـ شۈبھىسىز دوزاختا بولىدۇ**﴾ يەنى الله تائالا بۇ ئايەتتە الله تائالاغا بويسۇنغان ۋە گۈناھ بولىدىغان ئىشلارنى قىلمىغان ئادەملەرنىڭ جەننەتتە بولىدىغانلىقىدىن ۋە يامان ئىشلارنى قىلغانلارنىڭ دوزاختا بولىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ، ئۇلارنىڭ مەڭگۈ داۋاملىشىدىغان ئازابنىڭ ئېچىدە تۇرىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلار قىيامەت كۈنى دوزاختا كىرىدۇ**﴾.

﴿**ئۇلار ھەرگىز دوزاختىن ئايرىلمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئازابتىن ئازراقمۇ ئايرىلمايدۇ. ئۇلاردىن ئازاب يەڭگىللىتىلمەيدۇ. ھەمدە ئۇلارنىڭ بىر كۈن بولسىمۇ ئۆزلىرىنىڭ جانلىرىنى ئېلىشنى ۋە ئۆزلىرىنى راھەتكە چىقىرىپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىپ الله تائالادىن سورىغان تەلەپلىرىگە قارىتا ئۇلارغا ھېچقانداق جاۋاب قايتۇرۇلمايدۇ.

﴿**قىيامەت كۈنىنىڭ (دەھشەتلىكلىكىنىڭ) قانداقلىقىنى بىلەلەيسەن؟**﴾ بۇ قىيامەت كۈنىنىڭ ئىشىنىڭ بەك ئېغىرلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئاندىن الله تائالا ئۇ كۈنىنىڭ شۇنداق كۈن ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دېدى: ﴿**قىيامەت كۈنىنىڭ (دەھشەتلىكلىكىنىڭ) قانداقلىقىنى بىلەلەيسەن؟**﴾ ئاندىن الله تائالا ئۇ كۈنىنىڭ قانداق كۈن ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ كۈندە بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ياردەم بېرىشى قولىدىن كەلمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇ كۈندە الله تائالا خالاپ ۋە رازى بولۇپ (يايدا يەتكۈزۈشكە) رۇخسەت بەرگەن كىشىدىن باشقا بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمگە يايدا يەتكۈزەلمەيدۇ ۋە ئۇلارنى ئۇلار چۈشۈپ قالغان يامان ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقالمايدۇ.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ جەمەتىگە مۇنداق دېدى: «ئى ھاشىم جەمەتى! سىلەر ئۆزەڭلەرنى دوزاختىن قۇتۇلدۇرۇڭلار. مەن الله تائالانىڭ ئالدىدا سىلەر ئۈچۈن ھېچقانداق نەرسىگە ئىگە بولالمايمەن». مۇشۇ مەزمۇنغا مۇناسىۋەتلىك بايانلار سۈرە شۇئەرانىڭ تەپسىرىدە سۆزلىنىپ ئۆتۈلدى.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**بۇ كۈندە ھۆكۈم اللەغا خاستۇر**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇگۈن پادىشاھلىق كىمگە خاس؟ غالىب بىر اللەغا خاستۇر﴾[1] ﴿پادىشاھلىق بۇ كۈندە مەرھەمەتلىك الله

[1] سۈرە غافىر 16 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

غا خاستۇر﴾[1] ﴿(الله) قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسىدۇر﴾[2] قەتادە الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇ كۈندە بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ياردەم بېرىشى قولىدىن كەلمەيدۇ، بۇ كۈندە ھۆكۈم اللەغا خاستۇر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە: بۇگۈنمۇ پۈتۈن ھۆكۈم الله تائالاغا خاستۇر. ئۇ كۈندىمۇ ھېچ كىم (ئۇ كۈندىكى) ھۆكۈملەرنى الله تائالادىن تالىشالمايدۇ، دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئىنفىتارنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

---

[1] سۈرە فۇرقان 26 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە فاتىھە 4 ـ ئايەت.

مەدىنىدە نازىل بولغان سۈرە مۇتەففىفىن 36 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكْتَالُوا۟ عَلَى ٱلنَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ
يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُو۟لَٰٓئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ
﴿٦﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(ئۆلچەمدە ۋە تارازىدا) كەم بەرگۈچىلەرگە ۋاي! [1]. ***ئۇلار كىشىلەردىن ئۆلچەپ ئالغان چاغدا، تولۇق ئالىدۇ*** [2]. ***كىشىلەرگە ئۆلچەپ ياكى تارتىپ بەرگەن چاغدا، كەم بېرىدۇ*** [3]. ***ئۇلار بۈيۈك بىر كۈندە تېرىلىدىغانلىقىغا ئىشەنمەمدۇ*** [4-5]. ***ئۇ كۈندە ئىنسانلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا تىك تۇرىدۇ*** [6].

نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە ئىبنى ئاببا سىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەن چاغدا، مەدىنىدىكى كىشىلەر ئۆلچەم ۋە تارازا ئىشلىرىدا بەك ناچار ئىش قىلىدىغان كىشىلەر ئىدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿**(ئۆلچەمدە ۋە تارازىدا) كەم بەرگۈچىلەرگە ۋاي!**﴾ دېگەن ئايىتىنى چۈشۈردى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن ئۆلچەم ۋە تارازا ئىشلىرىدا توغرا بولۇشقا باشلىدى.

الله تائالا ئۆلچەم ۋە تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرنىڭ قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلار كىشىلەردىن ئۆلچەپ ئالغان چاغدا، تولۇق ئالىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار كىشىلەردىن ئۆزلىرىنىڭ ھەقلىرىنى ئالغاندا، (ئۇلارغا بەرگىنىدىن) ئارتۇق ئالىدۇ. ﴿**كىشىلەرگە ئۆلچەپ ياكى تارتىپ بەرگەن چاغدا، كەم بېرىدۇ**﴾ يەنى كىشىلەرگە بەرگەن چاغدا، كەم بېرىدۇ.

الله تائالا ئۆلچەم ۋە تارازىدا توغرا بولۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: ﴿سىلەر (باشقىلارغا ئاشلىق قاتارلىقلارنى) ئۆلچەپ بەرگەندە، تولۇق ئۆلچەڭلار ۋە توغرا تارازىدا تارتىپ بېرىڭلار، بۇنداق قىلىش (سىلەرگە دۇنيادا) ياخشىدۇر، ئاخىرەتلىكىڭلار ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبداندۇر﴾[1] ﴿ئۆلچەمنى ۋە تارازىنى توغرا قىلىڭلار، ھېچقانداق ئادەمنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايمىز﴾[2] ﴿ئۆلچەمدە ئادىل

[1] سۈرە ئىسرا 35 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنئام 152 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بولۇڭلار، تارازىدا كەم بەرمەڭلار﴾[1] شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى ئۆلچەم ۋە تارازىدا كىشىلەرگە بەرگەنلىكى ئۈچۈن اللە تائالا ئۇلارنى ھالاك قىلىۋەتكەن.

ئۆلچەم ۋە تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرنى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە تائالانىڭ ئالدىدا ھېساب بېرىدىغانلىقى بىلەن قورقۇتۇش توغرىسىدا

اللە تائالا ئۇلارغا تەھدىت سېلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلار بۈيۈك بىر كۈنده تىرىلدىغانلىقىغا ئىشەنمەمدۇ**﴾ يەنى ئۇلار قورقۇنچى كاتتا، ئەندىشىسى كۆپ، زىيان تارتقان ئادەم چوقۇم دوزاختا تاشلىنىدىغان بۈيۈك بىر كۈنده تىرىلدىغانلىقىدىن ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئىشلارنى بىلىدىغان اللە تائالانىڭ ئالدىدا ھېساب بېرىش ئۈچۈن تۇرىدىغانلىقىدىن قورقمامدۇ؟

﴿**ئۇ كۈنده ئىنسانلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا تىك تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئىنسانلار ئۇ كۈنده يالاڭ ئاياق، يالىڭاچ ۋە خەتنىسىز ھالەتته، ناھايىتى جاۋابكارلىقى قىيىن ۋە گۇناھكارلارغا ناھايىتى تار ۋە ئېغىر كېلىدىغان بىر ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇلارغا اللە تائالانىڭ بۈيرۇقلىرىدىن ئۇلارنىڭ تەنلىرىنى شۇركەندۈرۈپ، سەزگۈ ئەزالىرىنى ئاجىزلاشتۇرۇپتىدىغان چۈشىدۇ.

ئىمام مالىك ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىشىلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا تۇرىدىغان كۈنده (ئۇ كۈندىكى ئەھۋالنىڭ ئېغىرلىقىدىن) ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھەتتا ئۆزلىرىپ قۇلاقلىرىغا چىققۇدەك تەرىنىڭ ئىچىده قالىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، مالىك ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئەۋندىن رىۋايەت قىلدى. مالىك ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئەۋن بولسا بۇ ھەدىسنى نافىئدىن رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئەسۋەد كەنەدىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «قىيامەت كۈنى بەندىلەرگە قوياش بىر نەيزە ياكى ئىككى نەيزە بويى دەرىجىده يېقىن قىلىنىدۇ. قۇياش ئۇلارنى قىزىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قىلغان قىلمىشلىرىغا قارىتا تەرگە چۆمىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىده تەر تاپىنىغچە چىقىدىغانلار، تىزلىرىغچە چىقىدىغانلار، بېلىگىچە چىقىدىغانلار ۋە ئېغىزلىرىغچە چىقىدىغانلار بار. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇداۋۇد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەت كۈنىده اللە تائالانىڭ ھوزۇرىدا تۇرىدىغان ئورۇننىڭ ئېغىرلىقىدىن اللە تائالاغا سېغىنىپ پاناھ تىلىگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ئىبنى مەسئۇد: ئىنسانلار قىيامەت كۈنى باشلىرىنى ئاسمانغا كۆتەرگەن ھالەتته، ئۇلارغا بىرەرسمۇ گەپ قىلماستىن 40 يىل تۇرىدۇ. تەر ئۇلارنىڭ مەيلى ياخشىسى بولسۇن، ياكى يامىنى بولسۇن ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىغچە چىقىدۇ، دېدى. ئىبنى ئۆمەر: ئىنسانلار قىيامەت كۈنى يۇز يىل تۇرىدۇ، دېدى. بۇ ئىككى ئەسەرنى ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇداۋۇد، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىده تۇرۇپ ئۇقۇيدىغان نامازلىرىنى ئوقۇشنى باشلىغاندا 10 قېتىم تەكبىر، 10 قېتىم ھەمدى، 10 قېتىم تەسبىھ ۋە 10 قېتىم ئىستىغفار ئېيتاتتى ۋە «ئى اللە! گۇناھىمنى كەچۈرگىن، مېنى توغرا يولغا باشلىغىن، ماڭا رىزق بەرگىن ۋە ماڭا ساقلىق ئاتا قىلغىن»

[1] سۈرە رەھمان 9 - ئايەت.

www.munber.org

دېگـەن دۈشـمانى قىلاتـتى، هـەمدە قىيامـەت كۈنـدە الله تائـالانىڭ هۈزۈرىـدا تۇرىدىغـان ئورۇنـنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن الله تائالاغا سېغىنىپ پاناه تىلەيتتى.

* * * * * * *

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

ئۇلار (تارازىدا، ئۆلچەمدە) كەم بېرىشتىن يانسۇن، ياماق ئادەملەرنىڭ نامە ـ ئەمالى چوقۇم سىججىندا بولىدۇ[7]. سىججىن دېگەن نېمە؟ ئۇنى قانداق بىلەلەيسەن؟[8]. ئۇ (ياماق ئادەملەرنىڭ قىلمىشلىرى) خاتىرىلەنگەن بىر دەپتەردۇر[9]. بۇ كۈندە ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي![10]. ئۇلار قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدۇ[11]. ئۇنى پەقەت (كۇفىردا) هەددىدىن ئاشقان، ئىنتايىن گۇناھكار ئادەملا ئىنكار قىلىدۇ[12]. ئۇنىڭغا بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز تىلاۋەت قىلىنسا، ئۇ: «(بۇ) قەدىمكىلەرنىڭ هېكايىلىرىدۇر» دەيدۇ[13]. هەرگىز ئۇنداق ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى تۇپەيلىدىن دىللىرى قارىيىپ كەتكەن[14]. هەرگىز ئۇنداق ئەمەس، هەقىقەتەن ئۇلار بۇ كۈندە پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشتىن مەنئى قىلىنغان[15]. ئاندىن ئۇلار هەقىقەتەن دوزاخقا داخىل بولغۇچىلاردۇر[16]. ئاندىن (ئۇلارغا): «مانا بۇ سىلەر ئىنكار قىلغان نەرسە (يەنى ئازاب)دۇر» دېيىلىدۇ[17].

ياماق ئادەملەرنىڭ نامە ـ ئەمالى ۋە ئۇلارنىڭ بەزى ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

﴿**ياماق ئادەملەرنىڭ نامە ـ ئەمالى چوقۇم سىججىندا بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئاخىرقى قايتىدىغان يېرى ۋە ئورۇنلىرى (جەھەننەمدىكى) تار بىر جىلغىدا بولىدۇ.

شۇڭا الله تائالا ئۇ جىلغىنىڭ ئىشىنىڭ ئېغىرلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**سىججىن دېگەن نېمە؟ ئۇنى قانداق بىلەلەيسەن؟**﴾ يەنى ئۇ جىلغىنىڭ ئىشى بولسا كاتتا ئىشتۇر. ئۇ، گۇناھكارلار مەڭگۈ قېلىپ قالىدىغان بىر جىلغىدۇر، شۇنداقلا قاتتىق بىر ئازابتۇر. بەزى ئالىملار: ئۇ جىلغىنى يەتتىنچى قات زېمىننىڭ ئاستىدا، دېدى. بەرا ئىبنى ئازىب رىۋايەت قىلغان ئۆزۈن بىر ھەدىستە الله تائالانىڭ كاپىرلارنىڭ جانلىرى ھەققىدە: ئۇنىڭ نامە ـ ئەمەلىغا (ئۇنى جەھەننەمدىكى) بىر جىلغىغا بارىدۇ، دەپ يېزىڭلار، دېگەنلىكى ۋە ئۇ جىلغىنىڭ يەتتىنچى قات زېمىننىڭ ئاستىدا ئىكەنلىكى سۆزلىنىپ ئۆتۈلدى. كاپىرلارنىڭ ئاخىرقى قايتىش ئورنى جەھەننەمدىكى بىر جىلغا بولىدۇ (يەنى دوزاخ بولىدى). بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن ئۇنى (چىرايلىق ياراتقانلىق نېمىتىمىزگە شۈكۈر قىلماي ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن) دوزاخقا قايتۈردۇق. پەقەت ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾[1] الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلار (تارازىدا، ئۆلچەمدە) كەم بېرىشتىن يانسۇن، ياماق ئادەملەرنىڭ نامە ـ ئەمالى چوقۇم سىججىندا بولىدۇ. سىججىن دېگەن نېمە؟ ئۇنى قانداق**

[1] سۈرە تىن 5 ـــ 6 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿بىلەلەيسەن؟﴾ الله تائالا (جەھەننەمدىكى ئۇ جىلغىنىڭ قانداق يەر) ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار زەنجىر بىلەن باغلانغان ھالدا دوزاخنىڭ تار يېرىگە تاشلانغان چاغدا، بۇ يەردە ئۆلار (ئۆزلىرىنىڭ) ئۆلۈمىنى تىلەيدۇ﴾[1].

﴿ئۇ (ياماڭ ئادەملەرنىڭ قىلمىشلىرى) خاتىرىلەنگەن بىر دەپتەردۇر﴾ مەۋھەممەد ئىبنى كەئب قۇرەزىنىڭ قارىشىچە، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: جەھەننەمگە كىرىدىغانلارنىڭ سانى ئۇلاردىن بىرەر كىشى ئارتۇق بولۇپ قالمايدىغان ۋە بىرەر كىشى كەم بولۇپ قالمايدىغان دەرىجىدە ناھايىتى ئېنىق قىلىنىپ يېزىلىپ بولغاندۇر، دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿بۇ كۈندە ئىنكار قىلغۇچىلارغا ۋاي!﴾ يەنى ئۇلار قىيامەت كۈنى الله تائالا ئۇلارغا ۋەدە قىلغان جەھەننەمنى ۋە خارلىغۇچى ئازابنى كۆرگەن ۋاقىتدا ئۇلارغا ۋاي!

"ۋاي" دېگەن سۆز ھەققىدىكى بايانلار بېشىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى. ئۇ سۆزنىڭ مەنىسى بولسا: ھالاك بولسۇن! دېگەنلىك بولىدۇ. بەھزى ئىبنى ھەكەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىشىلەرنى كۆلدۈرۈش ئۈچۈن يالغان گەپ قىلغان كىشىلەرگە ۋاي! ۋە ئۇنىڭغا ۋاي!» يەنى بۇ يەردىكى "ۋاي" دېگەن سۆز ھالاك بولسۇن! دېگەن مەنانى بېرىدۇ.

ئاندىن الله تائالا ئۇ گۇناھكار، كاپىر، ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ قانداق كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلار قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ ھەم قىيامەتنى بولىدۇ دەپمۇ، قارىمايدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ بولۇشىنى يىراق سانايدۇ.

﴿ئۇنى پەقەت (كۆڧىردا) ھەددىدىن ئاشقان، ئىنتايىن گۇناھكار ئادەملا ئىنكار قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلار بولسا الله تائالا چەكلىگەن ئىشلارنى قىلىپ ۋە ئۇ يولغا قويۇپ بەرگەن بەلگىلىمىلەردىن ئۆتۈپ كېتىپ، قىلمىشلىرىدا ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن ۋە سۆزلىسە يالغان سۆزلەپ، ۋەدە قىلسا، ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، جېدەللىشىپ قالغاندا، ئالدى بىلەن ئېغىزىنى بۇزۇپ سۆزلەيدىغان گۇناھكار كىشىلەردۇر.

﴿ئۇنىڭغا بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز تىلاۋەت قىلىنسا، ئۇ: «(بۇ) قەدىمكىلەرنىڭ ھېكايىلىرىدۇر» دەيدۇ﴾ يەنى ئۇ پەيغەمبەر ئارقىلىق الله تائالانىڭ سۆزلىرىنى (الله تائالانىڭ ئايەتلىرىنى) ئاڭلىسا، ئۇ سۆزنى ئىنكار قىلىدۇ ۋە ئۇ ھەققىدە يامان گۇماندا بولۇپ: ئۇ ئىلگىرىكىلەرنىڭ كىتابلىرىدىن توپلىشىپ، ئويدۇرۇپ ئېلىنغان دەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارغا (يەنى مۇشرىكلارغا): «پەرۋەردىگارىڭلار (پەيغەمبىرىگە) نېمىلەرنى نازىل قىلدى؟» دېيىلسە، ئۇلار (مەسخىرەقىلىپ): «قەدىمكىلەرنىڭ ئەپسانىلىرىنى (نازىل قىلدى)» دەيىشىدۇ﴾[2] ﴿ئۇلار ئېيتتى: «(بۇ) بۇرۇنقىلارنىڭ ئەپسانىلىرىدۇركى، ئۇلارنى ئۇ يازدۇرۇۋالغان، (ھېيزى قىلىۋېلىش ئۈچۈن) ئۇنىڭغا ئەتىگەن - ئاخشامدا ئوقۇپ بېرىلىۋاتىدۇ»﴾[3].

﴿ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى تۇپەيلىدىن دىللىرى قارىيىپ كەتكەن﴾ يەنى قۇرئان بولسا كاپىرلار گۇمان قىلغاندەك ۋە دېگەندەك قەدىمكىلەرنىڭ ھېكايىسى ئەمەستۇر. ئەكسىچە ئۇ الله تائالانىڭ سۆزى ۋە الله تائالانىڭ ئۆز پەيغەمبىرىگە چۈشۈرگەن ۋەھىيسىدۇر. ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنىڭ ۋە خاتالىقلىرىنىڭ كۆپ بولغانلىقى تۇپەيلىدىن، ئۇلارنىڭ دىللىرىنى قاپلىۋالغان قارىلىق ئۇلارنى دىللىرى بىلەن قۇرئانغا ئىمان ئېيتىشتىن توسۇپ قويدى.

---

[1] سۈرە قۇرقان 13 - ئايەت.
[2] سۈرە نەھل 24 - ئايەت.
[3] سۈرە فۇرقان 5 - ئايەت.

www.munber.org

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى تۇپەيلىدىن دىللىرى قارىيىپ كەتكەن**﴾ بۇ ھەقتە ئىبنى جەررىر، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر بەندە بىرەر گۇناھ ئىشنى قىلىپ قالسا، ئۇنىڭ دىلىغا بىر قارا چېكىت چۈشىدۇ. مۇبادا ئۇ گۇناھىغا تەۋبە قىلسا، ئۇنىڭ دىلى (ئۇ قارا چېكىتتىن) تازىلىۋېتىلىدۇ. ئەگەر ئۇ گۇناھنى قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇۋەرسە، ئۇنىڭ دىلىغا قويۇلىدىغان چېكىتمۇ كۆپىيىپ بارىدۇ. مانا بۇ الله تائالانىڭ: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى تۇپەيلىدىن دىللىرى قارىيىپ كەتكەن**﴾ دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان قارىيىپ كەتكەن دىللاردۇر».

﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ھەقىقەتەن ئۇلار بۇ كۈندە پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشتىن مەنئى قىلىنغان**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ئورۇنلىرى دوزاختا بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار شۇ كۈندە ئۆزلىرىنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشتىن چەكلىنىدۇ. ئىمام ئەبۇ ئابدۇللاھ شافىئىي: بۇ ئايەتتە قىيامەت كۈنى مۆمىنلەرنىڭ الله تائالانى كۆرىدىغانلىقىغا دەلىل - پاكىت باردۇر، دېدى.

﴿**ئاندىن ئۇلار ھەقىقەتەن دوزاخقا داخىل بولغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشتىن مەھرۇم قىلىنىش بىلەن بىللە ئوت يېنىپ تۇرىدىغان دوزاخقا كىرىدۇ. ﴿**ئاندىن (ئۇلارغا): «مانا بۇ سىلەر ئىنكار قىلغان نەرسە (يەنى ئازاب) دۇر» دېيىلىدۇ**﴾ يەنى بۇ سۆز ئۇلارغا ئۇلارنى ئەيىبلاش، تەنقىد قىلىش ۋە كەمسىتىش يۈزىسىدىن دېيىلىدۇ.

* * * * * * *

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ ۚ وَفِى ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

راستلا ياخشى بەندىلەرنىڭ نامە - ئەمالى شەك - شۇبھىسىز ئىللىيىيوندا بولىدۇ[18]. ئىللىيىوننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سەن قانداق بىلەلەيسەن؟[19]. (ئۇ) ياخشىلارنىڭ ئەمەللىرى خاتىرىلەنگەن دەپتەردۇر[20]. ئۇنىڭغا اللەنىڭ يېقىن پەرىشتىلىرى گۇۋاھ بولىدۇ[21]. ياخشىلار نېمەت ئىچىدە (يەنى جەننەتتە) بولىدۇ[22]. ئۇلار تەختلەر ئۈستىدە تۇرۇپ (اللەنىڭ جەننەتتە ئۇلارغا بەرگەن تۈرلۈك نېمەتلىرىنى) قارايدۇ[23]. ئۇلارغا قارايدىغان بولساڭ، نېمەتنىڭ (ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدىن چىقىپ تۇرغان) ئەسرىنى تونۇيسەن[24]. ئۇلار ئاغزى پېچەتلەنگەن ساپ شاراب بىلەن سۇغىرىلىدۇ، ئىچىشنىڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭدىن ئىپارنىڭ ھىدى كېلىپ تۇرىدۇ. قىزىققۇچىلار شۇنىڭغا قىزىقسۇن![25-26]. (يەنى ساپ شارابقا) تەسنىمنىڭ (سۇيى) ئارىلاشتۇرۇلغان[27]. تەسنىم جەننەتتىكى بىر بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللەنىڭ يېقىن بەندىلىرى ئىچىدۇ[28].

www.munber.org

ياخشىلارنىڭ نامە - ئەمالى ۋە ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى توغرىسىدا

﴿**راستلا ياخشى بەندىلەرنىڭ نامە - ئەمالى شەك - شۈبھىسىز ئىلليىيوندا بولىدۇ**﴾ يەنى ياخشى بەندىلەرنىڭ ئەھۋالى كاپىرلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قايتىش ئورنى ئىلليىيۇندا بولىدۇ. ھىلال ئىبنى يەسساق مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئاببباس كەئبدىن "سىججىن" ھەققىدە سۇئال سوردى. كەئب: ئۇ بولسا يەتتىنچى قات زېمىندۇر ۋە ئۇ يەردە كاپىرلارنىڭ جانلىرى باردۇر، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭدىن "ئىلليىيىن" ھەققىدە سۇئال سورىغان ئىدى. ئۇ: ئۇ بولسا يەتتىنچى قات ئاسماندۇر ۋە ئۇ يەردە مۆمىنلەرنىڭ جانلىرى باردۇر، دەپ جاۋاب بەردى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببباسنىڭ ئايەتتىكى "ئىلليىيىن" دىن جەننەت كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدى. باشقىلار: ئىلليىيىن بولسا سىدرەتۇل مۇنتەھانىڭ قېشىدىدۇر، دېدى. توغرىسى ئايەتتىكى "ئىلليىيىن" دېگەن سۆزدىن (مەيلى يەتتىنچى ئاسمان بولسۇن ياكى سىدرەتۇل مۇنتەھانىڭ قېشى بولسۇن ياكى ئۇنىڭدىن باشقا يەر بولسۇن) ئۇستۇن قاتلامدىكى بىر يەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. قانداق نەرسە ئۇستۇن بولغانسېرى ۋە يۇقىرىغا كۆتۈرۈلگەنسېرى كاتتا ۋە كەڭرى ھالەتتە بولىدۇ.

شۇڭا الله تائالا ئىلليىيىننىڭ ئىشىنى گەۋدىلەندۈرۈپ مۇنداق دېدى: ﴿**(ئۇ) ياخشىلارنىڭ ئەمەللىرى خاتىرىلەنگەن دەپتەردۇر. ئۇنىڭغا اللەنىڭ يېقىن پەرىشتىلىرى گۇۋاھ بولىدۇ**﴾ ئەۋفى ئىبنى ئاببباسنىڭ: ئۇنىڭغا ھەر بىر ئاسماندىن، ئۇ ئاسمانىنىڭ يېقىن پەرىشتىلىرى گۇۋاھ بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدى.

﴿**ياخشىلار نېمەت ئىچىدە (يەنى جەننەتتە) بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار قىيامەت كۈنى مەڭگۈ بولىدىغان نېمەت ۋە كەڭ مەرھەمەت بار جەننەتلەرنىڭ ئىچىدە بولىدۇ.

﴿**ئۇلار تەختلەر ئۈستىدە تۇرۇپ (اللەنىڭ جەننەتتە ئۇلارغا بەرگەن تۇرلۈك نېمەتلىرىگە) قارايدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ ئىككى خىل مەنىسى بولۇپ، بىرىنچى خىل مەنىسى: ئۇلار تەختلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۆزلىرىگە تەۋە بولغان نېمەتلەرگە ۋە الله تائالا ئۇلارغا بەرگەن، تۆگەپ قالمايدىغان ۋە يوقاپ كەتمەيدىغان ياخشىلىق ۋە مەرھەمەتلەرگە قارايدۇ دېگەنلىك بولىدۇ. ئىككىنچى خىل مەنىسى: ئۇلار تەختلەر ئۈستىدە تۇرۇپ الله تائالاغا قارايدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ بولسا مۆمىنلەرنى يۇقىرىدا الله تائالانىڭ: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ھەقىقەتەن ئۇلار بۇ كۈندە پەرۋەردىگارىنى كۆرۈشتىن مەنئى قىلىنغان**﴾ دېگەن ئايىتىدە سۆيەتلىنىپ ئۆتۈلگەن كاپىرلارغا ئوخشىمايدىغان سۆيەت بىلەن سۆيەتلەشتۈر. يەنى الله تائالا بۇ ئايىتىدە جەننەتكە كىرگەنلەردىن خەۋەر بېرىپ ئۇلارنىڭ تەختلىرى ۋە تۈشەكلىرى ئۈستىدە تۇرۇپ الله تائالاغا قارايدىغانلىقىنى بايان قىلدى.

﴿**ئۇلارغا قارايدىغان بولساڭ، نېمەتنىڭ (ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدىن چىقىپ تۇرغان) ئەسىرىنى تونۇيسەن**﴾ يەنى سەن ئۇلارغا قارايدىغان بولساڭ، ئۇلار كاتتا بىر نازۇ - نېمەت ئىچىدە ياشىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدىن نېمەت، خۇشاللىق ۋە راھەت - پاراغەتنىڭ ئەسىرىنىڭ چىقىپ تۇرغانلىقىنى بىلەلەيسەن.

﴿**ئۇلار ئاغزى پېچەتلەنگەن ساپ شاراب بىلەن سۇغىرىلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار جەننەتنىڭ شارابلىرى بىلەن سۇغىرىلىدۇ.

www.munber.org

ئىمام ئەھمەد ئەبۇسەئىد خۇدرىدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قايسى بىر مۆمىن ئۇسساپ قالغان يەنە بىر مۆمىننى بىر يۇتۇم سۇ بىلەن سۇغىرىپ قويسا، الله تائالا ئۇ مۆمىننى قىيامەت كۈنى جەننەتتىكى شارابلىرى بىلەن سۇغىرىدۇ. قايسى بىر مۆمىن ئاچ قالغان يەنە بىر مۆمىنگە تاماق بەرسە، قىيامەت كۈنى الله تائالا ئۇ مۆمىنگە جەننەتتىكى مېۋىلىرىدىن يېگۈزىدۇ. قايسى بىر مۆمىن كىيىمسىز قالغان يەنە بىر مۆمىنگە كىيىم كىيگۈزسە، الله تائالا ئۇ مۆمىنگە جەننەتتىكى ئوت ـ چۆپلىرىدىن كىيىم كىيگۈزىدۇ».

﴿**ئىچىشىنىڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭدىن ئىپارىنىڭ ھىدى كېلىپ تۇرىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى مەسئۇد: الله تائالا شارابقا ئىپار ئارىلاشتۇرغان، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ: الله تائالا ئۇلارغا شارابنى خۇشبۇيلاشتۇرۇپ بەردى. الله تائالا (شارابقا ئارىلاشتۇرغان) ئەڭ ئاخىرقى خۇشبوي نەرسە بولسا، ئىپاردۇر. ئىپار بىلەن (ئۇنىڭغا ئارىلاشتۇرىلىدىغان خۇشبۇي نەرسىلەر) تاماملاندى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

﴿**قىزىققۇچىلار شۇنىڭغا قىزىقسۇن!**﴾ يەنى پەخىرلەنگۈچىلەر مۇشۇنداق ئەھۋالغا ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن پەخىرلەنسۇن ۋە قىزىققۇچىلار مۇشۇنىڭغا ئېرىشىشكە قىزىقسۇن! الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئىشلىگۈچىلەر مۇشۇنداق زور بەختكە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىشلىسۇن»﴾[1].

﴿**ئۇنىڭغا (يەنى ساپ شارابقا) تەسنىمنىڭ (سۇيى) ئارىلاشتۇرۇلغان**﴾ يەنى مۇشۇ ساپ شارابقا تەسنىم دەپ ئاتىلىدىغان شاراپ ئارىلاشتۇرۇلغاندۇر. ئەبۇسالىھ ۋە زەھھاكنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە: تەسنىم جەننەتتىكىلەرنىڭ شارابلىرىنىڭ ئەڭ ئېسىلى ۋە ئالىيسى ئىكەن.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**تەسنىم جەننەتتىكى بىر بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭدىن اللەنىڭ يېقىن بەندىلىرى ئىچىدۇ**﴾ يەنى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئاببىاس ، مەسرۇق، قەتادە ۋە باشقىلار: الله تائالانىڭ ئەڭ يېقىن بەندىلىرى ئۇ بۇلاقنىڭ سۇيىنى ئۆز پېتى ئىچىدۇ ۋە ياخشى ئادەملەر ئۈچۈن ئۇ بۇلاقنىڭ سۇيىگە (باشقا نەرسىلەر) ئارىلاشتۇرۇلۇپ بېرىلىدۇ، دېدى.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ٢٩ وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ٣٠ وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ ٱنقَلَبُواْ فَكِهِينَ ٣١ وَإِذَا رَأَوۡهُمۡ قَالُوٓاْ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ٣٢ وَمَآ أُرۡسِلُواْ عَلَيۡهِمۡ حَٰفِظِينَ ٣٣ فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنَ ٱلۡكُفَّارِ يَضۡحَكُونَ ٣٤ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ٣٥ هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ٣٦

كاپىرلار ھەقىقەتەن مۆمىنلەرنى (مەسخىرە قىلىپ) كۈلەتتى[29]. (مۆمىنلەر) ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئۇلار ئۆزئارا كۆز قىسىشاتتى[30]. ئۆيلىرىگە قايتقاندا (مۆمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ) مەزە قىلغان ھالدا قايتىشاتتى[31]. مۆمىنلەرنى كۆرگەندە: «بۇلار شەكسىز ئاداشقانلار» دەيىشەتتى[32]. ئۇلار مۆمىنلەرنى كۆزىتىشكە ئەۋەتىلگىنى يوق[33]. بۈگۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) مۆمىنلەر كاپىرلاردىن كۈلىدۇ[34]. (كاپىرلار)نىڭ ھالىغا (ئېسىل) تەختلەر ئۇستىدە ئولتۇرۇپ نەزەر تاشلايدۇ[35]. (كاپىرلار مۆمىنلەرنى) مەسخىرە قىلغان قىلمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتتىمۇ؟[36].

[1] سۈرە ساففات 37 ـ ئايەت.

www.munber.org

كاپىرلارنىڭ (مۆمىنلەرگە) ياماناتلىق قىلىشى ۋە ئۇلارنى مازاق قىلىشى توغرىسىدا

الله تائالا كاپىرلارنىڭ دۇنيادا مۆمىنلەرنى مەسخىرە ۋە مازاق قىلىپ كۈلدىغانلىقىدىن ۋە ئۇلار مۆمىنلەرنىڭ يانلىرىدىن ئۆتكەندە، ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ ئۆز ئارا كۆزقىسىشقانلىقلىرىدىن خەۋەر بېرىدۇ.

﴿**ئۆيلىرىگە قايتقاندا (مۆمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ) مەزە قىلغان هالدا قايتىشاتتى**﴾ يەنى ھېلىقى كاپىرلار ئۆيلىرىگە قايتقاندا (ئۆزلىرىنىڭ قىلغان مازاقلىرىدىن) ھۇزۇرلانغان ھالتىدە قايتىشاتتى. گەرچە كاپىرلار نېمىنى خالىسا، شۇنىڭغا ئېرىشىدىغان تۇرۇقلۇق، ئۇلار الله تائالانىڭ ئۆزلىرىگە بەرگەن نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلماستىن، ئەكسىچە مۆمىنلەرنى مەسخىرە قىلىش ۋە ئۇلارغا ھەسەت قىلىش بىلەن ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلاتتى.

﴿**مۆمىنلەرنى كۆرگەندە: «بۇلار شەكسىز ئاداشقانلار» دەيىشەتتى**﴾ يەنى كاپىرلار بۇ سۆزنى مۆمىنلەر ئۇلارنىڭ دىندا بولمىغانلىقى ئۈچۈنلا دەيتتى.

﴿**ئۇلار مۆمىنلەرنى كۆزىتىشكە ئەۋەتىلگىنى يوق**﴾ يەنى ئۇ كاپىرلار ئاشۇ مۆمىنلەرنى، ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى ۋە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقلىرىنى كۆزىتىشكە ئەۋەتىلگەن ئەمەس. ئۇلار بۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇلغىنى يوق. ئۇنداق ئىكەن، ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئۆزلىرىنى مۆمىنلەرنى (مەسخىرە قىلىش) بىلەن ئاۋارە قىلىدۇ ۋە نېمە ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ (ھاياتىنىڭ) مۇھىم بىر تېمىسى قىلىۋالىدۇ؟

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿اللە ئېيتىدۇ: «جەھەننەمدە خار ھالدا قېلىڭلار، (ئۇستۈڭلاردىن ئازابنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى ھەققىدە) ماڭا سۆز ئاچمىڭلار». شۇبھىسىزكى، بەندىلىرىمدىن بىر تۈركۈم كىشىلەر: «پەرۋەردىگارىمىز! بىز ئىمان ئېيتتۇق، بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، بىزگە رەھىم قىلغىن، سەن بولساڭ ئەڭ رەھىم قىلغۇچىسەن» دەيتتى. ئۇلارنى مەسخىرە قىلدىڭلار، ھەتتا ئۇلار سىلەرگە مېنىڭ زىكرىمنى ئۇنتۇلدۇردى (يەنى ئۇلارنى مەسخىرە قىلىش بىلەن بولۇپ كېتىپ ماڭا ئىتائەت قىلىشنى ئۇنتۇدۇڭلار)، سىلەر ئۇلاردىن كۈلەتتىڭلار. (سىلەردىن يەتكەن ئەزىيەتلەرگە) سەۋر قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، مەن ئۇلارنى بۈگۈن مۇكاپاتلىدىم، ئۇلار ھەقىقەتەن مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[1].

شۇڭا الله تائالا بۇ سۈرىدە مۇنداق دېدى: ﴿**بۈگۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) مۆمىنلەر كاپىرلاردىن كۈلىدۇ**﴾ يەنى كاپىرلارنىڭ (دۇنيادا مۆمىنلەرنى مەسخىرە قىلىپ) كۈلگەنلىكى ئۈچۈن (قىيامەت كۈنى) مۆمىنلەر ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ كۈلىدۇ.

مۆمىنلەر ﴿**(كاپىرلار) نىڭ هالىغا (ئىسسىق) تەختىلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ نەزەر تاشلايدۇ**﴾ يەنى مۆمىنلەر، كاپىرلارنىڭ: "شەكسىز ئۇلار ئاداشقانلار" دېگىنىدەك بولماستىن، بەلكى ئۇلار پەرۋەردىگارىغا قاراپ تۇرغۇچىلاردىن بولىدۇ. مۆمىنلەر الله تائالانىڭ جەننەتتە ئۆز پەرۋەردىگارىغا قاراپ تۇرىدىغان يېقىن بەندىلەردۇر.

﴿**(كاپىرلار مۆمىنلەرنى) مەسخىرە قىلغان قىلمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتتىمۇ؟**﴾ يەنى كاپىرلارغا مۆمىنلەرنى مەسخىرە ۋە مازاق قىلغانىنىڭ جازاسى بېرىلدىمۇ ياكى بېرىلمىدىمۇ؟ يەنى ئۇلارغا ئۇنىڭ جازاسى تولۇق بېرىلدى.

---

[1] سۈرە مۆئمىنۇن 108 ــ 111 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

ئالله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇتەففىفىننىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئىنشىقاق | 25 ئايەت

سۈرە ئىنشىقاقتا سەجدە ئايىتىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا

ئەبۈسەلەمە مۇنداق دەيدۇ: ئەبۈھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرگە سۈرە ئىنشىقاقنى ئوقۇپ بېرىپ (ئۇنىڭدىكى سەجدە ئايىتىگە كەلگەندە) سەجدە قىلدى. سەجدىنى قىلىپ بولۇپ ئۇلارغا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ (بۇ سۈرىدىكى) شۇ ئايەتتە سەجدە قىلغانلىقىدىن خەۋەر بەردى. بۇ ھەدىسنى مۇسلىم ۋە نەسەئى مالىكتىن رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى ئەبۈرافىئنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئەبۈھۇرەيرە بىلەن بىللە خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇدۇم. ئۇ (نامازدا) سۈرە ئىنشىقاقنى ئوقۇپ (سەجدە ئايىتىگە كەلگەندە) سەجدە قىلدى. مەن ئۇنىڭدىن (بۇنىڭ سەۋەبىنى) سورىدىم. ئۇ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدا نامىز ئوقۇغاندا، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇشۇ ئايەتنى ئوقۇپ سەجدە قىلغان ئىدى. مەنمۇ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە سەجدە قىلغان ئىدىم. مەن تاكى (قىيامەت كۈنى) پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشقانغا قەدەر (بۇ سۈرىدىكى بۇ ئايەتنى ئوقۇسام) سەجدە قىلمەن، دېدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَٰقِيهِ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوا۟ ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فِىٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاسمان يېرىلغان[1]. پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپ ئىتائەت قىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاشقا، ئىتائەت قىلىشقا لايىق بولغان چاغدا[2]. زېمىن سوزۇلغان[3]. قوينىدىكى نەرسىلەرنى (يەنى ئۆلۈكلەرنى، مەدەنلەرنى) سىرتقا چىقىرىپ قۇرۇقدىنىپ قالغان[4]. پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپ

www.munber.org

ئىتائەت قىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاشقا، ئىتائەت قىلىشقا لايىق بولغان چاغدا (ئىنسان خىيالىغا كەلمىگەن دەھشەتلىك ئەھۋاللارغا يولۇقىدۇ)[5]. ئى ئىنسان! سەن ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭغا مۇلاقات بولغىنىڭغا قەدەر (ئۆز ئىشىڭدا) سەئىي - ئىجتىھاد قىلىسەن (يەنى ئەمەلىڭنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىسەن)[6]. نامى - ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلگەن ئادەمدىن ئاسان ھېساب ئېلىنىدۇ[7-8]. (ئۇ جەننەتتىكى) ئائىلىسىگە خۇشال - خۇرام قايتىدۇ[9]. نامە - ئەمالى ئارقا تەرەپتىن بېرىلگەن ئادەم[10]. «ۋاي» دەپ توۋلايدۇ (يەنى ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىدۇ)[11]. دوزاخقا كىرىدۇ[12]. چۈنكى ئۇ (دۇنيادىكى چېغىدا) ئائىلىسىدە شاد - خۇرام ئىدى[13]. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتمايمەن دەپ گۇمان قىلىدى[14]. ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتىدۇ). پەرۋەردىگارى ھەقىقەتەن ئۇنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر[15].

قىيامەت كۈنى ئاسماننىڭ يېرىلىدىغانلىقى ۋە زېمىننىڭ سوزۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿ئاسمان يېرىلغان﴾ ﴿پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپ ئىتائەت قىلغان﴾ يەنى پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيرىقىنى ئاڭلىغان ۋە ئۇنىڭ يېرىلىشقا بەرگەن بۇيرۇقىغا بويسۇنۇپ يېرىلغان.

﴿پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاشقا، ئىتائەت قىلىشقا لايىق بولغان چاغدا﴾ يەنى ئۇنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنىشى ھەقتۇر. چۈنكى، پەرۋەردىگار چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ۋە يېڭىلمەيدىغان، ئەكسىچە بارلىق نەرسىلەرنى بويسۇندۇرىدىغان ۋە ئۇلارنى ئۆزىگە باش ئەگدۈرىدىغان زاتتۇر.

﴿زېمىن سوزۇلغان﴾ يەنى زېمىن يېيىلغان ۋە كېڭەيتىلگەن.

﴿قوينىدىكى نەرسىلەرنى (يەنى ئۆلۈكلەرنى، مەدەنلەرنى) سىرتقا چىقىرىپ قۇرۇقدىنىپ قالغان﴾ مۇجاھىد، سەئىد ۋە قەتادە قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىن قوينىدىكى ئۆلۈكلەرنى ئۈستىگە چىقىرىپ قويىنىنى بوشاتقان دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپ ئىتائەت قىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاشقا، ئىتائەت قىلىشقا لايىق بولغان چاغدا (ئىنسان خىيالىغا كەلمىگەن دەھشەتلىك ئەھۋاللارغا يولۇقىدۇ)﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى يۇقىرىدا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

دۇنيادا قىلغان قىلمىشلارنىڭ (ھەقىقەتەن) مۇكاپات ياكى جازاسىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا

﴿ئى ئىنسان! سەن ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭغا مۇلاقات بولغىنىڭغا قەدەر (ئۆز ئىشىڭدا) سەئىي - ئىجتىھاد قىلىسەن (يەنى ئەمەلىڭنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىسەن)﴾ يەنى سەن ھەقىقەتەنمۇ پەرۋەردىگارىڭ بىلەن ئۇچرىشىشقا (تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن) تىرىشىسەن ۋە ئەمەل قىلىسەن. ئاندىن سەن قىلغان ئەمەلىڭ مەيلى ياخشى بولسۇن، ياكى يامان بولسۇن قانداق ئەمەل قىلغان بولساڭ، شۇ ئەمەلنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىسەن.

بۇ ھەقتە ئەبۇداۋۇد تەيالىسى جابىردىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جىبرىئىل ماڭا: ئي مۇھەممەد! خالىغىنىڭچە ياشا، چۈنكى، سەن (بىر كۈنى) چوقۇم ئۆلىسەن. خالىغان كىشىنى دوست تۇت، چۈنكى، سەن (بىر كۈنى) ئۇنىڭدىن ئايرىلىسەن. خالىغىڭنى قىل، چۈنكى، سەن ئۇ قىلمىشلىرىڭنى كۆرىسەن، دېدى».

www.munber.org

اللە تائالانىڭ: ﴿ئى ئىنسان! سەن ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭغا مۇلاقات بولغىنىڭغا قەدەر (ئۆز ئىشىڭدا) سەئىي ـ ئىجتىھاد قىلىسەن (يەنى ئەمەلىڭنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىسەن)﴾ دېگەن ئايەتتە بىر ئالىماش بولۇپ بەزى ئالىملار: ئۇ ئالماشنى ئايەتتىكى "پەرۋەردىگار" دېگەن سۆزگە قايتۇرىدۇ. ئەگەر ئالماش شۇ سۆزگە قايتسا، ئايەتنىڭ مەنىسى: پەرۋەردىگار سېنىڭ قىلمىشلىرىڭغا ۋە تېرىشچانلىقىڭغا، ئەگەر ئۇلار (ياخشى بولسا) مۇكاپات (يامان بولسا) جازا بېرىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ دەيدۇ. بۇ ئايەتنىڭ ھەر ئىككى مەنىسى توغرىدۇر. ئەۋزى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ: سېنىڭ قىلغان قىلمىشىڭ مەيلى ياخشى بولسۇن ياكى يامان بولسۇن سەن قانداق ئىش قىلغان بولساڭ، شۇ ئىش بىلەن اللە تائالاغا ئۇچرىشىسەن، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

سوراش ۋە ھېساب بېرىش توغرىسىدا

﴿نامى ـ ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلگەن ئادەمدىن ئاسان ھېساب ئېلىنىدۇ﴾ يەنى بەندىنىڭ قىلغان بارلىق قىلمىشلىرىدىن بىر ـ بىرلەپ ھېساب ئېلىنمايدۇ. كىمكى، قىلمىشلىرىدىن بىر ـ بىرلەپ ھېساب ئېلىنسا. چوقۇم (يامانلىقلىرى ئېشىپ كېتىپ) ھالاك بولىدۇ.

بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىمدىن (قىلمىشلىرىدىن) بىر ـ بىرلەپ ھېساب ئېلىنسا، ئازابقا لايىق بولۇپ قالىدۇ» دېدى. مەن: اللە تائالا: ﴿ئاسان ھېساب ئېلىنىدۇ﴾ دېمىدىمۇ؟ دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «(اللە تائالا ئايەتتە بايان قىلغان) بۇ ھېساب بولسا، ھەقىقىي ھېساپ ئېلىش بولماستىن، ئەكسىچە ئۇ مۇنداقلا بىر سوراپ قويۇشتۇر. كىمدىن قىيامەت كۈنى (قىلمىشلىرىدىن) بىر ـ بىرلەپ ھېساب ئېلىنسا، ئازابقا لايىق بولۇپ قالىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

﴿(ئۇ جەننەتتىكى) ئائىلىسىگە خۇشال ـ خۇرام قايتىدۇ﴾

﴿نامە ـ ئەمالى ئارقا تەرەپتىن بېرىلگەن ئادەم﴾ يەنى سول قولىنى ئارقا تەرىپىگە ئۆزارتىپ، نامە ـ ئەمەلىنى ئارقا تەرىپىدىن ئالغان كىشى ﴿«ۋاي» دەپ توۋلايدۇ (يەنى ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىدۇ)﴾ يەنى (ئۆلۈپ) تۇغۇشۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ﴿دوزاخقا كىرىدۇ. چۈنكى ئۇ (دۇنيادىكى چېغىدا) ئائىلىسىدە شاد ـ خۇرام ئىدى﴾ يەنى ئۇ ئاقۇبەتسىزلىك قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئويلانمايتتى ۋە ئالدىدا كېلىدىغان (قىيامەت كۈنىگە ئائىت) ئىشلاردىن قورقمايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ (دۇنيادىكى) شۇ ئازغىنە خۇشاللىقى (ئاخىرەتتە) ئۇنىڭغا تۇگىمەس پۇشايمانلارنى ئېلىپ كەلدى.

﴿ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتمايمەن دەپ گۇمان قىلدى﴾ يەنى ئۇ: اللە تائالا تەرىپىگە قايتمايمەن ۋە ئۇلۇغلىنىدىن كېيىن اللە تائالا مېنى قايتا تىرىلدۈرمەيدۇ، دەپ چۈشىنەتتى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئىبنى ئابباس، قەتادە ۋە باشقىلار بايان قىلغان.

﴿ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا قايتىدۇ). پەرۋەردىگارى ھەقىقەتەن ئۇنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى ئۇنداق ئەمەس. اللە تائالا ئۇنى دەسلەپتە قانداق يارىتقان بولسا، شۇ ھالىتىدە ئەسلىگە قايتۇرىدۇ. ئەگەر قىلغان قىلمىشلىرى ياخشى بولسا، ئۇنى مۇكاپاتلايدۇ. ئەگەر يامان بولسا، ئۇنى جازالايدۇ. چۈنكى، اللە تائالا ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر ۋە ئۇلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر.

* * * * * * *

www.munber.org

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ﴿١٩﴾
فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ۩ ﴿٢١﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُكَذِّبُونَ
﴿٢٢﴾ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
لَهُمۡ أَجۡرٌ غَيۡرُ مَمۡنُونٖ ﴿٢٥﴾

شەپەق (يەنى كۈن پاتقاندىن كېيىنكى ئۇپۇقتىكى قىزىللىق) بىلەن، كېچە ۋە ئۇنىڭ قارا‌تۇغۇلۇقى باسقان نەرسىلەر بىلەن، نۇرى كامالەتكە يەتكەن ئاي (يەنى تولۇن ئاي) بىلەن قەسەمكى[16-18]. سىلەر جەزمەن بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرىسىلەر[19]. ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) نېمىشقا ئىمان ئېيتمايدۇ؟[20]. ئۇلارنىڭ يېنىدا قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا نېمىشقا سەجدە قىلمايدۇ؟[21]. بەلكى كاپىرلار (ھەقىقەتنى) ئىنكار قىلىدۇ[22]. ئۇلار ئىچىدە بىلىدۇ[23]. ئۇلارغا قاتتىق ئازاب بىلەن خۇش خەۋەر بەرگىن[24]. پەقەت ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەر ئۈزۈلمەس ساۋابقا ئېرىشىدۇ[25].

ئىنسانلارنىڭ بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرىدىغانلىقىغا قىلىنغان قەسەم توغرىسىدا

﴿**شەپەق (يەنى كۈن پاتقاندىن كېيىنكى ئۇپۇقتىكى قىزىللىق) بىلەن، (قەسەمكى)**﴾ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئىبنى ئابباس، ئۇبادە ئىبنى سامىت، ئەبۇھۇرەيرە، شەددات ئىبنى ئەۋس، ئىبنى ئۆمەر، مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ھۈسەين، مەكھۇل، بەكرى ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مەزەنى، بۇكەير ئىبنى ئەشجە، مالىك، ئىبنى ئەبۇزىئب، ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئەبۇسەلمە ماجىشۇن قاتارلىقلارنىڭ: ئايەتتىكى "شەپەق" دېگەن سۆزدىن كۈن پاتقاندىن كېيىن پەيدا بولغان قىزىللىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. ئابدۇررازاق ئەبۇھۇرەيرىنىڭ: ئايەتتىكى "شەپەق" دېگەن سۆزدىن (كۈن پاتقاندىن كېيىن پەيدا بولغان) ئاقلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

مۇجاھىد دېگەندەك "شەپەق" دېگەن سۆزدىن يا‌كى كۈن چىقىشتىن ئىلگىرى ئۇپۇقتا پەيدا بولىدىغان قىزىللىق كۆزدە تۇتىلىدۇ يا‌كى تىل شۇناس ئالىملارنىڭ دېگىنىدەك كۈن پاتقاندىن كېيىن پەيدا بولىدىغان قىزىللىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

خەلىل ئىبنى ئەھمەد: "شەپەق" دېگەن سۆزدىن كۈن كىرىپ كېتىپ خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتىغىچە بولغان ئارىلىقتا پەيدا بولغان قىزىللىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، ئەگەر ئۇ قىزىللىق كىرىپ كەتسە، شەپەق كىرىپ كەتكەن بولىدۇ، دېدى. جەۋھەرى: "شەپەق" دېگەن سۆزدىن كۈن كىرىپ كېتىپ خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتى كېلىشكە ئازراق قالغان ۋاقتىغىچە بولغان ئارىلىقتا پەيدا بولغان، كۈندىن قېلىپ قالغان يورۇقلۇق ۋە قىزىللىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. ئىكرىمەمۇ "شەپەق" شام نامىزى بىلەن خۇپتەن نامىزى ئارىلىقىدا بولىدۇ، دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىمام مۇسلىمدىن رىۋايەت قىلىنغان: «شەپەق يوقاپ كەتمىسىلا، نامىز شامنىڭ ۋاقتى (چىقىپ كەتمەيدۇ)» دېگەن ھەدىسى جەۋھەرى ۋە خەلىل ئىبنى ئەھمەد بايان

www.munber.org

قىلغاندەك شەپەقنىڭ كۇن كىرىپ كېتىپ خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتىغچە بولغان ئارىلىقتا پەيدا بولىدىغان بىر قىزىللىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

﴿كېچە ۋە ئۇنىڭ قاراڭغۇلۇقى باسقان نەرسىلەر بىلەن (قەسەمكى)﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە ھەسەن قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كېچە ۋە ئۇ ئۆزىنىڭ قاراڭغۇلۇقى ئاستىغا توپلىغان نەرسىلەر بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كېچە ۋە ئۇ قاراڭغۇلۇقى ئاستىغا توپلىغان يۇلتۇزلار ۋە ھايۋانلار بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىكرىمە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق دېدى: "ئۇنىڭ قاراڭغۇلۇقى باسقان نەرسىلەر" دېن كېچە ئېلىپ كەلگەن قاراڭغۇلۇق كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەمەلىيەتتە كېچە بولۇپ قاراڭغۇ چۈشسە ھەممە نەرسە ئۆز ئورنىغا قايتىدۇ.

﴿نۇرى كامالەتكە يەتكەن ئاي (يەنى تولۇن ئاي) بىلەن قەسەمكى﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يۇپيۇمۇلاق تولۇقلانغان ئاي بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ھەسەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: تولۇق توشقان ئاي بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يومۇلاق توشقان ئاي بىلەن قەسەمكى، دېگەنلىك بولىدۇ دېدى. يەنى بۇلارنىڭ مەقسىتى: ئاينىڭ نۇرى كامالەتكە يېتىپ تولۇق توشسا دەپ، ئاينى كېچە ۋە ئۇنىڭ قاراڭغۇلۇقى بىلەن ئورالغان نەرسىلەرنىڭ دەل قارشىسىدا قىلىپ بايان قىلماقچىدۇر.

﴿سىلەر جەزمەن بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرىسىلەر﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىمام بۇخارى مۇجاھىددىن ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سىلەر بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرسىلەر. مانا بۇ سۆزنى سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلار دېگەندۇر.

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىكرىمەمۇ شۇنداق دېدى. يەنى ئەمچەك ئېمىۋاتقان ھالىتىڭلاردىن ئۇنى ئېمىشتىن توختايدىغان ۋە ياشلىق ھالىتىڭلاردىن قېرىلىق ھالىتىڭلارغا يۆتكىلىپ تۇرىسىلەر. ھەسەنبەسرىمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سىلەر بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ دېدى. يەنى قاتتىقچىلىقتىن كەڭرىچىلىككە، كەڭرىچىلىكتىن قاتتىقچىلىققا، پېقىرلىقتىن بايلىققا، بايلىقتىن پېقىرلىققا، كېسەللىكتىن ساقلىققا، ساقلىقتىن كېسەللىككە يۆتكىلىپ تۇرىسىلەر.

ئۇلارنىڭ ئىمان ئېيتمىغانلىقىنى تەنقىدلەش، ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب ۋە مۆمىنلەرگە بېرىلىدىغان ئۆزۈلمەس ئەجرىدىن خەۋەر بېرىش توغرىسىدا

﴿ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) نېمىشقا ئىمان ئېيتمايدۇ؟. ئۇلارنىڭ يېنىدا قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا نېمىشقا سەجدە قىلمايدۇ؟﴾ يەنى ئۇلارنى الله تائالاغا، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىشتىن نېمە توسۇپ قويىدى؟ ئۇلار نېمە ئۈچۈن الله تائالانىڭ ئايەتلىرى ئوقۇلغان ۋاقتىدا، ئۇ ئايەتلەرنى ھۆرمەتلەش ۋە ئۇلۇغلاش يۈزىسىدىن سەجدە قىلمايدۇ؟

﴿بەلكى كاپىرلار (ھەقىقەتنى) ئىنكار قىلىدۇ﴾ يەنى ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىش، ئۇنىڭغا (بويسۇنۇشتىن) چوڭلۇق قىلىش ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كەتكەندۇر.

﴿ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى يوشۇرۇن نەرسىلەرنى الله ئوبدان بىلىدۇ﴾

﴿ئۇلارغا قاتتىق ئازاب بىلەن خۇش خەۋەر بەرگىن﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا الله تائالانىڭ ئۇلار ئۈچۈن قاتتىق ئازابنى تەييارلىغانلىقىنى خەۋەر قىلغىن.

www.munber.org

﴿پەقەت ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەر ئۈزۈلمەس ساۋابقا ئېرىشىدۇ﴾ يەنى دىللىرى بىلەن ئىمان كەلتۈرۈپ ياخشى ئەمەل ـ ئىبادەت قىلغان كىشىلەر ئاخىرەتتە ئۈزۈلمەس ساۋابقا ئېرىشىدۇ.

مۇجاھىد ۋە زەھھاك: اللە تائالانىڭ ﴿ئۈزۈلمەس ساۋابقا ئېرىشىدۇ﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھېسابسىز ساۋابقا ئېرىشىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. اللە تائالا مۆمىنلەرنىڭ ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ئىنئامغا ئېرىشىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ﴿سائادەتمەنلەرگە كەلسەك، ئۇلار جەننەتكە كىرىدۇ، (جەننەتنىڭ) ئاسمان ـ زېمىنى يوقالمايلا تۇرسا، ئۇلار جەننەتتە پەرۋەردىگارىنىڭ خالىغان زامانغىچە داۋاملىق تۇرىۋېرىدۇ (بۇ ئۇلارغا قىلىنغان) ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ئىنئامدۇر﴾[1].

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئىنشىقاقنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

[1] سۈرە ھۇد 108 ـ ئايەت.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە بۇرۇج | 22 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَٱلْيَوْمِ ٱلْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ أَصْحَٰبُ ٱلْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا۟ مِنْهُمْ إِلَّآ أَن يُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٨﴾ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَتَنُوا۟ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا۟ فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

بۇرۇجلارنىڭ ئىگىسى بولغان ئاسمان بىلەن، قىيامەت كۈنى بىلەن، جۈمە كۈنى بىلەن، ھارپا كۈنى بىلەن قەسەمكى[1-3]. ئورەكلەرنىڭ ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن[4]. ئۇ ئورەكلەر لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتلار بىلەن تولدۇرۇلغان ئىدى[5]. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئورەكلەر ئوستىدە ئولتۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ مۆمىنلەرگە قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى[6-7]. ئۇلار مۆمىنلەرنى پەقەت غالىب، مەدھىيىگە لايىق اللەغا ئىمان ئېيتقانلىقىدىلا يامان كۆردى. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللەغا خاستۇر. الله ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر[8-9]. كىيىن كۆفرىدىن قايتمىغانلار، شۇبھىسىزكى، جەھەننەمنىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ، ئۇلارغا ئوت بىلەن ئازاب قىلىنىدۇ[10].

ئايەتتىكى "بۇرۇج" دېگەن سۆزنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

الله تائالا ئاسمان ۋە ئۇنىڭ بۇرۇجلىرى بىلەن يەنى ئۇنىڭ كاتتا يۇلتۇزلىرى بىلەن قەسەم قىلىدۇ. بۇرۇجلارنىڭ يۇلتۇز ئىكەنلىكىنى الله تائالانىڭ: ﴿ئاسماندا بۇرۇجلارنى، يېنىپ تۇرىدىغان چىراقنى (يەنى كۈننى) ۋە نۇرلۇق ئاينى ياراتقان الله نىڭ بەركىتى بۇيۇكتۇر﴾[1] دېگەن ئايەتلىرىدىنمۇ كۆرۈۋالالايمىز. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، زەھھاك، ھەسەن، قەتادە ۋە سۇددى قاتارلىقلار: بۇرۇج بولسا يۇلتۇزدۇر، دېدى. مىنھال ئىبنى ئەمرى الله تائالانىڭ: ﴿**بۇرۇجلارنىڭ ئىگىسى بولغان ئاسمان بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: يارىتىلىشى گۈزەل بولغان ئاسمان بىلەن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىبنى جەرىر: بۇرۇج بولسا

[1] سۈرە فۇرقان 61 - ئايەت.

www.munber.org

قۇياش ۋە ئايىنىڭ ماڭىدىغان يوللىرىدۇر. ئۇ بۇرۇجلار 12 بولۇپ كۈن ھەر بىر بۇرۇجدا بىر ئاي ماڭىدۇ، ئاي بولسا ھەر بىر بۇرۇجدا ئىككى كېچە ۋە بىر كېچىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىدا ماڭىدۇ. (ئايىنىڭ مېڭىشى بىلەن ھېسابلىغاندا) بۇ 12 بۇرۇج 28 يول بولىدۇ، دېدى.

الله تائالانىڭ قىيامەت كۈنى، جۈمە كۈنى ۋە ھارپا كۈنى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**قىيامەت كۈنى بىلەن، جۈمە كۈنى بىلەن، ھارپا كۈنى بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇئەنھۇدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «(الله تائالانىڭ: ﴿**قىيامەت كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن قىيامەت كۈنى، ﴿**جۈمە كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن جۈمە كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ[1]. كۈن چىقىپ كىرىپ كېتىدىغان كۈنلەرنىڭ ئىچىدە جۈمە كۈنىدىن ئەۋزەل كۈن يوقتۇر. جۈمە كۈنىدە بىر ۋاقىت بولۇپ بىر مۇسۇلماننىڭ الله تائالادىن بىرەر ياخشىلىق تىلىگەن ۋاقتى شۇ ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالسا، الله تائالا ئۇنىڭ تىلىگەن شۇ نەرسىسىنى بېرىدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ الله تائالاغا سېغىنىپ بىرەر يامانلىقتىن پاناھ تىلىگەنلىكى شۇ ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالسا، الله تائالا ئۇنى شۇ يامانلىقتىن ساقلايدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿**ھارپا كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن ھارپا كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىبنى خۇزەيمەمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇھۇرەيرە، ئىبنى ئابباس، ھەسەن ئىبنى ئەلى، ھەسەنبەسرى، سەئىد ئىبنى مۇسەييەب، مۇجاھىد، ئىكرىمە ۋە زەھھاك قاتارلىقلار: الله تائالانىڭ ﴿**ھارپا كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى[2]. بەغەۋى: كۆپ ساندىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىچە، الله تائالانىڭ ﴿**جۈمە كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن جۈمە كۈنى ۋە ئۇنىڭ ﴿**ھارپا كۈنى بىلەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن ھارپا كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

ئورەك ئىگىلىرىنىڭ الله تائالاغا ئىمان ئېيتقان كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ئورەكلەرنىڭ ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن**﴾ بۇ ئۆز ئىچىلىرىدىكى مۆمىن كىشىلەرگە يامانلىق قىلغان بىر كاپىر قەۋم ھەققىدە بېرىلگەن خەۋەردۇر. ئۇلار ئۇ مۆمىنلەرنى دىنلىرىدىن يېنىشقا زورلىدى. مۆمىنلەر دىنلىرىدىن يېنىشقا ئۇنمىدى. شۇنىڭ بىلەن كاپىرلار ئورەك كولىدى ۋە ئۇنىڭغا ئوتۇنلارنى تاشلاپ ئوت يېقىپ ئۇنى تازا قىزىتتى. ئاندىن ئۇلار مۆمىنلەرگە ئەگەر ئۇلار دىنلىرىدىن قايتمىسا، ئۆزلىرىنىڭ ئۇلارنى شۇ ئورەككە تاشلايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلارنى دىندىن يېنىشقا مەجبۇرلىدى. مۆمىنلەر ئۇنى يەنە قوبۇل قىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن كاپىرلار ئۇلارنى ئورەككە تاشلىدى.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئورەكلەرنىڭ ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن. ئۇ ئورەكلەر لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتلار بىلەن تولدۇرۇلغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئورەكلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ مۆمىنلەرگە قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى**﴾ يەنى ئۇلار شۇ مۆمىنلەرگە قىلىۋاتقان (ئېچىنىشلىق) قىلمىشلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى.

---

[1] ئەسلىدە ئۇ ئىككى ئايەتنىڭ ئەرەبچىدىكى لەۋزىدىن ئۇ مەنالار چىقمايدۇ. شۇڭا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇ ئىككى ئايەتتىن ماۋزۇ - ماۋزۇ كۈنلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ دەپ بايان قىلىپ بەردى.

[2] بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەندەك ئايەتلەرگە بېرىلگەن بۇ مەنىلەرنى ئايەتلەرنىڭ ئەرەبچىدىكى ئاشكارا لەۋزىدىن ئېلىنغان ئەمەستۇر. ئايەتلەرنىڭ بۇ مەنىلەرگە ۋە بۇلاردىن باشقا مەنىلەرگە ئىگە بولۇش ئېھتىمالى باردۇر. شۇڭا بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىلىرى توغرىسىدا ئالىملارنىڭ ئوخشىمىغان كۆز - قاراشلىرى باردۇر.

www.munber.org

﴿ئۇلار مۆمىنلەرنى پەقەت غالىب، مەدھىيىگە لايىق اللەغا ئىمان ئېيتقانلىقلىرى ئۈچۈنلا يامان كۆردى﴾ يەنى ئۇلارنىڭ پەقەت ئۇنىڭ بىلەن پاناھلانغان كىشى بۇزەك قىلىنمايدىغان، قوغدىغۇچى، سۆزلىرىدە، قىلمىشلىرىدا، يولغا قويغان ئىشلىرىدا ۋە تەقدىر قىلىپ بېكىتكەن نەرسىلىرىدە مەدھىيىگە لايىق، غالىب اللە تائالاغا ئىمان ئېيتقان گۇناھى باردۇر. اللە تائالا بۇ مۆمىنلەرنىڭ ئاشۇ كاپىرلارنىڭ قولى بىلەن ئاشۇنداق ئازابلارنى كۆرۈشىنى تەقدىر قىلغان بولسىمۇ ۋە بۇنىڭ ھېكمىتىنى نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدىغان بولسىمۇ، اللە تائالا يەنىلا غالىب، مەدھىيىگە لايىقتۇر.

﴿ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللەغا خاستۇر﴾ يەنى ئاسمان - زېمىن، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئىچىدىكى ۋە ئارىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ ئىگىدارچىلىقى اللە تائالاغا خاس بولغانلىقى اللە تائالانىڭ ھەممە تەرەپتىن مۇكەممەل بىر ئىلاھ ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

﴿اللە ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى ئاسمان - زېمىندىكى نەرسىلەردىن كىچىككىنە بىر نەرسىمۇ اللە تائالادىن يوشۇرۇن ۋە مەخپىي ئەمەستۇر.

سېھىرگەر، راھىب، كىچىك بىر بالا ۋە ئوردىكە تاشلانغانلارنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد سۇھەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «سىلەردىن ئىلگىرى بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىر سېھىرگىرى بار ئىدى. ئۇ سېھىرگەر قېرىغاندا پادىشاققا :مەن قېرىپ قالدىم. ماڭا بىر بالا ئەۋەتسەڭ، مەن ئۇنىڭغا سېھىرگەرلىكنى ئۆگەتسەم، دەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا بىر بالىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ بالا يولدا كېتىۋېتىپ، بىر راھىبقا ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قىزىقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەر كۈنى سېھىرگەرنىڭ قېشىغا بارغىچە راھىبنىڭ قېشىدا ئولتۇرىدىكەن. سېھىرگەرنىڭ قېشىغا كەلگەندە، سېھىرگەر ئۇنى كېچىكىپ قالدىڭ، دەپ ئۇرىدىكەن. ئۇ بالا بۇ ئىشنى راھىبقا شىكايەت قىپتۇ. راھىب ئۇنىڭغا: ئەگەر سەن سېھىرگەردىن قورقساڭ، ئۇنىڭغا مېنى ئۆيدىكىلەر كېچىكتۈرۈپ قالدى، دېگىن. ئەگەر ئۆيۈڭدىكىلەردىن قورقساڭ، مېنى سېھىرگەر كېچىكتۈرۈپ قالدى دېگىن، دەپتۇ.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يوغان بىر ھايۋان تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ كىشىلەرنىڭ يولىنى توسۇۋاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە: راھىبنىڭ يولى توغرىمۇ ياكى سېھىرگەرنىڭ يولى توغرىمۇ بۇنى بۈگۈن بىلىمەن دەپتۇ - دە، تاشتىن بىرنى ئېلىپ : ئى اللە! ئەگەر ساڭا راھىبنىڭ ئىشى سېھىرگەرنىڭ ئىشىدىن ياخشى بولسا، مۇشۇ تاش بىلەن ھايۋانىنى ئۆلتۈرگىن، كىشىلەر يولىغا ماڭسۇن، دەپ تاشنى ئېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھايۋان ئۆلۈپتۇ. كىشىلەر يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئۇ بۇ ئىشتىن راھىبنى خەۋەرلەندۈرۈپتۇ. راھىب ئۇ بالىغا: ئى ئوغلۇم! سەن بۈگۈن مەندىن ئېشىپ كېتىپسەن. سەن بۇ دەرىجىگە يېتىپسەن. سەن ھەقىقەتەن سىناقتا دۇچ كېلىسەن. ئەگەر سەن سىنالساڭ مېنى ئاشكارىلاپ قويمىغىن، دەپتۇ.

ئۇ بالا قارىغۇ، ئاق كېسەللەرنى ۋە باشقا كېسەللەرنىمۇ داۋالايدىغان بولۇپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھنىڭ قارىغۇ بولۇپ قالغان يېقىنلىرىدىن بىرى بۇنى ئاڭلاپ، نۇرغۇن ھەدىيەلەر بىلەن كېلىپ، ئۇنىڭغا : ئەگەر كۆزۈمنى ساقايتىپ قويساڭ، مۇشۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ساڭا بېرىمەن، دەپتۇ. ئۇ بالا: مەن ھەقىقەتەن ھېچبىر كىشىنى ساقايتالمايمەن، پەقەت اللە تائالالا ساقايتىدۇ، ئەگەر سەن اللە غا ئىمان ئېيتساڭ، مەن اللە غا دۇئا قىلاي، سېنى ساقايتىپ قويسۇن، دەپتۇ. ئۇ كىشى اللە غا ئىمان ئېيتىپتۇ. اللە ئۇنى ساقايتىپتۇ.

www.munber.org

ئۇ كىشى پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ بۇرۇنقى ئورنىدا ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا: سېنىڭ كۆزۈڭنى كىم ساقايتىپ قويدى؟ دەپتۇ. ئۇ: رەببىم، دەپتۇ. پادىشاھنىڭ (غەزىپى كېلىپ): سېنىڭ مەندىن باشقا رەببىڭ بارمۇ؟ دەپتۇ. ئۇ: ئاللا سېنىڭ ۋە مېنىڭ رەببىمدۇر، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئۇنى قىيىن - قىستاقتا ئالغاندا، ئۇ ئاخىرى بالىنى ئاشكارىلاپ قويۇپتۇ. ئۇ بالا كەلتۈرۈلۈپتۇ.

پادىشاھ ئۇنىڭغا: ئي ئوغلۇم! سېنىڭ سېھىرىڭ قارىغۇ ۋە ئاق كېسەللەرنى داۋالاش ۋە مۇندىق - مۇندىق ئىشلارنى قىلغۇدەك دەرىجىگە يېتىپسە، دەپتۇ. ئۇ بالا: ياق مەن ھېچكىمنى ساقايتالمايمەن، پەقەت ئاللا ساقايتىدۇ، دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئۇنىمۇ قىيناپتۇ، ئاخىرى ئۇ بالا راھىبنى ئاشكارىلاپ قويۇپتۇ. راھىب كەلتۈرۈلىپتۇ. ئۇنىڭغا : دىنىڭدىن يان، دەپتۇ. ئۇ ئۇنىماپتۇ. ئاندىن ھەرىدىن بىرنى ئەپكىلىپ ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇپ بېشىنى ھەرىدىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككى پارچە بولۇپ يەرگە يىقىلىپتۇ.

ئاندىن پادىشاھنىڭ يېقىنىنى ئەكىلىپ ئۇنىڭغا: دىنىڭدىن يان، دەپتۇ. ئۇمۇ ئۇنىماپتۇ. ئاندىن ئۇنىڭمۇ بېشىنىڭ ئوتتۇرىغا ھەرنى قويۇپ، بېشىنى ھەرىدەپتۇ. ئۇمۇ ئىككى پارچە بولۇپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئاندىن ئۇ بالىنى ئەكىلىپ ئۇنىڭغا : دىنىڭدىن يان، دەپتۇ. ئۇمۇ ئۇنىماپتۇ. پادىشاھ ئۇنى ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكىلەردىن بىر توپ كىشىگە تاپشۇرۇپ: سىلەر پالانى تاغقا چىقىڭلار، تاغنىڭ چوققىسىغا چىققاندا، ئەگەر ئۇ دىنىدىن يانسا مەيلى، ئەگەر دىنىدىن يانمىسا، ئۇنى تاغدىن تاشلىۋېتىڭلار، دەپتۇ. ئۇلار مېڭىپ ئېگىز بىر تاغقا چىقىپتۇ. ئۇ بالا: ئى ئاللا! سەن خالىغان يول بىلەن مېنى ساقلاپ قالغىن، دەپتۇ. شۇ چاغدا تاغ تىترەپ پادىشاھنىڭ ئادەملىرى تاغدىن چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇ بالا پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا : ھەمراھلىرىڭغا نېمە بولدى؟ دەپتۇ. ئۇ بالا: ئاللا مېنى ئۇلاردىن ساقلاپ قالدى، دەپتۇ. پادىشاھ ئۇنى يەنە بىر توپ كىشىلەرگە تاپشۇرۇپ: سىلەر ئۇنى ئاپىرىپ كېمىگە سېلىڭلار، كېمە دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىغا بارغاندا ئەگەر ئۇ دىنىدىن يانسا مەيلى، يانمىسا ئۇنى دېڭىزغا تاشلىۋېتىڭلار، دەپتۇ. ئۇلار مېڭىپ دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىغا كەلگەندە، ئۇ بالا: ئى ئاللا! سەن خالىغان يول بىلەن مېنى ساقلاپ قالغىن، دەپتۇ. شۇ چاغدا كېمە داۋالغۇپ پادىشاھنىڭ ئادەملىرى سۇغا چۆكۈپ كېتىپتۇ. ئۇ يەنە پادىشاھنىڭ قېشىغا كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا : ھەمراھلىرىڭغا نېمە بولدى؟ دەپتۇ. ئۇ بالا: ئاللا مېنى ئۇلاردىن ساقلاپ قالدى، دەپتۇ. ئۇ بالا پادىشاھقا: تاكى سەن مەن دېگەن ئىشنى قىلمىغىچە مېنى ھەرگىز ئۆلتۈرەلمەيسەن، دەپتۇ. پادىشاھ : ئۇ نېمە ئىش، دەپتۇ. ئۇ بالا:سەن كىشىلەرنى بىر دۆڭگە يىغىپ، مېنى خورمىنىڭ شېخىغا ئاسقىن، ئاندىن ئوقىدىن ئوقنى ئېلىپ ئوقيانىڭ ئوتتۇرىغا قويۇپ: بالىنىڭ رەببى بولغان ئاللا نىڭ نامى بىلەن باشلايمەن دەپ تۇرۇپ (ئوقنى) ماڭا ئاتقىن، شۇنداق قىلغىنىڭدا مېنى ھەقىقەتەن ئۆلتۈرەلەيسەن، دەپتۇ.

پادىشاھ شۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنى بىر دۆڭگە يىغىپتۇ. ئۇبالىنى بىر خورما شېخىغا ئېسىپتۇ. ئاندىن ئوقىدىن ئوقنى ئېلىپ ئوقيانىڭ ئوتتۇرىغا قويۇپ: بالىنىڭ رەببى بولغان ئاللا نىڭ نامى بىلەن باشلايمەن، دەپ ئۇنىڭغا ئېتىپتۇ. ئوق بالىنىڭ چېكىسىگە تېگىپتۇ. ئۇ قولى بىلەن چېكىسىنى تۇتقىنىچە ئۆلۈپتۇ. كىشىلەر: بىز بالىنىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتتۇق، دەپ ۋاقىرىشىپتۇ. بىرسى پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭغا: ھەزەر قىلغان نەرسەڭنى كۆردۈڭمۇ؟ ئاللا نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سەن قورققان نەرسە يۈز بەردى. ھەقىقەتەن نۇرغۇن كىشىلەر ئىمان ئېيتتى، دەپتۇ.

ئاندىن پادىشاھ كوچا ئېغىزلىرىغا ئورەك كولاپ ئوت يېقىشقا بويرۇپتۇ. ئوت ئۇلغۇيۇشقا باشلاپتۇ. پادىشاھ : كىم دىنىدىن يانمايدىكەن ئۇنى ئوتقا تاشلاڭلار، ياكى ئۇلارغا (ئوتقا) چۈشۈڭلار! دېيىلسۇن،

www.munber.org

دەپتۇ. ئاندىن ئۇلار شۇنداق قىلىپتۇ. ھەتتا بىر كىچىك بالىسى بار بىر ئايال چېكىنگەندە، ئۇنىڭ بالىسى زۇۋانغا كېلىپ: ئى ئانا! سەۋر قىل. چۈنكى، سەن ھەقنىڭ ئۈستىدەدۇرسەن» دەپتۇ. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

بۇ قىسسىنى مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ئىبنى يەسار "پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى" دەپ ئاتىلىدىغان كىتابىدا باشقا بىر ئۇسلۇبدا بايان قىلىپ قىسسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېدى: ئۇ بالا ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن نەجرانلىقلارنىڭ ھەممىسى ئۇ بالىنىڭ دىنى بولغان خرىستىئان دىنىغا كىردى. شۇنىڭ بىلەن زۇنۇۋاس ئەسكەر تارتىپ بېرىپ ئۇلارنى يەھۇدىي دىنىغا چاقىردى ۋە ئۇلارغا ياكى يەھۇدىي دىنىنى قوبۇل قىلىش ۋە ياكى (ئەگەر ئۇنى قوبۇل قىلمىسا) ئۆلتۈرۈلۈشنى تاللاش ئىختىيارلىقىنى بەردى. ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشنى تاللىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئورەكلەرنى كولىدى. ئۇنى ئوت بىلەن قىزىتتى. (ئۇلارنى) قىلىچ بىلەن ئۆلتۈردى ۋە (قۇلاق، بۇرۇنلىرىنى كېسىپ) چىرايلىرىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئۇلاردىن 20 مىڭگە يېقىن ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. زۇنۇۋاس ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى توغرىسىدا الله تائالا پەيغەمبىرىگە بۇ ئايەتلەرنى چۈشۈردى: ﴿**ئورەكلەرنىڭ ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن. ئۇ ئورەكلەر لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتلار بىلەن تولدۇرۇلغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئورەكلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ مۆمىنلەرگە قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇلار مۆمىنلەرنى پەقەت غالىب، مەدھىيىگە لايىق اللەغا ئىمان ئېيتقانلىقلىرى ئۈچۈنلا يامان كۆردى. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللەغا خاستۇر. اللە ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق «پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» دېگەن كىتابىدا مانا مۇشۇنداق ئورەك كولاپ الله تائالاغا ئىمان ئېيتقان ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن كىشى بولسا زۇنۇۋاستۇر دەپ بايان قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئىسمى زەرئە ئىدى. ئۇ ئۆز زامانىدا يۈسۇپ دەپ ئاتىلاتتى. ئۇ تۇبان ئەسئەد ئەبۇكەربىنىڭ بالىسى ئىدى. ئۇ بولسا مەدىنىگە ھۇجۇم قىلغان، كەبىگە يۈيۇق ياپقان كىشىدۇر. ئۇ مەدىنىنىڭ يەھۇدىيلىرىدىن ئىككى يەھۇدىنى ئۆزى بىلەن بىللە يەمەنگە ئېلىپ كەتكەن. مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق بايان قىلغانىدەك يەمەنلىكلەرنىڭ ئىچىدە ئۇ ئىككىسىنى قولىدا يەھۇدىي دىنىغا كىرگەنلەر بولغان. زۇنۇۋاس بىر ئەتىگەندىلا 20 مىڭگە يېقىن كىشىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن پەقەت دوس زۇسۇئلەبان دەپ ئاتىلىدىغان بىر كىشىلا قۇتۇلۇپ چىقىپ، ئاتقا مىنىپ قېچىپ كەتكەن. ئۇلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ باققان بولسىمۇ لېكىن ئۇنى تۇتالمىغان. شۇنىڭ بىلەن قېچىپ شامنىڭ پادىشاھى قەيسەرنىڭ قېشىغا (يارەم تىلەپ) بارغان. قەيسەر (ئۇنىڭغا يارەم بېرىش ئۈچۈن) ھەبەشنىڭ پادىشاھى نەجاشىغا خەت يازغان. شۇنىڭ بىلەن نەجاشى ھەبەشستانىنىڭ خرىستىئانلىرىدىن تەركىپ تاپقان بىر قوشۇننى ئەريات ۋە ئەبرەھە دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى قۇماندانىنىڭ باشچىلىقىدا ئۇنىڭ بىلەن بىللە (يەمەنگە) ئەۋەتتىدۇ. ئۇلار يەمەننى يەھۇدىيلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالىدۇ. زۇنۇۋاس بولسا (يەمەندىن) قېچىپ چىقىپ، دېڭىز دولقۇنلىرى ئاستىدا قىلىچ ئۇلىدۇ.

يەمەننىڭ پادىشاھلىقى ھەبەشلەرنىڭ قولىدا 70 يىل داۋام قىلىدۇ. ئاندىن سەيف ئىبنى زى يەزىنىل ھۇمەيرى دەپ ئاتىلىدىغان كىشى يەمەننى خرىستىئانلارنىڭ قولىدىن ئېلىۋالىدۇ. ئۇ كىشى پارسنىڭ پادىشاھى كىسرادىن يارەمگە ئەسكەر سورايدۇ. كىسرا تۇرمىلەردىكى 700 يۇزگە يېقىن كىشىنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئەۋەتىدۇ. ئۇ، ئۇ ئادەملەر بىلەن يەمەننى پەتھى قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يەمەننىڭ پادىشاھلىقى ھۇمەيرىگە قايتىدۇ. بىز الله خالىسا، بۇ قىسسىنىڭ بىر قىسمىنى سۈرە فىلدە بايان قىلىمىز.

www.munber.org

ئورەك ئىگىلىرىنىڭ جازاسى توغرىسىدا

﴿**مۆمىن ئەر ۋە مۆمىن ئاياللارغا زىيانكەشلىك قىلغاندىن**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، زەھھاك ۋە ئىبنى ئەبزە قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ئۇلارنى ئوتتا كۆيدۈرۈۋەتكەندىن ﴿**كېيىن كۇفرىدىن قايتمىغانلار**﴾ يەنى قىلمىشلىرىدىن توختىمىغانلار ۋە قىلغان يامان قىلمىشلىرىغا پۇشايمان قىلمىغانلار، ﴿**شۇبھىسىزكى، جەھەننەمنىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ، ئۇلارغا ئوت بىلەن ئازاب قىلىنىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارغا يېرىلىدىغان جازامۇ ئۇلار قىلغان ئىشنىڭ ئۆز تېپىدىن بولىدۇ.[1] ھەسەنبەسرى: كەرىمى كەڭ اللە تائالانىڭ (بۇ مەرھەمىتىگە) قاراڭلار! ئۆزىنىڭ يېقىن بەندىلىرى بولغان مۆمىنلەرنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن كىشىلەرنى يەنە تەۋبە قىلىشقا ۋە گۇناھلىرىنىڭ كەچۈرۈلۈشىنى تىلەشكە چاقىرىدۇ، دېدى.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطۡشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ هُوَ يُبۡدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلۡوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٞ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرۡعَوۡنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي تَكۡذِيبٖ ﴿١٩﴾ وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطُۢ ﴿٢٠﴾ بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ﴿٢١﴾ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ﴿٢٢﴾

ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار، شۇبھىسىزكى، ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە سازاۋەر بولىدۇ. بۇ چوڭ بەختتۇر[11]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ جازاسى شەك - شۇبھىسىز قاتتىقتۇر[12]. اللە (خالايىقنى) ھەقىقەتەن يوقتىن بار قىلىدۇ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلارنى تىرىلدۈرىدۇ)[13]. اللە (مۆمىن بەندىلەرنىڭ گۇناھىنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. (ئۇلارنى) دوست تۇتقۇچىدۇر[14]. ئەرشنىڭ ئىگىسىدۇر، ناھايىتى ئۇلۇغدۇر[15]. خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر[16]. (ئى مۇھەممەد!) سەن لەشكەرلەرنىڭ - پىرئەۋن ۋە سەمۇدنىڭ قىسسىسىدىن خەۋەر تاپتىڭمۇ؟[17-18]. (قۇرەيش مۇشرىكلىرى ئاشۇ كاپىرلارغا نازىل بولغان ئازابتىن ئىبرەت ئالماي) داۋاملىق ئىنكار قىلىشۋاتىدۇ[19]. اللە كاپىرلارنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغۇچىدۇر[20]. ساقلانغان ئۇلۇغ قۇرئاندۇر[21-22].

ياخشىلارنىڭ مۇكاپاتلىنىدىغانلىقى ۋە اللە تائالانىڭ دۈشمەنلىرى بولغان كاپىرلارنىڭ قاتتىق جازالىنىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا مۆمىن بەندىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار، شۇبھىسىزكى، ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە سازاۋەر بولىدۇ**﴾ يەنى بۇلارغا اللە تائالانىڭ تەييارلىغان نەرسىسى دۈشمەنلىرى بولغان كاپىرلارغا تەييارلىغان ئوت ۋە جەھەننەمگە تۇيۇتىن ئوخشىمايدىغان نەرسىدۇر. (ئۇ بولسىمۇ ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇر). شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**بۇ چوڭ بەختتۇر**﴾ ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ جازاسى شەك -**

[1] يەنى ئۇلارم باشقىلارنى ئوت بىلەن ئازابلىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازابمۇ ئوت بولىدۇ.

www.munber.org

شۇبھىسىز قاتتىقتۇر﴾ يەنى الله تائالا پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغان ۋە ئۆزىنىڭ بۈيرۇقىغا قارشىلىق كۆرسەتكەن دۈشمەنلىرىدىن ناھايىتى قاتتىق ئىنتىقام ئالغۇچىدۇر ۋە جازالىغۇچىدۇر. چۈنكى، الله تائالا خالىغىنى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ۋە ياكى ئۇنىڭدىنمۇ تېز ۋاقىتتا خالىغىنىدەك قىلىدىغان، قۇدرەتلىك، قۇۋۋەتلىك زاتتۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**الله (خالايىقنى) ھەقىقەتەن يوقتىن بار قىلىدۇ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلارنى) تىرىلدۈرىدۇ**﴾ يەنى الله تائالا مۇكەممەل قۇدرەتلىك زات بولغاچقا، خالايىقلارنى يارىتىش ۋە ئۇلارنى دەسلەپ قىنداق يارىتقان بولسا، ھېچقانداق قارشىلىقسىز شۇ ھالىتىدە ئەسلىگە قايتۇرىدۇ.

﴿**الله (مۆمىن بەندىلەرنىڭ گۇناھىنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. (ئۇلارنى) دوست تۇتقۇچىدۇر**﴾ يەنى الله تائالا تەۋبە قىلغان ۋە (گۇناھىنى تونۇپ) ئۆزىگە باش ئەگكەن كىشىنىڭ گۇناھىنى، مەيلى ئۇنىڭ گۇناھى قايسى خىل قىلمىشتىن بولغان بولسۇن، كەچۈرگۈچىدۇر.

﴿**ئەرشنىڭ ئىگىسىدۇر**﴾ يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتلاردىن ئالىي بولغان كاتتا ئەرشنىڭ ئىگىسىدۇر.

﴿**ناھايىتى ئۇلۇغدۇر**﴾ بۇ ئايەتنىڭ ئىككى خىل ئوقۇلۇش ئۇسلۇبى بار بولۇپ، بىر خىل ئۇسلۇبقا ئاساسەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالا ناھايىتى ئۇلۇغدۇر دېگەن بولىدۇ. يەنە بىر خىل ئۇسلۇبقا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالا ناھايىتى ئۇلۇغ ئەرشنىڭ ئىگىسىدۇر، دېگەن بولىدۇ. بۇ ئىككى خىل مەنىنىڭ ھەر ئىككىلىسى توغرىدۇر.

﴿**خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله تائالا قىلماقچى بولغان ئىشىگە ھېچ كىشى قارشى چىقالمايدىغان ۋە كاتتا، غالىب، ھېكمەتلىك، ئادىل بولغاچقا قىلغان ئىشلىرىدىن سوراق سورالمايدىغان زاتتۇر. بۇ ھەقتە ئەبۇبەكرى سىددىقنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئەبۇبەكرى، ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا كىشىلەر ئۇنىڭ كېسىلىنى سوراپ: سېنى دوختۇر كۆردىمۇ؟ دەيدۇ. ئۇ: ھەئە، كۆردى، دەيدۇ. ئۇلار: دوختۇر نېمە دېدى؟ دەيدۇ. ئەبۇبەكرى: دوختۇر ماڭا مەن ھەقىقەتەن خالىغىنىمنى قىلىمەن دېدى، دەيدۇ (يەنى الله خالىغىنىمنى قىلىمەن دەيدۇر، دېمەكچىدۇر)

﴿**(ئى مۇھەممەد!) سەن لەشكەرلەرنىڭ - پىرئەۋن ۋە سەمۇدنىڭ قىسسىسىدىن خەۋەر تاپتىڭمۇ؟**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! الله تائالانىڭ ئۇلارغا ھېچكىمنۇ ئارا تۇرالمايدىغان ئازابىنى چۈشۈرگەنلىكى ھەققىدىكى خەۋىرى ساڭا يەتتىمۇ؟ بۇ ئايەت الله تائالانىڭ: ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ جازاسى شەك - شۇبھىسىز قاتتىقتۇر﴾[1] دېگەن ئايىتىنى كۆچلەندۈرىدۇر.

﴿**(قۇرەيش مۇشرىكلىرى ئاشۇ كاپىرلارغا نازىل بولغان ئازابتىن ئىبرەت ئالماي) داۋاملىق ئىنكار قىلىشۋاتىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شەكلىرى، كۇفرىلىقلىرى ۋە تەرسالىقلىرىدا داۋاملىشىۋاتىدۇ.

﴿**الله كاپىرلارنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ يەنى الله تائالا ئۇلارنى (جازالاشقا) قادىردۇر ۋە ئۇلارنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر. ئۇلار الله تائالانى بىخۇدلاشتۇرالمايدۇ ۋە ئۇنى ئاجىزلاشتۇرالمايدۇ.

﴿**بەلكى (ئۇلار ئىنكار قىلغان نەرسە) لەۋھۇلمەھپۇزدا ساقلانغان ئۇلۇغ قۇرئاندۇر**﴾ يەنى ئۇلار ئىنكار قىلغان نەرسە پەرىشتىلەرنىڭ ئىچىدە كەم - زىيادە ۋە ئۆزگەرتىلىش كىرگۈزۈلۈشتىن ساقلانغان، كاتتا، ئۇلۇغ قۇرئاندۇر.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە بۈرۈجنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

---

[1] سۈرە بۈرۈج 12 - ئايەت.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە تارىق | 17 ئايەت

سۈرە تارىقنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

نەسەئى جابىر رەزىيەللاھۇئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ شام نامىزىنى ئوقۇپ بەرگەندە (نامازغا) سۈرە بەقەرە بىلەن سۈرە نىسانى ئوقۇدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئى مۇئاز! سەن كىشىلەرنى پىتنىگە سالاي دەمسەن؟ (كىشىلەرگە نامازئوقۇپ بەرگەندە) تارىق، شەمس دۇھا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇپ بەرسەڭ بولماسمىدى؟» دېدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ﴿٢﴾ ٱلنَّجْمُ ٱلثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنۢ بَيْنِ ٱلصُّلْبِ وَٱلتَّرَآئِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ئاسمان بىلەن، تارىق (يەنى كېچىدە ئاشكارا بولغۇچى يۇلتۇز) بىلەن قەسەم قىلىمەن[1]. تارىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟[2]. ئۇ يورۇق يۇلتۇزدۇر[3]. ھەر بىر ئادەم بىلەن (شۇ ئادەمنى) ساقلىغۇچى (پەرىشتە) بار[4]. ئىنسان نېمىدىن يارىتىلغانلىقىغا قارىسۇن[5]. ئۇ ئېتىلىپ چىققۇچى مەنىدىن يارىتىلدى[6]. ئۇ مەنى ئۇمۇرتقا بىلەن قوۋۇرغا سۆڭىكىنىڭ ئارىسىدىن چىقىدۇ[7]. شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللە ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە (يەنى تىرىلدۈرۈشكە) قادىردۇر[8]. سىرلار ئاشكارا قىلىنىدىغان كۈندە (يەنى قىيامەتتە)[9]. ئۇنىڭدىن (يەنى ئىنساندىن) (ئازابنى دەپئى قىلىدىغان) ھېچ كۈچ ۋە ياردەمچى يوقتۇر[10].

اللە تائالانىڭ (ئىنسانىنىڭ اللە تائالانىڭ يولغا قويغان تۈزۈملىرى بىلەن قورشالغانلىقى) قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا ئاسمان ۋە ئۇنىڭدا بار بولغان ماڭغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم قىلىپ مۇنداق دېدى: **﴿ئاسمان بىلەن، تارىق (يەنى كېچىدە ئاشكارا بولغۇچى يۇلتۇز) بىلەن قەسەم قىلىمەن﴾**.

www.munber.org

﴿**تارىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟**﴾ الله تائالا تارىقنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ يورۇق يۇلتۇزدۇر**﴾ قەتادە ۋە باشقىلار: تارىق كېچىدە كۆرۈنۈپ كۈندۈزدە يۇشۇرۇنىۋالىدىغان يۇلتۇزلاردۇر، دېدى.

﴿**ئۇ يورۇق يۇلتۇزدۇر**﴾ ئىبنى ئابباس: ئۇ نۇر چاچقۇچى يۇلتۇزدۇر، دېدى. ئىكرىمە: ئۇ نۇر چاچقۇچى ۋە شەيتانىنى كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزدۇر، دېدى.

﴿**ھەر بىر ئادەم بىلەن (شۇ ئادەمنى) ساقلىغۇچى (پەرىشتە) بار**﴾ يەنى ھەر بىر جانغا الله تائالا تەرىپىدىن قويۇلغان، ئۇنى بالا قازالاردىن ساقلايدىغان بىر ساقلىغۇچى باردۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ھەربىر ئادەمنىڭ ئالدى ـ كەينىدە الله نىڭ ئەمرى بويىچە ئۇنى قوغدايدىغان نۆۋەتچى پەرىشتىلەر بار﴾[1].

ئىنساننىڭ يارىتىلغان ماددىسى بولسا، الله تائالانىڭ ئۇنى قايتا يارىتىشقا قۇدرىتىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان بىر پاكىت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئىنسان نېمىدىن يارىتىلغانلىقىغا قارىسۇن**﴾ بۇ، ئىنسانغا ئۇنىڭ ئەسلى يارىتىلغان ماددىسىنىڭ ناھايىتى ئاددىي بىر نەرسە ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىشتۇر ۋە ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قايتا تىرىلدۈرۈلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغۇزۇشتۇر. چۈنكى، ئىنسانىنى دەسلەپ يارىتىشقا قادىر بولغان الله تائالا ئۇنى قايتا تىرىلدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىردۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿مەخلۇقاتنى دەسلەپتە (يوقتىن) بار قىلىدىغان، ئاندىن ئۇنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرىدىغان الله ئەنە شۇدۇر، ئۇ (يەنى مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈش) الله غا (ئۇنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانغا قارىغاندا) ئوڭايدۇر﴾[2]

﴿**ئۇ ئېتىلىپ چىققۇچى مەنىيدىن يارىتىلدى**﴾ يەنى مەنىي ئەر ـ ئاياللاردىن ئېتىلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالانىڭ ئىزنى بىلەن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىن بالا تۇغۇلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ مەنىي ئۇمۇرتقا بىلەن قوۋۇرغا سۆڭىكىنىڭ ئارىسىدىن چىقىدۇ**﴾ يەنى ئۇ مەنىي ئەرنىڭ ئومۇرتقىسىدىن، ئاياللىنىڭ ئىككى كۆكسىنىڭ ئاستىدىن ئېتىلىپ چىقىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە شەيخ ئىبنى بەشەر ۋە ئىكرىمە ئىبنى ئابباسنىڭ: ئەرنىڭ ئومۇرتقىسىدىن، ئاياللىنىڭ كۆكسى ئاستىدىن چىققان مەنىنىڭ رەڭگى سېرىق، سۇيۇق بولىدۇ. بالا مۇشۇ سۇيۇق مەنىيدىن بولىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

﴿**شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە (يەنى تىرىلدۈرۈشكە) قادىردۇر**﴾ يەنى شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله تائالا ئېتىلىپ چىققان مەنىيدىن يارىتىلغان مۇشۇ ئىنسانىنى قىيامەت كۈنى قايتا تىرىلدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىردۇر. چۈنكى، ئىنسانىنى دەسلەپ يارىتىشقا قادىر الله ئۇنى قايتا تىرىلدۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىردۇر. الله تائالا (ئۆزىنىڭ ئىنسانىنى قايتا يارىتىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان) مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دەلىل ـ پاكىتلارنى قۇرئاننىڭ ئىچىدە بىر نەچچە ئورۇندا بايان قىلدى.

---

[1] سۈرە رەئد 11 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە رۇم 27 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىنساننىڭ قىيامەت كۈنى ھېچنېمىگە قادىر ئەمەسلىكى ۋە ئۇنىڭغا (ھېچبىر) ياردەمىمۇ قىلنمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**سىرلار ئاشكارا قىلىنىدىغان كۈندە (يەنى قىيامەتتە)**﴾ يەنى قىيامەت كۈنىدە بارلىق سىرلار ئاشكارا قىلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «(قىيامەت كۈنى) ھەر بىر خىيانەتچىنىڭ ساغرىسىغا بىر بايراق قادىلىپ: مانا بۇ پالانىنىڭ بالىسى پالانىنىڭ خىيانىتى، دېيىلىدۇ».

﴿**ئۇنىڭدىن (يەنى ئىنساندىن) (ئازابنى دەپئى قىلىدىغان) ھېچ كۆچ ۋە ياردەمچى يوقتۇر**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئىنسان الله تائالانىڭ ئازابىدىن ئۆزىنى ئۆزى قۇتۇلدۇرالمايدۇ ۋە ئۇنىڭغا باشقا بىرسى ياردەمىمۇ بېرەلمەيدۇ.

* * * * * * *

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجۡعِ ﴿١١﴾ وَٱلۡأَرۡضِ ذَاتِ ٱلصَّدۡعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلٞ فَصۡلٞ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِٱلۡهَزۡلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ كَيۡدٗا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيۡدٗا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَمۡهِلۡهُمۡ رُوَيۡدَۢا ﴿١٧﴾

يامغۇرلۇق بۇلۇت بىلەن قەسەمكى[11]. يېرىلىپ (گىيالارنى ئۇندۇرۇپ بېرىدىغان) زېمىن بىلەن قەسەمكى[12]. قۇرئان شەك ـ شۇبھىسىز (ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىغۇچى) سۆزدۇر[13]. ئۇ چاقچاق ئەمەستۇر[14]. ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (قۇرئاننى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن) ھەقىقەتەن ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىدۇ[15]. مەن ئۇلارنىڭ ھىيلە مىكىرىگە تاقابىل تۇرىمەن[16]. (ئى مۇھەممەد!) كاپىرلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئالدىرىمىغىن، ئۇلارغا ئازراق مۆھلەت بەرگىن (ئۇزاققا قالماي ئۇلارغا قىلىدىغانلىقىمنى كۆرىسەن[17]).

قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا قارشى چىققانلارنىڭ مات بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**يامغۇرلۇق بۇلۇت بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى ئاببباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يامغۇرلۇق ئاسمان بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئۇ يەنە بىر رىۋايىتىدە: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى يامغۇرلۇق بۇلۇت بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. يەنە بىر رىۋايىتىدە بولسا: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، ئارقىمۇئارقا يامغۇر ياغدۇرۇپ تۇرىدىغان ئاسمان بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادە: ئۇ ھەر يىلى بەندىلەرنىڭ رىزقلىرىنى ئېلىپ كېلىدىغان بۇلۇتتۇر. ئەگەر ئۇ بۇلۇت شۇنداق قىلماي قالسا ئۇلار ۋە ئۇلارنىڭ مالىلىرى ھالاك بولاتتى، دېدى.

﴿**يېرىلىپ (گىيالارنى ئۇندۇرۇپ بېرىدىغان) زېمىن بىلەن قەسەمكى، قۇرئان شەك ـ شۇبھىسىز (ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىغۇچى) سۆزدۇر**﴾ ئىبنى ئاببباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: قۇرئان ھەق سۆزدۇر، دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ ھەقتە قەتادىمۇ شۇنداق دېدى. باشقىلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: قۇرئان ئادىل بىر ھۆكۈم كىتابىدۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇ چاقچاق ئەمەستۇر**﴾ يەنى ئۇ ھەقىقەتتۇر، ئەمەلىيەتتۇر.

ئاندىن الله تائالا كاپىرلارنىڭ قۇرئاننى ئىنكار قىلىدىغانلىقىدىن ۋە ئۇنىڭدىن يولىدىن توسىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (قۇرئاننى يوققا چىقىرىش**

www.munber.org

ئۇچۇن) ھەقىقەتەن ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىدۇ﴾ يەنى ئۇلار كىشىلەرنى قۇرئاننىڭ قارشىسىغا چاقىرىش ئۈچۈن ئۇلارغا ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىدۇ.

﴿(ئى مۇھەممەد!) كاپىرلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئالدىرىمىغىن﴾ يەنى ئۇلارغا مۆھلەت بەرگىن ۋە ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئالدىراپ كەتمىگىن.

﴿ئۇلارغا ئازراق مۆھلەت بەرگىن (ئۇزاققا قالماي ئۇلارغا قانداق قىلىدىغانلىقىمنى كۆرىسەن)﴾ يەنى ئۇلارغا ئازراق مۆھلەت بەرگىن. ئۇزاققا قالماي ئۇلارغا كەلگەن ئازاب، جازا ۋە ھالاكەتنى كۆرىسەن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارنى (دۇنيادىن) ئازغىنا (مۇددەت) بەھرىمەن قىلىمىز، ئاندىن ئۇلارنى قاتتىق ئازابنى (تېتىشقا) مەجبۇرلايمىز﴾[1].

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە تارىقنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

[1] سۈرە لوقمان 24 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە ئەئلا 19 ئايەت

بۇ سۈرە ھىجرەتتىن ئىلگىرى مەككىدە چۈشكەندۇر. بۇ سۈرىنىڭ مەككىدە چۈشكەنلىكىنىڭ دەلىلى تۆۋەندىكى ھەدىستۇر. ئىمام بۇخارى بەرا ئىبنى ئازىبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير ۋە ئىبنى ئۇممۇ مەكتوملار پەيغەمبىرئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن بىزنىڭ قېشىمىزغا (يەنى مەدىنىگە) ئەڭ دەسلەپ كەلگەن كىشىلەر ئىدى. ئۇلار كېلىپ بىزگە قۇرئان ئوقۇپ بېرەتتى. ئاندىن ئەممار، بىلال ۋە سەئد قاتارلىق ساھابىلار كەلدى. ئاندىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاپ يىگىرمە ساھابە بىلەن كەلدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەلدى. مەن: مەدىنىلىكلەرنىڭ باشقا بىر نەرسىگە پەيغەمبىرئەلەيھىسسالامنىڭ كەلگىنىگە خوش بولغىنىدەك خوش بولغانلىقىنى كۆرمىدىم. ھەتتا كىچىك بالىلارنىڭ: مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، (بىزنىڭ قېشىمىزغا) كەلدى، دېگەنلىكىنى كۆردۇم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپلا سۈرە ئەئلانى (يەنى بۇ سۈرىنى) ئۇنىڭغا ئوخشاش قىسقا سۈرىلەرنى يادا ئالدىم.

سۈرە ئەئلانىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئازغا: «سەن نامازدا (كىشىلەرگە) ئەئلا، شەمس ۋە لەيل سۈرىلىرىنىلا ئوقۇپ بەرسەڭ بولماسمىدى؟» دېدى.

ئىمام ئەھمەد نۇئمان ئىبنى بەشىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى ھېيىت نامىزىدا ئەئلا سۈرىسى بىلەن غاشىيە سۈرىسىنى ئوقۇيتتى. ئەگەر ھېيىت نامىزى جۈمە كۈنىگە توغرا كېلىپ قالسا، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام جەمە نامىزىغمۇ يەنە بۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇيتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىبنى ماجە، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئەئلا ۋە غاشىيە سۈرىلىرىنى ئىككى ھېيىت ۋە جۈمە نامىزىدا ئوقۇيتتى. ئەگەر ھېيىت نامىزى بىلەن جۈمە نامىزى بىر كۈندە كېلىپ قالسا، ئۇ ئىككى سۈرىنى يەنە ھەر ئىككى نامازدا ئوقۇيتتى.

ئىمام ئەھمەد ئۇبەي ئىبنى كەئب، ئىبنى ئابباس، ئابدۇررااھمان ئىبنى ئەبزا ۋە مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەئلا، كافىرۇن ۋە ئىخلاس سۈرىلىرىنى ۋىتىر نامىزىدا ئوقۇيتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەنە: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ۋىتىر نامىزىدا سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناسنىمۇ ئوقۇيتتى، دېگەننى قوشۇپ قويدى.

www.munber.org

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِى قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَٱلَّذِىٓ أَخْرَجَ ٱلْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا ٱلْأَشْقَى ﴿١١﴾ ٱلَّذِى يَصْلَى ٱلنَّارَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلغىن[1]. ئۇ (پۈتۈن مەخلۇقاتنى) يارالتتى، (ئۇلارنى) بېجىرىم (يەنى چىرايلىق ۋە مۇناسىپ شەكىلدە) قىلدى[2]. مەخلۇقاتقا پايدىلىق ئىشلارنى (تەقدىر قىلدى، ئۇلارغا پايدىلىنىش يوللىرىنى) كۆرسەتتى[3]. ئوت - چۆپلەرنى ئۆستۈرۈپ بەردى[4]. ئاندىن ئۇلارنى قارامتۇل قۇرۇق ئوت - خەسكە ئايلاندۇردى[5]. (ئى مۇھەممەد!) ساڭا (قۇرئاننى) ئوقۇتىمىز، اللە (نەسىخى) قىلماقچى بولغان نەرسىدىن باشقىنى ئۇنتۇمايسەن. اللە (بەندىلەرنىڭ) ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن (سۆز - ھەرىكەتلىرىنى) بىلىپ تۇرىدۇ[6-7]. سېنى بىز ئاسان يولغا (يەنى ئىسلام شەرىئىتىگە) مۇۋاپىق قىلىمىز[8]. ۋەز - نەسىھەت پايدىلىق بولىدىغان بولسا، (كىشىلەرگە قۇرئان بىلەن) ۋەز - نەسىھەت قىلغىن[9]. اللەدىن (قورققان) ئادەم ۋەز - نەسىھەتنى قوبۇل قىلىدۇ[10]. ئەڭ شەقى ئادەم ۋەز - نەسىھەتتىن قاچىدۇ[11]. ئۇ كاتتا ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ[12]. ئاندىن ئۇ ئوتتا ئۆلمەيدۇ ۋە (ئوبدان) ياشىمايدۇ[13].

اللە تائالانىڭ نامىنى پاك دەپ ئېتىقاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇق ۋە ئۇنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ﴿**ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلغىن**﴾ دەپ ئەئلا سۈرىسىنى ئوقۇشنى باشلىسا: «ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىمنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلىمەن» دەيتتى.

ئىبنى جەرىر ئەبۇئىسھاق ھەمدانىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئابباس ﴿**ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلغىن**﴾ دەپ ئەئلا سۈرىسىنى ئوقۇشنى باشلىسا، ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىمنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلىمەن، دەيتتى. ئەگەر قىيامەت سۈرىسىنى ئوقۇغان بولسا، ﴿ئۇ (يەنى يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلالىغان اللە) ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟﴾[1] دېگەن ئايەتكە كەلگەندە: سېنى ھەممە كەمچىلىكتىن پاك ئېتىقاد قىلىمەن، سەن ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىرسەن، دەيتتى.

[1] سۈرە قىيامەت 40 - ئايەت.

www.munber.org

قەتادە سۈرە ئەئلانى ئوقۇشنى باشلاپ: بىزگە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۈرىنى ئوقۇغاندا: «ھەممىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىمنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلىمەن» دەيدىغانلىقى رىۋايەت قىلىندى، دېدى.

الله تائالانىڭ مەخلۇقاتلارنى ياراتقانلىقى، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى بېكىتكەنلىكى ۋە ئوت ـ چۆپلەرنى ئۈندۈرگەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئۇ (پۈتۈن مەخلۇقاتنى) ياراتتى، (ئۇلارنى) بېجىرىم (يەنى چىرايلىق ۋە مۇناسىپ شەكىلدە) قىلدى**﴾ يەنى پۈتۈن مەخلۇقاتلارنى ياراتتى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى چىرايلىق بىر شەكىلدە قىلدى.

﴿**مەخلۇقاتقا پايدىلىق ئىشلارنى (تەقدىر قىلدى، ئۇلارغا پايدىلىنىش يوللىرىنى) كۆرسەتتى**﴾ مۇجاھىد: الله تائالا ئىنسانلارغا گۈمراھلىق يولىنى ۋە ھىدايەت يولىنى ۋە ھايۋانلارغا ئوتلايدىغان يەرلەرنى كۆرسەتتى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى موسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋنگە دېگەن سۆزىنى بايان قىلىپ كەلگەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىگە ئۇخشاشتۇر: ﴿مۇسا ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىمىز شۇنداق زاتتۇركى، ھەممە نەرسىگە (ئۆزىگە مۇناسىب) شەكىل ئاتا قىلدى، (ئاندىن ئۇلارغا ياشاش يوللىرىنى، پايدىلىنىدىغان نەرسىلىرىنى) كۆرسەتتى»﴾[1].

بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله تائالا مەخلۇقاتلارنىڭ ئىشلىرىنى ئاسمان ـ زېمىننى يارىتىشتىن 50 مىڭ يىل ئىلگىرى تەقدىر قىلدى. (ئۇ ۋاقىتدا) الله تائالانىڭ ئەرشى سۇنىڭ ئۈستىدە ئىدى».

﴿**ئوت ـ چۆپلەرنى ئۆستۈرۈپ بەردى**﴾ يەنى الله تائالا ئۆسۈملۈك ۋە زىرائەتلەرنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى ئۆستۈرۈپ بەردى.

﴿**ئاندىن ئۇلارنى قارامتۇل قۇرۇق ئوت ـ خەسكە ئايلاندۇردى**﴾ ئىبنى ئاببابس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئۇ ئۆزگىرىپ كەتكەن قورۇق ئوت ـ چۆپكە ئايلاندى، دېدى. بۇ ھەقتە مۇجاھىد، قەتادە، ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھىينى ئۈنتۈپ قالمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) ساڭا (قۇرئاننى) ئوقۇتىمىز، الله (نەسخى) قىلماقچى بولغان نەرسىدىن باشقىنى ئۇنتۇمايسەن**﴾ بۇ، الله تائالانىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا قۇرئاننى الله تائالا ئەمەل قىلىشنى قالدۇرماقچى بولغاندىن باشقىسىنى ئۇنۇتمايدىغان دەرىجىدە ئوقۇتىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىشى ۋە شۇنداق قىلىشقا ۋەدە بېرىشىدۇر.

قەتادە: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قۇرئاندىن الله تائالا ئەمەل قىلىشنى قالدۇرماقچى بولغاندىن باشقىسىنى ئۇنۇتمايتتى، دېدى.

بەزى ئالىملار الله تائالانىڭ ﴿**الله (نەسخى) قىلماقچى بولغان نەرسىدىن باشقىنى ئۇنتۇمايسەن**﴾ دېگەن ئايىتىدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئاننى ئۇنتۇپ قالماسلىقىنى تەلەپ قىلىش كۆزدە

[1] سۈرە تاھا 50 ـ ئايەت.

www.munber.org

تۇتۇلىدۇ، دېدى. ئۇنىڭغا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: الله تائالا ئەمەل قىلىشنى قالدۇرماقچى بولغاندىن باشقىسىنى ئۇنۇتمىغىن. الله تائالا ئەمەل قىلىشنى قالدۇرماقچى بولغىنىنى ئوقۇماي تاشلاپ قويساڭ، ھېچ گۇناھ يوقتۇر، دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿**الله (بەندىلەرنىڭ) ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن (سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنى) بىلىپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى الله تائالا بەندىلىرىنىڭ يوشۇرۇن قىلغان سۆزلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى بىلىپ تۇرىدۇ. الله تائالاغا ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن ھېچ نەرسە يوشۇرۇن ئەمەستۇر.

﴿**سېنى بىز ئاسان يولغا (يەنى ئىسلام شەرىئىتىگە) مۇۋەپپەق قىلىمىز**﴾ يەنى بىز ساڭا ياخشى ئىشلارنى ۋە ياخشى سۆزلەرنى قىلىشنى ئاسان قىلىپ بېرىمىز، شۇنداقلا تەسلىكى ۋە ئەگرى ـ توقايلىقى بولمىغان تۈپتۈز شەرىئەتنى يولغا قويۇپ بېرىمىز.

ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿**ۋەز ـ نەسىھەت پايدىلىق بولىدىغان بولسا، (كىشىلەرگە قۇرئان بىلەن) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغىن**﴾ يەنى ۋەز ـ نەسىھەت پەيدا يەتكۈزۈدىغانلا بولسا، (سەن) كىشىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلغىن. مانا بۇ ئايەتتىن ئىلىم ئۆگىنىشتە ۋە ئۇنى كىشىلەرگە تارقىتىشتا، ئىلىمنى ئۇنىڭغا لايىق بولمىغان كىشىلەرگە ئۆگەتمەسلىك ۋە تارقاتماسلىقتا بىر ئەدەبنىڭ بارلىقىنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇ توغرىدا مۆمىنلەرنىڭ باشلىقى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: سەن كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەقلى قوبۇل قىلالمايدىغان سۆزنى سۆزلەپ بەرسەڭ، بۇ سۆزۈڭ ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۈچۈن بىر پىتنە بولىدۇ. شۇڭا سەن كىشىلەرگە ئۇلار چۈشىنىدىغان دەرىجىدە قىلىپ سۆزلەپ بەرگىن. سەن (ئۇلار چۈشىنەلمەيدىغان دەرىجە قىلىپ سۆز سۆزلەپ بېرىپ) الله تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئىنكار قىلىنىشىنى ياقتۇرامسەن؟ دېدى.

﴿**اللەدىن (قورققان) ئادەم ۋەز ـ نەسىھەتنى قوبۇل قىلىدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! سەن يەتكۈزگەن ۋەز ـ نەسىھەت بىلەن چىن دىلىدىن الله تائالادىن قورققىدىغان ۋە ئۆزىنىڭ الله تائالاغا چوقۇم ئۇچرىشىدىغانلىقىنى بىلگەن ئادەملا ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدۇ. ﴿**ئەڭ شەقى ئادەم ۋەز ـ نەسىھەتتىن قاچىدۇ. ئۇ كاتتا ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ. ئاندىن ئۇ ئوتتا ئۆلمەيدۇ ۋە (ئوبدان) ياشىمايدۇ**﴾ يەنى ئۇ ئۇ ئوتتا ئۆلۈپ راھەتكە چىقمايدۇ ۋە ئازادە بىر ھاياتقىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ. بەلكى ئۇ ئازابلىق بولغان شۇ ھاياتتا تۇرىۋېرىدۇ. چۈنكى، ئۇ شۇ ھاياتتا تۇرغاندىلا ئازاب ـ ئۇقۇبەتلەرنىڭ تەمىنى ھەقىقىي تېتىيدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇسەئىددىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «(دوزاختىن مەڭگۈ چىقمايدىغان بولۇپ) دوزاخقا كىرگەنلەر دوزاختا ئۆلمەيدۇ ۋە (باشقا بىر ھاياتتا) ياشىمايدۇ. الله تائالا مەرھەمەت قىلماقچى بولغان دوزىخلەر بولسا، الله تائالا ئۇلارنى دوزاختا ئۆلتۈرىدۇ. ئاندىن ئۇلارنىڭ قېشىغا شاپائەتچىلار كىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن (شاپائەت قىلماقچى بولۇپ كىرگەن) بىر كىشى ئۇلاردىن بىر تۈركۈم ئادەملەرنى ئېلىپ چىقىپ ئۆستۈرىدۇ. ئۇلار ”ھايا“ ياكى ”ھايات“ ياكى ”ھەيەۋان“ دەپ ئاتىلىدىغان ئۆستەڭدە ۋە ياكى جەننەتنىڭ ئۆستىڭىدە ئۆستۈرۈلىدۇ. ئۇلار خۇددى ئېرىقنىڭ قىرغىقىدا ئۈنگەن مايسىدەك (ناھايىتى) جانسىز ئۈسىدۇ». ئەبۇ سەئىد خۇدرى مۇنداق دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەر دەرەخنىڭ يېشىل، ئاندىن سېرىق، ئاندىن يەنە يېشىل

www.munber.org

بولىدىغانلىقىنى كۆرمىگەنمۇ؟»[1] دېدى. بەزى كىشىلەر: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام (بۇ ھالەتنى) خۇددى ئۆزى سەھرادا ياشىغان ئادەمدەكلا تەسۋىرلەپ بەردى، دېدى.

ئىمام ئەھمەد يەنە ئەبۇ سەئىد خۇدرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «(دوزاختىن مەڭگۈ چىقمايدىغان بولۇپ) دوزاختا كىرگەنلەر دوزاختا ئۆلمەيدۇ ۋە (باشقا بىر ھاياتتا) ياشىمايدۇ. لېكىن ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى تۈگەپ بولغۇچە دوزاختا قالدىغانلار بولسا، الله تائالا ئۇلارنىڭ جانلىرىنى ئالىدۇ. ھەتتا ئۇلار (كۆيۈپ) كۆمۈرگە ئايلانغاندا، ئۇلارغا شاپائەت قىلىنىشقا رۇخسەت بېرىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار توپ - توپ قىلىنىپ كەلتۈرۈلۈپ، جەننەتلەرنىڭ ئۆستەڭلىرىگە تاشلىنىدۇ. جەننەتتىكى بولغانلارغا: ئى جەننەتلىكلەر! ئۇلارنىڭ ئۈستىگە سۇ تۆكۈڭلار، دېيىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار خۇددى ئېرىقنىڭ قىرغىقىدا ئۇنگەن مايسىدەك (ناھايىتى) جانسىز ئۈسىدۇ» دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن بۇ ھەدىسنى ئاڭلىغانلاردىن بىرى: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام (بۇ ھالەتنى) خۇددى سەھرادا ياشىغان ئادەمدەك تەسۋىرلەپ بەردى، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلدى.

* * * * * * *

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلۡ تُؤۡثِرُونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴿١٦﴾ وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰٓ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَٰذَا لَفِي ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى[14]. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ نامىنى ياد ئەتتى، ئاندىن نامازغا ئوقۇدى[15]. سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئارتۇق كۆرىسىلەر[16]. ئاخىرەت ياخشىدۇر ۋە باقىيدۇر[17]. بۇ (يەنى بۇ سۈرىدىكى ۋەزىلەر) شەك - شۈبھىسىز بۇرۇنقى كىتابلاردا - ئىبراھىم ۋە مۇسالارنىڭ كىتابلىرىدا باردۇر[18-19].

نىجاتلىققا ئېرىشكەن كىشىلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى**﴾ يەنى ناچار ئەخلاقلاردىن ئۆزىنى پاكلىغان ۋە الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈرگەن ھەقىقەتكە ئەگەشكەن كىشى نىجاتلىققا ئېرىشتى.

﴿**ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ نامىنى ياد ئەتتى، ئاندىن نامازغا ئوقۇدى**﴾ يەنى ئۇ كىشى بولسا الله تائالانىڭ رازىلىقىنى ئىزلەپ، الله تائالانىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇپ ۋە ئۇنىڭ شەرئىتىگە ئەمەل قىلىپ نامازلارنى ئۆزۈڭاقتىدا ئوقۇدى. مۇمىنلەرنىڭ باشلىقى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىزنىڭ كىشىلەرنى پىتنە سەدىقىسىنى بېرىشكە بۇيرۇپ، الله تائالانىڭ: ﴿**(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ نامىنى ياد ئەتتى، ئاندىن نامازغا ئوقۇدى**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدى.

ئەبۇئەھۋەز: ئەگەر سىلەردىن بىرىڭلار نامازغا ئوقاي دەپ تۇرغاندا بىر يوقسۇل (زاكات ياكى سەدىقە سوراپ) كەلسە، ئۇ ئۇنىڭ سوراپ كەلگەن نەرسىسىنى بېرىپ بولۇپ ئاندىن نامازغا ئوقۇسۇن. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ

[1] يەنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ سۆزى ئارقىلىق دەسلەپتە دوزاختا كىرىپ ئاندىن جەننەتكە چىقىرىلغان ئادەمنىڭ ھالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئىپادىلىمەكچى.

www.munber.org

نامىنى ياد ئەتتى، ئاندىن نامار ئوقۇدى﴾[1] قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: مال ـ مۈلكىنىڭ زاكىتىنى بەرگەن ۋە ياراتقۇچىسى بولغان الله تائالانى رازى قىلغان كىشى مەقسىتىگە يەتتى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

ئاخىرەتنىڭ ئالدىدا دۇنيانىڭ قەدىرسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئارتۇق كۆرىسىلەر**﴾ يەنى سىلەر دۇنيا ئىشلىرىنى ھەقىقىي پايدىسى بولغان ئاخىرەت ئىشلىرىنىڭ ئالدىغا قويىسىلەر.﴿**ئاخىرەت ياخشىدۇر ۋە باقىيدۇر**﴾ يەنى ئاخىرەتتىكى الله تائالانىڭ مۇكاپاتى دۇنيادىن ياخشىدۇر ۋە مەڭگۈ قالغۇچىدۇر. چۈنكى، دۇنيا يوقاپ تۈگەيدۇ، ئاخىرەت بولسا ئۇلۇغدۇر ۋە مەڭگۈ قالغۇچىدۇر. ئەقلى بار ئىنسان قانداقمۇ يوقاپ تۈگەيدىغان نەرسىنى مەڭگۈ قالىدىغان نەرسىدىن ئارتۇق كۆرسۇن؟ ۋە ياتلا يوقاپ تۈگەيدىغان نەرسىگە كۆڭۈل بېرىپ، مەڭگۈ قېلىپ قالىدىغان ئاخىرەتكە كۆڭۈل بۆلمىسۇن؟

ئىمام ئەھمەد ئەبۇمۇسا ئەشئەرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆزىنىڭ دۇنيالىقىغا كۆڭۈل بەرگەن ئادەم ئاخىرەتلىكىگە زىيان يەتكۈزدى. ئۆزىنىڭ ئاخىرەتلىكىگە كۆڭۈل بەرگەن ئادەم دۇنيالىقىغا زىيان يەتكۈزدى. ئۇنداق بولغان ئىكەن، مەڭگۈ قېلىپ قالىدىغانىنى يوقاپ تۈگەيدىغان نەرسىدىن ئەلا بولىدۇ».

ئىبراھىم ۋە مۇسا ئەلەيھىسسالاملارنىڭ سەھىپىلىرى توغرىسىدا

﴿**بۇ (يەنى بۇ سۈرىدىكى ۋەزلەر) شەك ـ شۈبھىسىز بۇرۇنقى كىتابلاردا ـ ئىبراھىم ۋە مۇسالارنىڭ كىتابلىرىدا باردۇر**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ مۇسانىڭ ۋە ئىبراھىمنىڭ سەھىپىلىرىدىكى سۆزدىن خەۋەردار بولمىدىمۇ؟ ئىبراھىم ۋاپادار كىشى ئىدى، بىر گۇناھكار ئادەم يەنە بىراۋنىڭ گۇناھىنى كۆتەرمەيدۇ (يەنى بىراۋ باشقا بىراۋنىڭ گۇناھى تۈپەيلىدىن جازاغا تارتىلمايدۇ). ئىنسان پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشلىگەن ئىشىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ قىلغان ئىشى كەلگۈسىدە كۆرۈلىدۇ (يەنى ئۇنىڭ ئەمەلى قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا تۇغرىلىنىدۇ). ئاندىن ئۇنىڭغا تولۇق مۇكاپات (ياكى) تولۇق جازا بېرىلىدۇ. ھەممىنىڭ ئاخىر بارىدىغان جايى پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر﴾[2].

ئەبۇئالىيە الله تائالانىڭ: ﴿**بۇ (يەنى بۇ سۈرىدىكى ۋەزلەر) شەك ـ شۈبھىسىز بۇرۇنقى كىتابلاردا ـ ئىبراھىم ۋە مۇسالارنىڭ كىتابلىرىدا باردۇر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: بۇ سۈرىدە بار قىسسىلەر بۇرۇنقى كىتابلاردا باردۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىبنى جەرىر: ئايەتتىكى "**بۇ**" دېگەن سۆزدىن الله تائالانىڭ: ﴿**(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى. ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ نامىنى ياد ئەتتى، ئاندىن نامار ئوقۇدى. سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئارتۇق كۆرىسىلەر. ئاخىرەت ياخشىدۇر ۋە باقىيدۇر**﴾ دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلىنغان مەزمۇنلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇنداق بولغاندا ئايەتنىڭ مەنىسى: ﴿**شەك ـ شۈبھىسىز بۇرۇنقى كىتابلاردا ـ ئىبراھىم ۋە مۇسالارنىڭ كىتابلىرىدا باردۇر**﴾ دېگەنلىك

---

[1] الله تائالانىڭ: ﴿(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى﴾ دېگەن ئايىتى ماللىرىنىڭ زاكات ۋە سەدىقىلىرىنى بەرگەن ئادەم مەقسىتىگە يەتتى، دېگەن مەنانىمۇ بېرىدۇ. شۇڭا ئۇمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز ۋە ئەبۇ ئەھۋەزلەر: ئەگەر نامار ئوقۇش بىلەن زاكات ۋە يا سەدىقە بېرىش بىر ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالسا، زاكات ۋە سەدىقىلەرنى بېرىپ بولۇپ ئاندىن نامار ئوقۇيدۇ دەپ بايان قىلدى.

[2] سۈرە نەجم 36 ــ 42 ـ ئايەتكىچە

www.munber.org

بولىدۇ، دېدى. ئىبنى جەريرنىڭ بۇ سۆزى كۆچلۈك، ئورۇنلۇق بىر سۆزدۇر. بۇ ھەقتە قەتادە ۋە ئىبنى زەيدلەردىنمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلىندى. الله تائالا توغرىسىنى بىلگۈچىدۇر.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئەئلانىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە غاشىيە | 26 ئايەت

جۈمە نامىزىدا ئەئلا ۋە غاشىيە سۈرىلىرىنى ئوقۇش توغرىسىدا

يۇقىرىدا نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ : پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېيت ۋە جۈمە نامىزىدا سۈرە ئەئلا بىلەن سۈرە غاشىيەنى ئوقۇيتتى، دېگەنلىكىنى بايان قىلغان ئىدۇق.

بۇ ھەقتە ئىمام مالىك مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: زەھھاك ئىبنى قەيس نۇئمان ئىبنى بەشىردىن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە نامىزىدا جۈمە سۈرىسى بىلەن قايسى سۈرىنى ئوقۇيتتى؟ دەپ سورىدى. ئۇ: غاشىيە سۈرىسىنى دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ئەسەرنى ئەبۇ داۋۇد، نەسەئى، مۇسلىم ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَٰشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ ءَانِيَةٍ ﴿٥﴾ لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِى مِن جُوعٍ ﴿٧﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(ئى مۇھەممەد!) ساڭا ھەقىقەتەن قىيامەتنىڭ خەۋىرى كەلدى[1]. بۇ كۈنده نۇرغۇن ئادەملەر خار بولغۇچىدۇر[2]. ئۇلار دۇنيادا گۇناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتته) جاپا تارتقۇچىلاردۇر[3]. ئۇلار ھارارىتى قاتتىق دوزاخقا كىرىدۇ[4]. (سۇلىرى) قاينىاپ تۇرغان بۇلاقتىن سۇغىرىلىدۇ[5]. ئۇلار ئۇچۇن زەرىدىن (يەنى بەد - بۇي، ئاچچىق تىكەندىن) باشقا يېمەكلىك بولمايدۇ[6]. زەرى كىشىنى سەمرىتمەيدۇ، ئاچلىقنى پەسەيتمەيدۇ[7]

قىيامەت كۈنىنىڭ بايانى ۋە دوزاخ ئەھلىنىڭ بۇ كۈندىكى ئەھۋالى توغرىسىدا

ئىبنى ئابباس، قەتادە، ئىبنى زەيد قاتارلىقلار: "غاشىيە" قىيامەت كۈنىنىڭ ئىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر، دەيدۇ. چۈنكى، ئۇ كۈن ھەممە ئىنسانلارنى ئۆز قورشاۋىغا ئالىدىغان بولۇپ ھەممىگە ئومۇمىيۈزلۈك كېلىدۇ. قەتادە اللە تائالانىڭ: ﴿**بۇ كۈنده نۇرغۇن ئادەملەر خار بولغۇچىدۇر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: ئۇ

www.munber.org

كۈندە نۇرغۇن يۈزلەر خاردۇر دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: (ئۇ كۈندە نۇرغۇن يۈزلەر) قورقىدۇ، ئۇلارغا ئەمەللىرى ئەسقاتمايدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى.

﴿**ئۇلار دۇنيادا گۈناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتتە) جاپا تارتقۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار نۇرغۇن ئەمەللەرنى قىلىپ ئۆزلىرىنى چارچاتقان بولسىمۇ، قىيامەت كۈنى يەنىلا قىزىق ئوتقا كىرىدۇ. ھاپىز ئەبۇبەكرى بەرقانى ئەبۇئىمران جونىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر راھىبنىڭ ئىبادەتخانىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتىپ: ئى راھىب! دەپ چاقىرغان، راھىب ئىبادەتخانىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا قارىغاندا، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ راھىبقا قاراپ يىغلاپ سالغان. ئۇ راھىب: ئى مۆمىنلەرنىڭ باشلىقى! نېمىگە يىغلايسەن؟ دېگەندە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن ﷲ تائالانىڭ كىتابىدىكى: ﴿**ئۇلار دۇنيادا گۈناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتتە) جاپا تارتقۇچىلاردۇر. ئۇلار ھارارىتى قاتتىق دوزاختا كىرىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى ئەسلەپ قالدىم ـ دە، شۇنىڭغا يىغلىدىم دەپ جاۋاب بەرگەن[1].

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ﷲ تائالانىڭ: ﴿**ئۇلار دۇنيادا گۈناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتتە) جاپا تارتقۇچىلاردۇر**﴾ دېگەن ئايىتىدىن خىرىستىئانلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدى. ئىكرىمە ۋە سۇددىلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇلار دۇنيادا گۈناھ ئىشلارنى قىلغۇچىلاردۇر، ئاخىرەتتە بولسا ئازاب ۋە ھالاكەتكە ئۇچراپ، دوزاختا چارچىغۇچىلاردۇر دېگەنلىكتۇر، دېدى.

﴿**ئۇلار ھارارىتى قاتتىق دوزاختا كىرىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس، ھەسەنبەسرى ۋە قەتادە قاتارلىقلار: ئۇلار ئوتى ناھايىتى قاتتىق قىزىق بولغان دوزاختا كىرىدۇ، دېدى.

﴿**(سۇلىرى) قايناپ تۇرغان بۇلاقتىن سۇغىرىلىدۇ**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ھەسەن بەسرى ۋە سۇددى قاتارلىقلار: ئۇلار قىزىقلىقى ۋە ھارارىتى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكەن بولاقنىڭ سۇيىدىن سوغىرىلىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار ئۇچۇن زەرىدىن (يەنى بەد ـ بۇي، ئاچچىق تىكەندىن) باشقا يېمەكلىك بولمايدۇ**﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ: ئۇ ئوتتىن ياسالغان بىر دەرەختۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇ جەۋزائى ۋە قاتارلىقلار: ئۇ "شۇبرۇق" دەپ ئاتالمىدىغان دەرەخنىڭ دەل ئۆزىدۇر، دېدى. قەتادە: قۇرەيش قەۋمى بۇ دەرەخنى ئەتىياز پەسلىدە "شۇبرۇق" ياز پەسلىدە "زەرى" دەپ ئاتايدۇ، دېدى. ئىكرىمە: ئۇ بولسا تىكەنلىك، يەرگە چاپلىشىپ ئۆسىدىغان بىر ئۆسۈملۈكتۇر، دېدى.

ئىمام بۇخارى مۇجاھىدنىڭ: "زەرى" بولسا "شۇبرۇق" دەپ ئاتالمىدىغان بىر تۈرلۈك ئۆسۈملۈك بولۇپ، ھىجازلىقلار ئۇنى قۇرىغان چاغدا "زەرى" دەپ ئاتايدۇ، ئۇ زەھەرلىكتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. مۇئەممەر قەتادەنىڭ: ئۇ بولسا ئەسلىدە "شۇبرۇق" دەرىخى بولۇپ قۇرىغان ۋاقتىدا "زەرى" دەپ ئاتالمىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. سەئىد قەتادەنىڭ ﷲ تائالانىڭ: ﴿**ئۇلار ئۇچۇن زەرىدىن (يەنى بەد ـ بۇي، ئاچچىق تىكەندىن) باشقا يېمەكلىك بولمايدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: ئۇلارغا بېرىلىدىغان تاماقلاردەك ئەڭ ناچار، ئەڭ پاسكىنا تاماق يوقتۇر دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

---

[1] يەنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ﷲ تەئالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىمەن دەپ ئىبادەت قىلىپ ئۆزىنى چارچاتقان، لېكىن قىلغان ئىبادىتى ﷲ تەئالانىڭ كۆرسەتە يولى ئارقىلىق بولمىغاچقا، دوزاختا كىرىدىغان راھىبنىڭ ھالىغا قاراپ ﷲ تەئالانىڭ: ﴿**ئۇلار دۇنيادا گۈناھ قىلغۇچىلاردۇر، (ئاخىرەتتە) جاپا تارتقۇچىلاردۇر. ئۇلار ھارارىتى قاتتىق دوزاختا كىرىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئەسلەپ يىغلىغان.

www.munber.org

﴿زەرى كىشىنى سەمرىتمەيدۇ، ئاچلىقنى پەسەيتمەيدۇ﴾ يەنى ئۇ تاماق بىلەن قورساق تويمايدۇ ۋە ئاچلىق يوقالمايدۇ.

* * * * * * *

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

بۇ كۈندە نۇرغۇن كىشىلەر بارىكى، ئۇلار نېمەت بىلەن خۇشالدۇر[8]. بۇ دۇنيادا قىلغان (سەئيى ـ ئەمەللىرىدىن) مەمنۇندۇر[9]. ئۇلار ئالىي جەننەتتىدۇر[10]. ئۇ يەردە يامان سۆز ئاڭلىمايدۇ[11]. ئۇ يەردە بۇلاقلار ئېقىپ تۇرىدۇ[12]. ئۇ يەردە ئېگىز تەختلەر، قاتار تىزىلغان قەدەھلەر، رەت ـ رەت قويۇلغان ياستۇقلار، سېلىنغان ئېسىل بىساتلار بار[13-16].

جەننەت ئەھلىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا

الله تائالا يۇقىرىدىكى ئايەتلەردە دوزاخ ئەھلىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋاللىرىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، بۇ ئايەتلەردە جەننەت ئەھلىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋاللىرىدىن خەۋەر بېرىشكە باشلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ كۈندە نۇرغۇن كىشىلەر بارىكى، ئۇلار نېمەت بىلەن خۇشالدۇر**﴾ يەنى نۇرغۇن يۈزلەر قىيامەت كۈنىدە نېمەتتىن خۇشال بولغان قىياپەتتە بولىدۇ. بۇ نېمەتلەر ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرى ۋە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى ئارقىلىق قولغا كەلگەندۇر.

﴿**بۇ دۇنيادا قىلغان (سەئيى ـ ئەمەللىرىدىن) مەمنۇندۇر**﴾ سۆزىنى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەمەللىرىدىن رازى بولغان ھالدا بولىدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى.

﴿**ئۇلار ئالىي جەننەتتىدۇر**﴾ يەنى دەرىجىدىن يۇقىرى بولغان جەننەتنىڭ نۇرلۇق قەسىرلىرىدە خاتىرجەم ھالدا بولىدۇ.

﴿**ئۇ يەردە يامان سۆز ئاڭلىمايدۇ**﴾ يەنى ئۇلار جەننەتتە پايدىسى يوق سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە سۆز ئاڭلىمايدۇ، پەقەت (پەرىشتىلەرنىڭ ئۇلارغا بەرگەن) سالامنىلا ئاڭلايدۇ﴾[1] ﴿بۇ ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈندۇر. ئۇلار جەننەتتە بىھۇدە ۋە يالغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدۇ﴾[2].

﴿**ئۇ يەردە بۇلاقلار ئېقىپ تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئۇنىڭدا ئېقىپ تۇرىدىغان نۇرغۇن دەريالار بار. بۇ ھەقتە ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەبۇھۇرەيرەدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جەننەتنىڭ دەريالىرى تۆپىلىكىنىڭ ئاستىدىن (يەنە بىر رىۋايەتتە مىسك تېغىنىڭ ئاستىدىن) ئېتىلىپ چىقىدۇ».

﴿**ئۇ يەردە ئېگىز تەختلەر (بار)**﴾ يەنى جەننەتتە ھۆر ـ پەرىلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇۋاتقان، يۈمشاق ۋە قاتمۇ ـ قات سېلىنغان كۆرپىلىرى بار ئېگىز كارۋاتلار باردۇر. ئالىملار: الله تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرى (يەنى جەننەتكە كىرگەنلەر) بۇ كارىۋاتلاردا ئولتۇرماقچى بولسا، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە چىقىشى ئۈچۈن كارىۋاتلار پەسلىتىلىپ بېرىلىدۇ، دېدى.

---

[1] سۈرە مەريەم 62 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ۋاقىئە 25ـ 26 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿قاتار تىزىلغان قەدەھلەر (بار)﴾ يەنى ئىچىملىك ئىچىلىدىغان قەدەھلەر بار بولۇپ، جەننەت ئەھلىدىن قايسى بىرى ئىچىملىك ئىچمەكچى بولسا، ئۇ قەدەھلەر شۇ كىشىگە تەييار قىلىنىپ تۇرۇلىدۇ.

﴿رەت ـ رەت قويۇلغان ياستۇقلار (بار)﴾

﴿سېلىنغان ئېسىل بىساتلار بار﴾ يەنى ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەردە سېلىنغان سېلىنچىلار بار بولۇپ، خالىغانلار ئۇنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ.

* * * * * * *

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

ئۇلار قارىمامدۇكى، تۆگىلەر قانداق يارىتىلدى[17]. ئاسمان قانداق ئېگىز قىلىندى[18]. تاغلار قانداق تۇرغۇزۇلدى[19]. زېمىن قانداق يېيىتىلدى[20]. سەن (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغىن، سەن پەقەت (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغۇچىسەن[21]. سەن ئۇلارغا مۇسەللەت (يەنى ئۇلارنى ئىمانغا مەجبۇرلىغۇچى) ئەمەسسەن[22]. لېكىن كىمكى (ۋەز ـ نەسىھەتتىن) يۈز ئۆرۈپ (اللەنى) ئىنكار قىلىدىكەن[23]. اللە ئۇنى قاتتىق ئازابلايدۇ[24]. ئۇلار (ئۆلۈكلەندىن كېيىن) ھەقىقەتەن بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتىدۇ[25]. ئاندىن ئۇلاردىن ھېساب ئېلىشقا بىز مەسئۇلمىز[26].

تۆگىلەرنىڭ، تاغلارنىڭ ۋە ئاسمان ـ زېمىننىڭ يارىتىلىشى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە تەرغىپ قىلىش توغرىسىدا

اللە تائالا بەندىلىرىنى ئۆزىنىڭ قۇدرىتىگە ۋە كائىناتلىقىغا دالالەت قىلىدىغان مەخلۇقاتلىرىغا قاراپ پىكىر يۈرگۈزۈشكە بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار قارىمامدۇكى، تۆگىلەر قانداق يارىتىلدى﴾ چۈنكى، تۆگە ئاجايىب بىر ھايۋان بولۇپ، ئۇنىڭ تەن قۇرۇلۇشىمۇ ئۆزگىچىدۇر. گەرچە ئۇ ناھايىتى كۆچلۈك، تەن قۇرۇلۇشى ناھايىتى ھەيۋەتلىك بولغىنىغا قارىماي ئۈستىگە ئېغىر يۈكلەرنى ئارتقىلى قويىدۇ ۋە (بۇ يۈكلەرنى يىراق ـ يىراقلارغا توشۇشتا) ئۆزىنى باشقۇرىدىغان ئاجىز بىر ئادەمگە بويسۇنىدۇ. تۆگىنىڭ يۇڭىدىن پايدىلىنىلىدۇ، سۈتى ئىچىلىدۇ، گۆشى يېيىلىدۇ. اللە تائالانىڭ بەندىلىرىنى تۆگىگە قاراشقا بۇيرۇشىدىكى سەۋەپ شۇكى، ئەينى دەۋرىدە ئەرەبلەرنىڭ چارۋىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى تۆگە ئىدى. قازى شۇرەي: يۇرۇڭلار! بىز چېقىپ ئاسمانىنىڭ قانداق قىلىپ ئېگىز كۆتۈرۈلگەنلىكىگە، تۆگىنىڭ قانداق يارىتىلغانلىقىغا قاراپ باقايلى! دەيتتى. يەنى اللە تائالانىڭ ئاسمانىنى قانداق قىلىپ شۇنچە ئېگىز كۆتۈرگەنلىكىگە قاراپ باقايلى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار ئاسمانىنى قانداق (تۈۋرۈكسىز) بەرپا قىلغانلىقىمىزغا، ئۇنى (يۇلتۇزلار بىلەن) بېزىگەنلىكىمىزگە، ئۇنىڭدا ھېچقانداق يوچۇق يوقلۇقىغا قارىمامدۇ؟﴾[1].

[1] سۈرە قاف 6 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿تاغلار قانداق تۇرغۇزۇلدى﴾ يەنى تاغلارنىڭ قانداق تىكلەنگەنلىكىگە قاراشمامدۇ؟ زېمىن ئۈستىدىكى ئادەملەر بىلەن بىرگە تەڭرەپ كەتمەي مۇقىم تۇرسۇن دەپ تاغلار زېمىنغا مۇستەھكەم ھالەتتە بېكىتىلدى. الله تائالا يەنە ئۇ تاغلاردا ئىنسانلار ئۈچۈن پايدىلىق بولغان نۇرغۇنلىغان نەرسىلەرنى ۋە كان بايلىقلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى.

﴿زېمىن قانداق يېيىتىلدى﴾ يەنى زېمىن قانداق قىلىپ مۇشۇنداق يېيىلغان؟ الله تائالا نادان، بىلىمسىز ئەرەبلەرگە ئۇلارنىڭ مىنۇاتقان تۆگىسى، ئۈستىدىكى ئاسمان، كۆز ئالدىدىكى تاغ، ئاياغ ئاستىدىكى زېمىندىن ئىبارەت تۇرمۇشىدا دائىم مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بۇ نەرسىلەرنى سۆزلەش ئارقىلىق ئۇ نەرسىلەرنى ياراتقان زاتنىڭ شەكسىز بارلىقىغا ئىشارەت قىلغان. شۇنداقلا ئۇ زاتنىڭ ھەممىنى ياراتقان، ھەممىنى تەسەررۇپ قىلىپ تۇرىدىغان، ھەممىگە ئىگە بولغان، ئىبادەت قىلىش پەقەت ئۇنىڭغىلا خاس بولغان، ئۇلۇغ بىر زات ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشنى مەقسەت قىلغان.

زامان ئىبنى سۆئلەبەنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

زامان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوئال سورىغاندا، مانا مۇشۇنداق قەسەم ئىچكەن ئىدى. بۇنىڭ تەپسىلاتى مۇنداقتۇر. ئىمام ئەھمەد سابىتتىن ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىر نەرسە توغرۇلۇق سوئال سوراشتىن چەكلەنگەن ئىدۇق. شۇڭا ئەقلى ـ ھۇشى جايىدا بولغان سەھرالىق ئەرەبلەرنىڭ كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوئال سورىشىنى، شۇ ئارقىلىق بىزنىڭ ئۇلار سورىغان نەرسىلەرنى بىلىۋېلىشىمىزنى ئارزۇ قىلاتتۇق. بىر كۈنى بىر سەھرالىق ئەرەب كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى مۇھەممەد! سېنىڭ بىر ئەلچىڭ بىز تەرەپكە كېلىپ، سېنىڭ «مېنى الله تائالا ئەۋەتتى» دېگەنلىكىڭنى يەتكۈزدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ راست ئېيتىپتۇ» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: ئۇنداقتا ئاسمانىنى كىم ياراتتى؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: زېمىننىچۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: ئۇنداقتا كىم بۇ تاغلارنى بۇنداق تىكلەپ، ئۇنىڭدا شۇنچە بايلىقلارنى قىلدى؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: ئاسمان بىلەن زېمىننى ياراتقان، تاغلارنى تىكلىگەن زاتنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سېنى الله تائالا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنىڭ ئەلچىڭ بىز بىر كېچە كۈندۈزدە بەش ۋاخ نامازنى ئوقۇشىمىز كېرەك دەيدىغۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ راست ئېيتىپتۇ» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنى ئەۋەتكەن الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ساڭا بۇ ئىشلارنى الله تائالا بۇيرىغانمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنىڭ ئەلچىڭ بىزنىڭ مالىلىرىمىزغا زاكات بېرىشىمىز كېرەكلىكىنى ئېيتتى دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «راست ئېيتىپتۇ» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنى ئەۋەتكەن الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ساڭا بۇنى الله تائالا بۇيرىغانمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنىڭ ئەلچىڭ يەنە بىزنىڭ ھەر يىلدا رامىزان ئېيىدا روزا تۇتۇشىمىز كېرەكلىكىنى ئېيتتى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، ئۇ راست دەپتۇ» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: ئۇنداقتا سېنى ئەۋەتكەن الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ساڭا بۇ ئىشنى الله تائالا بۇيرىدىمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەئە» دېدى. سەھرالىق ئەرەب: سېنىڭ ئەلچىڭ بىزدىن كۆچى يەتكەن كىشىلەرنىڭ كەئىبىگە بېرىپ ھەج قىلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «راست دەپتۇ» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ

www.munber.org

سەھرالىق ئەرەب: سېنى ھەق بىلەن ئەۋەتكەن اللە تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنىڭدىن قىلچە ئاشۇرۇۋەتمەيمەن ۋە قىلچە كېمەيتىۋەتمەيمەن، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ دېگەن سۆزنىگە راست ئەمەل قىلسا، چوقۇم جەننەتكە كىرىدۇ» دېدى. بۇنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

پەيغەمبەرنىڭ ۋەزىپىسىنىڭ پەقەتلا يەتكۈزۈشتىنلا ئىبارەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**سەن (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغىن، سەن پەقەت (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغۇچىسەن**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! سەن ئۆزەڭنىڭ ئەۋەتىلىشتىكى ۋەزىپەڭ بويىچە كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرغىن. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سېنىڭ مەسئۇلىيىتىڭ پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر. بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز ھېساب ئېلىشتۇر﴾[1] شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**سەن ئۇلارغا مۇسەللەت (يەنى ئۇلارنى ئىمانغا مەجبۇرلىغۇچى) ئەمەسسەن**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد ۋە باشقىلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سەن ئۇلارنىڭ دىللىرىدا ئىماننى زورلاپ بەرپا قىلغۇچى ئەمەسسەن دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئىبنى زەيد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سەن ئۇلارنى ئىمان ئېيتىشقا مەجبۇرلايدىغان كىشى ئەمەسسەن دېگەنلىكتۇر، دېدى.

ئىمام ئەھمەد جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن كىشىلەر بىلەن ھەتتاكى ئۇلار بىر اللە دىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلىقىغا گۇۋاھلىق بەرگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. ئەگەر ئۇلار نامىاز ئۇقۇسا، زاكات بەرسە، ئۇلار قانلىرىنى ۋە مالىلىرىنى مەندىن ساقلاپ قالىدۇ. پەقەت ئىسلامنىڭ ھەققى بىلەن ساقلاپ قالالمايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ھېسابلىرى اللە غىدۇر»[2] دەپ، ئاندىن اللە تائالانىڭ: ﴿**سەن (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغىن، سەن پەقەت (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغۇچىسەن. سەن ئۇلارغا مۇسەللەت (يەنى ئۇلارنى ئىمانغا مەجبۇرلىغۇچى) ئەمەسسەن**﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلغان. بۇ ھەدىس يەنە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىملارنىڭ كىتابلىرىدىمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

ھەقتىن يۈز ئۆرۈگەنلەرگە قىلىنغان تەھدىد توغرىسىدا

﴿**لېكىن كىمكى (ۋەز ـ نەسىھەتتىن) يۈز ئۆرۈپ (اللەنى) ئىنكار قىلىدىكەن.** ﴾ يەنى ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىرىنى ئۆز جايىدا ئادا قىلىشتىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، دىلى ۋە تىلى بىلەن ھەقنى ئىنكار قىلىدىكەن. ﴿**اللە ئۇنى قاتتىق ئازابلايدۇ**﴾ بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿(كاپىر قۇرئانغا)ئىشەنمىدى، نامىاز ئوقۇمىدى. لېكىن ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلدى ۋە (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈدى﴾[3] شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**اللە ئۇنى قاتتىق ئازابلايدۇ**﴾.

﴿**ئۇلار (ئۆلگەندىن كېيىن) ھەقىقەتەن بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ قايتىدىغان جايى بىزنىڭ دەرگاھىمىزدۇر. ﴿**ئاندىن ئۇلاردىن ھېساب ئېلىشقا بىز مەسئۇلمىز**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ قىلغان

---

[1] سۈرە رەئىد 40 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] يەنى ئىسلامدا قان تۆكۈشكە ئوخشاش جىنايەت سادىر قىلغان بولسا، ئىسلامنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى بىلەن ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان جازا ئىجرا قىلىنىۋېرىدۇ.

[3] سۈرە قىيامەت 31 ـ 32 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىشلىرىدىن، ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىدىن ھېسابنى بىز ئالمىز. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىش، ئەمەل ـ ئىبادەتلىرى ياخشى بولسا مۇپاكات، يامان بولسا جازا بېرىمىز.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە غاشىيەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە فەجر | 30 ئايەت

سۈرە فەجرنىڭ نامازدا قىرائەت قىلىش توغرىسىدا

نەسائى جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇئاز نامازغا تۇردى. بىر كىشى كېلىپ مۇئازغا ئىقتىدا قىلدى. مۇئاز نامازنى بىرئاز ئۇزارتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى مەسجىدنىڭ بىر تەرىپىگە بېرىپ، نامازنى ئۆزى يالغۇز ئوقۇپ قايتىپ كەتتى. بۇ خەۋەر مۇئازغا يەتتى. مۇئاز: مۇناپىق، دېدى. بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېلىقى كىشىدىن (ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى) سورىدى. ئۇ كىشى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ئۇنىڭ بىلەن نامازئوقاي دەپ كەلگەن ئىدىم. لېكىن، ئۇ نامازنى بەكمۇ ئۇزارتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەسچىتنىڭ بىر تەرىپىگە بېرىپ نامازنى ئۆزەم يالغۇز ئوقۇپ قايتىپ كېتىپ، تۆگەمگە ھەلەپ ئېتىپ بەردىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئازغا: «ئى مۇئاز! سەن كىشىلەرنى پىتنىگە سالامسەن؟ (نامازدا) ئەئلا، شەمس، فەجر ۋە لەيل سۈرىلىرىدەك (قىسقا سۈرىلەرنى) ئوقۇساڭ بولماسمىدى؟» دېدى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

سۇبھى بىلەن، (زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى) ئون كېچىسى بىلەن، قۇربانلىق كۈنى بىلەن، ھارپا كۈنى بىلەن، (كائىناتنىڭ ئاجايىپ ھەرىكىتى بىلەن) ئۆتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى، (كاپىرلارغا چوقۇم ئازاب قىلىمىز)[1-4]. ئەقىل ئىگىسىگە بۇنىڭدا (يەنى يۇقىرىقى نەرسىلەردە قانائەتلىنەرلىك) قەسەم بارمۇ؟[5]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد - كۆچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟[6-7]. بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى[8]. شۇنىڭدەك ۋادىقورادا تاشلارنى كېسىپ (ئۆيلەرنى بىنا قىلغان) سەمۇدنى الله قانداق جازالىدى[9]. شۇنىڭدەك قوزۇقلار ئىگىسى پىرئەۋننى قانداق جازالىدى[10]. ئۇلار شەھەرلەردە (زۇلۇم قىلىشتا) ھەددىدىن ئاشتى[11]. ئۇ يەرلەردە بۇزغۇنچىلىقنى كۆپ قىلدى[12].

www.munber.org

پەرۋەردىگارىڭ ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى نازىل قىلدى[13]. ***پەرۋەردىگارىڭ (بەندىلەرنى) ئەلۋەتتە كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر***[14].

"سۈبھى" ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۆزلەرنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**سۈبھى بىلەن، (زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى) ئون كېچىسى بىلەن، قۇربانلىق كۈنى بىلەن، ھارپا كۈنى بىلەن، (كائىناتنىڭ ئاجايىپ ھەربىتى بىلەن) ئۆتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى، (كاپىرلارغا چوقۇم ئازاب قىلىمىز)**﴾ مەسرۇق ۋە مۇھەممەد ئىبنى كەئب: (ئايەتتىكى الله تائالا قەسەم ئىچكەن) سۈبھىدىن قۇربان ھېيىت كۈنىنىڭ سۈبھىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. ئىبنى ئابباس، ئىبنى زۇبەير، مۇجاھىد ۋە نۇرغۇنلىغان سەلەپ ۋە خەلەپ ئالىملىرى: ئايەتتىكى ئون كېچىدىن زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى ئون كېچىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

ئىمام بۇخارى (زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى ئون كېچىسىنىڭ پەزىلىتى ھەققىدە) ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «مۇشۇ كۈنلەردە (يەنى زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى ئون كۈنلىرىدە) قىلىنغان ياخشى ئەمەل ئىبادەتلاردەك الله تائالاغا سۆيۈملۈك كۆرىنىدىغان ياخشى ئەمەل - ئىبادەتلەر يوقتۇر» دېدى. ساھابىلار: الله تائالانىڭ يولىدا قىلغان جىھادچۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «الله تائالانىڭ يولىدا قىلغان جىھادمۇ (ئۇ كۈنلەردە قىلىنغان ياخشى ئەمەل - ئىبادەتلەردەك سۆيۈملۈك) ئەمەستۇر» دېدى. پەقەتلا جېنى ۋە مېلىنى ئاتاپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن ھېچنېمىسى قايتىپ كەلمىگەن كىشىنىڭ ئەمەلىلا ئۇ كۈنلەردە قىلىنغان ياخشى ئەمەل - ئىبادەتلەردىن سۆيۈملۈكتۇر.

ئىمام ئەھمەد جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئايەتتىكى "ئون كېچىسى" دېگەن سۆزدىن قۇربان ھېيىت بار بولغان (زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى) ئون كۈنى، "ھارپا كۈنى" دېگەن سۆزدىن ئەرەپات كۈنى ۋە "قۇربانلىق كۈنى" دېگەن سۆزدىن قۇربانلىق كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ». بۇ ھەدىسنى نەسەئىي رىۋايەت قىلدى. مېنىڭچە (يەنى ئاپتۇر ئۆزىنى دېمەكچىدۇر) بۇ ھەدىسنىڭ تېكىستىنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا تەۋە قىلىشتا ئازراق مەسىلە بار. توغرىسىنى الله تائالا بىلگۈچىدۇر.

﴿**قۇربانلىق كۈنى بىلەن، ھارپا كۈنى بىلەن (قەسەمكى)**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى يۇقىرىدىكى ھەدىستە بايان قىلىنىپ ئۆتۈلدى.

"كېچە" دېگەن سۆزنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**ئۆتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى، (كاپىرلارغا چوقۇم ئازاب قىلىمىز)**﴾ ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۆتۈپ كەتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: بىر قىسمى كېلىپ، يەنە بىر قىسمى كەتكەن كېچە بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. مۇجاھىد، ئەبۇ ئالىيە، قەتادە، مالىك، زەيد ئىبنى ئەسلەم ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يۇرۇگەن كېچە بىلەن قەسەمكى، دېگەنلىكتۇر دېدى.

﴿**ئەقىل ئىگىسىگە بۇنىڭدا (يەنى يۇقىرىقى نەرسىلەردە قانائەتلىنەرلىك) قەسەم بارمۇ؟**﴾ يەنى بۇ ئايەتلەردە ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن قىلىنغان قەسەم باردۇر.

www.munber.org

بۇ ئىبادەتنىڭ ۋاقىتلىرى ۋە چىن دىلىدىن اللە تائالاغا بويسۇنىدىغان، اللە تائالادىن قورقىدىغان، اللە تائالانىڭ ئالدىدا كەمتەرلىك قىلىدىغان ۋە اللە تائالاغا باش ئېگىدىغان تەقۋادار بەندىلەر اللە تائالاغا يېقىنچىلىق قىلىدىغان ھەج ۋە نامازلارغا ئوخشاش ئىبادەتلەر بىلەن قىلىنغان بىر قەسەمدۇر.

اللە تائالانىڭ ئاد قەۋمىنى ھالاك قىلغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا

اللە تائالا يۇقىرىدا مۆمىنلەر ۋە ئۇلارنىڭ قىلغان تائەت ـ ئىبادەتلىرى ھەققىدە توختالغاندىن كېيىن، بۇ يەردە ئۆزىنىڭ ئاد قەۋمىنى قانداق قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد ـ كۆچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ يەنى بۇلار اللە تائالاغا بويسۇنۇشتىن چىققان، ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغان ۋە ئۇنىڭ كىتابلىرىدىن تېنىپ، ھەددىدىن ئاشقان زالىم كىشىلەردۇر.

اللە تائالا ئۇلارنى قانداق ھالاك قىلغانلىقىنى ۋە ئۇلارنى كىشىلەرگە ئىبرەت قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد ـ كۆچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ ئىبنى ئىسھاقنىڭ كۆز قارىشىچە، بۇلار نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سامنىڭ نەۋرىسى ئىرەمنىڭ بالىلىرى بولغان قەدىمكى ئاد قەۋمىدۇر. اللە تائالا ئۇلارغا پەيغەمبىرى ھۇد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى. ئۇلار ئۇنى ئىنكار قىلدى ۋە ئۇنىڭغا قارشىلىق كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ھۇد ئەلەيھىسسالامنى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر بىلەن بىللە ئېلىپ چىقىپ كەتتى ۋە ئاد قەۋمىنى ھەددىدىن زىيادە قاتتىق ۋە سوغۇق بوران بىلەن (بىرىنمۇ قويماي) ھالاك قىلدى. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئاد بولسا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق ۋە سوغۇق بوران بىلەن ھالاك قىلىندى. اللە ئۇلارغا بورانىنى يەتتە كېچە، سەككىز كۈندۈز ئۈزۈلدۈرمەي ئاپىرىدە قىلدى، (ئاد) قەۋمىنىڭ (ئۆز ماكانلىرىدا ھالاك بولۇپ) خورما دەرىخىنىڭ پور كۆتەكلىرىدەك ياتقانلىقىنى كۆرسەن. ئۇلاردىن بىرەر ئادەمنىڭ قالغانلىقىنى كۆرەلەمسەن؟﴾[1].

اللە تائالا مۆمىنلەرنىڭ ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن بۇلارنىڭ قىسسىسىنى قۇرئاننىڭ بىر نەچچە يېرىدە بايان قىلدى.

اللە تائالا ئۇلارنى ئۆزىنىڭ: ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد ـ كۆچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟**﴾ دېگەن ئايىتىدە "كۆچلۈك" دەپ سۈپەتلىدى. چۈنكى، ئۇلار تۆۋرۈكلەر بىلەن ئېگىز قىلىپ قويۇرۇلغان يۇڭ ئۆيلەردە ياشايتتى. ئۇلار ئۆز زامانىدا قاۋۇل، گەۋدىلىك ۋە ئەڭ كۆچلۈك كىشىلەر ئىدى. شۇڭا ھۇد ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا اللە تائالانىڭ بەرگەن بۇ نېمەتلىرىنى ئەسلەتكەن، ھەمدە ئۇلارنى اللە تائالانىڭ ئۇلارغا بەرگەن بۇ نېمەتلىرىنى ئۆزلىرىنى شۇنداق ياراتقان پەرۋەردىگارىغا ئىتائەت قىلىش يولىدا ئىشلىتىشكە دەۋەت قىلغان. اللە تائالا ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى شۇنىڭغا دەۋەت قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ ۋەھيىسى سىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆز ئىچىڭلاردىكى بىر كىشى ئارقىلىق كەلگەنلىكىدىن ئەجەبلىنەمسىلەر؟» ئۆز ۋاقتىدا نۇھنىڭ قەۋمى ھالاك بولغاندىن كېيىن، اللە نىڭ سىلەرنى ئۇلارنىڭ ئورۇنباسارلىرى قىلغانلىقىنى، ۋۈجۇدۇڭلارنى قامەتلىك، بەستلىك قىلغانلىقىنى ياد ئېتىڭلار، سىلەر بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن اللە نىڭ نېمەتلىرىنى ياد ئېتىڭلار﴾[2] ﴿ئاد بولسا زېمىندا (اللەنىڭ بەندىلىرى ھۇد ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئىمان ئېيتقانلارغا) ھەقسىز

---

[1] سۈرە ھاققە 6 ــ 8 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە ئەئرافى 69 ـ ئايەت.

www.munber.org

رەۋىشتە يوغانچىلىق قىلدى. ئۇلار: «كۈچ ـ قۇۋۋەتتە بىزدىن كىم ئارتۇق؟» دېدى﴾[1] اللە تائالا بۇ سۈرىدە مۇنداق دېدى: ﴿**بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى**﴾ يەنى كۈچتۈڭگۈرلىكتە، جىسمانىي قاۋۇللۇقتا ئۇلاردەك بىر قەۋم ئەزەلدىن يارىتىلىپ باقمىغان. مۇجاھىد: "ئىرەم" بولسا قەدىمكى بىر قەۋم بولۇپ، ئۇلار قەدىمكى ئاد قەۋمى دەپ ئاتالغان، دېدى. قەتادە ئىبنى دەئامە ۋە سۇددى: "ئىرەم" بولسا ئاد قەۋمىنىڭ دۆلىتىنىڭ ئۆيلىرىنىڭ نامىدۇر، دېدى. بۇ خىلى كۈچكە ئىگە بىر قاراشتۇر.

﴿**بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى**﴾ ئىبنى زەيد بۇ ئايەتتىكى ئالماشنى باشقا يەرگە قاراتتى ۋە بۇنىڭغا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇلار ئەھقاق دېگەن يەردە باشقا شەھەرلەردە پەيدا قىلىنمىغان ئېگىز تۈۋرۈكلۈك ئۆيلەرنى سالدى دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئەمما قەتادە ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلار بۇ ئايەتتىكى ئالماشنى قەۋمنىڭ ئۆزىگە قاراتتى ۋە شۇنىڭغا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: بۇنداق كىشىلەر ئۆز زامانىدا يارىتىلمىغان ئىدى دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ قاراش توغرا دەپ قارالغان قاراشتۇر. ئەمما ئىبنى زەيد ۋە ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىنىڭ قاراشلىرى بولسا، ئاجىز دەپ قارالغان قاراشتۇر. چۈنكى، ئەگەر ئايەتنىڭ مەنىسى ئۇلار دېگەندەك بولسا، اللە تائالا: باشقا شەھەرلەردە پەيدا قىلىنمىغان ئېگىز تۈۋرۈكلۈك ئۆيلەر سېلىندى، دەيتتى. لېكىن ئۇنداق دېمەستىن، بەلكى ﴿**بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى**﴾ دېدى.

﴿**شۇنىڭدەك ۋادىقورادا تاشلارنى كېسىپ (ئۆيلەرنى بىنا قىلغان) سەمۇدنى اللە قانداق جازالىدى**﴾ يەنى ۋادىقۇرادا قۇرام تاشلارنى كېسىپ ئۆيلەرنى سالغان سەمۇد قەۋمىنى اللە تائالا قانداق جازالىدى. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ۋادىقۇرادا قۇرام تاشلارنى ئويۇپ، تېشىپ، ئۆيلەرنى سالغان سەمۇد قەۋمىنى اللە تائالا قانداق جازالىدى دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ ھەقتە مۇجاھىد، قەتادە، زەھھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿خۇشال ھالدا تاغلارنى تېشىپ ئۆي ياسامسىلەر﴾[2].

پىرئەۋن توغرىسىدا

﴿**شۇنىڭدەك قوزۇقلار ئىگىسى پىرئەۋننى قانداق جازالىدى**﴾ ئەۋفى ئىبنى ئاببىاسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: شۇنىڭدەك قول ئاستىدا ئۇنى كۈچلەندۇرۇپ تۇرىدىغان نۇرغۇن ئەسكەرلىرى بار پىرئەۋننى قانداق جازالىدى دېگەنلىكتۇر دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. ئىبنىسشلارغا قارىغاندا، پىرئەۋن ئەسكەرلەرنى جازالىماقچى بولسا، ئۇلارنىڭ قول ـ پۇتلىرىغا تۆمۈر قوزۇقلارنى قېقىپ، ئۇلارنى قوزۇق بىلەن ئېسىپ قوياتتى. مۇجاھىد: پىرئەۋن كىشىلەرنى قوزۇقلارغا باغلاپ قوياتتى، دېدى. بۇ ھەقتە سەئىد ئىبنى جۇبەير، ھەسەن ۋە سۇددى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

﴿**ئۇلار شەھەرلەردە (زۇلۇم قىلىشتا) ھەددىدىن ئاشتى. ئۇ يەرلەردە بۇزغۇنچىلىقنى كۆپ قىلدى**﴾ يەنى ئۇلار شەھەرلەردە ھەددىدىن ئېشىپ، كىشىلەرگە ئازار بېرىپ، بۇزۇقچىلىق قىلدى.

﴿**پەرۋەردىگارىڭ ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى نازىل قىلدى**﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارغا ئاسماندىن ئازاب ۋە جازا چۈشۈرۈپ جازالىدى. بۇ جازانىڭ جىتايەتچى قەۋمگە چۈشۈشىنى ھېچكىم توسۇپ قالالمىدى.

---

[1] سۈرە فۇسسىلەت 15 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە شۇئەرا 149 ـ ئايەت.

www.munber.org

پەرۋەردىگارنىڭ كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**پەرۋەردىگارىڭ (بەندىلەرنى) ئەلۋەتتە كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر**﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: الله تائالا ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ تۇرىدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى. يەنى الله تائالا بەندىلىرىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كۆزىتىپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ھەر بىر كىشىنىڭ قىلمىشىغا قارىتا جازا ياكى مۇكاپات بېرىدۇ. بارلىق مەخلۇقاتلار الله تائالانىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلىدۇ. الله تائالا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل ھۆكۈم چىقىرىپ، ھەر بىرىگە لايىق بولغان جازا ياكى مۇكاپاتنى بېرىدۇ. الله تائالا كىشىلەرگە زۇلۇم ۋە ناھەقچىلىق قىلىشتىن پاكتۇر.

* * * * * * *

فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ ٱلْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَٰٓضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ ٱلتُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ ٱلْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

پەرۋەردىگارى ئىنساننى سىناپ ئەزىز قىلسا ۋە ئۇنىڭغا نېمەت بەرسە، ئۇ: «پەرۋەردىگارىم مېنى ئەزىز قىلدى» دەيدۇ[15]. پەرۋەردىگارى ئىنساننى سىناپ رىزقىنى تار قىلسا، ئۇ: «پەرۋەردىگارىم مېنى خار قىلدى» دەيدۇ[16]. ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، سىلەر يېتىمنى ھۆرمەت قىلمايسىلەر[17]. بىر ـ بىرىڭلارنى مىسكىنكە ئاش، نان بېرىشكە تەرغىپ قىلمايسىلەر[18]. مىراسنى (ھالال ـ ھارام دېمەستىن) ھە دەپ يەيسىلەر[19]. مالنى (ھېرىسلىق بىلەن) ناھايىتى دوست تۇتىسىلەر[20].

بەندىنىڭ باي ياكى پېقىر قىلىنىشى الله تائالانىڭ ئىززەتلىشى ياكى خار قىلىشى ئەمەس، بەلكى بەندىسىگە قىلغان سىنىقى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ يەردە بەزى بەندىلەرنىڭ: ئۆزلىرىنىڭ سىناق ئۈچۈن باي قىلىنىشنى "الله تائالانىڭ بىزنى ئىززەتلىشى" دەپ چۈشۈنگەنلىكىنى ئىنكار قىلدى. چۈنكى، باي قىلىنىش ھەرگىزمۇ ئىززەتلەش بولماستىن بەلكى، ئۇ بىر تۈرلۈك سىناقتۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿(ئۇلار) بىزنىڭ ئۇلارغا مال ـ مۈلك ۋە ئەۋلاتلارنى بەرگەنلىكىمىزنى ئۆزلىرىگە تېز ياخشىلىق قىلغانلىق دەپ ئويلامدۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار ئۇقمايدۇ﴾[1].

شۇنداقلا بەزى كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ كەمبەغەل قىلىنىشىنى "الله تائالانىڭ ئاھانەت قىلىشى" دەپ چۈشىنىدۇ. شۇڭا الله تائالا: ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس**﴾ دېيىش ئارقىلىق ئىككىلا خىل ھالەتتىكى كىشىلەرنىڭ چۈشىنىشىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. چۈنكى، الله تائالا مال ـ دۇنيانى ئۆزى ياخشى كۆرگەن ۋە ياخشى كۆرمىگەن ھەرقانداق بەندىسىگە بېرىۋېرىدۇ. شۇنداقلا ياخشى كۆرگەن ۋە ياخشى كۆرمىگەننىڭ ھەممىسىنىڭ رىزقىنى ئوخشاشلا تار قىلىدۇ. ھەر ئىككىلا ئەھۋالدا مۇھىم بولغىنى الله تائالاغا تائەت قىلىشتۇر. باي كىشى الله تائالاغا شۈكۈر ئېتىشى، نامرات كىشى سەۋر قىلىشى لازىمدۇر.

---

[1] سۈرە مۇئمىنۇن 55 ــ 56 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

بەندىنىڭ مال ـ دۇنياسى ھەققىدە يامانلىق قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

ئىمام ئەبۇداۋۇد ئىبنى سەئىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبىرئەلەيھىسسالام: «مەن يېتىمگە كېپىل بولغۇچى بىلەن مۇشۇنداق تۇرىمەن» دەپ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئۇتتۇرا بارمىقىنى چۈپلەپ كۆرسەتتى.

﴿بىر ـ بىرىڭلارنى مىسكىنگە ئاش، نان بېرىشكە تەرغىپ قىلمايسىلەر﴾ يەنى ئۇلار پېقىر ـ مىسكىنلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا، ئۆز ـ ئارا بىر ـ بىرىگە خەير ـ ئىھسان قىلىشقا بۇيرىمايدۇ.

﴿مىراسنى (ھالال ـ ھارام دېمەستىن) ھە دەپ يەيسىلەر. مالنى (ھېرىسلىق بىلەن) ناھايىتى دوست تۇتىسىلەر﴾.

* * * * * * *

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلۡأَرۡضُ دَكّٗا دَكّٗا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلۡمَلَكُ صَفّٗا صَفّٗا ﴿٢٢﴾ وَجِاْيٓءَ يَوۡمَئِذِۭ بِجَهَنَّمَۚ يَوۡمَئِذٖ يَتَذَكَّرُ ٱلۡإِنسَٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكۡرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي قَدَّمۡتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوۡمَئِذٖ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٞ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٞ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ﴿٢٨﴾ فَٱدۡخُلِي فِي عِبَٰدِي ﴿٢٩﴾ وَٱدۡخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

(ئى غاپىللار!) بۇنىڭدىن يېنىڭلار، زېمىن ئارقىمۇ ئارقا تەۋرىتىلگەن چاغدا[21]. پەرۋەردىگارىڭ كەلگەن ۋە پەرىشتىلەر سەپ ـ سەپ بولۇپ كەلگەن چاغدا[22]. (كۇناھكارلارنىڭ كۆرۈشى ئۈچۈن) جەھەننەم كەلتۈرۈلگەن چاغدا، شۇ كۈندە ئىنسان (يەنى كاپىر) (دۇنيادىكى قىلمىشلىرىنى) ئەسلەيدۇ، (بۇ چاغدا) ئەسلىگەننىڭ ئۇنىڭغا نېمە پايدىسى بولسۇن[23]. ئۇ ئېيتىدۇ: «كاشكى مەن (دۇنيادىكى) ھايات ۋاقتىمدا ياخشى ئىشلارنى قىلغان بولسامچۇ!»[24]. شۇ كۈندە ھەر ئەھەدى (اللە غا ئاسىيلىق قىلغانلارنى) اللە جازالىغاندەك جازالىمايدۇ[25]. ھەمدە ھېچ ئەھەدى اللە باغلىغاندەك باغلىمايدۇ[26]. ئى ئارام تاپقۇچى جان![27]. سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان ھالدا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتقىن[28]. سەن مېنىڭ (ياخشى) بەندىلىرىم قاتارىغا قوشۇلغىن[29]. مېنىڭ جەننىتىمگە كىرگىن[30].

ھەر بىر كىشىنىڭ قىيامەت كۈنى ئۆزىنىڭ ياخشى ـ يامان قىلمىشلىرىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدىغانلىقى توغرىسىدا

بۇ ئايەتتە اللە تائالا قىيامەت كۈنىدە بولىدىغان قورقۇنچلۇق ئەھۋالدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**(ئى غاپىللار!) بۇنىڭدىن يېنىڭلار، زېمىن ئارقىمۇ ئارقا تەۋرىتىلگەن چاغدا**﴾ يەنى ھەقىقەتەن تاغ ۋە زېمىنلار تۆپىتۈز قىلىنىپ، مەخلۇقاتلار قەبرىلەردىن قوپۇرۇلۇپ اللە تائالانىڭ ئالدىدا تۇرغۇزۇلغاندا، ﴿**پەرۋەردىگارىڭ كەلگەن**﴾ يەنى اللە تائالا مەخلۇقاتلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم قىلىش ئۈچۈن تۇرغاندا، كىشىلەر ئىرادىلىك كاتتا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇلاردىن ئۆزلىرىگە شاپائەت قىلىشنى تەلەپ قىلسا، ھەر بىر پەيغەمبەر: «مەن (بۇگۈن) شاپائەت قىلالمايمەن» دەپ ئۆزرىلىرىنى ئېيتىشىدۇ. ئۇلار ئەڭ ئاخىردا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىشكىنىدە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «مەن شاپائەت

www.munber.org

قىلاي» دەپ پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىغا بېرىپ (ئۆزىگە) بەندىلەرگە شاپائەت قىلىش ئىمتىيازىنىڭ بېرىلىشىنى پەرۋەردىگاردىن سورايدۇ. الله تائالا ئۇنىڭغا شاپائەت قىلىش ئىمتىيازىنى بېرىدۇ.

بۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قىلىدىغان شاپائەتنىڭ تۈنجىسى بولۇپ، خۇددى سۈرە ئىسرادا بايان قىلىنىپ ئۆتۈلگىنىگە ئوخشاش، ئۇنىڭ بۇ شاپائەت قىلىشى مەرتىۋىسى "ماختىلىدىغان ئورۇن" دەپ ئاتىلىدۇ. الله تائالا بەندىلىرى ئارىسىدا خالىغانچە ھۆكۈم قىلىشى ئۈچۈن كېلىدۇ ۋە پەرىشتىلەر الله تائالانىڭ ئالدىدا سەپ - سەپ بولۇپ كېلىدۇ.

﴿**(گۇناھكارلارنىڭ كۆرۈشى ئۈچۈن) جەھەننەم كەلتۈرۈلگەن چاغدا**﴾ ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇددىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قىيامەت كۈنى جەھەننەم ھەر بىرىنى 70 مىڭ پەرىشتە تۇتقان 70 مىڭ ئارغامچا بىلەن سۆرەپ كېلىنىدۇ» بۇ ھەدىسنى تىرمىزىمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

﴿**شۇ كۈندە ئىنسان (يەنى كاپىر) (دۇنيادىكى قىلمىشلىرىنى) ئەسلەيدۇ**﴾ يەنى ئۇ ئىلگىرى كېيىن قىلغان بارلىق قىلمىشلىرىنى ئەسلەيدۇ.

﴿**(بۇ چاغدا) ئەسلىگەننىڭ ئۇنىڭغا نېمە پايدىسى بولسۇن. ئۇ ئېيتىدۇ: «كاشكى مەن (دۇنيادىكى) ھايات ۋاقتىمدا ياخشى ئىشلارنى قىلغان بولسامچۇ!»**﴾ يەنى ئۇ كىشى ئەگەر گۇناھكارلاردىن بولسا، ئۆزىنىڭ گۇناھ ئىشلارنى قىلغانلىقىغا پۇشايمان قىلىدۇ. ئەگەر ئۇ ياخشى ئەمەل - ئىبادەت قىلغان ئادەم بولغان بولسا، ئۆزىنىڭ ياخشى ئەمەل - ئىبادەتلەرنى تېخىمۇ كۆپ قىلمىغانلىقىغا پۇشايمان قىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇئۇمەيرىدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ناۋادا بىر ئىنسان تۇغۇلغىنىدىن تارتىپ تاكى قېرىپ ئۆلگىچە يۈزىنى يەرگە يېقىپ الله تائالاغا (تائەت قىلىپ) سەجدە قىلغان بولسىمۇ، ئۇ قىلغان بۇ ئەمەل - ئىبادەتلىرىنى قىيامەت كۈنى يەنىلا ئاز سانايدۇ. ئۇ دۇنياغا قايتا قايتۇرۇلۇپ تېخىمۇ كۆپرەك ياخشى ئەمەل ئىبادەتلەرنى قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ».

﴿**شۇ كۈندە ھەر ئەھەدى (الله غا ئاسىيلىق قىلغانلارنى) الله جازالىغاندەك جازالىمايدۇ**﴾ يەنى ھېچكىم ھېچكىمنى الله تائالا ئۆزىگە ئاسىيلىق قىلغانلارنى ئازابلىغاندەك ئازابلىمايدۇ.

﴿**ھەمدە ھېچ ئەھەدى الله باغلىغاندەك باغلىمايدۇ**﴾ يەنى ھېچكىم ھېچكىمنى الله تائالاغا تانغانلارنى الله تائالانىڭ جەھەننەمگە مۇئەككەل پەرىشتىلىرى باغلىغاندەك باغلىيالمايدۇ. بۇ ئايەتلەر گۇناھكارلار ۋە زالىملار توغرىسىدىكى ئايەتلەردۇر.

ئەمما ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغان، پاك مۆمىنلەرگە مۇنداق دېيىلىدۇ: ﴿**ئى ئارام تاپقۇچى جان! سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان ھالدا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتقىن**﴾ يەنى سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان ھالدا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا، ئۇنىڭ مۇكاپاتى ۋە بەندىلىرى ئۈچۈن جەننەتتە تەييارلىغان نازۇ - نېمەتلەر بار تەرەپكە قايتقىن.

﴿**سەن مېنىڭ (ياخشى) بەندىلىرىم قاتارىغا قوشۇلغىن**﴾ يەنى بۇ سۆز ئۇ ياخشى كىشىلەرگە سەكراتتىكى چېغىدا بىر قېتىم، قىيامەت كۈنىدە يەنە بىر قېتىم دېيىلىدۇ. پەرىشتىلەر سەكراتتىكى چاغدا ۋە قىيامەت كۈنىدە بۇ سۆز بىلەن ئۇلارغا خۇش - بېشارەت بېرىدۇ.

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ ﴿**ئى ئارام تاپقۇچى جان! سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان ھالدا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتقىن**﴾ دېگەن ئايىتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بار بولغان بىر سورۇندا چۈشكەن بولۇپ

www.munber.org

بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بۇ نېمە دېگەن ياخشى خۇش - بېشارەت ھە! دېگەندە، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «شەك - شۈبھىسىزكى، بۇ سۆز بىلەن ساڭىمۇ خۇش - بېشارەت بېرىلىدۇ» دېگەن.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە فەجرىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە بەلەد | 20 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لَآ أُقۡسِمُ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ۝١ وَأَنتَ حِلُّۢ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ۝٢ وَوَالِدٖ وَمَا وَلَدَ ۝٣ لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ
فِي كَبَدٍ ۝٤ أَيَحۡسَبُ أَن لَّن يَقۡدِرَ عَلَيۡهِ أَحَدٞ ۝٥ يَقُولُ أَهۡلَكۡتُ مَالٗا لُّبَدًا ۝٦ أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ
أَحَدٌ ۝٧ أَلَمۡ نَجۡعَل لَّهُۥ عَيۡنَيۡنِ ۝٨ وَلِسَانٗا وَشَفَتَيۡنِ ۝٩ وَهَدَيۡنَٰهُ ٱلنَّجۡدَيۡنِ ۝١٠

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

بۇ شەھەر (يەنى مەككە) بىلەن قەسەم قىلىمەن[1]. (ئى مۇھەممەد!) بۇ شەھەردە (ئۇرۇش قىلىش) ساڭا ھالالدۇر[2]. ئادەم (ئەلەيھىسسالام) ۋە (ئۇنىڭ ياخشى) پەرزەنتلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن[3]. بىز ئىنساننى ھەقىقەتەن جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ يارىتتۇق[4]. ئۇ (يەنى فاجىر، شەقى ئادەم) ئۆزىگە ھېچ كىشىنىڭ كۈچى يەتمەيدۇ دەپ ئويلامدۇ؟[5]. ئۇ: «كۆپ مال سەرپ قىلدىم» دەيدۇ[6]. ئۇ ئۆزىنىڭ (مال) سەرپ قىلغانلىقىنى ھېچ كىشى كۆرمىدى دەپ ئويلامدۇ؟[7]. ئىنسان ئۇچۇن ئىككى كۆز، بىر تىل، ئىككى كالپۇك يارىتمىدۇقمۇ؟ ئۇنىڭغا ياخشى يول بىلەن يامان يولنى كۆرسەتمىدۇقمۇ؟[8-10]

اللە تائالا ئىنساننى جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ يارىتقانلىقىغا مەككىنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنىڭ ھۆرمىتى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

بۇ قەسەم اللە تائالانىڭ بۇ شەھەر كىشىلىرى ئېھرام باغلىغاندا، بۇ شەھەرنىڭ نەقەدەر مۇقەددەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن (ئېھرام باغلايدىغان ۋاقىتتىن باشقا ۋاقىتتا) بۇ شەھەردە تۇرغانلارنىڭ ئېھرام تېشىدا تۇرىدىغانلىقىغا بارلىق شەھەرلەرنىڭ كاتتىسى بولغان مەككە بىلەن قىلغان قەسىمىدۇر.

﴿**بۇ شەھەر (يەنى مەككە) بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ خۇسەيىن مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئايەتنىڭ ئەرەبچىسىدە كەلگەن: "لا" دېگەن سۆز اللە تائالانىڭ ئۇلارغا بەرگەن رەددىيەسى بولۇپ، اللە تائالا بۇ شەھەر بىلەن قەسەم قىلدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. شەبىب ئىبنى بەشەر ئىكرىمەدىن ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: بۇ شەھەر (يەنى مەككە) بىلەن قەسەم قىلىمەن. (ئى مۇھەممەد!) بۇ شەھەردە (ئۇرۇش قىلىش) ساڭا ھالالدۇر دېگەنلىكتۇر دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇسالىھ، ئىكرىمە، زەھھاك، قەتادە، سۇددى ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. بۇ ھەقتە ھەسەنبەسەرى: اللە تائالا پەيغەمبىرىگە مەككىدە كۈندۈزدى پەقەت بىر سائەتلا ئۇرۇش قىلىشنى ھالال قىلىپ بەرگەن ئىدى، دېدى.

www.munber.org

بـۇ ئايـەتنىڭ مەنـسـى هـەققىدىكى يۇقـىرىقى تەپسـىرلەرنىڭ توغـرىلىقىنى تـۆۋەندىكى هـەدىس كۆچلـەندۈرىدۇ. ئـمـام بۇخـارى ۋە مۇسـلـىم پـەيغەمبەر ئەلەيهىسسـالامنىڭ مۇنـداق دېگـەنلىكىنى رىۋايـەت قىلـىدۇ: «الله تائـالا بـۇ يۇرتـنى ئاسمان ـ زېمـىنـنى ياراتقان كۈنـىلا هـارام قىلغان، شۇڭا ئـۇ الله تائـالانىڭ هـارام قىلـىشى بىلـەن تـاكى قىيامەتكىچـە هـارامدۇر. بـۇ يۇرتـنىڭ دەل ـ دەرەخلـىرى قومۇرۇلمـايدۇ، ئـوت ـ چۆپلـىرى يولۇنمـايدۇ. مېنـىڭ بـۇ يۇرتـتا پـەقەت كۈنـدۈزى بـىر سائەتلا ئۇرۇش قىلىشـىم، هـالال قىلـىندى. ئەمدى ئۇ يەنە بۇرۇنقىدەك هـارامـلىق هالىتـىگە قايىتتى. بۇنى ئاڭلىغـانلار ئاڭلىمىغانلارغا يەتكۈزسۇن». «ناۋادا بـىرسى پـەيغەمبەرنىڭ بـۇ يۇرتـتا ئۇرۇش قىلغـانلىقىنى دەستەك قىلـىپ ئۇرۇش قىلىشقا ئۇرۇنسـا، ئۇنىڭغا: الله تائالا ئۆز پەيغەمبىرىگىلا رۇخسەت قىلغان، باشقىلارغا روخسەت قىلمىغان دەڭلار».

﴿**ئادەم (ئەلەيهىسسالام) ۋە (ئۇنىڭ ياخشى) پەرزەنتلىرى بىلەن قەسەم قىلىمەن**﴾ مۇجاهىد ۋە باشقا ئالىملار: بـۇ ئايـەتتىكى "ئـادەم" دېگـەن سـۆزدىن ئـادەم ئەلەيهىسسـالامنىڭ ئـۆزى، "پـەرزەنتلىرى" دېگـەن سۆزدىن ئۇنىڭ بالىلىرى بولغان ئىنسانلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. بـۇ ئايەتكە بېرىلگـەن بـۇ تەپسـىر توغرا دەپ قارالغـان تەپسـىردۇر. چۈنكـى، الله تائـالا كـىشـىلەر ياشـايدىغان ماكـان بولغـان مەككـە بىلـەن قەسـەم قىلغـاندىن كېيـىن، ئۇنـىڭدا ياشـىغان ۋە ياشـايدىغان، ئـادەم ئەلەيهىسسـالام ۋە ئۇنىڭ ئـەۋلاتلىرى بىلـەن قەسەم قىلغان. ئەبۇ ئىمران جۇنى: بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلغانلار ئىبراهىم ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادىدۇر، دېگـەن. بـۇ ئەسەرنى ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلدى.

ئىبنى جەرىر: بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلغىنى بارلىق ئاتا ۋە بالىلاردۇر، دېگەن. بۇ ئايـەتنىڭ مۇشۇنداق مەنا بېرىش ئېهتىمالىمۇ باردۇر.

﴿**بىز ئىنسانىنى مەشەققەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ ياراتتۇق**﴾ ئىبنى ئەبۇنۇجەيھ، جۇرەيج ۋە ئـەتا قاتـارلىقلار ئىبـنى ئاببـاسـنىڭ بـۇ ئايـەتنىڭ مەنـسـى: بـىز ئىنسـانـنى جاپـا ـ مۇشـەققەتتە چـوڭ بولىدىغـان قىلـىپ يـاراتتۇق. ئۇنـىڭ توغۇلۇشـىنىڭ ناهـايىتى تـەس بولىدىغـانلىقىنى، چـىشـىنىڭ ناهـايىتى تەستە چىقىدىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

مۇجاهىد بۇ ئايەتنىڭ مەنسى: بۇ ئايـەتنىڭ مەنسى بـىز ئىنسـانـنى بـىر تامچە مەنـىدىن بـىر پـارچە قان، كېيىن بىر پارچە گۆشكە ئايلىنىپ قىيىنچىلىق تارتىدىغان قىلىپ ياراتتۇق دېگەنلىكتۇر. بۇ خۇددى الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشاشتۇر: ﴿ئىنسـانـنى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ، مۇشـەققەت بىلـەن تۇغدى﴾[1] يەنى ئىنسـانـنى ئانىسى مۇشـەققەت بىلـەن قورسـاق كۆتۈردى. بـالا ياشاشتا ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلاردا مۇشەققەت چېكىدۇ.

﴿**بىز ئىنسانىنى مەشەققەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ ياراتتۇق**﴾ سەئىد ئىبنى جۇبەير بۇ ئايـەتنى: بـىز ئىنسـانـنى قاتتىقچىلىقتـا، تەستە تـىرىكچىلىك قىلىدىغـان قىلـىپ يـاراتتۇق، دەپ تەپسـىر قىلغان. ئىكرىمە: بـىز ئىنسـانـنى قاتتىقچىلىقتا ۋە ئىقتىدارى بـار قىلـىپ يـاراتتۇق، دەپ تەپسـىر قىلغان. قەتادە: بـىز ئىنسانـنى جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قىلـىپ ياراتتۇق، دەپ تەپسىر قىلغان. ھەسەن بۇ ئايـەتنىڭ مەنسى: بـىز ئىنسـانـنى دۇنيانىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى، شۇنداقلا ئاخىرەتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى تارتىدىغان قىلـىپ ياراتتۇق دېگەنلىكتۇر، دېدى.

[1] سۈرە ئەھقاف 15 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىنساننىڭ الله تائالانىڭ قورشاۋىدا ۋە نېمىتى ئىچىدە ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئۇ (يەنى فاجىر، شەقى ئادەم) ئۆزىگە ھېچ كىشىنىڭ كۈچى يەتمەيدۇ دەپ ئويلامدۇ؟﴾ ھەسەن بەسرى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ مېنىڭ مېلىمنى ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ دەپ ئويلامدۇ دېگەنلىكتۇر، دەيدۇ. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئىنسان قولىدىكى مېلىنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىدىن ۋە قەيەرگە ئىشلەتكەنلىكىدىن سورالمايمەن، دەپ ئويلامدۇ؟ دېگەنلىكتۇر دېدى.

﴿ئۇ: «كۆپ مال سەرپ قىلدىم» دەيدۇ﴾ مۇجاھىد، ھەسەن، سۇددى ۋە قەتادە قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئىنسان مەن ناھايىتى كۆپ مالنى سەرپ قىلىۋەتتىم، دەيدۇ دېدى.

﴿ئۇ ئۆزىنىڭ (مال) سەرپ قىلغانلىقىنى ھېچ كىشى كۆرمىدى دەپ ئويلامدۇ؟﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ مېنى الله تائالا كۆرمىدى دەپ ئويلامدۇ؟ دېگەنلىكتۇر دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە نۇرغۇنلىغان سەلەپ ئالىملىرىمۇ شۇنداق دېدى.

﴿ئىنسان ئۇچۇن ئىككى كۆز، بىر تىل، ئىككى كالپۇك ياراتمىدۇقمۇ؟﴾ يەنى بىز ئۇنىڭغا كۆرىدىغان ئىككى كۆزنى، سۆزلەپ كۆڭلىدىكىنى ئىپادە قىلىدىغان تىلنى، تاماق يېيىشتە ۋە سۆزلەشتە مەقسىتىنى ئىپادىلەيدىغان، يۇزىگە ۋە ئېغىزىغا زىننەت ۋە ھۆسىن قوشىدىغان ئىككى كالپۇكنى ياراتمىدۇقمۇ؟

ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ئايرىۋېلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر نېمەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئۇنىڭغا ياخشى يول بىلەن يامان يولنى كۆرسەتمىدۇقمۇ؟﴾ يەنى بىز ئۇنىڭغا ئىككى يولدىن بىرنى تاللاش ئىختىيارلىقىنى بەرمىدۇقمۇ؟ سۇفيان سەۋرى ئىبنى مەسئۇدنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭغا ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى كۆرسەتمىدۇقمۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇۋائىل، ئەبۇسالىھ، مۇھەممەد ئىبنى كەئب، زەھھاك ۋە ئەتا خۇراسانى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇبھىسىزكى، بىز ئىنسانىنى ئارىلاشما مەنى (يەنى ئەر بىلەن ئاياللارنىڭ مەنىسى) دىن ياراتتۇق، ئۇنى بىز (شەرىئەت تەكلىپلىرى بىلەن) سىنايمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بىز (ئۇنى نازىل قىلغان ئايەتلىرىمىزنى ئاڭلىسۇن، كائىناتنى ياراتقۇچىنىڭ بىرلىكىگە دالالەت قىلىدىغان دەلىللەرنى كۆرسۇن دەپ) ئاڭلايدىغان، كۆرىدىغان قىلىپ ياراتتۇق. شۇبھىسىزكى، ئۇنىڭغا بىز (پەيغەمبەر ئەۋەتىش بىلەن ياخشى ـ يامان) يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇ مۆمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ (اللەنىڭ نېمىتىگە) شۈكۈر قىلغۇچىدۇر، ياكى (فاجىر بولۇپ يامان يولدا مېڭىپ) كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر﴾[1].

* * * * * * *

فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ

[1] سۈرە ئىنسان 2 ـــ 3 - ئايەتلەر.

www.munber.org

وَتَوَاصَوْاْ بِٱلْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

ئۇ داۋان ئاشمىدى[11]. داۋان ئېشىشنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەتتىڭ؟[12]. (داۋان ئېشىش دېگەن) قۇل ئازاد قىلماقتۇر[13]. ياكى ئاچارچىلىق كۈنىدە تۇغقانچىلىقى بولغان يېتىمكە ياكى توپىدا ياتقان مىسكىن (يەنى ھالى ناچار كەمبەغەل)گە تاماق بەرمەكتۇر[14-16]. شۇنىڭ بىلەن بىللە (يەنى يۇقىرىقىلارنى قىلىش بىلەن بىللە) ئىمان ئېيتقانلاردىن، ئۆزئارا سەۋر قىلىشقا تەۋسىيە قىلىشقانلاردىن، ئۆزئارا مەرھەمەت قىلىشقا تەۋسىيە قىلىشقانلاردىن بولماقتۇر[17]. ئەنە شۇلار (يەنى يۇقىرىدىكى ئىشلارنى قىلغان كىشىلەر) ساغادەتمەن كىشىلەردۇر[18]. بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى ئىنكار قىلغانلار بەتبەختىلەردۇر[19]. ئۇلار دوزاخقا سولىنىدۇ[20].

ياخشىلىق يولىغا قىلىنغان تەرغىپ توغرىسىدا

﴿**ئۇ داۋان ئاشمىدى**﴾ ئىبنى زەيد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ ياخشىلىق ۋە نىجاتلىق يولىغا ماڭسا بولمامدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى. الله تائالا نىجاتلىق يولىنىڭ قانداق يول ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**داۋان ئېشىشنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەتتىڭ؟ (داۋان ئېشىش دېگەن) قۇل ئازاد قىلماقتۇر**﴾

ئىمام ئەھمەد سەئىد ئىبنى مىرجانەدىن ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىمكى مۆمىن بىر قۇلنى ئازات قىلسا، الله تائالا قۇل ئازات قىلغان ئادەمنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنى ئۇ ئازات قىلغان قۇلنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنىڭ ئورنى ئۈچۈن دوزاخنىڭ ئازابىدىن ئازات قىلىدۇ. يەنى قولىنىڭ ئورنىغا قولىنى، پۇتىنىڭ ئورنىغا پۇتىنى، ئەۋرىتىنىڭ ئورنىغا ئەۋرىتىنى ئازات قىلىدۇ» دېدى.

ئەلى ئىبنى ھەسەن سەئىد مىرجانەگە: سەن راستىنلا بۇ ھەدىسنى ئەبۇ ھۇرەيرىدىن ئاڭلىغانمىدىڭ؟ دېدى. ئۇ: شۇنداق، دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئەلى ئىبنى ھەسەن دەرھاللا ئۆزىنىڭ ئەك ئەتىۋارلىق قۇلى بولغان مۇتىرافنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا: سەن الله تائالا رازىلىقى ئۈچۈن ئازاد (دەپ ئۇنى ئازات قىلىۋەتكەن). بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ سەئىد ئىبنى مىرجانەدىن رىۋايەت قىلغان.

يەنە بىر رىۋايەتتە ئىمام ئەھمەد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر مۇسۇلماننىڭ ئوچ پەرزەنتى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچىلىسى بالاغەتكە يەتمەستىن ئۆلۈپ كەتسە، بالىلىرىغا تارتقان ئېچ ئاغرىقى سەۋەبى بىلەن الله تائالا ئۇنى جەننەتكە كىرگۈزىدۇ. كىمكى الله يولىدا يۈرۈپ چېچى ئاقىرىپ كەتسە، قىيامەت كۈنى ئاق چاچلىرى نۇر بولىدۇ. كىمكى دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتسا، ئۇ ئوق مەيلى تەگسۇن ياكى تەگمىسۇن، ئاتقۇچىغا گويا بىر قۇلنى ئازاد قىلغانىنىڭ ساۋابى يېزىلىدۇ. كىمكى بىر مۆمىن قولىنى ئازاد قىلۋەتسە، قىيامەت كۈنى الله ئۇ قولىنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ئۈچۈن ئازاد قىلغۇچىنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنى ئوتتىن ئازاد قىلۋېتىدۇ. كىمكى الله يولىدا بىرەر نەرسىنى جۇپى بىلەن سەدىقە قىلسا، الله تائالا ئۇنى جەننەتنىڭ سەككىز دەرۋازىسىنىڭ خالىغىنىدىن كىرگۈزىدۇ»

www.munber.org

﴿ياكى ئاچارچىلىق كۈنده تۇغقانچىلىقى بولغان يېتىمگه ياكى توپىدا ياتقان مسكىن (يەنى هالى ناچار كەمبەغەل) گه تاماق بەرمەكتۇر﴾ بۇ هەقتە ئىمام ئەھمەد سۇلايمان ئىبنى ئامىردىن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مسكىنگه قىلىنغان سەدىقه سەدىقه هېسابلىنىدۇ. مسكىن تۇغقانغا قىلىنغان سەدىقه هەم سەدىقه هەم ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەت ئورناتقانلىق بولىدۇ»

ئىبنى ئابباس الله تائالانىڭ: ﴿توپىدا ياتقان مسكىنگه﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى هەققىده: ئۇ بولسا يولدا قالغان، يېتىپ قوپىدىغان ئۆي ياكى باشقا هېچ نەرسىسى يوق نامرات ئادەمدۇر، دېدى.

﴿شۇنىڭ بىلەن بىللە (يەنى يۇقىرىقىلارنى قىلىش بىلەن بىللە) ئىمان ئېيتقانلاردىن﴾ يەنى ئۇ يۇقىرىقى ياخشى ئىشلارنى قىلىش بىلەن بىرگه الله تائالاغا چىن دىلىدىن ئىشەنگەن مۇمىن ۋە قىلغان ئىشلىرىنىڭ ساۋابىنى پەقەت الله تائالادىنلا كۆزلىگەن ئادەمدۇر. بۇ هەقتە الله تائالا باشقا ئايەتلەردە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى ئاخىرەتنى كۆزلەيدىكەن ۋە مۇمىن بولۇپ ئاخىرەتكە لايىق ئەمەللەرنى قىلىدىكەن، مۇنداق ئادەملەرنىڭ قىلغان ئەمەلى (اللەنىڭ دەرگاهىدا) قوبۇل بولىدۇ﴾[1] ﴿ئەر ـ ئايال مۇمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن﴾[2].

﴿ئۆزئارا سەۋر قىلىشقا تەۋسىيه قىلىشقانلاردىن ئۆزئارا مەرھەمەت قىلىشقا تەۋسىيه قىلىشقانلاردىن بولماقتۇر﴾ يەنى ئۇلار ياخشى ئەمەللەرنى، قىلىپ بىر ـ بىرىگه باشقىلاردىن يەتكەن ئەزىيەتلەرگه سەۋر قىلىش ۋە ئۇلارغا مېھرى ـ شەپقەت يەتكۈزۈشكه تەۋسىيه قىلىشىدىغان مۇمىنلەردىندۇر. بۇ هەقتە هەدىسته مۇنداق بايان قىلىنىدۇ: «رەھىم قىلغۇچىلارغا رەھمان تەئالا رەھىم قىلىدۇ. زېمىندىكىلەرگه رەھىم قىلىڭلار، سىلەرگه ئاسماندىن رەھمەت قىلىنىدۇ». يەنه بىر هەدىسته مۇنداق بايان قىلىنىدۇ: «كىشىلەرگه رەھىم قىلمىغانغا الله تائالامۇ رەھمەت قىلمايدۇ».

ئىمام ئەبۇداۋۇد ئابدۇللاه ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن مۇنداق بىر هەدىسنى رىۋايەت قىلغان: «كىم كىچىكلىرىمىزگه رەھىم قىلمىسا ۋە چوڭلىرىمىزنىڭ هەق ـ هۆرمىتىنى قىلمىسا، ئۇ بىزدىن ئەمەس».

﴿ئەنه شۇلار (يەنى يۇقىرىدىكى ئىشلارنى قىلغان كىشىلەر) سائادەتمەن كىشىلەردۇر﴾ يەنى مۇشۇ سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەنلەر نىجاتلىققا ئېرىشكۈچىلەردۇر.

بەتبەختلەر ۋە ئۇلارنىڭ جازاسى توغرىسىدا

﴿بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى ئىنكار قىلغانلار بەتبەختلەردۇر﴾ يەنى بەختسىزلەردۇر.

﴿ئۇلار دوزاخقا سولىنىدۇ﴾ يەنى ئۇلار ئۇلارنى قورشاپ تۇرىدىغان ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئۇلار بۇ ئازابنىڭ قورشاۋىدىن قۇتۇلالمايدۇ. بۇ هەقتە ئەبۇ هۇرەيرە، ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەيىر، مۇجاهىد، مۇهەممەد ئىبنى كەئب قۇرەيزى، ئەتىيە ئەۋفى، هەسەن، قەتادە ۋە سۇددى قاتارلىقلار: ئۇ بولسا، كاپىرلارنى هەممە تەرەپتىن قورشاپ، دۇملەپ تۇرىدىغان ئوتتۇر، دەپ تەپسىر قىلغان. ئىبنى ئابباس ئۇ ئايەتنى: دەرۋازىلىرى تاقالغان ئوت ئازابنىڭ ئىچىگه سولىنىدۇ دەپ، تەپسىر قىلغان. بۇ

---

[1] سۈرە ئىسرا 19 ـ ئايەت.
[2] سۈرە نەھىل 97 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھەقتە زەھھاك: ئۇ قۇرشاپ تۇرىدىغان ئوت ئازابى بولۇپ، ئۇنىڭدىن چىقىدىغان دەرۋازا يوقتۇر، دېگەن.
قەتادە: ئۇ دۇملەنگەن ئوت ئازابى بولۇپ، ئۇ يەردە يورۇقلۇق ياكى چىقىش ئېغىزى يوق. ئۇنىڭدىن مەڭگۈ چىقالمايدۇ، دېگەن.
اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە بەلەدنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە شەمس	15 ئايەت

سۈرە شەمس بىلەن سۈرە زۇھانىڭ خۇپتەن نامىزىدا ئوقۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

يۇقىرىدىكى ئايەتلەرنىڭ تەپسىرىدە بىز ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمنىڭ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا «سەن خۇپتەن نامىزىدا، ئەئالا، شەمس، لەيل سۈرىلىرىنى ئوقۇساڭ بولمامتى؟» دېگەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتكەنىدۇق.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلشَّمْسِ وَضُحَىٰهَا ﴿١﴾ وَٱلْقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ﴿٢﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ﴿٣﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰهَا ﴿٤﴾ وَٱلسَّمَآءِ وَمَا بَنَىٰهَا ﴿٥﴾ وَٱلْأَرْضِ وَمَا طَحَىٰهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قۇياش ۋە ئۇنىڭ نۇرى بىلەن قەسەمكى[1]. قۇياشقا ئەگەشكەن چاغدىكى ئاي بىلەن قەسەمكى[2]. قۇياشنى ئاشكارا قىلغان كۈندۈز بىلەن قەسەمكى[3]. قۇياشنى يوشۇرغان چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى[4]. ئاسمان بىلەن ۋە ئۇنى بىنا قىلغان زات بىلەن قەسەمكى[5]. زېمىن بىلەن ۋە ئۇنى بىنا قىلغان زات بىلەن قەسەمكى[6]. روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ يارىتقان، ئۇنىڭغا ياخشى-يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى[7.8]. روھنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ[9]. نەپسىنى (كۇپرى ۋە پىسقى - فۇجۇر بىلەن) كەمستكەن ئادەم چوقۇم نائۇمىد بولىدۇ[10].

اللە تائالانىڭ ئۆزىنىڭ مەخلۇقاتلىرى بىلەن ئۆزىنى تائەت بىلەن پاكلىغانلارنىڭ چوقۇم نجات تاپىدىغانلىقىغا، ئۆزىنى كۈپۈر بىلەن رەسۋە قىلغان كىشىلەرنىڭ چوقۇم زىيان تارتىدىغانلىقىغا قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿**قۇياش ۋە ئۇنىڭ نۇرى بىلەن قەسەمكى**﴾ قەتادە "**ۋە ئۇنىڭ نۇرى بىلەن قەسەمكى**" دېگەن ئايەتنى كۈندۈزنىڭ ھەممىسى بىلەن قەسەمكى، دەپ تەپسىر قىلغان. ئىبنى جەرىر: توغرىسى شۇكى، اللە تائالا قۇياش ۋە كۈندۈز بىلەن قەسەم قىلغان. چۈنكى، كۈندۈز بولسا دەل قۇياش نۇرىنىڭ ئۆزىدۇر، دېگەن.

www.munber.org

﴿**قۇياشقا ئەگەشكەن چاغدىكى ئاي بىلەن قەسەمكى**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭغا ئەگەشكەن ئاي بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كۈندۈزدىن كېيىن كەلگەن ئاي بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كۈندۈزگە ئەگىشىپ كەلگەن چاغدىكى ئاي تۇغقان كېچە بىلەن قەسەمكى، دېگەنلىكتۇر. چۈنكى، كۈن پاتقاندىن كېيىن ئاي كۆرۈلىدۇ، دېدى.

﴿**قۇياشنى ئاشكارا قىلغان كۈندۈز بىلەن قەسەمكى**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يورۇقلۇق ئېلىپ كەلگەن كۈندۈزبىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر. بۇ ھەقتە اللە تائالا: ﴿قاراڭغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى. يورۇغان چاغدىكى كۈندۈز بىلەن قەسەمكى﴾[1] دېدى، دەيدۇ.

﴿**قۇياشنى يوشۇرغان چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى**﴾ يەنى كۈن پاتسا، قاراڭغۇلۇقى ھەممە يەرنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى.

﴿**ئاسمان بىلەن ۋە ئۇنى بىنا قىلغان زات بىلەن قەسەمكى**﴾ قەتادە: بۇ ئايەتتىن ئاسمان ۋە ئۇنىڭ بىنا قىلىنىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. مۇجاھىد: بۇ ئايەتتىن ئاسمان ۋە ئۇنى بىنا قىلغۇچى زات كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ بۇ ئىككى خىل مەنىنى بېرىش ئېھتىماللىقى باردۇر. چۈنكى، بىنا قىلىش دېگەن، ئۇستىگە كۆتۈرۈش دېگەن مەنىدۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى اللە تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرىنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ: ﴿ئاسمانىنى قۇدرەت بىلەن بەرپا قىلدۇق﴾[2] يەنى ئاسمانىنى كۈچ ـ قۇۋۋىتىمىز بىلەن كۆتۈردۇق. ﴿ئاسمانىنى قۇدرەت بىلەن بەرپا قىلدۇق، بىز ھەقىقەتەن قۇدرەتلىكمىز. زېمىننى يايدۇق، بىز نېمىدېگەن ياخشى يايغۇچىمىز؟﴾[3].

شۇنىڭدەك اللە تائالا بۇ يەردە مۇنداق دېدى: ﴿**زېمىن بىلەن ۋە ئۇنى بىنا قىلغان زات بىلەن قەسەمكى**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىن بىلەن ۋە ئۇنى يايغان زات بىلەن قەسەمكى، دېگەنلىكتۇر دېدى. ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىن بىلەن ۋە ئۇنىڭدا مەخلۇقاتلارنى ياراتقان زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكنى رىۋايەت قىلدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىن بىلەن ۋە ئۇنى بۆلگەن زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر دېگەنلىكنى رىۋايەت قىلدى. مۇجاھىد، قەتادە، زەھھاك، سۇددى، سەۋرى، ئەبۇ سالىھ، ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: زېمىن بىلەن ۋە ئۇنى يايغان زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى.

﴿**روھ بىلەن ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان (زات بىلەن قەسەمكى)**﴾ يەنى ئىنسانىنى توغرا، تۈز، ساغلام تەبىئەت بىلەن ياراتقان زات بىلەن قەسەمكى. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿باتىل دىنلاردىن بۇرۇلۇپ ئىسلام دىنىغا يۈزلەنگەن، اللە نىڭ دىنىغا (ئەگەشكەنكى) اللە ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، اللە نىڭ ياراتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ﴾[4] بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ھەر بىر بالا توغۇلغاندا ساغلام تەبىئەت بىلەن توغۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى يا يەھۇدىي قىلىدۇ، يا خرىستىئان قىلىدۇ يا كى ئاتەشپەرەس قىلىدۇ، بۇ خۇددى ھايۋان بالىسىنىڭ يېڭى تۇغۇلغاندا ھەممە ئەزالىرى ساق تۇغۇلغانغا ئوخشاش، ئۇلار تۇغۇلغاندا ئۇلارنىڭ بىرەر ئەزاسىنىڭ نوقسانلىق ئىكەنلىكىنى كۆرگەنمىدىڭلار؟» بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەدىن رىۋايەت قىلغان.

---

[1] سۈرە لەيلىنىڭ 1 ـ 2 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە زارىيات 47 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە زارىيات 47 ـ 48 ـ ئايەتلەر.
[4] سۈرە رۇم 30 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئىمام مۇسلىم ئىياد ئىبنى ھىمار نەجەشىدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەرۋەردىگارىم الله مۇنداق دەيدۇ: مەن بەندىلىرىمنى ساغلام دىنىي ئەقىدە بىلەن ياراتتىم، شەيتان كېلىپ ئۇلارنى دىنلىرىدىن ئازدۇرۇۋەتتى».

﴿**ئۇنىڭغا ياخشى - يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى**﴾ يەنى ئۇنىڭغا تەقۋادارلارنىڭ يولى بىلەن پاسقلارنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ قويغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا قايسى يول پۇتۇلگەن بولسا، ئۇنى شۇ يولغا مۇيەسسەر قىلغان زات بىلەن قەسەمكى.

ئىبنى ئاببباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپ بەرگەن زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ ھەقتە مۇجاھىد، قەتادە، سۇددى، زەھھاك ۋە سەۋرى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى. سەئىد ئىبنى زۇبەير بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭغا ياخشىلىق ۋە يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئىبنى زەيد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇنىڭدا پاسقلىق ۋە تەقۋادارلىق قىلىش خۇسۇسىيىتىنى قىلغان زات بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى.

ئىبنى جەرىر ئەبۇئەسۋەد دەيلىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئىمران ئىبنى ھۇسەين ماڭا: كىشىلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەتتە تىرىشىپ - تىرمىشىپ ياشىشى، تەقدىردە ئۇلارغا پۇتۇلۇپ كەتكەن ئىشمۇ ياكى يەيغەمبەرلىرى ئۇلارغا ئېلىپ كەلگەن دىندا ئۇلار شۇنى تاللاپ قىلغانمۇ؟ دېدى. مەن: بۇ ئۇلارغا پۇتۇلۇپ كەتكەن ئىش، دەپ جاۋاپ بەردىم. ئىمران ئىبنى ھۇسەين: ئۇنداقتا بۇ ئۇلارغا زۇلۇم قىلغانلىق بولمامدۇ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ ئۇنىڭغا: ھەر قانداق بىر نەرسىنى ياراتقان ۋە ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلغان زات الله تائالادۇر. الله قىلغان ئىشىدىن سورالمايدۇ، مەخلۇقاتلىرى بولسا سورۇلىدۇ دېدىم. ئىمران: الله سېنى توغرا يولدا مېڭىشقا ئۇتۇقلۇق قىلسۇن. مەن سېنىڭ دانالىقىڭنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن بۇ سۆزنى دېگەن ئىدىم، دېدى.

مەزىنە ياكى جەھىنە قەبىلىسىدىن بىر كىشى كېلىپ يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! كىشىلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەت تارتىپ قىينىلىشى تەقدىردە ئۇلارغا پۇتۇلۇپ كەتكەن ئىشمۇ ياكى يەيغەمبەرلىرى ئۇلارغا ئېلىپ كەلگەن دىندا ئۇلار شۇنى تاللاپ قىلغانمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ ئۇلارغا پۇتۇلۇپ كەتكەن ئىشتۇر» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ: ئۇنداقتا بىز نېمە ئۈچۈن ئەمەللەرنى قىلىپ ئاۋارە بولىمىز؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله كىمنى ئىككى ئورۇننىڭ (يەنى جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ) بىرىگە ئاتاپ ياراتقان بولسا، ئۇنى شۇ ئورۇنغا لايىق بولىدىغان ئەمەلگە باشلايدۇ. مانا بۇ الله تائالانىڭ: ﴿**روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ياخشى - يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلىنغان مەزمۇندۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

﴿**روھىنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ. نەپسىنى (كۇفرى ۋە پىسقى - فۇجۇر بىلەن) كەمستكەن ئادەم چوقۇم نائۇمىد بولىدۇ**﴾ بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنىڭ قەتادە، مۇجاھىد، ئىكرىمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير قاتارلىقلارنىڭ دېگىنىدەك: ئۇزۇنىڭ نەپسىنى رەزىل پەس ئەخلاقلاردىن الله تائالانىڭ تائىتى بىلەن پاكلىغان كىشى چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ ۋە الله تائالانىڭ تائىتىنى تاشلاپ گۇناھلارغا چۆككەن كىشى چوقۇم نائۇمىد بولىدۇ، دېگەنلىك بولۇش ئېھتىمالىمۇ بار. بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنىڭ ئەڭ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئاببباستىن رىۋايەت قىلغىنىدەك: الله تائالا روھىنى پاكلىغان كىشى چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ. الله تائالا نەپسىنى كەمستكەن كىشى چوقۇم نائۇمىد بولىدۇ، دېگەنلىك بولۇشىنىڭمۇ ئېھتىمالى باردۇر.

www.munber.org

ئىمام تەبرانى ئىبنى ئاببباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم ﴿**روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ياخشى ـ يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇغاندا توختاپ: «ئى اللە! نەپسىمگە تەقۋالىقنى بەرگىن، سەن ئۇنىڭ ئىگىسىسەن، سەن ئۇنى ئەڭ ياخشى پاكلىغۇچىدۇرسەن» دەيتتى.

ئىمام ئەھمەد زەيد ئىبنى ئەرقەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى اللە! مەن ساڭا سېغىنىپ ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قېرىلىقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، بېخىللىقتىن ۋە قەبرى ئازابىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى اللە! نەپسىمگە تەقۋالىقنى بەرگىن، ئۇنى پاكلىغىن، سەن ئۇنى ئەڭ ياخشى پاكلىغۇچىسەن، سەن ئۇنىڭ ئىگىسىدۇرسەن. ئى اللە! مەن ساڭا سېغىنىپ سەندىن قورقمايدىغان قەلبتىن، تويماس نەپسىدىن، پايدىسىز ئىلمىدىن ۋە ئىجابەت قىلىنمايدىغان دۇئادىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى ۋە بۇ دۇئانى بىزگە ئۆگىتەتتى. بۇنى بىزمۇ سىلەرگە ئۆگىتىمىز. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

* * * * * * *

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَآ ﴿١١﴾ إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشْقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقْيَٰهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴿١٥﴾

سەمۇد ھەددىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن (پەيغەمبەرنى) ئىنكار قىلدى[11]. ئەينى زامانىدا سەمۇدنىڭ ئەڭ بەتبەخت ئادىمى (مۆجىزە بولۇپ كەلگەن تۆگىنى) ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىدى[12]. ئۇلارغا اللەنىڭ پەيغەمبىرى (يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالام): «اللەنىڭ تۆگىسىگە چېقىلماڭلار، ئۇنى سۇ ئىچىشتىن توسماڭلار» دېدى[13]. ئۇلار پەيغەمبەرنى (يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالامنى) يالغانچى قىلدى، تۆگىنى ئۆلتۈردى، گۇناھى تۈپەيلىدىن اللە ئۇلارنى تەلتۆكۈس ھالاك قىلدى، ئومۇمىيۈزلۈك ھالاك قىلدى[14]. اللە ئۇنىڭ (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلغانلىقىنىڭ) ئاقىۋىتىدىن قورقمايدۇ[15].

سەمۇد قەۋمىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىشەنمىگەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقى توغرىسىدا

﴿**سەمۇد ھەددىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن (پەيغەمبەرنى) ئىنكار قىلدى**﴾ مۇجاھىد، قەتادە ۋە باشقىلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: سەمۇد قەۋمى ھەددىدىن بەك ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇزلىرىگە ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلدى، دېدى. ئاندىن بۇ قەۋمنىڭ يۇقىرىقىدەك قىلمىشلىرى ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئېلىپ كەلگەن ھىدايەتكە ۋە ھەقىقەتكە دىللىرىدىن ئىشەنمەسلىكىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

﴿**ئەينى زامانىدا سەمۇدنىڭ ئەڭ بەتبەخت ئادىمى (مۆجىزە بولۇپ كەلگەن تۆگىنى) ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىدى**﴾ يەنى سەمۇد قەۋمىنىڭ ئەڭ بەتبەخت ئادىمى بولغان قەدار ئىبنى سابىت دېگەن كاپىر يۈگۈرۈپ قوپۇپ تۆگىنى بوغۇزلىماقچى بولدى. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار بۇرادىرىنى (تۆگىنى ئۆلتۈرۈشكە) چاقىردى. ئۇ قىلىچنى ئېلىپ تۆگىنى بوغۇزلىدى﴾[1] ئۇ سەمۇد قەۋمى ئىچىدە نەسەبى ئەڭ ئېسىل بولغان، ھەممە كىشى ئۇنىڭغا بويسۇنىدىغان كاتتىباش ئىدى. ئىمام ئەھمەد ئابدۇللا ئىبنى زەمئەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇتبە سۆزلەپ خۇتبىسىدە تۆگە ۋە تۆگىنى ئۆلتۈرگەن كىشى توغرىسىدا توختىلىپ، اللە تائالانىڭ: «﴿**ئەينى زامانىدا سەمۇدنىڭ ئەڭ بەد ـ**

[1] سۈرە قەمەر 29 ـ ئايەت.

www.munber.org

بەخت ئادىمى (مۆجىزە بولۇپ كەلگەن تۆگىنى) ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىدى﴾ دېگەن ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان كىشى ئەبۇزەمئەدەك ئۆز قەبىلىسىدە ئابرۇيلۇق، كۈچلۈك بىر كىشى تۆگىنى بوغۇزلاشقا ئاتلاندى» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆگىسىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

﴿ئۇلارغا اللەنىڭ پەيغەمبىرى (يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالام): «اللەنىڭ تۆگىسىگە چېقىلماڭلار، ئۇنى سۇ ئىچىشتىن توسماڭلار» دېدى﴾ يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: اللە نىڭ تۆگىسىگە زىيان يەتكۈزۈشتىن ساقلىنىڭلار ۋە ئۇنىڭ سۈيىنى ئىچىۋالماڭلار. چۈنكى، بۇ تۆگە سۈدىن بىر كۈن ئىچىدۇ، سىلەرمۇ مۇئەييەن بىر كۈن ئىچىسىلەر، دېدى.

﴿ئۇلار پەيغەمبەرنى (يەنى سالىھ ئەلەيھىسسالامنى) يالغانچى قىلدى. تۆگىنى ئۆلتۈردى﴾ يەنى ئۇلار پەيغەمبىرى ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتكە ئىشەنمىدى ۋە ئۇنىڭغا ئۇلاپلا اللە تائالانىڭ سالىھ ئەلەيھىسسالامغا مۆجىزە قىلىپ قۇرام تاشتىن چىقىرىپ بەرگەن تۆگىنى بوغۇزلاشتى.

﴿گۇناھى تۈپەيلىدىن اللە ئۇلارنى تەل - تۈكۈس ھالاك قىلدى﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارغا غەزەپلىنىپ ئۇلاردىن بىرمۇ ئادەمنى قالدۇرماي ھالاك قىلىۋەتتى.

﴿ئوموميۇزلۇك ھالاك قىلدى﴾ يەنى ئازابنى ئۇلارنىڭ ھەممىسگە بىردەك چۈشۈردى. قەتادە: بىزگە يېتىپ كەلگەن خەۋەرلەرگە قارىغاندا، تۆگىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان بۇ كىشىنىڭ قىلمىشىغا شۇ قەۋمدىكى چوڭ - كىچىك، ئەر - ئاياللارنىڭ قوشۇلغانلىقى ۋە بۇ سۈيقەستكە قاتناشقانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشىغا قارىتا اللە ئۇلارنىڭ ھەممىسنى ھالاك قىلىۋەتكەن، دېدى.

﴿اللە ئۇنىڭ (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلغانلىقىنىڭ ئاقىۋىتىدىن قورقمايدۇ﴾ ئىبنى ئابباس بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: اللە تائالا ئۇلارنى ھالاك قىلىۋەتكەن قىلمىشىنىڭ ئاقىۋىتىدىن قورقۇپ قالمايدۇ، دېگەنلىكتۇر دېدى. بۇ ھەقتە مۇجاھىد، ھەسەن، بەكر ئىبنى ئابدۇللاھ مۇزەنى ۋە باشقىلارمۇ شۇنداق دېدى.

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە شەمسنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە لەيل	21 ئايەت

لەيل سۈرىسىنى خۇپتەن نامىزىدا ئوقۇش توغرىسىدا

بىز يۇقىرىقى ئايەتلەرنىڭ تەپسىرىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنازىغا: «سەن (خۇپتەن) نامىزىدا ئەئلا، شەمس، لەيل سۈرىلىرىنى ئوقۇساڭ بولمامتى؟» دېگەنلىكىنى بايان قىلغان ئىدۇق.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾
فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾
وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴿١١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قارا‌ئۇغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى[1]. يورۇغان چاغدىكى كۈندۈز بىلەن قەسەمكى[2]. ئەر - ئايالنى ياراتقان زات اللە بىلەن قەسەمكى[3]. سىلەرنىڭ ئەمەلىڭلار شەك - شۈبھىسىز خىلمۇخىلدۇر[4]. (پۈل - مېلىنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان، (كەلىمە تەۋھىدنى) تەستىق قىلغان ئادەمكە كەلسەك[5-7]. ئۇنىڭغا بىز ياخشى يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز[8]. بېخىللىق قىلىپ (اللەنىڭ ساۋابىدىن) ئۆزىنى بىھاجەت ھېسابلىغان، كەلىمە تەۋھىدنى ئىنكار قىلغان ئادەمكە كەلسەك[9]. بىز ئۇنىڭغا يامان يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز[10]. ئۇ (دوزاختا) تاشلانغان چاغدا، ئۇنىڭ مېلى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ[11].

كىشىلەرنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قارىتا ئېرىشىدىغان نەتىجىسىنىڭمۇ ئوخشىمايدىغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا: ﴿**قارا‌ئۇغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى، يورۇغان چاغدىكى كۈندۈز بىلەن قەسەمكى**﴾ دېگەن ئايەتلىرىدە مەخلۇقاتلارنى قارا‌ئۇغۇلۇقى بىلەن قاپلىغان كېچە ۋە نۇرى بىلەن (ئۇلارنى) يورۇتقان كۈندۈز بىلەن قەسەم قىلدى.

www.munber.org

﴿ئەر ـ ئايالنى ياراتقان زات الله بىلەن قەسەمكى﴾ الله تائالا ئەر ـ ئايالنى ياراتقانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ﴿سىلەرنى ئەر ـ ئايال قىلىپ ياراتتۇق﴾[1] ﴿سىلەرنىڭ ئىبرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەر بىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق﴾[2].

يۇقىرىقى ئايەتلەردە قىلىنغان قەسەملەر بىر ـ بىرىگە زىت بولغان نەرسىلەر بىلەن قىلىنغان قەسەم بولغاچقا، بۇ قەسەملەر ئارقىلىق ئىپادىلىمەكچى بولغان ئىشلارمۇ چوقۇم بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىشلاردۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿سىلەرنىڭ ئەمەلىڭلار شەك ـ شۈبھىسىز خىلمۇخىلدۇر﴾ يەنى بەندىلەرنىڭ قىلغان ئىشلىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدۇ. يەنى بەزىلەر ياخشى ئەمەللەر بىلەن شۇغۇللانسا، بەزىلەر يامان ئەمەللەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

﴿پۈل ـ مېلىنى الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان﴾ يەنى بېرىشكە بۈيرۇلغان زاكاتنى بېرىپ، قىلغان ئىش ـ ئەمەللىرىدە الله تائالادىن قورققان ئادەمگە ۋە ﴿(كەلىمە تەۋھىدنى) تەستىق قىلغان ئادەمگە كەلسەك﴾ قەتادە: بۇ ئايەتتىن قىلغان ياخشى ئىش ـ ئەمەللىرىگە مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئادەم كۆزدە تۇتۇلدۇ، دېدى. خۇسەيف: بۇ ئايەتتىن قىلغان ياخشى ئەمەل ـ ئىبادەتلىرى ئۈچۈن ساۋاب بېرىلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئادەم كۆزدە تۇتۇلدۇ، دېدى.

﴿ئۇنىڭغا بىز ياخشى يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: بىز ئۇنى ياخشىلىققا مۇيەسسەر قىلىمىز، دېگەنلىكتۇر دېدى.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿بېخىللىق قىلىپ﴾ يەنى قولىدىكى مالدا بېخىللىق قىلىپ. ﴿الله نىڭ ساۋابىدىن ئۆزىنى بىھاجەت ھېسابلىغان﴾ ئىكرىمە ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: مال ـ مۈلكىنى (كېرەكلىك يەرلەرگە بەرمەي) بېخىللىق قىلىپ، ئۆزىنى الله تائالانىڭ رازىلىقىغا ھاجىتى يوق دەپ قارىغان دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ئەسەرنى ئىبنى ئەبۇھاتەم رىۋايەت قىلدى.

﴿كەلىمە تەۋھىدنى ئىنكار قىلغان ئادەمگە كەلسەك﴾ يەنى ئاخىرەتتە مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقىغىنى ئىنكار قىلغان ئادەمگە كەلسەك، ﴿بىز ئۇنىڭغا يامان يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز﴾.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارنىڭ دىللىرىنى، كۆزلىرىنى ھەق (نى چۈشىنىش ۋە كۆرۈش) تىن بۇرىۋېتىمىز، ئۇلار دەسلەپتە مۆجىزىلەرگە ئىشەنمىگىنىدەك (يەنە ئىشەنمەيدۇ)، ئۇلارنى گۇمراھلىقىدا تېڭىرقاپ يۈرۈشكە قويىۋېتىمىز﴾[3] الله تائالانىڭ ياخشىلىقنى مەقسەت قىلغان كىشىنى ياخشىلىققا ئېرىشتۈرۈش بىلەن مۇكاپات بېرىدىغانلىقىغا، يامانلىقنى مەقسەت قىلغان كىشىنى يامانلىققا ئېرىشتۈرۈش بىلەن جازالايدىغانلىقىغا ئالاقىدار ئايەت ۋە ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر. بىز تۆۋەندە شۇنىڭغا ئالاقىدار ھەدىسلەرنى بايان قىلىمىز.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز تەقدىرده قىلىش پۈتۈپتىلگەن ئىشلارنى قىلۋاتامدۇق ياكى تەقدىرده پۈتۈلمىگەن، ئەمدى بولىدىغان ئىشلارنى قىلۋاتامدۇق؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بەلكى، پۈتۈلۈپ بولغان ئىشلارنى قىلىسىلەر» دېدى. مەن: ئۇنداقتا بىز نېمە

[1] سۈرە نەبە 8 ـ ئايەت.
[2] سۈرە زارىيات 49 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئەنئام 110 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئۇچۇن ئەمەللەرنى قىلمىز؟ دېدىم. يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەركىم تەقدىرده قىلىشى پۈتۈلگەن ئىشلارنى قىلىشقا مۇيەسسەر قىلىندۇ» دەپ جاۋاب بەردى.

ئىمام بۇخارى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بۇقەيئىل غۇرقەددە بىر جىنازا نامىزىغا قېتىلغان ئىدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپ ئولتۇردى. بىزمۇ ئۇنىڭ ئەتراپىنى چۆرىدەپ ئولتۇردۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولىدا بىر ھاسىنى تۆتۈۋالغان بولۇپ، ئۇ ھاسىسى بىلەن يەرنى جىجاپ سىزىق سىزىشقا باشلىدى. ئاندىن: «سىلەردىن ھەر بىرىڭلاردىن يەنى ھەربىر جان ئىگىسىنىڭ جەننەتتىكى ياكى دوزاختىكى ئورنى بېكىتىلىپ بولۇنغان، ئۇنىڭ بەختلىك ياكى بەد بەخت بولۇشىمۇ پۈتۈلۈپ بولۇنغان» دېدى. ئارىمىزدىن بىر كىشى: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنداقتا بىز پۈتۈلۈپ بولغان تەقدىرىمىزگە تايىنىپلا، ياخشى ئەمەل ئىبادەتلەرنى قىلمىساقمۇ بولمامدۇ؟ بىزدىن بەختكە ئېرىشىدۇ، دەپ پۈتۈلگەنلەر بەرىبىر "بەختلىك" بەختسىز دەپ پۈتۈلگەنلەر بەرىبىر "بەختسىز" بولىدىكەنغۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «بەختلىك دەپ پۈتۈلگەنلەر بەختلىك بولىدىغانلارنىڭ ئەمەلىنى، بەد بەخت دەپ پۈتۈلگەنلەر بەد بەختلەرنىڭ ئەمەلىنى قىلىشقا مۇيەسسەر قىلىندۇ، دەپ ئاندىن اللە تائالانىڭ: ﴿(پۈل - مېلىنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان، (كەلىمە تەۋھىدنى) تەستىق قىلغان ئادەمگە كەلسەك، ئۇنىڭغا بىز ياخشى يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز. بېخىللىق قىلىپ (اللەنىڭ ساۋابىدىن) ئۆزىنى بىھاجەت ھېسابلىغان، كەلىمە تەۋھىدنى ئىنكار قىلغان ئادەمگە كەلسەك، بىز ئۇنىڭغا يامان يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز﴾ دېگەن ئايىتىنى ئوقۇدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىزنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىمىز تەقدىرده پۈتۈلۈپ بولۇنغان ئىشمۇ ياكى يېڭىدىن بولۇنىدىغان ئىشمۇ؟ دەپ سورىسام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «(سەن قىلىۋاتقان ئىشلار) ساڭا پۈتۈلۈپ بولغان ئىشتۇر. ئى خەتتابنىڭ ئوغلى! ئەمەل - ئىبادەت قىلغىن. چۈنكى، ھەركىم ئۆزىگە تەقدىر قىلىنغان ئەمەللەرنى قىلىشقا مەيەسسەر قىلىنىدۇ. بەختلىكلەر بەختلىك بولۇشنىڭ ئىش - ئەمەللىرىنى، بەد بەختلەر بەتبەخت بولۇشنىڭ ئىش ئەمەللىرىنى قىلىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىر جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىز تەقدىرده پۈتۈلۈپ بولغان ئىشنى قىلامدۇق ياكى تېخى پۈتۈلمىگەن ئىشنمۇ؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «پۈتۈلۈپ بولغان ئىشنى» دەپ جاۋاب بەردى. بۇنى ئاڭلىغان سۇراقە: ئۇنداقتا نېمىشقا ئەمەل ئىبادەت قىلىمىز؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ھەر بىر كىشى پەقەت ئۆزىگە پۈتۈلگەن ئەمەللەرنى قىلىشقىلا مۇيەسسەر قىلىنىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىبنى جەرىر ئامىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككىدىكى ۋاقىتتا مۇسۇلمان بولغان ئاجىز بىچارە قۇللارنى سېتىۋېلىپ ئازاد قىلاتتى ۋە ئىسلامغا كىرگەن ياشانغان ئاياللارنى ئازاد قىلۇېتەتتى. بىر كۈنى دادىسى ئۇنىڭغا: ئى ئوغلۇم! قارىسام سەن پەقەت ئاجىز - بىچارىلەرنىلا ئازاد قىلۇاتىسەن. ئەگەر سەن كۈچلۈك - قاۋۇل كەلگەن كىشىلەرنى ئازاد قىلغان بولساڭ، ئۇلار ساڭا ياردەمدە بولۇپ سېنى قوغدىغان بولاتتى، دېدى. ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

www.munber.org

دادىسىغا: ئى دادا! مېنىڭ كۆزلىگەنىمنى پەقەت الله نىڭ ساۋابىغا ئېرىشىشتۇر، دېدى. ئائىلەمدىكىلەردىن بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە الله تائالانىڭ: ﴿**(يۇل - مېلىنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان، (كەلىمە تەۋھىدنى) تەستىق قىلغان ئادەمگە كەلسەك**﴾ دېگەن ئايەتلىرى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە چۈشكەنمىش.

﴿**ئۇ (دوزاختا) تاشلانغان چاغدا، ئۇنىڭ مېلى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ ئۆلگەن چاغدا، (ئۇنىڭ مېلى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ) دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئەبۇسالىھ ۋە ئىمام مالىك، زەيد ئىبنى ئەسلەمنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇ ئوتقا تاشلانغان چاغدا، (ئۇنىڭ مېلى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايدۇ) دېگەنلىكتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

* * * * * *

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

توغرا يولنى كۆرسىتىشكە شەك - شۇبھىسىز بىز مەسئۇلمىز[12]. دۇنيا ۋە ئاخىرەت شەك - شۇبھىسىز بىزنىڭ ئىلكىمىزدىدۇر[13]. سىلەرنى لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتتىن ئاگاھلاندۇردۇم[14]. ئۇنىڭغا پەقەت (ھەقنى) ئىنكار قىلغان، (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈگەن ئادەملا كىرىدۇ[15-16]. پاكلىنىش ئۈچۈن مال - مۈلكىنى (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭدىن (يەنى ئوتتىن) يىراق قىلىنىدۇ[17-18]. ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقى بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقى ئۈچۈندۇر[19-20]. ئۇ (يەنى ئېھسان قىلغۇچى ئادەم) (پەرۋەردىگارىنىڭ بەرگەن مۇكاپاتىدىن) چوقۇم رازى بولىدۇ[21].

ھىدايەت تېپىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلارنىڭ الله تائالانىڭ ئىلكىدە ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**توغرا يولنى كۆرسىتىشكە شەك - شۇبھىسىز بىز مەسئۇلمىز**﴾ قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ھالال - ھارامنى بىز بايان قىلىپ بېرىمىز دېگەنلىكتۇر، دېدى. باشقىلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: كىمكى ھىدايەت يولىغا ماڭسا، الله تائالا ئۇنى رازىلىقىغا ئېرىشتۈرگۈچىدۇر دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى الله تائالانىڭ: ﴿توغرا يول كۆرسىتىشنى الله ئۆز ئۈستىگە ئالغان﴾[1] دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىگە ئوخشاش چۈشەندى. بۇلارنىڭ بۇ رىۋايىتىنى ئىبنى جەرىر بايان قىلدى.

﴿**دۇنيا ۋە ئاخىرەت شەك - شۇبھىسىز بىزنىڭ ئىلكىمىزدىدۇر**﴾ يەنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئىلكىمىزدىدۇر. ئۇنىڭدىكى ئىشلارنى مەن بىر تەرەپ قىلىمەن.

﴿**سىلەرنى لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتتىن ئاگاھلاندۇردۇم**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: يېنىپ تۇرغان ئوتتىن (ئاگاھلاندۇردۇم) دېگەنلىكتۇر، دېدى.

ئىمام ئەھمەد سىماك ئىبنى ھەربتىن نوئمان ئىبنى بەشىرنىڭ خوتبە سۆزلەۋاتقىنىدا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ خوتبە سۆزلىۋاتقىنىدا: «مەن سىلەرنى

[1] سۈرە نەھل 9 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

جەھەننەمدىن ئاگاھلاندۇردۇم » دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم. (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ سۆزنى) ھەتتا بۇ يەردىن بازاردىكىلەر ئاڭلىغىدەك دەرىجىدە يۇقىرى ئاۋاز بىلەن دېگەن ئىدى ۋە ھەتتا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ تونى ئوشقىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئىسھاقتىن نوئمانىنىڭ خوتبە سۆزلەۋاتقىنىنى مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: « دوزاخ ئەھلىدىن ئازابى ئەڭ يەڭگىل بولغان كىشى، پۇتلىرىغا ئوتتىن بولغان ئىياق كىيگۈزۈلگەن، ئۇ ئوتنىڭ تەسىرىدە مېڭىسى (قازان قاينىغاندەك) قاينايدىغان كىشىدۇر » دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم ئەبۇئىسھاقتىن نوئمان ئىبنى بەشىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: « دوزاخ ئەھلىدىن ئازابى ئەڭ يەڭگىل بولغان كىشى بولسا، پۇتلىرىغا ئوتتىن بولغان ئىياق كىيگۈزۈلگەن، ئۇ ئوتنىڭ تەسىرىدە مېڭىسى (قازان قاينىغاندەك) قاينايدىغان كىشىدۇر. ئۇ كىشى ئۆزىدىنمۇ قاتتىق ئازابلىنىدىغان كىشى يوق، دەپ ئويلايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ئازابى ئەڭ يەڭگىل ئازابتۇر » دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم، دېدى.

﴿**ئۇنىڭغا پەقەت (ھەقنى) ئىنكار قىلغان، (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈگەن ئادەملا كىرىدۇ**﴾ يەنى لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا دىلىدا (ھەقنى) ئىنكار قىلغان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلماي بويۇنتاۋلىق قىلغان ئەڭ بەتبەخت كىشىلەرلا كىرىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: « مېنىڭ ئۈممەتلىرىم ئىچىدە بويۇنتاۋلىق قىلغانلاردىن باشقا ھەممە كىشى قىيامەت كۈنى جەننەتكە كىرىدۇ » دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بويۇنتاۋلىق قىلغانلار كىملەر؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: « كىمكى، ماڭا ئىتائەت قىلسا، جەننەتكە كىرىدۇ. كىمكى ماڭا ئاسىيلىق قىلسا، بويۇنتاۋلىق قىلغان بولىدۇ » دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**پاكلىنىش ئۈچۈن مال - مۈلكىنى (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭدىن (يەنى ئوتتىن) يىراق قىلىنىدۇ**﴾ يەنى مالىنىڭ ئۆزىنى، مال - دۇنياسىنى ۋە اللە بەرگەن دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىكىنى پاكلاش ئۈچۈن اللە نىڭ يولىدا سەرپ قىلغان تەقۋا، پاك كىشىلا دوزاختىن يىراق قىلىنىدۇ.

﴿**ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقى بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى يانداۋرۇش ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقى ئۈچۈندۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭ پۇل - مال سەرپ قىلىشى ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغان بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بولماستىن بەلكى، ئاخىرەتتە جەننەتنىڭ باغۇ - بوستانلىرىغا ئېرىشىپ، اللە نىڭ جامالىنى كۆرۈشنى ئۇمىد قىلغانلىقى ئۈچۈن بولغان.

﴿**ئۇ (يەنى ئېھسان قىلغۇچى ئادەم) (پەرۋەردىگارىنىڭ بەرگەن مۇكاپاتىدىن) چوقۇم رازى بولىدۇ**﴾ يەنى بۇنداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان كىشىلەر (اللە تائالانىڭ بەرگەن مۇكاپاتلىرىدىن) چوقۇم رازى بولىدۇ.

بۇ ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى ۋە ئەبۇبەكرنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

نۇرغۇنلىغان تەپسىرشۇناسلار: بۇ ئايەت ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە نازىل بولغان دېگەن. ھەتتا ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ بايان قىلىشىچە: بارلىق ئالىملار بۇ ئايەت ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە نازىل بولغان دېگەن پىكىرە بىرلىككە كەلگەن. ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ئايەتنىڭ

www.munber.org

مەزمۇنى ئىچىگە كىرىدىغانلىقىدا شەك يوق. چۈنكى، ئۇ بۇ ئايەت ئومۇمىي جەھەتتىن ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇممەتنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى كىشىدۇر. الله تائالانىڭ: ﴿**پاكلىنىش ئۈچۈن مال - مۈلكىنى (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدىغان ئادەم ئۇنىڭدىن (يەنى ئوتتىن) يىراق قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقى بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى يانداۋرۇش ئۈچۈن ئەمەس**﴾ دېگەن ئايەتلىرى بولسا مەناسى ھەممە كىشىگە ئومۇمىي بولغان ئايەتلەردىندۇر. ئەبۇبەكرىنىڭ بۇ ئايەتنىڭ ئىچىگە كىرىشى ئۇنىڭ مۇشۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشتا ھەممىنىڭ ئالدى بولغانلىقى، پەيغەمبەرنىڭ بارلىق سۆزلىرىگە ئىشەنگەن، تەستىقلىغان، تەقۋالىق قىلغان، بارلىق مال - مۈلكىنى الله يولىدا سەرپ قىلغان ۋە پەيغەمبەرگە يار - يۆلەكتە بولۇش ئۈچۈن ھېچنېمىسىنى ئايىمىغان، الله يولىدا ساناقسىز مال - دۇنيا سەرپ قىلغان، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشتا ئۇلارنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياخشىلىقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى الله رازىلىقى ئۈچۈن مەيلى باي، مەيلى كەمبەغەل، مەيلى موھتاج بولسۇن، ھەممىگە ياخشىلىق يەتكۈزگەن زات بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇ سەۋەبتىن سەقىف قەبىلىسىنىڭ كاتتىسى بولغان ئۇرۋە ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھۇدەيبىيە سۇلھىسى تۈزۈلگەن كۈنى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا قاتتىق سۆز قىلغاندا، ئۇ: سېنىڭ ماڭا بۇرۇن قىلغان ياخشىلىقىڭ بولمىغىندا ساڭا ئەلۋەتتە گەپ ياندۇرغان بولاتتىم، دېگەن. ئەبۇبەكرىنىڭ قەبىلىلەرنىڭ كاتتىلىرىغا قىلغان ياخشىلىقلىرى شۇنچىلىك دەرىجىدە بولسا، ئادەتتىكى كىشىلەرگە قىلغان ياخشىلىقى قانچىلىك كۆپتۇر - ھە! شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿**پەقەت ئۈلۈغ پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقى ئۈچۈندۇر. ئۇ (يەنى ئېھسان قىلغۇچى ئادەم) (پەرۋەردىگارىنىڭ بەرگەن مۇكاپاتىدىن) چوقۇم رازى بولىدۇ**﴾.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كىمكى الله يولىدا بىرجۈپ نەرسە سەرپ قىلسا، جەننەتنىڭ مۇلازىملىرى: ئى الله نىڭ بەندىسى! بۇ (جەننەت) ياخشىدۇر دەپ چاقىرىدۇ» دېگەندە، ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنىڭ بىرەرسىدىن چاقىرىلىش مۇھىم ئەمەس. ئۇ جەننەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن چاقىرىلىدىغان كىشىمۇ بارمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ھەئە، شۇنداق، مەن سېنىڭ شۇلاردىن بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن لەيل سۈرىسىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە زۇھا | 11 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَٱلضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَلَلْأَخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ ٱلْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

چاشگاھ ۋاقتى بىلەن قەسەمكى[1]. قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى[2]. (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ سېنى تاشلۇۋەتكىنىمۇ يوق، يامان كۆرۈپ قالغىنىمۇ يوق[3]. ساڭا ئاخىرەت ئەلۋەتتە دۇنيادىن ياخشىدۇر[4]. پەرۋەردىگارىڭ ساڭا (ئاخىرەتتە ساۋاب، ھۆرمەت ۋە شاپائەت قاتارلىقلارنى) ئاتا قىلىدۇ، سەن مەمنۇن بولىسەن[5]. ئۇ سېنى يېتىم بىلىپ پاناھ بەرمىدىمۇ؟[6]. قايمۇقتان بىلىپ ھىدايەت قىلمىدىمۇ؟[7]. سېنى يوقسۇز بىلىپ (كىشىلەردىن) بىھاجەت قىلمىدىمۇ؟[8]. يېتىمنى خارلىما[9]. سائىلغا قوپاللىق قىلما[10]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ساڭا بەرگەن) نېمەتنى (كىشىلەرگە) سۆزلەپ بەرگىن (چۈنكى نېمەتنى سۆزلەپ بەرگەنلىك نېمەتكە شۈكۈر قىلغانلىق بولىدۇ)[11].

زۇھا سۈرىسىنىڭ نازىل بولۇشىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاغرىپ قېلىپ بىر ياكى ئىككى كېچە نامازغا تۇرالمىدى. بىر ئايال كېلىپ: ئى مۇھەممەد! سېنىڭ شەيتىنىڭ سېنى تاشلۇۋەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ﴿**چاشگاھ ۋاقتى بىلەن قەسەمكى، قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى. (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ سېنى تاشلۇۋەتكىنىمۇ يوق، يامان كۆرۈپ قالغىنىمۇ يوق**﴾ دېگەن ئايەتلەرنى چۈشۈردى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان. يەنە بىر رىۋايەتتە جۇندۇب مۇنداق دېگەن: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بىر مەزگىل كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇشرىكلار: مۇھەممەدنىڭ

www.munber.org

پەرۋەردىگارى مۇھەممەدنى تاشلۇۋېتىپتۇ، دېيىشتى. دەل شۇ چاغدا الله تائالا پەيغەمبىرىگە: ﴿**چاشگاھ ۋاقتى بىلەن قەسەمكى. قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ سېنى تاشلۇۋەتكىنىمۇ يوق، ياماں كۆرۈپ قالغىنىمۇ يوق**﴾ دېگەن ئايەتلىرىنى چۈشۈردى.

ئەۋقىي ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قۇرئاننىڭ چۈشۈشى باشلىنىپ بولغاندىن كېيىن، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بىر قانچە كۈن ۋەھيي ئېلىپ چۈشمىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇشرىكلار: مۇھەممەدنى پەرۋەردىگارى تاشلۇۋېتىپتۇ، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ﴿**(ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ سېنى تاشلۇۋەتكىنىمۇ يوق، ياماں كۆرۈپ قالغىنىمۇ يوق**﴾ دېگەن ئايەتلىرىنى چۈشۈردى.

﴿**چاشگاھ ۋاقتى بىلەن قەسەمكى**﴾ يەنى بۇ الله تائالانىڭ تاڭ يورۇغان ۋاقىت ۋە ئۇنىڭدىكى يورۇقلۇق بىلەن قىلغان قەسىمىدۇر.

﴿**قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى**﴾ مۇجاھىد، قەتادە، زەھھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: تىنىچ قاراڭغۇلۇقى بىلەن ئەتراپنى قاپلىغان ۋاقىتتىكى كېچە بىلەن قەسەمكى دېگەنلىكتۇر، دېدى. مانا بۇ، بۇنى ياراتقۇچىنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئوچۇق دەلىلدۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿الله سۇبھىنى (قاراڭغۇدىن) يېرىپ چىقارغۇچىدۇر (يەنى تاڭنى يورۇتقۇچىدۇر)، الله كېچىنى (سىلەر ئۈچۈن) ئىستىراھەت قىلىپ ياراتتى، (سىلەرنىڭ) ۋاقىت ھېسابلىشىڭلار ئۈچۈن قۇياش بىلەن ئاينى ياراتتى﴾[1].

﴿**(ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ سېنى تاشلۇۋەتكىنىمۇ يوق. ياماں كۆرۈپ قالغىنىمۇ يوق**﴾.

ئاخىرەتنىڭ دۇنيادىن ياخشى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ساڭا ئاخىرەت ئەلۋەتتە دۇنيادىن ياخشىدۇر**﴾ يەنى ساڭا ئاخىرەت بۇ دۇنياغا قارىغاندا ياخشىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇنيانى ياخشى كۆرمەيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى "مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى" دېگەن كىتابتىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ۋاقتىنچە دۇنيادا قېلىپ كېيىن جەننەتكە بېرىش بىلەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا ئۇ دۇنياغا، بېرىش ئىختىيارلىقىنى بەرگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ دۇنيادا قېلىشنىڭ ئورنىغا الله تائالانىڭ دەرگاھىغا قايتىشنى تاللىۋالغان.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بورا ئۈستىدە ياتقان ئىدى. بورا ئۇنىڭ مۇبارەك بەدىنىگە پېتىپ ئىز چىقىرىپ قويدى. ئۇ ئويغانغاندىن كېيىن مەن ئۇنىڭ بەدىنىنى سىلاپ قويدۇم ۋە ئۇنىڭغا: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز بۇ بورىنىڭ ئۈستىگە بىرەر نەرسە سېلىپ بەرگەن بولساق، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن دۇنيانى نېمىمۇ قىلاي، مەن بىلەن دۇنيانىڭ مىسالى سەپەر ئۈستىدىكى بىر ئادەمنىڭ يول ئۈستىدى دەرەخنىڭ سايىسىدا بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۇ يەرنى تاشلاپ قويۇپ يولغا راۋان بولغان ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

---

[1] سۈرە ئەنئام 96 - ئايەت.

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئاخىرەتتىكى ناھايىتى كۆپ نېمەتلەرنىڭ كۆتۈۋالىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**پەرۋەردىگارىڭ ساڭا (ئاخىرەتتە ساۋاب، ھۆرمەت ۋە شاپائەت قاتارلىقلارنى) ئاتا قىلىدۇ، سەن مەمنۇن بولىسەن**﴾ يەنى الله تائالا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا شۇنداق نەرسىلەرنى بېرىدۇركى ھەتتا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام الله تائالانىڭ ئۇنىڭغا ئۇممىتى ھەققىدە بەرگەن ۋە ئۇنىڭغا تەييارلىغان مەرھەمەتلەردىن ناھايىتى رازى بولۇپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قىيامەت كۈنىدە بېرىلىدىغان نېمەتلەر قاتاردا قىرغاقلىرى ئىچى كاۋاك مەرۋايىتتىن، لېيى ئېسىل ئىپاردىن قىلىنغان كەۋسەر ئىسىملىك بىر كۆل باردۇر.

ئىمام ئەۋزائى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۆزىدىن كېيىنكى ئۇممىتىگە بېرىلىدىغان بايلىقلار بىرمۇ بىر كۆرسىتىلگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇنىڭدىن خۇرسەن بولۇپ كەتتى. ئاندىن الله تائالا: ﴿**پەرۋەردىگارىڭ ساڭا (ئاخىرەتتە ساۋاب، ھۆرمەت ۋە شاپائەت قاتارلىقلارنى) ئاتا قىلىدۇ، سەن مەمنۇن بولىسەن**﴾ دېگەن ئايەتنى چۈشۈردى. الله تائالا ئاخىرەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەر بىرىدە يېتەرلىك ئاياللىرى ۋە خىزمەتچىلىرى بولغان مىليونلاپ قەسىر ئاتا قىلىدۇ. بۇ ئەسەرنى ئىبنى جەرىر ۋە ئىبنى ئەبۇھاتەملەر رىۋايەت قىلدى.

الله تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن بەزى نېمەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن نېمەتلىرىنى بىر - بىرلەپ ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ سېنى يېتىم بىلىپ پاناھ بەرمىدىمۇ؟**﴾

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئانىسىنىڭ قورسىقىدىكى، چېغىدا ئۇنىڭ ئاتىسى ئابدۇللاھ ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئانىسى ۋەھەبنىڭ قىزى بولغان ئامىنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئالتە ياشقا كىرگەندە ۋاپات بولىدۇ. ئانىسىدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى بوۋىسى ئابدۇلمۇتەللىب ئۆز ھامىيلىقىغا ئالىدۇ. ئىككى يىلدىن كېيىن يەنى ئۇ سەككىز ياشقا كىرگەندە بوۋىسى ۋاپات بولۇپ كېتىپ، ئۇنى ئۇنىڭ تاغىسى ئەبۇتالىب ئۆز ھامىيلىقىغا ۋە پەرۋىشىگە ئېلىپ ئۇنىڭغا ياخشى قارايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام 40 ياشقا كىرگەندە، الله تائالا ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىكنى بېرىدۇ. ئۇ بۇ مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئادا قىلىش يولىدا مۇشرىكلارنىڭ كۆپلەپ ئەزىيەت بېرىشىگە ئۇچرىغاندا تاغىسى گەرچە مۇسۇلمان بولمىغان بولسىمۇ، ئۇنى ھەر تەرەپتىن قوللاپ، قوغداپ تاكى ھىجرەتتىن سەل بۇرۇن ۋاپات تاپقانغا قەدەر ئۇنى ھىمايە قىلىپ تۇرىدۇ. ئۆزى مۇسۇلمان بولمىسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مۇشرىكلارنىڭ ئەزىيەتلىرىدىن قوغداش الله نىڭ شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانلىقىدىندۇر. تاغىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تېخىمۇ بەك ئەزىيەت بېرىشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ئۇنى ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرىدىن بولغان ئەنسارلارنىڭ يۇرتى مەدىنىگە ھىجرەت قىلغۇزۇپ ئېلىپ كېتىدۇ. ئۇ مەدىنىگە بارغاندىن كېيىن ئۇلار ئۇنى ئۆز ھىمايىسىگە ئېلىپ قوغدايدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىللە غازاتلارنى قىلىدۇ. الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن! بۇلارنىڭ ھەممىسى الله تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆز ھىمايىسىگە ئالغانلىقىدىن بولغاندۇر.

www.munber.org

﴿**قايمۇقتان بىلىپ ھدايەت قىلمىدىمۇ؟**﴾ الله تائالانىڭ بۇ ئايىتىنىڭ مەنىسى تۆۋەندىكى ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشايدۇ. ﴿شۇنىڭدەك (يەنى باشقا پەيغەمبەرلەرگە ۋەھيى قىلغاندەك) ئەمرىمىز بويىچە ساڭا قۇرئاننى ۋەھيى قىلدۇق، سەن (ۋەھيىدىن ئىلگىرى) قۇرئاننىڭ ۋە ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ، لېكىن بىز قۇرئاننى بىر نۇر قىلدۇقكى، ئۇنىڭ بىلەن بەندىلىرىمىزدىن خالىغان كىشىلەرنى ھدايەت قىلىمىز﴾[1].

﴿**سېنى يوقسۇز بىلىپ (كىشىلەردىن) بىھاجەت قىلمىدىمۇ؟**﴾ يەنى سەن بالىلىرىڭ بار، نامرات بىر ئىنسان ئىدىڭ، الله سېنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمگە موھتاج قىلمىدى. الله پەيغەمبىرىگە سەۋرچان پېقىرنىڭ مەرتىۋىسى بىلەن شۈكۈر قىلغۇچى باينىڭ مەرتىۋىسىنى بەردى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بايلىق دېگەن مال ـ دۇنيانىڭ كۆپ بولغانلىقىدا ئەمەس. بەلكى، كۆڭۈلنىڭ توق بولغانلىقىدا».

ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۇسۇلمان بولۇپ ئېھتىياجىغا چۈشلۈق رىزق بېرىلگەن، ھەم رىزقىغا قانائەت قىلىش ئاتا قىلىنغان كىشى نىجات تاپقان كىشىدۇر».

بۇ نېمەتلەرنىڭ قەدرىگە قانداق يېتىش توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يېتىمنى خارلىما**﴾ يەنى سەن يېتىم قالغىنىڭدا الله سېنى خار قىلماي ساڭا ھامىيلىق ئاتا قىلغىنىدەك سەنمۇ يېتىمنى خارلىما، سىلكىمە، دىلىغا ئازار بەرمە. ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىپ مېھرى ـ شەپقەت كۆرسەتكىن. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سەن يېتىمگە مېھرىبان ئاتىدەك بولغىن، دېگەنلىكتۇر دېدى.

﴿**سائىلغا قوپاللىق قىلما**﴾ يەنى سەن ئىمان ۋە قۇرئان دېگەنلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان چاغدا الله ساڭا ئىمان بىلەن قۇرئاننى ئاتا قىلغىنىدەك، سەندىن ئۆزى بىلمىگەن نەرسىنى بىلۈۋىلىش ئۈچۈن سوربۇغۇچىغا قوپاللىق قىلما، دۈشكەللىمە. ئىبنى ئىسھاق بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سەن الله نىڭ بەندىلىرىگە زومىگەر، ھاكاۋۇر، ئېغىزى بېزەپ ۋە مۇئامىلىدە قوپال بولۇپ ئازار بەرمە دېگەنلىكتۇر، دېدى. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: مىسكىن، بىچارىنى يۇمشاقلىق ۋە چىرايلىقچە قايتۇرغىن، دېگەنلىكتۇر دېدى.

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ساڭا بەرگەن) نېمىتىنى (كىشىلەرگە) سۆزلەپ بەرگىن (چۈنكى نېمەتنى سۆزلەپ بەرگەنلىك نېمەتكە شۈكۈر قىلغانلىق بولىدۇ)**﴾ يەنى سەن نامرات، بالا ـ چاقىلىق چېغىڭدا، الله نىڭ سېنى باي قىلغانلىقىدىن ئىبارەت نېمەتلىرىنى سۆزلىگىن.

ئىمام ئەبۇداۋۇد ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى نېمەت بېرىلىپ سىنالغان بولسا، ئۇ نېمەتنى سۆزلىسە شۈكۈر قىلغان بولىدۇ، سۆزلىمەي ئىچىدە يوشۇرسا، ئۇ نېمەتتىن تانغان بولىدۇ» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇدلا رىۋايەت قىلغان.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە زۇھانىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

---

[1] سۈرە شۇرا 52 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئىنشىراھ | 8 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۝١ وَوَضَعۡنَا عَنكَ وِزۡرَكَ ۝٢ ٱلَّذِيٓ أَنقَضَ ظَهۡرَكَ ۝٣ وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ۝٤ فَإِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۝٥ إِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرٗا ۝٦ فَإِذَا فَرَغۡتَ فَٱنصَبۡ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرۡغَب ۝٨

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

(ئى مۇھەممەد!) سېنىڭ كۆكسۈڭنى (ھىدايەت، ھېكمەت ۋە قۇرئاننىڭ نۇرى بىلەن) كەڭ قىلمىدۇقمۇ؟[1]. سېنىڭ بېلىڭنى ئېغىر يۈكنى ئۈستۈڭدىن ئېلىپ تاشلىدۇق[3.2]. سېنىڭ شۆھرىتىڭنى ئۈستۈن قىلدۇق[4]. ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈلنىڭ بىلەن بىر ئاسانلىق بار[5]. ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈلنىڭ بىلەن بىر ئاسانلىق بار[6]. (ئى مۇھەممەد! دەۋەتتىن) بوشىغان چېغىڭدا (اللەغا) ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن[7]. پەرۋەردىگارىڭغا يۈزلەنگىن[8].

كۆڭۈلنى كېڭەيتىپ نۇرلاندۇرۇشنىڭ مەنىسى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) سېنىڭ كۆكسۈڭنى (ھىدايەت، ھېكمەت ۋە قۇرئاننىڭ نۇرى بىلەن) كەڭ قىلمىدۇقمۇ؟**﴾ يەنى بىز قەلبىڭنى نۇرلاندۇرۇپ ئۇنى كەڭرى، ئازادە، يورۇق قىلدۇق. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿الله كىمنى ھىدايەت قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ كۆكسىنى ئىسلام ئۈچۈن ئاچىدۇ (يەنى ئۇنىڭ قەلبىنى ئىمانغا كېڭەيتىپ بېرىدۇ)﴾[1] الله ئۇنىڭ كۆڭلىنى كەڭ قىلغاندەك، ئۇنىڭ شەرىئىتىگىمۇ كەڭلىك، قولايلىق ۋە ئاسانلىق بەرگەن. ئۇنىڭدا ھېچبىر قىينىلىش، تەسلىك ۋە سقىنچىلىق يوقتۇر.

الله تائالانىڭ پەيغەمبىرىگە بەرگەن نېمەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**سېنىڭ بېلىڭنى ئېغىر يۈكنى ئۈستۈڭدىن ئېلىپ تاشلىدۇق**﴾ بۇ ئايەتتە بايان قىلىنغان ئېلىپ تاشلىۋېتىلغان ئېغىر يۈكتىن الله تائالانىڭ: ﴿اللەنىڭ سېنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىڭنى كەچۈرۈشى ئۈچۈن﴾[2] دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغان پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى بولۇپ كەچۈرۈلۈپ كەتكەن گۇناھلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنئام 125 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە فەتھ 2 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۆھرىتىنى كۆتۈرگەنلىك توغرىسىدا

﴿**سېنىڭ شۆھرىتىڭنى ئۈستۈن قىلدۇق**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: مەن تىلغا ئېلىنساملا، سەن مەن بىلەن بىللە تىلغا ئېلىنىسەن، يەنى "بىر الله دىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ پەيغەمبىرى ۋە ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن" دەپ تىلغا ئېلىنىسەن، دېگەنلىكتۇر دېدى. بۇ ھەقتە قەتادە: الله ئۇنىڭ شۆھرىتىنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە كۆتۈرگەن. شۇڭا ھەر قانداق بىر خۇتبە سۆزلىگۈچى ياكى شاھادەت كەلتۈرگۈچى ۋە ياكى نامازدا تۇرغۇچى: "بىر الله دىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد الله نىڭ پەيغەمبىرى ۋە ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن" دەپ گۇۋاھلىق ئېيتىپ تۇرۇپ سۆز قىلىدۇ، دېدى.

تەسلىكتىن كېيىن ئاسانلىقنىڭ بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا: ﴿**ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار**﴾ دېگەن ئايىتىدە بىر قېينىچىلىقنىڭ قېشىدا بىر ئاسانلىقنىڭ بولىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ ئاندىن شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ﴿**ئەلۋەتتە ھەر بىر مۇشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار**﴾ دېگەن ئايىتى بىلەن يەنە تەكىتلىدى.

بىكار قالغاندا زىكر بىلەن شۇغۇللىنىش توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد! دەۋەتتىن) بوشىغان چېغىڭدا (اللەغا) ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن. پەرۋەردىگارىڭغا يۈزلەنگىن**﴾ يەنى سەن دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن ۋە ئۇنىڭ مەشغۇلاتلىرىدىن بىكار بولساڭ ۋە ئالاقىڭنى ئۈزسەڭ پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىبادىتىگە يۈزلەنگىن، دىلىڭ دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن ئۈزۈلگەن ھالەتتە ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن تۇرغىن، نىيىتىڭنى ۋە رىغبىتىڭنى پەرۋەردىگارىڭغىلا خاس قىلغىن. ئادەم باشقا نەرسە بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرغاندا ئەمەل - ئىبادەت قىلىشقا تۇرماسلىقنى تۆۋەندىكى ھەدىسىلەرمۇ ئىپادىلەپ بېرىدۇ: ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «تاماق ھازىر بولۇپ قالغاندا ۋە تاھارەت قىستاپ قالغاندا نامازنى ئوقۇلمايدۇ».

ئىمام بۇخارى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «خۇپتەن نامىزى بىلەن كەچلىك تاماق بىر ۋاقىتتا كېلىپ قالسا، سىلەر ئالدى بىلەن تاماقنى يەڭلار».

مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: سەن دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن بىكار بولغاندا، نامازغا تۇرۇپ پەرۋەردىگارىڭغا يۈزلەنگىن، دېگەنلىكتۇر دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئىنشىراھنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە تىن	8 ئايەت

سۈرە تىننى سەپەردىكى نامازلاردا ئوقۇش توغرىسىدا

ئىمام مالىك بىلەن شۆئبە ئەدىيە ئىبنى سابىتتىن بەرا ئىبنى ئازاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەردىكى نامازنىڭ ئىككى رەكئىتىنىڭ بىرىدە سۈرە تىننى ئوقۇيتتى. مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن ئاۋازى ياكى قىرائىتى چىرايلىقراق بىر كىشىنى كۆرمىدىم. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ٱلْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِىٓ أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَٰهُ أَسْفَلَ سَٰفِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِٱلدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَحْكَمِ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئەنجۇر بىلەن ۋە زەيتۇن بىلەن قەسەمكى[1]. سىنا تېغى بىلەن قەسەمكى[2]. بۇ تىنچ شەھەر (يەنى مەككە مۇكەررەمە) بىلەن قەسەمكى[3]. بىز ئىنسانىنى شەك - شۈبھىسىز ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ياراتتۇق[4]. ئاندىن ئۇنى (چىرايلىق ياراتقانلىق نېمىتىمىزگە شۈكۈر قىلماي ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن) دوزاخقا قايتۇردۇق[5]. پەقەت ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا. بۇلارغا ئۈزۈلمەس ساۋاب بېرىلىدۇ[6]. (ئى ئىنسان!) بۇنىڭدىن كېيىن (يەنى روشەن دەللەلەر بايان قىلىنغاندىن كېيىن) يەنە نېمىشقا قىيامەتنى ئىنكار قىلىسەن؟[7]. اللە ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئەمەسمۇ؟[8]

تىن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن سۈزلەرنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**ئەنجۇر بىلەن ۋە زەيتۇن بىلەن قەسەمكى**﴾ ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ: "تىن" يەنى "ئەنجۇر" دېگەن سۆزدىن نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ جۇدى تېغى ئۈستىدىكى مەسجىدى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. مۇجاھىد: "تىن" دېگەن بۇ سۆزدىن ئەنجۇر مېۋىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

www.munber.org

كەئب ئەھبار، قەتادە، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلار: ئايەتتىكى "زەيتۇن" دېگەن سۆزدىن ئەقسا مەسجىدى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. مۇجاھىد ۋە ئىكرىمە: "زەيتۇن" دېگەن سۆزدىن دەل كىشىلەر سىقىپ يېغىنى چىقىرىۋاتقان زەيتۇن مېۋىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

﴿**سىنا تېغى بىلەن قەسەمكى**﴾ كەئب ئەھبار ۋە باشقىلار: بۇ، ئۇنىڭ ئۈستىدە الله تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا سۆز قىلغان تاغدۇر، دېدى.

﴿**بۇ تىنچ شەھەر (يەنى مەككە مۇكەررەمە) بىلەن قەسەمكى**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ھەسەن، ئىبراھىم نەخەئى، ئىبنى زەيد، كەئب ئەھبار قاتارلىقلار: بۇ شەھەردىن مەككە مۇكەررەمە كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. بۇئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولۇشىدا ئالىملار ئارىسىدا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوقتۇر.

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئۈچ ئورۇن بولسا، الله تائالا ھەر بىرىگە ئالاھىدە شەرىئەت ئەھكاملىرى بىلەن بىردىن پەيغەمبەر ئەۋەتكەن ئورۇنلاردۇر. (ئۇ ئورۇنلارنىڭ بىرىنچىسى: ئەنجۇر بىلەن زەيتۇن ماكانى بولغان ئەقسا مەسجىدىنىڭ يۇرتى بولۇپ، الله تائالا بۇ يەرگە ئىسا ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. ئىككىنچىسى: سىنا يېرىم ئاربلىدىكى تۇر تېغى بولۇپ، بۇ تاغدا الله تائالا ئىمرانىنىڭ ئوغلى مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن سۆزلەشكەن (يەنى الله تائالا ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىكنى شۇ تاغدا بەرگەن). ئۈچىنچىسى: مەككە بولۇپ، ئۇ، كىمكى ئۇنىڭغا كىرسىلا ئامان بولىدىغان ئامانلىق يۇرتىدۇر. الله تائالا بۇ يەرگە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن.

ئىنسان ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە يارىتىلغان تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ دوزاخقا تاشلىنىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**بىز ئىنساننى شەك - شۇبھىسىز ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ياراتتۇق**﴾ مانا بۇ (الله تائالا يۇقىرىدىكى نەرسىلەر بىلەن) قەسەم قىلىپ ئىسپاتلىماقچى بولغان مەزمۇندۇر. الله تائالا ئىنسانىنىڭ ئەزالىرىنى جايىدا، قامىتىنى تۇز قىلىپ ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ياراتتى.

﴿**ئاندىن ئۇنى (چىرايلىق ياراتقانلىق نېمىتىمىزگە شۈكۈر قىلماي ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن) دوزاخقا قايتۇردۇق**﴾ مۇجاھىد، ئەبۇ ئالىيە، ھەسەن، ئىبنى زەيد ۋە باشقىلار: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ئۇنى دوزاخ ئوتىغا قايتۇردۇق دېگەنلىكتۇر، دېدى. ئىنسان شۇنداق چىرايلىق شەكىلدە يارىتىلغاندىن كېيىن الله تائالاغا ئىشەنمەي، پەيغەمبەرلەرگە ئەگەشمەي، ئاسىيلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاقىۋىتى دوزاخقا كىرىش بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**پەقەت ئىمان ئېيتقان ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار، بۇنىڭدىن مۇستەسنا**﴾

بەزى ئالىملار الله تائالانىڭ ﴿**ئاندىن ئۇنى (چىرايلىق ياراتقانلىق نېمىتىمىزگە شۈكۈر قىلماي ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن) دوزاخقا قايتۇردۇق**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: ئاندىن ئۇنى قېرىلىق ھالىتىگە قايتۇردۇق دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ ھەقتە ئىبنى ئابباس ۋە ئىكرىمىلەرنىڭمۇ شۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندى. ھەتتا ئىكرىمە مۇنداق دېدى: كىمكى قۇرئاننى يادا ئالسا، ئۇ قاتتىق خارلىققا قالمىغان قېرىلىققا قايتۇرۇلمايدۇ. بۇ قاراشنى ئىبنى جەرىر توغرا دەپ تاللىدى.

ناۋادا بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇشۇنداق بولمىغان بولسا ﴿**پەقەت ئىمان ئېيتقان ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار، بۇنىڭدىن مۇستەسنا**﴾ دەپ ئۇلارنىڭ ئىچىدىن مۇئمىنلەرنى ئايرىپ چىقىرۇۋېلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. چۈنكى، بەزى مۇئمىنلەرگىمۇ قېرىلىق يېتىدۇ. شۇڭا بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلمىغىنى بىز

www.munber.org

دەسلەپتە بايان قىلغان مەنىلەردۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى خۇددى الله تائالانىڭ: ﴿زامان بىلەن قەسەمكى. ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، بىر ـ بىرىگە ھەقنى تەۋسىيە قىلىشقان، بىر ـ بىرىگە سەۋرىنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدىدۇر﴾[1] دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىگە ئوخشاشتۇر.

﴿**بۇلارغا ئۇزۇلمەس ساۋاب بېرىلىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارغا مەڭگۈ ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ئەجىر ۋە ساۋاب بار.

﴿**(ئى ئىنسان!) بۇنىڭدىن كېيىن (يەنى روشەن دەلىللەر بايان قىلىنغاندىن كېيىن) يەنە نېمىشقا قىيامەتنى ئىنكار قىلىسەن؟**﴾ يەنى ئى ئادەم بالىسى! سەن نېمە ئۈچۈن قىيامەت كۈندىن تانىسەن؟ سەن الله تائالانىڭ يوق يەردىن بار قىلغانلىقىنى، باشتا بارلىققا كەلتۈرگۈچى بولغان الله تائالانىڭ قايتا تىرىلدۈرۈشكىمۇ ئەلۋەتتە قادىر ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئىنىق بىلىسەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە سەۋەپتىن ئۆلگەندىن كېيىنكى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلىسەن؟

﴿**الله ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئەمەسمۇ؟**﴾ يەنى الله تائالا ھېچكىمگە زۇلۇم قىلمايدىغان ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئەمەسمۇ؟ قىيامەتنى بەرپا قىلىپ دۇنيادا زۇلۇم قىلغانلاردىن زۇلۇم قىلىنغۇچىلارنىڭ ھەققىنى ئېلىپ بېرىش ئۈنىڭ ئادالەتكارلىقىدىندۇر. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دەپ بايان قىلىندى: سىلەر سۈرە تىننى ئوقۇپ ئۈنىڭ ئاخىرىدىكى: ﴿**الله ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئەمەسمۇ؟**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇساڭلار: شۇنداق (يەنى الله تائالا ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى) مەن بۇنىڭغا گۇۋاھلىق بەرگۈچىدۇرمەن، دەڭلار.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە تىننىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

[1] سۈرە ئەسر 1 ــ 3 ـ ئايەتكىچە.

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئەلەق | 19 ئايەت

بۇ ئەڭ دەسلەپتە چۈشكەن سۈرىدۇر

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ۝١ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ۝٣ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن[1]. ئۇ ئىنساننى لەختە قاندىن ياراتتى[2]. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر[3]. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى[4]. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى[5]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ باشلىنىشى ۋە ئەڭ دەسلەپتە چۈشكەن ئايەتلەر توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: دەسلەپكى مەزگىللەردە ۋەھيي پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۇ ئۇخلىغاندا راست چۈش كۆرۈش بىلەن باشلانغان ئىدى. ئۇ چۈش كۆرسە، كۆرگەن چۈشى تاڭنىڭ يورۇقىدەك ئېنىق (ئالدىغا) كېلەتتى. كېيىن ئۇ خالى ماكانىنى خالايدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام تاكى ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسى بېرىلگەنگە قەدەر ئۆزۈقلۇق ئېلىۋېلىپ، ھىرا غارىغا بېرىپ، ئۇ يەردە بىر نەچچە كۈن ئىبادەت قىلىپ، خەدىچەنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىدىغان. (ئۇنىڭ يېنىدا بىر نەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن) يەنە ئۆزۈقلۇق ئېلىپ، ئۇ غارغا قايتىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى ئۇ غاردىكى چېغىدا تۇيۇقسىزلا پەرىشتە ۋەھيي ئېلىپ چۈشۈپ ئۇنىڭغا: "ئوقۇغىن" دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئەھۋالنى تەسۋىرلەپ: «مەن ئوقۇيالادىغان كىشى ئەمەسمەن» دېدىم. شۇنداق دېيىشىمگە ئۇ مېنى تۇتۇپ قاتتىق بىر سىقىپ قويۇۋەتتى - دە، ماڭا يەنە: "ئوقۇ" دېدى. مەن: «ئوقۇيالادىغان كىشى ئەمەسمەن» دېدىم. شۇنداق دېيىشىمگە ئۇ مېنى يەنە بىر قېتىم سىقىپ بولۇپ قويۇپ بەرگەندىن كېيىن، مېنى ﴿**ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن. ئۇ ئىنساننى لەختە قاندىن ياراتتى. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى**﴾

www.munber.org

دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇشقا بۇيرىدى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قورقۇنلۇقىدىن تىترىگەن ھالدا خەدىچەنىڭ قېشىغا قايتىپ كېلىپ: «مېنى يوگەپ قويۇڭلار، مېنى يوگەپ قۇيۇڭلار» دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام يوگەپ قويۇلدى. بىر ھازا ئۆتۈپ قورقۇنچى تۈگىگەندىن كېيىن، ئۇ «ئى خەدىچەگە! ماڭا نېمە بولدى» دەپ خەدىچىگە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ: «ھەقىقەتەن مەن ئۆزۈمدىن ئەنسىرەپ قالدىم» دېدى. خەدىچە ئۇنىڭغا: ھەرگىز ئۇنداق دېمە بەلكى، بۇ ئىشتىن خۇش - بىشارەت ئالغىن. اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، اللە سېنى ھەرگىز رەسۋا قىلمايدۇ. چۈنكى، سەن ئۇرۇق تۇغقانلارغا ياخشىلىق قىلىسەن، راست سۆزلەيسەن، قېينىچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىسەن. مېھمانىنى ياخشى كۈتىسەن. بېشىغا كۇن چۈشكەنلەرگە باشپاناھ بولىسەن، دېدى. ئاندىن خەدىچە ئۇنى ئۆزىنىڭ ئاتا تەرەپتىن تۇغقىنى بولغان تاغسىنىڭ ئوغلى ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەل ئىبنى ئەسەد ئىبنى ئابدۇلئۇززا ئىبنى قۇسەينىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى. ئۇ ئىسلامغا كىرىشتىن بۇرۇن خرىستىئان دىنىدا بولغان، ئەرەبچە خەت يازالايدىغان كىشى بولۇپ، ئۇ ئىنجىلدىن بىر مۇنچە يەرنى ئەرەبچە يازغان ئىدى. ھازىر قېرىپ ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغان ئىدى. خەدىچە ئۇنىڭغا: ئى تاغامنىڭ ئوغلى! سەن بۇ تۇغقىنىڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ باققىن، دېدى. ۋەرەقە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قاراپ: ئى تۇغقىنىمنىڭ ئوغلى! نېمە ئىش بولدى، دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان ۋەرەقە: بۇ مۇساغىمۇ ۋەھىي ئېلىپ چۈشكەن پەرىشتىدۇر. ۋاي ئىسىت! ياش ۋاقتىم بولسىچۇ، سېنى قەۋمىڭ قوغلاپ چىقىرىۋەتكەندە، مەن ھايات بولسامچۇ! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قەۋمىم مېنى قوغلاپ چىقىرىۋېتەمدۇ؟» دەپ سورىدى. ۋەرەقە: ساڭا كەلگەن بۇ پەيغەمبەرلىك مەيلى قايسى بىر كىشىگە كەلمىسۇن، ئۇ چوقۇم دۈشمەنلىككە ئۇچرايدۇ. ناۋادا مەن سېنىڭ شۇ ۋاقتىڭغىچە ياشىسام ساڭا چوقۇم ياردەم بېرىمەن، دېدى.

ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ۋەرەقە ۋاپات بولۇپ كەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھىي كېلىشمۇ بىر مەزگىل توختاپ قالدى. ۋەھىينىڭ كېلىشىنىڭ توختاپ قېلىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭلىنى ناھايىتى يېرىم قىلىۋەتتىدۇ. ئۇ ھەتتا ئۆزىنى تاغدىن پەسكە تاشلىۋېلىش ئۈچۈن قايسى بىر تاغنىڭ چوققىسىغا چىقسا، اللە تائالانىڭ ئەلچىسى جىبرىئىل ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈپ: ئى مۇھەممەد! سەن ھەقىقەتەن اللە نىڭ پەيغەمبىرىدۇرسەن، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى سەل ئارامغا چۈشۈپ قايتىپ كېلىدۇ. ئاردىدىن ۋاقىت ئۆزىراپ كەتسە، ئۇ يەنە تاغدىن ئۆزىنى تاشلىۋېلىش ئۈچۈن تاغ چوققىسىغا قاراپ ماڭغاندا، جىبرىئىل ئۇنىڭ كۆزىگە يەنە كۆرۈنۈپ، ئۇنى نېيتىدىن قايتۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ زۆھرىدىن رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ھەتتا بۇخارى بۇ ھەدىسنى بۇنىڭدىن كەڭرەك مەزمۇندا رىۋايەت قىلغان.

يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ مەزمۇنىدىن بۇ ئايەتلەرنىڭ ئەڭ دەسلەپكى قەدەمدە چۈشكەن ئايەتلەر ئىكەنلىكىنى بىلۇپلىشقا بولىدۇ. شۇنداقلا بۇ، اللە تائالانىڭ (ئىسلام دىنىنى بېرىشتىن ئىبارەت) بەندىلىرىگە قىلغان رەھمىتىنىڭ ۋە نېمىتىنىڭ باشلىنىشىدۇر.

ئىنسانىنىڭ ئىززەت ۋە ھۆرمىتىنىڭ بىلىم بىلەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

بۇ ئايەتلەردە ئىنسانىنىڭ يارىتىلىشىنىڭ ئابى مەنىدىن باشلىنىدىغانلىقىغا ئەسكەرتىش بارىدۇر. اللە تائالا مەرھەمەت قىلىپ ئىنسانغا ئۇ بىلمىگەن نەرسىنى بىلدۈرۈپ، ئۇنى شەرەپلىك ۋە ھۆرمەتلىك قىلدى. بارلىق ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى بولغان ئادەم ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇنىڭغا بېرىلگەن مۇشۇ ئىلىم

www.munber.org

سەۋەبىدىن پەرىشتىلەردىن ئۈستۈن تۇرغان ئىدى. ئىلىم بەزىدە ئەقىلدە، بەزىدە تىلدا، بەزىدە بارماقلار بىلەن يېزىلىشتا نامايەندە بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى**﴾ ئەسەرلەردە : "ئىلمىنى يېزىش ئارقىلىق ساقلاڭلار" ھەمدە يەنە: "كىمكى بىلگىنىگە ئەمەل قىلسا، الله تائالا ئۇنىڭغا بىلمىگىنىنى بىلدۈرىدۇ" دەپ بايان قىلىنىدۇ.

* * * * * * *

كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ۝٦ أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ ۝٧ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ ۝٨ أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى
يَنْهَىٰ ۝٩ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ۝١٠ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ۝١١ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ۝١٢ أَرَءَيْتَ إِن
كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝١٣ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ۝١٤ كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ۝١٥ نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ
خَاطِئَةٍ ۝١٦ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ۝١٧ سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ۝١٨ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَٱسْجُدْ وَٱقْتَرِب ۩ ۝١٩

شەك - شۇبھىسىز ئىنسان ئۆزىنى باي ساناپ (اللەغا بويسۇنۇشتىن باش تارتىپ)، راستلا ھەددىدىن ئاشىدۇ[6-7]. (ئى ئىنسان!) باربىدىغان يېرىڭ پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر (قىلمىشىڭغا قاراپ جازاغا ياكى مۇكاپاتقا ئۇچرىشىسەن)[8]. نامىاز ئوقۇۋاتقان بەندىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) توسقان ئادەمنىڭ (ھالىنى) ماڭا ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟[9-10]. ماڭا (ئۇنىڭ ھالىنى) ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟ ئەگەر ئۇ (ھەددىدىن ئاشقۇچى) (نامازنى توسۇشنىڭ ئورنىغا) توغرا يولدا بولغان بولسا[11] . ياكى تەقۋادارلىققا ئەمىر قىلغان بولسا (بۇ ئۇنىڭ ئۆزى ئۈچۈن ياخشى بولماسمىدى؟)[12]. ماڭا ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟ ئەگەر ئۇ (قۇرئاننى) ئىنكار قىلسا، ئىماندىن (يۈز ئۆرۈسە)[13]. اللەنىڭ (ئۇنى) كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمىدىمۇ؟[14]. ئۇ ئۆمراھلىقتىن يانسۇن، ئەگەر ئۇ بۇنىڭدىن يانمىسا، چوقۇم ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن - يالغانچى گۇناھكارنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ (جەھەننەمگە) سۆرەيمىز[15-16]. ئۇ ئۆزىنىڭ سورۇنداشلىرىنى (يارەمگە)چاقىرسۇن![17]. بىز زابانىيىلەر (يەنى جەھەننەمنىڭ كۈچلۈك - قاتتىق قول پەرىشتىلىرى) نى چاقىرىمىز[18]. (بۇ فاجىر گۇمراھلىقتىن) يانسۇن! ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلمىغىن، (اللەغا) سەجدە قىلغىن (شۇنىڭ بىلەن اللەغا) يېقىنلىق ھاسىل قىلغىن[19].

ئىنساننىڭ مال ئۈچۈن ھەددىدىن ئاشقانلىقىغا قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا

الله تائالا بۇ يەردە ئىنسان مېلىنىڭ كۆپەيگەنلىكىنى كۆرگەندە، ئۇنىڭ كۆرەڭلەپ، ھاكاۋۇرلىشىپ، چېكىدىن ئاشىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ ۋە بۇنداق سۈپەتلىك ئىنسانغا تەھدىد سېلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**(ئى ئىنسان!) باربىدىغان يېرىڭ پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر (قىلمىشىڭغا قاراپ جازاغا ياكى مۇكاپاتقا ئۇچرىشىسەن)**﴾ يەنى ئاخىر قايتىدىغان جايىڭ پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدۇر. پەرۋەردىگارىڭ سەندىن مېلىڭنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىدىن، ئۇنى نېمىلەرگە سەرپ قىلغانلىقىڭدىن ھېساب ئالىدۇ.

www.munber.org

ئەبۇ جەھلنى ئەيىبلەش ۋە ئۇنىڭغا قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا

اللە تائالانىڭ: ﴿**نامازۇ ئوقۇۋاتقان بەندىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) توسقان ئادەمنىڭ (ھالىنى) ماڭا ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟**﴾ دېگەن ئايەتلەرى بولسا، ئەبۇجەھل - اللە تائالا ئۇنىڭغا لەنەت قىلسۇن! - ھەققىدە چۈشكەن. ئۇ مەلئۇن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا: كەئبىنىڭ قېشىدا نامازۇ ئوقۇما، دەپ تەھدىت سالغان ئىدى. اللە ئۇنىڭغا چىرايلىق رەۋىشتە نەسىھەتنى باشلاپ مۇنداق دېدى: ﴿**ماڭا (ئۇنىڭ ھالىنى) ئېيتىپ بەرسەڭچۇ؟ ئەگەر ئۇ (ھەدىدىن ئاشقۇچى) (نامازنى توسۇشنىڭ ئورنىغا) توغرا يولدا بولغان بولسا ياكى تەقۋادارلىققا ئەمر قىلغان بولسا (بۇ ئۇنىڭ ئۆزى ئۈچۈن ياخشى بولماسمىدى؟)**﴾ يەنى ئويلاپ باق! (نامازۇ ئوقۇشقا) توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان ئۇ كىشى ئەگەر ھەقلىق ياكى سۆزلىرىدە ئىشلىرىدا تەقۋادارلاردىن بولۇشقا بۇيرىغان بولغان بولسا، سەن يەنە (شۇنداق بىر ئادەمگە) ئۇنىڭ نامازۇ ئوقۇشىغا توسقۇنلۇق قىلىپ، ئۇنىڭغا تەھدىت سالامسەن؟

شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**اللەنىڭ (ئۇنى) كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمىدىمۇ؟**﴾ يەنى ھىدايەت يولىدىكى بۇ زاتنى توسقان ئۇ ئادەم اللە تائالانىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ ۋە دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بارلىق قىلمىشلىرىغا تولۇق جازا بېرىدىغانلىقىنى بىلمەمدۇ؟ اللە تائالا يۇقىرىقى سۆزلىرىدىن كېيىن رەسمىي يوسۇندا تەھدىد سېلىشقا ئۆتۈپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ گۇمراھلىقىدىن يانسۇن، ئەگەر ئۇ ئۇنىڭدىن يانمىسا، چوقۇم ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن**﴾ يەنى ئۇ كاجىلىقىدىن، قارشىلىق قىلىشىدىن يانمايدىغان بولسا، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ پىشانىسىنى قاپقارا قىلىۋېتىمىز.

﴿**يالغانچى گۇناھكارنىڭ كوكولىسىدىن تۇتۇپ جەھەننەمگە سۆرەيمىز**﴾ يەنى ئەبۇ جەھل سۆزلىرىدە يالغانچى، قىلمىشلىرىدا ھەدىدىن ئاشقۇچى بولغانلىقى ئۈچۈن (ئەبۇجەھلنىڭ) كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ جەھەننەمگە سۆرەيمىز.

﴿**ئۇ ئۆزىنىڭ سورۇنداشلىرىنى (يارەمگە) چاقىرسۇن!**﴾ يەنى ئۇ قەۋمىنى، تۇغقانلىرىنى چاقىرىپ يارەم تەلەپ قىلسۇن.

﴿**بىز زابانىيىلەر (يەنى جەھەننەمنىڭ كۈچلۈك - قاتتىق قول پەرىشتىلىرى) نى چاقىرىمىز**﴾ يەنى بىز جەھەننەمنىڭ ئازابلاشقا مەسئۇل پەرىشتىلىرىنى چاقىرىمىز، ئۇ مۇشۇ چاغدا زادى كىمنىڭ غەلبە قىلىدىغانلىقىنى كۆرىدۇ.

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئەبۇجەھل، مەن مۇھەممەدنىڭ كەئبىنىڭ قېشىدا نامازۇ ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرسەم، چوقۇم ئۇنىڭ بوينىغا دەسسەيمەن، دېگەن ئىدى. بۇ سۆز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزۈلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر ئۇ شۇنداق قىلغان بولسا، پەرىشتىلەر ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرەتتى» دېدى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلار ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەقامى ئىبراھىمنىڭ قېشىدا نامازۇ ئوقۇۋاتقان ئىدى. ئەبۇجەھل بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى مۇھەممەد! مەن سېنى بۇ يەردە نامازۇ ئوقۇشتىن توسمىغانمىدىم؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا تەھدىد سالدى ۋە قاتتىق سۆزلەر بىلەن رەددىيە بەردى. ئۇ: ئى مۇھەممەد! سەن نېمەڭگە تايىنىپ ماڭا تەھدىد سالىسەن؟ مەن دېگەن بۇ يەرنىڭ ئەڭ جەمەتلىك ئادىمى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿**ئۇ ئۆزىنىڭ سورۇنداشلىرىنى (يارەمگە)**

www.munber.org

چاقىرسۇن! بىز زابانىيىلەر (يەنى جەھەننەمنىڭ كۈچلۈك - قاتتىق قول پەرىشتىلىرى) نى چاقىرىمىز﴾ دېگەن ئايەتلەرنى چۈشۈردى. ئىبنى ئابباس: ئەگەر ئۇ جەمەتىنى چاقىرغان بولسا، ئازاب پەرىشتىلىرى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ئۇنى ھالاك قىلىۋەتكەن بولاتتى، دېدى.

ئىبنى جەرىر ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، ئەبۇ جەھل: مۇھەممەد سىلەرنىڭ كۆز ئالدىڭلاردا نامىاز ئوقۇمىدۇ؟ دېدى. مۇشرىكلار: ھەئە، دەپ جاۋاب بەردى. ئەبۇجەھل بۇنى ئاڭلاپ: لات ۋە ئۇززا بۇتلىرى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، مەن ئۇنى نامىاز ئوقۇۋاتقان ھالىتىدە كۆرۈپ قالسام، ئۇنىڭ بوينىغا دەسسۈپتىمەن ۋە ئۇنىڭ يۈزىنى توپىغا مىلىۋېتىمەن، دېدى - دە، ئۇدۇل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامىاز ئوقۇۋاتقان يەرگە كەلدى. (ئۇنىڭ نامىاز ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ) ئۇنىڭ بوينىغا دەسسىمەكچى بولدى. لېكىن، ئۇ تۇيۇقسىز كەينىگە داجىپ، خۇددى قولى بىلەن ئۆزىنى بىرەر نەرسىدىن قوغداۋاتقاندەك ھەربكەتلەرنى قىلغىلى تۇردى. مۇشرىكلار ئۇنىڭدىن: ساڭا نېمە بولدى؟ دەپ سوراشتى. ئۇ: مۇھەممەد بىلەن مېنىڭ ئارىلىقىمدا ئوتتىن بىر خەندەك ۋە قورقۇنچلۇق قانىتلار بار، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر ئۇ ماڭا يېقىنلاشقان بولسا، پەرىشتىلەر ئۇنىڭ ئەزالىرىنى پارچە - پارچە قىلىپ، تېنىدىن يۇلۇپ چىقىرىۋېتەتتى» دېدى.

ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ ھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان ھەدىستە بارمۇ يا كى يوقمۇ بۇنى بىلمەيمەن. الله تائالا ﴿**شەك - شۈبھىسىز ئىنسان ئۆزىنى باي ساناپ (اللەغا بويسۇنۇشتىن باش تارتىپ)**﴾ دېگەن ئايەتتىن باشلاپ تاكى سۈرىنىڭ ئاخىرىغىچە بولغان ئايەتلەرنى شۇ چاغدا چۈشۈرگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد ۋە مۇسلىم قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىش توغرىسىدا

﴿**(بۇ فاجىر گۇمراھلىقتىن) يانسۇن! ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلمىغىن**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! كىمكى سېنى ئىبادەت قىلىشتىن توسسا، ئۇنىڭغا بويسۇنمىغىن. ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماستىن خالىغان يېرىڭدە نامىاز ئوقۇۋەرگىن. چۈنكى، الله سېنى ھمايە قىلىپ ۋە قوغداپ، ساڭا ئۈتۈق ئاتا قىلغۇچىدۇر.

﴿**الله غا سەجدە قىلغىن، (شۇنىڭ بىلەن الله غا يېقىنلىق ھاسىل قىلغىن)**﴾ ئىمام مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بەندە سەجدىدە پەرۋەردىگارىغا ئەڭ يېقىن بولىدۇ. شۇڭا سەجدىدە دۇئانى كۆپ قىلىڭلار».

بىز يۇقىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىنشىقاق ۋە ئەلەق سۈرىلىرىنى ئوقۇغاندا سەجدە قىلغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدۇق.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئەلەقنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە قەدر | 5 ئايەت

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ۝١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ۝٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ۝٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ۝٤ سَلَٰمٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ ۝٥

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

بىز قۇرئاننى ھەقىقەتەن شەبى قەدرىدە نازىل قىلدۇق[1]. شەبى قەدرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟[2]. شەبى قەدرى (شەرەپ ۋە پەزىلەتتە) مىڭ ئايدىن ئارتۇقتۇر[3]. پەرىشتىلەر ۋە جىبرىئىل شۇ كېچىدە پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بىلەن (زېمىنغا الله تەقدىر قىلغان) بارلىق ئىش ئۈچۈن چۈشىدۇ[4]. شۇ كېچە تاڭ يورۇغانغا قەدەر پۈتۈنلەي تىنچ - ئامانلىقتىن ئىبارەتتۇر[5]

قەدىر كېچىسىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ئۆزىنىڭ قۇرئاننى قەدىر كېچىسى چۈشۈرگەنلىكىدىن خەۋەر بېرىدۇ. بۇ كېچە الله تائالانىڭ: ﴿بىز قۇرئاننى ھەقىقەتەن مۇبارەك كېچىدە (يەنى شەبى قەدرى كېچىسىدە) نازىل قىلدۇق﴾[1] دېگەن ئايىتىدە تىلغا ئېلىنغان مۇبارەك كېچىدۇر. بۇ كېچە رامىزان ئېيىدا كېلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿رامىزان ئېيىدا[2] قۇرئان نازىل بولۇشقا باشلىدى﴾[3].

ئىبنى ئابباس ۋە باشقىلار مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا قۇرئاننى لەۋھۇلمەھپۇزدىن بىرىنچى قەۋەت ئاسماندىكى بەيتۇل ئىززەتكە (يەنى ئىززەتلىك ئۆيگە) بىرلا قېتىمدا چۈشۈرگەن بولۇپ، ئاندىن ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا 23 يىل جەريانىدا قۇرئانىنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ۋە ۋەقەلىكلەرگە قارىتا بۆلۈپ - بۆلۈپ چۈشۈرۈلگەن. الله تائالا شۇ كېچىدە قۇرئاننى چۈشۈرۈش بىلەن ئالاھىدە پەزىلەتكە ئىگە قىلغان قەدىر كېچىسىنى ئۇلۇغلاپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿شەبى قەدرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ شەبى قەدرى (شەرەپ ۋە پەزىلەتتە) مىڭ ئايدىن ئارتۇقتۇر﴾**.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: رامىزان كەلگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرگە مۇبارەك ئاي بولغان رامىزان ئېيى كەلدى. بۇ ئايدا روزا تۇتۇشۇڭلارنى الله پەرز قىلدى. بۇ ئايدا جەننەتنىڭ دەرۋازىلىرى ئېچىلىدۇ. دوزاخنىڭ دەرۋازىلىرى

---

[1] سۈرە دۇخان 3 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] يەنى قۇرئاننىڭ چۈشۈشى ئاي ھېسابىدا رامىزان ئېيىدا، كېچە ھېسابىدا قەدىر كېچىسىدە چۈشكەن بولغاچقا، قەدىر كېچىسىنىڭ رامىزان ئېيىدا ئىكەنلىكىنى بىلۈۋالايمىز.

[3] سۈرە بەقەر 185 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئېتىلىدۇ. شەيتانلار باغلىنىدۇ. بۇ ئاي ئىچىدە پەزىلەتتە مىڭ ئايدىن ئارتۇق بىر كېچە بار. كىمكى ئۇ كېچىنىڭ پەزىلىتىگە ئېرىشىشتىن مەھرۇم قالسا، ھەقىقەتتىن مەھرۇم قالغان بولىدۇ» دەيتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

قەدىر كېچىسىدە قىلىنغان ئىبادەت مىڭ ئاينىڭ ئىبادىتىگە باراۋەردۇر. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىمكى قەدىر كېچىسى ئىمان بىلەن اللە تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈن نامىز ئوقۇپ ئۆتسە، ئۇنىڭ بۇرۇنقى گۇناھلىرى كەچۈرۈلۈپ كەتكەن بولىدۇ».

قەدىر كېچىسىدە پەرىشتىلەرنىڭ چۈشىدىغانلىقى ۋە بارلىق ياخشىلىقلارنىڭ بېكىتىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**پەرىشتىلەر ۋە جىبرىئىل شۇ كېچىدە پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بىلەن (زېمىنغا اللە تەقدىر قىلغان) بارلىق ئىش ئۈچۈن چۈشىدۇ**﴾ يەنى بۇ كېچىنىڭ بەرىكىتى كۆپ بولغاچقا پەرىشتىلەرمۇ بۇ كېچىدە كۆپ چۈشىدۇ. پەرىشتىلەر خۇددى قۇرئان ئوقۇلغاندا چۈشكەندەكلا رەھمەت ۋە بەرىكەت بىلەن بىللە چۈشىدۇ. ئۇلار زىكىر قىلىنىۋاتقان سورۇنلارنى ئوراپ تۇرىدۇ. ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىنى ئۇلۇغلاپ قاناتلىرىنى يېيىپ بېرىدۇ. ئايەتتىكى ئەرەبچە لەۋزىدە تىلغا ئېلىنغان "روھ" دېگەن سۆزدىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇنداق بولغاندا پەرىشتىلەرنىڭ ئومۇمىي ئاتالغۇسىغا بەزى خاس پەرىشتىلەرنى قېتىپ بايان قىلغانلىق بولىدۇ.

مۇجاھىد: اللە تائالانىڭ ﴿**پەرىشتىلەر ۋە جىبرىئىل شۇ كېچىدە پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بىلەن (زېمىنغا اللە تەقدىر قىلغان) بارلىق ئىش ئۈچۈن چۈشىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىدىكى ئۇنىڭ: ﴿**بارلىق ئىش ئۈچۈن چۈشىدۇ**﴾ دېگەن ئايەتتىن: بۇ كېچە ھەممە تەرەپتىن تىنچىتۇر دېگەنلىك كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. سەئىد ئىبنى مەنسۇر مۇجاھىدنىڭ يەنە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئۇ كېچە شۇنداق بىر خاتىرجەم بىر كېچىدۇركى، شەيتان ئۇنىڭدا ھېچقانداق بىر ئازار بېرىشكە ياكى بىرەر يامانلىق يەتكۈزۈشكە پېتىنالمايدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

قەتادە ۋە باشقىلار: بۇ كېچىدە بارلىق مەسىلىلەر بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، ئەجەللەر ۋە رىزقلارنىڭ مىقدارى بەلگىلىنىدۇ، دېدى. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ كېچىدە ھەر بىر ھېكمەتلىك (يەنى ھېكمەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە قىلىنغان) ئىش (يەنى بەندىلەرنىڭ رىزقى، ئەجىلى ۋە باشقا ئەھۋالى) ئايرىلىدۇ﴾[1].

﴿**شۇ كېچە تاڭ يورۇغانغا قەدەر پۈتۈنلەي تىنچ ـ ئامانلىقتىن ئىبارەتتۇر**﴾ سەئىد ئىبنى ئەبۇ ئىسھاقتىن شۇئەيبنىڭ: بۇ ئايەتتىن قەدىر كېچىسىدە پەرىشتىلەرنىڭ مەسجىددىكىلەرگە ھەتتا تاڭ يورۇغىچە سالام قىلىدىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. قەتادە ۋە ئىبنى زەيد اللە تائالانىڭ: ﴿**پۈتۈنلەي تىنچ ـ ئامانلىقتىن ئىبارەتتۇر**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: بۇ كېچىنىڭ ھەممىسى خەيرلىك بولۇپ، ئۇنىڭدا تاكى تاڭ يورۇغىچىلىك ھېچقانداق بىر يامانلىق بولمايدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى.

[1] سۈرە دۇخان 4 ـ ئايەت.

www.munber.org

قەدر كېچىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئالامەتلىرى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئۇبادە ئىبنى سامىتتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قەدر كېچىسى رامىزاننىڭ ئاخىرىقى ئون كۈنى ئىچىدە بولىدۇ. كىمكى ئۇ ئون كۈننىڭ كېچىسىدە الله نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن نامازغا ئوقۇسا، الله چوقۇم ئۇنىڭ بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنى كەچۈرۈۋېتىدۇ. قەدر كېچىسى شۇ ئون كۈننىڭ 21، 23، 25، 27 ياكى 29 دەك تاق كېچىلىرىنىڭ بىرىدۇر».

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېدى: «قەدر كېچىسىنىڭ ئالامىتى شۇكى، بۇ كېچە خۇددى ئۇنىڭدا نۇر چېچىپ تۇرغان ئاي بارەدەكلا سۇپ ـ سۈزۈك ئايدىڭ بولىدۇ. تىنچ بولۇپ، بەك سوغۇق ياكى بەك ئىسسىقمۇ بولۇپ كەتمەيدۇ. ئۇ كېچىدىن تاكى تاڭ ئاتقىچە ھەتتا سوقۇلغان يۇلتۇزلارمۇ چۈشۈپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ يەنە بىر ئالامىتى شۇكى، بۇ كۈنده قۇياش چاقناپ، كۆزنى قاماشتۇرماي خۇددى تولۇن ئاي چىققاندەكلا نۇرسىز چىقىدۇ. ئۇ كۈنده شەيتان ھەرگىز قۇياش بىلەن بىرگە چىقالمايدۇ»

ئىمام ئەبۇداۋۇد كىتابىدىكى بىر بابنى "قەدر كېچىسىنىڭ پۈتۈن رامىزان ئېيى ئىچىدە بولىدىغانلىقىنىڭ بايانى" دەپ ئاتىغان. ئاندىن ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىرسى قەدر كېچىسى توغرىسىدا سورىغاندا، مەن ئۇنىڭ: «ئۇ پۈتۈن رامىزان ئېيى ئىچىدە» دەپ جاۋاب بەرگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بىراق ئىمام ئەبۇ داۋۇد شۇنىڭ ۋە سۇفياندىن ئەبۇ ئىسھاقنىڭ: بۇ جاۋابنى بەرگۈچى بىر ساھابىدۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان.

ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رامىزاننىڭ ئاۋۋالقى ئون كۈنىدە ئېتىكاپتا ئولتۇرغان ئىدى. بىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئېتىكاپتا ئولتۇردۇق. شۇ چاغدا جىبرىئىل كېلىپ: "سەن كۆتىۋاتقان كېچە تېخى ئالدىڭدا" دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رامىزاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئون كۈنده ئېتىكاپتا ئولتۇردى. بىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئېتىكاپتا ئولتۇردۇق. جىبرىئىل يەنە كېلىپ: "سەن كۆزلىگەن كېچە تېخى ئالدىڭدا" دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رامىزاننىڭ 20 ـ كۈنى ئەتىگەنده خۇتبە سۆزلەپ مۇنداق دېدى: «مەن بىلەن ئېتىكاپتا ئولتۇرغانلار ئېتىكاپتا قايتا ئولتۇرسۇن، مەن قەدرى كېچىسىنىڭ (قايسى كېچە ئىكەنلىكىنى) كۆرگەن ئىدىم. (لېكىن ئۇنى) ئۇنتۇلدۇرۇلدۇم. ئۇ چوقۇم ئاخىرقى ئون كۈن ئىچىدىكى تاق كېچىلەردە بولىدۇ. مەن چۈشۈمده ئۆزەمنى خۇددى لاي سۇغا سەجدە قىلغاندەك كۆردۈم»[1] دېدى. مەسجىدنىڭ ئۆگزىسى خورما شاخلىرى بىلەن يېپىلغان بولۇپ بۇ چاغدا ئاسماندا ھېچ بىر بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى. تۇيۇقسىز بۇلۇت پەيدا بولۇپ يامغۇر يېغىپ كەتتى. شۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئىمام بولۇپ نامازغا ئوقۇپ بېرىۋاتاتتى. مەن ھەتتا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ پىشانىسىده ئۇنىڭ چۈشىده كۆرگىنىدەك لاي سۇنىڭ ئەسىرىنى كۆردۈم. يەنە بىر رىۋايەتته كېلىشىچە: بۇ ئىشنىڭ 21 ـ كۈنى ئەتىگەنده بولغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. بەزىلەر: ئىمام مۇسلىمنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇنەيستىن قىلغان رىۋايىتىگە ئاساسەن، ئۇ كېچە رامىزاننىڭ 23 ـ كېچىسىدۇر، دەپ قاراشقان.

بەزىلەر: 25 ـ كېچىسىدۇر، دېگەن. بۇنداق دېگۈچىلەر تۆۋەندىكى ھەدىسكە ئاساسلانغاندۇر: ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباستىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قەدر كېچىسى رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنى ئىچىدە بولىدۇ. ئۇنى شۇ ئون كۈن ئىچىدىكى 21 ـ كېچىسى، 23 ـ

[1] يەنى قەدرى كېچىسىده يامغۇر ياغىدۇ دېمەكچىدۇر.

www.munber.org

كېچىسى، 25 ـ كېچىسىدىن ئىزدەڭلار». لېكىن نۇرغۇنلىغان ئالىملار: بۇ ھەدىستىن تاق كېچىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەپ قاراشتى. بۇ قاراش جانلىق ۋە مەشھۇر بولغان قاراشتۇر. رامىزاننىڭ 27 ـ كېچىسىنى "قەدرى كېچىسى" دەپ قاراشقانلارمۇ بار بولۇپ، بۇ قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغۇچىلار ئىمام مۇسلىمنىڭ ئۇبەي ئىبنى كەئىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قىلغان رىۋايىتىدە: «ئۇ 27 ـ كېچىدە» دېگەن سۆزىگە ئاساسلانغاندۇر.

ئىمام ئەھمەد زۇررىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئۇبەي ئىبنى كەئىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ئى مۇنزىرنىڭ ئاتىسى! قېرىندىشىڭ بولغان ئىبنى مەسئۇد: كىمكى يىلبويى كېچىدە ناماز ئوقۇپ چىقسا، قەدىر كېچىسىگە دۈچ كېلىدۇ، دەيدىغۇ؟ دېدىم. ئۇبەي ئىبنى كەئىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: الله تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن! ئۇ قەدىر كېچىسىنىڭ رامىزان ئېيى ئىچىدە ئىكەنلىكىنى ھەمدە ئۇنىڭ 27 ـ كېچىسىدە ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ، دېدى. ئاندىن (ئۇنىڭ بىلىدىغانلىقىنى كۈچلەندۈرۈپ) قەسەم قىلدى. مەن ئۇنىڭدىن: سىلەر ئۇنى قانداق بىلىسىلەر؟ دەپ سورىدىم. ئۇبەي ئىبنى كەئىب: بىز ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە دەپ بەرگەن ئالامەتلەر بىلەن بىلىمىز. ئاشۇ كۈندە كۈن نۇرى چاقنىمىغان ھالدا چىقىدۇ، دەپ جاۋاپ بەردى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

قەدرى كېچىسى رامىزاننىڭ 29 ـ كېچىسىدۇر، دېگەن قاراشمۇ باردۇر. ئىمام ئەھمەد مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇبادە ئىبنى سامىت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قەدىر كېچىسى ھەققىدە سوئال سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «(قەدىر كېچىسىنى) رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدىن ئىزدەڭلار. ئۇ چوقۇم تاق كېچىلەر بولغان 21 ـ، 23 ـ، 25 ـ، 27 ـ، 29 ـ، ياكى ئاخىرقى كېچىدىدۇر» دەپ جاۋاب بەرگەن.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەدىر كېچىسى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۇ 27 ـ ياكى 29 ـ كېچىسىدىدۇر. بۇ كېچىدە پەرىشتىلەر زېمىندا ساينىڭ تېشىدىنمۇ كۆپ بولىدۇ».

ئىمام تىرمىزى ئەبۇ قۇلابەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قەدىر كېچىسى ئاخىرقى ئون كۈن ئىچىدە يۆتكىلىپ تۇرىدۇ. ئەبۇ قۇلابەنىڭ دېگەن بۇ سۆزى ئىمام مالىك، سەۋرى، ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، ئىسھاق ئىبنى راھەۋي، ئەبۇسەۋرى، مۇزەنى، ئەبۇ بەكرى ئىبنى خۇزەيمە ۋە باشقىلارنىڭ قارىشىدۇر. قازىنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، بۇ ئىمام شافىئىنىڭمۇ قارىشىدۇر. الله توغرىسىنى بىلگۈچىدۇر.

قەدىر كېچىسى قىلىنىدىغان دۇئا توغرىسىدا

ھەممە ۋاقىتتا دۇئانى كۆپ قىلىش، بولۇپمۇ رامىزاندا تېخىمۇ كۆپ دۇئا قىلىش، رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە، ئۇ ئون كۈننىڭ تاق كېچىلىرىدە تېخىمۇ كۆپ دۇئا قىلىش مۇستەھەبتۇر. بولۇپمۇ: "ئى الله! سەن كۆپ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇرسەن، مەغپىرەت قىلىشنى ياخشى كۆرىسەن، مېنى مەغپىرەت قىلغىن"[1] دېگەن دۇئانى قىلىش مۇستەھەبتۇر.

ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن قەدرى كېچىسىگە ئۇچراپ قالسام، قانداق قىلىمەن؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى الله! سەن كۆپ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇرسەن، مەغپىرەت قىلىشنى

[1] ئاللاھۇممە ئىننەكە ئەفۇۋۇن تۇھىببۇ لئەفق فەئەفۇئەننى.

www.munber.org

ياخشى كۆرىسەن، مېنى مەغپىرەت قىلغىن، دەك» دېدى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.
اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە قەدىرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە بەييىنە 8 ئايەت

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۈرىنى ئۆبەي ئىبنى كەئبكە ئوقۇپ بەرگەنلىكى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆبەي ئىبنى كەئبكە: «الله تائالا مېنى ساڭا سۈرە بەييىنەنى ئوقۇپ بېرىشىمنى بۇيرىدى» دېدى. ئۆبەي ئىبنى كەئب: الله تائالا مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتىدىمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ھەئە» دېگەن جاۋاب بەرگەندە، ئۆبەي يىغلاپ كەتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئەھلى كىتابتىن (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالاردىن) كاپىر بولغانلار ۋە مۇشرىكلار ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەنگە قەدەر كۇفرىدىن ئايرىلغۇچى بولمىدى[1]. (ئۇ روشەن دەلىل) پاك سەھىپىلەرنى تىلاۋەت قىلىپ تۇرىدىغان، الله تەرىپىدىن كەلگەن پەيغەمبەردۇر[2]. ئۇ سەھىپىلەر توغرا ئەھكاملارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان[3]. كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) پەقەت ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەندىن كېيىنلا ئىختىلاپ قىلىشتى[4]. ئۇلار پەقەت ئىبادەتنى اللەغا خالىس قىلغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا (يالغۇز) اللەغىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى. نامازنى ئادا قىلىشقا، زاكاتنى بېرىشكە (بۇيرۇلدى)، ئەنە شۇلار (يەنى ئىبادەت، ئىخلاس ناماز، زاكاتلار) توغرا دىندۇر[5].

www.munber.org

مۇشرىكلار ۋە ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا

ئەھلى كىتابلار يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلاردۇر. مۇشرىكلار بولسا ئەرەب ۋە باشقا مىللەتلەردىن بولغان ئوت ۋە بۇتلارغا چوقۇنغۇچىلاردۇر.

﴿**ئەھلى كىتابتىن (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالاردىن) كاپىر بولغانلار ۋە مۇشرىكلار ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەنگە قەدەر كۆفرىدىن ئايرىلغۇچى بولمىدى**﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۇلار ھەتتا ھەق ئۇلارغا ئېنىق ئىسپاتلانمىغىچە گۇمراھلىقنى تاشلىغۇچى بولمىدى دېگەنلىكتۇر، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتادىمۇ شۇنداق دېدى.

اللە تائالانىڭ: ﴿**ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەنگە**﴾ دېگەن ئايىتىدىن قۇرئان كۆزدە تۇتۇلىدۇ. شۇڭا اللە تائالا: ﴿**ئەھلى كىتابتىن (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالاردىن) كاپىر بولغانلار ۋە مۇشرىكلار ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەنگە قەدەر كۆفرىدىن ئايرىلغۇچى بولمىدى**﴾ دەپ بايان قىلىپ، ئاندىن ئۇ روشەن دەلىلنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**(ئۇ روشەن دەلىل) پاك سەھىپىلەرنى تىلاۋەت قىلىپ تۇرىدىغان، اللە تەرىپىدىن كەلگەن پەيغەمبەردۇر**﴾ يەنى ئۇ روشەن دەلىل بولسا، ئاسماندىكى پەرىشتىلەرنىڭ ھۆزۈرىدا پاك سەھىپىلەرگە يېزىلغان قۇرئاندۇر ۋە ئۇنى ئوقۇيدىغان كىشى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدۇر. قۇرئاننىڭ پاك سەھىپىلەرگە يېزىلغان ئىكەنلىكى ھەققىدە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇ (يەنى قۇرئان ئايەتلىرى) قىممەتلىك، (قەدرى) يۇقىرى پاك سەھىپىلەرگە يېزىلغاندۇر. (ئۇ) ھۆرمەتلىك ياخشى (پەرىشتىلەردىن بولغان) پۇتۇكچىلەرنىڭ قولىدىدۇر﴾[1].

﴿**ئۇ سەھىپىلەر توغرا ئەھكاملارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان**﴾ ئىبنى جەرىر: ئۇ پاك سەھىپىلەردە اللە تائالا تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن ئادىل، دۇرۇست ۋە خاتاسى يوق توغرا ھۆكۈملەر بارىدۇر. چۈنكى، ئۇ ھۆكۈملەر اللە تائالا تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەنىدۇر، دېدى.

ئىختىلاپنىڭ روشەن دەلىل كەلگەندىن كېيىن يۈز بەرگەنلىكى توغرىسىدا

﴿**كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) پەقەت ئۆزلىرىگە روشەن دەلىل كەلگەندىن كېيىنلا ئىختىلاپ قىلىشتى**﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿روشەن دەلىللەر كەلگەندىن كېيىن ئايرىلىپ كېتىشكەن ۋە ئىختىلاپ قىلىشقان كىشىلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولماڭلار، ئەنە شۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾[2] بۇ ئايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان كىشىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەن ئۇممەتلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. اللە تائالا ئۇلارغا ناھايىتى روشەن پاكىت ـ دەلىللەرنى تۇرغۇزغاندىن كېيىن، ئۇلار اللە تائالانىڭ كىتابلىرى ھەققىدە قىلغان سۆزلىرىدە ئىختىلاپلىشىپ نەچچە پىرقىگە بۆلۈنۈپ كېتىشتى.

بۇ ھەقتە ھەدىستە مۇنداق بايان قىلىندى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «يەھۇدىيلار 71 پىرقىگە، خرىستىئانلار 72 پىرقىگە بۆلۈنۈپ كەتتى. بۇ ئۇممەت 73 پىرقىغە بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. بۇ 73 پىرقىنىڭ بىرىدىن باشقىسىنىڭ ھەممىسى دوزاختا بولىدۇ» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ بىر پىرقە كىملەر؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «(ئۇلار) مېنىڭ ۋە ساھابىلىرىمنىڭ يولىنى تۇتقانلار» دەپ جاۋاب بەردى.

---

[1] سۈرە ئەبەسە 13ـ 16 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە ئال ئىمران 105 ـ ئايەت.

www.munber.org

الله تائالاغا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىش الله تائالانىڭ بۇيرۇقى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**ئۇلار پەقەت ئىبادەتنى اللەغا خالىس قىلغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا (يالغۇز) اللەغلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى**﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەندىن ئىلگىرى ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسگە: «مەندىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ماڭا ئىبادەت قىلىڭلار» دەپ ۋەھيى قىلدۇق﴾[1] شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا**﴾ يەنى شېرىكتىن الله نى بىر دەپ تونۇش ئەقىدىسىگە يۈزلەنگەن ھالدا. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿بىز ھەقىقەتەن ھەر بىر ئۈممەتكە: «اللەغا ئىبادەت قىلىڭلار، شەيتاندىن (يەنى شەيتانغا، بۇتلارغا، كاھىنلارغا ئوخشاش ھەرقانداق مەبۇدقا ئىبادەت قىلىشتىن) يىراق بولۇڭلار» دەپ پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق﴾[2].

﴿**نامازنى ئادا قىلىشقا (بۇيرۇلدى)**﴾ نامازنى بولسا بەدەن ئارقىلىق ئورۇنلىنىدىغان ئەڭ شەرەپلىك ئىبادەتتۇر.

﴿**زاكاتنى بېرىشكە (بۇيرۇلدى)**﴾ ئۇ پېقىر ۋە موھتاجلارغا بېرىلىدىغان خەيرى - ساخاۋەتتۇر.

﴿**ئەنە شۇلار (يەنى ئىبادەت، ئىخلاس، نامازنى، زاكاتلار) توغرا دىنىدۇر**﴾ يەنى شۇلار بولسا ئادىل، دۇرۇست ۋە توغرا يولدىكى ئۈممەتنىڭ دىنىدۇر.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ شَرُّ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝٦ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ خَيۡرُ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝٧ جَزَآؤُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ رَبَّهُۥ ۝٨

ئەھلى كىتابتىن ۋە مۇشرىكلاردىن كاپىر بولغانلار ھەقىقەتەن دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ. ئەنە شۇلار مەخلۇقاتلارنىڭ يامىنىدۇر[6]. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار - ئەنە شۇلار مەخلۇقاتلارنىڭ ياخشىسىدۇر[7]. ئۇلارغا پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا بېرىلىدىغان مۇكاپات (ئۇلارنىڭ تۇرار جايى بولغان، ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇركى، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ. الله ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئۇلارمۇ اللەدىن مەمنۇن بولىدۇ. بۇنىڭغا پەرۋەردىگارىدىن قورققان ئادەم ئېرىشىدۇ[8].

[1] سۈرە ئەنبىيا 25 - ئايەت.
[2] سۈرە نەھل 36 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ يامىنى ھەم ئۇلارغا بېرىلىدىغان جازا ۋە مۇكاپات توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە اللە نىڭ كىتابىغا قارشىلىق كۆرسەتكەن، پەيغەمبەرلىرىگە ئاسىيلىق قىلغان يەھۇدىي، خرىستىئان ۋە مۇشرىكلاردىن ئىبارەت كاپىرلارنىڭ ئاقىۋىتىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدە دوزاخ ئازابىغا مەڭگۈ قالدۇرۇلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ.

﴿**ئەنە شۈلار مەخلۇقاتلارنىڭ يامىنىدۇر**﴾ يەنى ئۇلار اللە ياراتقان مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. ئاندىن اللە تائالا ئۆزىگە (اللە تائالاغا) چىن دىلى بىلەن ئىمان كەلتۈرگەن ۋە ۋۇجۇدى بىلەن ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ياخشى كىشىلەرنىڭ مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىكەنلىكىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار - ئەنە شۈلار مەخلۇقاتلارنىڭ ياخشىسىدۇر**﴾ ئەبۇ ھۇرەيرە ۋە بىر تۈركۈم ئالىملار بۇ ئايەت بىلەن مۇئمىن كىشىلەرنىڭ پەرىشتىلەردىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىگە دەلىل - پاكىت كەلتۈردى. چۈنكى، بۇ ئايەتتە اللە تائالا: ﴿**ئەنە شۈلار مەخلۇقاتلارنىڭ ياخشىسىدۇر**﴾ دېدى.

﴿**ئۇلارغا پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا بېرىلىدىغان مۇكاپات (ئۇلارنىڭ) تۇرار جايى بولغان، ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇركى، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى ئۇچۇن قىيامەت كۈنى جەننەت بېرىلىدۇ ئۇلار جەننەتتە مەڭگۈ قالىدۇ.

﴿**اللە ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئۇلارمۇ اللە دىن مەمنۇن بولىدۇ**﴾ ئۇلارغا بولىدىغان اللە نىڭ رازىلىقى بولسا، ئۇلارغا بېرىلگەن ئۆگىمەس نېمەتلەردىنمۇ ياخشىدۇر.

﴿**ئۇلارمۇ اللە دىن مەمنۇن بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار اللە تائالانىڭ ئۇلارغا بەرگەن ئىنئاملىرىدىن ۋە ئىززەتلىرىدىن خۇرسەن بولىدۇ.

﴿**بۇنىڭغا پەرۋەردىگارىدىن قورققان ئادەم ئېرىشىدۇ**﴾ يەنى بۇ مۇكاپاتلار اللە دىن ھەقىقي قورققان، اللە غا خۇددى ئۇ اللە نى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك (گەرچە ئۇ اللە نى كۆرەلمىسىمۇ اللە نىڭ ئۇنى چوقۇم كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىغا ھەقىقي ئىشىنىپ) ئىبادەت قىلىدىغان كىشىلەر ئۇچۇن بېرىلىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرگە مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى دەپ بېرەيمۇ؟» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! شۇنداق قىل، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ، اللە تائالانىڭ يولىدا بىر ئاتنى تەييارلىغان، قاچانكى، (جەڭگە ئاتلىنىشقا چاقىرغان) ئاۋاز چىققان ھامان ئاتقا مىنىپ ئاتلانغان ئادەمدۇر. سىلەرگە ياخشىلىقتا ئۇنىڭدىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان كىشىدىن خەۋەر بېرەيمۇ؟» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! شۇنداق قىل، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇ، ئازغىنا قويلىرى بار بولۇپ، (ئۇلارنى باققاچ) ناماز ئوقۇغان ۋە زاكات بېرىدىغان ئادەمدۇر، سىلەرگە مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ يامىنىدىن خەۋەر بېرەيمۇ؟» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! شۇنداق قىل، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ، اللە نىڭ نامى بىلەن بىر نەرسە سورالغان بولسىمۇ (ئۇ نەرسىنى) بەرمىگەن ئادەمدۇر» دېدى.

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە بەييىنەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەدىنىدە نازىل بولغان	سۈرە زەلزەلە	8 ئايەت

سۈرە زەلزەلەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللە نېمە پەيغەمبىرى! ماڭا (دائىم ئوقۇيدىغان) سۈرىنى دەپ بەرگىن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەلىف، لام، را بىلەن باشلانغان سۈرىلەردىن ئۇچ سۈرە ئوقۇغىن» دېدى. ئۇ ئادەم: يېشىم چوڭىيىپ، يۈرىكىم ئاجىزلىشىپ كەتتى ۋە تىلىم ئېغىرلىشىپ قالدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداقتا ھا، مىم بىلەن باشلانغان سۈرىلەرنى ئوقۇغىن» دېدى. ئۇ ئادەم يەنە يۇقىرىقىدەك دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداقتا سەببىھىسمە بىلەن باشلانغان سۈرىلەرنى ئوقۇغىن» دېدى. ئۇ ئادەم يەنە يۇقىرىقىدەك دەپ: ئى اللە نېمە پەيغەمبىرى! ماڭا ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر سۈرىنى كۆرسىتىپ قويغىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئادەمگە: سۈرە زەلزەلەنى ئاخىرىغىچە ئوقۇپ بەردى. ھېلىقى ئادەم: سېنى ھەق بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن اللە نېمە نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، مەن ھەرگىزمۇ بۇنىڭدىن باشقا بىر سۈرىنى ئوقۇمايمەن دەپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ كەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ ئادەم نىجاتلىققا ئېرىشتى، بۇ ئادەم نىجاتلىققا ئېرىشتى، ئۇنى چاقىرىپ كېلىڭلار» دېدى. ھېلىقى ئادەم كېلىۋېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «اللە تائالا قۇرىانلىق كۇنىنى بۇ ئۇممەت ئۈچۈن ھېيت قىلىپ بەردى. مەن ئۇ كۈنده (قۇربانلىق قىلىشقا) بۈيرۇلدۇم» دېدى. ئۇ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئەگەر مەندە (سۈتىنى سېغىپ ئىچىش ئۈچۈن) ئارىيەتكە ئالغان چىشى مالدىن باشقىسى بولمىسا، مېنىڭ شۇنى قۇربانلىق قىلىشىم توغرا بولامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، ئۇنداق بولسا سەن چېچىڭنى ياسىغىن، تىرناقلىرىڭنى ئالغىن، بۇرۇتىڭنى قىسقارتقىن، قولتۇق ۋە ئەۋرەتلىرىڭنى تۈكلىرىنى تازىلىغىن. مانا بۇ، اللە تائالانىڭ دەرگاھىدىكى قوربانلىقىڭنىڭ تولۇقلىمىسىدۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلغان.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾
يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾
فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

www.munber.org

زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە[1]. زېمىن (قوينىدىكى) يۈكلىرىنى (يەنى مەدەنلەر، ئوتلار، ئۆلۈكلەرنى) چىقارغاندا[2]. ئىنسان (يەنى كاپىر) ئۇنىڭغا (يەنى زېمىنغا): «نېمە بولدى؟» دېگەندە[3]. بۇ كۈندە زېمىن ئۆزىنىڭ خەۋەرلىرىنى (يەنى ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىشلەنگەن ياخشى ـ يامان ئىشلارنى) مەلۇم قىلىدۇ[4]. (ئۇنىڭ مەلۇم قىلىشى) پەرۋەردىگارىنىڭ ئۇنى شۇنداق قىلىشقا ئەمر قىلغانلىقىدىندۇر[5]. بۇ كۈندە كىشىلەر قىلغان ئەمەللىرىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرۈش (يەنى نەتىجىسىگە ئېرىشىش) ئۈچۈن توپ ـ توپ بولۇپ تارىلىپ كېتىدۇ[6]. كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرىدۇ[7]. كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ[8].

قىيامەت كۈنى ۋە ئۇ كۈندە زېمىن ۋە ئىنسانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**زېمىن قاتتىق تەۋرىتىلگەندە**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ:زېمىن ئاستى تەرەپتىن ھەركەتلىنىپ كەتكەندە.

﴿**زېمىن (قوينىدىكى) يۈكلىرىنى (يەنى مەدەنلەر، ئوتلار، ئۆلۈكلەرنى) چىقارغاندا**﴾ يەنى زېمىن ئۆز قوينىدىكى ئۆلۈكلەرنى چىقارغاندا. كۆپلىگەن تەپسىر شۇناس ئالىملار بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغان. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلاردىن (يەنى ئازابىدىن) قورقۇڭلار، قىيامەتنىڭ زىلزىلىسى ھەقىقەتەن چوڭ ئىشتۇر﴾[1] ﴿زېمىن سوزۇلغان، قوينىدىكى نەرسىلەرنى (يەنى ئۆلۈكلەرنى، مەدەنلەرنى) سىرتقا چىقىرىپ قۇرۇقدىنىپ قالغان﴾[2].

ئىمام مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «(قىيامەت يېقىنلاشقاندا) زېمىن قوينىدىكى چۈكىدەك ـ چۈكىدەك ئالتۇن ـ كۈمۈش پارچىلىرىنى چىقىرىدۇ. ئاندىن قاتىل كېلىپ: مەن مۇشۇ نەرسە ئۈچۈن قاتىللىق قىلغان ئىدىم، دەيدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقاندارچىلىق مۇناسىۋەتنى ئۆزگەن ئادەم كېلىپ: مەن مۇشۇ نەرسە ئۈچۈن ئۇرۇق ـ تۇغقاندارچىلىق مۇناسىۋەتنى ئۆزگەن ئىدىم، دەيدۇ. ئوغرى كېلىپ: مېنىڭ مۇشۇ نەرسە ئۈچۈن قولۇم كېسىلگەن ئىدى، دەيدۇ. ئۇلار ئۇ نەرسىلەردىن كىچىككىنىمۇ ئالماي تاشلاپ قويىدۇ».

﴿**ئىنسان (يەنى كاپىر) ئۇنىڭغا (يەنى زېمىنغا): «نېمە بولدى؟» دېگەندە**﴾ يەنى ئىنسان زېمىننىڭ (ئۇنىڭ ئۈستىدە) خاتىرجەم تۇرۇپ ياشىغىلى بولىدىغان ھالىتىدىن ھەرىكەت قىلىپ، ياشىغىلى بولمايدىغان ھالىتىگە كېلىپ قالغانلىقىدىن ھەيران قالغاندا. (يەنى) زېمىنغا بولۇشى شەكسىز بولغان، اللە تائالا زېمىنغا تەييارلىغان تەۋرەشتىن ئىبارەت اللە تائالانىڭ بۇيرۇقى كەلگەندە، زېمىن ئۆز قوينىدىكى ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكىلەرنىڭ ئۆلۈكلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ تاشلىغاندا، ئىنسانلار زېمىننىڭ بۇ ئىشىغا ۋە زېمىننىڭ باشقا بىر زېمىنغا، ئاسمانلارنىڭمۇ باشقا بىر ئاسمانلارغا ئايلىنىپ قالغانلىقىدىن ھەيران قالىدۇ. ئۇلار يېگانە، قۇدرەتلىك اللە نىڭ دەرگاھىدا ھازىر بولىدۇ.

﴿**بۇ كۈندە زېمىن ئۆزىنىڭ خەۋەرلىرىنى (يەنى ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىشلەنگەن ياخشى ـ يامان ئىشلارنى) مەلۇم قىلىدۇ**﴾ ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ﴿**بۇ كۈندە زېمىن ئۆزىنىڭ**

---

[1] سۈرە ھەج 1 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئىنشىقاق 3 ـــ 4 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

خەۋەرلىرىنى (يەنى ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىشلەنگەن ياخشى ـ يامان ئىشلارنى) مەلۇم قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ: «ئۇنىڭ خەۋەرلىرىنىڭ قانداق خەۋەر ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟» دېدى. ساھابىلەر: الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ياخشى بىلىدۇ، دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭ خەۋەرلىرى بولسا، زېمىن پۈتكۈل ئەر ـ ئاياللارنىڭ ئۈزىنىڭ ئۈستىدە قىلغان قىلمىشلىرىغا گۇۋاھلىق بېرىپ: بۇ مۇنداق ـ مۇنداق كۈنلەردە مۇنداق ـ مۇنداق ئىشلارنى قىلغان ئىدى، دېيىشىدۇ. مانا بۇ زېمىننىڭ خەۋەرلىرىدۇر» دېدى.

﴿(ئۇنىڭ مەلۇم قىلىشى) پەرۋەردىگارىنىڭ ئۇنى شۇنداق قىلىشقا ئەمر قىلغانلىقىدىندۇر﴾ يەنى الله تائالا زېمىنغا شۇنداق قىلىشقا رۇخسەت قىلدى. شەيب ئىبنى بەشىر ئىكرىمەدىن ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالا زېمىنغا سۆزلىگىن! دېدى. شۇنىڭ بىلەن زېمىن سۆزلىدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىمام قەرەزى: الله تائالا زېمىننى (ئۆلۈكلەرنى چىقىرىشقا بۇيرىدى) ئېچىلىشقا بۇيرىدى، دېدى.

﴿بۇ كۈندە كىشىلەر قىلغان ئەمەللىرىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرۈش (يەنى نەتىجىسىگە ئېرىشىش) ئۈچۈن توپ ـ توپ بولۇپ تارىلىپ كېتىدۇ﴾ يەنى كىشىلەر بەزىسى بەختلىك بولغانلاردىن بولۇپ جەننەتكە كىرىش ئۈچۈن، بەزىلىرى بەتبەخت بولۇپ دوزاختا كىرىش ئۈچۈن ئايرىلىپ، ھېساب مەيدانىدىن تۇر ـ تۇرلەرگە بۆلۈنۈپ قايتىپ كېلىدۇ.

زەررىچىلىك ئەمەلنىڭمۇ نەتىجىسىنى كۆرىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرىدۇ. كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ﴾ ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئات ئۈچ تۈرلۈك ئىش ئۈچۈن بېقىلىدۇ. ئات بېقىش بىر ئادەمگە ئەجىر ئېلىپ كېلىدۇ. يەنە بىر ئادەمگە ھاجىتىنى قامدايدىغان مەنپەئەت ئېلىپ كېلىدۇ ۋە يەنە بىر ئادەمگە بولسا گۇناھ ئېلىپ كېلىدۇ. ئات بېقىپ ئەجرىگە ئېرىشىدىغان ئادەم ئېتىنى الله يولىدا ئۇرۇش قىلىشقا ئاتاپ، ئۇنىڭ ئارغامچىسىنى ئۇزۇن قىلىپ ئوتلاق ياكى چىملىقتا باغلاپ قويىدۇ. ئات ئارغامچىسى يەتكەن يەرگىچە شۇ ئوتلاققا ياكى چىملىققا ئوتلىسا، بۇنىڭ بىلەن ئات ئىگىسىگە ساۋاب يېزىلىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئات ئارغامچىسىنى ئۈزۈۋېلىپ دۆڭدىن دۆڭگە چېپىپ يۈرسە، ئۇنىڭ چاپقان ئىزلىرى ۋە تېزەكلىرى ئۈچۈنمۇ ئات ئىگىسىگە ساۋاب يېزىلىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئات بىرەر ئۆستەڭنىڭ يېنىدىن ئۆتۈۋېتىپ ئۇنىڭدىن سۇ ئىچسە، ئات ئىگىسى ئۇنى ئۆستەڭ بويىغا سۇغىرىش ئۈچۈن ئېلىپ بارمىغان بولسىمۇ، بۇنىڭ بىلەن ئات ئىگىسىگە ساۋاب يېزىلىپ تۇرىدۇ. ئەنە شۇلارنىڭ ھەممىسى ئات ئىگىسىگە ئەجىر ئېلىپ كېلىدۇ. بىر ئادەم ئاتنى ئۆز ھاجىتىنى قامداش ۋە موھتاجلىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن باقىدۇ. ئۇ ئات ئۇستىدىكى الله تائالانىڭ ھەققىنى ئۇنتۇپ قالماي ئادا قىلىدۇ. مۇشۇنداق قىلىش، ئۇ ئادەمگە ھاجىتىنى قامدايدىغان مەنپەئەت ئېلىپ كېلىدۇ. بىر ئادەم ئاتنى رىيا قىلىش، پەخىرلىنىش ۋە كۆز ـ كۆز قىلىش ئۈچۈن باقىدۇ. شۇنىڭغا ئاساسەن ئۇ ئات ئۆز ئىگىسىگە گۇناھ ئېلىپ كېلىدۇ».

ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئېشەك توغرۇلۇق سورىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله ماڭا ئۇ ھەقتە پۈتۈن مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ﴿كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرىدۇ. كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ﴾[1] دېگەن تەكشۈرۈش بۇ ئايەتتىن باشقا ھېچ نەرسە چۈشۈرمىدى» دېدى.

[1] سۈرە زەلزەلە 7 ـــ 8 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى ئەدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «بىر تال خورمىنىڭ پارچىسىنى (سەدىقە قىلىش) ۋە بىر ئېغىز ياخشى سۆز قىلىش ئارقىلىق بولسىمۇ ئۆزەڭلارنى دوزاختىن قوتقۇزۇڭلار!»

ئىمام مۇسلىم مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ: «سەن قاچاڭدىن سۇ سوراپ كەلگەن ئادەمنىڭ قاچىسىغا سۇ تۆكۈپ بەرگەن ۋە قېرىندىشىڭغا ئوچۇق چىراي بىلەن ئۇچراشقانچىلىك بىر ياخشى ئىشنى ئاددىي كۆرمىگىن».

ئىمام بوخارى مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ: «ئى مۆمىن ئاياللار جاماسى! قوشنىلىرىڭلارغا قوينىڭ شاخشىقىنى سۇنۇشنى كىچىك چاغلىماڭلار». يەنى بۇ يەردە تاشلىۋېتىلىدىغان شاخشىقىنى دېمەكچىدۇر. يەنە بىر ھەدىستە: «تىلەمچىگە شېرانقىڭ كۆيۈك شاخشىخىنى بەرسەڭلارمۇ بېرىڭلار. (لېكىن) قۇرۇق قايتۇرماڭلار» دەپ كەلگەن.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ بىر تال ئۈزۈمىنى سەدىقە قىلىپ: بۇنىڭدا قانچىلىغان زەررىنىڭ ئېغىرلىقى بار، دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

ئىمام ئەھمەد ئەۋفى ئىبنى ھارىستىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئائىشە! كىچىك گۇناھلاردىن (ئۇلارنى كىچىك كۆرمەي) ساقلىنىڭ. چۈنكى، ئۇلار (توپلىنىپ - توپلىنىپ) اللە تائالا تەرىپىدىن سورىلىدىغان دەرىجىدىكى نەرسىگە بېرىپ قالىدۇ، دەيتتى.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىچىك گۇناھلاردىن (ئۇلارنى كىچىك كۆرمەي) ساقلىنىڭلار. چۈنكى، ئۇلار (ئۇلارنى قىلىشنى داۋام قىلغان) ئادەم ئۈستىدە توپلىنىدۇ - دە، ھەتتا ئۇ ئادەمنى ھالاك قىلىدۇ». پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا مىسال كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى: «(كىچىك گۇناھلارنىڭ مىسالى خۇددى) بىر تۈزلەڭلىككە چۈشۈپ تاماق قىلىدىغان نەرسىلەرنى چىقارغان، بىرى - بىر تەرەپكە يەنە بىر تەرەپكە ئوتۇن تېرىپ كېلىش ئۈچۈن كەتكەن ۋە ئاخىرىدا بىر دۈۋە ئوتۇن تېرىپ، شۇ ئوتۇنلار بىلەن گۈركىرىتىپ ئوت قالاپ تاماقلىرىنى پىشۇرغان بىر توپ ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ».

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە زەلزەلەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئادىيات | 11 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلْعَٰدِيَٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَٱلْمُورِيَٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَٱلْمُغِيرَٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ ۞ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي ٱلْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌۢ ﴿١١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(غازىلارنىڭ دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىشىدا) ھاسىراپ يۈگۈرگۈچى، (قاتتىق يۈگۈرگەنلىكتىن) تۇياقلىرىدىن ئوت چىقارغۇچى، ئەتىگەندە (دۈشمەن ئۈستىگە) باستۇرۇپ كىرگۈچى، (قاتتىق چاپقانلىقتىن) توپا ـ چاڭ چىقارغۇچى، شۇ توپا ـ چاڭ بىلەن دۈشمەن توپى ئىچىگە كىرىپ كەتكۈچى ئاتلار بىلەن قەسەمكى[1-5]. ئىنسان ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىنىڭ (نېمەتلىرىنى) شەكسىز ئىنكار قىلغۇچىدۇر[6]. ئىنسان ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا (يەنى اللەنىڭ نېمىتىنى ئىنكار قىلغانلىقىغا) ئالۋىتە ئۆزى گۇۋاھتۇر[7]. ئىنسان پۇل ـ مالغا ئىنتايىن ھېرىسمەنتۇر[8]. قەبرىلەردىكى ئۆلۈكلەر (سىرتقا) چىقىرىلغان، دىللاردىكى سىرلار ئاشكارا قىلىنغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىدىن پەرۋەردىگارىنىڭ ھەقىقەتەن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى (بۇ نادان ئىنسان) بىلمەمدۇ؟[9-11].

الله تائالانىڭ ئىنسانىنىڭ بېرىلگەن نېمەتلەرگە كۆپۈرلۈق قىلغۇچى ۋە ھېرىسمەن ئىكەنلىكىگە جەڭ ئاتلىرى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا

الله تائالا ئۆزىنىڭ يولىدا جەڭ قىلىشقا ئىشلىتىلىدىغان ھەر تۈرلۈك جەڭ ئاتلىرى بىلەن قەسەم قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**(غازىلارنىڭ دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلىشىدا) ھاسىراپ يۈگۈرگۈچى، (قاتتىق يۈگۈرگەنلىكتىن) تۇياقلىرىدىن ئوت چىقارغۇچى، ئەتىگەندە (دۈشمەن ئۈستىگە) باستۇرۇپ كىرگۈچى**﴾ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنۇ غازاتلاردا دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلماقچى بولسا، ئەتىگەنلىك ئەزىنگە قۇلاق سالاتتى. ئەگەر ئەزىن ئوقۇلغانلىقىنى ئاڭلىسا، ھۇجۇمغا ئۆتمەيتتى. ئاۋادا ئەزىن ئوقۇلغانلىقىنى ئاڭلىمىسا، ھۇجۇم قىلىشنى باشلايتتى.

﴿**(قاتتىق چاپقانلىقتىن) توپا ـ چاڭ چىقارغۇچى، شۇ توپا ـ چاڭ بىلەن دۈشمەن توپى ئىچىگە كىرىپ كەتكۈچى ئاتلار بىلەن قەسەمكى، ئىنسان ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىنىڭ (نېمەتلىرىنى) شەكسىز**

www.munber.org

ئىنكار قىلغۇچىدۇر﴾ يەنى الله تائالانىڭ يۇقىرىدىكى ئاتالار بىلەن قەسەم قىلىپ بايان قىلماقچى بولغىنى ئۆزىنىڭ: ﴿**ئىنسان ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىنىڭ (نېمەتلىرىنى) شەكسىز ئىنكار قىلغۇچىدۇر﴾** دېگەن سۆزىدۇر. ھەسەن بەسرى بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئىنسان ھەقىقەتەن ئۆزىگە كەلگەن مۇسىبەتلەرنى سانايدۇ، الله تائالانىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى ئونۇتقۇچىدۇر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**ئىنسان ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا (يەنى اللەنىڭ نېمەتىنى ئىنكار قىلغانلىقىغا) ئەلۋەتتە ئۆزى گۇۋاھتۇر﴾** بۇ ئايەتنىڭ ئىككى خىل مەنىسى بولۇپ، بىرىنچى خىل مەنىسى: ئايەتنىڭ تەرجىمىسىدە بايان قىلىنغاندەكتۇر.

ئىككىنچى خىل مەنىسى: الله تائالا ھەقىقەتەن ئىنسانىنىڭ ئۆزىنىڭ نېمەتىنى ئىنكار قىلغانلىقىغا ئەلۋەتتە ئۆزى گۇۋاھتۇر، دېگەنلىك بولىدۇ.

﴿**ئىنسان پۈل ـ مالغا ئىنتايىن ھېرىستۇر﴾** بۇ ئايەتنىڭ ئىككى خىل مەنىسى بولۇپ، بىرىنچى خىل مەنىسى: ئىنسان پۈل ـ مالنى ئىنتايىن ياخشى كۆرگۈچىدۇر دېگەنلىك، بولىدۇ.

ئىككىنچى خىل مەنىسى: ئىنسان پۈل ـ مالنى ئىنتايىن ياخشى كۆرگەنلىكتىن ئۇنىڭغا خۇددى بېخىلدەك ناھايىتى ھېرىسمەن بولۇپ كېتىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ئىككى خىل مەنىنىڭ ھەر ئىككىلىسى توغرىدۇر.

قىيامەت كۈنىدىن قورقۇتۇش توغرىسىدا

الله تائالا (بەندىلىرىنى) بۇ دۇنياغا بەك بېرىلىپ كەتمەسلىككە بۇيرۇپ، ئاخىرەتكە رىغبەتلەندۈرۈپ، (ئۇلارغا) دۇنيا ئاخىرلاشقاندىن كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى ۋە ئىنسانلار (ئاخىرەتتە) دۇچ كېلىدىغان قىيىن قورقۇنچلۇق ئەھۋاللارنى ئەسكەرتىپ مۇنداق دېدى: ﴿**قەبرىلەردىكى ئۆلۈكلەر (سىرتقا) چىقىرىلغان، دىللاردىكى سىرلار ئاشكارا قىلىنغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋالىدىن پەرۋەردىگارىنىڭ ھەقىقەتەن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى (بۇ نادان ئىنسان) بىلمەمدۇ؟﴾** يەنى الله تائالا ئەلۋەتتە ئىنسانلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلگۈچىدۇر. ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنىڭ ياخشى ـ ياماناللىقىغا قاراپ (زەررىچىلىكمۇ زۇلۇم قىلماستىن) مۇكاپات ياكى جازانى تولۇق بەرگۈچىدۇر.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن ئادەمىيات سۈرىسىنىڭ تەپسىرى ئاياغلاشتى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان	سۈرە قارىئە	11 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ٱلْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا ٱلْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ ٱلنَّاسُ كَٱلْفَرَاشِ ٱلْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌۢ ﴿١١﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قىيامەت[1]. ***قىيامەت نېمىدۇر***[2]. ***قىيامەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟***[3]. ***شۇ كۈندە ئىنسانلار تارىلىپ كەتكەن پەرۋانىدەك بولۇپ كېتىدۇ***[4]. ***تاغلار ئېتىلغان يۇڭدەك بولۇپ كېتىدۇ***[5]. ***تارازىسى ئېغىر كەلگەن (يەنى ياخشىلىقلىرى يامانلىقلىرىنى بېسىپ چۈشكەن) ئادەمگە كەلسەك، ئۇ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشتا (يەنى نازۇنېمەتلىك جەننەتتە) بولىدۇ***[6-7]. ***تارازىسى يېنىك كەلگەن (يەنى يامانلىقلىرى ياخشىلىقلىرىنى بېسىپ كەتكەن، يا ياخشىلىقى بولمىغان) ئادەمگە كەلسەك، ئۇنىڭ جايى ھاۋىيە بولىدۇ***[8-9]. ***ھاۋىيەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سەن قانداق بىلەلەيسەن؟***[10]. ***ھاۋىيە قىزىق ئوتتۇر***[11].

اللە تائالا: ﴿**قىيامەت. قىيامەت نېمىدۇر**﴾ دەپ قىيامەت ھەققىدە گەپ ئاچقاندىن كېيىن، قىيامەتنىڭ ئىشىنىڭ ناھايىتى چوڭ ۋە ئەھۋالىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**قىيامەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟**﴾ ئاندىن اللە تائالا قىيامەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**شۇ كۈندە ئىنسانلار تارىلىپ كەتكەن پەرۋانىدەك بولۇپ كېتىدۇ**﴾ يەنى شۇ كۈندە ئىنسانلار ئۆزلىرى دۇچ كەلگەن ئىشلاردىن گاڭگىراپ قېلىپ تارىلىش، ئايرىلىش ۋە ئۇياق ـ بۇياققا بېرىپ كېلىشلىرىدە خۇددى تارىلىپ كەتكەن پەرۋانىدەك بولۇپ كېتىدۇ. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار (قورقۇنچتىن) تىكىلىپ قارىيالمىغان ھالدا گويا تارىلىپ كەتكەن چېكەتكىدەك، قەبرىلىرىدىن چىقىپ كېلىدۇ﴾[1].

﴿**تاغلار ئېتىلغان يۇڭدەك بولۇپ كېتىدۇ**﴾ يەنى تاغلار ئېتىلىشقا ۋە تىتىلىشقا باشلىغان يۇڭدەك بولۇپ كېتىدۇ.

ئاندىن اللە تائالا ياخشى ئەمەل ـ ئىبادەت قىلغۇچىلار، ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىگە قارىتا مۇكاپاتلىنىدىغانلىقىدىن ۋە يامان ئىشلارنى قىلغۇچىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا قارىتا

[1] سۈرە قەمەر 7 ـ ئايەت.

www.munber.org

جازالىنىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېدى: ﴿**تارازىسى ئېغىر كەلگەن (يەنى ياخشىلىقلىرى ياماناتلىقلىرىنى بېسىپ چۈشكەن) ئادەمگە كەلسەك، ئۇ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشتا (يەنى نازۇنېمەتلىك جەننەتتە) بولىدۇ. تارازىسى يېنىك كەلگەن (يەنى ياماناتلىقلىرى ياخشىلىقلىرىنى بېسىپ كەتكەن، يا ياخشىلىقى بولمىغان) ئادەمگە كەلسەك، ئۇنىڭ جايى ھاۋىيە بولىدۇ**﴾ يەنى ياماناتلىقلىرى بېسىپ كەتكەن ئادەم جەھەننەمگە بېشىچىلاپ چۈشكۈچىدۇر. ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، ئەبۇسالىھ ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى.

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ھاۋىيە ياماناتلىقلىرى بېسىپ كەتكەن ئادەملەر كىرىدىغان بىر دوزاخنىڭ ئىسمىدۇر، دېگەن كۆز قاراشمۇ بار. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى زەيد: شۇنداق خىلدىكى ئادەملەرنىڭ ئاخىرى باردىغان ۋە ئورۇنلىشىدىغان جايى دوزاخ بولىدۇ، دېدى. ئىبنى ئەبۇ ھاتەم قەتادەنىڭ: "ھاۋىيە" بولسا، ياماناتلىقلىرى بېسىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ كېرىدىغان دوزىخى ۋە ئورۇنلىشىدىغان جايىدۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

اللە تائالا ھاۋىيەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇچۇق بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**ھاۋىيەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سەن قانداق بىلەلەيسەن؟ ھاۋىيە قىزىق ئوتتۇر**﴾ يەنى يالقۇنى ۋە تەپتى ناھايىتى قىزىق بولغان ئوتتۇر.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «(دۇنيادا) ئىنسانلار يېقىۋاتقان ئوت دوزاخ ئوتىنىڭ يەتمىشتىن بىر ھەسسىسىدۇر» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! مۇشۇ بىر ھەسسىسىمۇ يېتەرلىك بولاركەنغۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇ بىر ھەسسىگە يەنە ئاتمىش توققۇز ھەسسە قېتىلدى» دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېدى: «ئۇ بىر ھەسسىگە (ھەر بىر ھەسسە شۇ بىر ھەسسىنىڭ قىزىقلىقىدا بولغان) ئاتمىش توققۇز ھەسسە قېتىلدى».

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «دوزاختا كىرگەنلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ يەڭگىل ئازاب بېرىلگەن كىشى (ئوتتىن) ئىككى كەش كەيدۇرۇلگەن كىشى بولۇپ، ئۇ ئىككى كەشنىڭ قىزىقلىقىدىن ئۇنىڭ مېڭىسى قاينايدۇ» دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «دوزاخ پەرۋەردىگارىغا شىكايەت قىلىپ ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىز بىر-بىرىمىزنى يەپ بولدۇق، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ئۇنىڭغا قىشتا بىر قېتىم ۋە يازدا بىر قېتىم (بولۇپ ئىككى قېتىم) تىنىۋېلىشقا رۇخسەت بەردى. قىشتا سىلەر ئۇچرايدىغان ئەڭ قاتتىق سوغۇق بولسا، ئۇنىڭ تېنىغىدىن كەلگەن سوغۇقتۇر. يازدا سىلەر ئۇچرايدىغان ئەڭ قاتتىق ئىسسىقمۇ ئۇنىڭ تىنىقىدىن كەلگەن ئىسسىقتۇر».

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھاۋا بەك قىزىپ كەتسە، سىلەر نامازنى (ھاۋانى) سوۋۇتۇپ ئوقۇڭلار. چۈنكى، ھاۋانىڭ بەك قىزىپ كەتكەنلىكى دوزاخنىڭ قىزىقلىقىنىڭ تاشقانلىقىدىندۇر».

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن قارىئە سۈرىسىنىڭ تەپسىرى ئاياغلاشتى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە تەكاسۈر | 8 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ ٱلْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ ٱلْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

تاكى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغىنىڭلارغا (يەنى قەبرىلەرگە كۆمۈلگىنىڭلارغا) قەدەر، (پۇل ـ مال، بالىلار بىلەن) پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى[1-2]. راستلا كەلكۈسىدە بىلىسىلەر[3]. ئاندىن راستلا كەلكۈسىدە بىلىسىلەر[4]. ئەگەر سىلەر راستلا ھەقىقىي بىلىشىڭلار (غەپلەتتە قالماڭلار)[5]. سىلەر چوقۇم جەھەننەمنى كۆرىسىلەر[6]. ئاندىن ئۇنى چوقۇم ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرىسىلەر[7]. ئاندىن (دۇنيادا سىلەرگە بېرىلگەن نېمەتلەردىن سۇئال ـ سوراق قىلىنىسىلەر[8].

ئاخىرەتتىن غەپلەتتە قېلىش بولسا دۇنيانى ناھايىتى بەك ياخشى كۆرۈپ كەتكەنلىكنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**تاكى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغىنىڭلارغا (يەنى قەبرىلەرگە كۆمۈلگىنىڭلارغا) قەدەر، (پۇل ـ مال، بالىلار بىلەن) پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى**﴾ يەنى تاكى سىلەرگە ئۆلۈم كېلىپ قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغىنىڭلارغا ۋە قەبرىلەرنىڭ ئادەملىرىگە ئايلانغىنىڭلارغا قەدەر، دۇنيا ۋە ئۇنىڭ رەڭگا ـ رەڭ، نازۇنېمەتلىرى سىلەرنى ئاخىرەتلىك ئۇچۇن تەييارلىق قىلىشتىن ۋە ئۇنى ئىزلەشتىن غەپلەتتە قالدۇردى.

ئىمام بۇخارى ئەنەس ئىبنى مالىكتىن ئۇبەي ئىبنى كەئبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز تاكى ﴿**تاكى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغىنىڭلارغا (يەنى قەبرىلەرگە كۆمۈلگىنىڭلارغا) قەدەر، (پۇل ـ مال، بالىلار بىلەن) پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى**﴾ دېگەن ئايەت چۈشكەنگە قەدەر «ئەگەر ئىنساننىڭ بىر جىلغا ئالتۇنى بولسا...» دېگەن ھەدىسنى قۇرئاننىڭ ئايەتلىرىدىنمىكىن دەپ قارايتتۇق.

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى شۇخەيرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبىرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بارسام، پەيغەمبىرئەلەيھىسسالام: «الله تائالا ﴿**تاكى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغىنىڭلارغا (يەنى قەبرىلەرگە كۆمۈلگىنىڭلارغا) قەدەر، (پۇل ـ مال، بالىلار بىلەن)**

www.munber.org

﴿**پەخىرلەنمەك سىلەرنى غەپلەتتە قالدۇردى**﴾ دەۋاتىدۇ. (ئەمما) ئادەمنىڭ بالىسى: مېنىڭ مېلىم، مېنىڭ مېلىم، دەيدۇ. ئى ئىنسان! پەقەت ئۇ مالىلىرىڭنىڭ ئىچىدىن يەپ تۈگەتكىنىڭ ياكى كىيىپ چىرىتكىنىڭ ۋە ياكى سەدىقە بېرىپ (ئاخىرەت ئۈچۈن) ئەۋەتىۋالغىنىڭلا سېنىڭدۇر» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم ئىبنۇھۇرەيرە رەزىيە الله ئەنھۇدىن يەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى: «ئادەمنىڭ بالىسى: مېنىڭ مېلىم، مېنىڭ مېلىم، دەيدۇ. ئۇ مالىلىرىڭنىڭ ئىچىدىن پەقەت يەپ تۈگەتكىنى ياكى كىيىپ چىرىتكىنى ۋە ياكى سەدىقە بېرىپ (ئاخىرەت ئۈچۈن) ئەۋەتىۋالغىنىلا ئۇنىڭدۇر. قالغانلىرى (باشقىلارنىڭ ئىلكىگە) ئۆتۈپ كەتكەن ۋە باشقىلارغا قالدۇرۇلغان بولىدۇ» دېدى.

ئىمام بۇخارى ئەنەس ئىبنى مالىكتىن يەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆلگەن كىشىگە ئۈنىڭ بالىۋاقىلىرى، پۇل ـ مالىلىرى ۋە ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىدىن ئىبارەت ئۈچ نەرسە (تاكى ئۈنىڭ قەبرىسىگىچە) ئەگىشىپ بارىدۇ. (بۇ ئۈچ نەرسىدىن) ئۈنىڭ بالا ـ چاقىلىرى ۋە پۇل ـ مالىلىرىدىن ئىبارەت ئىككى نەرسە قايتىپ كېلىدۇ. ۋە ئۈنىڭ ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىلا ئۈنىڭ بىلەن قېلىپ قالىدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىق ئىمامىلارمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنسان قېرىپ كەتسىمۇ يەنە ئۈنىڭ بىلەن بىللە ھېرىسمەنلىك ۋە (ئۈنى قىلسام، بۇنى قىلسام دېگەن) ئارزۇلاردىن ئىبارەت ئىككى نەرسە قېلىپ قالىدۇ». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلدى.

دوزاخنى كۆرۈش ۋە ئىنسانغا، ئۈنىڭغا بېرىلگەن نېمەتلەردىن سورىلىدىغانلىقى بىلەن قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا

﴿**راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر. ئاندىن راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر**﴾ ھەسەنبەسرى: الله تائالانىڭ بۇ ئايىتى قايتا ـ قايتا قىلىنغان بىر تەھدىتدۇر، دېدى. زەھھاك: الله تائالانىڭ ﴿**راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر**﴾ دېگەن ئايىتى: ئى كاپىرلار! سىلەر راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر دەپ كاپىرلارغا قارىتىلغان ۋە ئۈنىڭ: ﴿**ئاندىن راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر**﴾ دېگەن ئايىتى: ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئاندىن راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر دەپ مۆمىنلەرگە قارىتىلغان سۆزدۇر، دېدى.

﴿**ئەگەر سىلەر راستلا ھەقىقي بىلىسەڭلار (غەپلەتتە قالماڭلار)**﴾ يەنى مۇبادا سىلەر ھەقىقي بىلىسەڭلار، تاكى سىلەر ئۆلۈپ قەبرىلەرگە كۆمۈلگەنگە قەدەر، (پۇل ـ مال، بالىلار بىلەن) پەخىرلىنىش سىلەرنى ئاخىرەت ئۈچۈن ئىشلەشتىن غەپلەتتە قالدۇرمايتتى.

﴿**سىلەر چوقۇم جەھەننەمنى كۆرىسىلەر. ئاندىن ئۇنى چوقۇم ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرىسىلەر**﴾ الله تائالانىڭ بۇ ئايىتى ئۈنىڭ: ﴿**راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر. ئاندىن راستلا كەلگۈسىدە بىلىسىلەر**﴾ دېگەن ئايىتىدە كەلگەن تەھدىدىنىڭ قانداق تەھدىد ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بايان قىلىپ كەلدى. يەنى ئۇ تەھدىت (ئىشىكتەك) بىر ھاڭرىسا، ھەيۋىتىدىن ۋە قورقۇنچلۇقلىقىدىن الله تائالاغا يېقىن پەرىشتىلەر ۋە يەيغەمبەرلەرمۇ تىزچە ئولتۇرۇپ قالىدىغان دوزاخنى ئۈنىڭغا كىرىشكە ھەقلىق بولغان كىشىلەرنىڭ كۆرىشىدۇر. دوزاخ شۇنداق ھاڭراپ قورقۇنچلۇق ئاۋاز چىقارغاندا، الله تائالاغا يېقىن پەرىشتىلەرنىڭمۇ ۋە يەيغەمبەرلەرنىڭمۇ تىزچە ئولتۇرۇپ قالىدىغانلىقى ھەققىدە كۆپلىگەن ئەسەرلەر رىۋايەت قىلىندى.

www.munber.org

﴿ئاندىن (دۇنيادا سىلەرگە بېرىلگەن) نېمەتلەردىن سۈئال - سوراق قىلىنىسىلەر﴾ يەنى سىلەر قىيامەت كۈنىدە الله تائالا (دۇنيادا) سىلەرگە بەرگەن سالامەتلىك، خاتىرجەملىك، رىزقلاردەك الله تائالانىڭ نېمەتلىرىنىڭ شۈكرانىسى ۋە ئۇ نېمەتلەرنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن الله تائالاغا ئىبادەت قىلغان ياكى قىلمىغانلىقىڭلار ھەققىدە سوئال - سوراق قىلىنىسىلەر.

ئىبنى جەرىر ئەبۇھۇرەيرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىللە ئولتۇراتتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ قېشىغا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام كېلىپ: «سىلەر نېمە سەۋەبتىن بۇ يەردە ئولتۇرىدۇڭلار؟» دېدى. ئۇ ئىككىسى: سېنى ھەق بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بىزنى پەقەت قورساقنىڭ ئاچلىقىلا ئۆيلىمىزدىن چىقاردى، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «مېنى ھەق بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مېنمۇ شۇ ئاچلىق چىقاردى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەنسارلىق بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر ئايال چىققان ئىدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «پالانى قەيەردە؟» دېدى. ئۇ ئايال: ئۇ بىزگە تاتلىق سۇ ئېلىپ كەلگىلى كەتكەن ئىدى، دېدى. بىر ئازدىن كېيىن ئۇ كىشىمۇ تۆلۈمنى كۆتۈرۈپ كەلدى ۋە: قارشى ئالىمىز، بۇگۈن بىر كىشىنىڭ مېنى يوقلاپ كەلگەنلىكى پەيغەمبەرنىڭ يوقلاپ كەلگىنىدىن ئارتۇق بولماس، دەپ تۆلۈنىنى خورمىنىڭ قۇرىغان بىر ئاچىسىغا ئېسىپ قويۇپ، ئۇلارغا بىر شاخ ھۆل خورما سۇندۇرۇپ كەلدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «خورمىلارنى ئۈزۈپ ئېلىپ كەلسەڭ بولماميتى؟» دېدى. ئۇ: سىلەرنى خورمىلارنى ئۆزلىرى تاللاپ ئۈزۈپ يىسۇن دەپ شېخى بىلەن سۇندۇرۇپ ئېلىپ كەلدىم، دېدى. ئاندىن ئۇ قولىغا پىچاق ئالغان ئىدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سېغىلىۋاتقان قوينى ئۆلتۈرۈشتىن ساقلانغىن» دېدى.

ئۇ شۇ كۈنى ئۇلار ئۈچۈن مال بوغۇزلىدى. ئۇلار (گۆشلەردىن تويغۇچە) يېيىشتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «قىيامەت كۈنى سىلەر ئەلۋەتتە بۇ نېمەتلەردىن سوراق قىلىنىسىلەر. سىلەرنى ئاچلىق ئۆيۈڭلاردىن چىقارغان ئىدى. سىلەر تاكى ماۋۇ - ماۋۇ نېمەتلەرگە ئېرىشمىگىچە ئۆيۈڭلارغا قايتمىدىڭلار» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار ئىبنى ئابباستىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ساقلىق ۋە بوش ۋاقتى بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى خىل نېمەت بار. كۆپ سانىدىكى كىشىلەر بۇ ئىككى نېمەتتىن تولۇق پايدىلانمايدۇ» يەنى نۇرغۇنلىغان كىشىلەر شۇ ئىككى خىل نېمەتنىڭ شۈكرانىسىنى ئادا قىلىشتا بىخۇتلۇق قىلىپ، ئۇ نېمەتنىڭ بېرىلگىنىگە قارىتا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەتلىرىنى ئۆتىمەيدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله تائالا - (ئەڭ ئالىي رىۋايەتتە قىيامەت كۈنى) - ئى ئىنسان! مېنىشىڭ ئۈچۈن ئات ۋە تۆگىنى يارىتىپ بەرمىدىممۇ؟ ئاياللارنى سېنىڭ چۈپىتىڭ قىلىپ بەرمىدىممۇ، سېنى (باشقا نەرسىلەرگە) باشلىق ۋە قەدرىگىنى ئۇستۇن قىلمىدىممۇ؟ بۇلارنىڭ شۈكرانىسى قېنى؟ دەيدۇ».

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە تەكاسۈرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئەسر | 3 ئايەت

ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ مۇشۇ سۈرە ئارقىلىق قۇرئاننىڭ مۆجىزىلىك بىر كىتاب ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنلىكى توغرىسىدا

ئالىملار مۇنداق بايان قىلىشقان: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا پەيغەمبەرلىك كېلىپ بولغاندىن كېيىن ۋە ئەمرى ئىبنى ئاس تېخى ئىسلامغا كىرىشتىن بۇرۇن، ئۇ (پەيغەمبەرلىكنى داۋا قىلغان) مۇسەيلىمە كەززابنىڭ قېشىغا كېلىدۇ. مۇسەيلىمە ئۇنىڭغا: مۇشۇ ئارىلىقتا ھەمراھىڭلارغا (يەنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى دېمەكچى) نېمە چۈشۈرۈلدى؟ دەيدۇ. ئەمرى ئىبنى ئاس مۇسەيلىمەگە: ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا قىسقا (لېكىن) ناھايىتى بالاغەتلىك بىر سۈرە چۈشۈرۈلدى، دەيدۇ. مۇسەيلىمە: ئۇ قايسى سۈرە؟ دەيدۇ. ئەمرى ئىبنى ئاس ئۇنىڭغا سۈرە ئەسرنى ئوقۇپ بېرىدۇ. مۇسەيلىمە بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن ماڭمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر نەرسە چۈشۈرۈلدى، دەپ: ئى ۋەبرى! ئى ۋەبرى![1] سەن پەقەت ئىككى قۇلاق ۋە كۆكسىدىن ئىبارەتدۇرسەن، قالغان يەرلىرىڭ تۆشۈك - تۆشۈك ۋە چوقۇلغاندۇر، دەپ بولۇپ، ئى ئەمرى! بۇنىڭغا قانداق قارايسەن؟ دەيدۇ. ئەمرى ئىبنى ئاس ئۇنىڭغا: اللە تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، شەك - شۈبھىسىزكى، سەن مېنىڭ ئۆزەڭنىڭ بىر يالغانچى ئىكەنلىكىڭنى بىلدىغانلىقىمنى ئەلۋەتتە بىلىسەن، دەيدۇ.

مەن ئەبۇ بەكرى خەرائىتنىڭ "ئەخلاقلارنىڭ ناچار تەرەپلىرى" دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان كىتابىنىڭ ئىككىنچى تومىدا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىر قىسسىنى بايان قىلغانلىقىنى كۆردۈم.

مۇسەيلىمە ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئەخمىقانە سۆزلىرىدىن قۇرئانغا قارشى تۇرغۇدەك بىر نەرسە توقۇماقچى بولدىيۇ، (لېكىن) ئۇ توقۇغان ئۇ سۆزىنى ھەتتا شۇ زامانىدىكى بۇتقا ئىبادەت قىلىدىغان بىر كىشىنىڭ ئالدىدىمۇ ئاقتۇرالمىدى.

تەبرانى، ئابدۇللاھ ئىبنى ھەفس ئەبۇ مەدىنىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇبادا ئىككى ساھابە ئۇچرىشىپ قالسا، بىرى يەنە بىرىگە سۈرە ئەسرنى تاكى ئاخىرىغىچە ئوقۇمىغىچە، ئاندىن بىر - بىرىگە سالام قىلمىغىچە ئايرىلمايتتى.

ئىمام شافىئىي - اللە تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن - ئەگەر كىشىلەر بۇ سۈرىنىڭ (مەنىسىنى) ياخشى چۈشەنسە ۋە بۇ ھەقتە ياخشى ئويلانسا، بۇ سۈرە ئۇلارغا ئەلۋەتتە يېتەرلىك ئىدى، دېدى.

---

[1] ۋە بىرى ھايۋاننىڭ ئىسمىدۇر.

www.munber.org

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡعَصۡرِ ۝١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ۝٣

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

زامان بىلەن قەسەمكى[1]. ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، بىر-بىرىگە ھەقنى تەۋسىيە قىلىشقان، بىر-بىرىگە سەۋرىنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدىدۇر[2-3].

﴿**زامان بىلەن قەسەمكى**﴾ مەيلى ياخشى ياكى يامان بولسۇن ئىنسانلارنىڭ ھەربىرىگە يۈز بېرىدىغان زامان بىلەن قەسەمكى.

مالىك زەيد ئىبنى ئەسلەمنىڭ: ئايەتتىكى زامانىدىن كۇن ئېگىلگەندىن باشلاپ كۇن كىرىپ كەتكەنگە قەدەر بولغان ئارىلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. لېكىن، ئايەتنىڭ ئىلگىرىكى مەناسى كۆچلۇكرەكتۇر.

يەنى الله تائالا دىللىرى بىلەن ئىمام ئېيتقان، ئىبادەت قىلغان، ياخشى ئەمەللەرنى ئادا قىلغان، ھارام ئىشلارنى تاشلىغان، مۇسىبەتلەرگە ۋە كىشىلەرنى ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش جەريانىدا ئۇلاردىن كەلگەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلغان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئىنسانىنىڭ ھەقىقەتەن ھالاكەت ۋە زىيان ئىچىدە ئىكەنلىكىگە زامان بىلەن قەسەم قىلدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئەسرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ھۇمەزە | 9 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ ٱلَّذِى جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُۥ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخْلَدَهُۥ ﴿٣﴾ كَلَّاۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِى ٱلْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍۭ ﴿٩﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(كىشىلەرنى) ئەيىبلىگۈچى سۆزخەنچىگە ۋاي! [1]. ***ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) سانىدى*** [2]. ***ئۇ مېلى ئۆزىنى (دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ دەپ ئويلايدۇ)*** [3]. ***ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ چوقۇم ھۇتەمەگە تاشلىنىدۇ*** [4]. ***ھۇتەمەنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟*** [5]. ***ئۇ، اللەنىڭ ياندۇرغان ئوتىدۇركى، (ئۇنىڭ ئەلىمى) يۈرەكلەرگە يېتىپ بارىدۇ*** [6-7]. ***ئۇلار چوقۇم دوزاخقا سولىنىدۇ*** [8]. ***ئېگىز تۈۋرۈكلەرگە باغلىنىدۇ*** [9].

﴿**(كىشىلەرنى) ئەيىبلىگۈچى سۆزخەنچىگە ۋاي!**﴾ يەنى كىشىلەرنى سۆز ۋە ھەرىكەتلىرى بىلەن كەمسىتكەن كىشىگە ۋاي!

﴿**ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) سانىدى**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە سۆددى ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلار: مال ـ دۇنيانى توپلىدى ۋە ئۇنى سانىدى، بۇ ھەقتە الله تائالا: ﴿ئۇ (ھەقتىن) يۈز ئۆرۈپ بۇرالغان ۋە پۇل ـ مال يىغىپ ساقلىغان (ئۇنىڭدىن اللەنىڭ ۋە مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغان)لارنى چاقىرىدۇ﴾[1] دېدى، دەيدۇ.

مۇھەممەد ئىبنى كەئب الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى (ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن) سانىدى**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە: كۈندۈزدە ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇنى ھەلەكچىلىككە سېلىپ ئۇنىڭغا ئارام بەرمىدى، شۇنىڭ بىلەن كېچىدە ئۇ خۇددى ئۆلۈكتەك ئۇخلىدى، دېدى.

﴿**ئۇ مېلى ئۆزىنى (دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ دەپ ئويلايدۇ)**﴾ يەنى ئۇ توپلىغان مال ـ دۇنياسى ئۆزىنى مۇشۇ دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ دەپ ئويلايدۇ. ﴿**ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس**﴾ يەنى ئىش ئۇ ئويلىغان ۋە گۇمان قىلغاندەك ئەمەس.

[1] سۈرە مەئارىج 17 ــ 18 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

﴿**ئۇ چوقۇم ھۆتەمەگە تاشلىنىدۇ**﴾ يەنى مال - دۇنيا توپلاپ ئۇنىڭ سانىنى سانىغان ئۇ كىشى، كىرگەن كىشىنى پارچىلاپ تاشلىغۇچى دوزاخ بولغان ھۆتەمەگە تاشلىنىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ھۆتەمەنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟ ئۇ، اللەنىڭ ياندۇرغان ئوتىدۇركى، (ئۇنىڭ ئەلىمى) يۈرەكلەرگە يېتىپ بارىدۇ**﴾ سابىت بەنانىي: ئوت ئۇلارنى ئۇلار تىرىك ھالىتىدە تۇرغاندا كۆيدۈرۈپ تاكى ئۇلارنىڭ يۈرەكلىرىگىچە بارىدۇ، بۇ ئۇلارغا بولغان ئازابنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان ۋاقتىدۇر، دەپ (بۇ ئازابتىن قورقۇپ) يىغلاپ كەتتى.

مۇھەممەد ئىبنى كەئب: ئوت ئۇنىڭ تېنىدىكى ھەممە ئەزالىرىنى يالمايدۇ، ئوت ھەتتا ئۇنىڭ يۈرىكىگە تۇتۇشۇپ (ئۇنىڭ) گېلىغا يەتكەندە، ئۇنىڭ تېنىگە يەنە قايتىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار چوقۇم دوزاخقا سولىنىدۇ**﴾ ﴿**ئېگىز تۈۋرۈكلەرگە باغلىنىدۇ**﴾ ئەتىيە ئەۋفي: بۇ تۆمۈردىن بولغان تۈۋرۈكلەر، دېدى. سۇددي: بۇ ئوتتىن بولغان تۈۋرۈكلەر، دېدى. ئەۋفي ئىبنى ئابباسنىڭ: ئۇلار بويۇنلىرىغا زەنجىرلەر بىلەن تاقاق سېلىنغان ھالىتىدە ئىچى كاۋاك تۈۋرۈكلەرنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈلۈپ، تۈۋرۈكلەرنىڭ ئىشكىلىرى ئېتىۋېتىلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھۇمەزەنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە فىل | 5 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

پەرۋەردىگارىڭنىڭ فىل ئىگىلىرىنى قانداق قىلغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ [1]. ئۇ ئۇلارنىڭ ھىيلە ـ مىكىرىنى بەربات قىلمىدىمۇ؟ [2]. ئۇ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە توپ ـ توپ قۇشلارنى ئەۋەتتى [3]. قۇشلار ئۇلارغا ساپال تاشلارنى ئېتىپ [4]. ئۇلارنى چاينىۋېتىلگەن سامانەك قىلىۋەتتى [5].

كەينى ئۇرۇۋەتمەكچى ۋە ئۇنىڭ ئەسىرىنى بارلىقتىن يوقاتماقچى بولۇپ كەلگەن فىل ئىگىلىرىنى توسۇپ قېلىش بولسا، اللە تائالانىڭ قۇدرەتلىكلەرگە بەرگەن نېمەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. اللە تائالا فىل ئىگىلىرىنى يوقاتتى. ئۇلارنى باش ئەگدۈردى. ئۇلارنىڭ كەينى ئۇرۇۋەتمەكچى بولغانلىقىنى بەربات قىلدى ۋە ئۇلارنى قاتتىق رەسۋا قىلىپ كەينىگە قايتۇردى.

فىل ئىگىلىرى خرىستىئان دىنىدىكى كىشىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى دىنىي ئەھۋالى بۇتلارغا ئىبادەت قىلىدىغان قۇدرەتلىكلەرنىڭ ئەھۋالىغا يېقىن ئىدى. لېكىن، (ھەر ئىككى مىللەت دىن جەھەتتە بىرسى بىرسىدىن جىق پەرقلىق بولمىسىمۇ)، اللە تائالانىڭ فىل ئىگىلىرىگە قارشى قۇدرەتلىكلەرگە ياردەم بېرىشى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر قىلىنىپ ئەۋەتىلىدىغانلىقىغا ئالدىن بېرىلگەن بىشارەت ئىدى. چۈنكى، كۆچلۈك رىۋايەتكە ئاساسەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام شۇ يىلى تۇغۇلغان. يەنى بۇ خۇددى: ئى قۇدرەتلىك گۇۋاھى! بىزنىڭ سىلەرگە ياردەم بېرىشىمىز سىلەرنىڭ ھەبەشلەردىن ياخشى بولغانلىقىڭلار ئۈچۈن ئەمەستۇر. (بىزنىڭ سىلەرگە ياردەم بېرىشىمىز) پەقەت پەيغەمبەرلەرنىڭ تۇغقانچىسى بولغان ساۋاتسىز پەيغەمبەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىش بىلەن ئۇلۇغلىماقچى ۋە كاتتىلىماقچى بولغان كەينى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈندۇر، دېگەنلىكتۇر.

فىل ئىگىلىرىنىڭ قىسسىسىنى قىسقىلا قىلىپ بايان قىلىش توغرىسىدا

تۆۋەندە بايان قىلماقچى بولغىنىمىز فىل ئىگىلىرىنىڭ قىسسىسىنىڭ قىسقىچە بايانىدۇر. بىز يۇقىرىدا خەندەك ئىگىلىرىنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلغاندا، مۇشرىك ۋە ھەمىيەرنىڭ پادىشاھلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرى بولغان زۇنۇۋاسنىڭ 20 مىڭغا يېقىن خرىستىئانلارنى ئوراپ كۆلاپ، ئوت يېقىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن پەقەت دوس زوسۆئلەبان دېگەن ئادەمنىڭ قۇتۇلۇپ چىقىپ،

www.munber.org

خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان شامنىڭ پادىشاھى قەيسەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن يارەم تەلەپ قىلغانلىقىنى، ھەبەشىستان يەمەنگە ئەڭ يېقىن يەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ پادىشاھى نەجاشىنىڭ دوس زو سۆئىلەبانغا يارەم قىلىشى ئۈچۈن قەيسەرنىڭ (نەجاشىغا قارىتىپ) دوس زو سۆئىلەبانغا خەت يېزىپ بەرگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن نەجاشىنىڭ ئۇ ئادەم بىلەن بىللە ئەريات ۋە ئەبرەھە ئىبنى ساباھ ئەبۇيەكسۇم دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى قوماندانىنى نۇرغۇن ئەسكەرلەر بىلەن (يەمەنگە) ئەۋەتكەنلىكىنى، ئۇ ئەسكەرلەرنىڭ يەمەنگە كىرىپ (بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش ئۈچۈن) ئۆيلەرنى ئاختۇرغانلىقىنى، ھەمىيەرنىڭ پادىشاھلىقىنى تارتىۋالغانلىقىنى ۋە زۇنۇۋاسنىڭ دېڭىزدا سۇنىڭ ئاستىدا قىلىپ ھالاك بولغانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق.

(ھەبەشلەر ھىمىيەرنىڭ پادىشاھلىقىنى تارتىۋالغاندىن كېيىن) يەمەننىڭ پادىشاھلىقى ئۇلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. يەمەنگە ھېلىقى ئەريات ۋە ئەبرەھە دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى قوماندان باشلىق بولدى. كېيىنچە ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىلىقىدا ئىختىلاپ يۈز بېرىپ، بىر بىرى بىلەن ئۇرۇش قىلماقچى بولۇپ (ئىككى تەرەپنىڭ ئادەملىرى) سەپ تۈزۈشكەندە، بىرى يەنە بىرىگە: ئارىمىزدا مۇنداق ئەسكەر تارتىپ بىر بىرىمىز بىلەن ئۇرۇش قىلىش ھاجەتسىز، مەنمۇ مەيدانغا چىقاي، سەنمۇ مەيدانغا چىق، قايسىمىز يەنە بىرىمىزنى ئۆلتۈرسە، شۇ باشلىقلىققا ئوڭچە ئېرىشىدۇ، دېدى. بۇ سۆزگە يەنە بىرسىمۇ قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككىلىسى نەيزىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ (قىلىچ بىلەنلا) مەيدانغا چۈشۈشتى. ئەريات ئەبرەھەگە بىر ھۇجۇم قىلىپ قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ بۇرنىنى، ئېغىزىنى ۋە يۇزنىڭ بىر تەرىپىنى كېسىۋەتتى. ئەبرەھەنىڭ ئازاد قىلىۋەتكەن قۇلى ئەرياتقا ھۇجۇم قىلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى.

ئەبرەھە (مەيداندىن) ياردار ھالەتتە قايتىپ كەلدى. يارىسىنى داۋالىتىپ ساقايتتى ۋە يەمەندىكى ھەبەش ئەسكەرلىرىگە ئۆزى يالغۇز باش بولدى.

كېيىنچە نەجاشى ئەبرەھەنىڭ قىلمىشلىرىغا ئاچچىغلاپ ئۇنىڭغا خەت يازدى. خېتىدە ئۆزىنىڭ (يەمەن شەھىرىگە بېسىپ كىرىپ) ئۇنىڭ تۇپرىقىغا دەسسەيدىغانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ كوكۇلا چېچىنى قىرقىيدىغانلىقىغا ۋەدە قىلىپ قەسەم ئىچكەن ئىدى. ئەبرەھە نەجاشىغا، (ئۇنىڭ ئۆزىگە) رەھمى قىلىشىنى سوراپ ئەلچى ئەۋەتتى. ئەلچى بىلەن بىللە نۇرغۇنلىغان سوۋغا - سالاملار، بىر قاچىدا يەمەننىڭ توپىسى ۋە ئۆزىنىڭ قىرقىلغان كوكۇلا چېچىدىن ئەۋەتتى. ئۇ ئەلچى بىلەن يەنە بىر پارچە خەت ئەۋەتكەن بولۇپ خەتتە: (مانا بۇ يەمەن شەھىرىنىڭ توپىسى) پادىشاھ مۇشۇ قاچىدىكى توپىغا دەسسەپ قەسەمدىن چىقسۇن ۋە مانا ماۋۇ مېنىڭ كوكۇلا چېچىم، مەن بۇنى سىلىگە ئەۋەتتىم، دەپ يېزىلغان ئىدى. بۇلار نەجاشىغا يېتىپ بارغاندا، ئۇ ئەبرەھەنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا ھەيران قالدى، ئۇنىڭدىن رازى بولدى ۋە ئۇنىڭ (باشلىقلىقىنى) ئېتىراپ قىلدى.

(كېيىنچە) ئەبرەھە: مەن پات ئاردىدا يەمەن زېمىنىدا سىلىگە ئاتاپ تەڭدىشى يوق بىر چىركاۋ سالدۇرىمەن، دەپ نەجاشىغا ئەلچى ئەۋەتتى ۋە سەنئا شەھىرىگە ناھايىتى كاتتا، ئېگىز ۋە تۆت ئەتراپى نەقىشلىنىپ زىننەتلەنگەن بىر چىركاۋ سېلىشقا باشلىدى. ئەرەبلەر بۇ چىركاۋنىڭ ناھايىتى ئېگىزلىكىدىن ئۇنى: ”ئەلقۇلەييەس“ دەپ ئاتاشتى. چۈنكى، ئۇنىڭ ناھايىتى ئېگىزلىكىدىن ئۇنىڭغا قارىغان كىشىنىڭ دوپپىسى يەرگە چۈشۈپ كەتكىلى تاسلا قالاتتى.

ئەبرەھە بۇ چىركاۋنى خۇددى مەككىدىكى كەبىگە ئوخشاش ھەج قىلىنىدىغان بىر ئورۇنغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئەرەبلەرنىڭ ھەج قىلماقچى بولغانلىرىنى بۇ چىركاۋغا يۈزلەندۈرمەكچى بولدى ۋە شۇنداق قىلىشنى قول ئاستىدىكى يەرلەردە ئېلان قىلدى. بۇ ئىشنى ئەدنان ۋە قەھتان قەبىلىلىرىنىڭ

www.munber.org

ئەرەبلىرى ياماڭ كۆردى ۋە بۇ ئىش ئۈچۈن قۇرەيشلىكلەرنىڭ قاتتىق ئاچچىغى كەلدى. بۇ ئىشقا ئاچچىغى كەلگەن ئەرەبلەرنىڭ بىرى بەرىپ، كېچىدە ئۇ چىركاۋنىڭ ئىچىگە كىرىپ، تاھارەت قىلىپ قويۇپ قايتىپ كېلىدۇ. بۇ تاھارەتنى چىركاۋنىڭ خىزمەتكارلىرى كۆرۈپ قىلىپ ئەبرەھەگە يەتكۈزىدۇ ۋە ئۇنىڭغا: بۇ ئىشنى چۈقۇم بۇ چىركاۋ كەبىسىگە ئوخشىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئاچچىغى كەلگەن ئەرەبلەرنىڭ بىرسى قىلغان، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەبرەھە مەككىگە (ئەسكەر تارتىپ بېرىپ) كەبىنىڭ تېشىنى بىرمۇ بىر چىقىرىپ، ئۇنى خانى - ۋەيران قىلىۋېتىشكە قەسەم قىلىدۇ.

مۇقاتىل ئىبنى سۇلايمان مۇنداق دەپ بايان قىلىدۇ: قۇرەيشلىك بىر قانچە ياشلار ئۇ چىركاۋغا كىرىپ ئۇنىڭغا ئوت قويۇۋېتىدۇ. بۇ، شامال قاتتىق چىققان بىر كۈن بولۇپ، چىركاۋنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ يەرگە يېقىلىپ چۈشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەبرەھە (كەبىنى يىقىۋېتىش ئۈچۈن) قاتتىق تەييارلىق قىلىپ، ئۆزىنى كەبىنى ئۆرۈۋېتىشتىن ھېچكىمنىڭ توسۇپ قالالماسلىقى ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ ئەسكەر بىلەن يولغا چىقىدۇ. ئۆزى بىلەن بىللە "مەھمۇد" دەپ ئاتىلىدىغان ناھايىتى چوڭ بىر فىلنىمۇ ئېلىۋالىدۇ. ئۇ فىلنى ئۇنىڭغا ھەبەشىستانىنىڭ پادىشاھى نەجاشى شۇ ئىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇ يەنە ئۆزى بىلەن بىللە ئۇ فىلدىن باشقا سەككىز دانە فىلنى ئېلىۋالغان دېگەن كۆز قاراشمۇ بار. ئېلىۋالغان فىل 12 دانە ئىدى دېگەن كۆز قاراشمۇ بار. الله تائالا توغرىسىنى بىلىدۇ.

ئۇنىڭ فىلنى ئېلىۋېلىشتىكى مەقسىدى بولسا، كەبىنىڭ ئەتراپىنى زەنجىر بىلەن ئوراپ، زەنجىرلەرنىڭ ئۇچىنى بىر ياغاچقا باغلاپ، ياغاچنى فىلنىڭ گەردىنىگە قويۇپ، فىلنى ماڭدۇرۇپ كەبىنىڭ تېمىنى بىر قېتىمدىلا ئۆرۈۋېتىش ئىدى.

ئەبرەھەنىڭ شۇ مەقسەت بىلەن يولغا چىققانلىقىنى ئاڭلىغان ئەرەبلەر ئۇنىڭ بۇ قىلمىشىنى قورقۇنچلۇق بىر ئىش دەپ قاراپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ قېلىشنى ۋە كەبىگە يامانلىق قىلماقچى بولغان (ئۇ) كىشىنى كەينىگە قايتۇرۇشنى ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىدىكى بىر مەسئۇلىيەت دەپ قارىدى. شۇنىڭ بىلەن (ئۇنىڭ ئالدىنى توسقىلى) يەمەنلىكلەرنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك ئادەملىرى ۋە باشلىقلىرىدىن بىرى بولغان زۇنەفەر دەپ ئاتىلىدىغان بىر كىشى (مەيدانغا چىقىپ) قەۋمىنى ۋە باشقا قەبىلىلەرنى ئەبرەھە بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ۋە الله تائالانىڭ ئۆيى بولغان كەبىنى قوغداپ جىھاد قىلىشقا، ئەبرەھەنى كەبىنى ئۆرۈۋەتمەكچى ۋە ۋەيران قىلىۋەتمەكچى بولغانلىقىدىن توسۇشقا چاقىردى. ئۇلار ئۇنىڭ چاقىرىقىغا قوشۇلۇپ ئەبرەھە بىلەن ئۇرۇش قىلدى. الله تائالا (ئەبرەھەنى ئۆزى ئازاب ئەۋەتىپ ھالاك قىلىپ) كەبىنىڭ ئىززىتىنى ۋە ھۆرمىتىنى (كىشىلەرگە بىلدۈرۈپ قويماقچى) بولغانلىقىدىن ئىبارەت ھېكمىتى ئۈچۈن، ئەبرەھە بۇ ئۇرۇشتا ئۇلارنى يېڭىدۇ ۋە زۇنەفەر دېگەن كىشىنى ئەسىرگە چۈشۈرۈپ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يولىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. ئەبرەھە "خەسئەم" دېگەن يەرگە كەلگەندە، نۇفەيل ئىبنى ھەبىب خەسئەمى، شەھران ۋە ناھىس دەپ ئاتىلىدىغان خەسئەمنىڭ ئىككى قەبىلىسى بىلەن ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلدى. ئەبرەھە ئۇلارنىمۇ يەڭدى ۋە نۇفەيل ئىبنى ھەبىبنى ئەسىرگە ئالدى. ئەبرەھە ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولدى، ئەمما ئۆلتۈرمەي مەككىگە باشلاپ ئاپىرىش ئۈچۈن ئۇنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ ماڭدى.

ئەبرەھە تائىپقا يېقىنلىشىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ ئادەملىرى بولغان سەقىق قەبىلىسى ئەبرەھەنىڭ ئۆزلىرىنىڭ "لات" دەپ ئاتىلىدىغان ئۆيىنى (يەنى ئىبادەتخانىسى ئۆرۈۋېتىشىدىن) قورقۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىم تۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبرەھە ئۇلارنى ئىززەتلىدى ۋە ئۇلار ئەبۇرىغال دېگەن ئادەمنى يول باشلاپ بېرىشى ئۈچۈن ئەبرەھەگە قوشتى.

www.munber.org

ئەبرەھە مەككىگە يېقىن يەر بولغان "مۇغەممەس" كە كىلىپ چۈشتى ۋە ئەسكەرلىرىنى مەيلى تۆگە بولسۇن ياكى باشقا ماللار بولسۇن، مەككىلىكلەرنىڭ ئوتلاش ئۈچۈن قويۇپ بەرگەن ماللىرىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرىدى. ئېلىپ كېلىنگەن ماللارنىڭ ئىچىدە ئابدۇلمۇتەللىبنىڭ ئىككى يۈز دانە تۆگىسى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ چارلىغۇچى قوشۇننىڭ باشلىقى بولغان ئەسۋەد ئىبنى مەقسۇد (ئەبرەھەنىڭ بۇيرۇقى بىلەن) تۆتۈپ كەلگەن ئىدى. ئىبنى ئىسھاقنىڭ رىۋايىت قىلىشىچە، بەزى ئەرەبلەر ھەتتا ئۇنى تىللاپ شېئىرمۇ ئوقۇغان.

ئەبرەھە ھىمىيەرىلىك ھەناتە دېگەن كىشىنى مەككىگە ېبرىپ قۇرەيشلىكلەرنىڭ كاتتىبېشىغا ئەگەر ئۇلار ئۇنىڭ كەبىنى (ئۆرۈۋېتىشكە) قارشىلىق كۆرسەتمىسىلا، ئۆزىنىڭ ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلمايدىغانلىقىنى يەتكۈزۈشكە بۇيرىدى. ھەناتە (مەككىگە كىرگەندە كىشىلەر ئۇنى) ئابدۇلمۇتەللىبنىڭ قېشىغا باشلاپ ئاپاردى ۋە ئۇ ئابدۇلمۇتەللىبكە ئەبرەھەنىڭ دېگەن گەپلىرىنى يەتكۈزدى. ئابدۇلمۇتەللىب ئۇنىڭغا: ئاللا تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بىز ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلمايمىز، بىزدىمۇ ھەم ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلغۇدەك كۈچ يوق، بۇ ئاللا تائالانىڭ ئۆيى ۋە ئاللا تائالانىڭ دوستى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام سالغان ئۆي، ئەگەر ئاللا تائالا ئۇ ئۆينى قوغدىسا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆيىدۇر ۋە ھەرەمدۇر، ئەگەر ئاللا تائالا ئۇنى قوغدىمىسا، ئاللا تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بىزدە ئۇنى قوغدىغىدەك كۈچ يوق، دېدى. ھەناتە ئۇنىڭغا: سەن مەن بىلەن ئەبرەھەنىڭ قېشىغا بارغىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇلمۇتەللىب ئۇنىڭ بىلەن ئەبرەھەنىڭ قېشىغا ماڭدى.

ئابدۇلمۇتەللىب ئەبرەھەنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئەبرەھە ئۇنى ھۆرمەتلىدى. ئابدۇلمۇتەللىب سېمىز ۋە چىرايلىق ئادەم ئىدى. ئەبرەھە تەختىدىن چۈشۈپ ئابدۇلمۇتەللىب بىلەن بىللە پالاس ئۈستىدە ئولتۇردى ۋە تەرجىمانىغا: سېنىڭ نېمە ھاجىتىڭ بار؟ دەپ سورىغىن، دېدى. ئابدۇلمۇتەللىب تەرجىمانىغا: (مېنىڭ ھاجىتىم) ئۇ يېغىپ ئېلىپ كەلگەن ئىككى يۈز دانە تۆگەمنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرسۇن، دېدى. ئەبرەھە تەرجىمانىغا: ئۇنىڭغا مەن سېنى دەسلەپ كۆرگەندە كۆزۈمگە ناھايىتى ئېسىل كۆرۈنگەن ئىدىڭ، كېيىن ماڭا سۆزلىگەن ۋاقتىڭدا نەزىرىمدىن چۈشتۈڭ، مەن سېنىڭ ۋە سېنىڭ ئەجدادلىرىڭنىڭ كەبىسى بولغان ئۆينى ئۆرۈۋېتىش ئۈچۈن كەلسەم، سەن ماڭا ئۇ توغرىسىدا سۆز ئاچماي، ئەكسىچە ئېلىپ كەلگەن ئىككى يۈز تۆگە توغرىسىدا سۆز ئاچامسەن؟ دېگىن، دېدى.

ئابدۇلمۇتەللىب ئۇنىڭغا: مەن تۆگىنىڭ ئىگىسى، كەبىنىڭمۇ ئۇنى قوغدايدىغان ئىگىسى بار، دېدى. ئەبرەھە: ئۇ مەندىن كەبىنى قوغدىيالمايدۇ، دېدى. ئابدۇلمۇتەللىب: ئۇنداق بولسا ئالدىڭدا كەبە تۇرۇپتۇ، دېدى.

بەزى رىۋايەتتە مۇنداق بايان قىلىنىدۇ: قۇرەيشنىڭ مۆتىۋەرلىرىدىن بىر تۇركۈم كىشىلەر ئابدۇلمۇتەللىب بىلەن بىللە (ئەبرەھەنىڭ قېشىغا ېبرىپ) ئەگەر ئۇ كەبىگە چېقىلماي قايتىپ كەتسە، ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭغا "تېھامە" دېگەن يەرنىڭ بارلىق مال - دۇنياسىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ېبرىدىغانلىقىنى ئېيتتى (بىلدۈردى). ئەبرەھە ئۇنىڭغا ئۇنىمىدى ۋە ئابدۇلمۇتەللىبكە تۆگىسىنى قايتۇرۇپ بەردى. ئابدۇلمۇتەللىب قۇرەيشلىكلەرنىڭ قېشىغا قايتىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئەسكەرلەردىن ئەزىيەت كېلىپ قېلىشتىن قورقۇپ، ئۇلارنى مەككىدىن چىقىپ كېتىپ ئۆزلىرىنى تاغلارنىڭ ئۈستىدە دالدىغا ئېلىشقا بۇيرىدى. ئابدۇلمۇتەللىب كەبىنىڭ ئىشكىنىڭ ھالقىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ بىر تۇركۈم كىشىلەر بىلەن بىللە ئەبرەھە ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىگە قارشى يارىدەم تىلەپ ئاللا تائالاغا دۇئا قىلدى. ئۇ كەبىنىڭ ئىشكىنىڭ ھالقىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

www.munber.org

يوقتۇر ھېچبىر ئەندىشە زادى بىزدە،
ھەر كىم قوغدار ئۆزىنىڭ مال ـ مۈلكىنى.
ئى رەب! قوغدا سەنمۇ ئۆز ئۆيۈڭنى،
غالىب بولمىسۇن كرېست ئىگىسى تاڭلا كۈنى.

ئىبنى ئىسھاق: ئابدۇلمۇتەللىب ئىشىكىنىڭ ھالقىسىنى قويۇپ بېرىپ كىشىلەر بىلەن بىللە تاغلارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كەتتى، دېدى.

مۇقاتىل ئىبنى سۇلايمان مۇنداق دەپ بايان قىلىدۇ: ئۇلار ئەسكەرلەرنىڭ تۆگىلەرگە يولسۇزلۇق بىلەن چېقىلىپ قويۇشى بىلەن اللە تائالانىڭ ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشنى ئۇمىد قىلىپ كەبىنىڭ قېشىدا 100 دانە تۆگىنى قۇربانلىققا ئاتاپ قويۇپ قويدى. ئەبرەھە ئەتىسى تاڭنىڭ ئېتىشى بىلەن مەككىگە كىرىشكە تەييارلاندى. مەھمۇد ئىسمىلىك فىلنى ۋە ئەسكەرلىرىنى تەييارلىدى.

ئۇلار يىلنى مەككە تەرىپىگە قاراتقاندا، نۇفەيل ئىبنى ھەبىب يىلنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ (ئۇنىڭغا): سەن اللە تائالانىڭ ھەرەمىدە، سەن ياكى يېتۇال ياكى كەلگەن يېرىڭگە قايتىپ كەت دەپ بولۇپ ئۇنىڭ قۇلىقىنى قويۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن پىل يېتۇالدى.

نۇفەيل ئىبنى ھەبىب يۈگۈرۈپ تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقىۋالدى. ئۇلار پىلنى قوپتۇرۇش ئۈچۈن (ئۇنى) ئۇردى، پىل قوپقىلى ئۇنىمىدى. ئۇلار ئۇنىڭ بېشىغا پالتا بىلەن ئۇردى ۋە تۇمشۇقىغا ئىلمەكلەرنى كىرگۈزۈپ تۇمشۇقىنى تىتىۋەتتى، يەنە قوپقىلى ئۇنىمىدى. ئۇلار ئۇنى يەمەن تەرەپكە قاراتسا، ئۇ قوپۇپ يۈگۈردى. شام ۋە كۈن چىقىش تەرەپلەرگە قاراتسىمۇ شۇنداق قىلدى. (ئەمما) مەككە تەرەپكە قاراتسا يېتۇالدى.

اللە تائالا دېڭىز تەرەپتىن قارچوغا ۋە قارا قۇشقاچتەك قۇشلارنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئەۋەتتى. ھەربىر قۇشنىڭ تۇمشۇقىدا بىر، پۇتلىرىدا ئىككى دانىدىن نوقۇت ۋە يېسىمۇقتەك چوڭلۇقتا تاشلار بار ئىدى. ئۇ تاشلار تەككەن ھەرقانداق كىشى ئۆلدى. تاش ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە تەگمىدى. ئۇلار يول تەرەپكە قاراپ قاچتى ۋە نۇفەيل ئىبنى ھەبىبنىڭ يول باشلاپ مېڭىشى ئۈچۈن، ئۇنى ئىزلەشتى. بۇ چاغدا، نۇفەيل ئىبنى ھەبىب قۇرەيش ۋە ھىجازنىڭ ئەرەبلىرى بىلەن تاغ ئۈستىدە تۇرۇپ اللە تائالانىڭ ئۇلارغا چۈشۈرگەن ئازابىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتاتتى.

نۇفەيل ئىبنى ھەبىب مۇنداق شېئىر ئوقۇدى:

قەيەرگە قاچىسىلەر، اللە تائالا (سىلەرنى) ئىزدىگىچىدۇر. ئەبرەھە غەلىبە قىلغۇچى ئەمەس،
ئەكسىچە مەغلۇب بولغۇچىدۇر

ئىبنى ئىسھاق: نۇفەيل ئىبنى ھەبىب يەنە مۇنداق شېئىر ئوقۇدى، دېدى.

سالاملار بولسۇن سىزگە ئى رۇدەينە![1]
سىز بىلەن خۇرسەنمىز تاڭنىڭ ئېتىشىدىن،
ـ كۆرەلمەيسىز ـ گەرچە كۆرگەن بولسىڭىز،
مۇھەسسەبنىڭ [2] يېنىدا بىز كۆرگەن كەچمىشتىن.
خۇرسەن بولاتتىڭىز ئۇ چاغدا ھەم،

[1] "رۇدەينە" نى بەزىلەر: بىر ئايالنىڭ ئىسمى دېسە، بەزىلەر: بىر يەرنىڭ ئىسمى، دەيدۇ. يەنە بەزىلەر: ئۇ نەيزە ياسىلىدىغان بىر ئۆينىڭ ئىسمى دەپ قارىشىدۇ.
[2] مۇھەسسەب ـ مەككىدىكى بىر يەرنىڭ ئىسمىدۇر.

www.munber.org

كەچۈرەتتىڭىز مېنى بۇ ئىشتىن.
پەرىشان بولماستى كۆڭلىڭىزمۇ ھەم،
ئېچىنمايتتى يوقاتقىنىمىزدىن.
قۇشلارنى كۆرۈپ ئېيتتىم ھەمدى الله غا،
قورقتۇم قوشنىڭ باشلارغا تاش ئېتىشىدىن.
ھەممە ئەسكەرگە گويا مەن قەرزدارەكلا،
ھەيرانمەن "نۇفەيلە قېنى" دەپ مېنى سورىشىدىن.

ئەتا ئىبنى يەسار ۋە باشقىلار: شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆلمىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ئۆلگەنلەر بار. قېچىپ كېتىۋاتقاندا سۆڭەكلىرى بىر ـ بىرلەپ ئاجراپ چۈشۈپ ئۆلگەنلەرمۇ بار. ئەبرەھە بولسا قېچىپ كېتىۋاتقاندا سۆڭەكلىرى بىر ـ بىرلەپ ئاجراپ چۈشۈپ ئۆلگەنلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ قېچىپ چىقىپ خەسئەم دېگەن شەھەرگە بېرىپ ئۆلدى، دېدى.

ئىبنى ئىسھاق مۇنداق دېدى: ئۇلار قېچىپ چىقىپ يول ئۈستىدە ۋە دوقمۇشلاردا يىقىلىپ چۈشۈپ ھالاك بولدى. ئەبرەھە يارىلاندى. ئۇلار ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ ماڭدى. ئۇ تاكى سەنئاغا يېتىپ كېلىپ بولغىچە بىر بارماق بىر بارماقتىن چۈشۈپ تۈگەپ، خۇددى باچكىدەك بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ئەبرەھە ھەتتا كۆكرىكى يېرىلىپ چىقىپ كېتىپ بولغاندىن كېيىن ئۆلگەن.

ئىبنى ئىسھاق يەنە مۇنداق دېدى: الله تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەندە، قۇرەيشلەرنىڭ دۇنيادىكى ئىش ـ ئەمەللىرىنىڭ داۋام قىلىشى ئۈچۈن ئۇلارنى ھەبەشلەردىن قوغدىغانلىقىنىڭ ئۆزىنىڭ قۇرەيشلەرگە ئاتا قىلغان نېمىتى ۋە قىلغان مەرھەمەتلىرىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ فىل ئىگىلىرىنى قانداق قىلغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇ ئۇلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرىنى بەربات قىلمىدىمۇ؟ ئۇ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە توپ ـ توپ قۇشلارنى ئەۋەتتى. قۇشلار ئۇلارغا ساپال تاشلارنى ئېتىپ، ئۇلارنى چاينىۋېتىلگەن ساماندەك قىلىۋەتتى**﴾ ﴿قۇرەيش قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن. ئۇلار قىشلىق ۋە يازلىق سەپىرىدە قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن، بۇ ئۆي (يەنى بەيتۇللە) نىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىۋىنكى، ئۇ ئۇلارنى ئاچلىقتا ئوزۇقلاندۇردى، ئۇلارنى قورقۇنچتىن ئەمىن قىلدى﴾[1] يەنى الله تائالانىڭ شۇنداق قىلىشى، الله تائالا ئۇلارغا بىر ياخشىلىقنى (يەنى ئىسلام دىنىنى بېرىشنى) كۆزلەپ ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى ئەھۋالىدىن ئازراقمۇ بىر نەرسە ئۆزگىرىپ كەتمىسۇن، دېگەنلىكى ئۈچۈندۇر.

﴿**ئۇ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە توپ ـ توپ قۇشلارنى ئەۋەتتى**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى جەرىر ئىسھاق ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ: ئۇ قۇشلار توپ ـ توپ قىلىنغان تۆگىلەردەك توپ ـ توپ ئىدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى ئابباس: ئۇ، قۇشلارنىڭكىدەك تۇمشۇقلىرى ۋە ئىتلارنىڭكىدەك تىرناقلىرى بار قۇشلاردۇر، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىكرىمە: ئۇ دېڭىزدىن چىققان قۇشلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ باشلىرى خۇددى يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭكىدەكتۇر، دېدى. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئۇبەيدە ئىبنى ئۇمەيرە: ئۇ، تۇمشۇقلىرىدا ۋە تىرناقلىرىدا تاش ئالغان، رەڭگى قارا كەلگەن دېڭىز قوشلىرىدۇر، دېدى. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بۇ رىۋايەتلەرنىڭ ھەممىسى توغرىدۇر.

ئۇبەيدە ئىبنى ئۇمەيرە يەنە مۇنداق دېدى: الله تائالا يىل ئىگىلىرىنى ھالاك قىلماقچى بولغاندا دېڭىزدىن قارچۇغا ۋە قارا قۇشقاچتەك قۇشلارنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئەۋەتتى. ھەربىر قۇشنىڭ تۇمشۇقىدا

[1] سۈرە قۇرەيش 1 ـــ 4 ـ ئايەتكىچە.

www.munber.org

بىر، پۈتلىرىدا ئىككى بولۇپ جەمئىي ئۈچ دانە تاش بار ئىدى. قۇشلار كېلىپ ئۇلارنىڭ باشلىرىدا سەپ تۈزۈپ تۇرىدى ئاندىن ئۇلار قاتتىق بىر سايرىدى - دە، ئۆزلىرىنىڭ تۇمشۇقلىرىدىكى ۋە پۈتلىرىدىكى تاشلارنى تاشلىدى. ئۇ تاش ئادەمنىڭ بېشىغا تەگسە، ئۇنىڭ ئارقا مەقتىدىن چىقىپ كېتەتتى. ئەگەر يان تەرەپكە تەگسە، ئۇنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىن چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە الله تائالا قاتتىق بىر شامالنى ئەۋەتتى. شامال تاشلارنى ئۇردى. شۇنىڭ بىلەن تاشلارنىڭ بېسىمى تېخىمۇ ئاشتى - دە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھالاك بولۇپ كەتتى.

﴿**ئۇلارنى چاينىۋېتىلگەن ساماندەك قىلىۋەتتى**﴾ يەنى الله تائالا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھالاك ۋە بەربات قىلدى. الله تائالا ئۇلارنى ئۇلارنىڭ مەقسەتلىرىگە ئازراقمۇ يەتكۈزمەي، ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرى ۋە ئاچچىقلىرى بىلەن قايتۇردى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى شۇ يەردە ھالاك بولدى. (ئۇلارغا چۈشكەن ئازابنى ئۆز قەۋمىگە) خەۋەر بېرىش ئۈچۈن بىرەرسى (ئۆز شەھىرىگە قايتقان بولسا) ئۇ خۇددى ئۇلارنىڭ پادىشاھى ئەبرەھەدەك يارىدار ھالەتتە قايتتى. ئەبرەھەمۇ شەھرى سەنئاغا يېتىپ بارغاندا، كۆكرىكى يېرىلىپ چىقىپ كەتكەن ۋە ئۇلارغا بولغان ئىشلاردىن خەۋەر بېرىپ، بولۇپ ئۆلگەن. ئەبرەھەدىن كېيىن ئۇنىڭ بالىسى يەكسۇم ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھ بولدى. يەكسۇمدىن كېيىن ئۇنىڭ قېرىندىشى پادىشاھ بولدى.

كېيىن ھۇمەيرىلىك زۇيەزىنىنىڭ ئوغلى سەيف كىسرانىڭ قېشىغا بېرىپ ھەبەشلەرگە قارشى ياردەم تەلەپ قىلدى. كىسرا ئۇنىڭ بىلەن ئەسكەرلىرىنى ئەۋەتتى. ئەسكەرلىرى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇرۇش قىلدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا سەيفكە ئۇنىڭ ئەجدادلىرىنىڭ پادىشاھلىقىنى قايتۇرۇپ بەردى. ئۇنىڭ تەبرىكلىگىلى ئەرەبلەردىن ئەلچىلەر كەلدى.

بىز سۈرە پەتھىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۈرۈپ مۇشرىكلارنىڭ ئۈستىگە چۈشىدىغان داۋانغا يېقىن كەلگەن چاغدا، ئۇنىڭ تۆگىسىنىڭ چۆكۈۋالغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ (تۆگىنى قوپۇرۇش ئۈچۈن) ئۇنى سىلكىگەنلىكىنى، تۆگىنىڭ يەنىلا مىدىرلىماي تۇرۇۋالغانلىقىنى، ئاندىن كىشىلەرنىڭ: قەسۋا[1] تۇرۇۋالدى، قەسۋا تۇرۇۋالدى، دېيىشكەنلىكىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «قەسۋا تۇرۇۋالمىدى، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىمۇ ئەمەس، لېكىن ئۇنى پىلنى توسقۇچى الله تائالا توسۇۋالدى» دېگەنلىكىنى، ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يەنە: «مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇگۈن قۇرەيشلەر مەندىن الله تائالا ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىشنى چەكلەشتىن ئىبارەت ھۆكمىنى ئۇلۇغلايدىغان بىرەر پىلان - لايىھەنى سوراپلا قالسا، ئۇنى ئۇلارغا بېرىۋېتىمەن» دېگەنلىكىنى، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆگىنى بىر سىلكىشى بىلەنلا تۆگىنىڭ سەكرەپ تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە پەتھى بولغان كۈنى مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «شەك - شۇبھىسىزكى، الله تائالا فىلنىڭ مەككىگە (كىرىشىنى) توختىتىپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا پەيغەمبىرىنى ۋە مۆمىنلەرنى ئىگە قىلدى. بۇگۈن ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى تۆكۈشنىڭ ھاراملىقى خۇددى ئۇنىڭ تۇنۇگۈنكى ھاراملىق ھالىتىگە قايتتى. بىلىڭلارکى، (بۇ سۆزۈمنى) بۇ يەردە بار كىشىلەر يوق كىشىلەرگە يەتكۈزسۇن».

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن فىل سۈرىسىنىڭ تەپسىرى ئاياغلاشتى.

---

[1] قەسۋا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆگىسىنىڭ ئىسمى

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە قۇرەيش | 4 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِۦلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا۟ رَبَّ هَٰذَا ٱلْبَيْتِ ﴿٣﴾ ٱلَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۭ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قۇرەيش قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن[1]. ئۇلار قىشلىق ۋە ياز لىق سەپىرىدە قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن[2]. بۇ ئۆي (يەنى بەيتۇللا)نىڭ پەرۋەردىكارىغا ئىبادەت قىلسۇنكى، ئۇ ئۇلارنى ئاچلىقتا ئوزۇقلاندۇردى، ئۇلارنى قورقۇنچتىن ئەمىن قىلدى[3-4].

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ۋە ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ئىبنى ئەسلەملەرنىڭ قارىشىچە، بۇ سۈرىنىڭ مەنىسى بىلەن بۇنىڭ ئالدىدىكى فىل سۈرىسىنىڭ مەنىسى ئوز ئارا باغلىنىشلىق بولسىمۇ، (لېكىن) بۇ سۈرە (ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆپەيتىپ تارقاتقان) قۇرئاندا ئۇنىڭ بىلەن فىل سۈرىسىنىڭ ئارىلىقى ﴿لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ﴾ بىلەن ئايرىلىپ يېزىلغاندۇر. چۈنكى، مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ۋە ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد ئىبنى ئەسلەملەرنىڭ قارىشىچە، بۇ سۈرىنىڭ مەنىسى: قۇرەيشلەرنىڭ ئوزلىرىنىڭ شەھىرىدە خاتىرجەم ھالدا توپلىنىشى ئۈچۈن بىز پىلنىڭ مەككىگە (كىرىشىنى) توختاتتۇق ۋە پىل ئىگىلىرىنى ھالاك قىلدۇق، دېگەنلىك بولىدۇ.

بۇ سۈرىنىڭ مەنىسىدىن قۇرەيشلىكلەرنىڭ تىجارەت قىلىش ئۈچۈن قىشتا يەمەنگە، يازدا شامغا قىلغان سەپەرلىرىدە (ھېچقانداق خەتەرگە ئۇچرىمای) ئوزلىرىنىڭ شەھەرلىرىگە خاتىرجەم ھالدا قايتقانلىقى كوزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەن كوز قاراشمۇ بار. (قۇرەيشلىكلەرنىڭ شۇنداق قوغدىلىشىنىڭ سەۋەبى) ئۇلار ھەرەمدە ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەر بولغانلىقى ئۈچۈن باشقا كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ھۆرمەتلىك كىشىلەر دەپ قارالغانلىقىدۇر. كىمكى ئۇلارنىڭ (قۇرەيشلەر ئىكەنلىكىنى) بىلسە، ئۇلارغا ھۇرمەت قىلاتتى. ھەتتا كىمكى ئۇلارغا سەپەرلەردە قوشۇلۇپ ئۇلار بىلەن بىللە ماڭسا، ئۇ كىشىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە خاتىرجەملىككە ئېرىشەتتى. مانا بۇ ئۇلارنىڭ قىشلىق ۋە يازلىقلىرىدىكى سەپەرلىرىنىڭ ئەھۋالىدۇر.

اللە تائالا ئەمما ئۇلارنىڭ ھەرەمدىكى ئەھۋالىنى بايان قىلىپ بۇ ئايىتىدە مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) كۆرمەمدۇكى، بىز ھەرەمنى ئامان (جاي) قىلدۇق، ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەر ئەسىر ئېلىنىۋاتىدۇ ۋە ئوتلتۇرۇلۇۋاتىدۇ، ئۇلار باتىلغا ئىشىنىپ، اللە نىڭ نېمەتىنى ئىنكار

www.munber.org

قىلامدۇ؟﴾[1] شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**قۇرەيش قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئۇلار قىشلىق ۋە يازلىق سەپىرىدە قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن**﴾ لېكىن، ئىبنى جەرىر بەزى گراممماتىكىلىق قائىدىلەرگە ئاساسەن بۇ سۈرىنىڭ مەنىسى: سىلەر قۇرەيشلىكلەرنىڭ قوغدالغانلىقىدىن ۋە ئۇلارغا بېرىلگەن نېمەتلىرىمدىن ھەيران قالامسىلەر؟ دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ سۈرىنىڭ شۇنداق مەنا بېرىشىنىڭ سەۋەبى بۇ سۈرە بىلەن فىل سۈرىسىنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم سۈرە ئىكەنلىكىگە ھەممە مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىككە كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر[2].

الله تائالا ئۇلارنى مۇشۇ كاتتا نېمەتكە شۈكرى ئېيتىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: ﴿**بۇ ئۆي (يەنى بەيتۇللە)نىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلسۇنكى، ئۇ ئۇلارنى ئاچلىقتا ئوزۇقلاندۇردى، ئۇلارنى قورقۇنچتىن ئەمىن قىلدى**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىگە خاتىرجەم ماكان بولغان ھەرەمنى ۋە كەبىنى قىلىپ بەرگەن، ئۇلارغا ئاچ قالغاندا رىزق بەرگەن ۋە ئۇلارغا خاتىرجەملىكنى ئاتا قىلغان كەبىنىڭ پەرۋەردىگارى الله تائالاغا ھېچ نەرسىنى شېرىك قىلماي ئىبادەت قىلسۇن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿(ئى مۇھەممەد! ئېيتقىنكى) «مەن پەقەت الله ھۆرمەتلىك قىلغان بۇ شەھەر (يەنى مەككە مۇكەررەمە) نىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدۇم، ھەممە نەرسە الله نىڭ مۈلكىدۇر، مەن مۇسۇلمانلاردىن بولۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا بۇيرۇلدۇم»﴾[3].

شۇڭا، كىمكى الله تائالاغا ئىبادەت قىلسا، الله تائالا ئۇنىڭغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ خاتىرجەملىكىنى بېرىدۇ. كىمكى الله تائالاغا ئاسىيلىق قىلسا، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ خاتىرجەملىكىنى ئۇنىڭدىن كۆتۈرۈۋېتىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿الله مۇنداق بىر مىسالنى كەلتۈرىدۇ: بىر شەھەر (يەنى مەككە ئاھالىسى) بولۇپ، (ئەسلىدە) تىنچ ـ خاتىرجەم ئىدى. ئۇنىڭ رىزقى تەرەپ ـ تەرەپتىن كەڭتاشا كېلىپ تۇراتتى، (ئۇنىڭ ئاھالىسى) اللەنىڭ نېمەتلىرىگە كۇفرىلىق قىلدى، الله ئۇلارغا قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن ئاچلىقنىڭ ۋە قورقۇنچنىڭ ئەلىمىنى تېتىتتى. ئۇلارغا ئۆز ئىچىدىن بىر پەيغەمبەر (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) كەلدى، ئۇنى ئۇلار ئىنكار قىلدى. ئۇلارغا ئازاب (يەنى قاتتىقچىلىق ۋە ئوقۇبەت) يۈزلەندى، ئۇلار (گۇناھلارغا چۆمگەنلىك تۈپەيلىدىن) زالىم ئىدى﴾[4].

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن قۇرەيش سۈرىسىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

---

[1] سۈرە ئەنكەبۇت 67 ـ ئايەت.

[2] ئەگەر بۇ سۈرىنىڭ مەنىسى ھازىرقىدەك بولسا، بۇ سۈرە ئىلگىرىكى سۈرىگە مەنا جەھەتتە بىر ـ بىرىگە ھېچقانداق باغلانمىغان بولىدۇ. بۇچاغدا بۇ سۈرە بىلەن فىل سۈرىسى ئايرىم ـ ئايرىم سۈرە بولغان بولىدۇ. ئەگەر بۇ سۈرىنىڭ مەنىسى: "قۇرەيشلەرنىڭ خاتىرجەم ھالدا ئۆزلىرىنىڭ شەھىرىدە توپلىنىشى ئۈچۈن بىز فىلنىڭ مەككىگە (كىرىشىنى) توختاتتۇق ۋە فىل ئىگىلىرىنى ھالاك قىلدۇق" دېگەندەك بولسا، بۇ سۈرە ئىلگىرىكى سۈرە بىلەن مەنا جەھەتتە باغلىنىشلىق بولغان بولىدۇ. بۇچاغدا، بۇ سۈرە فىل سۈرىسى بىلەن خۇددى بىر سۈرىدەك ھېسابلىنىدۇ.

[3] سۈرە نەمل 91 ـ ئايەت ۋە 92 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[4] سۈرە نەھل 112 ــ 113 ـ ئايەتلەر.

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە ماۋۇن 7 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ۝١ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ۝٢ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ۝٣ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ۝٤ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۝٥ ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ۝٦ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ۝٧

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

دىننى ئىنكار قىلغان ئادەمنى كۆردىڭمۇ؟[1]. ***ئۇ يېتىمنى دۆشكەلەيدىغان، مىسكىنگە تاماق بېرىشنى تەرغىب قىلمايدىغان ئادەمدۇر***[2-3]. ***شۇنداق نامازخان ئۇقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ***[4-5]. ***نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ***[6]. ***ئۇلار قولقا بەرمەيدۇ***[7].

قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

﴿**دىننى ئىنكار قىلغان ئادەمنى كۆردىڭمۇ؟**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! (قىيامەت كۈنى) قايتا تىرىلىشكە، جازا ۋە مۇكاپاتلارنىڭ بارلىقىغا تانغان ئادەمنى كۆردىڭمۇ؟

﴿**ئۇ يېتىمنى دۆشكەلەيدىغان، مىسكىنگە تاماق بېرىشنى تەرغىب قىلمايدىغان ئادەمدۇر**﴾ يەنى ئۇ يېتىمنى بوزەك قىلىدىغان، ئۇنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلىدىغان، ئۇنىڭغا يەيدىغان بىر نەرسە بەرمەيدىغان، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلمايدىغان ۋە پېقىر ـ مىسكىنلەرگە تاماق بېرىشنى تەۋسىيە قىلمايدىغان ئادەمدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، سىلەر يېتىمنى ھۆرمەت قىلمايسىلەر. بىر ـ بىرىڭلارنى مىسكىنگە ئاش، نان بېرىشكە تەرغىپ قىلمايسىلەر﴾[1].

﴿**شۇنداق نامازخان ئۇقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ**﴾ ئىبنى ئابباس ۋە باشقىلار: بۇ ئايەتتىن (كىشىلەرنىڭ) كۆزىگە چېلىقىدىغان يەردە نامازنى ئوقۇيدىغان، خالى قالغاندا نامازنى ئوقۇمايدىغان مۇناپىقلار كۆزدە تۇتۇلدۇ، دېدى.

شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**شۇنداق نامازخان ئۇقۇغۇچىلارغا ۋايكى**﴾ يەنى ئۇلار ئەسلىدە نامازنى ئوقۇشقا بۈيرۇلغان ئادەملەر بولۇپ، لېكىن ئىبنى ئابباسنىڭ قارىشىچە ئۇلار نامازنى پەقەتلا ئوقۇمايۋ

[1] سۈرە فەجر 17 ــ 18 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

غەپلەتتە يۈرگەن ئادەملەردۇر، مەسرۇق ۋە ئەبۇزۇھانىڭ قارىشىچە ئۇلار نامازنى شەرىئەت كۆرسەتكەن بەرگەن ۋاقىتتا ئوقۇماي، ئۇنىڭ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ كېچىكىپ ئوقۇغان ئادەملەردۇر.

ئەتا ئىبنى دىنار: ئۇلار نامازلىرىنى غەپلەتتە تۇرۇپ ئوقۇيدۇ دېمەكچى ﴿**ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ**﴾ دېگەن اللە تائالاغا ھەمدۇ - سانالار بولسۇن، دېدى.[1]

اللە تائالانىڭ: ﴿**شۇنداق نامـاز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غە پلەت بىلەن ئوقۇيدۇ**﴾ ئايەتتىكى غەپلەتتىن نامازنى داۋاملىق ياكى كۆپىنچە ھالەتتە ئۆز ۋاقتىدىن كېچىكتۈرۈپ ئوقۇپ، نامازنىڭ ئاۋۋالقى ۋاقتىدىن غەپلەتتە يۈرۈش ياكى نامازنىڭ پەرز، ۋاجىب ۋە شەرتلىرىنى تەلەپكە لايىق ئادا قىلماي، بۇ ئىشلاردا غەپلەتتە (يەنى ئىرەڭسىز ھالدا) تۇرۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. لېكىن، كىمدە مۇشۇ ئىشلارنىڭ بىرەرسى تېپىلىپ قالسا، ئۇ بۇ ئايەتتە كۆزدە تۇتۇلغان كىشىلەرنىڭ ئىچىگە كىرمەيدۇ. كىمدە مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى تېپىلسا، ئۇ بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا كىرىدۇ ۋە ئۇنىڭدا ئەمەلدىكى مۇناپىقلىق كۆرۈلگەن بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مانا بۇ مۇناپىقنىڭ نامىزىدۇر. مانا بۇ مۇناپىقنىڭ نامىزىدۇر. مانا بۇ مۇناپىقنىڭ نامىزىدۇر. ئۇ كۈنگە قاراپ ئولتۇرىدۇ. (كۈن كىرىپ كېتىش ئۇچۇن) شەيتاننىڭ ئىككى مۈڭگۈزىنىڭ ئارىلىقىدا بولغاندا قوپۇپ اللە تائالانى ناھايىتى ئازلا ياد ئەتكەن ھالدا، يەرگە تۆتنى چوقۇپ قويىدۇ».

بۇ ھەدىستە كۆزدە تۇتۇلغان نامازنىڭ ئەسىر نامىزى بولۇپ، ئۇ ئەسىر نامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇماي ئۇنى نامـاز ئوقـۇش مەكرۇھ بولىدىغان ۋاقتىقچە كېچىكتۈرىدۇ. ئاندىن قوپۇپ نامازنى نامازدا تۇرغاندا كەمتەرلىك بىلەن ۋە اللە تائالادىن قورققان ھالەتتە تۇرۇشقا بۇيرۇلغانلىقىدەك نامازنىڭ پەرزلىرىگە رىئايە قىلمايلا قارغىدەك تـۆتنى چوقۇپلا ئوقۇيدۇ، دېمەكچىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «اللە تائالانى ناھايىتى ئازلا ياد ئەتكەن ھالدا تۆتنى چوقۇپ قويىدۇ». ئۇ كىشىنىڭ نامازنى شۇنداق ئوقۇشىدىكى سەۋەب، ئۇنىڭ نامازنى اللە تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ئەمەس بەلكى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوقۇيدىغانلىقىنىڭ ئېھتىمالى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. ئەگەر ئۇ نامازنى شۇنداق مەقسەد بىلەن ئوقۇغانلا بولسا، ئۇ پەقەت نامازنى ئوقۇمىغان ھېسابلىنىدۇ.

اللە تائالا مۇناپىقلارنىڭ نامازنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوقۇيدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېدى: ﴿شۇبھىسىزكى، مۇناپىقلار اللە نى ئالدىماقچى بولۇشىدۇ، اللە ئۇلارنىڭ ئالدامچىلىقىغا ياريشا جازا بېرىدۇ. ئۇلار نامازغا ئۇچۇن تۇرغاندا، خۇش ياقماسلىق بىلەن تۇرىدۇ (ساۋاب ئۈمىد قىلمايدۇ)، (نامازنى) كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوقۇيدۇ (يەنى رىياكارلىق قىلىدۇ) اللە نى پەقەت ئازغىنا يادئېتىدۇ﴾[2] اللە تائالا بۇ سۈرىدە مۇنداق دېدى: ﴿**نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ**﴾.

ئىمام ئەھمەد ئەمرى ئىبنى مەررەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئەبۇئۇبەيدەنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتۇق. كىشىلەر رىيا ھەققىدە پاراڭلاشتى. ئاندىن "ئەبۇ يەزىد" دېگەن تەخەللۇسى بىلەن

---

[1] ئەگەر اللە تەئالا: ئۇلار نامازلىرىنى غەپلەتتە تۇرۇپ ئوقۇيدۇ، دېگەن بولسا، بۇ غەپلەتتىن نامازنىڭ ئىچىدە تۇرغاندا پەيدا بولىدىغان غەپلەت كۆزدە تۇتۇلغان بولاتتى. بۇنداق بولغاندا، نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا كىرىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. چۈنكى، ئادەم نامازدا تۇرغاندا شەيتاننىڭ ھەرخىل ۋەسۋەسىلىرى بىلەن نامازدا تۇرۇپ باشقا بىر نەرسىلەرنى ئويلاپ قېلىپ، نامازدا ئازراق بولسىمۇ غەپلەتتە تۇرۇپ قېلىش تېپىلىپ قالىدۇ.

ئەگەر ﴿**ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ**﴾ دېگەندە، بۇغەپلەتتىن نامازغا تۇرغاندا، ئۇنىڭ ئىچىدە بولىدىغان غەپلەت ئەمەس، ئەكسىچە بىز يۇقىرىدا بايان قىلمىقچى بولغان ئىشلارنىڭ بىرسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

[2] سۈرە نىسا 142 - ئايەت.

www.munber.org

چاقىرلىدىغان بىر كىشى قويۇپ: مەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرىدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى قىلغان ئەمەل - ئىبادەتلىرىنى باشقىلارغا ئاڭلاتماقچى بولىدىكەن، اللە تائالا ئۇنىڭ ئەمەل - ئىبادەتلىرىنى مەخلۇقاتلىرىغا ئاڭلىتىپ بېرىدۇ ۋە ئۇنى ئاددىي كۆرسىتىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم، دېدى.

(ئەمما) بىر كىشى ئەمەل - ئىبادەتلەرنى اللە تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈنلا قىلغان، لېكىن، اللە تائالا ئۇنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنى باشقىلارغا بىلدۈرگەن بولسا، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشىدە سۆيۈنۈش پەيدا بولغان بولسا، ئۇ كىشى بۇ ئايەتتە دېيىلگەن رىيا قىلغۇچىلارنىڭ قاتارىغا كىرمەيدۇ.

﴿**ئۇلار قولقا بەرمەيدۇ**﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پەرۋەردىگارىغا قىلىدىغان ئەمەل - ئىبادەتلىرىنى ئۆز لايىقىدا ئادا قىلمايدۇ ۋە اللە تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرىغىمۇ ياخشىلىق قىلمايدۇ، ھەتتا ئەڭ ئاددىيسى ئۇلاردىن كېچىككىنە بىرەر نەرسىنى ئۆتىنىگە سوراپ تۇرغان كىشىلەرگە ئۇ نەرسىنى ئۆتىنىگىمۇ بەرمەيدۇ. ئۇنداق بولغان ئىكەن، ئۇلار زاكات ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سەدىقىلەرنى بولسا ھەرگىز بەرمەيدۇ.

مەسئۇدىي سەلەمە ئىبنى كۇھەيلىدىن ئەبۇئۇبەيدىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى مەسئۇددىن بۇ ئايەتتىكى (ئۇلار بەرمەيدىغان نەرسىنىڭ) قانداق نەرسە ئىكەنلىكى ھەققىدە سۇئال سورالدى. ئىبنى مەسئۇد: ئۇ نەرسە بولسا كىشىلەر ئۆزئارا بىر - بىرىگە ئۆتنە بېرىشىدىغان پالتا، قازان ۋە چېلەككە ئوخشايدىغان تۇرمۇش بۇيۇملىرىدۇر، دېدى.

(يەنى ئۇلار مۇشۇنىڭغا ئوخشىغان ئاددىي نەرسىلەرنى ئۆتىنىگە سوراپ كىرگەن كىشىلەرگە ئۇ نەرسىلەرنى بەرمەيدۇ).

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە مائىدىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە كەۋسەر | 3 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ۝٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ۝٣

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

بىز ساڭا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلدۇق[1]. پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن نامىز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن[2]. ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ[3].

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلار ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، (بىر كۈنى) بىز بىلەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مەسچىتتە ئولتۇراتتى. ئۇ توساتتىنلا ئازراقلا مۈگدەپ، ئاندىن ئويغىنىپ، كۈلگەن ھالدا بېشىنى كۆتەردى. بىز: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! نېمىگە كۈلىسەن؟ دەپ سورىدۇق. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ماڭا بايا بىر سۈرە چۈشۈرۈلدى» دەپ، ئۇ سۈرىنى ئوقۇشقا باشلىدى: ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن ﴿**بىز ساڭا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلدۇق. پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن نامىز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن. ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ**﴾.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام سۈرىنى ئوقۇپ بېرىپ بولۇپ: «كەۋسەرنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسىلەر؟»[1] دېدى. بىز: الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلىدۇ، دېدۇق. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۇبھىسىزكى، كەۋسەر بولسا پەرۋەردىگارىم ماڭا (بېرىشنى) ۋەدە قىلغان بىر ئۆستەڭدۇر. ئۇنىڭدا نۇرغۇن ياخشىلىقلار بارىدۇر. ئۇ قىيامەت كۈنى ئۈممەتلىرىم كېلىپ (سۇ ئىچىدىغان) بىر كۆلدۇر. ئۇنىڭدىكى قاچىلارنىڭ (سانى) ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنىڭ سانىدەك كۆپ. ئۈممىتىمنىڭ ئىچىدىن بىر بەندە ئايرىپ ئېلىپ قېلىنىدۇ. ئاندىن مەن: ئى پەرۋەردىگارىم! ھەقىقەتەن بۇمۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدۇر، دەيمەن. پەرۋەردىگارىم: سەن ئۇنىڭ سەندىن كېيىن نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقلىرىنى بىلمەيسەن، دەيدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد يەنە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن جەننەتكە كىرگەندە، ئىككى ئەترايى قۇلۇلە قېپىدىن بولغان بىر ئۆستەڭنى (كۆردۈم) قولۇمنى سۇ ئاقىدىغان يېرىگە (يەنى ئۆستەڭنىڭ تېگىگە) تەگكۈزسەم، (ئۇنىڭ تېگى) ناھايىتى ئېسىل ئىپاردىن ئىكەن. مەن: ئى جىبرىئىل! بۇ نېمە؟ دېدىم. ئۇ: بۇ الله تائالا ساڭا بەرگەن كەۋسەر (ئۆستەڭدۇر) دېدى». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن

---

[1] ئەسلىدە ﴿**بىز ساڭا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلدۇق**﴾ دېگەن ئايەتتىندىكى: ﴿**نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلدۇق**﴾ دېگەن سۆزدىن كەۋسەرنى ئاتا قىلدۇق دېگەن مەنا كېلىپ چىقىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ساھابىلەردىن كەۋسەرنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى سورىغان.

www.munber.org

تۆۋەندىكى شەكىلدە رىۋايەت قىلدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۆزى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىلغان ۋاقىتتا (كۆرگەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ) مۇنداق دېدى: «مەن ئىككى ئەتراپى قۇلۇلە قېپىدىن بولغان بىر ئۆستەڭنىڭ قېشىغا كەلدىم ۋە (جىبرىئىلغا): ئى جىبرىئىل! بۇ نېمە؟ دېدىم. ئۇ: بۇ كەۋسەردۇر، دېدى».

ئىمام ئەھمەد ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! كەۋسەر دېگەن قانداق نەرسە؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇ پەرۋەردىگارىم ماڭا بەرگەن جەننەتتىكى بىر ئۆستەڭدۇر. ئۇنىڭ سۈيى سۈتتىن ئاق ۋە ھەسەلدىن تاتلىقتۇر. ئۇنىڭدا بوينى خۇددى تۆگىنىڭ بوينىدەك قۇشلار باردۇر» دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇ سېمىز، يېقىملىق بىر قۇش ئىكەن، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئۆمەر! ئۇنى يېگەن ئادەم بەك ھۇزۇرلىنىدۇ» دېدى.

ئىمام بۇخارى سەئىد ئىبنى جۇبەيرىدىن ئىبنى ئاببا سنىڭ كەۋسەر ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ، الله تائالا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا بەرگەن بىر ياخشى نەرسىدۇر. ئەبۇبەشەر: مەن سەئىد ئىبنى جۇبەيرىگە: كىشىلەر ئۇنى جەننەتتىكى بىر ئۆستەڭ دەپ قارايدىكەن، دېدىم. سەئىد ئىبنى جۇبەير: جەننەتتىكى ئۆستەڭ بولسا، الله تائالا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا بەرگەن ياخشىلىقلارنىڭ قاتارىدىندۇر، دېدى.

ئەبۇبەشەر يەنە سەئىد ئىبنى جۇبەيرىدىن ئىبنى ئاببا س رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ: "كەۋسەر" دىن نۇرغۇنلىغان ياخشىلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

(ئەگەر ئايەتتىكى "كەۋسەر" دېگەن سۆزدىن نۇرغۇنلىغان ياخشىلىق كۆزدە تۇتۇلىدىغان بولسا) ئۇ ياخشىلىقلار پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا بېرىلگەن ئۆستەڭ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى، ئۆستەڭ شۇ نۇرغۇنلىغان ياخشىلىقلارنىڭ بىرىدۇر.

بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كەۋسەر جەننەتتىكى ئىككى قىرغىقى ئالتۇندىن بولغان بىر ئۆستەڭدۇر. سۇ مەرۋايىتنىڭ ئۈستىدە ئاقىدۇ. ئۇنىڭ سۈيى سۈتتىن ئاق ۋە ھەسەلدىن تاتلىقتۇر» بۇ ھەدىسنى تىرمىزى، ئىبنى ماجە، ئىبنى ئەبۇھاتەم ۋە ئىبنى جەرىر قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن**﴾ يەنى بىز ساڭا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە نۇرغۇنلىغان ياخشىلىقلارنى بەردۇق. ئۇلارنىڭ بىرى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئۆستەڭدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن سەن پەرز ۋە نەپلە نامازلىرىڭنى الله تائالا ئۈچۈنلا ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىقنى الله تائالا ئۈچۈن قىلغىن. يەنى سەن ئىبادەتنى شېرىكى يوق بىر الله تائالا ئۈچۈنلا قىلغىن ۋە قۇربانلىقنى شېرىكى يوق بىر الله تائالانىڭ نامىنى ئاتاپ بوغۇزلىغىن. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت ـ ئىبادەتلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله ئۈچۈندۇر. الله نىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن مۇشۇنىڭغا (يەنى يالغۇز الله غىلاخالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم، مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن»﴾[1].

[1] سۈرە ئەنئام 162 ـــ 163 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئىبنى ئابباس، ئەتا، مۇجاھىد، ئىكرىمە ۋە ھەسەن قاتارلىقلار: بۇنىڭدىن قۇربانلىق ئۈچۈن ئاتىغان ماللارنى بوغۇزلاش ۋە باشقا ماللارنى بوغۇزلاش كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.[1] بۇ ھەقتە قەتادە، مۇھەممەد ئىبنى كەئب، زەھھاك، رەبىئە، ئەتا خۇراسانى، ھەكەم، ئىسمائىل ئىبنى ئەبۇ خالىد ۋە بۈلاردىن باشقا نۇرغۇنلىغان سەلەف ئالىملىرىمۇ شۇنداق دېدى.

بۇنداق قىلىشتىكى سەۋەب ئىبادەتنى اللە تائالادىن باشقا بىرسىگە قىلىدىغان ۋە ماللارنى اللە تائالانىڭ نامىنى ئەمەس، باشقا بىرسىنىڭ نامىنى ئاتاپ بوغۇزلايدىغان مۇشرىكلارغا ئوخشىشىپ قالماسلىق ئۈچۈندۇر.

اللە تائالا ئۆزىنىڭ نامى ئاتالمىاي بوغۇزلانغان ماللارنىڭ گۆشىنى يېيىشتىن توسۇپ مۇنداق دېدى: ﴿(ئى مۆمىنلەر) اللە نىڭ ئىسمى ئېيتىلمىاي بوغۇزلانغان (يەنى بىسمىللا دەپ زەبھى قىلىنمىغان) ھايۋانلارنى يېمەڭلار، ئۇنى يېيىش ئەلۋەتتە گۇناھتۇر﴾[2].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دۈشمىنىنىڭ نام - نىشانى قالمايدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! ساڭا ئاچچىقى كەلگەن ۋە سەن ئېلىپ كەلگەن ھىدايەت، ھەقىقەت، كەسكىن پاكىت ۋە ئوچۇق دەلىلگە ئاچچىقى كەلگەنلەرنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ.

ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير ۋە قەتادە قاتارلىقلار: بۇ ئايەت ئاس ئىبنى ۋائىل ھەققىدە چۈشكەن، دېدى.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق يەزىد ئىبنى رۇمانىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ گېپى چىقسا، ئاس ئىبنى ۋائىل: بولدىلا، ئۇنىڭ گېپىنى قويۇڭلار، ھەقىقەتەن ئۇ ئورۇنباساري يوق بىر ئادەمدۇر. ئۇ ئۆلگەن ھامان ئۇنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ، دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا بۇ سۈرىنى چۈشۈردى. شەمرى ئىبنى ئەتىيە: بۇ سۈرە ئۇقبە ئىبنى ئەبۇ ئەتىيە ھەققىدە چۈشتى، دېدى.

ئىبنى ئابباس ۋە ئىكرىمە: بۇ سۈرە كەئب ئىبنى ئەشرەف ۋە بىر تۈركۈم قۇرەيش كاپىرلىرى ھەققىدە چۈشتى، دېدى.

بەززار ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كەئب ئىبنى ئەشرەف (مەدىنىدىن) مەككىگە كەلدى. قۇرەيشلەر ئۇنىڭغا: سەن ئۇلارنىڭ (يەنى يەھۇدىيلارنىڭ) كاتتىسى. نام ـ نىشانى ئۆز قەۋمىدىن ئۈزۈلۈپ قالغان بۇ شاخچىغا (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى دېمەكچى) قارىمامسەن؟ ئۇ ئۆزىنى بىزدىن ياخشى دەپ ئويلايدۇ. بىز بولساق ھاجىلارغا مەسئۇل بولغان، كىشىلەر بىزگە تايىنىدىغان ۋە ھاجىلارنى سۇغىرىشنى ئۆز ئۈستىمىزگە ئالغان كىشىلەردۇرمىز (ئۇنداق بولغان ئىكەن زادى بىز ياخشىمۇ ياكى ئۇ ياخشىمۇ) دېدى. كەئب ئىبنى ئەشرەف: سىلەر ئۇنىڭدىن ياخشى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿**ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام ـ نىشانى قالمايدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى چۈشۈردى.

ئەتا مۇنداق دېدى: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئۆلۈپ قالغاندا، ئەبۈلەھەب مۇشرىكلارنىڭ قېشىغا بېرىپ: كېچىدىن مۇھەممەدنىڭ نام ـ نىشانى يوقالدى، دېدى.[1] شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا

---

[1] يەنى مەيلى قۇربانلىق ئۈچۈن ئاتىغان ماللارنى بوغۇزلىسۇن ۋە ياكى باشقا ماللارنى بوغۇزلىسۇن، بوغۇزلىغاندا پەقەت اللە تەئالانىڭ ئىسمىنىلا ئاتاپ بوغۇزلاش لازىمدۇر.

[2] سۈرە ئەنئام 121 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئەبۇلھەبنىڭ ھەققىدە: ﴿**ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام - نىشانى قالمايدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى چۈشۈردى.

سۇددى مۇنداق دېدى: قۇرەيشلەر بىر ئادەمنىڭ ئوغۇل بالىلىرى ئۆلۈپ قالسا، ئۇنىڭ نام - نىشانى قالمىدى، دەيتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغۇل بالىلىرى ئۆلۈپ قالغاندا، ئۇلار: مۇھەممەدنىڭ نام - نىشانى قالمىدى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿**ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام - نىشانى قالمايدۇ**﴾ دېگەن ئايەتنى چۈشۈردى.

يەنى ئۇلار نادانلىقىدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ ئۆلۈپ قېلىشى بىلەن ئەمدى ئۇنىڭ نام - نىشانى قالمىدى دەپ گۇمان قىلدى. ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ. اللە تائالا ئۇنىڭ نام - نىشانىنى بارلىق گۈزەللىكلەرنىڭ باشلىرىدا تا ئەبەتكىچە قالدۇردى ۋە ئۇنىڭ شەرىئىتىنى بەندىلەرنىڭ زىممىسىگە تاكى قىيامەت كۈنىگە قەدەر مەڭگۈ داۋاملىشىدىغان قىلىپ يۈكلىدى. ئۇنىڭغا قىيامەت كۈنىگە قەدەر اللە تائالانىڭ رەھمىتى ۋە سالىمى بولسۇن!

اللە تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە كەۋسەرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

---

[1] يەنى ئەبۇلھەھەب: مۇھەممەدنىڭ بالىسى ئۆلۈپ قالدى، ئەمدى شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ نام - نىشانى قالمايدۇ، دەپ ئويلىدى.

مەككىدە نازىل بولغان — سۈرە كافىرۇن — 6 ئايەت

بۇ سۈرىنىڭ سۈنئىت ۋە نەپلە نامازلاردا ئوقۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

ئىمام مۇسلىم جابىرنىڭ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ سۈرە بىلەن سۈرە ئىخلاسنى (كەبىنى) تاۋاپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئوقۇلىدىغان ئىككى رەكئەت نامازدا ئوقۇيتتى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام مۇسلىم ئەبۇھۇرەيرەنىڭ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام سۈرە كافىرۇن بىلەن سۈرە ئىخلاسنى نامازبامداتنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىدە ئوقۇيتتى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەرنىڭ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام سۈرە كافىرۇن بىلەن سۈرە ئىخلاسنى نامازبامدات ۋە نامازشامنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننەتلىرىدە يىگىرمە نەچچە قېتىم ئوقۇغان، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد يەنە ئىبنى ئۆمەرنىڭ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى يىگىرمە تۆت قېتىم ياكى يىگىرمە بەش قېتىم كۆزەتتىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بامدات ۋە نامازشامنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننەتلىرىدە سۈرە كافىرۇن بىلەن سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئۆمەرنىڭ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى بىر ئاي كۆزەتتىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بامداتنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىدە سۈرە كافىرۇن بىلەن سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇغان ئىدى، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى، ئىبنى ماجە ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

بىز يۇقىرىدا كافىرۇن سۈرىسىنىڭ قۇرئانىنىڭ تۆتتىن بىرىگە ۋە زەلزەلە سۈرىسىنىڭمۇ قۇرئانىنىڭ تۆتتىن بىرىگە باراۋەر بولىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(ئى مۇھەممەد! سېنى بۇتلارغا چوقۇنۇشقا ئۈندىگۈچى كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى، «ئى كاپىرلار!»[1]. سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەن چوقۇنمايمەن[2]. سىلەرمۇ مەن ئىبادەت قىلىۋاتقان اللەغا ئىبادەت قىلمايسىلەر[3]. سىلەر چوقۇنغان بۇتلارغا مېنىڭ چوقۇنغىنىم يوق[4]. سىلەرنىڭمۇ مەن ئىبادەت قىلغان

www.munber.org

اللەغا ئىبادەت قىلغىنىڭلار يوق[5]. ***سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىمۇ ئۆزۈم ئۈچۈن»***[6].

شېرىكتىن ئادا ـ جۇدا بولۇش توغرىسىدا

بۇ سۈرە مۇشرىكلار قىلىدىغان ھەممە ئىشلاردىن ئادا ـ جۇدا بولۇشقا ۋە ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى اللە تائالاغىلا قىلىشقا بۇيرۇپ كەلگەن سۈرىدۇر.

﴿**(ئى مۇھەممەد! سېنى بۇتلارغا چوقۇنۇشقا ئۈندىگۈچى كۇففارلارغا) ئېيتقىنكى، «ئى كاپىرلار!**﴾ ئەسلىدە بۇ ئايەت قۇرەيش كاپىرلىرىغا قارىتىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئايەت يەرىيۈزىدىكى بارلىق كاپىرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ھەققىدە) قۇرەيش كاپىرلىرى نادانلىقىدىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى ئۆزلىرىنىڭ بۇتلىرىغا بىر يىل ئىبادەت قىلىشقا چاقىرغان ۋە (ئەگەر پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلسا، ئۆزلىرىنىڭمۇ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلاھى بولغان) اللە تائالاغا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە بىر يىل ئىبادەت قىلىدىغانلىقىنى دېگەن ئىدى، اللە تائالا بۇ سۈرىنى چۈشۈرۈپ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى ئۇلارنىڭ دىنىدىن ئۈزۈل ـ كېسىل ئادا ـ جۇدا بولۇشقا بۇيرۇدى، دېگەن كۆز قاراش باردۇر.

اللە تائالا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى مۇنداق دېيىشكە بۇيرۇدى: ﴿**سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەن چوقۇنمايمەن. سىلەرمۇ مەن ئىبادەت قىلىۋاتقان اللەغا ئىبادەت قىلمايسىلەر**﴾ يەنى سىلەرمۇ مەن ئىبادەت قىلىۋاتقان شېرىكى يوق بىر اللە غا ئىبادەت قىلمايسىلەر.

﴿**سىلەر چوقۇنغان بۇتلارغا مېنىڭ چوقۇنغىنىم يوق**﴾ يەنى مەن سىلەر قىلغان ئىبادەتنى قىلمايمەن ۋە مەن سىلەرنىڭ ئىبادەت قىلىش يولۇڭلارغا كىرمەيمەن. مەن پەقەت اللە تائالا خۇرسەن ۋە رازى بولىدىغان يول بىلەن اللە تائالاغا ئىبادەت قىلىمەن. شۇڭا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: ﴿**سىلەرنىڭمۇ مەن ئىبادەت قىلغان اللەغا ئىبادەت قىلغىنىڭلار يوق**﴾ يەنى سىلەرمۇ اللە تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىغا ۋە ئۇنىڭ ئۆزىگە ئىبادەت قىلىشتا كۆرسىتىپ بەرگەن يوللىرىغا بويسۇنمايسىلەر. ئەكسىچە سىلەر ئۆزەڭلارچىلا بىر يولنى پەيدا قىلىۋالدىڭلار. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى: ﴿بۇ بۇتلار پەقەت سىلەر ۋە ئاتا ـ بوۋاڭلار ئاتىۋالغان قۇرۇق ناملاردىنلا ئىبارەت، اللە بۇنى ئىسپاتلايدىغان ھېچ بىر دەلىل ـ پاكىت چۈشۈرگىنى يوق، ئۇلارغا پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن شەك ـ شۈبھىسىز ھىدايەت (يەنى پەيغەمبەر ۋە قۇرئان) كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ۋە نەپسىلىرىنىڭ خاھىشىغىلا ئەگىشىدۇ﴾[1].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇشرىكلارنىڭ ھەممە نەرسىلىرىدىن ئادا ـ جۇدا بولدى. چۈنكى، ئىبادەت قىلىدىغان بىر كىشىگە بىر ئىلاھ ۋە ئىبادەت قىلىدىغان بىر يول لازىم بولىدۇ. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۇسۇلمانلار بولسا، اللە تائالاغا ئۇنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ئىبادەت قىلدى. شۇڭا "لا ئىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدۇر رەسۇلۇللاھ" دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى: اللە تائالادىن باشقا ئىبادەتكە لايىق ھېچقانداق بىر ئىلاھ يوقتۇر ۋە اللە تائالاغا پەقەت پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن يول بىلەن يەتكىلى بولىدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ. مۇشرىكلار بولسا اللە تائالادىن باشقا بىرسىگە ئىبادەت قىلىپ، اللە تائالا يولغا قويمىغان بىر ئىبادەتنى قىلىۋاتىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇلارغا مۇنداق دېدى: ﴿**سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزەڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىمۇ ئۆزۈم ئۈچۈن»**﴾ بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېدى:

---

[1] سۈرە نەجم 23 ـ ئايەت.

www.munber.org

﴿ئەگەر ئۇلار سېنى يالغانچى قىلىشتا چىڭ تۇرسا: «مېنىڭ ئەمەلىم ئۆزۈم ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەلىڭلارمۇ ئۆزۈڭلار ئۈچۈندۇر، مېنىڭ ئەمەلىمدىن سىلەر ئادا ـ جۇدا سىلەر، سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن مەنمۇ ئادا ـ جۇدامەن (يەنى بىراۋ يەنە بىر بىراۋنىڭ قىلغان گۇناھىغا جاۋابكار ئەمەس)» دېگىن﴾[1] ﴿«بىز بىلەن الله توغرۇلۇق مۇنازىرىلىشەمسىلەر؟ ھالبۇكى، ئۇ ھەم بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز، ھەم سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلاردۇر. بىزنىڭ ئەمەللىرىمىز ئۆزۈمىز ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارمۇ ئۆزۈڭلار ئۈچۈندۇر، بىز الله غا سادىقمىز»دېگىن﴾[2].

ئىمام بۇخارى الله تائالانىڭ: ﴿**سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ دىنىمۇ ئۆزۈم ئۈچۈن**»﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: سىلەرنىڭ كاپىرلىقىڭلار ئۆزۈڭلار ئۈچۈن، مېنىڭ ئىسلامىم ئۆزۈم ئۈچۈن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن، شۇنىڭ بىلەن سۈرە كافىرۇننىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

---

[1] سۈرە يۇنۇس 41 ـ ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە 139 ـ ئايەت.

مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە نەسر | 3 ئايەت

سۈرە نەسرنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

يۇقىرىدا سۈرە نەسرنىڭ قۇرئاننىڭ تۆتتىن بىرىگە باراۋەر كېلىدىغانلىقى ۋە سۈرە زەلزەلەنىڭمۇ قۇرئاننىڭ تۆتتىن بىرىگە باراۋەر كېلىدىغانلىقىنىڭ بايانى سۆزلەندى.

ئىمام نەسەئى ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇتبىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئاببىاس ماڭا: ئى ئىبنى ئۆتبە! سەن قۇرئاننىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاخىرىدا چۈشكەن سۈرىنى بىلەمسەن؟ دېدى. مەن: ھەئە، بىلىمەن. ئۇ ﴿اللە تائالانىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن﴾ دېگەن سۈرىدۇر (يەنى نەسر سۈرىسىدۇر) دېدىم. ئىبنى ئاببىاس: توغرا ئېيتتىڭ، دېدى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

اللەنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ۋە اللەنىڭ دىنىغا كىشىلەرنىڭ توپ - توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە[1-2]. رەببىڭگە تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن، ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. اللە ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر[3].

بۇ سۈرىنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن خەۋەر بەرگەنلىكى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئاببىاسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر مېنى قېشىغا بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقان چوڭ - چوڭ ساھابىلەر بىلەن بىللە كىرگۈزەتتى. بۇ ئىشتىن بەزى ساھابىلەرنىڭ ئاچچىقى كەلگەندەك قىلىپ: بىزنىڭ بۇنىڭ يېشىدا بالىلىرىمىز تۇرسا، (بىزنىڭ بالىلىرىمىزنى كىرگۈزمەي) نېمە ئۈچۈن بۇنى بىز بىلەن بىللە كىرگۈزىدۇ؟ دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئۇ بولسا سىلەر كىملىكىنى بىلىدىغان كىشىلەردىندۇر، دېدى. بىر كۈنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى چاقىرتىپ مېنىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە كىرىشكە بۇيرىدى. بۇگۈن ئۆمەرنىڭ مېنى چاقىرىشىدىكى مەقسىتى، مېنىڭ قانداقلىقىمنى ئۇلارغا بىر كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈنمىكىن دەپ ئويلىدىم. ئۆمەر ئۇلارغا: سىلەر اللە

www.munber.org

تائالانىڭ: ﴿الله نىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن﴾ دېگەن سۈرىسىنى قانداق چۈشىنىسىلەر؟ دېدى. ئۇلارنىڭ بەزىسى: الله تائالا بىزگە غەلىبە ئاتا قىلغان ۋاقىتتا، بىزنى ئۆزىگە ھەمدى ئېيتىشقا ۋە مەغپىرەت تەلەپ قىلىشقا بۇيرۇدى، دېدى. بەزىلىرى ھېچنەرسە دېمەي شۇك تۇردى. ئاندىن ئۆمەر ماڭا: ئى ئىبنى ئاببىاس! سەنمۇ (بۇ سۈرىنى) شۇنداق چۈشىنەمسەن؟ دېدى. مەن: ياق، دېدىم. ئۆمەر: (ئۇنداق بولسا) سەن قانداق چۈشىنىسەن؟ دېدى. مەن: الله تائالا بۇ سۈرىدە پەيغەمبىرئەلەيھىسسالامنىڭ ئەجىلىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرۈپ قويىدى دەپ قارايمەن ۋە مەن بۇ الله تائالانىڭ: ﴿**اللەنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ۋە اللەنىڭ دىنىغا كىشىلەرنىڭ توپ - توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە**﴾ دېگەن ئايىتى بولسا، مانا بۇ سېنىڭ ئەجىلىڭنىڭ كەلگەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. (شۇڭلاشقا سەن) ﴿**رەببىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدى ئېيتقىن، ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. الله ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر**﴾ دېگەنلىك بولىدۇ دەپ چۈشىنىمەن)، دېدىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەنمۇ بۇ سۈرىنى سەن چۈشەنگەندەك چۈشىنىمەن، دېدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿الله نىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن﴾ دېگەن سۈرە چۈشكەندە، پەيغەمبىرئەلەيھىسسالام: «بۇ يىل جېنىمنىڭ ئېلىنىدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيۇۋاتىدۇ» دېدى.

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبىرئەلەيھىسسالام قۇرئاننىڭ بۇيرۇغىنىغا ئەمەل قىلىپ رۇكۇ ۋە سەجدىسىدە: «سۇبھانەكەللاھۇممە رەببەنا ۋە بىھەمدىكە ئەللاھۇممەغفىرلى» دەيتتى. ئى الله! پەرۋەردىگارىمىز الله! سېنى بارلىق كەمچىلىكتىن پاك دەپ بىلىمىز ۋە ساڭا ھەمدۇسانا ئېيتىمىز. ئى الله! ماڭا مەغپىرەت ئاتا قىلساڭ»[1] دېگەن دۇئالارنى كۆپ قىلاتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم، ئىبنى ماجە، نەسەئى ۋە ئەبۇ داۋۇد قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد مەسرۇقتىن ئائىشە رەزىيەللاھۇئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبىرئەلەيھىسسالام ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىردە: «سېنى بارلىق كەمچىلىكتىن پاك دەپ بىلىمىز ۋە ساڭا ھەمدۇ - سانا ئېيتىمىز. مەن الله تائالادىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭغا تەۋبە قىلىمەن[2]» دېگەننى كۆپ دەيتتى ۋە «پەرۋەردىگارىم ھەقىقەتەن مېنىڭ ئۈممىتىمدە بىر ئالامەتنى كۆرىدىغانلىقىمنى ماڭا خەۋەر بەردى ۋە مېنى مەن شۇ ئالامەتنى كۆرگەن ۋاقتىمدا تەسبىھ ئېيتىشىمغا ھەمدى ئېيتىشىمغا ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىشىمگە بۇيرۇدى. الله ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر. مەن ئۇ ئالامەتنى كۆردۈم. ئۇ ئالامەت بولسىمۇ الله تائالانىڭ: ﴿**اللەنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ۋە اللەنىڭ دىنىغا كىشىلەرنىڭ توپ - توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە. رەببىڭغا تەسبىھ ئېيتىقىن، ھەمدى ئېيتىقىن، ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. الله ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر**﴾ (دېگەن ئايەتلىرىدە بايان قىلىنغان ئالامەتتۇر) دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلدى.

ھەممە ئالىملارنىڭ قارىشىچە ئايەتتە بايان قىلىنغان الله تائالانىڭ غەلىبىسىدىن مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. چۈنكى ئەرەب قەبىلىلىرى ئىسلامغا كىرىش ئۈچۈن ئەگەر مۇھەممەد ھەقىقىي پەيغەمبەر بولسا، ئۆز قەۋمىنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ، دەپ مەككىنىڭ پەتھى بولۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. الله تائالا پەيغەمبىرئەلەيھىسسالامغا مەككىنى پەتھى قىلىپ بەرگىنىدە، ئۇلار الله نىڭ دىنىغا توپ - توپ بولۇپ كىردى. ئىككى يىل ئىچىدە ئىسلام دىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ھەممە يېرىگە

[1] سۇبھانەكەللاھۇممە رەببەنا ۋە بىھەمدىكە ئەللاھۇممەغفىر لى.
[2] سۇبھانەكەللاھۇممە ۋە بىھەمدىكە. ئەستەغپىرۇللاھە ۋە ئەتۇبۇ ئىلەيھى.

www.munber.org

ئومۇملىشىپ بولىدى ۋە ئەرەبلەرنىڭ باشقا قەبىلىلىرىنىڭ ئىچىدىمۇ ئىسلام دىنىغا كىرمىگەن ئادەم قالمىدى. الله تائالاغا كۆپ ھەمدۇسانالار بولسۇن!

ئىمام بۇخارى ئەمرى ئىبنى سەلەمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەككە پەتھى بولغان ئىدى، ھەر بىر قەبىلە ئىسلام دىنىغا كىرىش ئۈچۈن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بىرىشقا ئالدىراشتى. (چۈنكى،) ئەرەب قەبىلىلىرى: مۇھەممەد بىلەن ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماڭلار. ئەگەر مۇھەممەد ھەقىقىي پەيغەمبەر بولسا، ئۆز قەۋمىنىڭ ئۈستىدىن غەلبە قىلىدۇ، دەپ ئىسلام دىنىغا كىرىش ئۈچۈن مەككىنىڭ پەتھى بولۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

بىز مەككىنى پەتھى قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇش ھەققىدە "تارىخ كىتابلىرىمىزدا" توختالدۇق. بۇ ھەقتە ئىزدىنىشنى خالىغۇچىلار ئاشۇ كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلسۇن. الله تائالاغا كۆپ ھەمدۇ - سانالار بولسۇن!

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئەممارىدىن جابىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ قوشنىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن بىر سەپەردىن قايتىپ كەلدىم. جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ مەندىن ھاردۇق سوراپ قېشىمغا كىرىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا: كىشىلەرنىڭ گۈرۈھ - گۈرۈھقا بۆلۈنۈپ كەتكەنلىكىدىن ۋە ئۇلار پەيدا قىلغان ئىشلاردىن سۆزلەپ بەردىم. شۇنىڭ بىلەن جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ يىغلاپ كەتتى ۋە ئازدىن كېيىن: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ھەقىقەتەن كىشىلەر اللەنىڭ دىنىغا توپ - توپ بولۇپ كىرىدۇ ۋە ئاز زامانىدىن كېيىن ئۇنىڭدىن توپ - توپ بولۇپ چېقىپ كېتىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم، دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە نەسرنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە مەسەد 5 ئايەت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئەبۇ لەھەبنىڭ ئىككى قولى قۇرۇپ كەتسۇن! (ئەمەلدە) قۇرۇپ كەتتى[1]. ئۇنىڭغا مال - مۈلكى ۋە ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى[2]. ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ[3]. ئۇنىڭ ئوتۇن توشۇغۇچى (يەنى سۆزەنچى) خوتۇنىمۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا كىرىدۇ[4]. ئۇنىڭ بوينىدا مەھكەم ئېشىلكەن ئارغامچا بولىدۇ[5].

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ۋە ئەبۇلەھەبنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا قارشى تۇرغانلىقى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ، ئاندىن: «ئى خالايىق!» دەپ ۋاقىرىدى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيشلىكلەر پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يىغىلدى.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ئېيتىڭلارچۇ ناۋادا مەن سىلەرگە بىر دۈشمەن قوشۇنى ئەتىگەن ياكى ئاخشام تەرەپتە سىلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى، دېسەم، سىلەر ماڭا ئىشىنەمسىلەر؟» دېدى. ئۇلار: ھەئە، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «(ئۇنداقتا) ھەقىقەتەن مەن قاتتىق ئازاب كېلىشتىن بۇرۇن سىلەرگە ئەۋەتىلگەن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇرمەن» دېدى. ئەبۇلەھەب قوپۇپ: سەن بۈگۈندىن باشلاپ ھالاك بول، سەن بىزنى مۇشۇنىڭ ئۈچۈن چاقىرغانمىدىڭ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ئەبۇلەھەپ ھەققىدە تەببەت سۈرىسىنى چۈشۈردى. يەنە بىر رىۋايەتتە، ئەبۇلەھەب قولىنى قاققىنىچە قوپۇپ: سەن بۈگۈندىن باشلاپ ھالاك بول، سەن بىزنى مۇشۇنىڭ ئۈچۈن چاقىرغانمىدىڭ؟، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا ئەبۇلەھەب ھەققىدە تەببەت سۈرىسىنى چۈشۈردى، دەپ بايان قىلىنىدى.

ئەبۇلەھەب پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ تاغلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇلئۇززا ئىبنى ئابدۇلمۇتەللىبدۇر. تەخەللۇسى ئەبۇئۇتەيبىدۇر. ئۇ چىرايى پارقىراپ تۇرىدىغان كىشى بولغاچقا ئەبۇلەھەب

www.munber.org

(يەنى لاۋۇلداپ تۇرغۇچى) دەپ ئاتالدى. ئۇ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا كۆپ ئەزىيەت بېرەتتى، ئۇنى ناھايىتى يامان كۆرەتتى، كۆپ مەسخىرە قىلاتتى. ئۇنى ۋە ئۇنىڭ دىنىنى ناھايىتى بەك كەمسىتەتتى.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇزىنادنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ماڭا دەيل جەمەتىدىن ئىسلام دىنىغا كىرگەن رەبىئە ئىبنى ئۇبادە مۇنداق دەپ سۆزلەپ بەردى. تېخى ئىسلام ھەممە كىشىلەرگە تارىمىغان بىر چاغدا مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ زىلمەجازنىڭ بازىرىدا تۇرۇپ ئەتراپىدا توپلىشىپ تورغان كىشىلەرگە: ئى ئىنسانلار! "لا ئىلاھە ئىللاھۇ" دەپ (ئىمان ئېيتىڭلار) نىجات تاپىسىلەر» دەيدىغانلىقىنى ۋە چىرايى پارقىراپ تۇرىدىغان، كۆزى ئالغاي، چېچىنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان بىر كىشىنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قەيەرگە بارسا، شۇ يەرگە بېرىپ: ئۇ ھەقىقەتەن دىندىن چىققان بىر يالغانچىدۇر، دەيدىغانلىقىنى كۆردۈم، مەن (كىشىلەردىن): ئۇ كىشى كىم؟ دەپ سورىسام. ئۇلار ئۇنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسى ئەبۇلەھەب ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

ئىمام ئەھمەد سۈرەيجدىن ئەبۇ زىنادنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن رەبىئەگە: سەن ئۇ كۆنلەردە كىچىك بالا ئىدىڭمۇ؟ دېدىم. رەبىئە: ياق، الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلمەنكى، ئىسمىدە بار مەن ئۇ كۆنلەردە تۆلۈم كۆتۈرەلەيتتىم، دېدى.

﴿**ئۇنىڭغا مال - مۈلكى ۋە ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى**﴾ ئىبنى ئابباس ۋە باشقىلار: الله تائالانىڭ ﴿**ۋە ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى**﴾ دېگەن ئايىتىدىن ئۇنىڭ بالىۋاقىلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ (يەنى ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرى ئەسقاتمىدى دېگەنلىك بولىدۇ)، دېدى. بۇ ھەقتە ئائىشە، مۇجاھىد، ئەتا، ھەسەن ۋە ئىبنى سىرىين قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندى: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قەۋمىنى ئىمان ئېيتىشقا چاقىرغان ئىدى، ئەبۇلەھەب: ئەگەر قېرىندىشىمنىڭ ئوغلىنىڭ دېگەن سۆزلىرى راست بولىدىغان بولسا، مەن قىيامەت كۈنى مال - مۈلكىم ۋە بالا - چاقىلىرىمنى بېرىپ، ئۆزەمنى (ئۇ قورقۇتىدىغان) قاتتىق ئازابتىن قوتۇلدۇرۇۋالىمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿**ئۇنىڭغا مال - مۈلكى ۋە ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى**﴾ دېگەن ئايىتىنى چۈشۈردى.

﴿**ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ**﴾ يەنى ئۇ لاۋۇلداپ تۇرىدىغان، ئۇچقۇن چىقىرىدىغان ۋە قاتتىق كۆيدۈرىدىغان دوزاخقا كىرىدۇ.

ئەبۇلەھەبنىڭ ئايالى ئۈممۈ جەمىلنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا

﴿**ئۇنىڭ ئوتۇن توشۇغۇچى (يەنى سۆزەنچى) خوتۇنىمۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا كىرىدۇ**﴾ ئەبۇلەھەبنىڭ ئايالى ئۈممۈ جەمىل قۇرەيش ئاياللىرىنىڭ كاتتىللىرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئەرۋە بىنتى ھەرب ئىبنى ئۈمەييە ئىدى. ئۇ ئەبۇسۇفيانىنىڭ ھەمشىرىسى بولۇپ، ئېرىنىڭ كاپىرلىق، (ھەقىقەتنى) ئىنكار قىلىش ۋە تەرسالىق قىلىش ئىشلىرىدا ئۇنىڭغا ھەمدەمدە بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قىيامەت كۈنىمۇ ئېرىنىڭ دوزاخنىڭ ئوتىدا ئازابلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا يارەمدە بولىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇنىڭ ئوتۇن توشۇغۇچى (يەنى سۆزەنچى) خوتۇنىمۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا كىرىدۇ. ئۇنىڭ بويىندا مەھكەم ئېشىلگەن ئارغامچا بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇ ئېرىنىڭ (ئوتتا) تېخىمۇ بەكرەك كۆيۈشى ئۈچۈن ئېرى بار دوزاخقا تاشلاشقا ئوتۇن توشۇيدۇ. ئۇ شۇ ئىشقا تەييار تۇرىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇنىڭ بويىندا مەھكەم ئېشىلگەن ئارغامچا بولىدۇ**﴾ مۇجاھىد ۋە ئۇرۋە: ئۇ ئوتتىن بولغان ئاغامچىدۇر، دېدى.

www.munber.org

ئەۋفى ئىبنى ئابباس، ئەتىيە جەدەلى، زاھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇمۇ جەمئىلە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ماڭىدىغان يولغا تىكەن قويۇپ قويىاتتى.

مۇجاھىد الله تائالانىڭ: ﴿**ئۇنىڭ بويىندا مەھكەم ئېشىلگەن ئارغامچا بولىدۇ**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى: (ئۇنىڭ بويىندا) تۆمۈردىن بىر تاقاق بولىدۇ دېگەنلىكتۇر، دېدى.

ئەبۇلەھەبنىڭ ئايالىنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت بەرگەنلىكى توغرىسىدا

ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەسما بىنتى ئەبۇبەكرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: تەببەت سۈرىسى چۈشكەندە، ئالغاي ئۇممۇ جەمىل قولىدا تاش كۆتەرگىنىچە: ساڭا ۋاي! ئەيىبلەنگۈچىنىڭ (گېپىگە) كىرمىدۇق، دىنىنى تاشلىدۇق، بۇيرۇقىغا ئاسىيلىق قىلدۇق، دەپ ۋاقىراپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئولتۇرۇۋاتقان ئىدى. ئەبۇبەكرنىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا بىللە ئولتۇراتتى ئىدى. ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بۇ خوتۇن كەلدى، مەن ئۇنىڭ سېنى كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ، مېنى ھەرگىزمۇ كۆرەلمەيدۇ» دەپ، بىر نەچچە ئايەتلەرنى ئوقۇپ، شۇ ئايەتلەر بىلەن ئۆزىنى ساقلىدى.

بۇ ئايەتلەرنىڭ بىرى، الله تائالانىڭ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەن ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغان (مۇشرىكلارغا) قۇرئاننى ئوقۇغان چېغىڭدا ئۇلار بىلەن سېنىڭ ئارىڭدا يوشۇرۇن پەردە پەيدا قىلدۇق﴾[1] دېگەن ئايىتىدۇر. ئۇ خوتۇن ئەبۇبەكرنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى، ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرمىدى. ئەبۇبەكرىگە: ئى ئەبۇبەكرى! ھەمراھىڭ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى دېمەكچى) مېنى سۆكۈپتىمىش، دېدى. ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ياق، بۇ ئۆينىڭ (يەنى كەبىنىڭ) پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ سېنى سۆكمىدى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ خوتۇن: قۇرەيشلىكلەر مېنىڭ قۇرەيشىنىڭ كاتتىسىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىمنى ئەلۋەتتە بىلىدۇ، دېگەچ قايتىپ كەتتى.

ۋەلىد ۋە باشقىلار: ئۇممۇجەمىل كەبىنى تاۋاپ قىلىپ كېتىۋېتىپ كىيىمگە پۈتلىشىپ كېتىپ: ئەيىبلەنگۈچى ھالاك بولسۇن، دېدى. ئابدۇلمۇتەللىبنىڭ قىزى ئۇممۇھەكىم: مەن ھەقىقەتەن تۇرمۇش قۇرۇپ بولغان، شۇڭا بۇ ھەقتە مەن توغرىلىق سۆز ئېچىلمايدۇ. مەن بىلمىلىك، ماڭا بىلىم ئۆگىتىلمەيدۇ. ھەممىمىز بىر تاغنىڭ بالىلىرىمىز، قۇرەيشلىك بۇنى ئوبدان بىلىدۇ، دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلەر بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە مەسىھدىنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

[1] سۈرە ئىسرا 45 - ئايەت.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ئىخلاس | 4 ئايەت

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبىنىڭ ۋە پەزىلىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد ئۇبەي ئىبنى كەئبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇشرىكلەر پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئى مۇھەممەد! سەن بىزگە پەرۋەردىگارىڭنى سۈپەتلەپ بەرگىن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ - اللە بىردۇر. ھەممە اللەغا موھتاجدۇر. اللە بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ**﴾ دېگەن سۈرىنى چۈشۈردى. بۇ ھەدىسنى ئىبنى جەرىر ۋە تىرمىزىلارمۇ رىۋايەت قىلىدى. لېكىن بۇلار بۇ ھەدىسنى مۇنداق رىۋايەت قىلدى: ﴿**ھەممە اللەغا موھتاجدۇر. اللە بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس**﴾ چۈنكى، تۇغۇلىدىغان ھەرقانداق نەرسە ئۆلىدۇ. ئۆلىدىغان ھەرقانداق نەرسىگە باشقىلار مىراسخورلۇق قىلىدۇ. ئەمما اللە تەئالا ئۆلمەيدۇ ۋە باشقىلا ئۇنىڭغا مىراسخور قىلىنمايدۇ. ﴿**ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ**﴾ يەنى اللە تەئالانىڭ تەڭدىشى يوقتۇر. ھېچ نەرسە اللە تائالاغا ئوخشاش ئەمەستۇر.

سۈرە ئىخلاسنىڭ پەزىلىتى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئابدۇراھمانىنىڭ قىزى ئۇرۋەدىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر كىشىنى بىر قوشۇنغا باش قىلىپ ئەۋەتكەن بولۇپ، ئۇ كىشى ھەمراھلىرىغا ئوقۇپ بەرگەن ھەر نامازدا سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇپ ئاندىن نامازنى تۈگىتىدىكەن. ئۇلار قايتىپ كەلگەندە، بۇ ئىشنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا خەۋەر قىلدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: «ئۇنىڭدىن سوراپ بېقىڭلار. ئۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىپتۇ؟» دېدى. ئۇلار ئۇ كىشىدىن (ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى) سورىغان ئىدى. ئۇ كىشى: سۈرە ئىخلاس بولسا، اللە تائالانى سۈپەتلەپ كەلگەن سۈرىدۇر. شۇڭا مەن ئۇنى ئوقۇشنى ياخشى كۆرىمەن، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭغا دەپ قويۇڭلار. اللە تائالا ھەقىقەتەن ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئىمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇبا مەسجىتىدە كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ بېرىدىغان ئەنسارىلىق بىر ئادەم بارئىدى. ئۇ نامازنىڭ ھەر بىر ركەئىتىدە سۈرە ئىخلاسقا يەنە بىر سۈرە قوشۇپ ئوقۇيتتى. كىشىلەر ئۇنىڭغا: سەن سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇيسەن، يەنە تېخى ئۇ يېتەرلىك ئەمەستەك ئۇنىڭغا قوشۇپ يەنە بىر سۈرە ئوقۇيسەن، سەن سۈرە ئىخلاسنىلا ئوقۇ ياكى بۇنى ئوقۇماي باشقا سۈرە ئوقۇ، دېدى. ئۇ كىشى: مەن سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇشنى تاشلاپ قويالمايمەن. ئەگەر سىلەر مېنىڭ مۇشۇنداق ئىمام بولۇپ بېرىشىمنى خالىساڭلار، مەن ئىمام بولۇپ بېرىمەن، ئەگەر خالىمىساڭلار، مەن سىلەرگە ئىمام بولۇپ بەرمەيمەن، دېدى. ئۇلار ئۇ كىشىنى ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ

www.munber.org

ياخشى كىشى دەپ قارايتتى. شۇڭا ئۇزلىرىگە ئۇنىڭدىن باشقا بىرسىنىڭ ئىمام بولۇپ بېرىشىنى خالىمايتتى. كېيىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ھىجرەت قىلىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئۇلار بۇ ئىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى كىشى! سەن نېمىشقا ھەمراھلىرىڭ سەندىن تەلەپ قىلغان ئىشنى قىلمىدىڭ؟ سېنىڭ ھەر بىر رەكئەتتە سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇشۇڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟» دېدى. ئۇ كىشى: مەن بۇ سۈرىنى (ئوقۇشنى) ياخشى كۆرىمەن، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سېنىڭ بۇ سۈرىنى (ئوقۇشنى) ياخشى كۆرگەنلىكىڭ سېنى جەننەتكە كىرگۈزىدۇ» دېدى.

سۈرە ئىخلاسنىڭ قۇرئاننىڭ ئۈچتىن بىرىگە باراۋەر بولىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئەبۇسەئىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىشى يەنە بىر كىشىنىڭ سۈرە ئىخلاسنى قايتا قايتا ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئۇ كىشى بۇ سۈرىنى ئازدېي كۆرگەندەك قىلىپ سەھەردىلا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا دەپ بەردى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «جېنىم قولىدا بولغان زات اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، شەك ـ شۈبھىسىزكى، سۈرە ئىخلاس قۇرئاننىڭ ئۈچتىن بىرىگە باراۋەر بولىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام بۇخارى ئەبۇسەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە: «سىلەردىن بىرىڭلار بىر كېچىدە قۇرئاننىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئوقۇشتىن ئاجىز كېلىمدۇ؟» دېدى. بۇ ئىش ساھابىلارغا ئېغىر كېلىپ ئۇلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىزدىن كىمۇ بۇنىڭغا قادىر بولالىسۇن؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇ اللە بىردۇر. ھەممە اللەغا موھتاجدۇر دېگەن سۈرە (يەنى سۈرە ئىخلاس) قۇرئاننىڭ ئۈچتىن بىرىگە تەڭدۇر» دېدى.

سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇشنىڭ جەننەتكە كىرىشنى ۋاجىپ قىلىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام مالىك ئىبنى ئەنەس ئۈبەيدە ئىبنى ھۇنەيندىن ئەبۇھۇرەيرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە كېلىۋاتقان ئىدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر ئادەمنىڭ سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ: «ۋاجىپ بولدى» دېدى. مەن: نېمە ۋاجىپ بولدى؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «جەننەت ۋاجىپ بولدى» دېدى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

بۇ ھەقتە يەنە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «سېنىڭ بۇ سۈرىنى (ئوقۇشنى) ياخشى كۆرگەنلىكىڭ سېنى جەننەتكە كىرگۈزىدۇ» دېگەن ھەدىسى يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلدى.

سۈرە ئىخلاسنى قايتا ـ قايتا ئوقۇش توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد مۇئاز ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى خەبىبتىن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: (بىر كۈنى) ئازراق يامغۇر ياغدى ۋە ھاۋا قاراڭغۇلاشتى. بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ چىقىپ بىزگە نامازئوقۇپ بېرىشىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقان ئىدۇق. بىر ئازدىن

www.munber.org

كېيىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام چىقىپ قولۇمنى تۇتۇپ: «ئېيتقىنكى» دېدى. مەن شۇك تۇردۇم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئېيتقىنكى» دېدى. مەن: نېمىنى ئېيتىمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سەن ئىخلاسنى، فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئەتىگەن - ئاخشامدا ئۇچ قېتىمدىن ئوقۇساڭ، بۇلار ساڭا ھەر كۇنى ئىككى قېتىم يېتەرلىك بولىدۇ» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى. ئەمما نەسەئى بۇ ھەدىسنى مۇنداق شەكىلدە رىۋايەت قىلدى: «بۇلار ساڭا ھەممە نەرسە ئۈچۈن يېتەرلىك بولىدۇ».

الله تائالانىڭ ئىسملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرە بىلەن دۇئا قىلىش توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسنىڭ بايانى

نەسەئى ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدەدىن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ (يەنى دادىسى) پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىللە مەسجىتكە كىردى. (مەسچىتتە) بىر ئادەم نامىز ئوقۇپ دۇئا قىلىپ دۇئاسىدا: ئى الله! سەن الله دۇرسەن. ھەممە اللەغا موھتاجدۇر. الله بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدىغان سۈپەتلىك الله دۇرسەن. مېنىڭ سېنىڭدىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا گۇۋاھلىق ئېيتقانلىقىم ئۈچۈن مەن سەندىن تىلەكلىرىمنى سورايمەن، دەۋاتقان ئىكەن. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «جېنىم قولىدا بولغان زات الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ھەقىقەتەن ئۇ ئادەم، الله تائالا شۇ ئىسىم بىلەن بىر نەرسە سورالسا، بېرىدىغان ۋە دۇئا قىلىنسا ئىجابەت قىلىدىغان ئۇنىڭ كاتتا ئىسمى بىلەن الله تائالادىن تىلىكىنى تىلىدى» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

شېپالىق ئۈچۈن يۇرۇلىدىغان سۈرىلەرنىڭ بايانى

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ھەر كېچىسى يېتىپ بولۇپ ئىككى ئالقىنىنى جۇپلەپ، ئۇنى پۈۋلىۋەتكەندىن كېيىن ئىككى ئالقىنىغا ئىخلاس، فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئوقۇپ بېشى، يۈزى ۋە بەدىنىنىڭ ئالدى تەرىپىدىن باشلاپ قولى يەتكەن يەرگىچە سلايتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ ئىشنى ئۈچ قېتىم قىلاتتى. بۇ ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ - الله بىردۇر[1]. ھەممە اللەغا مۇھتاجدۇر[2]. الله بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس[3]. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ[4].

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبى يۇقىردا بايان قىلىندى.

ئىكرىمە يەھۇدىيلار: بىز الله تائالانىڭ ئوغلى ئۇزەيرىگە ئىبادەت قىلىمىز، دېدى. خرىستىئانلار: بىز الله تائالانىڭ ئوغلى ئىساغا ئىبادەت قىلىمىز، دېدى. ئوتپەرەسلەر: بىز قويىاش بىلەن ئايغا ئىبادەت

www.munber.org

قىلمىز، دېدى. مۇشرىكلار: بىز بۇتلارغا ئىبادەت قىلمىز، دېدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا پەيغەمبىرىگە بۇ سۈرىنى چۈشۈردى، دېدى.

﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ ـ الله بىردۇر﴾ يەنى ئۇ تەڭدىشى، ۋەزىرى، ئوخشىشى ۋە تەڭتۇشى يوق بولغان بىر الله دۇر. ئايەتتىكى: ﴿قُلْ (يەنى بىردۇر)﴾ دېگەن سۆز پەقەت الله تائالا ئۈچۈنلا قوللىنىلىدۇ. بۇ سۆز الله تائالادىن باشقا بىرسىگە قوللىنىلمايدۇ. چۈنكى، الله تائالا ئۆزىنىڭ بارلىق سۈپەت ۋە ئىشلىرىدا كامالەتكە يەتكەن زاتتۇر.

﴿هەممە اللەغا موھتاجدۇر﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىكرىمە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ، بارلىق كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ھاجەتلىرىدە ۋە تىلەكلىرىدە مۇھتاج بولىدىغان زاتتۇر. بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالا بولسا ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلىقىدا، ھۆرمەتلىكلىكىدە، كاتتىلىقىدا، (گۇناھكارلارنى جازالاشقا) ئالدىرىماسلىقىدا، ئىلمىدە ۋە ھېكمىتىدە كامالەتكە يەتكەن ئۇلۇغ، ھۆرمەتلىك، كاتتا، ئالدىرىمايدىغان، ھەممە نەرسىنى بىلىدىغان ۋە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلىدىغان زاتتۇر.

ھۆرمەت ۋە ئۇلۇغلۇقىنىڭ ھەممە تۈرلىرىدە كامالەتكە يەتكەن زات بولسا، ھەممە كەمچىلىكتىن پاك بولغان الله دۇر. مانا بۇلار ئۇنىڭدىن باشقا بىرسىگە لايىق بولمايدىغان سۈپەتلەردۇر. ھېچ نەرسە ئۇنىڭغا تەڭداش ئەمەستۇر. ھېچ نەرسە اللەغا ئوخشاش ئەمەستۇر. بىر بولغان قۇدرەتلىك الله ھەممە كەمچىلىكتىن پاكتۇر.

ئەئمەشى شەقىقتىن ئەبۇۋائىلنىڭ الله تائالانىڭ: ﴿هەممە اللەغا مۇھتاجدۇر﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە: الله تائالا ئۇلۇغلۇقتا كامالەتكە يەتكەن زاتتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

الله تائالانىڭ بالىسى، ئاتا ـ ئانىسى، ئايالى ۋە تەڭدىشى بولۇشتىن پاك ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿الله بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ﴾ يەنى الله تائالانىڭ بالىسى، ئاتا ـ ئانىسى ۋە ئايالى يوقتۇر. مۇجاھىد الله تائالانىڭ: ﴿ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ئۇنىڭ ئايالى يوق دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿الله ئاسمانلارنى ۋە يەرنى ئۆرنەكسىز ياراتقۇچىدۇر، الله نىڭ خوتۇنى يوق تۇرسا، قانداقمۇ بالىسى بولسۇن؟ ھەممە نەرسىنى الله ياراتقان، ھەممە نەرسىنى الله ئوبدان بىلگۈچىدۇر﴾[1] يەنى الله تائالا ھەممە نەرسىنىڭ ئىگىسى ۋە ئۇلارنىڭ ياراتقۇچىسى تۇرسا، قانداقمۇ ئۇنىڭ مەخلۇقاتلىرى ئىچىدىن تەڭتۇشى ياكى يېقىنى بولسۇن! الله تائالا مۇنداق بولۇشتىن پاكتۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلار: «اللەنىڭ بالىسى بار» دېيىشتى. سىلەر شەك ـ شۇبھىسىز قەبىھ بىر سۆزنى قىلدىڭلار. بۇ سۆزنىڭ (يامانلىقىدىن) ئاسمانلار پارچىلىنىپ كەتكىلى، يەر يېرىلىپ كەتكىلى، تاغلار گۈمران بولۇپ كەتكىلى تاس قالدى. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار اللەنىڭ بالىسى بار دەپ دەۋا قىلدى. بالىسى بولۇش اللەغا لايىق ئەمەستۇر. ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا اللەغا بەندە بولۇپ بويسۇنمايدىغان ھېچ مەخلۇق يوقتۇر. شەك ـ شۇبھىسىزكى، الله ئۇلارنى تولۇق ئىگەللىدى ۋە سانىنى مۇكەممەل بىلدى. قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى اللەنىڭ دەرگاھىغا تەنھا كېلىدۇ﴾[2] ﴿ئۇلار (يەنى

---

[1] سۈرە ئەنئام 101 ـ ئايەت.
[2] سۈرە مەريەم 88 ــ 95 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

مۇشىركلار): «اللەنىڭ (پەرىشتىلەردىن) بالىسى بار» دېيىشتى، ئۇنداق ئەمەس. اللە (بۇنىڭدىن) پاكتۇر، (پەرىشتىلەر اللەنىڭ) ھۆرمەتلىك بەندىلىرىدۇر. ئۇلار اللەغا ئالدى بىلەن سۆز قىلىشقا پېتىنالمايدۇ، ئۇلار اللەنىڭ ئەمرى بويىچە ئىش قىلىدۇ﴾[1] ﴿ئۇلار: «اللە بىلەن جىنلارنىڭ ئارىسىدا قۇدا - باجىلىق بار» دەپ جۆيلۈدى. جىنلار شەك - شۈبھىسىز بىلىدۇكى، ئۇلار (يەنى شۇ سۆزنى قىلغۇچىلار) (دوزاخقا) چوقۇم ھازىر قىلىنىپ (شۇ يەردە ئازاب چېكىدۇ). اللە ئۇلارنىڭ (اللەنىڭ بالىسى بار دەپ) سۈپەتلىگەنلىرىدىن پاكتۇر﴾[2].

ئىمام بۇخارى مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىدى: «ئاڭلىغان ئەزىيەتكە اللە تائالادىن بەك سەۋر قىلىدىغان بىر كىشى يوقتۇر. اللە تائالا ئىنسانلارغا رىزق ۋە سالامەتلىك ئاتا قىلىدۇ، ئۇلار اللە تائالانىڭ بالىسى بار دەيدۇ».

ئىمام بۇخارى ئەبۇھۇرەيرەدىن ھەدىسى قۇددۇسىدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللە تائالا مۇنداق دېدى: ئىنسان مېنى ئىنكار قىلدى. بۇنداق قىلىش ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس ئىدى. ئۇ مېنى تىللىدى. بۇنداق قىلىش ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ: اللە تائالا مېنى دەسلەپتە قانداق يارىتقان بولسا، مېنى شۇ ھالىتىدە ئەسلىگە ھەرگىز قايتۇرالمايدۇ، دېگەن سۆزى ئۇنىڭ مېنى ئىنكار قىلغانلىقىدۇر. ماڭا ئۇنى دەسلەپتە يارىتىش ئۇنى شۇ ھالىتىگە قايتۇرۇشتىن ئاسان ئەمەستۇر. ئۇنىڭ: اللە تائالانىڭ بالىسى بار، دېگەنلىكى بولسا، ئۇنىڭ مېنى تىللىغانلىقىدۇر. مەن بولسام بىر اللە دۇرمەن. ھەممىسى ماڭا موھتاجدۇر. مەن بالا تاپمىدىم ۋە (باشقا بىرسىدىن) تۇغۇلمىدىم. ھېچ كىشى ماڭا تەڭداش بولالمايدۇ».

اللە تائالاغا شۈكۈرلار بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ئىخلاسنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

---

[1] سۈرە ئەنبىيا 26 ــ 27 - ئايەتلەر.
[2] سۈرە سەففات 158 ــ 159 - ئايەتلەر.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە فەلەق 5 ئايەت

سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناسنىڭ تەپسىرى

فەلەق بىلەن ناس سۈرىسى ھەققىدە ئىبنى مەسئۇدنىڭ كۆزقارشى توغرىسىدا

ئىمام ئەھمەد زەر ئىبنى ھەبەشنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئۇبەي ئىبنى كەئبكە: ئىبنى مەسئۇد فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئۆز ئالدىغا يازغان قۇرئانغا يازماپتۇ، دېدىم. ئۇبەي ئىبنى كەئب: مەن گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ماڭا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناسنى ئوقۇشقا بۇيرۇغانلىقىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇغانلىقىنى خەۋەر بەردى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئوقۇغاننى (يەنى ئۇ ئوقۇغان سۈرىلەرنى) ئوقۇيمىز، دېدى.

بۇ ئىككى سۈرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ئىمام مۇسلىم ئۇقبە ئىبنى ئامىردىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بۇ كېچە ئوخشىشى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئايەتلەرنىڭ چۈشكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ (ئۇ بولسىمۇ) فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىدۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئىمام ئەھمەد ئۇقبە ئىبنى ئامىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغىنى بىر ئۆڭكۈردە يېتىلىۋالغان ئىدىم. توساتتىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئۇقبە سەنمۇ مىنمەمسەن؟» دېدى. مەن: گۇناھ بولۇپ قالارمىكىن دەپ قورقۇۋاتىمەن، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام (ئۇلاغدىن) چۈشۈپ بەردى. مەن (ئۇلاغقا) ئازراققىنا مىندىم. ئاندىن يەنە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مىندى. بىر ئازدىن كېيىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئۇقبە! مەن ساڭا كىشىلەر ئوقۇغان سۈرىلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى بولغان ئىككى سۈرىنى ئۆگىتىپ قويايمۇ؟» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! شۇنداق قىل، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ماڭا فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئوقۇپ بەردى. ئاندىن نامازنىڭ ۋاقتى كېلىپ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام نامازغا تۇردى ۋە نامازدا بۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇدى. نامازدىن كېيىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام يېنىمدىن ئۆتۈۋېتىپ: «ئى ئۇقبە! قانداقراق ئىكەن. سەن بۇ ئىككى سۈرىنى ھەر قېتىم ئوخلىماقچى بولغان چېغىڭدا ۋە ئۇيقىدىن ئويغانغان چېغىڭدا ئوقۇغىن» دېدى. بۇ ھەدىسنى نەسەئى ۋە ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلدى.

www.munber.org

نەسائى ئۇقبە ئىبنى ئامىردىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەقىقەتەن كىشىلەر سۈرە فەلەق ۋە سۈرە ناس بىلەن ئاللاتائالا سېغىنىپ پاناھ تىلىگەندەك بىرەر نەرسە بىلەن ئاللاتائالا سېغىنىپ پاناھ تىلەپ باقمىدى».

نەسەئى ئۇقبە ئىبنى ئامىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، مەن: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە كېتىۋاتاتتىم، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئۇقبە! ئوقۇ» دېدى. مەن: نېمىنى ئوقۇيمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىر ئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن يەنە: «ئوقۇ» دېدى. مەن ئى ئاللاھ نىڭ پەيغەمبىرى! نېمىنى ئوقۇيمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «"سۈرە فەلەقنى" ئوقۇ» دېدى. مەن ئۇنى تاكى ئاخىرىغىچە ئوقۇدۇم. ئاندىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئوقۇ» دېدى. مەن: ئى ئاللاھ نىڭ پەيغەمبىرى! نېمىنى ئوقۇيمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «"سۈرە ناسنى" ئوقۇ» دېدى. مەن ئۇنىمۇ تاكى ئاخىرىغىچە ئوقۇدۇم. شۇ چاغدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «بىر كىشى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش (بىر نەرسە بىلەن ئاللاتائالادىن) بىرەر نەرسە سوراپ باقمىغان ۋە بىر كىشى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش (بىر نەرسە بىلەن ئاللاتائالا سېغىنىپ) پاناھ تىلەپ باقمىغان» دېدى.

نەسەئى ئىبنى ئابىس جۇھەنىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئى ئىبنى ئابىس مەن سېنى ئاللاتائالا سېغىنىپ پاناھ تىلىگۈچىلەر پاناھ تىلەيدىغان ئەڭ ياخشى نەرسىگە باشلاپ قويمايمۇ؟» دېدى. ئۇ: ئى ئاللاھ نىڭ پەيغەمبىرى! شۇنداق قىل، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناستىن ئىبارەت ئىككى سۈرە (ئاللاتائالا سېغىنىپ پاناھ تىلىگۈچىلەر پاناھ تىلەيدىغان ئەڭ ياخشى نەرسىدۇر)» دېدى.

ئىمام مالىك ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئاغرىپ قالسا، بۇ ئىككى سۈرىنى ئوقۇپ ئۆزىگە يۈرەتتى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ كېسىلى بەك ئېغىرلىشىپ قالغاندا، بۇلارنى مەن ئوقۇپ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قولىنىڭ بەرىكىتىنى ئۈمىد قىلىپ ئۆزىنىڭ قولى بىلەن ئۆزىگە يۈرۈپ قويياتتىم. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

ئەبۇ سەئىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندى: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام جىن ۋە ئىنسانلارنىڭ كۆزلىرى تېگىپ قېلىشتىن (باشقا دۇئالار بىلەن ئاللاتائالا سېغىنىپ) پاناھ تىلەيتتى. سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناس چۈشكەن ئىدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ ئىككى سۈرە بىلەن پاناھ تىلەپ بۇ ئىككى سۈرىدىن باشقا بىر نەرسە بىلەن پاناھ تىلەشنى تاشلىدى. بۇ ئەسەرنى تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلار رىۋايەت قىلدى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ فِي ٱلْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللهنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

www.munber.org

« مەخلۇقاتنىڭ شەررىدىن، قاراڭغۇلۇقى بىلەن كىرگەن كېچىنىڭ شەررىدىن، تۈگۈنلەرگە دەم سالغۇچى سېھىرگەرلەرنىڭ شەررىدىن، ھەسەتخورنىڭ ھەسەت قىلغان چاغدىكى شەررىدىن سۈيىنىڭ پەرۋەردىگارى (الله)غا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن» دېگىن[1-5].

﴿**مەخلۇقاتنىڭ شەررىدىن (سۈيىنىڭ پەرۋەردىگارى (الله)غا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن» دېگىن)**﴾ يەنى ھەممە مەخلۇقاتلارنىڭ يامانلىقلىرىدىن الله تائالاغا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن. سابىت بانانى ۋە ھەسەن بەسرى: جەھەننەم، ئىبلىس، شەيتان ۋە ئۇنىڭ بالىلىرى شۇ مەخلۇقاتلارنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ، دېدى.

﴿**قاراڭغۇلۇقى بىلەن كىرگەن كېچىنىڭ شەررىدىن (سۈيىنىڭ پەرۋەردىگارى (الله)غا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن» دېگىن)**﴾ مۇجاھىد: بۇ قاراڭغۇلۇقتىن كۇن كىرىپ كەتكەندە پەيدا بولىدىغان كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. يەنە قاراشنى ئىمام بۇخارى مۇجاھىددىن رىۋايەت قىلىدى. ئىبنى ئەبۇنۇجەيھەمۇ مۇجاھىدنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىبنى، مۇھەممەد ئىبنى كەئب، زاھھاك، خۇسەيىن، ھەسەن ۋە قەتادە قاتارلىقلار: بۇ قاراڭغۇلۇقى بىلەن كىرگەن كېچىدۇر، دېدى.

زۇھرى: بۇ، كۇن كىرىپ كەتكەندە پەيدا بولىدىغان قاراڭغۇلۇقتۇر، دېدى. ئەبۇلمەھزەم ئەبۇھۇرەيرەنىڭ: بۇ، يۇلتۇز كىرىپ كەتكەندە پەيدا بولىدىغان قاراڭغۇلۇقتۇر، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى.

ئىبنى زەيد: ئەرەبلەر ئۇركەر يۇلتۇز ئولتۇرسا قاراڭغۇ چۈشتى دەيتتى، (چۈنكى) كېسەل ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەر بۇ يۇلتۇز ئولتۇرغاندا كۆپ بولۇپ، چىققاندا بولمايتتى، دېدى.

ئىبنى جەرىر باشقا ئالىملار: بۇ، ئاي كىرىپ كەتكەندە پەيدا بولىدىغان قاراڭغۇلۇقتۇر دەيدۇ، دېدى.

ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان تۆۋەندىكى ھەدىس بۇلارنىڭ دەلىلىدۇر. ئىمام ئەھمەد ھارىس ئىبنى ئەبۇسەلەمەدىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇپ، ئاي چىققاندا ماڭا ئاينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: « سىز بۇ ئاي كىرىپ كەتكەندە پەيدا بولىدىغان قاراڭغۇلۇقنىڭ يامانلىقلىرىدىن الله تائالاغا سېغىنىپ پاناھ تىلەڭ » دېدى. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلدى.

﴿**تۈگۈنلەرگە دەم سالغۇچى سېھىرگەرلەرنىڭ شەررىدىن، سۈيىنىڭ پەرۋەردىگارى (الله)غا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن» دېگىن**﴾ مۇجاھىد، ئىكرىمە، ھەسەن، قەتادە ۋە زەھھاك قاتارلىقلار: بۇنىڭدىن سېھىرگەرلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. مۇجاھىد: بۇنىڭدىن تۈگۈنلەرگە دەم سالغان سېھىرگەرلەرنىڭ يامانلىقلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى.

ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق بايان قىلىنىدى: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى مۇھەممەد ئاغرىپ قالدىڭمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: « ھەئە » دېدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: مەن ساڭا ئەزىيەت بەرگەن ھەرقانداق كىشىلدىن، بارلىق ھەسەتخورنىڭ ھەستىنىڭ يامانلىقلىرىدىن ۋە كۆزى يامانىنىڭ (كۆزىنىڭ) يامانلىقلىرىدىن الله تائالانىڭ ئىسمى بىلەن ساڭا دەمدە سالىمەن، (لېكىن) شىپا الله تائالادىندۇر، دېدى.

www.munber.org

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ سېھىر قىلىنغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام سېھىر قىلىنغاندا، ھەتتا ئايالارنىڭ قېشىغا كەلمىسمۇ ئۆزىنى ئايالارنىڭ قېشىغا كەلدىم دەپ گۇمان قىلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. سۇفيان: ئەگەر ئىش شۇنداق بولغان بولسا، بۇ ئەڭ قاتتىق سېھىر قىلىنغانلىقتىندۇر، دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئى ئائىشە! سىز الله تائالانىڭ ماڭا مەن الله تائالادىن سوراپ بەرگەنلىكىنى بىلمەمدىڭىزمۇ؟[1] قېشىمغا ئىككى كىشى كېلىپ، بىرى بېشىمدا، يەنە بىرى ئايىغىمدا ئولتۇردى. بېشىمدا ئولتۇرغىنى ئايىغىمدا ئولتۇرغىنىغا: بۇ ئادەمنىڭ ھالى قانداق؟ دېدى. ئايىغىمدا ئولتۇرغىنى: بۇ سېھىر قىلىنىپتۇ، دېدى. بېشىمدا ئولتۇرغىنى: ئۇنىڭغا كىم سېھىر قىلىپتۇ؟ دېدى. ئايىغىمدا ئولتۇرغىنى: لەبىد ئىبنى ئەئسەم، دېدى. ئۇ زۇرەيىق جەمەتىدىن بولۇپ، يەھۇدىيلارنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولغان بىر مۇناپىق ئىدى. بېشىمدا ئولتۇرغىنى: سېھىرنى نېمىگە قىلىپتۇ؟ دېدى. ئايىغىمدا ئولتۇرغىنى: تاغاق بىلەن (باش تارىغاندا چۈشكەن) چاچقا، دېدى. بېشىمدا ئولتۇرغىنى: ئۇ (يەنى تاغاق بىلەن چاچ) قەيەردە؟ دېدى. ئايىغىمدا ئولتۇرغىنى: ئۇ خورمىنىڭ ئەركەك چېچىكىنىڭ بەرگىسىگە يۆگەپ زەرۋان قۇدۇقىدىكى تاشنىڭ ئاستىدا قويۇلغان، دېدى» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام شۇ قودۇقنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇ نەرسىلەرنى چىقىرىپ: «مەن كۆرسەتكەن قۇدۇق مانا مۇشۇ، ئۇنىڭ سۇيى خۇددى خېنە ئارىلاشتۇرۇلغاندەكتۇر ۋە ئۇنىڭ خورمىلىرى (يەنى ئۇ قۇدۇقنىڭ سۇلىرىدا سۇغىرىلغان خورمىلار) خۇددى شەيتانلارنىڭ بېشىدەك» دېدى. ئۇ نەرسىلەر (قۇدۇقتىن) چىقىرىپ ئېلىندى. مەن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا: (بۇنىڭغا ئوقۇلغان سېھىرنى) قايتۇرمامسەن؟ دېدىم. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «الله ماڭا شىپالىق بەردى. مەن بىرەر كىشىنىڭ ئۈستىدىن (پالانى ماڭا سېھىر قىلىپتۇ دەپ) يامانلىق تارىتىشنى يامان كۆرىمەن» دېدى.

الله تائالاغا شۈكۈرلار بولسۇن. شۇنىڭ بىلەن سۈرە فەلەقنىڭ تەپسىرى تۈگىدى.

[1] پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام الله تەئالا دىن ئۆزىگە كىمنىڭ سېھىر قىلغانلىقىنى ۋە سېھىرنى نېمىگە قىلغانلىقىنى بىلدۈرگەن سورىغان.

www.munber.org

مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ناس | 6 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ۝١ مَلِكِ ٱلنَّاسِ ۝٢ إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ۝٣ مِن شَرِّ ٱلْوَسْوَاسِ ٱلْخَنَّاسِ ۝٤ ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ ٱلنَّاسِ ۝٥ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ۝٦

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

«ئىنسانلارنىڭ پەرۋەردىگارى، ئىنسانلارنىڭ پادىشاھى، ئىنسانلارنىڭ ئىلاھى (اللە) غا سېغىنىپ، كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان يوشۇرۇن شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسىنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگىن[1-6].

پەرۋەردىگارلىق، پادىشاھلىق ۋە ئىلاھلىق بولسا، اللە تائالانىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئۇچ سۈپەتتۇر. اللە تائالا ھەممە نەرسىنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. ھەممە نەرسىنىڭ پادىشاھىدۇر ۋە ھەممە نەرسىنىڭ ئىلاھىدۇر. بارلىق نەرسىلەر اللە تائالانىڭ مەخلۇقاتىدۇر، اللە تائالانىڭ مۇلكىدۇر ۋە ئۇنىڭغا قۇلچىلىق قىلغۇچىدۇر.

اللە تائالا (بۇ سۈرىدە) پاناھ تىلىگۈچىلەرنى مۇشۇ سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەن اللە تائالاغا سېغىنىپ ئىنسانلارغا ۋەكىل قىلىنغان شەيتانىنىڭ يامانلىقلىرىدىن پاناھ تىلەشكە بۇيرىدى. چۈنكى، ھەر بىر ئىنساننىڭ يېنىدا ئۇنىڭغا يامان ئىشلارنى چىرايلىق كۆرسىتىدىغان (شەيتاندىن) ئۇنىڭ بىر يېقىنى بولىدۇ. ئۇ ئىنسانىنى ھالاكەتكە تاشلاشتا بوش تۇرمايدۇ. اللە تائالا ساقلاپ قالغان كىشىلا ئۇنىڭدىن ساقلىنىپ قالىدۇ.

ئىمام مۇسلىم مۇنداق ھەدىس رىۋايەت قىلىدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سىلەرنىڭ ھەر بىرىڭلارغا بىر شەيتان ۋەكىل قىلىندى» دېدى. ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ساڭىمۇ شۇنداق قىلىندىمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ھەئە، لېكىن اللە تائالا ئۇ شەيتانغا قارشى ماڭا ياردەم بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شەيتان مۇسۇلمان بولدى. ئۇ مېنى پەقەت ياخشىلىققا بۇيرۇيدۇ» دېدى.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم سەفىيەنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئېتىكاپ قىلىپ تۇرۇۋاتقان ۋاقتىدا ئۇنى يوقلاپ كەلگەن، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن كېچىدە ئۇنىڭ بىلەن چىققاندا، ئەنسارلىق ئىككى كىشى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئۇچراپ قېلىپ (پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندە) ئالدىراپ ماڭغان چاغدىكى قىسسىدە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇ ئىككىسىگە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالدىرىماڭلار، بۇ ئايالىم (ھۇيەينىڭ قىزى سەفىيە) بولىدۇ» دېدى. ئۇ ئىككىسى: سۇبھانالله، ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! سەندىنمۇ گۇمان قىلامدۇق؟

www.munber.org

دېۋىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەيتان ئادەم بالىسىنىڭ قېنى ماڭىدىغان يەردىن ماڭىدۇ. مەن شەيتانىنىڭ سىلەرنىڭ قەلبىڭلارغا يامان خىيال تاشلىشىدىن قورقتۇم» دېدى.

﴿**يوشۇرۇن شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسىنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگىن﴾** بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە سەئىد ئىبنى جۇبەير ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: شەيتان ئىنسانىنىڭ دىلىدا مەھكەم ئورۇن ئالغۇچىدۇر. ئەگەر ئىنسان شۇنداق غەپلەتتە قالسا، شەيتان ۋەسۋەسە قىلىشنى باشلايدۇ. ئەگەر ئىنسان الله تائالانى ياد ئەتسە، شەيتان يوشۇرۇنۇۋالىدۇ. بۇ ھەقتە مۇجاھىد ۋە قەتادە قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېدى.

مۇئتەمەر ئىبنى سۇلايمان دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ۋەسۋەسە سالغۇچى شەيتان ئىنسان غەمكىن ياكى خۇشال بولغاندا ئۇنىڭ دىلىغا پۇۋلەيدۇ. ئەگەر ئىنسان الله تائالانى ياد ئەتسە، ئۇ يوشۇرۇنۇۋالىدۇ. ئەۋفى ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ (يامانلىقنى) بۇيرۇيدىغان شەيتاندۇر. (كىشىلەر ئۇنىڭغا) بويسۇنسا، ئۇ يوشۇرۇنۇۋالىدۇ.

الله تائالانىڭ: ﴿**كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى**﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىككى خىل كۆز قاراش باردۇر.

بىرىنچى خىل كۆزقاراش: بۇ كىشىلەردىن پەقەت ئىنسانلارلا كۆزدە تۇتىلىدۇ، دېگەن قاراشتۇر. بۇ ئايەتنىڭ ئاشكارا مەنىسىدۇر.

ئىككىنچى كۆزقاراش بولسا: ئايەتتىكى "كىشىلەر" دېگەن سۆز جىن ۋە ئىنسانلارغا ئومۇمىيدۇر، جىنلار شۇ كىشىلەر دېگەن سۆزنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ، دېگەن كۆزقاراشتۇر.

ئىبنى جەرىر: جىنلارغا (ۋەسۋەسە سېلىش ئۇچۇن) بەزى جىنلار ۋەكىل قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن، ئۇنداق بولغاندا جىنلارنى ئايەتتىكى "كىشىلەر" دېگەن سۆزنىڭ ئىچىدە بار دېيىش خاتالىق بولمايدۇ، دېدى.

الله تائالانىڭ: ﴿**جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق ئىككى خىل كۆزقاراش باردۇر.

بىرىنچى خىل كۆزقاراش: ئۇ ئايەت الله تائالانىڭ: ﴿**كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى**﴾ دېگەن ئايىتىدىكى دىللىرىغا (شەيتان تەرىپىدىن) ۋەسۋەسە سېلىنغان كىشىلەرنىڭ كىملەر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ كەلگەن ئايەتتۇر، دېگەن كۆزقاراشتۇر. (بۇ قاراشقا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى يوشۇرۇن شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسىنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگىن، دېگەنلىك بولىدۇ). بۇ قاراش بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئايەتتىكى "كىشىلەر" دېگەن سۆز جىن ۋە ئىنسانلارغا ئومۇمىيدۇر، جىنلار "كىشىلەر" دېگەن شۇ سۆزنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ، دېگەن ئىككىنچى قاراشنى كۆچلەندۈرىدۇ.

ئىككىنچى كۆزقاراش: الله تائالانىڭ: ﴿**جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان**﴾ دېگەن ئايىتى ئۇنىڭ: ﴿**كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى**﴾ دېگەن ئايىتىدىكى ۋەسۋەسە سالغۇچى شەيتانىنىڭ كىملەردىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ كەلدى، دېگەن كۆزقاراشتۇر. (بۇ قاراشقا ئاساسەن ئايەتنىڭ مەنىسى: كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان يوشۇرۇن شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسىنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگىن، دېگەنلىك بولىدۇ) بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېدى: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى بۇ مۇشرىكلارنى ساڭا دۈشمەن قىلغاندەك) ئىنسانلار ۋە جىنلارنىڭ شەيتانلىرىنى ھەر بىر پەيغەمبەرگە دۈشمەن قىلدۇق، ئۇلار ئالداش ئۈچۈن شېرىن سۆزلەر بىلەن بىر - بىرىگە ۋەسۋەسە

www.munber.org

قىلىدۇ﴾[1] (يەنى الله تائالا مانا بۇ ئايەتتە شەيتانلارنىڭ ئىنسان ۋە جىنلاردىن بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى).

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن كۆڭلۈمدە بىر نەرسىنى ئويلايمەن، مېنىڭ ئۇ سۆزنى سۆزلىگىنىمدىن ئاسماندىن چۈشۈپ كەتكىنىم (مەن ئۇچۇن) ياخشىراق، دېدى. ئاندىن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «الله تائالا كاتتىدۇر، الله تائالا كاتتىدۇر، شەيتاننىڭ هىيلە ـ مىكىرنى ۋەسۋەسىگە قايتۇرغان الله تائالاغا ھەمدۇسانالار بولسۇن» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد ۋە نەسائىلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

الله تائالاغا يۇز مىڭلارچە شۈكۈرلەر بولسۇن! شۇنىڭ بىلەن قۇرئان كەرىمنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. الله تائالا قىلغان ئىشىمىزغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە خەيىرلىك نەتىجىلەرنى ئاتا قىلغاي ـ ئامىن!

www.munber.org

[1] سۈرە ئەنئام 112 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

تەپسىردىكى بەزى شەخسلەرنىڭ قىسقىچە تەجىمىھالى تونۇشتۇرۇلۇشى

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ـــ âÁG3 dbæ ! ãÁÉG3

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس ئىبنى ئابدۇل مۇتتەلىب ئەلقۇرەشى ئەلھاشىمى، (ئەبۇل ئابباس)، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، (قۇرئاننىڭ تەرجىمانى) ۋە (ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئالىمى) دەپ نام ئالغان كاتتا ساھابە، مەككىدە تۇغۇلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن داۋاملىق بىللە بولۇپ دىن ئەھكاملىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن، سەھىھ ھەدىسلەرنى رىۋايەت قىلغان، كېيىن تائىفقا جايلىشىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان، ھەزرىتى ئەلى بىلەن بىللە جەمەل ۋە سىففىين جەڭلىرىگە قاتناشقان، ھەدىس كىتابلىردا 1660 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، بىر كۈن فىقھى، بىر كۈن تەپسىر، بىر كۈن تارىخ بىر كۈن شېئىر، بىر كۈن غازاتلار تارىخى قىلىپ دەرس بەرگەن، ھەزرىتى ئۆمەرگە بىرەر قىيىن مەسىلە دۇچ كەلسە ئىبنى ئابباسنى چاقىرىپ بۇنداق مەسىلىلەرنى سەن بىر تەرەپ قىلىسەن دەپ ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئالاتتى، ئەستە تۇتۇشتا ئىنتايىن تالانتلىق بولۇپ 80 بېيتلىق بىر قەسىدىنى بىر ئاڭلاپ يادلىۋالغان، ئۆلۈكلىرىگە قوشاق قېتىپ يىغلىغان ئاياللارنى كۆرسە قوشاقلىرى ماڭا يادا بولۇپ قالمىسۇن دەپ قۇلىقىنى ئېتىۋالاتتى، تەپسىردە ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىنىپ بىر كىتاب نەشر قىلىنغان بولۇپ ئۇنى بەزى ئەھلى ئىلىملەر مۇپەسسىرلەرنىڭ ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلغان قاراشلىرىنى توپلاپ تۈزگەن، قۇرئاننى تەپسىر قىلىشتا (مەككە مەدرىسىسى) نىڭ ئاساسچىسى. ھىجرەتتىن 3 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 619 ـ يىلى) تۇغۇلۇپ ھىجرىيەنىڭ 68 ـ يىلى (مىلادىيە 687 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ـــ ázĬÊŋ dbæ ! ãÁÉG3

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ئىبنى غافىل ئىبنى ھەبىيب ئەلھۇزەلى، (ئەبۇئابدۇرراھمان)، دەسلەپ مۇسۇلمان بولغان مەككىلىك كاتتا ساھابە، مەككىدە بىرىنچى بولۇپ قۇرئاننى ئۈنلۈك توۋلاپ ئوقۇغان زات، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىدە، سەپىرىدە ۋە غازاتلىرىدا خىزمىتىدە بولۇپ ئۇنىڭ پۈتۈن مەخپىيەتلىك ۋە سىرلىرىنى ئامانەتلىك بىلەن ساقلىغان، ھەرقانداق ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كىرەلەيتتى، داۋاملىق بىللە يۈرەتتى، ھەزرىتى ئۆمەر بىر كۈنى ئۇنىڭغا قاراپ: ”ئىلىم بىلەن توشقان كۈپ“ دېگەن. ئاتاقلىق قارىي ۋە كاتتا مۇپەسسىر فەقىھ، فىقھىدا ئىمام ئەبۇھەنىيفە ۋەكىللىك قىلغان (كۇفە مەدرىسىسى) نىڭ ئاساسچىسى، تەپسىردىمۇ كۇفە مەدرىسىسىنىڭ ئاساسچىسى ھېسابلىنىدۇ. 848 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيە 32 ـ يىلى (مىلادىيە653 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ـــ Àƚ3 dbæ ! ãÁÉG3

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ئىبنى ئەلخەتتاب ئەلئەدەۋى، (ئەبۇئابدۇرراھمان)، ساھابە، ئىسلام تەربىيىسىدە چوڭ بولغان، ئاتىسى بىلەن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، 60 يىل پەتىۋا بەرگەن، ھەدىس ۋە

www.munber.org

فىقھىدا يېتىلگەن ئالىم، زاھىدلىق بىلەن تونۇلغان، مىڭدىن كۆپرەك قۇلنى ئازاد قىلغان، 2630 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، خەلىپە ئوسمان ئۆلتۈرۈلگەندە بەزىلەر ئۇنى خەلىپىلىككە سايلايلى دېگەندە رەت قىلغان، ئافرىقىغا ئىككى قېتىم يۈرۈش قىلغان، مەككىدە ۋاپات بولغان ئاخىرقى ساھابە. ھىجرەتتىن 10 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 613 - يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيەنىڭ 73 - يىلى (مىلادىيە 692 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر — ʂÀ‰ʒ dbi ! ìÁÉG

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئەلئاس ئەسسەھمى ئەلقۇرەشى، ساھابىلار ئىچىدە يېتىشكەن ئالىملاردىن بىرى، ئىبادەتگۈيلىقى بىلەن تونۇلغان، (تۇنجى ئابدۇللاھ) نىڭ بىرى، جاھىلىيەتتە يېزىشنى ۋە سىريانى تىلىنى بىلەتتى، ئاتىسىدىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سۆزلىرىنى يېزىشقا رۇخسەت سورىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامۇ رۇخسەت قىلغان، ئۇ ئىبادەتنى قاتتىق قىلاتتى، ئۇرۇش — جەڭلەرگە كۆپ قاتنىشاتتى، ئىككى قىلىچ ئوينىتاتتى، ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن كۇفەگە قىسقا بىر مۇددەت ۋالىي بولغان، يەزىد خەلىپە بولغاندا ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىشنى رەت قىلىپ ئەسقەلان دېگەن جايدا ئىستىقامەت قىلغان، 700 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرەتتىن 7 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 616 - يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيەنىڭ 65 - يىلى (مىلادىيە 684 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير — KâÂää dbi ! ìÁÉG (ھىجرىيە 1 — 73 مىلادىيە 622 — 692)

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەززۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام ئەلقۇرەشى، (ئەبۇبەكر)، قەھرىمان ساھابىلارنىڭ بىرى، زامانىدىكى قۇرەيش پەھلىۋانى، ھىجرەتتىن كېيىن بىرىنچى بولۇپ مەدىنىدە تۇغۇلغان پەرزەنت، خەلىپە ئوسمان دەۋرىدە ئافرىقىنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان، ھىجرىيەنىڭ 64 - يىلى يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيەنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ھىجازدا خەلىپىلىكىگە بەيئەت قىلىنغان، 9 يىل خەلىپە بولۇپ مىسىر، ھىجاز، يەمەن، خۇراسان، ئىراق ۋە شامنىڭ كۆپ يەرلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان، مەدىنىنى پايتەخت قىلغان، ئۇمەۋىيلار دۆلىتى بىلەن كۆپ جەڭ قىلغان، ئاخىرى ھەججاج تەرىپىدىن مەككىدە ئۆلتۈرۈلگەن، ئۇ قۇرەيشنىڭ پاساھەتلىك سۆزمەنلىرىدىن ئىدى، بىرىنچى بولۇپ يۇمۇلاق تەڭگە پۇل سوقتۇرغان، ھەدىس كىتابلىرىدا 33 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش — Ì HUDZ dbi ! ì ÁEG

ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش ئىبنى رىئاب ئىبنى يەئمۇر ئەلئەسەدىي، دەسلەپتە مۇسۇلمان بولغان ساھابىلاردىن، باشتا ھەبەشكە كېيىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، قوشۇنلارغا قوماندان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئۇممۇل مۇئمىنىن زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ بىر تۇغقىنى، ئوھۇد جېڭىدە (يەنى ھىجرىيەنىڭ 3 - يىلى) شېھىت بولغان، ھەزرىتى ھەمزە بىلەن بىر قەبرىگە دەفنە قىلىنغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى كەسىير — KjÕ dbi ! ìÁÉG (ھىجرىيە 45 — 120 مىلادىيە 665 — 738)

ئابدۇللاھ ئىبنى كەسىير ئەددارى ئەلمەككى، (ئەبۇسەئىد)، مەشھۇر يەتتە قارىلارنىڭ بىرى، مەككىدە قازى بولغان، ئەسلى پارستىن، مەككىدە تۇغۇلۇپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئان — JÀƷÁEDZ dbi ! ìÁÉG

www.munber.org

ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئان ئەتتەيمى، جاھىلىيەت دەۋرىدە تونۇلغان سېخىلارنىڭ بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەرلىك كېلىشتىن بۇرۇن كۆرگەن.

ئابدۇللاھ ئىبنى راۋاھە ـ ÐóíäÆÉ

ئابدۇللاھ ئىبنى راۋاھە ئىبنى سەئلەبە ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى، (ئەبۇمۇھەممەد)، كاتتا شائىر ۋە قوماندان ساھابە، جاھىلىيەت دەۋرىدە خەت يېزىشنى بىلەتتى، ئەقەبە بەيئىتىدە 12 ۋەكىلىنىڭ بىرى، بەدر ۋە ئۇھۇد قاتارلىق كۆپلىگەن جەڭلەرگە قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر غازاتقا چىققاندا ئۇنى مەدىنىدە ئورنىدا قويغان، قازا قىلغان ئۆمرىگە ئۇنى بىللە ئېلىپ بارغان، ھىجرىيەنىڭ 8 ـ يىلى مۇئتە غازىتىدا ھەزرىتى زەيد ۋە ھەزرىتى جەئفەردىن كېيىن شېھىت بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدە ـ ÐóíäÆÉ (ھىجرىيە 14 ـ 115 مىلادىيە 635 ـ 733)

ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدە ئىبنى ئەلھەسىيب ئەلئەسلەمىي، (ئەبۇ سەھل)، قازى، ھەدىس رىۋايەت قىلىغۇچىلارنىڭ بىرى كۆفەدە تۇغۇلۇپ مەرۋىگە قازى بولغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك ـ ÐóíäÆÉ (ھىجرىيە 118 ـ 181 مىلادىيە 736 ـ 797)

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك ئىبنى ۋازىھ ئەلھەنزەلى ئەلمەرۋەزى، (ئەبۇئابدۇررەھمان)، خۇراسانلىق، شەيخۇل ئىسلام، ھۆججەت نامىنى ئالغان ھەدىسشۇناس ئالىم، دىيانىتى ۋە پەزىلىتى بىلەن تونۇلغان كاتتا زات، تىجارەتچى مۇجاھىد، ئۆمرىنى ھەج، جىھاد ۋە ھەدىس ئۆگىنىش ئۈچۈن سەپەر قىلىپ ئۆتكۈزگەن، سېخىلىق ۋە شىجائىتى بىلەن تونۇلغان، ئىمام ئەبۇھەنىيفەنىڭ شاگىرتى، بىرىنچى بولۇپ "ئەلجىھاد" كىتابىنى يازغان كىشى، يەنە "ئەررەقائىق" نى يازغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەل ـ ÐóíäÆÉ

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەل ئەلمۇزەنى، ساھابە، ھەزرىتى ئۆمەر تەرىپىدىن بەسرە شەھىرىگە دىنىنى ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئون ئالىمنىڭ بىرى، ھەدىس كىتابلىرىدا 43 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 57 ـ ياكى 60 ـ يىلى (مىلادىيە677 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇ شەمس ـ ÐóÆÉ

قۇرەيش قەبىلىسىدىكى ئابدۇ شەمس جەمەتى.

ئابدۇررەھمان ئىبنى ئەۋف ـ ÐóÆÉÀïÞÀ

ئابدۇررەھمان ئىبنى ئەۋف ئىبنى ئابدۇ ئەۋف ئىبنى ئابدۇلھارىس ئەززۇھرى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇمۇھەممەد)، كاتتا ساھابە، بۇرۇنلا مۇسۇلمان بولغان ئاقىل، قەيسەر ۋە سېخى زات، جەننەت بىلەن بېشارەتلەنگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى، ھەزرىتى ئۆمەر تاللىغان ئالتە كېڭەش ئەزالىرىنىڭ بىرى، ئىسمى ئابدۇل كەئبە ياكى ئەبدۇ ئەمرۇ بولۇپ ئىسلامىيەتتىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئابدۇررەھمان دەپ ئاتىغان، مۇسۇلمان بولۇپ بەدر، ئۇھۇد ۋە بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، ئۇھۇد كۈنى يارىلانغان،

www.munber.org

ئاللاھ يولىدا كۆپ پۇل خەجلىگەن باي تىجارەتچى بولۇپ بىر كۈندە ئوتتۇز قۇلنى ئازاد قىلىۋەتكەن، بىر قېتىم 700 تۆگىلىك بۇغداي ۋە ئوززۇقلۇق يۈتكىگەن پۇتۇن بىر كارۋاننى سەدىقە قىلغان، تەبۇك غازىتىغا قاتنىشىدىغان قوشۇننىڭ يېرىمىنى تەييارلىغان، ۋاپات بولۇش ئالدىدا ئاللاھ يولىدا 50 مىڭ ئات ۋە 50 مىڭ تىللا سەدىقە بېرىشنى ۋەسىيەت قىلغان، 65 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرەتتىن 44 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 58 - يىلى) تۇغۇلۇپ مەدىنىدە ھىجرىيە 32 - يىلى (مىلادىيە 652 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان — JåŞÀ¸ dæ ÕÝţî Æ©ƷƷ (ھىجرىيە 26 — 86 مىلادىيە 646 — 705)

ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان ئىبنى ئەلھەكەم ئەلئۇمەۋي ئەلقۇرەشي، (ئەبۇل ۋەلىيد). سىياسەتچى شۇنداقلا مەشھۇر خەلىپىلەرنىڭ بىرى، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ بىلىملىك، ئىبادەتكۆي چوڭ بولغان، 16 يېشىدا خەلىپە مۇئاۋىيە تەرىپىدىن مەدىنىگە ئەمىر بولغان، ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن خەلىپىلىك 65 - يىلى ئۇنىڭغا يۈتكەلگەن. قابىلىيەتلىك، كۈچلۈك، ھەيۋەتلىك ۋە كەسكىن بولغاچقا مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي ماجىرالارنى بىر تەرەپ قىلغان ئۇنىڭ دەۋرىدە بارلىق دۆلەت پۇتۇكلىرىنى پارسچە ۋە رىمچىدىن ئەرەبچىگە يۈتكىگەن، ھەرپلەر چىكىت ۋە ھەربىكەتلەر بىلەن مۇقىمدالغان، ئۇ ئىسلام تارىخىدا تۇنجى بولۇپ تىللا سوقتۇرغان، تەڭگىگە ئەرەبچە نەقىش ئويدۇرغان خەلىپە ھىسابلىنىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا: مۇئاۋىيە كەڭ قورساق، ئابدۇلمەلىك كەسكىن دېيىلگەن، ئىمام شەئبي مۇنداق دەيدۇ: "قايسىبىر كىشى بىلەن سۆھبەتلەشسەم مېنىڭ ئارتۇقچىلىقىم ئۇنى بېسىپ چۈشىدۇ، پەقەت ئابدۇلمەلىك بىلەن سۆھبەتلەشسەملا مەيلى ھەدىس مەيلى شېئىر بولسۇن ھەرقانداق تېمىدا ئۇ مەندىن ئارتۇق بىلىدۇ". ئۇئۇزۇكىگە: "ئىخلاسىم بىلەن ئاللاھقا ئىمان كەلتۈردۇم" دەپ نەقىش ئويدۇرغان، دەمەشقتە ۋاپات بولغان.

ئاسىيە — ĞţèĬ

پىرئەۋننىڭ ئايالى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتىپ ئىماندا چىڭ تۇرغانلىق سەۋەبى بىلەن پىرئەۋن تەرىپىدىن قىيناپ شېھىت قىلىنغان.

ئاممار ئىبنى ياسىر — ÓÀ¸ƷƷ

ئاممار ئىبنى ياسىر ئىبنى ئامىر ئەلكىنانى، (ئەبۇل يەقزان)، كاتتا ساھابە، بۇرۇن ئىسلامغا كىرىپ ئىسلامنى ئېلان قىلىپ ئازابلانغانلاردىن، مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، بەدرى ۋە باشقا نۇرغۇن غازاتلارغا قاتناشقان مۇشاۋىر ۋە قەيسەر زات، بىرىنچى بولۇپ ئىسلامدا قۇبا مەسجىدىنى بىنا قىلغان كىشى، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن كۇفەگە ۋالي بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئەتتەييب ئەلمۇتەييەب» دەپ نام بەرگەن، سىففىين جېڭىگە ھەزرىتى ئەلى بىلەن بىللە قاتنىشىپ 93 يېشىدا ئۆلتۈرۈلگەن، 62 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرەتتىن 57 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 567 - يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيە 37 - يىلى (مىلادىيە 657 - يىلى) سىففىين جېڭىدە ئۆلتۈرۈلگەن.

ئامىر ئەششەئبي — FĤÎ¡ ÀnÅƷ (ھىجرىيە 19 — 103 مىلادىيە 640 — 721)

ئامىر ئىبنى شەراھىيل ئىبنى ئابدۇ زى كىبار ئەلھەمەدانى ئەششەئبى، (ئەبۇئەمرۇ)، تابىئىيلارنىڭ ئەڭ بىلىملىك ئالىملىرىدىن ئىدى، 48 ساھابىدىن ئىلىم ئالغان، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ئىنتايىن

www.munber.org

يۇقىرى بولۇپ كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان، كۇفىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، خەلىپە ئابدۇل مەلىك ئىبنى مەرۋانغا ئەلچى بولۇپ رىمغا بارغان، خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز تەرىپىدىن قازىلىققا تەينىلەنگەن. كۇفىدە ۋاپات بولغان.

ئائىشە ـ ﷺ

ئائىشە: ھەزرىتى ئەبۇبەكرنىڭ قىزى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرىدىن بىرى، ئۇممۇل مۇئمىنىين، ئىسلام ئۇممىتىدىن چىققان دىن ۋە ئەدەبىيات جەھەتتە ئەڭ بىلىملىك ئايال، پاساھەت ۋە بىلىم بىلەن تونۇلغان، خۇتبە ۋە سۆزلىرى مەشھۇر، ھەرقانداق بىر ئەھۋالدا مۇناسىپ شېئىر ئوقۇيالايتتى، ساھابىلار ئۇنىڭدىن دىن ئەھكاملىرىنى ئۆگىنەتتى، (ئۇممۇ ئابدۇللاھ) دەپ كۇنىيە قىلىنغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ھىجرىيەنىڭ 2 ـ يىلى تۇي قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەزرىتى خەدىجەدىن كېيىنكى ئەڭ ئامراق ئايالى، 2210 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، خەلىپە ئوسمانىنى سىياسىي جەھەتتىن تەنقىد قىلغان، كېيىن ھەزرىتى ئوسمان ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ قىساسىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلغان، تۆگە مەۋقەسى دەپ ئاتالغان جەڭگە قوماندانلىق قىلغان، ھىجرەتتىن 9 يىل ئىلگىرى (مىلادىيە 613 ـ يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيە 58 ـ يىلى (مىلادىيە 678 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ئە

ئىمام ئەبۇھەنىيفە ـ ﷺ (ھىجرىيە 80 ـ 150 مىلادىيە 699 ـ 767)

ئىمام ئەبۇھەنىيفە: نوئمان ئىبنى سابىت ئەتتەيمى ئەلكۇفى، مۇجتەھىد فەقىھ، مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ بىرى بولغان ھەنەفىي مەزھەب ئىمامى، كۇفە شەھىرىدە ياشىغان، ئەسلى پارس دەپ قارالغان، ئۆمرىنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا گەزمال تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان، كېيىن ئوقۇتۇش ۋە پەتۋا بېرىش بىلەن بولغان، سۆز قابىلىيىتى كۈچلۈك، سېخى ۋە كىلىشكەن كىشى ئىدى، شاگىرتلىرى "ئەلمۇسنەد" دېگەن كىتابتا ئۇ رىۋايەت قىلغان ھەدىسلەرنى توپلىغان، "ئەلمەخارىج" دېگەن كىتابنى شاگىرتى ئەبۇيۈسۇف ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلغان، "ئەلفىقھۇل ئەكبەر" نامىلق كىتاب ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىنغان، ئىراق ۋالىيسى ئۇنى قازىلىققا تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، تەقۋادارلىقىدىن قازىيلىق مەنسەپنى رەت قىلغان، كېيىن يەنە خەلىپە مەنسۇر تەرىپىدىن قازى بولۇشقا زورلانغان بولسىمۇ رەت قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا ۋاپاتىغچە تۇرمىگە سولانغان. باغدادتا ۋاپات بولغان.

ئىمام ئەبۇداۋۇد ـ ﷺ (ھىجرىيە 202 ـ 275 مىلادىيە 817 ـ 889)

ئىمام ئەبۇداۋۇد: سۇلايمان ئىبنى ئەل ئەشئەس ئىبنى ئىسھاق ئىبنى بەشىير ئەلئەزدى ئەسسىجىستانى، (ئەبۇداۋۇد)، مەشھۇر ھەدىس ئالىملىرىدىن، تونۇلغان ئالتە ھەدىس كىتابنىڭ بىرى بولغان "سۇنەنى ئەبۇداۋۇد" تا 4800 ھەدىس توپلىغان. يەنە "ئەلمەراسىل"، "كىتابۇززۇھد"، "ئەلبەئس" قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

ئەبۇ كۇرەيب ـ ﷺ

www.munber.org

ئەبۇ كۆرەيب، ئىسمى: جەمىل ئىبنى كۆرەيب ئەلمۇئافىرىي، (ئەبۇ كۆرەيب)، پەزىلەتلىك قازىلارنىڭ بىرى، تۇنىستا ياشىغان، قايراۋاندا شەھىرىگە قازىلىق قىلغان.

ئەبۇنەسر ـــ ÐKÎÓöä ÀÔ¤ ʒéí

ئەبۇنەسر ئەلقۇشەيرى، ئابدۇلكەرىم ئىبنى ئابدۇلكەرىم ھاۋازەن ئەلقۇشەيرى، نىيشاپۇر ئالىملىرىدىن، ۋەز ـ نەسىھەتلىرى بىلەن داڭق چىقارغان، "ئەلمقامات ۋەلئاداب" نى يازغان، ھىجرىيە 514 ـ يىلى (مىلادىيە 1120 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇھەججاج ئەلمىزى ـــ ÐÂtä ǯÁDzΣä ʒéí (ھىجرىيە 654 ـــ 742 مىلادىيە 1256 ـــ 341)

ئەبۇل ھەججاج ئەلمىزى، يۈسۇف ئىبنى ئابدۇرراھمان ئىبنى يۈسۇف، جامالۇددىن، ئۆز زامانىدىكى شام مۇھەددىسى، لۇغەت ۋە ھەدىس ئىلمىدە يېتىشكەن ئالىم، 34 تومدا بېسىلغان "تەھزىيبۇلكامال في ئەسمائىررىجال"، يەنە "تۇھفەتۇل ئەشراف"، "ئەلمەنھەجۇل ئەھمەد" قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

ئەبۇئۇبەيدە ئىبنۇل جەرراھ ـــ dzäÀeä dbä gÆÆG3 ʒéí

ئەبۇئۇبەيدە ئىبنۇل جەرراھ، ئامىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنۇل جەرراھ ئىبنى ھىلال ئەلفەھرى ئەلقۇرەشى، ساھابە، شام دىيارىنى فەتھى قىلغان ھەربى قوماندان، جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، (ئەمىنۇل ئۇممە) دەپ نام ئالغان، بۇرۇن ئىسلامغا كىرىپ بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، ئۇھۇد كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پىشانىسىگە تەككەن ئوقنى چىشى بىلەن چىشلەپ چىقارغاندا ئالدى ئىككى چىشى چۈشۈپ كومىاك بولۇپ قالغان، ھىجرىيەنىڭ 18 ـ يىلى (مىلادىيە 639 ـ يىلى) ۋابا كېسىلىدە ئۆلۈپ كەتكەن.

ئەبۇبۇردە ـــ gäÀä ʒéí

ئەبۇبۇردە، ئامىر ئىبنى ئەبى مۇسا ئابدۇللاھ ئىبنى قەيس ئەلئەشئەرى، تابىئى، كۇفەنىڭ قازىسى، ھىجرىيە 103 ـ يىلى (مىلادىيە 721 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇ جەئفەر ئەررازىي ـــ BääÀää ÀÀĤDZ ʒéí

مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىيم ئىبنى مۇھەممەد، ئەبۇ جەئفەر ئەررازىي، ھەنەفىي مەزھەب ئالىملىرىنىڭ كاتتىسى، ئەسلى رەي شەھىرىدىن بولۇپ مەۋسىل شەھىرىدە تۇرۇپ نام چىقارغان، فىقھىدا بىرقانچە ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئەبۇشۇرەيھ ـــ BşÆĤää ǴíÀÎ ʒéí

ئەبۇشۇرەيھ ئەلخۇزائىي ئەلئەدەۋى، ئىسمى خۇۋەيلىد ئىبنى ئەمرۇ، مەككە فەتھىدە بايراق كۆتەرگەن ساھابە، ھىجرىيە 68 ـ يىلى مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ئەبۇمۇسا ـــ ʔêZ¶ ʒéí

www.munber.org

ئەبۇ مۇسا ئابدۇللاھ ئىبنى قەيس ئىبنى سەلىيم ئەلئەشئەرى، كاتتا ساھابە. ھىجرىيەنىڭ 42 - يىلى 44 - يىلى ۋاپات بولغان.

ئەبۇرىغال ــ ÖÁqÓ ¢ê

ئەبۇرىغال: قىسمى ئىبنى مۇنەببىھ ئىبنى ئەننۇبەيت ئىبنى يەقدۇم، (ئەبۇرىغال)، جاھىلىيەتتە ئۆتكەن بىر شەخس، ئىسمى ۋە نەسەبى ھەققىدە خىلمۇخىل سۆزلەر بولغان، بەزىلەر ئۇنى ئەپسانۋىي شەخس بولۇش ئېھتىمالى كۆچلۈك دەپ قارىغان، ھەبەشلەر مەككىگە ھۇجۇم قىلغاندا ئۇ ھەبەشلەر قوشۇنىغا يول باشلىغۇچى بولغان ھەمدە ئۇلار بىلەن بىللە ھالاك بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قەبرىسىدىن ئۆتكەندە قەبرىسىگە تاش ئاتقان بولغاچقا ئۇنىڭ قەبرىسىدىن ئۆتكەندە تاش ئېتىش سۈننەت بولۇپ قالغان دېيىلگەن، ھىجرەتتىن 50 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 575 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇئەمرۇ ئەددانى ــ ÒáÉëá Àáê ¢ê (ھىجرىيە 371 ــ 444 مىلادىيە 981 ــ 1053)

ئەبۇئەمرۇ ئەددانى، ئۇسمان ئىبنى سەئىيد ئىبنى ئۇسمان، ئەندەلوستىكى دانىيەدىن، تەپسىر، قىرائەتلەر ۋە ھەدىس ئىلمىدە يېتىشكەن كاتتا ئالىم، يازغان ئەسەرلىرى يۈزدىن ئاشىدۇ، يەتتە خىل قىرائەتتە (ئەتتەيسىير) قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلىرى بار.

ئەبۇئەسۋەد ــ ÁzèÿÄ ¢ê

ئەبۇل ئەسۋەد ئەددۇئەلى: ئىسمى زالىم ئىبنى ئەمرۇ ئىبنى سۇفيان ئىبنى جەندەل ئەددۇئەلى، تابىئىي، لۇغەتشۇناس، ھازىر جاۋاب ئەدەبىياتچى فۇقەھالاردىن، بەزىلەر ئۇنى نەھۋى ئىلمىنىڭ قۇرغۇچىسى دەپ قارىغان، خەلىپە ئۆمەر زامانىدا بەسرىگە جايلاشقان، خەلىپە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب تەرىپىدىن بەسرىگە ئەمىر بولغان ۋە خاۋارىجلارغا قارشى قوشۇن تارتقان، قۇرئاننى قوغداش ئۈچۈن زىۋەر، زىر ، پەش ۋە دوپىش قاتارلىق بەلگىلەرنى قويغان، بەزىلەر ئۇنى بىرىنچى بولۇپ قۇرئانغا چېكىت قويغان ئالىم دەپ قارىغان، ئۇنىڭ شېئىر دىۋانى نەشر قىلىنغان، ھىجرەتتىن بىر يىل بۇرۇن (مىلادىيە 605 - يىلى) تۇغۇلۇپ ھىجرىيە 69 - يىلى (مىلادىيە 688 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇئۇمامە ئەلباھىلى ــ ÚÝŁÁ¢öá ĞŋÁŋÛ ¢ê

ئەبۇئۇمامە ئەلباھىلى، ئىسمى سادا ئىبنى ئەجلان ئىبنى ۋەھب، ساھابە، ھەزرىتى ئەلى بىلەن سىففىينىدە بىللە بولغان، سەھمەينىدە 250 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيە 81 - يىلى (مىلادىيە 700 - يىلى) ۋاپات بولغان بولۇپ، شامدا ئەڭ ئاخىرى ۋاپات بولغان ساھابە ھېسابلىنىدۇ..

ئەبۇششەئسائ ــ ŏÁŽĤ Î öá ¢ê (ھىجرىيە 21 ــ 93 مىلادىيە 642 ــ 712)

ئەبۇششەئسائ، جابىر ئىبنى زەيد ئەلئەزدى ئەلبەسرى، تابىئى ۋە كاتتا فەقىھ، ھەزرىتى ئىبنى ئابباسنىڭ شاگىرتى، ۋاپات بولغان كۈنى قاتاده: بۈگۈن ئىراق ئەھلىنىڭ ئەڭ بىلىملىكى ئۆلدى دېگەن.

ئىمام ئەبۇشامە ــ ĞŋÁÎ öá ¢ê ÿÁŋÛ

www.munber.org

ئابدۇرراھمان ئىبنى ئىسمائىل ئىبنى ئىبراھىم ئەلمەقدىسى، ھەدىسشۇناس، كاتتا فەقىھ. ھىجرىيەنىڭ 665 - يىلى ۋاپات بولغان.

ئەبۇنەسر ـــ ئىسمائىل ئىبنى ھەممات ئەلجەۋھەرى، تېگى فارابىيلىق، لۇغەتشۇناس ئالىم، مەشھۇر "ئەسسىھاھ" دېگەن ئەسەرنىڭ مۇئەللىپى، بىرىنچى بولۇپ ئۇچۇشقا ئۇرۇنغان كىشى بولۇپ ھىجرىيەنىڭ 293 - يىلى (مىلادىيە 1003 - يىلى) ياغاچتىن ياسىغان ئىككى قانىتى بىلەن سەكرەپ ئۆلگەن.

ئەبۇئەلى ـــ ھۇسەيىن ئىبنى ئابدۇللاھ (ھىجرىيە 288 ـــ 377 مىلادىيە 900 ـــ 987)

ئەلھەسەن ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئابدۇلغاففار ئەلفارىسى، (ئەبۇئەلى)، كاتتا تىلشۇناس، ئىراندا تۇغۇلغان، كېيىن بەغداد ۋە باشقا كۆپ يۇرتلارنى كەزگەن، يەتتە قىرائەتتە "ئەلھۇججە"، "جەۋاھىرۇننەھۋى"، "ئەلئەۋامىل" ۋە "ئەتتەزكىرە" قاتارلىق كىتابلارنى يازغان.

ئەبۇ جەئفەر ئەررازىي ـــ مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىيم ئىبنى مۇھەممەد، ئەبۇ جەئفەر ئەررازىي، ھەنەفىي مەزھەب ئالىملىرىنىڭ كاتتىسى، ئەسلى رەي شەھىرىدىن بولۇپ مەۋسىل شەھىرىدە تۇرۇپ نام چىقارغان، فىقھىدا بىرقانچە ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئەبۇ ۋائىل ـــ

ئەبۇ ۋائىل بەكىر ئىبنى بەتاھ، شائىر.

ئەبۇتالھە ئەلئەنسارى ـــ

ئەبۇتالھە ئەلئەنسارى، زەيد ئىبنى سەھل ئىبنى ئەلئەسۋەد ئەننىجارى، ساھابە، جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدە كۆزگە كۆرۈنگەن قەيسەر مەرگەنلەرنىڭ بىرى، ئەقەبە بەيئىتىگە ۋە بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان. ئاۋازى بەك ئۇنلۇك بەلغاچقا ھەدىستە: «ئەبۇتالھەنىڭ قوشۇندىكى ئاۋازى مىڭ ئەسكەردىن ياخشىراق» دېيىلگەن. ھىجرەتتىن بۇرۇن 36 يىل (مىلادىيە 585 - يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيە 34 - يىلى (مىلادىيە 654 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇزىناد ـــ

ئەبۇزىناد، ئابدۇللاھ ئىبنى زەكۋان ئەلقۇرەشى ئەلمەدەنى، مەدىنە ئىمامىلىرىنىڭ بىرى، كاتتا ھەدىس ئالىمى، سۇفيان ئۇنى ھەدىستە ئەمىرىلمۇئمىنىن دەپ ئاتىغان. ھىجرىيە 131 - يىلى (مىلادىيە 748 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇيەئلا ـــ

www.munber.org

ئەبۇيەئلا، ئەھمەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەلمۇسەننە ئەتتەمىمى ئەلمەۋسىلى، ھەدىسشۇناس ئالىم، (ئەلمۇئجەم) ۋە چوڭ-كىچىك ئىككى (ئەلمۇسنەد) كىتابى بار. ھىجرىيە 307- يىلى (مىلادىيە 919- يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇقىلابە ــ ئابدۇللاھ ئىبنى زەيد ئىبنى ئەمر ئەلجىرمى

ئەبۇقىلابە: ئابدۇللاھ ئىبنى زەيد ئىبنى ئەمر ئەلجىرمى، مەشھۇر تابىئي ئالىم، زاھىد، ھەدىسشۇناس، قازىلىققا تەكلىپ قىلىنغانلىقى ئۈچۈن شامغا قاچقان، ھىجرىيە 104- يىلى (مىلادىيە 722- يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇئىسھاق ــ ئابدۇللاھ ئەسسەبىئي ئەلھەمدانىي ئەلكۈفي (ھىجرىيە 33- 127 مىلادىيە 653- 745)

ئەبۇئىسھاق: ئەمرۇ ئىبنى ئابدۇللاھ ئەسسەبىئي ئەلھەمدانىي ئەلكۈفي، (ئەبۇئىسھاق) ھىجرىيە 33- يىلى (مىلادىيە 653- يىلى) تۇغۇلغان. كاتتا تابىئي ئالىم، زامانىدىكى كۈفە ئەللامىسى، ئۇ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرگەن بولۇپ 40 قا يېقىن ساھابىدىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان، شۇنداقلا فۇتۇھاتلارغا قاتناشقان مۇجاھىد. ھىجرىيەنىڭ 127- يىلى (مىلادىيە 745- يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇددۇھا ــ ئابدۇللاھ

ئەبۇددۇھا: مۇسلىم ئىبنى سۇبەيھ ئەلكۈفى، تابىئي. ھىجرىيە 100- يىلى ۋاپات بولغان.

ئەبۇبەكرى سىددىق ــ ئابدۇللاھ ئىبنى ئوسمان ئىبنى ئامىر ئىبنى كەئب ئەتتەيمى

ئەبۇبەكرى سىددىق، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى قۇھافە ئوسمان ئىبنى ئامىر ئىبنى كەئب ئەتتەيمى ئەلقۇرەشى، (مىلادىيە 569- يىلى) مەككىدە تۇغۇلغان، ئەرلەردىن تۇنجى بولۇپ ئىمان ئېيتقان كىشى، شۇنداقلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىجرەتتىكى ھەمراھى ۋە ۋاپاتىدىن كېيىنكى خەلىپىسى. جەننەت بىلەن بىشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ تۇنجىسى، ئىسلامدىن بۇرۇنمۇ كاتتا زاتلارنىڭ يەنى قۇرەيشنىڭ كاتتىلىرىدىن بولغان، ئۇ ئەرەبلەرنىڭ نەسەبلىرى، قەبىلىلىرى، تارىخى ۋە قائىدە يوسۇنلىرىنى بىلىشتە يېتىشكەن ئالىم ھېسابلىنىدۇ. ئەينى زاماندا ئەرەبلەر ئۈنى قۇرەيش ئالىمى دەپ ئاتىشاتتى. جاھىلىيەت دەۋرىدىلا ھاراقنى ھارام قىلىپ ئىچمىگەن، ئىسلامدىن كېيىنمۇ تۆھپىسى زور بولغان، نۇرغۇنلىغان چوڭ ئىشلارنى قىلغان، كۆپ جىھادلارغا قاتناشقان، ئەڭ قېيىن كۈنلەرگىمۇ سەۋر قىلىپ بەرداشلىق بەرگەن، پۈتۈن مال- مۈلكىنى ئىسلام ئۈچۈن سەرپ قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغان كۈنى خەلىپىلىككە بەيئەت قىلىنغان، خەلىپە بولغاندىن كېيىن زاكات بەرمەي تۇرۇۋالغان مۇرتەدلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلغان، ئۇنىڭ دەۋرىدە شام يۇرتلىرى ۋە ئىراقنىڭ كۆپ قىسمى پەتھ قىلىنغان، ئەپۇچان، رەھىمدىللىقى بىلەن تونۇلغان پاساھەتلىك قەيسەر باتۇر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئىسرائ ۋەقەسىدە ۋە باشقا ھەرقانداق ئەھۋاللاردا تەستىقلاپ سۆزىگە ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن "ئەسسىددىق" دەپ نام ئالغان. ئىككى يىل ئۇچ يېرىم ئاي خەلىپە بولغان ھەدىس كىتابلىرىدا 142 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 13- يىلى (مىلادىيە 633- يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنغان.

www.munber.org

ئەبۇزەر ـ ÞøÈ ZÈÌ

ئەبۇزەر ئەلغىفارىي، جۇندۇب ئىبنى جەنادە ئىبنى سۇفيان ئىبنى ئۇبەيد، (ئەبۇزەر)، (ئۆزىنىڭ ۋە دادىسىنىڭ ئىسمىدا ئىختىلاپ بار) بۇرۇن ئىسلامغا كىرگەن زاھىد ساھابە، بىرىنچى بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىسلام سالمىنى قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن شامغا كۆچۈپ كەتكەن، سەھھەيندە 281 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، خەلىپە ئوسمان دەۋرىدە نامراتلارنى بايلارنىڭ مېلىنى تەڭ خەجلەشكە چاقىرىپ خەلىپە ئوسمانغا شىكايەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى مەدىنە سىرتىغا چىقىرىۋەتكەن، ئۇ ئىنتايىن سېخى بولۇپ ۋاپات قىلغاندا ئۆيىدە كەپەنگە ئىشلەتكۈدەكمۇ بىر نەرسە تېپىلمىغان، ھىجرىيە 32 ـ يىلى (مىلادىيە 652 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەبۇسەئىد ئەلخۇدەرى ـ BøÆÇÌ ÆÊĦÈ ZÈÌ

ئەبۇسەئىد ئەلخۇدەرى، سەئد ئىبنى مالىك ئىبنى سىنان ئەلخەزرەجى ئەلئەنسارى، (ئەبۇسەئىد)، كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان يەتتە ساھابىنىڭ بىرى بولۇپ 1170 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ئۇ داۋاملىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە يۈرەتتى، 12 غازاتقا قاتناشقان، ھىجرىيە 74 ـ يىلى (مىلادىيە 693 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ئەبۇددەردائ ـ ÖÅÅØÆÊÅ ZÈÌ

ئەبۇددەردائ، ئۇۋەيمىر ئىبنى مالىك ئىبنى قەيس ئىبنى ئۇمەييە ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى، (ئەبۇددەردائ)، مەشھۇر زاھىد ۋە قەيسەر ساھابە، ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى مەدىنىدە تىجارەتچى ئىدى، كېيىن ئىبادەت بىلەن بولغان، ئىسلامىيەتتىن كېيىن قەيسەرلىكى ۋە ئىبادەتگۈيلىقى بىلەن تونۇلغان دانىشمەن ئالىم، ھەدىستە : «ئۇۋەيمىر ئۇممىتىمنىڭ ھەكىيمى» دېيىلگەن، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن دەمەشقىكە قازى بولغان، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە قۇرئاننى يادلىغان قارى ساھابىلارنىڭ بىرى، ھەدىس كىتابلىرىدا 179 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيە 32 ـ يىلى (مىلادىيە 652 ـ يىلى) شامدا ۋاپات بولغان.

ئەبۇ ئەييۇب ئەلئەنسارىي ـ BøÌÔ¶Ì ãZ¼ ZÈÌ

ئەبۇ ئەييۇب ئەلئەنسارىي: ئىسمى خالىد ئىبنى زەيد ئىبنى كۇلەيب ئىبنى سەئلەبە، ئەبۇئەييۇب ئەلئەنسارىي دېگەن نام بىلەن تونۇلغان. ساھابە، ئەقەبە بەيئىتى، بەدر، ئۇھۇد، خەندەك ۋە باشقا بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان. قەيسەر، شىجائەتلىك، تەقۋادار، جىھاد ۋە غازاتقا ئامراق زات ئىدى، ئۇمەۋىيلەر دەۋرىگىچە ياشىغان، مەدىنىدىن شامغا بارغان، كېيىن خەلىپە مۇئاۋىيەنىڭ ئوغلى يەزىد زامانىدا قۇستانتىنىيىيە (ھازىرقى ئىستانبۇل) گە يۈرۈش قىلغاندا ئەبۇئەييۇب ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئاتلانغان، بارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان، كېيىن ئاغرىپ قالغاندا جەستىنى دۇشمەن ئارقا سېپىگە ئېچكىرىلەپ ئەكىرىپ دەفنە قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغان، شۇڭا ھىجرىيە 52 ـ يىلى (مىلادىيە 672 ـ يىلى) ۋاپات بولغاندا قۇستانتىنىيىيە قەلئەسىنىڭ ئاستىدا بىر جايغا كۆمۈلگەن، ھازىر ئۇنىڭ قەبرىسى ئىستانبۇلدا مەشھۇر. ھەدىس كىتابلىرىدا 155 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئەبۇھۇرەيرە ـــ gÀ^ÀŁ ʒ

ئەبۇھۇرەيرە، دەۋس قەبىلىسىدىن، كۇنيىتى بىلەن تونۇلغان، ئىسمى ئابدۇراھمان ئىبنى ساخر دېيىلگەن، ھىجرىيەنىڭ 7 ـ يىلى مۇسۇلمان بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىن ئايرىلمىغان، ئەڭ كۆپ ھەدىس يادلىغان ۋە رىۋايەت قىلغان ساھابە، ئۇنىڭ ھەدىس كىتابلىرىدا جەمئى 5374 ھەدىسى بار، بۇ ھەدىسلەرنى ھەزرىتى ئەبۇھۇرەيرىدىن 800 گە يېقىن ساھابە ۋە تابىئىي رىۋايەت قىلغان، مەدىنىگە بىر مۇددەت ئەمىر بولغان، خەلىپە ئۆمەر ئۇنى بەھرەينگە ۋالىي قىلغان، پەتىۋامۇ بەرگەن، ھىجرىيەنىڭ 59 ـ يىلى (مىلادىيە 679 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ئەبۇ مۇسا ـــ ʔèʒŋ ʒ

ئەبۇ مۇسا: ئابدۇللاھ ئىبنى قايس ئىبنى سەلىيم ئەلئەشئەرى، كاتتا ساھابە. ھىجرىيە 42 ـ ياكى 44 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئەتا ـــ dzÀ¿ø Ÿ ŏÀÛ3 (ھىجرىيە 27 ـــ 114 مىلادىيە 647 ـــ 732)

ئەتا ئىبنى ئەبى راباھ: ئەتا ئىبنى ئەسلەم ئىبنى سافۋان، قارا تەنلىك قۇل، مەشھۇر تابىئىي، فىقھى ۋە زاھىدلىق بىلەن تونۇلغان كاتتا ئالىم، كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان، يەمەندە تۇغۇلۇپ مەككىدە ياشاپ ئالەمدىن ئۆتكەن، ئۆز ۋاقتىدا مەككىدە پەتىۋا بېرىش ئەتا بىلەن مۇجاھىد ئىككەيلەنگە قالغان.

ئەتىييە ـــ ŽʒŇöä ĞŁÛ3

ئەتىييە ئەلئۇفى: ئەتىييە ئىبنى سەئد ئىبنى جانادە ئەلئوفى ئەلجەدەلى ئەلقايسى ئەلكۇفى، (ئەبۇل ھەسەن)، ھەدىس راۋىيلىرىنىڭ بىرى، ھەججاج دەۋرىدە ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تىل تەككۈزۈشنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن قېچىپ كېتىپ خۇراسانغا جايلاشقان، كېيىن باشقا ۋالىي دەۋرىدە كۇفەگە قايتىپ كەلگەن، مۇھەددىسلار ئۇنىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسلىرىنى (زەئىپ) دەپ قارىغان. ھىجرىيە 111 ـ يىلى (مىلادىيە 729 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەتا ئەلخۇراسانى ـــ ƆÀèäÀ ʅ ä ŏÀÛ3 (ھىجرىيە 50 ـــ 135 مىلادىيە 670 ـــ 752)

ئەتا ئەلخۇراسانى، ئەتا ئىبنى مۇسلىم ئىبنى مەيسەرە ئەلخۇراسانى، كاتتا مۇپەسسىر، ھەدىس رىۋايەت قىلغان، بەيتۇل مەقدىسكە جايلىشىپ قالغان، ئۇ غازاتقا قاتنىشىپ كېچىدە كۆپ تەھەججۇد ئوقۇييتى، "ئەتتەپسىر"، "ئەنناسىخ ۋەلمەنسۇخ" قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

ئەجەم ـــ ʅDʒʒ ǰ ä

ئەرەبلەردىن باشقا مىللەتلەر، خۇسۇسەن پارسلار.

ئەدىي ئىبنى نەججار ـــ øÁDzÀöä ŏÀ BÁ3

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسىنىڭ چوڭ دادىسى.

www.munber.org

ئەدىي ئىبنى ھاتەم ـــ ŹÅǵ ȸ BÁƷ

ئەدىي ئىبنى ھاتەم ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى سەئد ئىبنى ئەلھەشرەج ئەتتائى، (ئەبۇۋەھب)، قوماندان ساھابىلەرنىڭ بىرى، ئېسىل، سېخى بەگزادە، تاي قەبىلىسىنىڭ جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرىدىكى باشلىقى، سېخىلىقتا داڭق چىقارغان ھاتەم تائىنىڭ ئوغلى، دەسلەپتە خرىستئان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ سىڭلىسىنى ئازاد قىلىۋەتكەندىن كېيىن ھىجرىيەنىڭ 9 ـ يىلى مۇسۇلمان بولغان، ئىراقنى فەتھى قىلىشقا ۋە شام تەرەپتىكى كۆپلىگەن غازاتلارغا قاتناشقان، 66 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، 100 يىلدىن ئارتۇق ئۆمۈر كۆرگەن. ھىجرىيەنىڭ 68 ـ يىلى (مىلادىيە 687 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئەرەفات ـــ ǧÅzÀƷ

ئەرەفات مەككىگە ئون نەچچە كېلومېتىر كېلىدىغان جايدىكى تاغنىڭ ئىسمى، ھاجىلار ھىجرىيە يىلى زۇلھەججە ئېيىنىڭ 9 ـ كۈنى شۇ تاغ ئۈستىدە ۋە ئەتراپىدا تۇرىدۇ.

ئەزرائىل ـــ ÕĶƷƷǿÂƷ

ئەزرائىل: ئۆلۈمگە مۇۋەككەل پەرىشتە بولۇپ بەندىلەرنىڭ جېنىنى قەبزى قىلىش ۋەزىپىسى بار.

ئەزل قىلىش ـــ ȯÂĤǿǿ

ئەر كىشىنىڭ ئايالىنىڭ ھامىلدار بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىشى ئۈچۈن مەنىينى سىرتقا چىقىرىۋېتىش دېمەك.

ئەسرام ـــ ȳÀǫǰǿ

ئەلئەسرام: ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھانىئ ئەتتائىي ئەلئەسرام، (ئەبۇ بەكىر)، ھەدىسشۇناس ئالىم، ئىمام ئەھمەدنىڭ شاگىرتى، "ئىلەلۇل ھەدىس"، "ئەسسۈنەن" ۋە "ناسىخۇل ھەدىس ۋە مەنسۇخى" دېگەن كىتابلىرى بار.

ئەسۋەد ـــ ƷʌÀè ȸ ǻzèǰǿ

ئەسۋەد ئىبنى سەرىيئ، ساھابە.

ئەسمائ بىنتى يەزىد ئىبنى ئەسسەكەن ـــ ȸÒÊǿǿ ȸ ÆʌÂʌ Ǩʌǿ ǒÅƷǾ

ئەسمائ بىنتى يەزىد ئىبنى ئەسسەكەن ئەلئەنسارىيە ئەلئەۋسىيە، (ئۇممۇسەلەمە)، ئەرەب ئاياللىرى ئىچىدىن چىققان قەيسەر، شىجائىلىك ناتىق ئايال، "ئاياللارنىڭ خەتىبى" دەپمۇ نام ئالغان، ھىجرەتنىڭ بىرىنچى يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىپ ھەدىس ئاڭلىغان، 13 ـ يىلى يەرمۇك غازىتىغا قاتناشقان، مۇجاھىدلارغا ئوزۇق يەتكۈزۈپ، يارىدارلارنى تېڭىپ تۆھپە قوشقان، جەڭ قاتتىق كەسكىنلىشىپ كەتكەندە قولىغا چېدىرنىڭ تۈۋرىكىنى ئېلىپ رىملىقلاردىن توققۇزنى ئۇرۇپ يېقىتقان، سەھىھۇل بۇخارىيدا ئىككى ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ئەسمائ بىنتى ئەبۇ بەكر ــ ÀÖä ŸÎ ǨÄ ðÅ2Î

ئەسمائ بىنتى ئەبۇ بەكر ئەسسىددىق، ھەزرىتى ئەبۇ بەكر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى، پەزىلەتلىك ساھابە، ھەزرىتى ئائىشە بىلەن ئاتا بىر تۇغقان، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەززۇبەير روزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئانىسى، زۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئايالى، ئۇنىڭ ئۆزى، ئوغلى، ئىرى، ئاتىسى ۋە چوڭ دادىسىنىڭ ھەممىسى ساھابە، يەرمۈك غازىتىغا ئوغلى ۋە ئىرى بىلەن بىللە قاتناشقان، ئوغلى ئابدۇللاھ مەككىدە ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەما بولۇپ قالغان. ئۇ ھازىر جاۋاب، فاساھەتلىك شائىرە بولۇپ، ئۇنىڭ زالىم ھەججاج بىلەن قىلىشقان سۆزلىرى مەشھۇردۇر. ئەقلى ـ ھوشى جايىدا 100 يىل ياشىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن ھىجرەت قىلغاندا رومىلىنى يىرتىپ ئىككى پارچە قىلىپ تاماق توشۇغانلىقى ئۈچۈن "زاتۇننىتاقەين" (يەنى ئىككى روماللىق) دەپ ئاتالغان، 56 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئەلى ـ ÆëÅÙ ŸÎ ÐÌ ÚŸ3

ئەلى: ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب ئىبنى ئابدۇل مۇتتەلىب ئەلھاشىمى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇل ھەسەن)، (ئەبۇتۇراب)، ئەمىرىلمۇئمىنىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، راشىد خەلىپىلەرنىڭ تۆتىنچىسى، ھەزرىتى ئوسماندىن كېيىن خەلىپە بولغان، جەننەت بىلەن بىشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى، پاساھەتى، بىلىمى ۋە باتۇرلىقى بىلەن تونۇلغان، ھېكمەتلىك سۆزلىرى توپلىنىپ "نەھجۇلبەلاغە" دېگەن ئىسىم بىلەن نەشر قىلىنغان بولسىمۇ بەزىلەر بۇ كىتابنىڭ ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىنىشىغا گۇمان بىلەن قارىغان، شۇنداقلا "دىۋانى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب" دەپ نەشر قىلىنغان شىئىرلار توپلىمىغمۇ گۇمان بىلەن قارالغان، 576 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 40 ـ يىلى (مىلادىيە 661 ـ يىلى) ئابدۇراھمان ئىبنى مۇلجەم دېگەن خاۋارىج تەرىپىدىن يارىدار قىلىنىپ بىر كۈندىن كېيىن كۆفەدە شېھىت بولغان، قەبرىسى نامەلۇم.

ئەلقەمە ــ ĞÆÔŸ3

ئەلقەمە ئىبنى قايس ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مالىك ئەننەخائي ئەلھەمەدانىي، (ئەبۇ شىبل)، تابىئىي، زامانىدىكى ئىراق فەقىھى، چىرايلى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى ۋە پەزىلىتى جەھەتتىن ھەزرىتى ئابدۇلبىلاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەكمۇ ئوخشايتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدا تۇغۇلۇپ ساھابىلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان، سىففىين جېڭىگە قاتناشقان، خوراسانغا فۇتۇھاتقا بارغان، خارەزمدە ۋە مەرۋىدە بىر مۇددەت تۇرغان، كېيىن كۆفەدە جايلىشىپ ھىجرىيەنىڭ 62 ـ يىلى (مىلادىيە 681 ـ يىلى) شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

ئەمرى ئىبنى ئەلھەزرامىي ــ ÙŋÀÂŜΣî Ðì ŞÀŁ3

ئەمرى ئىبنى ئەلھەزرامىي، جاھىلىيەت ئەرەبلىرىنىڭ بىرى، ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

ئەمرۇ ئىبنى سەئىد ــ ÉËĤè Ðì ŞÀŁ3 (ھىجرىيە 3 ــ 70 مىلادىيە 624 ــ 690)

www.munber.org

ئەمرۇ ئىبنى سەئىيد ئىبنى ئەلئاس ئىبنى ئۇمەييە ئەلقۇرەشى، (ئەبۇئۇمەييە)، پاساھەتلىك بەگلەرنىڭ بىرى، پاساھەتلىكىدىن ئەلئەشدەق دەپ تونۇلغان. خەلىپە مۇئاۋىيە ۋە ئۇنىڭ ئوغلى دەۋرىدە مەككىگە ۋالىي بولغان، خەلىپە ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

ئەمرۇ ئىبنى دىينار ــ ǿÁÅÁ ȸ ȘÀȶȝ (ھىجرىيە 46 ــ 126 مىلادىيە 666 ــ 743)

ئەمرۇ ئىبنى دىينار ئەلجۇمەھى ئەلمەككى، (ئەبۇمۇھەممەد)، كاتتا تابىئىي ۋە زامانىدىكى مەككىلىكلەرنىڭ مۇپتىسى. ئەسلى پارس، سانئادا تۇغۇلۇپ مەككىدە ۋاپات بولغان، **500** ھەدىس رىۋايەت قىلغان ئىشەنچلىك ھەدىس ئالىمى.

ئەمر ئىبنى مەيمۇن ــ ȷ ȶȶȶ ȸ ȘÀȶȝ

ئەمر ئىبنى مەيمۇن ئەلكۇفى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدا ئىسلامغا كىرگەن، لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرمىگەن، ئىشەنچلىك تابىئىيلارنىڭ بىرى. ھىجرىيەنىڭ **74** ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئەمرۇ ئىبنى ئەلئاس ــ î ÅĞȫȫ ȸ ȘÀȶȝ

ئەمرۇ ئىبنى ئەلئاس ئىبنى ۋائىل ئەسسەھمى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، مىسىرنى فەتھى قىلغان ساھابە، ئەرەبلەردىن چىققان كاتتا قوماندان، ئۇلۇغ سىياسىئۇن ۋە دىپلومات، بۇرۇن ئىسلامغا قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن ئىدى، ھۇدەيبىييە توختامنامىسى زامانىدا مۇسۇلمان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى زاتۇسسالاسىل غازىتىغا قوماندان قىلىپ ھەزرىتى ئەبۇبەكىر بىلەن ھەزرىتى ئۆمەرنى ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشكە ئەۋەتكەن، كېيىن ئۇمانغا ۋالىي قىلغان، خەلىپە ئۆمەر زامانىدا شامدىكى جىھات قوشۇنلىرىغا قوماندان بولغان، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن فەلەستىنگە ۋالىي بولغان، كېيىن مىسىرنى فەتھى قىلغان ۋە مىسىرغا ۋالىي بوغان، خەلىپە ئوسمان ئۇنى ۋالىيلىقتىن ئېلىۋەتكەن، ھەزرىتى ئەلى بىلەن ھەزرىتى مۇئاۋىيە توقۇنىشى بولغاندا ئۇ ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدە ئىدى، كېيىن ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن ھىجرىيە **38** ـ يىلى مىسىرغا ۋالىي بولغان، ھەدىس كىتابلىرىدا **38** ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرەتتىن **50** يىل بۇرۇن مىسىر ـ قاھىرەدە (مىلادىيە **574** ـ يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيە **43** ـ يىلى (مىلادىيە **664** ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئىمام ئەھمەد ــ ÕǴÁǵ ȸ ÆÞÛ (ھىجرىيە 164 ــ 241 مىلادىيە 780 ــ 855)

ئىمام ئەھمەد: ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەنبەل، مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ بىرى بولغان ھەنبەلىي مەزھەب ئىمامى، مۇھەددىسلەرنىڭ كاتتىسى، "ئەززۇھد" كىتابىنى ۋە مەشھۇر "ئەلمۇسنەد" ناملىق ھەدىسلەر توپلىمىنى يېزىپ قالدۇرغان، قۇرئان كەرىم مەخلۇق دېمىگەنلىكى ئۈچۈن خەلىپە ئەلمۇئتەسىم تەرىپىدىن تۇرمىگە سولانغان، ھىجرىيە **241** ـ يىلى (مىلادىيە **855** ـ يىلى) باغدادتا ۋاپات بولغان.

ئەھمەد ئىبنى ئىدرىس ئىبنى ئابدۇرراھمان ــ ȷ ÅÞÀȫȫ ÆǴȝ ȸ ȸ È ȴǿÁÛ ȸ ȸ ÆÞÛ

www.munber.org

ئەھمەد ئىبنى ئىدرىس ئىبنى ئابدۇرراھمان ئەلقارافى، ئاتاقلىق شەرىئەتشۇناس ۋە مالىكىي مەزھەب كاتتا فەقىھلىرىنىڭ بىرى. ھىجرىيەنىڭ **684** ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئەۋس ـــ âşjä

ئەۋس: خەزرەج قەبىلىسى بىلەن بىرلىكتە مەدىنىدە ياشاپ كەلگەن ئەرەب قەبىلىسىنىڭ نامى، بۇ ئىككى قەبىلە ئىسلام دىنىنىڭ قەد كۆتۈرىشىدە مۇھىم رول ئوينىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارمۇ ئەنسارىلار دەپ ئاتالغان.

ئەۋزائى ـــ Ʊʒäâşjä

ئابدۇراھمان ئىبنى ئەمر، فىقھى ئىماملىرىنىڭ بىرى. ھىجرىيەنىڭ **157** ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئامىر ئىبنى ئۇسامە، تابىئىي. ھىجرىيە **112** ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئەييۇب ـــ ā̄ʒʌ̊ (ھىجرىيە 66 ـــ 131 مىلادىيە 685 ـــ 748)

ئەييۇب ئىبنى ئەبۇتەمىيمە كيسان ئەسسىختىيانى ئەلبەسرى، (ئەبۇبەكىر)، تابىئىي، زامانىدىكى كاتتا فەقىھلەردىن، ئىبادەتگۇي زاھىد، **800** گە يېقىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان ئىشەنچلىك مۇھەددىس.

ئەئمەش ـــ ȉ ƚʒjä (ھىجرىيە 61 ـــ 148 مىلادىيە 681 ـــ 765)

ئەئمەش، سۇلايمان ئىبنى مەھران ئەلئەسەدى، (ئەبۇمۇھەممەد)، ئەلئەئمەش دەپ تونۇلغان، مەشھۇر تابىئىي، قۇرئان ھەدىس بىلىملىرىدە يېتىشكەن ئالىم، كۇفەدە ياشاپ ۋاپات بولغان، **1300** ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئەنەس ئىبنى مالىك ـ Ȫ̊ȫ̊ ȫ̊ȫ̊ Ȫ̊ȫ̊

ھەزرىتى ئەنەس: ئەنەس ئىبنى مالىك ئىبنى ئەننەزر ئىبنى زامزام ئەننىجارى ئەلخەزرەجى ئەلئەنسارى، (ئەبۇسۇمامە)، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خىزمەتچىسى، **2286** ھەدىس رىۋايەت قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسى بىلەن ئوزۇن ئۆمۈر كۆرگەن. مەدىنىدە توغۇلغان، كېيىن شامغا، ئۇندىن كېيىن بەسرىگە كۆچۈپ ھىجرىيەنىڭ **93** ـ يىلى (مىلادىيە **712** ـ يىلى) بەسرىدە ۋاپات بولغان، ئۇ بەسرىدە ئەڭ ئاخىرى ۋاپات بولغان ساھابە ھېسابلىنىدۇ.

ئەنسارىلار ـــ ǿÀÔqjä

مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى ئەۋس بىلەن خەزرەج قەبىلىسىدىن ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋە مەككىدىن ھىجرەت قىلغان مۇسۇلمانلارنى كۈتۈۋېلىپ ئۇلارنى قوغدىغان پىداكار مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي نامى. بۇ ئىككى قەبىلە ئىسلام دىنىنىڭ قەد كۆتۈرىشىدە مۇھىم رول ئوينىغانلىقى ئۈچۈن ئەنسارلار يەنى (ئىسلامغا نۇسرەت بەرگۈچىلەر) دەپ ئاتالغان.

www.munber.org

ئىمام بۇخارى ـ ÐøÍÅ¢ûä ÖŧʒÍƧĺ ďż Æ£Ţ !ÌÆ€ʒ ƶ#

ئىمام بۇخارى: مۇھەممەد ئىبنى ئىسمائىل ئىبنى ئىبراھىم ئىبنى ئەلمۇغىيرە ئەلبۇخارى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئاتاقلىق ھەدىس ئالىمى، "سەھىھۇل بۇخارى" دەپ ئاتالغان مەشھۇر "ئەلجامىئۇسسەھىھ"، "ئەتتارىيخ"، "ئەززۇئەفائ"، "خالقۇ ئەفئالىل ئىباد" ۋە "ئەلئەدەبۇل مۇفراد" قاتارلىق كىتابلارنىڭ مۇئەللىپى، بۇخارادا تۇغۇلغان، يېتىم چوڭ بولغان، ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن كۆپ سەپەر قىلىپ خۇراسان، ئىراق، مىسىر ۋە شامنى زىيارەت قىلغان، مىڭغا يېقىن ئۇستازدىن تەلىم ئالغان، ئۇ توپلىغان 600 مىڭ ھەدىستىن 3000 گە يېقىن ھەدىسنى تاللاپ "سەھىھ" نى تۈزگەن. ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىردە بۇخاردا تۇرغان بولسىمۇ مۇتەئەسسىپ گۇرۇھلارنىڭ تۆھمىت قىلىش بىلەن بۇخارادىن چىقىرىلىپ، ھىجرىيە 256 ـ يىلى (مىلادىيە 870 ـ يىلى). بۇخارا سىرتىدىكى خارتەڭ دېگەن يېزىدا ۋاپات بولغان.

باقىللانى ـ ÐŸÆ¢ûä (ھىجرىيە 338 ـ 403 مىلادىيە 950 ـ 1013)

ئەلباقىللانى، مۇھەممەد ئىبنى ئەتەييب ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى جەئفەر ئەلباقىللانى، (ئەبۇبەكىر)، قازى، ئىلمى كالام ئالىملىرىدىن، زامانىدا ئەشائىرە ئېقىمىغا باش بولغان، ھازىر جاۋاب بولغاچقا خەلىپە تەرىپىدىن رىمغا ئەلچى قىلىپ بارغاندا، رىم پادىشاسى ئالدىدا خرىستئان ئالىملار بىلەن مۇنازىرە قىلغان، "ئىئجاز ئەلقۇرئان"، "ئەلئىنساف"، "دەقائقۇل كالام"، "ئەلمىلەل ۋەننىھەل"، "ئەتتەمھىيد" قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

بەرائ ئىبنى ئازىب ـ ăàÅʒ ďż ðíÈ¡

ئەلبەرائ ئىبنى ئازىب ئىبنى ئەلھارىس ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى، (ئەبۇئۇمارە)، ساھابە، فۇتۇھاتلارغا قاتناشقان كاتتا قوماندان، كىچىك ۋاقتىدىلا مۇسۇلمان بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن 15 غازاتقا قاتناشقان، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن راي شەھرىگە ئەمىر بولغان، قەزۋىين دېڭىزىنىڭ غەربىنى كېيىن قەزۋىينىنى فەتھى قىلغان، ئۇندىن كېيىن زەنجاننى فەتھى قىلغان، ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئۇنىڭدىن 305 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيە 71 ـ يىلى (مىلادىيە 690 ـ يىلى) كۇفەدە ۋاپات قىلغان.

بەرزەخي ھايات ـ ĞŧģàƎïä gÅŧΣå

بەرزەخي ھايات: ئۆلۈم بىلەن قايتا تىرىلىش ئارىلىقىدىكى ھايات، كىشى ئۆلسە ئۇنىڭ بەرزەخي ھاياتى باشلانغان بولىدۇ، بۇ قۇرئاندا بايان قىلىنغان.

براخمانىزم -

ھىندىستاندا ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى چەكلەيدىغان، ئاللاھنىڭ پەيغەمبەر ئەۋەتكىنىگە ئىشەنمەيدىغان بىر تائىپە.

بەدر ـ (ɹÅÒn Ļèî) ØÆ¢ûä

www.munber.org

بەدر: مەككە بىلەن مەدىنە ئارىلىقىغا جايلاشقان بىر ۋادىنىڭ نامى، ئىسلامىيەتتىكى مەشھۇر بەدر غازىتى شۇ جايدا بولغان.

بەززار ــ ÀÖä zéí ðäÂéää

ئەلبەززار، ئەھمەد ئىبنى ئەمرۇ ئىبنى ئابدۇل خالىق ئەلبەززار، (ئەبۇبەكر) ، چوڭ ھەدىسشۇنالارنىڭ بىرى، ھەدىس كىتابىدىن ئىككىنى يازغان، چوڭىنىڭ نامى "ئەلبەھرۇز زاخىر"، ھىجرىيە 291 ـ يىلى (مىلادىيە 905 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

بىلال ئىبنى راباھ ــ ÐÎíÇí öÝí

بىلال ئىبنى راباھ ئەلھەبەشىي، (ئەبۇ ئابدۇللاھ)، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇئەززىنى ۋە بەيتۇل مالنىڭ ئامبارچىسى، ئۇنىڭ ئانىسى دېدەك ئىدى، ئىسلامنى دەسلەپكى دەۋردە قوبۇل قىلغانلاردىن بولۇپ، ھەدىستە: «ھەبەشلەردىن ئەڭ بۇرۇن مۇسۇلمان بولغىنى بىلال» دېيىلگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن پەقەت ئەزان توۋلىمىغان، كېيىنكى زامانلاردا شام تەرەپكە بېرىپ ھىجرىيەنىڭ 20 ـ يىلى (مىلادىيە 641 ـ يىلى) دەمەشقتە ۋاپات بولغان. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئۇنىڭدىن 44 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

بىسىر ئىبنى ئەرتا ــ gÀÙéí ðä ÀÊä

بىسىر ئىبنى ئەرتا ياكى ئىبنى ئەبى ئەرتا ئەلئامىرىي ئەلقۇرەشىي، (ئەبۇ ئابدۇرراھمان)، پەھلىۋان قوماندانلاردىن بىرى، ھىجرەتتىن بۇرۇن مەككىدە تۇغۇلغان، كىچىك ۋاقىتتىلا مۇسۇلمان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىككى ھەدىس رىۋايەت قىلغان، مىسىرنى پەتھى قىلىشقا قاتناشقان، مۇئاۋىيە تەرىپىدىن مەككە بىلەن مەدىنىگە ئەۋەتىلىپ ئىككى ھەرەمنى بويسۇندۇرغان، يەمەنگىمۇ كىرگەن، ھەزرىتى ئەلى تەرەپدارلىرىنى ئۆلتۈرگەن، ھەزرىتى ئەلى ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن مۇئاۋىيە ئۇنى بۇسىرا شەھىرىگە ۋالىي قىلغان. كېيىن يەنى ھىجرىيەنىڭ 50 ـ يىلى رىمغا يۈرۈش قىلىپ قۇستانتىنىيىگە قەدەر بارغان، كېيىن ئەقلىدىن سەل ئېزىپ 90 يېشىدا ھىجرىيە 86 ـ يىلى (مىلادىيە 705 ـ يىلى) دەمەشقتە ۋاپات بولغان. ھەدىس ئالىملىرى ئۇنىڭغا ياخشى باھا بەرمىگەن، بەزى ئالىملار ھەتتا ئۇنى ساھابە ھىسابلىمىغان.

بەيھەقى ــ ÐÔ7Ëää (ھىجرىيە 384 ــ 358 مىلادىيە 994 ــ 1066).

بەيھەقى، ئەھمەد ئىبنى ئەلھۇسەين ئىبنى ئەلى، (ئەبۇبەكر)، نىيشاپۇر ئەتراپىدا تۇغۇلۇپ بەيھەقتە چوڭ بولغان، كاتتا ھەدىس ئالىمى، (ئەسسۇنەن ئەلكۇبرا)، (ئەسسۇنەن ئەسسوغرا) (دالائىل ئەننۇبۇۋۋە) (مەئرىفەتۇسسۇنەن ۋەلئاسار) قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان.

بەغەۋي ــ Bz8ää ÌèÀé zéí (ھىجرىيە 213 ــ 317 مىلادىيە 828 ــ 929)

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئەلمىرزابان ئەلباغدادىي ئەلبەغەۋي (ئەبۇلقاسىم) ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس ئالىم، بەغشۇر دېگەن جايدىن بولۇپ، ئۇ ئەينى زاماندا ئىراقتىكى

www.munber.org

ھەدىسشۇناسلاردىن بىرى ئىدى. ئۇ "مۇئجەمۇسساھابە" "ئەلجەئدىيات" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇ باغدادتا ۋاپات بولغان.

بۇرەيدە ـــ [illegible]

بۇرەيدە ئىبنى ئەلھەسىيب ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلئەسلەمى، كاتتا ساھابە، بەدردىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان، 167 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 63 ـ يىلى (مىلادىيە 683 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

بۇختۇننەسر ـــ [illegible]

بۇختۇنەسر: قەدىمقى بابىل پادىشاھى، شۇنداقلا دۇنيادىكى مەشھۇر ئىككى چوڭ كاپىر پادىشاھنىڭ بىرى (ئۇنىڭ يەنى بىرى نەمرۇد) پەلەستىنگە مىلادىدىن ئىلگىرىكى 596 ـ ۋە 586 ـ يىللىرى ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلغان ۋە نۇرغۇنلىغان يەھۇدىيلارنى بابىلغا ئېلىپ كەتكەن يەھۇدىيلار ئۇيەردە 50 يىل ئاسارەتتە ياشىغان، بۇ دەۋر يەھۇدىيلار تارىخىدا (بابىل ئاسارىتى) دەپ ئاتىلىدۇ.

بەنۇ قاينۇقائ ـــ [illegible]

بەنۇ قاينۇقائ، مەدىنىگە جايلاشقان يەھۇد قەبىلىلىرىدىن بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلار بىلەن كىلىشىم تۈزۈپ ئۇلارغا دىنىي ئەركىنلىك ۋە ئامانلىق بەرگەن ئىدى، كېيىن ئۇلار كېلىشىمنى بۇزدى.

بەنۇجۇمەھ ـــ [illegible]

بەنۇجۇمەھ، قۇرەيش قەبىلىسىدىكى بىر جەمەتنىڭ نامى.

بەنۇئابدۇددار ـــ [illegible]

بەنۇئابدۇددار، قۇرەيش قەبىلىسىدىكى بىر جەمەتنىڭ نامى.

بەھزۇ ئىبنى ئەلھەكىم ـــ [illegible]

بەھزۇ ئىبنى ئەلھەكىم: ھەدىس رىۋايەت قىلغان تابىئىيلاردىن.

پ

پاپا ياكى پوپ ـــ [illegible]

پاپا ياكى پوپ: خرىستىئانلاردىكى يۇقىرى دەرىجىلىك دىنىي مەنسەپ ئۇنۋانى، بۇرۇن كاتولىك مەزھىبىدىكى بىرىنچى رەئىس شۇنداق ئاتىلاتتى، كېيىن ئارتودوكس مەزھىبىدىكى بىرىنچى رەئىسمۇ شۇنداق ئاتىلىدىغان بولدى.

ت

www.munber.org

ئىمام تەبەرى ــ ÀÀÀDZ dbä ÆÉŧŢ ÀÀĤDZ ƶäÛ (ھىجرىيە 224 ــ 310 مىلادىيە 839 ــ 923)

ئىمام تەبەرى: مۇھەممەد ئىبنى جەرىر ئىبنى يەزىيد ئەتتەبەرى (ئەبۇجەئفەر)، مۇھەددىس، ئىشەنچلىك تارىخشۇناس، مۇجتەھىد، مۇپەسسىرلەرنىڭ كاتتىسى. قازىيلىق مەنسەپنى رەت قىلغان، دىنىي ئەھكاملاردا ئۆز ئالدىغا ئىجتىھاد قىلغان، بەزىلەر ئۇنىڭ قاراشلىرىغا ئەگەشكەن، مەشھۇر "تارىخى تەبەرى" 11 تۇم، تەپسىرى تەبەرى دەپ تونۇلغان "جامىئۇل بايان في تەپسىرى ئەلقۇرئان" 30 تۇم، "ئىختىلافۇل فۇقەھائ"، قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

ئىمام تەھاۋى ــ ƀşÀHuÛöä ÿÀŋÛ

ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى سالامە، (ئەبۇ جەئفەر) مەشھۇر مۇھەددىس ۋە فەقىھ، ئۆز زامانىدىكى ھەنەفىي مەزھەب كاتتىبېشى. ھىجرىيەنىڭ 321 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

تالۇت ــ ğƶöÀù

تالۇت مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن كېيىنكى دەۋردىكى بەنى ئىسرائىل پادىشاھلىرىدىن بىرى، جالۇت قوشۇنىنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان.

تابىئىي ــ ƀĤäÀqöä

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسامنىڭ ساھابىلىرى بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە ئىشەنگەن ھالدا ئۇچراشقان، مۇسۇلمان ھالەتتە دۇنيادىن كەتكەن كىشى.

تائۇس ــ âşÛÀù (ھىجرىيە 33 ــ 106 مىلادىيە 653 ــ 724)

تائۇس: زەكۋان ئىبنى كەيسان ئەلخەۋلانى ئەلىيەمانى، (ئەبۇئابدۇرراھمان)، تاۋۇس لەقىمى ئەمەس ئىسمى دېگەنلەرمۇ بار، تابىئىي ۋە كاتتا ئالىم. ئەسلى پارس بولۇپ يەمەندە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، دىندا يېتىشكەن ئالىم بولغان، ھەدىس رىۋايەت قىلغان، تۇرمۇشىدا ئاددى ـ ساددا ياشىغان، پادىشاھ ۋە بەگلەرگە جۈرئەت بىلەن ۋەز ـ نەسىھەت قىلغان، مۇزدەلىفە ياكى مىنادا ۋاپات بولغان.

تائىف ــ ƶäÀÛöä

تائىف: ھىجازدىكى بىر شەھەرنىڭ نامى، ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستاندا، مەككە مۇكەررەمەدىن 120 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئېگىزلىككە جايلاشقان، باغ ـ بوستانلىرى بىلەن مەشھۇر.

تەبەرانىي ــ ƶäÛöä ĻèÀÔöä ƆäƎÛöä (ھىجرىيە 260 ــ 360 مىلادىيە 873 ــ 971)

ئەبۇلقاسىم ئەتتەبەرانى، سۇلايمان ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئەييۇب ئەللەخمى ئەششامى، كاتتا ھەدىسشۇناس، ھەدىستە "ئەلمۇئجەم ئەلكەبىير"، "ئەلمۇئجەمۇل ئەۋسات" ۋە "ئەلمۇئجەمۇسساغىير" نى، يەنە "ئەلئەۋائىل"، "دەلائىل ئەننۇبۇۋۋە" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

تەۋرات ــ gäźƶqöä

www.munber.org

تەۋرات، ئىبرىي تىلىدا "قانۇن ياكى تەلىمات" دېگەن مەنىدە بولۇپ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا الله نازىل قىلغان كىتابنىڭ نامى، ئەھلى كىتابلاردا مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ: دۇنيانىڭ يارىتىلىشى، چىقىش، لاۋىيلار، تەسنىيە، سانلار قاتارلىق بەش كىتابى ۋە ئۇلارنىڭ قوشۇمچىلىرى تەۋراتنى تەشكىللەيدۇ، خرىستىئانلار ئۇنى (كونا ئەھدە) دەپ ئاتىشىدۇ.

تىيھ چۆلى ــ ¢£Eº¼ ðâÀHUÒ

تىيھ چۆلى بەنى ئىسرائىل قورقۇنچاقلىق قىلىپ پەيغەمبىرىنىڭ بەيتىل مۇقەددەسكە ھۇجۇم قىلىش بۇيرىقىغا بۇيسۇنمىغانلىقى ئۈچۈن 40 يىل ئېزىپ يۈرگەن سىينا يېرىم ئارىلىدىكى بىر چۆل.

ج

جابىر ــ ! åÆEG3 dbæ ÀæÀDZ

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرو ئىبنى ھەرام ئەلخەزرەجى ئەلئەنسارى، ساھابىلەرنىڭ ئالىملىرىدىن، ئاتىسىمۇ ساھابە ئىدى، ھەدىس كىتابلىرىدا 1540 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، 19 غازاتقا قاتناشقان، كېيىنكى ئۆمرىدە مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدىدە سورۇن تۇزەپ دەرس بەرگەن، ھىجرىيەنىڭ 78- يىلى (مىلادىيە607 - يىلى) ۋاپات بولغان.

جابىر ئىبنى زەيد ــ ÆÍÀå dbæ ÀæÀDZ (ھىجرىيە 21 ــ 93 مىلادىيە 642 ــ 712)

جابىر ئىبنى زەيد ئەلئەزدى ئەلبەسرى، (ئەبۇئەششەئسائ)، ئىشەنچلىك تابىئي ۋە تونۇلغان مۇجتەھىد فەقىھ، ھەزرىتى ئىبنى ئابباسنىڭ شاگىرتى، ۋاپات بولغاندا قاتەدە: بۈگۈن ئىراقنىڭ ئەڭ بىلىملىك ئادىمى ئۆلدى دېگەن.

جەربر ئىبنى ئەتىييە ــ HÁÛ¶¡ ĞÆÛ3 dbæ ÀÀÀDZ (ھىجرىيە 28 ــ 110 مىلادىيە 640 ــ 728)

جەربر ئىبنى ئەتىييە ئىبنى ھۇزەيفە ئەلخاتافى، تەمىيم قەبىلىسىدىن، زامانىدىكى ئاتاقلىق شائىر، پۈتۈن ئۆمرىنى شائىرلار بىلەن ئېلىشىپ ئۆتكۈزگەن، شېئىرلىرى ھەجۋي تۈس ئالغان، فەرازدەق بىلەن قىلىشقان مۇشائىرەلىرى ئۇچ تومدا، شېئىرلار توپلىمى ئىككى تومدا نەشر قىلىنغان.

جەئفەر سادىق ــ àáÁÔ¡ ÀÁHDZ (ھىجرىيە 80 ــ 148 مىلادىيە 699 ــ 765)

جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد ئەلباقىر ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەلھۇسەين ئىبنى ئەبۇتالىب ئەلھاشىمى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئەھلى بەيتتىن، پەقەت يالغان سۆزلەپ باقمىغاچقا سادىق دەپ نام ئالغان، ئىلىم ۋە پەزىلەتتە تەڭداشسىز كاتتا تابىئي، ئىمام ئەبۇھەنىفە ۋە ئىمام مالىكلارنىڭ ئۇستازى، ئابباسىي خەلىپىلەر بىلەن سىياسىي كۆرەشلىرى بولغان، ھەقنى سۆزلەشتە قورقمايدىغان جۇرئەتلىك ئىدى، رىسالىلىرى بىر كىتاب قىلىپ توپلانغان، شىيئەلەردىكى ئىمامىيە مەزھىبى ئېتىقاد قىلىدىغان 12 ئىمامنىڭ ئالتىنچىسى ھىسابلىنىدۇ، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ ۋاپات بولغان.

جىددە ــ gÆEDZ

www.munber.org

جىددە: ھىجازدىكى بىر شەھەرنىڭ نامى، ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستاندا، قىزىل دېڭىز ساھىلىغا جايلاشقان.

جىبرىئىل ـــ ÕΛΞDZ

جىبرىئىل ۋەھىيگە مۇۋەككەل پەرىشتە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھىي ئېلىپ كېلەتتى، قۇرئاندا ئىسمى بايان قىلىنغان ھەمدە "ئەمىن روھ" دەپ سۈپەتلەنگەن (شۇئەرا سۈرىسى 193 ـ ئايەت). چۈنكى ئۇ قەلبلەرنىڭ روھى بولغان ۋەھىينى ئەمىنلىك بىلەن پەيغەمبەرلەرگە ئېلىپ كەلگۈچىدۇر.

جۇۋەيرىييە ـــ QØÅΣi ǨÅ ĞÀÅZDZ

جۇۋەيرىييە بىنتى ھارىس ئىبنى ئەبى زارار، خۇزائە قەبىلىسىدىن، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلىرىدىن بىرى ئىلگىرى مۇسافىئ ئىبنى سافۋاننىڭ ئايالى ئىدى. مۇسافىئ مىرىيسىئ غازىتىدا ئۆلتۈرۈلگەن. ئاتىسى قەبىلە باشلىقى ئىدى. جۇۋەيرىييە بەنى ئەلمۇستەلەق ئەسىرلىرى قاتاردا مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا چۈشكەندە ئاتىسى ئۇنى تۆلەم تۆلەپ قايتۇرۇۋالغان، كېيىن ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نىكاھلاپ بەرگەن. ئەسلى ئىسمى بەررە بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى جۇۋەيرىييەگە ئۆزگەرتكەن. ئۇ ئەدەب ۋە فاساھەتتە پەزىلەتلىك ئايالالاردىن ئىدى. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم قاتارلىق ئالىملار ئۇنىڭدىن يەتتە ھەدىس رىۋايەت قىلغان، 65 يېشىدا مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

جۇۋەيبىر ـــ ΞΛZDZ

جۇۋەيبىر ئىبنى سەئىيد ئەلبەلخى، (ئەبۇلقاسىم)، ھەزرىتى ئەنەس ۋە باشقا ساھابىلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان، لېكىن ھەدىس ئالىملىرى: ئۇنىڭ رىۋايىتى قوبۇل قىلىنمايدۇ دېگەن.

جۇبەير ئىبنى مۇتئىم ـــ ĻĤÛŋ dbé KGDZ

جۇبەير ئىبنى مۇتئىم ئىبنى ئەدىي ئىبنى نەۋفەل ئىبنى ئابدۇمانات، (ئەبۇئەدىي)، ساھابە، قۇرەيشنىڭ ئالىملىرىدىن ئىدى، جاھىز ئۇنى نەسەبشۇناسلارنىڭ كاتتىسى دەپ قارىغان، 60 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 59 ـ يىلى (مىلادىيە 679 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

خ

ئىمام خەتتابى ـــ ŸÅÛĢi ÿÅŋÛ

مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم، كاتتا فەقىھ، مۇھەددىس، لۇغەتشۇناس، ھىجرىيە 388 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

خالىد ئىبنى مەئدان ـــ ĵåÆĔĤŋ dbé ÆĕÅĥ

خالىد ئىبنى مەئدان ئىبنى ئەبى كەرب ئەلكىلائىي، (ئەبۇئابدۇللاھ)، تابىئىي، ئىبادەتگۈيلىقى بىلەن تونۇلغان، يەزىيد ئىبنى مۇئاۋىيە دەۋرىدە ساقچى باشلىقى بولغان، كۆپ تەسىبھ ئېيتىپ تۇرىدىغان بولۇپ

www.munber.org

ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بارمىقى تەسبىھ ئېيتىۋاتقاندەك مىدىرلاپ تۇرغان. ھىجرىيە 104 ـ يىلى (مىلادىيە 722 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

خەزرەج ـــ ŽØÂÎ

ئەۋس قەبىلىسى بىلەن بىرلىكتە مەدىنىدە ياشاپ كەلگەن ئەرەب قەبىلىسىنىڭ نامى، بۇ ئىككى قەبىلە ئىسلام دىنىنىڭ قەد كۆتۈرىشىدە مۇھىم رول ئوينىغانلىقى ئۈچۈن ئەنسارلار دەپ ئاتالغان.

خەتىيب ـــ ÆÊÛÎ (ھىجرىيە 392 ـــ 463 مىلادىيە 1002 ـــ 1072)

خەتىيب ئەلبەغدادى دەپ تونۇلغان بولۇپ، ئەسلى ئىسمى ئەھمەد ئىبنى ئەلى ئىبنى سابىت ئەلبەغدادى، (ئەبۇبەكىر)، زامانىدىكى ھەدىسشۇناس ۋە تارىخچى ئالىم، بەغدادتا ئۆسۈپ يېتىلىپ بەغدادتا ۋاپات بولغان، كۆپلىگەن يۇرتلارغا ئىلىم تەھسىل قىلىپ سەپەر قىلغان، 14 تومدا "تارىخى بەغداد" دېگەن مەشھۇر كىتابى نەشر قىلىنغان، يەنە "ئەلبۇخەلائ"، "ئەلكىفايە فى ئىلمى ئەررىۋايە"، "ئەلفەۋائىدۇل مۇنتەخەبە"، "تەقيىيدۇل ئىلىم"، "ئەلفەقىيھۇ ۋەلمۇتەفەققىھۇ"، "ئەتتەتفىيل"، "ئىقتىزائۇل ئىلمى ۋەلئەمەلى" قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان، يازغان ئەسەرلىرى 56 گە يېتىدۇ. ۋاپات قىلىش ئالدىدا بارلىق كىتابلىرىنى ۋە مال ـ مۈلكىنى ۋەقفە قىلىپ ئىلىم ئەھلىگە تارقىتىۋەتكەن.

خۇبەيب ـ ÆÊÛÒ

خۇبەيب ئىبنى ئەدىي ئەلئەنسارىي: كاتتا ساھابىلاردىن بىرى، بەدىر غازىتىغا قاتناشقان، مۇشرىكلارغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالغاندا ئۇقبە ئىبنى ئەلھارىس تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن، ئۆلتۈرۈلۈش ئالدىدا ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇشنى دەسلەپ قىلىپ يولغا قويغان ساھابە، ئۇ ئۆلتۈرۈلۈش ئالدىدا: ئى ئاللاھ!، ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ قويماي جاجىسىنى بەرگىن! دەپ دۇئا قىلغان ۋە مۇنۇ مىسرالارنى ئوقۇغان:

ئىلاھىم ماڭا بەرداشلىق ئاتا قىلغىنكى، دۈشمەنلەر!
ئازابلاشلار بىلەن تىلدى شىلىپ گۆشۈمنى ئۇستىخاندىن.
ئاللاھنىڭ يولىدا ئۆلدۈم ئەگەر ئۇ خالىسا شەكسىز،
ئورۇن ئالغاي بۇ قىينالغان ۋۇجۇدۇم باغۇ رىزۋاندىن.
مېنى قىستاشتى يېنىشقا ئىماندىن، يىغلىمايمەن ھېچ،
ئۆلۈشكە رازىمەنكى، يوق يېنىش ھەرگىزمۇ ئىماندىن.
ئۆلۈمدىن زادى قورقمايمەن، ياشامتىم مەڭگۈ ئۆلمەستىن،
ئۆلۈم مىڭ ياخشى ئاسىيلىق قىلىپ دەۋزەختە يانغاندىن.
ئاللاھ دەرگاھىغا قايتىمەن، پېسەنت قىلمايمەن دۈشمەنگە،
ئىگىپ باش ياۋغا قىلمايمەن خۇشامەت قىلچە يالغاندىن.
پەقەت ئىمان بىلەن كەتسەملا بولدى، يوقكى پەرۋايىم،
شېھىت بولۇپ يىقىلسام سول ياكى ئوڭ ياندىن.

www.munber.org

داريمي ــ Ùηçòäíéïä

داريمي، ئىمام ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇررا ھمان ئەددارىمي، ئەسسەمەرقەندي، "ئەبۇمۇھممەد"، مەشھۇر "سۇنەنۇددارىمي" دەپ تونۇلغان "ئەلمۇسنەد" دېگەن ھەدىس توپلىمىنى توپلىغان كاتتا ھەدىسشۇناس ئالىم، ھىجرىيە 255 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

داۋۇد ئىبنى ئەلى ئىبنى خالەف ــ Zïíèì ÙÏç ÙÏç åşïå

داۋۇد ئىبنى ئەلى ئىبنى خالەف، فىقھى ئىمامىلىرىنىڭ بىرى، شۇنداقلا يەنە زاھىرىي مەزھەبنىڭ ئاساسچىسى. ھىجرىيەنىڭ 270 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

دۇرزىيىە

چېكىدىن ئاشقان شىئەلەرنىڭ ئىسمائىلىيىيە تائىپىسىنىڭ بىر تارمىقى بولۇپ، ھاكىم "بىئەمرىللە ئەلفاتىمى" دېگەن كىشىنى ئۇلۇغلايدۇ. ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ھازىر شامدا ياشايدۇ.

داۋۇد ئىبنى ئەلى ئىبنى خەلەف ــ Zïíè ÙÏç ÙÏç åşïå

داۋۇد ئىبنى ئەلى ئىبنى خالەف، فىقھى ئىمامىلىرىنىڭ بىرى، زاھىرىي مەزھەبنىڭ ئاساسچىسى. ھىجرىيە 270 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

دارقۇتنى ــ ÌÛçéäíéïä (ھىجرىيە 306 ــ 385 مىلادىيە 919 ــ 995)

ئەلى ئىبنى ئۆمەر ئىبنى ئەھمەد ئەددارقۇتنى ئەلبەغدادى ئەششافئى، (ئەبۇل ھەسەن)، ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس، ئۇز زامانىدىكى تەڭداشسىز ھەدىس ئالىمى، بەغدادتا تۇغۇلغان ۋە ۋاپات بولغان، "ئەسسۇنەن"، "ئەلئىلەل ئەلۋارىدە فىل ئەھادىيس ئەننەبەۋىيىە"، "ئەلمۇجتەبە"، "ئەلمۇختەلەفۇ ۋەلمۇئتەلەفۇ" ۋە "ئەززۇئەفائۇ" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

ر

راھبانىيەت ــ ÖÉçÀÇÉÓ

راھبانىيەت: "راھىب بولۇپ ياشاش" يەنى: جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ يالغۇز ياكى گۇرۇپ بولۇپ سەھرا ياكى ئادەمسىز يوق جايلاردىكى ئىبادەتخانىلاردا قاتتىق ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ، دۇنيانىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىنى تەرك قىلىش. دۇنيا ئەھلىدىن، دۇنيا ئىشلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇش، غىزالىنىش ۋە كىيىنىشتە قاتتىقچىلىق ۋە قاششاقلىق بىلەن ياشاشتىن ئىبارەت بولغان دىنىي ھايات. مۇشۇنداق ھاياتتا ياشايدىغان كىشى "راھىب" دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خرىستىئانلار پەيدا قىلغان ئادەت بولۇپ ئىسلام بۇنى قاتتىق تەنقىد قىلغان، قۇرئان كەرىم سۇرە ھەدىد 27 ـ ئايەتكە قاراڭ. ھەدىستە: «جىھاد قىل! ئۇ ئىسلامنىڭ راھبانىيلىكىدۇر» دېيىلگەن. (ئىمام ئەھمەد مۇسنەدتە رىۋايەت قىلغان)

راھىب ــ ÙÞÀíä

www.munber.org

ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بىرى بولۇپ، "ناھايىتى مېھرىبان" دېگەن مەنىدە.

رەبىيئ ئىبنى ئەنەس ـ ÈçÍ ÇÈ ÞÏäÀÌä

ئەرەبىيئ ئىبنى ئەنەس ئەلبەكرى ئەلبەسرى ئەلخۇراسانى، ئەلھەنەفىيمۇ دېيىلىدۇ، ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھەدىسشۇناسلار ئۇنىڭغا (راستچىل) دەپ باھا بەرگەن. ھىجرىيەنىڭ 139 ـ يىلى 140 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

رۇبەييئ بىنتى مۇئەۋۋىز ئىبنى ئەقرائ ـــ ţÀęjä ÇÈ æzĎn ĶÅÈ ÞÏäÀÌä

رۇبەييئ بىنتى مۇئەۋۋىز ئىبنى ئەقرائ ئەننىجارىييە ئەلئەنسارىييە، ئىسلامىيەتتە كاتتا ئۇرۇن ئالغان ئايال ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دەرەخ ئاستىدا رىزۋان بەيئىتى قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە غازاتلارغا چىققان ئايال. ئۇ مۇنداق دېگەن: "بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە غازاتقا چىققىنىمىزدا مۇجاھىدلارغا ئۇسسۇلۇق يەتكۈزۈپ بېرىپ ئۇلارغا خىزمەت قىلاتتۇق، يارىدارلارنى داۋالايتاتتۇق، ئۇلۇغەن ۋە يارىلانغانلارنى مەدىنىگە قايتۇرۇپ كېتەتتۇق". پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇپ غىزالىنىپ كېلەتتى، ئۇ ھەزرىتى مۇئاۋىيە دەۋرىگىچە ياشىغان.

ز

زەيد ئىبنى ئەلى ئىبنى ھۈسەين ـ ĶÊĝ ÇÈ ÚÝ3 ÇÈ ÆÍÀå

زەيد ئىبنى ئەلى ئىبنى ھۈسەين ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، كاتتا ئالىم ۋە زەيدىييە مەزھىبىنىڭ ئىمامى، ھىجرىيە 120 ـ ياكى 121 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

زەيد ئىبنى سابىت ـ ĶÅÀĢ ÇÈ ÆÍÀå

زەيد ئىبنى سابىت ئىبنى ئەززەھھاك ئەلئەنسارى، (ئەبۇخارىجە)، ئىلمىدە يېتىشكەن كاتتا ساھابە، ۋەھىي يازغۇچىلاردىن بىرى، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ مەككىدە چوڭ بولغان، ئالتە يېشىدا ئاتىسى ئۆلتۈرۈلگەن، 11 يېشىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ھىجرەت قىلغان، دىنىي ئۆگىنىپ ئالىم بولغان، مەدىنىدە قازىلىقتا، پەتۋا بېرىشتە، قىرائەتتە ۋە فەرائىز ئىلمىدە ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى، خەلىپە ئۆمەر بىر يەرگە بارسا ئۇنى ئورنىغا قويۇپ كېتەتتى، ھەزرىتى ئىبنى ئاببباس شۇنداق كاتتىلىقى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ: ئىلمىنىڭ ئالدىغا بېرىلىدۇ، ئىلىم باشقىلارنىڭ ئالدىغا بارمايدۇ دەپ ئۇنىڭدىن ئىلىم تەھسىل قىلاتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاقتىدا قۇرئاننى توپلاپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا كۆرسەتكەن ئىدى، كېيىن ھەزرىتى ئەبۇبەكرنىڭ تاپشۇرىقى بىلەن قۇرئاننى توپلىغان، ئۇندىن كېيىن ھەزرىتى ئوسماننىڭ تاپشۇرىقى بىلەن ئوسماني قۇرئاننى ئۆز قولى بىلەن يازغان، ۋاپات بولغان كۈن ھەزرىتى ئەبۇھۇرەيرە: بۈگۈن بۇ ئۇممەتنىڭ ئالىمى ۋاپات بولدى، ئاللاھ تائالا ئىبنى ئاببباسنى ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا مۇيەسسەر قىلار دېگەن ئىدى. ھەدىس كىتابلىرىدا 92 ھەدىسى بار، ھىجرەتتىن 11 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 611 ـ يىلى) تۇغۇلغان. ھىجرىيە 45 ـ يىلى (مىلادىيە 665 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

www.munber.org

زەمەخشەرى ـ ÐÀÎÙÂää (ھىجرىيە 467 ـ 538 مىلادىيە 1075 ـ 1144)

زەمەخشەرى: مەھەممۇد ئىبنى ئۆمەر ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئەلخارەزمى ئەززەمەخشەرى جارۇللاھ (ئەبۇلقاسىم) ئاتاقلىق تەپسىرشۇناس، تىلشۇناس ۋە فىقھشۇناس. ئۇ ھىجرىيەنىڭ 467 - يىلى (مىلادىيە 1075 - يىلى) خارەزمىدىكى زەمەخشەردە تۇغۇلغان. مەككىگە بېرىپ ئۇزۇن مۇددەت ئىستىقامەت قىلىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن "جارۇللاھ" دەپ نام ئالغان. تەپسىرىدە "ئەلكەششاف"، ئىستىلىستىكىدا "ئەساسۇل بەلاغە"، "ئەلمۇفەسسال"، "ئەلمەقامات"، "ئەلجىبال ۋەلئەمكىنە ۋەلمىياھ"، "ئەلمۇقەددىمە" ئەرەبچە پارسچە ئىككى تۇم قامۇس، لۇغەتتە "مۇقەددىمەتۇل ئەدەب"، ھەدىس سۆزلۈكلىرىدە "ئەلفائىق"، ماقال - تەمسىلدە "ئەلمۇستەقسا" ۋە سىلىشتۇرما فىقھىدا "رۇئۇسۇل مەسائىل" قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان. مۇئتەزىلە مەزھىبىدە بولۇپ سوپىزم ئېقىمىغا ئاشكارە ۋە قاتتىق رەددىيە بەرگەن.

زەھھاك ـ ÏgäÂ¸ dbä ÖÀHuÊää

زەھھاك: ئەززاھھاك ئىبنى مۇزاھىم ئەلھىلالى ئەلخۇراسانى، (ئەبۇلقاسىم)، تابىئىي، مەشھۇر مۇپەسسىر، مۇئەللىملىك قىلغان، ئېيتىشلارغا قارىغاندا مەكتىپىدە 3 مىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ ئۇلارنى ئىشەككە مىنىپ، ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر بىرلەپ تەكشۈرۈپ تۇراتتى، تەپسىر ھەققىدە بىر كىتاب يازغان. ھىجرىيەنىڭ 105 - ياكى 106 - يىلى خۇراساندا ۋاپات بولغان.

زەيد ئىبنى ئەسلەم ـ ÏÝêÍ dbä ÆÁà

زەيد ئىبنى ئەسلەم ئىبنى سەئلەبە ئىبنى ئەدىي، بەدرى غازىتىغا قاتناشقان ساھابە، ھىجرىيەنىڭ 136 - يىلى (مىلادىيە 753 - يىلى) ۋاپات بولغان.

زەھھاك ـ äşKz dbä ÖÀHuÊää

زەھھاك ئىبنى فەيرۇز ئەددەيلەمى، ساھابە.

زەججاج ـ ŽÁDZÂää (ھىجرىيە 241 ـ 311 مىلادىيە 855 ـ 923)

ئەززەججاج، ئىبراھىيم ئىبنى ئەسسەرىي ئىبنى سەھل، ئەبۇئىسھاق ئەززەججاج، لۇغەتشۇناس، ئەلمۇبەررىدنىڭ شاگىرتى، خەلىپىنىڭ بالىسنى تەربىيىلىگەن، "مائانى ئەلقۇرئان"، "ئەلئىشتىقاق"، "ئىئرابۇل قۇرئان" ۋە "ئەلئەمالى" قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

زەيد ئىبنى ئەمرو ئىبنى نۇفەيل ـ ÖÏÁ¤ dbä şÀÅŁŽ dbä ÆÁà

زەيد ئىبنى ئەمرو ئىبنى نۇفەيل ئىبنى ئابدۇل ئۇززا ئەلقۇرەشى، ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، جاھىلىيەت دەۋرىدە ئايالالارنىڭ ھەققىنى قوغدىغان ھەكەم، ئىسلام دەۋرىگىچە ياشىمىغان، بۇتلارغا چوقۇنۇشنى يامان كۆرۈپ، بۇتلارغا بوغۇزلانغان قۇربانلىقلارنى يېمىگەن، شامغا بېرىپ يەھۇدىزم ۋە خرىستىئانىزمنىڭ ئەھۋالىنى تەتقىق قىلغان بولسىمۇ ھېچبىرىگە مايىل بولماي مەككىگە قايتىپ كېلىپ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىماتلىرى بىلەن ياشىغان، بۇتقا ئىبادەت قىلىشقا قارشى چىققان، تىرىك

www.munber.org

كۆمۈلدىغان قىزلارنىڭ ئاتىلىرىغا پۈل بېرىپ ئۇلارنى قۇرتۇلدۇرۇۋالغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرلىك كېلىشتىن بۇرۇن ئۇنى كۆرگەن، كېيىن ئۇ توغرىسىدا سورالغاندا: «قىيامەت كۈنى ئۆزى يالغۇز ئايرىم ئۈممەت بولۇپ قوپىدۇ» دېگەن. ھىجرەتتىن 17 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 606 - يىلى) ۋاپات بولغان.

زەيد ئىبنى ئەرقەم — Ìçéíì ãáì ÆíÌà

زەيد ئىبنى ئەرقەم ئەلخەزرەجى، ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن 17 غازاتقا قاتناشقان، 70 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 68 - يىلى (مىلادىيە 687 - يىلى) ۋاپات بولغان.

زەبۇر — ØzèÂöá

زەبۇرنىڭ مەنىسى "پۈختا يېزىلغان كىتاب" دېگەنلىك بولىدۇ. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلغان بارلىق كىتابلار "زەبۇر" دەپ ئاتىلىدۇ. قۇرئان كەرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە، سۈرە ئەنبىيانىڭ 105 - ئايىتى شۇنى كۆرسىتىدۇ. داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان كىتابمۇ زەبۇر ئىسمى بىلەن تونۇلغان.

زۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام — ÿäzĞöá ãáì KäÂöá

ئەززۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام ئىبنى خۇۋەيلىد ئەلقۇرەشى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، كاتتا ساھابە ۋە قەيسەر قوماندان، جەننەت بىلەن بىشىرەتلەنگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاممىسىنىڭ ئوغلى، بىرىنچى بولۇپ ئىسلام يولىدا قىلىچىنى قىنىدىن سۇغارغان زات، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بەدرى ۋە ئۇھۇد قاتارلىق بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، كېيىن ئىسكەندەرىيەنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان، مەيدىسىدە قىلىچ ۋە ئوق ئىزلىرى كۆپ ئىدى، خەلىپە ئۆمەر ئۇنى ئۆزىدىن كېيىن خەلىپە بولۇشقا لايىق كىشىلەر قاتاردا قويغان، ئۇ باي تىجارەتچى بولۇپ قالدۇرۇپ كەتكەن مال - مۈلكى قىرىق مىليون تەڭگىگە سېتىلغان، جەمەل جېڭى بولغاندا ئۇخلاۋاتقاندا تۇيۇقسىز ئۆلتۈرۈلگەن، 38 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرەتتىن 28 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 594 - يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيە 36 - يىلى (مىلادىيە 656 - يىلى) ۋاپات بولغان.

زۇبائە بىنتى زۇبەير ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب — ÆëÝÛţá Æëá ãáì KäÂöá ÎÌà ĞáÅÎ

زۇبائە بىنتى زۇبەير ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب، ئايال ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ قىزى.

س

سافۇان ئىبنى ئۇمەييە — ĞëÑÛ ãáì JáZÅÖ

سافۇان ئىبنى ئۇمەييە ئىبنى خەلەف ئىبنى ۋەھب ئەلجۇمەھى، (ئەبۇۋەھب)، سۆزمەن ۋە سېخى ساھابە، جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرلىرىدە قۇرەيشنىڭ كاتتىلىرىدىن ئىدى، مەككە فەتھى قىلىنغاندىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان، ئۇ دىلىنى ئىسلامغا مايىل قىلىنىش ئۈچۈن ئولجىدىن بېرىلگەنلەرنىڭ بىرى

www.munber.org

ئىدى، كېيىن يەرمۇك جېڭىغا قاتناشقان 13 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھجرىيەنىڭ 14 - يىلى (مىلادىيە 661 - يىلى) مەككىدە ۋاپات قىلغان.

سالام ئىبنى مىشكەم ــ ¸ÒÎ¸ dz ÿ¥È

سالام ئىبنى مىشكەم، يەھۇدىي، ئۇنىڭ ئايالى زەينەب بىنتۇل ھارىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر قويىنى زەھەرلەپ ئەكىلىپ سۇيىقەست قىلغان.

سالىم ئىبنى ئابدۇللاھ ــ !å Æ©ƷdzBÅÈ

سالىم ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ئىبنى ئەلخەتتاب ئەلقۇرەشىي ئەلئەدەۋىي، مەدىنىدىكى يەتتە فەقىھنىڭ بىرى، شۇنداقلا تابىئىيلارنىڭ كاتتىلىرىدىن ۋە ئالىملىرىدىن بىرى، ھجرىيەنىڭ 106 - يىلى (مىلادىيە 725 - يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

سابىت ئىبنى قايس ئىبنى شەمماس ــ âÅ5 dz È¢ę dz ǨÅĢ

سابىت ئىبنى قايس ئىبنى شەمماس ئەلخەزرەجىي ئەنسارىي، ساھابە، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بايانىاتچىسى ئىدى. ئوھۇد ۋە ئۇندىن كېيىنكى بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، ھەدىستە: «سابىت ئىنتايىن ياخشى ئادەم» دېيىلگەن. ئۇ ئاغرىپ قالغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى يوقلاپ بارغان ۋە: «ئى ئىنسانلارنىڭ پەرۋەردىگارى، سابىت ئىبنى قايىسقا شىپالىق بەرگىن» دەپ دۇئا قىلغان. ھجرىيەنىڭ 12 - يىلى (مىلادىيە 633 - يىلى) ھەزرىتى ئەبۇ بەكرنىڭ خىلىپىلىك دەۋرىدە يەمامە ئۇرۇشىدا شېھىت بولغان.

سابىئە ــ ĞÅèÅÔää

سابىئە: دىنسىز ياكى يۇلتۇزلارغا ياكى پەرىشتىلەرگە چوقۇنىدىغان تائىپە ياكى ئاللاھنى بىر دەپ ئېتىقاد قىلىدىغان، قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان، لېكىن يا پەيغەمبەر ياكى كىتاب، ياكى مۇئەييەن ئىبادەتنىمۇ بولمىغان بىر تائىپە، سۇرە بەقەرە 62 - ئايىتى بۇنى تەكىتلەيدۇ.

ساھابە ــ ĞèÅHÙÔää

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتقان ھالدا ئۆچراشقان، مۇسۇلمان ھالەتتە دۇنيادىن كەتكەن كىشى.

سىددىيقلار ــ ɹzÔÅÆÔää

سۆزىدە ۋە ئېتىقادىدا راستچىل بولغانلاردۇر. پەيغەمبەرلەرنىڭ پەزىلەتلىك ساھابىلىرى شۇنداقلاردىن. ھەزرىتى ئەبۇ بەكر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ راستچىللىقتا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ راستچىللىقىغا ئىشىنىشتە يۇقىرى پەللىگە يەتكەن بولغاچقا "سىددىق" دەپ نام ئالغان.

سەلمان ئەلفارىسى ــ ÐèøÌÅää ɹÅ±ÿè

www.munber.org

سەلمان ئەلفارىسى: ئۇلۇغ ساھابە، تېگى پارس مىللىتىدىن، ئۇ ئەسفاھان مەجۇسلىرىدىن بولۇپ ھەقىقەت ئىزدەپ يۇرتمۇيۇرت كېزىپ پارس، رىم ۋە يەھۇدىيلارنىڭ كىتابلىرنى ئوقۇغان، كېيىن ئەرەب يۇرتلىرىغا قاراپ ماڭغاندا يولدا ئۇچرىغان ئەرەبلەر ئۇنى خىزمىتىگە سالغان، كېيىنچە ئۇنى قۇل قىلىۋېلىپ ساتقان، بەنى قۇرەيزە جەمەتىدىن بىرى سېتىۋېلىپ مەدىنىگە ئەكەلگەن، سەلمان ئىسلامنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قۇبادا زىيارەت قىلغان ۋە قېشىدا بىر مۇددەت تۇرغان، ساھابىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكىنى سېتىۋېلىپ ئازاد بولغاندىن كېيىن ئىسلامغا كىرگەنلىكىنى ئېلان قىلغان، مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ئۆزىنى ئىسلام ئوغلى سەلمان دەپ ئاتىغان، ئۇ كۈچلۈك، تەدبىرلىك ۋە دىنلارغا دائىر مەلۇماتلىق ئىدى، خەندەك كولاشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سەلمان مەسلىھەت بەرگەن ئىدى، مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارىلار سەلماننى تالىشىپ قالغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەلمان بىزنىڭ جەمەتىمىزدىن» دەپ ئۇنى پەيغەمبەر جەمەتىگە مەنسۇپ قىلغان، كېيىنكى چاغلاردا ئەلمەدائىنگە ئەمىر قىلىپ تەيىنلەنگەن بولۇپ مائاشى چىقسا سەدىقە قىلىۋېتىپ بورا ياساپ ئۆز قولىنىڭ ئەمگىكىدىن ئارپا نېنى يەپ ياشىغان، ھەدىس كىتابلىرىدا 60 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 36 ـ يىلى (مىلادىيە 656 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

سەلەپ ـــ ZŸè

سەلەپ: دەسلەپكى دەۋرلەردىكى مۇسۇلمانلارنى كۆرسىتىدۇ، ۋەھىي چۈشكەن زامانلاردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىۋاسىتە دىننى چۈشەنگەن، قۇرئان كۆرسەتمىسىنى ھايات يولى قىلغان ۋە ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلىغان ساھابىلار سەلەپ سالىھ دەپ ئاتىلىدۇ، شۇنداقلا ئۇلاردىن كېيىن كېلىپ ئۇلارنىڭ تۇتقان يولىغا ئەگەشكەن تابىئىيلار ۋە تابىئىيلارنىڭ تابىئىيلىرىمۇ سەلەپ ئاتالغۇسى دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئومۇمەن ھىجرىيە 3 ـ ئەسىرگە قەدەر ياشىغان كاتتىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى سەلەپ ئاتالغۇسى ئىچىگە كىرىدۇ.

سەلەمە ئىبنى ھىشام ـــ ÿÀÎŁ dbæ ĞŁŸè

سەلەمە ئىبنى ھىشام ئىبنى ئەلمۇغىيرە ئەلمەخزۇمى، (ئەبۇھاشىم)، ئەبۇجەھىلنىڭ بىر تۇغقىنى، بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان ساھابە، مەككە مۇشرىكلىرى ئۇنى ھىجرەت قىلغىلى قويماي ئازار بېرىپ سولاپ قويغاندا قېچىپ كەتكەن، كېيىن ھىجرىيە 14 ـ يىلى (مىلادىيە 635 ـ يىلى) شامدا شېھىت بولغان.

سەفا ۋە مەرۋە ـــ gşÀţąş ÀÀÔöä

كەئبە يېنىدىكى ئىككى تاغنىڭ نامى بولۇپ، ھەج ۋە ئۆمرە پائالىيىتىدە بۇ ئىككى تاغ ئارىلىقىدا يەتتە قېتىم يۈرۈش ۋاجىپتۇر. ھازىر ھەر ئىككىسى ھەرەم مەسجىدىنىڭ ئىچىدە.

سەھل ئىبنى سەئد ـــ BÆ3ÀÊöä ÆĤè dbæ ÕŽè

سەھل ئىبنى سەئد ئەسسائىدى ئەلخەزرەجى، مەشھۇر ساھابە، 100 يىل ياشىغان، 188 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 91 ـ يىلى (مىلادىيە 710 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

سۇھەيل ئىبنى ئەمرى ـــ şÀŁ3 dbæ ÕŁŽè

www.munber.org

سۇھەيل ئىبنى ئەمرو ئىبنى ئابدۇ شەمس ئەلئامىرى، قۇرەيشنىڭ سۆزچىسى، جاھىلىيەتتىكى چوڭلارنىڭ بىرى، ھۇدەيبىييە سۈلھىسىنى تۈزگەن، بۇ سۈلھىنامە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ نامى بىلەن قىلىنغان، بەدر كۈنى مۇسۇلمانلارغا ئەسىر چۈشۈپ تۆلەم بىلەن قويۇپ بېرىلگەن، مەككە فەتھى قىلىنغان كۈندە مۇسۇلمان بولغان، ھىجرىيە 18 ـ يىلى (مىلادىيە 639 ـ يىلى) شامدا ۋابادا ئۆلۈپ كەتكەن.

سۇھەيلى ــ ÜŸÆŸÊöä (ھىجرىيە 508 ــ 581 مىلادىيە 1114 ــ 1185)

سۇھەيلى، ئابدۇرراھمان ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەھمەد ئەلخاسئەمى، ئەسسۇھەيلى، ھەدىسشۇناس، لۇغەت ۋە تارىختا يېتىشكەن ئالىم، ئەما، ئىبنى ھشام سىيرىسىنى "ئەرراۋزۇل ئۇنۇف" دەپ شەرھلىگەن، "ئەلئىيزاھ ۋەتتەبيىين" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

سۇھەيب ئىبنى سىنان ــ Ùn¸sÀöä ¡ÅÅè ÆÊÆÒ (ھىجرەتتىن بۇرۇن 32 ــ 38 مىلادىيە 592 ــ 659)

سۇھەيب ئىبنى سىنان ئىبنى مالىك، ساھابە، ئەرەبلەردىن چىققان ئەڭ مەرگەن پەھلىۋان، ئىسلامغا دەسلەپكى دەۋردە كىرگەن زاتلاردىن بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتىسى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئېسىلزادىلەردىن ئىدى ئۇ ھەم كىسرا، ئەنۇشىرۋان تەرىپىدىن بەسرىگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلەنگەن. ئەسلى تۇغۇلغان جايى مۇۋسۇل بولۇپ رىملار ئۇ جايغا ھۇجۇم قىلغاندا سۇھەيبنى ئەسىر ئالغان. ئۇ كىچىكىدىن رىملىقلار ئارىسىدا چوڭ بولغاچقا ئەرەبچىسى ياخشى ئەمەستى. ئەرەبلەردىن بىرى ئۇنى رىملىقلاردىن سېتىۋېلىپ مەككىگە ئېلىپ كەلگەندە ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئان ئۇنى سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن مەككىدە تىجارەت قىلغان. ئىسلامىيەت كەلگەندىن كېيىن 30 نەچچە كىشىدىن كېيىنلا مۇسۇلمان بولغان، مۇسۇلمانلار مەدىنىگە ھىجرەت قىلماقچى بولغاندا سۇھەيبمۇ ھىجرەت قىلىشقا تەييارلانغان، ئۇ تىجارەت قىلىپ كۆپ پۇل تاپقاچقا مەككە مۇشرىكلىرى ئۇنى توسىغان ھەمدە: سەن بىزنىڭ قېشىمىزغا پەس، قەلەندەر ھالەتتە كەلگەن ئىدىڭ، ئەمدىلىكتە كۆپ پۇل تېپىپ كەتمەكچى بولىۋاتامسەن؟ دەپ تۇرىۋالغاندا، سۇھەيب: مال ـ مۈلكىمنى تاشلاپ كەتسەم مېنى كەتكىلى قويامسىلەر؟ دېگەن. ئۇلار: ماقۇل، بولغان. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئۇلارغا بارلىق مال ـ مۈلكىنى تاشلاپ بېرىپ ۋە ھىجرەت قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سودا كېلىشىمى ۋەقەلىكىنى ئاڭلىغاندا: «سۇھەيب پايدا ئاپتۇ، سۇھەيب پايدا ئاپتۇ» دېگەن. ئۇ بەدر، ئۇھۇد ۋە بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، 307 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، مەدىنىدە ۋاپات بولغان، كىشىلەر ئارىسىدا سۇھەيب ئەررۇمىي دېگەن نام بىلەن تونۇلغان.

سۇلايمان ئىبنى سۇراد ــ áÅÒ ¡ÅÆÊÆè (ھىجرەتتىن بۇرۇن 28 ــ 65 مىلادىيە 595 ــ 684)

سۇلايمان ئىبنى سۇراد ئىبنى ئەلجۇن ئەسسەلۇلىي ئەلخۇزائىي، (ئەبۇ مۇتراف)، ساھابە، ھەم ئىسلامدىكى رەھبەر قوماندانلارنىڭ بىرى، ھەزرىتى ئەلى بىلەن بىللە جەمەل ۋە سىففىين جەڭلىرىگە قاتناشقان، ھەزرىتى ھۇسەين بىلەن ئالاقىلىشىپ ئۇنىڭغا ياردەم بەرمىگەن. لېكىن، ئۇ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن پۇشمان قىلىپ قىساسىنى تەلەپ قىلىپ چىققان، ئەھلى بەيتكە خىلافەتنىڭ تاپشۇرۇلۇشىنى تەلەپ

www.munber.org

قىلغان (تەۋۋابىين) جامائىتىگە باش بولغان. كېيىن ئابدۇللاھ ئىبنى زىياد قوشۇنى بىلەن بولغان جەڭدە ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇ 15 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

سەۋبان ـ jÅèZÇ

سەۋبان ئىبنى بۇجەدۇد، (ئەبۇئابدۇللاھ)، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتكەندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىغا قەدەر خىزمەتىدە بولغان، كېيىن شامغا چىقىپ پەلەستىندىكى رەملە دېگەن جايغا چۈشكەن، كېيىن ھىمس شەھرىگە چۈشۈپ ھىجرىيەنىڭ 54 ـ يىلى شۇ جايدا (مىلادىيە 674 ـ يىلى) ۋاپات بولغان. 128 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

سەئد ئىبنى مۇئاز ــ ŒÅĬĦ dz ÆĔĦÈ

سەئد ئىبنى مۇئاز ئىبنى ئەننۇئمان ئىبنى ئىمرئىلقايىس ئەلئەنسارى، ساھابە، قەھرىمان باتۇرلارنىڭ بىرى، ئەۋس قەبىلىسىنىڭ كاتتىبېشى بولۇپ بەدرى كۈنى ئەۋسنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرگەن، خەندەك جېڭىدە ئوق تېگىپ شۇنىڭ تەسىرى بىلەن 37 يېشىدا ۋاپات بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەئد ئىبنى مۇئازنىڭ ئۆلىمى ئۈچۈن راھمانىنىڭ ئەرشى تىترىدى» دېگەن. ھىجرىيەنىڭ 14 ـ يىلى (مىلادىيە 635 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

سەئىد ئىبنى زەيد ــ ÆÅà dz ÆĔĦÈ

سەئىد ئىبنى زەيد ئىبن ئەمرو ئىبنى نۇفەيل ئەلقۇرەشى، (ئەبۇل ئەۋەر)، ساھابە، جەننەت بىلەن بېشارەت بېرىلگەن ئون ساھابىنىڭ بىرى، ئۇ قەيسەر ۋە تەدبىرلىك ئىدى، يەرمۇك ۋە دەمەشىق مۇھاسىرىسىغا قاتناشقان، دەمەشقكە ۋالىي بولغان، 48 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 51 ـ يىلى (مىلادىيە 671 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئىبنى شۆئبە ئەلخۇراسانى ــ ĞĠĦÌ dz ØzÔÅĵ dz ÆĔĦÈ

سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئىبنى شۆئبە ئەلخوراسانى، (ئەبۇ ئوسمان) ھەدىسشۇناس ئالىملارنىڭ بىرى، "ئەسسۇنەن"، "ئەتتەپسىر" قاتارلىق كىتابلارنى يازغان. ئىمام ئەھمەد، ئىمام دارىمى، ئىمام مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد قاتارلىق مۇھەددىس ئالىملار ئۇنىڭدىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ راستچىل، ئىشەنچىلىك، ئىلمىنى مۇھاپىزەت قىلغۇچى ئالىملاردىن ئىدى. ھىجرىيە 227 ـ يىلى مەككىدە ۋاپات بولغان.

سەئىد ئىبنى جۇبەير ــ KĠDZ dz ÆĔĦÈ (ھىجرىيە 45 ــ 95 مىلادىيە 665 ــ 714)

سەئىد ئىبنى جۇبەير ئەلئەسەدى ئەلكۇفى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، كاتتا تابىئىي ۋە تابىئىيلارنىڭ ئەڭ بىلىملىكى، ئەسلى ھەبەشىستانلىق بولۇپ بەنى ۋالىبە جەمەتىنىڭ خىزمەتچىسى ئىدى، ھەزرىتى ئىبنى ئابباس ۋە ئىبنى ئۆمەردىن ئىلىم تەھسىل قىلغان، ھەزرىتى ئىبنى ئاببا‌ستىن كۆپەلىك بىرەر كىشى كېلىپ بىر نەرسە سورىسا: ئاراڭلاردا سەئىد تۇرۇقلۇق ماڭا كېلىپ سورامسىلەر؟ دەيتتى، خەلىپە ئابدۇل مەلىك ئىبنى مەرۋانغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقانلىقى ئۈچۈن ھەججاج تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. دۇئاسى

www.munber.org

ئىجابەت بولمىدىغان زاتلاردىن ئىدى. ئاز كۈنگە قالماي زالىم ھەججاج سەئىدنىڭ دۇئاسى بىلەن ھالاك بولغان.

سەئىد ئىبنى مۇسەييىب ـ ÆŁÊţ ċḋ ÆĔĤè (ھىجرىيە 13 ـ 94 مىلادىيە 634 ـ 713)

سەئىد ئىبنى ئەلمۇسەييىب ئىبنى ھەزەن ئىبنى ئەبۇۋەھب ئەلمەخزۇمى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇمۇھەممەد)، تابىئىيلارنىڭ پىشۋاسى، مەدىنىدىكى يەتتە فەقىھنىڭ بىرى، ئىبادەتكۆيلىقى ۋە تەقۋادارلىقى بىلەن تونۇلغان، كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھاياتىدا ياغ تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ خەلىپىلەردىن ياردەم ئالمىغان.

سەئىد ئىبنى ئەبۇۋەققاس ـ Î Åęş ŸÛ ċḋ ÆĔĤè

سەئىد ئىبنى ئەبۇۋەققاس مالىك ئىبنى ئۇھەيب ئىبنى ئابدۇ مەناف ئەلقۇرەشى ئەززۇھرى، (ئەبۇئىسھاق)، پىشقەدەم ساھابە، تالانتلىق ھەربىي قوماندان، جەننەت بىلەن خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، 17 يېشىدا مۇسۇلمان بولغان، بىرىنچى بولۇپ ئاللاھ يولىدا ئوق ئاتقان، بەدر غازىتىغا قاتناشقان، قادىسىيە جېڭىگە قوماندانلىق قىلغان، كۈفە شەھىرىنى لاھىيلىگەن، ئىراقنى فەتھى قىلغان زات، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن كۈفەگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلەنگەن، خەلىپە ئوسمان زامانىدىمۇ بىر مۇددەت ۋالىي بولۇپ تۇرغان، كېيىن ۋالىيلىقتىن ئېلىنىپ مەدىنىگە قايتىپ شۇ يەردە ۋاپات قىلغان، 271 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھجىرەتتىن 23 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 600 ـ يىلى) تۇغۇلغان، ھجرىيە 55 ـ يىلى (مىلادىيە 675 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

سەئىد ئىبنى ئەررەبىئ ـ ƷŁàÀää ċḋ ÆĔĤè

سەئىد ئىبنى ئەررەبىئ ئىبنى ئەمرۇ ئەلئەنسارى، كاتتا ساھابە، ئەقەبە بەيئىتىگە قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ بىرى، بەدر غازىتىغا قاتناشقان، ھجرىيەنىڭ 3 ـ يىلى (مىلادىيە 625 ـ يىلى) ئۇھۇد غازىتىدا شېھىت بولغان.

سۇددى ـ ƁÆÊää ċþÀääÆĉƷ ċḋ ÖŁƷÀƇÛ

ئىسمائىل ئىبنى ئابدۇررەھمان سۇددى ئەلكۇفى، ئەسلى ھجازلىق بولۇپ كۈفەگە جايلاشقان، چوڭ سۇددى دەپ ئاتىلىدۇ، مۇپەسسىر، كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھجرىيەنىڭ 128 ـ يىلى (مىلادىيە 745 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

سۇفيان سەۋرىي ـ ƁøzĴää JÀŁÁè (ھىجرىيە 97 ـ 161 مىلادىيە 716 ـ 778)

سۇفيان ئىبنى سەئىد ئىبنى مەسرۇق ئەسسەۋرى ئەلكۇفى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ھەدىستە ئەمىرىلمۆمىنىن نامىنى ئالغان، فىقھىدا، ئىبادەتتە ۋە تەقۋادارلىقتا تونۇلغان زات، كۈفەدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، خەلىپە مەنسۇر ئۇنى ھوقۇق تۇتۇشقا ئۇندىگەن بولسىمۇ تەكلىۋىنى رەت قىلىپ كۈفەدىن چىقىپ مەككە ۋە مەدىنىگە جايلاشقان، كېيىن خەلىپە مەھدى ئۇنى تۇتماقچى بولغاندا بەسرىگە قېچىپ بېرىپ يوشۇرۇنغان ھالەتتە ۋاپات بولغان، "ئەلجامىئۇل كەبىير"، "ئەلجامىئۇسسەغىير" قاتارلىق ھەدىس

www.munber.org

كىتابلىرىنى قالدۇرغان، ئەسته تۇتۇش قابىلىيىتى بەك يۇقىرى بولۇپ ئۇ: يادا ئالغان بىر نەرسىنى ئۇنتۇپ باقمىدىم، دېگەن.

سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە ــ ÇÀÆÈ ÇÈÄ ÍÀÆÀÈ (ھىجرىيە 107 ــ 198 مىلادىيە 725 ــ 814)

سۇفيان ئىبنى ئۇيەينە ئىبنى مەيمۇن ئەلھىلالى ئەلكۇفى، (ئەبۇمۇھەممەد)، ئىشەنچلىك چوڭ ھەدىس ئالىملىرىنىڭ بىرى، ھەرەم مەككىنىڭ زامانىدىكى مۇھەددىسى، ئەسلى قول بولۇپ كۇفىدە تۇغۇلغان، مەككىگە جايلىشىپ مەككىدە ۋاپات قىلغان، ئىلىم ـ مەرىپەتتە كاتتا مەنزىلىگە يەتكەن، 70 قېتىم ھەج قىلغان، ھەدىستە (ئەلجامىئ) دېگەن كىتابنى يەنە تەپسىردە بىر كىتابنى قالدۇرغان، ئىمام شافىئىي: مالىك بىلەن سۇفيان بولمىغان بولسا ھىجازدىكى ئىلىم زايا بولغان بولاتتى، دېگەن.

سىيبەۋەيھ ــ ÇÀÇÇÈ (ھىجرىيە 148 ــ 180 مىلادىيە 765 ــ 796)

ئەمرۇ ئىبنى ئوسمان ئىبنى قۇنبۇر ئەلھارىسى، (ئەبۇبىشر)، سىيبەۋەيھ (فارسچە ئالما پۇرىقى دېگەن مەنىدە)دەپ تونۇلغان، ئەرەب تىلى گرامماتىكىسىنىڭ ئەللامىسى، نەھۋىدە بەسرە مەدرىسىسىنىڭ ئىمامى، نەھۋى ئىلمىدە ئاتاقلىق (ئەلكىتاب) نىڭ مۇئەللىپى، شىيراز يېزىلىرىنىڭ بىرىدە تۇغۇلغان، كىيىن بەسرىگە جايلاشقان، ئەلخەلىل ئىبنى ئەھمەدنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇنىڭدىن ئېشىپ چۈشكەن، بەغدادقا بېرىپ مەشھۇر نەھۋى ئالىمى ئەلكىسائى بىلەن مۇنازىرىلەشكەن، خەلىپە ھارۇن ئەررەشىد ئۇنى 10 مىڭ تەڭگە بىلەن مۇكاپاتلىغان، ناھايىتى ياش ئالەمدىن ئۆتكەن.

ش

ئىمام شافىئىي ـ ÙÎÇÀÎÏÏ (ھىجرىيە 150 ــ 204 مىلادىيە 767 ــ 820)

ئىمام شافىئىي: مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىس ئىبنى ئەلئابباس ئىبنى ئەششافىئ ئەلھاشىمى ئەلقۇرەشى ئەلمۇتتەلەبى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئەھلى سۈننەت ئىچىدىكى مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ بىرى بولغان شافىئىي مەزھەب ئىمامى، پەلەستىندىكى غاززەدە تۇغۇلغان، ئىككى يېشىدا مەككىگە ئېلىپ بېرىلغان، ئون يىل بەدەۋىي ئەرەبلەر ئارىسىدا ئەرەبچە ئۆگىنىپ مەرگەنلىك بىلەن ئەرەب تىلى ۋە شېئىرىيىتىدە يېتىشكەن، مەدىنىدە ئىمام مالىكتىن ھەدىس ئۆگەنگەن، كىيىن فىقھى ۋە ھەدىس بىلىملىرىگە يۈزلەنگەن، باغدادنى ئىككى قېتىم زىيارەت قىلغان، ئىمام ئەبۇھەنىفەنىڭ نەۋرە شاگىرتى ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئەلھەسەن ئەششەيبانىدىن فىقھى بىلىملەرنى ئۆگەنگەن، 20 يېشىدا پەتۋا بېرىشكە باشلىغان، فىقھىدا يەتتە تومدا بېسىلغان "ئەلئۇم"، ھەدىستە بىر تومدا بېسىلغان "ئەلمۇسنەد"، "ئىختىلافۇل ھەدىس"، "ئەھكامۇل قۇرئان"، "ئەسسۈنەن"، ئۇسۇلى فىقھى ئىلمىدا مەشھۇر "ئەررىسالە" يەنە "ئەسسەبقۇ ۋەررامىيۇ"، "فەزائىلۇل قۇرەيش"، "ئەدەبۇل قازى" ۋە "ئەلمەۋارىيس" قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان. تەتقىقاتچىلارنىڭ نەزىرىدە ئۇ ئۇسۇلۇل فىقھى ئىلمىدە دەسلەپ كىتاب يازغان ئالىم ھېسابلىنىدۇ. ھىجرىيەنىڭ 199 ـ يىلى مىسىرغا بارغان ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغان.

شۇئەيب ئەلەيھىسسالام ــ ÝÝÊÏ ÇÈÝ ÆÈÏÎ

www.munber.org

شۇئەيب ئەلەيھىسسالام: ئەرەبلەرنىڭ قەدىمكى ئەجدادىن چىققان پەيغەمبەر بولۇپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىن ۋە بەنى مەدىيەن جەمەتىدىن. ئۇ ھۆد ۋە سالىھ ئەلەيھىسسالاملاردىن كېيىن مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن سەل بۇرۇن پەيغەمبەر بولۇپ كەلگەن. ھازىرقى ئىئوردانىيەدە ياشىغان. نەسەبشۇناسلار ئاتىسىنىڭ ئىسمى توغرىسىدا ئىختلاپى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. بەزىلەر ئۇنى شۇئەيب ئىبنى نەۋفەل دەيىشكەن. ئۇنىڭ تىلى ئەرەب تىلى ئىدى. بەزى مۇپەسسىرلەر ئۇنى ئەما ئىدى دەيىشكەن. قەبرىسى پەلەستىنده مەشھۇر. ئۇ قىزى سافۇرائىنى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ياتلىق قىلغان، شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمى قۇرئان كەرىمده 10 يەرده زىكىر قىلىنغان، ئۇنىڭ قەۋمى بولغان بەنى مەدىيەن ئاللاھ تائالاغا تېنىپ، تارازا ـ مىزاندا كەم بېرىپ بۇزۇقچىلىقلارنى كۆپ قىلغان، ئىلگىرى ئۇلارغا بىرقانچە پەيغەمبەرلەر ئەۋەتىلگەن بولسىمۇ ئۇلار پەيغەمبەرلەرگە ئىشەنمىگەن، ئۇلار بىر دەرەخكە قاراپ ناماز ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن "ئەسھابۇل ئەيكە" دەپمۇ ئاتالغان. شۇئەيب ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى بىر اللە قىلا ئىبادەت قىلىشقا، بۇزۇق قىلمىشلىرىنى تاشلاشقا چاقىرغاندا، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى شۇئەيب ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەن، ئەگەشمىگەنلەر ئۇنىڭغا تەھدىت سېلىپ ئۇنى ۋە ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتقانلارنى قوغلۇۋەتمەكچى بولغان. شۇئەيب ئەلەيھىسسالام ئۇلار بىلەن كۆپ قېتىم مۇنازىرە ئېلىپ بارغانلىقى ئۈچۈن "پەيغەمبەرلەرنىڭ خەتىبى" دەپ ئاتالغان، ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى بىر بۇلۇت بىلەن سايداپ تۇرغاندا ئوتلۇق بوران چىقىپ ئۇلارنى ئۆكلۈۋەتكەن، يەر قاتتىق تەۋرەپ ئۆيلىرىده ئولتۇرغان پېتى ھالاك بولغان. اللە نىڭ ئىزنى بىلەن شۇئەيب ئەلەيھىسسالام مۆمىنلەر بىلەن بىللە سالامەت قۇتۇلغان.

شەيخۇل ئىسلام ـ ÿŸèqí ÑÎÎ

ئىسلام داھىسى ۋە كاتتا ئالىملارغا بېرىلىدىغان دىنىي ئۇنۋان.

ع

ئىمام غازالى ـ ÐíÅßíí ÿÅñÛ

مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئەلغازالى، (ئەبۇ ھامىد) ھۆججەتۇل ئىسلام، ئاتاقلىق ئالىم، كاتتا فەقىھ (ھجرىيە 450 ـ 505).

غەيلان ئىبنى سەلەمە ـــ HÅÖÿíí Ğ±ŸÈ dbí J Ÿ¶q

غەيلان ئىبن سەلەمە ئەسسەقافى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئابرۇيلۇق شائىر ۋە ھەكەم، كىسرا بىلەن كۆرۈشىشكە بارغان، كىسراغا ئۇنىڭ سۆزلىرى ياراپ كەتكەن، تائىف جېڭىده مۇسۇلمان بولغان، ئۇنىڭ ئون خوتۇنى بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى تۆتنى ئېلىپ قېلىپ باشقىلارنى قويۇپ بېرىشكە بۇيرىغان، ھجرىيەنىڭ 23 ـ يىلى (مىلادىيە 644 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ف

فەخرۇددىن رازى ـ ÐãíÀíí dbMÉíí ÀÁz (ھجرىيە 544 ـــ 606 مىلادىيە 1150 ـــ 1210)

www.munber.org

ئىمام رازىي: مۇھەممەد ئىبنى ئۆمەر ئىبنى ئەلھەسەن ئىبنى ئەلھۇسەين ئەتتەيمى ئەلبەكرى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، فەخرۇددىن ئەررازىي، زامانىدىكى ئاتاقلىق مۇپەسسىر ۋە كاتتا شەرىئەتشۇناس ئالىم. نەسەبى قۇرەيشكە تۇتىشىدۇ، راي شەھىرىدە تۇغۇلغان، خارەزم، ماۋەرائۇننەھرى ۋە خۇراسانلارغا سەپەر قىلغان، ھىراتتا ۋاپات بولغان، ھايات ۋاقتىدىلا كىتابلىرى يۇرتلارغا تارقالغان، مەشھۇر ''مەفاتىھۇل غەيب'' دېگەن تەپسىرى، ''لەۋامىئۇل بەييىنات''، ''ئاساسۇتتەقدىيس''، ''ئەلمەھسۇل''، ''مەئالىمۇ ئۇسۇلىددىين''، پارسچە ''تەئجىيزۇل فەلاسفە'' قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

فەررائ ــ ÖãÅÀáãã (ھىجرىيە 144 ــ 207 مىلادىيە 761 ــ 822)

فەررائ: يەھيا ئىبنى زىياد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مەنزۇر ئەددەيلەمى، (ئەبۇزەكەرىيا)، ئەلفەررائ دەپ تونۇلغان، كاتتا لۇغەتشۇناس، كۇفەدە توغۇلۇپ بەغدادقا جايلاشقان، خەلىپە ئەلمەئمۇننىڭ ئىككى ئوغلىنى تەربىيىلىگەن، لۇغەتشۇناس بولۇش بىلەن بىللە فەقىھ ۋە تارىخچى ئاستىرونوم مۇتەكەللىم ئالىم بولۇپ مۆئتەزىلىلىككە مايىل بولغان، نەھۇىدە كۇفە ئېقىمنىڭ بېشى بولغان، سەئلەب مۇنداق دېگەن: ''ئەلفەررائ بولمىغان بولسا لۇغەت بولمىغان بولاتتى''، ''ئەمەقسۇرۇ ۋەلمەمدۇد''، ''مەئانى ئەلقۇرئان''، ''ئەللۇغات''، ''ئەلھۇدۇد''، ''ئەلۇەقف''، ''ئەلئىبتدائ''، ''مۇشكەلۇللۇغە'' ۋە ''ئەلجەمئۇ ۋەتتەسنىيە'' قاتارلىق كۆپ ئەسەرلەرنى يازغان.

فەزل ئىبنى شازان ــ JåæÀÌ dbè ÕÊÀãã

فەزل ئىبنى شازان ئىبنى ئەلخەلىل، ئەلئەزدى ئەننىيشاپۇرى، (ئەبۇمۇھەممەد) ئىلمى كالام ئالىمىدىن، ئىمامىيە مەزھىبى فەقىھلىرىنىڭ بىرى، ''ئەررادۇ ئەلە ئىبنى كىرام''، ''ئەلئىيمان''، (مەھنەتۇل ئىسلام) قاتارلىق 180 دانە كىتابى بار، ھىجرىيەنىڭ 260 ـ يىلى (مىلادىيە 874 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

فۇزالە ئىبنى ئۇبەيد ــ ÆÉÇG dbè ÇõÀÊRz

فۇزالە ئىبنى ئۇبەيد ئىبنى نافىز ئىبنى قەيس ئەلئەنسارى، (ئەبۇمۇھەممەد)، ساھابە، ئۇھۇد ۋە ئۇندىن كېيىنكى غازاتلارغا، شۇنداقلا مىسىر ۋە شام فەتھىسىگە قاتناشقان، خەلىپە مۇئاۋىيە تەرىپىدىن دەمەشقىكە قازى بولغان، 50 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 53 ـ يىلى (مىلادىيە673 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

فۇزايل ئىبن ئاييياز ــ ÔÀÆ3 dbè ÕÇÊÀãã (ھىجرىيە 105 ــ 187 مىلادىيە 723 ــ 803)

ئەلفۇزايل ئىبن ئاييياز ئىبنى مەسئۇد ئەتتەمىيمى، (ئەبۇئەلى)، مەككە ھەرەم شەيخى، سالىھ ۋە ئىبادەتگۇي كاتتا ئالىملارنىڭ بىرى، ئىمام شافئىي ئۇنىڭدىن ھەدىس ئۆگەنگەن، سەمەرقەندتە تۇغۇلغان، كېيىن مەككىدە ياشىغان.

ق

قارافي ــ ŽãøÅÖãã

www.munber.org

ئەھمەد ئىبنى ئىدرىس ئىبنى ئابدۇررەھمان ئەلقارافى، ئاتاقلىق شەرىئەتشۇناس ۋە مالىكىي مەزھىبىنىڭ كاتتا فەقىھلىرىنىڭ بىرى. ھىجرىيە 684 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

قازى ئەييازـ ?ÃÄÇ

ئەييازئىبنى مۇسا ئەل يەھسۇبى، مەغرىبتە ئۆتكەن ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس، مالىكىي مەزھەب فەقىھلىرىدىن. ماراكەشتە ھىجرىيە 544 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

قەتادە ـ ÞèŞÁÊÊüä ČnÅÇå dbä gåÅÇę (ھىجرىيە 61 ـ 118 مىلادىيە 680 ـ 737)

قەتادە: قاتەدە ئىبنى دىئامە ئىبنى قاتەدە ئىبنى ئەزىز ئەسسەدۇسى ئەلبەسرى، (ئەبۇل خەتتاب)، تابىئىي، كاتتا مۇپەسسىر، مۇھەددىس ۋە فەقىھ. ئەرەب تىلى، ئەدەبىياتى، تارىخى ۋە نەسەب ئىلمىدە يېتىشكەن ئالىم، ئىمام ئەھمەد: قەتادە بەسرە ئەھلىنىڭ ئەڭ بىلىملىكى دېگەن.

قەيسەر: رىم ۋە رۇس پادىشاھلىرىغا بېرىلىدىغان ئومۇمىي نام.

قۇستانتىنىيە ـ ĞÆÄÇÛÅÛÊÕüä

قۇستانتىنىيە: ئىستانبۇلنىڭ قەدىمكى ئىسمى.

قۇرتۇبى ـ FÙÀÅüä

ئىمام قۇرتۇبى: مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئىبنى ئەبى بەكىر ئىبنى فەراھ ئەل ئەنسارى ئەلخەزرەجى ئەلئەندەلۇسى ئەلقۇرتۇبى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، كاتتا ۋە ئاتاقلىق مۇپەسسىر، ھەدىسشۇناس، مالىكىي مەزھەب فەقىھى، ئەسلى قۇرتۇبەدىن بولۇپ مىسىرغا جايلىشىپ ئالەمدىن ئۆتكەن، (تەپسىرى قۇرتۇبى) دەپ نام ئالغان "ئەلجامىئۇ لىئەھكامىل قۇرئان" دېگەن تەپسىرنى يازغان، يەنە "قامۇس ھىرسى بىززۇھدى ۋەلقانائە"، "ئەلئەسنە في شەرھى ئەسمائۇللاھى ئەلھۇسنە"، "ئەتتەزكىرە" ۋە "ئەتتىزكار في ئەفزالىل ئەزكار" قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان، ئىبادەتگۈي ۋە ئاددى ـ ساددا ياشايدىغان ئالىم ئىدى. ھىجرىيە 671 ـ يىلى (مىلادىيە 1273 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

قەيس ئىبنى ئۇباد ـ ÅÀÇ dbä ÈÇę

قەيس ئىبنى ئۇباد ئەززابئىي، تابىئىيلاردىن چىققان كاتتا ئالىم ۋە سالىھ زات، ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 85 ـ يىلى (مىلادىيە 704 ـ يىلى) ھەججاج تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

قىبت ـ Ùüę

قىبت: قەدىمكى گىرىكچە سۆز بولۇپ "مىسىر ئاھالىسى" دېگەن مەنىدە، بۇگۈنكى كۈندە بولسا مىسىردىكى خرىستىئانلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قىيرات ـ ÇiKÕüä

0.2125 گرامغا باراۋەر كېلىدىغان ئېغىرلىق بىرلىكى.

www.munber.org

ك

كەئب ئىبنى مالىك ـ ÕÌÅ¸ ÐÌ ÆĔĤÕ

كەئب ئىبنى مالىك ئىبنى ئەمرۇ ئەلئەنسارىي ئەسسەلەمي ئەلخازرەجي، ساھابە، كاتتا شائىرلارنىڭ بىرى. جاھىلىيەت دەۋرىدە شائىرلىقى بىلەن شۆھرەت تاپقان، ئىسلامىيەتتىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شائىرلىرىدىن بولغان ۋە خېلى كۆپ غازاتلارغا قاتناشقان. كېيىن توپىلاڭ ۋاقتىدا ھەزرىتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قوغدىغان، ئاخىرقى ھاياتىدا ئەما بولۇپ قالغان، 77 يىل ياشىغان، 80 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇنىڭ بىر پارچە شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنغان.

كەئبۇل ئەھبار ـــ ØÁĞģ¡ì ÆĔĤÕ

كەئبۇل ئەھبار، كەئب ئىبن ماتىئ ئىبنى زى ھەجەن ئەلھىمىيەرى، (ئەبۇئىسھاق) تابىئىي، جاھىلىيەت دەۋرىدە يەمەندىكى يەھۇدىيلارنىڭ كاتتا ئالىمى ئىدى، ھەزرىتى ئەبۇبەكىر خىلاپىتى دەۋرىدە مۇسۇلمان بولغان، خەلىپە ئۆمەر دەۋرىدە مەدىنىگە كەلگەن، ساھابىلار ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى ئاڭلىغان، ھىجرىيە 32 ـ يىلى (مىلادىيە 652 ـ يىلى) 104 يېشىدا شامدا ۋاپات بولغان.

كەئب ئىبنۇل ئەشرەف ـــ ØÀÌ¡ì ÐÌ ÆĔĤÕ

كەئب ئىبنۇل ئەشرەف، كەئب ئىبن ئەشرەف ئەتتائى، جاھىلىيەت دەۋرى شائىرلىرىدىن، ئانىسى يەھۇدىي بولغاچقا يەھۇدىيزمغا كىرگەن، ئىسلام كەلگەندا مۇسۇلمان بولمىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلارغا قارشى ھەجۋىي شېئىرلارنى ئېيتقان، كاپىرلارنى مۇسۇلمانلارغا قارشى قۇتراتقان، بەدرى غازىتىدىن كېيىن قۇرەيشنى مۇسۇلمانلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا ئۇندىگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بەرگەندە ھىجرىيەنىڭ 3 ـ يىلى (مىلادىيە 624 ـ يىلى) ئەنسارلاردىن بەش نەپەر كىشى ئۇنى قەلئەسىدە ئۆلتۈرۈپ كاللىسىنى مەدىنىگە ئېلىپ كەلگەن.

كىسائىي ـــ ÙàÅÊÒ¡ì

كىسائىي: ئەلى ئىبنى ھەمزە ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلئەسەدى ئەلكىسائىي ئەلكۇفى، (ئەبۇل ھەسەن)، ئەرەب تىلى ۋە گرامماتىكىسى ئالىمى، ئاتاقلىق قىرائەتشۇناس، كۇفە يېزىلىرىنىڭ بىرىدە تۇغۇلغان، يېشى چوڭ بولغاندىن كېيىن نەھۋى ئىلمى ئوقۇغان، ئەرەب سەھرالىرىدا كېزىپ يۈرۈپ كېيىن بەغدادقا جايلاشقان، رەي شەھىرىدە ۋاپات بولغان، ھارۇن ئەررەشىيد، ئەلئەمىن ۋە ئەلمەئمۇن قاتارلىق خەلىپىلەرنى تەربىيىلىگەن، نەھۋىدە كۇفە ئېقىمىنىڭ قۇرغۇچىسى ۋە ئىمامى بولغان، مەشھۇر يەتتە قىرائەتنىڭ بىرى ئۇنىڭغا مەنسۇپ، سىيبەۋەيھ بىلەن قىلغان مۇنازىرىلىرى ۋە باشقا ئەدەبىي ۋەقەلىكلىرى مەشھۇر، "مائانى ئەلقۇرئان"، "ئەلھۇرۇف"، "ئەلمەسادىر"، "ئەلقىرائات"، "ئەننەۋادىر"، "ئەلمۇتەشابىھۇ فىلقۇرئان" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ھىجرىيەنىڭ 189 ـ يىلى (مىلادىيە 805 ـ يىلى) 70 يېشىدا ۋاپات بولغان.

www.munber.org

ل

لات ـــ ğŸŸ

لات: جاھىلىيەتتە تائىف شەھىرىدىكى سەقىيف قەبىلىسى ياكى قۇرەيش قەبىلىسى چوقۇنىدىغان بۇت.

لەيس ـــ Q̄ŸŸ (ھىجرىيە 94 ـــ 175 مىلادىيە 713 ـــ 791)

لەيس ئىبنى سەئد ئابدۇرراھمان ئەلفەھمى ئەلمىسرى، (ئەبۇل ھارىس)، تالانتلىق مۇجتەھىد، زامانىدىكى مىسىرنىڭ فەقىھى ۋە ھەدىسشۇناس ئەللامىسى، تېگى خۇراساندىن. ئىمام شافىئىي لەيس مالىكتىنمۇ كاتتىراق فەقىھ يوق، لېكىن شاگىرتلىرى ئۇنىڭ قاراشلىرىنى تارقاتمىغان دېگەن. ئۇ بەزى ئەسەرلەرنى قالدۇرغان. ھىجرىيەنىڭ 175 ـ يىلى (مىلادىيە 791 ـ يىلى) قاھىردە ۋاپات بولغان.

م

ئىمام مالىك ـــ Ō̄ŸŸ (ھىجرىيە 93 ـــ 179 مىلادىيە 712 ـــ 795)

ئىمام مالىك: مالىك ئىبنى ئەنەس ئىبنى مالىك ئەلئەسبەھى ئەلھىمىيەرى، (ئەبۇئابدۇللاھ) ھىجرىيەنىڭ 93 ـ يىلى (مىلادىيە 712 ـ يىلى) مەدىنە مۇنەۋۋەرەدە تۇغۇلغان. مەدىنە مۇنەۋۋەرەنىڭ ئىمامى شۇنداقلا تۆت مەزھەبنىڭ بىرى بولغان مالىكى مەزھىبىنىڭ ئىمامى ۋە قۇرغۇچىسى. مەدىنىنىڭ سىرتىغا چىقمىغان، دىندا چىڭ تۇرۇپ، پادىشاھ ۋە ئەمىرلەرگە يېقىنلاشمىغان، خەلىپە مەنسۇرنىڭ تەلىپى بىلەن مەشھۇر "ئەلمۇۋەتتا" دېگەن سەھىھ ھەدىسلەر توپلىمىنى تۈزۈپ چىققان بولۇپ، بۇ كىتاب بەزى ھەدىسشۇناسلار تەرىپىدىن سەھىھ بۇخارىنىڭ ئالدىغا قويۇشقا بولىدىغان ھەدىس توپلىمى دەپ قارالغان، ئۇ يەنە "ئەلمەسائىل"، "ۋەئز رىسالىسى"، "ئەررەددۇ ئەلەلقەدرىيە"، "تەپسىر غەرىيبۇل قۇرئان" ۋە "ئەننۇجۇم قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان، ھىجرىيەنىڭ 179 ـ يىلى (مىلادىيە 795 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ماۋەردى ـــ ɃáøşÀţ (ھىجرىيە 364 ـــ 450 مىلادىيە 974 ـــ 1058)

ماۋەردى: ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەبىيب ئەلماۋەردى، ئۆز زامانىدىكى ئەڭ داڭلىق قازى، نۇرغۇن پايدىلىق كىتابلارنىڭ مۇئەللىپى، بەسرىدە تۇغۇلغان بولۇپ، كېيىن باغدادقا كۆچكەن، كۆپلىگەن جايلاردا قازىلىق قىلغان. كېيىن ئابباسىي خەلىفە ئەلقائىم بىئەمرىللەھ دەۋرىدە "ئەقزا ئەلقۇزا" يەنى باش قازىي قىلىپ تەيىنلەنگەن، خەلىپىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان، "ئەدەبۇددۇنيا ۋەددىين"، سىياسەت ۋە دۆلەت تۈزۈمىدە داڭق چىقارغان "ئەلئەھكامۇسسۇلتانىييە"، تەپسىردە تۆت تومدا بېسىلغان "ئەننۇكەت ۋەلئۇيۇن"، فىقھىدا 20 نەچچە تومدا بېسىلغان "ئەلھاۋىي"، "ئەلئىقنائۇ"، دۆلەت باشقۇرۇش ئىشلىرىدا "نەسىيھەتۇل مۇلۇك"، "تەسھىيلۇننەزار"، "قانۇنۇل ۋەزەرا"، يەنە "ئەلئەمسالۇ ۋەلھىكەم" قاتارلىق نۇرغۇنلىغان مۆتىۋەر كىتابلارنى يازغان. شافىئىي مەزھەب فىقھىدا ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەن مۇجتەھىد

www.munber.org

ئالىملارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ، دۆلەت تۈزۈمى، سوت ۋە قازىلارغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردە قاراشلىرى يۇقىرى قىممەتكە ئىگە.

مەرۋەزى ــ BàşÀţä

مۇھەممەد ئىبنى نەسر ئەلمەرۋەزى، فىقھىدا ۋە ھەدىستە يېتىشكەن ئىمام، ھىجرىيەنىڭ 294 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

مەسرۇق ــ ţÆDZ ǰä dbä ȧşÀÊŋ

مەسرۇق: مەسرۇق ئىبنى ئەلئەجدەئ ئىبنى مالىك ئەلھەمەدانى ئەلۋادىئى ئەلكۇفى، (ئەبۇئائىشە)، تابىئىي ۋە فەقىھ، ئەسلى يەمەنلىك بولۇپ مەدىنىگە ھەزرىتى ئەبۇبەكىر زامانىدا كەلگەن، كۇفە شەھىرىدە تۇرغان، پەتىۋاغا ئۇستىلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان. ھىجرىيەنىڭ 63 ـ يىلى (مىلادىيە 683 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئىمام مۇسلىم ــ ĻŸÊţä ÿÀŋÛ

مۇسلىم ئىبنى ئەلھەججاج ئىبنى مۇسلىم ئەل نىيشاپۇرى، ھەدىس ئىماملىرىدىن بىرى، مەشھۇر "سەھىھۇ مۇسلىم" قاتارلىق كىتابلارنىڭ مۇئەللىپى، ھىجرىيە 261 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

مۇھەممەد ئىبنى كەئب ــ ƱşÀÔöä ÆĒĬõ dbä ÆŧŢ

مۇھەممەد ئىبنى كەئب ئەلقۇرەزى، قۇرئان ئىلمىدە يېتىشكەن ئىشەنچلىك ئالىم، مەدىنىلىكلەر ئارىسىدا پەزىلەت ۋە تەقۋادارلىق بىلەن تونۇلغان، ھىجرىيە 108 ـ يىلى ياكى 120 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

مۇتەكەللىملەر ــ JZŧŸÒQţä

مەۋجۇدىيەتنىڭ ماھىيىتى، شۇنداقلا تەۋھىد، ئەقىدە مەسىلىلىرىدە ئىسلام كۆرسەتمىسىگە ئاساسلىنىپ ئىزدىنىدىغان، بەھس ـ مۇنازىرە قىلىشىدىغان ئالىملار.

مۇرتەد ــ ÆĬÀţä

ئىسلام دىنىدىن باشقا ئېتىقادقا يېنىپ كەتكەن كىشى.

مۇجاھىد ــ ƎDZ dbä ÆŁÀƒ (ھىجرىيە 21 ــ 104 مىلادىيە 642 ــ 722)

مۇجاھىد ئىبنى جەبر ئەلمەككى، (ئەبۇل ھەججاج)، تابىئىي، قارىلارنىڭ ۋە مۇپەسسىرلەرنىڭ چوڭى، ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ شاگىرتى، ئۇنىڭ: قۇرئاننى ئىبنى ئابباسقا 30 قېتىم ئوقۇپ ئالدىدىن ئۆتكۈزگەنلىكى، ھەر بىر ئايەتتە توختاپ ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىن نېمە ھەققىدە نازىل بولغان؟ قانداق بولغان دەپ سورىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان، كۆپ يۇرتلارنى كېزىپ ئاخىرى كۇفەگە جايلاشقان، ساھابىلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان. يەھۇد ۋە ناسارالاردىن كۆپ سوراپ مەلۇمات ئالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ تەپسىردە يىزىپ قالدۇرغان كىتابىغا مۇپەسسىرلەر دىققەت بىلەن قارىغان.

www.munber.org

مۇئاز ئىبنى جەبەل ـ ÖGDZ dbi ÆÀĬĥ

مۇئاز ئىبنى جەبەل ئىبنى ئەمرۇ ئىبنى ئەۋس ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى، (ئەبۇئابدۇررراھمان)، ساھابىلاردىن فىقھىدا تونۇلغان زات، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدا قۇرئاننى توپلىغان ئالتە قارىنىڭ بىرى، ياش ۋاقتىدىلا مۇسۇلمان بولغان، ئەقەبە بەيئىتىگە قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بەدر ۋە بارلىق جەڭلەرگە قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ھەققىدە: «ئۇ قىيامەت كۈنى ئالىملارنىڭ ئىمامى» دېگەن ۋە ئۇنى يەمەنگە قازى ۋە يېتەكچى قىلىپ ئەۋەتكەن ھەمدە مەكتۇبىدا: (مەن سىلەرگە ئائىلىمىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىنى ئەۋەتتىم) دېگەن، خەلىپە ئەبۇبەكرى دەۋرىدە مەدىنىگە قايتىپ كەلگەن ۋە شامغا غازاتقا بارغان، ئەبۇئۇبەيدە ئىبنۇلجەررراھ ۋابادا ۋاپات بولغاندا ئورنىغا قوماندان بولغان، 157 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھجرىيەنىڭ 18 ـ يىلى (مىلادىيە 639 ـ يىلى) ئىئوردانىيەدە ۋاپات بولغان.

مۇئاۋىيە ـ ĞIŞAĬĥ

مۇئاۋىيە: ئىبنى ئەبۇسۇفيان سەخر ئىبنى ھەرب ئىبنى ھۇمەييە ئىبنى ئابدۇششەمس ئىبنى ئابدۇمانات ئەلقۇرەشى ئەلئۇمەۋي تالانتلىق سىياسىيۇنلارنىڭ بىرى، ئۇ مەككە فەتھى بولغان كۈنى مۇسۇلمان بولغان بولۇپ ئۇنىڭ يېزىقچىلىق ۋە ھېساب بىلىمىدىن خەۋىرى بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ۋەھىي يازدىغان كاتىبلىرىدىن قىلغان، خەلىپە ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە پەلەستىننى فەتھى قىلىشقا ماڭدۇرۇلغان قوشۇنغا قۇماندان بولغان، خەلىپە ئۈمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرىپىدىن دەسلەپتە ئىئوردانىيەگە كېيىن پۈتۈن شامغا ۋالىيلىققا تەينىلەنگەن. ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن كېيىن خەلىپە ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب ئۇنى ۋالىيلىقتىن قالدۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ قوزغىلاڭ كۆتەرگەن. نەتىجىدە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن قاتتىق ئۇرۇشقان، ئەلى خاۋارىجلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپىلىككە بەيئەت قىلىنغان بولسىمۇ خەلىپىلىكنى مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۆتۈنۈپ بېرىش ئارقىلىق قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئالغان. مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تارىخچىلارنىڭ نەزىرىدە ئۇلۇغ ئىسلام ئاچقۇچىلارنىڭ بىر سانىلىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئىسلام تارقاتقان زېمىنلىرى ئاتلانتىك ئوكيانىغىچە كېڭەيگەن. شۇنداقلا، ئۇنىڭ مىسىردىكى قۇماندانى سۈدانىنى فەتھى قىلغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە گىرىتسىيەنىڭ كۆپلىگەن ئاراللىرى فەتھى قىلىنغان. قۇستانتىنىيە (ھازىرقى ئىستانبۇل) نى ھجرىيەنىڭ 48 ـ يىلى قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزدىن مۇھاسىرگە ئالغان. ئۇ دەمەشقنى تۇنجى قېتىم خىلافەت مەركىزى (پايتەخت) قىلغان، تۇنجى بولۇپ مۇھاپىزەتچى تۇرغۇزغان. ئۇز زامانىدا تىللا پۇل سوقتۇرغان. ھجرىيەنىڭ 60 ـ يىلى (مىلادىيە 680 ـ يىلى) دەمەشقتە ۋاپات بولغان.

مەكھۇل ـ ÒZHJÓĥ

مەكھۇل ئىبنى ئەبى مۇسلىم شەھراب ئىبنى شازىل ئەششامى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، تابىئىي ۋە كاتتا فەقىھ، زامانىدىكى شام ئەللامىسى، ھەدىسشۇناس، ئەسلى پارس بولۇپ كابۇلدا تۇغۇلغان، ئەسىرگە چۈشۈپ قۇل قىلىنغاندا، مىسىرلىق بىر ئايال خوجايىننىڭ قولىغا چۈشكەن ۋە ئازاد قىلىنىپ ئىلىم تەھسىل قىلىشقا يۈزلەنگەن، ھەدىس ئۆگىنىش ئۈچۈن باشتا ئىراق، مەدىنە قاتارلىق كۆپلىگەن يۇرتلارنى

www.munber.org

كەزگەن، كېيىن دەمەشقكە جايلىشىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان، ئىمام زۇھرى: زامانىدا ئۇنىڭدەك پەتىۋا بېرەلەيدىغان بىرسى يوق ئىدى دېگەن. ھىجرىيە 112 - يىلى (مىلادىيە 730 - يىلى) ۋاپات بولغان.

مۇجتەھىدلار — JSÉZ\ÖÎ

مۇجتەھىدلار: شەرئىي دەلىللەردىن پايدىلىنىپ ھۆكۈم چىقىرالايدىغان ئىجتىھاد سالاھىيىتى بار ئالىملار.

مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەلھەسەن — dbÊΣî db¤ Ù¥ʒ db¤ ÆtT

مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەلھەسەن ئىبنى بەشىر، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئەلھەكىيم ئەتتىرمىزى، مۇتەسەۋۋىپ تەتقىقاتچى ئالىم، "خەتمۇل ۋىلايە ۋە ئىلەلۇش شەرىيئە" دېگەن كىتابىنى يازغانلىقى ئۈچۈن ئاخىرقى ھاياتىدا تىرمىزى ئاھالىسى ئۇنى قوغلىۋەتكەن، كېيىن بەلخ شەھىرىگە كېلىپ ياشىغان، "ناۋادىر ئەلئۇسۇل في ئەھادىيس ئەررەسۇل"، "ئەلفۇرۇق"، "ئەررىيازە ۋە ئەدەبۇننەفس" قاتارلىق يېزىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى 50 دىن ئاشىدۇ. ھىجرىيە 285 - يىلى ياكى ئۇندىن كېيىن ۋاپات قىلغان دەپ قارالماقتا.

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق — àÀHuÈÎ db¤ ÆtT

مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ئىبنى يەسار ئەلمۇتتەلەبى ئەلمەدەنى، ئەرەبلەرنىڭ ئەڭ پىشقەدەم تارىخچىسى، ئۇنىڭ "ئەسسىيرە ئەننەبەۋىييە" دېگەن كىتابىنى ئىبنى ھىشام رەتلىگەن، يەنە "كىتابۇل خۇلەفەئ"، "كىتابۇل مەبدەئ" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان، قەدەرىيە مەزھىبىدە بولۇپ، ھەدىسشۇناس ئالىم، 119 - يىلى ئىسكەندەرىيە شەھىرىنى زىيارەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 151 - يىلى (مىلادىيە 768 - يىلى) ۋاپات بولغان.

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير — Kt¤ db\ ÆËĬÔ¶

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير ئىبنى ھاشىم ئىبنى ئابدۇ مانات ئەلقۇرەشى، ئابدۇددار جەمەتىدىن، قەيسەر ساھابە، ئىسلامنى دەسلەپ قوبۇل قىلغانلاردىن، مەككىدە مۇسۇلمان بولغان، ئىسلامنى يوشۇرغان بولسىمۇ ئائىلىسى بىلىپ قېلىپ ئۇنى باغلاپ سولاپ قويغان، سولاقتىن قېچىپ ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغانلار بىلەن بىللە ھىجرەت قىلغان، كېيىن مەككىگە قايتىپ كېلىپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، قولىدا كۆپلىگەن مەدىنىلىكلەر مۇسۇلمان بولغان، بەدر غازىتىغا قاتناشقان، ئۇھۇد غازىتىدا تۇغ كۆتۈرگەن ۋە شېھىت بولغان. جاھىلىيەت دەۋرىدە مەككىنىڭ ھوزۇر - ھالاۋەتكە چۆمگەن ۋە كېلىشكەن ياش يىگىت ئىدى، ئىسلام قەد كۆتۈرگەندىن كېيىن قاتتىق تۇرمۇش كەچۈرگەن، جانابى ئاللاھنىڭ «مۆمىنلەردىن ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىدە راستچىللىق بىلەن تۇرغانلار بار» دېگەن سۆزى مۇسئەب ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ھەققىدە نازىل بولغان دېيىلگەن. ھىجرىيەنىڭ 3 - يىلى (مىلادىيە 625 - يىلى) شېھىت بولغان.

مۇسا ئىبنى ئۇقبە — ĞĜÔʒ db¤ ?ÈZ¶

www.munber.org

مۇسا ئىبنى ئۇقبە ئىبنى ئەبى ئەيياش ئەلئەسەدى، (ئەبۇمۇھەممەد)، زۇبەير جەمەتىنىڭ خىزمەتچىسى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىنى ياخشى بىلىدىغان ھەدىسشۇناس ئالىم، (كىتابۇل مەغازى) نى يازغان. ھىجرىيەنىڭ 114 ـ يىلى (مىلادىيە 758 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

مۇغىيرە ئىبنى شۆئبە ـــ ǦǦĬÌ ɗǝ gK8ţǰ (ھىجرەتتىن بۇرۇن 20 ـــ 50 مىلادىيە 603 ـــ 670)

مۇغىيرە ئىبنى شۇئبە ئىبنى ئەبى ئامىر ئىبنى مەسئۇد ئەسسەقافىي، (ئەبۇ ئابدۇللاھ)، ئەرەبلەردىن چىققان سىياسەتچى رەھبەر ـ قوماندانلاردىن بىرى، ساھابە، "رەيى ئېلىنىدىغان مۇغىيرە" دەپ نام ئالغان. تائىفتا تۇغۇلغان، كېيىن مىسىر پادىشاھى مۇقاۋقىسنى بىر گۇرۇپ كىشىلەر بىلەن ئىسكەندەرىييەدە زىيارەت قىلىپ ھىجازغا قايتقان، ھىجرىيەنىڭ 5 ـ يىلى مۇسۇلمان بولغان، ھۇدەيبىيە سۈلھىسىگە يەمامە غازىتىغا ۋە شام فۇتۇھاتلىرىغا قاتناشقان. يەرمۇك جېڭىدە بىر كۆزىدىن ئايرىلغان، ئەلقادىسىييە، ناھاۋەند، ھەمەدان ۋە باشقا جەڭلەرگىمۇ قاتناشقان. ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب تەرىپىدىن بەسرىگە ۋالىي بولغان، بىر قانچە يۇرتلارنى پەتھى قىلغان. كېيىن كۇفەگە ۋالىي بولغان. ھەزرىتى ئوسمان تەرىپىدىن كۇفەگە ۋالىي تەيىنلىنىپ كېيىن قالدۇرۇۋېتىلگەن. ئۇ ھەزرىتى ئەلى بىلەن ھەزرىتى مۇئاۋىيە ئوتتۇرىسىدا يۈزبەرگەن پىتنىگە قاتناشمىغان. لېكىن ئۇ ئىككەيلەننىڭ ئوتتۇرىدىكى مەسىلىنى ھەل قىلىشقا تۈزۈلگەن ھۆكۈم قىلىش سورۇنىغا قاتناشقان. كېيىن ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن تاكى ۋاپاتىغا قەدەر كۇفەگە ۋالىي بولغان، ئەششەئبىي: «ئەرەبلەردىن: مۇئاۋىيە سالماقلىققا، ئەمرۇ ئىبنى ئەلئاس قىيىن مەسىلىلەرگە، مۇغىيرە دەرھال بىر تەرەپ قىلىشقا، زىياد ئىبنى ئەبىيھ چوڭ ـــ كىچىك ھەرقانداق مەسىلىگە قادىر تۆت سىياسەتچىدۇر» دېگەن. 136 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ئۇ تۇنجى بولۇپ بەسرە دىيۋانىنى تۇرغۇزغان ۋالىيدۇر، ھەمدە ئىسلامدىن كېيىن تۇنجى بولۇپ "ئەمىر" دەپ سالام قىلىنغان زاتتۇر.

مۇقاتىل ـــ ÕǩÅÕţǰ

مۇقاتىل ئىبنى سۇلايمان ئەلبەلخى، كاتتا مۇپەسسىر. ھىجرىيە 150 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

مۇنزىر ئىبنى ئەمرى ـــ ŞÀŧƷ ɗǝ ǿǾÅţǰ

مۇنزىر ئىبنى ئەمرى ئىبنى خۇنەيس ئەلئەنسارى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەيئەت قىلغان 12 ۋەكىلنىڭ بىرى، بەدرى غازىتىغا قاتناشقان، ھىجرىيە 4 ـ يىلى (مىلادىيە 625 ـ يىلى) بىئرى مەئۇنە ۋەقەسىدە شېھىت بولغان.

مۇھەممەد ئىبنى ئەلمۇنكەدىر ـــ ǿÆÒÅţǰ ɗǝ ÆŧŢ (ھىجرىيە 54 ـــ 130 مىلادىيە 674 ـــ 748)

مۇھەممەد ئىبنى ئەلمۇنكەدىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەلھۇدەير ئىبنى ئابدۇل ئۇززا ئەلقۇرەشى ئەلمەدەنى، كاتتا ئىبادەتگۇي تابىئىيلاردىن، ھەزرىتى ئائىشەنىڭ تاغىسى، بەزى ساھابىلارنى كۆرگەن ۋە ئۇلاردىن 200 گە يېقىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

مۇھەممەد ئىبنى ئەلمەرۋەزى ـــ BàŞÀţǰ ÀÔŋ ɗǝǰ ÆŧŢ

www.munber.org

مۇھەممەد ئىبنى نەسر ئەلمەرۋەزى، فىقھىدا ۋە ھەدىستە يېتىشكەن ئىمام، ھىجرىيە 294 - يىلى ۋاپات بولغان.

مەنسۇر ئىبنى ئەلمۇئتەمىر ـــ ÀŁǪĬŧį ďď ǿzÔĺŋ

مەنسۇر ئىبنى ئەلمۇئتەمىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئەسسەلەمى، (ئەبۇئىتاب)، ھەدىسشۇناس ئالىم، ھىجرىيە 132 - يىلى (مىلادىيە 750 - يىلى) ۋاپات بولغان.

مىقداد ئىبنى ئەلئەسۋەد ـــ åzèjį ďď ÁįÆÔŧį

مىقداد ئىبنى ئەلئەسۋەد، ئەلمىقداد ئىبنى ئەمرى (ئەبۇمەئبەد) ئەلكىندى، بېقىۋالغۇچىسىنىڭ نامى بىلەن ئىبنى ئەلئەسۋەد دەپ تونۇلغان، كېيىن ئىسلام كۆرسەتمىسى بىلەن ئەلمىقداد ئىبنى ئەمرى دەپ ئاتالغان، ساھابە، قەھرىمان باتۇرلارنىڭ بىرى، دەسلەپتە ئىسلامنى ئاشكارا ئېلان قىلغان يەتتە كىشىنىڭ بىرى، بىرىنچى بولۇپ ئات ئۈستىدە ئورۇش قىلغان مۇسۇلمان ھېسابلىنىدۇ، بەدر ۋە باشقا غازاتلارغا قاتناشقان، 48 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 33 - يىلى (مىلادىيە 653 - يىلى) ۋاپات بولغان.

مەيمۇنە بىنت ھارىس ـــ ǫǿÀĹΣį ĎĶŋ ĞųzƾĒŋ

مەيمۇنە بىنت ھارىس ئىبنى ھەزەن ئەلھىلالىيىە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئالغان ئاخىرقى ئايال ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئەڭ ئاخىرى ۋاپات بولغان ئايالى. ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى "بەررە" بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى مەيمۇنە دەپ ئۆزگەرتكەن. ھىجرەتتىن بۇرۇن مەككىدىكى چاغدىلا بەيئەت قىلغان بولۇپ ئەسلىدە ئەبى رەھىم ئىبنى ئابدۇل ئۇززا ئامىرىينىڭ ئايالى ئىدى. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ھىجرىيەنىڭ 7 - يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئەمرىگە ئالغان. ئۇ 80 يىل ياشىغان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن 76 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 51 - يىلى (مىلادىيە 671 - يىلى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن تۇي قىلغان مەككىگە يېقىن سەرەف دېگەن جايدا ۋاپات بولغان ۋە شۇ جايغا دەفنە قىلىنغان. پەزىلەتلىكى ۋە سالىھلىقى بىلەن تونۇلغان.

مەيمۇن ئىبنى مەھران ـــ JåÀŽŋ ďď JzƾĒŋ (ھىجرىيە 37 ـ 117 مىلادىيە 657 ـ 735)

مەيمۇن ئىبنى مەھران ئەررىقى ئەلجەزەرى، (ئەبۇئەييۇب)، فەقىھ ۋە قازى، تەقۋادار تابىئىيلاردىن، ئۇ ئەسلى بىر ئايالنىڭ قولى بولۇپ كېيىن ئازاد قىلىنغان ۋە كۆفىدە چوڭ بولغان، كېيىن رىققا شەھرىگە جايلاشقان ۋە ئۇ يەرنىڭ كاتتا ئالىمى بولغان، خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز تەرىپىدىن رىققىگە قازىلىققا تەينىلەنگەن، قىبرىسقا يۈرۈش قىلغان قوشۇننىڭ ئالدى سېپىدە دېڭىزدىن ئۆتكەن، ھەدىس رىۋايەتىدە ئىشەنچلىك ۋە ئىبادەتگۈي ئىدى، خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ بالىلىرىغا مۇئەللىم بولغان.

مەئقەل ئىبنى يەسار ـــ ǿÅÊΛ ďď ÔÓĬŋ

www.munber.org

مەئقەل ئىبنى يەسار ئىبنى ئابدۇللاھ مۇزەنىي، ساھابە، ھۇدەيبىيە سۇلھىسىدىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان، رىزۋان بەيئىتىگە قاتناشقان، بەسرىگە جايلىشىپ شۇ يەردە ھجرىيەنىڭ 65 - يىلى (مىلادىيە 685 - يىلى) ۋاپات بولغان.

مەرۋان ــ JÌŞÀÑ (ھجرىيە 2 ــ 65 مىلادىيە 623 ــ 685)

مەرۋان ئىبنى ئەلھەكەم ئىبنى ئەبىل ئاس ئىبنى ئۇمەييە ئەلقۇرەشى، (ئەبۇئابدۇلمەلىك)، ئۇمەۋىي خەلىپىلەرنىڭ بىرى، مەككىدە تۇغۇلۇپ تائىفتا چوڭ بولغان، كېيىن مەدىنىگە جايلاشقان، كىچىك ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەن، خەلىپە ئۇسمان ئىبنى ئاففان ئۇنى ئۆزىگە كاتىب قىلغان، خەلىپە مۇئاۋىيە تەرىپىدىن مەدىنىگە ۋالى قىلىنىپ تەينىلەنگەن، كېيىن خەلىپە بولۇپ 9 ئاي 18 كۈن ھۆكۈم سۈرگەن، بىرىنچى بولۇپ شامدا تىللا سوقتۇرغان خەلىپە ھېسابلىنىدۇ، شامدا ۋابادا ئۆلگەن، بەزى بىر رىۋايەتلەردە ئايالى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن دەپمۇ قارىلىدۇ.

مۇسەيلەمە ــ ÃìØÒìì ĞŁŸ¥Ê¶

مۇسەيلەمە ئىبنى سۇمامە ئىبنى كەبىير ئىبنى ھەبىيب ئەلھەنەفى ئەلۇائىلى، (ئەبۇسۇمامە)، مۇسەيلەمە ئەلكاززاب دەپ تونۇلغان، يامامە دېگەن جايدىكى يەنى ھەنەفە جەمەتىدىن پەيغەمبەرلىك داۋاسى قىلىپ چىققان كاززاب، ھجرىيە 9 - يىلى (ئۆمەكلەر يىلى) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا قەۋمى بىللە ئۆمەك بولۇپ كەلگەن، تەرەددۇتتە مۇسۇلمان بولغان، يۇرتىغا قايتىپلا مۇرتەد بولۇپ پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا زىممىنى تەڭ بۆلۈشەيلى دەپ مەكتۇب يازغان، گەپدانلىق قىلىپ قۇرئاننى دوراپ باققان، ھاراق بىلەن زىنانى ھالال دېگەن، نامازنى توسقان، ھجرىيەنىڭ 12 - يىلى (مىلادىيە 633 - يىلى) خەلىپە ئەبۇبەكرى مۇرتەدلەرگە قارشى ئەۋەتكەن خالىد ئىبنى ۋەلىيد قوماندانلىقىدىكى قوشۇننىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلگەن.

مۇبەررىد ــ ÁƎţ (ھجرىيە 210 ــ 286 مىلادىيە 826 ــ 899)

ئەلمۇبەررىد، ئەلمۇبەررەدمۇ دېيىلگەن: مۇھەممەد ئىبنى يەزىيد ئىبنى ئابدۇل ئەكبەر ئەلبەسرى، (ئەبۇل ئاببىاس)، ئۆز زامانىدىكى ئەرەب تىلى گراممماتىكىسى ئەللامىسى، پاساھىتى ۋە سۆزمەنلىكى بىلەن تونۇلغان، بەسرىدە تۇغۇلۇپ بەغدادتا ۋاپات بولغان، "ئەلكامىل"، "ئەررەۋزا"، "ئەلمۇقتەزاب"، "شەرھى لامىييەتۇل ئەرەب"، "ئىئرابۇل قۇرئان" ۋە "نەسەبۇ ئەدنان ۋە قەھتان" قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

مۇھەممەد ئىبنى ئەلھەنەفىييە ــ ĞŒÁÀŠ¿ ðè ÆŁŢ (ھجرىيە 21 ــ 81 مىلادىيە 642 ــ 700)

مۇھەممەد ئىبنى ئەلھەنەفىييە: مۇھەممەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب ئەلھاشىمى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇل قاسىم)، ئانىسى خەۋلە بىنتى جەئفەر ئەلھەنەفىييە بەنى ھەنەفە جەمەتىدىن بولغاچقا ئانىسىغا مەنسۇپ قىلىنغان، ھەزرىتى ھەسەن ۋە ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار بىلەن ئانا بىلەك بىر تۇغقان، ئۇ: "ھەسەن بىلەن ھۇسەين مەندىن ئەۋزەلرەك، لېكىن مەن ئۇلاردىن بىلىملىكرەك" دەيتتى، دەسلەپكى ئىسلام دەۋرىدە تونۇلغان قەھرىمانلارنىڭ بىرى بولۇپ، بىلىمى، تەقۋادارلىقى ۋە تىنچلىق سۆيەرلىكى بىلەن تونۇلغان، شۇڭا بىرتۇغقانلىرى ھەزرىتى ھەسەن ۋە ھۇسەيندىن كېيىن خەلىپىلىك تالاشمىغان، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ ۋاپات بولغان.

www.munber.org

مەئمەر ـ Àtĭĥ (ھىجرىيە 95 ــ 153 مىلادىيە 713 ــ 770).

مەئمەر ئىبنى راشد ئىبنى ئەبى ئەمرۇ ئەلئەزدى، (ئەبۇئۇرۋە)، ئىمام زۆھرىينىڭ شاگىرتى، ئاتاقلىق مۇھەددىس ۋە فەقىھ، بەسرىدە تۇغۇلۇپ ئۆسۈپ نام چىقارغان، كېيىن يەمەنگە جايلاشقان، (ئەلجامىئ) نى يازغان.

مۇئتەزىلە ــ ĞĭÂQĬĥţĭ

مۇئتەزىلە: ھىجرىيە بىرىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ئوتتۇرىغا چىققان ئىسلامىي ئېقىم بولۇپ، قۇرغۇچىسى ۋاسىل ئىبنى ئەتا ئۇستازى ھەسەن ئەلبەسرى بىلەن چوڭ گۇناھ قىلغان ئادەمنىڭ ھۆكمى ھەققىدە باشقىچە قاراشتا بولۇپ دەرس سورۇنىنى ئايرىپ پىكرىنى تارقىتىشقا باشلىغاندا ئۇنىڭ سورۇنىغا قاتناشقانلار ئەلمۇئتەزىلە (يەنى ئايرىلىپ چىققۇچىلار) دەپ ئاتالغان، بۇ ئېقىم پىكىر ئەركىنلىكى، ئەقىلنىڭ شەننى كۆتۈرۈش ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىگە، بۇ ئېقىمنىڭ ئىككى تارمىقى بولۇپ بىرى بەسرە شەھىرىدە يەنە بىرى بەغدادتا. مۇئتەزىلىلەرنىڭ بەش ئاساسىي پرىنسىپى بار:

1 ـ ئادالەت يەنى ئاللاھ ئادىلدۇر، پۈتۈن ئىشلاردا بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەيدۇ.
2 ـ تەۋھىد، يەنى ئاللاھنىڭ زاتىدا تەئەددۇد ياكى زاتىدىن باشقا ئارتۇق سۈپەتلەر يوق.
3 ـ چوڭ گۇناھ قىلغۇچى يا جەننەتتە يا دوزاختا ئەمەس، بەلكى ئىككى مەنزىل ئارىلىقىدا.
4 ـ ئاللاھ تائالا ۋەدە قىلغان جازا ۋە ساۋابنى بېرىشى كېرەك.
5 ـ ئەمر ـ مەرۇپ نەھيى ـ مۇنكەر، يەنى ھەربىر مۇسۇلمان يامانلىقتىن توسۇپ ياخشىلىققا بۇيرۇشى كېرەك. مۇئتەزىلە ئېقىمى يۇقىرىقى قاراشلىرى بىلەن پائال مۇنازىرە ۋە تەشۋىق قىلىپ نۇرغۇن بۇزۇق ئېقىملارغا ئەجەللىك زەربە بەرگەن. مۇئتەزىلە قاراشلىرى ھەققىدە قازى ئابدۇلجاببارنىڭ "ئەلكىتاب ئەلمۇغنى" دېگەن ئەسىرى تولۇق مەلۇمات بېرىدۇ.

مىكائىل ــ ÖţəÀÖţŋ

مىكائىل يۇقىرى مەرتىۋىلىك پەرىشتىلەرنىڭ بىرى، ئۇ زېمىننىڭ، ئۆسۈملۈكنىڭ ۋە ھايۋانلارنىڭ ھاياتىغا مۇئەككەل.

مۇئەييد بىللاھ ئەھمەد ئىبنى ئەلھۇسەين ــ kÊZĭ ďăĭ Éţĺ !Àă ÉłÚţĭ

ئەلمۇئەييد بىللاھ ئەھمەد ئىبنى ئەلھۇسەين ئىبنى ھارۇن، ئەھلى بەيتكە مەنسۇپ، زەيدىييە مەزھىبى ئالىملىرىدىن. ھىجرىيەنىڭ 411 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ن

نابىغە ــ ĞəăÀŴĭĭ

نابىغە: زىياد ئىبنى مۇئاۋىيە ئىبنى زاباب ئەلغەتفانى ئەززىبيانى، (ئەبۇئۇمامە)، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بىرىنچى دەرىجىلىك شائىرلاردىن، ئۇكاز بازىرىدا ئۇنىڭغا مەخسۇس قىزىل تېرىدىن چېدىر

www.munber.org

تىكلىپ شائىرلار ئۇنىڭغا شېئىرلىرىنى مۇھاكىمە قىلدۇرغۇزاتتى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئابرۇيلۇق ئېسىل كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى، شېئىرلىرى بىر توپلۇمدا نەشىر قىلىنغان، شېئىرلىرى تەكەللۇپسىز تەبىئىي كەلگەن. ھىجرەتتىن 18 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 604 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئىمام نەۋەۋىي ــ Bşzïïä ÿÄıÿ

يەھيا ئىبنى شەرەف، لەقىمى: شەيخۇل ئىسلام ۋە مۇھىددىن، كاتتا مۇھەددىس ۋە فەقىھ، سەھھۇ مۇسلىمنى شەرھىلىگەن. ھىجرىيەنىڭ 676 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

نەخەئى ــ UĦÁMïä ĻĥĿåÀäÏ (ھىجرىيە 46 ــ 96 مىلادىيە 666 ــ 815)

نەخەئى: ئىبراھىم ئىبنى يەزىد ئىبنى قايس ئەننەخەئى، (ئەبۇئىمران)، كاتتا تابىئىي، ئىبادەتگۇي مۇجتەھىد فەقىھ ۋە مۇھەددىس، زالىم ھەججاجدىن قېچىپ يوشۇرۇنغان ھالەتتە ۋاپات بولغان.

نەردەشىر

ئەسلى پارسچە سۆز بولۇپ "شىر" دېگەن قوشۇمچە يەنە "شىرە ۋە تاتلىق" دېگەن مەنىدە.

نەسەئى ــ UøÌÊÁïä (ھىجرىيە 215 ــ 303 مىلادىيە 830 ــ 915)

ئەھمەد ئىبنى ئەلى ئىبنى شۇئەيب ئىبنى ئەلى ئەننەسائىي، (ئەبۇ ئابدۇررراھمان) مەشھۇر سۈنەن كىتابىنىڭ مۇئەللىپى، ئۇ يەنە ھەدىسشۇناس، قازى، شەيخۇل ئىسلام، ئۇنىڭ تېگى خۇراساندىكى نەسا دېگەن جايدىن، جاھان كېزىپ ئاخىرى مىسىرغا يەرلەشكەن. ئۇ يەردىكى ئالىملار ئۇنى چەتكە قاقىقان، شۇنىڭ بىلەن پەلەستىندىكى رەملە شەھىرىگە چىقىپ كەتكەن. ئۇ يەردىكى كىشىلەر ئۇنىڭدىن ھەزرىتى مۇئاۋىيەنىڭ پەزىلەتلىرى ھەققىدە سورىغاندا ئۇ جاۋاب بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى مەسچىتتىلا ئۇرغان، شۇنىڭ بىلەن ئاغرىپ قېلىپ ئۆلۈپ كەتكەن. بەيتۇل مۇقددەستە دەپنە قىلىنغان. ھەدىستە: "ئەسسۇنەن ئەلكۇبرا"، "ئەلمۇجتەبە"، ھەدىس راۋىيلىرى ھەققىدە "ئەززۇئەفائۇ ۋەلمۇتىرۇكون"، يەنە "خاسائىسۇ ئەلى"، "مۇسنەدۇ ئەلى" ۋە "مۇسنەدۇ مالىك" قاتارلىق بىرقانچە ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

نوئمان ئىبنى بەشىر ــ KÎä dòä jÀ±ÌÁïä (ھىجرىيە 2 ــ 65 مىلادىيە 623 ــ 684)

ئەننوئمان ئىبنى بەشىر ئىبنى سەئد ئىبنى سەئلەبە ئەلخازرەجي ئەلئەنسارىي، (ئەبۇ ئابدۇللاھ)، ئەمىر، خەتىيب، شائىر، ساھابىلارنىڭ كاتتىلىرىدىن. ئۇ 124 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، سىففىين جېڭىگە ھەزرىتى مۇئاۋىيە بىلەن بىللە قاتناشقان، دىمەشىققە قازى بولغان. ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن باشتا يەمەنگە كېيىن كۇفەگە ئاندىن كېيىن ھىمسقا ۋالىي بولغان، كېيىنچە نوئمان رەزىيەللاھۇ ئەھۇ ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەززۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەيئەت قىلغاندا ھىمس ئاھالىسى توپىلاڭ كۆتۈرگەچكە ھىمستىن قېچىپ چىققاندا ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇ ھىجرەتتىن كېيىن بىرىنچى بولۇپ ئەنسارىلار ئىچىدە تۇغۇلغان بۇۋاق ئىدى. پاساھەتلىك سۆزمەن خەتىيب بولۇپ ئۇنىڭ شېئىرلىرى بىر تۇم كىتاب قىلىنىپ نەشىر قىلىنغان.

ناسىخ ۋە مەنسۇخ ــ pzÊÁtjş ÑËÀïä

www.munber.org

ناسىخ ۋە مەنسۇخ "نەسخ قىلىش" دېگىنىمىز: بىر شەرئى ھۆكۈمنى كېيىن كەلگەن يەنە بىر شەرئىي ھۆكۈم بىلەن ئەمەلدىن قالدۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان كونا ھۆكۈم "مەنسۇخ" دەپ ئاتىلىدۇ. يېڭىدىن يولغا قويۇلغان ھۆكۈم "ناسىخ" دەپ ئاتىلىدۇ، شەرىئەتتە نەسخ قىلىشنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ھېكمەتلىرى بار، چۈنكى كىشىلەر جاھىلىيەتنىڭ قاراڭغۇلۇقىدىن ئىسلامىيەت تۈزۈمىگە يۆتكەلگەندە ئاخىرى بېكىتىلىدىغان تۈزۈمگە بىر قېتىمدىلا يۆتكەلسە كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى بۇنى قوبۇل قىلالمايتتى. شۇڭا ئاللاھ تائالا ئۇلارنى دەسلەپتىكى ئەھۋالىغا مۇناسىپراق بىر باسقۇچقا يۆتكەپ ئاندىن ئۇلار بۇنىڭغا تەييار بولغاندىن كېيىن باشقا ھۆكۈم بەلگىلىگەن. شۇڭا، بەندىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ۋە مەنپەئەتىنى كۆزلىگەنلىك جەھەتتىن ھۆكۈم بەزىدە يېڭىلىدىن قاتتىقراقىقا يۆتكەلسە، بەزىدە قاتتىقراقتىن يېڭىلىرەككە ئۆزگەرگەن، ئومۇمەن بىر ھۆكۈمنىڭ بىر ھۆكۈمگە ئۆزگەرتىلىشى ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلەرگە قىلغان رەھمىتى ۋە كەڭچىللىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. كۆپچىللىك ئالىملارنىڭ نەزىرىدە بىر ھۆكۈمنى يەنە بىر ھۆكۈم بىلەن ئەمەلدىن قالدۇرۇش "جائىز" بولۇپ بۇ ئەمەلىيەتتە قۇرئان ۋە ھەدىستە سادىر بولغان ئىشتۇر. مەسىلەن قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ تائالا سۈرە بەقەرەدە 240 - ئايەتتە ئىدى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالالارنى بىر يىل ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرىغان. كېيىن بۇ ھۆكۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ سۈرە بەقەرە 234 - ئايەتتە تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشقا بۇيرۇغان، يەنى كېيىنكى ئايەت ئىلگىرىكى ئايەتنى مەنسۇخ قىلىۋەتكەن. ھەدىستىمۇ دەسلەپكى دەۋرلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەبرلەرنى زىيارەت قىلىشتىن توسقان، كېيىن مۇسۇلمانلارغا ئىسلام ئېتىقادى سىڭىپ قەبرلەرگە چوقۇنمايدىغان بولغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن سىلەرنى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشتىن توسقان ئىدىم، ئەمدى زىيارەت قىلىڭلار» دەپ رۇخسەت قىلغان ۋە زىيارەت قىلىشقا بۇيرىغان [سەھىھ مۇسلىم]. لېكىن بەزى ئالىملار مەنسۇخ قىلىش ۋەقەسى قۇرئاندا كەلمىگەن، ھەدىستە كەلگەن دەپمۇ قاراشقان.

نافئ ئىبنى ئابدۇررا ھىمان ـ Àtz dæ Бzη ƷzÀφ

نافئ ئىبنى ئابدۇررا ھىمان ئىبنى ئەبى نەئىيم ئەللەيسى، مەشھۇر يەتتە قارىنىڭ بىرى، كىشىلەرگە 70 نەچچە يىل قىرائەت ئۆگەتكەن، ھىجرىيەنىڭ 169 - يىلى (مىلادىيە 785 - يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

نەۋۋاس ئىبنى سەمئان ـ jÀĤ2 dæ âåzÁöå

ئەننەۋۋاس ئىبنى سەمئان، ساھابە.

نۇسەيرىيىيە ـ ĞÁKÔÁöå

ئاللاھ تائالا ھەزرىتى ئەلى ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادىنىڭ سۈرىتىدە كۆرۈنگەن دەپ قارايدىغان بۇزۇق ئەقىدىلىك بىر شىئە مەزھىبىنىڭ بىر تائىپىسى بولۇپ ئەگەشكۈچىلىرى ھازىر شامدا ياشايدۇ.

ھ

ھارىس ئىبنى ئابدۇللاھ ـ !å Æèʒ dæ QøÀΣå

ھارىس ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ۋەھب ئەننەمىرىي ئەددەۋسىي، ساھابە، شۇنداقلا رەيى ئېلىنىدىغان مۇشاۋىرلاردىن بىرى، ئۇ ھەزرىتى خالىد ئىبنى ئەلۋەلىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا مۇشاۋىر بولغان. ئۇنىڭ بىلەن بىللە يەرمۇك جېڭىگە قاتناشقان. كېيىن ھەزرىتى مۇئاۋىيە بىلەن سىففىيگە قاتناشقان، ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن قىسقىغىنە بىر مۇددەت بەسرىگە ۋالىي بولغان، ھىجرىيە 50 - يىلى (مىلادىيە 670 - يىلى) ھەزرىتى مۇئاۋىيە دەۋرىدە ۋاپات بولغان.

ھارۇت ــ ھارۇت

ھارۇت: سېھىر ئەۋج ئېلىپ كەتكەن زامانلاردا ئاللاھ تەرىپىدىن كىشىلەرگە سېھىردىن ساقلىنىش يولىنى ئۆگىتىشكە ئەۋەتىلگەن پەرىشتىنىڭ ئىسمى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ھارۇت كەلگەن. بۇ ئىككىسى پەرىشتە بولماي سالىھ بولغان كىشىلەردىن بولۇش ئېھتىمالىمۇ بار. سۈرە بەقەرە 102 - ئايەتتە بۇلارنىڭ ئەھۋالى بايان قىلىنغان.

ھافىز ئىبنى ئەساكىر ــ ابن عساكر (ھىجرىيە 499 ــ 571 مىلادىيە 1105 ــ 1176)

ھافىز ئىبنى ئەساكىر، ئەلى ئىبنى ئەلھۇسەين ئىبنى ھىبەتۇللاھ، (ئەبۇل قاسىم)، سىقاتۇددىين ئەلدەمەشقىي، ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس، سەييا‌ھ، تارىخشۇناس، شام دىيارىنىڭ ھەدىسشۇناس ئالىمى ئىدى، مەشھۇر "تارىخى دەمەشق ئەلكەبىير" نى، يەنە "ئەلئىشراف ئەلە مەئرىفەتۇل ئەتراف" قاتارلىق نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

ھاكىم ــ الحاكم (ھىجرىيە 321 ــ 405 مىلادىيە 933 ــ 1014)

ئەلھاكىم، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ھەمدۇيە ئىبنى نەئىيم ئەززابىي ئەلنىيشاپۇرى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئەلھاكىم دەپ تونۇلغان، كاتتا ھەدىسشۇناس، توغرا ھەدىسنى ئايرىشتا ئەڭ بىلىملىك ئالىم، نىيشاپۇرغا قازى بولغان، سامانىيلار دۆلىتىگە ئەلچى بولغان، ھەدىس ئىلمىدە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان، "تارىخى نىيشاپۇر"، "ئەلمۇستەدراك ئەلەسسەھىھەين"، "ئەلئىكلىيل"، "ئەلمەدخال" ۋە "مەئرىفەتۇ ئۇلۇمىل ھەدىس" قاتارلىق ئەسەرلىرى كەڭ تارقالغان.

ھەدىس قۇددۇسىي ــ الحديث القدسي

ھەدىس قۇددۇسىي: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام لەپزىنى ئۆزى قۇراشتۇرۇپ ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى دەپ ئاللاھ تائالاغا مەنسۇپ قىلىپ ئېيتقان سۆزى. بۇنىڭ مىسالى: ھەزرىتى ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلغىنى: «ئى بەندىلىرىم! مەن زۇلۇمنى ئۆزۈمگە ھارام قىلدىم، سىلەرگىمۇ ھارام قىلدىم، شۇڭا بىربىرىڭلارغا زۇلۇم قىلىشماڭلار» دېگەن ھەدىستۇر. دېمەك ھەدىس قۇدۇسىينىڭ لەۋزى قۇرئانغا ئوخشاش مۆجىزە خاراكتېرلىك ئەمەس، يەنى ئۇنىڭ لەۋزىنى ئاللاھ تائالا جىبرىئىل ئارقىلىق پەيغەمبىرىگە ۋەھيي قىلغان بولماستىن پەقەت مەزمۇنىنى بۇاستە بىلدۈرگەن.

ھەجەر ئىبنى ئەدىي ــ ابن الحجر

www.munber.org

ھەجەر ئىبنى ئەدىي ئىبنى ئەلجىبللە ئەلكىندى، قەھرىمان ساھابە، ئەلقادىسىييە ئۇرۇشىغا قاتناشقان، ئۇمەۋىيلەر دۆلىتىگە قارشى ھەربىكەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ھەزرىتى مۇئاۋىيە تەرىپىدىن ھىجرىيەنىڭ 51 - يىلى (مىلادىيە 671 - يىلى) ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان.

ھەجەر ـــ ÀDzǴ

جاي ئىسمى بولۇپ، ھازىرقى كۇۋەيتنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە توغرا كېلىدۇ.

ھەججاج ـــ ǳÀDzΣǻ (ھىجرىيە 40 ـ 95 مىلادىيە 660 ـ 714)

ھەججاج ئىبنى يۈسۈف ئىبنى ئەلھەكەم ئەسسەقافى، (ئەبۇمۇھەممەد)، قانخور پاساھەتلىك قوماندانلارنىڭ بىرى، تائىفتا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، كېيىن شامغا بېرىپ ساقچى بولغان، كېيىن خەلىپە ئابدۇلمەلىك تەرىپىدىن قوشۇنغا ھەربىي قوماندان قىلىپ تەيىنلەنگەن، ھجازغا قوشۇن تارتىپ بېرىپ ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەززۇبەيرنى ئۆلتۈرگەن، خەلىپە ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋان تەرىپىدىن مەككە، مەدىنە ۋە تائىفقا ۋالىي بولغان، كېيىن توپىلاڭ بىلەن قاياناپ تۇرغان ئىراقنىمۇ ئۆنىڭ قولىغا تاپشۇرغان، ئۇ توققۇز ئادەم بىلەن تۆگىگە مىنىپ ئىراققا بېرىپ توپىلاڭنى بېسىقتۇرۇپ ئىراققا 20 يىل ئەمىر بولغان، كۆفە ۋە بەسرە ئاربىلىقىدىكى ۋاسىت شەھرىنى بىنا قىلغان، بىرىنچى بولۇپ (لائىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ) دەپ يېزىلغان تەڭگە سوقتۇرغان، فاساھەتى ۋە مەردلىكى بىلەن تونۇلغان، قىلغان ياخشىلىقى ۋە يامانلىقىمۇ كۆپ، ۋاسىت شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

ھەكەم ئىبنى ئۇتەيبە ـــ ǳǴǾǼǷ ǱǾǾΣǻ

ئەلھەكەم ئىبنى ئۇتەيبە ئەلكىندى، (ئەبۇمۇھەممەد)، كۆفەدىكى كاتتا ئالىملارنىڭ بىرى، ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 115 - يىلى ۋاپات قىلغان.

ھەسەنبەسرى ـــ ǳBÀÔǾǻǻ ǱÊΣǻ (ھىجرىيە 21 ـــ 110 مىلادىيە 642 ـــ 728)

ئەلھەسەن ئىبنى ئەبۇل ھەسەن يەسار ئەلبەسرى، (ئەبۇسەئىيد)، ھەزرىتى زەيد ئىبنى سابىتنىڭ خىزمەتچىسى، تابىئىي، زامانىدىكى ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئالىمى، ئىلىم ۋە جىھادنى بىللە ئېلىپ بارغان كاتتا قەھرىمان ئالىملارنىڭ بىرى، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ ھەزرىتى ئەلىنىڭ پەرۋىشىدە چوڭ بولغان، ھەزرىتى مۇئاۋىيە زامانىدا خوراسان ۋالىيسىغا كاتىب بولغان، كېيىن بەسرىگە جايلاشقان، ئۇ سۈرلۈك ئالىملاردىن بولۇپ ھەقنى سۆزلەشتە ھېچكىمدىن قورقمىغان، ۋالىيلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسۇپ نەسىھەت قىلغان، ئۇ پاساھەت ۋە ھېكمەتتە تونۇلغان زات ئىدى، مۇئتەزىلەنىڭ بېشى ۋاسىل ئىبنى ئەتا ئۇنىڭ شاگىرتى ئىدى، ھېكمەتلىك سۆزلىرى ۋە ۋەز- نەسىھەتلىرى كەڭ تارقالغان. "فەزائىلۇ مەككە" دېگەن ئەسەرنى قالدۇرغان.

ھەسەن ئىبنى سالىھ ـــ ǳÀÒ ǱǾ ǱÊΣǻ (ھىجرىيە 100 ـــ 168 مىلادىيە 718 ـــ 785)

ھەسەن ئىبنى سالىھ ئىبنى ھەي ئەلھەمەدانى ئەسسەۋرى ئەلكۇفى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، زەيدىييە مەزھىبىنىڭ كاتتىلىرىدىن بىرى، مۇجتەھىد فەقىھ ئىدى، ئىشەنچلىك ھەدىس ئالىملىرىنىڭ بىرى، تەقۋادار

www.munber.org

زاتلاردىن. خەلىپىگە قارشى چىققانلىقى ئۈچۈن كۆفەدە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتكەن، ''ئەتتەۋھىيد''، ''ئىمامەتۇ ۋەلەدى ئەلى مىن فاتىمە''، يەنە فىقھىدا ''ئەلجامىئ'' قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان.

ھەفس ــ ÒÀǵ (ھىجرىيە 90 ــ 180 مىلادىيە 709 ــ 796)

ھەفس ئىبنى سۇلايمان ئىبنى ئەلمۇغىيرە ئەلئەسەدى، (ئەبۇئەمرۇ)، قىرائەت ئىلمىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى، قىرائىتى مەشھۇر، ئاتاقلىق قارى ئاسىمنىڭ ئايالىنىڭ ئوغلى بولۇپ ئۇنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولغان، ئۇنىڭدىن قىرائەت ئۆگەنگەن، ھازىرغا قەدەر پۈتۈن مەشرىقتىكى مۇسۇلمانلار ھەفسنىڭ ئاسىمدىن ئۆگەنگەن قىرائىتى بويىچە قۇرئان ئوقۇيدۇ.

ھىشام ئىبنى ئامماز ــ ÞÁÎŁ ðÁŁƷ dbż ÿÁÎŁ (ھىجرىيە 153 ــ 245 مىلادىيە 770 ــ 859)

ھىشام ئىبنى ئاممار ئىبنى نۇسەير ئەسسەلەمى، (ئەبۇل ۋەلىيد)، قازى، مەشھۇر قارىيلارنىڭ بىرى، دەمەشقنىڭ ھەدىسشۇناس ئالىمى، ''فازائىل ئەلقۇرئان'' نى يازغان.

ھىشام ئىبنى ئۇرۋە ــ gşÀƷ dbż ÿÁÎŁ (ھىجرىيە 61 ــ 146 مىلادىيە 680 ــ 763)

ھىشام ئىبنى ئۇرۋە ئىبنى ئەززۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام ئەلقۇرەشى، (ئەبۇل مۇنزىر)، تابىئىي، مەدىنىنىڭ كاتتا ھەدىسشۇناس فەقىھلىرىنىڭ بىرى، 400 گە يېقىن ھەدىس رىۋايەت قىلغان، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ باغدادتا ۋاپات بولغان.

ھىند ــ JÁ£Áè ŸÎ ĞDZşà ÆÁŁ

ھىند: ئۇتبە ئىبنى رەبىيئە قىزى، مەشھۇر ساھابە، ئۇمەۋىي خەلىپە ھەزرىتى مۇئاۋىيەنىڭ ئانىسى، ھەزرىتى ئەبۇسۇفيانىنىڭ ئايالى، كەسكىنلىكى ۋە پاساھىتى بىلەن تونۇلغان، مۇسۇلمان بولۇشتىن ئىلگىرى بەدر غازىتىدا ئۇلتۇرۇلگەن قۇرەيش مۇشرىكلىرىغا مەرسىييە ئوقىغان، ئۇھۇد غازىتىدا مۇشرىكلارنى مۇسۇلمانلارغا قۇتراتقان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆلۈكلىرىنىڭ جەسەتلىرىنى پارچىلاپ بۇرۇن ۋە قۇلاقلىرىنى كەسكەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىنى فەتھى قىلغاندا كەئبىنىڭ پەردىسى ئاستىغا كىرىۋالغان بولسىمۇ ئۇلتۇرۇشكە بۇيرۇق قىلغانلارنىڭ بىرى بولۇپ بىرقانچە ئايال بىلەن بىللە كېلىپ مۇسۇلمان بولۇپ بەيئەت قىلغان، بىر كۈنى ئوغلى مۇئاۋىيە بىلەن كېتىۋاتقاندا كىشىلەر: بۇ بالا ياشاپ قالسا مىللىتىگە ھۆكۈم سۈرىدۇ دېيىشكەندە ھىند: مىللىتىدىن باشقىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلمىسا ئانىسى ئۇنىڭدىن رازى ئەمەس دېگەن. خەلىپە ئۇمەر زامانىدا تىجارەت قىلغان، يەرمۇك جېڭىگە قاتنىشىپ مۇسۇلمانلارنى رىمغا قارشى ئۇرۇشقا تەشۋىق قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 14 ـ يىلى (مىلادىيە 635 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ھىشام ئىبنى مۇغىيرە ــ gK8ţi dbż ÿÁÎŁ

ھىشام ئىبنى مۇغىيرە ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇمەر ئەلمەخزۇمي، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب كاتتىلىرىدىن بىرى. مەككىلىك، قۇرەيش، كەنانە ۋە ئۇلارغا ئىتتىپاقداش قەبىلىلەر: كەئبىنىڭ بىنا قىلىنىشى، فىل ۋەقەسى ۋە ھىشامنىڭ ئۆلۈمى قاتارلىق مۇنداق ئۇچ ۋەقەلىككە ئاساسلىنىپ تارىخ

www.munber.org

قالدۇراتتى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋەتىلىشىگە يېقىن چاغلارغىچە ياشىغان، ئەلفىجار ئۇرۇشىغا قاتناشقان، ئۇنىڭ ئايالى زىبائە بىنتى ئامىر ئىسلام كەلگەن دەۋرىگىچە قەدەر ياشىغان، يېشى بەك چوڭ بولمىغان بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەتتا ئۇنى ئالماقچىمۇ بولغان ئىدى، ھىشامنىڭ ئوغلى ئەلھارىس ئىبنى ھىشام ساھابىلەردىن ئىدى.

ھەمرائۇل ئەسەد ــ Æèjíà ðíÀþ

ھەمرائۇل ئەسەد، بىر جاينىڭ ئىسمى.

ھەمزە ــ gÂþ (ھىجرەتتىن بۇرۇن 54 ــ 3 مىلادىيە 556 ــ 625)

ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمەتتەلىب ئىبنى ھىشام، (ئەبۇ ئۇمارە)، قۇرەيش قەبىلىسىدىن بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسى، جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرلىرىدە قۇرەيشتىن چىققان مەشھۇر قەھرىمان پەھلىۋان ۋە كاتتا زات. ئۇ مەككىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. قۇرەيشلىكلەر ئىچىدە ئەڭ ئىززەتلىك، مەزلۇملارغا ياردەم بېرىدىغان، باشقىلارنى بوزەك قىلغانلارنىڭ ئەدىبىنى بېرىدىغان ھەققانىيەتچى ئىدى، ئىسلامىيەت تەشۋىقاتى تارقىغاندا سەل ئىككىلەنگەندەك قىلغان، كېيىن ئەبۇ جەھىلنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇرۇپ ئازار بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئەبۇ جەھىلنى پۈتۈن قۇرەيش كاتتىلىرىنىڭ ئالدىدا ئۇرۇپ ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىسلامنى قوبۇل قىلغانلىقىنى ئېلان قىلغان. شۇ كۈنى كىشىلەر: ئەمدى مۇھەممەدنىڭ ئىززىتى بولىدىغان بولدى، ھەمزە ئۇنى قوغدايدۇ، دېيىشكەن. مەككە مۇشرىكلىرىمۇ مۇسۇلمانلارغا قارىتا قىلىۋاتقان بەزى ئەزىيەتلىرىنى توختاتقان. ھەزرىتى ھەمزە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، بەدر قاتارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇنجى قىلىپ تۇتقۇزغان تۇغنى ھەمزىگە تۇتقۇزغان ئىدى. ھەزرىتى ھەمزە جەڭدە تۆگە قۇشى پېيىنى مەيدىسىگە بەلگە قىلىپ تاقىۋالاتتى، بەدر غازىتىدا قۇش قىلىچ ئىشلەتكەن ۋە مەككە مۇشرىكلىرىنىڭ راۋرۇس ئەدىبىنى بەرگەن. ئۇھۇد غازىتىدا شىھىت بولغان، مۇسۇلمانلار ئۇنى مەدىنىگە دەپنە قىلغان.

ھۇبەل ــ ÕGÈ

ھۇبەل: جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەڭ چوڭ بوت، قىزىل ھېقىقتا ئادەم سۈرىتىدە ياسالغان بولۇپ كەئبىنىڭ ئىچىدە ئىدى، ئۇنى دەسلەپتە تىكلىگەن كىشى خۇزەيمە ئىبنى مۇدرىكە ئىبنى ئىلياس ئىبنى مۇزەر.

ھۇزەيفە ئىبنى ئەلىيەمان ــ JÀÆþíí dbæ ĞÀMÓĞ

ھۇزەيفە ئىبنى ئەلىيەمان، ھۇزەيفە ئىبنى ھەسەل ئىبنى جابىر ئەلئەبىسى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، ئەلىيەمان دېگەن ئاتىسى ھەسەلنىڭ لەقىبى، ساھابە، قەيسەر ۋە قەھرىمان فاتىھلارنىڭ بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇناپىقلار ھەققىدىكى مەخپىيەتلىكىنى باشقا ھېچبىر ساھابىگە تاپشۇرمايلا ئۇنىڭغا تاپشۇرغان، شۇڭا ھەزرىتى ئۆمەر بىر ۋاللىي تەيىنلىمەكچى بولسا ياكى بىر كىشى ۋاپات قىلسا ھۇزەيفىدىن ئۇ كىشى ھەققىدە سورايتتى، ھەزرىتى ئۆمەر ئۇنى مەدائىنغا ۋالىيلىققا تەيىنلىگەن، ھىجرىيەنىڭ 22 ـ يىلى ناھاۋەندگە ھۇجۇم قىلغان، بىرقانچە شەھەرلەرنى فەتھى قىلغان، 225 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 36 ـ يىلى (مىلادىيە 656 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

www.munber.org

ھۇيەي ئىبنى ئەختاب ـــ ÆÛñÌ dz Ú¢g

ھۇيەي ئىبنى ئەختاب ئەننەزرى، يەھۇدىي، جاھىلىيەت دەۋرىدە تونۇلغان پەھلۋانلاردىن، ئىسلام كەلگەندە مۇسۇلمانلارغا ئازار بەرگەن، بەنى قۇرەيزە جېڭىدە مۇسۇلمانلارغا ئەسىرگە چۈشكەن ۋە ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېيىنچە ئازاد قىلىپ نىكاھىغا ئالغان سەفىييە خېنىمنىڭ ئاتىسى.

ئ

ئوسمان ئىبنى ئەففان ـــ ÚÀÃ dz ÚÀÄÌ

ئوسمان ئىبنى ئەففان ئىبنى ئەبىل ئاس ئىبنى ئۇمەييە ئەلقۇرەشى، ئەمىرىلمۇئمىنىين، زۇننۇرەين ،پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇچىنچى خەلىپىسى، ۋە رۇقەييە ۋە ئۇممۇكۇلسۇمدىن ئىبارەت ئىككى قىزىنى ئالغان كۆيئوغلى، جەننەت بىلەن خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، مەككىدە تۇغۇلغان، جاھىلىيەت دەۋرىدە كاتتا بايلارنىڭ بىرى ئىدى، ئىسلامدىن كېيىنمۇ كاتتا باي بولغان ۋە ئىسلام ئۇچۇن كوپ مال سەرپ قىلغان، ھىجرىيەنىڭ 23 ـ يىلى ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن خەلىپە بولغان، ئۇنىڭ دەۋرىدە ئەرمەنىستان، كافكاز، خوراسان ۋە ئافرىقىنىڭ بىرقانچە ئۆلكىلىرى قاتارلىق نۇرغون يۇرتلار فەتھى قىلىنغان، ھەزرىتى ئەبۇبەكىر دەۋرىدە قۇرئان توپلانغان بولسىمۇ كىشىلەرنىڭ قولىدا يېزىلغان قۇرئان پارچىلىرى قالغان ئىدى، خەلىپە ئوسمان ھەزرىتى ئەبۇبەكىر توپلىغان قۇرئاننى قالدۇرۇپ باشقا بارلىق پارچىلارنى كۆيدۇرۇپ تاشلىدى، مەككە ۋە مەدىنە مەسجىدىنى بىرىنچى بولۇپ كېڭەيتكەن خەلىپە، ھىيت خۇتبىسىنى ھىيت نامىزىدىن بۇرۇن ئوقۇتقان، جۇمە نامىزىغا بىرىنچى ئەزانىنى يەيدا قىلغان، ساقچى بېكىتكەن، سوت مەھكىمىسى تۇرغۇزغان، 146 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، خەلق ئۇنىڭ ئۆز تۇغقانلىرىنى مەنسەپلەرگە ئولتۇرغۇزغانلىقى ئۈچۇن ئۇنىڭدىن نارازى بولغان، كۇفە، بەسرە ۋە مىسىر قاتارلىق شەھەرلەردىن كەلگەن نامايىشچىلار ئۇنىڭدىن تۇغقانلىرىنى مەنسەبلەردىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلغان، ئۇ بۇ تەلەپنى رەت قىلغاچقا توپىلاڭچىلار ئۇنىڭ ئۆيىنى قورشىۋالغان ۋە خەلىپىلىكتىن ئىستىپا بېرىشنى تەلەپ قىلغان، ئۇ بۇنىمۇ رەت قىلغان، شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ ئۆيى 40 كۈن مۇھاسىرە قىلىنغان، بەزى توپىلاڭچىلار تامدىن ئارتىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قۇرئان ھىيت ئەتىگىنىدە ئۇنى قۇرئان ئوقۇۋاتقان ۋاقىتدا شېھىت قىلىۋەتكەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېنىغا دەپنە قىلىنغان. ھىجرەتتىن 47 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 577 ـ يىلى) تۇغۇلغان، ھىجرىيەنىڭ 35 ـ يىلى (مىلادىيە 656 ـ يىلى) شېھىت بولغان.

ئ

ئۇبەي ئىبنى كەئب ـــ ÆĔÕ dz Ÿĺ

ئۇبەي ئىبنى كەئب ئىبنى قايس ئىبنى ئۇبەيد ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى، (ئەبۇل مۇنزىر)، كاتتا ساھابە، ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن قەدىمىي كىتابلارنى تەتقىق قىلىدىغان يەھۇد ئالىملىرىدىن ئىدى، مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ۋەھىي يازىدىغان كاتىبلاردىن بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بەدرى، ئۇھۇد،

www.munber.org

خەندەك ۋە باشقا بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، قىرائەتتە ساھابىلارنىڭ ئەڭ ئۇستىسى، ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدا پەتىۋا بېرىشكە باشلىغان، ھەزرىتى ئوسمان زامانىدا قۇرئاننى توپلاشقا قاتناشقان، ھەدىس كىتابلىرىدا 164 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھەدىستە: «ئۈممىتىمنىڭ ئەڭ ئۇستا قارىسى ئۇبەي ئىبنى كەئب» دېيىلگەن، ھىجرىيەنىڭ 21 ـ يىلى (مىلادىيە 642 ـ يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ئۇبادە ئىبنى ئەسسامىت ــ ÇnÀÔüä ØæÀÁç

ئۇبادە ئىبنى ئەسسامىت ئەلئەنسارى ئەلخەزرەجى ئەلمەدەنى، (ئەبۇل ۋەلىيد)، ئەقەبە بەيئىتىگە قاتناشقان ۋەكىللەردىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدا قۇرئاننى توپلىغان ساھابىلارنىڭ بىرى، بەدرى غازىتىغا ۋە بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان كاتتا ساھابە، كېيىن مىسىرنى فەتھى قىلىشقا قاتناشقان، پەلەستىنىدە قازى بولغان، 181 ھەدىس رىۋايەت قىلغان . ھىجرىيە 34 ـ يىلى (مىلادىيە 654 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئۇبباد ئىبنى بىشر ــ ÀÎè ØæÁÀç (ھىجرەتتىن بۇرۇن 33 ــ 12 مىلادىيە 591 ــ 633)

ئۇببباد ئىبنى بىشر ئىبنى ۋەقش ئەشھەلي خازرەجي ئەنسارىي، باتۇر ساھابە، مەدىنىدە مۇسۇلمان بولغان، بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى قەبىلىلەرگە زاكات توپلاشقا ئەۋەتەتتى. ئۇنى يەنى تەبۇك چېگرا رايۇنىنى قوغداشقىمۇ تەيىنلىگەن. ئۇ يەمامە جېڭىدە شېھىت بولغان.

ئۇبەيدە ئەسسالمانى ــ ÒÀèÝÊüä gÆÇç

ئۇبەيدە ئەسسالمانى، ئۇبەيدە ئىبنى ئەمرۇ ئەسسالمانى ئەلمۇرادى، تابىئىي، مەككە فەتھى بولغاندا يەمەندە تۇرۇپ مۇسۇلمان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرمىگەن، خەلىپە ئۆمەر دەۋرىدە مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، كۆپلىگەن جەڭلەرگە قاتناشقان، بىلىم ئۆگىنىپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان، قازىلىقتا ئاتاقلىق شۇرەيھ قازى بىلەن تەڭ تۇرىدۇ. ھىجرىيەنىڭ 72 ـ يىلى (مىلادىيە 691 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئۇرۋە ــ KäÂüä ØæSÀç (ھىجرىيە 22 ــ 93 مىلادىيە 643 ـ 712)

ئۇرۋە: ئۇرۋە ئىبنى ئەززۇبەير ئىبنى ئەلئەۋۋام ئەلئەسەدى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، كاتتا تابىئىي، مەدىنىنىڭ يەتتە چوڭ فەقىھلىرىنىڭ بىرى، سىياسىي جەھەلگە ئارىلاشماي مىسىرغا كېتىپ ئۆيلىنىپ بىرقانچە يىل تۇرغاندىن كېيىن مەدىنىگە قايتىپ كەلگەن ۋە مەدىنىدە ۋاپات قىلغان.

ئۇزەير ــ ÀÂêç ÿÝÊüä

بەنى ئىسرائىلغا ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرى بولۇپ، يەھۇدىيلار ئۇنى ئاللاھنىڭ ئوغلى دەۋالغان.

ئۇززا ــ ?ÂÄüä

www.munber.org

قۇرەيش بۇتلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى، ئۇززانىڭ بۇتخانىسى مەككە بىلەن تائىفنىڭ ئوتتۇرىغا جايلاشقان بولۇپ، قۇربانلىق قىلىندىغان زىيارەتگاھ ئىدى، مەككە فەتھى قىلىنغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خالىد ئىبنى ۋەلىدكە بۇيرۇق قىلىپ ئۇنى چاقتۇرىۋەتكەن.

ئۇسامە ئىبنى زەيد ــ Éíà ðæ ĞµÊÈ (ھىجرەتتىن 7 ــ 54 مىلادىيە 615 ــ 674)

ئۇسامە ئىبنى زەيد ئىبنى ھارىسە، (ئەبۇ مۇھەممەد)، كاتتا ساھابە، مەككىدە تۇغۇلغان ئاتىسى زەيد دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلامنى قوبۇل قىلغانلاردىن بولغاچقا ئۇ ئىسلام تەربىيىسىدە چوڭ بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭغا نەۋرىسى ھەسەن بىلەن ھۇسەينگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان، 20 ياشقا كىرمەستىلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى قوماندان قىلغان ۋە ئۇرۇشتا زەپەر قازانغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپاتىدىن كېيىن "ۋادىلقۇرا" دېگەن جايغا بېرىپ تۇرغان. كېيىن دىمەشقكە بېرىپ ئاخىرى مەدىنىگە قايتقان، ھەدىس كىتابلىرىدا 128 ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئۇسەيد ئىبنى ئەلھۇزەير ــ KRΣí ðæ ÆÊÈ

ئۇسەيد ئىبنى ئەلھۇزەير ئىبنى سەماك ئىبنى ئۇتەيك ئەلئەۋسى، (ئەبۇيەھيا)، ساھابە، جاھىلىيەت ۋە ئىسلام دەۋرلىرىدىكى يۇزلۈك، دانىشمەن، ئىسىل زات، ئەۋس قەبىلىسىنىڭ كاتتىلىرىدىن بىرى، ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتىدە ئون ئىككى ۋەكىلىنىڭ بىرى، ئۇھۇد غازىتىدا يەتتە يىرىدىن يارىلانغان بولسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن تەۋرىمەي تۇرغان. ھىجرىيەنىڭ 20 ـ يىلى (مىلادىيە 641 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئۇقبە ئىبنى ئامىر ــ ÀµÎ ðæ ĞĞÐ

ئۇقبە ئىبنى ئامىر ئىبنى ئەبس ئىبنى مالىك جۇھەنىي، قوماندان ساھابە، ھەزرىتى مۇئاۋىيە بىلەن بىللە سىففىين جېڭىغا قاتناشقان، كېيىن ھەزرىتى ئەمرۇ ئىبنى ئاس بىلەن مىسىر فەتھىگە قاتناشقان، ھىجرىيەنىڭ 44 ـ يىلى مىسىرغا ۋالىي بولغان، 47 ـ يىلى دېڭىز فۇتۇھاتىغا قوماندانلىق قىلغان. قەيسەر، باتۇر، مەرگەن، قارى ھەم شائىر ساھابە ئىدى. ئۇ قۇرئاننى توپلىغان ساھابىلارنىڭ بىرى. ئۇ ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىپ توپلىغان قۇرئاننىڭ ئاخىرىدا: (بۇنى ئۇقبە ئىبنى ئامىر ئۆز قولى بىلەن يازدى) دەپ يېزىلغان. 55 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. قاھىرەدە قەبرىسىنىڭ يېنىدا ئوقبە ئىبنى ئامىر مەسچىتى بار.

ئۇممەۋىيلەر دۆلىتى ــ ĞíZŋSjí ĞíSÆíí

(ھىجرىيە 40 ــ 132) دەۋر سۈرگەن خەلىپىلىك.

ئۇممەيلەر ــ íĞŋjí

ئەرەبلەرنى كۆرسىتىدۇ، بۇ ساۋاتسىز دېگەن مەنىدە بولۇپ ئىسلامدىن ئىلگىرى ئۇلارنىڭ يا مۇقەددەس كىتابى ياكى ئىلىم ـ مەرپىتى بولمىغاچقا شۇنداق ئاتالغان ساماۋي كىتابى يوق باشقا مىللەتلەرمۇ ئۇممەيلەر قاتارىغا كىرىدۇ.

www.munber.org

ئۇكاشە ـــ Bƒ£è¡j¡ ¢Ô‡¡ ¢ª ĞÌÀÖ3

ئۇكاشە ئىبنى ئەلمىھسان ئىبنى ھەرسان ئەلئەسەدى، ساھابە، ھەربىي قوماندان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بارلىق غازاتلارغا قاتناشقان، ھىجرىيەنىڭ 12 ـ يىلى (مىلادىيە 633 ـ يىلى) رىددەت ئۇرۇشلىرىدا تۇلەيھە ئىبنى خۇۋەيلىد ئەلئەسەدىينىڭ قولىدا شېھىت بولغان.

ئۆ

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ـــ ÃÀÛ¶¡ ¢ª À±3

ئۆمەر ئىبنى ئەلخەتتاب ئىبنى نۇفەيل ئەلقۇرەشى ئەلئەدەۋى، (ئەبۇھەفس)، كاتتا ساھابە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككىنچى خەلىپىسى، بىرىنچى بولۇپ ئەمىرىلمۇئمىنىن دەپ ئاتالغان خەلىپە، جەننەت بىلەن خەۋەر بېرىلگەن ئون كىشىنىڭ بىرى، تالانتلىق، ھەققانىيەتچى، كەسكىن ۋە باتۇر زات، چوڭ فۇتۇھاتلار ئۇنىڭ زامانىدا بولغان، ئادالىتى ماقال ـ تەمسىلگە ئايلانغان، جاھىلىيەت دەۋرىدە قۇرەيشنىڭ قەھرىمان ئېسىلزادىرىلىرىدىن ئىدى، ئۇنىڭ قۇرەيشتە ئەلچىلىك ۋەزىپىسى بار ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئاللاھ! ئىككى ئۆمەرنىڭ بىرى بىلەن ئىسلامنى كۈچلەندۈرگىن» دەپ دۇئا قىلغان ئىككى ئۆمەرنىڭ بىرى، ھىجرەتتىن 5 يىل بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان، ھەزرىتى ئىبنى مەسئۇد: ''ئۆمەر مۇسۇلمان بولغانغا قەدەر كەئبىنىڭ يېنىدا نامماز ئوقۇيالمايتتۇق'' دېگەن. ئۆمەر مۇسۇلمان بولغىچە ئىسلام پائالىيەتلىرى مەخپىي ھالدا ئېلىپ بېرىلغان، ھىجرىيەنىڭ 13 ـ يىلى ھەزرىتى ئەبۇبەكىر ۋاپات بولغان كۈنى خەلىپىلىككە بەيئەت قىلىنغان، دەۋرىدە شام، ئىراق ۋە مىسىر قاتارلىق نۇرغۇن يۇرتلار فەتھى قىلىنغان، مۇسۇلمانلار ۋەقەلىكنى ئاساس قىلىپ تارىخلاشتۇراتتى، ئۇ بىرىنچى بولۇپ ھىجرىي تارىخنى ئىشلىتىشنى يولغان قويىدى، بىرىنچى بولۇپ بەيتۇل مالنى ۋە دىۋانىنى قۇردى، كوچىلاردا يالغۇز ئايلىنىپ يۈرەتتى، پاساھەتلىك سۆزلىرى ۋە مەكتۇبلىرى مەشھۇر، ھەدىس كىتابلىرىدا 537 ھەدىس رىۋايەت قىلغان، ھەدىستە: «ئۆمەرنىڭ غەزىپىدىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى ئاللاھ ئۇنىڭ غەزىپى ئۈچۈن غەزەپلىنىدۇ» دېيىلگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا (ئەلفارۇق) دەپ لەقەم بەرگەن، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدىمۇ دەۋالاردا ھۆكۈم قىلاتتى، ئاق پىشماق، ئېگىز، ساقاللىق ئىدى، ساقلىنى خېنە ۋە ئوسما بىلەن بويۇالاتتى، بامدات نامىزىدا تۇرغاندا ئاتەشپەرەست ئەبۇلۇلۇئەنىڭ تۇيۇقسىز بىلىگە تىققان خەنجىرى بىلەن ئېغىر يارىلىنىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن ھىجرىيەنىڭ 23 ـ يىلى شېھىت بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېنىغا دەپنە قىلىنغان، ھىجرەتتىن 40 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 584 ـ يىلى) تۇغۇلۇپ ھىجرىيەنىڭ 23 ـ يىلى (مىلادىيە 664 ـ يىلى) شېھىت بولغان.

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز ـــ ÂÀÂĬ¤ÆÇ3 ¢ª À±3 (ھىجرىيە 61 ـــ 101 مىلادىيە 781 ـــ 720)

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز ئىبنى مەرۋان ئىبنى ئەلھەكەم ئەلئۇمەۋى ئەلقۇرەشى، (ئەبۇھەفس)، ئەمىرىلمۇئمىنىن، ئۇمەۋىيلەر دۆلىتىنىڭ خەلىپىلىرىدىن بىرى، ئادالىتىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەشىنچى خەلىپىسى دەپ نام ئالغان سالىھ خەلىپە، مەدىنىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، خەلىپە ۋەلىيد تەرىپىدىن مەدىنىگە ۋالىي بولغان، كېيىن خەلىپە سۇلايمان ئىبنى ئابدۇلمەلىككە ۋەزىر بولغان، ھىجرىيە 99 ـ يىلى

www.munber.org

خەلىپە سۈلايمانىنىڭ ۋەسىيتى بىلەن خەلىپە بولغان، ئىلمى ۋە تەقۋادارلىقى بىلەن تونۇلغان، ئادالىتى ۋە ياخشى سىياسەتلىرى مەشھۇر، بىرىنچى يۈز يىلدا ئىسلامنى گۈللەندۈرگەن زات دەپ قارالغان.

ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەل ــ Özzw dhë Ğęøş

ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەل ئىبنى ئەسەد ئىبنى ئابدۇل ئۇززا ئەلقۇرەشى، ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، جاھىلىيەتتىكى دانىشمەنلەرنىڭ بىرى، بۇتقا چوقۇنۇشنى تاشلاپ خرىستىئان بولۇپ تەۋرات ۋە ئىنجىلنى تەتقىق قىلغان، ئەرەب تىلىنى ئىبرانىي ھەرپ بىلەن يازغان، شېئىرلىرى ھېكمەت تۇسىنى ئالغان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ دەسلىپىگىچە ياشىغان ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە بېشارەت بەرگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي كېلىپ 3 ـ يىلى ئىسلامغا كىرگەنلىكىنى ئېلان قىلماي ئۆلۈپ كەتكەن دەپ قارالغان بولسىمۇ بەزى تارىخچىلار ئۇنى ساھابە دەپ قارىغان، ھەزرىتى ئەبۇبەكرنىڭ قىزى ئەسما خېنىمدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋەرەقە ھەققىدە سورالغاندا: «قىيامەت كۈنى ئۆزى يالغۇز بىر ئۈممەت بولۇپ قوپىدۇ» دېگەن. ئىمام بەقائى ۋەرەقەنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرىشى ھەققىدە مەخسۇس بىر كىتاب يازغان. تەخمىنەن ھىجرەتتىن 12 يىل بۇرۇن (مىلادىيە 611 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ۋەكىيئ ــ Ğłõş (ھىجرىيە 129 ــ 197 مىلادىيە 746 ــ 812)

ۋەكىيئ ئىبنى ئەلجەررا ھ ئىبنى ئەلمۇلەيھ ئەررۇئاسى ئەلكۇفى، (ئەبۇسۇفيان)، ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس ئالىملارنىڭ بىرى، زامانىدىكى ئىراق مۇھەددىسى، كۇفەدە تۇغۇلغان، خەلىپە ھارۇن رەشىد ئۇنى قازىيلىققا تەينىلىمەكچى بولغان بولسىمۇ ئۇ رەت قىلغان، تەقۋادارلىقى بىلەن تونۇلغان، ھەركۈنى ئارا بەرمەي روزا تۇتقان، پەتىۋامۇ بەرگەن، "تەپسىرۇل قۇرئان"، "ئەسسۇنەن"، "ئەلمەئرىفە ۋەتتارىخ"، "ئەززۇھد" قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

ۋەھب ئىبنى مۇنەببىھ ــ ÆĿş dhë ßÆm (ھىجرىيە 34 ــ 114 مىلادىيە 654 ــ 732)

ۋەھب ئىبنى مۇنەببىھ ئەلئەبناۋى ئەسسەنئانى ئەززىمارى، (ئەبۇئابدۇللاھ)، تابىئىيلاردىن سانىلىدۇ، تارىخچى، قەدىمى كىتابلاردىن ۋە كونا ئەپسانىلەردىن بولۇپمۇ ئىسرائىلىياتلاردىن كۆپ سۆزلەيدۇ، ئەسلى يەمەندىكى پارس ئەۋلادلىرىدىن، سانائادا تۇغۇلۇپ ۋاپات بولغان، خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇل ئەزىز تەرىپىدىن سانائاغا قازىلىققا تەينىلەنگەن، كىتابلىرىدا قەدىمكى ئەپسانە ۋە ئىسرائىلىياتى كۆپ، ھەزرىتى ئىبنى ئاببباسقا 13 يىل شاگىرت بولغان، "زىكرۇل مۇلۇك ئەلمۇتەۋەججە"، "قاساسۇل ئەنبىيائ" ۋە "قاساسۇل ئەخبار" قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان، قەدەرىيىە قارىشىدا بولۇپ كېيىن يانغان دەپ قارالغان.

ۋائىل ئىبنى ھەجەر ــ ÀDzĢ dhë Ôøåş

ۋائىل ئىبنى ھەجەر ئەلھەزرەمى، (ئەبۇھۇنەيدە)، يەمەن پادىشاھلىرىدىن بىرىنىڭ شاھزادىسى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرگىلى كەلگەندە ئۇنىڭغا تونىنى كۆرپە قىلىپ سېلىپ بېرىپ بىللە ئولتۇرغۇزغان ۋە: «ئى ئاللاھ! ۋائىلغا ۋە بالىلىرىغا بەرىكەت ئاتا قىلغىن» دەپ دۇئا قىلغان ۋە ئۇنىڭغا

www.munber.org

زېمىن بېرىپ، ھەزرىتى مۇئاۋىيەنى ئۇنىڭغا بىللە قېتىپ يەمەنگە ئەۋەتكەن، ئۇلار قەبىلىلىرىگە قۇرئان ۋە ھەدىس ئۆگەتكەن، كېيىن ئۇ فۇتۇھاتلارغا قاتناشقان، ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيەنىڭ 50 - يىلى (مىلادىيە 670 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ÆÉÏöžïä ðÞé ÆÉÏöžïä ـــ ۋەلىيد ئىبنى ئەلۋەلىيد

ئەلۋەلىيد ئىبنى ئەلۋەلىيد ئىبنى ئەلمۇغىيرە ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى، قۇرەيشنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كاتتىلىرىنىڭ ۋە سېخىلىرىنىڭ بىرى، ھەزرىتى خالىد ئىبنى ئەلۋەلىدنىڭ بىر تۇغقىنى، مۇسۇلمان بولماي بەدرى كۈنى مۇسۇلمانلارغا ئەسىرگە چۈشكەندە بىر تۇغقانلىرى ئۇنى تۆلەم بېرىپ قۇتۇلدۇرغان، قۇتۇلۇپ بولۇپ ئاندىن مۇسۇلمان بولغان، تۇغقانلىرى ئۇنى مەككىدە سولاپ قويغان بولسىمۇ قېچىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قېتىلغان، ھىجرىيەنىڭ 7 - يىلى (مىلادىيە 629 - يىلى) مەدىنىدە ۋاپات بولغان.

ÇéÖ ðÞé ÆÉÏöžïä ـــ ۋەلىيد ئىبنى ئۇقبە

ئەلۋەلىيد ئىبنى ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئىيىت، (ئەبۇۋەھب)، ئەلئۇمەۋى ئەلقۇرەشى، جاھىلىيەتتە قۇرەيشتە تونۇلغان شائىر ۋە سېخىلارنىڭ بىرى ئىدى، ھەزرىتى ئوسمانغا ئانا بىر توغقان كېلىدۇ، مەككە فەتھى كۈنى مۇسۇلمان بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بەنى مۇستەلەق قەبىلىسىدىن زاكات ئېلىشقا تەينىلىگەن، خەلىپە ئۆمەرمۇ ئۇنى بەنى تەغلىب قەبىلىسىدىن زاكات يىغىشقا تەينىلىگەن، خەلىپە ئوسمان تەرىپىدىن كۇفەگە ۋالىي قىلىپ تەينىلەنگەن. كېيىن ھاراق ئىچكەنلىكىگە گۇۋاھ بېرىلگەنلىكتىن ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ مەدىنىگە كەلتۈرۈلۈپ دەررە ئۇرۇلۇپ سولانغان. ھىجرىيە 61 - يىلى (مىلادىيە 680 - يىلى) ۋاپات بولغان.

FöžïäÅøŞ ðÞé ÆÉÏŁŞ ـــ ۋەھەيب ئىبنى ۋەرد

ۋەھەيب ئىبنى ۋەرد ئەلۋالىبى، (ئەبۇئۇمەييە)، مەككىلىك ئىبادەتگۈي ھەكىملەرنىڭ بىرى، ئىبراھىم ئىبنى ئەدھەمنىڭ تەڭتۇشلىرىدىن ئىدى، ئىسمى ئابدۇلۋاھاب بولۇپ ۋەھەيب دەپ كىچىكلىتىلگەن. ھىكمەتلىك سۆزلىرى كۆپ، ھىجرىيە 153 - يىلى (مىلادىيە 770 - يىلى) ۋاپات بولغان.

8ÀÖ0ïäï ـــ ئېتىكاف

ئېتىكاف: ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ روزا تۇتقان ھالەتتە مەسچىتتە ياكى ئۆي ۋە باشقا جايدىكى ئىبادەتخانا قىلىۋالغان جايدا تۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ سۈننەت ئىبتىدائىلەرنىڭ بىرى بولۇپ بۇنىڭدىن بوش ۋاقىتلاردا ئىبادەتكە يۈزلىنىش، ئاللاھ تائالا مېنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ، دېگەن تۇيغۇنى ھېس قىلىش، نەتىجىدە ئىخلاس پەيدا قىلىپ قەلبىنى پاكلاش مەقسەت قىلىنىدۇ. ئېتىكاف قىلىدىغان ۋاقىتنىڭ ئۇزۇن ياكى قىسقىلىقى بەلگىلەنمىگەن، شۇڭا ئېتىكاف قىلماقچى بولغان كىشى بىر سائەت بولامدۇ ياكى بىر كۈن بولامدۇ قانچىلىك ۋاقىت ئېتىكاف قىلىشنى نىيەت قىلسا شۇنچىلىك قىلسا بولاۋېرىدۇ. يىل بويى

www.munber.org

قىلىش بولسا مۇستەھەب. لېكىن، رامىزان ئېيىدا بولۇپمۇ رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە قىلىنغىنى ئەۋزەل.

ئى

ئىبنى ئابدۇلبەر ـ ƎÖäÉĞ3 ÖÈ ÀÄ3 ZÈÖ (ھىجرىيە 368 ـــ 463 مىلادىيە 978 ـــ 1071).

ئەبۇئۆمەر: يۈسۈف ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلبەر ئەننەمرى ئەلقۇرتۇبى ئەلمالىكى، مەغرىبنىڭ كاتتا ھەدىسشۇناسلىرىدىن بىرى، مۆتىۋەر فەقىھ، تارىخشۇناس، ئەدىب، مەغرىبنىڭ مۇھەددىسى دەپ ئاتالغان، ئەندەلۇس (ئىسپانىيە) قۇرتۇبەدە تۇغۇلغان، لېشبونە ۋە سەنتەرىين شەھەرلىرىگە قازى بولغان، "ئەددۇرەر في ئىختىسارىل مەغازى ۋەسسىيەر"، "ئەلئەقىل ۋەلئۇقەلائ"، "جامىئۇ بايانىل ئىلمى ۋە فەزلىھى"، "ئەلمەدخال"، "بۇھجەتۇل مەجالىس"، "ئەلئىنتىقائۇ في فەزائىل ئەسسەلاسە ئەلفۇقەھائ"، "ئەتتەمھىد" 20 تومدا نەشر قىلىنغان، "ئەلئىستىزكار"، "ئەلئىنساف"، "ئەلكافى"، "ئەلئىستىيئاب" قاتارلىق نۇرغۇنلىغان ئەسەرلەرنى قالدۇرغان.

ئىبنى جەۋزى ـــ Bàzƨä ÖÈä

ئىبنى جەۋزى، ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەلى، ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس، تارىخچى، فەقىھ، ھەنبەلىي مەزھەب ئالىملىرىدىن. ھىجرىيە 597 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئىبنى ئەبى ھاتەم ـــ ŹÀǵ ŸÙ ÖÈä (ھىجرىيە 240 ـــ 327 مىلادىيە 854 ـــ 938)

ئىبنى ئەبى ھاتەم، ئابدۇرراھمان ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىيس ئەتتەمىيمىي ئەلھەنزالىي ئەررازىي، (ئەبۇ مۇھەممەد)، چوڭ ھەدىسشۇناسلارنىڭ بىرى، سەككىز تومدا بېسىلغان "ئەلجەرھۇ ۋەتتەئدىيلۇ" ۋە بىرقانچە تومدا بېسىلغان "ئەتتەپسىر"، ئىككى تومدا بېسىلغان "ئىلەلۇل ھەدىس"، "ئەلمەراسىيل"، "ئەلمۇسنەد"، قاتارلىق كۆپ كىتابلارنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئىنجىل ـــ ÖÈƱÙ

ئىنجىل: ئېيسا ئەلەيھىسسالامغا ئاللاھتىن نازىل بولغان كىتابنىڭ ئىسمى. الله دىن نازىل بولغان ئەسلى نۇسخىسى ھازىر كىشىلەر قولىدا مەۋجۇت ئەمەس بەلكى خرىستىئانلاردا ئىيسا ئەلەيھىسسالامدىن خېلىلا كېيىنكى دەۋرلەردە باشقىلار تەرىپىدىن يېزىپ قالدۇرۇلغان نۇرغۇن ئىنجىللار بار بولۇپ بۇلاردىن تۆۋەندىكى تۆت ئىنجىل مەشھۇردۇر: "ئىنجىل مەتتا"، "ئىنجىل مورقۇس"، "ئىنجىل لوقا"، "ئىنجىل يۇھەننا". ھازىر يۇقىرىقى تۆت ئىنجىل بىلەن بىللە جەمئىي 27 ئىنجىيل "يېڭى ئەھدە" دەپ ئاتىلىدۇ. بۇلاردىن بىرىمۇ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان ئىنجىل ئىكەنلىكى ئىلمىي يول بىلەن سابىت بولمىغان.

ئىسرافىل ـــ ÖÈzäÀèÙ

قىيامەت كۈنى سۇر چېلىشقا مۇۋەككەل پەرىشتىنىڭ نامى.

www.munber.org

ئىبنى ئەرەبى ــ ÝÀÅĬöä dbä

ئىبنى ئەرەبى: مۇھەممەد ئىبنى ئىبدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئەل ئەندولىسى، قازى ئەبۇ بەكىر ئىبنۇل ئەرەبى دەپ تونۇلغان، مالىكىي مەزھەبتىكى مۇجتەھىد ئالىملاردىن، ھىجرىيەنىڭ 543 ــ يىلى ۋاپات بولغان.

ئىبنى ئەبى لەيلا ــ ?ÝÏö ÝÌ dbä

ئىبنى ئەبى لەيلا، ئۆز زامانىدىكى كۈفە قازىسى ۋە كاتتا فەقىھ. ھىجرىيەنىڭ 148 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئىبنى سالام ــ ÿÝÈ dbä ĻèÅÔöä ÆÉÏÇ ZäÌ (ھىجرىيە 157 ــ 224 مىلادىيە 774 ــ 838)

ئەبۇئۇبەيد ئەلقاسىم ئىبنى سالام ئەلھىرەۋى ئەلخۇراسانى ئەلبەغدادى، (ئەبۇئۇبەيد)، ھەدىس، فىقھى ۋە تىل ـ ئەدەبىياتتا يېتىشكەن مۇجتەھىد ئىمامىلارنىڭ بىرى، ھىراتتا تۇغۇلغان، كېيىن بەغدادقا جايلاشقان، 18 يىل تاراسۇس دېگەن جايغا قازى بولغان، ھىجرىيەنىڭ 213 ـ يىلى مىسىرغا بېرىپ ئاندىن بەغدادقا قايتقان، يازغان كىتابلىرى ھايات ۋاقتىدىلا كىشىلەرگە كەڭ تارقالغان، ھەدىستە ئۇچرايدىغان سۆزلۈكلەر ھەققىدە 40 يىلدا يازغان "ئەلغەرىيب ئەلمۇسەننەف" دېگەن كىتابى 4 تومدا نەشر قىلىنغان، ئۇ دەسلەپ قىلىپ بۇ ساھەدە ئەسەر يازغان ئالىم ھېسابلىنىدۇ، يەنە ھەدىستە "ئەتتەھۇر"، "ئەلئەجناسۇ مىن كالامىل ئەرەب"، "ئەدەبۇل قازى"، "فەزائىلۇل قۇرئان"، "ئەلئەمسال"، "ئەلمۇزەككەر ۋەلمۇئەننەس"، قىرائەت ئىلمىدە "ئەلمەقسۇرۇ ۋەلمەمدۇد"، مال ـ مۈلك ئەھكاملىرى ھەققىدە مەشھۇر "ئەلئەمۋال"، "ئەلئىمان" قاتارلىق قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يازغان. جاھىز: ھېچكىم ئۇنىڭكىدەك سەھىھ ۋە پايدىلىق كىتاب يېزىپ باقمىغان دېگەن.

ئىبنى زىياد ئەننىيشاپۇرىي ــ BøZäÊĻöä áÅÀà dbä ÀÒä ZäÌ (ھىجرىيە 238 ــ 324 مىلادىيە 852 ــ 936)

ئەبۇ بەكىر ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى زىياد ئەننىيشاپۇرىي، (ئەبۇ بەكىر)، ھەدىسشۇناس ئالىم، ئۆز دەۋرىدە ئىراقتا شافئىي مەزھەب ئالىملىرىنىڭ كاتتىسى ئىدى، بىرقانچە ئەسەر يېزىپ قالدۇرغان.

ئىبنى ئەبى شەيبە ــ ĞGĻÎ ÝÌ dbä ÀÒä ZäÌ

ئەبۇ بەكىر ئىبنى ئەبى شەيبە ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەبى شەيبە ئەلئەبسىي ئەلكۇفىي، (ئەبۇ بەكىر)، مەشھۇر ئىمامىلارنىڭ بىرى، ھەدىسشۇناسلارنىڭ كاتتىسى، ئىشەنچلىك، "ئەلمۇسنەد"، 12 تومدا بېسىلغان "ئەلمۇسەننەف"، ۋە "ئەتتەپسىر" قاتارلىق چوڭ ھەدىس كىتابلىرىنىڭ مۇئەللىپى، ئوسمان ئىبنى ئەبى شەيبە ۋە ئەلقاسىم ئىبنى ئەبى شەيبە قاتارلىق ھەدىسشۇناس ئالىملارنىڭ بىر تۇغقىنى، ھىجرىيەنىڭ 235 ـ يىلى مۇھەررەم ئىيىدا ۋاپات بولغان.

ئىمام ئىبنى ھەزم ــ ÿÂĞ dbä ÆŁŢ dbä ÀÒä ZäÌ (ھىجرىيە 384 ــ 456 مىلادىيە 994 ــ 1064)

www.munber.org

ئىمام ئىبنى ھەزم: ئەلى ئىبنى ئەھمەد ئىبنى سەئىيد ئىبنى ھەزم ئەززاھىرى ئەلقۇرتۇبى، "ئەبۇمۇھەممەد"، كاتتا مۇھەددىس ۋە مۇجتەھىد، زامانىدىكى ئەندەلۇس ئەللامىسى، تۇرلۇك ئىلىملەردە "ئەلمۇھەللا"، "تاۋقۇل ھامامە" "ئەلئەھكام لىئۇسۇل ئەلئەھكام"، "ئەلفەسلۇ فىلمىلەل ۋەلئەھۋائى ۋەننىھەل"، "جەمھەرەتۇل ئەنساب" قاتارلىق نۇرغۇن كىتابلارنىڭ مۇئەللىپى، باشقا ئالىملارنى قاتتىق تەنقىد قىلغان، فىقھىدا زاھىرىي مەزھەبكە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئۇنىڭ زاھىرىي مەزھىبى: قۇرئان ۋە ھەدىسكە تايانمىغان ھەرقانداق قىياس باتىلدۇر دەپ قاراپ قۇرئان ۋە ھەدىس لەپزىلىرىنىڭ تاشقى مەنىسىنى ئېلىشقا تايىنىدۇ.

ئىبنى ئەۋن ــ JZ3 dbää

ئىبنى ئەۋن: ئابدۇللاھ ئىبنى ئەۋن ئىبنى ئارتابان ئەلمۇزەنى، كاتتا ھەدىسشۇناس ئالىم، ھەدىستە بەسرە ئەھلىنىڭ شەيخى، ئاتقا مىنىپ جىھاد قىلغان. ھىجرىيە 151 ـ يىلى (مىلادىيە 768 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ئىبنى ئەيياش ــ ÊÄ¥3 db¢ ÀÒ¢ z¢Ó (ھىجرىيە 95 ــ 193 مىلادىيە 714 ــ 809)

ئەبۇ بەكر شۇئبە ئىبنى ئەيياش ئىبنى سالىم ئەلئەدىي ئەلكۇفىي، (ئەبۇ بەكر)، مەشھۇر قىرائەتشۇناس ئالىملارنىڭ بىرى، كۇفەدە ياشىغان.

ئىبنى تەيمىيە ــ ČŁ±¥Ä¢ db¢ âÀ©Ĥää z¢Ó (ھىجرىيە 661 ــ 728 مىلادىيە 1263 ــ 1328)

ئىبنى تەيمىيە: ئەھمەد ئىبنى ئابدۇل ھەلىم ئىبنى ئابدۇسسالام ئەلھەررانى ئەددەمەشقى ئەلھەنبەلى، تەقىييۇددىن، شەيخۇل ئىسلام، كاتتا مۇجتەھىد ۋە مۇجاھىد، دىنىي ئىسلاھاتقا چاقىرغان، تىلى ۋە قەلىمى راۋان ئاتاقلىق ئالىم، 30 يېشىدىلا "مۇھىيىسسۇننە" "ئىمامۇل مۇجتەھىدىين" دەپ نام ئالغان، تەقۋادارلىقىدىن دۇنياغا نەزىرىنى سالمىغان، جۇرئەتلىك ۋە ھەققانىيەتچى بولغانلىقىدىن خوشامەتچىلىك قىلمىغان، نەتىجىدە تۇرمىغا تاشلىنىپ تۇرمىدا ۋاپات قىلغان، ئۇنىڭ كىتابلىرى ئىسلام دىنى ۋە ئىسلام ئەقلىيىتىدە ئىنتايىن مۇھىم قىممەتكە ئىگە، ئەسەرلىرى ئۇنىڭ مۇھاكىمە قىلىش ۋە دەلىل بىلەن مات قىلىش ئىقتىدارىنىڭ نەقەدەر يۇقىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ، پەتۋالىرى 25 تۇم قىلىپ بېسىلغان، يەنە "ئەررادۇ ئەلەلمەنتىقىيىين"، "ئەلفۇرقان"، "ئەسسىياسەتۇششەرئىيە"، "ئەلئىيمان"، "مىنھاجۇسسۇننە"، "ئەلۋاستە بەينەل ھەق ۋەلخەلق"، "ئەسسارىمۇل مەسلۇل"، "رافئۇل مەلام ئەنىل ئەئىممە ئەلئەئلام"، "ئەلقاۋائىدۇننۇرانىيە ئەلفىقھىيە"، "نەقزۇل مەنتىق" قاتارلىق كىتابلىرىمۇ نەشر قىلىنغان، ئىبنى ئەرەبى ۋە ھەللاجىدەك ئاللاھ بىلەن بىرلەشكەنلىكنى دەۋا قىلغان ئازغۇن سوپىزم ئېقىمىغا ئەجەللىك زەربە بەرگەن، ھىجرىيەنىڭ 728 ـ يىلى (مىلادىيە 1328 ـ يىلى) دەمەشىق قەلئەسىدە تۇرمىدا ۋاپات بولغان.

ئىكرىمە ــ âÀ©3 db¢ Ƃz¦ ĞŋÀÒ3 (ھىجرىيە 25 ــ 105 مىلادىيە 645 ـ 723)

ئىكرىمە مەۋلا ئىبنى ئابباس: ئىكرىمە ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلبەربەرى ئەلمەدەنى، (ئەبۇئابدۇللاھ) تابىئىي، ئىبنى ئاببباسنىڭ خىزمەتچىسى ۋە شاگىرتى، مەككىدىكى فىقھىشۇناسلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان ۋەقەلىكلەرنىڭ ۋاقتىنى ۋە غازاتلار تارىخىنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغانلاردىن

www.munber.org

ئىدى. ئۇنىڭدىن 300 گە يېقىن كىشى ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھجرىيەنىڭ 105 - يىلى (مىلادىيە 723 - يىلى) ۋاپات بولغان.

ئىبنى سىرىين ــ ÆŁT ch¤ KÈ chIK (ھجرىيە 33 ــ 110 مىلادىيە 653 ــ 729)

ئىبنى سىرىين: مۇھەممەد ئىبنى سىرىين ئەلبەسرى ئەلئەنسارى، (ئەبۇبەكر)، تابىئىي ۋە كاتتا ئالىم، زامانىدىكى بەسرە ئەللامىسى، بەسرەدە تۇغۇلۇپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان، گەزمااللىق بىلەن شۇغۇللانغان، فىقھى بىلىملىردە يېتىشىپ ھەدىس رىۋايەت قىلغان، تەقۋادارلىقى ۋە چوشكە تەبىر بېرىشى بىلەن تونۇلغان، "چوش تەبىرى" دېگەن كىتاب ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىنغان، يەنە ئۇنىڭغا "مۇنتەخابۇل كالام في تەپسىرىل ئەھلام" دېگەن كىتابمۇ مەنسۇپ قىلىنغان بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە بۇ كىتابنى ئۇ يازمىغان.

ئىسھاق ئىبنى راھۇيە ــ ÐIzÈáÓ ch¤ àÁHUèÎ (ھجرىيە 161 ــ 238 مىلادىيە 778 ــ 853)

ئىسھاق ئىبنى ئىبراھىم ئىبنى مۇخلەد ئەلھەنزالى ئەلمەرۋەزى، "ئەبۇيەئقۇب"، ئاتىسى مەككە يولىدا تۇغۇلغاچقا ئىبنى راھۇيە (يولدا تۇغۇلغان كىشىنىڭ ئوغلى) دەپ ئاتالغان، ھەدىس، فىقھى ۋە تەقۋادارلىقتا كاتتا ئىمامالارنىڭ بىرى، زامانىدىكى خۇراسان ئەللامىسى، ئىمام ئەھمەد، بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى، نەسەئى ۋە باشقا ئالىملارنىڭ ئۇستازى. ھەدىس توپلاش ئۇچۇن يۇرتمۇيىۇرت كەزگەن، ھەدىس رىۋايەت قىلىشتا راستچىللىقى بىلەن شۆھرەت قازانغان، نىيشاپۇرغا جايلىشىپ شۇ يەردە ۋاپات بولغان. "ئەلمۇسنەد" قاتارلىق بىرقانچە ئەسەر قالدۇرغان.

ئىبنى خۇزەيمە ــ ÐÇÂÌ ch¤¤ (ھجرىيە 223 ــ 331 مىلادىيە 838 ــ 924)

ئىبنى خۇزەيمە: مۇھەممەد ئىبنى ئىسھاق ئىبنى خۇزەيمە ئەسسەلەمى، (ئەبۇبەكر)، ئىبنى خۇزەيمە دەپ تونۇلغان، كاتتا ھەدىسشۇناس ئالىم ۋە ئۆز زامانىدىكى نىيشاپۇرنىڭ ئىمامى، ھەدىس ئىلمىدە يېتىشكەن مۇجتەھىد فەقىھ ئىدى، ئىراق، شام، ھىجاز ۋە مىسىر قاتارلىق يۇرتلارغا بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئىمام سۇبكى ئۇنىڭغا (ئىمامالارنىڭ ئىمامى) دەپ لەقەم قويغان، قالدۇرغان ئەسەرلىرى 140 تىن ئاشىدۇ، مەسىلەن: "ئەتتەۋھىد ۋە ئىسباتۇ سىفەتۇررەب"، سەھىھۇ ئىبنى خۇزەيمە دەپ ئاتالغان "مۇختەسەرۇل مۇختەسەر" قاتارلىقلار.

ئىبنى رەزىين ــ ch¤¤ chIÀá

ئىبنى رەزىين: مۇھەممەد ئىبنى ئىيسا ئىبنى ئىبراھىيم ئىبنى رازىين ئەتتەيمي ئەلئەسفاھانىي، (ئەبۇ ئابدۇللاھ)، قىرائەتشۇناش ۋە تىلشۇناس ئالىم، قىرائەتلەردە "ئەلجامىئۇ" ۋە "رەسمۇل قۇرئان" دېگەن كىتابلارنى يازغان.

ئىسرائىل ــ ÐchÀèqÌ

ئىبرانىيچە سۆز بولۇپ مەنىسى "ئاللاھنىڭ بەندىسى" دېمەكتۇر، ئۇ يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىنچە ئاتالغان ئىسمى ياكى لەقىمىدۇر.

www.munber.org

ئىسرائىل ئەۋلادى ــ ÐæÀèÎ Ìä

يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمەتى ۋە كېيىنكى نەسلىنى بىلدۇرىدۇ، بۇنىڭدىن يەھۇدىيلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئىبنى مۇنزىر ــ ÆÈT ÐÞ ÅÈÀÎÈÎÆ (ھىجرىيە 242 ــ 319 مىلادىيە 856 ــ 931)

ئىبنى مۇنزىر: مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم ئىبنۇل مۇنزىر ئەننىيشاپۇرى، (ئەبۇبەكىر)، مۇجتەھىد فەقىھ، ھەدىسشۇناس، مەككە شەيخى ئىدى، مىسلىسىز ئېسىل ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان، مەسىلەن: ''ئەلمەبسۇت''، ''ئەلئەۋسات فىسسۇنەن ۋەلئىجمائى ۋەلئىختىلاق''، ''ئەلئىشرافۇ ئەلە مەزاھىبۇ ئەھلىل ئىلىم''، ''ئىختىلافۇل ئۆلەمائ''، ''تەپسىرۇل قۇرئان'' قاتارلىقلار. مەككىدە ۋاپات بولغان.

ئىمران ئىبنى ھۇساين ــ ÞkÔg ÐÞ jÀÀtƷ

ئىمران ئىبنى ھۇساين ئىبنى ئۇبەيد ئەلخۇزائى، (ئەبۇنۇجەيد)، تونۇلغان ئالىم ساھابە، ھىجرەتنىڭ 7 ـ يىلى مۇسۇلمان بولغان، خەلىپە ئۆمەر تەرىپىدىن بەسرىگە دىن ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن فەقىھ ساھابىلارنىڭ بىرى، كېيىن بەسرىگە قازى بولغان، 130 ھەدىس رىۋايەت قىلغان. ھىجرىيە 52 ـ يىلى (مىلادىيە 672 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

ي

يەئقۇب ئەلەيھىسسالام ــ ÿÝÊÌä ÆÆÝƷ ÃzÕÏÑ

يەئقۇب ئەلەيھىسسالام: ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى بولسا ئىسھاق ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ھەمدە پەيغەمبەر. ئۇ يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتىسى بولۇپ ''ئىسرائىل'' دەپمۇ ئاتالغان. بەنى ئىسرائىل مۇشۇ يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلادلىرىنى كۆرسىتىدۇ، كەنئان (ھازىرقى پەلەستىن) دە ياشىغان، كېيىنكى چاغلاردا مىسىرغا بېرىپ ئوغلى يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا تۇرغان.

يەھۇدىي ــ ÐáZÝÌää

يەھۇدىي: يەھۇدىيزم دىيانىتىگە ئېتىقاد قىلىدىغان كىشى. يەھۇدىيلار ئەجدادى يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ 12 ئوغلىنىڭ بىرى بولغان يەھۇزاغا مەنسۇب قىلىنىدۇ.

يەھيا ئىبنى ئەبۇكەسىير ــ Kjõ zÀÎ ÐÞ Ì3

يەھيا ئىبنى ئەبۇكەسىير دەپ تونۇلغان، ئىسمى يەھيا ئىبنى سالىھ ئەتتائى ئەلىيەمامى، (ئەبۇنەسر)، زامانىدىكى ئاتاقلىق ئالىم، مەدىنىدە ئون يىل كاتتا تابىئىيلارغا شاگىرت بولۇپ ئىلىم تەھسىل قىلغان، بەنى ئۈمەييە جەمەتىنى تەنقىد قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇرۇلۇپ سولانغان، ئىشەنچلىك ھەدىس ئالىمى، ھىجرىيەنىڭ 129 ـ يىلى (مىلادىيە 747 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

يەزىيد ئىبنى زۇرەيئ ــ ÆÂÅÑ ÐÞ ƷÑÓà (ھىجرىيە 101 ــ 182 مىلادىيە 720 ــ 798)

www.munber.org

يەزىيد ئىبنى زۇرەيئ، (ئەبۇمۇئاۋىيە) ئەلبەسرى، زامانىدىكى بەسرىنىڭ ئاتاقلىق ھەدىس ئالىمى، ئىمام ئەھمەد ئۇنى ماختىغان.

يەھيا ئىبنى يەئمۇر ـــ ÀŤŁĤΛ ďæ ł3

يەھيا ئىبنى يەئمۇر ئەلۋەشقى ئەلئۇدۋانى، (ئەبۇسۇلايمان)، قۇرئانغا بىرىنچى بولۇپ چىكىت قويغان ئالىم، تابىئىلاردىن، يەزىيد ئىبنى ئەلمۇھەللەبكە خۇراساندا كاتىب بولغان، قۇتەيبە ئىبنى مۇسلىم تەرىپىدىن رەي شەھىرىگە قازى بولغان. ھىجرىيە 129 ـ يىلى (مىلادىيە 746 ـ يىلى) ۋاپات بولغان.

يەزىيد ئىبنى ئەبۇھەبىيب ÆĒĮĢǵ ŸÛ ďæ ÆΛÂΛ (ھىجرىيە 53 ـــ 128 مىلادىيە 673 ـــ 745)

يەزىيد ئىبنى ئەبۇھەبىيب، ئىسمى يەزىيد ئىبنى سۇۋەيد ئەلئەزدى.

www.munber.org

دىنى ئاتالغۇلار

بەيئەت ـــ ĞĤĮĢĞĝĝ

ئىككى شەخس ئوتتۇرىدا بىر تەرەپنىڭ ئىككىنچى تەرەپكە دىنىي ۋە دۇنياۋي ئىتائەت قىلىشنى تەقەززا قىلىدىغان كېلىشىمدۇر، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلار بىلەن مەيلى راھەت ـ پاراغەت، مەيلى جاپا ـ مۇشەققەتتە بولسۇن، ئىتائەت قىلىشقا كېلىشىپ بەيئەتلەشكەن. (سەھىھۇل بۇخارى). پۇقرا بىلەن دۆلەت رەئىسى ئوتتۇرىسىدىكى سايلاش كېلىشىمىمۇ بەيئەتنىڭ بىر تۈرى ھېسابلىنىدۇ.

بىدئەت ـــ ĞĢÆĞĝĝ

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن دىندا يېڭىدىن پەيدا قىلىۋېلىنغان ئىشلارنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما دىندا ئەسلى بار بىر ئىشنىڭ مىقدارى ۋە قانداق ئورۇندىلىشى توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ راشىد خەلىپىلىرى پەيدا قىلغان جۈمەنىڭ بىرىنچى ئەزىنىنى پەيدا قىلىش، تاراۋىيە نامىزىنى بىر ئىمام بىلەن جامائەت بولۇپ ئوقۇش، تاراۋىھ نامىزىنى 20 رەكئەت ئوقۇش قاتارلىق يېڭىلىقلار بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مېنىڭ سۈننىتىمنى، توغرا يولغا مېڭىشقا مۇيەسسەر بولغان راشىد خەلىپىلەرنىڭ سۈننىتىنى چىڭ تۇتۇڭلار» دېگەن بۇيرىقى دائىرىسىگە كىرىدىغان بولغاچقا بۇنداق ئىشلار چەكلەنگەن بىدئەت ئىشلار قاتارىغا كىرمەيدۇ.

تاراۋىيە ـــ ĞĮŞĝÀĢĝĝ

تاراۋىيە رامىزاندا خۇپتەندىن كېيىن ئوقۇلىدىغان، ھەر تۆت رەكئەت ئارىلىقىدا بىر ئىستىراھەت قىلىنىدىغان نەپلە نامازنىڭ ئىسمى.

ئەسەر ـــ ÀĢĵĝ

بەزى ھەدىسشۇناسلارنىڭ قارىشىدا "ئەسەر" دېگەن "ئىستىلاھ ھەدىس" دېگەن مەنىدىمۇ قوللىنىلىدۇ، يەنە بەزىلەر ھەدىسنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزى ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە خاس قىلىپ، ئەسەر ئىستىلاھىنى ساھابە ۋە تابىئىيلارنىڭ سۆزلىرى ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە قوللىنىدۇ.

پەرز ـــ ôÀÀĝĝ

ئاللاھ تائالا بەندىلەرنى قىلىشقا بۇيرىغان بۇيرۇق بولۇپ بەندە ئۇنى قىلسا ساۋاب بېرىلىدۇ، قىلمىسا جازالىنىدۇ، پەرز ئىككى قىسىمغا ئايرىلىدۇ: بىرىنچىسى: پەرز ئەين، يەنى ھەر بىر بەندىنىڭ ئۆزى قىلىشى تەلەپ قىلىنغان، قىلمىسا بويىنىدىن ساقىت بولمايدىغان پەرزدۇر. مەسىلەن نامازغا ئوخشاش. ئىككىنچىسى: پەرز كىفايە يەنى: قىلىش تەلەپ قىلىنغان، لېكىن كىم قىلىشىدىن قەتئىينەزەر شۇ ئىش قىلىنسىلا ھەممەيلەننىڭ بويىنىدىن ساقىت بولىدىغان، قىلىنمىسا ھەممە كىشى گۇناھكار بولىدىغان ئىشتۇر، ئۇنى بەزىلەر قىلىپ بەزىلەر قىلمىغان تەقدىردە قىلغانلار ساۋابقا ئېرىشىدۇ، قىلمىغانلار جازادىن قۇتۇلىدۇ، بۇنىڭغا جىنازا نامىزى، ئەمرى مەرۇپ، نەھيي مۇنكەر قاتارلىق ئىشلار كىرىدۇ. پەرز ئەين پەرز كىفايىگە ئۆزگىرىپ قالمايدۇ. چۈنكى، ئۇ ھەر بىر بەندىنىڭ ئۆزىگە باغلىنىشلىق

www.munber.org

پەرزدۇر، ئەمما پەرز كىفايە بەزىدە بىر كىشىنىڭ قىلىشى مۇئەييەنلىشىپ قالسا پەرز ئەينىگە ئۆزگىرىپمۇ قالىدۇ، مەسىلەن: بىر كىشى ئۆلۈپ كەتكەن جايدا ھايات بىر مۇسۇلمان كىشىلا بولسا مېيىتنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈش شۇ بىر كىشىگە پەرز ئەين بولۇپ قالىدۇ.

جىزيە ــ ÇMÂzä

ئىسلام دۆلىتىدىكى كاپىر گراجدانلارنىڭ ساغلام ئەرلىرىدىن ئېلىنىدىغان يىللىق باج.

خىراج ــ ŽäÀ¶ä

ھەر يىلى بىر قېتىم بېرىلىدىغان تېرىلغۇ زېمىن بېجى. بۇ باجنىڭ ئۆلچىمى خەلىپە بىلەن يەر ئىگىلىرىنىڭ كېلىشىمى ياكى خەلىپىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بېكىتىلىدۇ.

دىيەت ــ ÇMÆÈä

دىيەت ـ جان تۆلىمىدىن ئىبارەت، يەنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ تۇغقانلىرىغا قاتىل تەرىپىدىن تۆلىنىدىغان مالنىڭ ئىسمى، قىممىتى يۈز تۆگە ياكى 4 كىلو 250 گرام 85 پىرسەنتلىك ئالتۇنغا باراۋەر.

زىممي ــ ÚnÓäa

ئىسلام دۆلىتىدە مۇقىم ياشايدىغان كاپىر گراجدان.

زىممە ــ ÇnÓäa

زىممە دېگەن سۆز: ئەھدە ۋە ئامانلىقنى بىلدۈرىدۇ، شۇڭا ئىسلام دۆلىتى ئامانلىق ۋە ئەھدە بەرگەن غەيرى مۇسۇلمان زىممي دەپ ئاتىلىدۇ.

زىنديق ــ ÉMÆ¤Âäa

زادەشت دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان كاپىرلار كېيىنچە بۇزۇق ئېتىقادقا تەشۋىق قىلىدىغان كىشىلەرمۇ زىنديق دەپ ئاتالغان.

سۈننەت ــ ÇMÊÈä

يول، يەنى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇتقان يولى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمنى تاشلىسا ئۇ مەندىن ئەمەس» دېگەن ھەدىسىدىكى سۈننەت سۆزىمۇ مۇشۇ مەنىنى بىلدۈرىدۇ. يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىرى، ئىش ـ ھەرىكەتلىرى ۋە ماقۇل كۆرگەن ئىش ـ ھەرىكەتلەرىمۇ سۈننەت دەپ ئاتىلىدۇ، فىقھىي ئىستىلاھتا بىر ئىشنىڭ تەلەپ قىلىنىش دەرىجىسى ئېتىبارى بىلەن سۈننەت ئاتالغۇسى پەرز ۋە ۋاجىبتىن باشقا قىلىش ماختالغان ۋە ئەۋزەل كۆرۈلگەن مۇستەھەب ۋە مەندۇب ئىشلارنى بىلدۈرىدۇ، يەنى ئۇنى قىلسا ساۋاب بېرىلىدۇ، قىلمىسا جازالانمايدۇ.

شەرئىي ھۆكۈم ــ ÇÒΣä ¦ÂÎäa Ú

www.munber.org

شەرئىي ھۆكۈم: ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلەردىن بىر ئىشنى قىلىشنى تەلەپ قىلغان ياكى قىلىشنى توسقان ۋە ياكى قىلىش قىلماسلىق ئىختىيارىدا قويغان سۆزىدىن ئىبارەتتۇر. فىقھىشۇناس ۋە ئۇسۇلشۇناس ئالىملارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ قارىشىدا شەرئى ھۆكۈم بەش قىسىمغا ئايرىلىدۇ:

1 ـ كەسكىن تەلەپ قىلىنغان ئىش، بۇ پەرز ياكى ۋاجىپ بولىدۇ.
2 ـ كەسكىن ئەمەس شەكىلدە تەلەپ قىلىنغان ئىش، بۇ مەندۇب ياكى مۇستەھەب دەپ ئاتىلىدۇ.
3 ـ كەسكىن مەنئىي قىلىنغان ئىش، بۇ ھارام بولىدۇ.
4 ـ كەسكىن ئەمەس شەكىلدە مەنئى قىلىنغان ئىش، بۇ مەكرۇھ دەپ ئاتىلىدۇ.
5 ـ قىلىش ياكى قىلماسلىق ئىختىيارىنى بەرگەن ئىش، بۇ مۇباھ دەپ ئاتىلىدۇ.

فىدىيە ـــ ĞÁÉz

فىدىيە: ئەسىرنى قۇرتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدىغان تۆلەم، بەزىدە قاتىل تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئائىلىسىگە بېرىلىدىغان تۆلەمگىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

كەففارەت ـــ gǿÀÀÒõã

شەرىئەتتە گۇناھلارنى يۇيۇۋېتىدىغان ناماز، سەدىقە قاتارلىق ياخشى ئىشلاردىن باشقا، يەنە بەز بىر گۇناھلارنىڭ يۇيۇلشى ئۈچۈن مەلۇم كەففارەتلەرمۇ بەلگىلىگەن، مەسىلەن: روزىنى بۇزىۋەتكەنلىكرىنىڭ كەففارىتى، قەسەمنى بۇزىۋەتكەننىڭ كەففارىتى، مۇسۇلمان ئادەمنى خاتا ئۆلتۈرۈپ قويۇشنىڭ كەففارىتى دېگەندەك. كەففارەتلەر مەلۇم ساندىكى كەمبەغەللەرگە تاماق يېگۈزۈش، ياكى ئۇلارنى كىيىندۈرۈش، ياكى ئىككى ئاي ئارقا ـ ئارقىدىن روزا تۇتۇش قاتارلىقلار ئارقىلىق ئادا بولىدۇ.

مۇستەھەب ـــ ÆĒHuQÊtã

شەرىئەتتە قىلىش تەرغىب قىلىنغان، لېكىن ۋاجىب قىلىنمىغان ياخشى ۋە ئەۋزەل ئىشلاردۇر، ئۇنى قىلمىسا گۇناھ بولمايدۇ، مەندۇب، ئەوزەل، سۈننەت دېگەندەك سۆزلەرمۇ شۇ مەنىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مەكرۇھ ـــ ßsÀÒtã

ئاللاھ تەرىپىدىن كەسكىن ھالدا چەكلەنمىگەن نەرسىدۇر، بۇ ھارامدىن بىر دەرىجە تۆۋەن بولۇپ، مەكرۇھ ئىشنى قىلغانلارغا ھارامنى قىلغانلارغا بېرىلىدىغان دەرىجىدە ئېغىر جازا بېرىلمەيدۇ، ئەمما مەكرۇھ ئىشنى داۋاملىق قىلىۋېرىش ياكى ئۇنىڭغا سەل قاراش كىشىنى ھارام ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەتلىك قىلىپ قويىدۇ. جۇرجانى ئۇنى مۇنداق تەرىپلىگەن: مەكرۇھ دېگەن: چەكلىنىش تەرىپى كۈچلۈك بولغان ئىشتۇر، بۇ ئىش ھارامغا يېقىنراق بولسا "تەھرىيمىي مەكرۇھ" بولىدۇ. ھالاللىققا يېقىنراق بولسا "تەنزىيھىي مەكرۇھ" بولىدۇ. ئۇنى قىلغۇچى جازالانمايدۇ. "ئەتتەئرىفات" قا قارالسۇن.

قىياس ـــ âÀÆÕõã

مۇجتەھىدنىڭ نەزىرىدە ھۆكمى مەلۇم بولمىغان بىر مەسىلىگە ھۆكۈم ئىللىتى ئوخشاش بولغان باشقا بىر مەسىلىنىڭ ھۆكمىنى بېرىشتىن ئىبارەت. بۇ تەرىقىدە ھۆكۈم چىقىرىش ئىسلام شەرىئەت

www.munber.org

ئەھكاملىرىدىكى تۆت ئاساسىنىڭ تۆتىنچىسىدۇر. بۇ تۆت ئاساس: قۇرئان كەرىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى، ئىجمائ (يەنى بىر ئەسىردىكى بارلىق مۇجتەھىد ئالىملارنىڭ مەلۇم مەسىلىنىڭ شەرئىي ھۆكمىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىشى)، ۋە قىياس قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ھالال ــ ȮŸΣä

ئاللاھ تەرىپىدىن چەكلىمىگە ئۇچرىمىغان، قىلىش رۇخسەت قىلىنغان نەرسىدۇر.

ھارام ــ ÿäÀΣä

قىلىش ئاللاھ تەرىپىدىن كەسكىن بۇيرۇق بىلەن چەكلەنگەن نەرسە بولۇپ، بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغۇچى ئاخىرەتتە ئاللاھنىڭ جازالىشىغا دۇچار بولىدۇ، بەلكى دۇنيادىمۇ شەرئىي جازاغا تارتىلىشى مۇمكىن.

ۋاجىب ــ ÆĒDZäzöä

كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ قارىشىدا پەرز بىلەن ۋاجىب ئوخشاش، ھەنەفىي مەزھەب ئالىملىرىنىڭ قارىشىدا ئەمەل ۋە ئېتىقاد قىلىش كېرەكلىكى ئېنىق دەلىل بىلەن مەلۇم بولغان ھۆكۈم پەرز، كەسكىن ئەمەس دەلىل بىلەن مەلۇم بولغان ھۆكۈم ۋاجىب دېيىلىدۇ، بۇنداق ئايرىشنىڭ كۆپلىگەن مەسىلىلەردە پايدىسى بار، لېكىن، قىلىش كېرەكلىكى جەھەتتىن ھەر ئىككىسى ئوخشاش.

ئىينە مۇئامىلىسى ــ ǦÅĒĬöä ǦŸŋÅĬŋ

بىر كىشىگە بىر تاۋارنى مەلۇم باھادا مەلۇم مۇددەتكىچە نېسىي سېتىپ، ئاندىن كېيىن ئۆزى ساتقان ھېلىقى تاۋارنى ھېلىقى سېتىۋالغۇچىدىن بۇرۇنقىدىن تۆۋەنرەك باھادا نەق سېتىۋېلىشتىن ئىبارەت سودىدۇر. مال ساتقۇچى بۇ سودىدا دەرھال نەق پۇلغا ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن شۈنداق ئاتالغان. شەكىل جەھەتتە بىر سودىدىن ئىبارەتتەك كۆرۈنسىمۇ ھىيلە ئىشلىتىلگەن جازانە خارەكتىرىدىكى پايدىغا ئىگە بولغانلىقتىن ھارام قىلىنغاندۇر.

ئىجمائ ــ ţÅPqä

بىر ئەسىردىكى بارلىق مۇجتەھىد ئالىملارنىڭ مەلۇم مەسىلىنىڭ شەرئىي ھۆكمىدە بىرلىككە كېلىش.

ئىجتىھاد ــ áÅŽQDZqä

ئىسلام فىقھى ئىستىلاھىدا ئىجتىھاد قىلىش: فەقىھنىڭ پۈتۈن دەلىل كۈچى بىلەن ئۇرۇنۇپ شەرئىي ھۆكۈمنى بىلىش ئۈچۈن تىرىشىشىدىن ئىبارەت.

ئىستىخارە ــ gǿÅÁQèqä

www.munber.org

ئىنسان تەرەددۇت قىلغان ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق بىر ئىشتىن ئەڭ خەيرلىك بولغىنىغا يول كۆرسىتىشىنى الله تائالادىن تىلەش، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنىڭ مەخسۇس دۇئاسى ۋە نامىزى بار. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا ھەر قانداق بىر ئىشنى باشلاشتىن بۇرۇن ئىستىخارە ۋە مەسلىھەت سېلىشنى تەۋسىيە قىلغان. ”ئىستىخارە سالغان ئالدانماس، مەسلىھەت سالغان پۇشمان يېمەس“ دەيدىغان سۆز بار.

www.munber.org

سۈرە زارىيات

قىيامەت ۋە ھېساب ھەققىدىكى خەۋەرنىڭ راستلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا 1
مۇشرىكلارنىڭ خىلمۇ خىل سۆزلىرى توغرىسىدا 2
تەقۋادارلارنىڭ مۇكاپاتى ۋە ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا 4
اللە تائالانىڭ زېمىنىدىكى ۋە ئىنسانىدىكى ئالامەتلىرى توغرىسىدا 6
ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مېھمىنى توغرىسىدا 7
پەرىشتىلەرنىڭ لوتنىڭ قەۋمىنى ھالاك قىلىش ئۈشى بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا 9
پىرئەۋن، ئاد، سەمۇد ۋە نۇھ قەۋمىنىڭ قىسسىلىرىدىكى ئىبرەتلەر توغرىسىدا 10
اللە تائالانىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى يارىتىشى ۋە ھەر نەرسىنى جۈپ يارىتىشى اللە تائالانىڭ بار ۋە بىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەر ئىكەنلىكى توغرىسىدا 12
ھەر بىر قەۋمنىڭ ئۆز پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىش يولىنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكى توغرىسىدا 13
ئىنسان بىلەن جىننىڭ پەقەت اللە تائالا غىلا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يارىتىلغانلىقى توغرىسىدا 13

سۈرە تۇر

سۈرە تۇرنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 15
اللە نىڭ ئازابىنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ قەسەم قىلىشى توغرىسىدا 16
ئازاب كۈنى بولغان قىيامەت كۈنىنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا 17
بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشكۈچىلەرنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا 18
مۆمىنلەرنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ دەرىجىدە ئۇلار بىلەن ئوخشاش بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 19
اللە نىڭ گۇناھكارلارغا بولغان ئادالىتى توغرىسىدا 21
جەننەتنىڭ شارابىنىڭ ۋە جەننەت ئىگىلىرىنىڭ نازۇ نېمەتلىرىنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا 21
پەيغەمبەرنى مۇشرىكلارنىڭ بوھتانلىرىدىن ئاقلاش، ئۇلارغا تەھدىد سېلىش ۋە ئۇلارغا جەڭ ئېلان قىلىش توغرىسىدا 22
اللە نىڭ بار ۋە بىرلىكىنى ئىسپاتلايدىغان، مۇشرىكلارنىڭ ھېيلە ـ مىكرىنى يوققا چىقىرىدىغان سوئاللار توغرىسىدا 24
مۇشرىكلارنىڭ ھەققە قارشى چىققانلىقىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئازابقا تېگىشلىك بولغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا 26
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا ۋە تەسبىھ ئېيتىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 27

سۈرە نەجم

بۇ سۈرىنىڭ، سەجدە ئايىتى نازىل بولغان تۇنجى سۈرە ئىكەنلىكى توغرىسىدا 29
اللە تائالانىڭ پەيغەمبەرنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇنىڭ پەقەت ۋەھىينىلا سۆزلەيدىغانلىقىغا قەسەم قىلىشى توغرىسىدا 29
پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرنىڭ ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 30
پەيغەمبەرلەرگە ئىشەنچلىك پەرىشتە جىبرىئىلنىڭ تەلىم بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا 31
﴿ئۇ ئىككى ياچاق مقدارى يېقىنلاشتى﴾ دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 32
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىسرا كېچىسى پەرۋەردىگارىنى كۆرگەنمۇ دېگەن مەسىلە توغرىسىدا 33
پەرىشتىلەرنىڭ، نۇرنىڭ ۋە ھەر خىل رەڭلەرنىڭ سىدرە دەرىخىنى ئورىۋالغانلىقى توغرىسىدا 35
بۇتلارغا چوقۇنغۇچىلارغا رەددىيە بېرىش ۋە لات، ئۇززا، مانات بۇتلىرى توغرىسىدا 37
مۇشرىكلارنىڭ شېرىكلەرنى ئەركەك، پەرىشتىلەرنى چىشى دەپ ئېتىقاد قىلغانلىقىغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا 39
ياخشىلىقنىڭ ئارزۇ قىلىش بىلەنلا قولغا كەلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 39
ھېچبىر شاپائەتنىڭ اللە نىڭ رۇخسىتىسىز قىلىنمايدىغانلىقى توغرىسىدا 40

www.munber.org

پەرىشتىلەرنى الله نىڭ قىزلىرى دەۋالغان مۇشرىكلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا 40
باتىل يولدىكىلەردىن يۈز ئۆرۈشكە بۇيرۇش توغرىسىدا 41
الله نىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە نەرسىنى بىلىدىغانلىقى، ھەر بىر ئادەمگە ئۇنىڭ ئەملىگە يارىشا مۇكاپات ۋە جازا بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا 42
ياخشىلىق قىلغۇچىلارنىڭ سۈپىتى ۋە چوڭ گۇناھلاردىن باشقا كىچىك گۇناھلارنىڭ مەغپىرەت قىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 42
تەۋبە قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئۆزىنى پاك ھېسابلاشتىن توسۇش توغرىسىدا 43
ئىتائەت قىلىشتىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە پۇل ـ مالغا ئاچكۆزلۈك قىلغان كىشىنى ئەيىبلەش ۋە ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىش توغرىسىدا 44
مۇسا ۋە ئىبراھىمنىڭ سەھىپىلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا 45
قىيامەت كۈنى بىراۋنىڭ گۇناھىنى يەنە بىراۋنىڭ ئۈستىگە ئالمايدىغانلىقى توغرىسىدا 45
پەرۋەردىگارنىڭ ئىنسانىنى دەسلەپتە يوقتىن بارلىققا كەلتۈرگىنىدەك، ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلدۈرىدىغانلىقىدىن ئىبارەت بەزى سۈپەتلىرىنىڭ ۋە ئۇنىڭ بەندىلەردە يارىتقان بەزى نەرسىلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 47
ئاگاھلاندۇرۇش، تەنبىھ بېرىش ۋە سەجدە قىلىشقا، باش ئېگىشكە بۇيرۇش توغرىسىدا 49

سۈرە قەمەر

قىيامەتنىڭ يېقىنلىششى ۋە ئاينىڭ يېرىلىشى توغرىسىدا 51
بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر توغرىسىدا 53
مۇشرىكلارنىڭ سەركەشلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئوسال پوزىتسىيىسى توغرىسىدا 54
ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈندىكى يامان ئەھۋالى توغرىسىدا 55
نۇھنىڭ قەۋمىنىڭ قىسسىسى، بۇ قىسسىدىن ۋە باشقا قەۋملەرنىڭ قىسسىلىرىدىن ئېلىنىدىغان ئىبرەت توغرىسىدا 56
ئاد قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 57
سەمۇد قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 58
لۇت قەۋمىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 60
پىرئەۋن جامائەسىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 62
قۇرەيشلەرگە نەسىھەت قىلىش ۋە تەھدىت سېلىش توغرىسىدا 62
گۇناھكارلارنىڭ يامان ئاقىۋىتى توغرىسىدا 63
ھەممە نەرسىنىڭ ئالدىنئالا ئۇلۇچەملىك قىلىپ يارىتىلغانلىقى توغرىسىدا 64
الله تائالانىڭ ئۇلار توغرىسىدىكى ئەمر ـ پەرمانىنى ئىجرا قىلىش بىلەن قورقۇتىشى توغرىسىدا 66
تەقۋادارلارنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا 66

سۈرە رەھمان

سۈرە رەھمان توغرىسىدا 69
مېھرىبان الله تائالانىڭ قۇرئاننى نازىل قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭدىن تەلىم بەرگەنلىكى توغرىسىدا 70
الله تائالانىڭ كۈن، ئاي، ئاسمان ۋە زېمىندىكى ئالامەتلىرى توغرىسىدا 70
ئىنسانىنىڭ الله تائالانىڭ نېمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 72
ئادەم بىلەن جىننىڭ يارىتىلىشىنىڭ بايانى توغرىسىدا 72
الله تائالانىڭ ئۆزىنىڭ ئىككى مەشرىق بىلەن ئىككى مەغرىبىنىڭ پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىنى تىلغا ئالغانلىقى توغرىسىدا 73
الله تائالانىڭ ئىككى خىل دېڭىزنى ۋە كېمىلەرنى ياراتقانلىقىنى تىلغا ئالغانلىقى توغرىسىدا 73
الله تائالانىڭ ئۆزگەرمەس ھالىتى، ئۇنىڭ زاتىنىڭ مەڭگۈ قېلىشى ۋە ھەممىدىن بىھاجەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 74
ئىنسانلار ۋە جىنلار جامائەسىنى قورقۇتۇش ۋە ئۇلار دۇچ كېلىدىغان قورقۇنۇچلۇق ئازاب توغرىسىدا 76
قىيامەتنىڭ قورقۇنچلىرى ۋە گۇناھكارلارنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا 77

www.munber.org

تەقۋادارلارنىڭ جەننەتتىكى ئەھۋالى ۋە نازۇنېمەتلىرى توغرىسىدا 80

سۈرە ۋاقىئە

سۈرە ۋاقىئەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 87
قىيامەت كۈنىنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدا 88
قىيامەت كۈنى ئىنسانلارنىڭ ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 89
ياخشى ئىشلارنى ئەڭ ئالدىدا قىلغۇچىلار ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات توغرىسىدا 91
سائادەتمەنلەر ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتلار توغرىسىدا 94
بەختسىزلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان جازا توغرىسىدا 99
قىيامەتنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتلىرى توغرىسىدا 101
زىرائەت ئۆستۈرۈش، يامغۇر ياغدۇرۇش، ئوت پەيدا قىلىش قاتارلىق ئىنسان ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنى پەقەت يالغۇز الله نىڭلا قىلغانلىقىغا دىققەتنى بۇراش توغرىسىدا 103
قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى ئۈچۈن الله تائالانىڭ قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 105
جان ھەلقۇمغا يەتكەندە ئۇنى قايتۇرۇشنىڭ بولماسلىقى (بولمايدىغانلىقى) ھېساب ئېلىنىدىغانلىقىنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 107
ئىنسانلارنىڭ سەكراتتىكى ئەھۋاللىرى ۋە ئۇلاردىن ھەر بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا 108

سۈرە ھەدىد

سۈرەھەدىدنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 111
بارلىق مەۋجۇداتلارنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىشى ۋە الله نىڭ بەزى سۈپەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا 112
الله تائالانىڭ بىلىشى، قۇدرىتى ۋە پادىشاھلىقىنىڭ ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقى توغرىسىدا 114
ئىمان ئېيتىشقا بۇيرۇش ۋە پۇل ـ مالنى ياخشى يوللارغا سەرپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا 116
مەككە پەتھى بولۇشتىن ئىلگىرى الله يولىدا سەرپ قىلغان پۇل- مالنىڭ، جىھادنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 118
الله يولىدا پۇل ـ مال سەرپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا 120
قىيامەت كۈنى مۇمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىگە يارىشا نۇر بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 122
مۇناپىقلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا 122
مۇمىنلەرنى الله دىن قورقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ۋە ئەھلى كىتابلاردەك بولۇپ قېلىشىدىن توسۇش توغرىسىدا 124
سەدىقە بەرگۈچىلەرگە، راستچىل ۋە شېھىتلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە كاپىرلارنىڭ بارار جايى توغرىسىدا 126
دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ ئويۇن ـ تاماشا، ئەرزىمەس مەشغۇلات ئىكەنلىكى توغرىسىدا 128
ئىنسانغا يېتىدىغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 130
سەۋر ۋە شۈكۈر قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 131
بېخىلنى ئەيىبلەش توغرىسىدا 132
پەيغەمبەرلەرنىڭ مۇجىزىلەر، ئادالەت ۋە ھەقىقەت بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا 132
تۇمۇرنىڭ پايدىلىرى توغرىسىدا 133
ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىدىن كۆپۈنچىسىنىڭ ئىتائەتتىن چىققۇچىلار ئىكەنلىكى توغرىسىدا 134
ئەھلى كىتابتىن ئىمان ئېيتقانلارغا ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 136

سۈرە مۇجادىلە

بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا 139
زىھار ۋە ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان كەففارەت توغرىسىدا 140

www.munber.org

دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بايان قىلىش توغرىسىدا 144
الله نىڭ بىلىشىنىڭ ھەممە مەخلۇقلارنى ئوراپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا 144
يەھۇدىيلارنىڭ پەسكەشلىكىنى بايان قىلىش توغرىسىدا 146
پىچىرلىشىشنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىرى توغرىسىدا 147
يىغىلىشنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىرى توغرىسىدا 148
بىلىم ۋە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ ئارتۇقچىلىقى توغرىسىدا 149
پەيغەمبەر بىلەن مەخپىي سۆزلىشىشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇش توغرىسىدا 150
مۇناپىقلارنى ئەيىبلەش توغرىسىدا 152
الله بىلەن قارشىلاشقۇچىلارنىڭ جازالىنىدىغانلىقى، غەلىبىنىڭ الله تائالاغا ۋە پەيغەمبىرىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكى توغرىسىدا 154
مۆمىنلەرنىڭ كاپىرلارنى دوست تۇتمايدىغانلىقى توغرىسىدا 155

سۈرە ھەشر

ھەر نەرسىنىڭ الله غا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا 160
بەنى نەزىر قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ بېشىغا كەلگەن مالامەتلەرنى بايان قىلىش توغرىسىدا 160
بەنى نەزىر غازىتىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا 162
خورما دەرەخلىرىنىڭ كېسىلىشىنىڭ الله نىڭ رۇخسىتى بىلەن بولغانلىقى توغرىسىدا 165
ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەر ۋە ئۇنى ئىشلىتىدىغان ئورۇنلار توغرىسىدا 166
پەيغەمبەر بۇيرۇغان ۋە توسقان ھەر قانداق ئىشتا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 169
ئۇرۇشسىز ئېلىنغان غەنىمەتلەرگە تېگىشلىك بولغان باشقا بىر تۈركۈم كىشىلەر ۋە مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى توغرىسىدا 170
ئەنسارلارنىڭ مۇھاجىرلارغا ھەسەت قىلمىغانلىقى توغرىسىدا 172
ئەنسارلارنىڭ باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەلا بىلگەنلىكى توغرىسىدا 172
مۇناپىقلارنىڭ بەنى نەزىر قەبىلىسىگە يالغان ۋەدە بەرگەنلىكى توغرىسىدا 175
مۇناپىقلار بىلەن يەھۇدىيلارنىڭ بۇ ۋەقەدىكى مىسالى توغرىسىدا 176
تەقۋادارلىق قىلىشقا ۋە قىيامەت كۈنى ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 177
جەننەت ئەھلى بىلەن دوزاخ ئەھلىنىڭ باراۋەر بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا 178
قۇرئاننىڭ كاتتىلىقىنى بايان قىلىش توغرىسىدا 179
الله تائالانى الله تائالانىڭ ئىسملىرى ۋە سۈپەتلىرى بىلەن ئۇلۇغلاش توغرىسىدا 180
ئەڭ چىرايلىق ئىسملار توغرىسىدا 182
ھەر نەرسىنىڭ الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا 182

سۈرە مۇمتەھىنە

سۈرە مۇمتەھىنەنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا 184
كاپىرلارنى دوست تۇتماي دۈشمەن تۇتۇشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 185
ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ كاپىر قەۋمىدىن ئادا ـ جۇدا بولۇشىدا مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ياخشى ئۈلگىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا 187
الله نىڭ مۆمىنلەر بىلەن ئۆلارنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق پەيدا قىلىشى توغرىسىدا 190
مۇسۇلمانلار بىلەن دىن ئۈچۈن ئۇرۇش قىلمىغان كاپىرلارغا ياخشىلىق قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى توغرىسىدا 191
مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلغان مۇشرىكلارنى دوست تۇتۇشتىن توسۇش توغرىسىدا 191

www.munber.org

ھۈدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇسۇلمان ئايالالارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەسلىك ھەققىدىكى خۇسۇسىي ھۆكۈم توغرىسىدا 192
مۇسۇلمان ئايالالارنىڭ مۇشرىك ئەرلەرگە، مۇشرىك ئايالالارنىڭ مۇسۇلمان ئەرلەرگە ھارام ئىكەنلىكى توغرىسىدا 193
ئايالالار بەيئەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا 196

سۈرە سەف

سۈرە سەفنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 201
قىلمايدىغان ئىشنى قىلمىز دېگۈچىلەرنى ئەيىبلەش توغرىسىدا 201
مۇسانىڭ قەۋمىنىڭ ئۆزىگە ئازار بەرگەنلىكىنى تىلغا ئېلىشى ۋە الله نىڭ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بۇرۇۋەتكەنلىكى توغرىسىدا 203
ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھمەد دېگەن ئىسمى بىلەن خۇش خەۋەر بەرگەنلىكى توغرىسىدا 204
ئەڭ زالىم ئىنسانىنىڭ تىلغا ئېلىنىشى، ئىسلام نۇرىنىڭ مۇكەممەل قىلىنىدىغانلىقى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن دىنلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە بېرىلگەن خۇش خەۋەر توغرىسىدا 207
قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان تىجارەت توغرىسىدا 208
مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرقانداق ئەھۋالدا دىنىنىڭ ياردەمچىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 209
ئىسرائىل ئەۋلادىدىن بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتقانلىقى ۋە يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا كاپىر بولغانلىقى توغرىسىدا 210
ئىمان ئېيتقان تائىپىگە الله تائالانىڭ ياردەم قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 210

سۈرە جۇمۇئە

سۈرە جۇمۇئەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 213
ھەممە نەرسىنىڭ الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىدىغانلىقى توغرىسىدا 214
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا 214
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەرەبلەرگىمۇ ۋە ئەرەب بولمىغان بارلىق مىللەتلەرگىمۇ ئەلچى قىلىنغانلىقى توغرىسىدا 215
يەھۇدىيلارنى ئەيىبلەش ۋە ئۇلارنى ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىشقا چاقىرىش توغرىسىدا 217
جۇمە نامىزى، جۇمە كۈندىكى ئىشلار ۋە ئەدەب ـ ئەخلاقلار توغرىسىدا 218
الله تائالانى ياد ئېتىشكە ئالدىراشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 219
جۇمە كۈنىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 220
ئەزاندىن خۇتبىگە چىقىدىغان ئەزان كۆزدە تۇتۇلغانلىقى توغرىسىدا 221
جۇمە نامىزىغا چىققان ئىككىنچى قېتىملىق ئەزاندىن كېيىن ئېلىم ـ سېتىم قىلىشنىڭ ھارامىلىقى ۋە جۇمە نامىزىدىن كېيىن رىزىق ئەلەپ قىلىشقا قىزىقتۇرۇش توغرىسىدا 222
ئىمام خۇتبىگە چىققاندا مەسچىتتىن چىقىپ كېتىشتىن توسقانلىقى توغرىسىدا 223

سۈرە مۇنافىقۇن

مۇناپىقلارنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ قىياپىتى توغرىسىدا 225
مۇناپىقلارنىڭ ئۆزلىرىگە پەيغەمبەرنىڭ مەغپىرەت تەلەپ قىلىشىدىن ۋە پەيغەمبەرنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلەشتىن يۈز ئۆرۈشى توغرىسىدا 228
دۇنيا تىرىكچىلىكىگە بېرىلىپ كېتىپ غەپلەتتە قالماسلىققا ۋە ئۆلۈشتىن ئىلگىرى سەدىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا 231

سۈرە تەغابۇن

الله تائالاغا تەسبىھ ئېيتىلىدىغانلىقى، الله تائالانىڭ ئىنسانلارنى ياراتقانلىقى ۋە ئۇنىڭ ھەممە نەرسىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا 233

www.munber.org

ئىلگىرى ئۆتكەن كاپىرلارنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش بېرىش توغرىسىدا 234
ئۆلگەندىن كېيىنكى ھاياتلىقنىڭ ھەق ئىكەنلىكى توغرىسىدا 235
زىيان تارتىدىغان كۈننىڭ بايانى توغرىسىدا 236
كىشىگە يەتكەن ھەر قانداق مۇسىبەتنىڭ پەقەت الله تائالانىڭ ئىزنى بىلەنلا يېتىدىغانلىقى توغرىسىدا 237
الله غا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 238
تەۋھىد توغرىسىدا 238
ئايالالارنىڭ ۋە بالىلارنىڭ پىتنىسىدىن ئېھتىيات قىلىش توغرىسىدا 239
كۆچمەنلىك يېتىشچە تەقۋادارلىق قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 240
سەدىقە بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا 241

سۈرە تالاق

ئايالىنى پاكلىق ھالىتىدە تالاق قىلىش، ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتمەسلىك ۋە ئىددەتىنى ساناش توغرىسىدا 243
تالاق قىلىنغان ئەمما يېنىۋېلىشقا بولىدىغان ئايالغا ئىددەت جەريانىدا نەپقە بېرىش ۋە ئۇي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 245
تالاق قىلىنغۇچى ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىدە ئىددەت تۇتۇشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا 245
يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنى نەپقە ۋە ئۇي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 245
تالاق قىلىنغان ئايالنى مەيلى قايسى خىلدىكى ئۇسۇلدا تالاق قىلسۇن ئۇنىڭغا چوقۇم ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا 247
يېنىشقاندا گۇۋاھچى تۇرغۇزۇشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 247
الله تائالانىڭ تەقۋادارلارغا چىقىش يولى ۋە رىزق بېرىدىغانلىقى ۋە الله تائالانىڭ كاپالىتىنىڭ ئۇلار ئۈچۈن يېتەرلىك ئىكەنلىكى توغرىسىدا 248
ياشىنىپ قالغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغان ۋە تېخى ھەيز كەلمىگەن كىچىك ئايالالارنىڭ ئىددىتى توغرىسىدا 249
ھامىلدار ئايالالارنىڭ ئىددىتى توغرىسىدا 250
تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا ئۇي بىلەن تەمىنلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 252
تالاق قىلىنغان ئايالنى تەڭلىكتە قالدۇرۇشتىن توسۇش توغرىسىدا 252
قايتا نىكاھ ئوقۇماستىن يېنىشۇېلىشقا بولمايدىغان ھامىلدار ئايالنى تاكى ئۇ يەڭگۈپ بولغىچە تەمىنلەشنىڭ ئەرنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنگەن مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 252
قويۇۋېتىلگەن ئايال بالىنى ئېمىتىپ بەرسە ئېمىتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن ھەق ئېلىشقا ھەقلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا 253
تەقۋادار بىر ئايالنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 253
پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىدىن باش تارتقانلارنىڭ جازالىنىشى توغرىسىدا 255
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا 255
الله تائالانىڭ مۇكەممەل قۇدرىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا 256

سۈرە تەھرىم

پەيغەمبەرنىڭ ھالال نەرسىنى ھارام قىلغانلىقى ئۈچۈن الله نىڭ تاپا قىلىشى، بۇ گۇناھنىڭ كەففارىتىنىڭ بايانى ۋە ئايالالارنىڭ پەيغەمبەرنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئەدەپلەپ قويغانلىقى توغرىسىدا 260
بالا ـ چاقىلارنى ئەدەب ـ ئەخلاق ۋە دىن تەربىيىسى بىلەن تەربىيىلەش توغرىسىدا 266
دوزاخنىڭ يېقىلغۇلىرى ۋە ئۇنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەر توغرىسىدا 267
سەمىمىي تەۋبە قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا 267
كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا قارشى جىھاد قىلىشقا بۇيرۇغانلىق توغرىسىدا 268

www.munber.org

ئالله نىڭ دەرگاهىدا مۆمىن كاپىرغا قانچىلىك يېقىن تۇغقان بولسىمۇ لېكىن ئالله نىڭ دەرگاهىدا بۇ تۇغقاندارچىلىقىنىڭ ئەسقاتمايدىغانلىقى توغرىسىدا 268
ئالله نىڭ دەرگاهىدا كاپىرنىڭ مۆمىنگە زىيان يەتكۈزدىمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 270

سۈرە مۇلك

سۈرە مۇلكنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 273
ئالله نى ئۇلۇغلاش، ئالله نىڭ ئۇلۇم بىلەن ھاياتلىقنى، ئاسمانلار بىلەن يۇلتۇزلارنى ياراتقانلىقنى بايان قىلىشى توغرىسىدا 274
جەھەننەم ۋە ئۇنىڭغا كىرىدىغانلارنىڭ سۆزىتىلىرى توغرىسىدا 276
پەرۋەردىگارىدىن كىشىلەر كۆرمەيدىغان ۋاقىتتا قورققان ئادەمنىڭ مۇكاپاتى توغرىسىدا 277
ئالله تائالا نىڭ زېمىننى بەندىلىرىگە بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىدىن ئىبارەت نېمىتى توغرىسىدا 278
ئالله تائالانىڭ سىلەرنى قانداق جازالىماقچى بولسا شۇنداق جازالاشقا قادىر ئىكەنلىكى ۋە ئالله نىڭ "ئازابىدىن قانداقمۇ خاتىرجەم بولىسىلەر" دېگەنلىكى توغرىسىدا 279
ئالله نىڭ قۇدرىتى بىلەن قۇشلارنىڭ ئۇچۇشى ئالله نىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنىڭ دەلىلى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 280
مەخلۇقاتلارغا ئالله دىن باشقا ھېچكىمنىڭ ياردەم قىلالمايدىغانلىقى ۋە رىزق بېرەلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 281
كاپىر بىلەن مۆمىننىڭ مىسالى توغرىسىدا 281
مەخلۇقاتلارنى يارىتىشقا قادىر ئالله نىڭ قىيامەتنى قايىم قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكى توغرىسىدا 282
مۆمىنلەرنىڭ ئۇلتۇرۇلۇشىنىڭ كاپىرلارنى ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇرالمايدىغانلىقى توغرىسىدا 283
ئالله نىڭ بۇلاقلاردىن چىقىدىغان سۇدىن ئىبارەت نېمىتىنى ئەسلىتىش بىلەن بىرگە ئۇنىڭ يوقلىپ كېتىشىدىن قورقۇتقانلىقى توغرىسىدا 284

سۈرە قەلەم

قەلەمنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 285
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كاتتىلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قەلەم بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 286
﴿سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن﴾ دېگەن ئايەتنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 286
ھەقنى ئىنكار قىلغۇچى كاپىرلارنىڭ بېسىمنى، پىكىر تەلەپلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن تۇسۇش ۋە ئۇلارنىڭ يېرىم يولدا ئۇچرىشىشنى خالايدىغانلىقى توغرىسىدا 288
كاپىرلارنىڭ ئەھلىنىڭ بىكار بولۇپ كېتىدىغانلىقىنىڭ مىسالى توغرىسىدا 291
تەقۋادارلارنىڭ مۇكاپاتى ۋە ئۇلارغا گۇناھكارلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلنمايدىغانلىقى توغرىسىدا 294
قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشىتى توغرىسىدا 295
قۇرئان كەرىمنى ئىنكار قىلغانلارنى قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا 295
سەۋر قىلىشقا، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامدەك ئالدىراپ كەتمەسلىككە بۇيرۇش توغرىسىدا 297
كۆز تېگىشنىڭ راست ئىكەنلىكى توغرىسىدا 297
كاپىرلارنىڭ قىلغان تۇھمىتى ۋە ئۇلارغا بېرىلگەن جاۋاب توغرىسىدا 300

سۈرە ھاققە

قىيامەتنىڭ چوڭلىقىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا 301
ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقىنى تىلغا ئېلىش توغرىسىدا 302
كېمىدىن بەھرىمەن قىلغان نېمىتىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا 303
قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشەتلىك ئەھۋاللىرى توغرىسىدا 304

www.munber.org

ئادەم ئەۋلادىنىڭ الله غا توغرىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 305
ئاما ـ ئەمالى ئوڭ قولىغا بېرىلىدىغانلارنىڭ خۇشاللىقى ۋە ئۇلارنىڭ ياخشى ئاقىۋىتى توغرىسىدا 306
نام ـ ئەمالىرى سول قولىغا بېرىلىدىغانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ يامان بولۇشى توغرىسىدا 307
قۇرئاننىڭ الله نىڭ سۆزى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 309
ئەگەر پەيغەمبەر الله نىڭ نامىدىن يالغانىنى توقۇيدىغان بولسا الله نىڭ ئۇنى ئەلۋەتتە ئازاپ بىلەن جازالايدىغانلىقى توغرىسىدا 310

سۈرە مەئارىج

قىيامەت كۈنىنىڭ تېز كېلىشىنى تىلىگەنلىك توغرىسىدا 313
"ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئېگىسى" دېگەن سۆزنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 314
ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان كۈندىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا 314
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا ئۈندەش توغرىسىدا 316
قىيامەتنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىرى توغرىسىدا 317
ئىنسانىنىڭ چىدامسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا 319
يۇقىرىدىكى سۆيەتكە ئېگە كىشىلەرنىڭ قاتارىغا ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىرمەيدىغانلىقى، بۇلارنىڭ ئەمەلىرى ۋە نامازلىرى توغرىسىدا 319
كاپىرلارنى ئەيىبلەش ۋە ئۇلارنى قورقۇتۇش توغرىسىدا 322

سۈرە نۇھ

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنى دەۋەت قىلغانلىقى توغرىسىدا 325
نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز قەۋمى تەرىپىدىن يەتكەن ئەزىيەتلەر ھەققىدە الله غا شىكايەت قىلغانلىقى توغرىسىدا 327
نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئۇنىڭ دەۋىتىگە قارىتا ئېيتقان سۆزلىرى توغرىسىدا 328
نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن جاۋابىدىن كېيىن الله تائالاغا قىلغان ئىلتىجاسى توغرىسىدا 330
نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ بۇتلىرى ۋە بۇ بۇتلارنىڭ ئورنى توغرىسىدا 330
نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىگە بەتدۇئا قىلغانلىقى ۋە ئۇزىگە ئىمان ئېيتقانلارغا ياخشى دۇئا قىلغانلىقى توغرىسىدا 331

سۈرە جىن

جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىڭشىغانلىقى ۋە ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرگەنلىكى توغرىسىدا 335
جىنلارنىڭ الله نىڭ خوتونى ۋە باللىرى بولۇشتىن پاك ئىكەنلىكىنى ئېقرار قىلىشى توغرىسىدا 336
ئىنسانلارنىڭ جىنلارغا سېغىنىپ ئۇلاردىن پاناھ تىلەيدىغانلىقى ئۈچۈن جىنلارنىڭ ھەددىدىن ئېشىۋالىدىغانلىقى توغرىسىدا 336
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋەتىلىشتىن ئىلگىرى جىنلارنىڭ ئاسمان خەۋەرلىرىنى ئوغرىلايدىغانلىقى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام
ئەۋەتىلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆيدۈرگۈچى يۇلتۇزلار بىلەن ئېتىپ چۈشۈرۈلىدىغانلىقى توغرىسىدا 338
جىنلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مۆمىن، كاپىر، ئازغۇن ۋە توغرا يول تاپقۇچى قاتارلىق ھەر قىسىمغا بۆلۈنىدىغانلىقىنى ئېقرار قىلغانلىقى ۋە
ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئېچىدىكى ھەر قىسىم جىنلارنىڭ ئاقىۋىتە بارار جايىنى بىلىپ يەتكەنلىكى توغرىسىدا 340
جىنلارنىڭ الله نىڭ كامالى قۇدرىتىنى ئېقرار قىلغانلىقى توغرىسىدا 341
الله تائالانى بار ۋە بىر دەپ بىلىشكە ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشتىن ساقلىنىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 343
جىنلارنىڭ قۇرئاننى تىڭشاش ئۈچۈن قىستىلىشىپ تۇرغانلىقى توغرىسىدا 343
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پايدا ـ زىيان يەتكۈزۈشكە قادىر ئەمەسلىكى توغرىسىدا 344
پەيغەمبەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنىڭ پەقەت دەۋەتنى يەتكۈزۈش ئىكەنلىكى توغرىسىدا 344
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەتنىڭ بولىدىغان ۋاقتىنى بىلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 345

سۈرە مۇززەممىل

www.munber.org

مۇزەممىل ۋە مۇددەسسىر سۈرىلىرىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا 349
كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇش توغرىسىدا 350
قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىشنىڭ ئۇسۇلى توغرىسىدا 350
قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى توغرىسىدا 351
كېچىدە ئىبادەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 352
كاپىرلارنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىشقا بۇيرۇش ۋە ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا بېرىلگەن جازا توغرىسىدا 356
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋنگە ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرگە ئوخشايدىغانلىقى، پىرئەۋننىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى
بىلدىغانلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا 357
قىيامەت كۈنىنىڭ ئازابى بىلەن قورقۇتۇش توغرىسىدا 357
بۇ سۈرىنىڭ ساغلام دىل ئىگىلىرىگە ۋەز ـ نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 358
كېچىدە ئوقۇلىدىغان پەرز نامىزىنىڭ ئەھلدىن قالدۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىرلىرى توغرىسىدا 359
سەدىقە بېرىشكە ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 360

سۈرە مۇددەسسىر

ئەلەق سۈرىسىنىڭ ئايەتلىرىدىن كېيىن تۇنجى بولۇپ نازىل بولغان ئايەتلەر توغرىسىدا 361
قىيامەت كۈنىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا 363
قۇرئان سېھىردۇر دېگەن ئادەمنى قورقۇتۇش توغرىسىدا 364
جەھەننەمنى باشقۇرغۇچى پەرىشتىلەرنىڭ سانى ۋە بۇ ھەقتە كاپىرلارنىڭ ئېيتقانلىرى توغرىسىدا 367
الله تائالانىڭ قوشۇننىنى پەقەت الله تائالانىڭ ئۆزىلا بىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 368
جەننەت ئەھلى بىلەن دوزاخ ئەھلىنىڭ ئارىسىدا بولىدىغان سۆھبەت توغرىسىدا 369
كاپىرلارنىڭ ھەقتىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھەقكە تۇتقان پوزىتسىيەسىنى ئەيىبلەش توغرىسىدا 370
قۇرئاننىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 371

سۈرە قىيامەت

قىيامەت كۈنى قايتا تىرىلىشنىڭ بولىدىغانلىقىغا قەسەم قىلىش ۋە ھېيلە قىلغۇچىلارنىڭ ھېيلىسىگە بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا 374
قىيامەت كۈنى ئىنسانىنىڭ بارلىق قىلمىشلىرىنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 376
پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ۋەھىينى تاپشۇرۇپ ئېلىشنى ئۆگىتىش توغرىسىدا 377
قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلىشنىڭ سەۋەبى بولسا دۇنيانى ياخشى كۆرۈش ۋە ئاخىرەتتىن غەپلەتتە ياشاش ئىكەنلىكى توغرىسىدا 379
ئاخىرەتتە الله تائالانى كۆرۈش توغرىسىدا 379
قىيامەت كۈنى گۇناھكارلارنىڭ يۈزلىرىنىڭ قارىداپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا 380
سەكراتقا چۈشكەندە قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچىنىڭ بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 381
ھەقنى ئىنكار قىلغۇچىنىڭ ھالىنى بايان قىلىش توغرىسىدا 382
ئىنسانىنىڭ بىكار قويۇپ بېرىلمەيدىغانلىقى توغرىسىدا 383
بۇ سۈرىنىڭ ئاخىردا قىلىنىدىغان دۇئا توغرىسىدا 384

سۈرە ئىنسان

سۈرە ئىنسان بىلەن سۈرە سەجدىنى جۈمە كۈنى بامدات نامىزىدا ئوقۇش توغرىسىدا 385
الله تائالانىڭ ئىنسانىنى يوقتىن بار قىلغانلىقى توغرىسىدا 385
الله تائالانىڭ ئىنسانىنى ھىدايەتكە باشلايدىغانلىقى، ئۇنىڭ بولسا يا شۈكۈر قىلغۇچى يا تانغۇچى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 386

www.munber.org

كاپىرلارغا جازا ۋە مۇمىنلەرگە مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 387
ياخشى بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرى توغرىسىدا 388
جەننەت ئەھلىگە بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە نېمەتلەرنىڭ بەزى تەپسىلاتلىرى توغرىسىدا 389
جەننەتتىكى ئازادە تەختلەر ۋە سوغۇقمۇ ئەمەس، ئىسسىقمۇ ئەمەس يېقىملىق ھاۋا توغرىسىدا 390
دەرەخ شاخلىرىنىڭ ۋە مېۋىلىرىنىڭ يېقىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا 391
كۆمۈش تەخسە ۋە قەدەھلەر توغرىسىدا 391
زەنجىبىل ۋە سەلسەبىلنىڭ شارابى توغرىسىدا 391
جەننەتتىكى خىزمەتچىلەر توغرىسىدا 392
كىيىم ـ كېچەكلەر ۋە زىبۇ ـ زىننەتلەر توغرىسىدا 392
قۇرئاننىڭ چۈشۈرۈلگەنلىكى، سەۋر قىلىشقا ۋە الله تائالانى زىكىر قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا 394
دۇنياغا بېرىلىشنى ئەيىبلەش ۋە قىيامەت كۈنىنى ئەسلىتىش توغرىسىدا 394
الله نىڭ يېتەكلىشى بىلەن قۇرئاننىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ھىدايەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 395
بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈشىنىڭ ۋە ئۇنى نامازدا ئوقۇشنىڭ بايانى توغرىسىدا 397

سۈرە مۇرسەلات

الله تائالانىڭ قىيامەت كۈنىنىڭ مەيدانغا كېلىشىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ ئۇ زىنىڭ بىر تۈركۈم مەخلۇقاتلىرى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 398
قىيامەت بولغاندا يۈز بېرىدىغان بەزى ئىشلارنىڭ بايانى توغرىسىدا 399
الله تائالانىڭ ھەرتۈرلۈك قۇدرەتلىرىدىن ئىبرەت ئېلىشقا چاقىرىش توغرىسىدا 401
گۇناھكارلارنى جەھەننەمدىكى جايلىرىغا ھەيدەش ۋە ئۇ يەرنىڭ قانداق جاي ئىكەنلىكى توغرىسىدا 403
قىيامەت كۈنى گۇناھكارلارنىڭ سۆزلەشكە، ئۆزرە ئېيتىشقا ۋە شۇنداق قىلىشقا پېتىنىشقا ئاجىز كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا 403
تەقۋادار بەندىلەرنىڭ جايىنىڭ بايانى توغرىسىدا 405
قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلغۇچىلار ئۈچۈن قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا 405

سۈرە نەبە

قىيامەتنىڭ بولۇشىنى ئىنكار قىلغان كاپىرلارغا رەددىيە بېرىش توغرىسىدا 407
الله تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرىنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرەلەيدىغان قۇدرىتىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلايدىغان بايانلار توغرىسىدا 408
قىيامەت كۈنى ۋە ئۇ كۈندە بولىدىغان ئىشلارنىڭ بايانى توغرىسىدا 410
تەقۋادارلار ئۈچۈن چوڭ بىر نىجاتلىقنىڭ بارلىقى توغرىسىدا 413
ھەر قانداق بىر كىشىنىڭ، ھەتتا پەرىشتىلەرنىڭمۇ الله تائالانىڭ ئالدىدا ئىزنىسىز سۆز قىلىشقا پېتىنالمايدىغانلىقى توغرىسىدا 414
قىيامەت بولۇشنىڭ ئاز قالغانلىقى توغرىسىدا 415

سۈرە نازىئات

الله تائالانىڭ بەش تۈرلۈك پەرىشتىلەر بىلەن قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىغا قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 418
قىيامەت كۈنىنىڭ قانداق بىر كۈن ئىكەنلىكى، كىشىلەرنىڭ ھالىنىڭ قانداق بولۇپ كېتىدىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنى ھەققىدە دېيىشىدىغان سۆزلىرى توغرىسىدا 418
مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنىڭ بايانى ۋە ئۇنىڭ الله تائالادىن قورقمايدىغانلار ئۈچۈن ئىبرەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 420
ئاسمان ۋە زېمىنلارنى يارىتىشنىڭ ئىنسانلارنى يارىتىشتىن قىيىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا 422
قىيامەت كۈنى، ئۇ كۈنىنىڭ يۈز بېرىدىغان ۋاقتىنىڭ ئېنىق ئەمەسلىكى ۋە ئۇ كۈندە بېرىلىدىغان مۇكاپات ۋە جازالار توغرىسىدا 424

www.munber.org

سۈرە ئەبەسە

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ (كۆزى) ئاجىز كىشى ئۈمىۋ مەكتۇمغا چىرايىنى تۇرگەنلىكى ئۈچۈن ﷲ تائالانىڭ ئۇنىڭغا كايىغانلىقى توغرىسىدا 427
قۇرئاننىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا 428
ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا 430
گىياھلار ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ (زېمىندىن) ئۈندۈرۈلگەنلىكى ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلىشنىڭ بولىدىغانلىقىنىڭ دەلىل ـ پاكىتى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 431
كىشىلەرنىڭ قىيامەت كۈنىدە (ھەتتا) ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىنمۇ قاچىدىغانلىقى توغرىسىدا 433
جەننەتلىەر بىلەن دوزەخلەرنىڭ قىيامەت كۈنىدە يۈزلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 433

سۈرە تەكۋىر

بۇ سۈرە ھەققىدە كەلگەن ھەدىس توغرىسىدا 435
قىيامەت كۈنى كۈن نۇرىنىڭ ئۆچىدىغانلىقى توغرىسىدا 435
يۇلتۇزلارنىڭ تۆكۈلۈشى توغرىسىدا 436
تاغلارنىڭ گۈمران قىلىنىشى، بوغاز تۆگىلەرنىڭ تاشلىۋېتىلىشى ۋە ياۋايى ھايۋانلارنىڭ توپلىنىشى توغرىسىدا 436
دېڭىزلارنىڭ ئوت بولۇپ لاۋۇلداپ يانىدىغانلىقى توغرىسىدا 437
جانلارنىڭ قوشۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا 437
تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىز بالىدىن سوئال سورىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 438
كۆمۈۋېتىلگەن قىز ئۈچۈن بېرىلىدىغان كەففارەت توغرىسىدا 438
نامە ـ ئەمەللەرنىڭ ئېچىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 439
ئاسمانىنىڭ ئېچىلىشى، جەھەننەمنىڭ قىزىتىلىشى ۋە جەننەتنىڭ يېقىنلاشتۇرۇلىشى توغرىسىدا 439
قىيامەت كۈنى ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ قىيامەت ئۈچۈن قانداق تىشلارنى قىلغانلىقىنى بىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 439
قۇرئان ھەرگىزمۇ ساراڭلىقنىڭ نەتىجىسى بولماستىن بەلكى ئۇنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېلىپ چۈشكەنلىكى توغرىسىدا 441
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھىينى يەتكۈزۈشتە بېخىللىق قىلمايدىغانلىقى توغرىسىدا 442
قۇرئاننىڭ شەيتاننىڭ سۆزى بولماستىن بەلكى پۈتۈن كىشىلەر ئۈچۈن نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 443

سۈرە ئىنفىتار

بۇ سۈرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 445
قىيامەت كۈنى يۈز بېرىدىغان ئىشلار توغرىسىدا 446
ﷲ تائالانى ئۇنتۇپ قېلىشنىڭ ئىنسانغا لايىق ئەمەسلىكى توغرىسىدا 446
ئالدىنپ كېتىشنىڭ سەۋەبى ۋە پەرىشتىلەرنىڭ ئىنسانلارنىڭ قىلمىشلىرىنى خاتىرىلەپ تۇرىدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا 447
ياخشى كىشىلەرنى مۇكاپاتلاش ۋە يامان كىشىلەرنى جازالاش توغرىسىدا 448

سۈرە مۇتەففىفىن

ئۆلچەم ۋە تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرنى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ﷲ تائالانىڭ ئالدىدا ھېساب بېرىدىغانلىقى بىلەن قورقۇتۇش توغرىسىدا 452
يامان ئادەملەرنىڭ نامە ـ ئەمالى ۋە ئۇلارنىڭ بەزى ئەھۋاللىرى توغرىسىدا 453
ياخشىلارنىڭ نامە ـ ئەمالى ۋە ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى توغرىسىدا 456
كاپىرلارنىڭ (مۆمىنلەرگە) يامانلىق قىلىشى ۋە ئۇلارنى مازاق قىلىشى توغرىسىدا 458

www.munber.org

سۈرە ئىنشىقاق

سۈرە ئىنشىقاقتا سەجدە ئايىتىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا 461
قىيامەت كۈنى ئاسماننىڭ يېرىلىدىغانلىقى ۋە زېمىننىڭ سوزۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا 462
دۇنيادا قىلغان قىلمىشلارنىڭ (ھەقىقەتەن) مۇكاپات ياكى جازاسىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا 462
سوراش ۋە ھېساب بېرىش توغرىسىدا 463
ئىنسانلارنىڭ بىر ھالدىن يەنە بىر ھالغا يۆتكىلىپ تۇرىدىغانلىقىغا قىلىنغان قەسەم توغرىسىدا 464
ئۇلارنىڭ ئىمان ئېيتمىغانلىقىنى تەنقىدلەش، ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب ۋە مۇنبەرگە بېرىلىدىغان ئۇزۇلمەس ئەجردىن خەۋەر بېرىش توغرىسىدا 465

سۈرە بۇرۇج

ئايەتتىكى "بۇرۇج" دېگەن سۆزنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 467
الله تائالانىڭ قىيامەت كۈنى، جۈمە كۈنى ۋە ھارپا كۈنى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 468
ئورەك ئىگىلىرىنىڭ الله تائالاغا ئىمان ئېيتقان كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغانلىقى توغرىسىدا 468
سېھىرگەر، راھىب، كىچىك بىر بالا ۋە ئورەككە تاشلانغانلارنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 469
ئورەك ئىگىلىرىنىڭ جازاسى توغرىسىدا 472
ياخشىلارنىڭ مۇكاپاتلىنىدىغانلىقى ۋە الله تائالانىڭ دۈشمەنلىرى بولغان كاپىرلارنىڭ قاتتىق جازالىنىدىغانلىقى توغرىسىدا 472

سۈرە تارىق

سۈرە تارىقنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 475
الله تائالانىڭ (ئىنسانلىرىنىڭ الله تائالانىڭ يولغا قويغان تۈزۈملىرى بىلەن قورشالغانلىقى بىلەن) قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 475
ئىنسانلىرىنىڭ يارىتىلغان ماددىسى بولسا، الله تائالانىڭ ئۇنى قايتا يارىتىشقا قۇدرىتىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان بىر پاكىت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 476
ئىنسانلىرىنىڭ قىيامەت كۈنى ھېچنېمىگە قادىر ئەمەسلىكى ۋە ئۇنىڭغا (ھېچبىر) يارەمىمۇ قىلىنمايدىغانلىقى توغرىسىدا 477
قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا قارشى چىققانلارنىڭ مات بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 477

سۈرە ئەئلا

سۈرە ئەئلانىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 479
الله تائالانىڭ ناھىنى پاك دەپ ئېتىقاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇق ۋە ئۇنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكى توغرىسىدا 480
الله تائالانىڭ مەخلۇقاتلارنى يارىتقانلىقى، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى بېكىتكەنلىكى ۋە ئوت ـ چۆپلەرنى ئۇندۇرگەنلىكى توغرىسىدا 481
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھىينى ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقى توغرىسىدا 481
ۋەز ـ نەسىھەت قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا 482
نىجاتلىققا ئېرىشكەن كىشىلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 483
ئاخىرەتنىڭ ئالدىدا دۇنيانىڭ قەدىرسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا 484
ئىبراھىم ۋە مۇسا ئەلەيھىسسالاملارنىڭ سەھىپىلىرى توغرىسىدا 484

سۈرە غاشىيە

جۈمە نامىزىدا ئەئلا ۋە غاشىيە سۈرىلىرىنى ئوقۇش توغرىسىدا 487
قىيامەت كۈنىنىڭ بايانى ۋە دوزاخ ئەھلىنىڭ بۇ كۈندىكى ئەھۋالى توغرىسىدا 487
جەننەت ئەھلىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا 489

www.munber.org

تۆگىلەرنىڭ، تاغلارنىڭ ۋە ئاسمان ـ زېمىننىڭ يارىتىلىشى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە تەرغىپ قىلىش توغرىسىدا 490
زامام ئىبنى سۆئلەبەنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 491
پەيغەمبەرنىڭ ۋەزىپىسىنىڭ پەقەتلا يەتكۈزۈشتىنلا ئىبارەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 492
ھەقتىن يۈز ئۆرۈگەنلەرگە قىلىنغان تەھدىد توغرىسىدا 492

سۈرە فەجر

سۈرە فەجرىنى نامازدا قىرائەت قىلىش توغرىسىدا 495
"سۈبھى" ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سۆزلەرنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 496
"كېچە" دېگەن سۆزنىڭ بايانى توغرىسىدا 496
الله تائالانىڭ ئاد قەۋمىنى ھالاك قىلغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا 497
پىرئەۋن توغرىسىدا 498
پەرۋەردىگارنىڭ كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا 499
بەندىنىڭ باي ياكى پېقىر قىلىنىشى الله تائالانىڭ ئىززەتلىشى ياكى خار قىلىشى ئەمەس، بەلكى بەندىسىگە قىلغان سىنىقى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 499
بەندىنىڭ مال ـ دۇنياسى ھەققىدە يامانلىق قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 500
ھەر بىر كىشىنىڭ قىيامەت كۈنى ئۆزىنىڭ ياخشى ـ يامان قىلمىشلىرىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدىغانلىقى توغرىسىدا 500

سۈرە بەلەد

الله تائالا ئىنساننى جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ ياراتقانلىقىغا مەككىنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنىڭ ھۆرمىتى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 503
ئىنساننىڭ الله تائالانىڭ قورشاۋىدا ۋە نېمىتى ئىچىدە ئىكەنلىكى توغرىسىدا 505
ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ئايرىۋېلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر نېمەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا 505
ياخشىلىق يولىغا قىلىنغان تەرغىپ توغرىسىدا 506
بەتبەختلەر ۋە ئۇلارنىڭ جازاسى توغرىسىدا 507
سۈرە شەمس بىلەن سۈرە زۇھانىڭ خۇپتەن نامىزىدا ئوقۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا 509

سۈرە شەمس

الله تائالانىڭ ئۆزىنىڭ مەخلۇقاتلىرى بىلەن ئۆزىنى تائەت بىلەن پاكلىغانلارنىڭ چوقۇم نىجات تاپىدىغانلىقىغا، ئۆزىنى كۇپۇر بىلەن رەسۋە قىلغان كىشىلەرنىڭ چوقۇم زىيان تارتىدىغانلىقىغا قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 509
سەمۇد قەۋمىنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىشەنمىگەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ھالاك قىلىنغانلىقى توغرىسىدا 512
سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆگىسىنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا 513

سۈرە لەيل

لەيل سۈرىسىنى خۇپتەن نامىزىدا ئوقۇش توغرىسىدا 515
كىشىلەرنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قارىتا ئېرىشىدىغان نەتىجىسىنىڭمۇ ئوخشىمايدىغانلىقى توغرىسىدا 515
ھىدايەت تېپىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلارنىڭ الله تائالانىڭ ئىلكىدە ئىكەنلىكى توغرىسىدا 518
بۇ ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى ۋە ئەبۇبەكرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 519

سۈرە زۇھا

زۇھا سۈرىسىنىڭ نازىل بولۇشىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا 521

www.munber.org

ئاخىرەتنىڭ دۇنيادىن ياخشى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 522
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئاخىرەتتىكى ناھايىتى كۆپ نېمەتلەرنىڭ كۆتۈۋالىدىغانلىقى توغرىسىدا 523
اللە تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن بەزى نېمەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا 523
بۇ نېمەتلەرنىڭ قەدرىگە قانداق يېتىش توغرىسىدا 524

سۈرە ئىنشىراھ

كۆڭۈلنى كېڭەيتىپ نۇرلاندۇرۇشنىڭ مەنىسى توغرىسىدا 525
اللە تائالانىڭ پەيغەمبىرىگە بەرگەن نېمەتلىرىنىڭ بايانى توغرىسىدا 525
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇھرىتىنى كۆتۈرگەنلىك توغرىسىدا 526
تەسلىكتىن كېيىن ئاسانلىقنىڭ بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 526
بىكار قالغاندا زىكىر بىلەن شۇغۇللىنىش توغرىسىدا 526

سۈرە تىن

سۈرە تىننى سەپەردىكى نامازلاردا ئوقۇش توغرىسىدا 527
تىن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن سۆزلەرنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا 527
ئىنسان ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە يارىتىلغان تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ دوزاخقا تاشلىنىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 528
بۇ ئەڭ دەسلەپتە چۈشكەن سۈرىدۇر 531

سۈرە ئەلەق

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ باشلىنىشى ۋە ئەڭ دەسلەپتە چۈشكەن ئايەتلەر توغرىسىدا 531
ئىنساننىڭ ئىززەت ۋە ھۆرمىتىنىڭ بىلىم بىلەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 532
ئىنساننىڭ مال ئۈچۈن ھەددىدىن ئاشقانلىقىغا قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا 533
ئەبۇ جەھلىنى ئەيىبلەش ۋە ئۇنىڭغا قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا 534
پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىش توغرىسىدا 535

سۈرە قەدر

قەدر كېچىسىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 537
قەدر كېچىسىدە پەرىشتىلەرنىڭ چۈشىدىغانلىقى ۋە بارلىق ياخشىلىقلارنىڭ بېكىتىلىدىغانلىقى توغرىسىدا 538
قەدر كېچىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئالامەتلىرى توغرىسىدا 539
قەدر كېچىسى قىلىنىدىغان دۇئا توغرىسىدا 540

سۈرە بەييىنە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۈرىنى ئۆزىڭ ئىبنى كەئبكە ئوقۇپ بەرگەنلىكى توغرىسىدا 543
مۇشرىكلار ۋە ئەھلى كىتابتىن بولغان كاپىرلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا 544
ئىختىلاپنىڭ روشەن دەلىل كەلگەندىن كېيىن يۈز بەرگەنلىكى توغرىسىدا 544
اللە تائالاغا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىش اللە تائالانىڭ بۇيرۇقى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 545
مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ يامىنى ھەم ئۇلارغا بېرىلىدىغان جازا ۋە مۇكاپات توغرىسىدا 546

سۈرە زەلزەلە

سۈرە زەلزەلەنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 547
قىيامەت كۈنى ۋە ئۇ كۈندە زېمىن ۋە ئىنسانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا 548

www.munber.org

زەررىچىلىك ئەمەلنىڭمۇ نەتىجىسىنى كۆرىدىغانلىقى توغرىسىدا 549

سۈرە ئادىيات

الله تائالانىڭ ئىنساننىڭ بېرىلگەن نېمەتلەرگە كۆپۈرلۈق قىلغۇچى ۋە ھېرىسمەن ئىكەنلىكىگە جەڭ ئاتلىرى بىلەن قەسەم قىلغانلىقى توغرىسىدا 551
قىيامەت كۈنىدىن قورقۇتۇش توغرىسىدا 552

سۈرە قارىئە

سۈرە تەكاسۇر

ئاخىرەتتىن غەپلەتتە قېلىش بولسا دۇنيانى ناھايىتى بەك ياخشى كۆرۈپ كەتكەنلىكنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 555
دوزاخنى كۆرۈش ۋە ئىنسانغا، ئۇنىڭغا بېرىلگەن نېمەتلەردىن سورىلىدىغانلىقى بىلەن قىلىنغان تەھدىت توغرىسىدا 556

سۈرە ئەسر

ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ مۇشۇ سۈرە ئارقىلىق قۇرئاننىڭ مۆجىزىلىك بىر كىتاب ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەنلىكى توغرىسىدا 559

سۈرە ھۇمەزە

سۈرە فىل

فىل ئىگىلىرىنىڭ قىسسىسىنى قىسقىلا قىلىپ بايان قىلىش توغرىسىدا 563

سۈرە قۇرەيش

سۈرە مائۇن

قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا 573

سۈرە كەۋسەر

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دۈشمىنىنىڭ نام - نىشانى قالمايدىغانلىقى توغرىسىدا 579

سۈرە كافىرۇن

بۇ سۈرىنىڭ سۈننەت ۋە نەپلە نامازلاردا ئوقۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا 581
شېرىكتىن ئادا ـ جۇدا بولۇش توغرىسىدا 582

سۈرە نەسر

سۈرە نەسرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 585
بۇ سۈرىنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن خەۋەر بەرگەنلىكى توغرىسىدا 585

سۈرە مەسەد

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ۋە ئەبۇلەھەبنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا قارشى تۇرغانلىقى توغرىسىدا 589
ئەبۇلەھەبنىڭ ئايالى ئۇممۇ جەمىلنىڭ ئاقىۋېتىنىڭ بايانى توغرىسىدا 590
ئەبۇلەھەبنىڭ ئايالىنىڭ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت بەرگەنلىكى توغرىسىدا 591

سۈرە ئىخلاس

بۇ سۈرىنىڭ چۈشۈش سەۋەبىنىڭ ۋە پەزىلىتىنىڭ بايانى توغرىسىدا 593

www.munber.org

سۈرە ئىخلاسنىڭ پەزىلىتى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 593
سۈرە ئىخلاسنىڭ قۇرئاننىڭ ئۈچتىن بىرىگە باراۋەر بولىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 594
سۈرە ئىخلاسنى ئوقۇشنىڭ جەننەتكە كىرىشنى ۋاجىپ قىلىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 594
سۈرە ئىخلاسنى قايتا ـ قايتا ئوقۇش توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا 594
الله تائالانىڭ ئىسمىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرە بىلەن دۇئا قىلىش توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسنىڭ بايانى 595
شىپالىق ئۈچۈن يۇرۇلىدىغان سۈرىلەرنىڭ بايانى 595
الله تائالانىڭ بالىسى، ئاتا ـ ئانىسى، ئايالى ۋە تەۋەندىكى بولۇشتىن پاك ئىكەنلىكى توغرىسىدا 596

سۈرە فەلەق

سۈرە فەلەق بىلەن سۈرە ناسنىڭ تەپسىرى 599
فەلەق بىلەن ناس سۈرىسى ھەققىدە ئىبنى مەسئۇدنىڭ كۆزقارىشى توغرىسىدا 599
بۇ ئىككى سۈرىنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا 599
پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ سېھىر قىلىنغانلىقىنىڭ بايانى توغرىسىدا 602

سۈرە ناس

تەپسىردىكى بەزى شەخسلەرنىڭ قىسقىچە تەجىمھالى تونۇشتۇرۇلۇشى 607

www.munber.org